Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Pauli Cypræi IC. Sleſuicenſis

DE CONNVBIORVM IVRE

Tractatus a multis deſideratus,

QVÆSTIONES PLERASQVE OMNES, quæ in hac materia moueri poſſunt, tum varios caſus, qui circa eam quotidie in conſiſtoriis occurrunt, a nemine hactenus tractatus dilucide explicans ac decidens,

EXEMPLIS INSVPER EX ANTIQVITATIS HIſtoria ſummo labore conquiſitis, & ſententiarum in diuerſis Germaniæ Academiis & Conſiſtoriis pronuntiatarum formulis paſſim illuſtratus.

OMNIBVS IVRISCONSVLTIS TVM THEORICIS, TVM Practicis, quin & ipſis Aſſeſſoribus apprime vtilis.

Editus ab

Hieronymo, Pauli F. Cypræo IC.

Cum Præfatione Dn. Hermanni Vulteii Anteceſſoris Academiæ Marpurgenſis Primarii.

Non abſque Indice Rerum & Verborum.

FRANCOFVRTI.

Sumptibus IOANNIS IACOBI PORSSII,

Typis vero Nicolai Hoffmanni.

ANNO M D CV.

Digitized by Google

Digitized by Google

REVERENDISSIMO ILLVSTRISSIMO AC GENEROSISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, DOMINO IOHANNI ADOLPHO, EPISCOPO LVBECENSI, DVCI SLESWIGÆ, Holſatiæ, Stormariæ & Dithmarſiæ, Comiti in Oldenburg & Delmenhorſt, Domino meo clementiſſimo. S.

VERA eſt ſapientia, Princeps illuſtriſſime, Domine clementiſſime, certas & religioni Chriſtianæ conſentaneas de iis rebus, quæ in vita humana quotidie occurrunt, habere ſententias, ne falſa defendamus, neue incognita pro cognitis habeamus, iiſq; temere aſſentiamur. Quod cũ in omnibus vitæ actionibus fugiendũ eſt, tum vero in iis, quæ de nuptiis exiſtunt, cõtrouerſiis eo diligentius cauẽdum, quo hæ reliquis ſunt grauiores & latius patent. Nam reliquæ iuris partes, vt Iuſtiniani verbis vtar, neque omnibus omnino hominibus, neque rebus, neque temporibus conueniunt, quicquid vero circa nuptias ſtudii inſumitur, ad vniuerſum pene genus humanum pertinet. Et interpretes lites & cauſſas quæ ad nuptias ſpectãt grauiſſimas & arduas eſſe omnes vno ore fatentur, quod coniugio vinculum in hominum ſocietate nullum eſt ſanctius neque arctius, vt quo non ad tempus ſed in perpetuum maritus & vxor inter ſe deuinciuntur & colligãtur, & quidem nodo indiſſolubili. Quę res facit, vt quaſi de ſtatu hominis agi videatur. Accedit quod quæ circa nuptias incidunt controuerſiæ, in vſu quotidiano poſitæ, & nihil controuerſiis, quæ de nuptiis quotidie in diſceptationem vocantur, ſit frequentius. Itaque veteres legiſlatores in iure connubiorum recte conſtituendo multum operæ poſuerunt, omnique ſtudio incubuerunt, vt omiſſo liberioris veneris vſu ciues honeſta & liberali nuptiarum neceſſitudine deuincirentur, liberiſq; procreandis, recteq; educandis operam darent, qui deinceps Eccleſiæ & Reipubl. gubernacula tenere poſſent. Et imprimis præter alios Romani iura legeſque de nuptiis a Græcis acceptas amplificarunt, correxerunt, ordineque & certa methodo tradiderunt, quorum adhuc veſtigia tum in veterum auctorum ſcriptis, tum vero in Pandectis & Codice, nec non Nouellis reliqua ſunt. Tandem Romani Pontifices totum illud ius ſibi

Digitized by Google

vindicantes infinita ediderunt reſcripta & canones, quibus totum ius canonicum refertum eſt: Ius autem Romanum & Pontificium interpretes ſuis cõmentariis illuſtrarũt, & quæſtiones, quę de nuptiis incidere poſſunt, latiſſime examinarũt. Noſtra etiam tempeſtate, reſtituta euangelii luce, Theologi, exploſis veterum erroribus, de iure nuptiarum multa tradiderunt. Verũ quam variæ ſint & Theologorũ & ICtorum tum veterum tum recentiorum, & quã diſcrepantes ſententiæ, quamq; parum in pleriſq; ſibi conſtent, aliorum hac de re ſcripta peruoluenti ſit obuium. Teſtantur viri noſtri ſeculi doctiſſimi & ego, cum aſſeſſorem per multos annos in Conſiſtorio Sleſuicenſi agerem, & aliorum hac de reſcripta perlegerem, reuera ſum expertus, nondum hoc ius ſatis explicatum, nihilq; his rebus eſſe obſcurius. Quæ res faciebat, vt cũ multa decidendis hiſce cauſſis grauiſſimis vtilia adnotaſſem, multa quæ antea à nemine tractata videram, collegiſſem, (quæ tamẽ Conſiſtorii aſſeſſori omnino ſcitu videbantur neceſſaria, & frequenter in Conſiſtoriis occurrebant) multa quoque quotidiano vſu & experientia addidiciſſem, operæ pretium me facturum eſſe maximum exiſtimabam, ſi aliorum hac de re ſcriptis diligẽter examinatis, darem operam, vt quæ ſparſim & ſine ordine ab aliis tractata eſſent, additis iis, quæ diligenter adnotaſſem & antehac ſcripta non reperiſſem, in vnum corpus cogerentur, reſque tota diſtinctius & methodice explicaretur, & exemplis ex tota antiquitatis hiſtoria ſummo labore conquiſitis, ſententiarumque in diuerſis Germaniæ Academiis & Conſiſtoriis pronuntiatarum formulis illuſtraretur, vt certas quodammodo hac in re ſententias habere poſſimus. Hunc meum tractatum cum quibuſdam viris clariſſimis & doctiſſimis amicis meis communicaſſem, iique & in decidendis & in agẽdis cauſſis matrimonialibus ſæpiſſime non ſine magna vtilitate eo vſi fuiſſent, nõ tantum auctores mihi fuerunt, vt præſentem tractatum in lucem ederem, ſed vt id facerem frequenter precibus inſtiterunt. Affirmabant namq; ſi publici fieret iuris, gratiam præſertim apud Conſiſtoriorum aſſeſſores initurum me maximam, nec non publicam vtilitatem valde promoturum. Ego ſane difficulter hoc ipſum mihi perſuaderi paſſus fuiſſem, cum plures hac de re exſtent conſcripti tractatus, & periculoſum præterea ſit, hoc noſtro tã erudito ſeculo aliquid in publicum emittere; niſi eorum, quorum ſuaſu & precibus editionẽ paraui, iudicio tantum tribuerem, vt nullo modo dubitem & reliquos bonos & doctos viros hũc meum laborẽ probaturos: imo perſuaſum habeam, quod ob conatum hunc meum bene apud bonos ſim auditurus.

Cum autem huic meo tractatui, patronus quidã, cuius nomine inſcriptus in lucem ederetur, deligendus mihi eſſet, more longa ætate a doctiſſimis ſeruato, certe non occurrebat alius quam V.C. Idque pro ſingulari illa gratia & clementia, qua multis annis me cõplexa eſt C.V. gratioſe admiſſuram omnino confido. Fecit idem C.V. parens Magnus ille Adolphus in omnium ore, animis & memoria ſemper victurus, qui me ante annos quadraginta in Conſiliariorum numerum primitus cooptauit. Eius C. cũ videret me munus meũ

ſumma

Digitized by Google

ſumma fide ac vigilantia implere, non dubitauit opera mea in grauiſſimis legationibus ad Magnum illum Hiſpanię Regem Philippum & in Germaniam inferiorem, aliiſq; rebus grauiſſimis vti. Quæ omnia cum prompto obſequio pro virili & indefeſſo ſtudio perficerem, indies magis magiſque magni illius Principis non tantum erga me creuit gratia & clementia ſed etiam cœptam (cum magnus ille Adolphus naturæ lege (heu) functus eſſet, & inuida morte ſummo patriæ cum gemitu ſubtractus, ſummum ſui reliquiſſet deſiderium, magnumque ciuibus & ſubditis dolorem,) paternam clementiam continuarunt ſucceſſores C.V. fratres Illuſtri. Principes & Domini, Dominus Fridericus & Dn. Philippus inclytæ & ſanctiſſimæ memoriæ, tandemque V.C. Illuſtriſſime Princeps, ita vt per triginta & amplius annos cõtinue conſiliarii munus apud Holſatiæ Principes obierim. Et quamuis ſeptuaginta fere annorum ætate & morbo decennali exhauſtæ vires amplius rebus grauiſſimis ſupereſſe non ſinant, nihil tamen de priſtina illa gratia, qua me ſemper proſecuta eſt V. C. quicquam deceſſiſſe V. C. honorificam meæ perſonæ ſæpiſſimæ facientis mentionem, præclarum iudicium (cui gratias ago ſubmiſſe) ab amicis meis ſępiſſime mihi relatum, maximo eſt indicio. Sane hæc omnia ſi non ita eſſent, vnicum hoc ſufficeret, quod in ciuitate Sleſuicenſi ſubditus C. V. natus, ibidem educatus, & totum vitæ meæ tempus, præter id quod ſtudiorum gratia in pleriſque Germaniæ & Galliæ Academiis, in Anglia item & Italia, tranſegerim: quo quid ad rem dici poſſit amplius equidem nõ video. Offero igitur humiliter & dedico V.C. in grati animi ſignificationem & ſignum hũcce meum tractatum. Quod cum facio me ipſum & meos V. C. commendo, atque vnice rogo vt qua C.V. me proſecuta eſt gratioſa clemẽtia eadem porro proſequi ne dedignetur. Ego rurſum quod vires morbo & ætate debilitatæ opere facere negant precibus meis compenſabo, & Deum Opt. Max. ardentibus votis rogabo C.V. cum coniuge Illuſtriſſima & Illuſtriſſima prole longo donare ætatis excurſu & gubernatione felici ne dedignetur. Vale & ſalue Illuſtriſſime Princeps. E Sleſuico prid. Cal. Septembr. An. 1605.

V. C.

ſubiectiſſimus

Paulus Cypræus.

Digitized by Google

MAGNIFICIS, REVERENDIS, AMPLISSIMIS, CLARISSIMIS, CONSVLTISSIMIS, SPEctatiſſimis & Præſtantiſſimis Viris, Dominis Doctoribus, Magiſtris ac cæteris omnium facultatum illuſtris Danorum Academiæ, quæ eſt Hafniæ, Profeſſoribus digniſſimis, amicis meis plurimum colendis. S.

QVoties recordor, viri Magnifici, Reuerendi, Ampliſſimi, Clariſſimi, Spectatiſſimi & præſtantiſſimi, quoties, inquã recordor, (recordor autem ſæpiſſime,) quantum meæ perſonæ tribuebant Academiæ veſtræ Profeſſores, cum me ante aliquot annos ad profeſſionem Iuris primariam ſolenniter & vno ore vocare, & in locum clariſſimi viri Domini Knopperi IC. præſtantiſſimi ſufficere, exque aliis viris clariſſimis, quibus tunc temporis & Dania veſtra, & vicini Ducatus, totaq; Germania abundabat (cum quibus ego minime cõferendus eram; imo longe me inferiorem illis lubens meritoq; fateor) meam perſonam deligere non dubitarunt, toties fateri cogor, ita me eiuſdem Academiæ Profeſſoribus ob præclarum iſtud de mea perſona iudicium deuinctum, vt nunquam illis ſatis dignas perſoluere poſſim gratias. Optaui nihilominus dari mihi occaſionem, non dico de illuſtris Academiæ Profeſſoribus hoc ipſum demerendi (ad hoc enim nimis imbecillem, tenuitatem meam agnoſcens, me profiteor) ſed animi mei gratitudinem quacunque ſaltem ratione declarandi. Quam hactenus mihi defuiſſe vti dolui, ita hanc mihi hoc tempore oblatam negligere nullo modo debui. Quæ quidem etſi tanta, quantam optarem, non ſit, talis tamen, meo iudicio, eſt, qua publice teſtatum facere poſſim, quantum illuſtris Academiæ Profeſſoribus debeam, quanti eos faciam, & quam eos eam ob cauſſam colam. Quem igitur ad vos Profeſſores mitto tractatum grati mei animi publicum argumentum, hilari vultu accipite, & me meoſque veſtro fauore & amore proſequi ne dedignemini. Habebitis rurſum me pro virili ad omnia promptum paratumque. Valete Viri Clariſſimi. E Sleſuico, prid. Cal. Septemb. An. 1605.

Veſtri

obſeruantiſſimus

Paulus Cypræus IC.

VIR-

Digitized by Google

VIRTVTE ET ERVDITIONE PRÆSTANTI VIRO, DN. HIERONYMO Cypræo, Iurium Candidato, apud inclytam Spiram iam agenti, amico ſuo cariſſimo. S.

Literæ tuæ, Ornatiſſime Domine Hieronyme, redditæ mihi ſunt recte, hoc gratiores, quo tu mihi es carior. Ab eo enim tempore, quo te in hac Academia Marpurgenſi primum [illegible]ſſe cepi, amaui te valde, atque etiamnu[illegible]mo ob ſingulares tuas virtutes & eruditionem [illegible]um nobis præclara, dum hic fuiſti, exhibuiſti ſpecimina. Nec me fallet, quam de te concepi, opinio. Magnus eris in Republ. magnuſque tui vſus, & quem Academiæ Germaniæ atque Galliæ ad magna præparatum ad auguſtiſſimum illud & incorruptiſſimum Imperii Romani ſacroſanctæ iuſtitiæ tribunal, quod eſt Spiræ, miſerunt; eundem illud ad longe maiora factum reddet patriæ Holſatiæ, imo Imperio. Macte igitur ſis animo, mi Hieronyme atque ita omnino tecum ſtatue, Rempubl. Chriſtianam tuam nunc deſiderare operam. Gratulor autem plurimum patri tuo, viro clariſſimo, Dn. Paulo Cypræo, Germaniæ Iuriſconſulto excellentiſſimo, Holſatiæ Conſiliario, (cum quo ante annos nouendecim, cum Illuſtriſſimorum Haſſiæ Principum in Holſatiam & Daniam eſſem legatus, amicitia contractæ memoria mihi ſemper eſt iucundiſſima) quod hucuſque vixerit, & te filium talem veſtigiis ipſius inſiſtentem viderit. Ceterum legi pagellas, quas ad me miſiſti, a patre tuo de iure connubiorum ſcriptas, eaſque legi, vt in iſtiuſmodi ſcriptis ſum ſolitus, perquam diligenter & accurate. Vellem miſiſſes omnes, tametſi ex his, vt ex vngue Leonem. Animus mihi fuit iam a multis annis in duobus potiſſimum capitibus iuris aliquid impenſioris operæ collocare, quorum vnum eſt de hoc ipſo connubiorum iure; alterum de iuriſdictione: & illud quidem, propter frequentiorem eius vſum, & quod Iuriſconſultis non eſſet proprium, ſed cum Theologis commune: hoc vero

propter

propter ſui ſplendorem & elegãtiam. Verum priori iſta cura patrem tuum me exſoluiſſe video. Ita enim omnia pertractat accurate & ſolide, vt quid illis addi poſſit equidem non videam: dictione vero tam eleganti & commoda, vt ea nihil elegantius: ordine vero tam iuſto, vt qui alium deſideret, non intelligat modum res ſuo & legitimo diſponendi ordine; cumprimis autem iucunda eſt illa, quæ in auctores elegãtiores excurrit, exſpectatio, qua rei grauitatem mira iucunditate contemperat, vt quem ſemel admiſit lectorem, non dimittat facile. Quam ob cauſſam non dubito, quin pater tuus hoc eruditiſſimo & elegantiſſimo ſuo ſcripto, de Theologis & Iuriſconſultis quam optime ſit meriturus, maxime vero de his quibus hoc in cauſſis matrimonialibus iudicandi munus commiſſum eſt. vt profecto nolim, eſſe vllum vel Theologum, vel Iuriſconſultum, qui eo careat ego profecto id in bibliotheca mea pro theſauro habebo, tu facito, vt mox, vbi excuſum fuerit, habeam: nihil, crede mihi, gratius erit, aut acceptius. Video patri tuo & ingenium eſſe, & facultatem ingentem de ſtudiis noſtris bene merendi, vt ipſi optem ætatem vegetiorẽ, & valetudinem meliorem, quam vtramque cum[illegible]erim, hoc magis ego miror, quod id præſtare potuerit. Tu vide, vt ita pa[illegible]rnis veſti[illegible]is inſiſtas, & te filium tanto patre dignũ publice exhibeas. Vale mi Hieron[illegible]r me tui eſſe amantiſſimum omnino tibi perſuade. Scribebam Marpurgi [illegible]ſſorum in ſummis meis occupationibus, calamo currente; a. d. 6. Auguſti Anni Chriſti 1605.

Tui amantiſſ.

Hermannus Vulteius, IC.

PAVLVS

PAVLI CYPRÆI IVRISCONSVLTI IN TRACTATVM DE IVRE CONNVBIORVM

PRÆFATIO.

§. 1. Quæſtionem de nuptiis eſſe perdifficilem, quotidianam, de rebus arduis apud omnes gentes controuerſam, & nondum ſatis explicatam: Ideoque diligenter cognoſcendam.

§. 2. Qui auctores doctrinam de nuptiis tractarint & illuſtrarint.

§. 1. SVMMARIA.

1 *Quæſtio de nuptiis difficilis eſt & perobſcura.*
2 *Coniugii laus.*
3 *Quare à Paulo myſterium, hoc eſt, Sacramentum appelletur matrimonium.*
4 *Quæſtiones de nuptiis frequentiſſimæ & dubiæ.*
5 *Quæſtiones de nuptiis nondum ſatis euolutæ.*
6 *Tractatus de nuptiis ad vniuerſum pene genus humanum pertinet.*
7 *Matrimonium ſeruitutis inſtar.*
8 *Apuleius matrimonium pedicas nuptiales appellat.*
9 *Matrimonium vinculum appellatur.*
10 *Matrimonium dicitur Capiſtrum.*
11 *Coniugium dicitur grauis ſarcina.*
12 *Veteres legiſlatores in Iure connubiorum recte conſtituendo multum operæ poſuerunt.*
13 *Quare veteres peculiaria iudicia & auditoria, quæ Conſiſtoria appellantur, inſtituerint ad dirimendas controuerſias matrimoniales.*

Digitized by Google

1 CVM multæ † in iure res controuerſæ explicationem lumenque deſiderát, tum perdifficilis, quod homines eruditi minime ignorant, & perobſcura eſt quæſtio de iure Connubiorum, ſeu de Nuptiis: Quæ & in vſu quotidiano ante oculos poſita eſt, & cognitu maxime eſt neceſſaria.
2 Hæc enim † ad rem ſanctiſſimam maximamq; , hoc eſt ad ſocietatem coniugalem initio creati orbis à Deo Optimo Maximo inſtitutá, & ad lites, quæ de ea exiſtunt recte diiudicandas pertinet. Quid enim coniugio præſtabilius? quid commodius? quid vtilius? quid pulchrius? vt quo Maritus & vxor in vnum corpus vnamque animam coaleſcunt, filii nepoteſque ad poſteritatem propagantur, & immortalitas quodámmodo artificioſe humano generi paratur, Deo vero Eccleſia
3 colligitur: *Nouell.* 140. Vnde merito † & recte fons Oeconomiæ Eccleſiæ & Reipublicæ ſeminarium à *Diuo Paulo ad Epheſ.* 5. myſterium, hoc eſt, Sacramentum appellatur, quod typum rei maximæ & ſanctiſſimæ humanæ ſcilicet, & diuinæ
4 naturæ in Chriſto vnionis nobis exhibet & repræſentat. Quid † controuerſiis, quæ de Nuptiis quotidie in diſceptationem vocantur frequentius? De quibus tam variç ſunt & Theologorum & Iureconſultorum tum veterum, tum recentiorum, tamque diſcrepantes ſententiæ: vt magno argumento ſit, nondum
5 hanc iuris partem ſatis euolutam eſſe. Eam itaq; † ſi quis explicandam ſuſcipiat, & quæ ab aliis tradita ſunt diligenter examinet, operæ precium facturus eſſe maximum videatur. Vera enim eſt ſapientia certas & religioni Chriſtianæ conſentaneas, de iis rebus, quæ in vita humana quotidie occurrunt, habere ſententias: ne falſa defendamus, neue incognita pro cognitis habeamus, iiſque temere aſſentiamur. Quod cum in omnibus vitæ actionibus fugiendum eſt, tum vero in iis, quæ de Nuptiis exiſtunt, controuerſiis eo diligentius cauendum eſt, quo hæ reliquis grauiores ſunt & latius patent. Nam reliquæ iuris partes vt Iuſtiniani verbis *Nouella* 22. vtar, neque omnibus omnino hominibus, neque rebus, ne-
6 que temporibus conueniunt. Quicquid vero † circa Nuptias ſtudii inſumitur, ad vniuerſum pæne genus humanum pertinet. Itaque recte coniugium primus humanæ ſocietatis gradus conſtituitur. Et interpretes lites & cauſas, quæ ad Nuptias ſpectant grauiſſimas & arduas eſſe omnes vno ore fatentur *DD. in C. cauſam matrimonii de offic. de leg.* quod coniugio vinculum in hominum ſocietate nullum ſit ſanctius neque arctius: vt quo non ad tempus, ſed in perpetuum maritus & vxor inter ſe deuinciuntur & colligantur, & quidem nodo indiſſolubili. Quæ res facit, vt quaſi de ſtatu hominis agi videatur. Idque doctoribus placu-
7 iſſe video. Et quod matrimoniũ † ſeruitutis inſtar ſit; cum vtut iacta ſit alea, alter alterum deſerere non poſſit neque diſcedendi facultatem, neque corporis ſui ius & poteſtatem habeat, *arg. l. 2. de lib. hom. exhi. Diuus Paulus* 1. *Corinth.* 7. quod græcus verſus innuit, νόμιζε γήμας δῦλος εἶναι τῷ βίῳ μὴ γαμῶν ἄνθρωπος οὐκ ἔχει κακά: Id eſt exiſtimato te ſi maritus factus fueris in omni vita ſeruum fore: Vir ſine

vxore

vxore malorum expers eſt. Hinc *Apuleius* coniugiũ † pedicas nuptiales appellat. 8
Luxuria, inquit, puerilis pedicis nuptialibus aliiganda eſt *lib.7.de au.aſino*, & matrimonii effigies eſt hominis qui collum iugo ſummittit & pedes compedibus vinctos habet. *Vincentius Chartarius de imaginibus Deorum fol.133.*

Item vinculum† appellatur. *Virg.* 9

Ne cui me vinclo vellem ſociare iugali.

Plutarchus δεσμὸν vocat. Coniugium eſt laſciuientis ætatis vinculum firmiſſimum, *in libello de pueris inſtituendis. Achilles Statius.* Tibi ergo vxorem dat pater? Quid commeruiſti, vt in vincula coniiciaris?

Item † capiſtrum. *Satyricus.* 10

Stulta maritali iam porrigis ora capiſtro.

Et 32.q.7. Grauis ſarcina † dicitur eſſe coniugium & vinculum nuptiale ſolui 11
non debere. Qua de cauſa veteres legiſlatores †in iure Cõnubiorum recte con- 12
ſtituendo multum operæ poſuerunt, *Ariſt.in Polit.lib.2.cap.7.Plut.in Apophteg.Laconi.Dion in orat Auguſt contra cælibatum*, omnique ſtudio incubuerunt, vt omiſſo liberioris veneris vſu, ciues honeſta & liberali nuptiarum neceſſitudine deuincirentur, liberisque procreandis, recteque educandis operam darent; qui deinceps Eccleſiæ & Reipub gubernacula tenere poſſent. Fuit (*inquit Horatius in arte Poetica*) hæc ſapientia quondam,

Concubitu prohibere vago, dare iura Maritis,
Oppida moliri, leges incidere ligno.

Et lib.1.ſerm.ſatyr.3.

Oppida cœperunt moliri, & ponere leges,
Neu quis fur eſſet, neu latro, nec quis adulter.

Quæ cum ita ſint, merito nobis præ cæteris ſtudio & curæ eſſe debent quæ ad
nuptias pertinent, *d. Nouella 22.* Atque ea in re maiores noſtros imitabimur, qui 13
cum experientia didiciſſent, lites & cauſas coniugales frequentes eſſe, & iudicatu difficiles, peculiaria iudicia, & auditoria inſtituerunt, ad eas dirimendas, quæ Conſiſtoria vulgo nominantur. Sed & apud gentes prophanas, & à Chriſtiana religione abhorrentes, etiam noſtra ætate, nulla ſunt frequentiora iudicia & lites, quam de nuptiis & repudiis. Idque propter πολυγαμίαν, quæ apud Turcas & Perſas, aliasque Orientis nationes recepta eſt. Quæ tamen prius extinctæ ſunt, quam conſtituantur: imo temporis momento finiuntur, vt verbis *Nicolai Clenardi*, qui Africam Arabicæ linguæ diſcendæ gratia peragrauit, vtar. *In epiſt.ad Abbat.Tonglarenſem.* Quod in gente illa barbara maxime prædicandum eſt. Atque hinc tritum apud Mauros prouerbium eſſe idem commemorat. Opes Chriſtiani perdunt litigando, Iudæi feſtorum celebritatibus & coniugiis, Mauri celebrandis nuptiis.

§.2. SVMMARIA.

1 *Primo omnium fundamenta huius doctrinæ iecit Moiſes.*

2 *Apoſtoli etiam quædam de nuptiis ſcriptis ſuis intexuerunt.*
3 *Hebræi latiſſime ius connubiorum explicant.*
4 *Romani leges de nuptiis amplificarunt.*
5 *Romani Pontifices multas de nuptiis ediderunt conſtitutiones.*
6 *Ius nuptiarum nondum ſatis explicatum.*

1 DOCRINA autem † huius fundamenta, primus omnium ieciſſe poſteriſq; prodidiſſe videtur afflatu diuino prædictus MOSES: qui ex Dei præſcripto nuptias certis limitibus incluſit, legibus latis quæ vbique in Pentateucho occurrunt præcipue vero, *Leuitici 18. 19. & 20. 21. 26. Deut. 22. 27. Num. cap. 5. Exod. 22. & 24.* Quibus etiam ſeruator noſter quædam adiecit, legi Moſaicæ partim de-
2 rogantia, partim eã † explicantia quæ in Nouo Teſtamento extant. Sed & Apoſtoli, nonnulla de nuptiis ſcriptis ſuis intexuerunt, quibus res maximæ determi-
3 nantur. Legis autẽ † Moſaicæ illuſtrandæ & amplificandæ ſtudio, Hebræi multa congeſſerunt, & in ſuas Pandectas retulerunt, quibus vniuerſum ius Connubiorum complectuntur & latiſſime explicant. Suntque ea de re tractatus de ſponſalibus [*Maſſechth Chiduſchin Maſſechth Gitin*] inſcriptus. Item tractatus de Repudiis vulgo [*Maſſechth* & *jeuamoth*] Id eſt, tractatus fratriarum: quo agitur de fratre, qui ex lege Moiſis defuncti fratris vxorem ducere cogitur. Et [*Maſſechth Cetouuoth*] id eſt, tractatus contractuum, quo de obligationibus mariti & vxoris & pactis de talibus diſſeritur tredecim capitibus diſtinctus. De quibus omnibus recte licet pronunciare quod de ſuis libris ad Auitum ſcripſit *Martialis*:

Sunt bona ſunt quædam mediocria ſunt mala plura
Quæ legis hic, aliter non fit, Auite, liber.

De legibus autem Moiſis Græci, inprimis autem Lacedemonii & Athenienſes multa etiam ad ius Connubiorum ſpectantia, in ſuam Rempublicam tranſ-
4 tulerunt vt ſuo deinceps loco demonſtrabimus. Romani † vero, quorum tanta fuit in iure condendo ſapientia, quanta in tot imperii opibus acquirendis, vt humanitatem, doctrinam, religionem, ita & iura, legeſque de nuptiis à Græcis acceptas amplificarunt, *Cicero pro Flacco. Iuſtinian. §. non eleganter. De iure natural. gent.* correxerunt ordineque & certa methodo tradiderunt: quorum adhuc veſtigia in veterum auctorum ſcriptis, tum vero in Pandectis & reliquis iuris ciuilis libris, *in codice Iuſtiniani lib. 5. Titulis 24. Et Nouella 22. Et codicis Theodoſiani libro 3. Tit. 5. & vndecim ſequentibus*, reliqua ſunt: digniſſima ſane ad quæ iudex tanquam
5 ad lapidem Lydium cõtrouerſias de nuptiis examinet. Tandem vero † Romani Pontifices totum ſibi illud ius vendicarunt infinitis editis reſcriptis, & canonibus, quibus ius Canonicum refertum eſt; ſic multa corrigens ex legibus Principum, vt ipſum tamen parum ſecum conſentiat, vt *Eraſmus* recte ſentit. Ius autem Romanum & Pontificium Interpretes ſuis commentariis illuſtrarunt, & quæſtiones quæ de nuptiis incidere poſſunt latiſſime examinarunt. Noſtra vero etiam tempeſtate, reſtituta Euangelii luce Theologi exploſis veterum errori-

bus

Digitized by Google

bus de iure nuptiarum rectius multa tradiderunt, quamuis & ipſi in pleriſque ſibi parum conſtent: vt magno † argumēto ſit, nondum hoc ius ſatis explicatum eſſe, nihilque his rebus eſſe obſcurius. Idque teſtantur viri doctiſſimi noſtri ſeculi. *Eraſmus ſcribit* ex nullo contractuum genere plus naſci turbarum quam ex matrimonio. Et *Lutherus* prouerbium hinc natum exiſtimat; eum cui fortuna ſit propitia, ſponſam domum ducere: nimirum propter varietatem circumſtantiarum, quæ animum iudicum in diuerſa trahunt: & dubium litis euentum, & quod indies noui caſus emergant, qui nulla certa lege continentur: *l. neque leges de legibus*, & quod tota de nuptiis diſputatio lubrica ſit. Quibus de cauſis & nos, aliorum veſtigiis inſiſtentes, totam hanc de nuptiis diſputationem duobus libris complexi ſumus: dedimuſque operam, vt quæ ſparſim & ſine ordine tractata ſunt, in vnum corpus cogerentur, reſque tota diſtinctius & Methodice explicarentur. Prior autem liber de ſponſalibus inſtitutus eſt: Poſterior de nuptiis. Idq; quod eum ordinem Iureconſultos & reliquos qui in hac re ſudarunt tenuiſſe videmus. Neque id temere meo iudicio. Nam qui naturam ducem ſequitur nunquam aberrabit. Ordine autem naturæ ſponſalia nuptiis antecedunt. Sunt enim principium, gradus & fundamenta, quæ ad nuptias viam muniunt & patefaciunt.

CAPVT I.

§. 1. Cur ſponſalia nuptiis præmittantur rationes explicantur.

§. 2. De ſpatio ſeu interuallo temporis à veteribus præſtituto & hodie inter ſponſalia & nuptias obſeruando.

§. 3 An ſine ſponſalibus matrimonium contrahi poſſit.

§. 1. SVMMARIA.

1 *Cauſa recenſentur quare duobus actibus ſeu gradibus conſummatio matrimonii abſoluatur.*

2 *Prima & potiſſima cauſa.*

3 *Secunda ratio ſiue cauſa.*

4 *Comneni conſtitutio ne ſponſalia & nuptiæ vno & eodem die ſimul ad exitum perducantur.*

5 *Quidam docti viri tradiderunt nouas nuptas ſtatim à virginitate amiſſa latere & domo prodire non debere, & quare.*

6 *Tertia ratio.*

7 *Quarta ratio.*

8 *Solus conuictus & cohabitatio matrimonium non conſtituunt.*

9 *Veteres tam Hebræi quam Græci & Romani nullas nuptias abſque ſponſalibus ratas eſſe voluerunt.*

10 *Vox Pellex vnde deducta.*

Digitized by Google

11 *Veteres ne quidem nuptias ſimulatas & fictas ſeu imaginarias ſine ſponſalibus probarunt: quod exemplis illuſtratur.*
12 *Apud Romanos ſponſalia nuptias anteceßiſſe ex veterum ſcriptis docetur.*
13 *Idem apud Chriſtianos in primitiua Eccleſia obſeruatum fuiſſe exemplis docetur.*
14 *Quinta ratio.*
15 *Per actus magis declaratur veritas quam per verba.*
16 *Vnde mos iſte apud Chriſtianos vt ſponſus & ſponſa bis interrogentur.*
17 *Geminatio verborum & iteratio actus notat firmitatem propoſiti & voluntatis ſeu conſenſus.*
18 *Vbi interuenit geminatio ibi præſumitur plena deliberatio.*
19 *Diſtincta vnicuiq; genti vocabula fuiſſe ſponſaliorum & nuptiarum.*

Vt autem ordine noſtra progrediatur diſputatio, primo cauſas ob quas ſponſalia in vſum vitæ deducta ſunt, examinabimus: Deinde ad definitiones, cauſas efficientes, effectus, & reliquas Methodi quæſtiones perueniemus.

1 A Veteribus non temere † inſtitutum eſt, vt à ſponſalibus ad nuptias progreſſus fieret, & vt duobus hiſce actibus vel gradibus conſummatio matrimo-
2 nii abſolueretur: potiſſimum autem hæc † cauſa eſſe videtur: quod cum ad conſeruationem generis humani inſtitutum ſit matrimonium, & tam coniugum, quam eorum, quorum in poteſtate ſunt coniuges, conſenſum requirat, neceſſe fuit actum aliquem ſeu contractum præmittere, quo ante coniunctionem, voluntas tam parentum, quam coniugum, & promiſſio diſertis verbis exprimerentur. Cui peculiare etiam nomen propter excellentiam tribuere placuit vetuſtati: cum in reliquis contractibus conſenſus præcedens & conſtituens contractum, appellatione peculiari nō notetur, Taceo ad obligationem tanti momenti ſumma cum deliberatione & electione, quæ fit recta cum ratione, accedendum eſſe. Et hic ſi vſquam alias adhibendum eſſe illud. σπεῦδε βραδέως & κατὰ ποδὸς βάσιν. id eſt, pedetentim. Gemina enim eſt & anceps in Connubio via: quarum altera ad miſeriam ducit; altera ad felicitatem. Itaque priuſquam te in viam des, non minus ſollicite deliberandum eſt, quam Herculem feciſſe ſcribit *Xenophon & Cicero*; duabus viis propoſitis quarum altera ad virtutem duceret, altera ad voluptatem. Quo ſpectat illud *Iuuenalis Satyr. 7.*

Figendum & memori tractandum pectore, ſiue
Coniugium quæras, vel ſacri in parte ſenatus
Eſſe velis.

3 Deinde quod honeſtatis † ratio non patitur, vt vno & eodē momento conſenſus & concubitus concurrant & cumulentur, ideoque gradibus diſtinctos eſſe conueniat. Atque ea in re matrimonium à barbararum gentium coniunctione differt: vt quæ nulla præeunte deliberatione & conſenſu pecudum fe-
rarum-

Digitized by Google

rarumque ritu promiſcue in concubitus ruunt, quemadmodum homines antequam ad humanitatem eſſent exculti fe ciſſe *Lucretius teſtatur*, his verbis:

Et Venus in ſyluis iungebat corpora amantum,
Conciliabat enim vel mutua quemque libido,
Vel violenta viri vis atque impenſa libido,
Vel precium glandes, atque arbuta vel pira lecta.

Quod etiam de Græcis refert *Tzetzes hiſtoriarum Chiliad. 5. Cap. 17.*

Αἱ τῶν ἑλληνῶν πρότερον γυναῖκες καθ' ἑλλάδα
Οὐκ ὥσπερ νῦν ἐζεύγνυντο νομίμοις τοῖς ἀνδράσι
Δίκην κτηνῶν δ' ἐμίγνυντο τοῖς βουλομένοις.

Id eſt, Græcorum olim mulieres in Græcia non quemadmodum hodie fit viris nubebant legitimis, ſed pecudum ritu commiſcebantur, qui eas expeterent. Et de aliis gentibus idem refertur. *Bonſinius de pudic. Coniuga. lib. 1. fol. 29. Et Alexander ab Alexand. lib. 1. cap. 24.* Et Cecrops primus Athenis vagam & incertam Venerem ad vnius cum vna coniugium reduxit; *Athenæus lib. 13.* Vnde idem *Lucretius:*

Et mulier coniuncta viro conceſſit in vnum,
Caſtaque priuata Veneris coniugia læta
Cognita ſunt, prolemq́ue ex ſe videre creatam.

Quare recte *Alexius Comnenus Imperator* † *conſtitutione lata conſtitutio emiſſa menſe Iulio Anno ab orbe condito 6592.* cauit, ne ſponſalia & Nuptiæ res diſtinctæ ſimul eodem die & vna hora ad exitum & effectum perducantur ſed temporis interuallo diſcernantur. Verba ita habent: Καὶ μὴ μετὰ ταὐτὸν συμπίπτειν ἐν ἡμέρᾳ ἢ καὶ ὥρᾳ μιᾷ πραγμάτων διῃρημένων ἐκ πλείονος ἀποτέλεσμα. Quæ conſtitutio decoro & honoſtate nititur cuius inprimis in nuptiis habenda eſt ratio. Neque enim in Republica bene conſtituta ferendum, vt ſtatim poſt peracta ſponſalia coniuges in complexum venereum ruant. Etſi in multis locis Chriſtiani orbis id vſu receptum ſit. Quod etiam *Auguſtinus* ſcriptum reliquit: Inſtitutum eſt, inquit, vt pactæ ſponſæ non ſtatim tradantur, ne vilem habeat maritus quam ſuſpirauit ſponſus dilatam. Quod præceps illa celeritas incontinentiam arguit & mulieri maculam næuumque aſpergit. Qua de cauſa *Moiſes* præcepit *Deuterom. 22.* ne Dominus captiuam ducat, antequam ea triginta dies parentes luxerit, comam raſerit, vngues reſecarit, quo aſpectus ſui tanta turpitudine Domini deſiderium ſedet, ac lamentationis tempore amor depellatur. Non enim mente effrena ad concupiſcentias eſt accedendum, *vt Procopius Gazæus* ſcribit. Triginta autem dies præſcribuntur domino, quod id ſpatium temporis ſatis eſſe exiſtimauit Moiſes, ad deliberandum an ducenda eſſet captiua nec ne: ne dominus libidine incitatus eius nuptias appetere videatur. Idque eleganter explicat *Clemens Alexandrinus lib. 2. Stromatum, & lib. 3.* Quod enim vellet lex viros vti moderate vxoribus, & propter ſolam liberorum ſuſceptionem: Ex eo clarum eſt, quod prohibet quidem eum, qui non habet vxorem, ſtatim cum captiua

captiua habere conſuetudinem. Quod ſi ſemel deſideraverit, ei cum tonſa fuerit capillos, permittere vt lugeat triginta diebus. Si autem ne ſic quidem emarceſcat cupiditas, tum liberis operam dare, cumque dominatur impulſio, probata ſit præfinito tempore, conſentanea rationi appetitio eſt: Quid† quod
5 his de cauſis viri quidam docti tradiderunt, nouas nuptas ſtatim à virginitate amiſſa, latere, & domo prodire non debere, quemadmodum Elizabetham Zachariæ vxorem dilituiſſe ſcribunt. Et quod ea res Comneno occaſionem præbuerit hanc legem ferendi ipſe non obſcure innuit. Refert enim ſuo tempore etiam poſt ſponſalia, cum iis qui annum ſeptimum duntaxat exceſſiſſent, contracta ſponſos ad deſponſatas acceſſiſſe, non ſecus, ac ſi coniugium conſummatum eſſet, continuaque conſuetudine atque libertate congreſſus amoris flammam accendiſſe. Atque hæc quidem quæ latius perſecuti ſumus *Viues* breuiſſimis verbis complexus eſt; qui ſponſalia, inquit, ita inſtituere ne primo ſtatim congreſſu coniuges iungerentur, pudicitiæ maxime videntur conſuluiſſe: ne mulier & familiariter verſaretur, & rem haberet cum eo, quem nunquam fortaſſis prius eſſet allocuta, quod non fieret ſine magna pudicitiæ & pudoris iactura, in quibus ſita eſt haud exigua pars bonorum in ciuitate morum, & publicæ quietis per gentes omnes. Hactenus Viues. Quin & alia eiuſdem Comneni cōſtitutione, quæ ad ſuggeſtionem Curopalatæ & Magni Drungarii Viglæ edita eſt, traditur non exiguas incommoditates ad parentes redire, ſi vno & eodem tempore ſponſalia & nuptiæ parentur, quod ſcilicet parentes liberis proſpicere, eorumque commodis inſeruire cupiant, & tamen anguſtia temporis, quo minus id facere poſſint excludantur.

6 Sed & hæc mouiſſe ratio videtur homines ſapiētiſſimos † ad inducēda ſponſalia, quod in contractibus, & obligationibus magni momenti, & vbi periculum eſt promiſſio conuenienter rei traditionem præcedit. Idque quod error initio contractus admiſſus facilius corrigi poſſit, quam eo ad exitum perducto & conſummato. Id ſi vſquam alias certe in coniugio cauendum eſt, vbi ſi ſemel male ceciderit alea non eſt quod arte corrigas. Eſt enim ex iis in quibus, vt dici ſolet, non eſt bis peccare. Cum coniux coniugi non tantum quo ad res externas obligetur, ſed ſe ſuumque ipſius corpus alterius poteſtati tradat & committat, & quodammodo in ſeruitutem perpetuam redigat. Et in rebus arduis & grauiſſimis cautius agendum eſt. *Leo Nouella 109.* Hinc poſterioribus ſeculis in morem perductum eſt, vt ſpatium aliquod intercederet inter ſpoſalia, & nuptias, & vt promulgatione publica in cœtu & frequentia populi facienda, ea res omnibus innoteſceret, idque trinundino (vulgus Bannum appellat) quo re adhuc integra diſpici poſſet, num cauſa ſubeſſet, quæ nuptias impediret, ei in tempore occurreretur, potius, quam vt conſummato coniugio fruſtra remedium adhiberetur. *Durandus lib. 4. diſtinct. 27. q. 3.* Itaque poſt trinam denunciationem non eſt audiendus qui nuptias diſturbare conatur. Idque Rex *Daniæ Fridericus recte conſtituit, Anno 1582.* Quod & *Eraſmo* placuiſſe video, qui diſertis verbis tradit,

Digitized by Google

dit,veterum prudentiam,quo magis excluderet omnem captionem,præmittere ſolitam fuiſſe ſponſalia.Et recte. Nam ſecuto concubitu, res in integrum reſtitui nullo pacto poteſt,iuxta illud. Læſa pudicitia eſt,deperit illa ſemel.Atque eo recte accommodari poſſunt Poetæ verſus, *Ouid.Faſtorum lib. 3.* (quamuis de ſaliorum diebus feſtis,in quibus à nuptiis abſtinendum ſit loquatur.)

Nubere ſi qua voles,quamuis properabitis ambo
Differ,habent parua commoda magna moræ.

Huc accedit,quod † ſponſalibus omiſſis aut non rite factis,neuter coniugum 7
certo ſcire poſſit, etiamſi vna viuant & habitent, vtrum Mariti vel vxoris, an vero concubini concubinæ & pellicis locum obtineat.Quod † ſolus conuictus 8
conſuetudo & cohabitatio matrimonium non conſtituat, *C. 1. 30.q.5.DD.Imola & Abbas* C.*illud de præſumptionibus.Couarruuias 2.part.c.1.num.5.* Itaque apud *Virgilium* Didoni ex ſolo concubitu nuptias ſtruere volenti, recte ab Ænea occurritur, ſe nunquam animum coniugis habuiſſe, neque fidem Didoni dediſſe, vt ex his verbis colligitur.*lib.4.Aeneidos:*

Nec iam furtiuum Dido meditatur amorem
Coniugium vocat hoc prætexit nomine culpam. Item:
Per connubia noſtra per inceptos Hymenæos.

Cui Æneas reſpondet.

------ *Nec ego hanc abſcondere furto*
Speraui, ne finge fugam nec coniugis vnquam
Prætendi tædas,aut hac in fœdera veni.

Itaque † veteres tam Hebræi quam Græci & Romani nullas nuptias abſque 9
ſponſalibus ratas eſſe voluerunt. Vnde *Kimbi*,Hebræorum doctiſſimus Pilleges (vnde vox † pellex deducta eſt.) hoc eſt, mulierem definit viro coniunctam 10
abſque ſponſalibus & ſcriptura concubitus gratia, id eſt, concubina focaria vel pellex: verba Kimhi hæc ſunt: [*Philegeſch Hie Hoamo Hamirichedes Leadom Lemiſchcouo Belo Cetuuo Vbelo Chiduſchin*] Quo ſpectat illud *Phocilidis* monentis ne quis ſine ſponſalibus mulieri coniungatur, *Μηδὲ τίς ἀμνήστευτα βίῃ κούρησι μιγείη* argumento eſt,quod Caius Caligula Imperator, Lolliam Paulinam ducturus,maritum Memnium Regulum coegit; vt ſibi eam deſponderet, ne in leges committeret, ſi eam ſibi non deſponſatam duceret, vt refert *Zonaras*, *αὐτὸν τὸν ἄνδρα αὐτῆς ἐγγυῆσαι αὐτῷ τὴν γυναῖκα βιάσας ἵνα μὴ ἀνέγγυον αὐτὴν λαβὼν παρανομήσῃ. Dion.lib.59.& Xiphilinus.*Nero ciuis Romanus vxorem Liuiam Auguſto deſpondit patris loco. *Dion. lib. 48. fol. 236. & Xiphilinus.* Et Martiam vxorem vna cum Catone marito deſpondit Hortenſio Philippus Martiæ pater. *Plutarchus in Catone Minore.* Cato animaduerſo Hortenſii ſtudio, non aduerſatus eſt Martiæ, tantum patris conſenſum requiri dixit. Atque is compellatus, facilem ſeſe præbuit, neque aliter quam ipſo Catone præſente, & vna deſpondente, Martiam Hortenſio locauit.Imo ne nuptias quidem † ſimulatas & fictas ſeu imaginarias 11
ſine ſponſalibus probarunt, Nam cum M.Anthonius Bachum iuniorem ſe nominari,

minari,& Mineruæ maritus haberi vellet,Athenienſes, ne abſque ſponſalibus maritus fieret,Mineruam illi deſponderunt. Atque ille conditionem accepit,& ab eis dotis nomine,decies centena millia drachmarum exegit:vt teſtatur *Dion. lib.48.Xiphilinus & Zonaras tom.2.Seneca lib.1.ſuaſoriarum.* Nam cum ,inquit, Antonius vellet ſe liberum patrem dici, & hoc nomen ſubſcribi ſtatuis,occurrerunt venienti ei Athenienſes cum coniugibus & liberis & Διόνυσον ſalutauerũt. Bene illis ceſſerat ſi naſus Atticus ibi ſubſtitiſſet, dixerunt deſpondere ipſas in matrimonium Mineruam Muſam ſuam,& rogauerunt vt duceret: Et Antonius ait ducturum,ſed dotis nomine imperare ſe illis mille talenta. Tum ex Græculis quidam ait,huic quidam impune fuit, ſed Athenienſium ſponſalia mille talentum æſtimata ſunt, quæ cum exigerentur complures contumelioſi libelli proponebantur;ſed & Antonius Heliogabalo Deo ſuo vxorem deſpondit: *Xi-*
12 *philinus fol.616.* Apud Romanos † etiam ſponſalia frequentata & nuptias anteceſſiſſe ex veterum ſcriptis liquet. Hinc ille apud *Terentium*: Quis deſpondit? Quis dedit? Cui quando nupſit? Auctor his rebus quis eſt? Item. At illi neque do,neq; deſpondeo. *Act.4.Heaut 5.* Item *in Andria.* Filiam ſibi petiit vxorem dari,placuit, Deſpõdi, hic nuptiis dictus eſt dies. Item.Ego cui daturus ſum,vt deſpondeam.*Et Claudianus de ſeipſo:*

Et mihi quam ſcriptis deſponderat ante puellam,
Coniugis ipſius pronuba dextra daret.

Item:Quid iungere differt quam pepigit, Et *Cicero ad Quintum* fratrem. Ad 8.Iduum Aprilis ſponſalia craſſipedi dedi,cui conuiuio Quintus defuit.Idq; in-
13 ter † Chriſtianos & in primitiua Eccleſia obſeruatum fuiſſe,ſacræ literæ demõſtrant.Eiuſque rei exempla ſuppeditant innumera, vt Iſaaci & Rebeccæ, Boos & Ruthæ,Dauidis & Abigaelis,Samſonis & vxoris,Tobiæ & Saræ.Mariæ & Ioſephi & Auguſtini verba.Inſtitutum eſt, vt ſponſæ pactæ non ſtatim tradantur. *c.inſtitutum 27.q.2.*

14 Ad inſtitutum† reuertamur & cauſas cur ſponſalia & nuptias temporibus & gradibus diſcernere & nominibus etiam peculiaribus (quod in aliis contractibus ſecus habet) inter ſe diſtinguere vetuſtati placuerit, explicemus, quarum hæc non poſtrema fuiſſe videtur,quod cum cauſæ de nuptiis arduæ ſint & grauiſſimæ vt dictum eſt,firmiter illas ſtabilire oporteat:quo ſpectat illud *Ciceronis*; Maiores noſtri firmiter matrimonia ſtabilita voluere, quæ verba *Priſcianus ex Cicerone lib. 6. de Republ.* refert, hoc eſt, vt non tantum verborum quorundam nunciatione in ſponſalibus facta matrimonium conſummatum cenſeatur, ſed vt ad conſenſum verbis ſemel expreſſum accederet iteratio propoſiti & voluntatis,eaq; non tantum verbis iteratis,ſed & rebus ipſis & factis declaratur. Nã vt recte *Clemens Alexandrinus* germanum ac verum ſignum veritatis tribus com-
15 pletur conſilio,actione & verbo in exhortatoria ad gentes,& per actus † magis declaratur veritas quam per verba,vt DD.loquuntur,cuius generis ſunt,in cauſis de nuptiis,nuptiarum celebratio,benedictio ſacerdotis,& interrogatio ſpõſi & ſpon

Digitized by Google

& ſpoſæ,& reſponſio,traditio,mancipatio in congregatione fidelium facta,domum deductio.Idque innuere *Iuſtinianus videtur. l. Sancimus C. de nuptiis*, conditionem nuptiarum impleri non poſſe niſi nuptiarum accedat feſtiuitas, & *Aurelianus l.cum te C.de donationib.*nuptam videri mulierem,ex quo nuptiis celebratis tradita & ducta eſſet.Idq; diſertis verbis explicat *Demoſthenes in oratione in Oenotorem*.Neq; enim in tali contractu quiſquam nullos teſtes adhibet,imo & his de cauſis nuptias celebramus & maxime neceſſarios inuitamus,quod non leuis res agatur.Sed vita ſororum & filiarum alienæ fidei committatur, quæ vt in tuto collocetur,ſumma cura prouidemus. Et hac de cauſa † ego apud Chriſtianos 16
in morem perductum exiſtimauerim, vt ſponſus & ſponſa, qui ſibi mutuo repromiſerunt coniugium, rurſus in cœtu fidelium interrogentur,ſponſus num ſponſam vxorem velit, & ſponſa num ſponſum maritum velit,quo certo de vtriuſque conſenſu conſtare poſſit, & vt conſenſus, qui ſponſalibus interuenit ratificatus & iteratus nuptiis quoque accedat.Nam ſicut ſponſalibus, ita & nuptiis filiumfamilias oportet conſentire.*l.7.& 11 ſponſalia de ſponſalibus*, itaque recte *Poeta noſtri ſeculi*.

Templa petit ſponſus,ſacras vt firmet ad aras
Promiſſam thalami numine teſte fidem.

Quæ iteratio verbis & rebus facta voluntatis latentis indicium eſt & argumentum firmiſſimum & matrimonium ſeu nuptias conſtituit, quo ſpectat regula: Nuptias non concubitus ſed conſenſus facit.Nam tritum †eſt apud Iure- 17
conſultos;verborum geminationem & actus iterationem arguere & notare firmitatem propoſiti & voluntatis,ſeu conſenſus *l. quinquaginta Dig.de probationib. Et Baldus* recte: verba geminata ſeu iterata ſignificant præciſam intentionem,& qui bis aliquid facit (vt in nuptiis vbi geminatus concurrit conſenſus nimirum ſponſalibus & nuptiis adhibitus) non poteſt poſtea contrauenire, aut aliquid contra id,quod placuit,opponere,quia vbi†interuenit geminatio,ibi præſumi- 18
tur plena deliberatio *in Auth.vt nulli iudicium,§.& hoc vere iubemus collat.9. Baldus in Rubrica,ſi quis aliquem teſtari prohibuerit*.Qua de re plura congeſſit *Eberhardus in loco vi geminationis.*

Diſtincta etiam †vnicuiq; genti vocabula fuiſſe ſponſaliorum & nuptiarum 19
obſeruare licet *Sic Deut.20.& 22.*Moſes diſtinguit inter mulierem quæ deſponſa eſt,& quæ nupta ſeu domum deducta eſt,dum iubet eum domum redire,qui mulierem ſibi deſpondit,quam nondum duxit,quod & *Machabæorum lib.1.c.3.* legitur.Et apud Græcos differunt *μνηστεία* & *γάμος*,vt ſtatim explicabitur.Et vulgares omnes linguæ etiam voces habent diuerſas, vt Germani qui ſponſalia Verlöbnuß Eheaeſibt. Item: Braut vnd Breutigam ſponſum & ſponſam appellant:Maritum & vxorem, Ehemann vnd Eheweib.Item Gemal Gemahlin.

§.2. SVMMARIA.

1 *An apud veteres & in Eccleſia prima ſpatium & interuallum fuerit inter ſponſalia & nuptias.*

2 *Apud Græcos exiguum fuit interuallum.*
3 *Προαύλια quid.*
4 *ἀπαύλια quid.*
5 *Repotia quid.*
6 *Vno & eodem die ſponſalia & nuptias ad exitum perductas*
7 *Non ferendum vt nuptiæ biennium vel triennium differantur*
8 *Procraſtinationes plurimum adferunt mali.*
9 *Laudantur qui ſpatium temporis inter ſponſalia & nuptias definierunt.*
10 *Auguſtus Cæſar biennium præſtituit.*
11 *Geneuenſium ſtatutum.*
12 *Regis Daniæ conſtitutio.*
13 *Frugalitas veterum qui vnicum duntaxat diem cœnæ nuptiali deſtinarunt.*
14 *Sponſa in conuiuio nuptiali nihil attigit, hoc eſt, neque edit neque bibit.*

1 SEd hoc loco † non incommode quæritur, an apud veteres & in Eccleſia prima ſpatium & interuallum fuerit inter ſponſalia & nuptias? Et exiguum fuiſſe argumento eſt Tobiæ hiſtoria, quæ non obſcure indicat vno & eodem die Saram Tobiæ deſponſatam cubitum deductam, & in lecto collocatam, hoc eſt, nuptam fuiſſe, quamuis eam tribus noctibus non attigerit precibus pro ſua & couiugis ſalute fundendis intentus. Idem ex hiſtoria Rebeccæ colligitur, quæ ſtatim Iſaaco nupſit, vt & Abigail Dauidi. Samſon eam, quam ſibi deſponderāt parentes poſt dies paucos accipit. *Iudic.cap.14.* Et Maria deſponſa Ioſepho & nondum grauida à Ioſepho domum grauida deducitur, idq; temporis ſpatium exiguum fuit. Nam apud Ioſephum, cum peregiſſet menſes quatuor ab Angelo Gabriele lætum accepit nuncium, ſi *Nicephoro* credimus qui ex *Euodio hæc refert lib.2.cap.3* Et Angelus paulo poſt monuit Ioſephum de ea ducenda *Matth. 1.*
2 Sed & apud Græcos idē † moris fuiſſe, reperio. Nam primo die deſpondebatur
3 virgo. Vnde is προαύλια dicebatur † dies qui anteit nuptias ἡ πρὸ τῶν γάμων ἡμέρα,
4 vt ait *Pollux* latine deſponſalia nō inepte dici poteſt. Alter dies ἀπαύλια, † in quo fiebant nuptiæ latinæ decubationem dicere potes vt *Scaliger* vertit. Nam in ſoceri ædes tranſibat ſponſus vbi nuptiæ fiebant ita dictus, quod vt *Pollux refert lib.3.cap.3.* ᾗ νύμφη χωρὶς τοῦ πατρὸς αὐλίζεται. vel ὅτι ἀπαυλίζετο τῷ ἀνδρὶ ἡ γυνή. Dies tertius, qui eſt ſecundus nuptiarum ἡ ἡμέρα μεθύστερος ἐπαύλια (quamuis ἐπαύλια etiam dicebantur munera, quæ poſtridie nuptiarum à ſponſæ patre &
5 aliis tam ſpōſo quam ſponſæ mittebātur. Suidas.) latine † Repotia, quaſi nuptiarum appendix, vbi ab iteratis poculis dicebatur *Sext. Pompeius & Feſtus.* Repotia poſtridie nuptias apud nouum maritum cœnatur, quia quaſi reficitur potatio. *Et Apuleius Apologia 1.* In quo ſponſi & affines de ſuo faciebant conuiuium, hinc *Auſonius.*

Natalis ſi forte fuit ſolennis amico
Coniugioq; dapes aut ſacra Repotia patrum.

Et

Et *Horat.lib.*II.*Saty.II.*

Ille Repotia natales alioſue dierum,

Feſtos albatus celebret.

Ita apud *Heliodorum lib.10.* Hydaſpes Caricleam cognitam Theageni deſpon-
let,& poſtridie nuptiæ fiunt. Nuptijs autem & Repotiis H.S.mille conceſſit.
*Auguſt.Gell.lib 2.cap.24.*ſed & vno † eodemq; die ſponſalia & nuptias ad exitum 6
perductas eſſe ex *Luciano in Toxari* colligitur. Nam puella filia Menecratis viro
deſponſa Zenothemidi,vno & eodem die in thalamum abducitur;ſic enim ha-
bent verba:Hæc illo loquente hic ſponſam adiunctam tollens abduxit in tha-
lamum,καὶ διαχνεύσας αὐτήν,paulo poſt prodiit.Quamuis hic verecundiæ fines e-
greſſus ſit Zenothemides, ideoque in conſequentiam trahi non debeat. Apud
Heliodorum lib. 6. Nauſicles Nauſicleam Guemoni vno & eodem die deſpondet
& collocat.Ex quibus palam fit id,quod ſupra diximus, exiguum ſpatium inter
ſponſalia & nuptias apud veteres fuiſſe. Atque in hunc vetuſtatis morem tan-
quam in ſpeculum, tam magiſtratum quam priuatos inſpicere par eſt, ne nimia
nuptiarum feſtinatione vel procraſtinatione peccetur. Quorum alterum libi-
dinis effrenatæ, alterum vero animi erga coniugem parum propenſi indicium
eſt,& vtrumque honeſtati,quæ cum in omnibus rebus tum vero in hoc fœdere
tam ſancto inprimis ſpectanda eſt,aduerſatur:idque veterum exemplo. Neque
ferendum † vt biennium vel triennium nuptiæ differantur niſi grauiſſimæ & 7
neceſſariç cauſç ſubſint:*quales in l.ſæpe 17.d. ſponſalibus referuntur.*Valetudo ſponſi
ſponſæue,mortes parentum, capitalia crimina, longiores peregrinationes,&c.
Idque quod eiuſmodi † procraſtinationes plurimum apportant mali. Nam 8
Diabolus acerrimus coniugii hoſtis nihil non molitur ad alienãdos coniugum
animos & diſturbandas nuptias; & ne matrimonium coaleſcat nihil intenta-
tum relinquit.Refert *Apuleius* Pontianum, qui ipſi matrem ſuam deſponderat,
Pudentillam derepente animum mutatum, quod antea nimio ſtudio feſtina-
rat pari pertinacia ꝓhibitũ eſſe: deniq; ne matrimoniũ coaleſceret quiduis pati
quiduis facere paratum fuiſſe *Apolog.* 2. ꝙ experientia ita notum eſt, vt longiore
diſputatione non egeat.Itaque † prædicanda eorum prudentia qui ſpatium il- 9
lud temporis inter nuptias & ſponſalia definierunt modumque præſcripſerunt.
Auguſtus Cæſar lege lata cauit, ne qua rata eſſent ſpõſalia etiam inter impube- 10
res niſi ſtatim poſt biennium nuptiæ ſubſequerentur.*Zonaras Tom.2.* Idque non
obſcure innuit *Dion lib.56.* in oratione Auguſti ad cœlibes: Ego, inquit,teneras
puellas & viris immaturas vt ambiretis vobis permiſi, vt cum ſponſorum pro-
pediem nuptias celebraturorum nomen ferretis eo magis rem familiarem cu-
raretis.Neque feſtinare quicquam vos coegi,primum biennio,deinde triennio
ad rem parandam dato. Et Geneuenſes † ſtatuto ſanxerunt ne poſt peracta 11
ſponſalia nuptiæ vltra ſeſquimenſem differantur,niſi cauſa legitima ſubſit *cap.*
128. verba ſunt: A pres vne promeſſe de mariage faicte, que le mariage ſoit ac-
comply dedans ſix ſemaines s'il n'y auoit cauſe raiſonnable, pour le differer

plus longuement: autrement qu'on appelle les parties au Conſiſtoire, pour leur remonſtrer; s'ils n'obeiſſent, qu'ils ſoyent, renvoiez deuant le Conſeil, pour eſtre contraints d'accomplir leu mariage. Id eſt, Matrimoninm promiſſum intra ſpacium ſex hebdomadarum conſummandum, niſi cauſa iuſta ſubſit, cur id differri oporteat. Quod niſi fiat, ad conſiſtorium partes vocentur & admoneantur, ni pareant fore, vt ad conſilium remittantur & matrimonium conſum-
12 mare cogantur. Sed & Rex Daniæ † Fridericus II. piæ memoriæ eadem pene vno in caſu ſanxit, Conſtitutione edita Anno 82. Cuius ſumma eſt, vt ſi ſponſus vel ſponſa poſt ſponſalia turpiter & flagitioſe vna viuant & copulationem nuptiaſque differant, eis paſtor Eccleſiæ diem & tempus certum præſcribat intra quod ſeſe coram Eccleſia ſiſtant & copulentur. Quod ſi paſtori non pareant, ſacris & vſu ſacramentorum arceantur: ſi vero ne tunc quidem ad meliorem frugem ſeſe recipiant, & reſipiſcant propter vitam turpem & ſcandalum palam excommunicentur.

13 Sed & veterum frugalitas hoc loco notanda eſt, quod vnum ſaltem diem conuiuio ſeu cœnæ nuptiali deſtinarunt & deputarunt: vnde *Plautus in Curculione. act. 5. ſcena penultima*:

Tu vt hodie aduenicns cœnam des ſororiam.
Hic nuptialem cras dabit.

Et *Cicer. lib. 2, epiſt.* ad Quintum Fratrem: Eo die apud Pomponium eius eram cœnaturus. *Apuleius lib. 6.* Nec mora cum cœna nuptialis affluens exhibetur. Et *Iuuenalis Sat 6.*

Si tibi legitimis pactum iunctumq́, tabellis
Non es amaturus: ducendi nulla videtur.
Cauſa nec eſt quare cœnam & muſtacea perdas.

Et *Satyr. 5.*

Signatæ tabulæ dictum feliciter ingens

14 *Cœna*, id eſt, conuiuarum multitudo. Spõſam item † in conuiuio nuptiali nihil attigiſſe, hoc eſt, neque ediſſe vel bibiſſe. *Nicetas in vita Alexii Angeli folio 251.* notauit.

§. 3. SVMMARIA.

1 *An matrimonium ſine ſponſalibus contrahi poſſit.*
2 *Sola domum deductione nuptias non conſtitui.*

1 HInc ad Accurſii quæſtionem † propoſitam l. 1. de ſponſalibus. An matrimonium ſine ſponſalibus contrahi poſſit? reſpondere facile eſt: nimirum matrimonium ſeu nuptias non rite contrahi: quamuis id vno caſu fieri poſſe exiſtimat Accurſius, quando ſcilicet mulier in viri domum deduceretur, & ei traderetur nuptum. Quod mihi veriſimile non fit, & cur ſic ſentiam ratio eſt, quod nuptiæ ſolo conſenſu contrahantur; is autem in ſponſalibus exprimitur & ad nuptialia fœdera viam munit & ſternit. Hinc ſequitur, ſola illa domum deductione

Digitized by Google

ctione † nuptias non conſtitui, niſi expreſſe conſenſerint ii, quorum conſenſus 2
deſideratur, hoc eſt, vir, mulier, & qui eos in poteſtate habent. Qui conſenſus etiamſi breuiſſimo ſpacio nuptias anteuerterit, ſponſalia conſtituet, cui ſi acceſſerit traditio quæ fit in nuptiis, matrimonium recte contractum dicetur, duobus nimirum gradibus, hoc eſt, ſponſalibus & nuptiis.

CAPVT II.

§. *1.* Vocum quibus Hebræi, Græci & Latini ſponſalia & nuptias exponunt, Etymologica explicatio.

§. 2. Quid ſint ſponſalia.

§. 3. Definitionem Ioan. Florentini de veris ſponſalibus, quæ de præſenti vocant accipiendam.

His ita ſtatutis reſtat quid ſint ſponſalia ordine propoſito videre, cum omnis, quæ cum ratione ſuſcipitur tractatio, à definitione inchoanda ſit.

§. I. Svmmaria.

1 *Sponſalia quomodo Hebræi appellent.*
2 *Vox* Μνηστεία *quid denotet & vnde deducatur.*
3 *Varia ſponſaliorum appellationes.*
4 *Vox* Μνηστὸς *quod ſit & quid* μνηστεία *ſignificet.*
5 *Qare Maria appelletur* μνηστὴ.
6 Νύμφιος *quid ſit & quid* νύμφη.
7 Νυμφίδιος θάλαμος *quid.*
8 Νυμφαῖον *quid.*
9 Γάμος *quid.*
10 *Differentia inter verbum* μνηστεύειν, νυμφεύειν, & γαμεῖν.
1 *Vox, Vxor, ex Hebræo deducitur,*
2 *Sponſalia, verbum vnde deductum.*
3 *Verbum ſponſus vnde.*
4 *Verrii Flacci deriuatio.*
5 *Seruii opinio probatur.*
6 *Verbi, ſponſalia, varia ſignificatio.*

SPonſalia † Hebræi [*Chiduſchin*] appellant à verbo [*Chadeſch*] quod duo notat, 1
ſanctificare & præparare, decernere & diſponere. Quæ vox etſi in Bibliis non reperiatur, tamen in Hebræorum commentariis frequenter occurrit: Imo in libris Thalmudicis integer eſt tractatus, qui [*Chiduſchin*] inſcribitur, vt ſupra monui

Digitized by Google

monui. Itaque à prouiſione & præparatione nuptiarum, quæ in ſponſalibus ad-
hibetur & fit, nomen ſortita eſt: quamuis & à ſanctitate deduci poſſet, quod
2 coniugio nullum vinculum ſit ſanctius. Sed prior Etymologia† probabilior eſt,
& cum voce *μνηστεία* congruit, qua Græci ſponſalia notant, deducta à verbo *μνη-
στεύεσθαι*, quod eſt, præparare & prouidere, quod poſtea futurum eſt, & rem aliquã
ad ſe pertrahere & transferre: teſte *Hermenopulo lib.4.tom.1.* de conſenſu ſponſa-
3 lium: Vnde † & conditiones præparatoriæ, ac ſpes nuptiarũ, à Panormitano ve-
ro præambula matrimonii, à Valerio Flacco primordia tædæ appellantur *lib.8.*
Argonaut. de Iaſone, qui Medeæ fidem dederat.

Quanquam iura Deum ſacri ſibi conſcia pacti
Relligio, dulciſq; mouent primordia tædæ.

4 Suntque † diſtinctæ voces, *μνηστὴρ* ſponſus, qui arrham dedit nuptiarum &
5 *μνηστὴ* ſponſa, Vnde & *μνηστεῖα* ſponſalia. Ita Maria *μνηστὴ* appellatur † antequam à
Ioſepho ducta eſſet, *Matth.5.* Μνηστευθείσης τ' μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας τῷ Ἰωσὴφ πρὶν ἢ συν-
6 ελθεῖν αὐτοὺς εὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα. Νυμφίος ſponſus, q̃ vox *Ioh.5.* extat & Νύμφη ſpõ-
ſa dicitur, quãdo & quandiu nuptiæ fiunt, & durat ſolennitas ꝓprie teſte *Euſta-
chio in Plutum Ariſtophanis.* Νύμφη, inquit, οἱ ὅτι νεόμφη τουτέστιν νέον φαινομένη αὐτὴ
γὰρ πρώτως ἐν θαλαμευομένη νῦν φαίνεται. *Suidas* Νυμφίου βίον prouerbium citat: vos
quidem ſponſi vitam viuitis; propterea quod proci frondibus & ſertis coronari
7 ſolent ad dies nuptiales. Vnde & Feſtus † vocem nuptam deducit; vnde & *νυμφί-
8 διος θάλαμος* ſponſalis ſeu genialis lectus. Et *νυμφεῖον* domus erat ampliſſima
Conſtantinopoli, quam Leo Magnus Imperator ædificauit, nomine ex eo indi-
to, quod ibi nuptias celebrarent, qui ædes proprias non haberent teſte *Zonara
tom.3. in Leone.*

9 Γάμος nuptiæ † ſiue matrimonium etiam poſt finitas nuptias; quam differen-
tiam etiam ad amuſſim obſeruauit vetus auctor *Diuus Andreas Hieroſolymitanus*,
Mariam inducens Gabrieli Angelo reſpondentem, *ἄπειρος τυγχάνω γάμου με-
μνήστευμαι ἀλλ' οὐ νενύμφευμαι μνηστῆρα μόνον, ἀλλ' οὐκ ἄνδρα τὸν Ἰωσὴφ ἐπίσταμαι σύνοικος ὁ
μνήστωρ, ἀλλ' οὐ σύνευνος*; id eſt, Coniugii expers ſum, deſponſa enim non nupta
ſum; ſponſum ſolum at Maritum Ioſeph non agnoſco. Contubernalis eſt ſpon-
10 ſus ſed non eiuſdem lecti ſocius. Vnde patet hæc tria *μνηστεύειν, νυμφεύειν, γαμεῖν*,
quaſi gradibus quibuſdam & tempore inter ſe diſtingui. Quod etſi ad artem
Grammaticam pertinet, tamen diligenter notandum eſt. Nam deinceps in ex-
plicatione rerum difficillimarum eius diſtinctionis vſus conſpicietur: Sed &
Hebræis diſtincta ſunt vocabula: nam quæ deſponſa eſt, [*Oraſah* & *Meoraſah*] ap-
pellatur quæ voces *Deuter.22.* extant, à voce [*Eras*,] hoc eſt, deſpondit, deducta:
11 vnde vxoris eſt vox † in latinorũ coloniam deducta, vnius literæ metatheſi. Nã
quod ab vngendo dictum putant, friuolum eſt. In Pandectis autem Hebræorũ
& commentariis deſpõſa [*Meoroſchob*] dicitur, nuptiarum autem tempore ſpon-
ſus [*Choſſan*] ſponſa vero [*Chalo*] à pulchritudine & ornamentis. Vxor autem
[*Ibſcho*] nominatur, vnde & non incommode vxoris vox deduci poteſt, ſi cui

puer

Digitized by Google

...ter non arriſerit etymologia. Vtraque certe veriſimilior eſt, quam illa Varronis ab vngendo vel vngendis poſtibus deducta.

Sponſalia autem à ſpondendo † nomen habent. Vlpianus. Spondere *Verrius* 12
dictum putat, quod ſponte ſua, id eſt, voluntate promittatur, vnde ſpondet, qui facit ſua ſponte, ſpondeo. Sponſio autem non ſimplicem ſponſionem ſignificat, ſed ad ſtipulationem refertur *l. ſponſio de verb. ſignificat.* Itaque omnis ſtipulatio & promiſſio ſponſio appellatur *Alciat d. l. ſponſio c. noſtrates 30. quaeſt. 5.* Hinc 13
ſponſi † & ſponſæ appellatio. Nam qui vxorem ducturus erat, eam ſtipulabatur ab eo, in cuius eſſet illa poteſtate, & ſponſus dicebatur cui promiſſa erat ſponſa, *Gell. lib. 4. cap. 14.* Quibus *Vlpianus & Florentius* conſentiunt, qui ſponſalia quoq; à ſpondendo dicta ſentiunt, *vt & Feſtus*, quod veteribus ſtipulari & ſpondere moris erat. Eſtque *hæc Alciati ſententia lib. 1. παρεργῶν cap. 2. Et Didaci Couarruuiæ.* Quamuis † *Verrius Flaccus* diligens vocum obſeruator ſponſorum & ſponſarum 14
nomen à Græco verbo tractum exiſtimat, quod σπονδὰς, id eſt, fœdera interpoſitis rebus diuinis facerent. Vnde colligitur etiam in ſpõſalibus ſacrificia adhibita fuiſſe. Sed is à *Feſto Pompeio* reprehẽditur † & recte *Seruius interpres Virgilii* à 15
ſpondendo & fideiubendo dicta putat ſponſalia, & virum ſponſum, quod olim vt illius verbis vtar, cautiones ſibi inuicem emittebant, in quibus ſpondebant ſe conſentire in matrimonii iura & fideiuſſores dabant; ſed veriorem eſſe Vlpiani Florentiniani ſententiam capite ſequenti planum faciemus. Sponſalia etiam † arrhas ſponſalitias ſignificant, *l. in fin. ſi nuptiæ ex reſcripta petantur l. 6. C.* 16
Theodo. de ſponſalibus & ratio T. C. ſi rector prouinciæ vel ad eum pertinentes ſponſalia dederint: Nonnunquam etiam donationem propter nuptias *l. 2. C. de ſecund. nuptiis.* Sponſalia etiam conuiuia dicta fuiſſe, quæ ſponſalib. adhibebantur ex *Cicerone* colligitur, cuius hæc ſunt verba: Craſſipedi ſponſalia dedi cui cõuiuio Quintus tuus defuit: Græce προγάμεια *Pollux, Plinius lib. 9. cap. 35.* Tulliam Paulinam quæ fuit Caii principis matrona nec ſerio quidem & ſolenni cæremoniarum apparatu ſed mediocri etiam ſponſalium cœna, vidi ſmaragdis, margaritis opertam alterno textu fulgentibus, toto capite, ſpicis auribus collo, manibus digitiſque, quæ ſumma quadringenties H. S. colligebat Seneca ſponſalia aut nuptias frequentaui.

§. 2. SVMMARIA.

1 *Definitio ſponſaliorum.*
2 *Vox Mentio in definitione ſponſaliorum quid denotet.*
3 *Definitio alia ſponſaliorum paulo latior.*
4 *Explicatio definitionis.*

SPonſalia definit † Nicolaus Papa futurarum nuptiarum promiſſionem. Iure- 1
conſultus vero Florentinus mentionem & repromiſſionem futurarum nuptiarum. Quidam pro mentio mutua legunt, ſed male. Nam IC. Florentinus ad

veterum morem reſpexit, qui ſtipulationibus interpoſitis ſponſalia contrahebant, vt *l. 2.* dicitur: cuius duæ ſunt partes, mentio & repromiſſio quas ambas in
2 hac definitione ponit Florentinus. Itaque mentio † in hac definitione idem valet, quod interrogatio & repromiſſio ſeu promiſſio, reſponſio. Nam quoties promiſſionis mentio fit, ibi intelligendum interrogationem præceſſiſſe: Quo ſpectant verba *Plauti*, Credo ædepol vbi mentionem ego fecero de filia, Mihi vt deſpondeat, derideri ſe à me rebitur: Nam qui poſcit, mentionem facere dicitur, qui reſpondet repromittere. Quod à *Iano Guilielmo* bene obſeruatum eſt. *in quæſtionibus Plautinis.* Alluſit autem Florentinus ad vxorem Græcum μνηστία, quæ promiſſionis mentionem notat, vt ſcribit, *Hermonopolus lib. 4. t. 1.* Sed & apud latinos auctores mentio pro appellatione & ſermone accipitur, & meminiſſe loqui eſt, vt & verbum memorare quod inde deductum eſt. *Apuleius. VII Mileſiorum.* Recens nupta gratias mihi ſummas apud ſuos parentes ac maritum mihi meminiſſe non deſtitit. &c Et repromittere eſt ſtipulanti promittere vel ſpondere. *Vnde Cicero*: Non me Hercule iſtud tibi repromittere auſus ſim: quamuis aliter reſtipulari & repromittere accipiantur in facienda ſponſione. *Sigonius lib. 1. de Iudiciis cap. 21.* Et ita accipiendam hanc definitionem Græci interpretes oſtendunt qui illam contraxerunt, & ſponſalia breuiter futurarum nuptiarum promiſſionem definierunt, *vt Hermonopol. & alii.* μνήμη καὶ ἐπαγγελία
3 τῶν μελλόντων γαμῶν ἐκ τῶν νόμων. Paulo autem † latius ita deſcribi poſſe videntur, vt ſint ſtipulationes vel pactiones de nuptiis contrahendis viri & mulieris, qui iure coniungi poſſunt, eorumque, quorum in poteſtate ſunt, conſenſu atque auctoritate rite factæ.

4 Dixi † ſtipulationes, quia moris fuit veteribus ſibi vxores futuras ſtipulari & ſpondere: quod is contractus eſſet omnium firmiſſimus & negotiis maximis, quale hoc eſt, adhiberetur, vt ex *Seneca lib. 3. de beneficiis* colligitur. Vtinam, inquit, nulla ſtipulatio emptorem venditori obligaret, neque pacta conuentaque impreſſis ſignis cuſtodirentur fides illa potius ſeruaret & æquũ colens animus. Item, Ille non eſt interrogatione contentus niſi reum ſua manu tenuit. Dixi pactionibus, quod hodie nullo cõſenſu conſtituantur, & pacta potius quã contractus ſint *l. ſufficit de ſponſalibus* Et quod hodie ſtipulatio neceſſaria non ſit. *Accurſius l. 1. de ſponſalibus.* Dixi de nuptiis contrahendis, quod ſponſalia cuiuſcunque ſint generis, & quacunque oratione concepta, nuptias futuras, in quibus vxor trahitur & ducitur, reſpiciant. Nã & contrahentium animus & intentio ad futuras nuptias directa eſt. Dixi, qui lege coniungi poſſint, quia ſponſalia inter eos ſolum contrahuntur inter quos nuptiæ conſiſtunt *l. 4. de ſponſalibus.* Dixi, viri & mulieris conſenſu: nam cum coniuges in vnum corpus coaleſcere, & vnam perpetuo inter ſe ætatem exigere debeant, maxime conuenit id vtriuſque voluntate & conſentientibus animis fieri potius quam odio aut metu; vnde Hormiſda Papa reſcripſit Regi Arragonum, quorum vnum eſt corpus, vnus debet eſſe animus. Ouidius:

Qui

Qui duo corporibus,mentibus vnus erant:

Nam quid aliud eſt vnam carnem fieri,quam ſummi viri & mulieris animorum & corporum coniunctione. Præcipua coniugii pars eſt animorum coniunctio. Deinde,quod ius noſtrum ſine facto noſtro nobis auferri non debeat. Sed vir & mulier liberam ſui corporis habent poteſtatem, ſaltemque ad facultatem generandi & procreationem liberorum, quæ ad conſeruationem ſpeciei ſpectat. Hæc enim nullius ſeruituti eſt obnoxia vt aliæ operæ, ideoque eam nec parentes liberis,nec domini ſeruis poſſunt adimere. Cum autem per matrimonium tranſeat ius & poteſtas corporis vnius coniugis,ſibi ius quodammodo ſui adimentis corporis,& in alterum transferentis, conueniens eſt, id vtriuſque liberrimo conſenſu fieri.Itaque recte *Bonauentura 29.q.2.* Poteſtas corporis tranſfertur per animi conſenſum qui corpori præeſt. Et *Durandus lib 4.diſtinct.27.q.1.* Dixi, eorum,quorum in poteſtate ſunt: quod parentum auctoritas iuſſus & approbatio requiratur ad legitimas nuptias vt ſuo loco deinceps explicabitur.Dixi,rite, quod clam ſponſalia non debeant contrahi, ſed corrogatis & adhibitis teſtibus qui fidem iudici facere poſſunt.

§. 3. SVMMARIA.

1 *An Florentini definitio de ſponſalibus de præſenti accipienda ſit.*
2 *Sponſalia quibuſcunque verbis concepta in futurum reſpiciunt.*
3 *Sponſalia etiam,de præſenti nuptias futuras reſpiciunt*
4 *Hoſtienſis Opinio*
5 *Refutantur qui hanc definitionem ad ſponſalia de futuro reſtringunt:*

SEd † an Florentini definitio de ſponſalibus de præſenti accipienda ſit, quæritur? Ego de veris ſponſalibus,hoc eſt, quibus matrimonium promittitur, 1
eam accipiendam exiſtimo;& cur ſic ſentiam ratio eſt, quod veteres filias ſuas deſpondentes,& coniuges ſibi mutuo coniugium repromittentes verbis temporis præſentis matrimonii promiſſionem continentibus vſi ſint, quod nos capite ſequenti planum faciemus. Et quamuis futurarum nuptiarum fiat mentio & promiſſio tamen non minus vera ſunt ſponſalia. Nam † ſponſalia quacunque oratione aut verbis concepta ſui natura in futurum reſpiciunt, 2
nuptias ſcilicet in quibus vxor ducitur. Nuptiæ enim ſponſalia ſpacio temporis quodam ſubſequuntur & poſteriores ſunt; neque vno momento fiunt nec fieri debent,ſed duobus actibus tractatibus ſeu conuentionibus: quo ſpectant verſus *Claudiani*.

Quid iungere differt
Quam pepigit:
Et mihi quam ſcriptis deſponderat ante puellam
Coniugis ipſius pronuba dextra daret.

Idque diſerte cauit *Commenus*, vetuitque ne ſimul & ſemel vno eodemque

 tem-

Digitized by Google

tempore effectum ſortiantur, vt paulo ante explicauimus. Quod & canones ſanciunt dum trinundina denunciatione nuptias fieri volunt, etiamſi ſponſalia de præſenti præceſſerint. Huc facit *Canon noſtrates 30. quæſt. 15.* cuius verba ſunt; ſponſalia fœdera ſunt futurarum nuptiarum promiſſiones, nuptialia fœdera in conſpectu Eccleſiæ à ſponſo & ſponſa contrahuntur. *Arnobius* etiam appellat coniugalia fœdera *lib. 1. aduerſus gentes. Valerius Flaccus fœdus iugale.* Vnde effici-
3 tur ſponſalia † etiam de præſenti nuptias futuras reſpicere. *Hoſtienſis* hanc de-
4 finitionem † de vtriuſque ſponſalibus accipiendam ſentit, hoc eſt, quæ de fu-
5 turo ſunt & de præſenti, cui ego non reclamo. Quod autem † quidam hanc definitionem ad ſponſalia de futuro reſtringunt, friuolum eſt. Quaſi vero veterum ſponſalia omnia fuerint de futuro: & tamen ipſis commentum placet: ſed hunc ſcrupulum ſequens caput nobis eximet.

CAPVT III.

§. 1. De cauſa efficiente ſponſalium, hoc eſt conſenſu.

§. 2. Quæ perſonæ conſenſerint & ſponſalia conſtituerint, hoc eſt, ſuis verbis deſponderint.

§. 3. Qui deſponderint Græcis κυρίους dictos eſſe.

§. 4. Quis ordo inter κυρίους ſeu actores deſpondentes ſeruatus.

§. 5. Formulæ & verba recenſentur, quibus veteres Ethnici & populus Dei, inter deſpondendum vſi ſunt.

§. 6. Non tantum ſtipulationibus ſed pactis nudis ſponſalia apud veteres conſtituta eſſe & recte conſtitui poſſe.

§. 7. Κυρίους ſeu parentes etiam filias ſuas vltro non petentibus obtuliſſe.

§. 8. Promiſſionem à parentibus vltro factam non obligare, neq; efficacem eſſe niſi accepta ſit.

§. 9. An is qui vltro promiſit ſe filiam daturum ex ea promiſſione teneatur, ſi is cui promiſſio facta eſt, ſtatim non conſenſerit & promittens immutatus, filiam dare nolit, quod promiſſionis factæ eum pœniteat.

§. 1. SVMMARIA.

1 *Conſenſus ſolus ſponſalia conſtituit.*
2 *Conſenſus requiritur expreſſus.*
3 *Verba clara & perſpicua requiruntur.*

EXplicata definitione nunc ad reliquas Methodi quæſtiones accedemus, &
1 primum, quæ cauſa ſponſalia conſtituat videbimus. Conſenſus † itaque ſolus

Digitized by Google

ſlus ſponſalia conſtituit. Nam arrha, annulus & iuramentum, & ſi quæ alia acceſſerint, maioris certitudinis cauſa adhibentur. Conſenſus autem † is requi- 2
rur, qui non in mente aut cogitatione aut animo tantum verſetur, ſed verbis, xpreſſus & declaratus. Verba † etiam clara & perſpicua ſint non obſcura non 3
mbigua aut flexiloqua, aut ab ipſis contrahentibus non intellecta. Conſenſum utem non tantum viri & mulieris, ſed eorum, quorum in poteſtate ſunt, reuirimus. Dixi verbis expreſſum conſenſum requiri, quod is deprehendi non oſſit, niſi verba interueniant aut aliquid, quod verborum vice fungatur, vt lieræ, ſcriptura vel ſigna. Neque enim cogitata & mentis ſenſus reconditus ſufficit, & ſponſalia conſtituit.

§. 2. SVMMARIA.

Qui mulierem cupiebat vir eam à patre, auo vel fratre petebat olim.
Vir & mulier, hoc eſt, partes ipſæ nunquam fere inter ſeſe ſtipulati ſunt.
Nunquam puellæ quæ in parentum eſſent poteſtate ſuis verbis viris repromiſiſſe, & ſeſe addixiſſe, ex veterum ſcriptis demonſtratur.
Rationes ſubiiciuntur, cur id ita à veteribus obſeruatum.
Prima ratio.
Altera ratio.
Tertia ratio.
Veteres Romani ne priuatam quidem rem agere fœminas ſine auctore voluerunt.
Mulieres in tutorum poteſtate fuerunt ſemper.
o *Idem apud Græcos obſeruatum fuit.*
1 *Mulieres damnatas cognatis, aut in quorum eſſent manu, tradebant veteres, vt ipſi in priuato in eos animaduerterent.*
2 *Qui filiam ſeu puellam ſtipulanti promittebat deſpondere dicebatur olim.*
3 *Deſpondere verbum quid denotet.*
4 *Viri pater filio vxorem ſtipulans deſpondere etiam dicitur.*
5 *Deſpondere quis proprie dicatur.*
6 *Qui ſuis verbis deſpondebant mulieres viris Græcis κυριοι dicebantur. Latinis auctores, tutores.*

QVa ratione vero is conſenſus, & per quos, & quibus verbis, olim adhibitus & expreſſus ſit, imprimis videndum eſt, quod hinc maximæ ſæpe controerſiæ exiſtant. Itaque, vt antiquiſſima quæque conſectemur, & à primis vſque emporibus ſponſaliorum originem repetamus, ſciendum eſt, virum † qui mu- 1
ierem in vxorem cuperet, eam à patre, auo vel fratre petiiſſe, & ſtipulatum eſe, mulieris vero ſeu puellæ patrem, auum vel fratrem eam deſpondiſſe, hoc eſt, viro promiſiſſe. Vir autem & mulier, hoc eſt, partes † ipſæ nunquam fere inter ſeſe ſtipulati ſunt, aut ſibi mutuo repromiſerunt. Et hunc morem à veteribus & quidem illis, qui ſapientiæ & doctrinæ laude claruerunt, ſeruatum deprehen-

do. Neque in ſacris literis aut prophanis vllum veſtigium aut exemplum extat, aut apparet vnde colligi poſſit in ſponſalibus conſtituendis mulierem viro repromiſiſſe, vel puellas, quæ in poteſtate eſſent parentum, ſuis verbis viris repromiſiſſe, & ſeſe addixiſſe, etiamſi de eorum conſenſu tacito vel expreſſo ſponſalia contraherentur. Argumento ſunt omnia veterum ſcripta, tum vero imprimis id à Reuerendo viro, D. M. Luthero bene notatum eſt & diſertis verbis tradit iuriſprudentia Hebræorum, [*Hoibſch mechadeſch bhito ciſchie nahroh*] Id eſt, pater filiam deſpondet minorennem, hoc eſt, nondum annos 20. natam. Item [*Chiduſchin dibreh bno abihu velo hie*] id eſt, ſponſalia patrem non filiam conſtituere, omnium conſtans eſt opinio. Imo puellam inter deſpondendum arrham accipere loqui autem non debere ſentiunt Hebræi. Qua de re infra capite 11.

4 Eius rei nos † aliquot rationes ſubiiciemus. Prima † eſt, quod verecundia
5 quæ omnium virtutum cuſtos eſt, puellas in parentum & virorum cætu pro loqui, & ſua oratione de ſe quicquam promittere, prohibeat. Cum hæc virtus puellas maxime deceat, ideoque peculiari epitheto ornetur, & à multis virginalis verecundia, ab Ambroſio vero dos viriginalis appelletur. Vnde & apud *Euripidem* Hermio, cum eam ſibi in vxorem peteret Oreſtes, patris eſt, inquit, mea tractare ſponſalia non meum. Et *Baldus* notat natura inſitum eſſe mulieribus propter verecundiam tacere, præſertim cum de earum nuptiis agitur, quod & *Homerus libr. 6. Odyſſ. de Nauſica* Alcinoi Phæacum regis filia verba faciens expreſſit Αἴδετο γὰρ θαλερὸν γάμον ἐξονομῆναι. Verecundabatur nouas nuptias nominare. Quod & *Virgilius* imitatus eſt *Aneid. 12.* vbi Latinum & Ama-
13 tam coniuges introducit, loquentes cum Turno: Lauiniæ filiæ, quæ Turno locanda erat, lachrymas tantum tribuit & ruborem non verba: Eo ipſo innuens, virginem non debere interloqui, vbi pater & mater de ea collocanda vel deſpondenda deliberant. *Et Euripides in Iphigenia* in Aulide de puellis loquens. Omnibus, inquit, inſitum eſt puellis vt erubeſcant, amicos nouos ſi aſpiciant, vel ſi nuptiarum fit mentio. Apud Ouidium Cydippe ita loquitur.

Nomine coniugii dicto confuſa rubore,
Senſi me totis erubuiſſe genis.

Item;

Quale coloratum Tithoni coniuge cælum
Subrubet aut ſponſo viſa puella nouo

Itaq; *Gloſſa in Cod. penultimo de ſponſalibus*: Multæ, inquit, puellæ propter verecundiam annuunt potius quam loquuntur (inter deſpondendum) maxime præſentibus parentibus, ne videantur ambire ſponſum, quod virginibus indecorum eſt. Quippe ſilentio caſtitas & prudentia ſuauiſſime condiuntur. Elegantiſſime *Plutarchus*: Fœminis ſilendum: Debet enim loqui vel ad virum vel per virum nec ſi per alienam linguam more tibicinis loquatur moleſte ferre in legibus connubiliabus. Apud Heliodorum Caricl ea de nuptiis interrogata modeſto

leſte reſpondet: magis, inquit, decebat meum fratrem Theagenem pro me oqui, quam mecum viros verba facere.

Fœminas autem tacere inter viros conuenit. Quippe ſilentium decus affert mulieribus, teſte Sophocle. Et nocet ſæpe eſſe locutum: præſertim cum le nuptiis agitur idque Icaſiæ virginis exemplo. Nam cum vxorem ducturus eſſet Theophilus Imperator Conſtantinopolitanus multas puellas accerſi uſſit, inter quas fuit Icaſia virgo erudita & nobili prognata genere. Dum gitur Imperator obambulans pomum manu geſtaret, quod ei quæ placuiſſet n coniugii pignus daret, ad Icaſiam veniſſet, eius pulchritudinem miratus; A nuliere, inquit, mala emanarunt ἐκ γυναικὸς ἐῤῥύη τὰ φαῦλα. Illa reſpondit, ἀλλὰ καὶ διὰ γυναικὸς πηγάζει τὰ κρείττω, id eſt, à muliere ſcaturiunt meliora. lle virginis oratione commotus & attonitus, quaſi inuerecunda, malum ureum Theodoræ Paphlagoniæ dedit eamque duxit. Icaſia repulſam paſſa cœnobium ædificauit, in quo capillo abſciſſo permanſit ad vitæ finem. taque illa fœmina maxime eſt laudanda, cui, cum ad viros verba erant facienda, rubor toto ore ſuffunditur, turbabitur animus, & verba non ſuppetent. Et in hanc ſententiam etiam quædam congeſſit *Tiraquellus l. 9. connubiali. num. 52. & ſequentibus.*

Altera † ratio hæc eſſe videtur, quod cum liberi ſint in poteſtate parentum, ipſi de ſe nihil promittere, multo minus alterius ſeſe poteſtati ſubiicere, & de patria poteſtate exire poſſint, *l. velle de Regulis Iuris.* His conſentanea tradunt Hebræi nimirum, quod cum filia in ſponſalibus ſeſe patris poteſtate liberet & exuat; ideo pater adhibeatur & loquatur in ſponſalibus contrahendis, vt cui illa ſit ſubiecta. In repudiis autem perinde eſſe, ſiue pater ſiue ipſa adhibeatur, cum illa in poteſtatem patris rurſus recidat & ingrediatur, ideoque hic patri nihil decedat. *Capite ſecundo de ſponſalibus.* 6

Sed & propter † ſexus fragilitatem, & ne fucus illis fiat more veterum receptum fuit, ne filiæ aut liberi, qui in poteſtate ſunt, ſeipſas deſponderent, ut promitterent coniugium. Quis enim non videt illum ſexum, tanquam vaſculum infirmius; vt ait Diuus Petrus, præſertim ea ætate dolis & fraudibus expoſitum eſſe: Idque *Theocritus Idillio* 17. colloquio Daphnidis & puellæ indicare voluit. 7

Itaque veteres Romani ne † priuatam quidem rem agere fœminas ſine autore voluerunt vt teſtatur *Cicero.* Imo propter † infirmitatem conſilii in tutorum poteſtate eſſe voluerunt. *Cicero* pro Muræna. Et ſine tutorum auctoritate non poterat mulier in manum cõuenire. *Cicero pro Flacco.* Neq; debebatur ꝙ ſine tutore auctore debebat mulier, non magis quam ꝙ pupillus ſine auctoritate tutoris ſpoſpõdiſſet *pro Cecinna.* Quod & apud † Græcos obſeruatũ fuiſſe tradit *Harpocration* diſertis verbis ex lege tutores curatoreſq; mulieribus dari ſolitos, 8 9 10

ſine

Digitized by Google

ſine quorum arbitrio nihil illis agere licuerit ſcribens. Imo hic honor ſolis veſtalibus tributus fuit à Numa, vt ſine tutore omnia agere poſſent; *Plutarchus in Numa*. Quo ſpectat illa Catonis oratio apud *Liuium*. Date frenos impotenti naturæ & indomito animali, & ſperate ipſas licentiæ modum facturas niſi vos faciatis.
11 Imo mulieres damnatas † cognatis, aut in quorũ eſſent manu tradebãt, vt ipſi in priuato in eos animaduerterent. Si vero nemo erat idoneus ſupplicii exactor in publico animaduertebatur. Et hæc ita ſeſe habere auctoritatibus ex tota vetuſtate collectis planum faciemus: & imprimis Platonis, cuius verba ſubiicimus ex lib. 6. de legibus. Ἐγγύην δ' εἶναι κυρίαν πατρὸς μὲν πρῶτον, δευτέραν πάππου. τρίτην δὲ ἀδελφῶν ὁμοπατρίων. ἐὰν δὲ μηδεὶς ᾖ τούτων τὸν πρὸς μητρὸς μετὰ τοῦτο εἶναι κυρίαν ὡσαύτως· ἐὰν δ' ἄρα τύχῃ τις ἀήθης συμβαίνῃ τοὺς ἐγγύτατα γένους ἀεὶ κυρίους εἶναι μετὰ τῶν ἐπιτρόπων. Id eſt, Deſpõſatio patris firmiſſima eſto, deinde aui. Tertia fratrum conſanguineorum, ſi illorum nemo ſuperſtes ſit, tunc ex parte matris diſponſatio rata ſit: Sin vero inſolita quædam orbitas contigerit cognati proximi κύριοι ſint vna cum tutoribus; quem locum neque *Ficinus, neque Serranus intellexit*. Eodem ſpectant quæ *Gellius tradit*, qui Seruii Sulpitii verba de veterum ſponſalibus refert: Sponſalia, inquit, in ea parte Italiæ quæ Latium appellabatur, hoc more ac iure ſolita fieri ſcripſit Seruius Sulpitius in libro quem ſcripſit de dotibus. Qui vxorem ducturus erat, ab eo, vnde ducenda erat, ſtipulabatur, eam in matrimonium ductum iri. Qui daturus erat, item ſpondebat, is contractus ſtipulationum & ſponſionum dicebatur ſponſalia. Tum quæ promiſſa erat, ſponſa appellabatur, qui ſpoſponderat ducturum ſponſus, &c. *Accius*. Ego, vt eſſem affinis tibi, non, vt te extinguerem, tuam perii gnatam. Idem quoque in Eccleſia primitiua obſeruatum fuiſſe, teſtis eſt locupletiſſimus *Philo* in libro περὶ τῶν ἐν εἴδει νόμων, id eſt, de legibus ſpecialibus, cuius verba aureis literis notanda ſubiicimus; ἀλλ' εἴπερ ἐρᾷ τῇ ψυχῇ πεπονθὼς πρὸς τὴν παῖδα οἰκεῖον ἴθι πρὸς τοὺς γονεῖς αὐτῆς ἐὰν ζῶντες τύχωσιν, εἰ δὲ μὴ πρὸς ἀδελφοὺς ἢ ἐπιτρόπους ἢ ἄλλους κυρίους καὶ ἀπογυμνώσας τὸ σαυτοῦ πάθος ὡς χρὴ τὸν ἐλεύθερον αἴτει πρὸς γάμον καὶ παρεγγύα μὴ ἀνάξιος λογισθῆναι σαυτὸς· οὐδεὶς οὕτως ἂν γένοιτο τῶν ἐπιμελουμένων τῆς παιδὸς ὡς ἐναντιωθῆναι πρὸς λιπαρέστερας δεήσεις καὶ μάλιστα εἰ ἐπιδείξαις ἀνεπίπλαστον μὴ κατεψευσμένον ἢ ἐπιπόλαιον ἀλλὰ τὸ πάθος ἀλλὰ ἐπαληθεῦον καὶ παντελῶς ἐνιδρυμένον. Si bene affectus es erga virginem, accede parentes eius, ſi forte viuant, ſin minus fratres, aut tutores, aut quoscunque, quorum in poteſtate eſt, & amore patefacto, pete illius coniugium, & ne te vt indignum faſtidiant. Nemo enim ex puellæ curatoribus tam erit difficilis, vt inſtantiores preces reiiciat.
12 Qui autem † filiam ſeu puellam ſtipulanti promittebat, deſpondere dicebatur, ſiue is pater eſſet, ſiue frater, vel alius, vt ex *Varrone*, aliiſque probatis auctoribus liquet. Sic enim ille, cui deſponſa erat ſponſus, quo die ſponſum erat ſponſalis, ſponſum, qui deſponderat filiam, deſpondiſſe dicebatur, quod de ſponte eius, id eſt, voluntate exierat. Et paulo poſt. Si deſpondiſſe animam quis dicitur, vt deſpondiſſe filiam, quod ſuæ ſpontis ſtatuerat finem. Vnde *Plautus in Ciſtellaria*:

Nempe

Digitized by Google

Nempe iſte eſt qui Alceſimarcho filiam ſuam deſpondit, in diuitias maximas.
Et in Aulularia.
Credo, hercle, vbi ego mentionem fecero de filia, Mihi vt deſpondeat, ſe à me derideri re-
tur. Ouidius *lib.9. Metamorp.*
Tertius interea decimus ſucceſſerat annus,
Cum pater Iphi tibi flauam deſponde Ianthen.
Cicero: Tulliolam C. Piſoni frugi deſpondimus; & apud *Liuium lib.*
. Icilio, inquit, Appius non tibi deſpondi filiam & ad nuptias non ad ſtu-
rum educaui. Et *Tacitus* de ſocero ſuo Iulio Agricola Conſul, inquit, egregiæ
im ſpei filiam mihi, tum iuueni deſpondit, ac poſt conſulatum locauit, & ſta-
m Britanniæ præpoſitus eſt adiecto Pontificatus ſacerdotio, gnatam deſpon-
it nuptiis hanc dat diem. *Pacauius*; atq; † ea ſignificatione deſpondere nihil a- 13
ud eſt, quam quod *Seneca* promittere in matrimonium appellat, *lib 4. de benefi-*
ii; filiam tibi in matrimonium promiſi. Et *Liuius lib.10. de bello Macedon.* Vnius
gii generis ſororē ſuā in matrimonium Philippo pollicebatur. Quamuis † & 14
ri pater, filio vxorem ſtipulans, deſpondere dicatur, vt notat interpres *Terentii*
ad id verba expendit. Placuit, deſpondit, hic nuptiis dictus eſt dies. Et *Sueto-*
us de Claudio patre verba faciens; Druſo filiam Seiani deſpondit, Et *in Auguſto*
1. Antonius ſcribit primum cum filio ſuo deſpondiſſe Iuliam, deinde Cotiſa-
m Getarum regis filiam quo tempore ſibi Regis filiam rurſus in matrimoni-
m petiuit: Et apud Græcos etiam ἐγγυάομαι de patre filio ſuo vxorem ſtipulan-
dicitur. Vnde Cornificicius Ciceroni. Cornificius adoleſcens Oriſtillæ filiam
bi deſpōdit, *l.32. cum his ſtatus §. ſed ſi ſenator de donationibus inter virum & vxorem,*
l. vlt. de diuort. ſi patruus ſibi deſponderit aliam. Hinc deſpondere nihil aliud
t, quam ſe accepturum ſpondere. Sed proprie † meo iudicio deſpondere dici- 15
r puellæ pater, idque apud veteres crebrius obtinet, vt ſupra demonſtraui-
us. Porro † qui ſuis verbis deſpondebant mulieres viris, Græcis *κύριοι* dice- 16
ntur, latinis auctores, tutores: In iure canonico, qui ſuper fœminam domina-
nem habent. Nam & in illorum erant poteſtate. Quo ſpectat illud *Liuii*, ma-
res noſtri nullam, ne priuatam quidem rem, ſine auctore fœminas agere vo-
erunt. In manu eſſe parentum, fratrum, virorum. Et *l.3. de ſponſalibus.* Nuptias
e ſolo auctore contrahi poſſe. Item *Ouidius*:
Me tibi Tyndareus vita grauis auctor & annis
Tradidit.
Item *l.3. de auctorit. tut.* Auctorem eſſe eſt, dicere ſe id probare, quod agitur, &
dare dicuntur. Vnde illud *Terentii*. Quis dedit? cui quando nupſit? auctor his
bus quis eſt? Itē. Filiam in incertas nuptias vt darē. Item. Atq; ego illi neq; do,
q; deſpondeo *4. Hec.5.* Ego cui daturus nō ſim, vt deſpondeam *4. Phi. Syracid.*
.7. ἐκδοῦ θυγατέρα, Homer. lib.13. Anchiſes Hippodomiam dederat filiam in
atrimonium primogeniam Alcathoo, quæ parentibus quidem cordi erat, vt
ia, ſed ex hoc magis, quod forma, quod ingenio, quod opibus domeſticis æ-

quaſes antecelleret. Et *Ouidius* de filia.

Hanc ego cum vellem genero dare tempora tædis.

Liuius. Rex Aſiæ Antiochus filiam ſuam in matrimonium mihi dat. Et Liuius maritus Liuiæ quaſi pater, non maritus eſſet Liuiam Auguſto Cæſari vxorem dedit; *Xiphilinus*. Item, tradere dicuntur, *c. non aliter 30. q. 2. & c. nõ omnis 32. q. 2.* aliter legitimum non ſit matrimonium niſi à parentibus tradatur, & *Ouidius:*

Me tibi Tyndareus tradidit.

Et *Tacitus lib. 4.* Tyberius Neptem Agrippinam cum coram Cn. Domitio tradidiſſet

§. 3. SVMMARIVM.

Κύριος quis dicatur.

Κύριον autem eum dici, cui onus deſpondendi incumbat, ex *Iſocrate* colligitur, qui in encomio Helenæ refert Theſeum ſibi Helenam vxorem expetiuiſſe à κυρίοις & cum illi eam dare non vellent, rapuiſſe. Verba *Iſocratis* hæ ſunt: ἐπειδὴ παρὰ τῶν κυρίων οὐχ οἷός τ' ἦν αὐτὴν λαβεῖν. Id eſt, cum dominorum (hoc eſt, eorum, in quorum erat poteſtate) Helenam accipere non poſſet, Tyndarei regno ſpreto, Caſtoris & Pollucis viribus eam rapuit. Eadem à *Luciano* referuntur in *Charidemo*, qui pro voce κυρίων, πατέρα habet. A patre quidem, ipſius Helenam accipere deſperauit, vt qui eam nubere nollet cum ad ætatem iuſtam non perueniſſet. *Plato lib. 6. de legib.* τοὺς ἐγγύτατα γένους, ἀεὶ κυρίους εἶναι μετὰ τῶν ἐπιτρόπων. id eſt, cognati proximi tutores ſint cum curatoribus.

Philo: ἴτω πρὸς τοὺς γονεῖς αὐτῆς ἐὰν ζῶντες τύχωσιν εἰ δὲ μὴ πρὸς ἀδελφοὺς ἢ ἐπιτρόπους ἢ ἄλλους κυρίους, Accedent parentes ſi viuant ſin minus fratres aut tutores vel alias κυρίους, id eſt, auctores. Verba ſupra recitauimus. Huc facit illud *Baſilii in epiſtola ad Amphilochum*, quæ ſine iis, qui habent poteſtatem matrimonia fiunt ſunt fornicationes: Nec ergo viuente patre nec domino, ii, qui conueniunt ſunt ab accuſatione liberi, donec κύριοι, hoc eſt, in quorum ſunt poteſtate coniugio annuerint. Et *lib. 49.* Dion ſcribit Auguſtum iure ſingulari Liuiæ vxori & Octauiæ ſorori conceſſiſſe τὰ σφέτερα ἄνευ κυρίου πρὸς διοικεῖν, vt eis liceret ſine tutore res ſuas gerere. Demoſthenes, ὅτῳ ἂν ἐπιτρέψῃ τοῦτον κύριον εἶναι. Qua de re latius §. ſequenti Philo. In tali enim controuerſia quando de caſtitate corporis quæritur non imminet periculum ſoli filiæ ſed etiam eius curatoribus, lib. de legib. ſpecialibus.

§. 4. SVMMARIA.

1. *Puella deſpondebatur à κυρίοις, qui ſanguine proximi erant.*
2. *Lex Athenienſium omnib. omnino mulieribus proſpexit, ne qua cauſari poſſet ſe tutore deſtitutam ſeipſam viro deſponderi cogi.*
3. *Regis Daniæ Woldemari ſtatutum refertur & explicatur.*
4. *Apud Athenienſes mater in filiorum puberum erat poteſtate.*

5 Apud

Apud Athenienſes matres viduas à filiis puberibus deſponſatatas fuiſſe, exemplis confirmatur.

Plebs, collegium vel ciuitas deſpondebat pupillas.

Rectius de mulierum ſponſalibus ſtatuerunt Athenienſes, & hos ſecuti Reges Dani quã Iuris Canonici interpretes.

Vetuſtas nobis ſemper adoranda eſt.

Inter parentes & cognatos ordo ſeruatus eſt graduſq; prerogatiua in deſpondẽdis liberis.

10 *Auus in deſpondenda nepte patri præferri late defenditur.*

11 *Summa eſt affectio aui in nepotes & neptes paterno maior.*

12 *Prouerbium.* Es iſt nichts liebers dann Kindes Kindt *explicatur.*

13 *Apud veteres Græcos obſeruatum vt auus in deſpondenda nepte patri præferretur multis exemplis docetur.*

14 *An patris etiam conſenſus requiratur in nuptiis nepotis & neptis? late diſcutitur.*

15 *Iure Athenienſium patrem in filia deſpondenda auo prælatum fuiſſe exemplis docetur.*

16 *Conciliatio legis Romanæ cum Athenienſium & explicatio illarum.*

17 *Fratrum etiam auctoritas non exigua fuit in deſpondendis ſororibus.*

18 *Etiam filias ſpurias, ſeu ex concubina natas patres deſponderunt & collocarunt quod exemplis docetur.*

19 *Meretrices, etiam quæ ſe omnibus perulgarent, filias licet vulgo conceptas, ſuis verbis deſpondent.*

20 *In Græcia olim maritos moribundos vxores ſuas deſpondiſſe ex hiſtoriis demonſtratur.*

PEtebatur autẽ † & deſpõdebatur puella à *κυρίοις*, & quidem ab illis qui ſanguine proximi erant, & ſupremum inter aſcendentes locũ obtinebant, quales ſunt, Pater, auus, frater, agnati, & illis non extantib. Patronus, ſeu tutor cuius fidei & clientelæ mulier ſeſe commiſiſſet, vt ex *Demoſthenis 2. in Stephanũ oratione colligitur*, vbi cum omnes has perſonas enumeraſſet, tandem ſubiungit. *οὗτος ὁ τοίνυν ὁ νόμος οὓς ἐποίησε κυρίους ἀκηκόατε. ὅτι δ' οὐδεὶς ἦν τούτων τῇ μητρὶ οἱ ἀντίδικοι μοι μεμαρτυρηκάσι.* id eſt, Hæc lex quos (dominos) id eſt, tutores eſſe velit audiuiſtis. Horũ vero neminem matri auctorem fuiſſe, ipſi aduerſariis testantur. Illorum autem munus fuiſſe mulieres deſpondere, ex eadem oratione colligitur. Nam antequã eos recenſet, quibus id incumbit, inquit, *σκέψασθε τοίνυν καὶ τοὺς νόμους περὶ ὧν κελεύουσι, τὰς ἐγγυὰς ποιεῖσθαι.* Id eſt, Conſiderate à quibus mulieres deſponderi leges iubeant; & poſtea ſubiungit verba legis. *ἣν ἂν ἐγγυήσῃ ἐπὶ δικαίοις δάμαρτα εἶναι ἢ πατὴρ ἢ ἀδελφὸς ὁμοπάτωρ ἢ πάππος ὁ πρὸς πατρὸς ἐκ ταύτης εἶναι παῖδας γνησίους. ἐὰν δὲ μηδεὶς ᾖ τούτων ἐὰν μὲν ἐπίκληρός τις ᾖ τὸν κύριον ἔχειν ἐὰν δὲ μὴ ᾖ ὅτῳ ἂν ἐπιτρέψῃ τοῦτον κύριον εἶναι.* Id eſt, quamcunque legitime deſponderit vxorem vel pater, vel frater Germanus, vel auus paternus, ex ea liberi legitimi ſunto: quod ſi nemo horum exſtabit, ſiquidem puella ſit patrimonii hæres, qui tutor eſt, eam ſibi habeat. Sin vero non fuerit is, cui ſe mulier commiſerit tutor eſto. Atque hic obiter notandum, quod apud Athenienſes puella *ἐπίκληρος*, id eſt, fratris expers patrimonii hæres non nubebat, niſi & ex eadem tribu 1

& cognatione, id ab Hebræis petitum eſſe, apud quos idem obſeruatum fuit, vt ex Numero cap. vlt. colligitur. Et in oratione pro Phormione teſtatur idem Demoſthenes, quod ſi ſecus quis vxorem nactus eſſet, datam à nemine, liberos hæredes non fuiſſe.
2 Sed & hoc animaduerſione † dignum eſt, quod lex Athenienſium omnibus omnino mulieribus, hoc eſt, ſiue virgines, ſiue viduæ, ſiue pupillæ, ſiue in parentum poteſtate, ſiue in viris eſſent, proſpexerit, ne qua cauſari poſſet, ſe tutore deſtitutam ſeipſam viro deſponderi cogi. Nam & ſecundum veterum Græcorum inſtituta mulieribus ſine tutorum & curatorum conſenſu & arbitrio, nihil agere licuit, vt ſupra ex Harpocratione annotauimus. Itaque in morem perduxerunt, vt qui tutorem vel cognatum haberet, neminem aliquem ſibi deligeret, in cuius illa eſſet clientela ſeu poteſtate, hoc eſt, κύριον, qui tam ſuo conſilio regeret, vt ex verbis paulo ante enumeratis colligitur: cuius etiam munus erat, mulierem ſuis ipſius verbis deſpondere & viro (vt ita loquar)
3 addicere. Quod à Græcis acceptũ † Waldemarus Daniæ Rex in ſuas leges, quæ adhuc in Sleſuuicenſi ducatu obtinent, referri iuſſit, quemadmodum ex iis, quę lib. 1. cap. 33. referũtur liquet, quorum ſumma eſt. Vxorem ducturus tam à patre vel filio maiore natu vel fratre petat: ſin horum nullus extet, à cognatis proximis. Quod ſi cognatum habeat neminem, ad quos tutela pertinet, mulier alicui ſeſe committito qui eam deſpondeat. Hactenus verba legis. Abſurdum autem & præter decorum videri poſſet matrem viduam à filio deſponderi, niſi id
4 inſtitutis & morib. † Athenienſium defenderetur, apud quos etiam mater in filiorum puberum erat poteſtate, quod eleganter *Demoſthenes oratione in Stephanum* expreſſit his verbis: καὶ ἐὰν ἐξ ἐπικλήρου τις γένηται καὶ ἅμα ἡβήσῃ ἐπὶ δίετες κρατεῖν τῶν χρημάτων τὸν δὲ σῖτον μετρεῖν τῇ μήτρι. Οὐκοῦν ὁ μὲν νόμος κελεύει τοὺς παῖδας ἡβήσαντας κυρίους τῆς μήτρος εἶναι, τὸν δὲ σῖτον μετρεῖν τῇ μητρί. Quæ latine ita habent: Quod ſi quis ex muliere patrimonii hærede fuerit natus, ſimul atque pubuerit ad biennium pecunias teneat, & victum matri demetiatur. Proinde lex iubet filios puberes tutores eſſe matris, & victum matri demetiri. Vnde ſequitur
5 etiam † apud Athenienſes, matres viduas à filiis puberibus deſponſatas fuiſſe. Idque vi vocabuli κύριος intelligitur. Et *Homeri* auctoritate confirmatur apud quem Telemachus ita loquitur lib. 2. Odyſſ. Iuſta funeri patris, ſiquidem patrẽ extinctum accepero, curabo, ſimulque matrem viro nuptui tradam. Ita & Pontianus matrem viduam deſpondit *Apuleio*: vt ex verbis Apuleii Apolog. 2. colligitur. Quo facilius, inquit, Pontiani facilitatem Pudentillæ ſolitudinẽ circumueniret inſit generum ſuum obiurgare, quod matrem ſuam mihi deſponderat, ſuadet quamprimum ex tanto periculo dum licet pedem referat. Quod etiam in adoptiuis liberis obſeruatum fuit. *Iſocrates in Aegineto* narrat Traſylochum amico cuidam à ſe adoptato ſororem deſpondiſſe, eique ſuas facultates dediſſe. Et hac ratione eum, qui adoptatus eſſet vxoris Traſylochi filium factum & eius matris curatorem τῆς μητρὸς τὸν ἐπιμελησόμενον καθέστηκε, loquitur de Rufino ſocero Pontiani. Hermias Eunuchus Ariſtoteli familiari ſuo filiam adoptiuam in

matr

natrimonium collocauit,vt ſcribit *Suidas.* Quid † quod & plebs collegium vel 6
iuitas deſponderat pupillas.Refert Plutarchus Ariſtidis filias è Prytaneo ſpon-
is traditas, ciuitatemque publice ſponſalia conſtituiſſe, & dotis nomine vtriq;
ria drachmarum millia decreuiſſe.Filias autem, quod indotatæ eſſent diu ma-
itos non inueniſſe;*in Ariſtide.* Et Athenienſes Mineruam Antonio deſponde-
unt, qua de re paulo ante. Ex quibus efficitur † multo rectius de mulierum 7
ponſalibus ſtatuiſſe Athenienſes,& qui hos ſecuti ſunt Reges Danos,quam iu-
is canonici interpretes:qui tamen in iure Connubiorum conſtituendo,omni-
im hominum primi eſſe volunt;nec ſunt tamen. Sed quæ à nobis ſupra poſita
unt exemplis ex vetuſtate petitis declaranda ſunt. Vetuſtas enim † nobis ſem- 8
per (ſi ſapimus) adoranda eſt; Verba Furii apud Macrobium lib.3.cap.14.De-
moſthenes ſcribit patrem ſuum moribūdum ſororem ſuam Demophoonti co-
gnato deſpondiſſe,& dotis nomine duo talenta legaſſe: Et Pelops florida ætate
Hippodamiam à patre petit: *Pyndarus.* Achilles Priami filiam ſibi petit vxoré,
cum hac pollicitatione, ſi daretur, ſe cum ſuis Mirmidonibus domum reditu-
rum.Hecuba reſpondet,ſibi eam conditionem placere, ſi Priamo placeat; Da-
res de bello Troiano.Et hinc deſpondendi morem vetuſtiſſimum etiam adhuc
temporibus Alexii Comneni vſitatum fuiſſe ex conſtitutione colligere licet.
Domine, inquit, mi ſancte, cum quidam nuptiarum repromiſſiones filiorum
ſuorum nomine contraxiſſent; ſed & filiis ſuis parentes deſpondebant vxores
& teſtatur *Terentius* in verbis ſupra enumeratis;Placuit, deſpondi. Ita Antonius
filiam regis Armeniæ filio ſuo deſpondit in vxorem *Dion.lib.49.* Item *in Hecyra.*
Deſpondit ei gnatam,huius vicini proximi: Et Capitolinus filio ſuo Bruti præ-
ſentis filiam iunxit,nuptiis celebratis,exemplo priuatorum.Et apud *Plautum in Trinumno,* verba ſubiecimus.Et *Gene.24.& Exod.21.* Si pater filio deſponderit v-
xorem. Sic Hemor filii ſui nomine agit cum patre puellæ vitiatæ,vt eam filio
collocet. *Geneſ.33.* Inter parentes † autem & agnatos ordinem ſeruatum 9
graduſque prærogatiuam obſeruare licet:vt primum parentes,& quidem ii,qui
inter aſcendentes ſupremum locum obtinerent, ius deſpondendi haberent.
Deinde agnati & iis deficientibus tutores: Nam auus in deſpondenda nepte
patri † præfertur, idque iure ciuili eſt conſentaneum. *Paulus.* Neptis ſi nubat, 10
voluntas & auctoritas aui ſufficit.*l.16.de ritu nuptiarum. Idem lib.3. Si nepotem eodem T.& l.9.ſi nepos eodem.& l.vlt C.de ſponſalibus.* In verbis autem auum vel pro-
auum ſi pro nepote vel nepte arrhas ſuſceperint, in duplum tantummodo con-
uenit teneri *Harmenopolus lib.4.T.4.& T.2.de arrhis ſponſalitiis lib.4 Idem iure Canonico traditur c.1.32.q.4.c.neptis 31.q.2.Vide Paponem lib.32. arreſto 4.fol.483.qui refert à Senatu Pariſienſi ita iudicatum*, filiam ab auo etiam patre inuito recte de-
ſponderi poſſe. Aui magis auctoritatem in coniunctione nepotis, quam pa-
tris,cuius nullo modo liberum eſt arbitrium,cum ipſe ſit in poteſtate aui requi-
ri ſecundum Gloſſæ intellectum. Idque optima ratione conſtitutum eſt,quod
etſi nullus † affectus paternum vincat,vt ait IC. tamen experientia teſte ſumma 11

eſt affectio & στοργὴ aui in nepotes & neptes paterno maior. Quo ſpectant verba *IC. l. 69. non ſolum in verb. Attamen ſummæ affectionis vitæ intuitu nuptiæ concedendæ*
12 *ſunt* Hinc tritum illud apud Germanos † prouerbium. Es iſt nichts liebers denn Kindes Kindt. Deinde propter ætatis & gradus prærogatiuam cui multum tribuendum eſt. Poſtremo cum parentes honorandi ſint, & eorum voluntati & conſiliis obtemperandum: ſequitur etiam filium in filia elocanda patris ſui conſilium & iuſſum exequi debere. Nam ſi patre inconſulto vel ſpreto vel etiam reclamante, filius filiam ſuam elocauerit, patri ſuo neque obtemperaſſe neque morem geſſiſſe dici poteſt; vt qui contra patris ſui voluntatem filiam nuptũ dederit & patri aduerſatus ſit, hoc eſt, aui ius in nepte collocanda neglexerit. Quod ſine peccato & patris ſui contumelia fieri non poteſt. Itaque aduerſus filium ex lege Platonis recte aget pater cuius hæc ſumma eſt: Si quis minus quam decet parentes colat, nec plus eos quam filios, nepoteſque & ſeipſum diligat, & filiis ſuis in omnibus obſequatur, qui ita negligitur, per ſe vel per alium, ad tres Nomophilacas, & ad totidem de connubiorum procuratoribus rem deferat & querelam. Qui re perpenſa in liberos qui iniuriam intulerunt animaduertant, *Dialog. 9. de legibus.* Ex quibus efficitur, ſi patri vult obſequi filius (debet autem obſequi) oportere eum de conſilio patris filiam elocare. Nam patri non paret filius, ſi in filia collocanda, ſuum magis arbitrium quam patris iuſſum ſequitur, vt qui ſeipſum plus, quam patrem diligat. Ita conſobrini trigemini, cum de ineundo certamine à Romanis & Albanis decretum factum eſſet, reſponderunt; ſe nihil abſq; parentum cõſilio in ea re ſtatuere poſſe, his verbis. Si liberi, & in noſtra poteſtate eſſemus Tulle, ſtatim te certiorem faceremus quid exiſtimemus de ineundo cum cõſobrinis certamine. Nunc quoniam ſupereſt pater, ſine quo nobis nil dicere, aut facere promittimus, rogamus, vt pauliſper exſpectes re-
13 ſponſum de patris conſilio. *Dioniſ lib. 3.* Et id veteres † etiam Græcos ſecutos eſſe oſtendunt elegantiſſimi verſus *Ouidii in epiſtolis Heroidum*:

Me tibi Tyndareus vita grauis auctor & annis
Tradidit, arbitrium Neptis habebat auus
At pater Aeacidæ promiſerat inſcius acti:
Plus quoque qui prior eſt ordine poſcit auus.

Item:

Quid facis Aeacida non ſum ſine vindice, dixi,
Hæc tibi ſub domino eſt Pyrrhe puella ſuo.

Verba ſunt Hermiones (quæ filia fuit Menelai & Helenæ) quam auus maternus Tyndareus Troiam profecturus, Oreſti, Menelaus autem pater huius rei ignarus Pyrrho Neoptolemo Achillis filio deſpõdit in expeditione Troiana: cui etiam poſtquã matrem interemiſſet Oreſtes collocata fuit. Sed Oreſtes eũ poſtea interemit, idque impulſu Hermiones, qui propter conſuetudinem cum Andromacha Pyrrhũ odiſſet. Itaq; Hermione Oreſtis matrimonio iuncta in amore eius perſeuerauit. *Dictiis Pauſanias lib. 1. Virgil. Higynus.* Dyctis refert ſe adfuiſſe.

Neo-

Neoptolemo,qua tempeſtate Hermionem Menelai in matrimonium ſuſcepe-rat lib.6.Huc pertinet Epithalamium quo Pyrrhus ab Auſonio celebratur.

Orbe tegor medio maior virtute paterna
Quod puer, & Regis Pyrrhus opima tuli.
Impius ante aras quem fraude peremit Oreſtes,
Quid mirum cæſa iam genitrice furens.

Refert *Pauſanias in fano* Nemeſis ſua ætate extitiſſe ſpecies Agamemnonis Menelai & Pyrrhi, cui primum Hermione deſponſa fuit à Phidia expreſſas.Oreſtem vero ob cædem matris præteritum eſſe, quem tamen Hermione nunquam deſeruit, cum filium etiam ei peperiſſet, *lib.*5.Sed alia exempla ſuppediant hiſtoriæ: Mariam ne deſpondetur ab Hyrcano auo Herodi Regi Iudæorum, *Ioſephus,Egeſippus, Zonaras*: Et Tyberius neptem Agrippinam Germanico ortam cum coram Cn. Domitio tradidiſſet in vrbe celebrari nuptias iuſſit. In Domitio ſuper vetuſtate generis, propinquũ Cæſaribus ſanguinem delegerat. Nam is auiam Octauiam & per eum Auguſtum auunculum,præferebat.*Tacitus* lib.4. Et Auguſtus Iuliam & Agrippam neptes collocauit,nuptum Iuliam Paulo Cenſoris filio Agrippinam ſororis ſuæ nepoti. Et *Tacitus* de Tyberio Cæſare diu quæſito,quos neptibus ſuis maritos deſtinaret Tyberius Cæſar, poſtquã ingruebat virginum ætas, L. Caſſium M. Venetium legit. Huic Druſillam Venicio Iuliam coniungit lib.5. Et Imperator Michael Paphlagonius neptem ſuam deſpondit Pancratio Abaſgiæ Principi:Zonaras to.3.Imo auus adoptiui filii filiam, hoc eſt,neptem deſpondebat.Ita Hadrianus Imperator L.Ceronii cõmodi quẽ ipſe adoptauerat(vt teſtatur Capitolinus in Hadriano) mortui filiam deſpondit M. Antonio Philoſopho annos quindecim nato, quæ tamen ſponſalia diſſoluta fuere,quod impar ætati eſſet, *Capitolinus in vita M.Antonii Philoſophi.fol.* 115 Sed an patris etiam conſenſus requiratur in nuptiis nepotis & neptis quæritur? Et ſcribit I.C. Paulus nepoti vxorem ducenti patrem conſentire debere, 14
Neptis vero ſi nubat auctoritatẽ Aui ſufficere.Rationem hanc afferunt Interpretes,cur nepos de vtriuſq; conſenſu vxorem ducere debeat,quod is auo mortuo,vna cum liberis, in patris poteſtatẽ recidat, ideoq; interſit patris, quales liberos & ex qua vxore filius ſuſcipiat,& in eius familiam & poteſtatem inducat. Nam qui ex nepote naſcuntur,aui patriſque gentem ſequuntur. Itaque merito eius deſideratur voluntas. At in nepte aliud eſt, vt quæ in aliam tranſit familiam, & non patri ſed marito, eiuſque parentibus liberos procreat, qui non videntur tam ad auum & patrem ſuum pertinere Ideoque non tam patris interſit,vt priore caſu. Atque hæ quidem rationes, ex mero iure ciuili petitæ,acutæ quidem ſunt, & ſubtiles, aliæ vero ſupra enumeratæ, ex fontibus naturæ deductæ, ad communem ſenſum & intelligentiam magis accommodatæ.
Iure tamen Athenienſium patrem in filia deſpondenda auo prælatum fuiſſe 15
ex illis, quæ ſupra attulimus locis, & ex *Demoſthene in oratione aduerſus Leochareum* colligi poſſe videtur.Verba ita habent:ἣν ἂν ἐγγυήσῃ πατὴρ ἢ ἀδελφὸς ἢ πάππος

ἐκ

ἐκ ταύτης εἶν) παῖδας γνησίου. Id eſt, quam deſponderit pater aut frater, vel auus, ex ea liberi legitimi ſunto. Idem tradit *Plato lib. 6 de legibus*, Sponſalia patris firmiſſima ſint, deinde aui, tertia fratrum germanorum, ſin nullus iſtorum exiſtat, tūc ex parte matris deſponſatio fiat. Quod ſi inſolita ſit orbitas propinquiores a-
16 gnati atque gentiles vna cum tutoribus deſpondeant. Ego tamen † legem Athenienſium à Romana diſſentire non puto. Et quamuis pater & frater ordine verborum auo præferantur tamen hanc non fuiſſe ſententiam exiſtimo, vt ſi auus extet, ei præferri debeat pater, & quod abſurdius eſt frater, ſed ita demum, ſi auus nullus exiſtat (idque in hoc exiguo vitæ curriculo, quod nobis natura circumſcripſit, vt plurimum accidit) vt tum pater & deinde frater deſpondeat, vt legiſlator ad ea, quæ ἐπὶ τὰ πλεῖστα accidunt, reſpexiſſe, & perſonas enumeraſſe, non autem gradus prærogatiuam indicaſſe videatur. Et hanc noſtram ſententiam confirmant ſupra enumerati verſus Ouidii, qui de Græcis hominibus loquuntur nimirum de Tyndareo, Hermione, Oreſte, Pyrrho, Menelao, ſed tamen penes alios in re dubia iudicium eſto, & ita iudicaſſe Senatum Pariſienſem *refert Papo lib. 22. Arreſto 4. fol. 483.* Si vn ayeul paternel marie la fille de ſon filx, patre inuito, il n' ya aucun rapt: car la volonté de l' ayeul doit en ce dominer, contra patrem: mais ſi l' ayeul eſt maternel, ores qu' il face denation de tous ſes biens, & ſoit aduantage grand à la fille, ce neantmonins, ſi le pere reluĉte ou n'y conſent, il y ha rapt. Ainſi fut iugé par arreſt de Paris donné es grans iours de Moulins le 15. Octob. 1534. contre Voyer ayeulla Porte Chaſtellam & autres ayans autoriſſé par leur aſſiſtence & decret tel mariage. Fratrum etiam aucto-
17 ritatem † non exiguam fuiſſe, in deſpondendis ſororibus ex *Liuii* verbis colligitur. De iis, quos Demetrius miſerat in Baſternas, adduxerant, inquit, inde nobiles iuuenes & Regii quoſdam generis quorum vnus ſororem ſuam in matrimonium Philippi filio pollicebatur. Seuthen Perdiccas clam ſibi conciliauerat, pollicitus ſororem ſe illi cum pecuniæ daturum. Et paulo poſt. Et Perdiccas ſororem Strotonicem (vti ſpoſponderat) Seuthæ in matrimonium dedit. Græce τὴν ἑαυτοῦ ἀδελφὴν δίδωσι Σεύθῃ ὥσπερ ὑπέσχετο. *Thucidides lib. 2.* Idem *ex Plauto conſtat in Trinum*: Vbi pater filii nomine ſtipulatur à fratre ſororem, verba infra ſubiiciemus. Item Marcello marito, Octauiæ Cæſaris ſororis, mortuo, poſtularunt pacis & fœderis auctores, vt frater eam Antonio nuptum collocaret & traderet. Quod & factum eſt. Eaque deſponſa dictum feliciter, conſequentibus fauſtis acclamationibus, quæ per totum diem noctemque continuatæ ſunt. Et ita pax coaluit inter Cæſarem & Antonium. *Appianus lib. 5. de bellis ciuilibus. Zonaras. Tom. 2.* ἡ δ' Ὀκταβία χήρα οὖσα ἐγγὺς ἦν ἀδελφὴ ἡ μετὰ θάνατον τῆς Φουλβίας, τῷ Ἀντωνίῳ συνήφθη, παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ. Ita & Libo Octauio Cæſari ſororem Scriboniam deſpondit & locauit. Verba *Appiani hæc ſunt*: Cæſar Octauius, quamuis aliquot virginum ei offerretur conditio, Mœcenati ſcripſit, vt cum Scribonia ſorore Libonis (erat autem Libo ſocer Pompeii) de nuptiis ageret, vt per hanc occaſionem poſſet pacem cum Pompeio facere. Qua de re cum certior factus eſſet Libo frater, ne-

ceſſariis

ıeceſſariis ſuis mandauit, vt eam ſine mora Cæſari collocarent; *Appianus de bellis iuil lib.5.* Sororem Elpinicem Cimon Colliæ nuptum dedit. Plutarchus in Cinone. Cato fratris filias, quas ſecum habebat, Pompeio Magno eas in mat inonium petenti dare recuſauit, etſi id eius ſoror, vxorque grauiter ferrent. *Plutarch. in Pompeio & Zonaras.* Idque Gotos obſeruaſſe refert Procopius. Theodoicus Rex Gothorum Ermenefrido Thuringorum Principi Amalabergam ſooris filiam locauit. Sed & filias † ſpurias ſeu ex concubina natas, patres deſpon 18
lerunt & collocarunt. Theodoricus Rex Gothorum filias ex Concubina, alteam Alarico Wiſigothorum Regi, alteram Sigiſmundo Burgundiorum conſoiauit. Quarum altera Theodicodo, altera Oſtrogotta nominata fuit; Amalaſintam tertiam filiam Eutarcio ex Alemannorum ſtirpe venienti tradidit. *Paulus Diaconus lib. 17. in fine ex Procopio.* Quid? quod & † meretrices, quæ ſe omni- 19
ıus peruulgarent, filias licet vulgo conceptas, ſuis verbis deſponderent: Nam & ilia matri, licet impudicæ, honorem & reuerentiam debet: & vulgo quæſitus ine venia matrem in ius non vocabit. *l. 4. §. vlt. de in ius vocando, l. lege Iulia 44. de itu nuptiarum.* Quo ſpectat illud *Ciceronis* pro Cluent. Cuiuſmodi mater ſit tamen in iudicio filii de turpitudine parentis vix dici oportet. Et ibidem. Nullum ſt nomen amantius, indulgentiuſque quam maternum. Sic Chryſis in Andria Glycerium Pamphilo deſpondet, his verbis:

Te iſti, virum do amicum, tutorem patrem,
Bona hæc noſtra tibi committo, & tua mando fidei.
Hanc mihi in manum dat: mors continuo ipſam occupat,
Accepi, acceptum ſeruabo, &c.

Et in *Phormione* nutrix Sophrona ita loquitur: Ego autem, quę eſſem anus deerta, egens, ignota, vt potui nuptum virginem locaui huic adoleſcenti, harum ui eſt dominus ædium. Atque hæc cur ita inſtituta ſint eleganter explicat idem Demoſthenes in oratione aduerſus Leocharem, nimirum, vt qui ſentit comnodum ſentiat & onus & contra; Verba Demoſthenis hæc ſunt: Δικαίως γὰρ ὁ νομοθέτης οἶμαι ἅπασι καὶ τὰς ἀτυχίας τῶν οἰκείων καὶ τὰς ἐκδόσεις τῶν γυναικῶν τοῖς ἐγγύτατα ένους προσέταξε ποιεῖσθαι· οὕτω καὶ τὰς κληρονομίας, καὶ τὴν τῶν ἀγαθῶν μετουσίαν τοῖς αὐτοῖς δέδωκε, Id eſt, Iure enim legislator, vt & calamitates cognatarum & elocutioes mulierum genere proximis mandauit; ſic & hæreditates, & bonorum poſeſſiones iis attribuit. *Seneca in Hippolito.* Pater qui genuit & educauit, addens otem. Elocat vt liberetur à malo. Et Terentius. Herus damno auctus eſt ſcilict propter dandam dotem. Quibus & alia accedunt; patria ſcilicet poteſtas & euerentia, quæ parentibus debetur, quod ab his vita, educatio, libertas & ciuis tradita eſt, qui etiam negligendi non ſunt, etiamſi ad ſummum dignitatis radum quis peruenerit; qua de re infra cap. 6. latius.

Sed & hoc animaduerſione dignum eſt in Græcia olim † maritos moribun- 20
os, vxores ſuas deſpondiſſe, eiuſque rei veſtigia apud Græcos vbique extant. Demoſthenis pater vxorem ſuam Cleobulam Aphobo deſpondit, & in dotem

Digitized by Google

eidedit 8o.minas. Aphobus dotem accepit, ſed vxorem ducere noluit. Qua de cauſa etiam Demoſthenes actionem contra eum inſtituit vt videre licet ex oratione in Aphobum. Paſio item Athenienſis moriturus Phormioni ſeruo in teſtamento libertatem dedit,& tutorem ſimul filio Paſſidi conſtituit, vxorem inſuper ſuam viuens cum dote deſpōdit. Mortuo Paſione, Phormio heram duxit & filii tutelam ſuſcepit. Teſtamenti formula apud *Demoſthenem extat oratione in Stephanum* his verbis: τὰ δὲ διέθετο πασίων ἀχαρνεύς: δίδωμι τὴν ἐμαυτοῦ γυναῖκα. ἀρχίππην φορμίωνι καὶ προῖκα ἐπιδίδωμι ἀρχίππῃ τάλαντον μὲν τὸ ἐκ πεπαρήτου, τάλαντον δὲ τὸ αὐτόθεν συνοικίαν ἑκατὸν μνῶν: θεραπαίνας καὶ τὰ χρυσία καὶ τ' ἄλλα ὅσα ἐστὶν αὐτῇ ἔνδον ἅπαντα ταῦτα ἀρχίππῃ δίδωμι. Id eſt vxorem meam Archippam do Phormioni: & dotem Archippæ addo & peparato. Item talētum ex eodem loco, ædes centum minarum, ancillas & aurum & cætera quædam habeo, ea vniuerſa Archippæ largior. Socrates item menſarius, qui ad aliquod tempus illi in ſeruiſſet vxorem deſpondit vt ex oratione pro Phormione colligitur. Item Siclam, quæ argentaream factitarat, vxorem dedit Trimodemo. Neque id Athenis, ſed in tota Græcia vſitatum fuiſſe, idem Demoſthenes oſtendit, dum refert in Ægina Hermodonū ſeruo ſuo vxorem dediſſe. Seleucus etiam filio Antigono vxorem Stratonicen deſpondit. Nam cum filius Stratonicen nouercam deperiret, & præ amore decumberet, Medicus Eraſiſtratus, qui id comperiſſet, ea de re patrem monuit. Pater Seleucus veritus, ne quid filio humanitus contingeret, filio & vxori perſuaſit, vt matrimonio ſeſe coniungi paterentur. Vbi autem perſuaſiſſet, exercitu in concionem conuocato. Sunt mihi, inquit, chariſſimi & hoc imperio digni, Antigonus filius & vxor Stratonice, ambo florenti ætate, & qui ſi coniunguntur prolem breui daturi videntur ad ſtabiliendum regnum Hos itaque ego iungo connubio, in veſtra præſentia, & volo, vt imperent mediterraneis gentibus. Nec vos Perſarum aliarumue gentium mores magis ſpectare iubeo, quam vnam legem communem omnibus ſemper æquum eſſe quod à Rege nobis præſcribitur. His dictis exercitus acclamauit, Seleucus vxorem & filium ita admonitus, iunxit matrimonio, & regno præfecit vt refert Plutarchus in Demetrio & Appianus de bellis Syriacis, & Suidas. Etſi autem hoc factum Seleucus excuſare conatus eſt, hoc prætextu, quod Principi liceret, quicquid liberet, tamen nemini obſcurum eſt, hic adulterium eum inceſtu cumulatum eſſe; ideoq; nullo pacto defendi poſſe, imo maxime peccaſſe Seleucum & cōtra legē diuinam naturæ & aliarū gentium, qui his nuptiis auctor fuerit. Apud *Herodotum* ſimilis fere eſt hiſtoria de Cambyſe: Nam cum ſororē ſuā vxorem ducere ſtatuiſſet, conſiliarios conſuluit, num id liceret; qui reſponderunt, ſe nullam reperire legem quæ permittat coniugium inter fratrem & ſororem; ſed ſe aliam repeiſſe legem, qua Regi Perſarum facere liceat, quicquid libeat. Et apud Plutarchum de Paryſati, quæ filio Artoxerxi perſuaſit, vt filiam Atoſſam in matrimonium duceret, legibus Græcorum inſuper habitis. Quippe Regem Perſis diuinitus legis loco, cenſoremque honeſtorum, & turpium eſſe conſtitutum in

Artox-

Digitized by Google

Artoxerxe. Sed & *Homerus* profecturus in bellum, idem feciſſe legitur, vt hi verſus oſtendunt. Poſtquam natum pubeſcentem videris, nube cui volueris, tuam relinquens domum. Odyſſeæ lib. 18. fol. 137.

§. 5. SVMMARIA.

1 *Formulæ verborum deſumptæ ex Plauto.*
2 *Teſtimonia comœdiarum cur tam ſæpe citet auctor rationem reddit.*
3 *Formulæ apud Græcos vſitatæ.*
4 *Apud Græcos moris fuit vt fratres ſuis verbis viris ſorores deſponderent.*
5 *Adducuntur formulæ & exempla ex ſacris literis.*
6 *Formulæ ex Iudæorum commentariis deſumptæ.*
7 *Apud Turcas hodie hic mos durat, vt à parentibus vxor petatur & ematur.*

HActenus de perſonis, à quibus mulieres deſpondebantur ſatis; nunc videndum quibus formulis ſponſalia conſtituta ſint ab iis, qui liberos vel ſororores deſponderent. Formulas appello ſolennium verborum conceptiones, quibus hac in re veteres vti conſueuerunt, quarum apud bonos auctores multa 1
ſunt veſtigia, & apud *Plautum* † valde illuſtria, quibus ſibi ſtipulati ſunt vxores futuras, vt ait IC. Et primum in *Penulo*, vbi pater filiam deſpondet viro ſtipulāti:

Agor. *Audi tu Patrue, dico ne dictum neges,*
Tuam mihi maiorem filiam deſpondeas?
P. *Pactam rem habeto,* Agor. *ſpondesne igitur?*
P. *Spondeo.* Agor. *Mi patrue ſalue, nam nunc es plane meus.*

In Trinumno, itidem † Lyſiteles à Charmide patre ſtipulatur filiam.

Lyſit. *Sponden' ergo tuam gnatam vxorem mihi?*
Charin. *Spondeo & mille auri Philippum dotis.*
Lyſit. *Iſthac lege filiam tuam ſponden' mihi vxorem dari,*
Charin. *Spondeo.* Lyſit. *Et ego ſpondeo idem hoc.*

In *Aulularia* petit Megadorus Euclionis filiam à patre his verbis:

Quæ res bene vortat, mihiq́ʒ tibiq́ʒ, filiæq́ʒ tuæ,
Filiam tuam mihi vxorem poſco. promitte hoc fore
Quam ad probos propinquitate proxime te adiunxeris
Tam optimum eſt, tu conditionem hanc accipe, auſculta mihi,
Atq́ʒ eam deſponde mihi. Eucl. *At nihl eſt dotis quod dem.*
Mega. *Dummodo morata recte veniat dotata eſt ſatis*
Eucl. *Eo dico ne theſaurum me reperiſſe cenſeas:*
Megad. *Non me doceas, deſponde* E. *fiat*
Et paulo poſt.
Quid num etiam mihi deſpondes filiam E. *illis legibus*
Cum illa dote, quam dixi tibi M. *ſponde ergo* E. *ſpondeo.*
M. *Dii bene vortant* E. *Ita dixi ſaxint, facito hoc, memineris*
Conueniſſe, ne quid dotis ad te mea afferret filia.

Digitized by Google

Poſt Euclio eam illi dat his verbis. Tuam hanc eſſe Aulam volo & filiam meam ſimul præſente Megadoro, & ſorore eius Eunomia. *Lyſit.* .Et habetur & refertur gratia, vt meritus es ſocer exoptate mi Euclio.

In Trinummo pater filii nomine petit,& ſtipulatur à fratre ſororem,& deſpondet eam frater,cuius etiam ſupra mentionem fecimus.

Sine dote poſco tuam
Sororem filio,quæ res bene vortat, habes pactum? taces.
Staſ.*Proh Dii immortales,conditionem eiuſmodi,* Ph.*qui fabulare*
*Dii bene vortant,ſpondeo.*Staſ.*Hic vbi nihil vſus erat dicto ,ſpondeo*
Dicebat,nunc his cum opus eſt, non quit dicere.

Et paulo poſt:

Nunc tuam ſororem filio meo poſco
Quæ res bene vortat.Quid nunc etiam non vis. Leſ.*quid*
Iſtud quando ita vis,Dii bene vortant,ſpondeo.

In *Curculione* Phædromus ducturus vxorem, eam petit à fratre,frater miles deſpondet.

Phæd.*His paucis volo rem tecum agere* Mil.*Quid id eſt.*
Phæd.*Mihi vt hanc deſpondeas*
Curcul.*Quid ceſſas miles hanc huic vxorem dare*
Mil.*Si hæc vult,* Planæſ *Mi frater cupio.* Mil.*Spondeo.*
Curcul. *Et ego idem hoc vnum ſpondeo,*Mil.*Lepide facis.*

Teſtimonia † Comœdiarum & Tragœdiarum eo libentius cito, quod in illis veluti in ſpeculo omnis vita & actiones Priſcorum repræſententur. Recte Plutarchus, qui Poeſin ſcribit eſſe ſimulachrum vitæ & morum. Eadem quoque fuit † ſponſaliorum apud Græcos ratio verborumque conceptio, quamuis ſolennitas illa ſtipulationum,qua Romani vſi ſunt adhibita non ſit. Qualis eſt promiſſio Cyaxaris filiam ſuam Cyro deſpondentis apud *Xenophontem libr. 8. de inſtitutione Cyri,& Zonaras tom.1.fol.120.* Δίδωμι σοὶ ὦ Κῦρε ϗ αὐτὴν ταύτην γυναῖκα θυγατέρα οὖσαν ἐμὴν, ἐπιδίδωμι δ' αὐτῇ ἐγὼ ϗ φερνὴν μηδίαν πᾶσαν, οὐδὲ γὰρ ἐστι μοι ἄῤῥην παῖς γνήσιος.Hanc,inquit,Cyre filiam meam vxorem tibi do,& vniuerſam Mediam in dotem do,quandoquidem mihi legitimus filius maſculus nullus eſt.Quam promiſſionem Cyrus acceptat,vt ex eius reſponſione liquet, τὸ μὲν γένος ὦ Κυαξάρη ἐπαινῶ ϗ τὴν παῖδα, ϗ τὰ δῶρα, βούλομαι δὲ σὺν γνώμῃ τοῦ πατρὸς τε ϗ τῆς μητρὸς γῆμαι αὐτήν. Genus, mi Cyaxares laudo puellamque & munera eamque de ſententia patris & matris ducere volo; vel vt habent verba apud *Xenophontem*,βούλομαι δὲ σὺν τῇ τοῦ πατρὸς γνώμῃ,ϗ τῇ τῆς μητρὸς ταῦτα σοι συναινέσαι,id eſt In his annuere tibi de patris ac matris ſentẽtia volo.Et hæc promiſſio filia præſente facta eſt,vt quæ Cyrum inter deſpondendum corollis redimeret. Et apud *Demoſthenem* Paſio extremam agens animam , vxorem ſuam Archippam Phormioni ſeruo deſpondet. Do vxorem meam Archippam Phormioni, & dotem addo talentum,oratione in Stephanum. Et Seleucus vxorem Stratonicen Antiocho

cho his verbis deſpondet. Hos ego matrimonio iungo in veſtra præſentia,& vo-
lo vt mediterraneis gentibus imperent. vt ſupra notauimus. Et apud *Herodotum,*
lib.6. Cliſtenes filiam ſuam deſpondet Megacli his verbis: Megacli Alcmonis filio
neam filiam Agariſtiam deſpondeo, more Athenienſium. Annuente conditio-
nem Megacle, nuptiæ apud Cliſtenem celebratæ ſunt. Et Menander Comicus;
Ad ſeminandos liberos, inquit, tibi meam trado filiam. *Clemens Alexand. lib. 2.*
Stromat. citat. Ita apud Lucianum Arſacomas Mazæam Leucanoris filiam in
vxorem petit: Da mihi, inquit, Rex filiam tuam Mazæam vxorem; ſed Rex nihil
reſpondit. Item Lonchatis aliam eius filiam petentis ſub conditione, ſi caput i-
nimici eius Arſacomæ attuliſſet. Si mihi, inquit, ſpoſponderis filiam tuam alterã
Barcetin, breui tibi eius caput apportabo, ὑπισχνοῦμαι ἔφη ὁ βασιλεύς. Spondeo, in
quit, Rex. Et *lib. 4.* apud Heliodorum. Nam Sicles filiam Nauſicleam deſpon-
det Gnenomi, Ego tibi, inquit, in matrimonium do filiam meam, vna cum do-
te, quantam maximam dare poſſum. Reſpondet Gnemo. Ego tam, quam offers
conditionem accipio animo libentiſſimo. Et ſtatim Nauſicles filiam manu
prehenſam in matrimonium illi tradidit, familiæque præcepit, vt Hymenæum
cantarent. Et apud *Heliod. lib. 10.* Elegantiſſima ſpõſaliorum, vel copulationis po-
tius conceptio extat, vbi pater Hydaſpes filiam Caricleam agnitam deſpondet
Theageni: quandoquidem, inquit, ita Diis viſum eſt, eorum voluntati aduerſari
non conuenit. Itaque eos teſtes facio, qui hæc ita prædeſtinarunt, vos quoque
ſignis & argumentis exterioribus ſatis declaratis veſtram voluntatem duorum
voluntati conſentaneam eſſe. Itaque ego hos iuuenes coniungo, vt matrimo-
nio legitimo copulati ſint, iiſque vna viuendi & commorandi poteſtatem fa-
cio, vi & poteſtate legitimorum ſponſaliorum, liberorum procreandorum cau-
ſa: In cuius rei teſtimonium & certitudinem ad ſacra facienda accedamus.
Quamuis rectius ad copulationem, quæ fit in nuptiis hanc formulam referri
poſſe exiſtimauerim, propterea quod illis expreſſe vna viuendi poteſtatem fa-
cit: quod in nuptiis fieri ſolet. Nam ante nuptias ſponſo vna cum ſponſo viuere
in conſueſcere non licet, vt ſupra tradidimus. Interim ex *lib. 1.* colligere licet
Caricleam clam fidem dediſſe Theageni, quod eſt contra bonos mores. Ha- 4
ctenus de parentibus. Sed & apud Græcos moris fuit, vt fratres ſuis verbis vi-
rs ſorores deſponderent, vnde Demoſthenes ἐγγυᾶται ὁ πατὴρ τὴν μητέρα τὴν ἐμὴν παρὰ τοῦ
ἀδελφοῦ αὐτῆς, id eſt, Pater meus matrem meam ab ipſius fratre ſtipulatur. Et a-
pud Euripidem Eteocles congreſſurus cum Polynice ſororem Antigonem de-
ſpondit Hermoni Creontis filio; vtinam mihi contingat fratrem habere oppo-
ſitum, qui venit euerſurus meam patriam. Et nuptias Antigonæ ſororis meæ, &
filii tui Hæmonis ſi ego fortuna fruſtratus fuero, tibi iſta curæ neceſſe eſt eſſe,
ſponſionemque firmam de qua ante conuenit, nunc facio in exitu meo & fra-
ter matris meæ, nutrias tam digne & mea & tua cauſa. In Electra Caſtor & Pol-
lux Oreſtem monent, vt ſororem Electram Pyladi det in matrimonium, quam
ſic deſpondet his verbis, *Pylades abiturus vale, & habe*

E 3 Tibi

Tibi deſponſum corpus Electræ.'

Et in Oreſte Apollo hortatur Oreſtem, vt ſororem, quam promiſit, det Pyladæ: Sororis coniugium, cui promiſiſti, da, ſequens eos vita felix manet. Quo ſpectant verba Oreſtis, quæ in Iphigenia extant alloquentis Pyladem;

Si tu fueris ſeruatus & liberos ex ſorore mea
Conſequeris, quam tradidi tibi vxorem
Manebit nomen meum. Et paulo poſt.
Ne deſeras vnquam ſororem meam
Deſerens affinitatem, & domum paternam.

Cui reſpondet Pylades.

Sororis tuæ coniugium
Nunquam deſeram, qui te mortuum
Magis, quam viuum habebo amicum.

Ac ſi quis exiſtimat prophanas ſaltem gentes hunc deſpondendi & promittendi morem optimum & inſtitutum ſanctiſſimum tenuiſſe, is longe fallitur.
5 Nam † & populus Dei, in elocatione liberorũ eandem rationem ſecutus eſt vt ſupra ex Philone demonſtrauimus, & in ſacris literis, qui vxorem expetunt, eam à parentibus poſtulant: nec fit ſtipulatio de voluntate liberorum: tametſi veriſimile eſt, nihil aliud liberos voluiſſe quam quod parentibus placeret, vtque magno argumento ſit, reliquas gentes hæc ab eo accepiſſe, imprimis Athenienſes, quarum leges maxima ex parte cum Moſaicis congruunt. Eius rei veſtigia & exempla multa ſuppeditant ſacræ literæ. Bathuel pater vna cum Labane fratre Rebeccam Abrahami internuncio petenti & paciſcenti deſpondet his verbis. Gen. 24. Herus me miſit, vt filio eius, cognati ipſius filiam Rebeccam vxorem expetam. Itaque ſi illum hoc beneficio afficere vultis, facite vt ſciam: ſin minus, aliam vt ei conditionem quæram. Reſpondent Laban & Bathuel. Hæc res, quoniam à Deo orta eſt, tibi aduerſari non poſſumus. Ecce, Rebecca coram te eſt, accipe eam & abi, ſitque vxor filii herilis. Hebraice. [*Kach velech vathie iſcho leben adonecho.*] De quibus ſpõſalibus ita ſcribit *Zonaras* τῷ Ἰσαὰκ δὲ περὶ τεσσαρακοστὸν ἔτος γεγονότι μνηστεύεται ὁ πατὴρ Ῥεβέκκαν ἐκ μεσοποταμίας, &c. id eſt, Pater Iſaaco 30. plus minus annos nato deſpondet Rebeccam ex Meſopotamia. Et hic obiter notandum Abrahamum internuncio ſuo mandaſſe, vt de nuptiis Bathùelem conueniat, non Rebeccam. Itaq; ſeruus mandatum Bathueli exponit, & ab eo petit Rebeccam. Rebeccæ vero ea de re verbum nullum facit, etiamſi cum ea colloquendi & de nuptiis agendi ad fontem ſeſe occaſio offerret. Et Iacob iuſſu patris affinem Labanẽ deligit, nam & pater illi familiam deſignauit, vnde volebat accipi vxorẽ. Iacob puellam cõuenit ſed de matrimonio cũ eo clã non agit; Imo cum patre Labane cõiugium Rachaelis ſeptem annorũ ſeruitio paciſcitur. Vnde planum fit, ꝙ ſupra poſuimus, etiã in Eccleſia prima patrẽ filiã deſpõdiſſe. Itẽ patrẽ filiis ſuis deſpõdiſſe vxores & quidẽ ſuis verbis. Nec minus illuſtre exemplum exhibet Tobiæ *hiſtoria cap. 7.* Tobias ducturus Saram eam à patre petit,

Digitized by Google

it. Cibum, inquit, non ſumam, niſi promittas filiam Saram mihi dare in vxo-
em. Reſpondet Raguel. Accipe, ſiquidem conſanguinei eſtis. Et Saram filiam
pprehenſam Tobiæ tradidit his verbis. Hanc ſecundum Moiſis legem habeto,
ad patrem tuum deducito. Et in libris Machabæorum lib. 1. cap. 10. Alexan-
er Ptolomæi filiam in vxorem petit à patre, Ptolomæus per literas illam de-
ondet: quemadmodum ex verbis, quæ infra cap. 8 ſubiicimus colligere licet.
uid quod diua virgo à parentibus Ioſepho deſponſa fuit, ſi quid veteris Poetæ
uenci, quem tamẽ laudat Diuus Hieron. valet auctoritas cuius hi ſunt verſus.

Hæc deſponſa ſuo per tempora certa propinquo
Abdita virgineis caſte pubeſcere tectis:
Et ſeruare diem, iuſſu permiſſa parentum.

Quamuis Nicephorus refert, eam à Sacerdotibus Ioſepho traditam eſſe. lib.
cap. 3. Vita, inquit, Mariæ ſeu ætas ſunt anni quinquaginta nouem, ſiquidem
ma cum eſſet in templum eſt præſentata, & ibi in ſanctis vndecim annos tra-
xit. Deinde Sacerdotum manibus Ioſepho ad cuſtodiam tradita eſt, apud quẽ
m menſes peregiſſet quatuor ab angelo Gabriele lætum illum accepit nun-
m. Peperit autem mundi ipſius lucem annum agens decimum quintum: vi-
ſima quinta die decembris. Deinde annos peregit triginta tres, quos etiam
us eius in terris exegit. Poſt crucis autem ſupplicium in domo Iohannis an-
impleuit vndecim, vt ætatis eius anni ſimul collecti ſint quinquaginta nouẽ
c ex *Euodio* collegit *Nicephorus*: quantum autem iis tribuendum ſit penes le-
rem iudicium eſto. Rectius meo iudicio *Eraſmus* qui à parentibus deſponſã
riam tradit his verbis. Quod autem vnquam coniugium fuit felicius, quam
atiſſimæ virginis & Ioſephi? Id vero num coit clancularijs cõgreſſibus? Ne-
quam. Quid enim audis ex Mattheo? Cum deſponſata eſſet. Et iuxta Lucã
is, angelum miſſum ad virginem deſponſatam viro, cui nomen erat Ioſephi,
lomo Dauid: à quibus deſpõſatam? nimirum a parentibus, qui teneræ virgi-
onſum ex tribu legitima iuxta legis præſcriptum delegerant. Sed ad inſtitu-
reuertamur, & id, quod cepimus perſequamur: ad cuius confirmationem
tũ facere videtur, q Theologi vno ore tradunt: Deũ Adamo Euã deſpõdiſ-
tradidiſſe: & eo ipſo ſignificare voluiſſe, vxorẽ è manu patris petendã eſſe.
opi⁹ *Gazæus*, Deus formoſiſſimã mulierẽ inſtar ꝓnubi ad virũ deduxit *Gen.* 1.
uius moris† quædã veſtigia adhuc in Iudæorũ cõmentariis reliqua ſunt, qui 6.
de ſponſalib. tribus modis acquiri mulierẽ ſcribunt, nimirũ arrha, ſcripula
cubitu. In tractatu de pceptis affirmatur, verba autẽ cõſenſum exprimẽtia,
cipi ſolere, & interuenire inter patrẽ puellæ & ſponſum tanq̃ contrahẽtes,
ho mechudeſchos] id eſt, filia tua mihi deſponſa eſt. Itẽ [*Bitcho li leinthu*] i. e.
tua vxor mihi eſt. Et hunc morẽ in Eccleſia Dei mãſiſſe, & retentũ & obſer-
eſſe etiã temporib. Euariſti Pontificis, q vixit temporib. Domitiani & Ner-
roiani Ann. Chriſti 103. demonſtrãt verba capitis *Aliter 30. q. 5.* aureis literis
nda. Aliter legitimum nõ ſit coniugiũ, niſi ab his, qui ſuper ipſam fœminã
domi-

dominationem habere videntur, (Græce κύριοι. & ſupra copioſe explicauimus) & à quibus cuſtoditur vxor petatur, & à parentibus & propinquioribus ſponſetur: quæ verba ſumpta ſunt ex epiſtola Euariſti ad omnes Epiſcopos Africanos, & extant *Tom. 1. Conciliorum fol. 66.* Eadẽ pene traduntur, *in c. noſtrates, & c. qualis eadem diſtinctio.* Qualis debeat vxor, quæ habenda eſt ſecundum legem, virgo caſta, deſponſata in virginitate, dotata legitime, & à parentibus tradita, & à Paranymphis accipienda. Et ita ſecundũ legem & euangeliũ publicis nuptiis in coniugiũ liquide accipiẽda. Idem colligitur *ex c. 3. de ſponſalib.* vbi facti ſpecies eſt, de quodam ciue Papienſi qui iurauit ſe filiam daturum adoleſcenti in vxorem, *ex c. ſicut ex literis c. vlt. de ſponſalibus impub* de eo qui filiam ſuam nobili deſpondit *& c. non omnis 32. q. & c. 1. de matrim. contra interd. Eccleſ. contracto*, de fratre, qui cuidam ſororem ſuam deſpondit, ea præſente & conſentiente. Quo ſpectant verba concilii Vrbanenſis. Coniugia legitima ſunt veluti cum vxor à pa-

7 rentibus traditur, & à ſponſo dotatur, & à Sacerdote benedicitur. Sed & apud *Turcas* hodie † hic mos durat, vt à parẽtibus vxor petatur & ematur, vt *Poſtellus & alii* tradiderunt. Et hactenus de ſponſalibus, quæ interpoſitis ſtipulationibus factæ ſunt, earumque formulis ſatis.

§. 6. Svmmaria.

1 *Sponſalia etiam nudo conſenſu nulla ſtipulatione interueniente conſtitui ſolent.*
2 *Inter ſperatam, dictam, pactam & ſponſam quid interſit explicatur.*
3 *Dictio, manus, poteſtatem ſignificat Hebrais, Gracis & Latinis.*

1 SEd & ſponſalia nudo conſenſu ſeu pactionibus, hoc eſt, nuda ſtipulatione interueniente † conſtitui ſolent. *Vlpianus l 4. de ſponſalibus. Vnde Arnobius lib. 1.* aduerſus gentes, vxores an Dii habent, atque in coniugalia fœdera conditionibus veniunt ante quæſitis Habent ſperatas, habent pactas, habent interpoſitis ſtipulationibus ſponſas. Vnde ſponſas pactas nominat *Virgilius 10. Aeneid.*

Gremiis adducere pactas;

Vbi id notat *Seruius. Ouidius*:

Quodq; magis memini, quæ tibi pacta fui.

Et apud *Claudianum* Honorius introducitur, ita loquens.

Hæc etiam queritur ſecum, quonam vſq; verendus
Cunctatur mea vota Socer, quid iungere differt,
Quam pepigit, caſtaſq; preces implere recuſat.

Et *Catullus in Epithalamio.*

Quod pepigere viri, pepigerunt ante parentes.

Valerius Flaccus lib. 6. Argonaut.

Pacta quod Albano coniunx Medea Tiranno.

Idem:

Aut fratris quærens aut pacti coniugis arma.

Et *lib. 8.* Medeæ mater Iaſonem fugientem proſequitur

Quam

Digitized by Google

Quam genui Albano fuit hæc promiſſa Tyranno
Non tibi, nil tecum miſeri pepigere parentes.

Et *lib. 8.* de Iaſone qui Medeam abduxerat.

At primum ſocios auſus ſua pacta docere
Promiſſamq́, fidem thalami fœdusq́, iugale.

Velleius Paterculus. Oreſtes Pyrrhum, quod pactæ eius Menelai atque Helenæ filiæ Hermiones nuptias occupauerat, Delphis interfecit. *Et Iuuencus lib.* 1. de Ioſepho.

Protinus ille
Hæc præcepta ſequens ſeruat ſponſalia pacta

Aurelius Prudentius de Auguſto ducente Liuiam grauidam.

Iam ſponſus ſaliente vtero nubentis amicos
Aduocat, haud ſterilem certus fore iam ſibi pactam.

Nonius. Inter † ſperatam, dictam, pactam & ſponſam hoc intereſt, quod a virgo priuſquam petatur ſperata dicatur: Plautus in Amphitruo:

Amphitruo vxorem ſalutat, lætus ſperatam ſuam.

Dehinc promiſſa vel pacta vel ſponſa dici poteſt. *Virg. Aeneid. lib. 2:*

Cui peteret coniunx quondam tua dicta relinquor:

Et alio loco:

Gremiis abducere pactas.

Titi Diuortio. Cui exacta ætate ſponſa ſit deſponſa, promiſſa pacta vel ſponſa dici poteſt. Sed & hic verba requiruntur, quibus conſenſus & promiſſio exprimatur: etſi illa ſolennitas interrogationis & reſponſionis non adhibeatur. *Accurſ l. ſufficit de ſponſalibus.* Quæ & ipſa à parentibus prolata eſſe ex veterum ſcriptis colligitur. Ita Menelaus apud Euripidem filiam ſuam Oreſti deſpondet nuda promiſſione:

Oreſtes tibi ego deſpondeo filiam
Phœbo dicente; itaq́, tu qui bonis prognatus generoſam
Ducis, ſis beatus, & ego qui eam tibi do.

Et hanc apud Græcos formulam fuiſſe vſitatiſſimam, oſtendunt exempla quæ paulo ante ex Xenophonte, Euripide, Demoſthene, Heliodoro, & aliis in medium adduximus. Quamuis & Romanis nõ ignota fuit. Nam & apud *Terentium* Chryſis deſpondet filiam Glycerium abſque ſtipulatione dum ait: Te iſti virum do, amicum, tutorem patrem &c. Hanc mihi in manum dat, accepi acceptam ſeruabo. Quo in loco *Donatus* notat nuptias legitimas per manuum coniunctionem firmari. Et hanc in manum dationem apud veteres vſitatam & peruulgatam fuiſſe, ex iis, quæ ſupra retulimus conſtat. Ita Rebecca in manum datur internuncio Abrahami. Ita Raguel Saram filiam Tobiæ tradidit, & Chryſis Glycerium Pamphilo. Maioris autem firmitatis cauſa hæc adhibita videtur eſſe ſolennitas, quod qui ita filiam deſponderet, non tantum verbis conſenſum ex-

primere,ſed & rebus ipſis & factis,& quaſi ſigno exteriore incurrente in oculos voluntatem ſuam declarare videatur, & vt teſtes qui interfuerũt teſtari & affirmare poſſunt, ſponſalibus ſeſe interfuiſſe eaque non tantum auribus hauſiſſe ſed & vidiſſe, filiamq; a patre traditam & ex eius manu petitam eſſe. Nam cum filiæ ſint in manu id eſt; poteſtate parentum,recte eius manu traduntur & liberantur. *Liuius lib.*3.Id iuris eſſe in eam, quæ in patris manu ſit. Item mulieres dãnatas cognatis aut in quarum manu eſſent,tradebant *lib.9.de bello Macedon*.Nam
3 dictio† manus poteſtatem ſignificat Hebræis Græcis & Latinis *Geneſ.24.Exod.2. Num.12.*Xenop.εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν ἐλθεῖν. Et Feſtus Pompeius de marito fœminam ducente & accipiente Mancipare, inquit, in verbo emancipatus, quaſi manu accipere.

Sed apud Statium Adraſtus filias ſuas Ægregiam, Argiam nec formæ laude ſecundam Deiphilen tumida iam virginitate locauit Polynici & Tydeo ſine vlla ſtipulationis ſolennitate.

Sed mihi nec Sparta genitos nec ab Elide miſſos
Iungere fas generos:nobis hic ſanguis & aula
Cura mea longo promittitur ordine fati.
Dii bene quod tales ſtirpemq; animoſq; veniſtis,
Vt reſponſa iuuent hic dura tempore noctis.
Partus honos,hæc illa venit poſt tempore merces.

Quam promiſſionem acceptarunt Polynices & Tydeus his verbis:

Anne aliquis ſoceros accedere tales
Abnuat?exulibus quanquam,patriaque fugatis?
Nondum læta Venus:tamen omnis corde reſedit
Triſtitia, affixique animo ceſſere dolores.
Nec minus hæc læti trahimus ſolatia,quam ſi
Præcipiti conuulſa noto proſpectat amicam
Puppis humum, iuuat ingreſſos felicia regni
Omina,quod ſupereſt fati,vitaq; laborum
Fortuna tranſire tua:nec plura morati
Conſurgunt dictis; impenſius aggerat omne
Promiſſum Inachius pater,auxilioq; futurum
Et patriis ſpondet reduces inducere regnis.

Hic eſt ille Adraſtus,cui ad Thebas magnæ calamitates acciderunt: qui Oedipi filium generum ſuum in regnum ſuum reſtituere conatus,maximas Græcorum copias amiſit,omneſque belli duces vidit interemptos, ipſe per dedecus ſeruatus.Iſocrates in Panathenaico. Et Tyberius Imperator cum ſibi ex hac vita migrandum eſſe videret,de conſilio Sophiæ Auguſtæ Mauritium Cappadocem ſibi ſucceſſorem deſignauit, filiamque ſuam regiis exornatam inſigniis ei deſpondit hac oratione.Sit tibi imperium meum vna cum hac puella conceſſum. Vtere ea felix,memor ſemper, vt æquitate & iuſtitia delecteris: & vbi hæc ab-

ſol-

ſoluiſſet animam exhalauit. Warnefrid.lib.3.c.4. Nicephorus lib.18.cap. 6. qui orationem à Tyberio habitam recenſet de ſurrogatione Mauritii & filii elocatione.

§.7. SVMMARIA.

Veteres parentes filias ſuas viris non petentibus vltro detulerunt.

Sed & ex pluribus vnam ſæpe obtulerunt filiam parentes.

QVid? quod apud veteres parentes filias ſuas viris non petentibus† vltro detulerunt: neq; ſe præter decorum facere exiſtimauerũt. Saul Dauidi filiam offert, *1.Regum.cap.18.* Apud Homerum Alcinous filiam ſuam Nauſicaam Vlyſſi defert, & nuptum dare promittit. *lib.7.Odyſſ.fol.51.* Apud Terentium Chremes natam ſuam vltro Pamphilo dare promittit, Megacles miſſo caduceatore Piſiſtratum inuitat ad ducendam filiam, ille conditionem accipit. Deinceps conſilium initur de illo reſtituendo *Herod.lib.1.* Latinus filiam ſuam Lauiniam Æneæ defert *lib.7.Aeneid. Vos contra Regi mea nunc mandata referte, Eſt mihi nota viro gen- ... qua iungere noſtra.* Et Iuno Æolo Nympham offert his verbis 1. *Aeneid.* 1

Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore Nymphæ,
Quarum quæ forma pulcherrima Deiopeiam
Connubio iungam ſtabili propriam quæ dicabo.

Darius Rex duobus prœliis ſuperatus, veritus ne prorſus regno exueretur, mi... legatos, qui Alexandro Magno regni partem vſq; ad mõtem Taurum & nuptias filiæ cum decies centenis millibus talentorum offerrent, *Valerius Maximus ... b.8.& Zonaras tom.*1. Priamus Hectoris filii interfecti cadauer repetens Achillis genua complexus orat, vt Polyxenam filiam ſuſcipiat, ſibique habeat: Achilles reſpondet, ſe de ea re cum illis alio loco & tempore acturum eſſe. *Dictys Cretẽſis lib.4.* Et Philippus Francorum Rex filiam Conſtantiam obtulit Boemundo Cõſtantiæ Principi cum ex Aſia aduenisset; quam & ille duxit & in Aſiam traduxit anno 1101. *Blondus Decad 2.lib.4.inclina Roma.* Et Saul Dauidi filiam in matrimonium daturum pollicetur, dummodo ſe fortem & ſtrenuum præbeat. *1.Reg.c.18.* Sed & † ex pluribus vnam ſæpe obtulerunt filiam parentes. Rex Agamemnon 2 promittit Achilli filiarum vnam, quæ ipſi cordi eſſet in matrimonium dare decimamque omnis regni partem ac talenta quinque, & petit ne oblatas nuptias aſpernaretur. *Dictys lib.4.* Et Syphax Numidiæ Rex Maſſiniſſam in ſuas partes pertrahere cupiens, e tribus filiabus vnam pollicebatur quam ipſe delegiſſet.

§.8. SVMMARIA.

Promiſſio vltro facta debet acceptari ab altera parte alias non valet.

In ſponſalibus taciturnitas non ſufficit nec ſola præſentia.

IN his enumeratis ſpeciebus & exemplis nulla præceſſit interrogatio: Imo parentes à nuda † promiſſione inchoarũt, ſponſalia & nuptias promiſerũt. Quæ 1 tamẽ vt vltra citroq; obligatoriæ ſint, oportet promiſſionem ab eo, cui facta eſt acceptari. Quia non debet cõtractus ex voluntate alterius contrahentis pẽdere,

ſed vtriuſque conſenſus deſideratur, qui niſi acceſſerit, nihil agitur *l. ſub hac conditione ſi volam de action. & obligat. l. ſtipulatio non valet. de verb. obligat. l. à Titio 108. §. final. ff. eod. l. certiſſimus in fine eodem in non dentis & ibi Bald. & alii de contrahen. empt.* Nulla enim promiſſio ſubſiſtere poteſt, quæ ex voluntate promittentis ſtatum capit. Ita ſponſalia & nuptiæ conſenſu vtriuſque contrahentium fiunt & conſtituuntur *l. 11. de ſponſalibus.* Iſque verbis exprimi debet vel ſignis. Nam in ſponſali-
2 bus† taciturnitas nō ſufficit nec ſola præſentia *c. ſi inter, extra de ſponſalibus & matri. Abbas & alii.* Qua de re ſuo loco infra latius. Ita Polynices & Tydeus promiſſionem Adraſti ſibi factam acceptarunt, in eamque expreſſis verbis conſenſerunt. Quo ſpectant verba. *Nec plura morati conſurgunt dictis.* Ita & Pylades in Oreſtis promiſſionem conſenſit, reſponſione expreſſa, & ad rem, de qua agebatur accommodata: nimirum. Sororis tuæ coniugium nunquam deſeram, &c. quæ verba ſupra enumerauimus. Et Pamphilus promiſſionem Chryſidis accipit in eamque conſentit, vt oſtendant verba: Accepi, acceptamque ſeruabo; vt & Cyrus Ciaxaris promiſſionem. Ego, inquit, in hæc conſentio. *βούλομαι δὲ ταῦτα σοὶ συναίνεσαι.* Et apud Heliodorum Gnemon Nauſicli promittenti filiam aſſentitur. Ego, inquit, eam, quam offers conditionem accipio animo libentiſſimo. Atque ex eo tempore ſponſalia recte contracta, & vtramque partem obligare manifeſtum eſt.

§. 9. SVMMARIA.

1 *Quæſtio proponitur, ſi pater alicui filiam offerat, & vir continuo nō adſentiatur, nihilominus teneatur ex ea promiſſione poſt temporis interuallum pater ad dandam filiam.*

2 *Species facti ponitur.*

3 *Deciſio quæſtionis.*

4 *Conſenſus in ſponſalibus & aliis omnibus contractibus qui conſenſu perficiuntur non debet eſſe interruptus ſed vno & eodem tempore ſeu inſtanti adhiberi.*

5 *Aliud eſt dicendum ſi pater aut pars quæ promiſit nuptias conſenſum non reuocet, ſed in propoſito permaneat, & eo durante is cui promiſſio facta eſt aſſentiatur.*

6 *In dubio non præſumitur is qui promiſit perſeuerare in ſententia eadem poſt interuallum.*

7 *Voluntas immutata præſumitur.*

8 *Quare hæc ita late perſecutus ſit auctor rationem reddit.*

SEd & hoc loco appoſite quæritur, an, ſi† pater alicui filiam offerat & ſe datu-
1 rum promittat, & vir continuo non adſentiatur: nihilominus ex ea promiſſione poſt temporis interuallum pater obligetur ad dandam filiam, etiamſi promiſſionis factæ eum pœniteat? Species † facti ſupra à nobis de Priamo re-
2 citata huc pertinet. Nam is Hectoris filii corpus repetens, Polyxenam filiam Achilli dare nuptum promittit. Achilles reſpondit ſe de ea re alio loco & tempore acturum eſſe. Sed Priamus mutato conſilio nihil ad Achillem referri iuſſit; Itaque

aque indignatus Achilles filios Priami Lycaonem & Troilum iugulandos cu-
auit. Paulo poſt Priamus occaſionem nactus mittit Ideum ad Achillem cum
nandatis veluti confirmatorem eorum quæ Priamus pollicitus eſſet, de danda
Polyxena. Ibique ſub ſpecie nuptiarum contrahendarum Deiphobus & Ale-
ander Achillem nil metuentem interemerunt. Dictys lib. 4.

Ego † in propoſita quæſtione Priamum non teneri exiſtimauerim; cum 3
Achilles promiſſionem non acceperit, ſed de ea re alio loco & tempore actu-
um ſe reſponderit. Nam conſenſus non debet eſſe interruptus, ſed vno eo-
lemque tempore, ſeu inſtanti adhiberi, quem ſimultaneum appellant Do-
ctores, quod in continenti, & ſimul ab vtraque parte præſtetur. Et hic con-
ſenſus † in ſponſalibus & matrimoniis, & omnib. aliis contractibus, qui cōſen- 4
ſu perficiuntur requiritur. *gloſſ. Dd. in l. conſenſu de actionibus & obligationibus gloſ.
.1. de contrah. emptio.* In contractibus, qui iure gentium perficiuntur ſimul con-
ſenſum præſtandum eſſe. Itaque oportet virum & mulierem ſeu patrem deſpō-
lentem & ſponſum futurum inter ſeſe conſentire & paciſci: antequam ad alios
actus diuertant, alioqui ſponſalia nulla erunt *Bonagm. c. ſi inter de ſponſalibus Abbas
. delectus de ſponſali. Alex. conſil. 154.* Idque in ſponſalibus conſtituendis à veteri-
bus obſeruatum, formulæ, quas ſupra adduximus ſatis arguunt. Neque is, qui
promiſſioni factæ non aſſenſerit, cauſari poteſt, ſibi fidem datam non ſeruari:
cum ſit ἀνθαίρετον κακὸν, ſibique ipſi imputare debeat quod res ad exitum
perducta non ſit, cum nuptias oblatas aſpernatus eſſe videatur, qui ſtatim eam
non acceperit conditionem: quamuis tutum non ſit, oblata temere acceptare.
Et apud Platonem Socrates diſputat. Poſtremo ſi ex ea promiſſione etiam pars
poſt interuallum teneretur, tum eſſet vtique in arbitrio eius, cui promiſſio facta
eſt, deliberandi ſpatium pro libitu ſumere, & patrem filiamque ludibrio habe-
re & naſo ſuſpendere, dubitantem an eam velit, annon: & filiam innuptam ſe-
dere & exſpectare, quoad is deliberandi ſpatium abſoluiſſet, iniquum eſt. Itaq;
vt his incommoditatibus occurratur, conſultius erit, vt ſtatim ad interrogatio-
nem vir vel mulier reſpondeat, aut ſi interceſſit interuallum, verba ſponſalio-
rum reiicerentur, q; & Eraſmo placuiſſe video. Aliud dicendum ſi † pater aut 5
pars, quæ promiſit nuptias, conſenſum non reuocet, ſed in propoſito perma-
neat & perſeueret, & eo durante is cui promiſſio facta eſt aſſentiatur: Nam tum
nouus conſenſus præſtitus eſſe intelligitur: & ex eo tempore, qui diu ante pro-
miſit, conſenſiſſe ſaltem videtur, quo alter conſenſum expreſſit. *Dd. & Antonius
de Butrio in c. inter, in verſic. quaero primo. Extra de ſponſalibus.* Qui aiunt continua-
tionem conſenſus ſimultaneum conſenſum efficere. Latius hæc examinat *Dida-
cus ſecundæ partis cap. 4. num. 7. Goden: conſilio 1. num. 9.* Et ſufficere ſcribunt ſi conſē-
tiant ſucceſſiue alter hodie, alter perendie, ita tamen, vt qui hodie conſenſit in
eadem ſententia perendie maneat & perſeueret. Et in dubio † nō præſumitur is 6
qui promiſit, in ea ſententia perſeuerare poſt interuallum. *Bart. l. nuptias de regul.
iuris. Bonauent. 4. ſententia diſtinct. 30. q. 1* Ideoque id demōſtrare & probare opor-

 tet, imo,

tet,imo voluntas immutata præſumitur.*Claudius Seyſellus l. 1. §. qui præſens de verborum obligationibus*. Et de ea re extat, *inter conſilia Germanorum XIII. conſilium Antonii Quettæ Cardinalis*,

8 Atq; hæc omnia latiſſime † perſecuti ſumus ex ipſius antiquitatis monumẽtis repetita origine:Et vt digito quaſi demonſtraremus quam veteres rationem in ſpõſalibus conſtituendis ſecuti ſint, & quibus verbis & à quibus ea inita ſint. Et quod imprimis notatu dignum eſt eas formulas verbis præſentis temporis conceptas eſſe, ad explodendam eorum ſententiam qui veterum ſponſalia de futuro fuiſſe exiſtimant. Quam rationem ineundi matrimonii, ſi retinuiſſent maiores noſtri, & adhuc Reſpuplicæ bene conſtitutæ ſibi ad imitandum proponerent, minus foret diſputationum & litium. Interim tamen pleræque gentes adhuc eius quædam veſtigia retinuerunt, nimirum vt ſponſus eam, quam ducturus eſt à patre, auo vel fratre petat & hi eam deſpondeant. Sed poſterior ætas peior auis hunc deſpondendi morem pietati & rationi maxime conſentaneum paulatim aboleuit: & in eius locum alium ſurrogauit, quo pietas erga pa-
5 rentes læſa, & feneſtra ad inobedientiam aperta fuit. Sed quid non longa valebit permutare dies. Sic omnia fatis in peius ruere & retro ſub lapſa referri. Quæ nos in caput ſequens reiicimus.

CAPVT IV.

§. 1. De ſponſalibus, quæ partes ſuis verbis & mutua repromiſſione conſtituunt.

§. 2, Ea ſponſalia apud veteres frequentata non fuiſſe, neque vſurpata niſi ab iis qui clam nuptias contraherent.

§. 3. Duplicia ſponſalia à Canoniſtis conſtitui nimirum de præſenti, & de futuro.

§. 4. Diſtinctio ſponſalium de præſenti & futuro in dubium reuocatur.

§. 5. Verba, Accipio te in meum, non eſſe latina. Verba Accipio te vxorem eſſe ambigua.

§. 6. Verbum Accipio non conuenire ſponſalibus, ſed copulationi & nuptiis in quibus mulier mancipatur, traditur & accipitur.

§. 7. Verbum Accipiam recte ſponſalibus tribui.

§. 8. In linguis vulgaribus vt Italica, Gallica & Anglica has voces & formulas vſitatas eſſe & vſurpari poſſe: at in lingua Germanica non poſſe deprehendi diſcrimen inter hæc verba Accipio & Accipiam.

§. 9 Cur

Digitized by Google

§. 9. Cur apud veteres non fuerit diſtinctio ſponſalium de præſenti & de futuro.

§. 10. Sponſalia vnius eſſe generis & verbis præſentis temporis, vel æquiualentibus conſtituenda eſſe.

§. 11. Veterum ſpõſalia non fuiſſe de futuro: contra omnium receptam ſententiam.

§. 12. Formularum ſeu verborum, quæ matrimonii promiſſionem continent, enumeratio.

§. 13. De verbis flexiloquis & ambiguis promiſſionibus, earumque exemplis.

§. 14. Verba quib. ſponſalia concepta ſunt, diligenter põderanda (eſſe.

§. 15. An audiendus ſit, qui dicit ſe coniugium verbis non mente promiſiſſe?

§. 16. Quid ſi dicat quis ſe non ſerio locutum eſſe: qui verbis coniugium promiſit?

§. 17. Incerta promiſſio non conſtituit ſponſalia.

§. 18. Quæſtio, ſi quis contra proteſtationem factam promittat coniugium & accedat concubitus?

§. 19. Si quis alternatiue ꝑmittat aut coniugiũ aut centum dare.

§. 20. Viduas per ſe & ſuis verbis contraxiſſe ſponſalia: Interim tamen de conſenſu parentum nuptias contrahere debere & niſi fecerint grauiter culpandas eſſe.

§. 21. Viduarum nuptias tacite fieri debere, hoc eſt, ſine pompa & ſolennibus.

§. 22. Vtrum ad conſtituendã ſponſalia verba requirantur?

§. 23. Sponſaliorum conſenſum arrha, dextera, oſculo, nutu, aliiſq; ſignis ab alterutro contrahentium exprimi poſſe.

§. 24. Verbis rectius ſpõſalia cõſtitui & matrimonium promitti.

§. 25. De ſpõſalib. incertis, h. e. in quib. certa perſona nõ ꝑmittitur.

§. 26. Quæſtio, ſi quis tribus promittat matrimonium?

§. 27. Quæſtio, ſi puellæ omnes conſenſerint in eum, qui tribus ſimul promiſit matrimonium.

§. 1. SVMMARIA.

1 *Altera ratio contrahendi ſponſalia qua vir mulieri & mulier viro repromittit.*

2 *Quomodo hac ratio à priori differat.*

3 *Poteſt & hoc caſu diſponſatio vel per ſtipulationem, vel etiam nuda promiſſione.*

Altera

1 ALtera itaque † contrahendi ſponſalia ratio & conceptio ſeu formula hæc eſt, qua vir mulieri, & mulier viro repromittit, hoc eſt, mutuis verbis alter
2 alteri fidem dat, & coniugiũ promittit. Quæ à priori † differt, quod ibi promiſſio à parentibus, conſanguineis & tutoribus & eorum verbis fiat, accedente partium conſenſu vel tacito vel expreſſo: hic vero ab ipſis partibus fiat acceden-
3 te parentum & tutorum conſenſu vel eo omiſſo. Poteſt autem † etiam deſponſatio hoc caſu fieri vel per ſtipulationem. Veluti, ſi vir ita mulierem interroget. Vis mihi nubere? vel: maritum me accipis? Et illa reſpondeat; Nubam, nubo, vel te maritum, vel in meum accipio. Vel etiam nuda tantum promiſſione & his verbis: Accipiam vel accipio te in meum. Quæ verba conſueta appellat Gregorius Nonus *in c. penult. de ſponſalibus*, qui vixit anno Chriſti 1227. ſuperioribus autem ſeculis, quæ Gregorium anteceſſerunt ea vſurpata non reperio. Quod latius expendendum eſt.

§. 2. SVMMARIA.

1 *Veteres in ſponſalibus conſtituendis primas partes parentibus fratribus, hoc eſt, κυρίοις, dederunt.*

2 *Conuenientius eſt & decentius ſi parentes filias ſuas viris deſpondeant, quam ſi ipſæ ſeſe alterius poteſtati ſubiiciant.*

3 *Maxime erubeſcunt puellæ cum de earum nuptiis & ſponſalibus agitur.*

4 *Neque in ſacris neq; prophanis literis vllum extat veſtigium, quo demonſtrari poßit liberos qui in poteſtate eſſent parentum ſuis verbis ſponſalia pepigiſſe.*

5 *Notantur Interpp. Iuris Canonici.*

6 *Vnde factum, quod paulatim vetus illa deſpondendi ratio naturæ & honeſtati conſentanea in deſuetudinem abierit.*

1 SVperiore capite demonſtratum eſt, quid † in nuptiis ſpectarint veteres, & quod in ſponſalibus conſtituendis primas partes parentibus, fratribus, hoc eſt, *κυρίοις*, dederint. Secundas autem, vt ita dicam, egerint perſonæ, quæ deſpõderentur. Idque quod in nuptiis parentum iuſſus præcedere, & auctoritas excellere debeat. Secundarum vero partium, hoc eſt, liberorum & pupillorum ſit ſummiſſe & reuerenter agere, & ad alterius nutum ſeſe componere: vt in Comœdiis vbi actores ſecundarum partium ſummiſſe omnia agunt, vt inquit Porphyrio. Et *Cicero in Verrina*. Vt in auctoribus Græcis fieri videmus: Sæpe illum qui eſt ſecundarum aut tertiarum partium, quum poſſet aliquando clarius dicere quam ipſe primarum multum ſummittere, vt ille princeps, quam maxime excellat. Idque ab iis populis, qui ſapientiæ laude claruerunt ſanctiſſime obſeruatum eſſe ſupra oſtenſum eſt. Noluit enim ſapiens antiquitas id liberis tribuere, quod parentum eſt. Quis enim rectius & decentius, & meliore iure mulierem deſpondeat, quam is, qui eam in ſua manu habet & poteſtate? vt taceam eam, quæ alterius iuri ſubiecta eſt, non poſſe quicquam de ſe polliceri aut

promit-

Digitized by Google

promittere. Quod ſi dignitatis decori & honeſtatis ratio habenda eſt in nuptiis 2
contrahendis (debet autem haberi) quis non videt conuenientius & decenti-
us eſſe, ſi parentes filias ſuas viris deſpondeant, & ſuis verbis mancipent, quam
ſi ipſæ ſua oratione inuerecunde ſeſe alterius poteſtati ſubiiciant: Nam † ſilenti- 3
um decus affert mulieribus. Et quod maxime verecundentur & erubeſcant pu-
ellæ cum de earum nuptiis & ſponſalibus agitur, & propter verecundiam an-
nuant potius, quam loquantur, vt notat interpres *c. penult. de ſponſalib.* Qua de re
ſupra cap. 3. latius. Quare † neque in literis ſacris, neque prophanis vllum extat 4
veſtigium, quo demonſtrari poſſit, liberos qui in poteſtate eſſent parentum ſibi
mutuo repromiſiſſe, aut ſuis verbis ſponſalia pepigiſſe. Itaque recte Lutherus,
Wir leſen kein Exempel, daß ſich zwey Kinder miteinander verlobet hetten Apud
bonos quidem auctores vbique occurrunt exempla & facta eorum, qui ſibi re-
promiſerunt, etiamſi eſſent in poteſtate parentum. Sed ea ſponſalia clam paren-
tibus & contra legum præſcripta inita ſunt ab illis, qui rei illicitæ operam dede-
runt, & meretricios amores, vt Comici verbis vtar, nuptias conglutinarunt.
Qualia ſunt Daphnidis & puellæ apud *Theocritum, Idillio 27.* quæ parentibus in-
ſciis, Daphnidi promittenti coniugium copiam ſui fecit; Item Medeę & Iaſonis,
& aliorum de quibus ſtatim ſubiiciemus. Quæ etiam veteres tanquam bonis
moribus aduerſa & ſuſpicionis plena perſtrinxerunt, vt ex Epigrammate de
Smyrna colligitur, quod apud *Suetonium Tranquillum in libro de illuſtribus Gram-
maticis*, extat:

Vni Craßitio ſe credere Smyrna probauit,
Deſinite indocti coniugio hanc petere.
Soli Craßitio ſe dixit nubere velle,
Intima cui ſoli nota ſua extiterint.

Et merito, quod ea re parentum auctoritas & reuerentia labefactari, & vere-
cundia quæ puellas decet violari videretur. Itaque ineptiſſima & impia eſt ora-
tio Acontii *apud Ouidium de Cydippe.*

Hæc mihi ſe pepigit, pater hanc tibi primus ab illa,
Sed propior certe quam pater ipſa ſibi eſt.

Sed veriſſime ſcripſit *Lucretius*:

Deniq; vt in fabrica ſi praua eſt regula prima,
Normaq; ſi fallax rectis regionibus exit,
Et libella aliqua ſi ex parte claudicat hilum,
Omnia mendoſe fieri, atq; obſtipa neceſſum eſt.
Praua, cubantia, prona, ſupina atq; abſona tecta,
Iam ruere vt quadam videantur velle, ruantq;
Prodita iudiciis fallacibus, omnia primis.
Sic igitur ratio tibi rerum praua neceſſe eſt
Falſaq; ſit, falſis quęcunq; à ſenſibus orta eſt.

Nam † cum ſemel interpretes quidam iuris canonici male feriati, mentes ho- 5

minum pernicioſiſſima illa opinione faſcinaſſent, contra Pontificum ſanctiſſimas conſtitutiones, conſenſum parentum non requiri ad nuptias, neceſſe fuit
6 incommoda conſequi conſimilia. Atq; hinc factum † exiſtimo, quod paulatim vetus illa deſpondendi ratio, quæ & naturæ & honeſtati eſt conſentanea, in deſuetudinem abierit, & in eius locum altera hæc ſucceſſerit. Eoque tandem ventum eſt, vt parentibus ſpretis liberi ſeſe clam viris manciparent ſuis verbis, quæ poſtea anſam diſputandi præbuerunt, An præſentis eſſent temporis, an vero futuri quibus omnium interpretum libri referti ſunt. Vbi ſi vetus deſpondendi ratio retenta fuiſſet magna ex parte illæ contentiones ſeu logomachiæ quæ naſcuntur ex verbis præſentibus & futuris, ex matrimonio rato & conſummato tollerentur. Interim tamen iuris Canonici interpretes hanc ineundorum ſponſaliorum rationem maxime probarunt, cuius in omni antiquitate nullum extat veſtigium, neque apud Græcos, neque apud Latinos, multo minus apud Hebræos. Et quia viri & mulieres ſibi mutuo repromittentium verbis contrahuntur, ideo verborum imprimis rationem habendā eſſe monent, num ea ſint præſentis temporis an futuri, quod amborum longe diuerſi ſunt effectus.

§. 3. SVMMARIA.

1 *Sponſalia de futuro, quæ vocentur.*
2 *Sponſalia de præſenti.*
3 *Primus inuentor diſtinctionis ſponſalium de præſenti & de futuro*

1 EAmq; ob cauſam † diſtinctione adhibita conuentiones ſeu contractus, quę verbis futuri temporis concipiuntur, ſponſalia de futuro vocant. Veluti ſi ita ſpōſus loquatur: Accipiam te in meum; vel, promitto quod te ducam in vxo-
2 rem. Sponſalia vero de † præſenti promiſſiones vocāt per verba præſentis tēporis expreſſas, veluti, accipio te in meam, accipio te in meum. Quam diſtinctionē
3 primus † inuexiſſe ante annos plus minus 400. videtur Alexander, qui vixit anno Chriſti 1160. vt colligitur ex *cap. licet de ſponſa duorum.* Vbi ſtatuit per verba de præſenti matrimonium conſtitui, vſque adeo, vt ſi mulier ita deſponſa alteri nupſerit corporum coniunctione interueniēte, nihilominus ad deſponſum redire debeat, licet aliter eius prædeceſſores iudicauerint. Quem ſecuti ſunt Vrbanus III. qui vixit anno Chriſti 1186. *cap. vlt. de coniugio leproſo, & c. de conſang & affinitate.* Et Innocentius III. qui degit ann. 1200. *in c. 22. ſicut ex literis de ſponſalib.* & Gregorius IX. qui anno 1227. vixit, *cap. penul. de ſponſalibus*, expreſſe diſtinguentes inter verba de præſenti & de futuro nimirum; Ego te in meam accipio, & ego te accipio in meum.

§. 4. SVMMARIA.

1 *Argumenta quibus diſtinctio ſponſaliorum in præſenti & de futuro reiicitur & impugnatur.*
2 *Secundum argumentum*
3 *Aliud argumentum.*

Et

ET hæc quamuis ita à Pontificibus tradita & omnium pene interpretũ conſenſu recepta ſunt, tamen multis non probantur: qui hanc à verborum formulis petitam diſtinctionem reiiciendam prorſus exiſtimant, hiſce vt videtur argumentis moti, quod eius † diſtinctionis veſtigium nullũ apud veteres extat, 1
qui tamen ius ſponſaliorum diligentiſſime tractarunt, & quod iuris tantum canonici, & nouum ſit inuentum. Deinde quod † veterum ſponſalia verbis præ- 2
ſentis temporis accepta fuerint, & quod vera ſponſalia vix aliter cõcipi poſſint, quẽadmodum ex formulis ſupra à nobis enumeratis liquido cõſtat, quales sũt: Spondeo tibi filiam, Do tibi filiam, Græce ἐγγυάω καὶ δίδωμι, quæ de præſenti eſſe nemo inficias ire poterit: Imo ad copulationem pertinere videntur. Sed & quoties† partes ipſæ, hoc eſt, vir & mulier ſibi repromitterent, verbis de præſenti fi- 3
dem dediſſe, bonorum auctorum teſtimoniis planum facere poſſumus. Apud Hebræos, vt de illis primum loquamur, vir ſibi deſpondens vxorem, arrha, ſcriptura vel concubitu interueniente, his verbis vtitur; Ecce tu mihi deſponſa ſeu conſecrata es. [*Hinne att mekodaſcht li*] Et ne quis exiſtimet ea ſponſalia vera vel de præſenti non eſſe addunt Hebræi, eam quæ ita deſponſa ſit pro vxore haberi & toti mũdo prohibitam eſſe, id eſt, quam nemo mortalis ducere vel attingere audeat. Idque etiam non tantum vi verborum, ſed & aliorum adminiculorum hoc eſt, arrhæ, ſcripturæ & concubitus intelligitur. Apud Græcos idem obtinuiſſe dubium non eſt, quamuis à κυρίοις ſponſalia omnia contracta eſſe mihi veriſimile ſit. Quo ſpectant verba Demoſthenis. Quod ſi quis vxorem à nemine datam nactus eſſet, liberos neque pro legitimis habitos, neque hæredes extiſſe. Latinos vero ſeu Romanos idem ſecutos, argumento ſunt formulæ, quæ vbiq; obuiæ ſunt, quales ſunt: Vir tuus hinc abeo: vir tibi ſemper ero. Et qua vtebantur, quando matrimonium per coemptionem fiebat. Nam in coemendo ſeſe inuicem interrogabant; Vir ita. An ſibi mulier materfamilias eſſe vellet? Illa reſpondebat velle. Item, mulier interrogabat; an vir paterfamilias ſibi eſſe vellet? ille reſpondebat, velle. *Boetius lib. 2. Topic.* Ita quoties vir & mulier ſibi nuptias repromiſerunt, alter alterum interrogauit. Num vxor eſſe vellet vel nubere, & reſpondit mulier velle. Idque ex illis verſibus colligitur, quos ſupra recenſuimus de Smyrna.

Soli Craſſitio dixit ſe nubere velle.

Et apud *Plautum* mulier à fratre milite interrogata; num vxor eſſe velit, reſpondit, cupio. Quo ſpectant verba *Terentii*. Hanc ſe cupere vxorem. Item hæc verba vſitata fuiſſe: Promitto coniugium, ex Valerio Flacco & aliis colligitur.

Promiſſaq; ſerua
Vſq; ad Theſſalicos ſaltem connubia portus.

Item:

Promiſſos ſocios vbi nunc Hymenæus in annos.

Item, Tu meus es vel eris.

Te fore dum noſtrum viuet vterq; meum. De quibus infra latius. Quæ ſingula conſtituunt ſponſalia, quibus matrimonium promittit vir & mulier: qua in re veterum ſimplicitas notanda & prædicanda eſt, qui verbis planiſſimis, ad rem de qua agitur accommodatis, & minime ambiguis in contrahendo vſi ſunt; qualia ſunt, do, deſpondeo, promitto, volo, cupio, quæ adhuc in multis locis retinentur: imo & in Eccleſia, quando ſponſus & ſponſa copulantur vſitata ſunt. Nam vir interrogatur; vis hanc habere vxorem; vis hunc habere in maritum? Reſpondetur, Volo. Quæ multo planiora vulgo notiora & euidentiora ſunt; quam illa, accipio & accipiam.

§.5. SVMMARIVM.

Locutiones hæ, accipio vel recipio te in meum, latinæ non ſunt.

SEd & ea ratione hæc ſponſalium de futuro & præſenti diſtinctio claudicare videtur, quod hę locutiones, Accipio vel recipio te in meum, latinę non ſint, ſed ex barbarie Gothica irrepſiſſe in latinum ſermonem videantur. Et quamuis Gregorii tempore vſitata fuerint, tamen in ipſis lapſæ iam latinitatis ruinis, & vt ita loquar, parietinis nata eſſe nemo, vel literis mediocriter imbutus, non videt. Nam ſuperioribus ſeculis, qui ita locutus ſit, reperio neminem. Quid? quod hæ locutiones, Accipio te in vxorem, & ego te in maritum obſcuræ ſint & ambiguæ, & nihil certi ſtatuere videntur. Itaque ambiguitatis vitandæ cauſa ſatius eſſet addere duo Pronomina Meum & Meam. Nam & pater vxorem accipit filio. Et hic ſcrupulus etiam maior erit, ſi vir ita loquatur; Accipio te in meam & illa reſpondeat. Et ego te in meum. Nam ſubaudiri poteſt amicum vel amicam. Verbum infiniti modi multam adfert dubitationem, vt Eraſmi verbis vtar.

§.6. SVMMARIA.

1 *Verbum accipio non conuenit ſponſalibus.*
2 *Accipere latinis quid.*
3 *Vxorem accipere quid ſignificet.*
4 *Aliud eſt deſponſare, aliud ducere vel accipere.*
5 *Accepiſſe vxorem quis dicatur.*
6 *Veteri Iure Romanorum poſſeſſione & vſu vnius anni mulierem vſucapiebat maritus.*
7 *Quomodo mulier de Iure diuino ſit in poteſtate viri & quomodo vir eam poſſideat.*
8 *Verbum, Accepit, traditionem arguit.*
9 *Sacræ literæ diſtinguunt inter deſpondere & accipere.*
10 *Aliud eſt contrahere ſponſalia aliud accipere.*
11 *παραλαμβάνω eſt vox Hebræa.*
12 *Hebræi in copulandis nuptiis duo inſtrumenta conficiunt.*

Digitized by Google

3 *Reiicitur formula copulationis vſitata, Tu N. fateris: quod accepiſti & iam nunc accipias in vxorem. N. &c.*

SEd demus hanc latinitatem ferri poſſe: tamen ab eo, qui matrimonium promittit & ſponſalia etiam† de præſenti contrahit, nō recte, proprie, & ad rem, 1
le qua agitur, accommodate dicitur: Accipio vel recipiam te in meam, niſi mu-
ierem acceptam & traditam ad ſe recipiat, ſibi habeat & poſſideat, quod *Feſtus
'empeius* mancipare dixit, de marito accipiente vxorem loquens: In verbo emã-
ipatus quaſi manu accepit. *Gell. lib. 18. c. 6.* Matremfamilias appellatam eſſe eam
olam, quæ in mariti manu, mancipioque, aut in eius, in cuius maritus manu
nancipioque eſſet: idq; vi vocabuli intelligitur. Eſt enim† Latinis acc pere, hoc 2
ſt, rem traditam accipere, tollere & poſſidere. Vnde recte *IC. l. 71. de verb. ſignif.*
apere eſt plus quam accipere: in accipiendo plus factum, quam ius verſatur. I-
ı vxorē accipere idem eſt, quod ducere. Et vt ducere nō † dicitur, qui vxorem 3
bi ſaltem deſpondet: ita nec accipere dici poteſt, niſi cui ſponſa tradita manci-
ata ſit & poſſeſſa. Idque ex Vlpiani reſponſo colligitur, *l. cum his ſtatus, § vlt. de
onat inter virum & vxorem.* Si quis eam, quam ſibi copulare prohibetur deſpon-
uit & duxit, quaſi ab indignis ablata fiſco vindicantur. Vbi † obſeruandū eſt, 4
uod expreſſe diſtinguit inter deſponſare & ducere vel accipere: vnde colligi-
ur aliud eſſe deſponſare, aliud ducere vel accipere. *Plautus in Caſina.* Quan-
o Caſinam ego mecum rus abduxero, Ruri inambulo vſque in præfectura
nea. Quod & deducere dicitur: Cum noua nupta ad maritum domum deduci-
ır. Tibullus, *Vt iuueni primum virgo deducta marito.* Itaque interpres *Syrus,
Matth. 1.* vocabulum, παραλαμβάνειν duplici verbo reddidit nimirum [*neſob*] id eſt
ccepit. Et [*Dibar*] id eſt duxit ſeu minauit, vt paulo poſt explicabimus: ſuntque
orrelatiua: tradere & accipere. Id autem fit in nuptiis, vbi mulier traditur & ac-
ipitur: vel in concubinatu. Ita apud *Terentium* Glycerium à Chryſide in manum
adita accipitur à Pamphilo ſeruatur & poſſidetur. Nam ipſe & eo tempore
am recepit, vxoris loco habuit, poſſedit & nunquam à ſe ſegregauit: imo poſt
dem datam vitiauit. Ita accepiſſe vxorem dicitur, qui † traditam & acceptam 5
enet, habet & poſſidet. Argumento eſt *l. 6. de ritu nupt.* Eum, qui abſentem ac-
epit vxorem, quæ ei per amicos domum deducta eſt: deinde à cœna domum
ıtus in reditu iuxta Tyberim periiſſet, tanquam maritum lugendum eſſe: ni-
nirum, quod vxorem accepiſſet traditam, etiamſi in eius complexum nunquã
eniſſet. Idem colligitur *ex l. penult. de donat. inter virum & vxor.* die nuptiarum
riuſquam ad virum tranſiret virgo, & priuſquam aqua & igni acciperetur. *Var-
ro.* aqua & igni mariti vxores accipiebant, *lib. 12.* Huc faciunt verba, *Gell. lib. 4. c. 4.*
udex cauſam, cur vxor data vel accepta non eſſet, examinabat, & quamuis in-
erfuerat eam vxorem accipi aut dari litem æſtimabat. Et *Taciti, lib. 12.* Sedecim
nnos natus Nero Octauiam Cæſaris filiam in matrimonium accepit. Iuuen.
Satyr. 6.

Accipis vxorem de qua Cytharœdus Echion:

Digitized by Google

Aut Taphyrus fiat pater, Ambroſiuſq; Choraules.

Et *Liuii de Syphace.* Cum Carthaginenſem matronam domum accepit, illis nuptialibus facibus domum conflagraſſe ſuam. Item. Quo die captam Reginam vidiſſet, eodem matrimonio iunctam acciperet. Et apud Penates hoſtis ſui nuptiale ſacrum conficeret. Et Paris apud Ouidium.

Prima meis tu pacta toris falſuſq; inuentam
Te primum accepta eſt coniuge noſter amor.

6 Diſtinguit inter Paciſci & accipere. Vxorem autem poſſideri ex † eo conuincitur, quod veteri iure Romanorum poſſeſſione & vſu vnius anni eam vſucaperet maritus. *Gell. & Boetius.* Idque bonorum auctorum teſtimoniis confirmatur. Atque eo ſpectat illud Pamphili apud *Terentium* de vxore, vt poſſedi nihil mutat Chremes, hoc eſt, vt iam habui eam quemadmodum Donatus interpretatur *Act.5.ſcen.4.* Recte Græci Habet vir mulierem habetur & vir à muliere. Suidas in verbo ἔχει. Huc facit & illud *Homeri Odyſſ. lib.24.* Ὄλβιε λαέρταο παῖ πολυμηχὰν ὀδυσσεῦ ἦ ἄρα σὺν μεγάλη ἀρετῆ ἐκτήσω ἄκοιτιν O beate Vlyſſe quam magna cum virtute vxorem poſſediſti. Et illud *Apuleii lib.6.* De aur. aſin Puellam elegit & virginitate priuauit, teneat poſſideat, amplexus Pſychen. *Et Apologia 2.* Age vero ſi auaritiæ cauſa mulierem concupiſſem, quid mihi vtilius ad poſſidendam domum eius, quam ſimultatem inter matrem & filios ſerere? alienare ab eius animo liberorum charitatem quo liberius & arctius deſolatam mulierem ſolus poſſiderem? Et Helena cum Paris eam expeteret ſe poſſideri ſcribit his verbis, quæ apud Ouidium extant in epiſt. Heroid.

Ad poſſeſſa venis præreptaq; gaudia ſerus, Spes tua lenta fuit quod petis alter habet.

Et hæc legi diuinæ ſunt cõſentanea. Nam Deus auctor matrimonii expreſſe ſtatuit, vt vxor ſit in dominio & poſſeſſione viri: his verbis: ſub viri poteſtate eris
7 & † ipſe dominabitur tibi. In quib. verbis illud eſt animaduertendũ, ꝙ nõ ſolũ marito ius & dominiũ traditur in vxorem, ſed vſus quoq; poſſeſſionis: idq; recte monet *Viues lib.2* de Chriſtiana fœmina iiſdẽ pene verbis. Et paulo poſt; Annõ is cuncta poſſidet, q̃ ſunt fœminæ, qui fœminã ipſam poſſidet, quiq; eſt eius dominus. Poſſeſſio autẽ eſt ius vtẽdi re corporea pro domino: vel vt Theophil⁹ definit. Poſſeſſio eſt animo dominãtis poſſidere & quidẽ corporaliter. Tale ius maritus in vxorẽ habet, nimirum vſum coniugii. Sponſus autem non habet antequam ſponſam traditam acceperit vel duxerit. Et fortaſſis hæc fuit Gregorii Noni ſententia, vt qui verbo Accipio vteretur mulierem accipiendo & in ſua ducendo, is reuera matrimonium perfectum contraxiſſe videretur. Idque veritati eſt conſentaneum. At in ſponſalibus vbi ſponſa aliquando toto anno non accipitur, hoc eſt, non ducitur, non recte loquitur vir inter deſpondendum; Accipio te in meum, vt qui mulieris non habeat vſum, neque poſſeſſionem, multo minus dominium. Imo ſibiipſi non conſtat, cum aliud agat aliud loquatur. Nã dicit ſe accipere, hoc eſt, ducere vel mancipare, quam non accipit neque ducit, ſed verbis tantum, cogitatione & imaginatione, & quam fortaſſis longo poſt

tem-

Digitized by Google

empore,vel quod ſępe fit,nunquam eſt accepturus. Vir abeo tantulam moram impetrare potui, dum prius ipſe vxorem duceret:tunc deinde vt nos coniungeremur,Apuleius Apolog.2. Et hic accipio idem valet,quod accipiam, ſed ea ſignificatione vox accipere de mobilibus & corporeis apud Latinos non vſurpatur.Et ſi conditionem accipere, vel id quod offertur eo ſenſu propemodum dicimus,hoc eſt, probare,conſentire.Sed & de communi †Dd.ſententia verbum 8
Accepit traditionem arguit. Et notatur §.*item lapilli de rerum diuiſione*. Ita & verbum recepit.Et ne quis exiſtimet,hæc ſaltem † Ethnicorum inſtitutis conuenire,ſacræ etiam literæ expreſſe diſtinguunt inter deſpondere & accipere. Item 9
inter mulierem acceptam & deſponſam *Deuter.*20. Qui vxorem ſibi deſpondit, quam non accepit,reuertatur domum, ne alius quiſpiam eam accipiat. Itaque aliud eſt † contrahere ſponſalia, aliud accipere, id eſt, ducere. Et vbique vxor 10
accipi dicitur vel accepta eſſe,quæ tradita & poſſeſſa eſt,*Geneſ.*36. Eſau acceperat vxores de filiabus Canaan,hoc eſt,deduxerat, vt ii qui latine loqui volunt, verterunt. *Et Samuel.2 cap.12.* Verba Nathanis. Vxorem accepiſti tibi,vxorem,id eſt,duxiſti,tuliſti,Nam verbum [*Lokach*] quod vbique occurrit tollere auferre valet.Et Geneſ.24.Accipies,inquit Abraham, filio vxorem,id eſt,adduces adfees. Nam & eo ſenſu hæc verba accepit internuncius Abrahami: idque ex iis verbis colligitur. Quid ſi noluerit venire mecum? Item Loth locutus eſt ad generos ſuos, qui acceperant filias ſuas, id eſt, vt Vatablus reddit, qui abduxerant ſibi filias ſuas, vt eas in vxores acciperent, Geneſ. 19. Quamuis ſit Benoni, Item Geneſ.25.Iſaac erat quadragenarius quando accepit Rebeccam in vxorem. Item Geneſ. 30. verſicul.15. An parum eſt quod accepiſti, id eſt,abſtuliſti maritum meum,inſuper Mandragoras filii mei accipies?Item,mulierem prophanam & meretricem non accipient,Leuit.21. Et Eſter 2. Accepta eſt Eſter, id eſt, ducta ad domum Pharaonis; & aliis locis multis, quæ hic congerere noſtri non eſt inſtituti.Ita & Diua virgo Ioſepho deſponſa vxor nominatur,ſed accepta non dicitur,antequam eam accepiſſet,& ſibi adiunxiſſet. Quo ſpectant verba:Ne timeas παραλαμβάνειν, id eſt,accipere Mariam, etſi vulgo adiungere reddant, quod ea vox magis Latina ſit, ſed tamen † παραλαμβάνειν eſt 11
vox Hebræa [*Lokach*] vel [*Noſcho*] vtraque tollere, accipere notat: Cui reſpondet Syriaca [*Neſſab*] quæ idem valet, Id eſt,accepit,abſtulit.Itaque hæc verba:ne metuas accipere Mariam coniugem tuam, Syriaco ſermone reddita ſunt his verbis [*Lo thidchal limſſar la miriam anthotech*] Item Ioſeph fecit, quemadmodum angelus Domini iuſſerat, καὶ παρέλαβε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. Et accepit coniugem ſuam.Syriace[*Vedabro leintheh*] h.e. duxit vxorem ſuam. Nam vox[*Debar*] propria ſignificatione idem valet, quod duxit ſeu minauit; qua voce veteres vſi ſunt.Feſtus.Agaſones equos agentes,id eſt,bene minantes.Eſaiæ 1. Leo & oues ſimul erunt & paruus puer minabit eos.Inde[*medaler*] dux ductor,quamuis & accipere ſignificet, quod nemo ducere poſſit, niſi acceperit. Et hæc noſtra ſententia legibus & inſtitutis Hebræorum confirmatur qui in copulandis nuptiis:

nuptiis duo inſtrumenta conficiunt, nimirum] *Schtahr arruſin*] hoc eſt, ſchedam ſponſionis & ſponſaliorum, & [*Schtahr nichuin ſchau*] hoc eſt, inſtrumentum acceptionis, quod eo momento, quo vxor copulatur, & ſub chuppa marito traditur & accipitur, ſcribi ſolet, in ſignum & teſtimonium, eam tum primum acceptam eſſe. Qua de re plura cap. 11. Et tum maritus [*Noſchui*] dicitur, quaſi dicas acceptus, vt Elias Leuita notat in Thisbite. Ex quibus efficitur verbum Accipio ad traditionem, acceptionem ſeu deductionem pertinere: itaque recte Lutherus. Jch nim iſt mehr die würckliche vnd perſönliche Vberantwortung / vñ

13 gehöret zu dem öffentlichen Verlöbnüß vnd Verſamblung. Itaque haud ſcio, & proprie & latine loquendo, nũ defendi poſſit formula copulationis, qua in Eccleſiis quibuſdam vtuntur. Tu N. fateris hic coram Deo & ſancta eius Eccleſia, quod accepiſti & etiamnum accipias in vxorem N. quam hic præſentem aſpicis.

§. 7. SVMMARIA.

1 *Verbo Accipiam in ſponſalibus contrahendis rectius vtimur.*

2 *In ſacris literis vir vxorem accipere dicitur, non vxor virum.*

1 RECtius tamen, & ad rem appoſite † loquitur qui in ſponſalibus contrahendis verbo Accipiam vtitur, reſpiciens nuptias, in quibus vxor ducitur & ac-

2 cipitur. Et vt hoc obiter ex Iuriſprudentia † Hebræorum notemus: in ſacris literis vir vxorem accipere dicitur non vxor virum. Rationem eius rei adferunt Hebræi cap. 1. tractat. de ſponſalib. his verbis. Idque de ſententia Rabbi Salomonis [*micoamro thoro cih zikach ihſch ihſcho velo cotab cihi toblokach ihſcho leihch mipra ſedarco ſchell ihſch lechaſer abl ihſcho vten darcho ſchel ihſcho lechaſer abl ihſch moſol Leadom ſcheobdoh lou abedoh mi choſer abl mi baal abedo mchaſer abl abedoto achod*] ſupplet Rabbi Salomon [*mizolotou*] Id eſt: Cur in lege Moiſis vir accipere vxorem dicitur, & contra mulier non dicitur accipere virum? Quod viri ſit, mulierem expetere & quærere, at contra mulieris non ſit, virum quærere, idque ad exemplum eius, qui aliquam rem perdiderit. Nam quis illam quærit? Dominus vtique, qui eam rem amiſit. Supplet interpres, nimirum vnam ex coſtis ſuis Iuuenalis:

Qualiacunq; voles Iudæi ſomnia vendunt

Itaque quæ ſit horum verborum Accipio & Accipiam vis, & quantum illis tribuendum ſit, aliis latius diſcutiendum relinquo.

§. 8. SVMMARIA.

1 *Galli & Itali vtuntur verbis Accipiam & Accipio in ſponſalibus contrahendis.*

2 *Etiam Angli.*

3 *Germani non vtuntur his verbis.*

4 *Vſus Germanicæ linguæ no fert hanc phraſin.*

Digitized by Google

5 *Verba volo te habere quomodo accipiantur.*
6 *Refutatur Klingius.*
7 *Sarcerius notatur.*

HÆc tamen verba Galli † & Itali tanquam maxime ſolennia & propria in ſuam coloniam tranſtulerunt & in contrahendis ſponſalibus retinuerunt & anxie obſeruarunt, veluti: Voi piacce accetar me per voſtro marito. Reſpon. Meſſen ſi che vi accetto. Id eſt, placet ne tibi me in maritum accipere? Domine ita, accipio. Conſil. matrim. Italor. Galli, ie vous prens pour marii, le vous prens pour ma femme. Vt & † Angli, qui eandem rationem ſequuntur, vt Polydorus teſtatur, & nos quibus Anglia quadriennium hoſpitium præbuit, nimirum 1559. 60. 61. 62. 63. eius rei teſtes ſumus. Et quidem in linguis vulgaribus hæc ſatis cōmode dicuntur cum vſu vulgi & conſuetudine inueterata nitantur quæ vim legis habet. Linguæ enim magiſter eſt populus. Nam cui lingua diſcenda eſt, à multitudine eam diſcat oportet: vt recte apud Platonem diſputat Socrates in Alcibiade. Et loquendi vſus maximus Tyrannus eſt. Ideoque quin his verbis recte ſponſalia contrahantur, dubium non eſt. Germani † tantum abeſt, vt his verbis tanquam Emphaticis & vſitatis inhæreant, vel nunquam inhæſerint, vt in dubium etiam reuocent & controuertant ii, qui linguæ Germanicæ maximū vſum habuerunt, eamque inſigniter locupletarunt & auxerunt (omnium recte iudicantium iudicio) an in idiomate Teutonico illud, de quo ſupra diximus, diſcrimen, inter ſpoſalia de præſenti & futuro deprehendi poſſet, quemadmodum recte Lutherus diſputat. Nam qui coniugium promittit his verbis Jch wil dich haben/ de præſenti contrahit. Nam hæc verba volo te habere præſentis ſunt temporis non futuri, vt & illa. Jch wil dich nehmen/ Jch wil dich zum Weibe haben/ Du ſolt mein ſeyn/ (quamuis hæc pro verbis de futuro habuerint.) Et vſus Germanicæ † linguæ non fert hanc phraſin neq; probat: Jch werde dich nemen. Vt nec illam. Jch neme dich zu meinem weibe / oder / Jch neme dich zu meinem Ehemanne. Et accipio te, heiſt eygentlich auff Deutſch/ Jch wil dich nemen/ oder haben. Et de præſenti intelligitur, & quod his verbis conſenſum præſtet & voluntatem ſuam declaret. Et Dd hæc verba † volo te habere, etſi ambigua eſſe videantur, in fauorem matrimonii pro præſentibus accipienda tradunt *Panorm. c. quemad. de iureiurando c. ex parte de ſponſalibus. Mauſerus. T. de nuptiis inſtitutio.* Faterurq; ingenue Lutherus, qui Germanicæ linguæ cenſor fuit grauiſſimus, ſe non videre neque intelligere, quo pacto vir & mulier idiomate Germanico, ſponſalia de futuro inter ſe contrahere poſſint. Nam quibuſcunque verbis concipiantur, ſemper ea præſens tempus reſpicere. Et quamuis † Melchior Klingius contra ſentit, & hanc differentiam in lingua Germanica deprehēdi poſſe exiſtimat, tamen longe fallitur. Neque (pace ipſius dixerim) niſi confutis Solœciſmis id planum facere poterit. Quales Sarcerius † commentus eſt in lib. de cauſis matrimonialibus: Jch ſage dir/ ich werde dich nemen zu einem ehelichen Weibe. Ridicula ſane & à proprietate ſermonis Teutonici aliena locutio. Itaque idem Sar-

H cerius

cerius ſibi ipſi contrarius fol. 288. cum Luthero ſentit, & vix fieri poſſe fatetur, vt quis Germanice ſponſalia, per verba de futuro contrahat. Verba enim Accipere, & interpretari oportet, prout ea vulgus accipit & intelligit. *Eberhardus late in loco ab opinione vulgi.* Et hæc latius perſecuti ſumus, quod hanc diſtinctionem ſponſalium reiiciant & improbent Lutherus, Philippus & Eraſmus, probent autem Beza & Chytræus, & vulgus ICtorum: & vt de re controuerſa aliis latius cogitandi anſam præberemus, eoq; magis, quod quotidiana ſit, & cognitu neceſſaria. Neceſſaria autem ignorare turpe ſit, ſicut ait Plato. *Quamuis*

Non noſtrum inter eos tantas componere lites.

§. 9. SVMMARIA.

1 *In toto Iure ciuili diſtinctionis ſponſaliorum in de præſenti & de futuro nullum veſtigium & cur.*

2 *Quibus verbis olim in deſpondendo vſi ſunt.*

3 *Veterum laudatur prudentia qui verborum proprietatem retinuerunt.*

4 *Quædam promiſſiones verbis futuri temporis concepta ſponſalia de præſenti conſtituunt ſecundum Dd. quoſdam.*

1 SEd & mirum † alicui videri poſſit, in toto iure ciuili, quod tamen perfectam εὐνομίαν continet, eius diſtinctionis, ne minimum quidem veſtigium extare; quem ſcrupulum facile ſibi quis eximet, qui veterum ſponſalia, eorumque in iis conſtituendis prudentiam conſiderauit. Nam vt ſupra copioſe tradidimus, mulieres nupturæ deſpōdebantur ab iis, in quorum eſſent poteſtate, hoc eſt, à κυρίοις. Ipſæ vero fidem viris non dabant, vel repromittebant etſi eorum conſenſus tacitus vel expreſſus accederet. Ita Raguel filiam ſuam deſpōdit Tobiæ, Laban & Bathuel Rebeccam. Apud *Plautum* miles Phædromus ſororem ſuam. Cyaxaras filiam ſuam Cyro: Idq; verbis de præſenti, quæ nos cap. 3 ſupra enumerauimus. Neq; enim aliter verba concipi poterant. Nam ſi verbis futuri temporis quis vſus eſſet: verbi gratia. Spondebo aut deſpondebo tibi filiā non recte ſponſalia facta dici poſſent, quod his verbis ſponſalia promittantur cōtractum iri, nō autem contrahantur. Aliud autem eſt promittere aliud facere. Aliud ſeſe obligare & contractum abſoluere, aliud promittere obligationem futuram. Et qui ſe facturum promittit nondum facit. Vnde qui verbo futuri temporis vtitur, ſatis innuit, ſe hoc tempore ſeu inſtanti quod promiſit facere nolle, ſed rem differre. Veluti cum Raguel Angelo hortanti vt filiam ſuam Tobiæ det, promittit ſe eam deſponſurum: Ne dubites, inquit, quin eam illi ſim deſponſurus; nondū deſpondiſſe aut ſponſalia contraxiſſe dicitur, ſed tunc demum, cum promiſſio de præſenti ſubſecuta eſt. Filiam meam, vt par eſt, accipe, tibi habe, quia conſan-
2 guinei eſtis. Sed & quoties vir & mulier ſibi inuicem promitterent, etiā verbis præſentis temporis & minime ambiguis vſos eſſe ſupra oſtēdimus, qualia ſunt; volo, cupio, Tu mihi ſponſa es, vir tuus ſum, vel etiā verbis futuri temporis, quæ ad traditionem, quæ fit in nuptiis ſpectant: qualia ſunt: ducam, acipiam, tu mihi iungeris, Ita apud *Apollonium lib 3.* Iaſon Medeæ nuptias promittit:

ἡμε-

Digitized by Google

Ἡμέτερον δ' λέχος θαλάμοις ἐνι κουριδίοισι
Πορσανέεις οὐδ' ἄμμε διακρινέει φιλότητος
Ἄλλο πάρος θάνατόν γε μεμορμένον ἀμφικαλύψαι.

Ideſt,ſi verbum verbo reddatur.

Noſtrum lectum in thalamis legitimu
Decorabis, neq; nos ſeparabit amor
Alius,priuſquam mors nos diuidens occuparit.

Rotmarus ita reddidit:

Attu legitimo thalamis iungere puella
Fœdere caſta meis,nec nos niſi frigida vitam
Quæ rapit hæc eadem noſtros mors rumpet amores.

Et cum inſtaret Medea, vt promiſſa, quæ clam dediſſet, corã Argonautis palã faceret,& ſponſalia contraheret,ille hac oratione ei matrimonium promiſit.

Δαιμονίη ζεὺς αὐτὸς ὀλύμπιος ὅρκιος ἔστω
Ἥρη τε ζυγίη διὸς εὐνέτις ἦ μὲν ἐμοῖσιν
Κουριδίην σὲ δόμοισιν ἐνιστήσασθαι ἄκοιτιν
Εὖτ' ἂν ἐς ἑλλάδα γαῖαν ἱκώμεθα νοστήσαντες

Verbum verbo redditum ita habet.

Iupiter ipſe cœleſtis teſtis ſit
Et Iuno Cynxia Iouis coniux, reuera me in meis
Virginem ædibus te ducturum vxorem:
Feliciter ſi quando in terram Græcorum reuerſi venerimus.

Valentinus Rotmarus his verſibus expreſſit.

Eſto cœleſtis mihi Iuppiter Horcie teſtis,
Tuq; Iouis coniux cui ſacra iugalia curæ,
Victor Iolciacas ſi quando reuertar ad vrbes,
Tu mihi ſub tectis vxor iungere paternis.
Legitime o virgo.
Dixerat & dextra dextram coniungit amicam.

Idq; quod ea promiſſione nullam firmiorem, qua fidem firmare poſſet, exiſtimaret. Ideoq; iuratus promiſit, quæ verba nihil aliud volunt, quam quod vulgo dicitur. Accipiam te. Neq; aliter quis promittere poteſt, ſi verbo Accipio, duco vel ſimili, quod ad traditionem ſpectat, vtatur, niſi cum ratione inſanire velit. Itaq; recte Lutherus. Es iſt ein lecherlich Boſ, daß verba de futuro wie ſie es nennen Accipiam te, nicht binden ſollen. Idem dicendũ ſi pater futuri temporis verbo vtatur, deſpondens filiã. Dabo tibi filiã, ſo wirt dadurch eine gegenwertige zuſage eines gegenwertigen Gemüthes verſtanden/vt *Lutherus loquitur to.3 fo.435.*
Nã hoc verbũ traditionẽ reſpicit; itaq; merito veterũ ꝑdicanda prudẽtia, q ver- 3
borũ ꝓprietatẽ retinuerũt & magis contrahentiũ mentẽ, q̃ verba ſpectãda exiſtimauerunt. Ideoq; hanc diſtinctionẽ, tanq̃ ſuperuacaneã nõ vſurparũt, nec inuexerunt. Interim tamẽ etiam interpretes, quaſdam promiſſiones verbis futuri 4

 tempo

temporis conceptas ſponſalia de præſenti conſtituere fatentur: veluti ſi vir ita loquitur. Tenebo te pro vxore; tenebo te pro marito. Idque quod executionem matrimonii reſpiciant *Dd.c.ex parte & c.ſi inter de ſponſalibus, Panorm. ibidem.* Nam qui ad executionem ſeſe obligat de præſenti contrahere videtur.

§.10. SVMMARIA.

1 *Auctoris opinio in hac re.*
2 *Romani vnico verbo, ſpondeo, in conſtituendis ſponſalibus vſi ſunt.*
3 *Omnia ſponſalia pene verbis præſentis temporis concipiuntur.*
4 *Nullus diſtinctionis de præſente & futuro apud eos quibus Germanica lingua vernacula eſt, vſus.*

1 Itaque vt rem in pauca conferamus, & certum quid ſtatuamus; Ego † ſic ſen-
tio. Sponſalia, quibus matrimonium promittitur, vnius eſſe generis, ſiue pa-
rentes liberos deſponderint, ſiue partes ipſę, hoc eſt, vir & mulier ſibi mutuo re-
promittant. Eaq; verbis puris ſimpliciſſimis & præſentis temporis conſtituen-
da & concipienda eſſe. Itaq; recte ſtatuerunt Geneuenſes. Il farit farela promeſ-
ſe pure & ſimple & parporales de præſent. Id eſt, promiſſio facienda eſt pure &
ſimpliciter & verbis de præſenti. Quod & Lutherus ſentit. Nach gewöhnlicher
weiß muß eine offentliche Verlöbnuß per verba de præſenti geſchehen / vitandæ
2 ambiguitatis cauſa. Itaque Romani † vnico verbo ſpondeo, in conſtituendis
ſponſalibus vſi ſunt tanquam omnium firmiſſimo & minime ambiguo. Græce
ἐγγυάομαι. Interim tamen, ſi quis verbis futuri temporis vtatur inter deſpon-
dendum, quæ ad executionem matrimonii ſpectent, ea non minus valere, quã-
ſi de præſenti eſſent, ſponſaliorumque vim obtinere exiſtimo, modo vi oratio-
nis intelligi poſſit & ex iis colligi, contrahentes ineundi matrimonii animum
habuiſſe, hoc eſt, ſi ipſis verbis promiſſio matrimonii inſit. Et hic magis men-
tem quam verba ſpectanda in fauorem matrimonii vt vulgo dicitur. De quibus
ſuo loco infra latius. Idque hactenus apud Germanos obſeruatum eſſe, ex iis,
3 quæ ſupra diximus conſtat. Nam omnia † ſponſalia pene verbis præſentis tem-
poris concipiuntur, qualia ſunt, Ich verſprече oder verlobe euch meine Tochter /
id eſt, filiã meã tibi deſpondeo, Ich gebe euch meine Tochter / i.e. filiã meã do tibi.
vel vt cõmuniter fieri ſolent ſponſalia. Ich wil euch meine Tochter zum ehelichen
4 Weibe geben Ex quibus efficitur, nullum diſtinctionis † de præſenti & futuro
apud eos, quibus Germanica lingua vernacula eſt, vſum eſſe, quod omnia ſpon-
ſalia per verba de præſenti contrahantur. Quorum veſtigiis ſi recentior ætas in-
ſtitiſſet, minus diſputationum foret de verbis præſentis temporis & futuri, qui-
bus omnium interpretum libri referti ſunt.

§.11. SVMMARIA.

1 *Defenditur more veterum ſponſalia non fuiſſe de futuro.*

2 Ri-

2 *Remouentur obiecta.*

3 *Annis ſeptingentis nulla apud Romanos acciderunt diuortia.*

VNde nec illis aſſentiri poſſum † qui veterum ſponſalia de futuro fuiſſe exi- 1
ſtimant quod pleroſque ſecutos video. De ſponſalibus impuberum vt Philippus Melanthon ſentit, id recte dici fateor, de aliis vero nego. Neque id longa diſputatione eget cum ex formulis à nobis ſupra enumeratis id nemini ſit obſcurum, vt quæ verbis in præſens tempus directis conceptæ ſint, confirmatæ manuum coniunctione, parẽtum auctoritate. Nec ad rem † facit, quod ſponſa- 2
libus ante nuptias, renunciare licuerit. *l.1. C. de ſponſalibus.* Nam vt moribus Romanorum & Iudæorum diuortia permiſſa fuerunt, ita & repudia: illis nuptiæ his ſponſalia diſſoluebantur. Neque enim aliter renunciare ſponſalibus licuit, vt infra late dicitur vbi de affectibus agemus. Vnde I.C. In poteſtate manente filia pater ſponſo nuncium remittere poteſt & ſponſalia diſſoluere. Et apud *Terentium Phormio.* Cum ego repudium alteri remiſerim quæ dotis tantum afferebat, hoc eſt, iure & legitime renunciarim ſponſalia. Hinc tamen colligi non poteſt non fuiſſe veras nuptias aut ſponſalia. Quid? quod † annis ſeptingentis 3
nulla apud Romanos acciderunt diuortia. Et primus Sp. Carbilius vxorem repudiaſſe dicitur, coactus iurare a Cenſoribus, liberorum quærendorum cauſa ſe vxorem dimittere: erat enim ſterilis. Qui tamen ob hoc factum in perpetuum exoſus fuit populo. *Dionyſ. Halicarnaſſ. lib. 2.* Sed nec illud obſtat, quod ne pœna quidem deberetur impoſita ei, qui promiſſionem violaſſet *ex l. Titia de de verbor. obligationibus.* Nam neque hodie pœna debetur adiecta ſponſalibus de præſenti, cum ſub pœna contrahi non poſſint: idque ob eas quas infra recitabimus rationes.

§.12. SVMMARIA.

1 *Formulæ verborum quibus vir & mulier ſibi repromittentes vtuntur.*
2 *In ſponſalibus verba imprimis perpendenda & ponderanda quibus contrahentes vſi ſunt.*
3 *Enumerantur variæ formulæ quibus matrimonium pactum intelligitur.*
4 *Infinitiuus coniunctus cum verbo volo actum de præſenti conſtituit.*
5 *Quid verba, volo te habere, importent.*
6 *Verba, Ego vir tuus ſum, an matrimonium pactum conſtituant.*
7 *Verba Promitto tibi quod abhinc impoſterum tu ſis vxor mea.*
8 *Verba quibus Hebræi vtuntur.*
9 *Verbo promittendi recte ſponſalia contrahuntur.*
10 *Verba, promitto quod te accipiam in vxorem, quid importent.*
11 *Si quis iurat mulieri ſe eam legitimam vxorem habiturum legitima erit vxor.*
12 *Aliæ formulæ.*
13 *Aliæ rurſus formulæ.*

14 *Ruſſus aliæ.*
15 *Verba,* Ich ſo ge vns mǚge niemandt ſcheiden denn Gott/ *quid importent.*
16 *Verborum, Non habeo aliam niſi te, effectus.*
17 *Alia promiſſionis ſpecies.*
18 *Verborum, Tu mihi ſola places, effectus.*
19 *Verba, ſi volo nubere marito, volo nubere tibi, neq; ſponſalia neque matrimonium conſtituunt.*
26 *An hæc verba, volo tecum contrahere matrimonium, conſenſum præſentem inducant.*
21 *Verba, promitto tibi coniugium, quid importent.*
22 *Veteres hæc verba ſpondeo, promitto, rebus maximi momenti adhibebant*
23 *Verba, promitto te ducere in vxorem, quid valeant.*
24 *Verba,* Wir ſeyn ein Leib vnd zwo Seelen/ *matrimonium pactum conſtituunt.*
25 *Verba, Tu mihi gener ego tibi ſocer ero, matrimonium pactum conſtituunt.*
26 *Verba, mitto tibi annulum in ſignum quod te volo vxorem habere, præſentem promiſſionem inducunt.*
27 *Verba,* Filiam *meam tibi do, filia mea tua eſt, promiſſionem matrimonii continent.*
28 *Quid verba* Filiam *meam tibi deſpondebo, vel volo te deſponſare.*
29 *Verba,* Deſpondebo *te ſi te bene geſſeris, non continent promiſſionem matrimonii.*
30 *Quæritur ſi vir ita ſtipuletur à patre puellæ, Nuptias filiæ tuæ Calend. Iulii mihi promittis? Promitto an ſponſalia, contracta ſint.*

1 SEd quoniam † hanc ſemel diſputationem ingreſſi ſumus, & ſingula quæ ad ſponſalia pertinent perſequi decreuimus, ordo poſtulat vt formulas verborum, quibus vir & mulier ſibi repromittentes vtuntur examinemus, & quæ cõiugii promiſſionẽ contineant vel non contineant diligenter explicemus. Quod ea res cognitu maxime ſit neceſſaria: Nam in conſiſtoriis hodie nullæ ſunt lites frequentiores, quam quod puellæ viriatæ, fidem ſibi datam affirmant ab iis, qui illis vitium intulerunt; illi vero etſi fecerint, negant. Et ſæpe fit, vt homines libidinoſi puellarum pudicitiæ inſidiantes, quo facilius eis potiantur, ſimulant ſe de coniugio fidem dare. Interim verbis tam ambiguis & obſcuris vtuntur, vt Iudex vix ſtatuere poſſit, an fidem dederint vel non dederint. Quæ nos ordine, vt illa, apud bonos auctores & interpretes noſtros reperiuntur, recenſere decreui-
2 mus. Nam in † ſponſalibus verba imprimis perpendenda & ponperanda ſunt
3 quibus contrahentes vſi ſunt. Sunt autem hæc, quibus † coniugium ſeu matrimonium pactũ intelligitur vel ſpõſalia de præſenti, vt interpretum verbis vtar. Accipio te in meum, Accipio te in meam, quæ illi vt ſolennia & eximia aliis præferenda cenſent *c. penult. de ſponſalibus*, de quibus ſupra, quid ſtatuamus dictum eſt. His ego adiicio hæc verba: Accipiam te contra omnem ſententiam. Nam hæc ſponſalibus maxime congruunt & traditionem ſeu executionem matrimonii quæ in nuptiis fit ſpectant. Et verba executiua matrimoni etiamſi tempus futurum contineant, de præſenti ſponſalia conſtituunt *cap. ex parte 9. de*

ſponſa-

Digitized by Google

nſalibus. Et ita ſentit LVTHERVS his verbis. Es iſt ein ſcherlich Boß/als ten verba de futuro, Accipiam te, Ich wil dich haben/ nicht binden. Nam id aliud eſt, promitto me te habiturum pro vxore; vel Promitto me te acpturum in vxorem, vel, accipiam in vxorem, niſi quis nodum in ſcirpo quæt & cauillationibus & λογομαχίαις delectetur. Et his verbis reſpondent Germanica Ich wil dich nehmen, hoc eſt, Accipio vel accipiam te, vt Lutherus ddidit. Nam ad vtrumque referri poteſt Item hæc verba, Ich nehme dich. am & hæc coniugium pactum conſtituunt. *Henningus Goden conſilio matrimo. numero 4.* contra autem ſentit & ſibi ipſi eſt contrarius *conſilio 2. matrimon. fol. m 6.*

Idem dicendum ſi viro dicente, Accipio te in meam vxorem, mulier reſponat, placet. *Couarr. 2. part c. 4.* Item hæc verba, volo te habere, vel volo te habein vxorē & ego te in virum, vt *Eraſmus* ſentit. Nam Infinitiuus ſequens verbū lo, reſpicit finē actus. Et vxorem quis habere non poteſt, niſi præcedant nuiæ ſeu matrimonium. Iuxta Regulam. Qui vult conſequens vult & antecedens, *Goden. conſilio matrimon. 5 num. 3.* Et *Beuſt. tractatu de nuptiis fol 25.* Vel vt *rtolus*, infinitiuus coniunctus cum verbo Volo, actum de præſenti conſtituit. 4
rtolus l. ſerui electione. de legat. 1. & l. cunctos populos, De ſumma Trinitate & fide Caolica.

Item habere in coniugem executionem actus denotat & matrimonium nſtituit *c. ex literis de ſponſalib. vbi Dd.* Quibus reſpondent Germanica. Ich wil ch haben. Lutherus, dieſe teutſche Wort/ Ich wil dich haben/ könnet jr lateiniſch cht anders deuten/ denn alſo volo te habere, vel volo te accipere, wenn jhr es ch von wort zu wort verdolmetſchet. Nu iſt je das wort volo das iſt ich wil/ ein ort der gegenwertigen zeit/ wie wir auch alſo reden. Huc vſque verba Lutheri.

Idem tradit *Manſerus t. de nuptiis*, daß gemeiniglich in den offentlichen Verlöbſſen dieſe Wort volo te habere in vxorem ergehen. Idque imprimis locum habet, ſi quis roganti; vis hanc vxorem? reſpondeat volo: vt matrimonium promiſm cenſeatur cum vix alia ratione firmius poſſit cōtrahi matrimonium quam ipulatione, quod & *Eraſmus* notauit. Nam quamuis hæc verba tractum temoris in ſe habeant, tamen inducunt executionem matrimonii & per conſeuens effectum de præſenti; & quod eiuſmodi verba inſeri debeant nuptialius inſtrumentis tradit *Panormit. c. ex liter. ex de ſponſalib.* Item volo eſſe tua vxor. t hæc verba volo te ducere vel accipere de futuro eſſe ſponſalia ſtatuunt *conſil. atrim. 5. c. n. 8.* Item volo te † habere teſte ſcriptura mea manu exarata. Nam & 5
æc matrimonium conſtituunt, *conſilio German. 17.* Item verba quibus contraentes vtuntur, communiter obſeruata hæc ſunt, vt ait Lutherus Ego ſum tuus, tes mea. Du ſolt mein ſeyn. Quanquam acutuli quidam exiſtimant, non ſatis ſſe dicere accipio te vel accipiam, vel id genus alia verba. Malim tamen ego idicare & ſpectare mentem, quam tunc vterq; contrahentium habuit, &c. Et ctc. Nam hæc verba ſunt generalia & non tantum ad coniugium ſed & ad alia

refer-

Digitized by Google

referri poſſunt. Et ideo ſi de coniugio vel ſponſalibus non facta eſt mentio ſeu tractatio præceſſerit, eo ſenſu accipi non poſſunt. Nam & ſæpe quis per iocum ita loquitur. Quamuis ſi de nuptiis agatur & quis ſerio hac oratione vtatur. Tu meus es: Ego tuus ſum vel ero. Quicquid eris mea ſemper eris. *Ouidius* Du ſolt mein ſeyn. *D. Beuſt. fol. 23.* vera ſponſalia contracta exiſtimauerim. Qua de re extat conſilium *Reiſacheri 7. matrim.* Et huc ſpectant verba Theſei ad Ariad.

Cum mihi dicebas per ego ipſa pericula iuro,
Te fore dum noſtrum viuet vterq; meam.

Eodem refero & hæc verba:

Per tibi tot iuro teſtes pompamq; Deorum,
Te dominam nobis tempus in omne fore.

6 Sed & hæc † verba. Ego vir tuus ſum. Ego vxor tua ſum, matrimonium pactū conſtituunt, quibus verbis Iaſon abiturus Hippolitæ fidem dat.

Abſtrahor Hypſipile, ſi dant modo fata recurſum,
Vir tuus hinc abeo, vir tibi ſemper ero.

Ouidius de arte amandi.

Cui Deus, en adſum tibi cura fidelior, inquit,
Pone metum Bachi Gnoſias vxor eris.

7 Item promitto † tibi quod abhinc impoſterum tu ſis vxor mea. Item prouidebo tibi tanquam vxor, matrimonium conſtituunt: ſiquidem mulier ſimilia referat. Quibus conſentanea ſunt & illa ſponſaliorum verba, quibus Hebræi
8 inter deſpondendum vtuntur quæ ſupra enumerauimus, † nimirum; en tu mihi deſponſata es, verba ſunt viri mulierem, arrha tradita, ſibi deſpondentis, quæ in eorum Pandectis extant. Nam & hæc matrimonii promiſſionem continent. Verba apud Hebræos ita habent. [*Venothen Loh ceſſef ou ſchoue ceſſef Veomar hare ath mecbudeſches li*] id eſt, Argentum illi dat, vel æquiualens, & inquit, Ecce
9 tu mihi deſponſa es. Item verbo promittendi recte ſponſalia contrahuntur de præſenti, Promitto quod te habebo vel habebo pro legitima coniuge. Quæ verba, quia notant executionem actus conſummati matrimonium conſtituunt, licet verba ſint futuri temporis, vt notant *Dd. de c. ex parte de ſponſalib.* Et *Eraſmus*. Quia pro vxore aut marito haberi nemo poteſt niſi nuptiis præcedentib.
10 At hæc verba promitto, quod te accipiam in vxorem vel accipere in vxorem vel promitto me ducturū te, de futuro eſſe dicunt, his rationibus ducti, quod aliud ſit accipere aliud velle accipere. Nam qui dicit ſe velle accipere, idcirco tamen non accipit. Ego etſi Dd. auctoritati multū tribuam, vt par eſt, tamē his aſſentiri non poſſum. Idque, quod in contrahendo matrimonio rectius dicatur velle accipere, vel accipiam quam accipio. Quod qui ſe accipere vel accepturum promittit, matrimonium & nuptias, in quibus vxor ducitur promittat & proprie loquatur. At ille qui accipio dicit improprie loquitur: imo ſibiipſi aduerſatur. Nam dicit accipio, quod non accipit; idque ei rectius obiicitur, quam alteri, qui dicit Accipiam. Deinde ſuo iugulantur gladio. Nam ſi verba ad executionem

utionem matrimonii ſpectantia, etiamſi futuri ſint temporis, matrimonium onſtituunt, certe hæc verba, promitto te accipere, vel te accepturum vel quod e accipiam conſtituunt matrimonium. Nulla enim verba neque in ſacris literis, neque prophanis extant, quæ magis & ſignificantius executionem matrimonii notent, & deſignent & exprimant, quam accipiam te, vel ducam te, vel iubam tibi. Quis enim niſi plane ſtupidus non videt eum, qui his verbis promittit: Promitto quod te accipiam in vxorem, ſignificantius & firmius promittere, quam qui ita promittit, promitto quod te habebo in vxorem, vel quod te habebo pro legitima vxore. Nam accipere verbũ eſt proprium & magis rem exprimit quam habere. Etſi vtrunque latine dicitur, Nam habere vel tenere quis non poteſt vxorem niſi accipiat, vel niſi ſomniet, imaginetur aut fingat ſe tenere vel habere quod non tenet, iuxta verſiculum:

Credo, quod qui amant ipſi ſibi ſomnia fingunt.

Interim tamen illis commentum placet. Et ne quis id temere dici exiſtimet, hanc cauſam adferunt, quod in his verbis, promitto tibi quod te habebo pro legitima vxore, ſubaudiatur ex hoc momento vel tempore. Quanquam & aliud ſubaudiri poterat, vt recte monet *Eraſmus*, videlicet aliquando aut breui, vt his λογομαχίαις parum tribuendum ſit. Item ſi quis † iurat mulieri ſe eam legitimam 11
vxorem habiturum, legitima erit vxor, *cap. ſi quis 30. q. 5.* Nam hęc verba, etſi futuri ſunt temporis, tamen præſens tempus reſpiciunt vt notat *Gloſſ. in verbo habiturum, id eſt, habitam me retenturum.* At ſi quis dicat ſe aliquam accepturum in vxorem coniugium non eſſe, quaſi vero qui accepturum dicit non idem promittat, quod qui acceptam vel habitam ſe retenturum dicit. Apinæ tricæque ſunt ob quas ne manum quidem quis verterit. Sed & † idem valent hæ promiſſio- 12
nes, etiamſi promittendi verbum non acceſſerit, Habebo te in vxorem, iuro quod te habebo in vxorem, *Didacus*. Item, Placet mihi te habere in vxorem. *Panormit. c. ex literis de ſponſalibus.*

Idem tradunt † valere verbum Tenere, Tenebo te pro marito. Tenebo te pro 13
vxore, *c. ex parte extra de ſponſal.* Itẽ retinere, Placet mihi te retinere pro vxore. Itẽ: promitto, ꝙ te retinebo perpetuo mecũ, *Ang. in ſum.* vel retinebo te perpetuo mecũ *gl cap. 1. 30. q. 5. conſil. German. 36.* Itẽ promittõ me tibi fidẽ ſeruaturũ ſicut vxori. Itẽ nunq̃ te deſeram ſeu relinquam. Ich wil dich nimmermehr verlaſſen, *D. Seuſt. fol. 25.* Verba Oreſtis alloquentis Pyladẽ apud Euripidem in Iphigenia. Nõ deſeras vnquam ſororem meam. Cui reſpondet Pylades. Sororis tuæ coniugium nunquam deſeram. Et apud Theocritum Daphnis iurat, ſe poſt concubitum nõ relicturum puellam. Verba hæc ſunt. Iura igitur ne poſt concubitum inuitam relinquẽs abeas. Daph. Non per ipſum Pana, ſi modo me ſequi voles. Quamuis Felix Malleolus matrimonii promiſſionem non inducere exiſtimat iſta verba. Ita & Medea petit à Iaſone vt promittat ſe eam nunquam deſerturum.

Me procul à regnis alio ſub ſole paternis Deſtitues nunquam, nec defenſoribus orbam.

Item quoad viuam, non te deſeram. Sola mors nos ſeparabit, *Kling. fol. 6.*

Quæ tamen verba tanquam emphatica & coniugii indiſſolubilis promiſſionem inducentia & ſignificantia *Terentius* recenſet.

Per omnes tibi adiuro Deos nunquam me eam deſerturum,
Non ſi capiundos mihi ſciam inimicos omnes homines.
Hanc mihi expetiui,contigit,conueniunt mores.
Valeant,qui inter nos diſsidium volunt.
Hanc niſi mors mihi adimet nemo.

Verba ſunt Pamphili iurantis & promittentis, ſe nunquam deſerturum Glycerium
14 ſed eam pro vxore retenturum, quã & poſtea duxit. Item † non te deſeram neque pro meliore, neq; pro deteriore. Quibus verbis quidam exiſtimant ratum eſſe coniugium, alii dubitant, vt *Eraſmus* notat; ſed verius eſt matrimonium promiſſum cenſeri. Item nemo nos ſeparabit niſi mors *Beuſſb.fol.23.* Germanice, Es ſol vns niemand ſcheiden denn der Todt/. *Schneidevvinus.* Ita Laodamia Proteſilaum nunquam ſe deſerturum promittit.

Per reditum,corpusq; tuum,mea numina,iuro,
Perque pares animi coniugiiq; faces,
Me tibi venturum comitem quocunq; vocaris,
Siue quod heu timeo ſiue ſuperſtes eris.

15 Aliud dicendum † de his verbis. Ich ſorge vns müge niemandt ſcheiden denn Gott/ quæ dubitandi ſunt & nihil probant. *conſil.fol.37.num.45.* Ita & coniugium Iaſon Medeæ promittit, apud Apollonium his verbis, quæ ſupra recenſuimus lib.3. Argonauticorum.

ἡμέτερον δὲ λέχος θαλάμοις ἔνι κουριδίοισι
πορσανέεις· οὐδ᾽ ἄμμε διακρινέει φιλότητος
ἄλλο πάρος θάνατόν γε μεμορμένον ἀμφικαλύψαι.
At tu legitimo thalamis iungere puella
Fœdere caſta meis:nec nos niſi frigida vitam
Quæ rapit,hac eadem noſtros mors rumpet amores.

16 Sed & hęc promittendi formula † veluti firmiſſima & idonea ad matrimonium conſtituendum & apud veteres fuit, & hodie eſt vſitata: Non habebo aliam niſi te. Ita Lesbia Catullo fidem dedit ſe ei nupturam.

Nulli ſe dicit mulier mea nubere velle,
Quam mihi:non ſi ſe Iupiter ipſe petat.

Item:

Dicebas quondam ſolum te noſſe Catullum,
Lesbia,nec præ me velle tenere Iouem.

Et illa, qua Iaſon Medeæ coniugium promittit *in epiſtolis Heroidum.*

Quod ſi forte virum non dedignare Pelaſgum,
Effice me meritis tempus in omne tuum.
Spiritus ante meus tenues evaneſcet in auras
Quam thalamo niſi tu nupta ſit vlla meo.

Item

Digitized by Google

Item *Phædria Hippolito.*

Si mihi concedat Iuno, fratremq́; virumq́;,
Hippolytum videor præpoſitura Ioui.

Talis eſt illa apud *Terentium, Act.4.Scen.4.*

Et etiam nunc
Si vult Demipho dare, quantum ab hac accipio,
Quæ ſponſa eſt mihi, nullam mihi malim, quam hanc vxorem dari.

Item:

Nec quem præferres ita res tibi magna videbar,
Quemue tuum malles eſſe vel alter erat.

Verba *Ouidii ad vxorē Triſti:lib 4.Eleg.3.* Alia promiſſionis † ſpecies apud *Achillē* 17
Statium; vbi Clitiphon & Melito ſibi inuicem repromittunt coniugiū in templo
Iſidis. Itaque, inquit Menelao & Clinia me comitantibus, iurauimus, ego qui-
dem perquam ſanctè me illam amaturum; illa vero me ſibi coniugem aſcituram
rerumque omnium ſuarum dominam habituram. Quæ quidem inter nos fir-
mata ſunt vt non ante promiſſa fierent, quam Epheſum applicuiſſemus. *lib.5.*
Sed inter Dd. controuertitur, an his verbis, matrimonium pactum cenſeatur an
vero ſponſalia tantum de futuro. Et recepta eſt ſententia ſeu communis, vt tra-
dit *Præpoſ.c.ex parte de ſponſalibus Villalobos in tractatu communium opinionum & Zo-
ares his verbis matrimonium conſtitui*, & rectè mea quidem ſententia. Nam qui
promittit: Non habeo aliam vxorem niſi te, idem facit, quod qui ita loquitur,
volo te vxorē & nullā aliam. Dictio n. niſi ſi ſequatur negationē p̄cedentē nega-
tiuā diſpoſitionē trāsformat in affirmatiuā, *l.actione C. de tranſactionib. & ibi Bart.*
Deinde, qui hac oratione vtitur, ſatis declarat ſe à re vxoria nō abhorrere. Quid
enim ſibi vult iſta promiſſio, ſi non conſtituit maritus fieri? Hoc vtiq; eſſet ludi-
brio mulierem habere, quod in re tanti momēti minime ferendum eſt. Idq; ve-
teres quibus latina lingua vernacula fuit, ſecutos, oſtendunt verba à nobis ſu-
pra adducta; quorum plus apud me valet auctoritas quam recentiorum Docto-
rum hac de re altercationes & λογομαχίαι, quibus ſi quis capiatur *Antonium
de Butrio cap.ex parte de ſponſalibus & ſpeculatorem Tit. de ſponſalibus legat. & Didacum
Couarruiam cap. 4. partis ſecundæ §. 1. de ſponſalibus qui his* verbis, Non habebo a-
liam vxorem niſi te, neque matrimonium neque ſponſalia contracta exiſtimat,
ſed male. Communis autem ſententia, tunc imprimis locum habebit ſi de ma-
trimonio tractabatur inter partes antequam promiſſio ſequeretur his verbis.
Nullam volo niſi te. *Decius in l. tranſactione cap. de tranſactione.* Nam ſi quis
iocandi, & applaudendi animo effuſo ſermone hæc verba proferat, aliud dicen-
dum eſt: & hanc ſententiam communis vſus loquendi confirmat. De Italia *id
refertur conſil. 52. his* verbis Io te prometto di non hauer altra moglier cheti.
Cui ſimilis eſt illa; Non te mutabo pro meliore vel peiore vxore. *Præpoſ.capit.
ex pacto numero 8. Angelus in ſumma.* Idem exiſtimo dicendum de verbis Tu 18
mihi ſola places, ſiquidem de coniugio aut ſponſalibus agebatur. Ouidius

Elige cui dicas tu mihi ſola places.

19 Sed hæc verba ſi volo† nubere marito, volo nubere tibi, neq; ſponſalia, neq; matrimonium conſtituunt: quia his verbis nullus conſenſus declaratur, quod tamen in contrahendis ſponſalibus requiritur. Deinde non debet contractus ex alterutrius contrahentium voluntate pendere, ſed vtriuſq; conſenſum concurrere oportet. *l. ſub hac conditione ſi volam de action. & obligat.* qua de re ſupra cap. 3 latius. Idque verum eſſe cenſent etiamſi acceſſerit concubitus: *conſi. 14. Germanico.* vbi & hæc verba diſputantur: Si aliquam ducere volo Kunigundam ducere volo. *& conſilio. 5. Germanorum. num. 2.*

20 Quæritur an hæc † verba volo tecum contrahere matrimonium, conſenſum præſentem inducant? Et ego eorum ſententiam ſequendam exiſtimauerim, qui his verbis matrimonium conſtitui conſent, vt *Cardinalis in c. ex literis de ſponſalib.* Nam & hæc verba executionem reſpiciunt, hoc eſt, conſummationem matrimonii, quæ fit in nuptiis. Et qui ad executionem ſeſe obligat præſertim coniugalem cōſenſum declarat. *Panor. c. ex parte de ſponſalibus.* Imo his verbis nihil fingi poteſt ſignificantius & euidentius. Et imprimis ſi deliberate, & ad interrogationem alterius prolata fuerint. *Bartol. in l. gerit de acqui hæredita.* & quando cœptū eſt, tractari de matrimonio contrahendo vt recte tradit *Couaruuias cap. 4. part. 2. num. 4.* Quamuis contra ſentiant multi. *Eraſmus:* verba ſunt, inquit, futuri temporis nec contrahunt matrimonium niſi ſucceſſerit vſus coniugii *Vide Viuium*
21 *lib. 2. commu: opin.* Idem ego ſtatuendum† cenſeo de his verbis. Promitto tibi cōiugium, quæ & apud veteres frequentata fuiſſe ex bonorū auctorum ſcriptis deprehendere licet. Apud *Valerium Flaccum* Medea Iaſonem ita alloquitur.

Promiſſaque ſerua
Vſque ad Theſſalicos ſaltem concubia portus.

Item.

Iura, fides vbi nunc, promiſſaque dextera dextra?
Promiſſus ſocios vbi nunc Hymenæus in annos?

Et apud *Valerium Flaccum lib. 10. de Iaſone*

Perpetuos ſplendet thalamos & fœdera lecti.

Et *lib. 8.*

Quam genui Albano fuit hæc promiſſa Tyranno,
Non tibi.

Et *Ouidius.*

Si tibi coniugium volui promittere noſtrum.

Et apud *Euripidem in Oreſte* Apollo hortatur vt ſororem collocet Pyladæ: Sororis connubium cui promiſiſti da. Et Oreſtes promittit ſe ducturum Hermionem his verbis.

Et ce dimitto Hermionem à nece
Et promitto coniugium ſi dederit pater.

Nam hæc verba, promitto coniugium tempus præſens & actum de præſenti

arg 1-

Digitized by Google

ſunt. Omnis enim promiſſio cenſetur pura & ab eo tempore initium ſumere, uo fit, *l. eum, qui Calend. de verb. obligationib.* Deinde promiſſionis verbum ad ſtipulationem refertur. Nam quoties promiſſionis mentio fit ibi intelligendum interrogationem præceſſiſſe *§. ſi ita ſcriptum de inutilib. ſtipulationibus.*

Adde † quod veteres hæc verba Spondeo, Promitto, rebus maximi momen- 22
& ſtipulationibus, hoc eſt, contractui omnium firmiſſimo adhibebant, quod s in ſermone Latino nihil eſſet ſignificantius. *Plautus in Bacchidib.* Roga hũc tu, u promitte huic. N. Promitto. § *in hac re de verb. obligatio. Inſtitutionib.* Et ſponſionis nomine ſæpe venit ſtipulatio *l. ſponſio de verb. ſignific.* Vnde & ſponſalia dicta ſunt, quod per ſtipulationem contraherentur *l. 1. de ſponſalibus, Gellius lib. 4 c.* Ergo & his verbis coniugium pactum conſtituimus. Nam & inter hæc verba romitto tibi coniugium. Et promitto quod te habebo in vxorem plane nihil intereſt, niſi quis nodum in ſcirpo quærat. Quibus ego hanc promiſſionem æquipollere exiſtimo, promitto † te ducere in vxorem. Quamuis *Pancr. ca. ſponſa de futuro eſſe ſentiat. c. veniens de ſponſalibus.* 23

Hæc † verba, Wir ſeyn ein Leib vnd zwo Seelen / matrimonium pactum con- 24
ſtituunt, ſi ab vtraque parte promiſſio acceptetur, & verba hinc inde interuenint. Idque vi horum verborum intelligitur, quæ ad matrimonium & ad virum & vxorem tantum referri poſſunt: qui ſunt duo in carne vna. Item tu † mihi ge- 25
ner, ego tibi ſocer ero, prolata ab eo, qui filiam daturus eſt, ad petitionem eius, qui ducturus eſt matrimonium pactum conſtituunt. Ita in libris *Machabæorum lib. 1. cap. 10.* Alexander ſcribit ad Ptolomæum. Ego tibi gener ero; Reſpondet Ptolomæus, Ego te mihi generum volo vt petiiſti. Item. *Ouid. in Heroid.*

Quem fore curaſti, ſit gener ille mihi.

Item verba, quibus Sabinas milites pepigerunt.

Quod matri pater eſt, hoc tibi ſemper ero.

Ouid. lib. 1. de arte amand. Item † mitto tibi annulum in ſignum vel ſymbolum 26
quod te volo vxorem habere, præſentem promiſſionem inducunt, *Zaſ. conſil. o. matrimoniali & 12.* ſiquidem in eam promiſſionem coniux vterque conſenſit. Item hæc † promiſſio à patre facta, filiam meam tibi do. Filia mea tua eſt. Jch ge- 27
be euch meine Tochter / ſie iſt nun ewere / promiſſionem matrimonii continet. *Abbas c. ſi inter in fine de ſponſalibus conſilio matrimo. Germ. 4. 33.* Et hæc apud veteres deſpondendi formula vſitata fuit, vt ſupra ex Demoſthene & Xenophonte demonſtrauimus. At ſi quis hac oratione vtatur, filiam † meam tibi deſpondebo 28
neque ſponſalia neque matrimonium promiſſum exiſtimauerim. Item hæc verba, volo te deſponſare, ſponſalia non conſtituunt, ſed promiſſionem tantum de ſponſalibus contrahendis continent, quæ rectius ſponſalia de futuro quis nominauerit quam alia pleraque, quibus Dd eam appellationem tribuunt. Eiuſdem farinæ ſunt † & hæc verba, Deſpondebo te, ſi te bene geſſeris aut habebis. 29
Nam neque hæc promiſſionem matrimonii continent, ne accedente quidem concubitu: *conſil. 54. matrim.* Nam vt ſupra annotauimus, aliud eſt ſeſe obligare,

 aliud

Digitized by Google

aliud promittere obligationem futuram. Verbi gratia. Qui promittit ſe venditurum fundum, nondum vendidit ſed tantum venditurum promiſit, ideoque ex ea promiſſione tantum tenetur non actione venditi. Ita qui dixit deſpondebo tibi filiam vel te mihi deſpondebo, nondum ſponſalia contraxiſſe dicitur, ſed ſaltem promiſit ſe velle contrahere ſponſalia.

Quæ ſi quis ſponſalia de futuro nominare velit per me licet. Quamuis re-
uera ſponſalia non ſint ſed promiſſiones ſeu pacta tãtum de contractu futuro.
Ideoq; ſi quis mutato conſilio filiã deſpondere nolit, quã ſe deſponſurum pro-
miſit,ratione ſponſaliorũ non cõuenietur ſed ex promiſſo duntaxat. Quæritur,
30 ſi vir ita † ſtipuletur à patre puellæ.Nuptias filiæ tuæ Calend.Iulii mihi promit-
tis?Promitto:an ſpoſalia contracta ſint.Et contracta exiſtimo.Idq; vi verborum
intelligitur,vt quæ ad executionem matrimonii ſpectant. Nam qui vult conſe-
quens etiam vult antecedens, & qui ad executionem ſeſe obligat cathegorice
promittere videtur. His ego & ea verba annumeranda cenſeo,quibus veteres
in matrimonio quod per coemptionem fiebat, vtebantur. Nam vir mulierem
interrogabat, an materfamilias eſſe vellet?Illa reſpondebat,velle. Item mulier
interrogabat an vir ſibi paterfamilias eſſe vellet?Ille reſpondebat, velle. Et vo-
cabantur hæ nuptiæ per coemptionem, & erat mulier materfamilias viro loco
filiæ *Boetius lib.2.Topicorum*.Et veriſimile eſt in ipſis nuptiis hanc coemptionem
peragi ſolitam fuiſſe,Quod & *Seruius lib.4. Aene.*annnotauit in verſu:

Teque ſibi generum Tethys emat omnibus vndis.

Quod ait,emat,inquit,illud ad antiquum nuptiarum ritum pertinet,quo ſe maritus & vxor inuicem emebant ſicut habemus in iure, &c. Itaque ſi inter deſpondendum vir & mulier hodie his verbis vterentur dubium non eſt, quin vera ſponſalia contracta ſint. Nam hæc verba & alia id genus etſi expreſſam coniugii mentionem nullam faciunt tamen promiſſionem coniugii continent.

§.13. SVMMARIA.

1 *De verbis ambiguis & flexiloquis,quæ tamen promiſſionem matrimonii continent.*
2 *Si promiſſionem verbis ambiguis factam ſequatur concubitus,pro matrimonio præſumendum eſt.*
3 *Quidam fidem dedit his verbis. Ego te non deſeram, quoad terra hos tegat oculos? quæritur an teneatur.*
4 *Promiſſio facta his verbis: Non te deſeram quamdiu hanc terram pedibus calcauero, an obliget.*
5 *Error nominis ſtipulationem non vitiat.*
6 *Aliud exemplum ambiguæ promiſſionis.*
7 *Aliud exemplum.*
8 *Alia exempla ex hiſtoriis petita.*

9 *Alia*

Digitized by Google

9 *Alia exempla quæ recentiori ætate acciderunt.*

10 *Quæritur, ſi mulier viro concubitum petenti negat, niſi de coniugio fidem dare velit, & vir tacens eam comprimit, an contracta ſponſalia eſſe cenſeantur?*

11 *Quid dicendum ſi viro ſollicitanti mulier dicat: Nolle ſe illi ſui copiam facere, niſi eam vxorem velit, & ille reſpondeat velle.*

ET hactenus de verbis matrimonium conſtituentibus, quæ obſcuritatem nullam habent. Nunc reſtat, † vt de illis agamus quæ ambigua & flexiloqua 1 eſſe videntur, & tamen matrimonii promiſſionem continent, maxime ſi promiſſionem ſequatur concubitus. Nam tum propter complexum verba, quæ alioqui ambigua videntur, in fauorem matrimonii accipienda, & interpretatio contra eum facienda, qui legem potuit dicere apertius Quo facit lex *l. veteribus, C. de pactis.* veteribus recte placuit, conuentionem obſcuram vel ambiguam ei nocere qui planius contrahere potuiſſet.

Itaque † ſi quis promiſerit puellæ coniugium verbis ineptis, & talibus, quæ 2 per ſe non ſufficerent ad matrimonium contrahendum, & ſubſequatur promiſſionem illam incongruentem concubitus pro matrimonio præſumendum eſt. *cap. per tuas de condition. appoſit. Hoſtienſis t. de matrimon. §. qualiter contrahatur verſiculo Effuge.* Nam promiſſionis ambiguæ interpretatio contra eum facienda eſt, à quo profertur. Idque in nuptiis locum habet. Itaque ſi vir oratione ambigua & flexiloqua vtatur ea intentione, vt muliere potiri poſſit, eamque comprimat, pro matrimonio interpretatio fit, & qui ea abuſus eſt, illam ducere cogendus eſt. *Thom. 4. diſtinct. 28. Articul. 2. Hadrianus in tractatu de matrimon. quæſt. 2. verſiculo dico igitur. Didacus 2. parte cap. 2. num. 4. Panormitan. & alii in cap. tua nos, & cap. ex literis de ſponſalibus.* Et verba prolata ab homine eo ſenſu ſemper accipienda ſunt, quem vſus communis approbat *cap. ex literis de ſponſalibus, & l. labeo de ſupell. legata. Baldus in lege de legitimis hæredibus.* ſcribit ſermonem lingua vulgari enunciatum, iuxta vulgarem ſenſum intelligendum, *Didacus cap. 4 part. 2. §. 1. numero 1.* Nam vt nummi ita & vocabula vſu valent. Et loquendi vſus maximus Tyrannus eſt. Itaque recte ille apud *Gellium lib. 12.* Conſuetudo, cum omnium rerum Domina, tum maxime verborum eſt; & Horatius:

Quæ nunc ſunt in honore vocabula ſi volet vſus,
Quem penes arbitrium eſt & vis & norma loquendi.

Exemplis res fiet clarior. Quidam † ad mulierem ſeſe applicans, ei fidem dedit his verbis. Ego te non deſeram, quoad terra hos tegat ſeu cooperiat oculos. 3 Negat ſe ex ea promiſſione teneri: Et quo elabendi facultas ſit, oculos terra admota tegit; quæritur an promiſſioni ſatisfecerit? Minime: Nam hæc verba ſecundum vſum communem loquendi de morte naturali intelliguntur & idem valent: Quoad vixero vel donec moriar.

Eiuſdem fallaciæ † eſt illud. Non te deſeram, quamdiu hanc terram pedi- 4

bus

bus calcauero & calceos terra impleuerit, quam vbi paulo poſt egeſſerit dicit ſe amplius non teneri. Nec multum huic diſſimile eſt, quod in *c. 6. de ſponſalib. refertur*. Quidam mulierem ad concubitum ſollicitauit, & quo ea potiri poſſet fidem dedit his verbis; Ioannes te deſponſat, ficto nomine, vt qui Ioannes non vocaretur. Ille expleta libidine cum de promiſſione admoneretur, excipit ſe de nuptiis aut matrimonio non cogitaſſe: atque hac ratione euadere conatur. Reſpondet Pontifex pro matrimonio forte præſumendum, niſi quod ille non habuit propoſitum illam ducendi. Itaque ex ea facti ſpecie coniugium colligi non poſſe cum ſubſtantia coniugalis & forma deſit, quoniam ex altera parte nihil præter dolum adfuit & defuit conſenſus qui nuptias conſtituit. Ego vero rem ad amuſſim ponderans, non video, cur in hac facti ſpecie aliud quam in præcedentibus ſtatuendum ſit. Itaque ſentio, his verbis ſponſalia contracta & matrimonium pactum intelligi. Nam cum in ambiguis & obſcuris in fauorem matritrimonii pronũciandum ſit, quid obſtat, quo minus & in propoſita quæſtione idem ius ſeruetur? Concurrunt enim omnia quæ ad ſubſtantiam matrimonii requiruntur, vtpote conſenſus, qui his verbis expreſſus eſt. Iohannes te deſponſat, quibus ex communi vſu loquendi coniugii promiſſio ineſt. Verba autem iuxta communem intelligentiam accipienda ſunt, *cap. ex literis 6. de ſponſalibus*. Et quamuis verba concepta ſint in tertiam perſonam, tamen certum eſt mulierem nõ de alio promittente ſenſiſſe aut ſtipulatã eſſe quam de eo, qui hęc verba protulit, & ſe Ioannem falſo nominauit, iiſque adductam & permotam ſe ſtuprandam dediſſe, ſpe de matrimonio concepta, & per conſequens in eum tanquam ſponſum conſenſiſſe. Is quoque de ſeipſo reſpondiſſe & promiſiſſe cenſebitur, etiamſi quaſi de tertio quodam locutus eſſe videatur, ſibique imputet qui Ioannis nomen falſo ſumpſerit cum legem dicere potuerit apertius. *Iuxta d. l. veteribus*, vt taceam vſu quoque receptum, vt in tertia perſona de ſe quis loquatur. Vſus autem optimus eſt locutionum & ſermonis interpres.

5 Adde quod error † nominis ſtipulationem non vitiat, vbi de corpore conſtat l. 9. §. ſi in nomine de contra. emptio. Nec ad rem facit, quod eam ille vt habent verba Pontificis, ducere non propoſuerit, cum ei id affirmanti fides adhibenda non ſit. Nemo enim præſumitur id dixiſſe quod animo non agitauerit aut ſenſerit, *l. Labeo de ſuppell. lega.* Et ſibi imputet, qui aliud mente aliud lingua agitauerit, *l. generaliter C. de non numerat. pecun.* Cum fraus & dolus nemini patrocinari debeant. Ideoque nec hæc ſimulatio & fictio reo prodeſſe debeant, *iuxta l. 83. inter ſtipulantem § ſi Stichum, ff. de verb. obligat.* Si Stichum ſtipulatus de alio ſentiam tum de alio nihil actum erit. Sed hic magis eſt, vt hic petitus videatur de quo actor ſenſit. Nam ſtipulatio ex vtriuſq; cõſenſu valet: Iudicium autem etiã in inuitum redditur. Et ideo actori potius credendum eſt, alioqui ſemper negabit reus ſe conſenſiſſe *l. 34. de contrah. empt.* Et æquitas ipſa ſuadet magis mentem & animum ſtipulantis quam promittentis ſpectandum: idque imprimis in ſpecie propoſita; vbi promiſſor dolum adhibuit & technas, quibus fucum puellæ fecit,

Digitized by Google

cit idque ingenue fatetur *l. ſi mihi & Titio §. ſi ſtipulatus ff de cõtract. emptio.* Quo
ſu ex eo, quod actor intellexit, ſtatuitur. Atque his rationibus moti interpre-
s Iuris Canonici caput illud in hanc ſummam redegerunt. Si alter contrahē-
ım verbis ambiguis vtitur, ea intentione, vt mulierem decipiat & poſtea eam
ıgnoſcat, pro matrimonio iudicatur in foro iudiciali, ſecus in pœnitentiali.
uia in foro iudiciali iudicatur ſecundum allegata & probata. In foro pœnitē-
ali ſecundum veritatem & conſcientiam. *Bonauentura q. 2. lib. 4. diſtinctione* .
odem ſpectat † illud, quod Eberhardus in Topicis refert. Cum quidam vi
:m ad ſtuprum ſollicitaret, & ea potiri non poſſet, niſi fide de coniugio data,
:c promiſſione vſus eſt. Faciam tibi tantum honoris, quantum iniecero dedecu-
, ſi mihi obſecuta fueris. Virgo his verbis mota ei ſui copiam fecit, quod exi-
maret ſibi fidem de coniugio dari. Re patefacta & ad iudices delata, iudicatu-
m fuit adoleſcentem ex ea promiſſione teneri & obligatum eſſe ad eam du-
ndam, quam ea oratione ad concubitum pellexiſſet, quod ea verba ex com-
uni intelligentia & vſu, qui verborum optimus eſt interpres, promiſſione
coniugio contineant, & quod honor alia ratione virgini reſtitui, nec infamia
oleri poſſit niſi eam ducat, qui vitiauit. Et quod copula reſpondeat ad o...
are, vt loquuntur *DD. in cap. tua nos de ſponſalibus.* Ita Barbatius diſputat & ſta-
endum cenſet de his verbis a muliere prolatis, quam ad concubitum quis
llexit. Non cognoſces me niſi ſaluo honore meo, ſecundum honeſtatem. Nā
ir id ſibi placere, vel in eā rem ſe conſentire, reſpondeat, & ſubſequatur con-
ɔitus, matrimonium pactum cenſeri, quod mulierem honore eius ſaluo ne-
ɔ attingere poſſit, niſi ſubſecuto matrimonio maculam eluat & abſtergat.
Aliud huius rei † exemplum apud Ælianum extat lib. 10. de Laide meretricē. 7
Eubaten Cyrenenſem deperire cepit, & eius nuptias expetiuit; Eubates, qui
i ab ea timeret, fidem dedit ſe eam ducturum, ſi ei aduerſus decertantes ad-
ſarios in quibuſdam opem tuliſſet. Interim tamen eam non attigit; ſponſa-
hac lege inita fuerunt, vt poſt ludos certaminaque equeſtria finita, ea rata eſ-
t. Cum Eubates victoriam reportaſſet, ne conuentis non ſtetiſſe & Laidem
:ficatus eſſe videretur, pictam Laidis imaginem ſecum Cyrenem detulit, ſe
dem ducere, inquiens, & hac ratione promiſſioni ſatisfacere. Qua de cauſa
ı. ei domum reuerſo inſignem ſtatuam Cyrenæ ponendam curauit, in præ-
ī ſeruatę pudicitiæ. Idē refert Clem. Alexandrin. lib. 3. Stromatū. Interim ne-
non videt, cõſuetudine vſitata loquendi, aliud eſſe mulierē viuā domū du-
:, aliud mulierē pictā domū ducere, & ludibrio habitā eſſe Laidē voce æqui-
a ducere. Aliud. Huni † ſeu Auares cum Foriulanum oppidum obſiderent, 8
x Cacanus muros obequitabat, vt qua parte vrbs facilius expugnari poſſit ex-
raret; Quem Romulda Giſulfi Foriulani Ducis vxor de muris conſpicata, q
ıo criſpoque capillo eſſet, eius amore capta per internuncium clam ei ſigni-
ı e iuſſit ſe ei ciuitatem udituram, ſi fidem de coniugio dediſſet. Rex Ba-
us quo vrbe potiretur ſe eam ducturum pollicitus eſt. Illa ſine mora portas

Digitized by Google

arcis Foriulanæ aperiri, & hoſtem intromitti curauit. Rex Cacanus vrbe capta ne promiſſis non ſtetiſſe videretur, Romuldam vnam noctem ſecum in lecto quaſi in matrimonio habuit. Poſtridie eam Auaribus ad laſſitudinem ſtuprandam conceſſit.

Poſtremo ad palum affigi iuſſit cum hac exprobatione: En maritum te dignũ. *Warnefrid. lib. 4. cap. 37. Blondus lib. 9. Decad. 1.* ab inclinatione Imperii. Robertus Gaguinus & Bonfinius Ita Pudentilla vxor Apuleii tabulas nuptiales fecit cum Sicinio Claro. Verum enimuero vanis fruſtrationibus nuptias eludit, eo ad dũ puerorum auus fato conceſſit, relictis filiis eius hæredibus. Nam puerorum auus inuitam eam conciliare ſtudebat filio ſuo Claro, eoque procos cæteros abſterrebat; & præterea minabatur, ſi extraneo nupſiſſet, nihil ſe filiis eius ex paternis eorum bonis teſtamento relicturum. *Apuleius Apolog. 2.* Euiſdem farinæ eſt & illud, quod ab *Ouidio epiſt. 19. Heroid. de Acontio & Cydippe refertur*, quod nimirum Acontius ad ſacra Dianæ profectus amore viſæ Cydippæ puellæ nobilis exarſit, ſed cum illam ob generis imparitatem non auderet in ſuum amorem ſollicitare, nouam commentus fraudem, in pulcherrimo pomo ſcripſit duos hoſce verſus;

Iuro tibi ſane per myſtica ſacra Dianæ
Me tibi venturam comitem ſponſamq́; futuram.

Atque illud ad pedes puellæ proiecit, quæ fraudis inſcia cum imprudens legeret, viſa eſt ſe vxorem Acontio paciſci. Nam quæ ante Deos in templo Deliæ Dianæ dicerentur rata eſſe debere lex erat. Cum autem paulo poſt pater huiuſce rei inſcius illam alii deſponderet ſubita febre correpta eſt, vt ex epiſtola patet, qua Acontius conatur perſuadere hũc morbum à Diana immiſſum eſſe, eo, quod non impleuerit quæ Dea præſente promiſerit. Sed dolus & fraus nemini
9 patrocinari debẽt. Sed & recentior† ætas eius rei nobis ſuppeditat exempla maxime illuſtria de iis, qui verbis obſcuris fidem dederunt, & eo prætextu ſeſe extricare conati ſunt. De Beatrice Vngariæ Regina fœmina omniũ eius ætatis præſtantiſſima, vt ex Dialogis Bonfinii de caſtitate coniugali colligere licet, quæ Matthiæ Regi nupta fuit, narrant ii, qui res Vngaricas tractant, eam viduam Vladislai Regis qui Matthiæ ſucceſſit, nuptias expetiuiſſe, quo in priſtina dignitate maneret. Rex autem ab eo coniugio abhorrebat, & quod ætate prouectior & quod ſterilis illa eſſet. Quæ res & patres deterrebat & Boemos imprimis, apud quos lege cautum eſt ne Rex viduam ducat: Interim tamen aperte ei refragari non audebant, quod vererentur, ne mulier rebus deſperatis ad Maximilianum confugiens bellorum incendia ſuſcitaret. Vladislaus habito conuentu Proceres in conſilium adhibet: quibus poſt habitam deliberationem viſum eſt, Rege eius rei auctore ſimulanda ſponſalia, & Beatrici ſpem de nuptiis faciendam, fouendamque eſſe, quo facilius eius inſidiæ declinarentur. Quæ ſententia cum placuiſſet, ſponſalia his verbis, paucis adhibitis teſtibus inita fuere; vt diceret Rex, ſpondere ſe Reginam ex antiſtitum Procerumque voluntate ductu-

rum

um,cum vero inſtaret Regina & nuptias vrgeret, Rex eam bono animo eſſe & intiſper exſpectare iubet,dum rebus pacatis rei vxoriæ vacare poſſet. Itaque roccrum habito conuentu Anno milleſimo quadringenteſimo nonageſimo cundo Strigenii,cum Petrus Metropolita de ſponſalibus rite celebrandis reiliſſet,ei ab omnibus reclamatum eſt,ob ſterilitatem Reginæ, qua nihil regno ccidere poſſet incommodius.

Dimiſſo conuentu, cum Regina explorare non poſſet, quid de ſponſalibus ctum eſſet, id quod res erat ſe deluſam rata à patre Ferdinando Rege Neapotano petiit,vt per legatum Vladislai animum tentare vellet. Qui filiæ obſecuis,Andrea Caraffa miſſo, hoc reſponſi à Rege tulit; ſe Ferdinando Regi ſuam e Beatricis coniugio ſententiam per legatum expoſiturum. Cuius rei cauſa oſtea Antonium Nitrienſem ad Alexandrum Pontificem Maximum & Reem Ferdinandum miſit.Qui vtrique expoſuit, Regem Beatricem ſororis loco abiturum,ſed contra leges Boemorum & voluntatem Procerum nequaquam eam ducturum. Pontifex vbi hæc accepiſſet, legatum Vrſinum ad Vladislam miſit,qui nuptias haſce conciliaret & conficeret. Is rem aggreſſus, cum animum regis reluctantem & Procerum voluntates auerſas cognouiſſet, commoendum potius quam cogendum Regem ſtatuit,quod & in mandatis habebat, tque ille re infecta diſceſſit. Paulo poſt Rex Vladislaus, ne diutius Reginam ana ſpe lactaret,in frequenti nobilium conuentu ſignificari iuſſit, ſe ſemper à eatricis nuptiis abhorruiſſe,& propter ætatem prouectam,& ſterilitatem. Interim tamen ſe verba ei dediſſe oſque obleuiſſe,neque id poſſe inficiari, quod oliri multa videretur ad ſtatum regni conuellendum, quæ ipſe diſſimulate actus fuerit; idque ſe tum de conſilio patrum feciſſe, tum eo iure tueri poſſe, uod ne illa quidem promiſſa magna præſtiterit. Regi hæc dicenti,ab vniuernobilitate reſponſum eſt. Placere omnino vt virginem duceret;atque ita ex igulis ordinibus bini Oratores delecti ſunt, qui Beatricem monerent,aliam vt conditionem quæreret. Itaque Rex illam Pontificis venia aperte reiauit, & filiam Annam Principis cuiuſdam de Gandale duxit,quæ nixu Luouici Regis extincta eſt. Bonifinius *Decad. 5. libro 2. 3. 5. Et Sambucus & ii.*

Hic † conſequenter quæritur, ſi mulier viro concubitum petenti negat,niſe coniugio fidem dare velit,& vir tacens eam comprimat, an cõtracta ſponia eſſe cenſeantur? Et dicendum eſt nulla contracta videri. Nam conſen-,non concubitus nuptias facit; & vtriuſque conſenſus requiritur. *Alexand.). ex parte in 4. columna. De ſponſalibus. Idem ſentiunt Ioannes de Lignano Caſpar lderinus Cardinal.* Hic autem non interuenit mutuus conſenſus, cum de i conſenſu non appareat. Et non eſſe vel non apparere de iure paria ſunt.Itaie copula ſubſequens matrimonium conſtituere non poteſt, vt notant Dd. *cap. is qui fidem, cap. ſi inter virum. De ſponſalibus.* facit textus *in gloſſ. in cap. illud de ſumptionibus*, vbi omnium conſentientes ſunt ſenſus: copulam nullos 1

11 effectus habere, niſi de conſenſu conſtet. Aliud dicendum ſi † viro ſollicitanti mulier dicat: Nolle ſe illi ſui copiam facere, niſi eam vxorem velit, & ille reſpōdeat, velle. Nam tum recte coniugium contractum dicemus, propter vtriuſque conſenſum. De quo verbis ad coniugium accommodatis expreſſo conſtare oportet. Et niſi de verbis ipſis promiſſionem coniugii continentibus conſtet, ſponſalia vel matrimonium probatum non dicitur *c. tua. c. cum apud de ſponſalib. conſil.68.ma.Italo.*

§.14. SVMMARIA.

1 *Verba in ſponſalibus diligenter ponderanda.*
2 *Verba potius in matrimonii fauorem accipiuntur quam in eius odium.*
3 *Verba ambigua ſi ſunt pro matrimonio interpretatio facienda.*
4 *Iudicis arbitrio multum hac in re tribuitur.*
5 *Vſus & conſuetudo eius regionis imprimis ſpectanda in qua partes domicilium habent.*

1 VErba autem † in ſponſalibus diligenter ponderanda, & inſpicienda ſunt; quæ ſi eiuſmodi ſunt, vt vel conſuetudine loquendi, vel proprietate inſita matrimonii promiſſionem contineant, in matrimonii fauorem (maxime quan-
2 do † concubitus acceſſit) accipiantur potius quam in eius odium. Sin vero am-
3 bigua † ſint verba, & tam ad præſens quam futurum tempus accommodari poſſint, pro matrimonio interpretatio facienda eſt. Exempla formularum à nobis ſupra enumerata ſunt, *c. licet 2. de teſtibus. cap. fin. de re iudic.* Nam in actibus qui à mera voluntate dependent, loquentis verba prolata pro præſentibus accipiuntur *Panor. c. quemadmod. de iureiurand.* & tritum eſt illud apud interpretes Iuris canonici: in cauſis de nuptiis magis vtriuſque conſenſum & ardorem propenſæ voluntatis ad matrimonium conſiderari, quam ambiguitatem verborum, *c. ex*
4 *literis la 1. c. tua & ibi gloſſ. de ſponſalibus.* Qua in re † multum iudicis arbitrio tribuendum erit, qui ex circumſtantiis perſonarum & rerum proprietate & vſu ſermonis æſtimabit, quid veriſimiliter inter partes actum ſit, *c. ſolitæ de maiorita.*
5 *& obedient. Abbas conſi. 78.* Vſus autem & conſuetudo † eius regionis ſpectanda, in qua partes domicilium habent. Nam vt nummi ita vocabula vſu valent. Et voluntatis alicuius coniecturam facimus & præſumimus ex conſuetudine eius loci in quo quis habitat, *l. labeo ait. de ſuppellecti. legat. 1. l. ſi ſeruus plurium. §. final. De legat. 1. l. ſemper & ſtipulationibus De regul. iuris.* Nam ita loqui & loquentes, id voluiſſe præſumuntur, quod eorum vicini eiſdem in locis commorantes velle conſueuerunt.

§.15. SVMMARIA.

1 *An audiendus qui dicit ſe coniugium non mente ſed verbis promiſiſſe.*
2 *Nemo exiſtimandus eſt id dixiſſe quod mente non cogitauit.*

3 *Men-*

Mentiuntur qui aliud dicunt aliud ſentiunt.

Verba ſecundum iuris diſpoſitionem accipienda.

Si quis vxorem ducat hoc animo vt ductam mox relinquat, is reuera contraxit matrimonium.

Qui dotis aut libidinis cauſa promittit coniugium aut contrahit non ducturus niſi his cauſis moueretur reuera contraxit matrimonium.

SEd quid ſi † coniugium verbis expreſſis & minime dubiis quis promiſerit,& 1
tamen ſancte affirmet,ſe de nuptiis contrahendis non cogitaſſe, neque eo a-
imo verba coniugii promiſſionem continentia protuliſſe. Verbi gratia. Qui
irginem vitiauit & promiſit,ſe ei tantum honoris reſtituturum, quantũ intulit
ıfamiæ, affirmat ſe de honore coniugali non ſenſiſſe, ſed quod eam in honore
abere & colere vellet:quod & extra matrimonium fieri poteſt,an ei credendũ
t,an vero pro matrimonio pronunciandum, & vt ſcholaſticorum verbis vtar,
ıfficiat vocalis conſenſus abſque mentali? Reſpondeo, Si verbis prolatis ea in-
t promiſſio, quæ ad coniugiũ pertinet,pro matrimonio pronunciandum eſſe.
am vt Lombardi verbis vtar. Si vir & mulier verbis explicant, quod tamen
orde non ſentiunt,& abſit dolus & metus, obligatio illa verborum, quibus ſi-
i repromittunt,matrimonium conſtituit.Neque enim veriſimile eſt, qui ver-
is fidem dedit id animo non cogitaſſe.*l. Labeo de ſupellectili legata.* Non arbitror,
quit,quenquam dicere,quod non ſentiret,vt maxime nomine vſus ſit,quo id
ppellari ſolet.Nam vocis miniſterio vtimur. Cæterum nemo † exiſtimandus 2
t id dixiſſe quod mente non cogitauerit. Cum voces ſint ſigna animorum in-
r præſentes,literæ inter abſentes Et voluntas hominis verbis exprimitur;ſicut
cies hominis ſpeculo repræſentatur. *Bald.conſil. 102.* Et in ore & mẽte vnum &
em præſumitur *Bald.conſil.472.* Viues. Vox eſt inſtrumentum homini datum
declarandam voluntatem & mentem per labia.*Bald. in c.ex tranſmiſſa de reſtit.*
l. Et interiora per exteriora præſumuntur, & Hypocriſis eſt viro bono indi-
ıa, aliud loqui aliud ſentire, quam maximopere deteſtata eſt vetuſtas.*Iliad.1.*
ıus autem Agamemnon longe ſecus & ſenſit & dixit. Item qui bene loquun-
r,male vero pectore ſentiunt.*lib. 18.fol.56. Odyſſ.* de Procis loquitur. Achilles
ſe odiſſe eum, vt mortem, qui aliud in lingua promptum, aliud clauſum in
ctore habet,vt Saluſtius latine ex Homero loquitur *Iliad.lib.9.* Verſus ita Heſ-
interpretatus eſt:

Odi enim ceu clauſtra Erebi quicunque loquuntur
Ore aliud, tacitoq; aliud ſub pectore condunt.

Phocylides:

μηδ᾽ ἕτερον κεύθῃς κραδίῃ νόον ἄλλ᾽ ἀγορεύων.

Ne aliam occultes mente ſententiam & aliud loquaris. Literæ ſacræ, qui a-
d ſentiunt, aliud loquuntur corde,& corde loqui, hoc eſt, duplici corde lo-
i diſerte dicũt,vt *Pſ.12.verſ.2.* Ficte blandiuntur in corde & corde loquuntur,

3 quos etiam vt Deus tollat & perdat Dauid orat. Et hi † mentiri dicuntur. Nam mentiri eſt contra mentem ire vt *Nigidius Figulus* definiuit. Et qui aliter loquitur quam ſentit reuera mentitur. Quo ſpectant verba *l. generaliter, c. de non numerata pecunia*. Nimis indignum videtur quod quiſque voce dilucide proteſtatus eſt, in eundem caſum proprio valet teſtimonio infirmare. Et extreme eſt impudentiæ id, quod ſemel verbis quis promiſerit reuocare. Cuius exemplum *Plautus in Curculione* exhibet, quem ita loquentem introducit.

Quod promiſi lingua eadem nunc nego.
Dicundi, non rem perdundi hæc gratia nata eſt mihi.

Itaq; audiendus non eſt, qui verbis coniugium promiſit, & tamen aliud ſenſiſſe & animo agitaſſe affirmat: ſibique imputet, qui lingua ſibiipſi αὐταίρετον κακὸν accerſierit. Et hæc imprimis locum habent, quando acceſſit concubitus, & is, qui ea verba protulit, ſui defendendi & elabendi animo excipit, ſe vim eo-
4 rum non intellexiſſe. Nam verba † ſecundum iuris diſpoſitionem accipienda ſunt, nec excuſat contrahentes iuris ignorantia, *c. tua in verbis non credens eſſe ma-*
5 *trimonium de ſponſalibus, & ibi notant Dd. & cap. ex literis eod. t.* Ex † quibus etiam efficitur, ſi quis vxorem ducat hoc animo vt ductam mox relinquat, cum reuera contraxiſſe matrimonium; propterea quod verbis, rebus ipſis & factis animũ declarauit & conſenſit. Item ſi ſciens ducat ſterilem non ducturus ſi ſciret pari-
6 turam. Item qui † dotis aut libidinis cauſa promittit coniugium aut contrahit non ducturus, niſi his cauſis moueretur. Nam ſufficit conſenſus generalis, qui ſolus matrimonium conſtituit etiamſi is qui promittit aut ducit matrimonii verum ſcopum non ſpectet, hoc eſt, cum vxore habitare non decreuerit, vel conſueſcere, liberos procreare, ſed eam vel relinquere vel proſtituere velit.

§. 16. SVMMARIA.

1 *Si quis dicat ſe ioco non ſerio promiſiſſe matrimonium.*
2 *Species facti.*
3 *Alia facti ſpecies.*
4 *Vbicunque vertitur animæ periculum iuramentum reo deferri poteſt, etiamſi actor nihil probauerit.*
5 *Alia facti ſpecies.*
6 *Auctoris opinio.*

1 QVæritur, ſi quis † verbis coniugii promiſſionem continentibus, vſus ſit, & dicat ſe ioco non ſerio locutum eſſe; vt ſæpe iocari homines ſolent, an ei credendum ſit? Et hic verba expendenda eſſe exiſtimauerim, & ex iis colligendum vtrum rem ſeriam contrahentes egerint, an vero inter ſeſe iocati ſint. Exempli gratia.

2 Duo ita † ſibi repromiſerunt coniugium ea lege & conditione vt ſi alterutrum pœnituiſſet, vnum ſoluerent ſolidum; quem pignoris & arrhæ loco illi, qui

ui aderant tradiderunt. Res ipſa oſtendit, hæc ioco prolata & facta fuiſſe, & cutrum obligare *l. obligationum §. final. De action & obligation.* Nec ſufficit ſola gura verborum, ſine conſenſu naturali, *l. non figura de action. & obligation. Bald. nſil. 271. volum. conſil. matrimon. 54.*

Conſimilis eſt † facti ſpecies in *conſilio matrimoniali 7. Germanorum de Ioanne* 3
Barbara; qui à cœna chartis ludentes, inter ſe iocati ſunt, quis alterum lucratur. Et inter ludendum Ioannes Barbarã cum quater viciſſet & lucratus eſſet, is verbis vſus eſt. Barbara ego te chartis lucratus ſum: tu mea es. Barbara reſpõ-it ita eſſe: & hæc verba non ioco ſed ſerio prolata eſſe nemini obſcurum eſt. *ſtienſ. in ſumma T. de matrimonio. §. qualiter cõtrahatur.* Interim tamen iuramen- e purgare coactus fuit Ioannes, quod hæc verba ioco protuliſſet, non animo omittendi coniugium, cui ſtandum eſt, & recte. Nam vbicunque † vertitur 4
imæ periculum, iuramentum reo deferri poteſt, etiamſi actor nihil probaue-
Abbas cap. continebatur De ſponſ. impub. Sed & *conſilio 34.* Species † facti eſt ſi- 5
lis, de quodam, qui inter pocula puellam ita allocutus eſt vitrum ma- tenentem. Cedo mihi vitrum, vt illud ebibam, nam aduesperaſcit & mi- domum properandum eſt. Et quod puella ei vitrum tradiderit, his verbis. vitrum vna cum vino acceperis, me quoque habeas oportet. Et quod tertius idam his auditis manibus comploſis dixerit: eſt matrimonium. Puella fate- ſibi hæc verba excidiſſe, ſed ioco, vt fieri ſolet in ſympoſiis, ſed neque ſeriam n egiſſe, neque de coniugio cogitaſſe; idque vi verborum intelligitur. In- m tamen puellæ iuramentum deferendum, ſe verba illa non ea inten- e & animo protuliſſe, quod promitteret coniugium, neque alias in virum naritum conſenſiſſe. Et iuramento præſtito à petitione actoris abſol- dam, conſuluit *Ruckerus.* Et recte meo iudicio. Et ita ſtatuerunt ii qui tra- um [*Keruſchin*] congeſſerunt. Id tamen ita demum † ego verum exiſti- 6
erim ſi præter verba nihil interuenerit inter virum & mulierem, qui ſe io- s dicunt; ſin vero verba ad rem conferantur, hoc eſt, concubitus ad ioca- em acceſſerit, rem ſeriam contrahentes egiſſe res ipſa oſtendit. Neque a- præſumendum eſt.

aque hoc caſu pro matrimonio pronunciandum eſt, Et ita in Conſiſtorio o in cauſa cuiuſdam pronunciatum memini, qui viduæ vitiatæ fidem de- t, ſe nunquam eam deſerturum, ſe fruſtum panis cum eo participaturum & n ioco hæc ſe verba effudiſſe dictitabat.

§. 17. SVMMARIVM.

certa promiſſio & generalis non conſtituit ſponſalia.

I & incerta promiſſio & generalis neq; ſponſalia neq; matrimonium con- tuit, veluti: Omnia quæ Titio promiſi volo ſeruare l. ſi ſic 1. reſponſo ff. de 1. & ibi notant DD, niſi probantur ea quæ promiſit.

§. 18. SVM-

Digitized by Google

§.18. SVMMARIA.

1 *Si quis contra proteſtationem factam promittat coniugium & accedat concubitus.*
2 *Proteſtatio actui contraria nulla eſt.*

1 QVæritur ſi † quis coram teſtibus proteſtetur, ſe id, quod facturus eſt coniugii contrahendi cauſa non facere. Poſtea fidem dedit puellæ & ſecutus eſt concubitus an ex ea promiſſione tenebitur? Et dubium non eſt eum teneri non obſtante proteſtatione, quæ fraudulenter facta eſt. Dolus autem & fraus nemi-
2 ni patrocinari debent. Deinde proteſtatio † actui contraria, ideoque pro nihilo habenda *notant Dd. c. cum M. Ex. De conſtitution.* Nam voluntatem mutare potuit, & mutaſſe & à proteſtatione receſſiſſe præſumitur. Quæ veterum interpretum ſententia fuit, vt *Alberici*,

§.19. SVMMARIVM.

Proponitur alia quæſtio. Si quis alternatiue promittat aut matrimonium aut centum.

QVid ſi mulieri vir promittat & fidem det his verbis. Ego te vxorem habere volo aut centū aureos dotis nomine dare volo, & ſequatur concubitus an ad matrimoniū vir obligatus ſit? Vetus interpres Guilielmus ſentit eum cogi nō poſſe; quod in alternatiuis electio ſit debitoris. Ergo liberabitur debitor ſolutione centum aureorum.

§.20. SVMMARIA.

1 *Viduæ apud Hebræos Græcos & Romanos ſponſalia per ſe ſuiſq; verbis contraxerunt.*
2 *Iduare Hetruſca lingua quid ſit.*
3 *Vidua vnde dicta.*
4 *Viduæ conſilium propinquorum non prorſus aſpernatæ ſunt.*
5 *Rectius faciunt viduæ ſi de parentum & tutorum conſilio nuptias contraxerint.*
6 *Geneuenſium lex.*
7 *Viduæ nupturæ reliquerunt domum mariti prioris.*
8 *Viduæ etſi ſui iuris ſunt & per ſe nuptias contrahere poſſunt, tamen de conſilio propinquorum id plurimum fecerunt.*
9 *Leges veterum Saxonum & Burgundionum.*
10 *Viduæ quæ inconſultis parentibus nubunt reprehenſione dignas & maxime culpandas.*

ET hactenus de verbis, quibus partes ſibi mutuo matrimonium ſeu ſponſalia repromittere ſolent. Idque aqud veteres ſaltem ab iis factum & frequētatum fuiſſe ſupra diximus, qui meretricios amores nuptiis conlgutinabant, hoc eſt, clandeſtina ſponſalia contrahebant parentibus aut tutoribus nullis adhibitis. Interim tamen in eam rem incumbenti & veterum monumenta euoluenti mihi occurrit, quod & fatendum eſt.

1 Viduas apud Hebræos† Græcos & Romanos ſponſalia per ſe ſuiſque verbis
2 contraxiſſe. Et obiter hoc notemus Iduare † Hetruſca lingua diuidere eſt. Vnde vidua

Digitized by Google

idua quaſi† valde Idua, id eſt valde diuiſa aut vidua, id eſt, à viro diuiſa *Macrob*. 3 *b.1. Suturna.c.15.* Eiuſque rei apud eos quos reliquos habemus auctores veſti- aſunt euidentiſſima & tam multa, vt inficias ire nemo queat. Abigail vidua labalis Dauidi ſuis verbis fidem dedit. Nam cum ad eam Dauidis internuncii niſſent, retuliſſentque ſe ea de cauſa miſſos vt eam Dauidi vxorem expetant, la ſtatim ſurrexiſſe, & in coniugium conſenſiſſe ſcribitur. Quo ſpectant verba, uæ illic referuntur. Ecce ſit ancilla famula tua, vt lauet pedes ſeruorum Domi- i mei; quaſi dicat ſe illius coniugio indignam, vt Zonaras explicat. Et non tan- un verbis ſed rebus ipſis & facto voluntatem ſuam declarauit. Quippe ſtatim viam ſe dedit, & aſino vecta comitantibus quinque pediſſequis Dauidis uncios ſubſecuta eſt, illique nupſit. Et Rutha Machalonis vidua cum Booz nſanguineo proximo per ſe ſponſalia contrahit, vt *cap.4.Ruth.* videre licet. Et riæ vidua Dauidi nubit: neque legitur id eam de conſenſu parentum feciſſe. rtaſſis quod ſui iuris ſint viduæ, vt ex lege Moſis *Numero cap.30.* colligitur, quæ habet; vxor nõ poteſt vouere ſine mariti conſenſu vidua autem poteſt. Quo ferunt illud Pauli. Nubat vidua cui vult, & tamen in domino, quod in ius Ca- nicum relatum eſt. 30. *q.2.c.1.nubat id eſt* quem ſibi aptũ putauerit, illi nubat, Gregorius explicat. In Domino id eſt, ſine ſuſpicione turpitudinis & viro ſuæ ligionis nubat & *c.hoc ſanctum.32.q.2.* Illis inquit nubant quos propria volun- te voluerint habere maritos *c. viduas* 1. *27.q.1.cap.mulier.32.q.2.* De virgine lo- ens totam patri auctoritatem defert neque dicit, cui vult nubat. Sed ſi nup- rit virgo non peccat, quaſi nuptias virgini permittat, ſponſum autem deligere n permittat. Quod viduæ conceſſum eſt & licet. Quo ſpectant verba Æmili- i apud *Apuleium apolog.1.* Cur mulier libera tibi nupſit poſt annos tredecim vi- itatis? Cui reſpondet Apuleius. Quaſi magis mirandum ſit, quod tot annis n nupſerit? & paulo poſt. At enim maior natu iuuenem non eſt aſpernata. A- leius reſpondet. Igitur hoc ipſum argumentum eſt, nihil opus Magia fuiſſe, nubere vellet mulier viro vidua cælibi maior iuniori. Deinde quod viduæ ꝓ- ctioris ætatis, & maturioris conſilii ſint, & virorum conſortio antea aſſuetæ; eoque ſibi ſuiſque rebus rectius conſulere poſſint & melius quam virgines, ait Gregorius *c. viduas* 1. *27.q.1.* Argumento eſt, quod Lucianus in Pſeudolo- ta narrat, quendam viduæ Cyzice nuptias expetiuiſſe, & repulſam tuliſſe, od illa eius vitam, mores & conditionem perſpectam haberet & reſpondiſ- : Nequaquam eum virum accepero, qui ipſe quoque viro indiget. Ideoque & iure codicis viduæ poſt 25. annum etiam patre reluctante maritum eligere ſſunt *l. 18. vidua C. de nuptiis Harmenopol. lib. 4. T.7. & l.5. Cod. de ſponſalibus, non* ſcura extant indicia, viduas per ſe arrhas accepiſſe quod ſponſaliorum argu- entum eſt maximum. Sed & ea libertate, ne dicam licentia vſas eſſe viduas a- d Romanos veteres hiſtoriæ teſtes ſunt. Refert *Lucanus lib. 2.* Martiam vxo- n Catonis quæ ab eo diuerteret, & Hortenſio nupſerat, eo mortuo ad Cato-

L nem

nem rediiſſe; & cum eo de nuptiis renouandis egiſſe; ita enim eam loquentem introducit ille.

Dum ſanguis inerat, dum vis materna, peregi
Iuſſa Cato, & geminos excepi fœta maritos..
Viſceribus laſſis, partuq; exhauſta reuertor,
Iam nulli tradenda viro. da fœdera priſci
Illibata tori, da tantum nomen inane
Connubii. liceat tumulo ſcripſiſſe, Catonis
Martia, ne dubium longo quæratur in æuo,
Mutarim primas expulſa, an tradita tædas.

Et paulo poſt:

Hæ flexere virum voces, & tempora quanquam
Sint aliena toris, iam fato in bella vocante
Fœdera ſola tamen, vanaq; carentia pompa
Iura placent, ſacriſq; Deos admittere teſtes.

Interim tamen interuentu fratris Bruti Martiam reductam à Catone eique iunctam fuiſſe idem Lucanus indicat.

Iunguntur taciti contentique auſpice Bruto,

4 ne † quis viduas conſilium propinquorum prorſus aſpernatas eſſe exiſtimet. Sed neque Hortenſio viuo ad Catonem redire, neque de nuptiis per ſe agere potuiſſet, niſi eorum acceſſiſſet conſenſus, quorum in nuptiis interuenire debet *l nuptiæ 18. de ritu nuptiarum, l. 7. C. de nuptiis.* Nuptiæ inter eaſdem perſonas, niſi conſentientibus parentibus renouatæ, iuſte non habentur. Et de his nuptiis ita loquitur *Appianus lib. 2. de ciuilibus bellis.*

Cato Martiam virginem cum duxiſſet, ſibi chariſſimam & communium liberorum matrem Hortenſio amico conceſſit, liberorum & fœcundæ mulieris cupido, quibus hactenus caruerat. Quam ex illo quoque matrem factam domũ recepit velut vſurariam. Plutarchus in vita Catonis, viduam & valde pecunioſam fuiſſe refert, cum eam reciperet. Nam Hortenſius moriens eam hæredem inſtituerat: quod etiam Cæſar exprobauit, auaritiam exagitans & cõiugii commercio queſtum paratum. Ita & Theoxena vidua multis petentibus aſpernata eſt nuptias. Sed poſtea ſororis mortuæ marito nupſit, *Liuius lib. 10. de bello Macedonic.* Et Penelope apud *Homerum* ſe ei nupturam pollicetur, qui Vlyſſis arcũ tendere poſſit. *Odyſſ. lib. 19. 21.* his verbis. Quicunque facilime hunc arcum manibus tendet & per eaſdem ſecures iaculabitur, huius ego ſequar connubium hanc relinquens domum. Et de ea loquitur *Telemachus lib. 16.* Matri meæ duplex in animo ſententia voluitur, vel vt ibi apud me maneat vel domum curet, & lectum viri famamque populi verens vel vt eam ſecutus, quem viderit Achęorum optimum: eum matrimonium cupientem ac plura tribuentem. Idem *repetit lib. 9. Odyſſ.* Agrippina vidua Domitii Gallum ad matrimonium inuitauit teſte Suetonio. Et *Apuleius apolo. 2.* Nam ſi probe memini quod ad Pudentillam attinet obiicere

iicere

cere. Vna res eſt, quod nunquam voluiſſe eam nubere poſt priorem maritum d meis carminibus coactam dixere. Huc ſpectat oratio Tyberii ad Seianum, :tentis nuptias Liuiæ poſt interemptum maritum, poſſe Liuiam ſtatuere nu- :ndum poſt Druſum an in iisdem penatibus tolerandum haberet. Eſſe illi ma- em & auiam propriora conſilia. Quod & poſterior ætas ſecuta eſt. Nam & Ca- dus Magnus Irenes nuptias ambiuit, quibus illa per ſe conſenſit, quamuis Ae- us Eunuchus nuptias illas diſturbarit, vt refert Zonaras. Et Eudoxia vidua ab nperatore Michaele petita cōſenſit. Zonaras. Regina Theodelinda vidua Au- iari Regis Longobardorū Agilulfum Ducē Taurinacū ſibi maritū, & gēti Re- : elegit, & ſpōſalia per ſe ita cōſtituit. Vinū fundi iuſſit, cumq; prior ipſa bibiſ- t, reliquū Agilulfo bibendū ꝓpinauit. Is accepto poculo Reginæ man⁹ eſt de- ſculatus. Nō man⁹, inquit Regina, ſed os deoſculandū eſſe, eumq; erigēs ad o- ulū admiſit, & de matrimonio & regno cum eo pacta eſt. *Warnefr. lib. 3. c. 33.* Et ıdētilla vidua fidē dedit Sicinio Claro & tabulas nuptiales fecit, *Apuleius apolo.* de qua ita *Apulei⁹*: Pudentilla eo ſcrupulo liberata cū à principib. viris in matri- oniū peteretur, decreuit ſibi diutius in viduitate nō eſſe permanendū. Quip- : vt ſolitudinis tædium perpeti poſſit, tamen ægritudinem corporis ferre non)terat. Mulier ſancte pudica tot annis viduitatis, ſine culpa, ſine fabula aſſue- ıdine coniugii torpens, & diutino ſitu viſcerum ſaucia vitiatis intimis vteri, ſę- : ad extremū vitæ diſcrimen dolorib. abortis exanimabatur. Medici cum ob- :tricibus conſentiebant penuria matrimonii morbum quæſitum malūindies geri, ægritudinē ingraueſcere: dū ætatis aliquid ſuperſit nuptiis valetudinem edicandum. Et paulo poſt. Scripſiſti ne Æmiliane hæc quæ lecta ſunt? Nubere ıdentillam velle ſed quem eligat neſcio. Item, quoniam iuuenē talem, qualē cis elegit coactā fuiſſe ais: cæterum ſemper nuptias aſpernatam. Item ſatis pu- ex iſtis cuiuis liquere poſſe, Pudentillam non meis carminib. ab obſtinata vi- .itate cōpulſam: ſed olim ſua ſponte à nubendo non alienā, me fortaſſe ꝑ cęte- maluiſſe. Quæ electio tam grauis fœminæ, nunc mihi crimini potius quā ho- ıri danda ſit non reperio. Nonnihil tamen miror ꝙ Æmilianus & Rufinus id licium mulieris ægre ferant: cum ii, qui Pudentillā in matrimonium petiue- ıt, ęquo animo patiantur me ſibi ꝑlatum. Item perſuaſerat idē Pontianus ma- ſuæ vt me omnib. aliis mallet. *Apolog. 2.* Qui maritum tuū, quem elegeras quē ipſi obiiciebat efflictim amabat capitis accuſauit. Mortuo Marchione Italo- n Bonifacio, Dux Godefridus eius coniugem Beatricē viduā inconſulto Im- ratore duxit, quæ Marchā, cęteraſq; poſſeſſiones ei in dotē attulit. Ea res male peratorem habuit. Verebatur n. ne hac ratione Italorum animos à ſe aliena- , & ſibi deuinciret. Quod cum renunciatum eſſet Godefrido, ille Imperatori liam ingredienti occurrit & ſe purgauit. Beatrix quoq; diſſimulato metu ob- ım Imperatori proceſſit & impetrata loquendi copia, nihil ſe egiſſe, inquit, eterquam ꝙ iure gentiū agere ſibi licuiſſet; deſtituta ſe priori marito deſolatæ mui patronū paraſſe, & ingenuā ingenuo ſine fuco nefariæ cuiuſdā machina-

tionis nupſiſſe:nec æqui nec boni Imperatorem memorem eſſe, ſi ſibi pace eius non liceret,quod in Imperio Romano fœminis nobilibus ſemper licuiſſet.Imperator Godefridi excuſationem excepit, eumque abſoluit. Beatricem tamen quaſi per deditionem acceptam ſecum abduxit, & hoc illi obiecit, quod ſe inconſulto hoſtibus publicis Italiam obieciſſet. *Schnafnaburgenſis lib.2.*

5 Quæ quamuis ita ſe habeant † tamen rectius fecerint viduæ ſi de parentum & tutorum conſilio nuptias contraxerint *c.honorantur 32.q.2.* Vbi exemplo Hermiones id confirmatur, quæ maritum relinquere & alii nubere volebat,& tamen totam hanc rem ad parentes defert. Et ibi ſubiicit textus.Id ſeruate virgines,ſed etiam ſi qua mulier,amiſſo marito in laqueum infirmitatis vereatur incidere, ſi vult nubere, nubat tantum in Domino, ita vt electionem mariti parentibus deferat. Nec appetentiæ æſtimetur auctor, ſi ipſa de nuptiis ſuis electionem ſibi vindicet. Expetita magis debet videri à viro,quam ipſa virum expetiuiſſe. Verecundiam præmittat antequam nubat, quo ipſum coniugium
6 prius commendet modeſtia.Idque expreſſe † *Geneuenſium* legibus cautum eſt, cap.105. Que ceux ouelles qui auront eſte diſia mariez combien qu'ils ayent leurs peres encor viuans ſoyent neantmoins en liberte de ſe ponnoir remarier moyennant qu'ils ayent luage aſſauoir de vingt ans pour le le filz. Et dix huict pour la fille ceſt adire qu'ils ſoyent ſortiz dela maiſon deleurs peres ou qu'ilz ayent tenu meſnage au part Combien qu'il ſera tonſiones plus honeſte qu'ils ſe laiſſent hennerner parle conſeil de leurs peres entelz affaires principalimant. Idque ſuadet Minerua apud *Homerum lib.1.Odyſſ.* Mater autem ſi animus eſt ei nubere rurſus in patris ſui domum redeat: ille namque coniugium & dotem,aliaque multa vt par eſt erga filiam pater parabit. Item: Matrem ſuam domum patris iubeat diſcedere.Ille & nuptias & dotem, & demum quæcunque patrem erga charam filiam decet facile ordinabit *lib.2.Odyſ.* Item *Odyſſ.15.* Iam enim mater & fratres eius iubent vt Eurimacho nubat.Huc facit & illud *Ouidii.*

Me pater Icarius viduo diſcedere lecto
Cogit,& immenſas increpat vſq; moras.
Increpet vſq; licet,tua ſim,tua dicar oportet,
Penelope coniunx ſemper Vlyſsi ero.
Ille tamen pietate mea precibusq; pudicis
Frangitur,& vires temperat ipſe ſuas.

Nam & æquitas poſtulat, ne res tanti momenti peragatur, niſi quorum periculum vertitur conſenſus accedat. Neque enim,quod maritum amiſerint,idcirco etiam patrem amiſerunt. Neque quod legibus viri ſolutæ ſunt:dcirco & parentum quoque.Imo non minus eis debent nunc viduæ quam cum eſſent virgines. *Viues.*Sed quibuſdam id ab auctoribus ſuis conceditur, vt ſibi pro arbitrio maritum deligant. Hæ viros quærant eiuſmodi,quibus congruum ſit viduas copulari:nempe mediam ætatem prætergreſſam : nempe ſobrium,ſeuerũ, reuerendum,magno vſu rerum cordatum,qui totam domum prudentia ſua in offi-

fficio contineat. Et hic obiter † notandum, viduas nupturas reliquiſſe domum 7
ıariti prioris, idque ex his liquet & colligitur ex *lib. 19. Homeri Odyſſ.* Filius au-
:m meus puer erat, nubere me non permiſit domum mariti relinquentem: nũc
bi grandior factus eſt & ad pubertatem peruenit me contra rogat vt domo ex-
ım iratus ob rem, quam Achæi edendo abſumunt: & paulo poſt. Ego eius con-
ubium ſequar, qui arcum tendere poteſt, hanc relinquens domum, quam pri-
ıam bonamque ſatis habui. Eadem referuntur *lib. 21.* Ita Martia auctore Bruto
atre à Catone reducta eſt, vt paulo ante è *Lucano* demonſtrauimus. Et apud *A-
uleium* Pudentilla vidua nuptura filium adultum in conſilium adhibet: quo
ectant verba *Apuleii Apolog. 2.* Cæterum ipſa ea de re Pontiano filio ſuo Ro-
am ſcripſit etiam cauſas conſilii ſui plene allegauit. Dixit illa omnia de vale-
dine; nihil præterea eſſe, cur amplius deberet obdurare. Hæreditatem auitam
nga viduitate cum deſpectu ſalutis ſuæ quæſiſſe: eandem ſumma induſtria au-
ſſe. Iam Deum voluntate ipſum vxori fratrem eius virili togæ idoneos eſſe.
andem aliquando ſe quoque paterentur ſolitudini ſuæ, ei ægritudini ſubue-
re. Cæterum de pietate ſua & ſupremo iudicio nihil metuerent. Qualis vi-
ıa eis fuerit talem nuptam futuram. Quin & Pontianus nuptias inter Apulei-
n & matrem ſuam Pudentillam conciliat, vt ex illis verbis colligitur. Aperit
ıi conſilium eſſe, ſi ego non nolim matrem ſuam cui plurimi inhient me-
m coniungere: quoniam mihi ſoli, ait, rerum omnium confidere ſeſe & cre-
re vt id onus recipiam: quoniam non formoſa pupilla, ſed mediocri facie ma-
: liberorum mihi offeratur, & paulo poſt. Perſuaſerat idem Pontianus matri
e, vt me omnibus aliis mallet: & quamprimum perficere incredibili ſtudio a-
bat. Et Agrippina de ineundo coniugio Cæſarem in conſilium adhibuit, vt
ert *Tacitus lib. 4.* his verbis. Agrippina peruicax iræ & morbis corporis impli-
a, cum viſeret eam Cæſar, profuſis diu ac per ſilentium lacrymis mox inuidi-
ı ac preces orditur, ſubueniret ſolitudini, daret maritum, habilem adhuc in-
ntam ſibi, neque aliud probis quam ex matrimonio ſolatium eſſe, & ciuitate
:rmanici coniugem, ac liberos eius ſuſcipere dignaretur. Sed Cæſar non igna-
;, quantum e Republica peteretur, ne tamen offenſiones aut metus manife-
s foret, ſine reſponſo quanquam inſtantem reliquit. Simile de Præiecta Bi-
ntiæ Iuſtiniani Imperatoris ſororis filia narrat Procopius. Nam vidua ea Ar-
ıanem præfectum Lybiæ ſibi maritum expetebat, non tam amore ducta, quã
e gratam & memorem declararet erga Artabanem, qui cædem prioris ma-
Ariobinthi vindicaſſet, ſeque à ſeruitute Gontharis liberaſſet, qui eam inui-
ı vxorem expetebat. Imperator vero Iuſtinianus illi Præiectam iũgere volu-
neque potuit, vt qui aliam haberet coniugem ſibi à primæua ætate iunctam,
am ille domo eiecerat. Quæ quamdiu res Artabani ſuccederent & obſcura
:t domi ocioſe ſedebat, & ſortem ſuam vt poterat, tolerabat. At cum re-
: bene geſtis inclareſceret, illa de repudio quæſtum venit Cõſtantinopolim,
:ur eam ad ſe reciperet, Iuſtinianum orabat. Tum Imperatrix Theodora cui

innatum erat infelicibus & miſeris fœminis ſuccurrere Artabanem etiam inuitum, vt cum vxore habitaret, ſtatuit. Præiectam vero Ioanni cuidam viro cõſulari nuptum collocauit. Quamuis mortua Imperatrice Artabanes coniugẽ rurſus, quam inuitus reduxerat à ſe ſegregauit & repudiauit. *Procopius libr. 3. de bello*
8 *Gothico*. Quę omnia hic † cumulauimus, vt planum (quod nobis propoſitũ fuit) faceremus, viduas etſi ſui iuris ſint & per ſe nuptias contrahere poſſint, tamen
9 de conſilio propinquorum id plurimum feciſſe. Idque † legibus veterum Saxonum & Burgundionum cautum fuit. Saxonum T. 6. Qui viduam ducere velit, offerat tutori precium emptionis, cõſentientibus ad hoc propinquis. Et expreſſe ſtatuit *Plato lib. 11. de legib.* Si vidua iunior eſſe videatur, quam vt ſine viro viuere poſſit, propinqui eius cum mulieribus connubiorum curatricibus conſilio habito, quod ſibi illiſque videbitur exequatur. Idq; apud Græcos obſeruatum eſſe ſupra oſtendimus. *c. 3. §. 4.* Et legibus Danicis conſtitutum eſt *cap. 33. nomoca.*
10 *Danici lib. 1.* Imo viduas, quæ † inconſultis parentib. nubunt, reprehenſione dignas & maxime culpandas Theologi cenſent, *Beza fol. 78.* quod id reuerentiæ, quæ parentibus debetur, & modeſtiæ, quæ maxime viduas exornat repugnet.

§. 21. SVMMARIA.

1 *Apud Romanos viduarum nuptiæ ſine pompa & ſolennibus fiebant.*
2 *Viduarum nuptiæ feriis ſeu diebus feſtis fiebant.*
3 *Ratio quare diebus feſtis virgines non nupſerint, viduæ autem contra.*
4 *Viduæ non geſtarunt aureos annulos.*
5 *Viduarum nuptiæ ſilentio ac pene clanculum tranſigentur ſine ſtrepitu ac choreis.*
6 *Vidua ſi matrimonium alicui promiſerit, pater vero alteri, rata erit promiſſio à vidua facta.*

1 QVa de cauſa apud Romanos † etiam viduarum nuptiæ tacite, id eſt, ſine pompa, ſolennibusq; fiebant, vt oſtendunt verba ex *Lucano* ſupra allegata. Iunguntur tacite. Item. *Fœdera ſola] tamen vanaque carentia pompa Iura placent, ſacriſque Deos admittere teſtes.* Huc facit etiam, quod *Optatius Afer lib. 6.* ſcripſit. Inueniſtis igitur huiuſmodi virgines, quæ iam ſpiritualiter nupſerant, quaſi ſecundas coegiſtis ad nuptias, vt crines iterum ſoluerent, imperaſtis. Hoc nec mulieres patiuntur qui carnaliter nubunt, ex quibus ſi alicui maritum mutare contigerit, non reperitur illa temporalis feſtiuitas. Non in altum tollitur, non populi frequentia procuratur. Huc facit illud *Ouidii:*

Nec viduæ tædis eadem nec virginis apta
Tempora, quæ nupſit non diuturna fuit.

2 Et quidem feriis † ſeu diebus feſtis fiebant nuptiæ, quo pauciores haberent ſpectantes viduæ, omniaque abſq; ſolennitate & pompa peragerentur. Quod & *Plutarchus in αἰτίοις* teſtatur: ὅτι τοῖς μὲν παρθένοις καλὸν μὴ ὀλίγων τοῖς δὲ χήραις αἰσχρὸν πολλῶν ὄντων γαμεῖσθαι. Id eſt, quod virginibus decori ſit, non paucis præſentibus, viduis dedecori ſit multis pręſentibus nupſiſſe. Nam populus feriis publica feſtiui-

feſtiuitate occupatus, viduarum nuptias inſuper habebat. At virginibus adeſſe oportebat, quod ea res illis honori eſſet. Itaq; ciues aliis rebus deſtineri, æquum non erat. Alii id † ideo factum exiſtimant, quod diebus feſtis vim fieri piacula- 5
re eſt *Macrobius lib.1.c.15.* hoc eſt, piaculum eſt. Ideo illis diebus virgines non nu- pſiſſe, ne iis vis inferri videretur, viduis autem nulla vis inferretur. *Verrius vetus auctor,* vt refert *Varro,* dicere ſolitus fuit, quia feriis tergere veteres foſſas liceret, nouas facere ius non eſſet. Ideo magis viduis quam virginibus, idoneas eſſe feri- as ad nubendum. Sed ea ratio, vt *Lactantii* verbis vtar, non in philoſophi cere- bro, ſed meretricis ſinu excogitata eſt. Prior ratio ex *Plutarcho*, à nobis adducta, veritati & honeſtati eſt conſentanea. Sed & eandem † ob cauſam ob modeſtiã 4
ſcilicet, viduæ annulos aureos non geſtarunt. Nam annuli geſtatio matrimonii indicium quaſi oſtentatio eſt: idque ex Iure Canonico colligi poſſe videtur *cap. ad de præſumtio. vbi & id Dd. notant.* Recte *Viues.* Quod ſi velut coacta ad alteram conditionem pertrahitur vidua, par eſt vt nuptias occultet, quarum eſt ipſi deſi- derium turpe: ne id oſtentet populo, in quo culpam metuit. Itaque † ſecundæ 5
nuptiæ ſilentio, ac pene clanculum tranſigentur ſine ſtrepitu ac choreis: & con- iuges acquieſcentes conſanguineorum affiniumque conſcientia alienos deui- tabunt, vt coniunctos prius audiant, matrimonio quam coniungi. Nemo in fœ- do ſuo morbo medicinam ſibi adhiberi poſſit publice: Nemo niſi forte inſanit, aſſecutum ſe prædicat, quod expetiſſe vituperabitur: Ex his † efficitur, ſi vidua 6
matrimonium alicui promiſerit, pater vero alteri, rata erit promiſſio à vidua fa- cta, vt quæ ſui iuris ſit, & per ſe ſponſalia contrahere poſſit.

§.22. SVMMARIA.

An ad conſtituenda ſponſalia verba omnino requirantur, an vero ſufficiant ſigna con- ſenſum exprimentia.

In repudiis etiam requiruntur verba.

Mutus & ſurdus ſine verbis matrimonium inire poſſunt.

Matrimonium duabus rebus conſtat, ſubſtantia & forma.

RESTAT hoc loco † inquirere an ad conſtituenda ſponſalia verba omnino re- 1
quirantur, an vero ſigna ſufficiant conſenſum exprimentia? Et hic diſtin- guendum arbitror inter ea ſponſalia, quæ *κυρίοι*, hoc eſt, parentes & alii libero- rum nomine ineunt; & quæ partes per ſe conſtituunt. Priori caſu ſponſalia ſine verbis conſtitui non poſſe ex eo conſtat, quod ſtipulationibus fiant, quæ verbo- rum ſolennitatem requirunt. Idque apud veteres ſeruatum eſſe ſupra abunde demonſtratum eſt. Idque innuunt verba *Acontii apud Ouidium*:

Dictatiq; ab ea feci ſponſalia verbis,
Conſultoq; fui iuris amore vafer.

...em dicendum, quando nuda tantum promiſſione conſtituuntur. Itaq; recte *...urſius.* Sufficit, inquit, nudus conſenſus à ſtipulatione, non à verbis. Nã & in repudiis,

2 repudiis, † hoc eſt, diſſoluendis ſponſalibus oportebat interuenire renunciationem, quæ abſque verbis fieri non poterat vel dictis, vel ſcriptis. Quæ *Caius l. 2. §. 1. de diuort. & repudiis* recenſet: veluti conditione tua non vtar, Et quibus vnaquæque res modis conſtituitur, iiſdem diſſoluitur. Idque *Innocentius* velle videtur *cap. tua 25. de ſponſalibus*. Neceſſaria eſſe verba, quantum ad Eccleſiam, conſenſum exprimentia de præſenti: Quod intellige de his, qui loqui poſſunt. Nam
3 mutus & ſurdus † ſine verbis matrimonium inire poſſunt, *late Tiraquellus gloſſ. 7. num. 17. in verbo expreſſo*. Vbi vero partes per ſe conſtituunt ſponſalia & hic verba, quibus voluntatem declarent requiri exiſtimo: ſaltem ab iis qui fari poſſunt, ita vt ſufficiat alterum interrogare vel promittere alterum ſignis vel nutu conſentire. *Faber §. 1. de patria poteſt. Iaſ. l. ſi ſtipulator §. in lucrādo. de verb. oblig.* Nam ma-
4 trimoniū duabus † reb. conſtat, ſubſtantia & forma: ſubſtātia in cōſenſu: forma in verbis conſiſtit *c. tua, c. tua de ſponſalib.* & de ſignis iudicium faciendum ſecundum verba, quæ præceſſerunt. Idq; recte dici exiſtimo. Nam ſi ſolus conſenſus abſque verbis ſponſalia aut matrimonium conſtitueret, inde efficeretur inter adoleſcentem & puellam ſibi occurrerentes, & coniugium ſolo animo expetentes matrimonium conſtitui, etiamſi neuter verbum prolocutus eſt. Quod abſurdum eſt.

§. 23. SVMMARIA.

1 *Verba neceſſaria ſunt ad contrahenda ſponſalia.*
2 *Recte ſponſalia inita cenſentur ſi vir mulierem ita alloquatur, ſi me maritum vis, dexteram porrige vel cedo, & illa porrigat.*
3 *Dextra fidei teſſera & teſtis eſt.*
4 *In rebus maximi momenti dextra dari ſolita eſt.*
5 *In ſponſalibus etiam oſcula interuenerunt.*
6 *Matrimonium contractum cenſetur ſi partes hac oratione vtantur, oſculemur nos mutuo in ſymbolum matrimonii.*
7 *Matrimonium contractum cenſetur, ſi hac oratione vtantur partes, ſi me maritum vis prabe oſculum.*
8 *Aliis etiam ſignis promiſſionem matrimonii expreſſerunt partes de quibus late.*
9 *Apud pleraſque gentes adhuc vſitatum vt alter alteri propinet in ſignum ſponſaliorum contractorum.*
10 *Apud Maſſilienſes mos fuit inter pocula generum eligere.*
11 *Signa quibus Graci vſi ſunt referuntur.*
12 *Boetorum mos.*
13 *Nutu etiam conſenſum ſolent exprimere virgines.*
14 *Nutus pro voluntatis demonſtratione eſt.*
15 *Nutu negocia magni momenti poſſunt expediri.*
16 *Sponſa ad interrogationem Sacerdotis ſolummodo annuens conſenſiſſe cenſetur.*

Ergo

Rgo verba neceſſaria † ſunt, & vt alter vter contrahentium loquatur. Veluti 1
ſi vir promittat coniugium : & ea de cauſa arrhas tradat, easque puella ra-
is recipiat, cõiugium initum præſumitur. Exemplum ex Pandectis Hæbræo-
n attulimus ſupra. *Hinne att mekodaſcht li*: tu mihi ſponſa es *Panormitanus. cap.*
de ſponſalib. Idem dicendum ſi † ita vir mulierem alloquatur, ſi me maritum 2
, dextram porrige vel cedo: & illa porrigat, recte ſponſalia inita cenſentur. Ita
ud *Euripidem* Clitemneſtra Achillis dextram petit in ſymbolum ſponſa-
rum.

Dextram manui meæ
Adiunge felix principium deſponſationis.

Et paulo poſt. Maxime fas eſt, quia duces filiam ſuam. Quod dextera † fidei 3
ſera & teſtis eſt, qua ſecuri reddimur de re promiſſa, eamque porrigimus cum
id data fide pollicemur. *Varro* ſcribit omnem antiquorum honorem dexte-
um conſtitiſſe virtute. In dextera Numa Pompilius ſacratam eſſe fidem vo-
t, ſacrumque fidei inſtituit *Cicero*. Dexteræ quæ fidei teſtes eſſe ſolebant per-
ia & ſclerere ſunt violatæ. & *Virgilius.*

Ipſe pater dextram Anchiſes haud multa moratus
Dat iuueni, atque animum præſenti pignore firmat.

Et in rebus † maximi momenti, hoc eſt, tutelis, pactionibus, ſtipulationibus, 4
inſactionibus, ſponſalibus, dexteras datas eſſe, tota antiquitatis hiſtoria teſtis
. De tutela apud Sophoclem extat vbi Oedipus Theſeo Regi committit fili-
hac oratione.

O charum caput
Da manum antiquæ fidei teſtem filiabus meis,
Et vos filiæ huic date ac promittite:
Quod volens has non ſis deſerturus, ſed facturus
Amanter, quæ illis vtilia fore cognoueris.
Ille vero vt vir generoſus commiſeratione motus
Promiſit hoſpiti, iuratus ſe facturum eſſe.

De ſtipulationibus ex *Seneca* colligitur. Ille non eſt interrogatione conten-
s, niſi reum ſua manu tenuit: verba ſupra recenſuimus. Popilius legatus An-
ocho manum præbere noluit niſi promitteret ſe imperata facturum. *Valerius*
ximus lib. 6. Et omnibus ſtantibus, qui aderant, dederant dexteras, fidemque
dere mittere vere & finire odium. *Liuius lib. 10. de bello Macedonico.* Et in ſponſa-
us frequentatum fuiſſe vt dexteras futuri coniuges darent oſtendunt verſus
idii in epiſtolis Heroidum.

Iura, fides vbi nunc promiſſaq; dextera dextræ?
Quiq; erat in falſo plurimus ore Deus?
Promiſſus ſocios vbi nunc Hymeneus in annos,
Qui mihi coniugii ſponſor & obſes erat?

Neque apud prophanas tantum gentes ſed & in Eccleſia prima, vt ex Tertul-
M liano

liano colligitur. Verba ita habent libro de virginibus velandis:quia & corpore & ſpiritu maſculo iunctæ ſunt. Et cap.5. Apud Ethnicos etiam velatæ virgines ad virum ducuntur, ſi autem ad deſponſationem velantur, quia & corpore & ſpiritu maſculo iunctæ ſunt per oſculum & dexteras &c. Item,& deſponſatæ quidem habent exemplum Rebeccæ, quæ cum ad ſponſum adhuc ignotum perduceretur, ſimul ipſum eſſe cognouit, quem de longinquo perſpexerat, non ſuſtinuit dexteræ colluctationem,nec oſculi congreſſionem nec ſalutationis communicationem, ſed confeſſa quod ſenſerat,id eſt,ſpiritu nuptam,negauit virginem velata. *Ariſtophanes* Oſculare me ac perrige dexteram. Fidei ergo in pactis & conuentis dexteras porrigere ſolebant. *Suidas*. Ex quibus verbis colli-
5 gitur,in ſponſalibus † etiam oſcula interueniſſe,quæ & ipſa nuptias tacite arguant, & conſenſum exprimant contrahentium. Idque & iuri ciuili eſt conſentaneum *l.ſi à ſponſo Cod.de donationibus ante nuptias:* vbi cauit Conſtantinus.Sponſam res à ſponſo donatas lucrari pro parte dimidia,ſi oſculum interuenerit:alias irritam eſſe donationem;*& Harmenopol.lib.4.titul.3. T. de oſculo* ſponſorum; qui hanc legem iiſdem pene verbis in ſuam Epitomen redegit. Similem legem etiã tulit Caroli V. Imperatoris mater, nimirum, vt propter oſculum ſponſa lucretur dimidiam partem rerum, quas ei ſponſus dederat, quando oſculum poſt ſponſalia datum eſt,vt notat *Couarruuias 1.partis cap.4.num.24.de ſponſalibus & matrimonio*: Quod etiam apud alias gentes obſeruatum fuit, vt apud Longobardos,idq; oſtendit,quod de Theodelinda Regina ex Warnefrido paulo an-
6 te ſcripſimus. Hinc tradidit † *Alberinus de Roſate*, ſi partes hac oratione vtantur: oſculemur nos mutuo in ſymbolum matrimonii, promiſſionem de coniugio
7 poſt oſcula data factam. Vel ſi ita vir loquatur.Si me maritum † vis præbe oſculum: & illa det oſculum, matrimonium contractum cenſeri, licet illa verbum nullum prolocuta ſit,*c.1.de matri.contra.interdict.Eccleſ.contracto. Angelus in ſumma num.4.cap.final.27.quæſt.2.& notatur in cap.tua de ſponſalibus. Eraſmus in inſtitutione Chriſtiani matrimonii.* Quid enim intereſt,voluntatem ſuam declaret alteruter contrahentium verbis,an vero rebus ipſis & factis?*l.ſcire leges,§.ff.de legibus*.Et in Italia adhuc id ſeruari ex *conſilio ſexageſimo matrimoniali* colligitur: & de Anglia
8 teſtatur *Polydorus lib.de inuentoribus*. Sed & aliis ſignis † promiſſionem coniugii ſeu ſponſalia expreſſerunt veteres. Imperator in ſignum coniugii malum aureum Theodoræ virgini tradidit:hiſtoriam ex *Zonara* ſupra recitauimus. Apud *Lucianum* Zenothenus Menecratii propinat in ſymbolum affinitatis his verbis. Accipe o Menecrates à genero affinitatis poculum. Nam ego hodie ducturus ſum filiam tuam. Quod & ille accepit, & tacite in eam rem conſenſiſſe præſu-
9 mitur.Quod & adhuc † apud pleraſq; gentes vſitatum eſt, vt alter alteri propinet in ſignũ ſponſaliorum contractorum. Et in Gallia id obſeruatũ fuiſſe oſtendunt leges Geneuenſes, vt habent verba cap.122. En tendant ſeulement le verre pour boire l' vn à l'autre. Sed ſatius eſt, ſobrie & pie Deo inuocato, ad rem tanti momenti fœduſque ſanctiſſimum accedere quam à poculis initium

face-

ıcere. Quamuis & † apud Maſſilienſes mos fuerit inter pocula generum eli- 10
ɛere. Nam virgo iubebatur à patre ei aquam porrigere, quem virum affectaret. *Authør Iuſtinus lib. 43. & Ariſtoteles in Republica Maßilienſium. Tiraquellus de ll. connubialibus.* Sed & apud Græcos Galathæ ex eodem poculo potare ſoliti fuerunt quum inter ſe contraherent ſponſalia *Scaliger lib. 3. cap. 101. Poetices.* Reliqui
utem † Græci, vt Macedones, Thraces, Triballi, Pæones hunc morem 11
ſeruarunt, vt ſponſus & ſponſa panis diuiſi gladio fruſtum ſeu particulam guſtarent, hac re procul dubio ſignificare volentes: Omnia inter virum & vxorem debere eſſe communia, & quidem fruſtum panis, hoc eſt, rem minutiſſimam.

Boetis † & Locris mos fuit, vt ſponſalia ante rata non eſſent, quam in ara Eu- 12
liæ virgini dicata ſponſus & ſponſa libaſſent. *Alexander ab Alexandro.* Sed & nu-
ı conſenſum vt plurimum exprimere virgines ſolitas ſupra ex Iure Canonico 13
nnotauimus, ex *gloſſ. cap. penult. de ſponſalibus.* aliiſque auctoribus. Quo ſpectat lud *Statii*:

Dulcia cum domina dexter connubia vultus
Annuit.

Nam & † nutus pro voluntatis demonſtratione eſt, & alia negocia magni mo- 14
nenti ſolo nutu expediri poſſunt: ita & † nutu quis legatum relinquere poteſt. 15
nutu de legat. 3. & fideicommiſſa l. & in epiſtola C. de fideicommiſsis. Et debitorum de-
ɛgationes nutu fieri poſſunt. *l. 17. delegare de legationibus.* Itaque & apud *Plautum*, iiles vetat, ne amica alicui nutet his verbis.

Neq; illa vlli homini nutet aut nictet.

Item:

Neq; ego nuto neq; nicto tibi.

Quod nutus meretricis noctem promittere cenſeatur. Item *Plautus in milite.*

Oculis mihi ſignum dedit, vt ſe appellarem.

Et *Lucianus in lib. calumniæ non credendum.* Quod ſi auditorem Zelotypum no- t annuit; inquiunt ille vxori tuæ inter epulas & defixis in eam oculis alto ſuſpiria pectore duxit. *Item.* Atque admonebam ego hominem eorum, quæ faciebat, &c. Nam & homines, vt ait *Caſsiodorus*, poſſunt ſine oris effatu velle ſuum declarare *lib. 4. variarum.* Quo ſpectat illud Ouidii:

Multa ſupercilio, multa loquare notis.

Item:

Multa ſupercilio vidi vibrante locutas,
Nutibus in noſtris pars bona vocis erat.

Qua de re apud *Ælianum* memorabilis extat hiſtoria de Tyranno Tryzo, ui cum ſibi metueret, quo inſidias caueret, lege lata cauit, ne quis cum alio riuatim, neque publice loqueretur. Sed ciues eam legem eludebant. Nam culorum & manuum geſtibus, item ſupercilio vultusque hilaritate & triſtitia animi ſenſus exprimebant. Quæ res etiam Tyranno ſuſpecta fuit

metuenti ea re ſibi exitium parari. Itaque & illud etiam interdixit. Proinde quidam ciuis Tyrannidis impatiens in forum deſcendit, ibique diu ſtans, multum lacrymatus eſt. Quem multitudo circumſtetit, & vna lacrymari cœpit. Quod cum ad Tyrannum allatum eſſet, pedes vna cum ſatellitibus ſtatim in forum properauit, non ſolum vt linguam & nutus prohiberet, ſed vt oculis datam libertatem eriperet. At ciues eum veniẽtem exceperunt, & impetu in ſatellitibus
16 facto, Tyrannum interemerunt. Itaque ſi † ſponſa interrogata à ſacerdote, num Titium maritum velit, ſolummodo annuat, conſenſiſſe cenſenda eſt. *Hoſtiens. c. penult. de ſponſalibus. Mauſerus. fol. 30.* Ita & apud Græcos manuum porrectio *χειροτονία* ſuffragii indicium fuit. *Sigonius late de Republ. Athenienſium lib. 2.* Et apud Romanos quotieſcunque milites Imperatori eos alloquenti conſentirent, haſtas ſupra ſcuta quatiebant *Liuius libr. 8. Decade 3. Lazius lib. 4. commentario. cap. 7.* Vnde recte dicimus ſolo nutu poſſe contrahi ſponſalia & matrimonium promitti.

§. 24. SVMMARIA.

1 *Rectius in contractu adhibentur verba conſenſum declarantia quam ſigna.*
2 *Ex verbis quæ præceſſerunt de nutu aliiſq; ſignis iudicium fit & interpretatio.*
3 *Sine verbis ſponſalia vix conſtitui poſſunt.*
4 *Matrimonium vel ſponſalia non conſtituuntur ſi vir & mulier in coniugium taciti conſentiant, illum autem conſenſum verbis aut ſignis non exprimant.*

SEd vt eo, vnde digreſſi ſumus redeamus: etſi nutu aliiſque id genus ſignis, vt
1 oſculo, conſenſus † exprimatur, tamen rectius in hoc contractu adhibentur verba conſenſum declarantia, quam ſigna quæ à certitudine abſunt & ſæpe cauillationibus & rixis anſam præbent. Et vt de nutu dicamus, eodem capitis motu alicui minitamur, quo aſſentimur: Eodem annuimus puero roganti ludendi veniam, quo mendico negamus ſtipem: vt ille inquit.

2 Itaque † mihi hic probatur, quod quibuſdam, *vt Eraſmo*, placuiſſe video, vt ex verbis, quæ præceſſerunt de nutu aliiſque ſignis iudicium fiat, & interpretatio: Si verba iocoſa præceſſerint, pro ioco ſigna habebuntur: ſi verba matrimonii promiſſionem continentia ſerio prolata ſint, matrimonium promiſſum cenſeri, & eo referentur nutus & ſigna: Itaque recte *Innocentius*: Neceſſaria eſſe verba quoad Eccleſiam conſenſum exprimentia. Idque à veteribus obſeruatum fuiſſe, ex iis, quas ſupra adduximus formulis planum eſt, & in Rebuſpublicis bene conſtitutis pro lege obſeruandum eſſe ratio dictat. vt *Geneuenſi cap. 123.* Il la faut faire pure & ſimple & par paroles de præſent. Sed occurritur nobis verba non requiri ad matrimonium quod mutus fari non poſſit, & tamẽ matrimonium contrahit *c. 24 cum apud de ſponſalib.* Nam quod verbis non poteſt ſignis demonſtrare poteſt & dotem accipit *l. 73. mutus de iure dotium &* hæreditatem adire poteſt *l. 2. mutus mutus de bono. poſſeſſ. l. 65. ſeruo §. ſi pupillo Ad SC. Trebellian.* Muti, inquit ſi auditus capaces ſunt, vel interrogati nutu reſpondere poſſunt & ſigni-

ſignificare velle ſe ſuo periculo hæreditatem adire, quomodo abſentes per
uncium,&c.Sed his reſpondere facile eſt,quod leges, de his quæ ἐπὶ τὸ πλεῖστον,
oc eſt,vt plurimum accidunt ferantur. Nam quæ raro accidunt non curant le-
ſlatores.Inter homines autem,qui mutus exiſtat,ne milleſimus quidem repe-
tur.Muti enim & ſurdi non magis ſecundum naturam homines eduntur, quã
rodigioſa corpora & monſtris inſignia. Sed hi pauci admodum ſunt vt dixi. I-
ique nemo non videt, non recte argumentum à prodigiis & monſtris, ad ho-
iines ſenſibus omnibus præditos duci.Et abſurdum eſt,ad ſanos homines por-
gere ea ſubſidia & remedia, quæ vitioſis & monſtroſis propter ſenſuum de fe-
um commiſeratione quadam conceduntur, nimirum vt mutus & ſurdus nu-
t & ſignis ſponſalia contrahere poſſint, cum id vt diximus, commiſeratione
uadam legislatores his perſonis indulſerint. Ideoque in conſequentiam trahi
on debeat. Cur enim ii, qui loqui poſſunt, in re tam magni momenti tacent?
erte excuſationem nullam adferre poſſunt; Mutis autem ignoſcendum eſt.
ſulto minus obſtat,quod per literas recte ſponſalia contrahantur, vt infra late
plicabitur. Nam literæ ſunt voces ſcriptæ ſeu mutæ, quæ tamen legentibus
quuntur & ab iis intelligi poſſunt. Vnde & *Gellius* libros ſcriptos mutos ma-
ſtros appellat.Et ſupra dixi voces eſſe ſigna animorum inter præſentes, literas
ter abſentes. Ergo ita ſtatuamus † ſine verbis vix ſponſalia conſtitui poſſe, 3
ulto minus matrimonium.Eaque requiri omnino ab his, qui fari poſſunt,vel
ltem ab alterutro contrahentium. Quamuis contra ſentiunt plerique inter-
etes,*Viuius & Villalobus in tractatu communium opinionum, Zaſius conſ.10.matrim.*
Couarruuias Epitomes cap.2.part.4.nu.1. Ex his † quoque efficitur neque ſpon- 4
lia neque matrimonium conſtitui, ſi vir & mulier in cõiugium tacite conſen-
int, neque verbis,neque ſignis exprimant.*Lombard.diſtinct.27.& c.licet de ſpon-*
ſatorum.Eberhard.conſilio matrimon.

§.25. SVMMARIA.

Sponſalia incerta quæ dicantur ab auctore.
Si pater vnam ex filiabus in genere dare promiſit vnam dare tenetur.
Limitatio prædictorum.
Si iuratus pater promiſit dare vnam ex filiabus?
Quid ſi pater promittat vnam ex filiabus viro,eiq; electionem concedat?

T hactenus de ſponſalibus certis,hoc eſt,in quibus certa aliqua deſpõdetur
perſona:nunc de ſponſalibus incertis videndum. Incerta † voco, quando 1
ter vnam ex filiabus in genere dare promittit, eamque non nominat. Et ſi-
iidem ille,cui † promiſit pater, eam acceptauerit & conſenſerit, vnam dare 2
netur pater.Interim tamen in eius erit arbitrio quam dare velit *Inſtit. de actio.*
ræterea. Et ſi vnam pater obtulerit, & eam accipere recuſauerit non tenetur
nplius pater *l.ſtipulatus ſum de verb. obligationib. Angel.in ſumma & Hoſtienſis.* Et ſi

omnes moriantur, & vna ſuperſtes ſit illam dare tenetur *l. ſi empt. §. emptio. de con-*
3 *trah. empt.* Id autem ita † accipiendum eſt, ſiquidem puella nubere voluerit, & in eam promiſſionem conſenſerit. Quia per eam promiſſionem pater ſaltem obligatur ad id, quod facere poteſt *gl. in c. ex literis, & c. ſicut de ſponſalib.* Licet de iure ciuili, is qui alienum factum promittit non obligetur, niſi ſe curaturum pro-
4 miſerit, §. *ſi quis de inutilibus ſtipulationibus.* Sed † ſi iuratus etiam pater promiſit dare vnam ex filiabus, debet eam, quam poteſt præſtare diligentiam, non aliter, ac ſi ſe in ſpecie obligaſſet. *c. ad noſtram, de iureiur. & l. cum pater. §. filius matrem de*
5 *legat. 2.* Aliud dicendum ſi † pater promittat vnam ex filiabus viro, eique electionem concedat. Veluti Agamemnon promittit Achilli vnam filiarum, quæ cordi ipſi eſſet, decimamque regni partem. *Dyctis Cretenſis lib. 2* Internuncii fuerunt Vlyſſes, Aiax & Diomedes. *Homerus 9. Iliadum*, tres fuiſſe filias refert, Chryſotemin, Laodicen & Iphionaſſam. Verba ſunt hæc, Si gener eſſe voluerit, à me filij loco coletur, data ſibi poteſtate optandi quam velit vxorem è tribus filiabus, cum dote tanta, quantam nemo pater vnquam filiæ dedit. Et Syphax Numidiæ Rex Maſiniſſæ, quem à ſe ſtare cupiebat, vnam ex tribus filiabus ſe daturum promittebat, quam ipſe delegiſſet. *Appianus de bellis Punicis.* Et hic optionem viro datam, vi verborum intelligitur. Ideoque in eius erit poteſtate eam quæ placuerit eligere. Neque vnam afferendo pater liberabitur.

§. 26. SVMMARIA.

1 *Si quis tribus matrimonium promittat an valeat promiſſio.*
2 *Lacedemoniorum inſtitutum.*

1 HVc pertinet & illa quæſtio, ſi † quis tribus matrimonium promittat, hoc eſt, ſe ex tribus vnam ducturum? Et dicimus, nulla eſſe ſponſalia, niſi vna illarum in eam promiſſionem conſenſerit, eamque acceperit, *c. ex ſponſalib. lib. 6. Angelus in ſumma.* vel niſi aliquam ex eis compreſſerit poſt promiſſionem: eius enim maritus cenſendus eſt, eamque ducere cogetur. *Hoſtienſ. & Abbas in c. ex literis 2. de ſponſalib. Couaruuias 1. parte cap. 4. num. 17.* ea ſponſalia incerta nominat eamque communem eſſe opinionem ſcribit. Atque ab his non multum diſcre-
2 pat Lacedæmoniorum † inſtitutum, quod eiuſmodi fuit: ut adoleſcentes ingenui decem vel plures cum totidem puellis in ædibus obſcuris cõcluſi, virginem quã quiſq; nactus eſſet accipere & quidem etiã indotatam domũ ducere cogebatur. Quam autem quiſquis nactus erat, neque recuſare, neq; mutare licitum fuit. Itaque Ephori (iudices hi erant apud Lacedæmonios primi) Lyſandrum mulctarunt quod eam, quæ illi obtigiſſet repudiaſſet vt pulchriorem haberet. *Athenæus lib. 3.* & ex eo Scaliger Poetices *lib. 3. cap. 101.* Quæ quidem conſuetudo rationi eſt conſentanea. Nam ſi quis eo animo ſe includi patitur, vt vnam ex multis puellis (quæ & ipſæ ea intentione concluduntur) quam ſors obtulerit ducere velit, merito eam, quæ obtigerit retinere & ducere debet. Similis extat apud

pud *Herodotum lib. 1.* Lex Babyloniorum coniugalis de virginibus, quæ vendi ɔlitæ fuerunt.

§. 27. SVMMARIA.

1 *Quid ſi omnes puellæ conſenſerint & ei nubere velint qui promiſit ſe ex tribus aut pluribus vnam ducturum.*
2 *Promiſſio incerta & in genere facta non conſtituit ſponſalia aut matrimonium.*

SEd quid † ſi omnes puellæ conſenſerint & ei nubere velint, qui promiſit ſe ex tribus aut pluribus vnam ducturum? Reſpondendum: in viri eſſe optione, uam velit, niſi vnam ex iis compreſſerit. Nam eam retinere cogendus eſt, quod :bus ipſis & factis conſenſerit, *c. dilecte. c. noſtrum de appellat. & ibi Hoſtienſ. Angelus ı ſumma num. 22. in verbo matrimonium.* Id autem tum demum verum eſſe cen- :nt, ſi eam compreſſerit, antequam aliud matrimonium contraheret. Nam ſi oſt eam promiſſionem alii fidem dederit, promiſſio generalis euaneſcit, neq; ıatrimonium conſtituit. Idque † quod promiſſio incerta, & in genere facta nō ɔnſtituat ſponſalia aut matrimonium, niſi ambo ita carnaliter conueniſſent, ıquent entione vt matrimonium conſummare vellent. 1 2

CAPVT V.

§. 1. Nuptias ſeu matrimonium in multis a ſponſalibus differre, & primum ratione temporis.

§. 2. Geminatum conſenſum requiri ad verum & perfectum matrimonium.

§. 3. Initium coniugii vel matrimonii ex eo tempore veteres ſtatuerunt, ex quo ſponſa mancipata accepta & poſſeſſa eſſet, vel ex quo nuptiis cōtractis coniuges in mutuam cohabitationem conſenſiſſent & vna viuere cœpiſſent. Ex eo etiam tempore virum maritum, mulierem vxorem dictam. Ante vero ſponſum & ſponſam.

§. 4. Apud omnes gentes ſemper diem dictum fuiſſe nuptiis feſtiuitate & conuiuio celebrem: quod matrimonia firmiter ſtabilire, & non tantum verbis, ſed rebus ipſis & factis declarare oporteat.

§. 5. Apud veteres domum deductione opus fuiſſe vt ratum eſſet matrimonium, & quibus ritibus illa peracta ſit.

§. 6. Poſteriores Imperatores abſque benedictione matrimonium nullum ratum eſſe voluiſſe.

§. 7. Ad

§.7 Ad perfectionem matrimonii non requiri concubitum.

§.8. Theologos etiam ſponſalia à nuptiis, ſponſos à maritis, & ſponſas ab vxoribus diſtinguere.

§.9. Refutantur argumenta eorum, qui conſenſu ſolo in ſponſalibus expreſſo, hoc eſt, abſque traditione, acceptione, poſſeſſione & benedictione verum & conſummatum matrimonium conſtitui exiſtimant.

§.10. Secunda differentia explicatur, quod vxor χάειν marito debeat: ſponſa non debeat.

§.11. Tertia differentia, quod vxor ad indiuiduam vitæ conſuetudinem teneatur: ſponſa non.

§.12. Quarta differentia, quod vxor ſit in dominio & poteſtate viri, ſponſa non ſit.

§.13. Quinta, quod vxor poſſideatur à marito, ſponſa non poſſideatur.

§.14. Sexta: quod vxori incumbat adminiſtratio rei familiaris, ſponſæ minime.

§.15. Septima: vxorem mutare domicilium ſponſam non mutare.

§.16. Alia differentia ex Iuriſprudentia Hebræorum.

§.17. Octaua: vxorem cogi ſequi peregrinantem maritum, ſponſam non teneri.

§.18. Sponſalia eſſe fundamentum matrimonii non matrimonium.

§.19. Patrem poſſe diſſoluere ſponſalia filiæ, non matrimonium.

§.20. Vxoris eſſe maritum lugere, at ſponſam ſponſum non lugere.

§.21. Alteri deſponſam, alteri nuptam infamem eſſe.

§.22. Matrimonium eſſe coniunctionem maris & fœminæ: ſponſalia tantum promiſſiones de futura coniunctione.

§.23. Sponſalia eſſe ſpem matrimonii, vel nuptias ſperatas.

§.24. Grauius puniri eum, qui inceſtas nuptias contrahit quam qui ſponſalia contrahit.

§.25. Sponſalibus publicam honeſtatem, nuptiis affinitatem contrahi.

§.26. Sponſam vitam monaſticam eligere poſſe: vxorem non poſſe,

§.27.

Digitized by Google

§.27.Sponſalia inter abſentes contrahi poſſe: matrimonium non poſſe.

§.28.Sponſalia & nuptias ratione ætatis differre.

§.29.Furore diſſolui ſponſalia non matrimonium.

§.30.Sponſas habitu & veſtitu à nuptis diſtingui.

§.31.Sponſalia ſub conditione contrahi poſſe nuptias non poſſe.

§.32.Spõſalia & nuptias apud omnes gentes nominibus & appellationibus peculiaribus diſtinctas eſſe.

§.33.Sponſalia & nuptias ſignificatione differre.

§.34.Inter ſponſalia & nuptias eſſe κοινωνὰς, hoc eſt,in pleriſque conuenire.

§.35. An ſtatutum de lucranda hæreditate marito, vel vxori competens,ad ſponſum & ſponſam porrigatur & extendatur.

§.36,Matrimonium benedictione & traditione perficitur,in ſpõſalibus traditio non fit,ſed promiſſio tantum.

§.37.Quibus rebus matrimonium vel coniugalis contractus à reliquis obligationibus differat.

Sed priuſquam ad alia progrediamur operæpecium eſt hoc loco deſpicere,quibus rebus ſponſalia à nuptiis differant, & in quibus conueniant:Nam niſi id recte explicetur in ſummo errore neceſſe eſt iudices, atque in maximarum rerum ignoratione verſari. Duos à veteribus actus,tractatus, conuentiones ſeu gradus in matrimonio conſtitutos diximus, quibus coniugii conſummatio fieret. Eoſque gradus non tantum in Eccleſia, ſed & apud Ethnicos obſeruatos. Et vnicuique actui peculiare nomen tributum eſſe, primo ſponſaliorum, poſteriori autem nuptiarum ſeu matrimonii. Qua in re à reliquis contractibus hic coniugalis differt,ſed & ipſum argumento eſt multum inter ſponſalia & nuptias intereſſe. Quid enim ſibi volunt appellationes vnius conuentionis diuerſæ & diſtinctæ, ſi res ipſæ inter ſe diſtinctæ & diuerſæ non ſint?

§.1. SVMMARIA.

1 *Sponſalia & matrimonium differunt ratione temporis.*

2 *Aliud eſt nuptias contrahere aliud ad nuptas contrahendas ſeſe obligare.*

3 *Aliud promittere aliud facere.*

4 *Regula, Conſenſus nuptias facit non concubitus, explicatur.*
5 *Sponſalitius conſenſus & nuptialis fine differunt.*

1 PRimo itaque † inter ſeſe differunt ſponſalia & matrimonium ratione temporis, quod ſponſalia ſunt repromiſſiones futurarum nuptiarum, quibuſcunque ea verbis concipiantur. Matrimonium autem conſenſus conſtituit nuptiis præſentibus adhibitus, qui conſenſus cohabitationis, & indiuiduam vitæ conſuetudinem retinendi appellatur. *Iuſtinian. Nouell. 18. & 22.* τὸν γάμον ἡ τῶν συνοικοῦν τῶν ἀμοιβαία διάθεσις ποιεῖ: Nuptias mutua cohabitantium affectio conſtituit. *Auguſtinus de coniugio Ioſephi & Mariæ c. Beata Maria 27. quæſt. 2.* Conſenſus cohabitandi & indiuiduam conſuetudinem retinendi, eos coniuges fecit. Quo
2 facit illud Iureconſulti. Aliud eſt nuptias † contrahere: aliud ad nuptias contrahendas ſeſe obligare *l. ſi pœnam de verb. obligationib.* Nam conſenſus in ſponſalibus eſt pactionis de futuro coniugio: in nuptiis vero de præſenti. Itaque recte dicitur: Sponſalia eſſe promiſſiones de accipienda vxore. Coniugium vero ſeu nuptias, quibus vxor accipitur, & verba ad rem conferuntur, hoc eſt, promiſſio
3 prius facta, verbis, rebus ipſis & factis ratificatur. Longe enim aliud † eſt promittere quam facere. Ita longe differunt nuptiæ promiſſæ, à nuptiis conſummatis & factis. Itaque etſi quis verbo accipio vtatur ſibi deſpondens mulierem, ſponſalia tantum contraxiſſe dicitur, niſi ſtatim mulierem accipiat, & traditam poſſideat. Sed hic occurritur nobis & quidem communi calculo Interpretum receptæ ſententia, quod ſponſalia de præſenti matrimonium conſtituant, & ſub dictione matrimonii contineantur, & eandem cum nuptiis vim habeant; iuxta
4 Regulam lippis & tonſoribus notam: Conſenſus † facit nuptias, non concubitus. Quæ regula Vlpiani eſt è iure ciuili in ius Canonicum relata. Vnde colligunt ſolam promiſſionem verbis præſentibus de matrimonio factam matrimonium ipſo momento conſtituere etiamſi mulier biennio aut triennio non tradatur viro aut cohabitet: Sed his reſpondere facile eſt. Regulam Vlpiani intelligendam eſſe non de promiſſione, quæ fit in ſponſalibus, vbi nuptias futuras quis promittit, ſed de conſenſu coniugali, hoc eſt, mariti promittentis & conſentientis nuptiis præſentibus accipientiſque in vxorem copulatam & traditam, & ex eo tempore poſſidentis. Quo ſpectant verba Mariæ apud *Andream Hieroſolymitanum* quæ ſupra enumerauimus ἄπειρος τυγχάνω γάμου Coniugii expers ſum. Deſponſa enim non nupta ſum. Sponſum ſolum at maritum Ioſephum non agnoſco Itaque & diſtincta ſunt vocabula μνηστεύσασθαι & γαμεῖν. Sed &
5 fine differunt † ſpōſalitius conſenſus, & nuptialis vel matrimonialis. Quamuis enim nudo conſenſu tam ſponſalia quam matrimonium contrahitur, tamen diuerſum finem ſpectant contrahentes & diuerſa animi intentione conſentiunt. Nam qui ſponſalia contrahit, non hoc agit, vt ſtatim maritus fieri & matrimonium conſummare velit, ſed vt ſponſus fiat, hoc eſt, ſponſalia conſtituat, quę poſtea interuallo temporis matrimonium vel nuptiæ ſequantur. At qui matrimonio

monio vel nuptiis conſentit eo ipſo momento maritus fieri vult,& eo animo & deſtinatione conſentit vt ſit matrimonium. Itaque recte dici exiſtimo,in ſponſalib.interuenire conſenſum,ea intentione, & ad hunc finem,non vt ſtatim nuptiæ conſtituãtur ſed ſponſalia & vt ſint ſponſalia. In matrimonio interponi cõſenſum ea intentione & propoſito, vt matrimoniũ ſtatim ſit. Idq; ꝙ vt diximus in ſponſalibus & nuptiis interponatur conſenſus, ſed ad diuerſum finẽ & diuerſa animi deſtinatione. Vnde efficitur alium eſſe ſponſalem conſenſum alium maritalem. Vel vt Iureconſultus loquitur aliam affectionem ſponſalitiam aliam maritalem.Eamque in hac quæſtione de nuptiis diſtinctionem attendendam. Ideo recte I.C. conſenſus cohabitandi & indiuiduam vitæ conſuetudinem retinendi facit coniugium. Quod & ex Auguſtino ſupra notauimus. Item non coitus matrimonium facit ſed maritalis affectio *l.32.cum hic.* §.*ſi mulier de ritu nuptiarum & l.donatio de donationib.l.ſi cui de condition. & demonſtr.* Item γάμον διάθεσις ἀμοιβαία ποιεῖ. *Nouell. 22.* id eſt, Matrimonium mutua conſtituit affectio ſimul ac ſemel coiit matrimonium, hoc eſt, nuda coniugalis affectio. Et *Nouella 117.* matrimonium dicitur contrahi μόνῃ διαθέσει, Item ψυχῇ διάθεσις, hoc eſt,ſola & nuda affectione.

Conſenſus autem promittentis futuras nuptias matrimonium non facit. Ideoque omnes promiſſiones ſiue de præſenti ſiue de futuro ſint, quæ ante nuptias fiunt, matrimonium proprie loquendo nunquam conſtituunt,vt quæ ſolummodo futuras nuptias reſpiciunt, etiamſi ſaltem exiguo temporis ſpatio nuptias antecedant.

§.2. SVMMARIA.

1 *An diuerſus ſit conſenſus ſponſaliorum nimirum & nuptiarum.*
2 *Apud Hebræos etiam geminatus conſenſus requiritur.*
3 *Conſenſus in nuptiis geminatur.*
4 *Solis verbis in ſponſalibus expreſſis matrimonium non conſtituitur.*
5 *Conditio nubendi quando impleta.*

ERgo, inquiet aliquis,†geminatum & diuerſum cõſenſum conſtituis,ſponſaliorum nimirum & nuptiarum? Ita res eſt fateor, & quos ea in re ſequor, 1
Iulianum & Paulum Iureconſultos & *Nicolaum Pontificem* auctores habeo, qui conſenſum nuptiarum à ſponſaliorum conſenſu diſtinguunt. Item inter ſponſalia fœdera & nuptialia fœdera Iulianus *l.11. de ſponſalibus.* Sponſalia, inquit, ſicut nuptiæ conſenſu contrahentium fiunt,& ideo ſicut nuptiis ita ſponſalibus filiamfamilias conſentire. *Paulus l.7.eod.T.* In ſponſalibus,inquit,conſenſus eorum exigendus eſt,quorum in nuptiis deſideratur. *Nicolaus Pontifex C.nostrates 30. q.2. & c.cum ſocietas.* Idem ex Iuriſprudentia Hebræorum colligitur, qui tradunt duo inſtrumenta in contractu coniugali conficienda eſſe ſponſalium ſcilicet & acceptionis, hoc eſt, quando ſponſa traditur & accipitur.

Quo ſpectant verba [*Ein chotbin ſchetahr acruſsin veniſchnin ello medaath ſchnehem*] I I eſt, non ſcribunt ſchedam ſponſalium & acceptionis niſi de vtriuſque coniu-
2 gis voluntate. Qua de re ſupra. Quæ ſatis † arguunt etiam apud Hebræos geminatum conſenſum requiri, ſponſalium nimirum & acceptionis. Eoque ſpectant verba Philonis: Sponſalia non minus quam nuptiæ valent, quando in ſolenni amicorum conuentu ſponſi & ſponſæ nomina inſcribuntur tabulis. Lo-
3 quitur de [*Schtahr acruſsin*] Et ne quis putet † hæc in deſuetudinē abiiſſe, adhuc apud omnes totius Chriſtianitatis gentes obtinet, vt primum puella deſponſata conſentiat: deinde nuptiis ſubſecutis coram tota Eccleſia copulanda rurſus geminet, ratificet conſenſum prius in ſponſalibus expreſſum. Quæ geminatio firmitatem propoſiti & voluntatis arguit. *Eberhard. in. loco à vi geminatio.* & conſenſum vel fœdus maritale conſtituit. Quo ſpectat illud *Arnobii*. Vxores Dii habent, atque in coniugalia fœdera veniunt conditionibus ante quæſitis. Vſu farre coemptione genialis lectuli ſacramenta conducunt? Habent ſperatas, habēt pactas, habent interpoſitis ſtipulationibus ſponſas. Et *Tertullianus* diſtinguit inter fœdus ſponſale & nuptiale *lib. de Idolatria.* Neque annulus (in ſponſalibus adhibitus) neque coniunctio maritalis de alicuius Idoli honore deſcendit. Item coniugalia copulatis conſortia, non futura eſſe credentes caſta, & officioſi fœ-
4 deris in maritos? *lib. 2.* Ex quibus efficitur ſolis verbis in † ſponſalibus expreſſis matrimonium non conſtitui, ſed conſenſu rebus ipſis & factis ſubſequentibus expreſſo, hoc eſt, traditione & copulatione, quę fit in nuptiis acceptione voluntaria & cohabitatione ſubſecuta. Quæ facti ſunt. Vnde recte *Bonauentura* de conſenſu ſponſalium loquens. Conſenſus eſt, inquit, cauſa matrimonii, ſed non tota. Item, conſenſus de nuptiis eſt cauſa, vt fiat matrimonium, non vt ſit, *diſtinctione 28. lib. 4. ſententiarum*. Quod autem Regula *Vlpiani* conſenſus facit nuptias, de conſenſu qui in nuptiis interponitur intelligenda ſit, *Vlpianus* eius auctor teſtis eſt locupletiſſimus & interpres, *in l. cum fuerit de conditio. & demonſtrat.* Con-
5 ditionem nubendi † tunc impletam eſſe, cum vxor ducta fuerit, quamuis nondum in cubiculum mariti peruenerit. Idem tradit *Harmenopol. lib. 3. T. 4. in ſcholio.* Aliud autem eſt verbis promittere coniugium, quibuſcunque tandem id verbis fiat, aliud vxorem ducere, hoc eſt, vxorem ſua voluntate copulatam & traditam & conſentientem accipere, abducere & poſſidere. Quod facti eſt, & fit in nuptiis, vbi in vnam domum conueniunt, & indiuiduam vitæ conſuetudinem inchoant, quod promiſſione non fit, ſed conſenſu promiſſionē implente, & verba ad rem conferente: qui coniugalis conſenſus dicitur. Itaque Græci hanc regulam his verbis expreſſerunt. Conſenſus coniugalis facit matrimonium. *Harmenop. lib. 3 T. 4.* Item nuptias non illud conſtituit, quod vir cum muliere conſuetudinem habet, ſed quod inter eos, qui congreſſuri ſunt de connubio conuenerit, &c. quod fit in nuptiis. Confirmatur hæc noſtra interpretatio *canone ſufficiat 27. q. 2.* cuius ſumma eſt: ſufficere ſolum ſecundum leges conſenſum: qui ſolus ſi forte in nuptiis defuerit, cætera etiam cum coitu celebrata fruſtrantur.

Verba

Verba, in nuptiis, quæ apud Magiſtrum ſententiarum extant, arguunt eum de conſenſu ducentis vxorem (quod in nuptiis fit) loqui, & non de eo, qui nuptias futuras promittit. Item verbum coniunctionis idem arguit. Deinde verba, cum ipſo coitu oſtendunt, eum non de ſponſalibus loqui, ſed de nuptiis, vbi in vnum corpus coaleſcunt coniuges. Nam ante nuptias abſtinere ſponſus à ſponſa debet, vt poſtea late explicabitur. Itaque verba *Nicolai Pontificis in d.c. ſufficit*, periphraſtice exprimunt. Et ita accipiendum exiſtimo dictum *Chryſoſtomi Homilia* 33. Verum eſſe matrimonium veraſque nuptias ex coniugali conſenſu.

§. 3. SVMMARIA.

1 *A quo tempore veteres initium coniugii præſcripſerint.*
2 *Romani accurate notarunt non tantum annos matrimonii ſed & menſes & dies, & ſepulchris inſcripſerunt.*
3 *Epitaphium quod Cluſii reperitur.*
4 *Verba, in matrimonio fuiſſe quomodo accipienda.*
5 *Epitaphium Romæ extans.*
6 *Epitaphium aliud.*
7 *Epitaphium aliud.*
8 *Epitaphium aliud Mediolani extans.*
9 *Initium coniugii ex quo tempore fuerit.*
10 *Mos Turcarum.*
11 *Omnes fœminæ in Africa geſtant femoralia.*
12 *Aquam & ignem accipiebant nuptæ.*
13 *Die nuptiarum ſponſa noua nupta dici cœpta eſt.*
14 *Matrona à die nuptiarum nominabatur ea quæ in matrimonium cum viro conueniſſet.*
15 *Materfamilias quæ dicebatur.*
16 *Iuglandes vnde dicti.*
17 *Poſt matrimonium vna mariti & vxoris domus dicitur.*
18 *Reſpondet auctor ad obiecta.*
19 *Apud Hebræos ſub Chuppa iungebantur ſponſus & ſponſa.*
20 *Mos Chriſtianorum qui in copulatione obſeruatur.*
21 *Quibus modis probetur matrimonium contractum eſſe.*
22 *Virum debet lugere quæ adhuc integra eſt à viro.*

SEd vt hæc rectius intelligantur, tempus † definiendum eſt, à quo veteres initium coniugii præſcripſerunt, & inter coniuges matrimonium eſſe definierunt, quod id hactenus nondum ſatis explicatum fuit. Id autem non ex eo die, quo ſpōſalia contraherentur, hoc eſt, verbis promiſſio fieret, ſed ex quo ſponſæ in nuptiis traditæ, ductæ & mancipatæ in mutuam habitationem conſenſiſſent, & ſociatæ vna maritali affectione viuere cœpiſſent, & poſſeſſæ eſſent, præfinie- B

runt & æſtimarunt. Idq; populum Dei obſeruaſſe innuunt verba Lucæ de Anna Propheti ſſa filia Phanuelis. Hæc, inquit, prouectæ erat ætatis & vixerat cum marito annos ſeptem à virginitate, quæ eadem vidua erat annorum octoginta
2 quatuor, *cap. 3.* Romani vero † tam accurate notarunt, ut non tātum annos matrimonii, ſed & menſes & dies obſeruarint & ſepulchris inſcribi curarint. Cuius rei teſtes ſunt reliquię antiquitatū & monumenta, quæ in Italia extant, quorum pleraque nos Romæ, Mediolani aliiſque in locis vidimus. Quale eſt hoc, quod Cluſii reperitur.

3 D. M. † hoc eſt, Diis manibus Steniæ Veneriæ, C. Stenius Aulax vxori ſanctiſſimæ fecit. Fuit in matrimonio eius annos quinque menſibus VI. Diebus IIII. vixit annos XXVII. Hic ſita eſt. Verba, in matrimonio fuiſſe, accipien-
4 da ſunt de tempore, † ex quo vxor tradita in matrimonium conueniſſet, & cum marito viuere cœpiſſet. Idque arguunt alia id genus Epitaphia vrnis inſculpta.
5 Cuiuſmodi eſt † quod Romæ in Eccleſia S. Apoſtolorum extat his verbis.

D. M. Luſiæ Gaphyræ vixit annis XXXIIX. Ti. Claudius Fauſtus coniugi optimæ & bene de ſe meritæ, cum qua vixit annos XIIX. Menſ. I. Diebus XXIV. ſine vlla querela, fecit & ſibi.

Aliud.

6 Fla. Auguſt. † Lib. Helpidi Candidianæ, Quæ cum vixit Dea & ſanctiſſima dicta eſt. Caliſtus Aug. Liber. Higimanus coniugi chariſſimæ: cum qua vixit bene annis. L. & Vlpia Calliſtæ filia matri pientiſſimæ libertis libertabuſque poſteris eorum H.M.H.N.S.

Aliud.

7 D. M. Diſcordia Lemnadio † coniugi, qui vixit annos LX. & dies XII. bene merenti cum quo vixit annos XXXII. & menſes II.

8 *Et quod † Mediolani extat.*

Oppiæ C.F. Veræ Claudius Seuerus maritus con. ſanctiſſimæ, caſtæ, incomparabili, cum qua vixit annos XVIII. Menſes VII. Dies XXVI. Ipſa autem vixit annis XXXI. D. II.

Aliud Brixiæ.

C. Silenus C. F. Serenianus Annienſis omnibus hominibus municipalibus perfunctus & Carbonacæ C.F. veræ coniugi incomparabili, quæ mecum vixit annis XXVIII. Menſes XI. Dies XXVII. V.F. id eſt, viuens fecit.

In ſuburbio Reatino.

Aſclepides Valeriæ Sabiniæ coniugi bene merenti, animæ innocenti: quæ vixit mecum A. XXV. M. III. D. X. monumentum feci.

Iadera in Dalmatia.

Bonæ memoriæ caſtiſſimæ coniugi Mediæ Prociliæ Munic. Dionyſius ſpeculator maritus cum qua vixit Annos XXII. Ipſa autem vixit annis XXXVII.

Quod & Chriſtiani factitarunt, quemadmodum & monumento quodam, quod

Digitized by

quod in inſula Segeſtata exſtare ſcribit *Lazius*, colligitur, *lib. 12. cōment. ſect. 5.* Huic arrhæ ineſt Seuerilla famula, quæ cum viro ſuo vixit annis nouē continuis cuius poſt obitum Marcellianus hanc ſedem videtur collocaſſe maritus. Et multa alia id genus à nobis monumenta afferri poſſent, quæ alibi extant. Sed hæc ad con- 9
firmandam noſtram ſententiam ſufficere videntur. Sed ad tempus matrimonii definiendum facit, quod initium coniugii ex eo tempore fuiſſe tradit Sex. Pompeius, quo cingulum ſeu Zonam ſoluebat maritus, his verbis: Cinxiæ Iunonis nomen ſanctum habebatur in nuptiis, quod initio coniugii ſolutio erat cinguli quo noua nupta erat cincta. Cingulo autem noua nupta cingebatur, quod vir in lecto ſoluebat, textum id ex ouis lana vt Sextus Pomponius ſcribit, ſicut in glomis ſublata, coniuncta inter ſe ſit, ita maritus & vxor inter ſe coniuncti deuinctique eſſent. *Blond. lib. 3. Roma triumph.* Cingulum id nodo Herculano viro ominis gratia ſoluebat, vt tam felix in liberis ſuſcipiendis eſſet, quam fuit Hercules, qui LXX. reliquit. Hoc autem cingulo ſeu faſcia genitalia ſuccincta erant puellæ, quamdiu virgines erant, geſtabant, & vſque in diem matrimonii tam apud Græcos, quam Romanos. Quo ſpectat illud *Homeri Odyſ. lib. 10.* de Tyro virgine à Neptuno compreſſa.

Λῦσε δὲ παρθενίην ζώνην, κατὰ δ' ὕπνον ἔχευεν.

Et λυσίζωνος γυνὴ id mulier ſoluta Zona, id eſt, quæ cum viro concubuit. Nam virgines nupturæ Zonas virginales Dianæ dicabant *Pauſanias lib. 2.* æthram inſtituiſſe refert, vt Trezeniorum virgines ante nuptias Zonam Apaturiæ Mineruæ dicarent *Plutarch in Lycurgo.* Sponſus non ebrius, ſed ſobrius ingreſſus ad eam Zonam ſoluit. *Ouidius.*

Cum mea virginitas auibus libata ſiniſtris,
Caſtaq; fallaci Zona recincta manu.

Verba ſunt Phyllidis ad Demophoontem. *Martialis.* Qui Zonam ſoluit diu ligatam. *Catullus.* Tibi virgines zonula ſoluunt ſinus. Atque hunc morem vſque ad Honorii tempora perductum eſſe exiſtimant. Nam legimus S. Alexium Chriſtianū cū fugam adornaret nouæ ſponſæ baltheum inſigne pudicitiæ tantiſper dum rediret tradidiſſe *Volaterranus Philologia lib. 30.* *Viues* vſq; ad caſum imperii duraſſe ſcribit in *commentar. de ciuitate Dei lib. 6. cap. 9.* Græci ceſton ap- pellant cingulum & Veneri † attribuunt, quo ſexum vtrumque deuincit. Eius 10
moris adhuc apud Turcas veſtigia reliqua ſunt, & apud Afros. Nam maritus femoralia ſoluere cogitur in nuptiis, vt Poſtellus & alii referunt: geſtant autem † fœminæ omnes femoralia in Africa. Et his faſciis in Hiſpania adhuc 11
virgines vti ſcribit *Viues.* Huc facit, quod & ante concubitum vxor aqua & igne accipiebatur. Idque Romuli inuentum eſſe prodidit *Dionyſius Halica lib. 2.* Eas in matrimonium dedit ritu cuiuſque patrio ignis & aquæ ſocietatem inter eos pactus; qui mos durat vſque ad noſtra tempora. Quod & ipſo nuptiarum die fiebat, & ex eo coniux cenſebatur tempore: Rationem adferunt hanc, quod hæ duæ res maximæ vitam continent. *Sex. Pomponius.* Vnde *Ouidius*:

At

At quod in his vita cauſa eſt hæc perdidit exul,
Hic noua ſit coniux hæc duo magna putant.

Alii alias adferunt vt *Varro lib.4.* & *Plutarchus* in quæſtionbus his verbis: Cur nubentem attingere ignem & aquam iubent? Vtrum, quod horum inter ſe elementa & principia, hæc fœmina, ille mas ſit, atque ille motus exordium infundat, hæc ſubiecti & materiæ vim? An, quia aqua purgat & ignis expiat? Debet autem munda & ſancta, quæ nupta eſt permanere. An quoniam ſicut ignis ſine humo exſuccus & aridus eſt? Sterilis autem & exilis ſine igne aqua; perinde mas imbecillis & fœmina ſeorſim; ſed amborum congreſſus præſtat vitæ contubernium: quod non deſerendum, ſed in conſortium veniendum omnis fortunæ, etiamſi nihil boni inter ſe, niſi ignem & aquam collaturi ſint? Ratio Chriſtiano homine digna; cuius adhuc veſtigia in Pandectis reliqua ſunt *l.penult.de donat. inter vir.& vxorem.* Die, inquit, nuptiarum, priuſquam ad virum tranſiret & priuſquam aqua & igni acciperetur, id eſt, nuptiæ celebrarentur. *Varro* aqua & igni mariti vxores accipiebant, quæ verba à *Seruio* citantur *4. Aeneid.* ad illũ verſum.

Fulſere ignes & conſcius æther
Coniugii.

Idem tradit *Feſtus* his verbis. Sed & aquam & ignem accipiebant nuptæ, quia
12 hæ res † maxime vitam humanam continent. Quo facit illud *Lactantii lib.2.c.36.* A veteribus inſtitutum eſt, vt ſacramento ignis & aquæ nuptiarum fœdera ſanciantur, quod fœtus animantium calore & humore reparentur & ad vitam animentur. Sed & *Ouidius in Faſtis* alium adducit morem coniugii initium demonſtrantem his verbis.

Ne pigeat tritum niueo cum lacte papauer
Sumere, & exceptis mella liquata fauis.
Quamprimum cupido Venus eſt deducta marito,
Hoc bibit, ex illo tempore nupta fuit.

Quod & ipſum die nuptiarum fiebat, pro quibus, vt refert *Volaterranus*, Romæ nunc mel deguſtandum præbent *lib 30.Philoto.* Ex eo autem tempore quo conueniſſent vir & mulier matrimonium appellatum fuit. Quo ſpectant verba *Narciſci* Claudium Cæſarem alloquentis, cum Cæſaris vxor eo abſente Silio nupſerat & nuptias celebrauerat. Matrimonium Silii vidit populus & Senatus & miles, ac vi propere agis tenet vrbem maritus. *Tacitus lib.11.* Item ex eo tempore maritus & vxor nominabantur. Idque ex *Auſonii* Epigrammate colligitur ad vxorem, quibus innuit, ſe tunc primum mariti & vxoris nomen adeptos, cum vna viuere cæpiſſent.

Vxor viuamus quod viximus, & teneamus
Nomina, quæ primo ſumpſimus in thalamo.

Et *in l.non ſine §.germanus C.de bon.quæ lib.* Mariti, inquit, nomen illi ſoli conuenit qui nuptias contraxit. Item: Significatione nominis maritus vel vxor poſt matrimonium cæptum intelligitur. Huc ſpectat illud *Liuii lib.6.de bello Macedon.*

Nouus

Nouus maritus veluti ſaginatus nuptialibus cænis, ad pugnam proceſſit. *Et Ouidius* coniugii primam noctem appellat, qua coniuges in lecto collocantur, *Epigrammate in Ibin.*

Sit tibi coniugii nox prima nouiſſima vitæ,
Eupolis vt periit & noua nupta modo.

Loquitur autem de Eupoli filio Niciæ qui prima nocte ruina thalami oppreſſus vna cum ſpõſa interiit. Quo ſpectat illud *Apuleii lib.5. de aureo Aſino.* Iamque aderat ignobilis maritus & thorum conſcenderat & vxorem ſibi Pſychen fecerat. Et illud *Taciti de Agrippina lib.* 12. Præualuere hæc Agrippinæ illecebris. Ad eum ſcil. Claudium ſpecie neceſſitudinis crebro vẽditando pellicit patruũ, vt prælata cæteris & nondum vxor potentia vxoria vteretur. Nam vbi fuit matrimonii certa, ſtruere maiora. Vnde colligitur eam fuiſſe certam matrimonii propter ſponſalia non tamen vxorem fuiſſe. Ad eum autem diem, quo mulier viro iungeretur ſponſum & ſponſas nominatas fuiſſe, & pro iis habendos eſſe oſtendunt bonorum autorum teſtimonia. *Apud Liuium lib.6. Decade 2.* de Scipione. Inter cætera accepit eam deſponſatam Principi Celtibrorum adoleſcenti, cui Luceio nomen erat. & paulo poſt. Quum ſponſa tua vocata à militibus noſtris ad te deducta eſſet. Item Veniam mihi dari ſponſam amantius amanti vellem, tuo, cuius ſponſa eſt, faueo. Idque expreſſe ſtatuit *Imperator l. cum in te de donationibus*, vbi dicitur vt ſiquidem die nuptiarum facta ſit donatio, in ædibus ſponſæ in ſponſam factam videri: ſin in viri ædibus, in nuptam. Iam enim ab eo tempore nupta & non ſponſa eſſe videtur mulier. Quam legem in ſuam Epitomen retulit *Harmenopol. lib.4. T. de ſponſal. donatio.* Et ſponſum definit eum Vlpianus qui nondum eſt maritus *l. 1. pro dote.* Die autẽ † nuptiarum ſponſa noua nupta dici cœpta eſt, vel ea nocte, vt *ait Feſtus*, qua deducta eſt. Vt & nouus maritus poſtridie nuptias in verbo Rapi ſolet. Et id teſtantur *Ouidii* verſus. 13

Eupolis vt periit & noua nupta modo.

Et *Martianus Capella in Hymenæo.*

Heſperus intactam ſeruet licet vſq; puellam,
Nuptam videbis Phoſphore.
& paulo poſt.
Aurora exoriens roſeis ſpectabit ocellis
Floris reſecti præmia.

Et Varro libr. 2. de vita pop. Romani vt eſt apud Nonium. Cum à noua nupta ignis in face adferretur foco ædilis ſumptus. Et poſtridie nuptiarum, noua nupta libertatem auſpicans vxoriam in domo mariti rem diuinam faciebat. *Macrob. lib. 1. c.15.* Et dies tertius ſiue repotia erat initium nouæ nuptæ Iuris, quod in familia eſſet habitura. *Scaliger lib.3. Poetices. cap.101. Et Macrobius eodem cap.* Primus dies verecundiæ datur, poſtridie autem nouam nuptam in domo mariti & dominium adipiſci.

Sed & matrona à die nuptiarum † nominabatur ea, quæ in matrimonium cũ 14

viro cõueniſſet quoad in eo matrimonio maneat, etiamſi liberi nulli nati eſſent, dictamq; eſſe ita à matris nomine, non adepto iam, ſed cum ſpe & omine mox
15 adipiſcendo. Matremfamilias † autem appellatam eam, quæ eſſet in mariti manu mancipioque, aut in eius vi, cuius maritus manu mancipioque eſſet. Gellius *lib. 18. cap. 6.* Et Seruius *lib. 11. Aeneid.* Varro *teſte Seruio ad verſum Virgilii Ecloga 4.*

Sparge marite nuces tibi deſerit Heſperus Oetam.

Spargendarum nucum eam rationem putabat vt Iouis omine matrimoni-
16 um celebraretur, vt noua nupta matrona eſſet ſicut Iuno. Nam † nuces in tutela erant Iouis. Vnde & Iuglandes vocati quaſi Iouis glandes. *Iſidorus libro 17. cap. 7.* Nam vxorum duæ erant formæ vna matrumfamilias, hæ ſunt quæ in manum conuenerunt. Altera earum quæ tantummodo vxores habentur. *Cicero in Topicis.* Conuenire in matrimonium, ego accipio in vnam domum conuenire, vt Plutarchus in ſympoſio. *lib. 4. cap. 3* ſcribit δύο οἴκων εἰς τὸ αὐτὸ συνιόντων, id eſt, duabus domibus in vnam coeuntib. *Arnob. lib. 2.* Cum in matrimonio cõuenitis toga ſternitis lectulos & maritorũ genios aduocatis. Quod συνελθεῖν vocat Matthæus Euangeliſta *cap. 1.* Antequam conueniſſent ſcilicet in eandem domum. Id eſt, [*Ad lo*] id eſt, antequam ſociarentur & [*niſdttatſu*] nuptiis factis eam Ioſeph, domum ſuam duceret à verbo [*Schtaſ*] id eſt, ſociauit communicauit, commercium habuit, quod in textu Syriaco extat. Nam deſponſa erat Maria,
17 ſed à Ioſepho nondum domum ducta. Et poſt † matrimonium vna mariti & vxoris domus dicitur *l. exigere de iudiciis l. cum quadam de iuriſdict. omn. iudic.* Ideoque poſt id tempus mulier virgo non amplius dicitur, cum viro coniuncta ſit, etiamſi adhuc à marito integra ſit. Nam virgo non dicitur, quæ viro coniuncta eſt. Cicero interrogatus, cur ſenex virginem duxiſſet? Cras, inquit, mulier erit. *Macrobius Epiphanius contra hæreſes lib. 1. Theodoret. in Hieremiam, cap 18.* Quo ſpectat illud Plauti, *in Dyſcolo.* Virgo ſum, non didici verba nupta dicere. Nupta verba dicebantur quæ virginem dicere non decebat. *Feſtus.* Quamuis fieri poſſit, vt aliqua virgo de dote habeat actionem, veluti ſi nupta & à viro integra maritum
18 abſentem amiſerit. Denique *l. 6. & l. ſeq. de ritu nupt.* Non † enim concubitus facit matrimonium ſed conſenſus.

Sed obiiciat aliquis: Si ſolus conſenſus matrimonium conſtituit neque traditione neque nuptiarum feſtiuitate, neque domum deductione, aquæ & ignis acceptione, neque benedictione aliiſque actibus, qui interuenire ſolent & hodie interponuntur opus eſſe? Reſpondeo; ſolum conſenſum, qui matrimonio interponitur, matrimonium quidem conſtituere: illum autem non verbis tantum, ſed rebus ipſis & factis palam declarandum & exprimendum eſſe, vt de eo certo conſtare, & ſi opus ſit, doceri & probari poſſit eum interpoſitum eſſe, & apud omnes gentes id obtinuiſſe & adhuc obtinere & frequentatum eſſe, bonorum autorum ſcripta oſtendunt. Apud Romanos vt Arnobius & alii teſtantur vxor in coniugalia fœdera veniebat conditionibus ante quæſitis vſo farre & coemptione, quando per coemptionem fiebat matrimo-

trimonium, vir poſt ſponſalia facta rogabat, an mulier ſibi materfamilias eſſe vellet: & illa reſpondebat, velle: & mulier viciſſim interrogabat virum; num vir ſibi paterfamilias eſſe vellet? & ille reſpondebat velle.

Item, quod mulier, quæ coemptionē faciebat vbi in viri domum ingrederetur dicere ſolebat; vbi tu Caius ego Caia, teſte Plutarcho, illiſq; verbis paciſcebatur æquale cum viro dominium & par imperium domi: vnde efficitur coniugalem illum conſenſum in matrimonio illo quod coemptione frequentabatur verbis expreſſis interpoſitum eſſe.

Conſenſum autem illis verbis expreſſum non ſufficere exiſtimabant, ea de cauſa maioris firmitatis cauſa rebus ipſis & factis voluntatem exprimendam ſentiebant in matrimonio farracio, quod ſimul edebant panem & aquam, & eo ipſo teſtatum faciebant; ſe in mutuam cōſuetudinem, cohabitationē & victum etiamſi pane & aqua viuendum eſſet conſentire. Quod matrimonii genus à Romulo inſtitutum fuit, authore Dionyſ. Halicar. eoque diu Romæ non ſunt vſi. *Tacitus lib. 4.* & tandem inter ſolos Pontifices retentum fuit. Ita Sacramento ignis & aquæ nuptiarum fœdera ſanciebantur; vt Lactantius loquitur, quando aqua & igni noua nupta accipiebatur. Quod & ipſum die nuptiarum fiebat vt paulo poſt demonſtrabimus. Item quod puella ſua voluntate viro daretur, traderetur, à viro acciperetur, duceretur & ex eo tempore poſſideretur, quo ſpectant verſus Claudiani:

Quid iungere differt
Quam pepigit.

Item:

Et mihi quam verbis deſponderat ante puellam
Coniugis ipſius pronuba dextra daret.

Nam ducere, nubere, dare, tradere facti ſunt & ſolis verbis non expediuntur, quo facit illud Lucani:

Iunguntur tacite contentiq; auſpice Bruto.

Quæ omnia coniugalis conſenſus & voluntatis argumenta ſunt euidentiſſima & certiſſima & probatu facilima; quo ſpectat & domum deductio, quæ magna ſolennitate fiebat vt paulo ante oſtendimus. Huc accedit nuptiarum feſtiuitas, ad quas multi inuitantur, teſtes futuri coniunctionis & fœderis coniugalis & matrimonii conſummati. Itaque recte Plutarchus ad conuiuium nuptiale cum plures inuitare conſueuerunt, quo ingenuos ſe eſſe & ingenuorum parentum filiam vxorem ducere multi ſciant & teſtes ſint. Quod & ipſum *Demoſthenes in oratione in Oenoterem explicat, & Athenæus.* Neque enim in tali contractu nullos teſtes adhibemus, imo his de cauſis nuptias celebramus. Sancitum eſt, inquit Atheneus *libro 5.* vt ſympoſia nuptiarum tempore agitarentur, idque tum Deorum nuptialium, tum teſtimonii cuiuſdam cauſa, de quo paulo poſt latius. Sed & benedictio & copulatio ea de cauſa adhibebantur,

Digitized by Google

&adhibentur vt in Eccleſia teſte matrimonium coiret & inchoetur,& Deo fœ-
deris tam ſancti auctori conſecretur matrimonium:vnde Eccleſię futura mem-
bra naſcerentur quibus omnibus conſenſus coniugalis tam ſponſi quam ſponſę
expreſſe declaratur non tam verbis, quam rebus ipſis & factis, qui conſenſus
plus valet, quam verbis tantum expreſſis *l. filium ff. de ædili edicto.* Quo ſpectant
verba *Nicolai Pontificis* ſupra recitata. Sed nuptialia fœdera in conſpectu Eccle-
19 ſiæ à ſponſo & ſponſa contrahuntur. Ita etiam apud Hebræos † ſub Chuppa
iungebantur ſponſus & ſponſa Eccleſia teſte. Et hic conſenſus à *Nicolao* Nuptia-
le fœdus,ab *Arnobio* Coniugale fœdus, à *Tertulliano* Coniunctio maritalis,à Iu-
ſtiniano affectio maritalis appellatur:ab Hebræis cõſenſus acceptiones,hoc eſt,
quando ſpõſa accipitur à ſponſo,& alter alteri ſeſe tradit, vt iam vnum ſint & v-
na viuere incipiant,& indiuiduam vitæ conſuetudinem retineant. Chriſtiani
20 vero † Hebræos ſecuti in cœtu totius Eccleſiæ, eaque teſte, à ſponſo & ſponſa
percontantur & quærunt,num matrimonio coniungi,& indiuiduam vitæ con-
ſuetudinem retinere velint, quoad eos mors diuellat & ſegreget? & vbi ad ea
verbis cathegoricis reſponderint, & ſibi id placere dixerint,copulantur & iun-
guntur; quo ſpectant verba *Nicolai* ſupra recitata. Nuptialia fœdera in conſpe-
ctu Eccleſiæ à ſponſo & ſponſa contrahuntur. Vnde efficitur recte dici:ſolo cõ-
ſenſu mattimonium conſtitui,illum autem verbis & factis exprimi & declarari
oportere,vt de eo conſtare poſſet.Eo ſpectant verba *Ciceronis*: Quod matrimo-
nium firmiter ſtabiliri oportet. Itaque ſi dubitetur an maritalis vel matrimo-
nialis conuentio intercesſerint, ad verba & facta recurrendum eſt, quibus ma-
trimonialis conſenſus declaratur,& facta incurrentia in oculos, magis afficiunt
& mouent quam verba. Vnde verſus.

Segnius irritant animos demiſſa per aures

Quam quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus: hoc eſt,inquirendum eſt,vtrum vir
vel verbis vel factis in matrimonium conſenſerint, idque probandum verbi
gratia:vtrum ei ſponſa tradita ſit? vtrum nuptiæ factæ? vtrum domum deducta
cum aqua & igni accepta, vel mel guſtauerit? Vtrum benedictio acceſſerit; &
inde in dubium ſtatuendum. Vtrum ſponſalia ſint contracta vel matrimonia?
vtrum maritus ſit an ſponſus? mulier,ſponſa vel vxor. Exempli gratia *l. cum ante
C. de donationibus.* Vir die nuptiarum mulieri centum donauit; controuertitur:
vtrum à ſponſo vel marito donatum ſit? ſi à marito,non valet,quod retrahi po-
teſt donatio. Mulier enim vxor maritus vxori dare prohibetur. Si à ſpõſo valet.
Quare ad probationes recurrendum & ſiquidem probatum fuerit,eum vt ma-
ritum dediſſe non valet donatio. Id autem ex eo conuincitur,quod maritus,
poſtquam vel aqua vel igni vxorem accepiſſet, vel domum duxiſſet donauerit.
Nam hæc facta arguunt matrimonialem conſenſum & per conſequens à mari-
to factam donationem eſſe, probant. Tametſi deductio in domum mariti ma-
trimonium non conſtituit;ſed arguit,probat,& incertitudinem tollit,cum abſ-
que ea de matrimonio nihil certi pronunciari poſſet,& ſponſalia habenda eſ-
ſent,

Digitized by Google

ſent,quæ inter partes conueniſſent. Ita mulier abſenti nubere poteſt, dummodo conſtet de matrimoniali conſenſu, & diſprobetur. Is autem non verbis tantum probatur:ſed rebus & factis veluti dixi,nuptiarum feſtiuitate, deductione domũ.Itaq; recte *IC.l.mulier.*abſenti per literas præter nuncium nubere poſſe,ſi in domum eius deducentur,&c. Itaque abſentem accepit vxorem;deinde rebus: deinde iuxta Tyberim periiſſet ab vxore lugendum; quod illam aqua & igni acceperit. Nam acceptio vel traditio probat matrimonium contractum eſſe.*l.deniq;.ff.de ritu nuptiar.*Item:Cum ſponſalia ſolo conſenſu, vt & nuptiæ contrahuntur,oportet nuptialem conſenſum ſignis, argumentis & factis in oculos incurrentibus demonſtrari ac probari. Matrimonium enim firmiter ſtabiliendum eſt,vt Cicero loquitur. Eodem ſpectat lex denique de ritu nuptiarum,vbi mulier abſente viro nupſit vir poſtea à ſcena iuxta Tyberim periit,quæritur an virum debeat lugere? Et ſiquidem probatum fuerit eum virum fuiſſe,lugẽdum eſſe,ſin ſponſus fuiſſet lugendum non eſſe. Maritum autem fuiſſe probatur. Si mulier aqua & igni accepta,ſi nuptiis tradita,ſi domum deducta,ſi copulata,ita ſi legatum ſub conditione fuerit, relictum, ſi in familia nupſiſſet non videtur impleta conditio, antequam probetur eam nupſiſſe. Id autem probatur ſignis & argumentis vt nuptiarum feſtiuitate, domum deductione,neque ſolus conſenſus in ſponſalibus neque arrha ſufficit, aut clandeſtinus conſenſus inter virum & vxorem in angulo quodam domi interpoſitus. Nec tantum domum deductione † ſed & aliis ſignis probatur matrimonium contractum eſſe,vt ſi aqua 21
& igni accepta ſit mulier,ſi nuptiæ celebratæ Itaque ſi vir die nuptiisque præſtitura,antequam ad eam tranſiret mulier, hoc eſt,nuptiæ celebratæ ſint, centum dederit ſponſæ, non vt maritum dediſſe videri.Itaque ratum eſſe *l.penul.§.virginem de donat.inter virum & vxor.* Quod matrimonium nuptiarum celebratione, aquæ & ignis acceptione demonſtretur & probetur non ſecus ac domum deductione. Eodem ſpectat.§.1,*dicta l.Seia,* Vbi expreſſe cautetur ſponſum ſponſæ die nuptiis præſtituto donaſſe centum aureos, idque antequam nuptiæ eſſent celebratæ,quęritur vtrum valeat donatio?Et valere ait:neque hic inſpiciendum an donatio facta ſit,antequam ſponſa domum deducta eſſet. Sed tempus nuptiarum celebratarum,vt, ſi ante nuptias facta ſit,valeat: ſi poſt nuptias facta ſit non valeat,etiamſi ante deductionem domum facta ſit. Itaq; ſi ſub conditione alicui legatũ fuerit,ſi in familia nupſerit impleta eſt conditio,ſimulatque ducta eſt vxor,quamuis nondum in cubiculũ mariti peruenerit *l.cum fuerit ff.de cond.& demõſt.*ita & feſtiuitas nuptiarum probat matrimoniũ, *l.ſancimus, C.de nuptiis.*Ita quæ † adhuc à viro integra eſt, virum lugere debet, ſcil. vbi matrimonium vir 22
contraxerit, non ſponſalia tantum, vt recte *Harmenopolus explicat lib. 4. T. 6.& l.deniq; de ritu nuptiarum.* Vnde differentia inter nuptias & ſponſalia colligitur.

Digitized by Google

§.4. SVMMARIA.

1 *Quando ſecundum veteres Philoſophos, Oratores, Iurecenſultos nuptiæ ſiue matrimenium dicebatur contractum.*

2 *Poſt ſponſalia ſemper nuptiis dictus fuit dies.*

3 *Apud omnes gentes nuptiæ variis ceremoniis celebratæ fuerunt & hodie celebrantur quarum multa recenſentur.*

4 *Solennitas nuptiarum & feſtiuitas & pompa ſuſpicionem tollit & prolis certitudinem aguit.*

5 *Cœna nuptialis magna conuiuarum frequentia celebrata fuit.*

6 *Voluntas magis factis quam verbis declaratur.*

7 *Votum quid.*

8 *Solus conſenſus mutuus in ſponſalibus expreſſus non ſufficit ad conſtituendum matrimonium.*

1 ATque his conſentanea ſunt, quæ veteres † Philoſophi, Oratores, Iureconſulti & Imperatores tradiderunt: nimirum non ante videri matrimonium vel nuptias contractas, quam mulier viro tradita & accepta ductaq; poſſideretur, & conſenſus in ſponſalib. expreſſus traditione, copulatione, acceptione, abductione & poſſeſſione confirmaretur, & hac ratione nõ tantum verbis ſed rebus ipſis & factis declararetur, in nuptias contrahentes conſenſiſſe. Ideoq; poſt
2 ſponſalia † nuptiis ſemper dictus fuit dies, ceremoniis ſolennibusque omnis generis & conuiuio celebris. Quod & Plato fieri iuſſit *lib.5. de Repub.* Feſtà, inquit, quædam erunt legibus deſignanda, in quibus ſponſus & ſponſa conueniant, ſacra fiant & hymni à poetis noſtris nuptiis celebrandis conuenientes. *Halicarnaſſ. περὶ τῶν γαμηλίων.* *Plato lib.5.* de legibus nuptiarum inaugurationem fieri debere per ſacerdotes, adhibitis ſacrificiis atq; precib. ſcribit. Et apud omnes ſane gen-
3 tes † nuptias variis ceremoniis, ſacrificiis, lecta geniali, cãtilena, hymæneo, pompis, ſpectaculis, ſaltationibus, repudiis, epithalamiis & epulis magnificentiſſimis celebratæ fuerunt & hodie celebrantur. Idque à primis vſque temporibus obſeruatum eſſe arguit hiſtoria Iacob. *Geneſ.29.* Cui Laban daturus filiam, omnes eius loci incolas inuitauit, & conuiuium nuptiale parauit. Idem oſtendũt Samſonis nuptiæ *Iud.14.* quas Auguſtinus, *ſuper Geneſ. q.989.* dies ſeptem duraſſe exiſtimat 4. nuptiæ. Vaſthi.5. in Cana Galilæa nuptiæ quibus Chriſtus inter fuit. Et aliis in locis cænæ nuptialis & conuiuii fit mentio *Lucæ.14* Cum vocatus fueris ab aliquo ad nuptias & *Matth.22* Regnum cælorum ſimile eſt Regi, qui nuptias filio ſuo parauit. Item parabola de 10. virginibus, quæ lampadibus ſponſum exſpectarunt. *Et Apochalypſ. cap.19.* Beati qui ad cænam nuptialem agni ſunt vocati. Et vocabulum γάμος, quod *Ioh.2.* extat Syriacus interpres vertit [*miſchtut*] id eſt, conuiuium ſeu compotatiuncula vel ſympoſium: ad quod cõuiuium complures inuitari conſueuerunt, *vt ait Plutarchus* quo ingenuos ſe eſſe, & ingenuorum parentum filiam ducere vxorem multi ſciant & teſtes ſint. Quod & *Demoſthenes* elegan-

eleganter explicat *in oratione in Oenotorē* his verbis. Neq; enim in tali contractu quiſquam nullos teſtes adhibet: imo his de cauſis & nuptias celebramus, & maxime neceſſarios inuitamus, quod non leuis res agatur ſed vita ſororum & filiarum alienæ fidei committitur, quæ vt in tuto collocatur ſumma cura prouidemus. Hactenus Demoſthenes. *Athenæus lib.5.* l. ſancitum eſt, vt ſympoſia nuptialia nuptiarum tempore celebrentur, idq; cum Deorum nuptialium, tum teſtimonii cuiuſdam cauſa, quaſi dicat, in honorem Deorum & conuiuæ teſtes ſunt, in matrimonium conueniſſe virum & mulierem. Deinde ſubiicit *Plutarch.* nullam epuli dandi adeo illuſtrem & celebrem materiam eſſe, vt eorum qui nuptias contrahunt. Siquidem & ii, qui Diis ſacra faciunt, & qui amicum proſequuntur, vel hoſpitio accipiunt, id poſſunt ſine interuẽtu neceſſariorum facere. Menſa vero nuptialis delatorem habet Hymenæum, magna voce intonantem, facẽque & tybiam, quæ perhibet Homerus vel fœminas, quæ forib. aſſiſtunt, ſuſpenſas tenere & ſpectari ab eis. Quocirca quia neminem latet conuiuium & ſponſalia, dum erubeſcunt, quenquam præterire omnes familiares & neceſſarios, & illos, qui quomodo eos contingunt, propinquitate inuitant. Hoc etiam adde ſi videtur, eas inuitationes, non modo ad amicos, verum etiam ad cognatos ſpectare alia aſcita in familam propinquitate. Quodq; hoc maius eſt, cum familiæ inter ſe copulentur binæ: quia, tam qui duxit vxorem, elocãtis neceſſarios & amicos, quam qui elocat, ducentis exiſtimant ſe comiter debere accipere, geminant conuiuium. Et quando multa, vel potius pleraque, quæ ad ſponſalia pertinent tranſiguntur per fœminas: profecto vbi mulieres, ibi viri ſimul adhibendi ſunt, &c. Et quo rariores in vnaquaque domo ſunt nuptiæ, tanto magis in illis
ſplendori eſſe ſtudendum *Pontanius tradit lib.4. de continentia.* Quibus † ego hanc 4
adiicio, quod & ſolennitas nuptiarum feſtiuitas & pompa, *l.21. à caligato & l.24. ſancimus C. de nuptiis.* ſuſpitionem tollit & prolis certitudinem arguit. Contraque omnis ſolitudo monſtri aliquid & ſuſpicionis alit, vnde *Plautus.* Malum clandeſtinum amor, damnum merum, & clandeſtinarum nuptiarum furtum ſuſpicione & odio laborat: Palam vero celebratæ nuptiæ nullam culpam habent. Itaque *Clitipho lib.6. amatoriar.* Achillis Statii concludit. Confidebam, inquit, argumentis me conuincturum, me nequaquam mœchum eſſe, propterea quod palã nuptiæ factę fuerunt. Et *Calp. Flaccus* non eſt, inquit, filius tuus, nuptiis enim ſolennibus non eſt natus. Et apud *Apuleium* Venus indicat non eſſe legitimas nuptias inter Cupidinem & Pſychen, quod res acta ſit furtim ſine teſtibus. Et apud *Senecam Declam. vltim. lib.8.* pater raptoris nuptias hanc ob cauſam damnat Delicatus, inquit, diues, qui etiam inter naufragia amare poteſt matrimonii celebritatem remoti angulo ruris abſcondit. Donatus ad verba Æneæ in Æneid.

Nec coniugis vnquam
Prætendi faces aut hæc in fœdera veni.

Iunctus ſum, inquit, tibi; ſed illud non poteſt coniugium vocari. Non enim ſemper mulieris ac viri coniunctio matrimoninm facit. Aliud vocatur quod geſſimus.

Digitized by Google

geſſimus. Quale enim matrimonium eſt,vbi nullus teſtis interfuit,nulla ex mo-
re ſolennitas,faces nullæ,nulla ipſius fœderis cōſecratio ? Et Nauſicaa apud *Ho-*
*merum lib.6.*Ego puellæ iraſcerer,quæ patris matriſue iniuſſu ante nuptias mani-
feſtas alienis miſceretur viris,*Iuuenalis Satyr.5.*

Signata tabulæ dictum feliciter,ingens

5 *Cœna.* Id eſt,apparatus † & conuiuarum multitudo. Sed & gremio ia-
cuit noua nupta maris. Vnde colligitur cœnam nuptialem magna conuiuarum
frequentia celebratam fuiſſe.*Phocius in Nomorano T.13,cap.2.* Itaque recte *Cicero*
lib.6.de Republ. Firmiter, inquit, maiores noſtri matrimonia ſtabilita eſſe volue-
runt.Quæ verba à *Priſciano lib.*15.referuntur quaſi dicat,non ſolis aut nudis ver-
bis ſed factis ipſis,vt traditione, datione,copulatione, domum deductione,ac-
ceptione, nuptiarum ſolennitate, feſtiuitate ac pompa, & poſſeſſione ſubſecu-
ta,matrimonium ſtabiliri. Eo ſpectant verba in antiquitatibus vrbis Romanæ.
Tandem ſocero & ſocru annuentibus ſolenni Hymenæo nuptiis copulamur.
Nam ea omnia conſenſus contrahentium argumenta ſunt euidentiſſima. Et
6 voluntas magis factis quam verbis declaratur.*l.ſi tamen,* §.*qui de ædil.edict.Socinus*
Iunior conſil.98.13.volum.1. Huc facit illud *Plinii in epiſtolis.* Qui virilem togam ſu-
munt, vel nuptias faciunt, ſolent totum bulen atque etiam è plebe non exiguū
numerum vocare, binoſque denarios vel ſingulos dare. Sed hæc noſtra ſenten-
tia etiam legibus & Iuteconſultorum reſponſis cōfirmanda eſt. *Pomponius l.mu-*
lierem de rit. nuptiarum. Abſentem mulierem per epiſtolam vel nuncium nubere
non poſſe, quia deductione opus eſt in domum mariti & c.Nam nubere eſt fa-
cti. Facta autem fieri oportet. Et *Vlpianus in l.cum fuerit ſupra allegata,* ſcribit con-
ditionem nubendi tunc impletam, cum vxor ducta fuerit.*de conditio. & demon-*
ſtrat. Iuſtinianus diſertis verbis ſtatuit: conditionem nuptiarum impleri non
poſſe, niſi nuptiarum accedat feſtiuitas, & ex eo tempore impletam eam eſſe,
ex quo vota nuptiarum re ipſa proceſſerint: eamque rem apud veteres maxi-
mam controuerſiam fuiſſe. Verba. Vota nuptiarum reipſa proceſſerint,hoc eſt,
matrimonium reipſa contrahatur vt *Bald.* explicat, hoc eſt, vt mulier tradatur,
ducatur interue mentibus,nuptiis votum appellat promiſſionem, voluntatem
& deſiderium,& verbis & factis declaratum:quod ea valde deſideramus,quæ à
7 Deo poſcimus voto. Alioqui votum ſponſio ſeu promiſſio eſt facta Deo, qua
Deo obligamur. Et tempus inſpiciendum,ex quo nuptiarum proceſſerit feſtiui-
tas, hoc eſt, vt nuptiæ, vel matrimonium conſummatum cenſeatur, eadem lex
diſerte affirmat. Idem ſtatuit Aurelianus in *l. cum te C. de donationibus ante nupt.*
Nuptam videri mulierem, ex quo nuptiis celebratis tradita & ducta eſſet. Nam
Aurelianus conſultus de donatione nuptiarū die facta, vtrum a marito donata
cenſeatur ? reſcripſit: ita demum in mariti domo donatam videri, ſi in ſponſi
domo facta ſit donatio. Nam vxor fuiſſe cenſetur. *& in l.quod Seruius de condictio.*
cauſa data, expreſſe dicitur, quod datur ſponſo tāquam in dotem peruenturum
dari nondum coito matrimonio. Itaque quamdiu peruenire poteſt,non reperi-

& ex

Digitized by Google

& ex l. ſeq. eod. T. Si quis donaturus mulieri iuſſu eius ſponſo numerauerit nec nuptiæ ſecutæ ſint, repeti poſſe quod ſcilicet inter ſponſum & ſponſam non ſit matrimonium. *Et l. 11. Cod. de nuptiis.* Cinna ſcribit eum, qui abſentem accepit vxrem (ſcilicet in eius domum deductam) deinde (à cœna ſcilicet nuptiali) iuxta Tyberim periiſſet, ab vxore vt maritum lugendum eſſe, etiamſi à viro integra ſit, & in eius cubiculum non peruenerit. Verum enim eſt eam à marito ductam *Harmenopolus lib. 4. T. 4.* Aliud eſt vbi vice verſa mulier literis aut nunciis virum ad nuptias hortatur. Hac enim ratione per literas mulieris contrahi nuptiæ non poſſunt. Namque vt nuptiæ peragantur, mulierem opottet in domum mariti deduci non virum in vxoris. Simulatque enim in ædes viri mulier eius, vt dixi literis aut nuncio impulſa fuerit perducta; conſtituuntur nuptiæ, etiamſi opus ipſum & connubialis complexus ſubſecutus non fuerit. Idem tradit *Paulus lib. 2.* ſententiarum qui addit, mulierem ipſammet ducendam, nec per alterum id fieri poſſe: ideoque nec ductam eſſe, nec in domum veniſſe videri, quæ procuratorem miſit. Huc accedit quod à ICtis traditum eſt, ſtipulatione facta Decem anno proximo dotis nomine dare ſpondes? annum ex die nuptiarum numerandum eſſe *l. ſtipulatio. 48. l. nec enim, de verbo. obligationibus.* Idque quod ante eum diem matrimonium reipſa nullum ſit. Alioqui, ſi ſola ſponſalia matrimonium conſtituerent ex die contractorum ſponſaliorum dos deberetur & annus computandus eſſet. Atq; ob eam cauſam dos promiſſa repræſentabatur, & apud auſpices in craſtinum deponebatur, quoad die nuptiarum ſponſus maritus factus eſſet. Quo ſpectat illud *Iuuenalis Satyr. 10.*

Veniet cum ſignatoribus auſpex.

Et Suetonius.

Dote inter auſpices conſignata. Et *in Claudio* vbi Valeriam Meſſalinam ſupplicio affectam memorat dote inter auſpices prius conſignata. Idque ea de cauſa factum exiſtimo, quod dos nuptiis ſecutis demum debeatur: deinde ne dos repetenda eſſet, ſi ante matrimonium alter alteri repudium remiſiſſet. Poſtremo vt viri certiores redderentur de eius ſolutione, & ad matrimonium conſummãdum ea ratione inuitarentur. Itaque tabulæ dotis poſt matrimonium contractũ plerunque conſignabantur, *l. Seia. de donatio. inter vir. & vxor.* Quamuis dos etiam ante matrimonium contractum dabatur, *l. 2. § ſi ſponſa de priuile. credit. &* poſt etiam. Eodem pertinet conſtitutio Theodoſii ex libris iuris orientalis, quæ expreſſe ſtatuit ſponſalia pro iuſto matrimonio non habenda. *περὶ μνηστείας μὴ ἀρκούσης ἀντὶ τοῦ τελείου γάμου.* Item quod *Alexius Comnenus* diſerte vetuit, ne nuptiæ res diſtinctæ eodem tempore cõcurrant, ſed temporis interuallo diſcernãtur, vt *ſupra c. 1.* annotauimus. Ex quibus † efficitur ſolum mutuum conſenſum 8
in ſponſalibus expreſſum non ſufficere ad conſtituendum matrimonium, ſed mulierem tradendam, dandam, accipiendam & poſſidendam eſſe: apud veteres etiam domum deductione opus erat. Quam tamen ego hodie neceſſariam nõ exiſtimo.

Digitized by Google

§5. SVMMARIA.

1 *Deductio domum olim apud Romanos & Græcos vſitata.*
2 *Quid ſignificet vxorem ducere.*
3 *Domum deductio quanta cum ſolennitate & accurata feſtiuitate ac pompa peracta ſit ab hominibus Ethnicis ex antiquitatibus docetur.*
4 *πάροχος quis fuerit veteribus.*
5 *Pronuba.*
6 *Colus & fuſus fœminarum inſtrumenta.*
7 *Sepulchru matronarum honeſtarum fuſum ex are factum iniecerunt veteres.*
8 *Aes in terra nunquam conſumitur.*
9 *Camillus quis olim dictus.*
10 *Deus domiducus quis fuerit.*
11 *Iuno Domiduca quæ olim.*
12 *Coniuges noctu congrediebantur.*
13 *Ratio coeundi apud veteres vſitata.*

1 HAnc † autē domū deductionē, non tantū apud Romanos; verū etiam apud Græcos vſitatiſſimā fuiſſe multis teſtimoniis comprobari poteſt: vt *Homer. lib. 21. Odyſ. Si hic hunc tendet arcū virib. roboreq́ fretus, Ipſe me domum ducet, ſuam me coniugem habebit* Et lib. *6. ἐς κλισίηδ' οἴσω βεῖσαι οἶκον δ' ἀγάγηται. Achilles Statius.* En magnificos nuptiarū tuarū apparat⁹, carcerem ſcil. pro cubiculo, pro puluinis terrā pro manilib. atq; armillis funes & laqueos; atq; et deductoris loco latro tibi aſſidet: hymeniiq; vicē lamentationes implent. *Et Lucian. in Lexiphane* domū de-
2 ductur⁹ fuerat filiā ad nouū maritū: iāq; adeo exorabat illū. Hinc & † vxorē ducere Latini dicunt, vt & Græci, ſubintellecta voce domū, quod hac domū deductione matrimoniū conſummaret, vt quæ traditionis vice & miſſionis in poſſeſſionē fungeretur. Nā mulier, vt ait *IC. l. 5. de rit. nupt.* in mariti domū tanquā in domiciliū matrimonii traducit & poſt eā deductionē à marito vxor poſſidetur. Nec n. ante eā plenā corporis vxoris ſuæ maritus habet poteſtatē, vt diſputat *Durand.* ἐλλειπτῶς a. dicitur vxorē ducere. Idq; multorū bonorū auctorum teſtimonio comprobari poteſt; quorū nos quædam referemus, qui plura noſſe cupit à Briſſonio petat *lib. 1. Select. ex iure antiq.* Terent. 2. *Phor. 1. Qua ratione inopem ducebat domū.* Itē Hecy. 1. *Vxorē ducturū domū.* 4. Adelph. 5. *Et illam ſine tua opera in cubiculum deductā mi domū.* Itē: *Ad me abducta eſt domū.* Plaut. In Aulul. *Volo te domū vxorē ducere.* Et in Epid. *Genere natā bono pauperem domū vxorem ducere.* Et in Ciſtel. *Nunc alia eſt ducēda domū ſua cognata.* Liui⁹ lib. 10. Decad. 2 *Tunc ſe inſaniuiſſe cū Carthaginenſem fœ-*
3 *minā domū accepiſſet, illis nuptialib. facib. regiā conflagraſſe ſuā* Et ne quid † antiquitatis ignoretur, & digito quaſi demōſtretur, nō ſolis verbis ſed firmiter ſtabilita, à veterib. eſſe matrimonia, vt *ait Cic.* breuiter oſtēdem⁹, quāta cū ſolēnitate & accurata feſtiuitate ac pompa hæc domū deductio pacta ſit ab hominib. Ethnicis. Sciendū eſt itaq; noctu ſponſam domū deductā eſſe, à pueris tribus patrimis & matrimis *Feſto & Sex. Pomp. teſte.* Quorū vnus facē præferebat reliqui duo nubentē tenebant. Fax a. ex ſpina alba facta erat, quod ea ad maleficia depellēda efficax eſſe

cre-

Digitized by Google

credebatur, q̃uis interim & tedæ plures & funalia accéderentur vt ſponſę prǽlu-
cerent quas tedas iugales ſeu geniales vocabant. *Plutarch.* quinq; nec plures nec
pauciores in nuptiis accendi ſolitas fuiſſe refert. Fax illa, qua prælucente noua
nupta deducebatur, ab amicis rapi ſolita erat, ne eã ſub lecto viri vxor ea nocte
collocaret, aut vir in ſepulchro comburendã curaret, ꝙ vtroq; alterius mors ca-
ptari putabatur. Pedes autẽ ſponſa incedebat à pueris patrimis & matrimis ma-
nu ducta. Apud Gręcos iugo mularũ aut boũ lecticæ biſſellio ſimili iũcto, ſpon-
ſam curtui impoſitam in domũ ſponſi ducebant. Spõſa in medio collocata, hinc
ſponſo inde amico aut cognato honoratiſſimo aſſidentib. qui πάροχος diceba- 4
tur, ꝙ † iuxta ſpõſum & ſponſam veheretur, *Suidas.* Paranymphi autẽ eã in cubi-
culũ introduxerunt & poſtea abierũt. Aderãt & † pronubæ, h.e mulieres, q̃ nu- 5
bentẽ in lecto collocarent. *Apuleius lib. 8.* Idq; earũ officiũ fuit. *Catullus. Vos ſenibus
cognita bene fœmina collocate puellulã in epithalamio.* Idq; ad locũ Terentii *act. 5. ſc. 1.
Illã in lecto collocant* notat Donatus. Vnde Tertullianus, *Monogamia apud Ethnicos
ſummo in honore habita fuit. Nã & virginib. legitime nubentibus Viunura pronuba adhi-
betur.* Tibul. *lib. 3.* Plutarch. *in Solone & in præceptis connub.* oris & vocis debere gra-
tiam primã comẽ eſſe & ſuauem. *Solon etiã ſtatuit, vt priuſquã ſponſa collocaretur in
lecto, malum Cydoniũ arroderet, ne quid offenderet oris halitus, vel, vt alii exiſtimant, ne
quid ex ipſius ore exeat, ꝙ aures & animũ ſponſi offendat, hoc eſt, affabilẽ ſeſe præbeat.* Co-
mitabatur autem nubentes quidam colum geſtans comptã cum fuſo ſtamine &
lana. *Nam † colus & fuſus fœminarum ſunt inſtrumenta ad otium vitandum idonea: Vt* 6
his ſymbolis admonerentur, nihil mulieribus otio pernicioſius eſſe. Itaq; Telemachus ſæ-
pe Penelopen matrem ad fuſum & colum remittit. Recte illa apud Ouidium:

> *Quid mihi cum ferro? quid bellica tela puellæ?*
> *Aptior eſt digitis lana colusq; meis.*

In epiſtolis Heroid. Hinc † apud veteres inoleuit, vt ſepulchris matronarum ho- 7
neſtarum fuſum ex ære ſeu cupro factum iniicerent, vt teſtarentur ibi matrem-
familias ſedulam humatam eſſe. Ex ære † autem fiebant, quod æs in terra 8
nunquam conſumitur. Et vt mulierum ſepulchris fuſum iniecerint ita virorum,
præſertim militum, gladium & calcaria. Eiuſmodi fuſum & calcaria ſæpe vidi &
apud me in ſepulchris inuẽta habeo. Et *Hieronymus Demetriadi* vitandum otium
ſuadet, & vbi preces abſoluerit lanã iubet tractare & parare telam, vt hac ope-
rum viciſſitudine tempus fallat. Præterea vtenſilia mulieris, & quæ in vſu & mi-
niſterio eius erant, per puerum impuberem in vaſe operto geſtare conſueuerũt.
Puer † Camillus, vas ipſum Cumerum dicebatur. Sed & aſſes tres ad maritũ nu- 9
bentes deferebant, vt apud Nonium Marcellum Varro ſcribit, quorum vnum
quem in manu habebant tanquam menti, marito dare, alium, quem in pede
habebant, in loco larium familiarium ponere, tertium in ſacciperio in compi-
to vicinali reſignare ſolebant. Et huic deductioni † Deus adſignabatur, & præ-
erat Domiducus. *Auguſtinus. libro 6. cap. 9. de ciuitate Dei*: & Iuno † Domidu- 10
ca & Iterduca. Noctu autem † non interdiu coniuges congrediebantur ob 11

pudoris fœminei reuerentiam. *Alexander in problem.* Et *Raphael Volaterranus*: & in tenebris, vt calumnia quædã ſit Veneris illicitæ, quando cum licitis & honeſtis pudor adhibetur & verecundia, *Blondus lib. 8. Roma triumphantis. Eraſmus.* Vt primus ſponſę cum ſponſo congreſſus, careat omni moleſtia, & ea de cauſa ſine lumine, ſponſam in ſponſi cubiculum inductam fuiſſe. Ita enim fuiſſe deceptum Patriarcham Iacob, cui pro Rachaele obtruſa fuit Lya. Eius rei geminam aſſignant cauſam, vel vt conſuleretur pudori ſexus fœminei, vt diximus ex Alexandro, vel ne primo congreſſu, qui moroſiſſimus eſt oculos ſponſi. His conſentanea ſunt quæ Lycurgus ſanxit. Puellæ raptæ ſponſoque traditæ capit pronuba rapit, veſteque virili & calceis adornatam reclinat in torum è foliis congeſtum
3. ſolam abſque lumine. Spõſus non † ebrius, nec ad laſciuiam compoſitus, ſed ſobrius & pro more cœnatus phitidiis ingreſſus ad eam, zonam ſoluit, ipſamque ſublatam in lectum transfert, paululumque cum ea moratus modeſte abit, vt ſicut conſueuerat cum reliquis iuuenibus dormiat. Idemque poſtea agit, vt cum æqualibus interdiu degens noctuque cubans ad ſponſam caute commeet, verecunde metuens, ne quis eorum, qui in domo ea ſunt ipſum animaduertat: nec non etiam ſponſa id machinatur, vt commode & furtim congredi poſſent. Idq; agunt non paruo tempore, ſed euſque vt nonnulli liberi ſint nati, priuſquam interdiu ſuas vxores viderent. Hæc autem ratio coeundi, non modo continentiæ fuit & modeſtiæ exercitatio, ſed corpora etiam ad generandum apta reddidit, vt recenti ſemper nouoque amore conuenirent, qui non ſatietate obrueretur neque nimia conſuetudine euaneſceret, cum nunquam non aliquem deſiderii fomitem alter in alterius animo relinqueret. *Plutarchus in Lycurgo.* Babylonii vero quoties cum vxoribus commiſcebantur; ſuffitum ex thymiamate faciebant, eique aſſidebant, tam maritus quam vxor & ſub diluculo ambo abluebant, neque vllum vas antequam ſe abluiſſent tangebant. Idem Arabes facere ſcribit. *Herodotus lib* 1. vt mirum videri nõ debeat Tobiam ab Angelo Raphaele iuſſum eſſe prima nuptiarum nocte ſuffitum facere ſub veſtes vel pallam Saræ ex iecore vel corde piſcis, *Tobiæ cap. 7.* Refert Ælianus in nuptiis antiquorum poſt hymnum hymenæo dictum cornicem inuocari ſolitam ſymbolum concordiæ vtriuſque coniugum. Addit id ea de cauſa fieri, quod mira ſit cornicum concordia, & quod ex pari eorũ cum alterutra mortua altera nulli poſtea miſceatur, ſed vidua ac mœſta ætatem degat. Plura hac de re collegit *Barnabas Briſſonius de ritu nupt.* quæ ſi quis ſitim antiquitatis cognoſcendæ explere cupit legere poteſt. Nobis ſatis eſt oſtendiſſe, non ſolum verbis ſponſaliorum coniugia conſtituta eſſe, ſed rebus ipſis ſtabilita proceſſiſſe: ne quis hunc contractum omnium maximum & ſanctiſſimum emptioni & venditioni reliquiſque contractibus, qui ſolo conſenſu perficiantur, & præter verba nihil requirunt per omnia conferat.

§. 6. SVMMARIA.

1 *Ad conſtituendum matrimonium, præter verba requiritur benedictio ſacerdotis ſeu copulatio.*

2 Nu-

Digitized by Google

2 *Nuces quare ſparſæ olim.*
3 *Saxones veterum morem imitati.*

IDem quoq; ſecuti ſunt poſteriores Imperatores vt Leo & Alexius Comnenus qui editis conſtitutionibus cauerunt ad conſtituendum matrimonium, præter verba † requiri benedictionem ſacerdotis ſeu copulationem, vt refert *Harmenopolus lib. 3. T. 4.* his verbis: Hodie nudo conſenſu non contrahitur matrimonium, ſed niſi Sacerdotum precibus interpoſitis corroboratum fuerit, nec nuptiæ contrahuntur, nec prohibentur qui contrahunt à ſe inuicem diſcedere. Porro benedictione, ſacriſque peractis etſi non præceſſerit ipſum connubium, & eorum, qui iam cōſenſere copula, matrimonium tamen eſſe videtur, & contractus, qui iam ſolui reſcindique nullo pacto poſſit. Idem *Harmenopolus lib. 4. T. 1.* ex nouella Alexii Comneni ſponſalia ea demum nuptiis æquipollere tradit, quæ ſacram benedictionem agnouerunt. Alia ſponſalia vera nec eſſe nec dici, ſed vim quandam habere & efficaciam. Verba Nouellæ adſcribenda cenſemus. 1
Ἐκείνας τὰς κυρίως μνηστείας καὶ ἀτεχνῶς ἰσοῦν ὁμοῦντας τῷ γάμῳ ὅσαι καὶ τὸν χρόνον ὃν ἡ τοῦ βασιλέως κυρίου λέοντος θεσμοσία ὥρισατο ἀλλότριον ἔχον πρὸς ἑαυτὰς καὶ τὴν ἱερὰν εὐλογίαν ἐπακολουθοῦσαν ἐγνώκεισαν. Et paulo poſt. Nam talia ſponſalia, quæ proprie ſunt immota manere inconcuſſa & inſolubilia, vtpote Deo inter eos qui iunguntur interueniente, & primam vitæ conciliationem confirmante, corroboranteque per Sactarum precum corroborationem, Et paulo poſt Si namque alteram partem morte forte aliove caſu aut mutato conſilio recedere aliamque ſibi conditionem quærere contingat, non exigua hinc abſurditas conſequetur, ſi præambula nuptiarum preces in ſponſalibus peractæ pro nihilo, & quaſi adhibitæ non eſſent, reputentur, & ſine diſcrimine ea res intelligatur, quaſi Deus inter perſonas, quæ coniungenda ſunt, per ſponſalia introductus non eſſet. Quibus conſentanea ſunt quæ *Euariſtus Pontifex tradidit, c. aliter 30. q. 5. 24. & c. qualis & c. noſtrates,* & quæ habentur *c. cum inhibitio declaranda eſt deſſponſatio.* Aliter legitimum non ſit coniugium niſi ſuo tempore ſacerdotaliter vt mos eſt, cum precibus & oblationibus à ſacerdote vxor benedicatur, & à Paranymphis, vt conſuetudo docet, cuſtodita & conſociata, à proximis congruo tempore petita, à legibus dotetur, ac ſolenniter accipiatur, & biduo vel triduo orationibus vacent, & caſtitatem cuſtodiant. Et Leo quidem *Nouella 89.* ſtatuit matrimonium nec eſſe nec appellari debere ante ſacram benedictionem. Quæ omnia argumento ſunt, traditionem, mancipationem, & acceptionem poſſeſſionemque requiri ad recte conſtituendum matrimonium; quæ ſi fiant cum timore Dei & adhibita inuocatione precibuſque præuiis; eo feliciores ſucceſſus ſperare debēt coniuges: qua de re infra plura. A Paranymphis autem traditam ſponſam eſſe veriſimile eſt, vt qui eam cubiculum introduxerunt. Idque innuit *Auguſtinus* his verbis: Impletur cur cubiculum turbis numenum quando & Paranymphi inde diſcedunt *lib. 6. c. 9. de ciuitate Dei. Et c. aliter in verbis à Paranymphis cuſtodita & con-*

Digitized by Google

ſociata ſolenniter accipiatur. 30. quaſt. 2. Atque ab his, quæ de traditione, traductione & acceptione vxoris diximus, veteris Eccleſiæ inſtitutum non abhorret. Nam & apud Hæbreos non ante matrimonium conſummatum cenſebatur, quam ſponſa tradita cum ſponſo ſub chuppa conueniſſet, qua de re latius infra *cap. 11.* Ita & Tobias poſt conuiuium nuptiale in cubiculum, vna cum noua nupta deductus fuit *Tob. 7.* Et Ioſeph poſtquam ab angelo de accipienda Maria admonitus eſſet, Mariam domum duxit, id enim vult vocabulum quo Chaldæus vtitur [*debar*] hoc eſt adduxit ſeu minauit vt paulo ante explicauimus. Idque ab Hebræis accepiſſe Romanos dubium non eſt, apud quos ſponſa etiam in cubiculum introducebatur, & vbi omnes qui eam comitarētur abiiſſent ſponſus ianua clauſa foris cuſtodes diſponebat qui mulierculas à foribus arcerent, ſi quo virginis clamore commouerentur, dum vim paterentur: *Scaliger*
2 *Poetices lib. 3. cap. 101.* Et iccirco † tradit *Varro* ſparſas eſſe nuces vt à rapientibus pueris fieret ſtrepitus ne puellę vox virginitatem deponentis poſſit audiri, quorum meminit *Virgilius in Eclogis.*

Sparge marite nuces. ---

Et *Catullus de* nuptiis Iul. & Maul. *Da nuces pueris iners Concubine, Satis diu luſiſti nucibus.* Et eo ſpectant verba I. C. *in l. cum fuerit de cond. & demonſtrat.* Vxorem videri ductam vbi, in domum mariti venerit etſi in cubiculum nondum venerit. *Et Terent.* verba *Act. 5. Scen. 5.*

Credebas hæc dormienti tibi confecturos Deos,
Et illam ſine tua opera in cubiculum iri deductum domum.

Huc facit illud *Apollonii lib. 2. Verba Plinii ſunt*

Ille ego Cleopatram Calais Zetisq; ſororem
Mœnia Threicii iuſto moderamine tractus.
Cum premerem quondam magna cum dote puellam,
Deduxi in thalamum ſponſus lectumque iugalem

Nam & lectus nuptialis puellis nubentibus Græce, *νυμφίδιος θάλαμος*, ſternebatur, qui genialis dicebatur à liberis generandis. *Seruius in 6. Aeneid.* quaſi generalis vel potius generabilis. *Cicero pro Cluentio.* Lectum illum genialem, quem paulo ante filiæ ſuæ nubenti ſtrauerat, in eadem domo ſibi ornari & ſterni expulſa atque exturbata filia iubet. *Arnobius libr. 4.* Adulteria legibus vindicant, & capitalibus eos vindicant pœnis, quos in aliena comprehenderint fœdera, genialis ſe lectuli expugnatione iacuiſſe. *Apuleius lib. 9.* Quæ ſuo pudore poſtpoſito tori genialis calcato fœdere larem mariti lupinari maculaſſet infamia. Et *Lucanus.*

-- *Gradibusque accliuis eburnis*
Stat torus, & picto veſtes diſcriminat auro. lib. 2.

Vnde liquet lectum illum ſumptuoſiſſime ſtratum fuiſſe. Quo ſpectant *verba Apuleii.* Lectus Indica teſtudine perlucidus, plurima congerie tumidus, veſte
3 ſerica floridus *lib. 10. de aureo aſi.* Atque † hos tanquam legiſlatores optimos & authores

Digitized by Google

authores bonos Saxones imitati ſunt, qui lege lata cauerunt: Virum non ante mulieris legitimum tutorem fieri ſeu maritum, quam ipſe torum ſeu thalamum eius ingreſſus ſit vel conſcenderit *lib. 1. articul. 45.* Landrecht vbi dicitur: Daß der Mann ehelicher Vormundt wirdt ſeines Weibes/wenn ſie zu jhm ſchreitet in ſein Bette.

§. 7. SVMMARIA.

1 *An neceſſario concubitus requiratur vt matrimonium ſit perfectum & conſummatum.*

2 *Quidam vxores ſibi coniunctas nunquam attigerunt.*

SEd hic quærat aliquis an † neceſſario concubitus requiratur, vt matrimonium verum ſit & conſummatum? Reſpondeo ſatis eſſe & ad conſtitutionem & probationem matrimonii, ſi ſponſa copulata, tradita & mancipata ſit, & à marito accepta & poſſeſſa. Neque de concubitu ſollicite inquirendum eſſe vtrum is interuenerit an non. Nam concubitus non facit matrimonium ſed conſenſus nuptiis interueniens. Et per acceſſionem coitus matrimonium non fit melius ſed firmius. Et vxor ducta cenſetur etiamſi in cubiculum mariti non peruenerit. *d. l. cum fuerit & l. 4. de ritu nupt.* Nuptam etiam virginem dici vt ſi poſtquam domum deducta eſſet, maritus perierit & eam nunquam attigerit. Nam & lex præſumit eam, quæ in mariti domum deducta ſit, à viro integram non eſſe, vt hanc rem curioſe ſcrutari non ſit neceſſe, propter ſummum amorem & affectionem ſponſi in ſponſam, quæ etiam in ſacris literis expreſſa eſt, & præcipue in Canticis canticorum. Quo ſpectat illud veteris Poetæ Gratiani, 1

Primi complexus dulciſsima prima voluptas,
Hunc Veneri dedit impatiens natura furorem.

Et illud Philotii meretricis apud Terentium.

Quid ais? cum virgine adoleſcens vna cubuerit
Plus potus ſe illa abſtinere, vt potuerit?
Non veriſimile dicis, nec verum arbitror.

Huc facit illud Homeri, *lib. 14.* Illius ſtatim pectus amor peruaſit, vbi conſpexerat vxorem; qualis quondam peruaſerat, cum primo petito cubitu, ſicut concubitu commixti parentum charitatem, præ coniugali obliuiſcentes. Item:

A iuuene & cupido credatur reddita virgo.

Ouid. Itaque recte dicimus, viros illos ſeptem quibus filia Tobiæ coniuncta & tradita fuit, Saræ maritos reuera fuiſſe, etiamſi Aſmodæus Cacodæmon antequam in eius complexum venirent, vel vt habet textus, vxorio more congreſſi eſſent eos interfecit Nã concubitus non facit matrimoniũ. Et vt Thomas loquitur, eſt de ſecunda, non de prima perfectione matrimonii. Itaque immerito illi exprobratur ancillæ, quod ſeptem viros habuerit, nec vnius vxor fuerit cognominata. Nã reuera vxor fuit, vtpote per copulationem, traditionẽ, ductionẽ & acceptionẽ conſummato matrimonio, etiãſi concubitus non acceſſerit. Nã &

Ioſephi

Ioſeph & Maria coniuges fuerunt, & legitimo matrimonio iuncti, quamuis etiam nunquam Ioſeph attingeret, neq; ante neque poſt partum. *Tex. cap. quod dicitur & c. ſeq. & ibi gloſſ. in verbo antequam conuenirent, de verb. ſignific. ext.* vbi verba Hieronymi referuntur. Et Auguſtinus, *lib. 2. de conſenſu Euangeliſtarum cap. 1.* late tradit his verbis. Vnde eum (ſcilicet Ioſephum) patrem eius appellat nempe quia virum Mariæ recte intelligimus ſine carnis commixtione ipſa copulatione coniugii. Et ob hoc Chriſti patrem, multo coniunctius, quia ex eius coniuge
2 natus fuit, quam ſi eſſet aliunde adoptatus. Et de aliis † quibuſdam legitur, qui vxores ſibi coniunctas & traditas nunquam attigerunt, vt de Henrico Imperatore & eius cōiuge Kunigunda. *Blondus lib. 3. Romæ triumphantis.* Idem ego de domum deductione, quæ à veteribus religioſe obſeruata fuit, dicendum exiſtimo vt hodie neceſſaria non ſit.

§. 8. SVMMARIVM.

Veteres Theologi ſponſalia à nuptiis diſtinguunt.

Atque ab his quæ iam latiſſime perſecuti ſumus non diſſentiunt veteres Theologi ſeu patres; neque Ius Canonicum. Nam & hi ſponſalia à nuptiis diſerte diſtinguunt. Item ſponſas ab vxoribus ſponſos à maritis. Item puellas pactas ſeu deſponſas à traditis. Idque tam apud Græcos quam Latinos, Vnde ſunt vocabula μνήςωρ, μνηστεία, νυμφίον, γάμος ſupra à nobis explicata. Idque euidentiſſime oſtendit dictum veteris Theologi Diui Andreæ Hieroſolymitani, qui Mariam deſponſam Angelo reſpondentem introducit his verbis. Se quidē deſponſam, ſed non in nuptiis traditam eſſe. Item ſe matrimonii γάμου ἄπειρον. Item ſe ſponſum habere maritum, ſed non eiuſdem lecti ſocium, vt ex iis verbis quæ ſupra enumerauimus liquet. Quibus dici nihil poteſt expreſſius, nihil ad rem, de qua agimus, accommodatius: Et Auguſtinus diſertis verbis diſtinguit inter ſponſas pactas & traditas. Item inter ſponſum & maritum, his verbis. Jnſtitutum eſt, vt pactæ ſponſæ non ſtatim tradantur, ne vilem habeat, quam ſuſpirauit ſponſus dilatam. Et Tertullianus *lib. de virg. veland.* inter ſponſalia & nuptias intereſſe ſcribit. Deſponſata quodammodo nupta eſt, tamen inter quodammodo & verum ſatis intereſt. Et Ambroſius ad *Paternum*, ſi quis, inquit, deſponſata & tradita vtatur, rite coniugium vocatur. *27. q. 2. & c. ſeq.* dicitur, inter ſponſum & ſponſam coniugium non eſt. Et *in c. 6. de ſponſalib. impub.* vxor dicitur puella tradita viro in vxorem & ab ipſo traducta, & ſponſa dicitur mulier vſque ad benedictionem, & poſt benedictionem etiam vſque ad concubitum, *c. conſultationi de ſponſalib.* Quo loco quæritur de ſponſis, quæ poſt benedictionem ſeſe ſubduxerunt metum cauſantes: & deciditur audiendas eſſe. Jtem: ſponſo & ſpōſæ iure Canonico permiſſum eſt, altero inconſulto & inuito vitam monaſticam eligere, quod coniugibus domum traductis non licet; late *Lombardus lib. 4. ſent. diſtinct. 27. §. Quia vero.* Jn eoque poſſe Pontificem diſpenſare, etiamſi ſponſalia fuerint de præſenti *Olrad. conſil. 1. matrim.* Jdque Macharii exemplo confirmant,

Digitized by Google

mant, qui teſte Hieronymo, celebrato nuptiarum conuiuio, cum veſperi thalamum ingredi deberet vrbe exiuit, & tranſmarina petiit, & eremi ſolitudinem elegit. Et de S. Alexio Epiphanii filio iidem commemorant, cum vxori baltheũ ſeu zonam reliquiſſe & eã deſeruiſſe, idq; quod diuinitus vocatus eſſet. Et quãuis Magiſter Sententiarum ſomniat, ea ſponſalia de futuro fuiſſe tamen longe fallitur. Nam ſupra late demonſtrauimus, veterum ſponſalia de præſenti fuiſſe. Deinde Macharii & S. Alexii exempla non poſſunt ad ſponſalia de futuro referri, vtpote cum benedictio, copulatio, traditio & nuptiæ cingulique ſolutio ſubſecutæ ſint, quæ verum matrimonium conſtituunt. Quid, quod ex veteribus multi, & ij quidem non infimæ auctoritatis, coniugium tum demum eſſe ſtatuerunt, vbi concubitus acceſſerit, vt Auguſtinus; cuius verba à Gratiano referuntur *Cod. non eſt dubium 27. q. 2.* Non eſt inter eos coniugium, inter quos ſexus commixtio non eſt. Idem dicitur *C. ſtatutum 27. q. 2.* Coniugium deſponſatione initiatur, commixtione perficitur. Item; virum & vxorem non aliter fieri vnam carnem, quam ſibi mutuo cohæreant copula. Item; per mutua ſponſionis verba non fit vna caro. Item, per copulam maritus & vxor vnum corpus efficiuntur. *cap. Agathoſa 22. q. 2.* Sed id in plerisque verum eſt, vt cum de affinitate contrahenda diſputatur. Item de adulterio. Ex quibus omnibus efficitur, ſponſalia à nuptiis ſeu matrimonio longe differre: Et vt planius dicam ſponſalia etiam de præſenti matrimonium proprie loquendo non conſtituere, neque ſub matrimonii dictione contineri. Item appellatione ſponſæ vxorem non contineri. Item, nudo conſenſu non conſtitui matrimonium, ſed traditione, acceptione & poſſeſſione opus eſſe.

§. 9. SVMMARIA.

1 *Reſpondetur ad obiectiones.*
2 *Sponſa vxor quando dicitur, quomodo intelligendum.*
3 *Principes in tota Chriſtianitate more recepto ſeſe conſanguineos mutuo nominant.*
4 *Vox Hebræa Iſſa quid denotet.*
5 *Sponſa non recte dicitur vxor.*
6 *Quomodo intelligendum quando Theologi his vtuntur verbis,* Daß eine Verlöbnüß ſol ein Ehe ſeyn.
7 *Nuptiæ ſperatæ quæ olim dictæ.*
8 *Sponſa futura vxor eſt.*
9 *Sponſalia coniugium pactum appellatur.*
10 *Sponſalia matrimonium promiſſum vel deſponſum appellarunt veteres.*
11 *Explicatur c. quapropter 27. q. 2.*
12 *Sponſalia initium coniugii à quibuſdam dicitur.*
13 *Explicatur c. coniux 27. q. 2.*
14 *Sponſæ vxores quando vocantur quomodo intelligendum.*

Digitized by Google

1 SEd his aperte † refragari videtur *l. Seia de donat. inter vir. & vxo. vbi dicitur*, Matrimonium conſenſu contractum intelligi. Sed reſpondemus matrimonium contractum non cenſeri, antequam nuptiis celebratis tradita conſenſerit, iiſq; rebus conſenſum & votum reipſa ſatis exprimi. Deinde verba, cum certa die nuptura eſſet, ſatis arguũt, eam nondum nuptam, ſed deſponſam, & certũ diem nuptiis præſtitutum fuiſſe. Eo ipſo autem die donationẽ factam, anteq̃ aqua & igni acciperetur, hoc eſt, nuptiæ celebrarentur; quod veſperi fiebat, & antequã domum ducta eſſet. Nam nuptiarum celebratio domũ deductionẽ antecedit, itaq; valere modo ante nuptias facta ſit. Nec neceſſe eſt quærere, an ante, quã domum duceretur, facta ſit? Nam ſacramento ignis & aquæ nuptiarum fœdera ſanciebantur, & his noua fit coniux, hæc duo magna putant. Idem tradit *l. ſancimus, C. de nupt.* inſpiciendum eſſe tempus nuptiarum, & ex quo vota reipſa præceſſerint, hoc eſt, voluntas & deſiderium rebus ipſis & factis, vt nuptiarum celebratione patefacta ſit, & declarata, Neque hoc caſu curioſe quærendum, an ſit facta ante deductionem domum. Nam ante nuptias celebratas factam eſſe oportet, vt valeat, hoc eſt, ante initium matrimonii vel nuptiarum celebratarum non in ipſis nuptiis inchoatis & feruentibus, & quando vxor domum deducenda eſt. Et ita verba intelligenda eſſe §. *ſequens* declarat. *ſi virgini.* Nam & ibi inſpiciendum eſſe docet, an donatio poſt matrimonium vel ante facta fuerit. Die autem nuptiarum demum matrimonium contractum eſſe, cum aqua & igni acciperetur vxor, id eſt nuptiæ celebrarentur. Nam ex eo tempore incipit eſſe matrimonium, vt ſupra explicauimus. Rurſus obiicitur nobis *ex l. ſi donationem C. de nuptiis.* vbi Theodoſius conſtituit, pompæ celebritatiſq; nuptiarum omiſſionem matrimonii firmitati non obeſſe. Sed ſi quis legem recte ponderauerit & inſpexerit, reperiet, eam his quæ hactenus à nobis diſputata ſunt non repugnare. Nam expreſſe ait, pompam aliamque celebritatem nuptiarum matrimonio, alioqui recte inito, non obeſſe. Idque veriſſimum eſt. Loquitur autem de pompa & ceremoniis, quibus veteres in nuptiis contrahendis vſi ſunt. De quibus ſupra diximus & quorum *Lucanus* etiam meminit de nuptiis Catonis & Martiæ renouatis agens, quæ potius ad hilaritatem, delectationem & voluptatẽ excogitatæ eſſe videntur, quam vt ad matrimonium conſtituendum neceſſariæ ſint. Ideoque à Lucano vana pompa appellantur. Qualia ſunt quæ recenſet:

Feſta coronato non pendent limine ſerta,
Infulaq; in geminos diſcurrit candida poſtes
Legitimæq; faces, gradibuſq; acclinis eburnis
Stat thorus, & veſtes picto diſcriminat auro.
Turritaq; premens frontem matrona corona,
Tralata vetuit contingere limina planta.
Non timidum nuptæ leuiter tectura pudorem
Lutea demiſſos velarunt flammea vultus.

Balteus

Baltheus haud fluxus gemmis aſtrinxit amictus.
Colla monile decens humeriſq; hærentia primis
Suppara nudatos cingunt anguſta lacertos.
Sic, vt erat mæſti ſeruans lugubria cultus,
Quoq; modo natos, hoc eſt amplexa maritum.
Obſita funerea celatur purpura lana.
Non ſoliti luſere ſales, non more Sabino
Excepit triſtis conuitia feſta maritus.
Pignora nulla domus, nulli coiere propinqui.

Et Statius Papinius lib.1.Siluar.

Vix dum emiſſa dies, & iam ſocialia præſto
Omina, iam feſta feruet domus vtraq; pompa.
Fronde virent poſtes, & feruent compita flammis,
Et pars immenſæ gaudet celeberrima Romæ.

Arnobius. Cum in matrimonia conuenitis, toga ſterniris lectulos, & maritorum genios aduocatis. Nubentium crimen haſta celebrari mulieris puellarum togulas fortunam defertis ad virginalem. *lib.2.* De quibus celebritatibus & ceremoniis multa ex omnium auctorum libris congeſſit *Barnabas Briſſonius.* Interim tamen ad conſtituendum matrimoium requiruntur ea, quæ ſupra à nobis tradita ſunt, nimirum ſponſam in nuptiis iunctam, mancipatam, traditam, acceptam, & poſſeſſam eſſe. Idque idem *Lucanus* innuit verſibus ſequentibus:

Fœdera ſola tamen, vanaq; carentia pompa
Iura placent, ſacriſq; Deos admittere teſtes.

Item:

Iunguntur tacite contentiq; auſpice Bruto.

Is autem Martiæ frater erat, ne quis exiſtimet ſolo conſenſu & verbis ſponſaliorũ nuptias contractas eſſe. Atq; ita accipienda exiſtimo verba illa: alioqui recte initio *d.l.ſi donationem.* Rurſus occurritur nobis, & quidem à Theologis, hoc argumento tanquam firmiſſimo fundamento nitentibus, quod in ſacris literis ſponſa vxor appelletur, ideoque negari non poſſit, quod inter ſponſum & ſponſam ſit matrimonium. Sponſa † *Deuteronom. vigeſimo ſecundo.* vxor appellatur. 2
Si quis deſponſatam puellam alicuius in agro vel quolibet loco oppreſſerit, moriatur, quia vxorem proximi ſui nudauit. Et *Matth.1.* Maria Ioſepho deſponſa & nondum ducta vel accepta vxor dicitur. Ne metuas accipere Mariam vxorem tuam. Sed hic ego non meis ſed Gregorii verbis reſpondeo. Diuinæ legis mos eſt, ſponſas appellare vxores, non quod vxores ſint, ſed quod à parentibus fieri debeant. Quæ verba in Ius Canonicum relata ſunt, *27.q.2.& recte.* Nam reipſa non ſunt vxores, cum vota nuptiarum reipſa non proceſſerint, ſed ita appellantur propter promiſſionem factam, & ſpem futuri coniugii. Vel, *vt cap.ſic 27.quæſt.2.* ſpe futurarum, non re præſentium ſponſas coniuges appellari: quæ verba Gregorii ſunt. Auguſtinus, non effectu præſentium ſed ſpe futurarũ dixit

Digitized by Google

§5. SVMMARIA.

1 *Deductio domum olim apud Romanos & Græcos vſitata.*
2 *Quid ſignificet vxorem ducere.*
3 *Domum deductio quanta cum ſolennitate & accurata feſtiuitate ac pompa peracta ſit ab hominibus Ethnicis ex antiquitatibus docetur.*
4 *πάροχος quis fuerit veteribus.*
5 *Pronuba.*
6 *Colus & fuſus fœminarum inſtrumenta.*
7 *Sepulchris matronarum honeſtarum fuſum ex ære factum iniecerunt veteres.*
8 *Aes in terra nunquam conſumitur.*
9 *Camillus quis olim dictus.*
10 *Deus domiducus quis fuerit.*
11 *Iuno Domiduca quæ olim.*
12 *Coniuges noctu congrediebantur.*
13 *Ratio coeundi apud veteres vſitata.*

1 HAnc † autē domū deductionē, non tantū apud Romanos; verū etiam apud
Græcos vſitatiſſimā fuiſſe multis teſtimoniis comprobari poteſt: vt *Homer.*
lib.21.Odyſ. Si hic hunc tendet arcū virib. roboreq; fretus, Ipſe me domum ducet, ſuam me
coniugem habebit Et lib. *6. ἐς κλισιηνδροῖσι βείσας οἶκον δ᾽ ἀγάγηται. Achilles Statius.* En
magnificos nuptiarū tuarū apparat⁹, carcerem ſcil. ꝓ cubiculo, pro puluinis ter-
rā pro manilib. atq; armillis funes & laqueos; atq; ēt deductoris loco latro tibi
aſſidet: hymeniiq; vicē lamentationes implent. *Et Lucian. in Lexiphane* domū de-
2 ductur⁹ fuerat filiā ad nouū maritū: iāq; adeo exorabat illū. Hinc & † vxorē du-
cere Latini dicunt, vt & Græci, ſubintellecta voce domū, ꝙ hac domū deductio-
ne matrimoniū conſummaret̄, vt q̄ traditionis vice & miſſionis in poſſeſſionē
fungeretur. Nā mulier, vt ait *IC. l.5. de rit. nupt.* in mariti domū tanq̄ in domiciliū
matrimonii traducit̄ & poſt eā deductionē à marito vxor poſſidetur. Nec n. an-
te eā plenā corporis vxoris ſuę maritus habet poteſtatē, vt diſputat *Durand. ἐν μετ-*
πιτρῶς a. dicitur vxorē ducere. Idq; multorū bonorū auctorum teſtimonio com-
probari poteſt; quorū nos q̄dam referemus, qui plura noſſe cupit à Briſſonio pe-
tat *lib.1. Select. ex iure antiq.* Terent. 2. *Phor.1. Qua ratione inopem ducebat domū.* Itē
Hecy. 1. *Vxorē ducturū domū.* 4. Adelph. 5. *Et illam ſine tua opera in cubiculum deductū*
iri domū. Itē: *Ad me abducta eſt domū.* Plaut. In Aulul. *Volo te domū vxorē ducere.* Et in
Epid. *Genere natā bono pauperem domū vxorem ducere.* Et in Ciſtel. *Nunc alia eſt ducē-*
da domū ſua cognata. Liui⁹ lib. 10. Decad. 2 *Tunc ſe inſaniuiſſe cū Carthaginenſem fœ-*
3 *minā domū accepiſſet, illis nuptialib. facib. regiā conflagraſſe ſuā.* Et ne quid † antiquita-
tis ignoretur, & digito quaſi demōſtretur, nō ſolis verbis ſed firmiter ſtabilita, à
veterib. eſſe matrimonia, vt *ait Cic.* breuiter oſtēdem⁹, quāta cū ſolēnitate & ac-
curata feſtiuitate ac pompa hæc domū deductio pacta ſit ab hominib. Ethnicis.
Sciendū eſt itaq; noctu ſponſam domū deductā eſſe, à pueris tribus patrimis &
matrimis *Feſto & Sex. Pomp. teſte.* Quorū vnus facē pferebat reliqui duo nubentē
tenebant. Fax a. ex ſpina alba facta erat, ꝙ ea ad maleficia depellēda efficax eſſe
cre-

Digitized by Google

credebatur, quis interim & tedæ plures & funalia accēderentur vt ſponſę pręlucerent quas tedas iugales ſeu geniales vocabant. *Plutarch.* quinq; nec plures nec pauciores in nuptiis accendi ſolitas fuiſſe refert. Fax illa, qua prælucente noua nupta deducebatur, ab amicis rapi ſolita erat, ne eā ſub lecto viri vxor ea nocte collocaret, aut vir in ſepulchro comburendā curaret, ꝙ vtroq; alterius mors captari putabatur. Pedes autē ſponſa incedebat à pueris patrimis & matrimis manu ducta. Apud Gręcos iugo mularū aut boū lecticæ biſſellio ſimili iūcto, ſponſam curtui impoſitam in domū ſponſi ducebant. Spōſa in medio collocata, hinc ſponſo inde amico aut cognato honoratiſſimo aſſidentib. qui πάοχος dicebatur, ꝙ † iuxta ſpōſum & ſponſam veheretur, *Suidas.* Paranymphi autē eā in cubiculū introduxerunt & poſtea abierūt. Aderāt & † pronubæ, h.e mulieres, q̄ nubentē in lecto collocarent. *Apuleius lib. 8.* Idq; earū officiū fuit. *Catullus. Vos ſenibus cognita bene fœmina collocate puellulā in epithalamio.* Idq; ad locū Terentii *act. 5. ſc. 1. Illā in lecto collocant* notat Donatus. Vnde Tertullianus, *Monogamia apud Ethnicos ſummo in honore habita fuit. Nā & virginib. legitime nubentibus Vinnura pronuba adhibetur.* Tibul. *lib. 3.* Plutarch. *in Solone & in præceptis connub.* oris & vocis debere gratiam primā comē eſſe & ſuauem. *Solon etiā ſtatuit, vt priuſquā ſponſa collocaretur in lecto, malum Cydoniū arroderet, ne quid offenderet oris halitus, vel, vt alii exiſtimant, ne quid ex ipſius ore exeat, ꝙ aures & animū ſponſi offendat, hoc eſt, affabilē ſeſe præbeat.* Comitabatur autem nubentes quidam colum geſtans comptā cum fuſo ſtamine & lana. *Nam † colus & fuſus fœminarum ſunt inſtrumenta ad otium vitandum idonea: Vt* 6 *his ſymbolis admonerentur, nihil mulieribus otio pernicioſius eſſe.* Itaq; Telemachus ſæpe Penelopen matrem ad fuſum & colum remittit. Recte illa apud Ouidium:

4 (margin beside "dicebatur"); 5 (margin beside "q̄ nubentē")

Quid mihi cum ferro? quid bellica tela puellæ?
Aptior eſt digitis lana colusq; meis.

In epiſtolis Heroid. Hinc † apud veteres inoleuit, vt ſepulchris matronarum ho- 7
neſtarum fuſum ex ære ſeu cupro factum iniicerent, vt teſtarentur ibi matremfamilias ſedulam humatam eſſe. Ex ære † autem fiebant, quod æs in terra 8
nunquam conſumitur. Et vt mulierum ſepulchris fuſum iniecerint ita virorum, præſertim militum, gladium & calcaria. Eiuſmodi fuſum & calcaria ſæpe vidi & apud me in ſepulchris inuēta habeo. Et *Hieronymus Demetriadi* vitandum otium ſuadet, & vbi preces abſoluerit lanā iubet tractare & parare telam, vt hac operum viciſſitudine tempus fallat. Præterea vtenſilia mulieris, & quæ in vſu & miniſterio eius erant, per puerum impuberem in vaſe operto geſtare conſueuērūt. Puer † Camillus, vas ipſum Cumerum dicebatur. Sed & aſſes tres ad maritū nu- 9
bentes deferebant, vt apud Nonium Marcellum Varro ſcribit, quorum vnum quem in manu habebant tanquam merenti, marito dare, alium, quem in pede habebant, in loco larium familiarium ponere, tertium in ſacciperio in compito vicinali reſignare ſolebant. Et huic deductioni † Deus adſignabatur, & præ- 10
erat Domiducus. *Auguſtinus. libro 6. cap. 9. de ciuitate Dei*: & Iuno † Domidu- 11
ca & Iterduca. Noctu autem † non interdiu coniuges congrediebantur ob 12

pudoris fœminei reuerentiam. *Alexander in problem.* Et *Raphael Volaterranus:* & in tenebris, vt calumnia quædã ſit Veneris illicitæ, quando cum licitis & honeſtis pudor adhibetur & verecundia, *Blondus lib. 8. Roma triumphantis. Eraſmus.* Vt primus ſponſę cum ſponſo congreſſus, careat omni moleſtia, & ea de cauſa ſine lumine, ſponſam in ſponſi cubiculum inductam fuiſſe. Ita enim fuiſſe deceptum Patriarcham Iacob, cui pro Rachaele obtruſa fuit Lya. Eius rei geminam aſſignant cauſam, vel vt conſuleretur pudori ſexus fœminei, vt diximus ex Alexandro, vel ne primo congreſſu, qui moroſiſſimus eſt oculos ſponſi. His conſentanea ſunt quæ Lycurgus ſanxit. Puellæ raptæ ſponſoque traditæ capit pronuba rapit, veſteque virili & calceis adornatam reclinat in torum è foliis congeſtum

13. ſolam abſque lumine. Spõſus non † ebrius, nec ad laſciuiam compoſitus, ſed ſobrius & pro more cœnatus phitidiis ingreſſus ad eam, zonam ſoluit, ipſamque ſublatam in lectum transfert, paululumque cum ea moratus modeſte abit, vt ſicut conſueuerat cum reliquis iuuenibus dormiat. Idem que poſtea agit, vt cum æqualibus interdiu degens noctuque cubans ad ſponſam caute commeet, verecunde metuens, ne quis eorum, qui in domo ea ſunt ipſum animaduertat: nec non etiam ſponſa id machinatur, vt commode & furtim congredi poſſent. Idq; agunt non paruo tempore, ſed euſque vt nonnulli liberi ſint nati, priuſquam interdiu ſuas vxores viderent. Hæc autem ratio coeundi, non modo continentiæ fuit & modeſtiæ exercitatio, ſed corpora etiam ad generandum apta reddidit, vt recenti ſemper nouoque amore conuenirent, qui non ſatietate obrueretur neque nimia conſuetudine euaneſceret, cum nunquam non aliquem deſiderii fomitem alter in alterius animo relinqueret. *Plutarchus in Lycurgo.* Babylonii vero quoties cum vxoribus commiſcebantur; ſuffitum ex thymiamate faciebant, eique aſſidebant, tam maritus quam vxor & ſub diluculo ambo abluebant; neque vllum vas antequam ſe abluiſſent tangebant. Idem Arabes facere ſcribit. *Herodotus lib 1.* vt mirum videri nõ debeat Tobiam ab Angelo Raphaele iuſſum eſſe prima nuptiarum nocte ſuffitum facere ſub veſtes vel pallam Saræ ex iecore vel corde piſcis, *Tobiæ cap. 7.* Refert Ælianus in nuptiis antiquorum poſt hymnum hymenæo dictum cornicem inuocari ſolitam ſymbolum concordiæ vtriuſque coniugum. Addit id ea de cauſa fieri, quod mira ſit cornicum concordia, & quod ex pari eorũ cum alterutra mortua altera nulli poſtea miſceatur, ſed vidua ac mœſta ætatem degat. Plura hac de re collegit *Barnabas Briſſonius de ritu nupt.* quæ ſi quis ſitim antiquitatis cognoſcendæ explere cupit legere poteſt. Nobis ſatis eſt oſtendiſſe, non ſolum verbis ſponſaliorum coniugia conſtituta eſſe, ſed rebus ipſis ſtabilita proceſſiſſe: ne quis hunc contractum omnium maximum & ſanctiſſimum emptioni & venditioni reliquiſque contractibus, qui ſolo conſenſu perficiuntur, & præter verba nihil requirunt per omnia conferat.

§. 6. SVMMARIA.

1 *Ad conſtituendum matrimonium, præter verba requiritur benedictio ſacerdotis ſeu copulatio.*

2 Nu-

Digitized by Google

2 *Nuces quare ſparſæ olim.*
3 *Saxones veterum morem imitati.*

IDem quoq; ſecuti ſunt poſteriores Imperatores vt Leo & Alexius Comnenus qui editis conſtitutionibus cauerunt ad conſtituendum matrimonium, præter verba † requiri benedictionem ſacerdotis ſeu copulationem, vt refert *Harmenopolus lib. 3. T. 4.* his verbis: Hodie nudo conſenſu non contrahitur matrimonium, ſed niſi Sacerdotum precibus interpoſitis corroboratum fuerit, nec nuptiæ contrahuntur, nec prohibentur qui contrahunt à ſe inuicem diſcedere. Porro benedictione, ſacriſque peractis etſi non præceſſerit ipſum connubium, & eorum, qui iam cõſenſere copula, matrimonium tamen eſſe videtur, & contractus, qui iam ſolui reſcindique nullo pacto poſſit. Idem *Harmenopolus lib. 4. T. 1.* ex nouella Alexii Comneni ſponſalia ea demum nuptiis æquipollere tradit, quæ ſacram benedictionem agnouerunt. Alia ſponſalia vera nec eſſe nec dici, ſed vim quandam habere & efficaciam. Verba Nouellæ adſcribenda cenſemus. 1
Ἐκείνας τὰς κυρίως μνηστείας καὶ ἀτεχνῶς ἰδέσαν ὁμοιοῦντας τῷ γάμῳ ὅσαι καὶ τὸν χρόνον ὃν ἡ τοῦ βασιλέως κυρίου Λέοντος θεσμοθεσία ὥρισατο ἀνέλλιπον ἔχουσι πρὸς ἑαυτὰς καὶ τὴν ἱερὰν εὐλογίαν ἐπακολουθοῦσαν ἐγνώκεισαν. Et paulo poſt. Nam talia ſponſalia, quæ proprie ſunt immota manere inconcuſſa & inſolubilia, vtpote Deo inter eos qui iunguntur interueniente, & primam vitæ conciliationem confirmante, corroboranteque per Sacrarum precum corroborationem, Et paulo poſt Si namque alteram partem morte forte alioue caſu aut mutato conſilio recedere aliamque ſibi conditionem quærere contingat, non exigua hinc abſurditas conſequetur, ſi præambula nuptiarum preces in ſponſalibus peractæ pro nihilo, & quaſi adhibitæ non eſſent, reputentur, & ſine diſcrimine ea res intelligatur, quaſi Deus inter perſonas, quæ coniungenda ſunt, per ſponſalia introductus non eſſet. Quibus conſentanea ſunt quæ *Euariſtus Pontifex tradidit, c. aliter 30. q. 5. 24. & c. qualis & c. noſtrates*, & quæ habentur *c. cum inhibitio declaranda eſt deſponſatio.* Aliter legitimum non ſit coniugium niſi ſuo tempore ſacerdotaliter vt mos eſt, cum precibus & oblationibus à ſacerdote vxor benedicatur, & à Paranymphis, vt conſuetudo docet, cuſtodita & conſociata, à proximis congruo tempore petita, à legibus dotetur, ac ſolenniter accipiatur, & biduo vel triduo orationibus vacent, & caſtitatem cuſtodiant. Et Leo quidem *Nouella 89.* ſtatuit matrimonium nec eſſe nec appellari debere ante ſacram benedictionem. Quæ omnia argumento ſunt, traditionem, mancipationem, & acceptionem poſſeſſionemque requiri ad recte conſtituendum matrimonium, quæ ſi fiant cum timore Dei & adhibita inuocatione precibuſque præuiis, eo feliciores ſucceſſus ſperare debet coniuges: qua de re infra plura. A Paranymphis autem traditam ſponſam eſſe veriſimile eſt, vt qui eam cubiculum introduxerunt. Idque innuit *Auguſtinus* his verbis. Impletur cur cubiculum turbis numinum quando & Paranymphi inde diſcedunt *lib. 6. c. 9. de ciuitate Dei. Et c. aliter in verbis à Paranymphis cuſtodita & con-*

Digitized by Google

ſociata ſolenniter accipiatur. 30. quæſt. 2. Atque ab his, quæ de traditione, traductione & acceptione vxoris diximus, veteris Eccleſiæ inſtitutum non abhorret. Nam & apud Hæbreos non ante matrimonium conſummatum cenſebatur, quam ſponſa tradita cum ſponſo ſub chuppa conueniſſet, qua de re latius infra *cap. 11.* Ita & Tobias poſt conuiuium nuptiale in cubiculum, vna cum noua nupta deductus fuit *Tob. 7.* Et Ioſeph poſtquam ab angelo de accipienda Maria admonitus eſſet, Mariam domum duxit, id enim vult vocabulum quo Chaldæus vtitur [*debar*] hoc eſt adduxit ſeu minauit vt paulo ante explicauimus. Idque ab Hebræis accepiſſe Romanos dubium non eſt, apud quos ſponſa etiam in cubiculum introducebatur, & vbi omnes qui eam comitarētur abiiſſent ſponſus ianua clauſa foris cuſtodes diſponebat qui mulierculas à foribus arcerent, ſi quo virginis clamore commouerentur, dum vim paterentur: *Scaliger*
2 *Poetices lib. 3. cap.* 101. Et iccirco † tradit *Varro* ſparſas eſſe nuces vt à rapientibus pueris fieret ſtrepitus ne puellę vox virginitatem deponentis poſſit audiri, quorum meminit *Virgilius in Eclogis.*

Sparge marite nuces. ---

Et *Catullus* de nuptiis Iul. & Maul. *Da nuces pueris iners Concubine, Satis diu luſiſti nucibus.* Et eo ſpectant verba I. C. *in l. cum fuerit de cond. & demonſtrat.* Vxorem videri ductam vbi, in domum mariti venerit etſi in cubiculum nondum venerit. *Et Terent.* verba *Act. 5. Scen. 5.*

Credebas hac dormienti tibi confecturos Deos,
Et illam ſine tua opera in cubiculum iri deductum domum.

Huc facit illud *Apollonii lib. 2. Verba Plinii ſunt*

Ille ego Cleopatram Calais Zetiq; ſororem
Mœnia Threicii iuſto moderamine tractus.
Cum premerem quondam magna cum dote puellam,
Deduxi in thalamum ſponſus lectumque iugalem

Nam & lectus nuptialis puellis nubentibus Græce, νυμφίδιος θάλαμος, ſternebatur, qui genialis dicebatur à liberis generandis. *Seruius in 6. Aeneid.* quaſi generalis vel potius generabilis. *Cicero pro Cluentio.* Lectum illum genialem, quem paulo ante filiæ ſuæ nubenti ſtrauerat, in eadem domo ſibi ornari & ſterni expulſa atque exturbata filia iubet. *Arnobius libr. 4.* Adulteria legibus vindicant, & capitalibus eos vindicant pœnis, quos in aliena comprehenderint fædera, genialis ſe lectuli expugnatione iacuiſſe. *Apuleius lib. 9.* Quæ ſuo pudore poſtpoſito tori genialis calcato fœdere larem mariti lupinari maculaſſet infamia. Et *Lucanus.*

--- *Gradibusque accliuis eburnis*
Stat torus, & picto veſtes diſcriminat auro. lib. 2.

Vnde liquet lectum illum ſumptuoſiſſime ſtratum fuiſſe. Quo ſpectant verba *Apuleii.* Lectus Indica teſtudine perlucidus, plurima congerie tumidus, veſte
3 ſerica floridus *lib. 10. de aureo aſi.* Atque † hos tanquam legiſlatores optimos & authores

Digitized by Google

authores bonos Saxones imitati ſunt, qui lege lata cauerunt: Virum non ante mulieris legitimum tutorem fieri ſeu maritum, quam ipſe torum ſeu thalamum eius ingreſſus ſit vel conſcenderit *lib. 1. articul. 45.* Landtrecht vbi dicitur: Daß der Mann ehelicher Vormundt wirdt ſeines Weibes/wenn ſie zu jhm ſchreitet in ſein Bette.

§. 7. SVMMARIA.

1 *An neceſſario concubitus requiratur vt matrimonium ſit perfectum & conſummatum.*

2 *Quidam vxores ſibi coniunctas nunquam attigerunt.*

SEd hic quærat aliquis an † neceſſario concubitus requiratur, vt matrimonium verum ſit & conſummatum? Reſpondeo ſatis eſſe & ad conſtitutionem & probationem matrimonii, ſi ſponſa copulata, tradita & mancipata ſit, & à marito accepta & poſſeſſa. Neque de concubitu ſollicite inquirendum eſſe vtrum is interuenerit an non. Nam concubitus non facit matrimonium ſed conſenſus nuptiis interueniens. Et per acceſſionem coitus matrimonium non fit melius ſed firmius. Et vxor ducta cenſetur etiamſi in cubiculum mariti non peruenerit. *d. l. cum fuerit & l. 4. de ritu nupt.* Nuptam etiam virginem dici vt ſi poſtquam domum deducta eſſet, maritus perierit & eam nunquam attigerit. Nam & lex præſumit eam, quæ in mariti domum deducta ſit, à viro integram non eſſe, vt hanc rem curioſe ſcrutari non ſit neceſſe, propter ſummum amorem & affectionem ſponſi in ſponſam, quæ etiam in ſacris literis expreſſa eſt, & præcipue in Canticis canticorum. Quo ſpectat illud veteris Poetæ Gratiani, 1

Primi complexus dulciſſima prima voluptas,
Hunc Veneri dedit impatiens natura furorem.

Et illud Philotii meretricis apud Terentium.

Quid ais? cum virgine adoleſcens vna cubuerit
Plus potus ſe illa abſtinere, vt potuerit?
Non veriſimile dicis, nec verum arbitror.

Huc facit illud Homeri, *lib. 14.* Illius ſtatim pectus amor peruaſit, vbi conſpexerat vxorem; qualis quondam peruaſerat, cum primo petito cubitu, ſicut concubitu commixti parentum charitatem, præ coniugali obliuiſcentes. Item:

A iuuene & cupido credatur reddita virgo.

Ouid. Itaque recte dicimus, viros illos ſeptem quibus filia Tobiæ coniuncta & tradita fuit, Saræ maritos reuera fuiſſe, etiamſi Aſmodæus Cacodæmon antequam in eius complexum venirent, vel vt habet textus, vxorio more congreſſi eſſent eos interfecit Nā concubitus non facit matrimoniū. Et vt Thomas loquitur, eſt de ſecunda, non de prima perfectione matrimonii. Itaque immerito illi exprobrantur ancillæ, quod ſeptem viros habuerit, nec vnius vxor fuerit cognominata. Nā reuera vxor fuit, vtpote per copulationem, traditionē, ductionē & acceptionē conſummato matrimonio, etiāſi concubitus non acceſſerit. Nā &

Ioſephi

Ioſeph & Maria coniuges fuerunt, & legitimo matrimonio iuncti, quamuis etiam nunquam Ioſeph attingeret, neq; ante neque poſt partum. *Tex. cap. quod dicitur & c. ſeq. & ibi gloſſ. in verbo antequam conuenirent, de verb. ſignific. ext.* vbi verba Hieronymi referuntur. Et Auguſtinus, *lib. 2. de conſenſu Euangeliſtarum cap. 1.* late tradit his verbis. Vnde eum (ſcilicet Ioſephum) patrem eius appellat nempe quia virum Mariæ recte intelligimus ſine carnis commixtione ipſa copulatione coniugii. Et ob hoc Chriſti patrem, multo coniunctius, quia ex eius coniuge
2 natus fuit, quamſi eſſet aliunde adoptatus. Et de aliis † quibuſdam legitur, qui vxores ſibi coniunctas & traditas nunquam attigerunt, vt de Henrico Imperatore & eius cõiuge Kunigunda. *Blondus lib. 3. Romæ triumphantis.* Idem ego de domum deductione, quæ à veteribus religioſe obſeruata fuit, dicendum exiſtimo vt hodie neceſſaria non ſit.

§. 8. Svmmarivm.

Veteres Theologi ſponſalia à nuptiis diſtinguunt.

ATque ab his quæ iam latiſſime perſecuti ſumus non diſſentiunt veteres Theologi ſeu patres; neque Ius Canonicum. Nam & hi ſponſalia à nuptiis diſerte diſtinguunt. Item ſponſas ab vxoribus ſponſos à maritis. Item puellas pactas ſeu deſponſas à traditis. Idque tam apud Græcos quam Latinos, Vnde ſunt vocabula μνῆστρα, μνηστεία, μνηστεῖον, γάμος ſupra à nobis explicata. Idque euidentiſſime oſtendit dictum veteris Theologi Diui Andreæ Hieroſolymitani, qui Mariam deſponſam Angelo reſpondentem introducit his verbis. Se quidẽ deſponſam, ſed non in nuptiis traditam eſſe. Item ſe matrimonii γάμου ἄπειρ. Item ſe ſponſum habere maritum, ſed non eiuſdem lecti ſocium, vt ex iis verbis quæ ſupra enumerauimus liquet. Quibus dici nihil poteſt expreſſius, nihil ad rem, de qua agimus, accommodatius: Et Auguſtinus diſertis verbis diſtinguit inter ſponſas pactas & traditas. Item inter ſponſum & maritum, his verbis. Inſtitutum eſt, vt pactæ ſponſæ non ſtatim tradantur, ne vilem habeat, quam ſuſpirauit ſponſus dilatam. Et Tertullianus *lib. de virg. veland.* inter ſponſalia & nuptias intereſſe ſcribit. Deſponſata quodammodo nupta eſt, tamen inter quodammodo & verum ſatis intereſt. Et Ambroſius ad *Paternum*, ſi quis, inquit, deſponſata & tradita vtatur, rite coniugium vocatur. *27. q. 2. & c. ſeq.* dicitur, inter ſponſum & ſponſam coniugium non eſt. Et *in c. 6. de ſponſalib. impub.* vxor dicitur puella tradita viro in vxorem & ab ipſo traducta, & ſponſa dicitur mulier vſque ad benedictionem, & poſt benedictionem etiam vſque ad concubitum, *c. conſultationi de ſponſalib.* Quo loco quæritur de ſponſis, quæ poſt benedictionem ſeſe ſubduxerunt metum cauſantes: & deciditur audiendas eſſe. Item: ſponſo & ſpõſæ iure Canonico permiſſum eſt, altero inconſulto & inuito vitam monaſticam eligere, quod coniugibus domum traductis non licet; late *Lombardus lib. 4. ſent. diſtinct. 27. §. Quia vero.* In eoque poſſe Pontificem diſpenſare, etiamſi ſponſalia fuerint de præſenti *Olrad. conſil. 1. matrim.* Idque Macharii exemplo confirmant,

mant, qui teſte Hieronymo, celebrato nuptiarum conuiuio, cum veſperi thalamum ingredi deberet vrbe exiuit, & tranſmarina petiit, & eremi ſolitudinem elegit. Et de S. Alexio Epiphanii filio iidem commemorant, eum vxori baltheū ſeu zonam reliquiſſe & eā deſeruiſſe, idq; quod diuinitus vocatus eſſet. Et quāuis Magiſter Sententiarum ſomniat, ea ſponſalia de futuro fuiſſe tamen longe fallitur. Nam ſupra late demonſtrauimus, veterum ſponſalia de præſenti fuiſſe. Deinde Macharii & S. Alexii exempla non poſſunt ad ſponſalia de futuro referri, vtpote cum benedictio, copulatio, traditio & nuptiæ cingulique ſolutio ſubſecutæ ſint, quæ verum matrimonium conſtituunt. Quid, quod ex veteribus multi, & ij quidem non infimæ auctoritatis, coniugium tum demum eſſe ſtatuerunt, vbi concubitus acceſſerit, vt Auguſtinus; cuius verba à Gratiano referuntur *Cod. non eſt dubium 27. q. 2.* Non eſt inter eos coniugium, inter quos ſexus commixtio non eſt. Idem dicitur *C. ſtatutum 27. q. 2.* Coniugium deſponſatione initiatur, commixtione perficitur. Item; virum & vxorem non aliter fieri vnam carnem, quam ſibi mutuo cohæreant copula. Item; per mutua ſponſionis verba non fit vna caro. Item, per copulam maritus & vxor vnum corpus efficiuntur. *cap. Agathoſa 22. q. 2.* Sed id in pleriſque verum eſt, vt cum de affinitate contrahenda diſputatur. Item de adulterio. Ex quibus omnibus efficitur, ſponſalia à nuptiis ſeu matrimonio longe differre: Et vt planius dicam ſponſalia etiam de præſenti matrimonium proprie loquendo non conſtituere, neque ſub matrimonii dictione contineri. Item appellatione ſponſa vxorem non contineri. Item, nudo conſenſu non conſtitui matrimonium, ſed traditione, acceptione & poſſeſſione opus eſſe.

§. 9. SVMMARIA.

1 *Reſpondetur ad obiectiones.*
2 *Sponſa vxor quando dicitur, quomodo intelligendum.*
3 *Principes in tota Chriſtianitate more recepto ſeſe conſanguineos mutuo nominant.*
4 *Vox Hebræa Iſſa quid denotet.*
5 *Sponſa non recte dicitur vxor.*
6 *Quomodo intelligendum quando Theologi his vtuntur verbis,* Daß eine Verlöbnüß ſol ein Ehe ſeyn.
7 *Nuptiæ ſperatæ quæ olim dictæ.*
8 *Sponſa futura vxor eſt.*
9 *Sponſalia coniugium pactum appellatur.*
10 *Sponſalia matrimonium promiſſum vel deſponſum appellarunt veteres.*
11 *Explicatur c. quapropter 27. q. 2.*
12 *Sponſalia initium coniugii à quibuſdam dicitur.*
13 *Explicatur c. coniux 27. q. 2.*
14 *Sponſa vxores quando vocantur quomodo intelligendum.*

Q Sed

Digitized by Google

Baltheus haud fluxus gemmis aſtrinxit amictus.
Colla monile decens humeriſq; hærentia primis
Suppara nudatos cingunt anguſta lacertos.
Sic, vt erat mæſti ſeruans lugubria cultus,
Quoq; modo natos, hoc eſt amplexa maritum.
Obſita funerea celatur purpura lana.
Non ſoliti luſere ſales, non more Sabino
Excepit triſtis conuitia feſta maritus.
Pignora nulla domus, nulli coiere propinqui.

Et Statius Papinius lib. 1. Siluar.

Vix dum emiſſa dies, & iam ſocialia præſto
Omina, iam feſta feruet domus vtraq; pompa.
Fronde virent poſtes, & feruent compita flammis,
Et pars immenſæ gaudet celeberrima Romæ.

Arnobius. Cum in matrimonia conuenitis, toga ſternitis lectulos, & maritorum genios aduocatis. Nubentium crinem haſta celebrari mulieris puellarum togulas fortunam defertis ad virginalem. *lib. 2.* De quibus celebritatibus & ceremoniis multa ex omnium auctorum libris congeſſit *Barnabas Briſſonius.* Interim tamen ad conſtituendum matrimoium requiruntur ea, quæ ſupra à nobis tradita ſunt, nimirum ſponſam in nuptiis iunctam, mancipatam, traditam, acceptam, & poſſeſſam eſſe. Idque idem *Lucanus* innuit verſibus ſequentibus:

Fœdera ſola tamen, vanaq; carentia pompa
Iura placent, ſacriſq; Deos admittere teſtes.

Item:

Iunguntur tacite contentiq; auſpice Bruto.

Is autem Martiæ frater erat, ne quis exiſtimet ſolo conſenſu & verbis ſponſaliorũ nuptias contractas eſſe. Atq; ita accipienda exiſtimo verba illa: alioqui rectè initio *d. l. ſi donationem.* Rurſus occurritur nobis, & quidem à Theologis, hoc argumento tanquam firmiſſimo fundamento nitentibus, quod in ſacris literis ſponſa vxor appelletur, ideoque negari non poſſit, quod inter ſponſum & ſponſam ſit matrimonium. Sponſa † *Deuteronom. vigeſimo ſecundo.* vxor appellatur. 2
Si quis deſponſatam puellam alicuius in agro vel quolibet loco oppreſſerit, moriatur, quia vxorem proximi ſui nudauit. Et *Matth. 1.* Maria Ioſepho deſponſa & nondum ducta vel accepta vxor dicitur. Ne metuas accipere Mariam vxorem tuam. Sed hic ego non meis ſed Gregorii verbis reſpondeo. Diuinæ legis mos eſt, ſponſas appellare vxores, non quod vxores ſint, ſed quod à parentibus fieri debeant. Quæ verba in Ius Canonicum relata ſunt, *27. q. 2. & recte.* Nam reipſa non ſunt vxores, cum vota nuptiarum reipſa non proceſſerint, ſed ita appellantur propter promiſſionem factam, & ſpem futuri coniugii. Vel, *vt cap. ſic 27. quæſt. 2.* ſpe futurarum, non re præſentium ſponſas coniuges appellari: quæ verba Gregorii ſunt. Auguſtinus, non effectu præſentium ſed ſpe futurarũ dixit

Digitized by Google

c. inſtitutum ead. q. cum virum audieris, non ſubeat tibi ſuſpicio nuptiarum, ſed recordere conſuetudinis ſcripturarum, quod ſponſi & ſponſæ vocentur vxores: *& d. c. inſtitutum.* Et Iacob. *Geneſ. 29.* loquens de Rachele ſibi tum deſponſa: trade, inquit, mihi vxorem meam.
8 Beda *ſuper Leuiticum, ſuper verba: ſi quis ſponſam alterius violauerit*, ſponſam vxorem, dixit, non quæ tunc erat, ſed quę futura erat vxor, idque Hieronymi auctoritate cuius verba recenſuimus. *Beza* ad illa verba: τὴν γυναῖκά σου, hoc eſt, quæ tibi pacta eſt vxor. Nam quæ deſponſa erat, iam vxor deſtinatione habebatur: vel ita interpretari poſſumus, τὴν γυναῖκά σου, vt ſit vxor tua *Matth. 1.* Ita & ſacræ literæ, ſponſos generos appellant, non quod ſint, ſed propter ſpem & promiſſionem. Procopius Gazæus *Geneſ. 19.* Loth, inquit, appellat eos, qui filias ducturi erant, generos: qua ratione igitur ſupra nominabat filias virgines, cum generorum facit mentionem? Videtur ſponſos appellaſſe generos, ſicut Nouum Teſtamentum Ioſephum vocat maritum vel virum Mariæ, *c. egreſſus 27. q. 2.* Quod & apud prophanos auctores non eſt nouum. Ita apud Virgilium 12. *Aeneid.* Regina Amata coniux Latini, Turnum generum appellat, cum tamen ei filia nunquam collocata fuerit Lauinia:

Nec generum Aeneam captiua videbo,

Promiſſam eripui genero, atq; arma impia ſumpſi.

lib. 7. Aeneid. Et ibi Æneas Latinum ſocerum appellat. Apud Homerum Helena Hectorem appellat leuirum, hoc eſt, mariti fratrem, tametſi rapta & adultera eſſet. *Leuir mi*, inquit, *ſi te leuirum meum mihi appellare fas eſt catellæ miſeræ atq; infelici. Iliad. lib 6.* Et apud Liuium, *lib. 6. Decad. 3* Scipio etiam appellat parentes ſponſæ Lucei ſoceros, etiamſi illa nupta non eſſet. Fuit ſponſa tua, inquiens, apud me eadem, quæ apud ſoceros tuos parenteſque ſuos, verecundia ſeruata eſt tibi. Item; ſupra dotem quam à ſocero accepturus es, hæc tibi à me dotalia dona accedent, aurumque tollere & ſibi herem iuſſit. Et apud Euripidem *in Iphigenia*, Clytemneſtra Achillem maritum filiæ nominat, quæ tamen illi nunquam nupſit. *Et ſi nondum Achilles eam duxiſti in matrimonium, tamen nominatus es charus maritus puellæ.* Et Medea Iaſonem coniugem appellat, cum tamen ei nupta non eſſet, ſed ſaltem clam fidem dediſſet, & cum eo abiiſſet. Et Pylades de Electra in *Oreſte* apud Euripidem *Ergo ſimul* inquit, *mori me oportet tecum, & cum hac. Nam ipſam meum, cui ſp*[illegible]*, iudico eſſe coniugem.* Eodem ſpectant Tyreſiæ verba de Hemione. Hermionis nuptiæ victimam prohibent: non enim eſt cœlebs, quamuis non attigerit eum, ſed habet deſponſatam. Reſpice ad has voces ei iam precor anno coniux *Valer. Flaccus.* Et viduam ſe appellat Clytemneſtra, quod eius maritus Agamemnon 10. annos abfuiſſet, cum tamen adhuc eſſet ſuperſtes. Seneca in Agamemnone. *Decem per annos vidua reſpiciam virum. Nutrix. At te flectat coniugii ſacrum nomen, Meminiſſe debes ſobolis ex illo tuæ.* Et Plautus *in Sticho.* Penelopen quæ marito diutius caruerat viduam appellat. *Credo ego miſeram Penelopen ſoror ſuo ex animo, quæ tam diu vidua viro ſuo caruit.* In ſacris literis Laban vocat Iacobum fratrem cum eſſet ſororis filius *Geneſ. 29.* Laban dicitur filius

filius Nachor, cum ſit nepos Nachor: *ibidem*. Vnde colligitur, quantum iſtis appellationibus tribuendum ſit. Et in tota † Chriſtianitate more iam recepto 3
Principes ſeſe conſanguineos mutuo nominant & ſalutant tam coram, quam literis, etſi inter eos nulla neceſſitudo ſit, ne quis blandis illis appellationibus nimis inhæreat. Huc accedit † quod vox Hebræa *Iſſa* quæ apud Moſen *Deutero.* 4
22. & vox *γυνη* quæ apud Matth. extat, non tam vxorem quam mulierem & fœminam ſonat, vel viram potius. Quo vocabulo etiam veteres Latini vſi ſunt pro fœmina vel muliere. *Feſtus*: Fœminas quas nũc dicimus, antiquis VIRAS appellatas; vnde adhuc permanent virgines & viragines: Idque ad imitationem Hebræorum qui ab Is ISSA, hoc eſt, à vir vira faciunt. Immo vocem vir eandem cum Is exiſtimo *aleph* in U mutato: quod & in voce ESTA & HESPER factum videmus. Vnde Veſta & Veſper, & S in R transformato: nam & linguis vulgaribus promiſcue literis R. & S. vtuntur. Itaque & interpretes vocem ISSA quæ *Geneſ 2. cap.* extat, inopia latini ſermonis, viraginem reddiderunt: alii viriſſam: Rectius & latinius viram vertiſſent. *Vocabitur vira, quia à viro ſumta eſt.* Suidas. *Iſſa* vox eſt de iis, quibus litera Z obuenit, & omnia male cadunt. Ex quibus colligitur non recte ex nomine *Iſſa* concludi ſponſam reuera vxorem dici vel eſſe. Nam, vt diximus, *Iſſa* generale nomen eſt, & non tantum de vxore, ſed & de deſponſata accipitur & intelligitur, vt ex fœmina mulier *γυνη*, quæ huic reſpondent. Caius: Si mulier ſponſo, ſiue iam marito futura vxor dotem dicat. Lucretius.

Et mulier coniuncta viro conceſſit in vnum.

Ita & mulieris appellatione, venit virgo, quod ad ſexum attinet: *l. 13. mulieris de verbor. ſignific.* Auguſtinus duodecim annorum puellam mulierem appellat, more Hebræo: nam & aliis ſcripturarum locis hoc inuenitur. Item; non eas tantum, quæ virum paſſi fuerunt, ſed etiam fœminas intactas & integras mulieres appellant. Fulgentius *in epiſtola ad Probam.* Virginis, inquit, ſi quis velit diligenter conſiderare vocabulum, etiam ad mulierem pertinere inueniet. Vxoris autem nomen tam late non patet apud Latinos. Nam vxor dicitur, quam quis in matrimonio habet & poſſidet: Vel, quæ viro tradita eſt, & alicuius matrimonium tenet. Cicero *Se modo Q. Metelli matrimonium tenuiſſe.* Arnobius: *Matrimonium cuius magna tenuerit mater. lib. 4.*

Item, Vxorum duæ ſunt formæ, vna matrumfamilias, hæ ſunt quæ in matrimonium conuenerunt, altera earum quæ vxores habentur. Et id nomen nuptiis demum conſummatis ſumit & adipiſcitur mulier: *ſecundum illud Auſonii.*

Nomina quæ primo ſumpſimus in thalamo.

Item; ſignificatione nominis maritus vel vxor poſt matrimonium cœptum intelligitur. Item; mariti nomen, illi ſoli competit, qui nuptias contraxit, *l. non ſine §. Germ[illegible] de bonis quæ liberis.* At quæ deſponſata tantum eſt, vel ſponſa, vxor non dicitur [illegible], ſed ſponſa tantum, mulier vel fœmina: Ita nec virgo dicitur vxor, [illegible] nupta ſit, & à viro poſſeſſa. Vnde recte Poeta vetus: *Virgo ſum nõ*

didici verba nupta dicere. Et vt obiter hoc moneamus, Mutiuo Deo ſacra facie-bant nuptæ velatæ, & in togis prætextis. Et qui dum ad maritum deducerentur Faſcennini: in prouerbium abierunt verba nupta & prætextata pro liberis turpibus & obſcœnis. *Feſtus*. Et vicinus noſter *Ianus Guilielmus libr. 1. cap. 23. veriſimili*. E contrario virgo amplius non dicitur, quæ viro coniuncta eſt, etiamſi adhuc
5 à viro integra ſit. Ex quibus † planum eſt, non recte ſponſam vxorem dici, neque id vi vocabuli Hebræi *Iſſa* intelligi aut conuinci poſſe. Huc facit illud Tertulliani: Vbi duo in vnam carnem per matrimonii nexum efficiuntur caro ex carne & os & oſſibus, vocatur ſecũdum originem mulier eius ex cuius ſubſtantia incipit cenſeri facta vxor. Ita mulier non natura nomen eſt vxoris, ſed vxor conditione nomen eſt mulieris. Denique & mulier non vxor dici poteſt, non mulier autem vxor dici non poteſt, nec eſſe. *de veland. virgi*. Poſtremo & hoc notandum eſt, & illis qui pertinacius hæc defendere cupiunt obiiciendum. Mariam ſponſam dici, antequam cõueniſſent Ioſeph & Maria, hoc eſt antequam accepta ducta eſſet, vt ex verbis *Matth. 1.* colligitur, μνηστευθείσης τῆς μητρὸς αὐτοῦ τῷ Ἰώσηφ πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτούς. Item ex angeli verbis: Ne metuas accipere Mariam τὴν γυναῖκά σου: Item ſponſam dici Mariam vel deſponſam, poſtquam à Ioſepho ducta & accepta eſſet, conſummato matrimonio, nimirum eo tempore, quando vna cum Maria Bethlehem proficiſcebatur Ioſeph, vt ibi cenſeretur, cum ea ſibi deſponſa & prægnante, Græce σὺν μαριὰν τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτῷ γυναικὶ οὔσῃ ἐγκύῳ. Chaldaice [*im miriam mechirteh*] Nam vocabulum [*Cad batno vethamon ithcetheb mechiro*] *Matth. 1. & Luc. 6.* extat q; venditam deſignat ſeu alienatam. Quod ideo moneo ne quis tam anxie vocabulum [*iſcho*] quod apud Matthæum & Moſen extat, vrgeat, ex eoq; exiſtimet concludi poſſe, ſolis verbis aut promiſſionib. de coniugio matrimonium verum, proprie loquendo, conſtitui. Nam & hac ratione quis colligere & ratiocinari poſſet. Maria poſtquam à Ioſepho accepta & ducta eſſet ſponſa nominatur. Ergo ſponſalia tantum inter eos fuerunt, nõ matrimonium. Nam qui ſponſam habet ſponſus eſt. *Ioh. 3.* Quod tamen nemo ſanus dixerit Poſtremo à Magiſtro ſententiarum obiiciũtur verba Ambroſii, quæ extant *27. diſtinct. q. 2.* Cum initiatur coniugium, coniugii nomen adſciſcitur. Nam defloratio virginitatis non facit coniugium, ſed pactio coniugalis. Deniq; cum mulier viro coniungitur, coniugium eſt, nõ cum viri adiunctione cognoſcitur. Ego veriſſima eſſe Ambroſii verba non nego, ſed q; de promiſſione, quæ in ſpõſalibus fit accipienda ſint, id vero pernego. Nam illis verbis id tradidit Ambroſius, quod Vlpianus regula illa vulgata: Conſenſus non concubitus facit matrimonium: idque oſtendunt verba, pactio coniugalis, quæ differt à ſponſalibus, quam nuptiale fœdus Nicolaus Pontifex appellat. Item, cum viro coniungitur: Verba eodem pertinent. *Arnobius lib. 4.* Habent ſperatas, habent pactas, habent interpoſitis ſtipulationibus ſponſas: & quid de ipſis coniunctionib. loquimur? quando & quoſdam nuptias celebraſſe & feſtas habuiſſe frequentias dicitis. Nã verbum iungere ad traditionem pertinet: idque ex illo Claudiani colligitur:

Quid

Digitized by Google

Quid iungere differt,
Quam pepigit, caſtasq́; preces implere recuſat.
Item Lucanus.
Iunguntur tacite contentiq́; auſpice Bruto.

Loquitur de nuptiis Catonis & Martiæ renouatis. Capitol. Nuptias filiæ ſuæ Fauſtinæ cum M. Antonio eam coniungeret, vſque ad donatiuum militum celeberrimus fecit. Item;

Connubio iungam ſtabili propriamq́; dicabo.

Hinc & Statius *tedas iungere* dixit. Lucret.

Et mulier coniuncta viro conceßit in vnum.

Nam iungere idem valet quod copulare. Cicero: *Quidam cui in ſomnis complexu Venereo iungeretur.* Idem, *An hac inter ſe iungi copulariq́; poſſunt.* Facit illud Ambroſii ad virginem lapſam *c. 5. Si inter decem teſtes confectis ſponſalibus, nuptiis conſummatis, quæuis fœmina viro iuncta mortali, ſine magno periculo adulterium &c.* Verbum *initiatur*, ego de initio coniugii accipiendum exiſtimo, idque veteres ex eo tempore, quo coniuges conuenirent, & cohabitarent definierunt, vt ſupra late explicauimus.

Sed vt demus de ſponſalibus accipi poſſe, nec id iis, quæ ſupra diſputauimus repugnat. Nã Ambroſius cum dixiſſet: *cum initiatur coniugium*, non addidit tunc *res vel effectus*: ſed tunc nomen coniugii adſciſcitur, oſtendens, tales coniugii nomen habere non rem vel effectum. Verba ſunt, *c. inſtitutum 27. q. 2. §. poteſt & aliter diſtingui.* Itaq; ſolo nomine ſeu appellatione coniuges erunt non re vel effectu. Et ita ſtatuendum † cenſeo, quoties Theologi vtuntur his & ſimilibus verbis: Daß eine Verlöbnüß ſol eine Ehe ſeyn / vnd die Vertrawte ſol ein Ehefraw heiſſen / quod ſcilicet coniuges dicantur, ſed reuera non ſint; & coniugium ſit promiſſum vel futurum. Interim tamen ex his verbis diſtinctionem inuexerunt, vt dicant aliud eſſe coniugium initiatum, aliud conſummatum ſeu ratum, cuius auctor vetus interpres Guilielmus exiſtimatur, & conſilium Toletanum, vt ex *cap. ſtatutum*, colligitur, 27. *q.* 2. Inter ſponſum & ſponſam coniugium eſt, ſed initiatum: inter copulatos eſt coniugium ratum. Rectius, verius † & elegantius veteres, qui ſponſalia appellant nuptias ſperatas vel matrimonium ſperatum. *l. vlt. C. de ſponſalib.* Item, ſpem matrimonii: *Harmenop. lib.* 4. *T.* 2. Etſi legibus prohibitæ non ſunt ſperatæ nuptiæ. Item matrimonium futurum, *l. 1. §. 1. inter diuortium de verb. ſignificationibus*, vbi Paulus ſcribit futurum matrimonium repudiari ad ſponſam diuertiſſe dici poſſe negat, *l. Titia de verbor. obligationibus.* Inhoneſtum eſt vinculo pœnæ obſtringi matrimonia ſiue futura ſiue iam contracta. Idque veteres ſecuti ſunt: Valerius Flaccus de Medea dubitante an Iaſon ſibi fidem datam ſeruare vellet. *lib.* 8.

6.

7.

Quanquam Oenotriis cum regibus iret,
Sola tamen nec coniugii ſecuta futuri. Ouidius, *in epiſt. Acontii ad Cydippen.*
Improbe tolle manus, quam tangis noſtra futura eſt.

Item

Digitized by Google

didici verba nupta dicere. Et vt obiter hoc moneamus, Mutiuo Deo ſacra faciebant nuptæ velatæ, & in togis prætextis. Et qui dum ad maritum deducerentur Faſcennini: in prouerbium abierunt verba nupta & prætextata pro liberis turpibus & obſcœnis. *Feſtus*. Et vicinus noſter *Ianus Guilielmus libr. 1. cap. 23. veriſimili:* E contrario virgo amplius non dicitur, quæ viro coniuncta eſt, etiamſi adhuc
5 à viro integra ſit. Ex quibus † planum eſt, non recte ſponſam vxorem dici, neque id vi vocabuli Hebræi *Iſſa* intelligi aut conuinci poſſe. Huc facit illud Tertulliani: Vbi duo in vnam carnem per matrimonii nexum efficiuntur caro ex carne & os & oſſibus, vocatur ſecũdum originem mulier eius ex cuius ſubſtantia incipit cenſeri facta vxor. Ita mulier non natura nomen eſt vxoris, ſed vxor conditione nomen eſt mulieris. Denique & mulier non vxor dici poteſt, non mulier autem vxor dici non poteſt, nec eſſe. *de veland. virgi*. Poſtremo & hoc notandum eſt, & illis qui pertinacius hæc defendere cupiunt obiiciendum. Mariam ſponſam dici, antequam cõueniſſent Ioſeph & Maria, hoc eſt antequam accepta ducta eſſet, vt ex verbis *Matth. 1.* colligitur, *μνηστευθείσης τῆς μητρὸς αὐτοῦ τῷ Ἰωσὴφ πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτούς*. Item ex angeli verbis: Ne metuas accipere Mariam *τὴν γυναῖκά σου*: Item ſponſam dici Mariam vel deſponſam, poſtquam à Ioſepho ducta & accepta eſſet, conſummato matrimonio, nimirum eo tempore, quando vna cum Maria Bethlehem proficiſcebatur Ioſeph, vt ibi cenſeretur, cum ea ſibi deſponſa & prægnante, Græce *σὺν μαριὰν τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτῷ γυναικὶ οὔσῃ ἐγκύῳ*. Chaldaice [*im miriam mechirteh*] Nam vocabulum [*Cad batno vethamon ithcetheb mechiro*] *Matth 1. & Luc. 6.* extat q̃ venditam deſignat ſeu alienatam. Quod ideo moneo ne quis tam anxie vocabulum [*iſcho*] quod apud Matthæum & Moſen extat, vrgeat, ex eoq; exiſtimet concludi poſſe, ſolis verbis aut promiſſionib. de coniugio matrimonium verum, proprie loquendo, conſtitui. Nam & hac ratione quis colligere & ratiocinari poſſet. Maria poſtquam à Ioſepho accepta & ducta eſſet ſponſa nominatur. Ergo ſponſalia tantum inter eos fuerunt, nõ matrimonium. Nam qui ſponſam habet ſponſus eſt. *Ioh. 3.* Quod tamen nemo ſanus dixerit Poſtremo à Magiſtro ſententiarum obiiciũtur verba Ambroſii, quæ extant *27. diſtinct. q. 2.* Cum initiatur coniugium, coniugii nomen adſciſcitur. Nam defloratio virginitatis non facit coniugium, ſed pactio coniugalis. Deniq; cum mulier viro coniungitur, coniugium eſt, nõ cum viri adiunctione cognoſcitur. Ego veriſſima eſſe Ambroſii verba non nego, ſed q̃ de promiſſione, quæ in ſpõſalibus fit accipienda ſint, id vero pernego. Nam illis verbis id tradidit Ambroſius, quod Vlpianus regula illa vulgata: Conſenſus non concubitus facit matrimonium: idque oſtendunt verba, pactio coniugalis, quæ differt à ſponſalibus, quam nuptiale fœdus Nicolaus Pontifex appellat. Item, cum viro coniungitur: Verba eodem pertinent. *Arnobius lib. 4.* Habent ſperatas, habent pactas, habent interpoſitis ſtipulationibus ſponſas? & quid de ipſis coniunctionib. loquimur? quando & quoſdam nuptias celebraſſe & feſtas habuiſſe frequentias dicitis. Nã verbum iungere ad traditionem pertinet: idque ex illo Claudiani colligitur:

Quid

Digitized by Google

Quid iungere differt,
Quam pepigit, caſtasq; preces implere recuſat.

Item Lucanus.

Iunguntur tacite contentiq; auſpice Bruto.

Loquitur de nuptiis Catonis & Martiæ renouatis. Capitol. Nuptias filiæ ſuæ Fauſtinæ cum M. Antonio eam coniungeret, vſque ad donatiuum militum celeberrimus fecit. Item;

Connubio iungam ſtabili propriamq; dicabo.

Hinc & Statius *tedas iungere* dixit. Lucret.

Et mulier coniuncta viro conceßit in vnum.

Nam iungere idem valet quod copulare. Cicero: *Quidam cui in ſomnis complexu Venereo iungeretur.* Idem, *An hac inter ſe iungi copulariq; poſſunt.* Facit illud Ambroſii ad virginem lapſam c. 5. *Si inter decem teſtes confectis ſponſalibus, nuptiis conſummatis, quæuis fœmina viro iuncta mortali, ſine magno periculo adulterium &c.* Verbum *initiatur*, ego de initio coniugii accipiendum exiſtimo, idque veteres ex eo tempore, quo coniuges conuenirent, & cohabitarent definierunt, vt ſupra late explicauimus.

Sed vt demus de ſponſalibus accipi poſſe, nec id iis, quæ ſupra diſputauimus repugnat. Nã Ambroſius cum dixiſſet: *cum initiatur coniugium*, non addidit tunc *res vel effectus*: ſed tunc nomen coniugii adſciſcitur, oſtendens, tales coniugii nomen habere non rem vel effectum. Verba ſunt, *c. inſtitutum 27. q. 2. §. poteſt & aliter diſtingui.* Itaq; ſolo nomine ſeu appellatione coniuges erunt non re vel effectu. Et ita ſtatuendum † cenſeo, quoties Theologi vtuntur his & ſimilibus verbis: Daß eine Verlöbnüß ſol eine Ehe ſeyn/ vnd die Vertrawte ſol ein Ehefraw heiſſen / quod ſcilicet coniuges dicantur, ſed reuera non ſint, & coniugium ſit promiſſum vel futurum. Interim tamen ex his verbis diſtinctionem inuexerunt, vt dicant aliud eſſe coniugium initiatum, aliud conſummatum ſeu ratum, cuius auctor vetus interpres Guilielmus exiſtimatur, & conſilium Toletanum, vt ex *cap. ſtatutum*, colligitur, 27. *q. 2.* Inter ſponſum & ſponſam coniugium eſt, ſed initiatum: inter copulatos eſt coniugium ratum. Rectius, verius † & elegantius veteres, qui ſponſalia appellant nuptias ſperatas vel matrimonium ſperatum. *l. vlt. C. de ſponſalib.* Item, ſpem matrimonii: *Harmenop. lib. 4. T. 2.* Etſi legibus prohibitæ non ſunt ſperatæ nuptiæ. Item matrimonium futurum, *l. 1. §. 1. inter diuortium de verb. ſignificationibus*, vbi Paulus ſcribit futurum matrimonium repudiari ad ſponſam diuertiſſe dici poſſe negat, *l. Titia de verbor. obligationibus.* Inhoneſtum eſt vinculo pœnæ obſtringi matrimonia ſiue futura ſiue iam contracta. Idque veteres ſecuti ſunt: Valerius Flaccus de Medea dubitante an Iaſon ſibi fidem datam ſeruare vellet. *lib. 8.*

Margin: 6. (beside "Et ita ſtatuendum † cenſeo") 7. (beside "Rectius, verius †")

Quanquam Oenotriis cum regibus iret,
Sola tamen nec coniugii ſecuta futuri. Ouidius, *in epiſt. Acontii ad Cydippen:*
Improbe tolle manus, quam tangis noſtra futura eſt.

Item

Item:

Tu mihi promiſsi parte futura thori.

Et *Alexii Comneni Nouella nomecano tit.13.cap.2.* Futuræ nuptiæ ſponſalia ſunt.
8 Et futura vxor in Epitaphio † quodam, quod in Betica extat nominatur. Verba ſunt: Cl. Cornelio Sumano Cl. Aurel. Sumani F. Sum ego Iuſtina vxor futura, fiunt & hæc libenter, & quoties poto, toties propino, & quot pocula ſumit ſumo. Quondam viximus concordes o coniunx. Caius *lib.2. Inſti. de obligat. T. ſi mulier ſponſo ſiue iam marito futura vxor dotem dicat. Et lib.2.* Vxores futuræ dicuntur ſponſæ *l. 2. de ſponſalibus.* vt & veteres Theologi; quod paulo ante notatum eſt. Item; deſtinatæ. *Arnobi.* Mox alienas virgines iam deſponſatas, iam deſtinatas, nonnullas de matrimonio mulierculas ſine mora rapuit. *lib.8.* Item; diſceſſio ſponſæ à ſponſo dicitur ſeparatio coniugalis, hoc eſt, violatio coniugii, non iam exiſtentis ſed futuri, vt ex ipſa deſponſatione ſperabatur *27.q.2.c. ſic quippe.* Nec
9 ergo illa auctoritate poteſt ſponſa coniux probari. Sed & ſponſalia coniugium pactũ appellarunt ii, qui latine & nõ barbare ſcripſerũt. *Tacitus* de Claudio Cæſare ita loquitur. C. Pompeio & Q. Veranio Coſſ. pactum inter Claudium & Agrippinam matrimonium, iam fama, iam illicito amore firmabatur. Nec dum celebrare ſolennia nuptiarum audebant, nullo exemplo deducta in domum patrui fratris filia: *lib.12.* Item: vbi ſui matrimonii certa fuit. Ita Acontius Cydippæ.

Coniugium pactamq; fidem non crimina poſco.

Ita ſponſalia inter Mariam & Ioſephum appellat vetus Poeta Iuuencus coniugium pactum, Angeli verba referens:

Accipe coniugium nullo cum crimine pactum.

Pacta puella ſponſa intelligitur: *Symmach. lib.7. epiſt 20. lib.9. epiſt. 40. lib 10. epiſt. 47. Arnobius lib 4.* Habent ſperatas, habent pactas, habẽt interpoſitis ſtipulatio-
10 nibus ſponſas & de ea re plura *ſupra c. 3.* adduximus. Sed † & matrimonium promiſſum vel deſponſum appellarunt veteres. Ouid.

Promiſſus ſocios vbi nunc Hymenæus in annos.

Tacitus lib.4.

Promiſſum matrimonium flagitante Liuia.

Item:

Qui deſponſa tua firmas connubia flamma.

Valerius Flaccus:

Promiſſamq; fidem thalami fœdusq; iugale.

Ouid. *in Heroid.*

Si tibi coniugium volui promittere noſtrum
Exige polliciti debita iura thori.

Item:

Iſte ſinus meus eſt, mea turpiter oſcula ſumis,
A mihi promiſſo corpore tolle manus.

Vltimo

Digitized by Google

Vltimo non obſtat his dictum Hieronymi, quod etiam à M. ſententiarum adfertur, & extat *c. quapropter 27. q. 2.* Matrimonium † ſponſali coniunctione initiari & coniunctione corporum perfici; &c. Nam id voluit Hieronymus, quod toties, vſque ad nauſeam inculcauimus: matrimonium eſſe ex eo tempore, quo ſponſalis ſit coniunctio, hoc eſt, quando ſponſus & ſponſa coniunguntur, quod in nuptiis fit vbi ſponſa copula ſponſo traditur, & coniungitur. Nam hoc eſt coniũgere, vt ſupra explicauimus. Melanthon † & alii hunc ſecuti ſponſalia initium coniũgii appellant. Supereſt † *cap. coniux. 27. q. 2.* vbi Auguſtini verba referuntur de coniugio Ioſephi & Mariæ. Coniux vocatur à prima deſponſationis fide, quam concubitu non agnouerat Ioſeph, nec fuerat agniturus, &c. Sed de his iam dudum reſponſum eſt, coniuges appellari ſponſas conſuetudine ſcripturæ, ſed reuera non eſſe. Idque auctoritate veterum Theologorum planum fecimus, itaque hic longiores non erimus, ne actum agere videamur. Quibus hoc addimus quod idem Auguſtinus tradidit, & de coniugio ſcriptum reliquit: Conſenſus habitandi & indiuiduam vitæ conſuetudinem retinendi eos coniuges fecit. *c. beata Maria 27. q. 2.* Ex quibus omnib. † efficitur ſponſalia quacunq; oratione concepta matrimonium proprie non conſtituere, & ſponſas vxores quidem nominari, ſed reipſa non eſſe vxores, etſi in quibuſdam pro vxoribus cenſeantur, de quibus dicetur paulo poſt.

11 (line 2), 12 (line 7), 13 (line 8), 14 (line 17)

§. 10. SVMMARIA.

1 *Varii fines & effectus coniugii.*
2 *Sponſus & ſponſa extraordinarie puniuntur qui ſtatim poſt peracta ſponſalia in amplexus venereos ruunt.*
3 *Sponſo non debet χάειν, hoc eſt, concubitum ſponſa.*
4 *Sponſus impune non rapit ſponſam.*
5 *Vt adulterum puniunt Hebræi qui ſponſam attigerit antequam ſub Chuppa tradita ſit.*
6 *Sponſam cum ſponſo conſueſcere ante nuptias publicas Ethnicis turpe fuit.*

QVæ ſententia eo ipſo confirmatur, quod cum † varii & diuerſi fines coniugii ſint & effectus, nimirum, vt propagetur Eccleſia, vt liberi procreentur & ſuſcipiantur, vt quilibet ſociam & participem habeat vitæ, ſtudiorum & laborum, neque illi ſolitudo moleſta ſit, vt maritus imperium in vxorem habeat, eaque in eius ſit poteſtate, vt maritus fructus dotales lucretur, vt vxor forum domicilium mariti ſequatur, eiuſque radiis & dignitate fulgeat, & ſi qui ſint alii: nullus tamen iſtorum matrimonio initiato ſeu pacto competat & tribui poſſit. Nam quod ad propagationem & procreationem liberorum attinet, tantum abeſt, vt ei operam dare poſſint ſponſus & ſponſa, vt ſponſus ſponſam attingere non audeat neque debeat, ante matrimonii conſummationem: imo puniuntur extraordinarie † ſponſus & ſponſa, qui ſtatim poſt peracta ſponſalia pecudum 2

feratumque ritu effrenæ libidinis impetu in amplexus venereos ruunt, vel pœna pecuniaria, vel carceris, vel vt ſponſæ prohibeantur habitu virginali incedere,
3 idque quod ſponſus corporis ſponſæ poteſtatem non habeat. Neque † viro ſponſo χάριν, hoc eſt, concubitum debet, quemadmodum vxor, quæ marito ὀφειλομένην εὔνοιαν præſtare debet, vt Apoſtoli verbis vtar *1. Corinth. 7. Apud Xenoph. in Oeconomico* Iſchomachus vxorem ita alloquitur. Ergone, inquam, ego mea vxor ſic conuenimus vt inter nos etiam eſſet corporum communicatio? Sic homines aiunt, inquit, quam Græci χάριν vocant. *Plutarchus in libello de amore* χάρις γὰρ ὦ πρωτόγενες ἡ τοῦ θήλεος ὕπειξις τῷ ἄρρενι κέκληται πρὸς τῶν παλαιῶν, hoc eſt, obſequium, quo mulier viro ſui copiam facit à veteribus χάρις dicitur. Et in libello de legibus connubialibus, hic, inquit, meo iudicio mos matrisfamilias eſſe debet, vt neque defugiat, neque auerſetur exordiente viro, neq; occipiat ipſa: hoc enim meretricium & impudens factum, illud eſſe ſuperbum, atque ab amore alienum coniugali, & amorem vertit in odium. *Ariſtoteles Oeconom. lib. 1. cap. 4.* Ad vſum congreſſumq; quod attinet, ne ille deſideretur præſtandum eſt, non propter abſentiam quieti locus non ſit, ſed aſſueſcendo conciliabitur, quod ſatis ſit abſentibus & præſentibus. Catullus

Nupta tu quoq; quæ tuus vir petet caue ne neges,
Ne petitum aliunde eat.

Nec minus eleganter *Eraſmus.* Non prouocare matronæ eſt: comiter negare pudoris: Obſtinate recuſare præſidiæ eſt, & contra Apoſtoli præſcriptum μὴ
4 ἀποστερεῖται ἀλλήλους. Nec ſponſo † ipſi impune rapere ſponſam licet: nam & nuptiæ inter eos prohibentur *d. l. vn. Nouell. 45. & Nuo. 150.* Et notat Bald. *d. l. vn.* maritum in vorem manus iniectionem habere. At ſponſo ſponſam attingere ius non eſt: imo ſponſus morte punitus qui ſponſam inuitam & reluctantem rapit ad concubitum. *Baldus dict. l. 1.* Quo ſpectat lex Geneuenſium. Que devant les fian cailles & iuſques à ce quele mariage ait eſte benit en l' Egliſſe à la facondes chreſtiens les parties n' habitent point enſemble comme mari & femine ſurpeine de trois iours de priſon au pain & à l' eau. Et qu' eſtans appeller en conſiſtoire ils y ſoyent remonſtrez de leur faute. Latine ſic reddi poteſt. Quod ante ſpóſalia & quoad matrimonium in Eccleſia ſecundum ritum Chriſtianorum ſit conſecratum, partes vna non habitent veluti maritus & vxor, ſub pœna carceris triduum aqua & pane tolerãdi, & vt vocati ad conſiſtorium de delicto commiſſo moneantur & culpentur. Imo vt adulterum puniendum Hebræi cenſent
5 qui † ſponſam antequam ſub chuppa tradita ſit attigerit. Sed & Ethnicis turpe
6 fuit & † indecorum, ſponſam ante nuptias publicas cum ſponſo conſueſcere & dormire. Idque Nauſicaa apud Homerum non obſcure innuit *Odyſſ. 6.*

Καὶ δ' ἄλλῃ νεμεσῶ ἥτις τοιαῦτά γε ῥέζοι
ἥ τ' ἀέκητι φίλων πατρὸς καὶ μητρὸς ἐόντων
ἀνδράσι μίσγηται πρὶν γ' ἀμφαδὸν γάμον ἐλθεῖν.

Id eſt, *Ego quidem ſponſa aliis ſuccenſerem quæ tale quid in ſe admitterent, quæ parentibus*

bus inuitis viro miſceatur priuſquam palam nuptiæ factæ eſſent. Et apud Heliodorum Caricle a Theagenem monet, vt à virgine ſua abſtineat, quoad ei nupta ſit & palam in nuptiis tradita *φείδου δὲ καὶ τοῦτο ὦ γάθε καὶ φύλαττε νομίμῳ γάμῳ τὴν σὴν παρθένον μηδὲ καθ' ἕτερον συγγένιν. lib.6.* Ariſtodemus certe filiam interemit, quod ſponſus diceret eam ex ſe grauidam eſſe, antequam domum ducta eſſet. *Pauſanias libr.4.* Quod tamen in quibuſdam prouinciis Chriſtianitatis male obſeruatur, vbi ordine præpoſtero ſponſa prius cognoſcitur quam domum deducitur. Imo ſæpius cognita eſt, quam deſponſata, vt Eraſmi verbis vtar. Qua de re plura Tiraquellus *in tractat. de ll. connubialib. num.23. in verbis, En puo voir de ſon marrii.* Ex quo inſignis differentia inter ſponſalia & nuptias inter ſponſum & maritum, inter ſponſam & vxorem elicitur, quam nos ſecundam conſtituimus.

§ II. SVMMARIA.

1 *Vxor ad indiuiduam vitæ conſuetudinem obligatur.*
2 *Sponſa ne cum ſponſo in vno domo habitet pro lege ſeruatur apud Hebræos.*
3 *Moris fuit apud veteres vt ſponſæ in ſponſorum domibus haberentur.*
4 *Sponſis non licet vna viuere etiam apud barbaras gentes.*

TErtia differentia † eſt quod vxor ad indiuiduam vitæ conſuetudinem obligetur, iuxta illud *Geneſ.1.* Faciamus ei adiutorium [*cenegdor*] quod ſit coram eo. Nam mulier à Deo ita creata eſt, vt ſit coram marito ſuo vbique & ſemper, & cum eo habitet, tanquam vna caro, hoc eſt, indiuidua vitæ comes ſit. De latere ſumpta eſt, non oportet à latere mariti diſcedere. Quod & veteribus Ethnicis ignotum non fuit. Nam & in matrimoniis contrahendis hæc erat formula vſitata: Vbi tu Caius, ego Caia. *Plutarchus in quæſtionibus Græcis.* Nymphæus negauit moris eſſe ſine vxoribus cœnam inire: *Plutarchus de virtut. mulier.* Sponſa vero conſuetudine viri & conſortio non vti ſed abſtinere debet: idque diſerte Imperator Comnenus cauit reuocata vetere lege, quæ de ſponſalibus promulgata erat ne ad ſeiunctam ſponſam ingredi liceret. Et ſui temporis conſuetudinem reprehendit, qua promiſcuum vulgus poſt ſeptennium nuptias celebrarat, ac pro arbitrio quiſque ad deſponſatas ingrediebatur, continua conſuetudine atque libertate amoris flammam accendens; & paulo poſt. Quia & contrahentes perſonæ ab intempeſtiuis & indecoris congreſſibus coercitæ caſtam vitam ducent, opportuno tempore, quando ſponſalia nuptiáſque ipſis perfici conueniet, cum ſacra benedictione inuicem congreſſuræ. Itaque apud Liuium Icilius de ſponſa ſua quam in ſeruitutem vendicare Claudius volebat, non manebit, inquit, extra domum patris ſponſa Icilii. Et apud Hebræos † pro lege ſeruatur, ne ſponſus vna cum ſponſa in vna domo habitet, antequam ſub chuppa conuenerint. Imo grauiter mulctandum cenſent ſponſum qui cum ſponſa cubuerit, antequam ei publice tradita ſit. Neq; ante-

R 2 quam

quam ſub chuppa conuenerint, eam attingere fas eſt: vt ex Pandectis eorum colligitur. Atque id inſtitutum multo ſanctius eſt, quam quod in iure canonico
3 traditur; moris fuiſſe apud † veteres vt ſponſæ in ſponſorum domibus haberentur. *c. priuſquam 27. q. 2.* quod mihi veriſimile non ſit: Nam & periculi & ſuſpicionis plena res eſt, eos qui amore ardent perpetuo vna viuere. Hoc enim eſt igni ſtipulas & arida ligna ſubiicere. Elegantiſſime Nazianzenus *in gnomis diſtichis:*

πῦρ ἐγγὺς καλάμης οὐκ ἀσφαλὲς, οὐδὲ γυναῖκα
παρθένον ὦ μοναχὲ κτᾶσθαι ὁμωρόφιον

Id eſt, Ignis prope paleam res non eſt tuta, neque mulierem virginem (o monache) habere contubernalem vel ſub eodem tecto commorantem. Itaque recte *Plautus in Curculio.*

Fumo flamma proxima eſt.
Fumo comburi nihil poteſt, flamma poteſt.
Qui è nuce nucleum eſſe vult frangit nucem.
Qui vult cubare pingit ſaltem ſuauium.

Auguſtinus. Malum videre fœminam, peius alloqui, peſſimum attingere. Quo ſpectant eiuſdem Nazianzeni verſus:

ἄρσενα καὶ θήλειαν ἐζώσεισεν ἐλπὶς ἀμείνων
ἡ δὲ φύσις κρυπτὴν τὴν νόσον ἔνδον ἔχει.
ἢν ἀπέχεις μακρὸν ἀπίνθης μένει ἢν δ' ἀναμίσγῃ
ἀψῆς πῦρ καὶ ἢν πνεύματα ἐξ ὀλίγων.

Id eſt, Virum & mulierem ſeiunxit ſpes melior. Interim tamen natura occultum intus morbum alit: Si longe abſis, ſcintilla manet ocioſa ſin te admiſcueris incendium flatu minimo excitabis maximum. Recte ille: Maximum ad perſuadendum momentum habet continuus vſus Conciliatrices enim amoris oculi ſunt. Atque ad comparandam gratiam conſuetudo maximum in modum conducit, cuius tanta vis eſt, vt feras nedum mulieres manſuefaciat. Et vulgo dici-
4 tur, *Vitare peccata eſt vitare peccandi occaſiones.* Imo ne † apud barbaras quidem gentes, vt Rutenos, ſponſis licet vna viuere, & habitare, niſi ſolennitate publica præeunte copulentur, vt tradunt ii, qui de rebus Moſcouicicis ſcripſerunt.

§. 12. SVMMARIA.

1 *Vxor eſt in dominio & poteſtate mariti.*
2 *Vxoris nihil eſt, viri omnia.*
3 *Bona ſponſæ non ſunt ſponſi bona. Sponſus non poßidet quæ ſunt ſponſæ.*
4 *Vxor nihil poteſt vouere abſq; mariti conſenſu.*

1 QVarta differentia eſt, quod † vxor ſit in dominio & poteſtate mariti. *c. hæc imago 23.* Maritus eſt caput & dominus vxoris: nam lex naturæ hæc eſt, vt in ſua domo quilibet ſit dominus, vt inquit Homerus, quo familiæ imperare poſſit. Debet autem, *vt inquit Plutarch.* in vxorem vir dominari, non vt in mancipii

dominus, ſed vt animus in corpus conſentiens ei, & conſpirans beneuolentia. Et hæc legi diuinæ ſunt conſentanea. *Geneſ.5.* Sub viri poteſtate eris & ipſe dominabitur tibi. Quo ſpectat repromiſſio inter Clitiphontem & Meliten facta apud *Achill. Statium*. Perquam ſancte iurauimus, ego quidẽ me illam amaturum, illa vero me ſibi coniugem aſciturам rerumque omnium ſuarum dominum habituram. Item; Melite quæ naufragio virum amiſit, Clitiphontem ſibi dominum, non enim maritum dicam, ſibi exoptat, eiq; ſe & fortunas ſuas omnes dedit. *Et lib.7.* Cum hæc me rerum ſuarum omnium dominum conſtituere vellet. Hinc fit † vt nihil ſit vxoris, viri omnia, & quemadmodum vinum dilutum, et- 2
iamſi plus aquæ ſit infuſum quam vini, vinum tamen dicitur. Ita fœmina, etſi in dotem plus attulerit quam maritus habeat, huius tamen omnia redduntur. *Plutarchus.* Nam qui fœminam ipſam poſſidet, is cuncta poſſidet quæ ſunt fœminæ. At in ſponſa ſecus habet: eius enim bona ſponſi non ſunt bona, nec illa vt 3
vxor poſſidetur, vt paulo poſt explicabitur. Itaque nec ſponſus poſſidet quæ ſunt ſponſæ. Et huc facit illud Petri: Sara Abrahæ obediebat dominum eum vocans: & verſus Euripidis

γυνὴ γὰρ ἐξελθοῦσα πατρῴων δόμων
οὐ τῶν τεκόντων ἐστὶν ἀλλὰ τοῦ λέχους.

hoc eſt, *Mulier vbi domo patris exierit non eſt in poteſtate parentum ſed coniugis.* Vnde colligitur vbi domo patris exierit mulier, & in domũ mariti deducta fuerit, tunc primum in poteſtatem mariti eam venire: idque apud omnes gentes obſeruatum eſſe hiſtorici teſtes ſunt. Mulier Lacæna, cum eam quidam de ſtupro per internuncium appellaſſet, vt ſibi aſſentiretur, hoc reſponſum reddidit. Cum virgo eſſem patris imperio obſequebar, ſed poſtquam nupſi, marito: ſi ergo æqua à me poſtulat huic primum aperiat. *Plutarchus in Laconicis inſtitut.* Et Thimoleontis vxor Tyranno reſpondit. Tu ſi mentem haberes de maritis non ageres cum vxoribus, ſed ad illos, qui in nos ius habent miſiſſes. *Plutarchus de virt. mulierum.* Cum ex oraculo Delphico ex Ægyptidarum gente virgo eſſet immolanda vel ſacranda, Ariſtodemus, qui ex ea gente eſſet, vltro filiam obtulit. Meſſenius ciuis, qui Ariſtodemi filiam amabat, ac propediem vxorem ducturus erat, ex ſponſu agebat, puellam vindicans acriter negare in patris eam amplius eſſe poteſtate, quæ ſibi deſponſa eſſet: ſuum eſſe, qui ſponſus ſit, in illam ius omne. Qua ratione cum parum proficeret, vitiatam à ſe puellam & grauidam eſſe affirmat impudenti mendacio. Qua re commotus Ariſtodemus, & furore adactus filiam ſtatim occidit, & eius vtero exciſo, oſtendit omnibus eam non fuiſſe prægnantem: & parum abfuit, quin puellę procus à multitudine interemptus eſſet. Ariſtodemus autem poſtea ad filiæ tumulum ſibi mortem conſciuit. *Ibid. Pauſanias lib.4.*

Culpandus autem fuit procus vel ſponſus, qui ante nuptias ſibi in ſponſam ius & poteſtatem competere exiſtimauit, quam ſemper pater, vt ſupra oſtendimus, vſque ad nuptias contractas habuit in liberos, qui & ius vitæ & necis ha-

buit. Ita male apud Ouidium Acontius ſe ſponſæ Cydippes dominum iactat his verbis.

Elige de vatuis, quem non ſibi poßidet alter,
Si neſcis dominum res habet iſta ſuum,

Nam ſponſus in ſponſum neque dominium neque poteſtatem habet. Et Acontio non fuit deſponſa Cydippe, ſed ipſe ſibi finxit ſponſalia. Et hæc poteſtas
4 facit,† ne vxor quicquam poſſit vouere abſque mariti conſenſu. Num. cap. 30. Quod elegantiſſime explicatur in Pandectis Hebræorum his verbis. [*haben ben ſeloſch Eſchre ſchonoh veiom achod vehabath bath ſchtbem Eſchreh ſchonoh veiom Achod im ginodru nidram kaym veaſ al pi ſchelo hebiuu ſchetbe ſaehruth ciſchlo hoiu birſchuth hoab aou birſchuth habaal: chi os abiho hoio meſar col nedorim vechol ſchebueuth veim thomar ad mothay hab meſar ad ſchethibagor veos hie coalmeno vgruſcho vead mothay habaal meſar nidrou iſchthou Leolom miſchethiconeſſ lechupo ad ſegirſchennoh Abel naeroh hamorroſſoh Aen meſar nedorehoh Ala hoab eim haball ceechod veim meth hooruſſ choſro lirſchuth abiho veim meth hoab aen habal meſar ad ſchthicōeſſ lechupo vlrsſchutho vegam amrim rabuthenu chi abi aruſſoh ou bath meſar chol nedorcho Abal haball Aeno iuchal lehoſer*] Id eſt, filius natus annos tredecim & diem vnum, & filia annos duodecim nata & vnum diem, ſi nouerint quicquam, votum eorum valet, etiamſi pubertatis nulla ſint indicia, niſi ſint in poteſtate patris, aut in poteſtate mariti. Nam tum pater eorum votum & iuramentum diſſoluere poteſt. Sed quæritur quamdiu pater diſſoluit votum? quoad illa adoleuerit, hoc eſt, annos viginti nata ſit. Nam ea ætate filia pro vidua vel repudiata habetur. Sed quamdiu maritus vxoris votū diſſoluit? Perpetuo: ex quo illa marito ſub chuppa tradita eſt, quoad repudietur. Sed puellæ deſpōſatæ votum diſſoluere nemo poteſt, niſi pater & ſponſus ſimul. Et ſi ſponſus mortuus fuerit, illa in poteſtatem patris reuertitur. Patre vero mortuo, vir votum eius diſſoluere non poteſt, quoad illa ei ſub chuppa tradita fuerit, & in eius poteſtatem peruenerit. Et ſcribunt Dd. patrem ſponſæ aut filiæ diſſoluere omnia vota ab illa facta: virum autem ea diſſoluere non poſſe. Quorum omnium ſummam complexus eſt *Riccius in lib. de cæleſti agricultura*. Votum puellæ patris voluntati, nuptiæ autem mariti arbitrio vt reprobet & confirmet committitur. Ita quarundam gentium legibus maritus eſt vxoris ſuæ tutor legitimus, vt Saxonum, Danorum: Sponſæ autem tutor non eſt ſponſus. Quo ſpectant verba iuris Saxonici ſupra relata.

§. 13. SVMMARIA.

1 *Vxor poßidetur à marito ſponſa non.*
2 *Copula cauſat poſſeßionem matrimonialem.*
3 *Explicantur verba quadam cap. 24. Deuteron.*
4 *Vxor vſuraria quæ.*

Quinta

QVinta differentia. Vxor † poſſidetur à marito: ſponſa non poſſidetur. Poſſideri autem ex eo colligitur, quod vxoris vſum vel χάριν maritus habeat. Itaque recte Bartol. Copula cauſat † poſſeſſionem matrimonialem *in l. ſi duo vti poßidetis & notatur in cap. ex parte de reſtitut. ſpoliat. conſilio matrimoniali germano 16.* Et ita † accipio verba *Deuteron. 24.* Si vir acceperit vxorem & poſſederit vel maritauerit, hoc eſt, fœminam fecerit Hebraice [*vbalo*] Et cum ex lege 12. tabularum res mobiles anno vbique vno vſucaperentur ne ad earum exemplum mulier quoque per integrum annum & continuum à marito poſſeſſa vſucaperetur, permiſit lex duodecim tabularum, vt liceret mulieri tribus noctib. abeſſe à viro, quib. vſucapionem mariti interrumpebat, idq; lex vſurpatum ire dicebat. *Gell. lib. 3. c. 2.* Idq; ſupra veterum ſcriptorum auctoritate confirmauimus, qui vxorem poſſideri ſcribunt, quæ hic non repetimus, ne actum agere videamur. Qua de cauſa † vxor vſuraria recte dici poteſt, quaſi dicat vſuraria vt cuius vſum maritus habet, hoc eſt, quam poſſidet. Nam vſus poſſeſſionis effectus eſt. Quamuis Plautus eam vſurariam nominat, qua quis pro vxore vtitur in *Amphitruone:* 1 2 3 4

Volo deludi illum: dum cum hac vſuraria
Vxore nunc mihi morigera.

Verba ſunt Iouis de Alcumena Amphitruonis vxore propria quam ipſe habebat vſurariam. Quo ſpectant & illa: Alcumenæ vxorem cepit vſurariam in argumento. Sponſa autem non poſſidetur, vt quam tangere marito non licet antequam marito tradita, vel domum deducta vel in Eccleſia virgo data ſit. Quod cum poſſeſſione pugnat, hoc eſt, iure vtēdi re corporali pro domino. Itaq; nec virgo appellatur, quæ viro coniuncta eſt. *Epiphanius contra Hæreſes lib. 1. T. 2. Theodoretus in Hieremiam c. 18.* Quo ſpectant verba Lucilii *apud Nonium.* Virgo ſum non didici verba nupta dicere.

§. 14. SVMMARIA.

1 *Sponſa ante nuptias contractas non habet adminiſtrationem rei familiaris.*
2 *Clauium traditio argumentum eſt dominii & poſſeßionis acquiſita.*
3 *Vxor domina dicitur & rerum omnium ſocia.*
4 *In ducatu Sleſuicenſi & Dania regno vxor rerum omnium ſocia.*

SExta differentia, quod ſponſa † ante nuptias contractas rei familiaris adminiſtrationem non habeat. Nam apud veteres nuptæ domum ingredienti claues dabantur in argumentum dominii, & vt ſignificaretur omnium rerum domeſticarum quæ clauibus concludi ſolent, curam totam, denique domus ac rei familiaris adminiſtrationem ac diſpenſationem ei permitti: vnde ſub claui eſſe, hoc eſt, occludi dixit *Varro lib. 1. de re Ruſtica.* 1

Nam clauium † traditio argumentum eſt dominii & poſſeſſionis acquiſitæ, *l. qua ratione §. vltim. de acqui. rer. dominio.* Quo ſpectat illud Liuii *lib. 7. belli Punici.* Terentius vt Aretiũ cũ legione venit, claues portarũ cũ magiſtratus popoſciſſet negan- 2

negantibus iis comparere, fraude amotas magis ratus, quam negligentia intercidiſſe, ipſe alias claues omnibus portis impoſuit, cauitque cum cura, vt omnia in ſua poteſtate eſſent. Et clauibus iure ciuili acquiritur poſſeſſio. *l. clauibus de contrahend. empt.* Et I.C. *l. 77. cum pater. §. pater pluribus de legato ſecundo*, diſtinguit ſimplicem clauis traditionem ab ea quæ cuſtodiæ tantum cauſa fit. Claues & annulum, inquit, cuſtodiæ cauſa maiori natu filiæ tradidit, eo ipſo innuens, ſimplicem clauis traditionem maius aliquid tribuere. Quo facit illud *Tertulliani*, Scio quibus excuſationibus coloremus carnis inſatiabilem cupiditatem, ex quibus neceſſitates adminiculorum deſcendunt adminiſtrandam familiam, regendos loculos, claues cuſtodiendas, lanificium diſpenſandum, victum procurandum, *in exhorta. ad caſtita.* Ita & è contrario cum vxor repudiebatur, claues illi adimebantur. *Cicero Philip. 3.* Mimum exegit, claues ademit, res ſuas ſibi habere iuſſit. Vel ab ea deponebantur. *Ambroſ. epiſt. 65.* Mulier offenſa claues remiſit, domum reuertit. De dominio autem & adminiſtratione vxoris tradit Macrobius *lib. 1. Saturnal. cap. 15.* Primus dies, inquit, nuptiarum reuerentiæ datur, poſtridie autem nuptam in domo viri dominium incipere oportet adipiſci. *Xenophon. in Oeconomico.* Exiſtimo autem vxorem, quæ in domo bona ſit ſocia, tantundem habere momenti ad vtriuſq; vtilitatem quantum vir habeat. Nam plerunque viri opera facultates in domum veniunt, & maxima pars earum v-
3 xore promente conſumitur. Qua de cauſa & vxor † domina dicitur, & reuera domina eſt. Nam iure veteri marito rerum omnium & ſacrorum ſocia erat. *l. 1. ff. Rerum amota. Dionyſius Halicarnaſſeus libr. 2.* Vxor domus domina erat non ſecus atque maritus, & marito mortuo hæres erat omnium rerum quemadmodum filia patris. Quæ ſucceſſio à Romuli inſtitutis orta vſque ad Theodorici Gotorum Regis tempora perdurauit, vt ex initio epiſtolæ *24. lib. 4. Caßiodori* apparet. Et adhuc hodie in Ducatu Sleſvvicenſi & Daniæ regno obtinet, vt ex Nomo-
4 canone † Danico *lib. 1. c. 6.* colligitur. Qua de cauſa veteres vxores dominas appellarunt *l. 41. vxori de legat. 3.* Peto abs te domina vxor ne ex fundo Titiano partem tibi vendices. Et *l. vlt. de aur. & argent. legat.* Semproniæ dominæ meæ hoc amplius argentum balneare *l. Titia. §. qui Marco de aur. lega.* Domina ſanctiſſima ſcio te de amicis curaturum. Ouid.

Nec domina vlla meo ponet veſtigia lecto.

Item:

Nunciet hic aliquis dominam veniſſe, reſurgam.

Catullus:

Ac domum dominam voca coniugis cupidam noui: Et mulier quæ quando per coemptionem fiebat matrimonium, cum in domum ingrederetur, dicere ſolebat: vbi tu Caius, ego Caia. *Plutarchus in quæſtionibus Romanis q. 29.* Illiſque verbis paciſcebatur æquale ſibi cum viro domi imperium *Cicero pro Murana.* Qua de re amicus noſter Guilielmus Fornerus, *lib. ſelectionum 1. cap. 11.* plura. De cuſtodia autem & adminiſtratione rei familiaris apud authores multa extant teſtimonia.

monia. Ariſt.ſcribit: Viros in re domeſtica quæſitores eſſe debere, fœminas cuſtodes quæſitorum, quas in hoc videtur natura finxiſſe meticuloſas, ne parta profunderent. Procopius Gazeus Mulier, inquit, appellatur adiutorium, eius enim officii eſt, vt rem domeſticam bene curet, ſicut virum decet quæ ſunt extra domum bene adminiſtrare. Clemens Alexand. *lib.3. Pædagogii.* Atque honeſtum eſt, inquit, vt viri vxoribus ſuis fidem habentes, eis domus cuſtodiam permittant, vtque eis ad id adiutrices datæ ſunt. *Et libr.3. Pradadogii c.4.* Et qui mulierum quidem lecticas in altum tollant, Galli ſunt multi, lanificium autem, telæque texendæ artificium, muliebreque opus ac domus adminiſtratio & cuſtodia nuſquam eſt. Et hæc quidem vxoris cura & officia ſunt. Sponſa vero vt quæ nondum domum mariti ingreſſa eſt, neque rei familiaris adminiſtrationem, neque dominium, aut ius vllum habet. Nam dominium illud poſtridie nuptias primũ acquirebat vxor, vt ex Varrone *lib.2. de vita popu. Rom.* colligitur, cuius hæc ſunt verba: Poſtridie noua nupta libertatem auſpicans vxoriam in domo mariti rem diuinam faciebat.

§.15. SVMMARIA.

1 *Sponſa non mutat domicilium.*
2 *Vxor domicilium mutat.*

VII. Sponſa ante nuptias † contractas non mutat domicilium. *l. ea quæ ad municipale.* Ratio, quod, vt ait Euripides, nondum domo paterna exierit, & in viri domum deducta ſit. At cõtra † vxor nuptiis domicilium mutat, & in mariti domicilium trãſit. *l. exigere ff. de iudici. l. cum quadam puella de iuriſdict. om. iud. l. vlt. §. iidem reſcripſerunt. Ad municipale l. vlt. Cod. de incolis.* Quod & Seruius notat, *lib.4. Aeneid.* ad illum verſum.

Et patrio Andromachen iterum ceſſiſſe marito.

Qua de re latiſſime Tiraquellus *in tract. de legibus coniugalibus.*

§.16. SVMMARIVM.

Differentia inter ſponſam & vxorem ex Iuriſprudentia Hebræorum.

VIII. Ex iuriſprudentia Hebræorum, maritus vxori 10. præſtare debet, nimirum alimenta, veſtitum, & concubitum. Idque de Moſis præſcripto. *Exod.21.* Item ex ſententia ſcribarum ſeu interpretum, vt ægram curet, captiuam liberet, mortuam ſepeliat, & de ſuis facultatibus eam ſuſtentet, & mortuo marito eam in ſua domo habitare & manere patiatur, & vt filiæ donec nupſerint de bonis paternis nutriantur, filii vero ſint hæredes. At ſponſus horum nihil ſponſæ antequam tradita & accepta ſit debet.

§.17. SVMMARIA.

1 *Sponſa ſponſum peregrinantem ſequi non cogitur.*
2 *Vxor tenetur ſequi virum peregrinantem.*

1 IX. Sponſa ſponſum peregrinantem † ſequi non cogitur: vxor vero tenetur, iis tamen adhibitis cautionibus, quas trademus in tractatu de nuptiis. *Hoſtienſ. Pa-*
2 *norm. c. de illis extra de ſponſalibus l. 2. C. de repudiis Bodin. lib. 1. de Repub. cap. 3.* niſi aliter inter eos cōuenerit: vt de Gothis refert Procopius. Nam cum Gothi & Wiſegothi inter ſeſe affinitates contraxiſſent, data viris ſingulis eſt optio, qui in vtraque gente nuptias inierant, vtrum mallent vxorem ſequi, an illam ad ſe domum traducere. Quo factum eſt vt plerique inuenirentur, qui vxores pro arbitrio traducerent, & contra multi ab vxoribus traducerentur. *Procopius libr. 1. fol. 32.*

§.18. SVMMARIVM.

Sponſalia ſunt fundamenta matrimonii.

X. Sponſalibus iaciuntur fundamenta matrimonii; ſunt enim principium, vnde nuptiæ proficiſcuntur. Ergo non ſunt matrimoniū ipſum. *c. quapropter 27. q. 2.*

§.19. SVMMARIVM.

Pater ſponſalia filiæ nomine contracta diſſoluere poteſt.

XI. Pater ſponſalia filiæ nomine contracta diſſoluere poteſt, nuptias non poteſt. *gl. in l. in poteſtat. de ſponſalib. ſi inuita C. de nuptiis l. diſſentientis C. de repudiis.* Vnde conſtat arctius eſſe vinculum nuptiarum quam ſponſaliorum.

§.20. SVMMARIA.

1 *Vxor maritum lugere debet.*
2 *Sponſi nullus luctus eſt.*
3 *Mas non luget fœminam de Iure Ciuili.*
4 *Explicatur c. omnis itaq; 32. q. 2.*

1 XII. Vxor maritum † lugere debet, ſponſi autem † nullus luctus eſt. *l. 9. vxores &*
2 *l. ſequenti. de his qui not. infamia*, id eſt, vt explicat *Harmenop.* ſponſa ſponſum non luget. *lib. 4. T. 7.*

Ideo Horatius ſororem interemit, quod ſponſi paludamento cognito à ſe confecto ſponſum mortuum defleret & lugeret. *Liuius libro 1. Dionyſius libro 3.* Contemptis fratrib. ſponſi deploras obitum: mihiq; virtutē & coronas obiicis virgo nō virgo. Quando igitur conſobrinos lugere mauis quam fratres, & corpore apud viuos oberrans, animum habes apud mortuum, abi hinc ad illum quem inuocas. His dictis ea ſemper eius latus adegit Et recte, ceſſat enim ratio edicti turbatio ſcilicet ſanguinis *l. liberorum eod. T.* cum adhuc à viro integra ſit.

Vnde

Digitized by Google

Vnde conſtat non tantum propter ſanguinis turbationem, ſed etiam propter honeſtatem, memoriam & reuerentiam, quam marito vidua debet id legibus cautum eſſe. Idque apud veteres Germanos ſeruatum fuiſſe Tacitus *lib. de moribus Germanorũ* refert, Fœminis † lugere honeſtum eſt, viris meminiſſe. Ita & iure 3
ciuili maritus non luget fœminam, & ſecundam vxorem ſtatim ducere poteſt, ſiue morte ſiue repudio ſit ſolutum matrimonium *l. conſenſu de repud.* In luctu autem purpuram atque aurum depoſuiſſe fœminas Liuius author eſt, *lib. 4. de bello Macedonic.* Munditiæ & ornatus & cultus fœminarum hęc indicia ſunt, his gaudent & gloriantur, hũc mundum muliebrem appellarunt maiores noſtri. Item; quid aliud in luctu, quam purpuram atque aurum deponunt, quid aliud cum eluxerunt ſumunt? Qua de re infra latius *c. 13. in fin.* Quod autem † *c. omnis itaq; 32. q. 2.* 4
traditur legibus cautum eſſe vt ſponſa ſponſi mortem non ſecus lugeat, quam mariti, defendi non poteſt, niſi de ſponſa accipiatur quæ marito nupta eſt nuptiis conſummatis, vt interpres Harmenop. explicat.

§. 21. SVMMARIVM:

Sponſa alteri alteri nupta infamia notatur.

XIII. Item, alteri ſponſa, alteri nupta infamia notatur. Itaque vel hinc colligere licet, quantum ſponſa & nupta differant l, 13. Quid ergo de his, quæ notant. infamia.

§. 22. SVMMARIVM.

Matrimonium eſt coniunctio.

XIIII. Matrimonium eſt coniunctio maris & fœminæ, vt habet definitio. Verbum, *Coniunctio*, oſtendit ſponſalia longe à nuptiis differre, quibus nulla coniunctio ſed coniunctionis tantum ſpes inducitur.

§. 23. SVMMARIA.

1 *Sponſalia nuptiis inferiora & infirmiora ſunt.*
2 *Inter ſperatam, ductam & pactam & ſponſam quid intereſt.*

XV. Spõſalia nuptiis † inferiora & infirmiora ſunt, & ideo non tam exquiſitam 1
& accuratam horum haberi rationem vt nuptiarum perfectarum, ſcribit Harmenop. *lib. 4. T. 6. in fine.* Itaque Vlpianus diſtinguit inter matrimonium & ſpem matrimonii, hoc eſt, ſponſalia, *l. 13. ſi vxor §. diuſ. ff. de adulteriis.* Quia nec matrimonium qualecunque, nec ſpem matrimonii violare permittitur. *l. 4. de ſponſalibus l. 2. C. de repudiis.* Et ſponſalia dicuntur ſperatæ nuptiæ *l. 5. mulier de ſponſalib.* Idque innuit Acontius apud Ouidium *in Heroid. Epiſt.*

Quis tibi permiſit noſtras decerpere meſſes?
Ad ſpes alterius quis tibi fecit iter?

Plautus: Sequere Polyba diſce meam ſpem te cupio conſequi: Puellam amatorem ſuam ſpem nominat. Ouidius:

More bonis ſolito ſpem non corrumpere fraude.

id eſt, puellam ſperatam. Item ſperatam id eſt, ſponſam. Afranius fratriis: Curra & nuntia venire & mecum ſperatam adduce. Videat puellam, curent, conforment, iube. Idem eadem. Speratam non odi tuam, id eſt, ſponſam. *Nonius*. Inter
2 ſperatam†, dictam & pactam & ſponſam hoc intereſt, quod virgo priuſquam petatur ſperata dicatur. *Plaut. Amphit.* Vxorem ſalutat lætus, ſperatam ſuam. Dehinc promiſſa vel pacta vel ſponſa dici poteſt, Virgilius *Aeneid. lib.* 2.

Cui pater & coniux quondam tua dicta relinquor.

Et idem alio loco: *Et gremiis abducere pactas. Titi. Diuort.* Cui exacta ætate ſponſa ſit deſponſa. *Nonius. Arnob.* Habent ſperatas, habent pactas, habent interpoſitis ſtipulationibus ſponſas.

§. 24. SVMMARIA.

1 *Grauius punitur qui inceſtas nuptias quam qui ſponſalia contrahit.*

2 *Si ſtatuto matrimonio pœna imponatur id de conſummato accipiendum non de ſponſalibus.*

3 *Matrimonii appellatione in odioſis non veniunt ſponſalia.*

4 *Sororem vxoris polluens neutram habere poteſt.*

1 XVI. Pœna eorum qui ſponſalia contrahunt leuior eſt, quam † qui nuptias contrahũt. Nam qui ſororem duxit inceſtus, qui duas vxores ſtupri condemnatur, & capite pœnas luit. At qui deſpõdet infamia notatur *l. quid ergo de his qui*
2 *notant infamia*. Itaque recte Claudius Meſſalinam interfici curauit. Item, ſi† ſtatuto matrimonio pœna imponatur, id de conſummato accipiendum eſt non de
3 ſponſalibus. *Hyppolitus ſing.* 169 Ita † matrimonii appellatione in odioſis non veniunt ſponſalia. *Felinus in Republ. de ſponſalibus.* Et qui officium in prouincia adminiſtrat vxorem ibi ducere non poteſt, at deſponſare poteſt. *l. ſi quis offic. de ritu*
4 *nupti.* Sororem † vxoris polluens neutram habere poteſt. Secus ſi ſponſæ ſororem vitiauerit *Cod. qui dormierit & ſeq.* Ita qui matrimonium contraxit digamus dicitur non qui ſolo conſenſu contraxit. *cap. 5. debitum de digamis non ordinandis.*

§. 25. SVMMARIVM:

Sponſalibus non contrahitur affinitas ſed publica honeſtas.

XVII. Sponſalibus non contrahitur affinitas, ſed publica honeſtas, ſed matrimonio contrahitur affinitas nuptiis ſubſecutis.

§. 26. SVMMARIVM.

Sponſus ante matrimonium de Iure Canonico vitam monaſticam eligere poteſt.

XVIII. Iure canonico ſponſus ante matrimoniam conſummatum vitam monaſticam eligere poteſt. Maritus vbi in vnum corpus cum vxore coaluerit non poteſt, vt ſupra notauimus. Ergo ſponſalia longe differunt à matrimonio. Vnde con-

conſtat, quod Gregorius non voluerit ſolo conſenſu ratum eſſe coniugium ante nuptias *c. 2. de conuerſ. coniugatorum.*

§.27. SVMMARIVM.

Sponſalia inter abſentes contrahi poſſunt.

XIX. Sponſalia inter abſentes non minus quam præſentes contrahi poſſunt per eos, qui ſpeciale mandatum habent. *l. deniq; l. general. de ritu nuptiar.* Interim tamen abſens mulier per nuncium aut procuratorem nubere non poteſt. *l. mulierem de ritu nupt.*

§.28. SVMMARIVM.

Sponſalia & nuptiæ ratione ætatis differunt.

XX. In nuptiis ætas definita eſt, nempe maribus decimusquartus fœminis duodecimus annus: ſpõſalia à primordio ætatis fieri poſſunt. *l. in ſponſalib. ff. de ſponſal.*

§.29. SVMMARIVM.

Furor ſponſalia diſſoluit non matrimonium.

XXI. Furor ſuperinueniens ſpõſalia diſſoluit nec matrimonium contrahi ſinit: ſed rectè contractum non impedit. *l. oratione 16. de ritu nuptiar.*

§.30. SVMMARIA.

1 *Sponſæ habitu & veſtitu diſtinguuntur à nuptis.*
2 *Apud Romanos vitta erat virginalis qua virgines velabantur.*
3 *Tegillum quid.*
4 *Eua nominis deriuatio.*
5 *Virgines in multis locis Germaniæ caput non velant antequam nupſerint.*
6 *Comam alere honeſtum apud Lacedæmonios.*
7 *Apud Gallos libertatis indicium capillamentum.*
8 *In mulieres impudicas & adulteras cur ſectione capillorum animaduertatur.*

XXII. Sponſæ etiã † veſtitu diſtinguũtur à nuptis quaſi ſigno exteriore in oculos incurrẽte. Nã apud † Romanos vitta erat virginalis: itẽ altera vitta nuptialis, hac nuptæ, illa virgines velabantur *Alexander ab Alexandro lib. 5. cap. 18.* Dionyſius *lib. XI.* Aliæ zonas & baltheos, aliæ vittas virginales comæ, & quæ damitem retortos crinium detondentes cincinnos, loquitur de ſepultura virginea, *Feſtus fol 205.* Tegillis tunicis albis, & reticulis luteis, vtriſque rectis tectis ſurſum verſus aſtantibus, pridie nuptiarum diem, virgines indutæ cubitum ibant ominis cauſa. Tegillum † pro integumento corporis, ſeu veſte vili & plebeia frequentatum apud veteres notant Feſtus & Nonius. Et tunica recta nouæ nuptæ induebantur, qualem prima Caia Cecilia texuiſſe dicitur. *Plin. lib. 8. natural. hiſtoriæ*

capit. 48. idque boni ominis cauſa factum, quod Caiæ nomen nubentes frequentabant. Nam præ foribus ædium mariti interrogatæ, quæ nam eſſent, Caias ſe eſſe reſpondebant. *Autor Epitomes Valerius Maximus libr.* 10. Et mulieres, quæ coemptionem faciebant, cum viri domum ingrederentur ſolebant dicere: vbi tu Caius ego Caia. Plutarchus *in quaſtionibus Romanis.* Etſi autem à Caia Cecilii Tarquinii Priſci vxore, quæ optima lanificia fuit id originem duxiſſe exiſtimant: ego tamen ab Hebræa voce Haua hoc eſt Eua à Chaia Vita, deriuata voce, quæ omnium viuentium parens prima fuit *Geneſ.* 3. *verſ.* 20 id deductum & petitum, & in coloniam Romanam perductum exiſtimauerim, vt & alia id genus vocabula. *Suidas.* Eua prima mulier & primum delictum mundi; quamuis eam maritus Adam vitam appellaſſet & matrem futuram viuentium. Huc facit quod *Cicero* ſcribit, Caiæ nomen in ſpeciebus facti fingendis vſitatum fuiſſe ICtis, vt hodie Titii & Seiæ. *Verba Ciceronis hæc ſunt.* Vt Caia, ait, quia in alicuius libris exempli cauſa id nomen inuenerant, putarunt omnes mulieres, quæ conceptionem facerent, Caias vocari. Et in Orgiis Bachi manſit appellatio Euæ. *Clemens Alexand. in oratione ad gentes*: Dionyſium Mænaten Orgiis Bacchi celebrant crudarum carnium eſu ſacram peragentes inſaniam & cæſarum carnium peragunt diuiſionem, coronati ſerpentibus, vlulantes Euam, Euam illam, per quam error eſt cõſecutus, & ſignum Bacchicorum Orgiorum eſt ſerpens myſteriis initiatus. Iam ſi accurate ſpectetur vox Hebraica nomen Heuia aſpiratum exponitur ſerpens fœmina Fortaſſis † ad vocem Hebræam [*chaioh*] reſpexit Clemens, quæ idem valet quod beſtia. Idem ex Ouidio colligitur *lib.* 1. *de arte amandi.*
4

Pars Hymenæe canunt pars altera Euoe clamant. alias Euhye
Sic coemit ſacra nupta Deuſq; toro.

Virgil. 7. *Aeneid.*

Euohe Bacche fremens.

Ouidius 4. *Metamopho.* *Euohe Bacche ſonat.*

Et diſſyllabum Euæ, quod apud Poetas extat, propius accedit ad vocem Eua Lætatur Euæ parce liber. Ouid. Catull. *in Argonaut.*

Saxea vt effigies bacchantis proſpicit Eua

quæ apud Horatium extant & alios. Ouid. *lib.* 3. *de arte amandi.*

Talem te Bacchus ſatyris clamantibus Eua
Suſtulit in currus Gnoſi relicta ſuos.

Sed vt ad inſtitutum reuertamur, apud Ægyptios nuptæ mulieres calceis vtebantur: virginibus calceis vti non licebat, quo vagandi licentia coerceretur.
5 *Alexander ab Alexandro eodem lib. &c.* Et in multis † locis Germaniæ, vt Saxonia, virgines caput non velant, antequam viris nupſerint. Quo ſignificatur eas à viris integras adhuc eſſe, & nondum in poteſtatem viri veniſſe. Quæ autem viri concubitum paſſę ſunt, caput velare coguntur; nec feruntur, ſi aperto capite aut capillis defluentibus incedere velint, quo virgines à nuptiis & aliis, quæ à viris inte-

integræ non ſunt diſcriminentur & ſecerni cognoſcique poſſint. Et in nuptiis virginem ſponſam capillis paſſis diſcernunt ab ea, quæ à viro integra non eſt. Itaque poſtridie nuptiarum virgo caput velat & tegit. Hinc in iure Canonico & veterum ..... legibus. Virgo in capillis. Nam ad virginum cultum & matronarum capillorum pertinet prolixitas & copia. Ouidius.

Fœmina procedit denſiſſima crinibus emptis,
Proq; ſuis alios efficit are ſuos.

De Hannibale refert Suidas eum appoſititiis capillis vſum eſſe, qui conuenirent pro inſignioribus ætatum diſcriminibus. Et apud Lacedæmonios hone- 6
ſtum fuit comam alere, hoc eſt, prolixos gerere capillos. Neque id cuilibet, ſed ingenuo tantum licebat. *Plutarch.* Petronius arbiter.

Quod primum formæ decus eſt cecidere capilli.
Vernanteſq; comas triſtis abegit hyems.

Idem Suidas notat ex verſibus Ariſtophanis. Seruus cum ſis, comam geris. Et apud Trœzenios virgines ante nuptias capillum ſibi ſucciſum in templo Hippolyti conſecrabant. *Pauſa. lib. 2.* Citat Plutarchus Lycurgi dictum de coma; qui ea formoſos pulchriores, deformes effici terribiliores dicebat. Quemad-
modum † olim etiam apud Gallos erat pulchritudinis & libertatis indicium 7
capillamentum, vt etiam Galliæ Reges primi interdixerint, ne quis capillos prolixos geſtaret, niſi Franci eſſent naturales, in ſignum ſeruitutis, quod tamen poſtea à Lombardo Epiſcopo Parienſi abrogatum fuit, vt refert Bœtinus, *tracta. de valore monet. auct.* Tonderi autem & ignominioſum fuiſſe oſtendit lex Numæ, quam Gellius *lib. 4. cap. 3.* refert. Pellex aram Iunonis ne tangito, ſi tanget Iunoni crinibus demeſſis agnam cædito. Demeſſis, id eſt, reſectis. Et capillum ſummittere apud Romanos nemini licuit, vlterius nomine niſi reo eſſet propinquus, *l. veſtem ſordidam de iniuriis.* Vnde adhuc hodie in mulieres impudicas & adulteras, quæ ſe omnibus peruulgant, ſectione capillorum animaduerti ſolet. Quod & apud veteres Germanos vſitatum fuiſſe notat Tacitus. *Pauciſſima in tam numeroſa gente adulteria: quorum pœna præſens & maritis permiſſa: acciſis crinibus nudatam coram propinquis expellit domo maritus, ac per omnem vitam verbere agit.*

§. 31. SVMMARIA.

1 *Sponſalia ſub conditione contrahi poſſunt.*
2 *Matrimonium non recipit conditionem.*
3 *Actus legitimi cum effectu accipiendi.*
4 *Actus legitimi non recipiunt diem.*
5 *Explicatur l. actus legitimi de reg. iur.*

XXIII. Spõſalia † ſub cõditione cõtrahi poſſunt. *tot. T. de cõditionib. appoſitis in deſpõ-* 1
ſatione. Matrimoniũ † vero conditionẽ vel diẽ nõ recipit, vt nec alii act⁹ legitimi. 2

L. actus

l. actus legitimi de Regulis iur. tum conſenſus pure pręſtandus ſit ab eo, qui vxorem
pure traditam & copulatam accipit & poſſidet. Quod fit in fœdere nuptiali, vt
vocat Nicolaus, *cap. noſtrates 32. q. 2.* cui prorſus aduerſatur conditio. Neque enim
ſub conditione vxor nubere accipi aut tradi poteſt, cum vterque traditione ſe-
cuta ad indiuiduam vitę conſuetudinem obligetur, & quidem vinculo indiſſo-
lubili & pure. Et vxorem ſub conditione accipere nihil aliud eſſet quam in e-
uentum accipere & in caſum incertum, à quo matrimonium pendere non de-
bet. Itaque recte apud Terentium Chremes *3. Andr. 3.* Iſtud in filia periculum fi-
eri graue eſt. Cum vxor ſine pudicitiæ iactura duci non poſſit etſi promitti poſ-
ſit. Itaq; ſponſalia ſeu deſponſationes, vt ait Pontifex, quibus conſenſus ad ma-
trimonium exprimitur, conditionem vel diem admittunt, matrimonium nul-
lam admittit conditionem vel diem, vt nec alii actus legitimi, hoc eſt, à legibus
introducti & inſtituti, vbi de perſonarum ſtatu, conditione, officio, mutatione
vel pœna agitur, & cum quodam actu ſolenni, vt ſunt manumiſſio, adoptio, le-
gitimatio, tutoris conſtitutio, emancipatio, capitis diminutio, hæreditatis adi-
tio, electio, matrimonium ſeu fœdus nuptiale, ſerui optio. Actus appellant Iure
conſulti, quod hic aliquid agatur vel re, vel verbis expreſſis, & cum quadam ſo-
lennitate, & contractus non ſunt, imo à contractibus differunt, quibus vltro ci-
troque obligatio contrahitur, qui ſub conditione recte contrahūtur, cum actus
legitimi eam non admittant, hoc eſt, ſi ſub conditione conſtituantur vitiantur
per conditionis & temporis adiectionem, & effectum nullum habent antequã
impleatur conditio, & actus purus fiat. *l. 9. ſi tutor. §. ſi teſtamento de tutel. & ratio.*
diſtrah. Imo matrimonium nullum eſt neq; ſub conditione contrahi poteſt, hoc
eſt, effectum matrimonii non habet. Nam cōditio contra ipſius contractus ſub-
ſtantiam eſt, cum ille à lege introductus ſit, vt ſtatim ſortiatur effectum. Itaque
adoptio eſt actus legitimus, vt adoptatus ſtatim filii locum ſubeat. Manumiſſio
vt quis ſtatim liber fiat. Emancipatio, vt quis patria poteſtate exeat ſtatim; nec
emancipatus dici poteſt, quam diu in poteſtate remanet. Capitis diminutio ſta-
tim ſtatum immutat. Hæreditatis aditio, cum quis dicto vel facto ſe hæredem
eſſe teſtatur, ſtatim & pure hæredem conſtituit; non ſub cōditione quæ ei pror-
ſus repugnat *§. 6. de hær. qual.* & differunt. Legitimatione item quis legitimus fit,
nec poteſt legitimatio ſub conditione fieri. Nam pendente conditione non eſt
3 legitimus, vt nec liber ſub conditione. Quæ conditio reſiſtit † actui. Et actus le-
gitimi, cum effectu accipiendi ſunt & intelligendi. Et matrimonium nullum eſt
niſi pure contractum. Nubendo enim fit vxor, hoc eſt, traditione, acceptione &
4 ſucceſſione *l. cum fuerit. de condit. & demonſt.* Ita † neque diem recipiunt hi actus:
veluti, ego tibi coniugium promitto ad diem Michaelis, vel pro vxore te habe-
5 bo quoad puella Chryſis adoleuerit. Et hanc † ego veram exiſtimo ſententiam
l. actus legitimi, à quo Alciatus *lib. 3. parerg. cap. 4.* Et Couarruias *2. partis cap. 3. n. 3. de*
de ſponſalibus, non diſſentire videntur.

§. 32. SVM-

§.32. SVMMARIA.

1 *Sponſalia & nuptiæ apud omnes gentes nominibus & appellationibus peculiaribus diſtincta ſunt.*
2 *Germani etiam ſuas habent appellationes.*
3 Gemahel *inter viros Principes vſitatum.*
4 Gemahel *vocabulum vnde tractum.*
5 *Compar dicitur coniux.*

XXIV. Item; vt reipſa differunt † ſponſalia & matrimonium; maritus ſponſus, 1
ſponſa & vxor: ita peculiaria vnicuique genti ſunt vocabula, quibus diſcriminentur. Quæ nos, vt Hebræis, Græcis & Latinis illa vſitata ſunt, ſupra *c. 2.* explicauimus, ideoque hic non repetimus. In nuptiis ex lege Iulia vir teſtationem interponere debet, quod vxorem ducat liberorum procreandorum gratia. In ſponſalibus nihil refert, vtrum teſtatis interponatur, an aliquis ſine ſcriptura
ſpondeat *l. in ſponſalibus de ſponſalib.* Germani & † ipſi ſuas habent appellationes, 2
eaſque proprias & rebus conuenientiſſimas. Sponſalia appellant à ſpondendo & promittendo, Verlöbnüß oder Ehegelübd. Sponſum & ſponſam, Braut/ Breutigam. Maritum & vxorem Ehemann vnd Eheweib/ wenn ſie zuſammen gegeben/ vnd das Ehebette beſtritten. *Mauſ. fol. 2. de nupt. inſtitut.* Item Gemahel,
quod † *inter viros* Principes frequentatur, & haud dubie ab Hebræo [*cnegdou*] 3
hoc eſt, ſimile ſibi, vt verterunt veteres, tractum eſt, quaſi dicas, ἀντίστοιχος vel 4
ἀντίστοχος, hoc eſt, eiuſdem ordinis, æqualis, alter idem, vel altera ex parte reſpondens vel par:

Cum pare quæq; ſuo coeunt pecudeſq; feræq;,
Atq; ibi quam de qua procreet anguis habet,

Ouid. Item compar; qua voce Plautus vtitur pro coniuge. Meus ſocer compar 5
commaritus villicus, id eſt, ſocius vel æqualis. *Plinius lib. 8. cap. 13.* Coniugia fere vagantur, nec niſi cum compare vita eſt. *Horat.* Nondum munia comparis æquare. Item:

Siue genus latitans viduatus compare paſſer.

Arnobius. Et tolerati forſitan male tractatio hæc poſſet, ſi eum ſaltem perſonis coniungeretis comparibus. *lib 4. Procopius Gazæus.* Secundum eum vel coram eo. His verbis oſtendit vtriuſque naturæ æqualem dignitatem. Namque & coniugem definit Deus cuique eundem ipſum. Quo ſpectat illud Pauli: Qui vxoré diligit ſeipſum diligit. Nam vterque eſt pars animi & corporis alterius. Matrimonium ipſum ſeu coniugium Ehe/ Eheſtandt/ Ehelicher Stand/ nuptiarum ſolennitates Hochzeit/ beyſchlaff/ Eheliches beylager/ Wirdtſchafft/ Heurath/ Kirchgang/ Saxones Brautlach/ aliis quoq; appellationibus, vt eſt lingua locupletiſſima, nuncupant doté ipſam Mitgifft/ Brautſchatz/ Außteure/ Hewrſtewr/ Zugelt/ Heirahtsgabe/ Morgengabe/ quæ vox adhuc in vſibus feudorũ extat, & à dote diuerſum quid eſt, & widem vnde vox bewidmet, hoc eſt, dotata, in cãcel-

lariis vſitata & nota, & Gegenwiden. Vnde loca Eccleſiis dedicata vel deuota Weden appellant. Quo ſpectat decretum Sylueſtri Papæ *T. de magnificentia Conſtantini Imperatoris in Eccleſiis fundandis & dotandis T. concilio fol. 229.*

§. 33. SVMMARIVM.

1 *Galli pauciſſimas habent voces quibus exprimant matrimonialia.*
2 *Canonici confundunt res nomine & re diſcrepantes.*
3 *Sponſalia & nuptiæ ſignificatione differunt.*
4 *Etymologia vera verbi Nuptiæ à nemine antehac tradita.*
5 *Viri etiam nubere dicebantur.*
6 *Arrhabonis Etymologia vera à nemine ante hac tradita.*
7 *Farracia vox explicatur & eius vera Etymologia explicatur.*
8 Braut/ Breutigam *vocabula vnde deducta.*

1 GAlli † pauciſſimas habent voces, quibus ea exprimant. Matrimonium Mariage vocant, vt eos imitati Angli, Sponſalia fianzailles, ſponſum & ſponſam fiancee in nuptiis eſponſe; quæ vocabula confundenda minime ſunt, ſed à Iureconſultis, qui proprietatem latini ſermonis retinent & diligenter
2 obſeruant diſtinguenda. Qua in re vehementer peccatum eſt † ab interpretibus iuris Canonici, qui ſponſalia matrimonium vocant, & ſponſam vxorē, & res nomine & re diſcrepantes confundunt magno cum legentium faſtidio. Immo eo euadunt, vt ſponſalia inter impuberes contracta matrimonium nominent nulla ratione neque veterum auctoritate & exemplo. Poſtremo ſponſa-
3 lia † & nuptiæ vt voce ita & ſignificatione differunt, nam ſponſalia à ſpondendo, hoc eſt, promittendo nominantur, & ſola promiſſionis obligatione nituntur. Itaque & matrimonium promiſſum vocantur, vt ſupra late explicauimus.
4 Connubium vero † & nuptiæ matrimonium ipſum, hoc eſt, contractum vel coniunctionem procreandi & fœtificandi cauſa initam ſonat. Idque vi vocabuli vnde hæc deducta ſunt nomina intelligitur, nimirum Nub & Nuba. Quod germinare, ſeminare augere & fructificare Hebræis eſt. Vnde & vox Tenuba, hoc eſt, germine, quemadmodum Hieronymus & Paraphraſtes Chaldæus interpretantur. Quæ Etymologia cum præcipuum matrimonii finē ſpectet, liberorum ſcilicet procreationem, multo conuenientior eſt & verior, quam illa Varronis, qui à nubendo, hoc eſt, velando nuptias dictas exiſtimat, & quæ viro tradebatur nupta, vir cui tradebatur nuptus dici ſolebat. *Nonius Marcellus in libr. de proprietate ſermonis*, quod puellæ pudoris gratia ſe obnuberent &
5 velarent. Quæ & eo ipſo refellitur, quod apud veteres ſcriptores † viri etiam nubere dicebantur, & ex eo Sipontinus *Epigrammate 39.* qui tamen flammeo nō velabantur, teſte Pomponio Pannumatis. Nubere, inquit, veteres non ſolū mulieres ſed & viros dicebant, vt nunc Itali dicunt. Sed meus frater maior, poſtquā vidit, me inde eiectū domo nupſit poſterius dotatæ vetulę varicoſæ Afræ. Quā-

uis

tis Martialis virum vxori nubere ſcribit, cum vxori ſeruit eaque ipſi dominatur, *lib.8. Epigramm.*

Vxorem quare locupletem ducere nolim
Quæritis? vxori nubere nolo meæ.

Feſtus nubere idem valere, inquit, ꝙ Græcis γαμεῖν: etſi id póſtea ſolis mulieribus tributum ſit. Huc facit illud *Arnobii lib. 3.* Quis enim vel exigui ſenſus neſcit terrenorum ab illo animantium conditore non alia de cauſa generis diuerſi ſexus inſtitutos eſſe, niſi vt per coitus & connubia corporum res caduca & labilis ſucceſſionis perpetuæ innouatione duraret. Deinde nec mihi fit veriſimile ab obnubendi ceremonia & re leuicula rei ſanctiſſimæ & late patenti, h. e. matrimonio nomen inditum eſſe. Itaq; quantum huic tribuendum ſit, penes alios iudicium eſto. Mihi certe nõ magis probatur † quam altera illa Arrhabonis Etymologia à Varrone tradita, (Arrhabon, inquit, ſic dicta vt reliquum ſoluatur) qui ſentio nomina, verbaq; nõ poſita fortuito ſed quadã vi naturæ facta eſſe. Quod & P. Nigidius in ſuis commentariis docuit. *Gell. lib. 20. c. 4. & Plato in Cratylo,* Primi, inquit, nominum auctores, non hebetes fuerunt, verum acuti rerum ſublimium inueſtigatores. Eiuſdem ſignificationis eſt & vox † Farracia qua veteres nuptias vel matrimonium appellarunt. *Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 2.* Nominabant Romani ſacras nuptias vocabulo ſuo Farracia, quia coniuges veſcerentur eodẽ farre ꝙ nos Græci zeam dicimus. *Arnob. lib. 4. aduerſus gentes.* Matrimonium farraceũ dicebatur, in quo nupturi edebant ſimul panẽ & aquam *Plin. libr. 18. c. 3.* Sed & huius ratio ex fonte Hebræo petenda eſt, à verbo [*pharach parac parez*] Pharca & Pharach quæ idem valent ꝙ multiplicare, fructum edere, germinare, fœtificare & extant hæ voces *Geneſ. 2.* Creſcite & multiplicamini. Quid? ꝙ & vocabula † Germanica Braut hoc eſt, ſpõſa, & Breutigam hoc eſt, ſpõſus, & Brautlich hoc eſt, nuptiæ à generatione vel procreatione deducta & deriuata ſunt

(6 7 8 in margin)

§. 34. SVMMARIA.

1 *Quædam ſunt communia inter ſponſum & vxorem.*
2 *Cum ſponſa de Iure diuino committitur adulterium.*
3 *Vxoris nomine etiam ſponſa comprehenditur in plurimis iuris articulis qui ſunt fauorabiliores.*

SEd nunc oſtendendum in quibus conueniat inter ſponſalia & nuptias. Nam communia quædam ſunt iura & κοινωνίαι inter ſponſam & vxorem, vt recte 1 dixerit interpres, *lib. 60. Βασιλικῶν*: ſponſum in pleriſque maritum imitari. Nam quædam de maritis & vxoribus ſtatuta ad ſponſum & ſponſam trahuntur, quãdo vna eademque ratio vtrobique verſatur, qualia ſunt hæc: ſponſalia conſenſu conſtituuntur *l. 4 de ſponſalibus.* Et nuptiæ. Nam conſenſus ſponſalibus interueniens ſponſalia nuptiis adhibitus nuptias conſtituit. Inter quas perſonas nuptiæ prohibentur, inter eas quoque & ſponſalia ad nuptias aditum patefacientia prohibita ſunt. *l. tutor, l. 16. Oratio. de ſponſalibus.* Item, vt ſponſalibus ita & nuptiis filiumfamilias conſentire oportet, vt ſupra tradidimus. Item,

T 2 ratione

Digitized by Google

ratione fauoris ſponſa quæ non nupſit, poteſt dotem, quam dedit, non minus repetere quam vxor, præſertim cum vna eademque hic ſubſit ratio, ideoque interpretatione quæ de vxore ſtatuuntur ad ſponſam porrigantur. *l. ſi ſponſa de iure dotium.* Item ſponſa quæ dotem dedit aliis creditoribus præfertur vxoris inſtar, etiamſi matrimonium ſecutum non ſit. *l.2.§.ſi ſponſa de priuil. credit: l. aßiduis Cod. qui potior. in pign.* Eadem ratione lex Iulia de dotali prædio ne id maritus alienare poſſit extendenda eſt, & ad ſponſum porrigenda. *vt l. 4. de fundo dotali.* Ita ſponſus, ſi qua ſponſæ, hoc eſt, ſperatæ vxori contumelia inferatur, actionem iniuriarum habet, non ſecus ac ſi vxori illata eſſet *l. item apud §. ſponſum de iniuriis.* Etenim ſpectat ad contumeliam eius iniuria quæcunque ſponſę eius fiat. Sed & iure quodam mariti ſponſus adulterii accuſare poteſt eum, qui ſponſæ vim intulerit & recte. Nam ſpectat ad contumeliam eius iniuria quæ ſponſæ infertur. *l.13 ſi vxor. §. de vi. & §. ſi minor de adulter.* Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt adulterium in ſponſa vindicandum, quia nec matrimonium qualecunque nec ſpem matrimonii violare permittitur. *l.7 propter C. ad leg. Iul. de adult.* Iure mariti crimen exercere non poteſt niſi puella violata ſponſa eius fuerit, vbi Scolion *βασιλικῶν lib.60.T.37. verſ. iure mariti* notat, ſponſum in pleriſque maritum imitari. Ita Icilius ſponſam defendit in iudicio Virginiam Appii Claudii filiam, quam ad ſtuprum rapere volebat Appius Claudius. Quo ſpectant verba in iudicio prolata: Huic ſi vis adferretur ego præſentiam Quiritum, pro ſponſa Virginius militum, pro vnica filia Deorum hominumq; fidem implorabimus. *Liuius lib.3. Decad.1.* Item me vindicantem in libertatem ſponſam vita citius deſeret quam fides. Dies etiam M. Claudio eique virginem capiebat vt ſeruam, dicitur à ſpon-
2 ſo virginis eiuſdem Icilio: *Dionyſ lib.11.* Quæ omnia † Iuri Moſaico ſunt conſentanea. Nam & is vt adulter conuenitur & damnatur qui ſponſam alterius compreſſerit, & à ſponſo adulterii conueniri poteſt, quod ſcilicet alterius vxorem violauerit. *Deuter.22.* hoc eſt, ſponſam, quæ hac in re vxorem imitatur, *Philo.* Quidam putant medium quiddam eſſe inter ſtuprum & adulterium, quoties ſponſa nondum nupta dolo aut vi opprimitur ab alio. Me vero iudice hæc quoque ſpecies eſt adulterii. Nam ſponſalia tantum domi valent quemadmodum nuptæ, quando in ſolenni amicorum conuentu mariti & vxoris nomine inſcribuntur tabulis. Propterea lex reum & ream iubet obrui lapidibus, ſi acceſſit puellæ conſenſus ad nequitiam. Quo ſpectant verba Acontii de Cydippe ſponſa apud Ouidium.

Improbe tolle manus, quam tangis noſtra futura eſt,
Poſtmodo ſi facies iſtud adulter eris.

In Heroid. epiſtolis. Et *de iure βασιλικῶν*, qui alienam ſponſam etiam volentem vitiauerit narium abſciſſione mulctatur. *lib.60.* Et ne quis ex his verbis matrimoniũ ſtruere conetur, ſciendum eſt, etiã idem ius accuſandi eſſe ſi concubina alicuius violata ſit, quæ tamẽ vxor non eſt. *d.l.13. ſi vxor initio. Item; ſi vxor vulgaris fuit §. ſed in ea ead. l.* Atque hæc ita inſtituta ſunt, quod vna eademque ratio vtrobique verſe-

verſetur. Ideoque adulterii pœnā recte ab vxore ad ſponſam lex extendit. Quia non minus incommoditatis & cõtumeliæ ad virum redit, ſi ſponſa adulteretur & vitietur, quam ſi vxor. Imo maior adhuc inferri videtur ſponſo iniuria, ſi ſpõſa comprimatur & pudicitiæ iacturam faciat, ad quam ſi concubinæ illata contumelia conferatur, exigua eſſe videtur. Sed & in eo vxorem ſponſa imitatur, ꝙ eius matrem, quam ſponſam habui vxorem ducere non poſſum. Nam ſocrus fuiſſe cenſetur. *l. adoptiuus in fine de ritu nuptiar.* Et tutor vt pupillam ſuam nec ducere ita nec deſpondere ſibi poteſt: Nam cum qua nuptiæ contrahi non poſſunt ea nec deſponderi quidem poteſt. *l. 60. ſi quis tutor. de ritu nuptiar. l. 15. tutor de ſponſalib.* Ita Leo & Antonius ſtatuerunt, vt in ſponſalitia donatione & hæreditate, quam ſponſus in ſponſam cõtulit & lucrari voluit, idem ius ſeruetur, quod in vxore, ſcilicet vt patri ſaltem vſusfructus acquiratur, idque benignius eſſe. *l. 5. non ſine ratione C. de bonis quæ liberis*; nam id perinde habendum ac ſi à marito datũ eſſet, cum eadem hic ratio verſetur, nempe fauor. Alii contractus peculiares habent actiones & proprias: Ita & nuptialis, actionem ex ſpõſu habet veteribus vſitatam. Qua de re infr. c. vlt. Vnde conſtat † in plurimis iuris articulis, qui ſunt 8
fauorabiles nomine vxoris ſponſam etiam comprehendi, & appellatione mariti ſponſum; quamuis nec hic verus maritus, nec illa vxor vera ſit. Sed & de iure Hebræorum frater cogitur defuncti fratris vxorem ducere. Id ita accipiunt, vt & ſponſam defuncti eadem ratione ducere cogatur, quo ſpectant hæc verba: [*ſcheiobam Adam aeſcheth achiu meobiu bein min hoeruſſin bein min hanſuin*] Atque ob eandem cauſam, nimirum propter iura communia Philonem dixiſſe exiſtimo; ſponſalia idem valere quod nuptias, quando in ſolenni amicorum conuentu viri & mulieris nomina inſcribuntur tabulis. & *lib. de legib. ſpecial.* Cuius adhuc veſtigia in Pandectis Hebræorum ſuperſunt. *cap.* 1. qui ſcribunt tribus modis acquiri mulierem, & inter eos vnum hunc conſtituunt, vt ſcriptura interueniente mulier deſpondeatur & acquiratur. Eius ſummam hanc eſſe, vt pater teſtetur ſe filiam ei collocare his verbis: Filia tua mihi deſponſa eſt: filia tua vxor mea eſt: quæ verba etiam ſupra enumerata ſint. Atque his iam enumeratis caſibus exceptis ius de ſponſalibus ſtatuens ad matrimonium non extenditur, vt docet Vlpianus *l. 45. eo iure de ritu nupt.* Lex Iulia quæ vult libertam patrono nuptam alii nubere non poſſe ad libertam ſponſam non pertinere. Itaque non valet argumentum, quo plerique vtuntur. Sponſa in quibuſdam vxorem imitatur & pro vxore cenſetur. Ergo vera eſt vxor & pro ea cenſenda. Nam eſt argumentũ ſeu Paralogiſmus ab eo, quod eſt ſecundum quid, ad id quod eſt ſimpliciter, vt loquuntur Dialectici. Ex quibus omnibus conſtat & planum eſt ſponſalia vt nomine ita reipſa à nuptiis differre, neq; proprie loquendo matrimonium conſtituere, quibuſcunque ea verbis concepta ſint. Quam ſententiam etiam placuiſſe video Interpreti Iuris Canonici. *c. 1. q. 2. diſt. 27. & in c. ex publico, de conuerſ. coniuga. & text. bonus in cap. debitum de bigamis. Felin. c primo loco de præſumpt. Corneus conſil. 248. lib. 2.* Idque conſuetudinibus Galliæ expreſſe cautum eſt, præſertim

vbi de communione aut de lucro matrimonii agitur. *Bodinus lib. 1. de Republic. c. 3.* Quam ego exiſtimo veram eſſe ſententiam.

> νῦν δ' εἴη ὃς τῆσδέ γ' ἀμείνονα μῆτιν ἐνίσποι
> ἢ νέος ἠὲ παλαιός· ἐμοὶ δὲ κὲν ἀσμένῳ εἴη.

Sed exiſtat aliquis qui meliorem mea ſententiam dicat, ſeu grandior ſeu minor natu, cum bona mea gratia dicturus. *Iliad 14.*

§. 35. SVMMARIA.

1 *Statutum de lucranda dote an ad ſponſum porrigendum?*
2 *Verba ſtatuti in propria ſignificatione accipienda.*
3 *Matrimonio contracto, ſi alteruter coniugum eodem die moreretur ad lucrum admittitur ſuperſtes competens ex ſtatuto.*
4 *Exempla eorum qui prima ſtatim nocte, vel prima nuptiarum die mortui ſunt.*
5 *Quid ſtatuendum ſi ipſo die nuptiarum ſponſus vel ſponſa animam exhalaret?*

HIs ita ſtatutis ad quæſtionem, in qua explicanda interpretes hærent tanquã
1 mures in pice, reſpondere facile eſt. Nimirum: An † ſtatutum de lucranda dote marito competens ad ſponſum porrigendum ſit? Et contra: An lex vel ſtatuta vxorem vocãs ad mariti defuncti ſucceſſionem (qualis fuit Romuli vt mulier marito mortuo ſuccederet, quemadmodum filia patri, teſte Dionyſio) ad ſponſum extendendum ſit, ita vt illa non minus ſuccedat, quam vxor, propter ſponſalia de præſenti contracta? Nã cum inter ſponſum & ſponſam reuera nullum ſit coniugium: ſed pactum tantum vel futurum: & ſponſus verbotenus ſaltem & verus maritus non ſit: vt & ſponſa vxor dicitur, & reipſa non eſt, ſed ſperata; nemo non videt, iura illa, quæ de marito & vxore loquuntur in quæſtione propoſita ad ſponſum & ſponſam accommodari & trahi nõ poſſe. Nam & iure veterum nuptiis demũ conſummatis, noua nupta dominium in domo viri adipiſcebatur; vt ſupra ex Macrobio annotauimus, Varrone & Scaligero. Et verba
2 ſtatuti in † propria ſignificatione accipiẽda ſunt, & ſecũdum communem vſum loquendi. *l. labeo. de ſupellect. legata.* Maritus autem non dicitur ſponſus, neq; vxor ſponſa, neq; ſponſalia coniugium ante matrimonium contractum, vt ſupra demonſtratum eſt. In quam ſententiam deſcenderunt Salicet. *in l cum te C. de dona. ante nupt.* Bald. Felinus & alii quos hic enumerare ſuperuacaneum exiſtimamus. Et quamuis illis multi oggänniant, & contra diſputent, tamẽ nihil aliud agunt, quam ꝙ bonas horas male collocent, oleumq; & operam perdant. Schurf. *conſ.*
3 *9. cent. 3.* Gail. *obſ. 80. lib. 2.* Aliud † tamen dicendũ eſſet, ſi matrimonio contracto, hoc eſt, muliere tradita, accepta & copulata alteruter coniugum, paulo poſt eodem die moreretur. Nam tum ad lucrum dotis maritum, vxorem ad ſucceſſionem vel alia iura, ipſi ex ſtatuto competentia admittenda cenſerem. Exempla ſunt apud Hiſtoricos vbique obuia. Eupolis filius Niciæ prima nocte ruina thalami oppreſſus cum ſponſa interiit, *Ouid. in Ibin.*

Sit tibi coniugii nox prima nouiſſima vitæ,
Eupolis vt periit & noua nupta modo.

Saræ mariti ſeptem prima nocte ab Aſmodæo interempti ſunt. Et in Antiquita-
tibus Romanis idem legitur de C. Rancilia eiuſq; ſponſo his verbis: Aſpice via-
tor Q. Sertullii & dulciculæ ſponſæ meæ C. Ranciliæ virg. ſimulachra, ac poſt in-
de quid faciat licentioſa ſors legito. In ipſa florida ætate, cum acrior vis amoris
ingrueret, mutuo capti, tandem ſocero E. & M. ſocru annuentibus ſolenni hy-
menæo nuptiis copulamur. Sed (o fatum infelix!) nocte prima domus maritalis
corruens ambos oppreſſit. Funeſta ſors, nec noui quid feciſſe puta. Non erat in
fatis tũ noſtra longior hora. Cari parentes luctu nec lacrymis miſera ac laruata
noſtra defleatis funera, ne ea reddatis infeliciora. At vos veſtros diuturniores
viuite annos optime lector ac viue tuos. Apud Heliodorum narrat Caricles, ſe
filiam, quæ à multis petita eſſet, procorum præſtantiſſimo locaſſe. Eam autem
cum ad ſponſum in thalamum deducta eſſet, incendio ſeu cælitus ſeu aliunde
periiſſe, eaſdemq; faces, quæ nuptiis eius quoq; funeri inſeruiſſe. *lib. 2.* Aliud.
Attila Rex Hunnorum puellam Hildiconem formoſiſſimam in vxorem duxit.
In nuptiis autem cum ſe vino ingurgitaſſet, & ebrius reſupinus obdormiuiſſet,
ſanguis per nares vitales ſpiritu um meatus intercluſit, eumq; ſuffocauit. Poſtri-
die cum meridies appeteret, omneſq; mirarẽtur ꝙ Rex præter conſuetudinem
in multam lucem quieſceret, tandem ꝙ res erat ſuſpicati foribus effractis eum
exanimem inuenerunt, puellamq; dimiſſo vultu ſub velaminibus lacrymãtem.
Formandes, Pomponius Lętus, Paulus Diaconus, P. Collimachus, & Bonfinius.
In quibus enumeratis ſpeciebus dici aliter non poteſt, quin omnes, qui periecrũt
ſtatim poſt nuptias contractas mariti fuerint, & per conſequens iura maritorum
habuerint. Idem ego † ſtatuendũ cenſeré, ſi ipſo die nuptiarũ ſponſus vel ſpon- 5
ſa copulata & tradita ante, quam domũ traducantur animam exhalaret, vt ma-
riti & vxoris ius iis competat. *Salicet. l. cum in te in fin. C. de donat. ante nupt. Mauſe.*
fol. 11. Quamuis iure Saxonico requiratur, vt maritus thorum conſcenderit. Idq;
vſq; adeo præciſe ſeruatur, vt ſi ipſo die nuptiarum ante ingreſſum tori alteruter
moriatur, iura mariti & vxoris non habeat. *Idq; Auguſtus ſtatuit part. 3. conſtit. 19* &
conſuetudine noſtræ ciuitatis idem receptum eſt. Quo ſpectat, ꝙ vulgo dicitur:
Quando teges, velum, lodix vna vel lecti operimẽtum, vtriuſq; ſponſi & ſponſę
caput texerit, iam conſummatum eſſe matrimonium. Vulgo, Wenn die Decke
vber den Kopff iſt, ſeyn ſie gleich reich. Nam iure Sleſuuicenſi communio eſt o-
mnium bonorum inter virum & vxorem.

§. 36. SVMMARIVM.

Matrimonium benedictione perficitur.

MAtrimonium benedictione & traditione perficitur, iuxta illud Claudiani:
Et mihi quam ſcriptis deſponderat ante puellam:
Coniugis ipſius pronuba dextra daret.

Item:

Quid iungere differt

Quam pepigit

In ſponſalibus traditio non fit ſed promiſſio tantum, de qua re *ſupra latius*, §. 3. 4. 5. 6.

§. 37. SVMMARIA.

1 *Matrimonium ſiue coniugalis contractus in quibus à reliquis contractibus differat.*
2 *Matrimonium duplex nomen habet.*
3 *Matrimonium duobus gradibus perficitur.*
4 *In nuptiis geminus requiritur conſenſus.*
5 *Matrimonium palam fieri debet & in populi frequentia.*
6 *In matrimonio requiritur benedictio.*
7 *In matrimoniali contractu traditio ſtatim non fit vt in aliis.*
8 *In nuptiis requiritur plurium quam duorum conſenſus.*

1 CONſequens eſt † vt videamus, quibus in rebus pactio coniugalis vel obligatio à reliquis differat. Et in eo prima differentia conſpicitur, quod aliæ obligationes ſiue re, verbis, literis aut conſenſu contrahantur, vno nomine ap-
2 pellentur, *Inſtit. lib. 3. T. 14. 15. 20. 21. 23. 24. 25. 26. & ſeqq.* matrimonium† vero duplicem appellationem & nomen habeat, nimirum ſponſalia & nuptias. II. Ma-
3 trimonium† duobus gradibus ſeu conuentionibus perficitur: Reliqui contractus vno & quidem in continenti & ſimul expreſſo. *l. conſenſu de actio. & obligati.* III. Reliqui contractus conſenſu ſemel expreſſo conſtituuntur, vt emptio, ven-
4 ditio, permutatio, ſtipulatio, & id genus alii: in nuptiis † autem geminus requiritur, vt ſupra oſtenſum eſt, nimirum vnus in ſponſalibus, alter in nuptiis. Prior vt fiant nuptiæ; poſterior vt ſint. *l. 11. ſponſalia de ritu nuptiar. l. 7. eod. T. cap. noſtrates 30. q. 5. vel nuptiæ.* IV. Reliqui contractus vbique conſtitui, & expediri & perfi-
5 ci poſſunt, vel palam vel clam: Matrimonium † autem ſeu nuptiæ in populi frequentia & palam fieri debent, & *vt Cicero loquitur* firmiter ſtabiliendæ ſunt, vel vt Hebræi loquuntur [*ckola beden*] hoc eſt, omnia coram teſtibus expediri, & cõuiuio vel cœna nuptiali honeſtari debent. V. Alii contractus ſpecialem aut ſolennem traditionem non requirunt: in nuptiis vero ſponſa cum feſtiuitate & celebritate tradenda eſt, & domum de ducenda. VI. Alii contractus abſq; con-
6 ſecratione † & benedictione recte conſtituuntur. In matrimonio autem benedictio requiritur, vel copulatio ſine qua minus recte fiunt nuptiæ vt cap. 10. ex-
7 plicatum eſt. VII. In reliquis contractibus traditio ſtatim fieri poteſt: in † matrimonio vero non poteſt: imo ſucceſſiue fieri debet. Neque enim ſponſa pacta ſtatim eſt tradenda; ſed inter ſponſalia & nuptias temporis interuallum inter-
8 cedere debet. *cap. inſtitutum 25. q. 3.* VIII. Alii contractus † conſenſu duorum contrahentium conſtituuntur: Coniugalis vero non tantum illorum, qui contrahunt,

Digitized by Google

trahunt,ſed & parentum & tutorum,hoc eſt, κυρίων requirit conſenſum. Et de his hactenus. Quæ ſi prolixiora videbuntur, rei magnitudini aſcribat æquus lector.

CAPVT VI.

§.1. Conſenſum parentum in conſtituendis nuptiis & ſponſalibus neceſſarium eſſe,veluti συναίτιον multis de cauſis.

§.2. Effectus patriæ poteſtatis circa ſponſalia & nuptias explicantur,nimirum,liberis de matrimonio proſpicere 2. de multis competitoribus vnum deligere. 3. Deſpondere liberos. 4. filias iungere & tradere. 5. dotem dare. 6. ſponſalia clandeſtina diſſoluere. 7. ſua auctoritate vti, non abuti.

§.3 Quid ſi pater conſentire nolit filio vxorem volenti ducere?

§.4. An parentes cauſas adferre debeant cur conſentire nolint?

§.5. An patris improbi, prodigi & pauperis conſenſus requiratur?

§.6. Teſtimonia ſacrarum literarum, & bonorum auctorum, legum, Canonum & Theologorum de conſenſu parentum citantur.

§.7. An matris conſenſus perinde requiratur vt patris?

§.8. Quid ſi pater & mater diſſenſerint de elocanda filia?

§.9. De tutorum conſenſu in nuptiis.

§.10. De curatorum conſenſu ad nuptias.

§.11. Quid ſi tutor vel curator conſentire nolit?

§.12. An puella tutoribus & curatoribus inſciis impune ſponſalia contrahere poſſit?

§. 1. SVMMARIA.

1 *Parentum conſenſus in nuptiis requiritur tanquam συναίτιον.*
2 *Parentum conſenſus cur adhibendus duplex ratio adſertur.*
3 *Parentis perſona filio debet videri ſancta & honeſta.*
4 *Antiquitas quomodo parentes venerata ſit.*
5 *Plagium committit qui filiam ducit inuito parente eodemq; inſcio.*
6 *Coniugium abſq; parentum conſenſu contractum raptus dicitur.*
7 *Poteſtas patria ſumma apud Romanos.*
8 *Apud Romanos filii nihil poßident viuis patribus.*

9 *Parentes liberos vendendi ius habent.*

10 *Corpora filiorum in poteſtate parentum quoq; ſunt.*

SVperiori capite demonſtratum eſt ſponſalia authoritate & conſenſu parentum,& eorum verbis olim inita & conſtituta eſſe. Quæ res cum latius pateat ideo & nobis, quæ dicenda reſtant hoc loco explicanda ſunt: Neque commodius id tradi poſſe putamus,cum conſenſus parentum, & auctoritas magis ſpectetur antequam nuptiæ coierint,h.e.in ſponſalibus contrahendis.Nã poſt matrimonium conſummatum eius non perinde habetur ratio. Hoc enim iure vtimur,ne bene concordantia matrimonia iure patriæ poteſtatis turbentur.*l.1.§.3.*
1 *de liber.exhibend.* Ergo ſic ſtatuimus: Ad † conſtituenda ſponſalia conſenſum & auctoritatem parentum,tanquam *συναίτιον*,h e.cauſam, quæ efficientem (*αἴτιον κύριον*) comitetur, requiri, vſq; adeo vt ſi omiſſus fuerit ea pro nihilo habendæ
2 ſint.Cur autẽ † is adhibẽdus ſit duplex eſt ratio.Naturalis ſcilicet & ciuilis.Naturalis quæ tacita lex eſt,quam ex ipſa natura hauſimus,arripuimus,ad quã non docti ſed facti,non inſtituti ſed imbuti ſumus;quæ docet,vt ait *Græcus Paraphraſtes Theophilus δίκαιον τὺς μέχρι τοῦ αὐτῆς ἡλικίας ἀναθρέψαντας τὺς γονεῖς ταύτης ἀξιοῦσθαι τῆς τιμῆς τὸ περὶ τῷ γάμῳ συνευδοκεῖν*.hoc eſt,Æquum eſſe,vt qui ad eam ætatẽ nos educauerunt parentibus;adde,qui tot labores, curas, moleſtias & ſollicitudines nocte dieque ſuſtinent & exantlant liberorum cauſa, hoc honoris habeatur,vt eorum in nuptiis contrahendis conſenſus requiratur.Neque enim vlla in re aut negocio filiorum obedientia erga parentes illuſtrius conſpici poteſt,vel etiã contemptus,quã in nuptiis contrahẽdis. Nec honos maior neq; cõtumelia inſignior parentib⁹ haberi aut inferri poteſt,quã ſi liberi iis hic obtemperent aut refragentur in re tanti momenti,& periculi.Deinde ſi eos à quibus multum beneficii accepimus in honore habere & colere debemus, certe parentes chariſſimos habere,venerari,& ab eorum cõſiliis pendere æquum eſt, ꝙ ab his vita,patrimonium,educatio,inſtitutio, pietas & religio, honores & alia beneficia tradita ſunt:vt recte ille dixerit: Parentibus & magiſtris nunquam parem gratiam rependi poſſe. Itaq; Iureconſultus,licet Ethnicus,Perſona inquit,patris filio videri debet ſancta & honeſta.*l. perſona de obſeq.parentib. & patr.à liberis præſtandis.*
4 Antiquitas ita† venerata eſt parẽtes, vt eos Deos appellare nõ dubitauerit.*Simplic.in Epictetum,& Procopius Gazæus.*Deus qui omnia producit & creat,poſt leges quæ ad ipſum pertinent, merito ſecundas tribuit parentibus, qui poſt Deum ſecunda cauſa vt ſimus ſunt.*in Exod.Procopius in Deuter.*Æque vero qui in parentes deliquit,ac qui in Deum punitur.Ac qui diuinum præceptum ſpreuit, abſq; venia mortis condemnatur. Qui in parentes deliquit lapidibus obruitur. Memento enim,inquit,quod ab his viuendi initium acceperis.Iacob quoq; inquit: Si enim virtus patris mei Iſaac fuit in me.Inſuper quoque prouerbiorum auctor execratur, inquiens. Oculum ſubſannantem patrem, contumeliamque matris ſenio parentem,corui torrentium eruant. *Ariſtoteles in Politicis.* Parentes liberis

domi;

domi non tamen veluti ſeruis dominus, ſed Regis more imperare debere: Liberi vero eos tanquam Deos colere & venerari debere. Poſtremo quod alii per alium non debeat iniqua conditio inferri, neque ius ſuum inuito auferri. Quid autem iniquius fingi & excogitari poteſt, quam filiam patri è ſuis laribus & domiciliis abduci inuito & repugnanti? Vel filiumfamilias, qui in patris domo habitat mulierem ante oculos vel in domum patris inuiti & diſſentientis introducere? Neque iniuria maior aut contumelia parentibus inferri poteſt. Imo
plagium † committere videtur is, qui filiam à patre tot annis maxima diligentia 5
& cura eductam clam ſeducit & inuito patre accipit. Atque eo quidem ex
Theologis vocem Plagiarii referunt 1. *Timoth.* 1. Et Iuſtinianus † coniugium, 6
quod abſque parentum conſenſu contrahitur raptum eſſe indicat. *l. vnica Cod. de raptu virgin.* Quo ſpectat quod *Ariſtoteles lib.1. Politicorum.* ſcripſit: Naturæ lege liberos parentum imperio ſubditos eſſe debere. Quod enim procreauit & genuit, id vt præſit, amicitiæ ratio & ſenectutis poſtulat. *Et Plinius in Panegyrico.* Cæſar intuitus vim legemq; naturæ, quę ſemper in ditione parentum eſſe liberos iuſſit nec vti inter pecudes, ſi hominibus poteſtatem & imperium valentioribus dedit. Vnde & patria poteſtas, quæ Romanorum propria eſt, originem traxit. Poteſtatis vocabulum proprie ad eos pertinet, qui imperandi aliis ius habent. Ita Princeps ſubditis imperat, magiſtratus ciuibus; pater liberis; magiſter diſcipulis; dux militibus; dominus ſeruis. *Seneca.* Poteſtas autem † patria ſumma fuit a- 7
pud Romanos, vt ius vitæ & necis in liberos habuerint, hoc eſt, impune liberos ex ſe procreatos interemerint. *leg. fina. Cod. de patria poteſt.* Dionyſ. *libr.2.* Quæ autem ad reuerentiam & æquitatem liberorum attinent, vt colant parentes perficiendo iuſſa illorum, omnia plus habent grauitatis, & noſtrorum hominum leges longe ſuperant. Nam qui formas viuendi Gręcis condiderunt ciuitatibus, certum quoddam tempus admodum breue præſcripſerunt, quo liberi patribus eſſent ſubditi. Quidam ad annum pubertatis tertium: quidam tantiſper dum illi cælibes manſerint: nonnulli donec publice inter viros aſcripti fuerint: quēadmodū Solonis, Pyttaci, Charondæq; legib. acceperant, quorū magna prædicatur ſapientia. Pœnas etiam in contumaces filios ſtatuerunt non graues, permittentes patribus eos exhæredare domoue pellere, præterea nihil; quæ non ſufficiunt ad compeſcendam iuuentutis veſaniam, moreſque præfractos, neq; contemptores honeſtatis Iouis brachio poſſunt ad honeſtatē redigi: Quapropter apud Græcos ſæpe indecora multa in parentes cōmittunt liberi. Legiſlator inquit, Natura in omnibus patri in filium & per omne vitæ ipſius tempus poteſtatem dedit, ſiue illum captiuū detinere, ſiue virgis cædere, ſiue vinctū ruſticis operis retinere, ſiue occidere vellet; etſi filius Rempub. gereret, & ſummā dignitatē obtineret. Quintil. *declamat.6.* Poterā quidē fortiter dicere. Pater iuſſi. Hoc nomē omni lege maius eſt. Tribunos dicimus, cādidatos ferimus, ius nobis vitæ neciſq; conceſſum eſt. Si non fecerit, ꝙ iubeo, non deferam illum ad ſepul-
turam. Et Dionyſ. *lib.8.* Apud Romanos † filii nihil poſſident viuis patribus; ſed 8

licet eis & pecuniis & corporibus eorum vti ꝑ arbitratu ſuo. Et ne vnicuiq; pro arbitrio liberos interimere fas eſſet, Romulus legem tulit, ne quis prolem triennio minorem necaret, & neceſſitatem impoſuit educandi maſculos, & è filiabus primogenitas. Dionyſ. Halicarnaſſ. *lib. 2.* Idem tradit Simplicius *in Epictetum.* Veteres Romanorum leges, tum excellentia naturæ conſiderata, tum laboribus quos filiorum cauſa parentes capiunt expenſis, & vendendi illos, & ſi vellẽt poteſtatem impune illos occidendi dedere. Ita Manlius Torquatus filium ſecuri percuſſit. Zonaras *tom. 2.* & alii. Virginius filiam occidit. Valer. Maxim. *lib. 6.* Plinius *de viris illuſtribus* & Lucius Brutus, Valerius Maximus *lib. 5.* Spurius Caſſius Manlius Torquatus *lib. 8.* Pontus Aufidius & P. Attilius idem factitarunt. Philiſcus filias ſtupratas. Valer. Max. Et Aulum Fuluium Senatorem ipſe pater ob cõiurationem necauit: Et non ſolus hoc priuatus egit. Nam & alii multi non tantum Conſules verum etiam priuati homines filios ſuos interemerunt. Dion. *lib. 33.* Et Valer. Max. *lib. 5. T. 7.* De parentum ſeueritate. Ita temporibus Senecæ Enichon eques Romanus filium flagellis occidit. Populus tamen rei indignitate commotus cum graphiis confodit in foro. Seneca *de Clementia.* Et apud Liuium Horatius ſenior cum filius ſororem occidiſſet, & cædi poſtularetur, ſe filium interfecturum reſpondit, ſi ſoror non iure interfecta eſſet. Atque id ius Romanorum proprium fuit. Quo ſpectat illud Liuii *lib. 1. Decad. 1.* Nullam breuiorem cognitionem quam inter patrem & filium eſſe paucis verbis tranſigi poſſe ni pareat patri habiturum infortunium. Et hoc ius in vſum vitæ reuocandum cenſet Bodinus in opere de Republ. Vendere autem † alienare vel oppi-
9 gnorare liberos victus vel neceſſitatis cauſa, vſq; ad tertiam auctionem, & precium quæſtui eſſe, etiam aliis gentibus ius fuit, vt Hebræis, teſte Moſe, præſertim ob inopiam, *Exod. 21. 22.* & Romanis, *C. toto T. de parentibus, qui liberos diſtraxerunt.* Et Dionyſius *lib. 2.* Legiſlator Romanus permiſit etiam vendere filium. Itẽ hoc quoque patri conceſſit licere illi terna filii venditione pecuniam quærere, maiorem largitus poteſtatem patri in filium. Quam legem Romuli eius ſucceſſor Numa mitigauit; vt ſi pater filio conceſſiſſet vxorem ducere futuram iuxta leges ſacrorum & bonorum vitæ participem, vt tum patri nullum ius eſſet vendendi filium. Plutarchus rationem explicat, indignum ratus, quæ libero nupſiſſet, cogi vt cum ſeruo viueret, *in vita Numæ,* apud quos etiam creditoribus noxæ dabantur. *Valer. Max. lib. 5.* Ita *Matth. 18.* Dominus ſerui, qui ſoluendo non erat, vxorem & liberos venundari iuſſit. Et Græcis, idque ætate Baſilii frequentatum fuiſſe teſtatur his verbis εἶδον ἐγὼ ἐλεεινὸν θέαμα. Imo debitores condemnatos in fruſta & partes ſecare creditoribus ius erat, vt teſtatur Tertullianus in *Apologetico.* Nam & inter bona patrisfamilias liberos numeratos eſſe ex hiſtoria Iobi colligere licet. Cum enim Dæmoni Deus poteſtatem feciſſet omnia Iobi bona inuadendi, non tantum domum & ædificia ſed & liberos perdidit. Cum itaque tanta ſit poteſtas parentum in liberos, conſequens eſt, eos vt qui ſui iuris non ſint, nihil ſtatuere, agere, promittere aut polliceri poſſe, cum à patris voluntate

eorum

eorum conſenſus pendeat. Et velle non creditur qui obſequitur imperio patris vel domini, vt habet Regula Iuris. Quod ad corpora filiorum attinet, ea quoq; vt diximus † in poteſtate ſunt parentum & inter bona quoque olim numerata & habita fuerunt. Sed filiis, inuitis parentibus, ne tantillum quidem, & ne quidem aduentitia bona, quorum tamen dominium habent, alienandi ius eſt, vt docet *l. final. C. de bonis qua liberis*. Quæ cum ita ſint multo minus licet eis inſciis aut inuitis parentibus corpora ſua, quæ ſunt portio viſcerum matris & patris, vt ait ICtus *l. 1. ff. de ventre inſpiciend.* aliis mancipare & tradere. 1

§. 2. SVMMARIA.

1 *Parentes liberis de matrimonio debent proſpicere.*
2 *Coniugia raro fortunata eſſe quæ ſpreto conſilio parentum contrahuntur.*
3 *Parentum eſt è multis competitoribus vnum eligere.*
4 *Parentes interdum liberis indulſerunt vt pro ſuo arbitrio vxores ducerent ſed rariſſime.*
5 *Parentes debent filias ſuis verbis deſpondere, quod à veteribus ſancte obſeruatum fuit.*
6 *Parentes filias ſuas viro tradere, iungere & locare debent.*
7 *Patris eſt filia dotem dare.*
8 *Lex Platonis prædicatur & refertur.*
9 *Apud Spartanos ii puniebantur qui in affinitate coeunda bonis diuites prætuliſſent.*
10 *Parentum eſt ſponſalia abſque eorum conſenſu inita vel infirmare vel rata habere.*
11 *Parentes non debent abuti ſua auctoritate.*
12 *Pater quando ſua auctoritate abutatur.*
13 *Hiſtoria de Carolo Duce Burgundiæ notatu digna.*
14 *Parentes liberos inuitos in nuptias coniicere & cogere non debent nubere iis à quibus abhorrent.*

ETſi autem multi ſint & varii patriæ poteſtatis effectus, quos Dd. accurate deſcripſerunt: nos tamen eos ſaltem perſequi decreuimus, qui ad inſtitutum noſtrum, hoc eſt, ad ſponſalia & matrimonium pertinent, quales ſunt hi. I. Parentum eſt liberis † de matrimonio proſpicere, quod ſapientiſſime à Platone *lib. 6. de legib.* ſcriptum eſt. Paterni officii eſſe moribus ciuium diligenter examinatis idoneum ſibi generum & maritum filiæ eligere, &c. *l. qui liberos de ritu nuptiar.* Patris incumbit officio conditionem filiæ quærere ac parare dotem. Idque tempeſtiue, ne vt eſt natura hominum procliuis in libidinem, in Venerem incertam prolabantur, & ruant, & aliquod dedecus in ſe admittant. Matura virgo rugas aniles non expectet, quæ patrem vt viro locetur tacite etiam rogat. Quo ſpectant verſus elegantiſſimi veteris Poetæ: 1

θυγάτηρ σιγῶμ(εν)ος κἂν μηδὲν ὅλως λέγῃ

δῆλα τὸ συμπᾶν πολλὰ περὶ αὐτῆς λαλεῖ.
Aetatis eſt, qua nubilis filia de ſe ſilendo
Multa nihilominus loquitur.

Et veteris Theologi Egnatii. Virginitatis iugum nemini imponito. Res enim eſt & poſſeſſio periculi plena, & ſeruatu difficilis, præſertim quando coactus imperatur. Iuuenibus nubere permitte, priuſquam à meretricibus corrũpantur. Itaque recte faciunt liberi, qui mariti eligendi curam ad parentes deferunt. Primum quod parentes vt ætate maiores animorum perturbationibus minus ſint obnoxii, ideoque rectius iudicare, vt filiorum commodis proſpicere poſſint, quam ipſimet ſibi. Quo ſpectat illud Terentii *Heauton. act.1. Sc.1.*

Putarem patrem ætate & beneuolentia
Plus ſcire & prouidere quam ſcipſum ſibi.

Nam ætas grandior, longa rerum experientia prudentior rectius conſulit, quam iuuentus, quę cupiditate ducitur magis quam ratione, cuique *ἀμάθεια θρά-σος ἀπεργάζεται*, hoc eſt, rerum inſcitia parit confidentiam; atque hoc maiori in periculo verſatur, quod non metuit periculum. Recte Seneca. Iuuenile vitiũ eſt non poſſe regere impetum. Et quod iuuenes & puellas ſæpe fallere ſolet amor cæcus iudex, vt aiunt. Amori enim ſæpe honeſta videntur, quæ turpia ſunt, vt ait Theocritus. Itaque recte apud *Homerum Vlyſſes Odyſſ. lib. 7.* Nam ſi in iuniorem incidens quicquam rogaueris, nihil omnino ages, cum ſemper iuuenes minime ſapiant. Idque maxime in muliebri ſexu deprehenditur, qui propter imbecillitatem generis, & rerum imperitiam minus conſilio valet, quam viri. Quare non oportet inconſultæ ætati licentiæ frenas laxare, vt furtim, vt temere, vt poti, vt incantati, vt dictis in ipſo complexu trib. verbis contrahant matrimoniũ: vt recte Eraſmus diſputat. Deinde propter *στοργὴν πρὸς τὰ τέκνα*, vt ait Cicero, Parentes liberos non minus charos habent, quam ſemetipſos. Vnde IC. Nullus eſt affectus, qui vincat paternum. Et Lucianus: Ita natura comparatum eſt, vt parentes magis ament liberos, quam liberi parentes *l. 67. non ſolum de ritu nuptiar.* Ideo præſumendum eſt, eos nihil aliud liberis conſulturos, quam
2 quod in rem eorum ſit. Poſtremo etiam experientia teſtatur, raro fortunata eſſe coniugia, q̃ puellæ ſpreto conſilio parentum pro ſuo arbitrio contrahunt. Contra perpauca infelic a, q̃ ſunt à parentib. ac tutoribus cõfecta & confirmata Viues. Audis, inquit Eraſmus, deſponſatam à parentibus Mariam, ne ſperes igitur felices nuptias, quas inuitis aut inſciis parentibus furtiuo congreſſu per verba de futuro & copulam de præſenti conglutinas. Et ſacrarum literarum authoritas oſtendit conſilia illa infelicia, quæ liberi contra parentum voluntatem per ſe capiunt, vt & nuptias; non tantum quod hæc ætas infirmior ſit, quam vt ſuis rebus conſulere poſſit (ducitur enim prauis cupiditatibus) ſed quod Deus vbique authoritatem parentum vult ſaluam eſſe. Ita Eſau cum ſciret parentes nõ permiſſuros vt Cananæam duceret, ad Iſmaelem ſe contulit & præter eas, quas habuit aliam duxit: ſed impune id non tulit, vt *Geneſ. 28. cap.* legitur. Et Iro puella clam

clam fidem dat Leandro, quæ res vtrique exitio fuit, vt oſtendit Poema Muſæi.
II. Parentum eſt è multis competitoribus ſeu procis pro ſua authoritate & prudentia vnum eligere, quem filia dignum exiſtimet maritum. Quod & Ambroſius æquum putat, vt inter complures procos ius deligendi ſit penes parentes. Et notat Eraſmus quo minus inuidiæ recidat in virginem. Idque ſummo iudicio & deliberatione maxima feciſſe veteres, hiſtoriæ teſtes ſunt. Qua de re memorabile exemplum extat apud Herodotum *lib.6.* Cliſtenes collocaturus filiam Agariſtiam ei quem Græcorum præſtantiſſimum comperiſſet, in Olympico certamine omnibus edici iuſſit, vt intra diem ſexageſimum adeſſent, ſi qui illã expeterent. Vndique confluxerunt ex tota Græcia & Italia ad diẽ præſtitutum. Ibi tum Cliſtenes ante omnia patriam ſingulorũ & familiam percontationibus exquirebat. Deinde eos aliquandiu apud ſe detinuit, vt vniuſcuiuſq; mores & affectus exploraret & iuniores in Gymnaſia educens præcipue tamen in conuiuiis experiebatur. Cum autem dies nuptiis deſtitutus illuxiſſet, quo Cliſtenes edixerat indicaturum ſe, cui filiam collocaret, omnes in conuiuio accepit procos & vicinos. Poſteaquam vero cœnatum eſſet, & vino incaluiſſent animi, cœperũt de Muſica diſputare. Hippoclites Athenienſis, qui maxime placeret Cliſtheni, iuſſit tibicinem ſibi canere ſedatum quoddam ſaltationis genus. Tibicine obſequente ſaltauit, & ſibi quidem placuit, Cliſthene omnem rem diſſimulante. Deinde Hippoclites vbi paululum reſpiraſſet menſam ſibi inferri iuſſit. Qua illata, primum ſuper eam Laconicos ſaltauit modos, mox Atticos, tertio capite menſæ innixus crurib. veluti brachiis modulabatur. Ad cuius primã & ſecundã ſaltationem etſi cõmoueretur Cliſthenes, & ſtomacharetur ſibi tã ineptũ & impudentem generum fieri: tamen ſe continebat ne in illum erumperet. At vbi vidit cruribus veluti manibus geſticulantem, iam ſe continere amplius nõ potuit: Itaq; in hæc verba prorupit. Fili Tiſandri deſaltaſti matrimonium: Græce *ὦ παῖ τισάνδρυ ἀπωρχήσαο γέμλυ τὸν γάμον.* Et ſilentio impoſito ita fatur. Viri proci filiæ meæ, vos equidem omnes laudo, vobiſq; omnib. ſi fieri poſſet gratificarer: neq; ꝙ nunc facere cogor, vnum è vobis probarem, & reliquos improbarẽ. Verũ fieri non poteſt, vt cum de vna virgine hic agatur omnium voto ſatisfaciam. Itaque ſingulis veſtrum, qui nuptias has adipiſci non poteſtis, dignis tamen filia mea, quoq; domum peregre abfuiſtis ſingulo argenti talenta dono do. Megacli autẽ Alcmæonis filio meam filiam Agariſtiam deſpondeo ritu Athenienſium. Annuente conditionem Megacle nuptiæ apud Cliſthenem celebratæ ſunt. Hactenus *Herodot. lib. 2.* Itaq; recte monet *Syracides*; vt pater homini cordato & frugi filiam det his verbis. *ἔκδὸ τὴν θυγατέρα ϗ ἔσῃ τετελεκὼς ἔργον μέγα ϗ ἀνδρὶ συνετῷ δώρησαι αὐτήν.* Eloca filiam, & rem magnam feceris. Cæterum viro cordato da ipſam. Claudianus de Honorio, qui Stiliconem ſibi generum elegit.

Nubilis interea maturæ virginis ætas
Vrgebat patrias, ſuſpenſo principe, curas,
Quem ſimul, imperiiq; ducem nataq; maritum:

Proſpi-

Proſpiceret, dubius toto quærebat ab Axe
Dignum coniugio generum, thalamiſq; ſerena.

Item.

Iudicium virtutis erat,
Te non Heſperidum pomis, non amne ſubacto,
Non ſocerum fallente rota, ſed iudice dignus
Auguſto, variis Stilico ſpectatus in armis
Accipit, & regni dotes virtute parauit.

Sed quia in eam diſputationem ingreſſi ſumus pluribus exemplis ex hiſtoria petitis, id quod inſtituimus confirmandum eſt. Seruius Tullius cum filiam alterum mitem alteram ferocem haberet, & Tarquinii ſuperbi filios pari animo eſſe videret, ferocem miti, mitem feroci in matrimonium dedit. Plinius *de viris illuſtribus*. In eo Platonem haud dubie ſecutus, qui vult vt iuuenes ferociores in matrimonium ducant ſedatorum & quietorum ciuium filias, quo ſoboles vtriuſque parentis naturam referant. *lib. 6. de legib.* Recte Eraſmus, ſi iuuenis erit natura lenior conueniet ſponſa vigilantioris ingenii: Si ſponſus erit profuſior congruet vxor frugalior & ad rem ſeruandam attentior. Rurſus ſi iuuenis erit ardentioris ingenii, accommodabitur puella temperatioris naturæ, quæ pro tempore norit cedere & obſequi. Pompeius Magnus Catonis neptem vnam petiit ſibi in vxorem dari, alteram filio. Sed Cato eam affinitatem ὡς διαφθορέαν ἐσομένην αὐτοῦ τοῦ τρόπου, hoc eſt, tanquam corruptricem ſuæ integritatis aſpernatus eſt. Eaque re vehementer offendit vxorem & filias. Poſtea cum Pompeius indignis dignitates vendidiſſet, & ob id male audiret, Cato vxori & filiæ dixit: Iſta probra nobis erunt communia, ſi affinitatem cum Pompeio contraxerimus. *Zonaras Tom. 2. Plutarchus in Pompeio.* Pompeius Catonis conſtantiam libertatemque, quibus ille vnus palam pro iure propugnabat, miratus ſtatuit eũ quacunque ratione ſibi adiungere. Et cum is duas haberet fratris filias ſecum, alteram ſibi, alteram filio in matrimonium petiit. Cato cum corrumpendi ſui gratia eas à Pompeio affectari nuptias intelligeret, ideoque detrectaret, ſoror eius vxorque grauiter tulerunt, Pompeii Magni affinitatem ab eo aſpernari. Interim Pompeius, cum Afranium ad Conſulatum promouere cupiens ciuibus in hortum ſuum venientibus tributim pecuniam diuideret, vt eos Afranio conciliaret, eiuſq; rei fama in vulgus percrebreſceret, Pompeius male audiret, quod magiſtratum, quem præclariſſimis ipſe facinoribus vti ſummum decus meruiſſet, cum hominibus indignis venalem redderet: Cato mulierib. dixit. Horum quoq; opprobriorum pars ad nos redundabit neceſſario, ſi Pompeii neceſſarii eſſe volumus. Quo audito ex agnouerunt rectius ipſum honori ſuo, quã ipſas conſuluiſſe. Idem memorat Plutarchus *in Catone minore*, & addit Catonem dixiſſe Munatio ſocio & intimo. Vade Munati & dic Pompeio Catonem per mulieres capi non poſſe; ſed tamen beneuolentiam eius gratam habere; eique iuſte agenti amicitiam omni neceſſitudine firmiorem cum ipſo futuram: obſides autem

Digitized by Google

autem Pompeii gloriæ aduerſus patriam nunquam daturum: Item Pompeii affinitatem ſe nunquam probaſſe, non quod eum indignum indicaret, ſed quod diſſimilitudinem inſtitutæ in Republica rationis cerneret. Themiſtocles cum Athenienſes duo eius filiam ſibi vxorem peterent, frugi hominem diuiti prætulit: Virum ſe, dixit, quętere potius ſine pecuniis, quam pecunias ſine viro. Stobæus & Cicero in officiis. Plutarchus *ἄνδρα ζητῶν χρημάτων δεόμενον μᾶλλον ἢ χρήματα ἀνδρός*. Ariſtoteles Locrenſis, qui vnus de Platonis amicis fuit Dionyſio ſeniori, filiam ipſius in matrimonium petenti, reſpondit: Mortuam ſe, quam Tyranni vxorem videre filiam ſuam malle. Cumque Dionyſius paulo poſt filias eius interemiſſet, & interrogaſſet per contumeliam, num adhuc in ſententia perſtaret: factum quidē ſibi dolere, ſed dicti non pœnitere. *Plutarch. in Timoleonte.* Plinius *in epiſtolis*: Socer, inquit, Pompeius Iulianus cum cætera vita, tum vel hoc vno magnus, quod ipſe prouinciæ princeps inter altiſſimas conditiones generum non honoribus principem ſed ſapientia elegit. Hipponicus cum eius filiam omnes ſibi vxorem expeterent; principes vero ambirent, Alcibiadem ſibi ex omnibus delectum generum aſciuiſſe. Iſocrates *in oratione de bigis.* Idem de Hippodamia refert Lucianus in Charidē. M. Fabius patritius cum duas haberet filias, natu maiorem Licinio Stoloni homini longe inferioris conditionis, iuniorem Sulpitio Rufo ſui loci viro deſpondit. *Zonaras* T. 2. Lucianus *in conuiuio*, memorat Ariſterętum patrem delegiſſe ex omnibus filiæ maritum Eucriti Numularii filium, quod modeſtus videretur, & ad ſtudium Philoſophiæ propenſus. Apuleius quendam Thraſillum puellæ Charites nuptias expetiuiſſe & parentum iudicium inuitaſſe muneribus, cum tamen repulſam paſſum, quod improbis eſſet moribus. *in aureo aſino lib.* 8. Calliſthenes adoleſcens Byzontinus Soſtrati filiam Soſtratam ſibi in vxorem dari petiit, & patrem vt ſibi illam daret rogauit. Ille vero ſe daturum negauit, quod hominis vitam intemperantem minimo probaret. Achilles Statius. Actius Philoſophus filiam ſuam Claudio Pompeiano equitis Romani filio iam grandæuo dedit, quamuis has nuptias, vt Capitolini verbis vtar, mater & filia inuitas haberent. Proxenides iudex certaminum erat conſtitutus, pictorem ſibi generum aſciuit propter picturæ præſtantiam. *Lucian. in Herod.* Huc ſpectant verba Telemachi *apud Homerum Odyſſ.* 1. Proci namque filii magnorum virorum matrem meam inuitant ſibi expetunt, continuoq; patris eius Icarii domum adire ſtudent, vt ipſe filiam illi, quem maluerit ac magis dilexerit, cum dote locet. Idem oſtendunt exempla Patriarcharum, quæ nobis ſacræ literæ proponunt. Iſaac Abrahæ patri conceſſit delectum vxoris *Geneſ.* 24. Et eo etiam iure vtitur Iſaac in coniugio filii ſui Iacob. Nam ei præſcribit familiam ex qua eum petere velit coniugem, eiq; Iacob obtemperat. Atque in ſumma in deligendo marito quam ſoliciti & circumſpecti fuerint veteres, & hodie adhuc quid ſpectandum, Plinius in *epiſtola ad Iunium Mauritium.* doctiſſime diſſerit, cuius verba quia elegantiſſima ſunt hic adſcribenda duximus. Petis vt fratris tuæ filiæ proſpiciam maritū, quod merito mihi potiſſimum

iniungis Scis enim quantopere ſummum illum virum ſuſpexerim dilexerimq; , quibus ille adoleſcentiam meam exhortationibus fouerit, quib. etiam laudib. vt laudandus viderer effecerit. Nihil eſt ꝗ à te mandari mihi aut maius aut gratius, nihil ꝗ honeſtius à me ſuſcipi poſſit, quam vt eligam iuuenem, ex quo naſci nepotes Auruleno ruſtico deceat, qui quidem diu quærendus fuiſſet, niſi paratus & quaſi prouiſus eſſet Mutius Acilianus, qui me vt iuuenis iuuenem (eſt enim minor pauculis annis) familiariſſime diligit, reueretur vt ſenem. Nam ita à me formari & inſtitui cępit, vt ego à vobis ſolebam. Patria eſt illi Brixia illa noſtra Italia, quę multũ adhuc verecundiæ & frugalitatis antiquę retinet & ſeruat. Pater Minutius Macrinus equeſtris ordinis princeps, quia nihil altius voluit, edoctus à Diuo Veſpaſiano inter prætorios honeſtam quietem huic noſtræ ambitioni dicam an dignitati? prætulit. Habet auiam maternam Serranam procul à me municipio Patauio, noſti loci mores. Serrana tamen Patauii quoq; ſeueritatis exemplum eſt. Contigit & auunculus ei P. Acilius grauitate, prudẽtia, fide prope ſingulari. In ſumma nihil erit in domo tota, ꝗ non tibi tanquam in tua placeat. Aciliano vero ipſi plurimum vigoris, induſtriæ, quanq̃ in maxima verecundia, quæſturam, tribunatum, præturam honeſtiſſime percurrit. Eſt illi facies liberalis, multo ſanguine, multo rubore ſuffuſa. Eſt ingenua totius corporis pulchritudo, & quidem ſenatorius decor, quæ ego nequaquam arbitror negligenda. Debet enim hoc caſtitati puellarum quaſi præmium dari. Neſcio an adiiciam eſſe patri eius amplas facultates. Nam cum imaginor nos quib. quærimus generum ſilendum de facultatibus puto: cum publicos mores, atque etiam leges ciuitatis intueor, quę vel imprimis cenſus hominum ſpectandos arbitrantur, ne id quidem prætereundum videtur, & ſane de poſteris & his pluribus cogitanti hic quoque in conditionibus deligendis ponendus eſt calculus. Tu fortaſſe me putes indulſiſſe amori meo ſupra iſta, quam res patitur ſuſtuliſſe. At ego fide mea ſpondeo futurũ, vt omnia longe ampliora, quã à me prædicantur inuenias. Diligo quidem adoleſcentem ardentiſſime, ſicut meretur: ſed hoc ipſum amantis eſt, non eum onerare laudibus. Vale. Ex quibus planum eſt parentes in deligendis generis & filiabus deſpondendis ſuo imperio atq; auctoritate vſos eſſe, idque ſumma cura iudicio & deliberatione feciſſe, neq; de filiarũ conſenſu multũ ſolicitos fuiſſe. Quãuis interdũ iudicio, vt ſunt humano laberentur & indignam digno præferrent, quemadmodum de Sene quodam refert Martialis, qui repudiatis competitoribus viris clariſſimis filiam præconi dedit. Verſus hi ſunt *lib. 6. Epigramm.* Ad Seuerum.

Prætores duo, quatuor tribuni,
Septem Cauſidici, decem Poetæ
Cuiuſdam modo nuptias petebant
A quodam Sene: non moratus ille
Præconi dedit Eulogo puellam.
Dignum quid fatuo Seuere fecit?

Sed

Sed eiuſmodi erratis paternis liberos conniuere par eſt, eaque moderate ferre,
qua de re ſupra latius. Interim tamen † etiam parentes iure ſuo ceſſiſſe, liberiſ- 4
que indulſiſſe, vt pro ſuo arbitrio vxores ducerent, ſed rariſſime, ex hiſtoriis col-
ligi poteſt. Iſocrates *in encomio Helenæ* & Lucianus *in Charidemo* referunt, Hele-
nam cum omnes Reges & viri primarii ſibi vxorem expeterent & ambirent
tanta contentione, vt verendum fuerit ne ad arma venirent, Tyndareus pater
animi incertus cui eam locaret omnes, procos iurare coegit, ſe ſi Helena vi rape-
retur, ei opem laturos eſſe, cui Helena nuberet: ibi tum Helenæ poteſtatem fe-
cit & conceſſit, vt nuberet ei, quæ ipſi placeret. Ita Menelaus eligitur maritus ab
Helena. Quo ſpectant verba Euripidis:

Tyndareus eos fefellit bono conſilio,
Conceßit filiæ ex procis eligere
Quo eam chari flatus amoris ferrent.

Idem de Callia refert Herodot. *lib.6.* his verbis: Callias erga filias, quarũ tres ei
fuerunt, talem ſe exhibuit. Nam poſteaquam nubiles extitere, hoc eis magnifi-
centiſſimum munus eſt gratificatus, vt quam ſibi vnaquæque vellet ex omnib.
Athenienſibus eum deligeret, atque ita eam illi nuptum dedit. Idem de Danao
refert Pauſanias *lib.3.* Dimiſit qui nunciarent ſe puellis optionem daturum vt
earum quælibet ſibi eum deligeret cuius forma eſſet complacitura. Tertio † pa- 5
rentibus incumbit filias ſuis verbis deſpondere: idque à veteribus ſancte obſer-
uatum fuiſſe, ea quæ ſupra cumulauimus, probatione ex hiſtoriis petita abunde
demonſtrant, quæ ne actum agere videamur hic nõ repetemus, ſed ad cap.4. le-
ctorem remittimus. Quarto filias † ſuas viro tradere, iungere & locare, ꝙ vt plu- 6
rimum in nuptiis fit. Quo ſpectant verba antiquitatis Romanæ. Tãdem ſocero
E. & M. ſocru annuentibus ſolenni Hymenæo nuptiis copulamur. Ita Deus Euã
conditam Adamo tradidit & copulauit. Bathuel pater vna cum Labane Rebec-
cam tradunt internuncio Abrahami, his verbis: Accipe eam. *Gen 24.* Raguel Sa-
ram filiam apprehenſam Tobiæ tradidit & copulauit. *Tobiæ c.7.* Tacitus de Iulio
Agricola ſocero ſuo, Conſul, inquit, filiam egregiæ tum ſpei mihi iuueni deſpõ-
dit, & poſt Conſulatum locauit. Quo ſpectant verba ſupra numerata. Aliter cõ-
iugium non fit legitimum niſi à parentibus tradatur. *32.q.2.* Et Tacitus *lib.4.* Ty-
berius neptem Agrippinam Germanico ortam coram Cn. Domitio tradidit,
nuptias in vrbe celebrari iuſſit. Item apud Terentium: Hãc mihi in manum dat.
Nauſicles pater filiam manu prehenſam Gnomoni tradidit, apud Heliodorum
lib.6. & lib.10. Pater Hydaſpes filiam Coricleam agnitam Theagoni coniungit
& tradit verbis elegantiſſimis, *quæ ſupra cap.3.* enumerauimus. Et Capitolinus
nuptias Fauſtinæ filiæ ſuæ, cum M. Antonio eam coniungeret, celeberrimas fe-
cit. Facit illud Claudiani.

Quid iungere differt
Quam pepigit.

Item:

Et mihi quam ſcriptis deſponderat ante puellam,
Coniugis ipſius pronuba dextra daret.

Et de Didone, quæ Sichæo nupta erat Virgilius:

Cui pater intactam dederat, primisq; iugarat
Ominibus.

Et apud Plutarchum Bruti vxor maritum his verbis compellat: Ego Brute Catonis filia tibi nuptum tradita ſum, non vt pellicis in morem lecti tantum & menſæ, ſed cum bonorum tum aduerſorum eſſem particeps. Apud Achillem Statium elegantiſſima eſt Calliſthenis oratio. Virginem puellam hactenus ſeruaui. Nunc eam Tyrum ad patrem ducere, & ab eo ſicuti leges iubent in vxorẽ accipere omnino conſtitui: quod ſi impetrauero bene habet: ſin vero difficilis & moroſus ſpondere negauerit, virginem etiam filiam ſuam ſibi habeat. Et plura huc cumulari poſſent, ſed quia ex præcedentibus ea pendent, hic longiores non erimus.

7 Quinto. Patris eſt filiæ † dotem dare, & qui dotem dare non volunt coguntur per præſides & proconſules id eſt, magiſtratum. *l.19. qui liberos de ritu nupt.* Quo ſpectat illud Terentii. Herus damno auctus eſt, propter dotem, quam pater filiæ dare cogitur. *Liuius lib.2 de bello Punico 2.* Cum Cn. Scipio ex Hiſpania Senatui ſcripſiſſet, petens ſibi ſucceſſorem dari, qui filiam virginem iam adultam haberet, neque ei ſine ſe dos expediri poſſet: Senatus ne Reſpublica duce careret, patris vicem geſſit, dotemque dedit, & conſilio matris ſuorumque eam nuptum collocauit. Dos 4000. æris fuere, hoc eſt, 400. Ducati, vt Blondus ſupputat; & addit eam dotem cerdones ſuo tempore ſtulto inſtituto filiabus ſuis dediſſe in Italia. Iuſtinianus centum libras auri ſtatuit modum maximæ dotis, qui olim fuit decies centenorum millium nummum *l.1. cum in rem verſo Cod. de vſuris.* Martialis:

Centena decies, quæ tibi dedit dotis. Iuuenalis:
Et ritu decies centena dabuntur
Antiquo.

Cæſonis filia decem millia æris in dotem attulit marito Mugiliæ, quæ quia quinquaginta millibus nupſit appellata eſt dotata. *Blondus lib.8. Roma triumphantis.* Idque ea de cauſa inſtitutum eſt, quo facilius puellæ maritos inueniant, & quibus nubant. *l.1 ſoluto matrimon.* Idque Reipublicæ intereſt: eius enim magis habetur ratio, quam morum. Vnde recte Theognides.

Arietes quidem & Aſinos quærimus Cyne & equos
Generoſos, & quisquis vult & bonis
Admittere, ducere autem vxorem viri mali filiam
Generoſus vir, ſi ei pecunias multas dederit,
Nulla fœmina mali viri recuſat eſſe vxor
Diuitis, quin diuitem vult maritum, loco boni
Opes quidem æſtimat, & ex malo viro ortam,

Bonus

Bonus ducit vxorem, & malus ex malo ortam.

Diuitiæ miſcuerunt genus. quaſi dicat, Pecunia nubitur; pecunia ducitur: Quod eleganter expreſſit Seneca

Et vere vxores digitis ducimus, inquit.

Et idem Seneca

An diues omnes quærimus, nemo an bonus. Vbique tanti quiſque eſt, quantum habuit Cicero in Tuſculanis. Ouidius:

Dummodo ſit diues barbarus ille placet.

Idem queritur Phocylides. Vnde Tertullianus: Iniuſtitiæ enim authorem & dominatorem totius ſeculi ſcimus nummum omnes. *4. aduerſus Marcionem.* Quare lex Platonis *lib. 6. de legibus* prædicanda eſt, cuius hæc eſt ſententia In matrimonio imprimis conuenire & ex vſu eſſe Reipublicæ, vt Iuuenes neque pauperum affinitatem fugiant, neque diuitum ſectentur. Qua de cauſa & Solon dotem in nuptiis dari noluit, neque ſponſum ad ſponſam quicquid præter tres veſtes & ſupellectilem non magni precii adferre voluit. Non enim mercedis cauſa contrahi venaleſque nuptias eſſe debere, ſed prolis ſuſcipiendæ gratia, & amoris cauſa coniungi virum cum muliere. Plutarchus *in Solone*. 8

Apud Spartanos, maxime † ii puniebantur, qui in affinitate coeunda, bonis atque agnatis diuites prætuliſſent. Plutarchus in *Lyſandro*. Quemadmodum enim ſtultus eſt, qui empturus equum, non ipſum inſpicit, ſed ſtratum eius ac frenos: ſic ſtultiſſimus eſt, qui hominem aut ex veſte, aut ex conditione quæ modo nobis veſtis circumdata eſt, ęſtimandum putet. Macrobius *Satur. lib. 1. c. 11.* Non ego fortuna homines æſtimabo ſed moribus: ſibi quiſque dat mores, conditionem caſus aſſignat. Ibid. Sed hi vulgi ſunt errores, vt recte Demoſthenes dixerit, vulgus in iudicando optima quæ ſunt non intelligere, *τοὺς πόλλους πλεῖστον διαμαρτάνειν τοῦ τὰ βέλτιστα κρίνειν.* Et prudentibus viris vulgi amentiam imitandum non eſſe. Nam vulgo placere ſapientibus diſplicere eſt, *τὸ τοῖς πολλοῖς ἀρέσκειν τοῖς σοφοῖς ἀπαρέσκειν ἐστιν.* Plutarchus. Quanto rectius Apuleius *Apologia. 2.* de vxore ſua Pudentilla verba faciens, Pudentilla, inquit, locuples fœmina trecentis militibus dotis fuit contenta: & maritum habet, & multis, & ſæpe ingentibus dotib. ſpretis inani nomine tantulæ dotis contentum. Cæterum præter vxorem ſuam nihil computantem, omnem ſuppellectilem cunctaſque diuitias in concordia coniugis mutuo amore ponentem. 9

Sexto. Parentum † eſt ſponſalia abſque eorum authoritate & conſenſu inita vel infirmare vel rata habere; vt filii intelligant, ſeſe in re tanti momenti parentibus morem gerere debere, & ſponſalia clandeſtina nulla eſſe niſi parentes exorent vt ea rata habeant. Vt ille apud Terentium *Adelph act. 2. Sc. 2.* patrem ita obſecraturum, vt liceret hãc ſibi vxorem ducere. Ideoque in omnibus bene conſtitutis Rebuspublicis promiſſiones de coniugio, hoc eſt, ſponſalia inter adoleſcentes & puellas facta pro nullis habentur, & irritæ pronunciantur. Idq; veteres ſecutos eſſe, tam ſacræ quam prophanæ hiſtoriæ oſtendunt. Nullum 10

X. 5. enim

enim opinor, inquit Eraſmus, in ſacris literis exemplum reperiri, quo doceri poſſit filiosfamias aut pupillas clam iis, in quorum poteſtate ſunt, contraxiſſe matrimonium, quod illis reclamantibus valuerit. Neque hic ſpectandum eſt, an arrhæ datæ ſint vel promiſſio iureiurãdo vel dextera data firmata. Lutherus. Quod ſi autem promiſſionem factam pater, poſtquam reſciuit, ratam habuerit, tunc dicendum eſt eam valere. Nam ratihabitio mandato æquiparatur & ſubſequi poteſt & retrotrahitur. *l. ſi quibus de acquir. hæred. l. ſeruo C. ad Trebell. l. 1. C. qui admitti.* Quamuis honeſtum ſit iuſſum præcedere. *Inſtit. de nupt.* § *1.*

11 Septimo, Parentes † ſua authoritate vti non abuti debent: ſunt enim domeſticus magiſtratus. Seneca de *beneficiis lib. 3.* Quia vtile eſt iuuentutem regi, impoſuimus illi quaſi domeſticos magiſtratus, ſub quorum cuſtodia regatur. Magiſtratus autem proprium munus eſt, intelligere ſe gerere perſonam ciuitatis, ſeruare leges, iura deſcribere, ea fidei ſuæ commiſſa meminiſſe. Cicero. Abu-
12 titur † autem pater ſua auctoritate & poteſtate, qui liberos iniuria prohibet vxores ducere vel nubere Prohibent etiam qui conditionem non quærunt. *l. 19 qui liberos de ritu nuptiar.* Et hic ſæpe à parentibus peccari experientia notum eſt. Enimuero ita natura eſt comparatum, inquit Pauſanias, vt ſenes quauis in re iuuenibus aduerſentur, atque obliti ſe aliquando iuuenes fuiſſe eorum ſint amoribus oppido quam infenſi, idque interdum magno ſuo malo. Qua de re hiſtoriam idem Pauſanias refert, *lib. 7.* In æde Dianæ Triclariæ quotannis dies feſtos agitabant Iones. Sacerdotium quoque penes virgines erat quoad illæ nuberent. Accidiſſe autem aiunt, vt, cum ſacerdos eſſet Cometho nomine virgo, eximia admodum ſpecie, eius amore Menalippus caperetur cum cæteris laudibus, tum vero corporis forma æqualium ſuorum longe præſtantiſſimus. Hic cum puellam amaret, eam à patre vxorem ſibi popoſcit. Sed neque à ſuis, neque à puellæ parentibus id impetrare potuit. Itaque in ipſa Dianæ æde congreſſi iuuenes cupiditatem expleuerunt; ac ſæpius deinde templo ac thalamo geniali abuſi ſunt. Atq; illi quidem breui morbo conſumpti impietatis pœnas Dianæ dedere. Conſecuta vero eſt ex læſi numinis ira ſumma terræ ſterilitas, & miſerãda hominum lues. Quanto rectius feciſſent parentes, ſi nuptias inter perſonas pares probaſſent & conglutinaſſent.

13 De Carolo duce † Burgundiæ narrat Cominæus multos eius filiam ſibi vxorem petiiſſe, & imprimis ducem Guiennæ aſſidue inſtitiſſe vt eam ſibi daret. Et quamuis Dux præ ſe ferret, ſe in eam rem propenſum, & etiam promiſſa faceret, tamen nunquam rem eo perducere potuit, vt eam illi locaret, & vt Cominæi verbis vtar, Ie croy qu' il ne eut iamais marie ſa fille tant qu' il eſt veſcu mais touſiours garde pour enterteinir gens pour ſeu ſeruir. cap. 49. 56. & 57. Deinde
14 & hi abutuntur † ſuo imperio & iure, quod in liberos habent, qui liberos inuitos in nuptias coniiciunt & cogunt ducere vel nubere iis, à quibus prorſus abhorrent, & qui indignis filias elocant contra Syracid. præceptum. Filiam eloca

& da

& da cordato *συντρῷ*. Nam & hi in leges peccant, quas ſeruare vt magiſtratus domeſticus debent, & tyrannidem in liberos exercent. *l. non cogitur de ritu nupt.* Non cogendus eſt filiusfamilias vxorem ducere. Vnde recte quidam ex Theologis ſcripſit. Es iſt teuffeliſch Recht die Kinder zur Ehe zuzwingen da kein Hertz iſt im Kinde. Nam cum coniugium nihil aliud, quam duorum animi & voluntates conſentientes & vnitæ iuxta verſum

Qui duo corporibus mentibus vnus erant.

ipſum beneuolentia & amore potius quam odio conciliari æquum eſt. Itaque nec patronus libertam inuitam vxorem ducere poteſt. *l. 28. inuitam, de ritu nupt.* Et hoſtis eſt vxor inuita quæ ad virum nuptum datur. Plautus.

§. 3. SVMMARIVM.

Pater ſi conſentire nolit filio vxorem ducere volenti quid faciendum?

QVid ſi pater filio vxorem ducere volenti conſentire nolit? Reſpondeo. Filius exemplum Pamphili imitabitur, ſupplex fiat. *Adelph. act. 2. ſcen. 2.* patrem obſecrabit vt ſibi hanc vxorem ducere liceat. Quod ſi exorare & impetrare non poterit, & pater nullam vel idoneam ſaltem aduerſandi cauſam non habeat, ſed id obſtinate ſaltem operam dat maleuolentia, vel odio ductus aut ſui commodi gratia, vt filium à nuptiis abſtrahat, inuocabit Epiſcopi vel magiſtratus officium filius, qui ſeſe velut arbitrum interponet, & ex bono & æquo ita rem moderabitur, ne patria poteſtas violetur, neue filius à patre duro, & quaſi eo vocabulo indigno grauetur. *dict. l. qui liberos de ritu nuptiar. l. capite eod.* In re autem dubia ſemper tutius eſt ita rem moderari, vt parentum authoritas ſalua maneat potius, quam vt liberorum licentia confirmetur. Terentius. Hoccine erat æquum ex illius more an illum ex huius viuere. *Heaut. Act. 4. ſcen. 1.* Idque quod liberi parentibus parere, neque ſine maxima & grauiſſima cauſa ab iis diſſentire debeant. Quod ſi vero pater nulla ratione flecti poſſit, & tamen probabilem reclamandi cauſam non habeat, neque alias liberis conditiones quærat, magiſtratus ſuam interponet authoritatem, ne liberi parentum iniuria & improbitate à nuptiis prohibeantur; vel ad nuptias, à quibus abhorrent adigantur; & rata & firma decernantur. Nec enim patris eſt officium, filium à nuptiis non abhorrentem prohibere vxorem ducere, & in nuptiis contrahendis ea temperatura adhibenda eſt, vt nec maiorum authoritas labefactetur, nec liberis ſua libertas pereat. Sententia ita concipi ſolet.

VNſer freundtlich Dienſt zuuor / Erſamer / Weyſer guter Freundt. Als jhr vns einen Ehehandel zugeſchicket / vnnd euch deß Rechts darüber zuvnterrichten gebetten habt. Demnach berichten wir verordnete Commiſſarien deß Conſiſtorii zu N. N. darauff vor recht. Hat ewer Sohn vor drey Jahren mit ewers Nachbawren Tochter ohne ewer Vorwiſſen oder

mit Bewilligung ſich verlobet/vnd jhr einen Thaler auff ſolches Ehegelübt gegeben. Jn welches Ehegelübt jhr als der Vatter / weil jhr anfanges darumb nicht erſucht/vnd ewer ſohn noch in ewerm Brot/vnd vnter ewer våtterlich Gewalt iſt/ zu willigen nicht bedacht: Ob denn wol ewerem Sohne ohne ewre als deß Vattern Bewilligung ſich zuverehelichen nicht gebühret/ Sondern ewre als deß Vattern Mitbewilligung hierinn hette bitten vnd ſuchen ſollen. Dennoch aber wenn er nachmals in Kindtlichem Gehorſam vnd Demuth/ euch daß jhr ewren willen darin geben möchten erſuchen vnd bitten würde/ oder ſolches durch andere thun lieſſe: ſo werdet jhr auch als der Vatter/hierinn ewres Kindes Gewiſſen zubedencken/vnd denſelbigen/damit es in rechter Anruffung Gottes nicht verhindert/zurahten vnnd ſolches Ehelübt mit Chriſtlichem Kirchgang vnnd ehelicher Beywohnung vollenziehen zulaſſen ſchüldig/vnnd were diſsfals ewre bloſſe våtterliche Gewalt allein ohne andere erhebliche Vrſachē/deren wir auß ewrem Bericht ſonſten keine befinden/ſolche angefangene Ehegelübt zu hinderziehen nicht gnugſam/ von Rechtes wegen.

§.4. SVMMARIA.

1 *An parentes cauſas adferre debeant cur conſentire nolint.*
2 *Cauſæ diſſentiendi iuſtæ.*
3 *Maritus indignus quis cenſendus.*
4 *Puellis præſcribitur decimus octauus annus.*
5 *Hebræi annum 18. nuptiis præſcribunt.*
6 *Chuppa quid ſit & ſignificet.*
7 *Filiæ quæ annum 25. exceſſerint ſine patris conſenſu nubere poſſunt.*
8 *Quid ſi pater filium cogere velit vt hanc vel illam ducat & filius reclamet?*
9 *Quæ de patre dicta ſunt ea de auo, & deinceps aſcendentibus etiam ſunt intelligenda.*
10 *Conſtitutio Regis Daniæ.*

1 QVæritur, an † parentes qui nuptias impedire volunt, ſui diſſenſus cauſas legitimas adferre & probare debeant: an vero ſatis ſit, ſi dicant ſe nuptiis cōſentire nolle, neque poſſe? Et ego hic ſequendum exiſtimo, quod & quibuſdam placuiſſe video, vt ſi puella annum 18. hoc eſt, plenam pubertatem non ſit egreſſa pater ſola voluntate ſponſalia dirimere & impedire poſſit, etiamſi grauiorem diſſentiēdi cauſam nullā adferat. Et ſufficere ſi dicat ſibi nuptias diſplicere, aut cordi non eſſe. Et cur ſic ſentiam ratio eſt, quod ius elocandi liberos & inprimis impuberes, qui propter ætatem ſibi conſulere non poſſunt, totum ſit in arbitrio parentum. Deinde, quod nondum ea ætate ſit puella, vt propter rugas aniles eius nuptias maturare ſit neceſſe. Poſtremo, quod nulla apud veteres ſcriptores veſtigia extant, quibus demonſtrari poſſit, patrem ad allegandam cauſam, cur diſſentiat, obligatum eſſe. Imo liberos vt in rebus omnibus ita & nuptiis contrahendis parentum conſilium ſecutos, iiſque morem geſſiſſe hiſtoriæ oſtendunt. Quo ſpectat illud Liuii. Nullam breuiorem cognitionem, quam inter patrem

trem & filium eſſe paucis verbis tranſigi poſſe,ni pareat patri habiturum infortunium eſſe. Et apud Quintilianum filius ita loquitur. Ego etſi neſciebam non interrogaui,ſatis plena ratio fuit patrem velle. *Declamat.9* Idque imprimis locum habere exiſtimo ſi pater ſana mente,iudicioque integro præditus ſit. Sin vero liberi ex ephebis exceſſerint,hoc eſt,filius 20.filia 18. annum egreſſa ſit, & matrimonio iungi cupiant, & à patre per amicos & propinquos poſtulauerint, & orarint,vt ſibi de cõditione proſpiciat,& orando nihil impetrare potuerunt, quod pater negligens & durus ſurdas eis aures præbuerit,neque permittere velit,vt filia ei,qui eam petit,nubat, vel adoleſcens, quam cupit ducat: tum id, vt ait Harmenopolus,in vrbe quidem Conſtantinopoli, præfecto renuncient,aut quæſtori: in prouinciis autem cuiuſque loci præſidi, hoc eſt, magiſtratui,qui cauſa cognita patrem monebit & vrgebit,ne iniuria liberos prohibeat vxorem ducere vel nubere. Quod ſi ne tum quidem officium faciat,neque liberis conditiones honeſtas quærat, magiſtratus coget patrem liberos in matrimonium collocare iis,quas ducere vel quibus nubere volunt, & pro facultatum & patrimonii viribus dotare.*lib.4.T.1.* Idque expreſſe traditur *l.liberos de ritu nuptiar.* Qui liberos,quos in poteſtate habent iniuria prohibent vxorem ducere vel nubere,per proconſules & præſides prouinciarum cogũtur in matrimonium collocare. Nam culpandus eſt pater, qui nec liberis conditionem quæſierit,neque quæſitæ à liberis conſentire & acquieſcere vult. Detur, inquit Eraſmus,hoc iuri liberorum vt inuiti non adigantur ad matrimonium. Detur hoc authoritati parentum,vt ſine his liberi non contrahant matrimonium. Et ſi deſideratur in parentibus vel iudicium vel integritas, vt nunc prolapſi ſunt hominum mores, deſignetur iudex cuius æquitas ſuccurrat commodo liberorum. Sunt prætores qui probant aut reſcindunt contractus vulgares: ſunt ædiles,qui curant ne vini menſura ſit æquo minor,& res tanta per leues & inter leues nullus grauibus arbitris peragitur. Dum tamen frugi ſint & honeſti & digni, quibus iungi cupiũt. *arg.l.Sed & ea de ſponſalibus.* & aliæ circumſtantiæ id fieri ſuadeant. *Text.l.viduæ in verbis ſi pares ſunt moribus & genere.C.de nuptiis.* Quo ſpectat verſus Claudiani de Stilicone.

Dubius totus quærebat ab axe
Dignum coniugio generum,thalamoq; ſerene.

Vbi Baldus ſupplet, etiamſi diuitiis pares non ſint. Idque recte dici exiſtmo. Nec enim pauper vilis nec indignus eſt, dummodo bonis ſit prẹditus moribus, honeſtæ vitæ & ingenuis parentibus natus. *l.humilem C.de inceſt.nuptiis.& ibi Baldus.* Sin vero iuſtas pater diſſentiendi cauſas adferat, ex quibus conſtet,ſe non iniuria nuptias impedire,ſed grauiſſimis de cauſis adductũ, nihil amplius quærendum,neque patri vllum negocium faciendum cenſeo, etiamſi filius 20.filia 18.annum exceſſerit.

Cauſæ autem hæ erunt; Si † improbis ſit moribus & turpitudine vitæ vel infamiæ laberet is, cui liberi iungi volunt, & vt Græci loquuntur,propter turpes 2

luxurioſoſq; mores. *Harmenop.lib.4.T.1.& 2.* & id veteres ſecutos hiſtoria oſtendit. Apuleius narrat quendam Thraſillum Charites nuptias expetiuiſſe, & repulſam paſſum, quod improbis eſſet moribus. *lib. 8. de aureo aſino.* etſi parentum iudicium muneribus inuitaſſet. Quod & ſupra notatum eſt. Et Cato Pompeio filiam locare noluit, quod ea affinitas futura eſſet *διαφθορὰ αὐτῷ τῶν τρόπων*, quod Pompeius male audiret, ob dignitates improbis venditas, vt ſupra notauimus. Et Themiſtocles diuiti filiã locare noluit, quod vir nõ eſſet, hoc eſt improbis moribus, vel alio vitio laboraret. Vt illa mulier Cyzica apud Lucianum reſpondit ei, qui illam vxorem expetebat: Nequaquam cum virum accepero, qui ipſe quoque viro indiget. Et apud Ennium filia quæritur:

Interim iniuria abs te afficior pater,
Nam ſi indignum Creſpontem exiſtimaueras
Cur me huic locabas nuptiis?
Sin probus eſt cur talem inuitam cogis linquere?

Antonius de Butrio & Imola *in c. accedens de procuratoribus.* eum indignum vocari dicunt, qui turpi indignitate
3 indignus eſt. Et Pariſius *conſ.29.nu.17.* indignum † maritum dici, non ſolum qui turpis eſt & humilis, *d. l. ſed et.* verum etiam, qui moribus nõ eſt conueniens dignitati & decori familiæ. *d. l. vidua.* Vt ſi filia ſubulco nubere velit, vel filius ſubulci ingenuis prognatã ducere. Quod & in Ægypto turpe fuiſſe refert Herodot. Verba infra ſubiecimus. Vel ſi ære alieno obrutus ſit, & animam debeat is cui liberi nubere velint, quam & ipſam cauſam iuſtam diſſentiendi Græci exiſtimarunt. Harmenop. *lib.4.T.1.* Si, inquit, eius res hypothecæ nomine obligatas, aut alteri publico muneri obſtrictas eſſe, ſit compertum, (ob quam etiam ſponſalia diſſolui poſſe Græci exiſtimauerunt) vel quod *τὰ τοῦ ἀνδρὸς* præſtare non poſſit. Harmenop. *lib.4.T.2.* Vel ſi Hæreticus ſit, & à fide Chriſtiana opiniones alienas defendat & propugnet. Nam hanc ob cauſam matrimonia olim & hodie quoq; ſæpe impediri compertum eſt. Harmenop. *dict. loco.* vel ſimili probabili etiam de cauſa, quæ iudicis arbitrio committendæ ſunt. Melanthon. Decimus autem o-
4 ctauus ann⁹ † recte puellis pſcribitur, quod eo anno plena pubertas definitur. Vnde refert Modeſtinus Imperatorem Adrianum ſtatuiſſe, vt relicta ad pubertatẽ alimenta debeantur ad annum decimum octauum, *l. Mela de aliment. legat. §. debet itaque.* Et qui adoptat maior eſſe debet eo, quem adoptat, 18. annis, hoc eſt, plenæ pubertatis eſſe debet. §. *Adrogato de adoption. Inſt. de adoptionib.* Anno etiam 18. ſeruos manumittere licet dominis. propter iudicii ſtabilitatem. §. *cum ergo. quib. ex cauſ. manu.* Et pro aliis poſtulare, *ibid. l. 1. ff. de poſtulando.* Et ſententia à iudice 18. annis minore lata non valet *l. 57. Quidam de re iudicat.* Minorem annis decem & ſeptem qui eos non in totum compleuit prohibet poſtulare. Quia moderatam hanc ætatem ratus eſt ad procedendum in publicum. Pubertas ſeu adoleſcentia ab anno 14. apud Athenienſes incipiebat. Ephebi porro dicebantur, vſque ad ætatis annum 18. cum id nomen biennium tenuiſſent actum in album ciuitatis inſcribebantur. Suidas. Et Ariſtoteles *in Politic.* annum 18. puellis ſtatuit

tanquam

Digitized by Google

tanquam coniugio idoneum. Nam & ea ætate puella matura viro & plenis nu-
bilis annis. Apud Lucianum ita alloquitur mater filiam Muſariam: An putas te
18. annorum ſemper fore, ac eodem animo ſemper futurum Chæream. Quan-
doquidem ipſe diues erit, mater vero opimas aliquot ac bene dotatas nuptias
inueniet tibi. Et anno 18. inter ephebos referebantur pueri. Sigonius late *de Re-
public. Athenienſ. lib. 4. c. 4.* Hebræi † quoq; *in ſuis Pandectis* annum 18. nuptiis tan- 5
quam tempus maxime idoneum ad contrahendum matrimonium præſcribunt
his verbis *capite 6.* [*ben ſchmonnoh Eſſreh ſchonno lechupo*] Hoc eſt, filius annorum
octodecim ad chuppam, id eſt, nuptias. Chuppa † ſignificat locum vel tegu- 6
mentum, vbi ſe ſponſus cum ſponſa abdebat, vt ſupra explicauimus. Et de anno
vigeſimo tradunt Hebræi: eum qui viginti annos natus ſit & vxorem non ducat
peccare contra præceptum Domini: Creſcite & multiplicamini, præſertim ſi
flammis libidinum & concupiſcentia innata (quam appellant) vexetur. Et a-
pud Hebræos æſtimatio maſculi erat à 20. annis, vſq; ad ſexaginta. *Leuitic.* Nam
annus viceſimus initium eſt ætatis, ad res gerendas habilis, & ſexageſimus finis.
Corpora tunc vigent prudentiaq; innaſcitur ſenilibus annis. Procop. Gazæus.
Ita 20. annos nati cenſum ſuſtinebant, ordinib. inſiſtebant, tentoriumq; reliqua
ſupellectile triduo ante aſſumta comitabantur. Idem *in Numeros fol. 383.* Qua de
cauſa Iudæi etiam liberos ſuos mature ad vitandas ſcortationes collocant. Con-
ſentanea his tradit Plato *lib. 5. de Republ.* vt mulier à vigeſimo ætatis anno incipi-
at, ad quadrageſimum pariat. Et *lib. 6. de legib.* Nuptiarum tempus puellis à deci-
mo ſexto anno in vigeſimum ſit præſtitutum. Et mares iure ciuili anno 20. ætatis
veniã impetrant: fœminæ vero vbi annum decimum octauum egreſſæ fuerint,
vt res ſuas poſſint adminiſtrare *l. 2. C. de his, qui ætatis veniam impetrãt.* Harmenop.
lib. 1. To. 12. & tunc ea omnia gerunt, quæ à maioribus geri poſſunt. Qua de re in-
fra. Atq; de eo tempore, & de liberis adultis, qui nõdum 25. annum egreſſi ſunt
l. qui liberos de ritu nuptiarum, accipiendum eſſe, † argumento eſt vel illud, quod 7
filiæ, quæ annum 25. exceſſerint ſine patris conſenſu matrimonio iungi poſſunt.
Quod vſque adeo verum eſt, vt etſi filia poſt eum annum in ſuum corpus pecca-
ret, vel ſe proſtitueret, hoc eſt, vitiaretur, pater ob eã cauſam exhæredare illam
non poſſet. *Authent. ſed ſi poſt. C. de inoffic. teſtament. Harmenop. libr. 4. T. 4. in fine & l.
vidua non temere loquitur intra 25. annum degentes Cod. de nuptiis* innuens, ſi maioris
ſint ætatis libere nubere poſſe, & patris conſenſum explorare non neceſſe ha-
bere. Nam culpandus eſt pater qui incurius & negligens fuit, & plena puberta-
te filiæ maritum non proſpexerit, cum eum ætas virginis quotidie etiam tacite
moneret. Iuxta verſum Menandri θυγάτηρ ἐπίγαμος, idq; facere eum oportuit, vt
ſupra notauimus ex Claudiano:

Nubilis interea maturæ virginis ætas
Vrgebat patrias ſuſpenſo Principe curas.

Sed quid ſi pater filium cogere velit vt hanc † vel illam ducat, & filius reclamet? 8
De ea quæſtione infra ſuo loco dicetur vbi de filiorũ & filiarũ conſenſu agemus.

Digitized by Google

9 Quæ de † patre diximus, ea etiam de auo proauo & reliquis, qui parentum appellatione continentur, intelligenda ſunt, cum non minus iis honor debeatur propter ætatis & gradus prærogatiuam quam patri, vt ſupra demonſtratum eſt.
10 Et † his conſentanea ſanxit Rex Daniæ Fridericus II. conſtitutione edita anno 82. cuius ſumma eſt. Sponſalia abſque parentum conſenſu inita, nulla eſſe. Idq; reuerentiam & obedientiam quæ parentibus debetur flagitare. In eo tamen hanc cautionem adhibendam, vt ſi liberi matrimonio iungi cupiant, & parentes diſſentiendi & impediendi cauſas & iuſtas & probabiles non habeant, nuptias impedire non poſſint, & prohibitionem pro nihilo habendam.

§. 5. Svmmaria.

1 *An patris improbi, prodigi, pauperis conſenſus requiratur?*
2 *Homines praui & crudeles liberorum ſunt amatores & præ aliis charitatem erga ſobolem retinent, & quare hoc ita.*
3 *De patre prodigo & cui bonorum adminiſtratio interdicta idem ſtatuit auctor.*
4 *Prodigus non amittit ius patriæ poteſtatis.*

1 SEd † quid ſi pater improbis ſit moribus, crudelis, impius, ἄστοργος, ebrioſus, decoctor, cui etiam bonorum adminiſtratione ob eam cauſam interdictum ſit, an & is patriæ poteſtatis iure & imperio in liberos vtatur, nuptiiſque conſentire debeat? Ego eius conſenſum nihilo minus requiri hic exiſtimauerim: idque quod his de cauſis filii patria poteſtate non liberentur, ſed aliis, quæ iure ciuili recenſentur. *toto tit. ff. de adoptio. & emancipatio. & C. de mancipatio. liber.* Deinde ſi magiſtratus in ea delicta non animaduertit, & filios iis conniuere & tegere æquum ſit. Non modo enim reticere parentum iniurias, ſed etiam æquo animo ferre oportet. Cicero *pro Cluent.* Nam & filia matrem licet impudicam in honore habere, & in ius ſine venia vocare non debet. *l. 4. §. vlt. de in ius vocando.* Eaſque filias nuptum collocaſſe ſupra explicauimus. Et patris crudelis, impii, & ἀστόργου conſenſus, qui filiam expoſuit & tollere noluit iure ciuili requiritur. *l. patrem 16. C. de nuptiis.* Vbi quæritur an alumnus puellam expoſitam, à ſe educatam, ſine patris qui eam expoſuit voluntate ducere poſſit? Et reſpondetur non poſſe: quod patris conſenſus deſideretur, licet improbi & ſcelerati. Scelerati dico, quod charitas quæ eſt inter natos & parentes ſine deteſtabili ſcelere dirimi non poſſit, vt ait Cicero. Et tamen experientia compertum eſt vt ſcribit Ælianus, animalia efferaciora magis eſſe φιλότεκνα id eſt, liberorum amantia, vt Tygris, Vrſa, &c. Ita & homines † prauos & crudeles liberorũ amatores eſſe maximos & præ aliis charitatem erga ſobolem retinere, rationem hanc adferunt, quod humana natura, vt quæ amore vacare non poteſt, ſe ſuaque vehementius amat, quo minus reliquos amat, charitatemque propter iniuſtitiam & crudelitatem in alios nullam exercet, quam totam & illibatam ſibi ſuiſque reſeruat & retinet. Viri autem boni, eam, quæ illis ineſt bonitas & integritas cum aliis communicant

tant(cum omne bonũ ſui ſit communicatiuum,vt ait Philoſophus)neq; liberis
tantũ indulgent,vt eorũ cauſa ab honeſto diſcedant. Contra, improbi liberorũ
cauſa, vt quos ſolos caros habẽt,& diligũt, erga reliquos iniuſti ſunt, & ſcelerib.
rapiniſq; dediti liberorum cauſa omni vitiorũ genere ſeſe contaminant.Itaq; &
indulgẽtiores etiam ſunt. Volater.& alii. Quod ſi ita eſt, vt ſceleratis etiã hono-
rem liberos parentibus, eorumque in nuptiis conſenſum requirere debere ra-
tio poſtulat,quo eorum amori nimio reſpondeant. Et hæc recte dici non ob-
ſcure innuit Apoſtolus qui filios vult obedire parentibus per omnia. Hoc enim
placitum eſt Domino. Fortaſſis non meretur prodigus, ebrioſus aut ſtupidus
obſequium filii,ſed ita placitum eſt domino. Domino præſtatur ille honor &
præmium qui reponet obedientiæ præmium. *Idem ad Epheſios.* Filii obedite pa-
rentibus veſtris in domino,hoc enim iuſtum eſt.

De patre † prodigo & cui bonorum adminiſtratio interdicta eſt ego idem 3
ſtatuendũ cenſeo, nimirum vt & eius conſenſus requiratur. Sed occurritur no-
bis, prodigum quodammodo infamem eſſe, & qui ſua prodegerit ei aliena cre-
di non oportere, neque eum liberis conſulere poſſe, qui ſibi ipſi non conſulat.
Menander. Stulte ſua prodigentes viri cauſam dant omnibus male audiendi.
Nam qui propriam vitam neſcit domi regere, quonam pacto hic alienam ſer- 9
uauerit. Qua de cauſa etiam Ciceronis ætate L.Roſcius Otto in populo diſtin-
ctionem fecit, lata lege, vt equeſter ordo ſeorſim à plebe in 14. gradibus ſede-
ret, iis tamen equitibus exceptis, qui ſiue ſuo ſiue fortunæ vitio decoxiſſent.
Quibus certum locum aſſignauit pœna irrogata,ſi in 14.gradibus ſediſſent;idq;
ex Ciceronis verbis *Philippica 2.* colligitur. Tenesne memoria te prætextatum
decoxiſſe?patris,inquies iſta culpa eſt.Concedo.Iſtud tamen audaciæ tuæ,quod
ſediſti in 14.cum eſſet lege Roſcia decoctorib,certus locus conſtitutus:quamuis
fortunæ vitio non ſuo decoxiſſent.Seneca *lib.2.declam.1.* & Quintilianus *Decla-
mat.302* Et Valerius Maximus *lib.3 cap.5.*aperte oſtendit.Qui Fabium Qu.Ma-
ximi filium dedecore affectum,cum ei Qu.Pompeius Dictator Vrbanus pater-
nis bonis interdixiſſet, & l.12.tabularum prodigo bonis interdicebatur, & in a-
gnatorum curatione eſſe iubebatur ad exemplum furioſi. Quod & hodie obti-
net *l.1.ff. de curatore furioſo, prodigo & aliis extra minores dandis*, & tamdiu ambo
ſunt in curatione,quamdiu vel furioſus ſanitatem,vel prodigus ſanos mores re-
ceperit,vt habent verba legis. Sed his non obſtantibus nihilominus prodigi pa-
tris conſenſum neceſſarium exiſtimauerim. Nam furioſus conſentire non po-
teſt,quod furore & cæcitate mentis laborat & nihil intelligit.Quę ratio in pro-
digo ceſſat, qui & mente & iudicio valet, & conſentire poteſt, etſi moribus ſit
prauis & patrimonium inconſulte profundat. Iuxta illud

Video meliora proboq;,
Deteriora ſequor.

Quo ſpectant illa verba.Quoad prodigus ſanos mores receperit. Imo prodi-
gi vt plurimum ingenioſi ſunt, & falſis dictis ſuam prodigalitatem excuſant,

Digitized by Google

quod dicant ſe ea, quæ ex neceſſariis ſuperſunt tantum prodigere, ne quis eos inſanire exiſtimet, & propterea furioſis comparandos per omnia. Sed his reſpődendum, & Zeno reſpondiſſe dicitur, ea ratione & iis ignoſcendum, ſi ſalſa nimium ſint obſonia ſeu fercula quod copiam ſalis ſe habere dicant. Deinde prodigis ſaltem bonis interdicitur, vt oſtendit formula, qua prætor bonis interdicebat. Quando bona tua auita paternaq; nequitia diſperdis, vxorem liberoſq; tuos ad egeſtatem perducis, ob eam rem tibi ea re commercioq; interdico. *Pau-*
4 *lus lib.3.T.5.ſententiar.* Reliqua † iuris beneficia ſalua manent. Itaq; † nec patriæ poteſtatis ius amittunt, & matrimonium recte contrahit *l.15.cui bonis de verb.obl. & T.tot.de curat.furioſ.dand.* Et ea interdictio tantiſper durat, quoad ipſi mores emendauerint. Ergo infamiam non inurit quæ tam facile elui non poteſt. Itaque cenſura notandi & culpandi ſunt prodigi, non tamen iure patriæ poteſtatis priuandi, vt Socrates feciſſe legitur. Nã cum quendã videret, ſine diſcrimine omnibus largientẽ, & patrimonium incõſulte effundentẽ, κακῶς ἀπόλοιο, inquit, ὅτι τὰς χάριτας παρθένους πόρνας ἐποίησας. Male pereas qui Gratias virgines meretrices feceris. Nam pro illo peccato ſatis ſupplicii dant prodigi, vt qui ad extremam inopiam redigantur, bonorũ adminiſtratione arceantur, & omniũ ludibrio exponantur. Argumento eſt, quod de Diogene ſcribit Laertius, eum à prodigo minã petiiſſe. Cui prodigus, Minã me rogas alios vero ſaltẽ tres obulos? At Diogenes, quod ab aliis, inquit, plura & ſæpe expeto: à te vero nihil amplius. *Sed etsi* pater facultatibus lapſus ſit, nihilominus eius conſenſum requirendum exiſtimauerim. Nec enim parentes negligendi ſunt, etiamſi quis ad altiſſimam fortunam peruenerit. Quo ſpectant verba Ciceronis *in Lælio.* Si quã præſtantiam virtutis ingenii conſecuti ſunt nõnulli, impartiant eam ſuis, communicentq; cum propinquis, vt ſi parentib. nati ſint humilimis, ſi propinquos habeant imbecilliores vel animo vel fortuna, eorum augeãt opes, eiſq; honori ſint & dignitati, vt in fabulis, qui aliquando propter ignorantiam ſtirpis & generis in famulatu fuerint, cum cogniti ſunt, & inter Deorum aut regum filios inuenti, retinent tamen charitatem in poſteros, quos patres per multos annos eſſe dixerunt.

§.6. SVMMARIA.

1 *Teſtimonia ſacrarum literarum de conſenſu parentum.*
2 *Conſenſum parentum in nuptiis gentes prophanæ etiam maximi fecerunt quod multis auctoritatibus & exemplis declarat auctor.*
3 *De conſenſu parentum veteres Canones & decreta Pontificum.*
4 *Veterum Theologorum tam Græcorum quam Latinorum de conſenſu parentum tradita.*
5 *Synodi antiquiſſimæ damnant coniugia abſq; parentum conſenſu inita.*
6 *Refutantur illi qui tradunt parentum conſenſum tantum de honeſtate requiri non de neceſſitate.*

7 *Expli-*

Digitized by Google

7 *Explicatur c.ſufficiat 27.q.2.*
8 *Explicantur c.cum apud c.cum locum de ſponſalibus.*
9 *Explicatur c.cum cauſa de raptoribus.*
10 *Carolus V.vetuit, ne clandeſtina matrimonia in poſterum contraherentur.*
11 *Formulæ ſententiarum.*
12 *An expreſſus parentum conſenſus requiratur, an verò tacitus ſufficiat?*

ET his, quæ de patria poteſtate diximus conſentanea ſunt teſtimonia ſacra- 1
rum literarum, quæ parentibus ius & poteſtatem elocandi liberos diſertis
verbis tribuunt vt *Hieremiæ 29.* Date filiis veſtris vxores & filias veſtras date viris
vt pariant filios, & multiplicamini *Deutero. capit.* 8. Filiam tuam non dabis filio
Chananeæ nec filiam eius accipies filio tuo *Exod. 21.* Si pater filio ſuo deſponde-
rit vxorem. Item Nemo ex vobis elocet filiam Beniamitis in vxorem. Et *cap.34.*
Exodi. Caue ne vnquam habitatoribus terræ illius &c. nec vxorem de filiabus
eorum accipies filiis tuis. Non præcipitur filiis ne ducant, ſed patri ne filiis vxo-
res adſciſcant, hoc eſt, nurus ex gente mala. Et *Syradicis cap.7.* ἔκδου τὴν θυγατέρα
κ᾽ ἔσῃ τετελεκὼς ἔργον μέγα. Eloca filiã & perfeceris rem magnam *Iudic.cap.21.* Fru-
ſtra autem vetuiſſet Deus, ne parentes filiis has collocarẽt, ſi in filiorum eſſet ar-
bitrio, vxores ſibi ſumere & ducere. Et Samſon cũ Paleſtinã amarẽt, parẽtes ob-
ſecrauit, vt eam ſibi in vxorẽ peterẽt. Quod etſi ægre tamẽ ad extremum impe-
trauit. *Zonar.* ἐνίκα γαμεῖν αὐτὴν *Iudic.14.* Eandẽ poteſtatẽ inculcat Moſes *Deut.24.*
de puella vitiata loquens, quã vel locare, vel non locare parẽtes poſſunt. Et Iſaac
Iacobo filio mãdat, vt Labani filiam ducat, & Eſauo ſuccenſet, q̃ ſe inuito Cha-
nanæas duxerat *Geneſ. 28.* Idẽ colligere licet ex iuramento Iſraelitarum aduerſus
Beniamitas *Iud.14.& 21.cap.* Populus iurauit ſe non daturum filias ſuas alicui ex
Beniamitis. Deinde ex voto colligere licet, q̃ Deus ne vnius diei quidẽ ieiunii
votũ vouere inſciis parentib. filiis conceſſit, vt *Num.c.30.* traditur, etiãſi iumentũ
eſſet. Ergo multo minus liberis conceſſit, vt patre inconſulto alii ſeſe mancipẽt
& addicãt. Quod & in ius Canonicũ relatũ eſt *32.q.2.* Ita Salomon petit a patre,
vt ſibi liceret votũ, q̃ vouerat perficere. Et valet argumentũ à voto ad matrimo-
nium. Idem docent exempla ſupra à nobis enumerata. cap.2. quibus demõſtra-
uimus ſponſalia filiorum à parentibus eorumque verbis peracta eſſe. Quib. ad-
de Calebs, qui ſe illi filiam Axam daturũ pollicetur, qui ciuitatẽ Carcatzopho-
ram cepiſſet, quam etiã ei collocauit nimirum Othonieli *Iudic.1.c.* Ex quib. colli-
gitur ius contrahẽdi matrimonii penes parẽtes fuiſſe potius, q̃ penes liberos. E-
ius rei etiam veſtigia in nouo Teſtamẽto extant *1.ad Corinth.7.* Qui matrimonio
iungit virginem ſuam bene facit, & qui non iungit melius facit. Quib. verbis to-
tum ius & poteſtas elocãdi liberos patri defertur. Et vt rem in pauca cõferamus
nullũ pene exemplũ in ſacris literis matrimonii ſine parentũ conſenſu initi. Sed 2
& gentes prophanæ, q̃ ſapientiæ & iuſtitiæ laude claruerũt, h.e. Græci & Roma-
ni, qui natura duce conſenſũ parentũ eorũq; auctoritatẽ maximi fecerũt, cuius

rei

Digitized by Google

rei teſtes citare ſupereſt, quorum dictis hęc firmantur. Achilles apud Homerum 9. *Iliados* non vult ſine patris ſui conſenſu vxorem ducere. Nam cum ei Agamemnon electionem trium filiarum offerret, eam affinitatem reſpuit his verbis. Ego hanc affinitatem minime accipio, ne accepturus quidem, etiamſi filia eius Venere ſit formoſior, & Minerua ſit ſapientior, qui in patria & ex auctoritate patris, & ex animi mei ſententia vxorem ducere ſtatui. Creon apud Sophoclem vetat ne filius Hemon Antigonem ducat, cui etiam filius obtemperat, vt ex his verbis colligitur:

Mi pater tuus ſum, & tu recte ſentiens me corrigas, teq; ſequar.
Nullas enim nuptias anteferam tibi recte monenti.
Sic oportet fili ſentire ex animo
Paternæ voluntati poſtponenda eſſe omnia.
Ideo enim homines optant liberos
Obedientes domi ſuſcipere.
Et vt inimicos vlciſcantur,
Et amicos pariter colant vt parentes.
Sed qui gignit inutiles liberos,
Quid dicas hunc aliud niſi moleſtiam ſibi
Genuiſſe, & amicis riſum. Et paulo poſt.
Ne mentem per amorem
Mulieris cauſa abiicias,
Quod frigidus hic amplexus eſt
Mulieris mala. Quid enim
Maius hulcus quam malus amicus?
Sed deſpuens velut inimicam ſine
Puellam apud inferos nubere.

Et Hercules apud *Sophoclem in Trachiniis* moriturus filium Hyllum acceſſit & iubet ducere Iolen. Verba ita habent.

Hercules. *Tribue vero mihi*
Hoc exiguum beneficium ſuper alia multa quæ contuliſti:
Euriti filiam noſti virginem?
Hyll. *Iolen vt dicis arbitror?*
Hercul. *Tenes. Tandem vero tibi præcipio nate*
Vt eam mortuo me, ſi pietatem colere,
Et iuramenti quo patri obligatus es meminiſſe voles,
Vxorem ducas nec refrageris patri.
Sed tu fili cura hunc thorum.
Obtempera. nam cum in rebus magnis obtemperaueris mihi,
Si in paruis reſiſtes, priorem effundes gratiam.
Hyll. *Faciam igitur neq; detrectabo tuum*
Diis teſtibus imperium. Non enim vnquam

Malus

Digitized by Google

Malus ero, dum tibi obediam patri.

Quam ſententiam etiam latius verſibus expreſſit Seneca in Hercule Oetheo vbi filium moriturus alloquitur.

Herculem accipiat rogus.
Sed ante mortem tu genus Pœantium
Hoc triſte nobis iuuenis officium appara:
Herculem totum flamma ſuccendat Dieni.
Ad te preces nunc Hylle ſupremas fero,
Regnúmq; referens Eurito virgo edita
Eſt clara captus inter incultum genus Iole,
Tuis hanc facibus & flammis para.

Ariſtomenes etiam filium ſuum Gorgo iuſſit vxorem ducere puellam orbam patre in Gurguſtio habitantem vna cum matre, quæ vinculis abſciſſis eum liberaſſet à Cretenſibus, à quibus captus erat, etiamſi filius decem & octo tantum annos natus eſſet. Pauſanias *lib.4.* hiſtoriam recitat. Hanc patriæ poteſtatis prærogatiuam & Poetæ latini vbique inculcant. Omnium autem venuſtiſſime Catullus *in Epithalamio*, cuius verſus aureis literis exarandos adſcribimus.

At tu ne pugna tali cum coniuge virgo.
Non æquum eſt pugnare pater cui tradidit ipſe,
Ipſe pater cum matre quibus parere neceſſe eſt,
Virginitas non tota tua eſt, ex parte parentum eſt.
Tertia pars matri data, pars data tertia patri.
Tertia ſola tua eſt, noli pugnare duobus,
Qui genero ſua iura ſimul, cum dote dederunt.

Item Ouidius *de Pyramo & Thisbe.*

Tempore creuit amor teda quoq; iure coiſſent,
Sed vetuere patres, quod non potuere vetare.

Ita *in Andria* ſenex filii ingratitudinem incuſat his verbis.

Adeon' impotenti eſſe animo, vt præter ciuium morem
Atq; legem, & ſui voluntatem patris,
Tamen hanc habere ſtudeat cum ſummo probro.

Idem *Act.5. ſcen.1.*

Domus, vxor, liberi inuenti inuito patre.

Item:

Itane tandem Antipho vxorem duxit iniuſſu meo
Nec meum imperium? ago mitto imperium nec ſimultatem meam reuereri. Phor. *act.2 ſcen.1.*

Apud *Muſæum antiquiſſimum Poetam*, puella Ero ita reſpondet Leandro eius petenti coniugium.

ἀμφαδὸν οὐ δυνάμεθα γάμοις ὁσίοισι πελάσσαι
οὐ γὰρ ἐμοῖς τοκέεσσιν ἐπεύαδεν.

Et apud *Xenophon.* Cyrus reſpondet Cyaxari, ſe ipſius filiam de voluntate patris & matris ducere velle. Verba ſ. aſſcripſimus *c.3.* βούλομαι σὺν τῇ τοῦ πατρὸς γνώμῃ καὶ τῇ τῆς μητρὸς ταῦτά σοι συναινέσαι. Xenophon & Zonaras *Tom.1.*. Et Liuius de rege Antiocho. Antiochus Rex corruptus amore virginis Chalcidenſis, dum patrem primum ablegando deinde coram ipſo rogando defatigaſſet. *libr.6.de bello Macedonic.* Eodem ſpectant verba Epitaphii ſupra annotata. Tandem ſocero M. & ſocru E. annuentibus ſolenni hymenæo copulamur nuptiis. Et Apuleius *libro 4.de aureo aſin.* Pacto iam pridem iugali deſtinatus conſenſu parentum. Item *libr.6.* Impares enim nuptiæ præterea in villa, patre non conſentiente factæ legitimæ videri non poſſunt, ac pro hoc ſpurius iſte naſcetur, & *lib.7.* En oblita es nuptiarum tuoque mutui cupitoris puella virgo, & illi neſcio cui recenti marito, quem tibi parentes iunxerunt, hunc aduenam cruentumque percuſſorem præponis. *Apud Achillem Statium* Clitiphon ita loquitur. Hanc quidem vxorem ducere non poſſum, propterea quod altera mihi authore & ſuaſore patre non iniuſta volente deſponſa eſt *lib.1.* Et his plane conſentanea ſunt, quæ iure ciuili traduntur, vt ex innumeris legibus liquet quarum præcipuæ ſunt, §.1. *inſtitut. Dummodo parentum conſenſum habeant in quorum poteſtate ſunt Paulus libr.2. ſentiar. T. de nuptiis matrimonia ſine parentum conſenſu non iure contrahi ſed contracta non diſſolui. l. Paulus de ſtatu hominum ſtatuit eum, qui viuente patre & ignorante de filia conceptus ſit (licet poſt mortem aui natus ſit) non videri legitimum. Et l. ſi vt proponis C. de nuptiis: cuius ſumma eſt, vt ſi filia à marito diuerterit & ad eum patre ignorante redierit eam coniunctionem non eſſe legitimam, quod patris voluntas non acceſſerit. Idque verum eſt. l.18. nuptias de ritu nuptiarum.* Itaque Cato vxorem Martiam Hortenſio petenti concedere noluit niſi patris Philippi cõſenſus acceſſiſſet. Plutarchus. Qua de re, cum de Catonis coniugio diſſereremus, egimus. Et Cotiis ducturus Siphridatæ filiam iubet Ageſilaum, qui nuptias conciliauit, prius Siphridatæ conſenſum exquirere num eam illi locare velit. verba Xenophontis *ſupra cap.9. §.7. ſubiecimus.* Huc facit *l. vnica C. de raptu virginum, Oportet*, inquit, *vt quicunq; vxorem ducere voluerit parentes vel alios, quos decet petat, vt eorum voluntate fiat legitimum coniugium. Idem traditur l.2. de ritu nuptiar. Nuptias conſiſtere non poſſe, niſi omnes conſentiant, & qui contrahunt & in quorum ſunt poteſtate l. ſi cum eod. m T. Item l.9. de ritu nuptiar. Si nepos vxorem ducere velit auo furente patris authoritas omnino eſt neceſſaria. Eodem ſpectat l. nec filiam. l. vidua l. in coniunctione l. nuptiis. C. de nuptiis.* Ratione hanc adfert Bartolus *l. in bello de capit. & poſtlim. reuerſ.* Quod nepos, qui ex filio naſcitur auo futurus eſt ſuus hæres etiam inuito. Quod cum durum ſit, nimirũ eum habere hæredem, quem quis non vult, legislatori placuit conſenſum parentum ad nuptias neceſſarium eſſe. Sed rationes ſupra à nobis explicatæ plus ponderis habent, & rationi magis ſunt conſentaneæ. Idem tradit *Iuſtinianus Nouella conſtitut. 22.* ἐν σύςασι, inquit, τῶν γαμῶν ἀναμένομεν τὴν τῶν πατέρων συναίνεσιν. Sed & vulgo receptę orationes: Deſpondere liberos: Dare nuptum, elocare filiam, ſatis arguunt in parentum ſitum eſſe poteſtate generum deligere. Iuri ciuili etiam veterea

teres canones & Decreta Pontificum, quæ in decreto Gratiani leguntur plane ſunt cōſentanea vt Leonis Papæ, †qui *in c.non omnis 32.q.2.* paternum cōſenſum deſiderat in nuptiis vt ſine eo legitimæ nō habeātur. Et Euariſti Papæ *c.aliter 30.q.5.* Cuius verba integra quia in iure Canonico non extant *ex lib. Conciliorum adſcribimus.* To.1. epiſtola ad omnes Epiſcopos Africanos. Similiter cuſtoditū & traditum habemus vt vxor legitime viro iūgatur. Aliter n. legitimum (vt à patrib. accepimus, & à ſanctis Apoſtolis & eorū ſucceſſorib. traditum inuenimus) non fit coniugium niſi ab his qui ſuper ipſam fœminam dominationē videtur habere, & à quibus cuſtoditur, vxor petatur, aut à parentib. aut propinquiorib. ſponſetur & legibus dotetur, & ſuo tempore ſacerdotaliter (vt mos eſt) cum precibus & oblationib. à ſacerdote benedicatur, & à paranymphis, vt conſuetudo docet, cuſtodita & conſociata à proximis tempore congruo petita legib. dotetur & ſolenniter accipiatur, & biduo vel triduo orationib. vacent & caſtitatē cuſtodiant vt bonæ ſoboles generentur, & Domino in actib. ſuis placeant. Taliter n. & Deo placebūt & filios non ſpurios ſed legitimos, atq; hęreditabiles generabūt. Quapropter filii chariſſimi & merito illuſtres fide Catholica ſuffragante, ita peracta legitima ſcitote eſſe connubia. Aliter vero præſumpta non coniugia ſed aut adulteria, aut cōtubernia, aut ſtupra, vel fornicationes potius quā legitima cōiugia eſſe non dubitate, niſi voluntas propria ſuffragata fuerit & nota ſuccurrerint legitima. Nā fructus diuinus eſt pcepta diuina cuſtodire. Hactenus ille. *Et in c. noſtrates ead. diſt.* vbi dicitur nuptialia fœdera conſenſu eorū, qui contrahūt & quorū in poteſtate ſunt celebrāda eſſe. *Facit c.13 2.q.2.* Cui⁹ ſumma eſt, puellā, q̄ adhibito aui cōſenſu nupſit, (pater n. erat ſeruus) recte nupſiſſe. Elegantiſſimus item text. *in c honorantur 31.q.2.* Honorantur parentes Rebeccæ munerib. conſulitur puella de non ſponſalib. Illa n. iudicium exſpectat, ſed iā deſpōſata viro de profectionis die conſulitur. Et *c. nō omnis 32.q.2.* Paternus cōſenſus, inquit, deſideratē in nuptiis nec ſine eo legitimæ nuptiæ habētur. Eodē ſpectat *c. ſi verū 31.q 2. & c. tria legitima 36.q.2.* Quib. etiā aſſentiuntur Theologi veteres tam Græci quā Latini, vt vix vnus reperiatur, qui contra ſentiat. Et vt ab antiquiſſimis ordiamur. *Tertullianus ad vxorē lib.2.* Vnde ſufficiant ad enarrandā fœlicitatē eius matrimonii, q Eccleſia conciliat, & cōfirmat oblatio, & obſignatū angeli renunciant, pater rato habet. Nā nec in terris filii ſine conſenſu parentū rite & iure nubent. Elegantiſſima, inquit, vox Beatus Rhenanus aureis literis ſcribenda. Vtinā Theologi & ICti hac de re Pontificē Roman. ac reliquos reges & principes admoneant, vt concorditer & rite huic malo obuiā eatur, ſeducendi teneras & ſimplices puellas incōſultis imo inuitis parentib. Raptus virginū legib. eſt prohibitus, & iſtas inſidias clandeſtinarū nuptiarū ferre cogimur; & ita ſentit Eraſmus *lib. de inſtitutione Chriſtiani matrimonii*, his verbis. Nullū opinor in ſacris literis exemplū inueniri, filiosfam. aut pupillos clā iis in quorū poteſtate ſūt cōtraxiſſe matrimoniū q illis reclamātib. valuerit. Viues. Vetera omnia cōiugia gētiliū ac Iudæorū ita coierūt; parētes ſua auctoritate vtrinq; rē tranſigebant. Liberis nefas erat

ab eo diſcedere, quodcunque viſum eſſet parentibus de ipſis ſtatuere. De officio mariti. Eraſmus in *μισογάμῳ*. Matrimonium definiunt quidam, & ratum eſſe cenſent, quod etiam inuitis & inſciis parentibus inter puerum & puellam per verba de præſenti (ſic enim illi loquuntur) contractum eſt. Atque id dogma nec naturæ ſenſus nec veterum leges nec Moſes ipſe probat. Baſilius *epiſt. 1. ad Amphilocano 40. 42.* Eorum qui ſunt in alterius pateſtate pacta cõuenta firmi nihil habent. Idem eſt, quod regula iuris dicitur. Velle non creditur, qui obſequitur imperio patris vel domini. Et paulo poſt. Quæ ſine iis, qui habent poteſtatem, fiuunt matrimonia ſunt fornicationes. Nec ergo viuẽte patre nec domino ii, qui conueniunt, ſunt ab accuſatione liberi, donec domini, id eſt, *κύριοι*, de quibus ſupra coniugio annuerint. Tunc enim accipit firmitatem coniugium. Sed &
5 ſynodi † antiquiſſimæ vſque adeo damnant coniugia abſque parentum conſenſu inita, vt etiam præſentes & qui ſe adminiſtros præbuerint, excommunicationis pœna damnent. Laterenſis ſub Innocentio III *c. 57.* Senenſis *c. 37.* Toletana *fol. 109.* Imo vt in tractatu de ſponſalibus ſupra explicatum eſt *cap. 3.* parentes non tantum ſuam interponebant authoritatem, verum ſua ipſius oratione liberis prçibant, & deſpondebant, liberis vt plurimum verbum nullum proloquentibus, vt oſtendunt exempla, quæ illic ſummo ſtudio collegimus ex tota antiquitate. Et verba illa Ambroſii, puella non de ſponſalib. conſulitur, &c. & i-
6 bi gloſſ elegantiſſima. Ex quibus † efficitur, iure defendi non poſſe, quod quidam iuris Pontificii interpretes perperam tradiderunt parentum conſenſum de honeſtate, vt ipſi loquuntur, non de neceſſitate requiri. Nam ea, quibus ipſi
7 nituntur ſubuerti facilime poſſunt. Et † primo *c. ſufficiat 27. q. 2.* quo ipſi tãquam fundamento firmiſſimo nituntur, cuius hæc ſunt verba. Sufficit ſolus ſecundum leges conſenſus eorum, de quorũ quarumq; conſenſu & coniunctionibus agitur, qui ſolus ſi defuerit, cætera etiam cum coitu celebrata fruſtrantur. Sed reſpondere facile eſt, hoc capitulo, vt ſupra explicauimus, idem ſtatui quod Vlpianus regula illa notiſſima: Conſenſus non concubitus facit nuptias, tradidit. Et verba de quorum conſenſu agitur ita accipi debent, vt etiam parentes comprehendant quorum ſecundum leges etiam conſenſus requiritur. Dictio ſolus adiicitur ad excludendum concubitum, non etiam conſenſum aliarum perſonarum, vt recte gloſſa explicat. Hæc dictio, Solus, inquit, non excludit parentum conſenſum, ſed alias ſolennitates, quæ ſunt circa matrimonium. Et quamuis parentum mentionem non faciat Nicolaus, tamen hanc eius fuiſſe ſententiam dubium non eſt: cum idem Pontifex aliis in locis expreſſe id ſtatuerit, vt *cap. noſtrates 30. q. 5. quod etiam eſt Nicolai.* In verbis nuptialia fœdera conſenſu eorum qui hæc contrahunt & quorum in poteſtate ſunt celebrantur, &c. ne ſibiipſi contrarius eſſe, & ſecum pugnare videatur. Non enim conſultus fuit Papa an parentum conſenſus requireretur ad nuptias, ſed de eo dubitatum fuit, an præter conſenſum concubitus quoque requireretur? Reſpondet Papa ſolum conſenſum nuptias conſtituere, & vt gloſſa tradit cauſa effectiua eſt

Digitized by Google

ua eſt matrimonii,& voluntas parentum eſt *συναίτιον* ſeu cauſa quæ principalem
comitatur. Et niſi ita canon hic accipiatur iuri diuino, naturali & legibus Impe-
ratorum aduerſetur neceſſe eſt, & ea de cauſa potius explodendus, quam pro
lege obſeruandus eſſet. Ita quoque † accipiendum *c.cum autem.c.cum locum.de* 8
ſponſalibus. vbi hæc ſunt verba. Matrimonium ſolo conſenſu contrahitur. Vnum
ſupereſt † Lucii Pontificis reſcriptum *c.cum cauſa de raptorib.* quod eorum ſen- 9
tentiam confirmare videtur, vbi quæſtio eſt de milite, qui puellam volentem
abductam vitiauit; reſcripſit Lucius, eam à marito recedere non debere, pro-
pter concubitum qui interuenerat. Nam bene concordantia matrimonia iure
patriæ poteſtatis turbari non debent *l.1.* §.3.*de liber.exhibend.* & de ſuo iure potius
parentes remittere æquum eſt, quam iunctos diuellere. Paulus *ſentent.*2. Eorum
inquit, qui in poteſtate ſunt patris ſine voluntate eius matrimonia iure non
contrahuntur, ſed contracta non ſoluuntur. Contemplatio enim publicæ v-
tilitatis priuatorum commodis præfertur, & patri perſuadendum eſt, ne acerbe
& rigide patriam poteſtatem exerceat, id eſt, vt de ſuo iure publicæ vtilitatis
cauſa decedere & liberis conniuere velit.

Itaque nemo dixerit veteres canones hoc Lucii reſcripto abrogatas eſſe, ſed
hac ſaltem exceptione correctos, vt ita demum locum habeant ſi ad promiſſio-
nem concubitus non acceſſerit. Quamuis Duarenus hanc conſtitutionem ini-
quitatis damnet his verbis. Vt tamen libere dicam quod ſentio, mihi ſatis æ-
qua non videtur ea conſtitutio, quamuis humanitatem aliquam præ ſe ferat.
Nam etſi duram acerbamque huiuſmodi ſeparationem non negem, tamen ſi
ius ciuile vete reſque canones obſeruentur, hoc eſt, ſi impunitatem non relin-
quant, talem audaciam magiſtratus, quorum eſt cognitio, aut nunquam aut ra-
ro continget vt ea ſeueritate vtendum ſit. Sed nec iuri diuino conſentanea vi-
detur eiuſmodi coniunctio. Cum enim leges ſint ordinatio Dei, eos demum re-
cte & vere coniungere Deus dicitur, qui ſecundum præcepta legum coeunt. Ex
quibus efficitur tam iure diuino quam Pontificum & Romanorum legibus &
decretis ad nuptias legitimas neceſſario requiri parentum conſenſum, vſq; ad-
eo, vt ſi defuerit, nuptiæ legitimæ non ſint. Atque hæc ſententia interpretum
quorundam male feriatorum diſputationibus exploſa in forum reuocata, &
nouis multorum populorum conſtitutionibus confirmata eſt, quod experien-
tia doceret & monſtraret, quantum mali ex ea re exoriretur, quod parentibus
inſciis matrimonia clam & furtim contraherentur, eaque rata haberentur, & q.
Reipublicæ intereſſet huic malo remedium quærere. Itaque † Carolus V. 10
conſtitutione lata Anno 1540. vetuit, ne clandeſtina illa matrimonia in poſte-
rum contraherentur. Senatus item Pariſienſis decretis ſuis ea damnarunt, vt
refert Papo *lib.*15. Et in Anglia memini me ſimiles vidiſſe conſtitutiones à Re-
gibus latas Lex Geneuenſis id diſertis verbis ſtatuit. *lex* 100.*fol.*42. cuius hic ver-
ba adſcribenda duximus. Que nuls ieunes gens qui n'ont iamais eſte mariez
ſoyent fils ou filles ayans encor leurs peres viuans n'ayent puiſſance de contra-

cter mariage ſans conge de leurs : dits peres ſinõ qu' eſtans paruenus en aage legitime aſſauoir le fils à vingtans,& la fille à dix huict & que apres ledit aage paſſé ils ayent requis ou fait requerir deuement leurs peres de les marier & qu' iceux n' ne ayent tenu conte & qu'il en ait eſté cogneu par le Conſiſtoire apres auor appelé leſdits peres & les auoir exhortez de faire leur deuoir auquel cas il ſera permis audits ieunes gens de ſe marier ſans l' auctorité de leurs peres en les renuoyant deuant le conſeil pour les auctoriſer de ſe faire. Et ita in conſiſtoriis Eccleſiarum pronunciari ſolet.

11 *Forma† ſententiæ.*

ALs jhr vns berichtet daß ein junger Geſell/ ohne ſeiner Eltern Wiſſen ſich mit Jungfraw N. verlobt/vñ ſolches beyderſeits Eltern nachmals anfechten/vñ euch deß Rechten darüber zuberichten gebetten / Demnach vnterrichten wir / dieweil auß dem gethanen Bericht ſo viel erſcheinet/ daß berührtes Verlöbnuß ohne beyderſeits Eltern Wiſſen vnd Willen vnd conſens clandeſtine geſchehen/daß er auch als ein heimlich Verlöbnuß für vnbündtlich vnd vnkrefftig billich gehalten werde/von Rechts wegen.

Alia forma.

IN Eheſachen ſo von dẽ N.N. durch Appellation an diß Conſiſtoriũ erwachſen N. Appellanten an einem vnnd N.N. Appellaten anders Theils. Erkennen wir Superintendens vnd verordente deß Conſiſtorii zu Schleswig daß im erſter Inſtantz vbel geſprochen vñ wol dauon appellieret ſey. Reformiren demnach die Vrtheil der Geſtalt/das die zuſage ſo N. N. Appellanten ſeiner Tochter/ vnd hinwiederuñ ſie dem Appellanten ohne Conſens vnd Bewilligung jres Vaters wegen der Ehe gethan von keinen Würden vnnd zu Recht krafftloß ſey/ vnd das derwegen jhme Appellanten ſeine Tochter ſeiner Gelegenheit nach zuvermehlen vnbenommen/auch ſolches fürderlichſt zu thun/ hiemit eingebunden ſeyn ſoll/ damit ſeines Genieſſes/oder anderer Vrſachen halber ſeine Tochter nicht vffgehaltẽ vnnd die Ehe verzügert werde bey Vorluſt ſeines Vätterlichen Gewalts vnnd wilkürlicher Straffe von Rechtes wegen.

12 Sed an expreſſus† parentum conſenſus requiratur an vero tacitus ſufficiat dubitari poteſt? Et tacitum ſufficere exiſtimauerim. Vnde ſi pater filio ſpõſalia paranti & vxorem ducere volenti non reclamet, aut expreſſe refragetur, videtur tacite conſenſiſſe *l. in ſponſalib. §. 1. de ſponſalib. l. 5. C. de nuptiis.* Ita & iure diuino pater vel maritus diſſimulando vel non contradicendo videtur comprobare votum à liberis vel vxore factum. *Num. cap. 30.* Nam in eos nulla metus neq; vis à liberis illata ſuſpicio cadit, cum ipſi liberis imperent & dominentur. Idq; exẽplo Tobiæ confirmatur Tobiæ 5. cui angelus inconſultis, vt apparet, parentibus deſpondit Saram filiam Raguelis *Tobiæ c. 6.* Et eas nuptias parentes tacite comprobarunt. *Tobiæ 15.* etſi res integra nõ eſſet. Itaq; nec matrimonium impedit, quod

pater

pater inſtrumento ad matrimonium pertinenti nõ ſubſcripſit *l.2.C.de nupt.*quia tabulæ matrimoniales,vt eas Auguſtinus nominat,*ſerm.244.*de quibus infra late,matrimonium non faciunt.*l. donationes niſi de donation.l.ſi vicinis C.de nuptiis l. vlt.in pen.C.de nuptiis.*

§. 7. SVMMARIA.

1 *Matris conſenſus an in ſponſalibus & nuptiis perinde requiratur ac patris.*
2 *Auctoris opinio.*
3 *Auctor opinionem ſuam confirmat legibus.*
4 *Mater in filia elocanda præfertur tutori.*
5 *Matres in rebus maximi momenti in conſilium adhibitæ.*
6 *Quid ſi mater ſtulta & rerum imperita nuptias impedire conetur & ſine iuſta cauſa diſſentiat?*
7 *Formula ſententiarum.*
8 *Alia forma ſententiæ vbi mater nullam habet diſſentiendi cauſam niſi quod iurauit ſe N. filiam non daturam.*
9 *Statutum ne filia nubat abſq; matris conſenſu valet.*
10 *Forma ſententiæ.*
11 *Alia forma ſententiæ.*

HIs conſequens eſt diſpicere an † in ſponſalibus & nuptiis matris conſenſus 1
perinde requiratur ac patris? Et quidem dubitari poteſt, quod ius ciuile parentum,in quorum poteſtate ſunt liberi conſenſum tantum requirat; fœminæ autem liberos in poteſtate non habent.*§.fœminæ de adoptionib.*tum quod muliebre conſilium ſit inconſtans & fragile,vt teſtatur Poeta 4.*Aeneid.*

-------- Varium & mutabile ſemper
Fœmina.---

Calphurnius.

Mobilior ventis eſt fœmina.

Item:

Non ſic incerto mutantur flumine Syrtes,
Nec folia hyberno tam tremefacta noto:
Quam cito fœminea non conſtat fœdus in ira,
Siue ea cauſa grauis ſiue ea cauſa leuis.

Zanazarius.

Vel quoniam inſtabiles animos muliebria verſant
Pectora.----

Strozza pater.

Tu leuior pluma,atque inconſtantior aura.
Populeas vincis mobilitate comas.

Sed tamen cum lege diuina & naturali liberi parentib. obedientiã debeant,ſequitur etiam matris conſenſum & parentũ maternorum requiri,iuxta præceptũ

Deca-

Decalogi. Honora patrem & matrem. Et illud Salomonis: Audi fili diſciplinam patris, & directionem matris ne repellas. Ita hæ duæ voces pater & mater coniunctim in ſacris literis reperiuntur *Exodi 32.* Qui percuſſerit patrem & matrem morte morietur *Leuit. 2.* Qui maledixerit patri vel matri. *Deuter. 5.* Honora patrē & matrem, *Deuter. 27.* Maledictus qui maledicit patri ſuo & matri ſuæ. *Tobiæ 4.* Honorem habeto matri tuæ. Qui affligit patrem & matrem, ignominioſus eſt. *Prouerbior. 20. 23. 28. 30. Eccleſiaſt. 3. & 7. Leuit. 20.* Qui non obedierit patri & matri, morte morietur. Idque ea de cauſa, quod, vt ait Iureconſultus, pietas parentibus, etſi inæqualis eorum poteſtas eſt, æqualis debeatur. *l. furioſi ff. de tutoribus furioſ. prodig. & l. 6. de in ius vocando.* Vna eſt omnibus ſeruanda reuerentia. Vir quidem habet prærogatiuam, vt qui futuræ ſoboli det principium, ſed nec mater deſpicienda eſt. Miniſtrat enim ſequentia cum magna miſeria magnoq; labore. Vnde lex communiter poſita eſt dicens, qui maledixerit patri aut matri. Procopius Gazæus *in Geneſin. cap. 3.* Apud Quintilianum maritus cum vxore expoſtulat *declamat. 19.* Quid impudentius; quid indignius, quam cum ſibi de liberis credunt licere tantundem, & æquum ius patris & matris eſſe contendunt,
2 quaſi neſciant nobis arbitrium vitæ neciſque commiſſum? Itaque † ſic ſtatuimus etiam matris auctoritatem ſponſalibus interuenire debere. Idque & naturalis ratio poſtulat, quod æquum ſit vt eis, qui ad illam vſq; ætatem nos educarint hunc honorem habere debeamus, vt ait Theophilactus. Quo ſpectant verba apud Stobæum:

O fili ni tu matris mentum amputaueris
Quæ ſoles trecentos te geſtaui
Fili ſub zona: & graues parturigines tuli
Te prodeunte in lucem, ac prima ſummam labris
Adhibens papillam candido lacte te enutriui.

Itaque prædicanda Marcii pietas, qui cum matri Vetturiæ occurrere extra caſtra vellet deprecaturæ, imperatorias faſces & ſecures lictores relinquere & ſubmittere iuſſit. Sic enim Romanis mos eſt, ait Dionyſius, quoties minores magiſtratus obuiam fiunt maioribus. Ex hoc more hinc Marcius veluti maiorem poteſtatem conuenturus, imperii depoſuit inſignia. Tanta in eo viro pietatis cura fuit. Et elegantiſſima eſt oratio Vetturiæ ad filium petentis, ne bellum patriæ inferat. Nec omnia Volſcorum aliorumue hominum beneficia tantum apud te valere ſines, vt his cedat naturæ ius. Sed meus eris, mihique debebis vitæ acceptæ gratiam, & ſine cauſatione obſequeris meis precibus. Hanc enim legē præſcripſit omnibus, qui ſenſus & rationis ſunt participes. Et paulo poſt: Dii dent bonam ac piam mentem Marcio, vt ſicut in aduentu meo ſecures depoſuit, & faſces ſubmiſit, ſellamque de tribunali in ſolium tranſtulit, cæteraque imperatoria inſignia imminuit, vel in totum amouit; ſignificans ſe in alios imperium habere, ipſum ſubiectum materno imperio: ita nunc honoratā me faciat & conſpicuam, donata communi patria. *lib. 8. Dionyſ.* Quibus motus Marcius

Digitized by Google

cius eius precibus locum reliquit, eamque complexus exclamauit. Viciſti mater, me vero pium & indulgentem perdidiſti filium. Quæ ratio euaneſcente ciuili, hoc eſt, patria poteſtate in matre locum habet. Nam & Socrates in *conuiuio Xenophontis*, & permultis, inquit, licet colligere, muliebre ingenium quamcunq; ad rem ineptius virili. Et Plato fœminas prorſus à gubernatione non eſſe repellendas, ſed eorum conſilia ſequenda ſcribit. Tiraquell. *de legib. connubialib.* Item, matres & vxores in conſilium adhibendas. *fol. 195. & ſeq.* Deinde ſi ei qui nos amat, quique noſtra cauſa multa tulit & perpeſſus eſt, plurimũ debemus: matri certe nos multum debere fatendum eſt, vt quæ in pariendo, educãdo, elocãdo, maximas ęrumnas, faſtidia & dolores ſuſtinet, quorũ magnitudinẽ Medea apud Euripidẽ exprimit, malle ſe, inquiens, ter ad propugnaculum ſtare, quam ſemel parere. Itaque & Tobias hortatur filium vt matrem colat & honoret, memor quam multa in vtero propter eum paſſa ſit. Idque Iuſtinianus in Nouellis ſubinde inculcat. Deinde, quod ea magis diligat liberos quam pater; Suum enim ipſa filium certo agnoſcit, ille putat. Rationem reddit Ariſtoteles, quod ii, qui beneficia contulere magis diligere videntur eos qui beneficia accipere, q̃ ii in quos collata ſunt eos qui dederunt. Eius rei multæ cauſæ ſunt, & hæ præcipue, quod proprium opus magis quis amat. Hinc Poetæ opera ſua non minus quam liberos diligunt. Deinde quod labores & moleſtias ſuſceperunt. Quæ autem labore nobis conſtant & damno ea magis amamus. Apud Quintilianum, vxor maritum alloquitur: Liberi marite non amantur oculis, non complectitur mater ore, non vultu; ſed eſt in filio matri neſcio quid homine formoſius. *Declam. 18.* Et Xenophon: Si omnium amicitiam magni æſtimandam eſſe putes, nonne matrem, quæ plus te iſtis omnibus amat, putes oportere colere? Tu itaque fili, ſi compos es mentis, & Deos, vt tibi ignoſcant, exorabis, ſi quid matrẽ neglexiſti, ne ingratũ te exiſtiment, nec benefacere velint. Et Stobęus citat ex Euripide:

Verum ſcitote nunquam legem aliquam mihi impedimento fore,
Quo minus o genetrix tibi per omnia gratificarer
Iuſtitia ſimul tuiq; partus gratia.

Quintilian. *declamat. 8. pro matre.* Si me Hercule fas eſt æſtimare, vtri plus parenti debeatur ex liberis, non improbe totam poteſtatẽ ſibi vendicabit affectus, qui decem menſibus ante veſtram incipit diligere notitiam; & cum vos patres gaudium primum faciat oculorum ante ſunt conſcientia matres. Facinus eſt ideo tantum illis minus licere, quia minus facere ſufficiunt. Sed hæc legibus confirmanda ſunt, ſine quibus loqui erubeſcimus. Nouella *conſtit. vt cum de appellation. cognoſcitur*, nullam† poteſtatis mentionem facit, ſed indiſtincte parentum con- 5
ſenſum requirit. Parentum autem appellatione veniunt, mater, auia & reliquæ aſcendentes. *l. 4. §. prætor. de in ius vocando. Et l. 1. C. de raptoribus* diſertis verbis puellam à parentibus, vel ab his quos decet, eſſe petendam nulla poteſtatis facta mentione. Matris autem conſenſum expreſſis verbis requirit *l. in coniunctione, C. de nuptiis.* Si puella ſui iuris ſit intra 25. annum conſtituta, & patris auxilio fue-

rit deſtituta,matris & propinquorum,& ipſius adultæ quoque requiratur iudicium. *Et l.5.C.de ſponſal.* Coniunguntur pater & mater, quaſi idem ius habeant. In verbis.Patrem vel matrem legitimæ ætatis conſtitutos.Idem traditur *l.9. C.de nupt.*Cum de nuptiis puellæ quæritur,nec inter tutorem, matrẽ,& propinquos de eligendo filiæ marito conuenit: arbitrium Præſidis Prouinciæ neceſſariũ eſt. Idem colligitur ex *l.qui in prouincia de rit.nupt.* Quod ab auia tua collocata es & numero liberorũ,&c.Et ſupra c.3.demonſtrauimus,matres etiam filias deſpondiſſe,licet vulgo conceptæ eſſent. Sed & canones vtriuſq; parentis conſenſum poſtulant *c.ſufficiat 27.q.1.c.1.de ſponſal. impub.c. qualis 30.q.5.c.honorantur 32.q.2.c. cum cauſa de raptorib.c.aliter 30.q.5.In verb.a parentib.& propinquiorib ſponſetur.*Et id apud veteres obſeruatũ fuiſſe probationib.ex hiſtoria petitis planũ faciemus. Apud Herodot.*Lib.6.*Spartanorum Reges ea iudicent, inquit, q̃ iã dicã, videlicet de virgine pupilla vtri danda ſit,eine cui mater an cui pater deſpõderit? & quaſi eadem ſit matris in elocanda filia poteſtas quæ patris. Apud Terent.*in Hecyr.act.2.ſce.1.*ita loquitur Laches:

Veſtrarum nulla eſt,quin gnatum velit vxorem ducere.
Et quæ nobis placita eſt conditio datur,
Vbi duxere impulſu veſtro,veſtro impulſu eaſdem
Exigunt. Et in Phorm.ſenex vxorem in conſilium adhibet de collocanda filia.*act 4.ſc.5.* *Tranſito ad vxorem meam,vt conueniat hanc*
Priuſquam hinc abeat,volo ipſius quoq; voluntate hac fieri,
Ne ſe eiectam prædicet.

Ita & Soſtrata dicit,ſe daturum filio puellam in vxorem. Vnde colligitur etiam matres aliquid iuris habuiſſe in liberis elocandis.

Nate mi pol ego tibi dabo puellam lepidam,quam
4 *Tu facile ames,filiam Phanocratæ noſtri.* Imo & † tutori matrem præferri in filia elocanda,oſtẽdit memorabile exemplum apud Liuium *lib. 4.Decad.1.* de puella patrimonii hærede,de qua controuerſia erat, cui eſſet collocanda, cuius etiam forma nota erat. Nã cũ diſſidiũ ortum eſſet inter matrẽ puellę & tutorem de filia elocãda,& mater nobili tutor vero iuueni plebeio eã dare vellet,res cõponi inter priuatos parietes nõ potuit. Ventũ eſt in ius,poſtulatuq; matris & tutorum vtrinq; audito,magiſtratus ſecundũ matris arbitriũ ius nuptiarũ dedere. Et hoc decretum Romani tutati ſunt,cũ plebs & tutores eius reſcindendi cauſa grauiſſimam Ardeæ ſeditionem mouiſſent,& puellam vi abducere conarentur, vt late ſcribit Liuius. Et huc facit,ꝙ idem Liuius *lib. 8.de bello Macedonic.*refert his verbis.Senatũ eo forte die in Capitolio cænantẽ cõſurrexiſſe,& petiiſſe,vt inter epulas Gracho filiã Scipio Africanus deſponderet,quib.ita publicũ ſolenne ſpõſalibus factis,cum ſe domum recepiſſet Scipionem Æmiliæ vxori dixiſſe,filiam ſe minorem deſpondiſſe.Cum illa muliebriter indignabunda, nihil de cõmuni filia ſecum conſultatum adieciſſet, nõ ſi T.Gracho daret expertem conſilii matrem eſſe debuiſſe,lætum Scipionem tam cõcordi iudicio & ipſi deſponſam reſpondiſſe

ſpondiſſe

ſpondiſſe,&c. Verba, *in communi filia elocanda*, matrem conſilii expertem eſſe nõ debuiſſe arguunt matrũ auctoritatem etiam non leuem fuiſſe in deſpondendis liberis. Et Tyberius Imperator, cũ Seianus adulter Liuiam Druſi viduã in vxorẽ peteret, reſpondit; poſſe ipſam Liuiã ſtatuere nubendum poſt Druſum an in iiſdem penatibus tolerãdum haberet: eſſe illi matrem & auiam propiora conſilia. *Tacit. lib.* 4. Alexand. Aurelius cupiens ſororẽ Theocliam in matrimonium dare Maximino iuniori, ad matrẽ Mammeam totam rẽ defert, in hæc verba ſcribens. Mater mea, ſi Maximinus Senior Dux noſter, & quidem optimus nõ aliquid in ſe barbarũ contineret, iam ego Maximino iuniori Theocliam tuã dediſſem: ſed timeo ne ſoror mea Grçcis munditiis erudita barbarum ſocerũ ferre non poſſit, quãuis ipſe adoleſcens pulcher & ſcholaſticus ad Græcas mũditias eruditus eſſe videatur. Hæc quidẽ cogito, ſed te tamen conſulo, Maximinum Maximini filiũ generum velis, an Meſſalam ex familia nobili Oratorẽ potentiſſimũ eundemq; doctiſſimum, & (niſi fallor) in rebus bellicis ſi applicetur fortẽ futurum, &c. Capitolinus *in Maximino*. Cum Scipioni Hiſpania commiſſa eſſet, & filiam elocare non poſſet, Senatus patris ſibi partes deſumpſit, & de conſilio vxoris & propinquorum Scipionis dote cõſtituta ſummã eius ex ærario erogauit & puellam nuptum collocauit. *Valer. Maxim. lib. 4. cap. 429.* Huc ſpectant verſus Catulli, qui imperium inter patrem & matrem partitur, quos ſupra retulimus.

Non æquum eſt pugnare pater cui tradidit ipſe,
Ipſe pater cum matre quibus parere neceſſe eſt,
Tertia pars matri data, pars data tertia patri.

quaſi dicat, mater eandem pene poteſtatem habet in elocanda filia, quam pater, quod clarius etiam demonſtrat verſus vltimus.

Qui genero cum dote ſimul ſua iura dederunt.

Huc facit illud Homeri *Iliad. lib.* 19. Briſeidis nacta ſum virum, cui me & pater & dilecta mater nuptum dederãt. Idẽ teſtatur hiſtoria de Mammea matre Alexandri Imperatoris, quæ filio puellam generis patricii collocauit, quam tamen paulo poſt ipſa magna cum contumelia aula exegit. Herodian. *libr. 6.* quod eam non vellet Auguſtam appellari, & eam appellationem puellæ inuideret. Zonaras T. 2. Et apud Euripidem *in Iphigenia in Aulide* Clytemneſtra cum marito ſuo de eo iure diſputat, idque ſibi deberi contendit, his verbis.

Atqui non conuenit, vt ego elocem eos liberos quos peperi? Item:
Non facietis quid ſine matre, qua me ſacere.
Non per Reginam Græcorum.
Quin tu quæ foris ſunt agas, ego quæ domi
Ea quæ oportet habere puellas nubentes, &c.

Irene coegit filium Conſtantium ducere filiam Phalerati, qui tamen ab illis nuptiis abhorrebat. Zonaras T. 3. Achilles petit à matre Hecuba Polyxenam per ſeruũ Phrygium. Hecuba reſpondit: Velle hoc pacto ſi viro ſuo Priamo placeat. Dares. Et Cyrus ait ſe filiã Ciaxaris de conſenſu & ſententia patris & matris

ducere velle. Xenophon *lib.8.* Cyropædias, & paulo poſt *ὡς δ' ἀπιὼν ἐγένετο ἐν μήδῳ συνδόξαν τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ γαμεῖ τὴν κυαξάρου θυγατέρα.* Cum in Mediam profectus eſſet de patris matriſque ſententia Cyaxaris filiam vxorem ducit: Et in Epithaphio hæc verba idem arguunt: Socero & ſocru annuentibus ſolenni copulamur hymenæo. Nauſicaa apud Homerum *Odyſſ.lib.6.* patrem & matrem velut Authores coniugii coniungit. Sed & imperio ſuo ſæpe abuſas eſſe matres hiſtoria teſtis eſt. *Virgilius lib.7. Aeneid.* Cum Latinus filiam Lauiniam Æneæ promiſiſſet mater cui hæ nuptiæ non eſſent cordi interceſſit, & nihil intentatum reliquit, ne illi ea collocaretur. Nam eam Turno dare decreuerat, vt oſtendunt verſus.

Multa ſuper nata lacymans Phrygiiſq; hymenæis:
Exulibuſne datur ducenda Lauinia Teucris?
O genitor, nec te miſeret nataq; tuiq;?
Quin etiam natam frondoſis montibus abdit,
Quo thalamum eripiat Teucris, tedaſq; moretur.

Quæ *γυναικοκρατεία* tandem cauſam bello dedit, quod late deſcribit Virgilius, quo victus Latinus ſeipſum incuſauit, quod fidem Æneæ datam non ſeruaſſet, ſibique exitium accerſiuiſſet, vt ex illis verſibus colligitur:

Multaq; ſe incuſat, qui non acceperit vltro
Dardanium Aeneam, generumq; aſciuerit vrbi.

Idque Clarias his verbis expreſſit Turnum alloquens:

------ Me natam nulli ſociare procerum
Fas erat, idq; omnes diuiq; hominesq; canebant.
Victus amore tui cognato ſanguine victus,
Coniugis & mœſta lacymis vincla omnia rupi,
Promiſſam eripui genero, atq; arma impia ſumpſi.
Ex illo, qui me caſus, quæ bella ſequantur
Turne vides, quantos primus patiare labores!

Rectius apud Homerum *Iliad.1.* Iupiter Iunoni vxori. Noli tibi perſuadere te ſcituram omnia mea conſilia meoſque ſermones, aut ſcire debere, &c. Et Hector Andromache vxori *Iliad.6.fol.70.* Tu quod ad te attinet, & quæ tibi curanda ſunt cura. Telum & colum, ancillaſque exercere, & vt operi domeſticæ incumbant iube: hoc officium munuſque tuum eſt. Viris autem ſuum relinque, curent bella. Similis eſt facti ſpecies apud Senecam *lib.6. declamat.* Quidam cum haberet vxorem & ex ea filiam nubilem, indicauit vxori cui illam collocaturus eſſet. Illa dixit: celerius morietur, quam illi nubat: Deceſſit puella ante diem nuptiarum dubiis ſignis cruditatis & veneni. Sed & ſacræ literæ idem demonſtrant. Moſes diſertis verbis oſtendit, Iſmaelem in contrahendis nuptiis matris conſilium ſecutum eſſe, neque contra eius voluntatem ſuis indulſiſſe affectib. & cupiditatibus. Dederat Angelus in mandatis ipſi Hagar vt filium curaret inſtituere. Igitur diuina voce matri morem gerere iubetur, quæ ei vxorem eligit ex Æ-

Digitized by Google

ex Ægypto, quoniam patris aberat authoritas. Filius autem matris iudicio ac voluntate acquieſcit. Atque ea virtus maximopere ibi commendatur, eique benedicit Deus ſecũdum promiſſionem, vt ſis longæuus ſuper terram, ꝙ exemplũ alii ſibi imitandũ proponere debẽt, ne miniſteria hominũ, quib. ceu mediis Deus vtitur, cõtemnamus. Liberos vult regi autoritate parentũ: Itaq; iis pareant liberi, & certè ſtatuãt, ſe Deo paruiſſe, vt ait Theologus. Item vt in Eccleſia nobis verbũ cõmendatur, ita in Oeconomia, cum parentes aliquid imperant, Deum imperare ſtatuẽdum, deq; eius voluntate certi ſimus. Igitur Iſmael præmia ampliſſima fert ſuæ obedientiæ ꝙ matris autoritatem in vxore ducenda ſequitur. Benedixit ei Deus abunde, vt contra maledicit inobedientibus. Et exempla docent infelicia eſſe coniugia, quæ contra voluntatem parentum ineuntur. Et *Iudic.*14. Samſon coniunctim à patre & matre petit, vt ſibi mulierem, quam in Thimnath viderat vxorem ducere liceret, vt oſtendũt verba: Nunciauit patri & matri ſuæ. Item dixerunt pater & mater. Item deſcendit pater & mater in Thimnath. Et Tobiæ vxor Edna generum ſuum ita alloquitur abiturum: Ecce concedo tibi filiam meam, tanquam depoſitum, ne tractes eam moleſtius. *cap.* 10. Ita ſacræ literæ propter fœcunditatem & pactum matres prędicant & commendant, aliaque dona, quibus diuinitus ornatæ ſunt. Nam fœtus in vtero ſanguine materno alitur, & vbi editus fuerit lacte.. Igitur maiora commoda in mulierculis eſſe videntur, quam viris, quæ vulgus nec animaduertit nec miratur. Ex quibus omnibus ſatis liquet matris etiam conſenſum in nuptiis neceſſarium eſſe.

Imo † non tantum in nuptiis, ſed rebus maximi momenti matres 5
adhibitas in conſilium, earumque auctoritatem plurimum valuiſſe hiſtoriæ teſtes ſunt. Cæſar, Antonius & Pompeius inſtigantibus Martia matre & Iulia vxore conuenerunt, & bonis conditionibus inter ſe tranſegerunt. Appian. *libr.5. de bello ciuili.* Et Coriolanus matris precibus adductus exercitum ex agro Romano abduxit. Valer. Maxim. *lib.5.* Expugnaſti, inquit, & viciſti iram meam, patria, precibus, huius (matris) admonitus cuius vtero conceptus ſum, tibi quamuis merito mihi inuiſæ dono, continuoque hoſtilibus armis agrum Romanum liberauit. Argius etiam Bitoni & Cleobi fratribus Delphis ſtatuas & effigies collocarunt, quod iugum ſubeuntes, cum boues præſto nõ eſſent, plauſtrum, quo mater vehebatur, quadraginta & quinque per ſtadia trahentes ad templum peruenerunt. Herodot. *lib.1.* Clio.

Sed tamen † fieri poteſt, vt mater 6
ſtulta, & rerum imperita, & quæ ſibi ipſi, multo minus filiæ recte conſulere poſſit, nuptias impedire conetur, & ſine iuſta cauſa diſſentiat. Ibi tum recte iudex arbitrium ſuum interponere debet propter infirmitatem conſilii: Schneidvvin. Sed tamen ea adhibita diſtinctione, quam ſupra tradidimus, nimirum ſi filia 18. annum egreſſa ſit. ſupra §.4.c.6. Nam & eam in matre locum habere ſtatuo. Alioqui ſi iuſtas ſui diſſenſus cauſas attulerit audienda eſt. Quę de matre diximus eadem de auia intelligenda ſunt. Nam & hæ ius elocandi habent, vt ex *l.* 57. *qui in prouincia de ritu nuptiar.* ſupra allegata colligitur. Idem ſtatuit lex Geneuenſis

101.hac tamē cautione adhibita, vt mater de cōſilio neceſſariorū & propinquorum filiam nuptum collocet. Quo ſpectant verba, Toutes fois que la mere ou le curateur ne puiſſe marier celuy ou celle qu'ils auront en charge ſans appeler de principaux parens ſ'il yen a, & au defaut d'iceux des plus prochains voiſins ou amis, gens de bonne & honneſte reputation. Quā ego tunc maxime ſequendam exiſtimauerim quoties mater vel inepta vel rerū imperita eſt. Matronā autē grauitate morū & ſapientia conſpicuā hac lege coercendā nō exiſtimauerim: ne maternus cōſenſus nimis coarctetur & quaſi ex aliorū arbitrio pēdere videa-
7 tur. Et ita in cōſiſtoriis Eccleſiarū ꝓnunciari ſolet, vt ex formula ſequēti liquet.

AVff den Bericht ſo jhr vns vberſchicket / vnnd gebeten euch deß Rechten zuberichten: Jſt vnſer Bedencken / dieweil darauß nit erſcheinet / daß der Jungfrawen Mutter in den Verlöbnuß außtrücklichen jhren Conſens vnd Willen gegeben / vnd deſſen erhebliche Vrſache damit ſie billich gehöret hatte / ſo mag auch ſolche Zuſage / ſo jhr der Jungfrawen vnd ſie hinwieder euch gethan / für kein beſtändig vnd verbündtliche Ehepflicht gehalten werden / es möchte deñ nachmals durch euch erweiſet / vnd dargethan werden / dz die Mutter ſich mit andern Worten denn auß ewrē Bericht zubefinden / darauß jhr Conſens vnd Wille zuſpüren / hette vornehmen laſſen. Darauff dann ferner ergienge was Recht iſt: von Rechts wegen.

8 Alia † ſententia de matre, quæ nullam diſſentiendi cauſam adfert, niſi quod iurauit ſe N. filiam non daturam.

VNſer freundeliche dienſt zuuor / Erbare vnnd weiſe beſondere gute Freunde. Als jhr vns berichtet / welcher Geſtalt N. eines Bürgers Sohn bey euch mit einer Jungfrawen N. ſeeligen Tochter ohne Vorwiſſen vnd Bewilligung der Jungfrawen leiblichen Mutter / ſo noch am Leben / ſich Ehelichen vorſprochen / Nachmals auch bey der Jungfrawen Mutter vnnd Vormünder vmb gedachte ſeine verlobte Braut ehrlicher Weiſe habe werben laſſen / da er wol der Vormünden jawort erlanget. Aber der Mutter Conſens vnd Bewilligung auch nach vieler deß Pfarherrens vnnd der Diaconen bey euch verſuchten Vnterhandlung bißher nicht habe erbitten noch erlangen können / vnd daß die Mutter keine ander Vrſach ſolcher jrer Vorwegerung habe fürgewēdet / deñ dz ſie es verſchworen haben ſol / gedachten N. jhre Tochter nicht zugeben. Alles nach Jnhalt an vns gethanen Schreibens / Darüber jhr auch was dißfals zu Recht vorſehen vnnd jhr euch gegen den Parthen beyderſeits erzeigen vnd verhalten möchten zuberichten gebeten habt. Demnach vnterrichten wir die verodnete Commiſſarien deß N. Conſiſtorii alhier für recht / daß ermelt Ehegelübnuß vnangeſehē der Mutter Vorwenden das verſchworen belangendt / durch jhre loſe verweygerung / vnd nicht Bewilligung ohne Verwirrung oder Verletzung der Eyde junger Leute Gewiſſen nicht mögen hinderdrungen oder zerriſſen werden / ſondern wirdt jnen beyden daſſelbig Chriſtlich zuuolziehē billich vor Gott nachgelaſſen. Doch iſt beyde die Tochter vñ jr verlobter Breutigā ſchüldig die mutter dz jr Bewilligung in kindlicher Demut nachmals in ewr eins Rahts deß Pfarrherren vñ Diaconē gegenwart zu bitten vñ zuerſuchē / vñ werdē beyde dieſer heimlichē verlöbnuß halben andern zur Abſchew

von euch in willkürliche ſtraffe billich genom̃en. Hette aber die mutter dieſer jrer be-
willigung vnd *diſſens* andere billich erhebliche/ vnd zu recht genugſamen vrſachen
fürzuwenden/damit wir dann ſie in Sächſiſcher friſt billich gehört vnd ergehet als
dann nach geſtalt derſelben darauff ferner was recht iſt/ von Rechtswegen.

Ex quibus efficitur † valere ſtatutum ne filia nubat abſque matris conſenſu, 9
quamuis contra conſuluerit Hyppolitus Riminaldus *conſi.78.matrimon.*

Forma † ſententiæ. 10

VNſer freundelich dienſt zuvor / erbare tugendſame Fraw/ als jr vns clagend
berichtet/welcher geſtalt/ewr Sohn N. N. nit allein ohne ewr ſeiner leiblichen
Mutter vorwiſſen vnd bewilligung vñ einſpruchs / auch on allē vorgehabten raht
ſeiner verordentē vormünden/ ſich mit einē jungen mägdlein in ein eheverlöbnüß
eingelaſſen haben/vñ doch in zeit d' beſchehnē eheverpflichtung ſeines alters das 16.
jar noch nit erfüllet/vñ biß auff dieſe ſtunde 17. jar nit alt wordē/daruber aber kurtz
nach beſchehener ehevorpflichtung in eine ſchwere ſorgliche vñ faſt gefährliche leibs
ſchwachheit gerathen / dz auch vermütig dieſer vnzeitliche ehehandel ſey nit ohne
ſonder hinderliſt vnd koppelung etzlicher vordächtiger perſonen zugangē vñ zuwe-
gen gebracht/ alles nach ferner inhalt ewres vns vberſchickten ſchreibens/ darauff
jr euch deß rechtens zu vnterrichten gebetten / demnach vnterrichten wir die veror-
dente Commiſſarien für Recht/ do ewrem bericht nach ewr ſohn in zeit der ehevor-
pflichtung das 16. jahr ſeines alters noch nicht erreicht noch erfüllet hette/ſo möch-
te auch vermüge deß Churf. zu Sachſen vnſers gnedigſten H. dißfals in eheſachen
gemachter/ vnd vffgerichter Conſtitution vnd Ordnung das gedachte eheverlöb-
nuß als zuläßlich oder verbündelich nit angezogen werden vnd würdet jhr als die
leibliche Mutter in mangel deß Vatters oder Großvatters in die vermeinte ehe-
verpflichtung dieſer ewers ſohns vnmündigen vnd minderer jahrē wegē gebührli-
chen einſpruch zuthun billich zugelaſſen/ ob jr auch keine andere vrſach ewr nit be-
willigung nit fürzuwenden hettet/ do auch ewrē bericht nach ewer ſohn one vñ wi-
ewre verwahrung auch ohne ſeiner vormünd'n raht vnd vorwiſſen in dieſe ehever-
pflichtūg hind'liſtig geführet vñ vermutlicher koppeligiſcher weiſe auß vnuerſtand
darein beredet vñ betrogē wordē/were auch deſſē entledigung numehr ſelbſt begeh-
ret/ſo würde er vermüge obgedachter Cōſtitution deß Churf. zu Sachſen vnſers
G. H. durch dz *Conſiſtoriū* darüber jr gehöret/nach befindung ietz berühter vnrecht-
meſſiger vñ vngöttlicher mittel daruō billich ētlediget vñ entbundē / Die koppele-
rin aber ſo euch ewrē ſohn zuwied' ewr an ſie gethanen verwarnūg in dieſes ehever-
löbnuß wiſſeñlich verleitet/ beredet / aber abwendig gemacht / ſolte vō d' Obrigkeit
in gebührlicher ſtraff zunemen vñ in mägel deſſen zū wenigſten durch dz *Cōſiſtoriū*
öffeñlich zur *pœnitens* zu treiben ſeyn/vō rechts wegen. &c. *Alia forma ſententiæ.* 11

VNſer freuñlich dienſt zuuor/Ehrwürdige/Geſtrenge/Ehrnueſte Hochgelarte
gute freundt/auff die zu vnd'ſchiedliche eingebrachte ſchrifften N. N. Mutter
an einem vnd Jungfraw N. N. anders theils/ darüber jr euch deß rechtens zu vn-
derrichten gebetten habt/Demnach vnterrichten wir verordente Commiſſarien

deß

ſellit. Quæ res lugubres habuit exitus, quales vt plurimum muliebria ſolent habere conſilia & imperia. De quibus etiam Cato queritur apud Plutarchum. Omnes homines mulieribus imperant, non omnibus hominis nobis mulieres. late Tiraquellus *de legib. connubialib.* Ergo in puellis elocandis cura quidem amborum communis eſto, ſed authoritas penes maritum.

§. 9. SVMMARIA.

1 *Tutorum conſenſus q ſit neceſſarius in nuptiis contrahendis multis rationib. probatur.*
2 *Burgundiones & Saxones ſponſas à parentibus vel tutoribus emebant.*
3 *Tutor datur pupillis.*
4 *Tutores parentum munus & locum ſuſtinent.*
5 *Tutores ſuis verbis deſpondiſſe pupillas ex hiſtoriis docetur.*
6 *Ius elocandi & deſpondendi ſorores penes fratres fuiſſe multis exemplis ex antiquitate petitis docetur.*
7 *Stilico nomen adhuc in Saxonia & Dithmarſia vſitatum.*
8 *Thermantia nomen Germanicum.*
9 *Ius deſpondendi filias parentibus mortuis penes fratres & propinquos ac tutores fuiſſe ex multarum gentium legibus docetur, quod auctor etiam maxime probat.*
10 *Hanſas ciuitates dictas quaſi magnas putat auctor.*
11 *Poteſtas tutorum in contrahendis nuptiis tanta non eſt quanta parentum*
12 *In tutoribus & curatoribus eſt rarior fides.*
13 *Prouerbium Germanorum* Es wardt nie kein trewer Vormünder gefunden.
14 *In ſponſalibus quæ tutores pupillorum nomine contrahunt expreſſus conſenſus requiritur.*
15 *Tutores pupillis imperare non poſſunt vt huic vel illi nubant.*
16 *Conſtitutio Friderici Comitis Palatini de matrimoniis.*
17 *Conſtitutio Friderici II. Regis Daniæ.*
18 *Theologorum noſtri temporis opinio.*
19 *Auctoris opinio.*
20 *Tutorum conſenſus ſi omiſſus fuerit ſponſalia irrita dicenda.*
21 *Forma ſententiæ.*
22 *Etiam Auiæ, materteræ aliarumque perſonarum quæ parentum loco ſunt conſenſus requiritur.*
23 *Conſtitutio Principis de ſponſalibus clandeſtinis vitandis.*
24 *Forma ſententiæ.*
25 *Alia forma ſententiæ.*

REſtat de tutorum † cõſenſu dicamus quod & is neceſſarius videatur in contrahendis nuptiis. Nam etſi in eorum non ſunt poteſtate liberi; tamen in 1
quaſi poteſtate eſſe videntur, cum tutor perſonæ magis, quam bonis detur. *Inſtitut. de tutor.* Idque velle videtur Honorii & Theodoſii conſtitutio *l. in coniunct.*

Cod. de nuptiis In verbis ſi filia patris auxilio deſtituatur , matris & propinquorum, & ipſius quoque adultæ requiratur iudicium. Idem colligitur ex *l.5. Cod. de nuptiis* his verbis, *Si mater & tutor diſſentiant de eligendo marito vt tunc recurratur ad arbitrium præſidis prouinciæ.* Harmenop. qui hanc legem in ſuam epitomen redegit *l.2. Tit.4.* Qua de re ſupra ex Liuio memorabile exemplum attulimus de controuerſia puellæ ἐπιδίκου nomine excitata Romæ inter matrem & tutorem ex *Decad. 1. lib. 4.* Liuii. Idem ſtatuit *l. 1. Cod. de raptu virginum l. 26. de ritu nuptiarum.* Vbi pater arbitrio matris commiſit, cui filia locaretur, ait I.C. à tutore non poſſe eam locari. Nam patrem ea de cauſa ius elocandi filiam matri commiſiſſe, ne filiæ nuptias tutori committeret. Vnde colligitur ad tutoris curam etiam nuptias filiæ pertinere. *& l. 66. in verbis vel eam filio ſuo iungat, & in l. non ſolum pen. in verbis: An eam filio ſuo collocare poſſet in matrimonium? & l. 64. libertum §. tutor eodem t.* Huc facit *l. vnic. C. ſi rector prouinciæ*, vbi ſtatuitur vt ſi præſides in prouincia q̃ adminiſtrant ſponſalia contrahant, liceat puellæ & eius parentibus, tutoribus & curatoribus matrimonium reſcindere & luere data pignora. *Harmenopulus lib. 4. T. 2. & l. ſi tutor & l. ſequenti de interdict. matrimo. inter puellam & tutorem. in verbis ſi pupillam filio ſuo collocauerit & l. 59. de ritu nuptiar.* Idem colligitur ex *vlt. C. de nuptiis* Senatuſcõſulto cautũ eſt, ne tutor pupillã vel ſibi, vel filio collocet. II. Cum in aliis contractibus pupilla ſine authoris autoritate ſeſe obligare non poſſit, æquum eſt vt & in re tanti momenti & fœdere ſanctiſſimo & indiſſolubili tutoris conſenſum adhibeat. Itaq; *l. 6. de ſponſalib.* dicitur. Tutores non poſſe ſolos ſponſalia conſtituere, hoc eſt, abſque conſenſu puellæ: vnde ſequitur nihilominus eorum conſenſum requiri. Et ita hanc legem interpretatur Harmenop. Præter pupillæ vo-

2 luntatem tutor neq; ei conſtituit ſponſalia neq; contracta diſſoluit. Ita † Burgundiones & Saxones ſponſas à parentibus vel tutoribus eorum emebant, vt oſtendunt fragmenta veterum legũ *T. 14. & 54. & Saxonum T. 6.* Qui viduã ducere velit, offerat Tutori preciũ emptionis eius conſentientibus ad hoc propinquis,

3 q̃ in Turcia adhuc moris eſt. Et hic † obiter notãdum q̃ tutor detur pupillis, h. eſt, illis qui nondum 14. vel 12. annum exceſſerunt. Ea autem ætate homines nõ recte ſuis commodis conſulere poſſunt propter infirmitatem conſilii. Itaq; merito alios ſequi debent, quorum curæ cõmiſſi ſunt. Itaq; recte apud Xenophontẽ Iſchomachus Socrati interroganti, num vxorem à patre acceperit peritam earum rerum adminiſtrandarũ, quæ ad officiũ ipſius petinerent, reſpõdit; Ecquid mi Socrates, inquit, ſcire poterat, quæ necdum annos 15. ad me nata venerit, ac ſuperiore tempore magna cura aſſeruata vixerit, vt quam minimum cerneret, quam minimum audiret, quam minimum ſciſcitaretur in Oeconomico. Et raro

4 accidit, vt ea ætate pupilli pupillæue nubant. III. Cum tutores † parentum munus & locum ſuſtineant Theophilus *§. 1. de ſatisdat. tutor.* Tutor, inquit, in patris locum datur. Et eorum poteſtas in omni re à patria patum abſit, conſequens eſt, etiam eos honorandos, & in conſiliũ adhibendos eſſe. Pythagoras: Parentes honora, & qui tibi genere proximi ſunt. Huc facit illud Borbonii ad Claudium

Bor-

Digitized by Google

Borbonium patruũ. Amiſi patrẽ infelix, tu patrue Claudi iã mihi non patrui, ſed vice patris eris. Et Tacitus: Sororum filiis idem apud auunculum, qui apud patrem honor. Tullius apud Dionyſ. Halycarn. Tarquinius auus mihi curã nepotum credidit. Quis igitur me diuini humaniue iuris oblitum non diceret, ſi desererem aut proderem pupillos, quibus tam ingẽtem debeo gratiam *lib.4.* Item illa etiam eis incumbere q̃ parentibus. Inter quæ etiam eſt officium dotandorũ, elocandorum liberorũ. Ita Senatus Scipione bellis in Hiſpania occupato, patris ſibi partes ſumpſit, conſilioq; vxoris & propinquorum conſtituta dote ſummã ex ærario dedit, ac filiam nuptum collocauit. Valer. Max. *ca.429.* Nam & tutor à prætore vrbano ex *l. Iulia de maritandis ordinibus.* dabatur ei mulieri virgini, quã ex ea l. nubere oportebat ad dotem dandã, dicendã, promittendã, ſi legitimum tutorem puella nõ habebat. Cicero. Sine tutore dos dicta nulla eſt. Cui conſentit *l. non tantũ ff. de curator. & tutor. dat.* ab his ad dotem dandã nupturæ curatorẽ dari oportere, ſed & ei, q̃ nupta eſt. Sed & ad dotẽ augẽdam & mutandæ quoq; dotis gratia curator dari poteſt. Quid? q̃ & M. Antonius Philoſophus cum videret tutorum officium maxime eſſe neceſſarium, prætorẽ tutelarẽ primus fecit, cum ante tutores à magiſtratibus poſcerentur, vt diligentius de tutorib. tractaretur. Capitolin. *in Antonio.* IV. Cũ cõſenſus tutoris adhibeatur patre furioſo exiſtente, cur non & eo mortuo tutor adhibendus ſit? *l. ſi furioſus C. de nupt.* Cum hîc eadem ratio locum habeat. V. Cũ tutor perſonæ potiſſimũ detur, vt eã conſilio ſuo regat, & defendat, æquitas poſtulare videtur, vt & in nuptiis contrahendis eorũ conſilium exploretur. VI. Et ipſa ratio naturalis dictitat, rẽ tanti momenti, h.e. coniugium à quo totius vitæ curſus vel feliciter vel miſere peragendæ pendet, abſq; propinquorũ & tutorũ aliorumq; hominum amiciſſimorũ cõſilio & deliberatione inchoandum aut ineundum non eſſe. Vt recte ille apud Euripidẽ dixerit. Coniugia quib. mortaliũ ſunt felicia, illis eſt & vita beata. Et rurſus. Nũquam affirmabo nuptias plus habere voluptatis quã doloris, coniecturã faciens ex iis quæ antea vidi. VII. Poſtremo q̃ tutor eam deſpondere, viro tradere & ſociare, & ſponſus ex eius manu eã capere & accipere debeat. Nã puellã per ſe non decet hæc agere, vt ſ. late explicauimus. His conſentanea ſunt q̃ iure canonico traduntur. *c. aliter 30. q. 5. ſ. allegato,* quo cauetur vxorẽ, à qub. cuſtoditur, petendã & à parentib. & propinquiorib. deſponſandã. Et ita ſentit *Bald. l. 1. C. de nuptiis & Salicet. in l. in copulando C. eod. tutorum conſenſum eſſe neceſſarium* Qua de re latius *gl. & Dd. l. 1. C. de ſponſalib. & l. 1. C. de nupt.* Neque ab his diſſentiunt Plato & reliqui Philoſophi, qui volunt vt parentibus non exiſtentibus propinqui, agnati, atque gentiles vna cum tutoribus puellam deſpondeant. Et Philo *de legibus ſpecialib.* vxorem à parentib. & fratribus vel ab iis in quorum ea ſit poteſtate petendam, vt ſ. *cap. 3.* notauimus. Fratres autem reliquis præferebantur, & recte. Nam qui ex eodem ſemine ſunt orti, & aliti ab eadem matre, & in iiſdem parietib. adoleuerunt, & ab iiſdem ſunt dilecti parentibus, & eundẽ patrem eandemq; matrẽ appellant, quomodo hi ſunt minus omnibus propinquitate præferendi? Stobæus.

Digitized by Google

Tutores autem ſuis verbis deſpōdiſſe pupillas exemplis ex tota antiquitate collectis ſupra *c.3.* planum fecimus. Apud Plautum miles Phædromo adoleſcenti ſororem ſuam deſpondet *in Curculione & in Trinum. item.* Apud Erupidem item Eteocles ſororem ſuā Antigonem Hemoni Creontis filio,& congreſſurus cum Polycene mandat, vt ſi quid ſibi humanitus contingat Creon hæc ad exitū perducat. Verba ſupra recitauimus *cap.3.*Quo ſpectant & illa verba Creontis.

Principatum huius terræ dedit mihi
Eteocles filius tuus,dans dotem propter nuptias
Hemoni,& coniugium filiæ tuæ Antigones.

Ita ſororem Electram de conſilio Caſtoris & Pollucis Pyladi collocat Oreſtes, vt teſtatur Euripides *in Electra.*

Te agere oportet,quæ te fatum ac Iupiter decreuit.
Pyladi quidem da Electram ducendam domum
Vxorem,tu relinque Argos.

Quam ei poſtea deſpondet his verbis:

Pylades abiturus vale & habe tibi deſponſum corpus Electræ.

Quod & in Oreſte idem Euripides teſtatur,vbi Oreſtes moriturus ita Pyladem alloqui introducitur:

Nuptiis huius miseræ fruſtratus es quam deſpondi tibi
Colens amicitiam.Tu autem accipies aliam coniugem
Ad gignendum: Affinitas mea & tua amplius non eſt.

Sed paulo poſt Apollo monet,vt ſororem , quam ei promiſerit det vxorem.

*Pyladæ,*inquit,*ſororis connubium promiſiſti*
Da,ſequens eos vita fœlix manet.

Et *in Iphigenia in Tauro* Oreſtem ita introducit loquentem Euripides.

Si tu fueris ſeruatus,& liberos ex mea ſorore
Conſequeris,quam tibi tradidi vxorem,
Manebit nomen meum,neq; ſine liberis
Paterna mea domus delebitur vnquam.

Quo in loco notanda vox .... tradidit,quæ ius & poteſtatem arguit fratris in locanda ſorore & tradenda. Nam tradere quis non poteſt niſi quam in ſua manu & poteſtate habet.Quid,quod Creon Rex cum Sphinx affligeret vrbem publice edici iuſſit,ſe ei daturum ſororem Iocaſten qui ænigma enodaſſet. Cumque Oedipus id feciſſet,ei ſororem dedit.Verba Iocaſtæ hæc ſunt:

Poſtquam vero infeſtabat Sphinx
Rapinis vrbem,extincto meo marito
Creon frater præconium facit de meo connubio.
Quiſquis poſſet exponere ænigma Sphingis, inquit,
Se daturum eſſe huic connubium. Exponit forte
Sphingis ænigma filius meus Oedipus,
Vnde dominus terræ factus eſt,

Et as-

Et accepit ſceptrum huius terræ tanquam præmium ſapientiæ,
Inde ducit matrem ignorans miſer,
Nec ſciebat mater ſe cum filio concumbere.

Vnde conſtat ius elocandi & deſpondendi ſorores penes fratres fuiſſe. Et apud Homerum de Penelope. Iam pater & fratres eius iubent vt Eurimacho nubat *lib.15.* Quod etiam multis in locis indicat Demoſthenes, quæ nos ad confirmandam ſententiam noſtram, quæ in iure controuerſa eſt adſcribemus. Timocrates reprehenditur eo nomine, quod ſororem, quam locare nuptum debuerat, vendiderat. Verba hæc ſunt. Sororis medius fidius præclare curam geſſit. Eã enim vendidit, non elocauit. Veſtrorum enim hoſpitum vni Corcyræo cuidam vrbis imperium cum aliis obtinenti qui apud iſtum diuertit, quoties apud vos legatione fungitur, eamque accipere voluit (quo pacto autem prætermittam) argento accepto tradidit. Proinde puella Corcyræ nunc eſt. Eum igitur, qui ſororem peregre abducendum locaſſe, ſe dicit, reipſa vendito Oenoter Aphobo ſoſorem ſuam collocauit, quamuis ſine dote. Demoſthenes *in Oratione in Aphobum.* Et Timocrates frater vterinus & germanus ſororem ſuam Protomacho dedit, vt ex oratione eiuſdem *contra Eubliden* colligitur. Matri autem meę naſcitur primum è Protomacho, cui eam Timocrates frater vterinus & germanus deſponderat filia. Et ſororem ſuam Miltiades & Archiatus Leoſtrato Eleuſinio elocarunt, vt ex oratione *aduerſus Leocharem* liquet. Entyrſo Cleonenſi filii tres nati ſunt Miltiades Archippus & Archiates & filia cui nomen Archidicæ. Hi patre defuncto Archidicen Leoſtrato Eleuſinio collocant. Et viduam fratres nuptum dederunt: vt ex oratione aduerſus Boeotum conſtat. Natis autem & tribus filiabus & vno filio Cleone, maritoque defuncto deſerta familia & recepta dote, rurſus eam elocarunt fratres Menexomus & Batyllus & talentum addiderunt, nupſit ea patri meo. Matrem igitur iudices talento allato à fratribus ſuis elocatam, vt leges iubent patri meo nupſiſſe docuimus fol. 37. aduerſus Leocharem. Et alio in loco. ἐγγύαται ὁ πατὴρ τὴν μητέρα τὴν ἐμὴν παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς. hoc eſt, pater meus vxorem ſibi deſpondit à fratre eius. Et Demoſthenes obiicit Ariſtogitoni, quod vxorem tradiderit, abducendam ſororem non quidem germanam, ſed ex illa quocunque modo conceptam, ſed ſororem tamen peregre abducendam tradidit ..... eius iudicii crimen, quo illum bonus ille frater eius cauſa facinoris accuſauit, qui nunc ei patrocinatur. Et Achilles ab Hectore petit Polyxenam ſororem filiam Priami. Hector vero illam ſe daturum promittit ſi vniuerſum exercitum prodat. *Dictys lib.3* Et ne quis Græcorum ſaltem inſtitutis & moribus hæc conuenire putet, ſciat apud Romanos mulieres ſine tutoribus ne minimam quidem rem agere potuiſſe, eaſque in perpetua tutela fuiſſe, vt oſtendit Cicero *pro Murena* & nos ſupra ea de re latius. Tiraquellus *l.91.connubial.* Ita & veteri iure Romanorũ, quando mulier cum viro conſueſcebat vt cum iuſto marito, & ille vſus non interrumperetur intra annum pro vlucapta habebatur, ſed tamen interueniente auctoritate tutoris: Idque matrimo-

Digitized by Google

nium vſu fieri dicebatur, vt Sigonius & alii ex Gellio & Boetio notant. Ita Cæſar Marcelli mortui viduam ſororem ſuam Antonio deſpondit. Appian. *lib.4.* Libo Octauio Cæſari ſororem ſuam Scriboniam. Appianus *ibidem.* Cæſar Auguſtus ſororis ſuæ filiam Agrippæ in matrimonium collocauit. Dion. *lib.53.* & Xiphilinus. Et auunculus Brutus ſororem Martiam Catoni à quo diuerterat coniungit:

Iunguntur taciti contentiq; auſpice Bruto.

Et Cato fratris filiam Pompeio dare recuſauit. Plutarchus. Hiſtoria ſupra notata eſt. Philippus Alexandri Magni pater Olympiadem mortuo patre à patruo eius Arybba impetrauit & duxit. Plutarch *in vita Alexandri.* Tyberius filius Germanici filiam Druſi Iuliam nuptum collocauit. Dion. *lib.57.* Agrippam Druſillam ſororem Azizo Emiſarum Regi & Mariamnem Archelao deſpondit. Zonaras *Tom.1.* Et Conſtans Gallum patruelem ſuum nomine Cæſaris dignatus Conſtantiam ſororem ei in vxorem dedit. Zonaras *Tom.3.* Honorius Gallam Placidiam germanam ſuam Conſtantio ſuo comiti iamdudum promiſſam ſociauit. Paulus Diaconus *lib.14. initio.* Theodoſius fratris defuncti filias Serenā & Thermantiam nuptum collocauit. Serenā Stiliconi dedit Wandalo ſeu
7 Gotho. Stilico † eſt nomen Stelcke, quod adhuc in Saxonia & Dithmarſia
8 remanet. Thermantia † Germanicum item nomen de Hermantſche. Vnde Claudianus:

Te non Heſperidum pomis, non amne ſubacto,
Non ſocerum fallente rota, ſed iudice dignus
Auguſto variis Stilico ſpectatus in armis
Accipit, & regni dotes virtute parauit.

Appellat Theodoſium patruum ſocerum, quod Serenam adoptauerat fratre mortuo. Thermantia item viro clariſſimo nupſit, vt ex his verbis colligitur.

Agnouit patrui ſimilem Thermantia curam.
Nupſit & illa duci.

Ita & Iunius Mauritius petit à Plinio iuniore, vt fratris ſui filiæ maritum proſpiciat. *lib.1. epiſt.*18. cuius verba paulo ante adſcripſimus. Huc facit illud Taciti: Sororum filiis idem apud auunculum, qui apud patrem honor. Et apud Capitolinum: Frater Alexander Aureliam ſororem locare nuptum cupiēs, ad matrem rem defert. Qua de re ſupra. Et Alexius fratris ſui filias elocauit. Zonaras *Tom.3.* Childebertus Rex Francorum Iugundem ſororē ſuam Hermingildo Lemigildi Hiſpanorum Regis filio in matrimonium dedit, qui ad fidem Chriſtianam ab Arriana hæreſi conuerſus fuerat. Quem pater ipſo die Paſchatis ſecuri percuſſit. Warnefrid. *c.20 lib.3.* Flauius Rex Antori legatos ad Childebertum Regē Francorum miſit, eiuſque ſororem coniugem ſibi expetiuit. Childebertus muneribus acceptis à Longobardis, Legatis promiſit ſe ſororem Antori daturum. Poſtea cum ex Hiſpania Gothorum Legati veniſſent, & eandem puellam peterent, Childebertus eam Regi Hiſpanorum, quod gētem illam ad fidem Catholicam

con-

Digitized by Google

conuerſam fuiſſe cognouerat, promiſit, cui & data fuit. Qua ex re bellum maxi-
mum exortum eſt, in quo Longobardi inſignem de Francis victoriam reporta-
uere. Warnefrid.*lib.8.lib.3.cap.28.* Et Theodoricus Rex Gothorum Almefredã
germanam ſuam Vandalorum Regi Honorio, eius Almefredæ filiam Mala-
bergam Toringorum Regi Ermenfredo conſociauit. Paulus Diacon.*lib.17.in fi-
ne.* Procop.*lib.*1. Sed & adoleſcentes tutorum cõſilium ſecutos eſſe in nuptiis hi-
ſtoriæ teſtes ſunt. Didius Iulianus fratris filium Pertinaci obtulit, cui ille filiam
ſuam deſpondit, adhortatus iuuenem ad patrui obſeruationem adiecit: Obſer-
ua collegam & ſucceſſorem meum. Capitolinus *fol.247.* Ex quibus efficitur ius 9
deſpondendi†, & tradendi filios parentibus mortuis penes fratres & propin-
quos ac tutores fuiſſe, iiſque auctoribus ſponſalia & nuptias conſtitutas eſſe. Id-
que de iure verius eſſe exiſtimo, etſi plerique contra ſentiant, præſertim ſi ætate
minores ſint filiæ. Quæ ſententia multarum gentium legibus confirmatur.
Waldemarus Rex Daniæ expreſſe cauit. *libr.1. capit.8. iuris Iutici.* ne filia abſ-
que tutorum & cognatorum conſenſu nubat: quod ſi fecerit mulctandam eſſe
bonis paternis. Idque *c.33 eiuſdem libri*, diſerte repetitum eſt, vt vxorem ductu-
rus eam à patre petat vel filio vel fratre. Sin horum nullus extet à proximis co-
gnatis. Sin autem iis inconſultis puella alicui fidem dederit, & ſeſe mancipat,
bona illius in tutorum ſint poteſtate & arbitrio, quoad ipſa vixerit: niſi cum tu-
toribus poſtea ſuper ea re tranſegerit. Et lex Geneuenſium 101. Que le ſem-
blable ſoit obſerué aux pupilles qui ſont ſous l'auctorité de tuteurs ou cura-
teurs. Toutesfois que la mere ou le curateur ne puiſſe marier celuy ou celle qu'
ils auront en charge ſans appeller des principaux parens s'il y en a, & au defaut
d'iceux des plus prochains voiſins ou amis, gens de bonne & honeſte reputa-
tion. Qua de re ſupra etiam egimus *cap.3.* Sed & legibus† Hamburgenſium & a- 10
liarum ciuitatum maritimarum ſtatutis, quas Hanſas, id eſt, magnas vocant, i-
dem cautum reperio. Legibus etiam Dithmarſorum & Eiderſtadorum *c.34.*
Quibus conſentaneæ ſunt veteres Saxonum & Burgundionum leges, vt ſupra
notauimus. Idque rationi maxime eſt conſentaneum, vt abunde demonſtraui-
mus. Etſi autem parentum † munus & locum tutores ſuſtinent, & eorum eſt 11
deſpondere & tradere filias, poteſtas tamen & authoritas eorum tanta non eſt
quanta parentum in nuptiis contrahendis, vt notat Accurſius *in l. puellæ, de ritu*
nuptiarum. Nam pater iure ciuili diſſoluere poteſt filiæ ſponſalia, *l.10. in poteſtate
de ſponſalibus.* quod tutori non licet. Is enim citra voluntatem puellæ ſponſalia
non conſtituit neque diſſoluit. *l.6. ſi puellæ de ſponſalib.* Vbi dicitur, tutores ſolos
non conſtituere ſponſalia, niſi forte omnia iſta ex puellæ voluntate facta ſint.
Neq; enim tantum valere debet tutorum auctoritas, vt pupillis inuitis vxor de-
tur aut obtrudatur. Vnde Harmenop.*lib.4.T.2.* Sæpe pater ſuſceptis pro filia
ſponſaliorum arrhis moritur nondum cõtractis nuptiis. Deinde eo mortuo tu-
tor aut curator efficere conatur vt nõ dirimãtur ſponſalia. Cauetur itaq; cõſtitu
tione nequaquã labefactari ea oportere q̃ ſuperſtite patre probata & cõuenta ſint;

citi.

cui conſentit *l.ſi pater 4.C.de ſponſalib.* Periniquum enim eſt, vt contra paternam voluntatem redempti fortaſſis tutoris aut curatoris admittatur arbitrium, &c.
12 Eſt enim in tutoribus † aut curatoribus rarior fides. Eius rei Britanniam citat teſtem Eraſmus de nobilium filiis patre orbatis, quos vulgo **Wardes** appellant,
13 tractans, quorum duriſſima eſt cōditio. Vnde bene † Germani. **Es ward nie kein trewer Vormůnder geſunden.** Deinde q; parentib. filiorũ nomine ſpõſalia contrahentibus, filiæ tacite præſumantur conſentire, niſi euidenter reclament. At
14 in ſponſalibus † quæ tutores pupillorum nomine contrahunt, expreſſus conſenſus requiritur, vt tradunt *Dd. cap vnico de ſponſalibus impub. in Sexto & l. in ſponſalibus 1 de ſponſalibus.* Ita apud Plautum miles ſororem deſponſurus eius expreſſum conſenſum requirit, vt ſupra notauimus *cap.3.de ſponſalibus.* Tertio, quod iure ciuili, filia deſpondenti eam patri conſentire cogitur, & vno ſaltem caſu diſſentiendi facultatem habet nimirum ſi indignum moribus vel turpem generũ pater elegit. *l. ſi quæ patris de ſponſalibus.* Nam Græci ex cōtextu notant, alias cogi
15 conſentire: illud enim cum moribus Romanorum conueniebat. Secus eſt † in tutoribus. Illi enim pupillis imperare non poſſunt vt huic vel illi nubant; ſed omnia ex pupillorum voluntate fieri debent, *l. ſi puellæ 6. de ſponſalibus.* Itaque ſi puella pubertati proxima alicui ſe digno nubere velit, & tutor maleuolentia, odio, inuidia vel lucri cupiditate, aliaue de cauſa adductus reclamet, & ſua poteſtate abutatur, res ad magiſtratum eſt deferēda, qui pro ſua authoritate ſtatuet, vtrũ iuſtã intercedēdi cauſam habeat tutor & puellã pro ſua religione & iudicio collocabit, vt diſertis verbis tradit *l.1.l.20.in cōiunctione C.de nuptiis in verbis: coram poſitis propinquis iudici deliberare permiſſum eſt cui melius adulta ſocietur.* & in *l. ſi viduæ* idem dicitur: *Habendo examini authoritatem iudiciariæ cognitionis adiungi & in l. qui liberos 20. de ritu nuptiar.* Nec enim tutores arbitrium redemptum ſpectandum eſt, *d.l.4. ſi pater*, neque tanti faciendum, vt etiam paternum vincat. Ita & furioſorum liberi, de conſilio præfecti vrbis, præſentibus parentum curatoribus nuptias cōtrahunt *l. ſi furioſi C.de nuptiis.* Harmenop. *lib.4.T.1.* Quibus conſentanea traduntur aliarum gentium legibus, vt iure Sleſuicenſi lib.1.cap.8. vt ſi tutores lucri ſui cauſa puellam nuptum locare, & conditionem quærere nolint, liceat
16 cognatis aliis ea de re apud Regem queri, qui de conſilio propinquorum puellam elocabit, & conſtitutio † Friderici Comitis Palatini de matrimoniis.

Daß die Perſonen ſo keine Eltern haben ſich mit jhrer nechſten Blutfreundt Rathe verheyrathen / vnnd ſich ehelich verloben. Item / auff daß denn auch aller Verdacht / Falſch / vnnd Betrug in dem Verheyrathen der Vormůnder vnnd Pfleger halber deſto baß fůrkommen werde. So gebieten wir bey ernſtlicher Straffe vnnd vnſer Vngnade / daß die Vormůnder vnnd Pfleger jhrer Pflegſöhne oder Töchter / allweg mit Raht vnd beyſeyn zweyer oder dreyer der neheſten getrewen Freunde / vnnd ſo die nicht verhanden / ſonſt zweyer oder dreyer erbetener erbarer Månner verheyraten. Conſtitutio ſane tanto principe digna de-
17 ſumpta ex lege Geneuenſi 101. Eadem ſanxit † Rex Fridericus II. nimirum ſponſalia

ſalia ſine conſenſu parentum, aut eorũ, qui parentum loco ſunt conſtituta non
valere, ſed veluti clandeſtina infirmanda. Quibus & † Theologi noſtri tempo- 18
ris aſſentiuntur ſtatuentes coniugium de conſilio & auctoritate parentum, aut
qui eorum loco ſunt, hoc eſt, tutorum ineundum eſſe, Lutherus Bucerus *lib. 2.*
cap. 18. Si qui nec parentes nec propinquos, aut alios peculiares patronos habe-
ant, quorum conſilio & comprobatione vtãtur, vt minimum trium aut quatu-
or piorum & honeſtorum virorum conſilio, aſſenſu & teſtimonio. Et Eraſmus;
Iuſtinianus, inquit, idem opinor cenſuit de pupillis & minoribus, qui in tutorũ
poteſtate ſunt, ne citra illorum authoritatem vxores ducant. Bucerus *lib. 2. cap.*
18 de regno Chriſti, niſi ipſi adeo indignos ſe præſtiterint, vt merito negligendi
ſint. Idque de ſententia Conſiſtorii permittatur. Ergo ſtatuimus † in minoribus 19
furioſorum & patre orbis tutorum conſenſum neceſſarium, vſque adeo, vt ſi o-
miſſus † ſit, ſponſalia eſſe irrita dicamus: Maxime ſi puella technis & dolis cir- 20
cũuenta clam fidem dederit, eamque promiſſionis factæ pœniteat & ab ea libe-
tari cupiat. Vel tutor iuſta de cauſa intercedat, & ſponſalia dirimi petat. Quod
iudicis arbitrio permittendum cenſeo qui cauſæ circumſtantiis diligenter exa-
minatis id quod æquum videbitur ſtatuet. Et ita in conſiſtorio Sleſvvicenſi ha-
ctenus pronunciatum eſt, quamuis Scabini contra pronuncient, & Witeber-
genſes, quorum ſententia talis eſſe ſolet hoc caſu.

VNſer freundtlich Dienſt zuuor Erſamer guter Freundt / als jhr vns einen 21
Ehehandel zugeſchicket vnnd euch deß Rechten darüber zuvnterrichten gebe-
ten habt. Demnach vnterrichten wir verordnete Commiſſarien deß Coſiſtorii zu Wittenberg darauff für Recht. Hat N. ewre Schweſter N. etliche mal vnd zu vnterſchiedlichen Zeiten wie auß ewrem Schreiben abzunemmen vmb eine Ehe angeſprochen vnd folgents ein Kettlin / ein Gehenge/ einen Rinck vnnd Meſſer mit Silber beſchlagen jr/ jedoch nicht auff einmal/ gegeben/ welches alles ſie angenommen vnnd behalten/ vnd ewre Schweſter hat darnach einen Rinck von jhres Vormünden Weib gefordert/ denen ſie denn N. auff ſein Bitt gegeben / vnd domals wider einen Rinck/ vnd letzlich einen Beuthel vnd einen Thaler darinn von jhme angenommen/ vnd in jrem Gemüth dafür gehalten daß ſolches auff die Ehe geſchehe. Da nun gleich ewre Schweſter mit außtrücklichen Worten die N. keine Ehe zugeſaget. Demnach aber weil ſie von N. vmb die Ehe etliche mal angeſprochen / welches auch den Freunden vnuerborgen geweſen folgens die Geſchenck vnd Ringe angenommen einen Ring wider von ſich gegeben/ vnd in jhrem Sinne/ es were jhr auff die Ehe gegeben/ dafür gehalten/ ſie ſich auch bedüncken [illegible] habe jhme eine Ehe zugeſaget/ ſo iſt auch ſolches an ſtatt einer außtrü[illegible]lichen Zuſage zuachten vnd ewre Schweſter iſt nunmehr vngeacht / [illegible] die Vormünder darein nicht gewilliget/ oder daß ſie deß N. gelegenh[illegible]ewüſt mit Chriſtlichen Kirchgang vnnd ehelichen Beywohnung daſſelbe z[illegible]olnziehen ſchüldig / von Rechts wegen.

Idem dicendum videtur de auia & matertera aliiſq; perſonis, quæ & ipſæ parentum loco ſunt, vt & earum authoritas requiratur. Idque veteres ſecutos eſſe oſtendunt verba Plinii iunioris. Nam is cum vxorem nactus eſſet ex animi ſententia, Hiſpulæ vxoris ſuæ amitę gratias, & ſuo & vxoris nomine agit, his verbis: Ego quod illam mihi, illa quod me ſibi dederis, quaſi inuicem elegeris. Verbum dederis & elegeris oſtendit ius, quod amitæ in pupillam fratris vel ſororis filiam competit. Et Halicarnaſſeus de Tarquinio loquens, Tarquiniam eius coniugem quam ipſe merito debebat vt materteram colere ante perſoluta marito luctus & inferiarum extrema officia necauit laqueo miſeram. Item: Qui vos ſeruaret ac iuraret, nemo alius erat niſi vna mulier paterna auia veſtra, qui propter ſenium ipſa quorum opus habebat curatoribus. Verba Tullii apud Dionyſium
23 *lib.4.* Conſtitutio † Principis de ſponſalibus clandeſtinis vitandis.

NAch dem vns eine zeitlang daher in gedachter vnſer Statt N. der Hochzeit vnd Lobbier halben allerley beſchwerliche vnnd ärgerliche Mißbräuch vnnd Vnordnungen eingeriſſen / vnd dermaſſen vberhand genommen da denſelbigen mit zeitlichen reiffen Raht nicht fürgebracht / daß dadurch nicht allein gemeiner Bürgerſchafft vnnd ſonderlichen den jenigen ſo Hochzeit außrichten vnnd halten müſſen trefflicher groſſer Vnraht wolten zugezogen / ſondern auch alle Zucht Erbarkeit / vnnd Tugendt in dieſen letzten verkehrten vnnd vnartigen Zeitten vnnd Läufften hindan geſetzt vnnd wenig geacht werden. Vnd aber vns als dem Landsfürſten vnſerm tragenden Fürſtlichem Ampt nach in alle Wege obligcet vnd gebühret. Jnmaſſen wir auch zum höchſten darzu geneigt ſeyndt aller vnſer Vnterthanen Nutz / Wolfahrt vnnd Beſſerung zufördern / alle Vnordnungen abzuthun vnnd das jenige was Chriſtlich / Ehrlich vnnd Nützlich ſeyn mag anzurichten vnd zubeſchaffen.

Daß vns demnach auff vorgehende ſtattlich Berahtſchlagunge vnſerer Räthe / vnd auch der Erſamen vnd Vorſichtigen vnſer lieben getrewen Rahtmannen / Meiſtern / der Jungen vnnd Gemeinheit vnſer Stadt N. nachfolgender Hochzeit Ordnung / derer ſich ein jeder Bürger vnnd frembder der alda Hochzeit haben wil ohne einige Vorwendung / vnd Exception verhalten ſolle entſchloſſen vnd verglichen / alſo:

Zum Erſten. Nach dem die Ehegelübnüß vermöge vnnd nach Ordnung Göttlicher vnnd gemeiner beſchriebener Keyſerlichen Rechten / nicht in Winckel noch heimlich / auch ohne Verwiſſen vnnd Bewilligunge der Eltern vnnd die [illegible] ſelben ſtatt verordnet nicht geſchehen ſollen. So wöllen wir demnach [illegible] che Verlöbnüß / daraus allerley Vnrähth vnd Vnbequemheit ent[illegible] fürter gentzlich abgeſchaffet vnd verbotten haben / vnnd ſol derſelben [illegible] alſo heimlich verlebet nicht zugelaſſen noch geſtattet werden alhie in die [illegible] Wirtſchafft zuhalten / ꝛc.

Forma

Forma ſententiæ. 24

HAt ewer Gnedigſter Herr in ewer publicirten Conſtitution die heimliche Verlöbnüß / welche ohne Bewilligung der Eltern vnnd deren / ſo an derſelben Stat ſeyndt verbotten / vnnd ein junger Geſell ſolchen Verbot zuwieder ſich mit einer Jungfrawen heimlich verlobt / vnnd ſie auch auff ſein vberreden die Ehe zugeſaget keinen andern denn jhn zuhaben. Nun aber die Jungfraw / weil die Vormünde ſolch heimlich Verlöbnüß nicht wöllen geſtatten / den Geſellen nicht wil haben vnnd ſie dolo, durch Betrug zu ſolchem Ehegelübt durch den Geſellen bewogen / ſolches auch wie recht darthun vnnd beweiſen / möcht auch noch nicht jhr fünff vnnd zwantzig Jahr erreicht / vnnd die Vormünden erhebliche Vrſachen hetten darumb ſie jhm ſolch heimlich Vorlöbnüß nicht willigen könten. Dann die Fürſtliche Conſtitution welche ob ſie wol die heimliche Verlöbnüß verbeuth / demnach dieſelbe nicht zureiſſet / ſondern allein dieſe Straffe ordnet daß denſelben Perſonen in der Statt W rtſchafft zu haben nicht ſoll zugelaſſen werden / da würde ſie billich von ſolchem Verlöbnüß loß gezehlet / von Rechts wegen.

Formam ſententiæ † in caſu quo mater diſſentit, tutores autem conſentiunt, vide ſupra cap.6.§.6. 25

§.10. SVMMARIA.

1 *An etiam curatorum conſenſum viginti quinque annis minores requirere neceſſario debeant?*
2 *Auctoris diſtinctio in pugnantium legum difficultate.*
3 *Puellæ etiam adultæ curatorum conſenſum requirere debent.*
4 *Mulier apud Græcos quæ fratrem aut patrem non habebat eligebat κύριον.*
5 *Lex Senenſium.*
6 *Lex Geneuenſium.*
7 *Conſtitutio Palatina.*
8 *Curatorum conſenſus niſi interuenerit ſponſalia poſſunt infringi.*
9 *Species facti in qua ita pronunciatum eſſe à Conſiſtorialibus refertur.*
10 *In adoleſcentium ſponſalibus non tam attenditur curatorum conſenſus quam in puellarum.*
11 *Filiæ arctiori iure tenentur quam filii.*
12 *Veniam ætatis quando impetrant viri & fœminæ.*
13 *Iure Saxonico finitur ætas pupillaris anno 21.*
14 *Ordinatio Cellenſis.*

1 SEd rurſus hic quæritur an † & curatorum conſenſum minores viginti quinq; annis requirere neceſſario debeant in ſponſalibus contrahendis? Difficilis & anceps eſt quæſtio,& de qua in utranq; partem probabiliter diſputari poteſt. Et non requiri expreſſe ſtatuit Gordianus, *l.in copulandis inquit*, nuptiis nec curatoris, qui ſolum rei familiaris ſuſtinet adminiſtrationem, nec cognatorum aut affinium vlla interuenire authoritas, ſed ſpectanda eſt eius voluntas, de cuius coniunctione tractatur. *C.de nuptiis.* Eodem ſpectat *l.ſciendum de ritu nuptiar.* quæ dicit ad officium curatoris non pertinere, an pupilla nubat vel non: quia officiũ eius in adminiſtratione negociorum conſtat,& ita Verus & Antonius reſcripſerunt in hæc verba: Ad officium curatoris adminiſtratio pupillæ pertinet. Nubere autem pupilla ſuo arbitrio poteſt. Contra curatorum, cognatorum & propinquorum iudicium requiri velle videtur *l. in coniunct. C.de nuptiis.* in verbis, ſi patris auxilio deſtituta matris & propinquorum & ipſius adultæ requiratur iudicium. Quod ſi parentes non habeat, ſed curatorem tantum,& pluribus eam expetentibus puella verecundia ducta voluntatem ſuam declarare non velit, Iudex vna cum propinquis ſtatuet, cui illa collocanda ſit. Idem *ex l. vidua* colligi poſſe videtur,& ex Harmenopulo *lib.1.t.12.* Quod ſi minor per ſe matrimonium contraxerit, in quo circumſcriptus ſit, circumuentio quidem æſtimatur,& vel à curatore ſi diues ſit vel à puellæ parentibus reſarcitur. Atque ita minor quidem ſatis accipit, coniugium autem neutiquam diſſoluitur. Quæ verba expreſſe indicant, curatorem eo nomine teneri ſi minori permiſerit per ſe matrimonium contrahere, vt circumuentus ſit. Et *l.vnica.C.ſi Rector prouinciæ*, coniungit parentes, tutores & curatores, quaſi autores ſponſalium & nuptiarum. Et Harmenop.*lib.4.T.2.* ſi præſides ſibi puellas deſponderint, puellæ liberum ſit, eiuſque parentibus, tutoribus aut curatoribus nuptias recuſare, & datas arrhas lucrari,& *l 5.mulier.C.de ſponſalib.* ſiue virgo ſiue vidua ſit, ſiue per ſe ſiue per tutorem aut curatorem vel aliam perſonam eaſdem arrhas ſuſceperint. Huc facit quod appellatione tutoris veniat etiam curator *l.pater Seuerinam §.conditionem: ff.de cond.& demonſt.* Vbi teſtator filio ſuo impuberi dat tutorem vſque ad 18. annum. Itaque ibi tutor pro curatore accipitur. *Iaſon l.ſi quis in fundi vocabulo n. 46.de legat.1.* Et appellatione curatoris venit tutor, large ſumpto vocabulo. *§. 1. Authent.vt qui obligat.ſe hæred.perhibent gloſſ. in verb. ad curationem & glo.quæ dari tutori poſſunt.* Vnde colligitur magnam eſſe inter tutelam & curam affinitatem, & curatores tutores imitari in multis, ne dicam in omnibus. Huc ſpectat quod de Antonio Philoſopho ſcribit Capitolinus his verbis. De curatoribus vero, cum ante non niſi ex lege lectoria vel propter laſciuiam vel propter dementiam darentur, ita ſtatuit, vt omnes adulti curatores acciperent non redditis cauſis,
2 id eſt, non adiecta cauſa. In hac † legum pugnantium difficultate ego ita di-
3 ſtin guendum exiſtimauerim. Puellas etiam adultas † propinquorum & curatorum iudicium in ſponſalibus & nuptiis contrahendis requirere debere. Nam propinquis hic honor debetur iuxta illud Pythagoræ. Parentes honora, & qui tibi

Digitized by Google

tibi genere ſunt proximi. Et adoleſcentis eſt maiores natu vereri, ex q; his deligere optimos & probatiſſimos, quorum conſilio, quorum authoritate nitatur. Incuntis n. ætatis inſcitia ſenum conſtituenda & regenda eſt prudentia. Cicero 1. *offi.* Eum, qui nos ętate anteit tanquā ſuperiorem colere debemus. *in Lælio.* Deinde propter ætatem. Itaq; ille apud Homerum. Te non fugit ius plectendi competere ſemper grandioribus natu *libr.15.* Priamus apud Homerum *Iliad libr.22.* Fortaſſis ſenectæ meæ reuerentia & miſericordia mouebitur. Quod etiam Dii immortales natu grandiores venerantur. *lib.23.* Idque expreſſe tradit *l. viduæ 18. C. de nuptiis.* Sed ne forte hi, inquit lex, qui gradu proximo ad viduarum ſucceſſionem vocantur, etiam honeſtas nuptias impediant, ſi huius rei ſuſpicio proceſſerit, eorum volumus voluntatem iudiciumque ſuccedere, ad quos etiamſi fatalis ſors interceſſerit, tamen hęreditatis commmodum peruenire non poſſit. Eodem ſpectant verba *l. in coniunctione ſupra annotata, & l. vnica ſi Rector prouinciæ.* Idque moris & obſeruatum fuiſſe oſtendunt verba Valerii Maximi de Scipione loquentis *lib. 4. cap. 29.* Senatus patris ſibi partes ſumſit, conſilioque vxoris & propinquorum Scipionis dote conſtituta puellam nuptui dedit. Verbum propinquorum argumento eſt propinquorum iudicium exploratum & adhibitum fuiſſe etſi puellæ eſſent ætatis adultæ. Nam & id expreſſe indicat Valerius Maximus his verbis: Scipio, quia virginem adultæ iam ætatis habere, neque ei per ſe dos expediri poſſet.

Ita Iuſtinianus Præiectam ſororis filiam viduam Ioanni viro Conſulari collocauit. Procopius *lib.3.* Hiſtor. ſupra cap. 4. recitauimus. Et refer huc omnia exempla, ſupra, vbi de tutoribus ageremus recitata. Nam ea de adultis vt plurimum intelligenda ſunt ſeu puberibus: cum rariſſime fœminæ nubant anno 12. ſed vel 17. vel 18. vel 20. quæ in curatorum ſunt poteſtate, quamuis ante illam ætatem nuptam tum vxorem legitimam fore reſpondit Pomponius. His conſimilia ſtatuit Plato *libr. 6. de legib.* Pater deſpondeat, deinde auus, poſtremo fratres ex eodem patre nati. Sin nullus horum extabit, cognati deſpondeant. Si vero orbitas inſolita ſit, propinquiores agnati atque gentiles vna cum tutoribus deſpondeant. Et *lib. 11. de legibus.* ſi ad fratrum vſque filios cognatorum penuria ſit, quemcunque ciuium ſponte puella cum tutorum conſilio deliget, is ſi voluerit eam in vxorem, atque inſuper hæreditatem accipiat: Et paulo poſt: Sin vero ciuis, ſed ex genere ſit ducat eam, ſi voluerit, ſecundum puellæ tutorumque electionem. Idem etiam de viduis ſtatuit, vt ex verbis quæ ſupra adſcripſimus patet *cap.4.* Atque eo ſpectant verba Philonis Iudæi ſupra annotata. Accede fratres vel tutores, aut quoſcunque in quorum poteſtate eſt. Nemo enim ex puellæ curatoribus tam erit difficilis vt inſtantiores preces reiiciat. Et apud † Græcos 4
mulier quæ fratrem aut patrem non habebat, eligebat κύριον, hoc eſt, dominum cui illa ſeſe permitteret. Et quod ſine diſcrimine ætatis κύριον eligerent. qua de re copioſe cap. 3. Deinde propter infirmitatem conſilii id fieri debere ratio naturalis dictat. Nam cum in deligenda vxore aut marito quæ maximum eſt mo-

mentum ad felicitatem vel miſeriam, prudentia requiratur, ea autem in iuuenibus nulla eſſe poſſit, ratio poſtulat vt ipſi aliorum conſiliis regantur. Quod autē in iuuenibus prudentia non ſit ex eo liquet, quod prudentia rerum notitia longo vſu & experientia acquiratur: Iuuenes autem rerū imperiti ſint. Deinde ꝙ affectuum motibus obnoxii leui momento huc illuc impellantur, vt quid ex vſu ipſius ſiet diſpicere nequeant. Nam ea eſt affectus natura, cōmouere, cōcitare, turbare, omnia obſcurare, vt quid verum falſum aut rectum, honeſtum aut turpe ſit, cerni non queat. Hæ autē duæ res, imperitia & animi perturbatio impediunt, quo minus iuuenes ſuis rebus conſulere poſſint ac non perinde recte iudicent vt ſenes. Quapropter expedit fieri, vt iuuenes de vxore ducenda curatores conſulant & rem totā ad illos deferāt. Nā & ea de cauſa veteres fœminas in perpetua eſſe tutela volebant, & nequidem priuatam rē ſine tutore authore gerere vt ex Cicerone, Liuio, Harpocratione, ſ. *cap.3.* notauimus. Deinde ea ætate, qua adoleſcentes & puellę puberes techniis, fraudibus, & captionibus omniū obnoxiæ ſunt, & quocunq; illos libidinum, affectionumq; æſtus impulerit eo imperiti præcipites ruūt. Nā iuuenis primū pubeſcentis ætas eſt gratiſſima. Itaq; recte conſulit Ariſtoteles parentib. vt filias ineunte pubertate maxime cuſtodiant, & à virorū congreſſu arceant, ꝙ ea ætate proniores ſint in libidinē: *In hiſtoria animaliū.* Quod & eleganter Plutarchus expreſſit *in lib. de audiendo*, de adoleſcentibus differens, qui virili toga ſumpta ſoluti ſunt præceptorib. his verbis. Licentia inquit, q̄ nōnulli adoleſcentes ex inſcitia libertatē arbitrātur, imponit illis multo ſeueriores magiſtros & pædagogos, q̄ quos in pueritia habuerunt, nimirum cupiditates vinculis ſolutas dominos. Ac veluti cum tunica, ait Herodotus fœminas pudorem, ita aliqui iuuenes, vbi exuere prætextam exuta ſimul verecundia & metu, ſolutaq; quę illos cōponebat veſte, implentur illico diſſolutione. Et *in lib. de pueris inſtituend.* Adoleſcentū noxię, inquit, inexpiabiles ſubinde & atroces euadunt, ingluuies, pecuniæ, cōpilationes paternæ, aleæ, comeſſationes, cōpotationesq;, virginum amores, & ſtupra matronarū. Quare vinc ēdi horū ardores ſedulitate ac refrenandi erūt. Improbus n. eſt voluptatum vigor & geſtiens, habetq; frenis opus. Itaq; qui minus valide hanc ætatē retinent imprudentes, amentiæ aperiunt ad facinora feneſtram. Et idem expreſſit Horatius eleganter his verſibus:

Imberbis iuuenis tandem cuſtode remoto
Gaudet equis, canibus & aprici gramine campi,
Cereus in vitium flecti monitoribus aſper.

Quod & Terentius innuit *Andr. Act. 1. Scen. 1.*

Nam is poſtquam ex ephebis exceßit, Soſia,
Liberius viuendi fuit poteſtas. nam antea
Qui ſcire poſſes, aut ingenium noſcere,
Dum ætas, metus, magiſter prohibebant.

Datur conceſſu omnium huic aliquis ludus ætati, & ipſa profundit adoleſcētia cupi-

cupiditates: quæ ſi ita erumpunt, vt nullius vitã labefactent, nullius domũ euertant, faciles & tolerabiles haberi ſolent. Cicero *pro Cælio*. Omniũ autem elegantiſſime Marcellus Palingenius *lib.6*, de hominis miſeriis verba faciens.

Fit iuuenis, creſcunt vires, dum ſpernit habenas,
Occluditq; aures monitis, furere incipit, ardens
Luxuria, atq; ira, & temerarius omnia nulla
Conſilio aggreditur, dictis melioribus obſtat,
Deteriora fouens, non vlla pericula curat,
Dummodo id efficiat ſuadet quod cæca libido.
Rimatur, nec iura timet, cerebroſus & exlex.
Nempe agitur furiis iuuenum pars maxima; pauci
Quos frenat metus, aut pudor aut prudentia recto
Tramite ſinceram ducunt ſine labe iuuentam.

Et Aurelius Prudentius de ſeipſo verba faciens, in præfatione libri καθημερινῶν.

Aetas prima crepantibus
Fleuit ſub ferulis. Mox docuit toga
Infectum vitiis falſa loqui non ſine crimine.
Tum laſciua proteruitas
Ac luxus petulans (heu pudet ac piget)
Fœdauit iuuenem nequitiæ ſordibus ac luto, &c.

Loquitur autem de anno ætatis decimo octauo. Eo enim anno poſt prætextum pueri ſumebant togam virilem. Quo tempore erat liberior viuendi poteſtas. Et Perſius ſcribit, quod poſtquam ex ephebis exceſſiſſet, Cornuto ſeſe tradidiſſet in tutelam & diſciplinam, quod ea ætate iter ſit lubricum & ambiguum, vt oſtendunt hi verſus, *Satyr.5*.

Cum primum pauido cuſtos mihi purpura ceſſit,
Bullaq; ſuccinctis laribus donata pependit.
Cum blandi comites totaq; impune ſuburra
Permiſit ſparſiſſe oculos iam candidus vmbo.
Cumq; iter ambiguum eſt & vitæ neſcius error
Deducit trepidus ramoſa in compita mentes.
Me tibi ſuppoſui; teneros tu ſuſcipis annos
Socratico Cornute ſinu, tunc fallere ſolers
Appoſita intortos extendit regula mores.
Et premitur ratione animus, vinciq; laborat,
Artificemq; tuo ducit ſub pollice vultum.

Non omnia, ait apud Homerum Neſtor. *lib.4.Iliad.* pariter Dii hominibus dare cõſueuerũt, nec ſimul mihi voluerunt adeſſe ſenilẽ prudentiã vireſq; iuueniles, &c. Recte apud Apuleiũ Iupiter ſic pnunciat: Dei cõſcripti Muſarũ albo adoleſcentẽ iſtũ quẽ manib meis alumnatus ſum; pfecto ſcitis omnes, cuius primę iuuẽtutis caloratos impet⁹ freno quodã coercẽdos exiſtimaui. Caloratos appellat

propter

propter feruorem iuuenilem; qua de cauſa apud Ouidium Pythagoras iuuentutem æſtati comparat. Nam vt æſtatis tempus calidiſſimum eſt ita & iuuentus maxime feruet. Horatius:

Non ego hæc ferrem calidus iuuenta.

Qui feruor iuuenilis efficit, vt cupiditates & affectus in adoleſcentibus vehementiores ſint & voluptas ſæpe rationem vincat, quæ vbi deferbuit iuuenes ſeſe ad meliorem frugem recipere ſolent. Idque teſtatur Cicero: Multi, inquit, fuerunt, quorum cum adoleſcentiæ cupiditates efferbuiſſent, formata iam ætate eximiæ virtutis extiterunt. Et Plato *lib. 8. de legib.* Iuuenem legem improbare, inquit, quæ libidinem coercet, cum vehemens ſit, & multo ſpermate plenus. Qua de cauſa motus Imperator Antonius Philoſophus primus conſtituit, vt adoleſcentes adulti etiam curatores acciperent non redditis cauſis, id eſt, non adiecta cauſa, cum antea ſaltem furioſis & laſciuis curatores darentur, vt ex iis verbis, quæ ſupra retulimus, liquet. Quod ſcilic. vt ait Chryſoſtomus χαλεπὸν ἡ νεότης καὶ εὐέπιστον καὶ σφοδροτέρου δεῖται χαλινοῦ, hoc eſt, ſenum conſtituenda & regenda eſt prudentia, vt Cicero loquitur. Recte ille: Iuuenibus ſine mente, ſine ſenſu fruſtra canitur carmen, & quo dementiores ſunt, hoc ſe alios omnes ingenio ac vſu rerum antecellere opinantur. Illud enim eſt inſaniæ caput ſaniſſimum ſe exiſtimare. Viues. Huc facit illud Senecæ: Peiora facile iuuenes præcepta audiunt. In patre facient quicquid in patruo doces. Puellæ vero & fœminæ in perpetua erant tutela, quod nihil facilius ſit quam illis fucum facere, propter ſexus infirmitatem & conſilii: Quo ſpectat illud Poetæ:

Fallere credentem non eſt operoſa puellam
Gloria, ſimplicitas digna fauore fuit.

Item

———*Iuuenilib annis*
Luxuriant animi, corporaq; ipſa vigent.

Ouid. 5. *Faſtorm.* Et virgines diligenter cuſtodiendas monet emblema Alciati. Tertio, quod puellæ ſponſalia non decore ſuis verbis contrahant, ſed curatoris ſeu κυρίου, cuius eſt deſpondere, tradere, domum deducere, dotem dicere, arrhas tradere, accipere. *d. l. vnica Cod. ſi Rector prouinciæ*, pactum de pupillæ nuptiis inire. *l. 4. ſi pater C. de ſponſalibus.* non tamen contra patris voluntatem, *argumento à contrario ſenſu*, & reliqua ad nuprias pertinentia expedire, quæ à puella per ſe ſine ſuſpicione turpitudinis expediri non poſſunt. Et ſi in ea re puella circumuenta fuerit eius nomine curator tenetur. Harmenop. *lib. 4. t. 2.* Itaque recte Demoſthenes de κυρίοις agens, quæ mulieres deſpondent. Si quis, inquit, ſecus vxorem nactus eſſet datam à nemine liberos veluti ſpurios hæredes non fuiſſe. *Oratio. in Phormionem.* Quo ſpectat illud Ciceronis. Nubit genere ſocrus nullis auſpicibus, nullis authoribus. Et illud Terentii: Quis deſpondit? quis dedit? cui quando nupſit? author his rebus quis eſt? Vnde colligitur ſemper apud veteres fuiſſe au thores coniugii vel parentes, vel tutores, vel curatores, vel propinquos.

Interim

Digitized by Google

Interim tamen conſenſus puellæ liberrimus eſſe debet. Neque ei imperare poſſunt curatores vel propinqui, vt Titio vel Seio nubat, vel id prohibere. Atq; eo ſpectat, quod de tutoribus dicitur *l.6.de ſponſalib.* Tutores non poſſe ſolos ſponſalia contrahere, quod patris eſt in cuius poteſtate ſunt liberi. Qui pro ſuo arbitrio generum eligit, & ſæpe indignum digno præfert, vt ſupra late oſtendimus, probatione ex tota antiquitatis hiſtoria petita. Imo etiam filiam nubere cogit reluctantem ſuis commodis, vt ſolent fœminæ, *l.ſi pater 4. Cod. de ſponſal.* iuxta verſum:

Ipſe pater cum matre, quibus parere neceſſe eſt.

Interim tamen cognatorum & propinquorum conſilium aſpernari non debet ſed omnino id exquirere, neque temere abiicere, qua de re latius infra dicetur. Atque ita accipio verba *d.l.ſciendum.* Nubere autem pupilla ſuo arbitrio poteſt. Item verba *l.coniunctionis.* Sed ſpectanda eſt voluntas eius de cuius coniunctione quæritur. Et niſi ita accipiatur, iniquiſſima erit lex Gordiani, qui nullam cognatorum aut affinium authoritatem interuenire vult, quod cum iure naturali & aliarum gentium legibus & inſtitutis pugnat, & cum *l.in coniunctione.* & *l. viduæ ſæpius allegatis*, quæ propinquorum authoritatem expreſſe requirunt. Atq; hæc † multarum gentium conſtitutis confirmantur, vt Senenſium, &c. Nam 5
Senis in Italia, vt refert Panormitanus, lege cautum eſt, vt ſi quis cum puella nondum annos viginti quinque nata contraxerit nuptias ſine conſenſu duorum agnatorum, pœnas luat graues. Panormit. *cap.2. de ſponſal.* Et Geneuenſium † cap 101. que la mere ou le curateur ne puiſſe marier celuy ou celle qu' ils 6
auront en charge, ſans appeler des principaux parens s' il y en a, & au defaut d' iceux des plus prochains voiſins ou amis gens de bonne & honneſte reputation. Cui conſentit conſtitutio † Palatina cuius verba paulo ante adſcripſimus vbi de 7
tutoribus ageremus. Idem ius in Ducatu Sleſuicenſi obtinet, vt *ex lib.1.c.33.* colligitur, cuius hæc ſunt verba. Vxorem ducturus eam petat à patre, filio, ſi maior annis ſit, vel à fratre. Sin horum nullus extet à proximis cognatis petat, eoſque conueniat, ſed tamen de voluntate puellæ. Quod ſi mulier cognatum habeat neminem, qui tutor eſſe poſſit, alii cui volet committere & mandare poteſt, qui eam deſpōdeat & collocet. Sin vero cognati ei ſint genere proximi, qui tutores iure eſſe debent, quales ſunt pater, filius, frater, auus, patruus, auunculus & illis incōſultis nupſerit, tum bona ipſius in poteſtate ſint tutorum, quamdiu ipſa vixerit, niſi poſtea inter eos bonis conditionibus conuenerit. Sin vero puella vi contra ipſius voluntatem coacta fuerit, bona ſua ea de cauſa non perdit. Eadem traduntur *cap.8 lib.1.* Frater ſororem innuptam apud ſe retinere non poteſt contra ipſius voluntatem, pro ſuo arbitrio, ſui commodi & lucri cauſa, neque diutius, quam vbi adoleuerit & ad legitimam ætatem peruenerit: neque cognatorum quiſpiam, quiſquis is ſit, qui puellæ tutelam gerit. Quod ſi frater vel alius tutor ſororem aut cognatam innuptam retinere vult, propter bona ipſius, & conſtat, eam recte collocari potuiſſe, aliorum cognatorum officio incumbit, ea

de re apud Regem queri, & Rex eam de conſilio cognatorum elocabit pro dignitate. Nam quemadmodum fœminę bona paterna amittunt, & exhæredãtur ſi conſilium cognatorum aſpernentur, & ſuo arbitrio nubant, aut ſe ſtuprandas dẽt: ita nec cognati eas innuptas detinere poſſunt, vbi adoleuerint, & ad legitimam ætatem peruenerint. Itaq; ſi contingat puellam 18. annorum vel viduã in iudicio vel in comitiis à tutoribus vel curatorib. petere vt nuptum collocetur, eamq; tutores collocare recuſent, eaq; vitietur; bonorum hæreditariorũ iacturã non facit, ſed ad ea nihilominus admittitur: Sed tamen tutorum officio incumbit, eum qui illi vitium intulerit iure perſequi, & reus vel ſeſe iuramento purgabit, vel mulctam nouem marcarũ perſoluet. Atq; hæc ego ſtatuta maxime probanda exiſtimo, vt quæ bonis moribus & rationi ſint cõſentanea. Nam tantum abeſt, vt libertati matrimonii aduerſentur, quemadmodum Panormit. ſentit *cap. 1. de ſponſalib.* vt ad nuptias rite & decore ineundas viam muniant & patefaciant. Et qui ea condiderunt, firmitati felicitatique coniugiorum conſulere voluerunt. Et hanc ſententiam confirmant virorum doctorum teſtimonia. Viues *lib. 3. de fœmina Chriſtiana*: In locum parentum conſanguinei atque affines ſeniores ſuccedunt; illarumq; caſtiganda eſt impudentia, quæ non ſolum inconſultis iis, quibus parentum reuerentiam debent, ſed inuitis quoque & reclamantibus, ipſæ ſibi maritos inueniunt, plane teſtificantur, ſe non tam hoc agere, vt carnis incitamentis ſine ſcelere eant obuiam, quam hunc virum ad libidinem cum eo explendam expetere: facturæ ſine connubio, ſi ſine dedecore liceret. Itaque reſpectu hominum non Dei coniugium prætenditur. Deus tamen reprehendet & puniet, cuius oculis nullum obſtabit velum: quin vitium ipſum intueatur nudum apertumque: talia enim ſunt omnia ante illum, ſi ratio pietatis tantum in eorum valet animis & effugere volunt culpam. Idque vnum quæritur per coniugium, nihil debet ipſarum referre, quis ſit maritus, modo à crimine vindicet per matrimonium, & hoc honoris illis habeant, quibus cœleſti oraculo iubentur obtemperare, vt cupido ſit mulieris, electio ſit parentis, ſignificet mater ſe velle nubere, pater declaret, cui nubet. Etſi autem de viduis hæc ſtatuit Viues, tamen etiam in filiabus virginibus locum habere planum eſt. In qua etiam ſententia Eraſmus fuit, cuius verba ſupra adſcripſimus vbi de tutoribus ageremus. Ex quibus efficitur & curatorum conſenſum ad nuptias contrahendas requiri, vſque adeo, vt niſi interuenerit ſponſalia infringi poſſint, maxime vero ſi puella nondum ſit adultæ ætatis, & ſponſalia à ſe abſque tutorum conſenſu inita diſſolui cupiat, quod technis vel illecebris circumuenta fidem temere dederit, & ante nuptias à cognatis vel curatoribus rectius edocta eam liberari cupiat, quod facti & promiſſionis eam pœniteat. Idque æquitati conſentaneum eſt, neque dubitationem vllam habet, pręſertim vbi de puellæ
9 nuptiis agitur. Et ita in † Conſiſtorio noſtro pronunciatũ memini in cauſa Pa-
10 ſtoris Huſenſis. Omnes enim † leges & ciuiles & aliarum gentium in puellarum
nuptiis curatorum iudicium & auctoritatem requirunt. De filiis ſeu adole-

lecenti-

bus non tam ſunt ſolliciti, neque tam diligenter cauent: neque enim in filiisfa-
milias tam attenditur parentum, tutorum & curatorum authoritas vt in filia-
bus. Idque quod facilius fucus fiat puellis quam adoleſcentibus, & pudicitiæ
iactura maior in illis quam in his eſt. Cum virorum libidini leges indulgeant:
fœminarum autem maxime deteſtentur: vt infra ſuo loco dicetur. Et filius non
poteſt cogi ad ducendam eam quam recuſat *l. nec filium l. non cogitur de ritu nupt.*
Filia autem conſentire cogitur ſi pater eam viro honeſto deſpondeat, *l. ſed ea,
verſ. tunc autem de ſponſalib.* Et filius qui citra patris conſenſum vxorem duxit ex-
hæredari non poteſt: filia poteſt: *l. 18. coniuncta, Cod. de inofficio teſte.* niſi pater in
quærenda conditione diutius commoratus fuerit. Vnde † conſtat filias arctio- 11
ri iure teneri quam filios. Ideoque & filii emancipati iure ciuili abſq; parentum
conſenſu nuptias contrahunt, etſi legitimæ ætatis non ſint. *l filius de ritu nuptiar.*
quod minus periculi ſit quam in filiabus propter ſexus fragilitatem, quę etiamſi
emancipatæ ſint, quod 25 annum attigerint, non modo primas, ſed & ſecundas
quidem nuptias ſine patris conſenſu contrahunt *l. vidua C. de nuptiis.* Quibus ra-
tionibus motus ego curatorum conſenſum in maſculis non tam anxie aut ſtri-
cte vt in fœminis requirendum cenſeo: Quamuis ſi malis artibus dolis aut te-
chnis adoleſcens in fraudem illectus tutoribus inconſultis nuptias promiſerit,
liberari cupiat, eum audiendum exiſtimem. Harmenop. *lib. 1. T. 12. §. quod ſi mi-
nor qui de nuptiis loquitur contractus.* Sed ne curatores ſuo abutantur imperio &
authoritate, certum tempus ei rei præfinitum eſt, quo elapſo pupilli ſine eorum
conſilio recte nuptias contrahunt. Et quidem iure ciuili annus vigeſimus quin-
tus. Nam vbi eam ætatem exceſſerint pupilli, propinquorum ſententiam explo-
rare neceſſe non habent: imo nec parentum *d. l. vidua C. de nuptiis.* Et poſt eam æ-
tatem etiam iis inconſultis nubunt, nec pœnam exhæredationis incurrunt, quia
non ſua ſed parentum culpa peccaſſe præſumuntur. *Nouell. Iuſtinian. vt cum de ap-
pellatione cognoſcitur.* Vnde recte ille apud Terentium *Adelph. 4. ſcen. 5.*

An ſedere oportuit domi virginem tam grandem,
Donec cognatus hinc illinc venire exſpectantem.

Item *Phorm. Act. 3. ſcen. 3.*

Nec monebat ætas virginis meam negligentiam.

Et tritum eſt illud Menandri ſupra annotatum.

Aetatis eſt quæ nubilis filia,
De ſe ſilendo plurima loquitur tamen.

Sed quia tempus illud ætati præfinitum longiuſculum videbatur, ideo & le-
gibus introductum eſt, vt ætatis veniam impetrare à principe pupillis liceat, &
de curatorum poteſtate exire, ſi tamen per ſe ipſe rebus ſuis ſupereſſe, ſolique
eas recte gerere poſſint, & integræ exiſtimationis ac probitatis de ſe teſtimoniũ
afferát. Tũ itaq; veniã ętatis conſecuti omnia legitimæ abſolutæq; ætatis homi-
num munera obeunt atque ea gerunt, quæ à maioribus geri poſſunt. *l. 2. C. de his*

Digitized by Google

Qui ætatis veniam impetrant l.5.mulier C.de ſponſalibus, Harmenop.*lib.1. Tit.12.& lib. 4.Tit.2.§.de impetranda ætatis venia*. Impetrant autem veniam viri vbi viceſimum annum exceſſerint, vel vt habet textus viceſimi anni metus impleuerint. Fœminæ vero cum decimum octauum annum egreſſæ fuerint, hoc eſt, viri à viceſimo anno ad quintum vſq; & viceſimum. Fœminæ vero à decimo octauo ad viceſimum quintum, vt Harmenop. recte interpretatur. Atque his conſentanea tra-
13 dunt † leges aliarum gentium hinc, vt apparet, petitæ. Iure Saxonico pupillaris ætas anno 21 finitur. *art.45.lib.1*. Nomocanon Sleſuicenſis *lib.1.cap.8*. annum decimum octauum, filiabus expreſſe præfiniens poſt quem ſuo arbitrio nubere poſſit curatoribus nullam conditionem quærentibus, vt ex verbis ſupra enumeratis colligitur. Idem lex Geneuenſis 100. Que nuls ieunes gens n' ayent pinſſance de contracter mariage ſans conge de leur ditis peres ſi non qu' eſtans paruenus en aago legitima aſſauoir le fils a vingt ans & la fille a dixhinct & cap. 101. ſequenti. Que le ſemblable ſoit obſerue aux pupilles qui ſont ſous l' aucto-
14 rite de tuteurs ou curateurs. Huic prorſus conſentanea eſt † ordinatio Cellenſis anno 1545. congeſta, quæ expreſſe ſtatuit, & vult vt adoleſcens nondum annos 20 natus, & puella infra annos 18. curatores in conſilium adhibere debeant. Idque expreſſe Lutherus tradidit, *in libello de cauſis matrimonialibus*. Die Ehe zu ſtifften recht vnnd macht haben/als Vatter vnnd Mutter vnd was an jhrer ſtat ſeyn mag/ quæ verba non de auo vel proauo accipienda ſunt, vt quidam exiſtimant, ſed de tutorib. & curatoribus. Nam hi in patris locum dantur. Theophil. *§.1.de ſatiſdat. tutor.* Auus autem & proauus & qui ſupra hos ſunt parentes ſunt non parentum loco. Quam ſententiam & Chytræus ſequitur. *18.Leuitici*.

§ II. SVMMARIA.

1 *Tutor vel curator ſi conſentire nolit ſponſalibus à pupillo vel minore contractis.*
2 *Forma ſententiæ.*

SEd quid ſi pupillus vel pupilla alicui ſe non indigno fidem dedit, & curato-
1 rem in conſilium adhibuit: qui tamen conſultus † prorſus & obſtinate refragatur inuidia, maleuolentia vel odio ductus, an ſuo diſſenſu nuptias impedire poſſit? Et ſiquidem puella *25*. annum exceſſerit vel etiam 18. & ſana mente iudicioque ſit prædita, ac integrę quoque exiſtimationis ac probitatis de ſe teſtimonium afferat, vt Harmenopuli verbis vtar, exiſtimauerim curatorem ſuo diſſenſu nuptias impedire non poſſe. Ideoque magiſtratus ſuper ea re conuentus ſpōſalia ſua authoritate firma eſſe pronunciabit & pupillam ei, cui matrimonium promiſit nubere permittet. Nam etſi curatoris iudicium ad nuptias leges requirant, nubere tamē ſuo arbitrio pupilla poteſt. *d.l.in copulandis & l.ſciendum, de ritu nuptiarum.* Et in Conſiſtoriis pronunciatum ſcio vt ex ſententiæ formula patet.

Vff

VF den Fall vnterrichten wir/daß weil Beclagter der Jungfrawen N. Clägerinnen die Ehe offentlich zugeſaget vnnd ſich mit jhr verlobt. So mügen 2
Beclagtens Vormündere ſolch bekendlich vnd offendtlich Verlöbnüß auß Vrſachen ſo in jhrem Schreiben erzehlet / als die zu Recht nicht gnugſam/nicht hindern noch zertrennen/ſonder Beclagter iſt ſolche gethane Verlöbnüß mit dem Ehelichen Beylager zuvolnziehen ſchüldig/darzu er denn durch das Richterliche Ampt von der weltlichen Obrigkeit angehalten vnd Compelliret werden ſol.

§.12. SVMMARIA.

1 *Si puella curatoribus & propinquis inſciis alicui matrimonium promiſit, an propterea quod curatorum auctoritatem aſpernata eſt ratis manentibus ſponſalibus mulcta pecuniaria vel alia extraordinaria coercenda ſit?*
2 *Pleræq; gentes pœnam hiſce rebus ſtatuerunt.*
3 *Baldi opinio refutatur.*
4 *Refutantur qui volunt ſtatuta ciuitatum non valere quibus puella probibetur nuptias contrahere abſq; curatorum conſenſu.*
5 *Quæ dicta ſunt hactenus ſaltem de ſponſalibus accipienda non de nuptiis.*

RVrſus quæritur: Si † puella curatoribus & propinquis inconſultis & inſciis 1
alicui matrimonium promiſit, & ei prorſus nubere ſtatuit: an propterea, quod propinquorum conſilium & auctoritatem aſpernata eſt, ratis manētibus ſponſalibus mulcta pecuniaria vel alia extraordinaria coercenda ſit? Et culpandam coercendamque exiſtimauerim, maxime ſi 18. vel 25. annum non exceſſerit. Idque quod in leges naturæ & ciuiles aliarumque gentium deliquerit, vt quæ propinquorum iudicium requirunt, quod illa aſpernata eſt, & propinquos quos reuereri debebat, contempſit. Ideoque id impune non feret.

Quare pleræque † etiam gentes pœnam hiſce rebus conſtituerunt, vt Se- 2
nenſes in Italia, Panormit. *cap. 2. de ſponſal.* Et Ferrariæ ſtatuto cautum eſt, ne filia nubat abſque matris & propinquorum conſenſu. Et ſi id fecerit dotem perdat. vt ex *conſil. matrimon. 78.* colligitur. Idem ſtatuit Nomocanon Sleſuicenſis, nimirum vt filiæ bona ſint in poteſtate curatorum, quæ ante annum 18. tutoribus inſciis nuptias contraxerit. *lib. 1. cap. 8.* Quamuis durior ea pœna eſſe videatur. Quos imitari Reſpublicæ & Eccleſiæ bene conſtitutæ debent, dareque operam vt omnia εὐτάκτως fiant.

Itaque mihi non probatur † Baldi ſententia, qui ſentit, ſtatutum cauens, ne 3
adultus contrahat ſine conſenſu propinquorum intelligendum de bonis, non de perſona, vt quæ etiam eis inſciis matrimonium contrahere poſſit. Bald. *l. in copuland in fine. C. de nuptiis:* Multo minus eorum, qui † ſtatuta ciuitatum non 4
valere exiſtimant, quibus puella prohibetur nuptias contrahere abſque curatorum conſenſu vel aliorum propinquorum, quod ea libertatem matrimonii

impediant: De quo Panormit. *c.1. colum. 8. in verſ. Et hæc faciunt, extra de ſponſalibus.* Nam tantum abeſt, vt ea matrimonia impediant, vt virgines recte & pro dignitate collocari velint & ſine ſuſpicione turpitudinis. Idque in Ducatu Sleſuicenſi (vnde mihi origo eſt) obſeruatur vſque adeo, vt etiam inſtrumentis nuptialibus & literis, quibus ad nuptias neceſſarios & amicos inuitant, hæc verba inſerant. Sponſalia de conſilio vtriuſque partis propinquorum inita eſſe; Mit beyderſeits Freudtſchafft vnd Verwandten Rath vnd Bewilligung. Hæc autem, quæ de curatoribus tractauimus ſuperuacanea videri poſſunt, cum ex generali quadam & vbique locorum recepta conſuetudine, ii qui ſemel legitimi tutores dati ſunt, iidem etiam curatores permaneãt, & minoribus vſque ad vigeſimum quintum annum præſint. Quod etiam Gail. *in obſeruationibus annotauit lib. 2. obſeruation. 96.*

Itaque quæ de tutoribus diſputata ſunt etiam ad curatores qui tutores fere in omnibus imitantur, referenda eſſe videntur. Eoque magis, quod & adultus habens curatorem pupillo æquiparari ſolet. *l. curatorem habens C. de in integr. reſtitut.* Sed & † hoc loco notandum, quæ hucuſque de authoritate parentum tutorum & curatorum notauimus, ſaltem ad ſponſalia pertinere, & de iis accipienda eſſe non de nuptiis aut matrimonio conſummato. Nam nuptiæ propter diſſenſum parentum tutorum & curatorum contractæ non diſſoluuntur. Vnde Vlpianus recte: Matrimonia bene concordantia iure patriæ poteſtatis turbanda non eſſe, patrique interdicto filiam ſibi exhiberi deſideranti perſuadendum, ne acerbe patriam poteſtatem exerceat. *l. 1. §. 3. de lib. exhibend. & Paulus lib. 2. ſententiarum T. 19.* Eorum qui in patria poteſtate ſunt, inquit, ſine voluntate eius recte matrimonia non contrahi ſed contracta non ſolui, &c. Quod rationem habet. Ideoque liberos hos miſſos facere oportet, quemadmodum Iſaac & Rebecca filium Eſaum miſſum fecerunt, & ſuæ libidini voluntatique eum obſequi contumeliam illatam muſſitantes permiſerunt.

CAPVT VII.

§. 1. Duplicem eſſe conſenſum liberorum, tacitum & expreſſum.

§. 2. An tacitus cõſenſus ſufficiat, quando tutores vel curatores liberos deſpondent?

§. 3. An tacitus conſenſus ſponſalia de præſenti conſtituat.

§. 4. An & quatenus filiæ parentibus, vbi de nuptiis agitur obedire debeant?

§. 5. Quid ſi filia patri morem gerere nolit eam viro frugi collocare volenti, & tamen refragandi cauſam nullam habeat?

§. 6. Quo

§. *6*. Quo pacto ſuccurratur filiæ quam pater cogit vt indigno nubat.

§. *7*. Quid ſi filia ſanɛte affirmet, ſe toto pectore abhorrere ab eo, quem pater ei obtrudere vult.

§. 8. Si plures ſint proci vel competitores: an filiæ ſit eligere, an vero patris?

§. *9*. De conſenſu filiorumfamilias qui liberior eſt.

§. *10*. An filius patri imperanti, vt hanc vel illam ducat, obſequi debeat?

§. *11*. Quibuſdam de cauſis filiis à parentibus diſſentire licere.

§. *12*. Inter cauſas illas deformitatem recte allegari.

§. *13*. Quibus caſibus abſque parentum conſenſu ſponſalia recte contrahantur.

§. *14*. An filii maiores annis 25. ſuo arbitrio abſque voluntate parentum mariti fieri poſſint?

§. *15*. An liberi impune ſponſalia contrahere poſſint inconſultis parentibus, & qua pœna afficiendi ſint?

§. *16*. Formula ſententiæ qua clandeſtina ſponſalia dirimuntur.

§. 1. SVMMARIA.

1 *Conſenſus liberorum duplex tacitus & expreſſus.*

2 *Expreſſus conſenſus quis.*

3 *Tacitus conſenſus quis.*

4 *Conſentit qui euidenter non diſſentit.*

5 *Si puellæ pater patri adoleſcentis dicat, filiam meam do vxorem filio tuo: Et adoleſcentis pater reſpondet: Et ego filium meum do maritum filiæ tuæ; ſi præſentes puella & adoleſcens taceant ſponſalia recte inita cenſentur.*

6 *Si filia abſente, ſponſalia conſtituantur quando firma ſint.*

NVnc ordo poſtulat, vt priuſquam ad alia veniamus de filiorum & filiarum conſenſu dicamus. Nam ſicut nuptiis ita ſponſalibus filiumfam. conſentire *l. 1. ſponſalia de ſponſal.* Et recte, quod inhumanum ſit liberos cogere ad illa coniugia à quibus toto pectore abhorrent. Imo ſeruitute durius: quod ſeruitute multis modis quis liberari poſſit, à coniugii autem vinculo ſola mors liberet.
Cõſenſum autem † perſpicuitatis gratia duplicem conſtituimus, expreſſum ſci- 1
licet & tacitum ſeu præſumptum. Expreſſum † voco quãdo filius vel filia verbis 2
expreſſis vel etiam ſignis in oculos incurrentibus in coniugium conſentit. Verbigratia: Apud Plautum *in Curculione*. Planeſium puella à fratre deſpondetur

& rogatur à milite num ei nubere velit? Reſpondet: Mi frater cupio. Ita ſi filia arrhas recipiat tacens vel dexteram porrigat oſculo, amplexu vel nutu voluntatem declaret, dum à κυρίοις deſpondetur expreſſe ſignis conſenſiſſe dicitur, vt ſ. explicauimus *cap.*4. Vnde Quintilian.*declamat.*247. Audeo dicere iudices promiſit. Neque enim vnum promittendi genus eſt voluntas hominum non tantum voce ſignata eſt. An vero ſi manu promiſiſſet; an ſi vultu annuiſſet de diſſe fidem & confirmaſſe ſpem puella videretur. Ita Statius *in epigrammate ad Stellam* oſtendit eius vxorem nutu conſenſiſſe in matrimonium his verbis:

Quis tibi tunc alacri cœleſtum munere clarus
Stella dies? quanto ſalierunt pectora motu?
Dulcia cum dominæ dexter connubia vultus
Annuit.———

Et nutu vt plurimum puellas voluntatem ſuam declaraſſe ſupra cap.3. & c.4.
3 circa finem oſtendimus quæ ad hanc rem faciunt. Tacitus conſenſus † quando filia (de filio poſtea dicemus) tacendo, hoc eſt, non contradicendo conſentit patri eam deſpondenti *c.1. §.fin.de deſponſat.impub.l.ſed & ea ff.de ſponſalib.* Vel quando filia nec verbis nec ſignis voluntatem exprimit, ſed præſens eſt & tacet.
4 Nam conſentire † intelligitur, quæ euidenter non diſſentit, vt Iulianus ſcribit, *l.7.in ſponſalibus & d.l.ſed & quæ patris, de ſponſalib.* Harmenop.*lib.4.t.1.* cuius verba etiam in librum ſententiarum retulit Petrus Lambardus *lib.4.diſtinct.39.* Et hic taciturnitas, vt interpretum verbis vtar, pro conſenſu habetur, iuxta Regulam, Qui tacet conſentire præſumitur. Quam regulam Hebræi his verbis exprimunt, [*Schetickh ckhadah dabmi*] hoc eſt, ſilentium & confeſſio æquiparantur. Et addunt, mulierem arrham accipere loqui autem non debere in ſponſalibus, qua de re latius ÿ.cap.11. Nam conſenſus ille à patre expreſſis verbis præſtitus filia tacente ſignum exterius inducit, quo filiæ conſenſus ad ſponſalia neceſſarius exprimitur. Couarruuias *cap.4.part.2.num.4.* Idque imprimis, ſi filia præſente ſponſalia à patre vel auo conſtituantur. *d.c.vnico de ſponſalib.impub.lib.*4. Idque vſque adeo verum eſt, vt ſi puellæ pater patri adoleſcentis dicat; Filiam me-
5 am do vxorem filio tuo, vel promitto. Et adoleſcentis pater reſpondeat; Ego filium meum do maritum filiæ tuæ: ſi nec iuuen s nec puella contradicat, ſed tantum obticeſcat, vtrinque ſponſalia recte inita cenſeantur. Idque Eraſmo placuiſſe video. Nã id in patre & auo filiæ nomine contrahente ſpeciale eſt, propter eorum vim ac poteſtatem quam in liberos habent, vt *notant gl. & Dd. d. cap. vnico §.porro & l.in ſponſalibus 1.ff.de ſponſalib. Præpoſitus cap.tuæ de ſponſalib.* communem dicit Couarruuias *2.part.cap.4.num.4.de ſponſal.* Reliquis eadem non eſt permiſſa poteſtas vt fratribus, tutoribus vel curatoribus aliiſque exteris. Nam illis deſpondentibus expreſſe puella conſentire debet. Didacus *de loco communem dicit.* Et Benedictus de Capra *in opin.communibus*. Argumento eſt quod apud Plautum, frater ſororem deſponſurus eam rogat num nubere velit, & illa verbis ſuam voluntatem declarat. Quod & ſupra notauimus vbi de tutoribus agere-

Digitized by Google

agerem⁹ tradit Ferretus *conſi.55.n.21.*Beneuent.*in ſuo conſi.4.concluſ.& conſ. matrim.84.Italorum.* Dixi filia præſente: nam ſi† ea abſente ſponſalia conſtituantur, tum demum ea firma erunt, vbi ea rata habuerit vel tacite vel expreſſe. Et apud veteres vt plurimum liberos parentibus eorum nomine ſponſalia contrahentibus, non contradicendo, hoc eſt, tacite conſenſiſſe, ex iis quæ ſupra *cap.5.* cumulauimus manifeſtum eſt. Neque enim in ſacris vel prophanis literis vllum extat veſtigiũ, quo demonſtrari poſſit filias expreſſe ſponſalibus verbis conſenſiſſe. Nam in ſacris literis omnia committuntur voluntati paternæ, cui filiæ tacite acquieuerunt, vſq; adeo, vt ne verbum quidem inter deſpondendum prolocutæ ſint. Ita Rebecca deſpondetur viro, neque eam de ſponſalibus rogatam legitur. Vnde Ambroſius cuius verba *in cap. honorantur 32.q.* recenſentur: Puella, inquit, non ſponſalibus conſulitur, ſed iudicium exſpectat parentum. Ac deſponſa virgo de die profectionis conſulitur. Abraham non legitur conſuluiſſe filium, quam vellet vxorem: nec Rebecca rogatur, num talem vellet maritum. Eraſmus. Quamuis Theologi recentiores Rebeccam rogatam de ſponſalibus exiſtimant. Idque ex iis verbis colligunt, quæ *Geneſ.24.*extant. Vocemus puellam & interrogabimus ex ore eius. Sed ſi quis hæc vrgeat, & ad viuum reſecet, ex iis verbis id colligi non poteſt. Nam illa verba ad profectionem nõ ad ſponſalia, quæ pridie eius diei conſtituta erant, pertinent, vt recte Ambroſius ea accipit. Et Iacob ex pacto accipit duas ſorores, nec murmurat obtruſa dormienti, nec queritur præterita, cui poſt hebdomadam dierum erant exſpectandæ nuptiæ vt ille inquit. Et *Deuter.22.*qui puellam ſtuprauit 50. ſiclos patri numerat & ducit vxorem de voluntate patris. De virginis conſenſu verbum nullũ. Tobiæ filius tradentibus parentibus accepit Saram: de conſenſu Saræ altum ſilentium. Idque indicant verba Saræ filiæ Raguelis, quæ diſertis verbis fatetur, ſe viros ſibi á parentibus traditos ſuſcepiſſe: Virum, inquit, cum timore tuo non cum libidine mea conſenſi ſuſcipere. Apud Statium *lib.2.Thebaidos* Adraſtus deſpondet filias Argian & Deiphilen Tydeo & Polynici illis verbis, quæ ſupra *cap.3.* enumerauimus. De filiarum autem expreſſo conſenſu altum ſilentium. Quamuis Papinius narrat, Adraſtum filias accerſiuiſſe vt ſponſos viderent, antequam ſponſalia pararet, & viciſſim ipſæ viderentur. Sic enim Poeta:

——Tum Rex longæuus Areſten
(Natorum hæc altrix, eadem fidiſſima cuſtos
Lecta, ſacrum iuſtæ Veneri occultare pudorem)
Imperat acciri, tacitoq; immurmurat aure.
Nec mora, præceptis cum protinus vtraq; virgo
Arcano egreſſæ thalamo (mirabile viſu)
Pallados armiſonæ pharetratæq; ora Dianæ
Æqua ferunt, terrore minus noua deinde pudori
Viſa virum facies pariter palloraq; ruborque
Purpureas hauſere genas, oculiq; verentes

cE *Ad*

Ad ſanctum rediere patrem.———

Et Siphridatæ filia abſens deſpondetur Cotyri ab Ageſilao de voluntate patris, neque filia rogatur. Xenophon *lib.4.hiſtor.Græcar.* verba infra ſubiecimus, *cap.9.* §.7. Quid quod Scipio Africanus filiam minorem abſentem & eius rei inſciam inter cœnandum Senatu id petente Gracho deſpondit: Liuius *lib.8.de bello Macedon.* vt ſupra notauimus. Cato ducturus filiam ſcribæ ſui Solonii quæſiuit, num filiam vere deſpondiſſet? cum id Solonius negaſſet, at ego, inquit, idoneum generum tibi repperi. Cum Solonius oraret, vt ipſe filiam clientem eius collocaret cui vellet; Cato faſſus eſt, ſe puellam ſibi vxorem expetere. Ibi Solonius etſi ſciret ſe longe inferiorem natalibus, ſerio tamen agere Catonem videns aſſenſus eſt, in forum profecti ſtatim nuptias pacti ſunt. Quæ magno argumento ſunt, filias tacite conſenſiſſe & acquieuiſſe voluntati paternæ. Idque ſapientiſſime à veteribus conſtitutum & obſeruatum fuit, quod fœminæ ſuis commodis conſulere nequeant: imo ſæpe contra proprium commodum laborent, vt ait Iureconſultus. Itaque merito deligendi ſponſi curam parentibus committunt, qui pro στοργῇ innata eis non minus bene cupiunt, quam ipſæmet ſibi. Nam experientia notum eſt fœminas pleraſque in cauſis connubii iudicio falli, vt viros vitioſos, iracundos, ſtupidos, ſanguinarios, vinoſos, bonis & cordatis antepønant. De quibus recte ſcripſit Poeta Hiſpanus, eas luparum naturam habere in maritis deligendis. Nam lupa ex multis lupis maſculis, qui eam ſectantur & ad concubitum ſollicitant, viliſſimum ac putidiſſimum dicitur accipere. Atque ab illo ingenio luparum nomen ad mulieres translatum eſſe, quod & Viues notat. Contra viri non tam facile fœminarum amore capiuntur, niſi vel fortunæ, vel corporis & ingenii bonis commendentur. Qua de cauſa & leges illis magis indulgent. Plutarchus ſcribit incredibile & fabuloſum videri, quod de Paſiphae Poetæ ſcribunt, eam Regi nuptam bouem amaſſe: cum interim quotidie videamus multas mulieres, quæ ſeueros, cordatos, & temperantes aſpernentur, viris autem intemperantibus & libidinoſis, quaſi canibus & hircis ſeſe ſubiiciant: in præceptis connubialibus. Idque hac fabula innuere voluiſſe Poetas ſcribit Viues. Sed & veteres filias deſpondentes manu tradebant præſentes viris vt ſupra oſtendimus *cap.3.* Et huius rei Deum authorem habent, qui Euam Adamo tradidit, eo ipſo ſignificare volens, patris eſſe deſpondere & manu tradere. Quę vero ita ſe tradi patiebatur, & nõ reclamabat, factis ipſis & verbis declarabat, ſe in matrimoniũ conſentire. Quid nam intereſt, populus voluntatem ſuam verbis declaret, an vero rebus ipſis & factis? *l.ſed & ea de legib.* Etſi autem ex iis quæ hactenus explicauimus conſtat, in ſponſalibus contrahendis tacitum filiarum conſenſum ſufficere, tamen rectius facere parentes, & tutius palam eſt, qui liberorum conſenſum expreſſum verbis minime obſcuris, hoc eſt, claris & apertis requirunt: idque teſtato. Nam ſæpe comperi ſponſalia à parentibus recte conſtituta his de cauſis in dubium reuocata & irrita facta eſſe, quod puella cauſaretur ſe nunquam iis conſenſiſſe. Vel quod verba, quibus promiſiſſet propter ambiguitatem

guitatem

guitatem & obſcuritatem eluderet, vel quod ea ſibi excidiſſe diceret. Quibus rebus fiebat, vt ad iuſiurandum tanquam vltimum remedium decurrere neceſſe eſſet. Sed his incommoditatibus occurri facillime poteſt, ſi expreſſus conſenſus à muliere requiratur. Idque vno ore tradunt Theologi ex illis verbis, quę *Geneſ. 24.* leguntur, vocemus puellam & interrogemus os eius.

§. 2. SVMMARIA.

1 *An tacitus conſenſus ſufficiat quando curatores vel tutores puellis deſpondent?*
2 *Apud veteres expreſſo conſenſu collocatas eſſe puellas à tutoribus ex antiquitatibus demonſtrat auctor.*

SEd quid ſi fratres, conſanguinei, tutores vel curatores puellas deſpondeant, 1
an & hic tacitus conſenſus ſufficiat? Et non ſufficere ſed expreſſum requiri Doctores vno ore teſtantur. Gloſſ. *in c. tua.* Abbas *in cap. ex parte de reſtitut. ſpoliat.* Ioannes Andreæ & alii *in c. final. de ſponſalibus.* Ioannes de Imola, *in d. cap. tua.* Vbi Præpoſitus dicit hanc eſſe communem opinionem; quam etiam ſecutus Abbas & Felinus *in c. nonne de præſumpt.* Didacus Couarruuias *cap. 4. partis 2. num. 4.* Nam maior eſt parentum in liberos poteſtas quam tutorum in pupillos. Adde quod iura præſumunt, parentes magis ſtudere liberorum commodis propter στοργὴν φυσικὴν quam tutores. Et apud veteres expreſſo † conſenſu collocatas eſſe puel- 2
las à tutoribus vel fratribus Plauti authoritate confirmatur *in Trinumno.* Nam miles ſororem antequam deſpondet interrogat num nubere velit, vt ex verbis, quę ſupra retulimus, conſtat. Et apud Euripidem in Phœniſſis Antigone nubere non vult filio Creontis cui frater eam deſponderat ipſa tacente. Verba ita habent: An viuens nubā filio tuo. R. Neceſſe eſt vt nubas; Quomodo enim effugies has nuptias. ANT. Nox illa me habebit Danaidum vnam.

§. 3. SVMMARIA.

1 *Conſenſus tacitus an ſponſalia de præſenti conſtituat.*
2 *Sponſalia veterum quæ plerunq; à parentibus contraherentur filiis tacite annuentibus non fuerunt ſponſalia de futuro ſed de præſenti.*

SEd hic inquirendum eſt an conſenſus † ille tacitus ſponſalia de præſenti, 1
vt loquuntur conſtituat. Et recepta ſententia eſt vera eſſe ſponſalia ſeu de præſenti, ſi parentes liberorum præſentium & tacentium nomine ea conſtituant *cap. 1. §. final. de deſponſat. impuber. in ſexto.* Nam conſenſus ille paternus expreſſus & præſtitus tacente filio vel filia exterius ſignum & iudicium præbet conſenſus à liberis præſtiti. Quamuis Bonauentura ita demum ſponſalia de præſenti contrahi exiſtimat ſi conſenſus verbis exprimatur, vel nutu, vel alio quocunque ſigno. Vnde & illud efficitur, veterum ſponſalia

Digitized by Google

1 vt † quæ plerunque à parentibus contraherentur filiis tacite annuentibus, non fuiſſe ſponſalia de futuro, ſed de præſenti.

§. 4. Svmmaria.

1 *An & quatenus liberi parentibus vbi de nuptiis agitur morem gerere & obedire debeant.*

2 *Patri maior poteſtas in filia collocanda conceditur quam in filio.*

3 *Pater ſi generum filiæ deligat frugi, honeſtum, an patri obtemperare atque nubere debeat?*

4 *Filiæ rebus etiam turpibus parentibus obſecutæ ſunt.*

1 SEd † quia de conſenſu filiarum dicere cæpimus, hoc loco diſpicere operæ pretium eſt, an & quatenus liberi parentibus, vbi de nuptiis agitur, morem gerere & obedire debeant? Et primum quidem de filiabus, poſtea de filiis dice-
2 mus. Nam † maior poteſtas patri in filia collocanda conceditur quam in filio, propter ſexus fragilitatem, & quod, vt diximus, ſæpe indignum digno præferũt, & eos amant, qui nihil in ſe habent, quod amore dignum ſit. Quæ ſatis magno argumento ſunt eas rationem & iudicium in conſilium non adhibere, ſed cupiditatibus & animi morbis impelli, & quaſi præcipites ruere. Quæritur itaque, ſi
3 pater † generum filiæ deligat frugi, honeſtum, & illa dignum, an patri obtemperare, eique nubere debeat? Et filiabus in deligendo marito à parentibus vix diſſentire licuiſſe ex Vlpiano colligitur, cuius verba ſunt hæc *l.12.de ſponſalibus.* Tunc ſolum diſſentienti à patre licentia conceditur, ſi indignum moribus vel turpem generum pater eligat. Vbi Græci interpretes notant filiam alias regulariter conſentire cogi: idque moribus Romanorum conuenire tradit *gloſſ. cap.1. in verbo conſentit, de deſponſat. impub.* Quo ſpectat illud apud Plautũ *in Sticho*, vbi Panegiris mulier de ſuis loquens nuptiis. Hoc, inquit, in patris poteſtate ſitum eſt: faciendum id nobis, quod parentes imperant. Nam & ſi diſplicerent nuptiæ diuortio liberari poterant filiæ. Quo ſpectant verba auctoris ad Herennium. Nulla te afficio nata iniuria. Sin probus eſt bene locaui; ſin eſt improbus, diuortio te liberabo incommodis. Idem oſtendunt verſus Catulli.

—Pater cui tradidit ipſe;
Ipſe pater cum matre, quibus parere neceſſe eſt.

Sed & Græcorum moribus hæc conuenire oſtendunt verba Medeæ ad Creontem:

Colloces filiam tuam cuicunque libuerit.

Et veteris Poetæ Naumachii verſus aureis literis exarandi.

ἔστω σοὶ πόσις οὗτος, ὃν ἂν κρίνωσι τοκῆες.
κἂν μὲν ἔῃ πίνυτος, σὺ μακαρτάτη εἶ: δέχευ ἄλλως
ἀντεα μοιρήσοιο, φέρειν καὶ τοῦτον ἀνάγκη.
ἀλλ' ἢν μέν τις σοι πεπινυμένος ὅπλοτερ ἔπη,

πειθειν:

πείθεω: μηδ᾽ ἔςω βίος ἄνδιχα. γίνεο δ᾽ αὐτῷ
μειλιχίη: καὶ μᾶλλον, ὅταν τί κῆδος ἱκάνει.
ἀνδρὶ γὰρ ἀχαλοῦντι, παραίφασις ἔςω ἄκοιτις.
Hic tibi ſit maritus quem parentes decreuerint.
Et ſi fuerit prudens, feliciſſima es: ſin aliter
Maritum ſortita fueris, ferre & ipſum oportet.
Sed ſi maritus prudens aliquid tibi dixerit,
Obſequere: neq; diſſentias ab ipſo. Eſto autem ei
Blanda: idq; magis cum aliqua cura afficitur.
Viro enim indignanti conſilium & ſolatium eſt mulier.

Eodem ſpectant verba Hermiones apud Euripidem, quæ in iure canonico allegantur. *cap. honorantur 32. quaſt. 2.* quibus Oreſti coniugium eius petenti reſpondet.

νυμφευμάτων μὲν τῶν ἐμῶν πατὴρ ἐμὸς μεριμναν ἕξει.
καὶ οὐκ ἐμὸν σκοπεῖν τάδε. Hoc eſt,
Sponſalia patri meo curæ erunt
Ea enim me tractare non decet.

Et huc pertinent ea, quæ ſupra *cap. 6.* congeſſimus de patris authoritate, quam habet in eligendo genero, quæ arguunt filias etiam inuitas parentibus paruiſſe deligentibus maritum, neque multum earum conſenſum parentes ſpectaſſe aut curaſſe, vt oſtendit Capitolinus *de Actio Philoſopho* ſcribens, qui filiam ſuam Equiti Romano grandæuo dedit, quamuis eas nuptias mater & filia inuitas haberent. Et de Auguſto ſcribit Suetonius cum in demortuæ Veſtalis locum, inquit, alias accipi oporteret, adiurauit ſi cuiuſpiam neptium ſuarum competeret ætas, oblaturum ſe eam fuiſſe. Et huc facit exemplum Scipionis Africani ſupra allegatum. Et eo iure, † quod rigidum & durum eſſe videtur, veteres vſos eſſe 4
dubium non eſt. Imo & rebus turpibus filias parentibus obſecutas fuiſſe colligitur ex Herodoto *lib. 2.* Qui ſcribit Cleophonem cum rei nummariæ inopia laboraret filiam proſtituiſſe Et Loth illis, qui ædes ipſius expugnare conabantur filias ſe ſtuprandas daturum pollicetur. *Geneſ. 19.*

§. 5. SVMMARIA.

1 *Filia ſi patri qui frugi & idoneum maritum ipſi deligit aſſentiri nolit & nullam habet cauſam refragandi?*
2 *Legibus Athenienſium filias abdicare licuit, ſi patri in rebus honeſtis non paruiſſent.*
3 *Pater habet ius eligendi ſi plures ſint competitores qui filiam in vxorem petant.*
4 *Filia iuſtam habens contradicendi cauſam non tenetur patri obedire.*
5 *Maritus indignus quis dicatur Dd.*
6 *Hiſtoria memorabilis ex Viue deſumpta.*

Digitized by Google

7 *Filia iuſtam habet recuſandi cauſam ſi pater velit dare homini multis liberis onuſto, vel filium dare viduæ, multorum liberorum matri.*
8 *Vitrici non adeo oderunt priuignos, ſed vt plurimum amant.*
9 *Vitrici apud veteres male audiunt.*
10 *Pœna ſecundarum nuptiarum.*

1 SEd quid ſi † filia patri qui frugi & idoneum maritum ipſi delegit, aſſentiri & morem gerere nolit, & nullam vel probabilem ſaltem cauſam refragandi non habeat? Et ſiquidem in conditione quęrenda pater iudicium & diligentiam adhibuit (quemadmodum facere debet & veteres feciſſe ſupra oſtendimus) generumq; filia dignum inuenerit (vt de Stilicone narrat Claudianus.

Dubius toto quærebat ab axe
Dignum coniugio generum thalamiſq; Serena.)

cui de ſententia & iudicio & propinquorum & magiſtratus, etiam filia recte collocari poſſit, & illa, quod alibi animum amori deditum habeat, patri obſtinate refragetur, tum patri filiã reprehendere, culpare & ſua poteſtate in illa coercenda vti, & illam caſtigare, tamquam immorigeram & refractariam ius eſto. Idque iuri ciuili eſt conſentaneum, quo etiam propinquis ſenioribus, minorum vitia poteſtas corrigendi conceditur *l. vnica Cod. de emendat. libero.* cuius hæc ſunt verba. Iure patria authoritas corrigat propinqui iuuenis erratum & priuata animaduerſione compeſcat. Et iure veteri (quod in vſum vitæ reuocandum Bodinus cenſet *lib. 1. cap. 4. de Republica.*) liberos impune parentibus occidere nedum caſtigare licuit, quod ſupra annotauimus. Et legibus Athenienſium filias abdicare, hoc eſt familia abalienare, & domo veſtibus ſpoliatos eiicere licuit, ſi patri in rebus honeſtis non paruiſſent, cauſa tamen prius cognita à magiſtratu. Idque vel in perpetuum vel ad tempus, qua de re infra late. Nam cum pater pro ea, qua filiam amplectitur στοργῇ & affectione conditionem filiæ idoneam, & omnium bonorum iudicio & recte ſentientium approbatione conuenientem quæſierit, æquum eſt vt & filia, quæ nullam aliam reluctandi cauſam habet, quam quod in alio amore occupata eſt, patri acquieſcere & ſeſe obſequentem præbere debet. Itaque recte ille apud Terentium. Si propter amorem nolit vxorem ducere ea primum ab illo animaduertenda iniuria eſt. Item, pudori an amori obſequeretur magis. 1 *Hecyr. 2.* Neque exiſtimet ſibi liberum eſſe paternæ voluntati refragari, cum ius & arbitrium elocandi liberos Deus parentibus tribuerit, iiſque parere liberos iuſſerit. Quod & Ethnicis non ignoratum fuit. Itaque recte Hyllus Herculis filius patri monenti vt Iolen ducat reſpondet.

Faciam igitur neq; detrectabo tuum
Diis teſtibus, imperium. Non enim vnquam malus ero
Dum tibi obediam patri.

Quæ ſupra ex Euripide notauimus. Itaque culpanda, caſtiganda & commonefacien-

faciēda eſt puella à propinquis paſtoribus,& oſtendendum peccatum eſſe maximum, ſi obſtinate patris mandatis refragetur, pro quo illa tandem ſupplicium & pœnas ſufferre cogatur maximas. Sin vero obtemperet, præmia quæ Deus pietati pollicetur, exſpectanda ei eſſe. Nam Viues ait: Cauendum eſt iuueni ne dum ipſe aliquod perturbati animi iudicium ſecutus eligit breuiſſimam voluptatem,ſempiterna pœnitentia commutet.Et Euripides ſcripſit.

ὅστις δὲ τοὺς τεκόντας ἐν βίῳ σέβει,
ὅδ' ἐστὶ καὶ ζῶν καὶ θανὼν θεῷ φίλος.

hoc eſt,

Quiſquis parentes pie viuens colit
Hic viuens morienſq; Deo carus eſt.

Scribit Nazianzenus ſe ea de cauſa ex Pōto,quo propter presbyterii ordinationem aufugerat,domum rediiſſe,ne benedictionem patris amitteret, quam veterum quidam ſanctorum ſuffuratus etiam, & eius gratia patri ſuo edulio,& pilorum fictione impoſuiſſe, quodque bonum non eſt,non recte per inſidias abripuiſſe dicitur; *in Apologetico.* Et Simoiſius apud Homerum, quod parentibus alimenta ac pietatem non præſtitiſſet, inter breue ætatis ſpacium hoſtiliter interemptus eſſe dicitur.*Iliad.lib.4.& lib.*17.Nam q parentes ludibrio habent maledictionis pœna plectuntur: quo liberis nihil poteſt accidere acerbius, neque calamitoſius. Itaque recte Plato *lib.7.de legibus.* Nihil imprecatione parentum, ſi iuſta de cauſa fiat,liberis eſſe pernitioſius Et preces parentum aduerſus filios à Diis exaudiri. Oedipum contemptum à filiis male illis imprecatum eſſe, quæ Dii exaudierint & executi ſint Amyntora quoque Phœnici filio iratum maledixiſſe, & Theſea Hyppolyto & alios multos, quorum preces exauditæ ſint. Execrationis autem & maledictionis exemplum de Amyntore, cuius Plato meminit apud Homerum extant. Phœnix Amyntoris filius pædagogus & alumnus Achillis fuit. Amyntor amicam habebat pulchram, quam vxoris pene loco amabat: vxorem autem contemnebat. Vxor id ægre ferens quotidie filium Phœnicen obſecrabat, vt cum pellice patris concumberet ſperans fore, vt illa patrem ſenem contemneret: cui filius obſecutus cum ea conſuetudinem habuit. Pater vbi id comperiſſet, Phœnicen cum concubina ſua rem habuiſſe, eum execratus eſt, inuocatiſque Erynnibus illi imprecatus eſt orbitatem liberorum,& ne quiſquam ex illo naſceretur,quem ſuus ſuper genua collocare poſſet.Quam imprecationem Dii inferi,& imprimis Pluto ratum fecerunt. Atque ibi tum Phœnix, quem pater in ædibus ferre non poſſet, relicta Helade in Phthiam ad regem Peleum ſeſe contulit & ibi educauit Achillem, ea de cauſa, quod cum illi à Deo denegaretur, vt pater eſſet geneneratione ſaltem educando pater eſſet. *lib.9.Iliad.* Aliud de Althea matre,quæ filio Meleagro necem impetrata eſt,& contabuit. Addit Plato non ſolum à Diis parentes exaudiri, quoties à liberis contemnuntur,verum etiam

quando,

Digitized by Google

quando honorantur. Ideoque cum læti bene liberis precantur eos ſimiliter exaudiri. Nam alioqui in bonis diſtribuendis Dii iuſti non eſſent, quod dicere religio eſt. Itaque nullum honoratius ſimulachrum apud Deos nos poſſe habere, quam parentes & auos ſenio confectos matreſque ſimiliter; quibus honoratis Deus gaudet. Parentum enim ſimulacrum dignius & admirabilius eſſe eſſe debere, quam imagines rerum inanimatarum. Nam qui animam habent, quando à nobis coluntur, pro nobis orare & bene velle: quando ſpernuntur, imprecari: contra quæ anima careant, horum neutrum facere. Ex quibus concludendum, qui parentes & auos cæteroſque honorat, eum ad Deum ſibi conciliandum omnium ſimulachrorum optima poſſidere. Huc vſque Plato: quæ omnia liberis inculcanda eſſe pietas & ratio ſuadet.

3 Idem dicendum eſt, ſi † plures ſint competitores, qui filiam in vxorem petant patri ius eligendi tribuendum eſſe; qui pro στοργῇ innata & ætate rectius prouidere filiæ poteſt, & velle præſumitur, quam ipſamet ſibi. Itaque filia patris hac in re conſilium, authoritatem & iudicium ſyncerum ſequetur potius, quam ſuum arbitrium inſulſum, & fortaſſis cœco amore impeditum. Idque veteres ſecutos eſſe ſupra oſtendimus exemplis ex tota antiquitate petitis *cap.6.3.* Et facit *32.q.2.c.honorantur.* Si qua mulier vult nubere, nubat in Domino, ita vt electionem mariti parentibus deferat. Nec appetentiæ æſtimetur author ſi ipſa
4 de nuptiis electionem ſibi vindicet. Aliud dicendum † ſi iuſtam contradicendi cauſam filia habeat. Veluti ſi pater eam indigno collocare velit. Indignum au-
5 tem maritum † Dd. accipiunt, qui turpitudine vitæ & infamia aliqua laborat. Gail.*2.obſeruat.95.bene.* Quo ſpectant illa, quæ Gellius diſputat *lib.12.Noctium Atticarum c.7.* Si pater imperet vxorem ducere infamem, propudioſam, crimi-noſam, non ſcilicet parendum; quoniam accedente aliquo turpitudinis numero, deſinunt eſſe per ſeſe hæc media, atq; indifferentia. Itaque ſi pater filiam homini ſcelerato, impuro, ebrioſo, homicidæ, crudeli, vel aliis vitiis inquinato, vel valetudinario, lue Gallica infecto, aut elephantiaſi, deformi, gibboſo, ſeni, dementi vel ſimili næuo inſigni propter diuitias dare conetur, filia impune patri contradicere & aduerſari poteſt. Idque expreſſe tradit *l. 12. ſupra allegata* Si indignum moribus aut turpem generum pater eligat. Atque ea in re, quantum à parentibus & ipſis contrahentibus peccetur, experientia teſtis eſt. Nam eo res rediit, vt in contrahendis nuptiis peſſimo exemplo

Protinus ad cenſum de moribus vltima fiat
Quæſtio,

vt inquit Iuuenalis *Satyr.3.* An diues omnes quærimus nemo an bonus. Seneca. Item, Vbique tantum quiſque quantum habuit, Cicero. Plutarchus. Non oculis, neque digitis vxorem ducere decet, quemadmodum pleroſque ſolum computare videmus, quantum dotis afferat vxor, minime autem reputare quomodo ſecum victura ſit. *In præcept. connubial. libe.* Quo ſpectat illud Senecæ: Vxores digitis numeramus. Et Phocylides. Equos generoſos quærere per domos

domos ſolemus tauroſque robuſtos & præferoces catulos. Sed bonam vxorem ducere non contendimus ſtulti. Neque improbum reſpuit mulier ſi diues ſit. Idem iiſdem pene verbis Theognides queritur. Et Anacreon

In amore negliguntur imagines auorum,
Mores iacent & artes. Solum intuentur aurum.
Pereat male expetendi qui primus auctor auri.
Hinc cura nulla fratris: Spernuntur hinc parentes.
Hinc & cruenta bella quod maximorum eſt.
Quicunq; amamus omnes per hoc perimus vnum.

Et Petrarcha *in Africa*:

Vis quanta metallo
Dii pudor, alma fides, vni ſuccumbitis auro.

Vnde recte Tertullianus. Iniuſtitiæ authorem, & dominatorem totius ſeculi nummum ſcimus omnes *lib. 4. aduerſus Marcionem.*

Scilicet vxorem cum dote, fidemq; & amicos,
Et genus, & formam Regina pecunia donat.

Sed quam fortunata ſint illa coniugia euentus oſtendit. Nam veniunt à dote ſagittæ, Iuuenalis *Satyr. 6.* Dotibus deliniti vtroque vxoribus ſeruiunt. Et alia incommoda † & infortunia conſequuntur, qua de re memorabilis apud Viuem 6 extat hiſtoria. Iuſtina puella Romana formoſiſſima homini locupleti ſed ſtolido & furenti à parentibus locatur, qui propter formæ præſtantiam eam ſuſpectam habere cœpit, & tandem Zelotypię furore correptus ceruicem vxoris conſpicatus inclinantis ſeſe ad exuendum calceum vxorem obtruncauit, de qua illud Epigramma.

Immitis ferro ſecuit mea colla maritus,
Dum propero niuei ſoluere vincla pedis.
Durus & ante thorum quo nuper concepta coiui
Quo cecidit noſtra virginitatis honos.
Nec culpa meruiſſe necem bona numina teſtor,
Sed iaceo fati ſorte perempta mei.
Diſcite ab exemplo Iuſtinæ, diſcite patres,
Ne nubat fatuo filia veſtra viro.

Ergo ſi indignum pater elegerit, filiam caſtigandi & coercendi ius patri denegandum, & filiæ potius quærendi & contra patrem agendi poteſtas concedenda eſt. Idque veterum exemplo apud Ennium filia his verbis patrem aggreditur & increpat.

Iniuria abs te afficior indigna pater.
Nam ſi indignum eſſe Creſpontem exiſtimaueras
Cur me huic locabas nuptiis? ſin eſt probus
Cur talem inuitum inuitam cogis linquere.?

Et hic obiter notandum Ennium indignum probo opponere. Nam cum leges

 ſeruis

Digitized by Google

ſeruis durius habitis aut inſigni contumelia affectis ſubueniant; multo magis liberis ac pupillis conſulendum eſt aduerſus parentum & tutorum fraudes & iniquitatem, qui ſe ſuumque commodum ex liberorum incommodis quærunt, ex parentibus Tyranni fiunt. Quemadmodum apud Alciatum filia patrem Mezentium nominat, hoc eſt, Tyrannum crudeliſſimum, quod contagioſo & morboſo eam collocaret. Verſus hi ſunt:

Dii meliora pii Mezenti? cur age ſic me
Compellas emptus, quod tibi dote gener,
Gallica quem ſcabies dira & mentagra perurit,
Hoc quidnam eſt aliud dic mihi ſaue pater,
Corpora corporibus quam iungere mortua viuis,
Efferaq; Hetruſci facta nouare Ducis?

Et apud Lucianum mulier Cyzica indigno nubere recuſauit his verbis. Nequaquam, inquit, eum virum accepero, qui ipſe quoq; viro indiget. *in Pſeudologiſta.*
7 His adiicio † & hanc cauſam. Si pater filiā dare velit homini multis liberis onuſto, vel filium nubere viduæ, quæ ex primo marito numeroſam ſobolem habeat. Nam & hanc probabilem recuſandi cauſam exiſtimauerim propter ſummum vitricorum & nouercarum in priuignos & contra, odium. Nam recte Lucianus, Vides, inquit, vt omnes arbitrantur priuignos eſſe inuiſos nouercis omnibus, etiamſi probæ fuerint, eoſque hanc ceu communem quandam mulierum inſaniam inſanire: *in Abdicato.* Et miſerrimus eſt maritus, quiſquis inducit filio nouercam, quod vxorem non videtur vtramque poſſe amare. Quintilian. *declamat.* 1. Item. Facinus eſt quod bonos priuignos nouercæ facilius decipiunt, nec leuius oderunt. *Declamat.* 2. Et Epigrammate Græco nouercæ exagitantur, quod priuignus quidam, cum nouercæ coleret ſepulchrum, à delapſa ex eo co-
8 lumella interemptus ſit. Vitrici tamen † nō ſic oderunt priuignos. Imo vt plurimum eos, vt filios amant. Imo hiſtoriæ teſtantur, regna priuignis à vitricis relicta. Ratio hæc eſt, quod ſano iudicio præditi vitrici recte iudicent nullas eſſe inter vitricos & priuignos odiorum cauſas, niſi ipſi ſuis moribus & factis id con-
9 ciuerint, vt recte Viues diſputat Interim tamen † & vitrici male audiunt apud veteres. Hieronymus ad *Furiam*: Superducit mater filiis, non nutricium ſed hoſtem; non parentem ſed Tyrannum; inflammata libidine obliuiſcitur vteri ſui, & inter paruulos ſuas miſerias neſcientes lugens dudum noua nupta componitur. Item. Si euenerit vt ex ſecundo marito habeas filios domeſticos, oritur pugna, inteſtinum prælium. Non licebit tibi amare liberos nec æquis aſpicere oculis, quos genuiſti. Clam porriges cibos, inuidebis mortuo Et niſi oderis filios, adhuc eorum videberis amare patrem. Quod ſi vir de priore vxore ſobolem habens, domum te introduxerit, etiamſi clementiſſima fueris, omnes comœdi & mimographi in nouercam ſæuiſſimam declamabunt. Si priuignus languerit, & condoluerit caput, infamaberis vt venefica. Si non dederis cibos, crudelis: ſi dederis, malefica diceris. Et quod nulla litium ſit fertilior ſeges quam

inter

Digitized by Google

inter vitricos, nouercas & priuignos, experientia adeo notum eſt, vt demonſtrare non ſit neceſſe, vt qui filium vel filiam in has nuptias collocat, in ſeditionem & perpetuas inſidias coniicere videatur. Idque cum alia antiquitatis hiſtoria teſtatur, tum vero exemplum apud Herodotum *libr. 4.* de Etearcho, qui amiſſa vxore filiæ ſuæ Phronimæ nouercam induxit: Ea vt erat, ita reipſa ſe nouercam præſtitit, & filiam patri, quod impudicam mentiretur adeo exoſam reddidit, vt pater negociatori cuidam Teræo filiam im mari demergendam traderet. Quibus de cauſis legiſlatores mulierem ſecundo nubentem variis pœnis mulctandã cenſuerunt, & inter alias vt proprietatem omniũ bonorũ, quę à marito & filiis primi matrimonii habet, perdat *l. fœminæ l. cum aliis C. de ſecund. nupt.* vt & maritus ſimiliter. Et *authent. de nuptiis.* dicitur: Mulierem nuptias repetentem tria negligere & obliuiſci: Deum, memoriam defuncti, & amorem erga liberos. Item animam defuncti nuptiis repetitis contriſtari. *Nouell. 22.* Quo ſpectat illud Homeri *Odyſ. 15.* Noſti enim, qualis in fœmineo pectore mens eſt. Illius, cui nupſerit vult domum iuuare & ditare. Nec priorum filiorum aut viri defuncti qui nullam prius habuit aliam vxorem non amplius meminit aut de illo amplius requirit. *Verba Mineruæ.* Itaq; ſi ab huiuſmodi viduis abhorreat vel filius vel filia, eiſque nubere recuſet, audiendos exiſtimauerim.

§. 6. SVMMARIA.

1 *Pater ſi cogere omnino velit filiam, vt moribus indigno nubat, quid faciendum erit filiæ?*

2 *Actio κακώσεως liberis contra parentes dabatur apud Athenienſes.*

SEd quid, ſi pater obſtinate † operam det, & filiam cogere velit vt moribus indigno aut turpi, crudeli, aliiſue vitiis contaminato nubat? Nempe hic filia remedio quod Gell. *lib. 2. cap. 7.* prodidit vtetur. Ea quæ obſequi non oportet, hoc eſt, in quibus parentibus mos gerendus non eſt, leniter ac verecunde ac ſine deteſtatione nimia ſiue approbatione acerbæ reprehenſionis declinanda ſenſim eſſe, & relinquenda magis quam reſpuenda, hoc eſt, patris animum officiis, verecundia, modeſtia flectẽdum, verbis amantiſſimis & precibus mitigandum & expugnandum eſſe, qualia ſunt illa apud Terentium. 1

Ego hanc amare pater, ſi id peccare eſt fateor id quoque.
Tibi pater me dedo, quiduis oneris impone, impera.

Congruit *cap. 101. Geneuenſium*: que l' enfant, qui ne vondroit accepter le partique ſon pere lui vendroit don er s' en puiſſe excuſer gardant tuſiouors modeſtie e reuerent ſens que pour tel refus le pere lui en face aucune punition. Ita patrem ſe flexiſſe Penelope teſtatur apud Ouidium *in Epiſt. Heroid.* vt ex his verbis colligitur:

Ille tamen (ſcilicet pater) *pietate mea, precibusq; pudicis*

Digitized by Google

Frangitur & vires temperat ipſe ſuas.

Quod ſi ne tunc quidem pater æquior cogendi atque imperandi modum finemque faciat, ſeque exorari ſinat, magiſtratus officium inuocabit filia, *argum. l. 19. qui libe. de ritu nuptiar. & l. 1. & 20. in coniunct. de ritu nuptiar.* Apud Athenienſes
2 pœna erat † male tractationis, dabaturque actio κακώσεως liberis contra parentes, ſi ab iis male tractati eſſent. Sigonius *late de Republ. Athenienſ.* Quam etiam ego locum habuiſſe exiſtimo contra parentes, qui liberos inuitos in nuptias coniicerent. Huius actionis malæ tractationis exemplum eſt apud Senecam *in declamationibus. lib. 5. declam. 3. & lib. 3. declam. 7.* Vxor item maritum malæ tractationis accuſabat. *declamat. lib. 4. declam. 6. Et lib. 5. declam. 3.* de duobus fratribus Pancratiaſtis. Et hæc quidem optima ratione conſtituta ſunt. Nec enim ex voluntate patris tantum pendet hoc negocium, ſed & filiæ quoque hoc caſu cum turpem aut improbum generum pater eligit, cui nubere cogitur filia. *d. l. 12. ſed quæ patris & l. non cogitur, de ritu nupt.* Magiſtratus vero conſideratis cauſæ circumſtantiis ex æquo & bono, quod iuſtum videbitur conſtituet, (nam ad eius officium pertinet diſpicere, vbi probabilem refragandi cauſam parentes vel liberi habeant) dabitque operam ne honos patri debitus violetur, neue filia in nuptias ſeſe indignas, quas iuſta de cauſa reſpuit, inuita coniiciatur.

§. 7. SVMMARIA.

1 *Filia ſi cauſam contradicendi nullam adferat, & tamen ſancte affirmet ſe prorſus ab eo quem pater deſtinauit & elegerit virum toto pectore abhorrere neq; vlla ratione adduci poſſe vt eum in mariti locum diligat an audienda?*

2 *Inter homines arcana quadam eſt & occulta naturarum affinitas aut odium.*

3 Ἀντιπάθεια.

4 *Coactum omne habet tragicum exitum.*

5 *Parentes qui liberos inuitos cogunt peccant contra Deum & legem naturæ.*

6 *Authoris opinio.*

1 RVrſus quæritur, ſi † filia cauſam contradicendi nullam afferat, neque alibi animum amori deditum habeat, & tamen ſancte affirmet, ſe prorſus ab eo, quem pater deſtinarit & elegerit virum, naturæ inclinatione toto pectore abhorrere, neque vlla ratione adduci poſſe, vt eum in mariti loco diligat, an audienda ſit? Et eius excuſationem accipiendam, minimeque eam cogendam exiſtimauerim, vt inuita ei collocetur, quem odit. Nam ſi vera loquitur diſſentiendi cauſam habet grauiſſimam & ſufficientem. Quis enim animi cruciatus maior excogitari poteſt, aut ſeruitus durior, quam cum eo viuere, ætatem exigere, corpore iūgi, cuius vultum & conſuetudinem ferre non poſſit? Etenim experi
2 entia † notum eſt arcanam quandam & occultam inter homines eſſe naturarum affinitatem, aut odium, vel naturæ quadam occulta vi, vel aſtrorum influentia, vel propter morum, religionis regionisque diuerſitatem: quo fit vt aliquis:

Digitized by Google

quis ab altero toto pectore abhorreat, in alterum vero propenſus ſit, nec interrogatus cauſam dicere poſſit, cur hunc amet illum oderit. Quo ſpectat illud Catulli

Non amo te Sapidi, nec poſſum dicere quare.
Hoc tantum poſſum dicere, non amo te.

Similis eſt oratio puellæ apud Theocritum, *Idill.27.*

πολλοὶ μέ μνώοντο, νόον δ' ἐμὸν ὔπις ἕαδε.
Multi nuptias meas ambiunt, ſed nullus animo meo placet.

Item Auſonius.

Hanc volo, quæ non vult, illam, quæ vult, ego nolo.
Hanc amo, quæ me odit: contra hanc, quæ me amat odi.

Et Alexander Aurelius apud Capitolinum de ſorore Theoclia, quam nuptum collocare volebat ſcribit his verbis. Timeo ne ſoror mea Græcis mundiciis erudita barbarum ſocerum ferre non poſſit. Et Artabanus Rex Parthorum Antonino Imperatori eius filiam petenti in vxorē, reſpondet: Romano minime congruere barbarum matrimonium: nullam n. inter cōiuges fore concordiā qui neq; lingua cōguerent, & lingua habituq; inter ſe diſſiderent. Herodianus *lib.6.* Etſi autem huic affectui in filiabus cauſantibus ſe illum, quem pater obtrudere vult, non poſſe amare, indulgendum non eſſe videatur, quod (vt ſunt fœminarum animi leues) momentaneus vt plurimus ſit, tamen ſi certis indiciis & argumentis conſtet, eum perpetuum & inuincibilem eſſe, non expedit, vt Eraſmi verbis vtar, *θεομαχεῖν*, ſed indulgendum eſt arcano naturę ſenſui, qui & in omnibus animantibus & herbis ac plantis deprehenditur, Græci *ἀντιπάθειαν* † nomi- 3
nant, hoc eſt, naturarum inter ſe repugnantiam, de qua Plutarchus *lib. 2. conuiual. queſt. cap.7.* Itaque pater hic pro ſua erga filiam στοργῆ deſpiciat, quid minimo cum periculo fieri poſſit. Et ſiquidem filia ſupplex patri fiat, ſeque ab eo, quem pater dare vult, liberari cupiat; patrem commonendum exiſtimauerim, vt de ſuo iure decedat potius, quam vt patria poteſtate abutatur, filiamque inuitam & repugnantem in nuptias coniiciat, maioris mali vitandi cauſa, quod eiuſmodi attrahere ſolent coniugia. Nam recte apud Plautum mulier Panegyris patrem alloquens, qui eam inuitam locare volebat.

Stultitia eſt, inquit, *venatum ducere inuitos canes.*

Et ſubiicit hunc verſum

Hoſtis eſt vxor quæ inuita ad maritum nuptum datur.

Qua de re Eraſmus *in Chiliad.* plura. Et Ariſtoteles omne coactum eſſe triſte ſcribit, quia fiat † cum animi anguſtia, & habere tragicum exitum. Bald. *l. neq; ab* 4.
initio C. de nupt. Et *cap.2. de ſponſal.* Matrimonia coacta difficiles habere exitus dicitur. Vt enim amor inter virum & vxorem omnium maximus, vt refert Artemidorus, ita diſſidium nullum eſt capitalius & diuturnius, vbi ſemel radices egerit. Plena eſt hiſtoria exemplorum Hermione quæritur ſe inuitam nupſiſſe Neoptolemo ſeu Pyrrho, vt oſtendunt verſus h *in epiſt. ad Oreſtem.*

Digitized by Google

Surdior ille freto clamantem nomen Oreſtis
Traxit inornatis in ſua tecta comis.

Item.

Quod potui tenui, ne non inuita tenerer,
Cætera fœminea non potuere manus.

Nam Pyrrhus Troia domum reuerſus cum audiuiſſet eam Oreſti etiam promiſſam eam rapuit. Itaque illa eius coniugium maximo odio habuit, eiuſque vitæ inſidias ſtruxit. Et cum Oreſtem amaret, clam eum monuit, vt Pyrrhum interimeret, ſe enim hac ratione ab eo liberari poſſe. Cui obſecutus Oreſtes Pyrrhum in templo Apollinis interemit, & Hermionem duxit. Dictys, Pauſanias, Higynus Virgilius. Aliud & quidem memorabile exemplum apud Procopium extat *lib. 1. de bello Goth.* Vitiges Rex Gothorum Mataſſuntam filiam Amalaſſunthæ vxorem inuitam & nolentem duxit, vt hac ratione Theodorici familia & cognatione ſibi deuincta, regnum ſtabiliret. Illa quod coacta illi nupſiſſet, eius vitæ inſidias ſtruxit. Itaque cum Ioannem Ducem Romanorum Bellizarii comitem Ariminum venturum accepiſſet, ad eum miſit clam, qui de nuptiis & proditione cum eo quædam communicaret & ageret. Atque deinceps ſemper vltro citroq; alter alterum quid ageretur certiorem reddidit, & quid cõſilii caperet Vitiges vxor enunciauit. Poſtea cũ Gothi re frumentaria laborarent, Bellizarius cuſtodias aſſeruari iubet, ne Gothis commeatũ inferrent. Et cũ frumenti vim magnam in horreis à Gothis recognitam accepiſſet, Mataſſuntæ Vitigis vxoris imperio & technis effecit, vt horrea vna cum frumento comburerentur. Quæ res Gothis exitio fuit. Nam & Vitiges ipſe fuſus fugatusque poſtea cum vxore captiuus Conſtantinopolim deductus eſt. Quem tamen Iuſtinianus humaniter excipit barbarorum multitudinem pro eximia corporis ſpecie ac magnitudine miratus. Procop. *lib. 3.* Deinde quod vbi inuitæ collocantur puellæ verendum ſit, vt ait Pontifex, ne contra Domini Apoſtoliq; præceptum aut reatum diſſidii aut crimen fornicationis incurrant: cuius peccati malum in eum redundare conſtat, qui eam coniunxit inuitam & renitentem *c. de neptis q. 2. di-*
5 *ſtin. 31.* Nam peccant parentes† contra Deum, & legem naturæ, qui liberos inuitos cogunt, & in nuptias, vt ait ille, coniiciunt. Non minus autem peccat filia, quæ ſimulat ſe non propter amorem nuptias recuſare, ſed quod ab eo, quem ei pater dare vult prorſus abhorreat. Etſi autem illa patrem fallit, excuſationem falſam adferendo, adhuc tamen patri perſuadendum eſt, ne in re dubia & incerta acerbe patriam poteſtatem exerceat, & vt de ſuo iure potius cedere velit, quam filiam inuitam in nuptias, à quibus affirmat ſe penitus & toto pectore abhorrere, coniiciat: cum ex duobus malis minus eligendum ſit. Sacroſancta quidam in hoc negocio & ſalua parentibus eſſe authoritas debet. Interim tamen media tenenda eſt ratio vt ſponte & mutuo conſenſu inter ſe contrahant vir & mulier. Id autem fiet, ſi parentes liberos lucri cupiditate, & alterius emolumenti cau-

ti cauſa nubere non coegerint, quos non amant; ſed potius eos generos elegerint, quibus filiæ de conſilio parentum non inuitæ nubant. Interim mihi probatur, quod † Theologis quibuſdam placuiſſe video monendam eſſe puellam 6
à propinquis & iis, quibus animarum cura commiſſa eſt, & oſtẽdendum quantum ea in re peccet, & quod patri aduerſetur, vt quod ei verba det, quem reuereri oportebat, & quod ea re pœnas ſibi accerſat grauiſſimas. Nam verendum eſt, ne tandem in nuptias infeliciſſimas coniiciatur, & vitam breuem exitumq; tragicum ſortiatur: iuxta illud Homeri *de Simoſio Iliad. δ.*

—οὐδὲ τοκεῦσι
θρέπτρα φίλοις ἀπέδωκε μινυνθάδιος δέ οἱ αἰών.

hoc eſt,

—Parentibus nullæ
Reddidit premia, itaq; breuis ipſi vita fuit.

Ex quibus efficitur, filias ſine maximis & grauiſſimis cauſis parentibus, vbi de earum nuptiis agitur, refragari, aut ab iis diſſentire non debere: & ſi id fecerint grauiter aduerſus Deum, eiuſque mandatum delinquere. Quod quidem peccatum non tantum reprehenſione, ſed & pœna coercendum veteres legiſlatores exiſtimauerunt. Nam filia ſi patri eam volenti locare nuptum, & dotem dare, non paruerit, ſed vitam luxurioſam elegerit, exhæredari poteſt. ἄσωτον βίον ἐπιλέξηται, vt habet Græcus textus *Nouell. 115. vt cum de appellatione cognoſcitur cap. 3.* Sed ego vtrumque requiri exiſtimo, vt exhæredari poſſit. Nam vbi duo coniunctim requiruntur alterum non ſufficit *l. ſi hæredes, de conditio. Inſtitut.*

§. 8. SVMMARIA.

1 *Filiæ an ſit electio ſi plures ſint proci vel compoſitores an vero patris.*
2 *Theologorum recentiorum & ICtorum opinio hac in re.*
3 *Melanthonis opinio.*
4 *Auctoris opinio.*
5 *Hiſtorici filiarum nomina notarunt quæ parentibus inconſultis viris nupſerunt.*

RVrſus quæritur, ſi † filia conditionem idoneam inuenerit, hoc eſt, virum 7
frugi & honeſtum, eique fidem dederit, pater vero competitores plures habeat, viros bonos & idoneos, an illa patri morem gerere, an vero pater de ſuo iure decedere & permittere debeat, vt filia ei, quem delegit, nubat? Species facti eſt apud Ouidium *de Cydippe.* Verſus hi ſunt.

Promiſit pater hanc, hæc adiurauit amanti.
Ille homines, hæc eſt teſtificata Deum.
Hic metuit mendax, ſed & hæc periura vocari:
Num dubitas hic ſit maior an ille metus.

Ad

Ad'eam quæſtionem ſi veteres Romanorum leges & inſtituta ſpectemus re-
ſpondere facile eſt, reuerentiam ſcilicet quæ parentibus debetur, & obedien-
tiam hoc poſtulare vt filia patri obtemperet,& ei quem pater elegit nubat. Nã
vno ſaltem caſu filiæ recuſandi facultas fuit,ſi pater indignum eligiſſet.*l.tunc au-
tem de ſponſal.*Et nos ea de re ſupra late. Et quod ex multis competitoribus ſæpe
2 vnum elegerit,& quidem abiectiorem & viliorem.Idque iis licuiſſe in† filiabus
collocandis oſtendunt verſus Martialis ſupra relati, & hiſtoriæ teſtes ſunt. Re-
centiores Theologi & Iureconſulti quibus hæc duriora videntur, remedia ad-
hibere conantur,etiamſi ipſi ſibi non conſtent in hac quæſtione explicanda.Nã
alii ſponſalia à filia contracta inſciis & inconſultis parentibus cum viro honeſto
& patris conditionis temere non eſſe diſſoluenda,ſtatuunt, vt Klingius *tractat.
cauſar.matrimonial.* Mauſerus ea ſponſalia quandoque toleranda,& patri per-
ſuadendum eſſe ſcribit, ne acerbe patriam poteſtatem exerceat, præſertim ſi a-
liæ accedant circumſtantiæ,idque ſuadeant, vt ſi ſint pares moribus & genere:
iuxta *l.vidua C.de nuptiis.*& ita in Conſiſtorio pronunciari ſolere. Quanquam o-
ptarem, inquit, hac in re certas conſtitutiones à Principibus fieri,quas in pro-
nunciando ſequi oporteret. Ne ſcilicet affectio eſſet iudex, ſicut communiter
fit, ita vt hodie admittatur, cras dirimatur matrimonium liberorum propter
diſſenſum parentum. Hactenus ille, quem ſequitur Schneidevvinus *Tit.de nu-*
3 *ptiis inſtitut.num.*37. Melanthon †ad officium iudicum pertinere ſcribit,iudi-
care vbi parentes habeant probabilem refragandi cauſam, vel vbi non ſit pro-
babilis cauſa. Vnde colligitur hæc omnia iudicis arbitrio committenda.Leges
Geneuenſes & Chytræus diſtinguunt,vt ſi filius annum 20. puella vero 18. non
exceſſerit parentes ſponſalia diſſoluere poſſint, etiamſi diſſentiendi cauſam
grauiorem nullam habeant.Vbi vero eam ætatem exceſſerint & parentes rogati
nullas filiis conditiones quærant liceat liberis iis nubere quos ipſi elegerint. E-
4 go in hac † Theologorum & Iureconſultorum diſſenſione ita diſtinguendum
exiſtimauerim. Sin plures ſint competitores, quibus recte filia collocari poſſit
eam patri obtemperare, & ei nubere debere, quem pater ſuo iudicio elegerit.
Nam æquitas & reuerentia poſtulat, vt illa plus iudicio paterno quam amori,
quo fortaſſis capta eſt,tribuat.Quod niſi fecerit,patrem pro ſua authoritate ſpõ-
ſalia diſſoluere & nuptias impedire poſſe, etiamſi illa 18. annum egreſſa ſit,niſi
de ſuo iure decedere velit,quod Tyndareus fecit in Helena collocanda,& Cal-
lias vt ſ.*cap.6.*diximus. Neque iniuria pater liberos prohibere videtur,qui con-
ditiones honeſtas quærit, & filiæ offert, *l.qui liberos de ritu nuptiar.* etiamſi filiæ
iudicium non probet.Imo culpanda eſt maxime,quæ patrem in ſuam ſententiam
pertrahere, & ei parere poſtulat. Quaſi vero pater eum, quem filia cupit,ei
dare cogatur,cum illa patris conſilium & iuſſum ſequi,neque ab eo,ſine grauiſ-
5 ſimis cauſis diſſentire debeat. Itaque & † hiſtorici filiarum nomina notarunt,
quæ parentibus inconſultis viris nupſerunt.Dionyſ. Halicarnaſſ. *lib.*4. Tarqui-
nius,inquit, duxit Tulliam ipſius tantum voluntate, nec patre,nec matre pro-
bantibus

Digitized by Google

bantibus. Et paulo poſt. Vt vero coniuncta ſunt duo ingenia nefaria,&c. Si vero pater conditiones nullas filiæ quærat & tamen conſentire nolit,ei quem ipſa inuenerit,exiſtimauerim filiam 18.annos natam ſuo arbitrio nubere poſſe, & ſponſalia à magiſtratu ratificanda eſſe, dum tamen digno nubat *dict.l.vt.lu.a.* Nam hoc caſu pater iniuria prohibere videtur, qui nec conditiones quærit, nec quæſitis vult conſentire, ideoque ſua poteſtate abutitur. Et hic Theologorum & ICtorum recentiorum veram exiſtimauerim ſententiam, an pater probabilem habeat cauſam refragandi,alias minime. Nec obſtat *lex viduæ C.de nuptiis.* Nam illa de viduis loquitur quæ ſuo arbitrio nubunt,*vt late ſupra.* Et hæ quidem cautiones niſi adhibeantur,liberi facillime omnia iura, quæ conſenſum parentum requirunt, eludere poterunt. Nulla enim puella erit, quæ non facile aliquem reperiat ſibi parem genere & moribus, & hac ratione patrem conſentire coget.

§.9. SVMMARIA.

1 *Conſenſus filiorum liberior.*
2 *An filiif.tacitus conſenſus ſufficiat ad contrahenda ſponſalia.*
3 *Filiusf.ſine patris conſenſu vxorem ducere non poteſt.*

NVnc de filiorum conſenſu,quod † is liberior videatur,deſpiciendum,ſic enim habet textus *l.13.de ſponſalibus.* Filiofamilias diſſentiente, ſponſalia eius nomine fieri non poſſunt.& *l.12. nec filium C.de nuptiis.* Nec filiumfamilias inuitum ad vxorem ducendam cogi legum diſciplina permittit. Igitur ſicut deſideras ſociare coniugio tuo quam volueris,non impedieris.Ex quibus colligitur ſemper ei poteſtatem à patre diſſentiendi concedi, neque vno ſaltem caſu id ei permitti, vt filiæ cui tum demum diſſentire licet,ſi indignum moribus vel turpem ſponſum pater ei eligat *l.ſed & quæ 12. De ritu nuptiar.* Nam lex de filio tacet cuius non eſt tantus pudor,& maior patri contradicendi poteſtas. Idque reſpōſo Celſi confirmatur *l. 21. de ritu nuptiar.* Non cogitur filiusfamilias vxorem ducere,Et *l.ſequēti 22.* Si patre cogente ducat vxorem, quam non duceret ſi ſui eſſet arbitrii, contraxit tamen matrimonium quod inter inuitos non contrahitur, maluiſſe videtur. Potius enim hoc recuſare,in eo perſiſtere, quod ſi non fecit, maluitque paternæ tandem quam ſuæ voluntati concedere,firmum iuſtumque erit matrimonium, quia non tam inuite, quam grauate patri cenſetur obſecutus. Et apud me nōdum † ſatis exploratum eſt, an filii conſenſus tacitus ſufficiat 2
ad contrahenda ſponſalia,quod iura de tacito cōſenſu de filiafamilias loquantur *l.12.ſed quæ patris,de ſponſalib.& l.7.in ſponſalib. in fin.eod.* Harmenop. *lib.4.* T.1. Et quod filii ipſi ſponſalia contraxerint (quamuis & parentes quoque eorum nomine *vt ſupra c.3.notauimus.*)& parentes eorum conſenſum expreſſum requiſierint argumento eſt,quod *Iudic.14.* legitur,Samſonem rogaſſe parentes vt eam

Digitized by Google

quam viderat in Thimnath vxorem ſibi peterent: ſic enim habent verba. Hanc mihi accipe, quia oculis meis placuit. Et quamuis initio parentes ei refragarentur, quod dicerent, eum de ſuis popularibus vxorem petere debere, tamen de ſuo iure decedunt, eamque illi vxorem petunt. Idem colligitur ex Terentio *act. 1. ſcen. 5. Andria* ex verbis adoleſcentis Pamphili.

Vxorem decreuerat dare ſeſe mihi hodie: nonne oportuit
Præſciſſe me ante? nonne prius communicatum oportuit?

Et *actus 2. ſcen. 3.*

Pamph. *Cedo igitur quid faciam Daue?* Da. *Dic te ducturum.* Pamph. *hem.* Da. *quid eſt?*

Pa. *Egone dicam?* Da. *cur non?* Pa. *nunquam faciam.*

Et *act 3. ſcen. 2.*

Præteriens modò mihi apud forum, inquit,
Vxor tibi ducenda eſt Pamphile.

Vbi Donatus nuptiarum, inquit, ius & poteſtas in patre non eſt. Eodem ſpectant verba in *Hecy. act. 1. ſcen 5.*

Pater Pamphili orare occipit vxorem vt ducat.
Cum acrius inſtaret, fecit animi incertus vt foret,
Tundendo atq; odio deniq; effecit ſenex.
Deſpondit ei gnatam huius vicini proximi. Item:

Quandoquidem ducenda eſt, ego habeo propemodum quam ducam, ait Clitipho, in *Heauton.* Ex quibus manifeſtum eſt filios non tā arcto iure teneri vt filias, & maiorem patri poteſtatem concedi in filiabus collocādis, quam filiis: idq; propter ſexus fragilitatem, & conſilii infirmitatem. Et quod hic non tantum ſit periculi vt in filiabus, quæ fraudib. & captionibus obnoxiæ ſunt. Item filiorum conſenſum expreſſum requiſitum fuiſſe, quamuis & ſuis verbis etiam plerunq; parentes

3 filiis vxores deſponderint, vt ſ. demonſtrauimus *c. 3.* Interim † tamen filiusfam. ſine patris conſenſu vxorem ducere non poteſt *l. nec filium Cod. de nuptiis. l in ſponſalib. in fin. de ſponſal. l. 2. ff. de ritu nupt. l. Paulus reſpondit de ſtatu hom.* etiamſi miles ſit, quibus tamen multum iura indulgent, *l. 3. § filiusfam. de ritu nuptiar.*

§. 10. SVMMARIA.

1 *An filiusfam. patri imperanti vt vxorem ducat obſequi debeat?*
2 *Filii vt plurimum parentum conſilium & auctoritatem in vxore ducenda ſecuti ſunt.*

1 SEd an † filius patri vel auo imperanti vt vxorem hanc vel illam ducat obtemperare & obſequi debeat, quæritur? Et Gellius *lib. 2. c. 7.* vbi diſputat, an ſemper in omnibus patris iuſſis obſequendū ſit, Philoſophorum, Græcorum & Latinorū ſententias recenſet, & tandē concludit: Mediam ſententiā optimam ac tutiſſimam eſſe. Quædam eſſe parendum, quædā non obſequendū. Quæ ſua vi recta & honeſta ſunt, vt fidē colere, vt patriā defendere, vt amicos diligere, ea fieri,

Digitized by Google

eri,&c.ſiue imperet pater,ſiue nō imperet. Sed q̄ his contraria,quæq; turpia,& omnino iniqua ſunt,ea ne ſi imperet quidē.Quę vero in medio ſunt,& ea Græcis tum ἀδιάφορα tū μέσα appellātur:vt in militiā ire,rus colere, honores capeſſere,cauſas defendere,vxorē ducere, quoniā hæc & his ſimilia p ſeſe ipſa neq; inhoneſta ſunt,neq; turpia,ſed petinde vt à nobis agūtur,ita ipſis actionib.aut ꝓbanda fiūt aut reprehēdenda. Propterea in eiuſmodi omniū rerū generib.patri parendū eſſe cenſent. Veluti ſi vxorē ducere imperet,aut cauſas pro reis dicere. Quod a.vtrumq; in genere ipſo per ſeſe neq; honeſtū, neq; turpe eſt : idcirco ſi pater iubeat,obſequendū eſt.Sed n.ſi imperet,vxorē ducere infamē,propudioſam(h.e.à qua pudor & pudicitia,vt ait Feſtus procul ſint.Arnob.*lib.4.*Nec cum fœminis tantū ſed cū viris propudioſos flagitioſosq; miſcere concubitus)criminoſam,aut pro reo Catilina aliquo vt C.Bibulo aut P.Clodio cauſam dicere:nō ſcil.parendū,quoniā accedēte aliquo turpitudinis numero deſinūt eſſe per ſeſe hæc media atq; indifferētia. Similis eſt Muſonii apud Stobæū diſputatio,an patri per omnia parendū ſit? Vbi tandē concludit immorigerū nō eſſe eū,q patris ꝓceptis turpia imperātis non paruerit, ſed eū q recte monēti & præcipienti non obtemperat.In q̄ ſententiā & Epictetus *in Enchirid.* & Simplicius deſcēdere videtur,& Lucian.*in Abdicato.* Neq; n.inquit, concedit patri, vt quiduis imperet, neq; filio neceſſe eſt in omnib.omnino parere. Quædā n. mandata ſunt huiuſmodi vt ſi nō parueris,nō ſis obnoxius pœnæ. Quædā vero id genus, vt niſi obtemperaueris ira ſupplicioq; dignus ſis.Et q̄uis hæc rigore plena eſſe videantur, q ſcil.filius in deligenda vxore patri parere debeat; tamē ſi rem ad amuſſim velim reſecare,& quid pietas,quid reuerentia,quæ parentibus debetur, poſtulet, ponderare voluerimus:fateri cogimur non longe à ſcopo aberraſſe Gellium, & reliquos Philoſophos, qui patri iubenti vxorē ducere parendū eſſe exiſtimant, idq; maxime ſi cauſa aliqua neceſſaria,& æquiſſima(q̄ *Bonauentura* rationabilē & voluntariam cauſam appellat & de ea diſputat) ſubſit *lib.4.diſt.29.q.3.* Veluti ſi pater inimicos plures habeat capitales,quibus reconciliari non poſſet, niſi filius virginem ex ea cognitione ducat. Vel ſi filius puellæ alicui fidem dederit ſe eam ducturum tum patri imperanti filium parere debere. Vel ſi puella de patre bene ſit merita, vt quia eum è carcere vinculis abſciſſis liberaſſet: quod Ariſtomenes feciſſe legitur:hiſto: ia ſupra ex Pauſania recitata eſt *cap.6.*vel ſi pater filio aduerſetur & † prohibeat malam vxorem ducere. Et quidem apud veteres tam Hebræos quam Græcos & Romanos filios vt plurimum parentum conſilium & authoritatem in vxore ducenda ſecutos eſſe ſacræ literæ & bonorum auctorum ſcripta oſtendunt. Iſaac patri vxorem ei proſpicienti non aduerſatur, ſed eius conſilium ſumma cum voluntate amplectitur *Geneſ.24.* Meminerint ergo huius exempli omnes adoleſcentes,& diſcant reuereri authoritatem parentum & diuinæ ordinationis ſanctitatem.Lutherus. Et Iacob de mandato & conſilio patris vxorem ducit nimirum filiam Labani, & patri, vt id faciat imperanti, paret , vt ex illis verbis colligitur. Ne ducas vxorem ex filiabus Canaan

ſurge vade & duc tibi vxorem de filiabus Laban auunculi tui *Geneſ.28.* Et Hyllus Herculi patri mandanti vt Iolen ducat, paret, verba ex Euripide ſupra adſcripſimus. Et Hemon apud *Sophoclem* patri Creonti vetanti ne Antigonem ducat obtemperat his verbis.

Mi pater tuus ſum, & tu recte ſentiens me corrigas
Teq; ſequar. Nullus enim nuptias anteferam tibi recte momenti.

Quæ ſupra cap.6. notauimus. Idem ex Terentio colligitur vbi hæc extat filii Pyſſimi oratio licet ſimulata. *And. ſcen.3.*

Ego hanc amare fateor, ſi id peccare eſt, fateor id quoq;,
Tibi pater me dedo, quiduis oneris impone, impera,
Vis me vxorem ducere hanc, vis amittere,
Vt potero feram.

Item *Act.4. ſcen.4. Hecyr.*

Egi tecum, atq; oraui vxorem vt duceres
Tempus dixi eſſe, impulſu duxiſti meo.
Quæ tum obſecutus mihi feciſti vt decuit.

Et *Hecyra Act.3. ſcen.1.*

Nunquam auſus fui recuſare, quam mihi obtrudit pater.

Act.5. ſcen.5.

Ea lege huic ignoſcam ſi id faciat, quod hunc
Aequum cenſeo Clit. *Pater omnia faciam impera.*
Chrem. *Vxorem vt ducas.* Clit. *Pater.* Ch. *nihil audio.*
Sed tandem obtemperat & Philumelam ducit.

Item:

Tundendo, atq; odio deniq; effecit ſenex
Deſpondit ei gnatam huius vicini proximi.

Item:

Pudorine an amori obſequetur magis.

Act.1. ſcen 2. Item:

Hodie vxorem ducas volo. Item:

Vxorem his moribus dabit nemo.

Ita Pamphilus à Glycerio depellitur & Antipho à ſponſa ſua in Phormione, niſi vtrique error ſubueniſſet. Et hæc quidem omnia legi diuinæ ſunt conſentanea, quæ iubet parentibus parendum eſſe iuxta illud *Pauli ad Coloſſ.* Filii obedite parentib. veſtris per omnia, cuius expreſſa veſtigia in Ethnicorum libris paſſim occurrunt, quale eſt illud Senecæ *lib. de beneficiis.* Nulla vi verborum nulla ingenii facultate exprimi poteſt, quantum opus ſit, quam laudabile, quamque nunquã ab hominum memoria exiturum poſſe hoc dicere: Parentibus malis parui, ceſſi imperio eorum, ſiue æquum ſiue iniquum fuit, obſequentem ſubmiſſumque me præbui. Ad hoc vnum contumax fui ne beneficiis vincerer. Nazianzenus.

κρεῖσσον ἄπαιδα θάνατον φέρειν πάτερ ἢ παρ' ἄλλων εὖ μάθειν.

Melius.

Melius eſt parentem ferre improbum, quam ab aliis beneficia accipere. Quo ſpectat illud, quod veteres ſcriptum reliquerunt, parenti quamuis ingrato ſicut legi auſteræ parendum eſſe. Et ſi quid ignorent morbi aut deceptionis vitio conſolari, atque docere oportet, odiſſe nequaquam: Stobæus. Scribit Ælianus adoleſcentem Eretricum, qui ſcholam Zenonis multos annos frequentaſſet interrogatum, quid nam ibi didiciſſet: Qui cum ſe id oſtenſurum dixiſſet; pater commotus eum verberauit. Id ille moleſte patienterque ferens. Hoc ipſum, inquit, didici vt iram patris moderate feram.

§. II. SVMMARIA.

1. *Quibuſdam ex cauſis licuit filiis diſſentire à parentibus.*
2. *Prima cauſa.*
3. *Alia cauſa diſſentiendi.*
4. *Alia cauſa diſſentiendi.*

SEd & quibuſdam † ex cauſis filiis apud veteres à parentibus diſſentire licuiſſe deprehendo. Qualis hæc eſt. Si † filius à re vxoria abhorreat & vitam cælibem inſtituat eum à patre cogi non poſſe, etiamſi in eius ſit poteſtate. Harmenop. *lib.4.T.4.in fine iuxta l.21.non cogitur, de ritu nuptiar.* Et *l. neq; ab initio C. de nuptiis.l.qui liberis de ritu nuptiar.* Nam & hæc iuſta diſſentiendi cauſa eſt. Idem dicendum † eſt, ſi pater cogat filiam ducere indignam moribus, propudioſam, criminoſam vel ſimili næuo inquinatam *l 72.de ſponſalibus.* Veluti quæ famæ ſit parum honeſtæ. Recte Cicero perditiſſima ratio eſt diligere formam, negligere famam *ad Heren.4.* Et bona exiſtimatio pecuniis præſtat. Plutarch. Non oculis decet neque digitis vxorem ducere, quemadmodum pleriq; ſupputant, quantum in dotem afferat, neque quemadmodum ſe conuinctura ſit reputant. *in præcept. connubial.* Nam non minimum habet momenti præiudicium fama. Et non abs re dixit Heſiodus. Non de nihilo eſſe, quod fama populari iactatur. Et qui coniugium quærit proſperum, & ſine labe is ante omnia niti debet, vt vxorem deligat de qua mentiri fama veretur, vt Auſonii verbis vtar, & idem Auſonius in precatione matutina.

——Nec vero crimine lædar
Nec maculer dubio, paulum diſtare videtur
Suſpectus vereq; reus.

Itaque recte ab Olympiade Philippi coniuge iuuenis notatus eſt, qui vxorem duxerat formoſam ſed famoſam. Demens, inquit, oculis duxit vxorem non auribus. Etenim ſi Cæſar merito ob adulterii ſuſpicionem vxorem repudiauit, quod diceret Cæſaris vxorem non tantum crimine vacare oportere ſed omni criminis ſuſpicione: quanto iuſtius iuuenis eius recuſabit nuptias, quæ licet innocens ſit, tamen populari ſermone traducitur, & lingua φιλοκερτόμα circumfertur? Quis enim non mallet ſurdaſtrum ducere, quam talem, quæ male audit, &

Digitized by Google

marito dedecori futura eſt: Huc refer ſi pater filium cogat ducere puellá genere
& eius natalibus indignam, vt ſubulci vel Agaſonis filiã, ꝙ & in Ægypto turpe
fuiſſe refert Herodotus. Apud Ægyprios, inquit, ſoli omnium ſubulci nõ ingre-
diuntur templũ, neq; aut filiam aut cuiuſpiam eorum filiam in matrimonium
ducere. Ipſi inter ſe ſubulci dant, accipiuntq; filias. Idem dicendum ſi pater filiũ
4 iubeat † ſpuriam ſeu notham ducere. Nam & hæc quodammodo infamis eſt, &
de nothis ſemper male ſuſpicantur, & ſentiunt homines. Quamuis ex concubi-
tu illicito ſæpe videmus naſci viros optimos, & fœminas lectiſſimas. Interim ta-
men hic næuus iuſtam excuſationem meo iudicio præbet filio recuſandi nu-
ptias. Nam nothi vt plurimum matris indolem referunt: Et quia negliguntur,
plerumque animum ad malas artes applicant; quod latius Eraſmus explicat in
lib. de Chriſtia. matrim. Sed etſi alia ſit probabilis ſaltem cauſa, cogendum filium
non exiſtimauerim, vt quia ſancte affirmet, ſe prorſus ab ea quam pater obtru-
dere vult abhorrere, quam tamen toto pectore, vt dicitur, amare debeat, vel in-
clinatione & occulta quadam vi naturæ, vel alia de cauſa, & pertinaciter eam
recuſet, vt ille apud Terentium, ſe non poſſe eam ducere, quam pater illi obtru-
dere vult. Interim tamen non ilico, vt recte Eraſmus monet, obtemperandum
erit illius affectibus, ſed dandum aliquod temporis ſpatium ſi forte corrigatur
cupiditas. Verum ſi durat affectus non omnino abſurdus, erit humanitatis pa-
rentum de ſuo iure aliquid concedere, quemadmodum apud Comicum Cliti-
phonti reiicienti, quas mater offerebat nuptias, pater concedit illam ducere fi-
lio, quam expetebat. Nam etſi maxime culpandus ſit filius, qui patris conſili-
um & auctoritatem aſpernatur, tamen patris eſt cum filio moderate agere, & de
ſuo potius iure decedere, quam filium inuitum & repugnantem in nuptias con-
iicere. Neque verendum eſt vt poteſtate ſua parentes abutantur, propter ſum-
mam in liberos affectionem, quæ crudelitati maxime eſt inimica, eamq; repel-
lit. Itaq; neminem tam inhumanum reperiri poſſe exiſtimo, qui nõ hac ἐπιεικείᾳ
potius, quam ſummo iure vti velit. Nam στοργὴ πρὸς τὰ τέκνα, hoc eſt, naturalis
affectio erga conceptam ſobolem id ſuadere imo imperare videtur, quam con-
culcare dæmonicum eſt, vt recte ſcripſit Procopius Gazæus *in Deuter.* Quantum
autem liberis parentes indulſerint, quaque moderatione vſi ſint, oſtendunt ex-
empla apud Valerium Max. & imprimis Lucii Gellii *lib. 5. T. 9.* Seneca de patre fi-
lium abdicante & domum expellente: Quanto, inquit, cum dolore pater mẽ-
bra ſua reſecat? Quot ſuſpiria ducit illa reſecans? Quoties lacrymatur vbi illa re-
ſecauerit, & cupit illa in locum ſuum reponere. Et idem Seneca *libr. de beneficiis.*
Huic rei non impoſuimus legem, quando ſatis naturã cauiſſet, quomodo nulla
lex amare parentes indulgere liberis iubet. Superuacaneum eſt, inquit, in natu-
ræ ias impelli, *lib. 4. c. 17.* Quæ his verbis explicat Eraſmus. Hanc cauſam eſſe ar-
bitror, quod nullum extet ſpeciale præceptum, quo parentes iubentur diligere
liberos ſuos, quemadmodum nemo iubetur ſeipſum diligere. Hanc legem ſic
inſculpſit intimis omnium affectibus natura, vt ſuperuacanea videatur naturæ
lex.

Digitized by Google

lex. Atque eo ſpectat reſponſum Pauli *l. Titia de verb. oblig.* Cum parentes de matrimonio liberorum conueniſſent, & adiecta eſſet pœna, reſpōdit nihilominus liberum eſſe negligere parentum conditionem & repudiare pactas nuptias, nec propterea pœnam committi. Idem ex Terentio colligi poſſe videtur. *And. Act. 3. Scen. 2.*

Nam gnatus quod pollicitus eſt, haud dubium eſt mihi
Si nolit, quin eum merito poßim cogere.

Vnde conſtat propter promiſſionem cogi potuiſſe filium, quæ ſi nō interueniſſet, cogi non potuiſſe. Huc facit illud Luciani vbi Bacchus ita loquitur: Ad Symnichen diuertit Charinus, cuius gratia tantas iras parentum ſuſtinuit, cum diuitem illā vxorem ducere negaret, quæ quinq; in dotem talēta allatura erat. Item cuiuis rei argumentum eſt, vtiq; illud, ꝙ neq; nunc vxorē duxit, ſed cum à patre cogeretur, & vim prope pateretur, tamen negauit ducere. Interim tamen iuſtā filios cogendi veteribus cauſam fuiſſe, ſi propter amorem & turpem libidinem nuptias recuſaſſent conſtat, idq; tradit expreſſe Harmenop. *lib. 4. T. 4.* his verbis: Filius qui in poteſtate eſt luxurioſe ac intemperanter ſe gerens nuptias recuſare non poteſt. Et luxurioſum filium abdicari, h. e. familia & domo eiici potuiſſe ex Seneca colligitur *lib. 5. declam. 3.* Quidā habebat filiū frugi & luxurioſum: abdicabat luxurioſum. Et Lucian. *in Abdicato.* Facit *c. ſicut.* §. *his ita. 32. q. 2.* Quod cum dicto Pauli congruit *ad Corinth.* Propter fornicationē ſuam vnuſquiſq; habeat vxorē, & vnaquæq; ſuū habeat maritū. Item Hoc autem dico propter incontinentiā veſtrā. Ita *in Andria* Chremes ait, ſe nullam obiurgandi cauſam habere, ſi filius nolit vxorem ducere. Sed ſi propter amorem nolit vxorem ducere eam eſſe iniuriam, quæ obiurgandi cogendique cauſam præbeat. Eodem ſpectant verba de Pamphilo tandem coacto ducere:

Cum pater orare vxorem vt ducat occipit,
Ille prius ſe negare, ſed poſtquam acrius inſtat
Pater, facit animi incertus vt foret.

§. 12. SVMMARIA.

1 *An deformitas ſit legitima cauſa diſſentiendi.*
2 *Deformitas in muliere magnum dedecus.*
3 *In coniugio ante omnia forma ſpectatur.*

SEd quid † ſi deformitatē aut corporis vitiū alleget filius vel filia, an audiēdi ſint tanquā legitimam diſſentiendi cauſam allegātes, cur eum eamue, quem quamue pater obtrudit accipere in matrimoniū nolint? Et apud Terent. hanc excuſationem adfert Clitipho, cur Panocratæ filiam ducere nolit, ꝙ dicat eam ruffam eſſe, cæſiam, ſparſo ore, adunco naſo, hoc eſt, deformem. Caricles item apud Achillem Statium vxorem, inquit, mihi pater dare ſtudet, eamque deformem, duplici vt malo mulcter. Nam cum magnum malum ſit formoſa mulier, qui poterit deformis non duplo maius eſſe. Sed pater meus diuitiis inhians affinitatē iſtā affectat, me miſerū, pecuniæ tradar, vt vxori mancipiū ſim Et apud 1

Hero-

Ingenuam malo,ſed ſi tamen illa negetur,
Libertina mihi proxima conditio eſt.
Extremo eſt ancilla loco,ſed vincit vtramq;
Si facie nobis hæc erit ingenua.

Et deformitas quidem Chremeti idonea cauſa viſa eſt, vt de ſuo iure remitteret,& filio eam ducere permitteret quæ placeret.Itaque Clitipho *quandoquidem* inquit,*ducenda eſt,*

Ego habeo propemodum quam ducam,
*Nunc laudo Gnate,*Clitip. *Archodinis filiam.*Soſt.*Perplacet.*

Quamuis etiam deformis aliquando propter morum & ingenii elegantiam ametur,vt ſcripſit Lucretius:

Nec diuinitus interdum Venerisq; ſagittis
Deteriore fit, vt forma muliercula ametur.
Nam facit ipſa ſuis interdum fœmina factis,
Morigerisq; modis & mundo corpore culta,
Vt facile inſueſcat vir ſecum degere vitam.

Hinc Euripides:Non forma mulierum ſed virtutes delectant maritos. Ouidius
Certus amor morum formam populabitur ætas.

Sed nos de iis quæ ἐπὶ τὸ πλεῖστον accidunt loquimur.Nam quæ nunquam aut raro vſu veniunt,ea non curant legiſlatores. *l.iura cum trib.ſeq.ff.de legib.*Qua de re ſupra latius.Ex quibus efficitur non poſſe patrem neque debere cogere filium, vt inuitus eam ducat,quam ei pater obtrudit, maxime ſi probabilem recuſandi cauſam habeat,quales ſunt illæ,quas commemorauimus. Filium vero patri parere debere recta monenti, & conditionem idoneam quærenti, neque ab eo ſine maxima & grauiſſima cauſa diſſentire. Quod ſi fecerit & ſine cauſa ei refragetur,peccatum eſſe maximum,quod tandem impune laturus non ſit.Nam recte Viues:Magno & perpetuo rerum vſu,atque experimentis deprehenſum eſt, raro eſſe fortunata coniugia, quæ clanculum inter puellam & iuuenem coierunt. Contra perpauca infelicia, quæ ſunt parentibus autoribus confecta & confirmata:*de officio mariti & coniugis.*

§.13. SVMMARIA.

1 *Liberi quibus caſibus abſq; parentum conſenſu ſponſalia contrahere poſſint?*
2 *Filia emancipata abſq; parentum conſenſu nuptias non contrahit.*

NVnc videndum quibus † caſibus liberi abſque parentum conſenſu ſponſalia contrahere poſſint: Et quidem ſi pater furioſus ſit,conſentire nuptiis non poteſt.Ideoque nec eius conſenſus requiritur.*l.9 ſi nepos de ritu nupt.l.ſi furioſo C.eod.2.*Si pater abſens ſit vel ab hoſtibus captus & liberi abſque eius conſenſu matrimonio iungi poſſunt: Si tamen eius aduentum triennium expectauerint, & liberi illis nubant, quorum conditionem certum ſit patrem non repu- 1

diaturum, hoc eſt, quas nuptias veriſimile ſit patrem tolerare poſſe. *l. eod. ſi pater, & l. ſi filius de nuptiis.* hoc eſt, ſi indignum genere vel moribus ſponſum vel ſponſam non eligant, ſed frugi & generi conuenientem. Triennium eſt tempus legale *l. 2. C. de repudiis 3.* Filius emancipatus itidem abſque patris conſenſu vxorem ducere poteſt, *l. filiusfamilias emancipatus 25. de ritu nuptiar. & l. 3. §. ſi emancipatus ff. de contra tabul. poſſeſſione*, ſummo iure, &c. Quod tamen ita moderandum & temperandum eſt, vt in matrimonio contrahendo patrem in conſilium adhibeant, eiuſque iudicium explorent. Idque honeſtatis ratio flagitare videtur. Accurſius. Filia † tamen emancipata quoad vigeſimum quintum annum attigerit non modo primas ſed ne ſecundas quidem nuptias ſine patris conſenſu contrahit *l. viduæ, C. de nuptiis. l. 20. in coniunct. eod.* Nam plus periculi eſt in filia quam filio propter ſexus & conſilii infirmitatem. Ideoque arctiori iure tenetur. 4. Si pater durus ſit & liberos iniuria nubere prohibeat vel indignum eligat generum vel ſponſam filio, abſq; eius conſenſu ſponſalia inita rata erunt, qua de re ſupra latiſſime. 5. Si maiores 25. annis ſint puellæ ſuo arbitrio inconſultis parentibus contrahunt ſponſalia impune, nec eam ob cauſam exhæredari poſſunt. *Nouella vt cum de appellatione cognoſcitur, §. cauſas.*

§. 14. SVMMARIVM.

Filii maiores viginti quinque annis an ſuo arbitrio abſq; parentum voluntate contrahere ſponſalia poſſint?

SEd an filii etiam maiores 25. ſuo arbitrio abſque parentum voluntate contrahere ſponſalia poſſint, quæritur? Et exiſtimauerim nō poſſe, quod lex de filiabus tantum loquatur, eique permittat poſt annum 25. nubere inconſulto patre. His haud dubie de cauſis lata, quod puellarum nuptiæ abſq; periculo tam diu protrahi & differri non poſſint ac maſculorum. Nam filia matura viro & plenis nubilis annis patrem etiam tacite rogat, vt viro collocetur, vt ait Menander: nāq; patris monet negligentiam ætas virginis, vt Terentius loquitur: & quod periculum in mora, verendumque ſit, ne ſi pater id negligat vel nubere prohibeat illa ad malas artes animum applicet, & aliquod dedecus in ſe admittat, vt eſt natura hominum procliuis ad libidinem. Nam pudicitiæ aſſeruandæ cuſtodes conſtituere difficile eſt, vt recte dixit Iuuenalis.

Cuſtode & cura natura potentior omnis. Sat. 4.

Ideoque puellarum nuptias maturandas nullamque moram his fieri aut adferri oportere, ſapienter legiſlatores ſtatuerunt, quod grandiuſculæ & prouectiores ætate à nemine expetantur & negligantur: eaque procraſtinatione caſtitati & famæ puellarum, labes quodammodo aſpergatur. Vnde illle apud Plautum.

Virginem habeo domi grandem dote caſſam atq; inelocabilem,
Neq; eam locare poſſum cuiquam.

Quibus

Digitized by Google

Quibus de cauſis maior licentia patri conceditur in filia collocanda quam filio. Nam præſes prouinciæ filiæ poteſt in prouincia conditionem quærere, filiis vero prouincialem vxorem ducere volentibus conſentire non poteſt. *l. etſi contra, C. de nuptiis.* Et tutor filiam ſuam pupillo in matrimonium dare non prohibetur, filio vero ſuo pupillam collocare prohibetur. *l. liberum, §. vlt. de ritu nuptiar.* Quæ omnia in maſculis ceſſant. Nam eorum nuptiæ citra periculum pudicitiæ (quæ in viris pro nihilo habentur.) Item famæ exiſtimationiſque damnam differri poſſunt non tantum ad 25. ſed & ad annum trigeſimum, & vltra. Et tantum abeſt vt ea res illis probro ſit, vt etiam Plato & Heſiodus & Solon ante annum trigeſimum illos nolint vxores ducere. Imo Ariſtoteles *in Politicis* annum coniugii trigeſimum ſeptimum maſculis proſtituit, puellis vero annum 18. vt ſuo loco latius explicabitur. Ex quibus efficitur filium etiam poſt vigeſimum quintum annum patris conſenſum in nuptiis requirere debere, & patri obtemperare, iis tamen cautionibus adhibitis quas ſupra notauimus. His adiice & hãc exceptionem, ſi pater ſuo iuri renunciet, & liberis concedat pro arbitrio coniugem eligere, quod Tyndareum & Calliam feciſſe ſupra notauimus. Vel ſi amicis & procuratoribus mãdet vt filiabus maritos eligant, idq; ſe ratum habiturũ: certe ſponſalia hæc, quin rata ſint dubitandum non eſt. Idq; de Cicerone referunt, qui cum longius abfuturus eſſet ne de nuptiis filiæ ad ſe referrent, egerũt quod probaſſent. Apud Xenophontem Gobryas Cyro filiam committit vt eam pro ſuo arbitrio collocet. Pecunias has tibi dono, inquit, Cyre, ac filiam hanc in poteſtatem tibi trado, vt de ea, ſicut ipſe voles, ſtatuas *lib. 5. Cyripædias.* Eam Cyrus poſtea deſpondit Hyſtaſpæ vt refert idem Xenephon *lib. 8.* cuius verba adſcribimus. Tibi vero, inquit Cyrus, mi Gobrya virum filiæ dabo. Me igitur dabis ait Hyſtaſpis. Tum Cyrus. Num tibi, inquit, ſunt facultates, quæ puellæ bonis reſpondeant. Ita me Iupiter amet, ait, quę vel multo etiam pluribus pecuniis reſpondeant. Et vbinam, inquit Cyrus, has facultates habes? Hoc ipſo loco ait Hyſtaſpis vbi tu quoque ſedes, qui mihi amicus es; id vero ſufficit mihi: ſubiecit Gobryas ſtatimq; porrecta dextera. Da hunc mihi Cyre, ait, quia eum accipio, Græce δίδου ὦ κῦρε δέχομαι γὰρ. Et præhenſa Cyrus Hyſtaſpæ dextra Gobryæ illam accipienti dabat. Ita & Siphridates interrogatus ab Ageſilao num Cotyi vxorem filiam dare vellet; reſpondit ſe perlubenter facturum, quicquid Ageſilao videretur. Igitur, inquit, Ageſilaus, mihi videtur vt tu Sephridata Cotyi filiam des vxorem: tu vero Cotyi eam ducas: Xenophon *libr. hiſtor. Græcar.* Qua de re infra.

§. 15. SVMMARIA.

1 *Liberi inconſultis parentibus ſponſalia contrahentes qua pœna afficiendi.*

2 *Abdicationis mos apud Græcos.*

3 *Abdicationis formula.*

4 *Explicatur l.abdicatio C.de pat.poteſt.*
5 *Exceptio regulæ.*
6 *Parentes ſi filio vel filiæ delictum condonarint an nihilominus magiſtratus in eum animaduertere poſſit.*

1 SEd an liberi † impune inconſultis parentibus clam ſponſalia contrahere poſſint, an vero propter auctoritatem ſpretam coercendi ſint, vel pœna carceris vel pecunia, vel alia extraordinaria? Et coercendos exiſtimauerim. Nam vt honos parentibus tribui aut haberi maior nullus poteſt, quam ſi de eorum conſilio & iudicio animum ad nuptias adiiciant, ita contumelia nulla indignior illis infertur, quam ſi illis ſpretis & inconſultis ſponſalia & nuptias ineant, vt recte ille apud Terentium queritur.

Adeon' impotenti eſſe animo, vt præter ciuium morem
Atq; legem, & ſui voluntatem patris:
Tamen hanc habere ſtudeat, cum ſummo probro.

Itaque merito & recte coercendi & puniendi ſunt. Nam cum nemini iniuriam inferre impune liceat, multo minus parẽtibus, qui poſt Deum ſecunda cauſa vt ſimus ſunt, vt Procopii verbis vtar. Iniuria autem eſt & contemptus inſciis & inconſultis parentibus ea tractare & agere, quæ parentes agere decet, & quæ à parentum conſilio & voluntate maxima ex parte pendent, quæq; ad totius vitæ curſum feliciter aut miſere peragendum pertinent. Lege Moſaica qui parentibus maledixerat capite pœnas luebat, & lapidibus obruebatur. *Leuit.30.Deute.27.Exod.22.* Et prouerbio dicitur: Oculum ſubſannantem patrem, contumeliamque patris ſenio parantem corui torrentium eruent. Legis Seruiæ hæc erãt verba, vt Feſtus Pompeius tradit. Si parẽtem puer verberauerit, aſt olle ploraſſit parentes puer diuis ſacer eſto. aſt, inquit, pro certo ploraſſit, proclamarit, id eſt, capitale ſupplicium irrogandum eſt ei, eatenus vt lacrymæ, vox & clamor meritum dolorem teſtificẽtur. Alii Romuli legem fuiſſe exiſtimant. Etſi autem filius, qui neſcio patre nuptias contrahit, patri neque maledicat, neq; colaphos infringat, tamen certum eſt, eum ludibrio & contemptui patrem habere, & vehemẽtiſſimis doloribus afficere. Quid enim indignius, quam cum parentum contemptu & neglectione nuptias quærere? Itaque optandum eſſet, vt liberi in hoc ipſo negocio parentum conſilium & authoritatem ſequerentur ſemper, aut cũ contra faciunt, à magiſtratu in eos animaduerteretur, vt Lutheri verbis vtar. Et quidem iure ciuili infamia notatur, qui ſciens, inconſulto eo cuius in poteſtate eſt, vxorem duxerit *l.1.de his qui notant.infam.* Pœna autem erit, ſiquidem tenuioris fortunæ ſint, vt in cuſtodia collocentur, & ibi biduum aut triduum macerentur. Vel ſi locupletiores ſint, vt mulctam pecuniariam pro modo facultatum exſoluant in vſus pauperum erogãdam. Qua de re extat lex Platonis *lib.11. de legibus.* Si quis in hac ciuitate parentes, minus quam decet colat: Qui ita negligitur vel per ſe, vel per alium ad tres de legum cuſtodibus ſeniores rem deferat,

Digitized by Google

rat,& ad tres de connubiorum procuratoribus, qui re patefacta,in eos, qui iniuriam intulerunt animaduertant. In viros quidem nondum triginta annos & mulieres quæ quadrageſimum annum non exceſſerint vinculis atque verberibus. Quod ſi ætate prouectiores ſint,neque deſinant parentes negligere, imo eos affligant,in ius vocentur. Iudicent autem ciues ſeniores, & condemnatus ſoluat patiaturue quod ab iis conſtituetur, ita vt nihil prætermittatur, quod dare hominum aliquis,patiue poſſit. Similis lex fuit, vt liberi parentes alant, aut vinciantur Seneca *declam.1.& 7.* Vel vt ipſis parentibus in eos animaduertere liceat,quemadmodum veteres feciſſe,hiſtoriæ teſtantur. Apud Græcos quidem leuiſſimis de cauſis liberi abdicantur à parentibus, hoc eſt, cum infamia domo eiiciebantur,vt Nonius ſcribit,& dicebatur abdicatio. Cuius duæ erant formæ, vt ſcribit Quintilianus *lib.7.cap.5.* Altera criminis perfecti, vt ſi abdicetur raptor vel adulter. Altera imperfecti velut pendentis, & adhuc in conditione poſiti: quales ſunt in quibus abdicatur filius,quia non pareat patri: Quam tamen Plato vult fieri cum cauſæ cognitione, & de conſilio propinquorum, hoc eſt,agnatorum & cognatorum,eorumque ſuffragiis. Et ſi plura quam dimidiæ partis ſuffragia pater habuerit,liceat ei filium abdicare,alias minime. *lib.11.de legibus.* Cauſas autem has recenſet Lucianus. Si filius noctu foris cubuiſſet,ſi cōmeſſationibus deditus eſſet,ſi lenones pulſaſſet, ſi libidinibus ſeſe contaminaſſet. Item, qui voluntati paternæ repugnaſſet abdicari poterat. Quintilianus *in declamationibus declam.9.* vbi ita filius loquitur. Neque inficior fuiſſe me lentiorem quam vt oportuit,tametſi hoc pręcipue videor habere patris ſimile. Item. Non ego æs alienum luxuria contraxi,nec profuſus in vitia fortuna noſtra male vſus ſum. Et paulo poſt. Quo tandem patereris animo, ſi delicatus adoleſcens tempeſtiua conuiuia,& peruigiles ludos aduocata ſodalium turba ſolutus atq; affluens agerem, cum abdicatione dignum putes, & vltimo patriæ poteſtatis fulmine coercendum,quare mendico ſeni porrexerim Non redempta meretrix, non egeſtum conuiuiis fœnus, non lenonum paraſitorumque chara adulatio in crimen venit. Et Lucianus: quod obſequium, quam curam filio indignā prætermiſi; quando foris cubui; quas intempeſtiuas potationes; quas commeſſationes obiicis? Qui luxus; quis leno pulſatus eſt; quis accuſauit? Nemo profecto. Atque hæc ſunt, ob quæ præcipue permittit lex abdicare. Exemplum apud Lucianum *in Abdicato.* Quidam à patre iuſſus, vt nouercam ſanaret inſania correptam,id facere recuſauit; ea de cauſa abdicatur,etiamſi probabilem refragandi cauſam habeat,quod dicat morbum curari non poſſe,& quod ſine ſuſpicione eam curare non poſſit, ſi quid ipſum fallat aut vos deſtituat. Eandem facti ſpeciem recitat Seneca *in declama.lib.4.declam.5.* Et Danaus Hypermneſtrā in ius vocauit,quod illa maritum ſuum non interemiſſet, & ſola ex omnibus filiabus patris imperata facere neglexiſſet Nam ſe ab ea maxima iniuria affectū interpretabatur. At filia Argiuorum ſententiis abſoluta fuit, & in eius iudicii memoriam Venerem Nicephoræ dedicauit, quam ſe vidiſſe Pauſanias refert

Digitized by Google

*lib.2.*Et apud Senecam ea de re plura *in lib.declam.*Vbi propter nuptias etiam abdicationes factas eſſe oſtenditur *lib.1.declam.* de filio qui ab Archipiratis captus petiit à patre,vt redimeretur:Cum id parentes negligerent,Archipiratæ filia eũ iurare coegit,vt ſi dimiſſus eſſet ſe vxorẽ duceret. Promiſit iuratus. Relicto patre illa adoleſcentem liberatum ſecuta eſt,& paulo poſt eum duxit.Poſtea orba puella inuenta eſt,q̃ genere proximus ducere cogitur, pater ei imperauit,vt Archipiratæ filiam dimittat & orbam ducat:cum id recuſaret.eum abdicauit.Item *lib.2.declam.2.* Vir & vxor iurauerant,vt ſi quid alteri humanitus accidiſſet,alter moreretur. Vir peregre profectus eſt,miſit nuncium vxori qui diceret ſe deceſſiſſe,vxorq; iureiurãdo ſatisfaceret,ſe ex alto præcipitauit; poſtea recreata pater iubet vt virum relinquat:Non vult;abdicatur. Aliud *lib.5.*de patre qui filiũ coegit repudiare vxorẽ filiam inimici ſui,q̃ duxerat patre abſente. Et ea de cauſa filium nolentem repudiare abdicat. Ita & Simo Pamphilum abdicare voluit,patris nomen recuſans, quod contra ipſius voluntatem Pamphilus clam duxiſſet vxorem.Sic enim loquitur.

*Quid mi pater?*Si. *quaſi tu huius indigeas patris?*
Domus,vxor,liberi inuenti inuito patre.

Hi mores,inquit Eraſmus,minantur abdicationem: Pamphilus autem ſupplex fit patri veritus ne domo eiiciatur.

Tibi pater me dedo,quiduis|oneris impone, impera.
Vis me vxorem ducere hanc, vis amittere,
Vt potero feram.

2 Mos autem †abdicationis hic fuit apud Græcos, vt pater per prçconẽ coram omnibus enũciari curaret,& abdicaret,ne amplius ſecundũ leges eſſet filius.Plato *lib.11.de legib.*Vnde ἀπειπεῖν apud Græcos pater,filius ἀποκηρυχθῆναι dicitur.Infamiam autẽ & labem hunc abdicandi morem aſperſiſſe liberis ex Luciano colligitur,vbi ita adoleſcẽs loquitur.Iterũ à familia alienor, ceu ob id ipſum ad breue tempus receptus,vt maiori cũ infamia ſæpius eiicerer domo. *in Abdicato.*Deinde & domo eiectum eſſe & familia remotũ eſſe eũ,qui abdicaretur,neq; deinceps in liberorũ loco numeratum eſſe, ſed & à bonis expulſum, quoad viueret pater, Valla tradit *lib.5.* Neq; abdicatũ pater alere tenenebatur,imo pauperrimum & veſtibus ſpoliatũ dimittebat, neq; is hæres patri erat. Sed & ad tẽpus fiebat abdicatio,ita vt filius domo & familia aliquando exularet,& poſtea reciperetur,vt oſtendit idem Lucianus *de Abdicato.*qui cũ patrem inſania laborãtem ſanaſſet denuo receptus eſt in familiã,qui ita queritur. Videris igitur q̃ mercedẽ curationis ferã cũ rurſus ab illo abdicor, iterũ alienor à familia ſeu ob idipſum ad breue tẽpus receptus,vt maiore infamia rurſus eiicerer domo.Sed abdicatio hæc apud magiſtratum fiebat.Nam pater filiũ,qui eũ iniuria affeciſſet aut dicto audiens non fuiſſet in ius vocabat,cauſas allegabat, cur filiũ aut filiã familia remoueret.Et filius contradicens & ſeſe excuſans audiebatur:tandẽ cauſa cognita & probata admittebatur abdicatio.Idq; ex eodem Quintiliano colligitur apud

Digitized by Google

quem loquit' abdicatus, quãq̃ cauſas abdicationis pater altius repetit: Cur, in-
quit, cũ ego inimicũ haberẽ pauperẽ tu amicũ filiũ ei⁹ habuiſti? *decl.9.* Apud Lu-
cianum vero hæc ſunt verba: Neq; n. legislator omnib. iſtam poteſtatẽ permiſit,
neq; vti quoslibet filios, neq; quoties libuerit abdicer, neq; quibuslibet de cau-
ſis. Eaq; gratia iuſſit ne liberi eſſẽt & citra iudiciũ vindicta: ſed ad iudices vocat,
æſtimatores cõſtituit, qui neq; per iracundiã, neq; per calumniã ꝙ iuſtum ſit iu-
dicent. Quare noluit rẽ iniudicatã agi, neq; indefenſa cauſa liberos ſtatim capi
vincirique: verũ & aquam infundit & ratio redditur, & nihil excuſſum relinquit.
Quandoquidem hoc ſolum authoritatis datur patri, vt ad iudices vocet, verum
iudicandi authoritas an merito accuſet penes vos eſt, qui iudicio p̃ſidetis. Abdi-
cationis formula apud Valer. Max. extat, qua L. Manlius vſus eſt. Cum Silanum 5
filium meum pecunias à ſociis accepiſſe probatum ſit, & Republ. & domo mea
indignum iudico, protinuſq; è conſpectu meo abire iubeo. Valerius Max. *lib.5.c.*
8. Ad breue etiam tempus abdicare licuiſſe patrib. Lucianus oſtendit, & Seneca
lib. controuerſiar.3. Etſi autem patri filiũ licuit abdicare, non tamen filio abdicare
patrem ius eſt. Ariſtotel. *Ethic. lib.2.c.14.* Abdicatio autem, quæ apud Græcos fuit
vſitatiſſima Romanis legibus non fuit comprobata, vt ſcribunt Diocletianus &
Maximinus. *C. de patria poteſt. l. abdicatio.* Quod tamen apud me nondũ explora- 4
tum eſt, & exempla apud Valer. Max. aliud innuere videntur. Nam Celetes e-
ques Romanus Cæſari iubenti, vt quem filiorum abdicaret, reſpondit: Celeri⁹
mihi Cæſar omnes filios eripies, quam ex his ego vnum domo pellam mea. Et
Torquatus iunior domo paterna eiectus, præ mœrore extinctus eſt. Valerius
Max. *lib.2.* Themiſtoclem ferunt à patre abdicatum fuiſſe, matremq; præ dolo-
re ignominiæ filio illatæ voluntaria morte vitam finiuiſſe. Plutarchus. Sed vtut
ſit ad continendos in officio liberos, & vt parentibus debitus honor exhibea-
tur, hunc abdicandi morem in vſum vitæ deductum eſſe nemini obſcurum eſt.
Nam ſi liberi parentib. ſint immorigeri; ſi improbis ſint morib. ſi parentib. ma-
ledicant, aut iniuriã inferant, quidni liceat eos veſtib. ſpoliatos & nudos domo
& familia eiicere, ſaltem ad tempus aliquod breue: cũ apud Romanos impune
occidere, vendere & apud Hebræos lapidare licuerit? Quibus & ego hanc cau-
ſam adiicio, ſi inſciis & ſpretis parentib. ſpõſalia ineant, vt parentibus eos ad ali-
quod tẽpus domibus & larib. eiicere liceat: vel alia ratione in eos animaduerte-
re. Quod ſi liberos exhæredare parentibus ius eſt qui iis incõſultis & inſciis nu-
ptias contraxerunt: *Nouell. vt cum de appellat. cognoſcitur. §. ſi vero.* cur nõ & eadẽ ra-
tione etiã in eos animaduertere & punire liceat, qui ſaltẽ ſpõſalia cõtraxerunt?
Nã & hic patriam poteſtatẽ violatam eſſe nemini eſt obſcurum. Ex ordinatione
Electoris Saxoniæ liberi qui abſq; parentum conſenſu ſpõſalia contrahunt, pro
qualitate cauſæ vſq; ad dimidium legitimę, vel etiã prorſus exhæredari, carcere
puniri, & ex eius ditione exterminari poſſunt. T. von Ehegelöbnüſſen. *fol. 99. ex l.*
Tauri 49. fol. 429. puniuntur amiſſione omnium bonorũ. Idq; in Ducatu Sleſui-
cenſi frequẽtari & in ſilab. obtinere ſcimus, præſertim ſi ad ſpõſalia cõcubitus
acceſſe-

acceſſerit. Et Carolus V anno 1540. idem ſtatuit. Et nuper Henricus IX. Rex Galliæ: His autem pœnis non ſubiiciuntur illi liberi qui abſque parentum conſenſu nuptias contrahere poſſunt. Quales ſunt liberi furioſi abſentes. Item emancipati, patris iniuria liberos prohibentis nubere, vel concedentis, vt pro arbitrio nubant, de quibus ſingulis paulo ante diximus.

5 His adiice & hanc exceptionem, ſi † parentes liberis culpam deprecantibus delictum condonauerint. Nam pro peccato magno paululum ſupplicii ſatis eſt patri, vt ille apud Terentium loquitur. Itaque Diuus Ambroſius *epiſtol.43.* Siſynium laudat, quod filio qui eo inconſulto vxorem duxerat offenſam remiſerit. Verba Ambroſii hæc ſunt: Quod filio noſtro remiſiſti meo rogatu, qui te inconſulto vxorem acceperat pietati magis tribuo, quam noſtro amori. Plus enim eſt pietatem ipſam de te impetrauiſſe, quam cuiuſquam petitionem. Et paulo poſt: Pulchre itaque geſtum, vt te patrem recognoſceres ſimul, quia iuſta indignatio fuit, quoniam venturam in locum filiæ debuiſti eligere iudicio, cui fieres pater. Fuit ergo quod ſuccenſeres, ſed fuit etiam quod remitteres. Feciſti igitur quod boni parentes, vt cito ignoſceres, ſed obſecratus. Nam antequam rogaueris non erat ignoſcere, ſed factum probare. Deinde diutius differre veniam, & tibi acerbum & illis inutile. Neque enim paterna viſcera diutius tolerare poſſent. Et Ioſephus *lib.4.cap.8.* parentes ad ignoſcendum propenſos eſſe debere tradit, ſi liberi reprehenſi & moniti reſipiſcentiam teſtentur, & culpam deprecentur. Hoc enim ad legiſlatoris clementiæ laudem, & ad parentum felicitatem pertinere, ſi nec filium nec filiam legibus dare pœnas videant. Sin vero obſtinati parentes neglexerint, tum eos ſuo iure vti debere. Ignoſcendi autẽ cauſæ iuſtiſſimæ hæ ſunt: Si filius vel filia non indigno nupſerit, ſed ei quem veriſimiliter parentes, ſi in conſilium adhibiti eſſent, non fuiſſent repudiaturi. *argumento l. ſi pater & filius de rit. nuptia.* Vel ſi filius puellæ matrimonium promiſit, quæ eum in diſcrimine vitæ verſantem ſeruarit. Qua de re apud Senecam *in declamationibus* extat facti ſpecies, *lib.*1. paulo ante recitata. Vel ſi mora patris abſentis conditioni à filio quæſitæ impedimentum eſſet allatura, & damnum irreparabile, quod Sidonius Apollinaris de quodam clerico refert. Vel etiam ſimili de cauſa quæ patri pro ſua erga liberos στοργῇ ſatis eſſe debet. De pœna, qua
6 liberi, qui inſciis parentib. nuptias contraxerunt, afficiendi ſunt alibi. Sed † hic rurſus quæritur. An ſi parentes filio vel filiæ delictũ condonarint & remiſerint, nihilominus in eum vel eam magiſtratus animaduertere poſſit & debeat. Et ita dicendum videtur. Nam cum non tantum patrem ſed etiam Eccleſiam ſuo facto offenderit, æquum eſt, vt in eum exemplum edatur, quo in poſterum alii ab eiuſmodi incepto deterreantur, ne ſi impune id ferat, plures ad delinquendum inuitentur: cum impunitatis ſpes maxima ſit peccandi illecebra. Et ita ſentit Lutherus *Tom.4.fol.601.* Ac optabilius erat vt aut liberi in hoc ipſo negocio parentum autoritatem & conſilium ſequerentur ſemper, aut cum cōtra faciunt, à magi-

Digitized by Google

magiſtratu in eos animaduerteretur. Quid enim indignius, quam cum parentum contemptu aut neglectione nuptias quærere?

§.16. SVMMARIVM.

Forma ſententiæ qua clandeſtinas nuptias contrahentes ad mulctam ſoluendam condemnari ſolent.

FOrmula autem ſententiæ, qua ſponſalia clandeſtina dirimi, & qui clanculum contraxerunt condemnari ad mulctam ſoluendam ſolent, hæc eſt.

WIr Superintendens vnnd verordente deß Conſiſtorii N. erkennen zu Recht auff vorgehende gnugſam Verhör vnnd der Sachen eingenommenen Bericht. Nach dem N. N. vnnd N. N. ſich heimlich mit einander verlobet/vnnd die heimliche Verlöbnüß allen geſchriebenen Rechten vnnd der Erbarkeit zu widern ſeyn/daß ſolche beſchene Zuſage/ſo N. N. jhme N. N. vnnd ſie jhme N. N widerumb in geheim gethan/zu Recht nichtig vnd krafftloß ſey. Vnnd daß derwegen jhnen beyden anderwerdt ſich zuuerheyrathen vnbenommen. Dieweil ſie aber mit ſolcher jhrer That dem heiligen Eheſtandt/ welcher offentlich beſtettiget/vnnd alſo auch offentlich angefangen werden ſol/verunehret. Alſo weyſen wir ſie beyde der weltlichen Obrigkeit in gebührende Straff anheim/von Rechts wegen.

Hoc eſt:

Nos iudices ordinarii huius Conſiſtorii audita & cognita cauſa de iure pronunciamus. Quandoquidem N & N. ſibi mutuo matrimonium clam repromiſerunt, ſponſalia autem clandeſtina iuri ſcripto & honeſtati contraria ſint, eiuſmodi promiſſionem, quam ille N. & è contrario illa N. ſibi mutuo in occulto fecerunt, de iure non ſubſiſtere ſed irritam eſſe. Et ea de cauſa N. & N. non impediri, quo minus alias ſibi conditiones quærant. Interim tamen cum hoc ſuo incepto matrimonii conſtitutionem, quod vt publice ſtabiliẽdum ita & palam inchoandum eſt, dehoneſtarint: ad magiſtratum Politicum eos pœna conuenienti & digna afficiendos & mulctandos remittimus.

CAPVT VIII.

§.1 Sponſalia alia eſſe pura alia conditionalia.

§.2. Conditiones alias eſſe honeſtas & poſſibiles: alias eſſe inhoneſtas & turpes: alias impoſſibiles: eaſq; vel præſens vel præteritum vel futurum reſpicere.

§.3. Si quis ſub conditione coniugium primæ promiſerit, & ea pẽdente, ſecundæ pare fidem dederit, vtram ducere teneatur?

§ 4. An pendente conditione ſponſalibus renunciare poſſit ſponſus vel ſponſa.
§. 5. De diſtinctione conditionum, quæ ad coniugium pertinent, & quæ a coniugium non pertinent.
§. 6. Conditiones impoſſibiles vitiare ſponſalia cõtra cõmunem.
§. 7. Si quis ſub conditione duabus fidem promiſerit, vtri fides ſeruanda ſit.
§. 8. De conditionibus turpibus & earum affectibus.
§. 9. Conditio, ſi te virginẽ inuenero, an inter turpes referenda ſit.
§. 10. De conditionibus, quæ tacite inſunt.
§. 11. An promiſſio ſub conditione facta matrimonium appellari poſſit, ea pendente.
§. 12. An exiſtente conditione ſine vllo alio actu ſpõſalia rata ſint, & matrimonium conſtituant.
§. 13. De ſponſalibus quæ ſub modo contrahuntur.
§. 14. An ratum ſit matrimoium ea lege contractum, ne alter in alterius complexum veniat.
§ 15. Sponſalia etiam in diem promitti. Itẽ cum cauſæ adiectione.
§. 16. De ſponſalibus iuratis & eorum affectibus.
§. 17. De promiſſione iurata facta vxori ſe eã non repudiaturum.
§. 18. De ſponſalibus quæ ſub pœna contrahuntur.
§. 19 An is qui ſub pœna promiſit pœna tanquam ſuperflua reiecta matrimonium conſummare cogatur?
§ 20. An pignus dari poſſit ad firmanda ſponſalia?
§. 21. Fideiuſſores etiam dari in contractu ſponſalium.
§. 22. Præmii ſpe aliquem ad nuptias inuitare licere.
§. 23. Lucri ſpe etiam inuitare licere ad nuptias.
§. 24. Matrimonium in alterius arbitrium conferri non poſſe.
§. 25. Conſenſum coniugii liberum, nec ſtatuto nec aliqua lege imminui poſſe.

§. 1. SVMMARIA.

1 *Sponſalia veſtita quæ dicantur Dd.*
2 *Pura ſponſalia quæ.*
3 *Purum quid ſit.*
4 *Sponſalia conditionalia quæ.*
5 *Conditio quid.*

Hacte-

HActenus de ſponſalibus, quæ pure contrahuntur, egimus. Nunc de aliis, quæ vel conditionem, modum, diem, cauſam, pœnam, lucrum vel iuramentum annexum habent, dicendum eſt, quæ Doctores veſtita appellant. Et primum † de illis, quæ ſub conditione contrahuntur. Nam vt reliqui contra- 1
ctus ita & ſponſalia conditionem recipiunt. *§. omnis, de verbor. oblig. Inſtitut.* Itaq; interpretes diuidunt in pura & conditionalia. *toto titul. de condit. appoſitis.* Pura quando † quis ſine adiectione illius conditionis, hoc eſt, abſq; mora & dilatio- 2
ne coniugium promittit ita, vt ſtatim inde efficax naſcatur obligatio & actio, ad compellendum eum, qui nuptias conſumere recuſat. Panormitan. *cap. ſuper eo de condition. appoſit.* Nam † purum, vt ait Baldus *l. quanquam Cod. ad leg. Falcidiam.* eſt 3
id, quod in ſui eſſentia vel ſubſtantia non ſuſpenditur. Eius generis ſunt omnia ſponſalia de quibus ſupra egimus. Conditionalia † ſunt quibus cohæ- 4
ret conditio ſub qua promittuntur. Eſt autem † conditio futurus euentus qui 5
exiſtere poteſt, in quem obligatio vel actio ſuſpenditur. Qua de re late Doctores *l. cum præſens ff. ſi cert. petatur,* & *in l. conditio. de verbor. ſignification.* Veluti: Ducam te in vxorem ſi parentibus placuerit. Ita apud Euripidem Oreſtes promittit Hermioni coiugium ſi patri placuerit. Verba ſunt hæc:

Ecce dimitto Hermionem à nece,
Et promitto coniugium ſi dederit pater.

Saul promittit filiam Michol Dauidi in matrimonium, ſi centum præputia Palæſtinorum illi attuliſſet. *Regum 1. cap. 18.* Laban filiam Iacobo promittit ſi ſeptem annos illi inſeruiſſet. Nam Iacobus his verbis paciſcitur & deſpondet ſibi filiam Labanis. Seruiam tibi ſeptem annis pro Rachaele filia natu minori. Laban reſpondit: Satius eſt vt eam tibi dem, quam alteri. Eiuſdem generis ſunt & ſponſalia inter Rutham & Booz inita, qui coniugium ſub hac conditione Ruthæ promiſit, ſi propinquior ducere nollet. Et hic obiter notandum, ſponſalia conditionalia filiorum nomine à parentibus etiam & *κυρίοις* contracta eſſe vt plurimum, non ab ipſis liberis, quemadmodum in puris eandem rationem ſecutos eſſe veteres ſupra late explicauimus.

§. 2. SVMMARIA.

1 *Conditionis diſtinctiones.*
2 *Conditio de re præterita vel præſenti concepta.*
3 *Conditiones futurum reſpicientes.*
4 *Conditio ſi eſt contingens.*
5 *Sponſalibus conditionalibus ſi concubitus acceſſerit in pura reſoluuntur.*
6 *Species facti proponitur.*
7 *Forma ſententiæ.*

Digitized by Google

1 CONditiones autem † aliæ ſunt honeſtæ & poſſibiles, aliæ inhoneſtæ vel tur-
pes, aliæ impoſſibiles. Quarum diſtinctiones à Doctoribus & ſubdiſtin-
ctiones traduntur, quas nos vt ſuperuacaneas perſequi non decreuimus. Idque
quod multo breuior & expeditior ſit ratio, totam hanc rem explicandi, cuius
2 hæc ſumma eſt. Res in conditione † poſita vel præſens vel præterita eſt vel fu-
tura. De conditione autem honeſta loquimur. Prioribus duobus caſibus, quã-
do ſcilicet de re præterita vel præſenti conditio concepta eſt. Veluti. Promitto
coniugium ſi pater tuus conſulari dignitate fungitur, ſi viuit vel mortuus eſt, ſi
mille in dote habes, vel ſi virgo es, vel non vidua, ſi liberos nullos habes, vel ſi
pater conſenſit: tunc ſi conditio extet ſponſalia rata ſunt. Sin vero ea deficiat, ni-
hil actum eſſe intelligitur. Et hæ propriæ conditiones non ſunt, quia ſui natura
3 certæ ſunt. *l. inſtitutio talis de condit. inſtitut.* Sin vero † futurum conditio reſpi-
ciat & verbis in futurum concepta ſit, tunc ſi neceſſaria eſt, id eſt, eiuſmodi, quæ
ordine naturæ aut alias omnino eſt extitura, & certe hæc ſponſalia non impedit
aut ſuſpendit, ſed pro impleta habetur. Veluti: filiam tibi do ſi cras ſol oriatur
vel occidat. Nam quod fieri neceſſe eſt, & ordine naturæ vel alias certum eſt,
præſens eſſe videtur, & contractus ſub tali conditione conceptus purus eſſe cen-
ſetur. Ideoque matrimonium promiſſum & obligationem natam cenſeri con-
ditione reiecta, tanquam ſuperflua & ludicra, vt tradunt Hoſtienſ Card. Abbas
& Præpoſitus *c. per tuas, de condition. appoſit. per l. hæres meus de condit. & demonſtrat.*
Quo ego & hanc promiſſionem referendam exiſtimauerim: contraho & pro-
mitto tibi matrimonium ſi Titius moriatur. Nam & hæc certa eſt. Non poteſt e-
nim non exiſtere vt IC. *d. l. hæres 79. de condit. & demonſtrat.* Itaq; recte Pontanus.

Certius eſt quam mors, quam mors incertius eſt nil.

Et Propertius:

Longius aut propius mors ſua quemq; manet.

Item, Morte nihil certius, hora mortis nihil incertius. Vnde conſequens eſt ſponſalia pura eſſe ſub hac conditione contracta, ſi morietur filius: & obligationem ortam eſſe. Ad huius ſententiæ confirmationem facit, quod id quod ſub hac conditione debetur nouari poſſit *l. ſi Stichu. m. §. 1. de nouationib.* Sed ſi obligatio nulla orta eſſet, non poſſet ea nouari. *lib. 1. ff. de nouationib* Vnde efficitur obligationem etiam antequam Titius moriatur ortam eſſe, neque diem eius mortis expectandam, vt Iaſon *l. impoſſibile de verb. obligat.* hac ratione motus, quod etſi certum ſit Titium moriturum, tamẽ diem vel horam mortis incertam eſſe, & ideo contracta ſponſalia non videri antequam dies venerit. Quæ & Bartoli ſententia fuit *l. ita ſtipul. de verb oblig.* Huc facit *l. nam ſi cum moriar 17 de condict. indebit.* vbi dicitur, promiſſum ſub hac conditione, ſi moriar, & ſolutum repeti non poſſe, & *l. ſequent. 18.* Quod ſub ea conditione quæ omnino extitura eſt debetur, ſolutum repeti non poteſt. Vnde ſequitur ante diem obligationem ortam eſſe. Sed hæc quæſtio cum nullum vel exiguum in vita vſum habeat à me latius non explicabitur. Si quis de ea plura cognoſcere cupiat, interpretes Iuris Cano-

nici

Digitized by Google

nici euoluat *in c.per tuas de condition.appoſitis*, & Didacum 2.*partis cap.3.num.10.de*
ſponſalib.& matrim,qui hanc ſententiam amplectitur & recte. Nunc ad † alte- 4
rum diſtinctionis membrum tranſeamus. Sin conditio eſt contingens,ſeu ca-
ſualis,hoc eſt,quæ ab incerto euentu pendet, antequam ea exiſtat,neque ſpon-
ſalia,neque matrimonium promiſſum eſſe cenſetur. Veluti: promitto coniugi-
um ſi parentes conſenſerint:ſi religionem Chriſtianam amplecti volueris:ſi mi-
hi decem in dotem attuleris.Qualis eſt illa apud Terentium Phormionis.

Et etiam nunc ſi vult de nupto dare quantum
Ab hac accipio,quæ ſponſa eſt mihi.
Nullam mihi malim,quam hanc vxorem dari.

quod conſenſus ex futuro euentu pendeat vt & conditio. Quæ ſi impleta non
fuerit dirimit contractum,neque ex ea agi poteſt ad matrimonium.*cap.ſuper eo,*
de condit. appoſit. Et hæc proprie ſponſalia conditionalia appellantur, quæ con-
tractum ſuſpendunt,donec euenerit conditio,cuius generis ſunt illa quæ initio
huius capitis recenſuimus,Oreſtis,Saulis,Iacobi,Booz,&c. Idque verum eſt,vt
etſi conſenſus verbis præſentis temporis exprimatur, adiecta conditione,nihi-
lominus ſuſpendatur contractus in euentum conditionis, vt accipio te vel du-
co ſi patri placuerit. Nam ea pendet à poteſtate patris & non contrahentium.
Id tamen † hac cum moderatione accipiendum eſſe Doctores tradidere, niſi 5
verba ad rem conferantur, hoc eſt concubitus accedat, non exſpectata condi-
nis impletione.Nam etſi conditio impleta non ſit, tamen ſponſalia imo matri-
monium contractum eſſe omnes ſentiunt, hac ratione adducti, quod partes
conuenientes videantur à conditione receſſiſſe *c.per tuas de condit.appoſit.*Melan-
thon *in tractatu de coniugio.* Idque vſque adeo verum eſſe,vt etſi vir ante concu-
bitum verbis diſertis & expreſſis proteſtetur, ſe à conditione recedere nolle,ni-
hil ei proſit proteſtatio,vt ſe inde extricare poſſit,vt quæ facto contraria ſit. Vbi
enim accedit concubitus non exſpectato conditionis euentu ea coniunctio cō-
iugium eſſe cenſetur,*gl.& Dd.d c.per tuas.*Schurfius *conſil.57.cent.*1.Vnde ad quæ- 6
ſtionem, quam de facto habuimus,reſpondere facile eſt. Quidam mulieri pro-
miſit coniugium ſi vidua eſſet viri alicuius defuncti,& à nemine corrupta eſſet,
& antequam id exploraret cum ea rem habet.Videtur à conditione receſſiſſe.I-
taque licet illa vidua non ſit,ſed ab aliquo corrupta, eam ducere tenetur.Quod
tamen latius expendendum. Hoc autem † caſu ita pronunciari ſolet. 7

VNſer freundlich Dienſt zuuor/ ehrwirdige/ hochgelehrte gute Freunde/ als jr
vns Clage vnd Antwort vnd geführtes Gezeugnüß zugeſchicket/vnnd euch
deß Rechtens darüber zuberichten gebetten habet/ N. Clägerinn an einem vnnd
N. Beclagten anders Theils. Demnach vnterrichten wir verordente Commiſſa-
rien deß Conſiſtorii zu Wittenberg darauff für Recht. Nach dem Beclagter ge-
ſtehet/daß er der Clägerin ein Ehe/ ſo fern ſein Mutter vnd Brůder wolte/ zugeſa-
get/vñ daß er folgents nach ſolcher Zuſage die Clägerin fleiſchlich erkand/ ſie auch

ſchwanger worden. Vnd alſo durch erfolgetes Beyſchlaffen von der Condition/ da ſeine Mutter vnd Bruder willigen/abgetretten. Da es nunmehr dafür zuhalten/daß ſolches Ehegelübt ohne eines Anhang oder Condition geſchehen/ſo iſt er auch die Clägerin/ſeines Fürwendes vngeachtet/zu ehlichen ſchüldig. Dazu wirt er in vorwegerung von der weltlichen Obrigkeit durch gebürliche Mittel compelliret vnd angehalten/Von Rechtswegen.

§. 3. SVMMARIA.

1 *Si quis primæ fidem dederit adoleſcens de coniugio ſub conditione,& ea pendente coniugium ſecundæ promiſit pure,vtram ducere tenetur?*

2 *Explicatio l.11.potior.§.videamus qui pot.in pign.*

3 *Auctoris opinio.*

4 *Ad Panormitani obiectionem reſpondetur.*

5 *Alia quæſtio.*

1 IN hac diſputatione de conditionibus,hæc etiam quæſtio ardua & difficilis,& de qua in vtramque partem probabiliter diſputari poteſt,ſeſe offert. Si † quis primæ fidem dederit adoleſcens,& coniugium ſub conditione honeſta promiſerit,ſi pater vel mater conſenſerit,& ea pendente, coniugium ſecundæ promiſerit pure verbis in præſens conceptis,& pater poſtea conſentiat, vtram ducere teneatur? Vel pater filiam primo deſpondet ſub ea conditione, ſi primi pater domum quam habet in vico lapideo ei dare velit ad inhabitandum. Et antequã pater puellæ certior factus eſſet,quid animi primi pater habeat,ſecundo filiam deſpondet pure,primi pater re cognita aſſentitur, & domum filio ſe daturum pollicetur,& ita impletur conditio. Quæritur vtrum primus ducere teneatur, an quæ ei primo deſponſa eſt, an vero quæ ſecundo? Interpretes Iuris Canonici vno ore ſtatuunt poſteriora ſponſalia prioribus anteponenda & firma eſſe. Interpretes *c.ſuper eo in verbo alieno,& gl.in d.c.per tuas de condit. appoſit.*& ibi Panormitan.his rationibus moti, quod ſponſalia conditionalia ſponſalibus de futuro æquiparentur.Itaque quemadmodum ſponſalia de futuro per ea, quæ de præ-
2 ſenti ſunt,tolluntur,ita & conditionalia cedere puris *c. ſicut ex literis de ſponſalib.* Sed his vehementer obſtat,vt ait Albericus † *l.11.potior.§.videamus.qui potio.in pignore,& l.qui balneum.* Cuius hæc eſt ſumma. Si debitor creditori domum ſuam ſub conditione oppignorauerit,& pendente conditione eandem rem alii pure pignori oppoſuerit,conditione exiſtente & impleta eum creditorem potiorem & aliis præferri,cui res primo oppignorata ſit. Cum enim ſemel conditio extitit perinde habetur ac ſi obligatio illo tempore, quo ſtipulatio interpoſita eſt,ſine conditione contracta eſſet,& conditio poſtea purificata retrahitur ad tempus prioris contractus,vt Doctorum verbis vtar.Ergo in ſponſalibus,quę vt plurimum interueniente ſtipulatione conſtituuntur idem dicendum,vt ſcilicet

Digitized by Google

licet ad inſtar aliarum conditionum & contractuum conditionalium, ipſo conditionis euentu perfecta & pura ab eo tempore, quo obligatio inita eſt, fuiſſe cenſeantur & iis præferantur, quæ poſtea contracta ſunt. Neque vlla differentię ratio adferri poteſt, cur in ſponſalibus, quæ vt plurimum naturam aliorum cõtractuum imitantur, aliud ius ſtatuendum ſit. Ita ſponſalia conditionalia aduenıente conditione ſtatim ſine alio actu conſenſum exprimente pura eſſe cenſentur, & vt Doctores matrimonium conſtituunt ad exemplum aliarum conuentionum ſub conditione contractarum. Abbas *in cap. de illis, in cap. ſuper eo, de condit. appoſit.* Didacus *2. parte c. 3. num. 5.* Huc facit, quod ſponſalia ſub conditione nullius ſint futura momenti, vt quæ ſemper aliorum ſponſaliorum conſtitutione eludi & eneruari poſſint, cum in arbitrio ſit contrahentium vel conuentioni ſtare, vel non ſtare & ludibrio eum, cum quo contraxit habere, ſeſe extricare, quo nihil fidei humanæ magis eſt contrarium. Idque cum in reliquis contractibus tum vero in hoc fœdere tam ſancto minime ferendum eſt, *l. ſicut, de actio. & obligation.* Adde quod res mali ſit exempli bina ſponſalia contrahere, ideoque infamia notatur qui id faciat. *l. 1. & l. 13. Quid ergo de his qui not. infam.* Harmenop. *lib. 4 t. 1.* 3

Quare ſic ſtatuo, conditionis euentum exſpectandum eſſe, neque cum alio ſponſalia contrahi poſſe, quæ hiſce præferenda ſint: Et in ea ſententia fuiſſe Lutherum ex his verbis colligitur. Vnnd ob per verba de futuro oder per conditionem auch offentliche Verlöbnüs geſchehen vnd die Condition geriethen/ achte ich man ſolle ſie halten / wie in allen andern Verlöbnüſſen da man glauben zu halten ſchüldig iſt / wo nicht anders groſſe/ wichtige vnd redliche Vrſachen darzwiſchen fallen/ daß man mit Gott vnd Rechte den Glauben nicht halten köndte. Nam verba fidem in ſponſalibus ſub conditione contractis non ſecus vt in 4 reliquis contractibus ſeruandam ſatis arguunt, à reliquis contractibus ea non differre hoc caſu. Nec obſtat quod † Panormitanus & alii adferunt, ſponſalia conditionalia vim habere ſponſaliorum de futuro, ideoque tolli per ſequentia pura. Nam id nulla lege probatur, ſine qua loqui erubeſcimus. Imo ſponſalia de futuro nulla eſſe ſupra demonſtrauimus, itaque nullos effectus habent. Et ius ciuile expreſſe contrarium ſtatuit, conuentionem ſcilicet ſub conditione puræ præferendam eſſe, vbi conditio extiterit, & ad eum diem & momentum retrahendum eſſe, quo primi illo facta eſt. Et ex eo die vel momento conſenſum abſolutum & purũ fuiſſe videri *d. l. potior. & l. qui balneum*, quod in ſponſalibus de futuro ſecus habet, quæ ab initio purum conſenſum de præſenti non habent, ſed tantum promiſſionem de futuro continent, vt interpretes loquuntur. Et ex communi Dd. ſententia conſenſus ſub conditione præſtitus, exiſtente conditione ſine vllo actu aut nouo conſenſu vera conſtituit ſponſalia ſeu matrimonium, vt ſupra diximus. Secundo nõ obſtat, ꝙ à pleriſque obiicitur, ante euentum conditionis non eſſe natam obligationem neque actionẽ *l. cedere diem, de verb. ſignif.* Ideoq; nec dirimere, nec impedire poſſe eã, quæ

poſtea

poſtea ſubſequitur conuentionem pure contractam. Et per conſequens, ſponſalia conditionalia præcedentia non obeſſe ſequentibus puris. Reſpondeo, etſi nondum ſit nata obligatio pendente conditione, tamen vbi ea extiterit, quaſi in vtero ſemper fuiſſe videtur, & pro nata habetur iuris interpretatione, vbi de commodis eius agitur ex eo tempore, quo concepta hoc eſt contracta ſit, *argumento l. qui in vtero ſunt, de ſtatu hominis*, & ad eum diem, vt ita loquar, conceptionis retrotrahitur conditio *d. l. potior argumento l. nec emptio. 8. de contrahend. empt.* Vt cum editus eſſet partus iam tum, cum contractum eſſet negotium, venditio facta intelligatur, & medio tempore, hoc eſt, pendente conditione obſtitit, ne qua obligatio eis commodis aduerſa, & in eius perniciem & interitum contrahi poſſet. Vnde ſequitur de iure non ſubſiſtere, aut valere ſponſalia pura, poſtea contracta, nec priora infirmare poſſe, etſi ſub conditione contracta ſint. Ita nec ad rem facit, quod conditio eo tempore, quo impletur & exiſtit matrimonium, reperiat interiectum, & in medio poſitum quod intercedit, & obſtat, quo minus conditio retrotrahi poſſit, præſertim ſi verbis de præſenti contractum ſit Panormit. *c. per tuas de condit. appoſit. in fine.* Nam vt ſupra late demonſtrauimus, matrimonium reuera non eſt ſed pactum tantum ſeu futurum vel initiatum, quod à ſponſalibus nihil differt. Itaque hic locum habebit regula vulgata, ſponſalia priora poſterioribus anteponenda eſſe, de qua infra. Et hanc ego exiſtimo veram eſſe ſententiam, licet interpretes contra ſentiant omnes Panormi.
5 ſecuti. Si tamen prior † ſententia in iudicio tanquam verior reciperetur, & ſponſalia conditionalia puris præferrentur, an impune id ferre debeat qui alterum ludibrio habuerit, & ſub conditione nuptias promiſerit quæritur? Minime. Nam à magiſtratu pœna arbitraria coercendum exiſtimauerim, & parti in id quod intereſt condemnandum. Quod latius explicabitur infra *cap. 12.*

§. 4. SVMMARIVM.

Sponſalibus ſub conditione contractis an alteruter contrahentium conditione pendente ſponſalibus renunciare poſſit.

EX his autem, quæ diximus, alia oritur quæſtio: An ſponſalibus ſub conditione contractis alteruter contrahentium, conditione pendente renunciare ſponſalibus poſſit, ſi eum conuentionis pœniteat. Verbi gratia, Booz Ruthæ promiſit coniugium ea conditione, ſi eam propinquior ducere nollet, & antequam propinquorum mentem exploraret promiſſionis eum pœnitet. Et breuiter dicendum, pœnitentiæ locum non eſſe, ſed conditionis impletionem exſpectandum, vt & in aliis contractibus, vt Panormit. *c. ſuper eo. de conditio. appoſit.* vbi expreſſe dicit. Quod ſicut alii, qui negociis contrahendis implicantur pendente conditione à contractu reſilire non poſſunt, imo euentum conditionis exſpectare neceſſe habent *l. potior 11. l. qui balneum. 9. qui potio. in pigno.* ſic & illi qui ſponſalia ſub conditione cõtrahunt. Idq; *ex d. c. ſuper eo*, colligitur ex illis verbis.

Nisi

Digitized by Google

Niſi voluntas patris poſtmodum intercedat, nequaquam eſt ad matrimonium cogendus. Ergo ſi interceſſerit voluntas cogendus erit. Nam, vt in quæſtione præcedenti diximus, conditione impleta contractus ab initio purus fuiſſe cenſetur, cum inter matrimonium & reliquos contractus nulla poſſit reddi ratio diuerſitatis. Et vt Panormit. Ego non bene, inquit, video rationem diuerſitatis, *d.c.ſuper eo.* Quæ ſententia fuit Abb. & Præpoſ. quam etiam ſequitur Tiraquellus late *de retract.lignagier.* §.1.*gl.*10.*num.*43. Et æquitati maxime eſt conſentanea, ne homines matrimonium pro deridiculo & delectamento habeant. Didacus *num.*6.*cap.*3.*part.*2. Et Iacobus Tomingius *deciſ.*10. Schneidevvinus *in Inſtitut.T. de nuptiis*, contra ſentit, ſed male, ſecutus ea in re Mauſerum.

§. 5. SVMMARIA.

1 *Conditionum diſtinctio, quæ in pertinentes ad coniugium & non pertinentes abeunt, ab auctore non probatur.*

2 *Stipulationes præpoſteræ quæ.*

3 *Conditio hæc: filiam meam tibi in matrimonium promitto, qui illi tertio gradu es cognatus ſi quidem magiſtratus permittat.*

4 *Forma ſententiæ.*

QVod autem quidam conditiones peregrinas, hoc eſt, non pertinentes ad coniugium, diſtinguunt ab iis, quæ ad ſubſtantiam matrimonii pertinent, mihi non probatur, qui ſtatuo, quod conditiones omnes, quacunque ex parte ad coniugium pertineant, obligare contrahentes. Idque authoritate veterum, qui eiuſmodi ſponſalia conſtituerunt, vt hiſtoriæ teſtantur. Achilles Priami filiam ſibi vxorem petiit, ea lege & conditione, ſi daretur, ſe cum ſuis Mirmidonibus domum rediturum. Hecuba reſpondit ſibi eam placere conditionem ſi Priamo placeat. Priamus conuentus ea de re, Achilli pollicetur ſe daturum filiã, ſi perpetuo pax fiat, exercitus diſcedat, fœderum iura faciantur, &c. Dares *de bello Troian.* Laban Iacobo filiam promiſit ſi annos ſeptem illi inſeruiſſet. Saul filiam Michol Dauidi ſi 100. præputia Palæſtinorum attuliſſet, vt ſupra notauimus. Et apud Homerum Penelope ſe ei nupturam pollicetur, qui arcum Vlyſſis tendere poſſet. Quæ conditiones etſi dotis cauſam non reſpiciant, tamen non minus implendæ fuerunt, quam aliæ magis ad ſubſtãtiam matrimonii pertinentes. Idque notius eſt quam vt demonſtratione egeat. Et inter viros principes eiuſmodi ſponſalia feruentibus bellis vſitatiſſima eſſe hiſtoriæ & experientia quotidiana teſtatur. Nec his obſtat, quod Iureconſultus Celſus ſcribit, *l.ſi ita ſtipulatus,* §.*ſi tibi nupſero, decem dari ſpondes cauſa cognita denegandam actionem puto.* Nec raro cauſa probabilis eiuſmodi ſtipulationis eſt, ſi vir non eo modo in dotem ſtipulatus eſt. Reſpondeo, matrimonium ſub conditione contrahi non poſſe, vt quod ad inſtar aliorum actuum legitimorum conditionem nullam admittit, vt ſupra *cap.*3. late tradidimus. Verba autem, ſi tibi nupſero, non ad 1

ſponſalia,ſed ad nuptias ſeu matrimonium pertinent,& ſunt executiua,vt ita loquar,& matrimonium vitiant ſeu impediunt, quo minus coeat. Nam pendente conditione matrimonium nullum eſt. At hæc conditio, ſi tibi nupſero, eius eſt naturæ & qualitatis,vt impleri non poſſit niſi factis nuptiis,hoc eſt,conſummato matrimonio *l. cum fuerit de condit. & demonſt.* Conditionem nubendi tunc impletam eſſe cum vxor ducta fuerit. Matrimonium autem verbis de præſenti & quidem pure contrahi debet,& conſummari non poteſt,niſi conditione impleta. Itaque mirum videri non debet, ſi hæc conditio reiiciatur,cum conditionis impletio matrimonium & nuptias præcedere debeat, at hoc caſu nuptias præcedere oportet, antequam conditio impleri poteſt. Eſtque *ὕστερον πρότερον*, vt ſic dicere liceat,hoc eſt,præpoſteratio, cum id quod primo loco fieri debet, ſcilicet conditionis impletio,ſecundum in orationis ordine poſ-
2 ſidet. Vnde & præpoſteræ † ſtipulationes dicuntur, quæ ſtipulationem ante conditionis euentum conſtituunt. Itaque ex his ſtipulationibus qui naſci vult obligationem, filiam ante matrem ſuam naſci poſtulat. *l. præpoſteri, C. de teſtament. §. item ſi Iuſtinian. de inutil. ſtipul.* Deinde, quod hæc donatio nuptiis demum conſummatis peti poſſet, & per conſequens inter virum & vxorem facta cenſeatur, quod leges prohibent. *tot. titul. de donat. inter vir. & vxor.* At ſi mulier à viro ſtipuletur, ſi tibi nupſero, decem donationis propter nuptias cauſa dare ſpondes, valet ſtipulatio. Accurſius *d. l. ita ſtipulatus, §. vlt.* Idem dicendum, ſi vir à muliere ſtipuletur. Si te duxero decem in dotem dare ſpondes: nam & tum valet ſtipulatio, cum dos nuptiis ſubſecutis demum debeatur, ideoque matrimonium non vitiat. Dos enim ſine matrimonio eſſe non poteſt. Et vbicunque matrimonii nomen non eſt, nec dos eſt, *l. 3. de iure dotium.* Et dos ipſius filiæ & vxoris proprium eſt patrimonium, *l. 3. §. quid ergo, de minoribus viginti quinque annis.* Atque in hanc ſententiam ego hæc verba accipio. Item, ſi vir à muliere eo modo non in dotem ſtipulatus eſt, hoc eſt, denegandam actionem eſſe, niſi vir à muliere ſub hac conditione, ſi te duxero, decem in dotem ſtipulatus ſit. Et ita Accurſius in verbo, accipit. Interim tamen coniugium promitti, hoc eſt, ſponſalia contrahi poſſe ſub hac conditione, ſi dotem mihi dederis, dubium non eſt. Idque expreſſe conſtituit Alexander III. *in cap. de illis, de condit. appoſit.* cuius hæc eſt ſumma. Si quis iuratus promiſerit ſe puellam ducturum ſub ea conditione, ſi centum dediſſet, periurii eum reum non eſſe, ſi illam ante impletam conditionem ducere recuſet. Ex quibus efficitur, conditiones ſponſalibus adiectas, etiamſi ad ſubſtantiam matrimonii non pertineant, dum tamen honeſtæ ſint,
3 implendas eſſe, quod eo iure ſubſiſtant. Nota † de illa conditione. Ego filiam meam tibi in matrimonium promitto, qui illi tertio gradu es cognatus, ſiqui-
4 dem magiſtratus permittat: in qua † ſic pronunciari ſolet.

VNſer freundtlich Dienſt zuuor / Würdige / wolgelehrte / erbare / fürſichtige / gute Gönner vnnd Freunde / auff die Rechtsfrage in Eheſachen / N. eines / vnd

vnd N. anders Theils belangendt/ darauff jhr euch deß Rechtens zuberichten gebetten / vnterrichten wir verordente Commiſſarien deß Conſiſtorii zu N. für Recht: Haben ermelten N. vnnd N. ſo ein andern im dritten Grad vngleicher Linien der Blutfreundtſchafft verwandt/ zuwieder ich Seelſorger vnnd Verwarnung offendtlichen vnnd per verba de præſenti ſich mit einander ehelichen verſprochen/vngeacht/ daß euch deß Breutigams N. Vatter (ſeinem Vorwenden nach) darein anders nicht willigen wöllen/ dann ſo fern es zu Recht ſeyn könte/ vnnd die Obrigkeit ſolche Ehe leyden oder verſtatten wolte/ ſo mag nunmehr jetzgedachter N. deſſenwegen / daß die Obrigkeit jhme mit Landes Verweyſung zu ſtraffen bedrewet/das offendtliche Verlöbnüß darfür er durch die Prædicanten vnd Vatter verwarnet/ mit gutem Gewiſſen nicht hinderziehen / Vnnd hette dem Vatter nicht weniger als jhme dem Sohne ſelbſt / auff beſchehene verwarnung vnnd habende gnugſame Wiſſenſchafft deß Verbots / der Obrigkeit wol gebühret / das offendtliche Verlöbnüß ſo lang einzuſtellen / biß er der Obrigkeit Erclerung vnnd Gemüth dißfals gebührlicher Weiſe erlanget vnnd erfahren hette.

Mag demnach deß Vatters vorgewandte vnnd vermeindte Conditional Bewilligung zu Hinderdringung gedachtes offendtlichen Ehegelübts / das in Gottes Wort vnnd Keyſerlichen Rechten außtrücklichen nicht verbotten füglicher Weiſe nicht angezogen werden. So viel auch der Obrigkeit zeitliche Straffe belanget/iſt dieſelbe der Gewiſſen Verletzung vnnd Verwirrung in keinem Wege vorzuziehen/ ſondern dahin dißfals vornemblichen zu ſehen / daß beyde gegen einander ehelich vnnd offendtlich verlobte Perſonen Gott mit gutem vnuerſehrten Gewiſſen anruffen mögen. Derentwegen ſie auß Furcht der weltlichen Straffe / oder dieſelbe zuſliehen mutuo diſſenſu eins dem andern die Ehe nicht auffkündigen noch zutrennen können/ von Rechts wegen.

§. 6. SVMMARIA.

1 *Condititiones impoßibiles an vitient ſponſalia.*
2 *Ioco promittens non obligatur.*
3 *Conditio impoßibilis potius tendit in diſſenſum quam conſenſum.*
4 *Explicatur c ſi. de condit. appoſ.*
5 *Conditio ſi iure ſit impoßibilis quid ſtatuendum.*

Conditiones impoſſibiles † ex communi interpretũ, & Theologorum ſententia non vitiant ſponſalia, ſed pro adiectis non habentur. Ideoq; illis veluti ſuperfluis reiectis nõ minus valent obligationes, quam ſi pure contractæ eſſent. Veluti filiam ſpondeo, ſi Turcam interfeceris: ſi mare pedibus tranſieris, 1

ſi cœlum digito tetigeris *C.final.de condit appoſit.* Vel ſi quis ita promittat coniugium mulieri. Si tu es virgo accipio te vxorem, quam ſciat eſſe corruptam, quæ peperit. Quo exemplo Eraſmus vtitur. Et hæc in fauorem matrimonii ſtatuiſſe videtur ius Canonicum, vt ſentiunt interpretes, ſicut ius ciuile vltimis voluntatibus fauet, à quib. conditiones impoſſibiles excludit, & pro non ſcriptis habet, *l.1.de condit. inſtit. l.obtinuit de condit. & demonſtrat.* Nam ius canonicum præſumit ex intentione contrahentium & fauore matrimonii, conditiones illas non eſſe adiectas vt conſenſum ſuſpenderent, ſed ſponſalia pure contracta eſſe. Quibus Melanthon adſtipulatur hac ratione ductus, quod gubernatores Sophiſticam & petulãtiam in decipiendo miſero & imbecilli ſexu prohibere voluerint, ideoque ratis manentibus ſponſalibus conditiones reiecerint. Sed hæc ſententia etſi vulgo recepta, vix defendi poteſt, cum ei ius ciuile aperte refragetur, & alia non leuioris momenti argumenta. Et primo conſtat, matrimonium abſque conſenſu contrahi non poſſe *l.conſenſus de regul.iuris.* Is vero qui ſub conditione impoſſibili promittit, non intelligitur conſentire *l. non ſolum de action. & obligat.* Non ſolum, inquit, ſtipulationes ſub impoſſibili conditione applicatæ, nullius momenti ſunt, ſed etiam cæteri quoque contractus. Quia in ea re, quæ ex duorum pluriumue conſenſu agitur, omnium voluntas ſpectatur, quorum procul dubio in huiuſmodi actu talis cogitatio eſt, vt nihil agi exiſtiment, appoſita ea conditione, quam ſciant impoſſibilem eſſe. Spõſalia autem veterum ſtipulationibus interpoſitis conſtituta eſſe oſtendit *l.2.ff.de ſponſalib.* & nos ſupra late tradidimus *cap.3.* Et hodie plerunque etiam conſtituuntur vel pactis, vnde ſequitur ea adiectione eiuſmodi conditionum impoſſibilium vitiari prorſus. Idẽ ex præſumpta contrahentium voluntate colligitur. Nam qui hac oratione vtitur, nubam tibi ſi cœlum digito tetigeris, vel mare vado tranſieris, tantum abeſt, vt conſentire aut nuptias velle videatur, vt coniugium pro derídiculo & delectamento habeat, & ludat potius quam rem ſeriam agat, quod in fœdere iſto ſanctiſſimo minime fieri debet. Ioco autem † promittens non obligatur, qua de re
2
3 ſupra *cap.4.* Poſtremo conditio † impoſſibilis potius tendit iuxta communem vſum loquendi in diſſenſum quam conſenſum. Cur enim conditionem impoſſibilem obligationi adiicit alteruter contrahentium, niſi quod ſcit, rem in obligationem deductam fieri non poſſe, ideoque ſe nõ obligari aut teneri, quod re infecta ſeſe extricare & liberare poſſit? Idque ex iis verbis colligitur, quorum procul dubio in huiuſmodi actu talis cogitatio eſt, vt nihil agi exiſtiment, vt Eraſmi verbis vtar. Etenim, qui ſtipulatur, quod fieri non poteſt, declarat ſe non conſentire, vbi igitur illud axioma, ſine conſenſu nõ coire matrimonium? *libel.*
4 *de Chriſt. matrimon.* Neque his † obſtat, *cap.final.de condit. appoſit.* nam loquitur de matrimonio contracto. Et in hanc ſententiam, quæ iure ciuili veriſſima eſt deſcendit Eraſmus his verbis. Nulla ſatis, inquit, grauis cauſa afferri poteſt, cur conditio impoſſibilis tum faciat matrimonium *l.3.* Et Beza à quo etiam Durandus diſſentire non videtur, qui diſertis verbis ait, ſe hanc difficultatem aliis peritiori-

ritioribus ſoluendam relinquere. Et Didacus, qui eam late perſequitur, & tamen quod concludat vix habet *2.part.c.3.num.8.* Sed † an idem ius ſtatuendum ſit de conditione iure impoſſibili? & idem dicendum exiſtimauerim. Veluti. Promitto coniugium, ſi in templo rem diuinam feceris, ſi habueris concionem. Sũt enim illi actus mulieribus interdicti iure, & earum reſpectu inhoneſti, & ea de cauſa de iure impoſſibiles cenſentur. Et his etiam caſibus is, qui matrimonium ea conditione promiſit potius luſiſſe & iocatum eſſe, quam rem ſeriam egiſſe cenſetur. Ideoque ex ea promiſſione non tenetur, argumento eorum quæ diximus. Eius generis eſt illa conditio cuius Didacus meminit *cap.3.part.2.num.7.* Si quis matrimonium promittat ſub ea cõditione, ſi inter coniunctos nuptię intra quartum gradum contrahi poſſunt. Nam & hæc impoſſibilis eſt, præſertim in iis locis & terris vbi ius canonicum viget. 5

§.7. SVMMARIVM.

Si quis ſub eadem conditione duabus promiſerit matrimonium vtri fides ſeruanda.

ANgelus de Clauaſio aliam mouet quæſtionem. Si quis ſub conditione, ſi centum mihi dederis primæ coniugium promiſerit; & paulo poſt ſub eadẽ conditione ſecundæ: & vtraque eodem tempore 100. dederint: vtra promiſſio efficax ſit & præualeat? Et ſtatuit neutram propter incertitudinem valere *ex l. duo ſunt Titii de teſtamen. tutel.* Et quod promiſſio ſub conditione demum impleta conditione efficax ſit. *l. cedere diem de verb. ſignif.* Sin vero alterutra earum alteram præueniſſet, & conditionem impleuiſſet, eam alteri præferendam & pro ſponſa habendam. Quod mihi veriſimile non ſit. Nam certum eſt, primam cui promiſſio facta eſt conditioni parere paratam, audiendam & admittendam & ſecundæ præferendam eſſe. Idque argumento eorum, quæ ſupra *ex l. potior §. videamus §. qui balneum de contrah. empti.* tradidimus, nimirum conditionem impletam retrotrahi ad eum diem ſeu momentum, quo contractus initus eſt, non ſecus ac ſi initio purus fuiſſet. Qua de cauſa nec ei ſecunda, etiamſi illi præueniſſet & citius decem dediſſet, præiudicare potuit, obſtãte ſcilicet obligatione & promiſſione, quæ quodammodo in vtero eſt, & pro iam nata habetur. Ideoque eneruari aut infirmari non poteſt, à ſecunda obligatione ſubſecuta, vt *latius ſupra* tradidimus.

§.8. SVMMARIVM.

Conditiones turpes quem habeant effectum.

TVrpes & inhoneſtæ conditiones ſponſalibus inſertæ, ſi contra ſubſtantiam ſint matimonii contractum inutilem reddunt. Veluti promitto coniugium, ſi ſterilitatis medicamenta ſumpſeris, ſi corpore quęſtum feceris, aut te proſtitueris. Itaque nec ſponſalia conſtituunt, nec matrimonium, etiamſi accedat

concubitus *cap.final.ſuper eo.de condit.appoſit.* Nam parte ſubſtantiali remota res conſiſtere non poteſt. Huc refero & illas conditiones, quæ ad matrimonii impeditionem ſpectant. Veluti promitto coniugium, ſi ſoror tua cælebs manſerit, ſi pater tuus rurſus vxorem non duxerit, *l. hæres meus, de condit. & demonſtrat.* Nam omnes hæ conditiones, quibus quis à matrimonio auocatur, vel ad nubendum inuitatur, inutiles ſunt & iure damnatæ. Quo ſpectant verba legis. Quod in fraudem legis ad impediendas nuptias ſcriptum eſt, vim nullam habet. Veluti Titio patri 100. ſi filia quam in poteſtate habet, non nupſerit hæres dato. Quamuis interſit, vtrum legatis adiectæ ſint an obligationibus. Nam legata valét, & conditio reiicitur, obligationes vero penitus infirmantur. Idq; fauore vltimarum voluntatum introductum eſt, quas ratas eſſe pietas poſtulare videtur, quod in obligationibus ſecus habet. Itaqúe ſi quis teſtamento Seiæ centum legauerit, ſi arbitratu Lucii Titii nupſerit, hæres legatum ſoluere tenetur, etiamſi illa arbitratu Titii non nupſerit. *l. cum tale, §. reſcriptum, de condition. & demonſtration.* Nam cælebs vita Romanis maxime odioſa fuit, vt & iure diuino Valerius Maximus *libro vndecimo cap.2 22.* Et lege Iulia iuſiurandum libertis remittebatur ea lege impoſitum, ne vxorem ducerent, *l. abigere, de iure patronat.* Qua de re infra lariſſime diſputabitur.

Conditiones turpes ſi non ſint contra ſubſtantiam matrimonii, reiiciuntur ratis manentibus ſponſalibus. Velut, promitto coniugium, ſi Deo maledixeris, ſi hominem interfeceris, ſi te nudam conſpiciendam præbueris. Item, Si mihi copiam tui feceris. Achilles Polyxenam Priami filiam à fratre Hectore petit in matrimonium. Hector ſe illam daturum pollicetur, ſi vniuerſum exercitum Achilles prodat. Achilles ſoluturum ſe bellum Polyxena tradita promittit. Sed eam conditionem Hector recuſauit accipere. Conditio ab Hectore propoſita turpis fuit. Achilles vero ſub conditione honeſta nuptias ſtipulatus eſt. Dictys *lib.3.* Eius generis eſt conditio ſeu pactum, cuius meminit Seneca *libro 3.controuerſ.11.* Vir & vxor iurauerunt, vt ſi quid alteri obtigiſſet, alter moreretur, & quod apud Indos vſitatum eſſe referunt Hiſtorici, nimirum vt ſponſa ſibi ſponſum deligat eique nubat, ea lege & conditione, vt ipſa marito mortuo eadem pyra & igne comburatur, & mortem oppetat. Alexander ab Alexandr. *libro 1.cap.34.* Ex Strabone etiam eo fœdere & conditione Antonio nupta fuiſſe Cleopatra dicitur, vt ſi fatale quippiam aut diri caſus alteri contigiſſet, alter tanquam pœnæ ſocius eandem fortunæ aleam ſubiret, ſociique & comites eſſent tam aduerſæ quam proſperæ fortunæ, hoc eſt, συναποθανούντες, quod etiam ſeruarunt. Plutarchus in Antonio: Ipſe & Cleopatra vitæ genere, quod immutabile dicebatur, dimiſſo aliud inſtituerunt, quod mollicie, luxuque & delitiis illi minime concederet, eamque vitam commorientium appellabant: amici enim inter ſe vna morituros adſcribebant. Alexander *lib.1.cap.26. Genial.dier.* Quæ conditiones omnes turpes ſunt, cum nemo membrorum ſuorum dominus ſit, *l.11. ad legem aquil.*

aquil. & è vita diſcedere & ſibi mortem conſciſcere fas non ſit, antequam is qui eam conceſſit, excedere iubeat, vt elegantiſſime apud Platonem *in Phædone* Socrates diſputat, & Cicero *libr. 6 de Republic.* Piis omnibus retinendus eſt animus in cuſtodia corporis; nec iniuſſu eius, à quo eſt ille vobis datus ex hominum vita migrandum eſt, ne munus à Deo aſſignatum defugiſſe videamini. Macrob. *lib. 1. cap. 13.* in ſomnium Scipionis ex Platone, qui ait, eos qui poteſtatis imperio truduntur in carcerem, non oportere inde diffugere, priuſquam poteſtas ipſa quæ clauſit, abire permiſerit, idque religioni Chriſtianæ eſt conſentaneum. Ideoque hæ & ſimiles conditiones propter turpitudinem reiiciuntur, ratis manentibus ſponſalibus, non ſecus ac ſi pure contracta eſſent. Nam ea, quæ turpia ſunt, ea nec nos facere poſſe credendum eſt. *cap. 1. & vlti. de condit. appoſit.* Huc pertinet & illa conditio: Ducam te ſi ex me grauida facta fueris. Nam explorare volo vtrum ſterilis ſis. Itaque etſi mulier ex concubitu grauida facta non ſit, nihilominus ex promiſſione tenetur vir. Et habetur conditio pro non adiecta, *cap. final. de condit. appoſit.* quia ad delinquendum inuitat, *l. conuenire de pactis dotalibus.*

§. 9. SVMMARIA.

1 *Conditionis, ſi te virginem inuenero, effectus.*
2 *Virginitatis probatio difficilis.*

SEd de hac † conditione, ſi te virginem inuenero, quæri ſolet, vtrum ea inter 1
honeſtas ac turpes referenda ſit? Et *gloſſ. in cap. per tuas de condit.* turpem eſſe conditionem ſentit, ideoque reiiciendam, cum ad periculum carnalis copulæ referatur, quam ibi Dd. ſequuntur. Deinde, quod † impoſſibilis eſſe videa- 2
tur, cum virginitatis probatio non minus difficilis ſit, quam cuſtodia, vt Eraſmi verbis vtar, & periculum in puella ea de cauſa fieri graue ſit. Quam ſententiam Philippus Melanthon ſequitur. Præpoſitus & Cardinalis, hanc conditionem honeſtam eſſe ſentiunt, ſi ad actum licitum referatur, ſcilicet, ſi virgo inuenta fueris per aſpectum honeſtarum matronarum, & Aretinus *conſil. 82.* Angelus *in ſumma.* Sed quam ſæpe fallant harum indicia latiſſime demonſtrauit Laurentius Ioubertus Medicus, *libro 5. cap. 4. in libro qui inſcribitur Erreurs populaires au faict de medicine*, vt recte dixerit Cyprianus, manus obſtetricum & oculos ſæpe falli, quæ verba in ius Canonicum relata ſunt, *27. quæſt. 1. cap. nec aliqua.* Ego Cardinalis ſententiam veram exiſtimauerim, & eum, qui ſub hac conditione promiſit, ſi virgo es vel inuenta fueris, non teneri ducere, ſi docere & ſignis euidentiſſimis planum facere poſſit, eam cui nuptias promiſit, à viro integram non eſſe. Quid enim ſi lac in vberibus geſtet, ſi grauida ſit, ſi in locis ſuſpectis vel in crimine deprehenſa, ſi proſtituta ſit, ſi pepererit, vel non ſuo tempore pepererit, vel obſtetricum teſtimoniis certiſſimis, & minime dubiis, & Medicorum iudicio corrupta eſſe pronun-

pronuncietur, vel aliis argumentis infallibilib.conuinci poſſit,quæ Decius refert *in c.propoſuiſti,de probationibus.* Nam & naturalis ratio non repugnat,quin ſi conditio, quam excipit contrahens matrimonium,ſit eius momenti,vt veriſimile ſit,non coiturum fuiſſe matrimonium,niſi latuiſſet vitium, ſolui poſſit. Et hanc noſtram ſententiam iuuat, quod apud Iudæos ad probationem admittebatur maritus,qui cauſabatur ſe vxorem virginem non reperiſſe. Quo ſpectant verba.Non inueni in ea ſigna virginitatis *Deuter.22.*hoc eſt,vt explicat Vatablus & alii,lintea infecta ſanguine rupti Hymenis indice virginitatis. Vnde conſtat hanc conditionem apud Hebræos turpem non fuiſſe,imo tacite ſemper ſubintellectam fuiſſe. Nam & ea de cauſa ſub chuppa conueniebant ſponſus & ſponſa, vt ex aſpectu linteaminum virginitatis fieret exploratio: idque ex Dei præſcripto & mandato.Quod & adhuc hodie apud quaſdam gentes,vt Afros,obtinet.Qua de re infra ſuo loco latius. Itaque inter conditiones, quæ tacite inſunt & ſubintelliguntur, referendæ videntur.Et ita ſentit Eraſmus *in lib.de Chriſtian. matrimon.* cuius hæc ſunt verba. Rurſum non video cur conditionem hanc habeant pro turpi:Accipio te in matrimonium ſi te compererо virginem. Quum enim puella ſibi conſcia ſit,non debet fallere excipientem,quod honeſtum eſt. Nam *Deuter. 22.* ſeuere quidem animaduertitur in eum, qui quam pro virgine duxit,fingit ſe comperiſſe vitiatam. Conuictus enim & cædibus & pecunia mulctatur,at multo ſeuerius in ſponſam cuius virginitas non erat ſeruata ſponſo.Reducebatur extra ciuitatem & lapidabatur à populo. Hic certe probanda Chriſtianarum legum clemětia. Nunc autě grauior eſt cauſa qua virginitatem puellæ depaciſci poſſet ſponſus,quod vt Digamus arceatur à ſacerdotio qui pro virgine vitiatam duxerit,etiam imprudens.Fortaſſis quotidianæ fierent rehibitiones, ſi daretur ſtipulatio virginitatis, cuius probatio non minus difficilis, quam cuſtodia.Sed hanc corruptelam docuit legum indulgentia. Si placet igitur has odioſas quæſtiones excludere,ſaltem ne obſtet ad ſacerdotium, quod inſciens duxerit vitiatam.Vnde efficitur conditionem hanc inter turpes minime refendam eſſe.

§.10. SVMMARIVM.

Conditiones quæ tacite inſunt.

SEd & aliæ ſunt conditiones, quæ tacite inſunt aut intelliguntur, quæ à voluntate contrahentium non pendent,ſed ex iuris authoritate præcedunt. Et hæ quidem ſponſalia conditionalia non conſtituunt,gubernant tamen exitum eius,quod ad obligationem pertinet. *l.conditiones de condit. & demonſtrat.* Quales ſunt hæ.Si Deus voluerit,ſi Deo viſum fuerit,ſi vixero, ſi honeſte potero,ſalua legis & ſuperioris authoritate,ſi à viro integra es & honeſta. Item,ſi honeſte & pudice vixeris,ſi fidem mihi ſeruaueris in coniugio. Quæ poſteriores conditiones exprimi verbis non ſolent,ſiniſtræ ſuſpicionis & mali ominis vitandi cauſa.

Digitized by Google

cauſa. Et hæ quidem conditiones ſponſalia non impediunt aut ſuſpendunt, imo pure contracta ſponſalia cenſentur.

§. 11. SVMMARIVM.

Conditione pendente an matrimonium dici poßit.

QVæritur an pendente conditione nihilominus matrimonium dici vel cenſeri poſſit? Et certum eſt matrimonium nullum eſſe, cui conditio adhæret. Nam vt ſupra late demonſtrauimus, matrimonium conditionem nullam recipit *ex l. actus legitimi, de regul. iuris.* Itaq; male interpretes, qui hac oratione vtuntur, matrimonium ſub conditione contrahi. Nam ad matrimonium conſenſus requiritur expreſſus, certus & minime dubius, & verbis de præſenti vel æquiualentibus, & quidem conſenſus tradentis & accipientis vxorem, *q. 2. lib. 4. diſt. 29.* Conditionatus autem conſenſus, vt Durandi verbis vtar, certus non eſt, cum conditioni inhæreat, eaque nitatur, quæ ab incerto euentu pendet. Itaque matrimonium conſtituere non poteſt. Nam qui conditionem adiicit eiuſmodi, quæ neceſſaria non eſt, ſed contingens, in incertum loqui præſumitur, etiamſi poſtea res certa eſſe comperiatur. Itaque pure conſenſiſſe non videtur; quod tamé in nuptiis requiritur. Loquimur autem de vera conditione, hoc eſt, de contingenti ſeu caſuali. Nam quæ certitudinem habent conditiones ſponſalia pura conſtituunt, vt ſupra explicauimus.

§. 12. SVMMARIVM.

Conditione exiſtente ſponſalia ſtatim rata & firma ſint nullo alio actu interueniente.

SEd an conſenſu verbis præſentis temporis præſtito ſub conditione, abſque alio actu vel nouo conſenſu, conditione exiſtente ſtatim ſpoſalia rata & vera ſint, vt matrimonium promiſſum intelligatur? Et interpretes vno ore ipſo conditionis euentu ſponſalia vera conſtitui ſtatuunt, hoc eſt, matrimonium pactũ ſeu promiſſum ad inſtar alterius alicuius conuentionis. Innocent. & Abbas *c. de illis, & cap. ſuper eo, de condit. appoſit.* Quod ego recte dici exiſtimo, & tamen ita accipi velim ſi metus interuenerit, nam tunc ſponſalia nulla erunt. Panormit. *cap. cum locum de ſponſalib.* vel etiam ex metus præſumptione. Ripa *cap. cum de conſtit. num. 180.* Matrimonium autem verum vel conſummatum conſtitui non exiſtimo. Nam id conſenſu tradentis, accipientis & poſſidentis vxorem fieri & conſummari. Et quidem in nuptiis, quibus vxor accipitur, & promiſſio prius facta ratificatur, & quodammodo geminatur, ſupra late explicatum eſt. Didacus hoc loco receptam ſententiam oppugnans fallitur *2. part. c. 3. num. 5.* Et hactenus de conditionibus, quæ in tria genera contrahi poſſe videntur. Quædam enim impediunt ſponſalia, veluti turpes, quæ matrimonio repugnant eiuſque ſubſtantiæ. Quædam non impediunt, ſed habentur pro non adiectis vt impoſſibi-

Digitized by Google

les ex communi interpretum ſententia. Item quæ concubitu firmantur. Et quæ in futurum conceptæ ordine naturæ certæ ſunt & neceſſariæ. Item quæ tacite inſunt. Quædam vero ſuſpendunt & impediunt ſponſalia & matrimonium, vt conditiones de rebus futuris contingentibus conceptæ. Et hæc à Bonauentura *lib. 4. diſtinctio. 28. quæſtion. 3.* aliiſque tradita diſtinctio expeditior multo eſt, quam illæ interpretum noſtrorum diuiſiones & ſubdiuiſiones, plura etiam complectitur.

§. 13. Svmmaria.

1 *Sponſaliorum quæ ſub modo contrahuntur effectus.*
2 *Modus quid.*
3 *Modus non ſuſpendit ſponſalia.*

1 Hactenus † de ſponſalibus, quæ ſub conditione contrahuntur. Nunc de iſ-
2 tis videndum quæ ſub modo. Eſt autem † modus generaliter omnis diſpoſitio ſeu qualitas adiecta contractui, quæ non ſuſpendit conuentionem, quod conditionis proprium eſt, ſed tantum moderatur, hoc eſt, ei modum præſcribit, vel vt Baldus definit *de condition. & demonſtrat.* Quædam adiectio cuiuſdam intrinſeci vel extrinſeci grauaminis emolumẽtum determinans vel coarctans. Veluti do fundum Eccleſiæ, ea lege, vt ex fructibus quæ percipi poſſunt, puellæ indotatæ nuptum collocentur. In eo autem conditioni ſimilis eſt modus, quod vt conditionem, ita & modum conuentioni adhærentem, ſi tamen is honeſtus ſit & poſſibilis, contrahentes implere cogantur. Nam & conditionum diſtinctio ſupra recitata etiam in modo locum habet. Angelus *in ſumma in verbo matrimonium, numero 13.* Conditio autem vtplurimum per coniunctionem, *ſi*, concipitur. Modus vero per coniunctionem, *vt*. Et † quid ſub conditione promittitur, effectum nullum habet, antequam exiſtat conditio: ſub modo autem promiſſum ſtatim obligat. Sed ſi modus præſcriptus non ſeruatus fuerit, reſoluitur contractus, vt tradit Guilielmus vetus interpres. Sponſalia vero vt conditionem recipiunt, ita & modum. Matrimonium autem vt conditionem, ita nec modum recipit. Quod tamen ita accipiendum eſſe ſtatuimus, vt modo, qui præſcriptus eſt non ſeruato, diſſoluatur matrimonium. Nam matrimonium conſummatum diſſolui non poteſt. Talis eſt promiſſio Saulis, Dauidi filiam Meroben deſpondentis, *lib. 1. Regum capit. 18.* Filiam maiorem tibi vxorem dabo, modo ſis fortis & domi bella geras. Et alia apud Plautum licet ridicula in Curculio.

Tu iſtam deſponde modo huic miles, ego dotem dabo:
Phæd. *Quid dotis?* Curcu. *Vt ſemper dum viuat meabat.*
Et *in Aulularia.*
Filiam deſponde mihi, Eucl. *At nihil eſt dotis quod dem.*
Quid nunc etiam mihi deſpondes filiam Eucl. *illis legibus,*

Cu

Digitized by Google

Cum illa dote quam dixi tibi,
Facito hoc. Memineris conueniſſe, ne quid dotis ad te mea adſerat filia.

Quæ ſponſalia ea lege & modo contracta eſſe palam eſt, vt filia indotata collocetur, cum alioqui regulariter pater filiam pro modo facultatũ dotare cogatur. Talis eſt apud Theocritum, vbi puella paciſcitur cum Daphnide, ne eam poſt concubitum deſerat. Hem vt ei extruat thalamos, domum, ſtabulum. *Idyll.27.* Othryonæus filiam Priami Caſſandram omnium pulcherrimam ſibi pactus erat, vt qui ſpoſponderat Priamo, ſe hoſtes ab ora Troiana fugaturum, niſi recederent. Homerus *Iliad. lib.13.* Quo ſpectant verba. Othryonem equidem tibi patrias inter omnes mortales tribuo gloriæ partes, ſi modo exoluas quicquid Priamo promiſiſti, pro quo inuicem ille tibi vxorem deſpondit. Quid vos? Profecto eadem tibi promittimus & exſoluemus, vt pulcherrimam filiarum Agamemnonis ex Argo accerſitam tradamus vxorem, dum tamen Troiam nobiſcum euertas. Quocirca ſequere me, vt apud naues de re vxoria ac ſponſalibus tranſigamus. Eius generis eſt & illa promiſſio, licet turpis apud Plautum.

Vt quidem emoriatur priuſquam ducam,
Quæ cras veniet, perendie feratur foras,
His legibus, quam hi dare vis, cedo, nuptias adorna.

Ita Caloioannes Imperator Trapezuntinus, patrum noſtrorum memoria, filiam ſuam Diſpinam Regi Perſarum Vſumcaſſam nuptum collocauit, ea lege & conditione, vt religionem Chriſtianam vxori colere permitteret. Quam ille conditionem accepit, & cum ea multos annos coniunctiſſime vixit. Ionias & Bezarus *in hiſtoria Perſica.* Et ſub modo videtur Ladislaus Rex Vngariæ Reginæ Beatrici coniugium promiſiſſe his verbis, quæ ſupra *capite quarto* enumerauimus. Spondere ſe Reginam ex Antiſtitum Procerumque voluntate ducturum. Atque haud ſcio an huc referri poſſit modus & cautio, quam veteres tabulis matrimonialibus inſeruerunt & adſcripſerunt, vt coniuges non niſi liberorum procreandorum cauſa concumbant. De qua Auguſtinus *libr.1. de nupt. Valeriani* & nos ſuo loco latius. Eius generis & hæc eſt, quæ aliquando in Conſiſtorio noſtro agitata fuit deſponſatio. Spondeo filiam tibi ea lege, vt conueniamus, & de dote inter nos tranſigamus Calend. Maii, ſecundum leges patrias. Nam vera ſponſalia his verbis contracta eſſe minime obſcurum eſt. Idque quod hæc ſponſalia, & alia id genus contractum non ſuſpendunt, aut impediunt. Ideoque pro puris habenda ſunt *cap. quarto, de condit. appoſitis.* Nam res data Eccleſiæ ſub modo ſtatim fit Eccleſiæ, vbi gloſſ. *in verb. conditio.* 3
vt recte dixerit vetus interpres Guilielmus & eum ſecutus Albericus, quod licet ſponſalia conditione contrahi poſſint, ita vt ea non exiſtente corruant & infirmentur, tamen ſi ſub modo contrahantur, ſtatim rata eſſe, & cogendum eſſe eum qui promiſit, modum ſeruare & implere. Verbi gratia. Si in propoſita facti ſpecie poſtrema alteruter ad eum diem

Digitized by Google

qui præfinitus eſt tranſactioni de dote non adſit, vel adſit quidem & tamen de dote inter eos conuenire non poſſit, nilominus rata erunt ſponſalia, vt quę modum annexum habent, non conditionem. Idq; quod exitum facilem inuenire poſſint, cum contrahētes de dote ſecundum patrias leges conſtituenda inter ſe pacti ſint. Ius autem certum eſt; & ſi inter ſeſe diſſenſerint, iudicis arbitrio conſtituetur *l. cum poteſt, §. genere de iure dotium*. Et id genus cautiones, modos ſeu leges in inſtrumentis dotalibus reperire licet, quæ non ſuſpendunt ſponſalia vel matrimonium, ſed moderamen præſcribunt, cui contrahentes parere oportet. Et eo ſpectat *T. de pactis conuentis ſuper dote.*

§. 14. SVMMARIA.

1 *Matrimonium ea lege initum ne coniuges corpore coniungantur an valeat?*

2 *Nuptiæ ad procreandam ſobolem inſtituuntur.*

1 SEd hic quæritur an iure ſubſiſtat & ratum ſit matrimonium † ea lege & cautione initum, ne coniuges corpore coniungantur? vel ne alter in alterius complexum veniat? Tale dicitur coniugium fuiſſe inter Regem Anglorum Egfredum & Ethelttrudim coniugem. Nam alter alterum nunquam attigit. Polydorus de Kunigunda vxore Imperatoris Henrici commemorat, quod vterque perpetuam virginitatē ſeruauerit. Blondus *lib. 3. Romæ triumphantis*. Ammonius Ægyptius ab vxore abſtinuit annos 18. & menſibus ... Tripartita *lib. 1. c. 2.* Sed & alia coniugū paria annotarunt veteres, quæ in coniugio cōcubitu abſtinuerunt. Iulianus Martyr & Baſilia. Alexandriæ vero Chryſantus ac Daria, & Amos cum vxore ſua. Malchus item Monachus à conſerua illa ſua abſtinuit, cuius vitam Hieronymus ſcripſit. De Auo Ægyptio adoleſcente idem refert Suidas. Nam cum is à re vxoria abhorreret, tandem cognatis vrgentibus vt vxorem duceret obtemperauit, & virginem duxit: cui tamen, antequam congrederentur, perſuaſit, vt vitæ mundanæ valediceret. Idque ambo cum feciſſent, in Nitriæ montem ſeceſſerunt, & exiguo tempore vna exercitati, poſtea ſeorſim idem fecerūt. Huius Aui animum in cœlum recipi vidit Antonius. Et certe eiuſmodi pactionem tanquam matrimonio repugnantē non valere exiſtimauerim. Ideoq; rato manente matrimonio modum tanquam turpem reiiciendū eſſe, quæ Gulielmi veteris interpretis fuit ſententia, & Alberici, & recte, pugnat enim cum lege diuina, quæ diſertis verbis iubet homines liberis operam dare *Geneſ. 2.* Creſcite & multiplicamini. Vnde Hebræi tria ex lege Moſis maritum vxori præſtare debere [*eonotho ſearoh ceſutho*] hoc eſt, veſtem, alimentum & concubitum, *Exod. 27.* Et ita ſentiunt ſponſalia nulla eſſe ea conditione contracta, ne alter alteri χάειν debeat, *cap. 2. de ſponſalibus.* [*ithmar chiduſchin ſcheaen meſſurim lebiah Abay amar haim chiduſchin robo amar lo hauu chiduſchin amar robo bar abino aßbero li chi gikach ihſch ihſcho vbaelo chiduſchin haniſſurim lebioh hauu chiduſchin ſcheen meſſurin lebioh lo hauu chiduſchin*] Adde, quod vbi matrimonium coierit ſemel vir amplius

plius ſui corporis poteſtatem non habeat, neq; mulier, vt ait Apoſtolus, qui etiam expreſſe vetat ne coniuges ſeſe inuicem defraudent. Quod etiam Ethnicis non ignotum fuit, vt ex Plutarcho colligitur *ex libro de amore & legibus connubial.* cuius hæc ſunt verba. Hic mos meo iudicio matrisfamilias eſſe debet, vt neque defugiat, neque auerſetur illa χάειν exordiente viro, neque occipiat ipſa. Quæ ſupra notauimus. Solonis lege ſponſam cum ſponſo includentes malum cydonium comedere vna iubebant, & maritus ter vt minimũ ſingulis menſib. cum vxore congredi iubebatur. Nam eo modo etſi liberi nulli naſcebantur, tamen is honor mulieri pudicæ exhibitus, atque comitas vtriuſque multis, quę in coniugio incidere ſolent, moleſtiis liberat, neque abalienari eorum prorſus à ſe inuicem propter diſſidium animos patitur. Plutarchus *in Solone.* Et recte. Nam nuptiæ ad † procreandam ſobolem inſtituuntur *l. 14. quæritur, de ædil. edict.* At- 2
que huc ſpectat, quod ſcribit Auguſtinus, tabulis veterum inſerta fuiſſe hæc verba, vt non concumberent niſi liberorum procreandorum cauſa. Itaq; idem Auguſtinus *ad Quoduuldeum cap. 87.* damnat Ruſticanam Abellianorum hæreſin in Hipponenſi agro, qui vxoribus non miſcebantur, ſed adoptabant vtriuſque ſexus, quos quaſi ex ſe natos liberos hæredes adſciſcebant. Refert Diogenes Laertius *lib. 8.* Pythagoram deſcendiſſe ad inferos, cumque illic vidiſſe ferunt, cruciari eos, qui vxorum congreſſum refugerẽt, *χαλαζομένους τοὺς μὴ θέλοντας συνεῖναι ταῖς αὑτῶν γυναιξίν.* Quod etſi fabuloſum eſt, tamen oſtendit, quæ veterum de his nuptiis fuerit ſententia. Et vt reliqua taceamus, quantum incommoditatis ex ea re & periculi oriatur, & exſpectandum ſit, oſtendit exemplum ſupra allegatum de Ethelտrude Angliæ Regina, nam ea bis nupta fuit, primum marito qui poſt nuptias non diu ſuperſtes fuit, & vxorem à ſe integram reliquit, deinde Egfredo Regi Angliæ circiter annum 700. Chriſti, cum quo annos 12. vixit, ita, vt nunquam in eius complexum venerit. Cum vero Egfredus ſobolis procreandæ deſiderio flagraret, & neque precibus, neque minis vxorem ad concubitum permouere poſſet, quod illa cauſaretur ſe Deo virginitatem conſecraſſe & dedicaſſe, vt nihil intentatum relinqueret, tandem rem ad Wilfredum Archiepiſcopum Eboracenſem detulit, cui vxor plurimum fidebat, eique negocium dedit, vt quacunque poſſet ratione vxorem de ſua ſententia & intentione dimoueret, ſed ne ille quicquam hic profecit. Et cum maritus acrius inſtaret, Ethelտruda aſſiduis precibus fatigare orareque maritum, vt ſibi eius voluntate coniugali vinculo ſolutæ cœlibem vitam agere liceret: idque tandem impetrauit. Itaque relicto marito illa ſeſe contulit ad amitam mariti Egfredi, quæ eo tempore monaſterio Coldingamenſi præerat (quod in finibus Scotiæ ſitum eſt) & monaſterium ingreſſa eſt, ibiq; diem extremum clauſit, & mortua in Diuorum numerum relata eſt, vt teſtantur Polydorus *lib. 3.* & alii, qui res Anglicas memoriæ prodiderunt. Etſi autem hiſtorici Ethelտrudam ſummis laudibus euehunt, ob obſeruatam virginitatem etiam in coniugio, tamen tantũ abeſt, vt laudanda videatur, vt culpanda maxime ſit, vt quæ mariti congreſſum refugerit, & virum

hanc ob cauſam deſeruerit & diuerterit contra legem & mandatum Dei expreſſum. Quod peccatum maximum fuit. Quanto ſatius fuiſſet iuxta Pauli præceptum viro *ὀφειλομένην εὔνοιαν* præſtitiſſe, in matrimonio permanſiſſe, liberoſque reliquiſſe, qui ſe mortuo Deum colerent & prædicarent. Recte itaque Hieronymus reprehendit Celantiam, quod perpetuam continentiam fouiſſet marito inconſulto. Nam id ius vxor non habet. Verba ita habent. Sed illud quoque didici, quod non mediocriter angit ac ſtimulat, te videlicet tantum hoc bonum continentiæ abſque pacto viri ſeruare cœpiſſe, cum hoc Apoſtolica omnino interdicat authoritas. Vxor, inquit, ſui corporis poteſtatem non habet ſed vir. Tu vero quaſi oblita fœderis nuptialis pactique huius, & iuris immemor, inconſulto vouiſti domino caſtitatem, ſed periculoſe promittitur quod in alterius poteſtate eſt. Et neſcio quam ſit grata Deo donatio, ſi vnus offerat rem duorum. Etſi autem Auguſtinus *libro II. de conſenſu Euangeliſtarum*, exemplo Mariæ & Ioſephi demonſtrare conatur, etiam matrimonium inter coniuges eſſe, qui congreſſum mutuum refugiunt, idq; veriſſimum ſit (nam nuptiæ non coitu ſed animorum cōiunctione præcipue conſtant, *l. 57. ſi cui, de condit. & demonſtra. l. cum hic, §. ſi mulier, de donat. inter vir. & vxor.*) tamen in conſequentiam trahendum non eſt illud vnicum & ſingulare coniugium virginis matris, quod omni prorſus exemplo caret carebitq;. Fuit enim verũ matrimonium inter Ioſeph. & Mariam, mentis ſanctitate non carnis incorruptibilitate, vt dixit Auguſtinus, vt allegatur dictum illud *ſerm. 38. de temp.* Quodq; à reliquis in multis tum eo maxime diſcrepat, quod Maria Ioſepho liberorum procreandorũ cauſa non nupſit *c. beata Maria 27. q. 2. coniunx*, alii vero coniuges gignendæ ſobolis ſtudio coeant, & ad eũ ſcopũ deſtinata ſit omnis ducẽtis & nubẽtis intentio. Quo ſpectãt verba Auguſtini *c. non eſt dubiũ 27. q. 2.* Non eſt dubiũ illã mulierem nõ pertinere ad matrimonium, cum qua commixtio ſexus non docetur fuiſſe. Item in *Soliloquio.* Non eſt perfectum coniugium ſine permixtione ſexuum.

§. 15. SVMMARIA.

1 *Sponſalia etiam in diem promittuntur.*

2 *Sponſalibus cauſa adiicitur.*

1 SPonſalia etiam † vel matrimonium in diem promitti ſolet. Veluti promitto coniugium, vel ducam te quando ſol ingredietur arietem. Exemplum eſt apud Apollonium, vbi Iaſon Medeæ promittit, ſe illam ducturum domum, *εὖτ' ἂν ἐς Ἑλλάδα γαῖαν ἱκώμεθα νοστήσαντες.* hoc eſt, ſimul atque in Græciam reuerſi eſſent. Talis fuit promiſſio inter Clitiphontem & Melitem apud Achillem Statium *lib. 5.* vt ex his verbis colligitur. Iurauimus, ego quidẽ per ſancte, me illam amaturum: illa vero me ſibi coniugem aſcituram, rerumque ſuarum omnium dominum habituram. Quæ quidem ita inter nos firmata ſunt, vt non ante promiſſa fierent, quã Epheſum applicuiſſemus. Ego cum Brunello hac promiſſione tene-

teneri exiſtimauerim eum, qui his verbis fidem dedit, vt ei contrahere cum alia liberum non ſit. Nam promiſſio pura eſt, etiamſi executiæ, hoc eſt, nuptiæ incertum diem conſtituantur & differantur, ideoque antequam dies venerit promiſſor compelli non poſſit.

Nonnunquam & † cauſa ſponſalibus adiici ſolet, quæ tamen ſiue vera ſit ſiue falſa ea non dirimit, nec infirmat. Imo pro non adiecta habetur. Veluti ego te ducam quia diues es, vel quia illius viri filia es. Nam etiamſi illa neque locuples, neque hęc illius viri filia ſit, rata nihilominus erunt ſponſalia. Aliud dicendum, ſi error ſit perſonæ vel conditionis. Nam ille ſponſalia & matrimonium infirmat, de qua latius infra.

§.16. SVMMARIVM.

Sponſaliorum iuratorum effectus.

SEd & ſponſalia iuramento firmari ſolent. Vnde Doctores ſponſalia alia appellant iurata alia iniurata. Iurata quorum promiſſionibus adhęret iuſiurandum, quorum exempla vbique extant, tam in ſacris literis quam prophanis. Vt in hiſtoria Ruthæ *cap.4.* Quod ſi ille te ducere nolit, qui genere proxumus eſt, ego te ducam, viuit Dominus, id eſt, iuro me te ducturum. Et hæ promiſſiones iuratæ, vel à patribus interponebantur vel ab ipſis *κυρίοις*, hoc eſt, iis qui puellas in ſua poteſtate habent. Ita apud Homerum Iuno *Iliad.14.* promittit Somno, ſe illi vnam iuniorum Charitum vxorem daturam nuptui. Age, inquit, iura per ſtygium flumen, altera manu tellurem tenens, altera mare tenēs, vt nobis teſtes ſint omnes Dii, inferi, ſubterranei orbis Saturno aſſidentes, te daturam vnam mihi iuniorum Charitum Paſitheam ſcilicet. Iuno in illius verba iurauit in teſtimonium vocatis omnibus Diis inferis. Ita apud Ouidium queritur quædam quod decepta ſit ab eo qui iuratus fidem dederat.

Iura, fides vbi nunc, promiſſaq; dextera dextræ?
Quiq; erat in falſo plurimus ore Deus?

Et paulo poſt:

Per mare quod totum ventis agitatis & vndis,
Per quod ſæpe ieras, per quod iturus eras:
Perq; tuum mihi iuraſti (niſi fictus & ille eſt)
Concita qui ventis æquora mulcet, auum.

Eodem ſpectant verba Theſei ad Ariadnam,

Cum mihi dicebas, per ego ipſe pericula iuro,
Te fore, dum noſtrum viuet vterq;, meum.

Et apud Valerium Flaccum *lib.7.* Argonauticōn Iaſon Medeæ, quam abducturus erat, coniugium promittit iuramento per Stygiam paludem præſtito.

Reſpice ad has voces, & iam precor annue coniux,
Per te quæ ſuperis diuiſq; potentior imus,

Perq;

Digitized by Google

Perq; hæc ergo tuo redeuntia ſydera nutu,
Atq; per has noſtri iuro diſcriminis horas,
Vnquam ego ſi meriti,noctis ſimq; immemor huius,
Si te ſceptra domum,ſi te liquiſſe parentes
Senſeris, & mea tum non hæc promiſſa tenentem:
Tum me non tauros iuuet euaſiſſe,ferasq;
Terrigenas,&c.

Eius generis ſunt & illæ promiſſiones apud Terentium,qui ſine illa iurabat nullum ſe victurum diem. Ita Caius Caligula amiſſa vxore Lucia in partu Euniam Noemiam vxorem cohortium præfecti ad ſtuprum ſollicitauit, addita promiſſione de matrimonio, ſi potitus imperio fuiſſet, deque ea re & Chyrographo & iureiurando cauit,Suetonius *in Caligula*. Atque horum ſponſaliorum ea erat firmitas, vt qui iurati promiſiſſent coniugium, conſummare cogerētur, neque repudium ſponſæ remittere poſſent, quod qui id feciſſent periurii rei eſſent,& haberentur. Idque ex Valerio Flacco colligi poſſe videtur,qui Medeam introducit ita loquentem,poſtquam eam remittere in patriam Iaſon ſtatuiſſet, poſt fidem datam de conſilio Argonautarum.

——Vereor fidiſſime coniux
Nil equidem, miſerere tamen, promiſſaq; ſerua
Vſq; ad Theſſalicos ſaltem connubia portus,
Inq; tua me ſerua domo,ſcis te mihi certo,
Non ſocios iuraſſe tuos, hi reddere forſan
Ius habent, tibi non eadem permiſſa poteſtas.

Et de Iaſone deliberante an relinquat Medeam idem Poeta *lib. 8.*

Quanquam iura Deum ſacri ſibi conſcia pacti
Religio,dulciſq; mouent primordia tedæ.

Idemque inculcat Regina Areto cum Rege Æte de his ſponſalibus diſputans.

—Periurus Iaſon,
Si patri reddatur,erit. lib.10.

Elegans facti ſpecies apud Ouidium extat de Acontio & Cydippe, quam cum Acontius amaret,& ſibi vxorem cuperet,hanc technam commentus eſt. Pomo pulcherrimo duos hoſce verſus inſcripſit:

Iuro tibi ſane per myſtica ſacra Dianæ,
Me tibi venturam comitem,ſponſamq; futuram.

vel vt alii volunt,

Me tibi nupturam fœlix erat omen Aconti,
Iuro quam colimus numina magna Deæ.

Pomum autem illud abiecit ante pedes puellæ in æde Deliæ Dianæ,vbi conuentus virginum celebrabatur. Puella huius fraudis ignara imprudens hos verſiculos legit & pronunciauit,atque in animum induxit,ſe ea recitatione iuraſſe & promiſiſſe Acontio coniugium,ſeque periurii ream fore, niſi fidem datam ſeruaret.

ſeruaret. Nam lex erat, vt quæ ante Deos in templo Dianæ Deliæ dicerentur, rata eſſent. Pater Cydippes eius rei ignatus, alii eam deſpondit. Illa paulo poſt in morbum incidit. Ibi tum Acontius puellæ perſuadere conatus eſt, morbum illum à Diana immiſſum quod fidem datam non ſeruaret, quodque periurii rea eſſet, vt colligitur ex epiſtola Ouidii, cui lemma eſt Acontius Cydippe. Etſi autẽ periura dici non poteſt Cydippe, quæ nihil iurata promiſit, ſed ſaltem verba in formam iuramenti concepta legit, vt ex eo verſu colligitur.

Non ego iuraui, legi iurantia verba.

Item:

Sed ſi nil dedimus præter ſine pectore vocem,
Verba ſuis fruſtra viribus orba tenes.

Tamen inde non obſcure colligitur, quæ fuerit veterum ſententia de ſponſalibus, quæ iuratus quis promiſiſſet, periurii ſcilicet reum eſſe, qui fidem datam non ſeruaſſet, vt ſupra ſcripſimus. Atque eo ſpectant hi verſus:

Hæc mihi ſe pepigit, pater hanc tibi primus ab illa,
Sed propior certe quam pater ipſa ſibi eſt.
Promiſit pater hanc, hæc & iurauit amanti,
Ille homines, hæc eſt teſtificata Deum.
Hic metuit mendax, ſed & hæc periura vocari
Num dubitas hic ſit maior, an ille metus.

Item:

Conſulit ipſa tibi (Diana ſcilicet) *neu ſis periura laborat,*
Et ſaluam ſalua te cupit eſſe fide.

Item:

Inq; caput noſtrum dominæ periuria quæſo
Eueniant, pœna tuta ſit illa mea.

Item:

Nil opus eſt iſtis, tantum periuria vitа
Teque ſimul ſerua, meque, datamque fidem.

§.17. SVMMARIVM.

De promiſſione iurata coniugiorum.

QVid quod coniuges paciſci ſolebant, idq; iuramento firmare ſe nunquam repudiaturos vxores. Atque eo caſu eis repudiandi ius non erat. Idque ex Suetonio colligitur, qui ſcribit, Tyberium equiti Romano iuriſiurandi gratiam feciſſe, vt ſibi vxorem, quam ſe nunquam repudiaturum iurauerat, in ſtupro generi deprehenſam, dimittere liceret. Ouidius etiam videtur vxori idem promiſiſſe idque iuratus, vt ex iis verſibus qui 5. *Faſtorum* extant colligitur:

Chara fuit coniux prima mihi chara iuuenta,
Cognita nunc vbi ſit quæritis, vrna tegit,

Digitized by Google

Huic ego iuratus, vobis in verba vocatis,
Coniugio dixi ſola fruere meo.

Et hæ nuptiæ perpetuæ dicebantur, vt quas diuortio dirimere fas non erat. Apuleius *lib.7.* Vobis, inquit, perpetuæ erunt nuptiæ. Beroaldus, perpetuus dixit, vt doceat hoc connubium nullo diuortio diuelli diſiungiq; debere. Et in verbo ſemper illa dictione præſcribit nullum futurum inter cupidinem Pſychen diuortium, dum vult vt ſemper amorib. perfruantur ſine vllo diſſidio. Et apud Valerium Flaccum Arete refert Iaſonem perpetuos thalamos Medeæ ſpoſpondiſſe *lib.40.* *Perpetuos ſpondet thalamos & fœdera lecti.* Ouidius *in Ibin* de vxore ſua.

Perpetuoq; mihi ſociata fœdere lecti,
Non patitur miſeri funera flere viri
Quo & hæc referri poſſunt.
Per tibi tot iuro teſtes, pompamq; Deorum,
Te dominam nobis tempus in omne fore. Ouid.

Horatius irruptam appellat copulam *lib.1.Od.13.*

Felices ter & amplius
Quos irrupta tenet copula,
Nec malis diuulſa querimoniis
Suprema citius ſoluet amor die.

Et Virgilius connubium ſtabile appellare videtur:

Connubio iungam ſtabili, propriamq; dicabo.

Sed de effectibus ſponſaliorum quæ iuramento firmata ſunt, infra ſuo loco latius diſputabitur *cap.13.*

§.18. SVMMARIA.

1 *Sponſalia etiam ſub pœna contrahi ſolent & de earum effectu.*
2 *Pœna in ſponſalibus promiſſa inhoneſta.*
3 *Difficultas excuſat à pœna.*

1 SEd & ſponſalia ſub pœna contrahi ſolent, vt id quod pœnæ nomine promiſſum eſt, exſoluat is qui matrimonium conſummare recuſat. Verbi gratia. Pater alicui filiam promittit in matrimonium, & cum ſponſo paciſcitur, vt ſi ille nuptias nolit, pœnæ nomine 100. ſoluat patri. Vel ſi patrem promiſſionis pœniteat, & filiam dare recuſet, 100. ſponſo ſoluat pœnæ nomine. Quæritur an pecunia pœnæ nomine promiſſa, ſi alteruter conuentioni non pareat, peti & exigi poſſit. Reſpondeo pœnæ promiſſionem non valere, imo ipſo iure nullam eſſe. Ratio eſt, quod matrimonia libera eſſe, neque metu pœnæ ea obſtringi conueniat, *l.Titia de verb.oblig. c.gemina de ſponſalib. l.neq; C.de nuptiis l 5. §.final.C.de ſponſalib.& arr ſponſal.in fine his verbis.* Si cautio pœnam ſtipulationis continens interpoſita fuerit, ea nullas vires habebit, quamuis arrhæ reddendæ ſint. Ratio eſt, quod metus amittendi illam pecuniam, quæ promiſſa eſt impedit liberum & beue-

beneuolum conſenſum, qui in matrimonio requiritur, quod amore & beneuolentia conciliari debet. Bonauentura *lib. 4. ſentent. diſt. 28. q. 3.* & Doctores *d. l. Titia T. aut l. reprehendenda C. de inſtitut. & ſubſtit.* coniugalem concordiam omni lucro præferendam eſſe. Adde quod pœna promittitur in eum caſum, ſi alteruter cõtrahentium nuptias nolit, vt ſoluta pœna liberetur à promiſſione, & per conſequens in diſſolutionem & odium matrimonii. Itaq; recte Alexius Comnenus *in Conſtitutione ſua*, quando, inquit, ſolis pœnis corroborantur ſponſalia, eæque adſcribebantur, datione etiam earum infirmabãtur, & diſſoluebantur. Qua de cauſa vetat, ne ea poſt illud tempus inſtrumẽtis dotalib. adſcribantur. Quo ſpectat illud ICti. Inhoneſtum eſt vinculo pœnæ matrimonio obſtringi, ſiue futura ſiue iam contracta. Vnde † concludunt Dd. pœnã in ſponſalib. promiſſam inhoneſtam & contra bonos mores eſſe, ſiue ab ipſis promiſſæ ſint ſponſis, ſiue ab eorum parentibus aut tutoribus, aut aliis, penes quos matrimonii eſt poteſtas. 2
Idq; vſque adeo verum eſſe cenſent, vt etſi ſub iuramento pœna promiſſa ſit, tamen non valeat, quod iuramentum contra bonos mores non ſit obligatorium, & ne quidem etiamſi pœna promiſſa ſit exiguæ quantitatis. Abbas communiter receptus, *d. c. gemma*, & Bartol. *d. l. Titia.* Et hæc non tantum locum habent, quando partes inter ſeſe ſponſalia contraxerunt, ſed etiam quando parentes liberorum nomine ſponſalia conſtituerunt. Species facti eſt ea de re in conſtitutione Comneni de quodam, qui nuptiarum repromiſſionem liberorum nomine contraxerat. Deinde ſponſaliorum contractum, quod nuptiæ ipſi cordi non eſſent, reſcindere conaretur, & in eo inſiſteret, vt pœnæ inſtrumento ſponſaliorum comprehenſæ præſtarentur, & ſponſalia dirimerentur. Sed etſi filiorum impuberum nomine ſub pœna ſponſalia inita ſint, pœnam non deberi, nec exigi poſſe Doctores ſtatuunt. Idem ſtatuendum, ſi quis promiſiſſet, qui ſponſum aut ſponſam iure ſanguinis attingeret, ita vt timor pœnæ adiectæ aliqua ex parte contrahentes ſpectaret. Veluti ſi frater promiſiſſet vel alius genere proximus, vel qui parentum loco ſit, vt tutor vel alii penes quos eſt matrimonii poteſtas. Nam in coniunctis & neceſſariis viri vel mulieris eadem ratio eſt, quæ in patre & matre *gloſſ. in l. mulieri & Titio, l. hæres, §. final. de condition. & demonſtrat.* Doctores *in d. c. gemma & l. Titia* Sed ſi extraneus, hoc eſt, aliquis qui partibus coniunctis non eſt, promitteret ſe curaturum, vt Titia mihi nubat, idque ſub pœna, valeret quidem promiſſio, ſed tamen liberaretur promiſſor, ſi eam quam poſſet diligentiam adhiberet, id eſt, maximam, & tamen eo rem perducere non poſſet vt Titia nubat. Nam difficultas † ſuperueniens facit, ne pœna committatur *l. ſi vehenda §. item iuris ad legem Rhodi de primo act. l. 2. §. ſi quis cantionib.* Et difficultas excuſat à periurio, multo magis à pœna. *cap. breui de iureiurand.* Et pœnæ in vniuerſum, quibus matrimonii libertas aliqua ex parte imminuitur, legibus improbantur. Idque non tantum in pactis, ſed teſtamentis locum habet. Veluti Titio patri 100. delego, ſi filius eius non nupſerit 10. dato, *l. hæres meus, de conditio. & demonſt.* Nam quod in fraudem legum ad impediendas nuptias ſcriptum eſt, 3

vim nullam habet. Itaq; in ſtipulationibus tota obligatio infirmatur, nec quicquam peti poteſt. Legata vero debentur, & conditio tanquam turpis reiicitur. Nam veteres voluerunt, vt quoad fieri poſſet ratæ eſſent vltimæ voluntates, qui fauor in obligationib. non eſt. Aliud dicendũ, ſi ab extraneo ita cõciperetur ſtipulatio. Si Titia nupſerit vel nõ nupſerit Caio 100. dare ſpondes. Nã valet ſtipulatio, cũ nemo hoc caſu metu pœnæ ad nubendũ aſtringatur. Nam ad Titiã vel Caiũ nulla poteſt redire cõmoditas vel incõmoditas, vt eorũ volũtas coacta dici poſſit. Et maxime quando is ſtipulatur, qui nullã habet in contrahentes poteſtatem. Hic enim verendũ non eſt, vt illos cogat. Et hæc quidẽ iure ciuili obtinent. Leo autem Imperator *Conſtitutione* 18. expreſſe ſtatuit, pœnam in ſponſalibus conſtitutam exigendam eſſe, idque conſuetudine introductum eſſe, quæ, vt ipſius verbis vtar, non minus ſit probabilis, quam quæ legibus ea de re ſancita ſunt. Nam qui ſub pœna promiſit, non tam facilis erit ad diſſoluenda ſponſalia, quam qui arrhæ perditione aut in duplum reſtitutione ſolum tenetur. Cum ille grauius damnum ſibi imminere videat, nimirum iacturam eius pecuniæ, quæ ſub pœna promiſſa eſt, hic arrham ſaltem amittat. Ideoque pœna adiecta homines leues & inconſtantes in officio contineat, & tardiores ad diſſoluenda ſponſalia efficiat. Et hanc ſententiam ſecutus eſt Harmenop. *libr. 4. T. 1.* qui ius à Leone conſtitutum in ſuam Epitomen redigit his verbis. Pœna, inquit, præſtita mulctetur, quiſquis ſponſalia reſcindit, quod id conſuetudine firmatum ſit. Vnde conſtat apud Græcos in morem perductum fuiſſe, vt pœna ſponſalibus adiiceretur, quam is, qui ea infringeret, ſoluere coactus fuerit. Idque in Holſatia accidiſſe ſcimus inter viros primarios. Nam pater filiam alicui promiſerat ſub pœna 400. thalerorum. Filia poſt peracta ſponſalia à ſponſo abhorrere cœpit, vt ei nubere nollet. Pater potius quam illam cogeret, ſummam pecuniæ pœnæ nomine promiſſam, exſoluere maluit. Eamque conſuetudinem valere καὶ τοῖς γαμηλίοις συναλλάγμασι μᾶλλον συμφέρειν, hoc eſt, nuptialibus contractibus magis conducere & conuenire, vt Leonis verbis vtar, exiſtimauerim. Idque Hebræorum Iuriſprudentia probat qui inſtrumenta nuptialia, quibus matrimonium ſub pœna promittitur literas [*kenaſſ*] appellat.

§. 19. SVMMARIVM.

An is qui ſub pœna promiſit matrimonium conſumere cogatur?

SEd quæritur, an conſuetudine ceſſante pœna tanquam ſuperflua reiecta nihilominus is qui promiſit, coniugium conſummare cogatur? Et apud veteres coactum non fuiſſe eum, qui ſub pœna promiſiſſet coniugium ex *l. 13. 4. Titia de verbor. obligationib.* colligi poſſe videtur. Quæ expreſſe tradit in ſtipulationibus quæ in fraudem legum fiunt, ad impediendas nuptias (quarum vna hæc eſt) totam infirmari obligationem. Idque apud veteres ita ſeruatum fuiſſe ex Comneni conſtitutione colligitur, qui expreſſe ſcribit, quando ſponſalia pœna firmaren-

Digitized by Google

marentur,& eæ adſcriberentur, earum præſtatione diſſoluta & infirmata fuiſſe ſponſalia. Quod & Leo Imperator oſtendit *conſtitutione 18.* qui ea de cauſa pœnam in ſponſalibus conſtituam exigendam cauit, quoad fidem ſeruandam impellerentur & quaſi cogerentur illi, qui nuptias promiſiſſent, ſi non aliam ob cauſam ſaltem ob iacturam & damnum, quod iis impenderet. Quod vtique conſtituere ſuperuacaneum fuiſſet, ſi abſque pœna ad nuptias conſummandas adſtringerentur ii, qui ſponſalia promiſiſſent. Quo ſpectant verba *Nouellæ* 18. Leonis. Ex arrhæ quidem perditione faciles ſponſaliorum euerſiones video, ex pœnæ perſolutione non item. Nam grauius diſpendium vel inuitum cohibens, animi inconſtantiam acquieſcere illis, quæ antea de ſponſalibus placuerunt, compellet. Item ex pacto definitæ pœnæ grauius damnum ſibi obuenire videns inconſtans ille, tardior omnino ad diuellēda ſponſalia fiet. Deinde, qui ſub pœna promittit, alternatiue promittere videtur, hoc eſt, vt vel ducat vel pœnam ſoluat. In alternatiuis autem electio eſt debitoris, *c. in alternatiuis, de reg. iur.* Ideoque iniquum eſſet eum, qui ſub pœna promiſiſſet, hoc eſt, ea intentione vt alterutrum faciendo liberari poſſet, ad vnum præciſe teneri. Adde quod ſub conditione promiſiſſe cenſetur, qui promittit matrimonium ſub ea nimirum conditione, vt niſi promiſſis ſtet 100. ſoluat pœnæ nomine. Conditiones autem, quæ ad impediendas nuptias contractibus inſeruntur, obligationem inutilem reddunt & prorſus infirmant, *l. hæres meus, de condit. & demonſtrat.* & nos ea de re ſupra latius. Interim maxime hanc apud veteres controuerſiam & ancipitem fuiſſe quæſtionem ex *Nouella* Comneni colligitur, qui ſcribit, iudicium in diuerſas ſententias diuiſum fuiſſe cum de facto ea incidiſſet. Quidam enim exiſtimarunt, liberum eſſe præſtatione pœnæ diſſoluere ſponſalia. Alii contra ſponſalia indiſſoluta manere, neque datione pœnæ reſcindi debere, præſertim quæ liberorum puberum conſenſu & ſacris precibus obſignata eſſent. Itaque Comnenus ea de re conſultus reſpondit: Sponſalia in quibus ſacra peragitur benedictio, quæque nuptiis præſtitutum tempus habent, minime diſſoluenda eſſe, quod Dei interuentu ea inita ſint τὴν πρώτην τοῦ βίου συναρμογὴν διὰ τῶν ἱερατελουμένων εὐχῶν περιεμπεδοῦντος καὶ κρατύνοντος. Id eſt, primam vitæ coniunctionem per ſacrarum precum recitationem confirmantem & corroborantem. Eaque nunquā pœnarū præſtationib. reſoluenda, neq; inſtrumentis nuptialib. pœnas adſcribendas eſſe. Nā quando pœnis ſolis firmabantur ſponſalia & ea adſcribebantur, præſtatione pœnę etiam infirmabantur & diſſoluebātur. Nunc autē vbi Deus συνάπτων τὰ διεστῶτα ſponſalia firmat & corroborat ea indiſſolubilia manere debere, & horum diſſolutionem non aliter æſtimandam, quam ſi perfectum matrimonium ſolutum eſſet. Perfectum enim matrimonium diſſoluere videbuntur, qui eiuſmodi ſponſalia dirimere conabuntur. Reliqua autem ſponſalia, quæ Deo authore & precibus interuenientibus adhibitis, inita non ſunt, non habere eam vim, ſed vt alia hominum placita per ſtipulationem confirmata cenſeri, & eoſdem habere effectus, & veteres leges in his vim ſuam obtinere.

Digitized by Google

Et hæc quidem apud Græcos obtinuiſſe dubium non eſt, interim tamen in Italia aliud obſeruatum & pronunciatum fuiſſe, ſcilicet pœnæ adiectionem non poſſe exigi, etiamſi alteruter contrahentium nuptias nolit & recuſet, planum eſt, ita reſpondet Franciſcus de Albergotis Aretinus *conſil. matrimon. 4. num. 8. & conſil. 6. num. 1. 2. 3. & ſequentibus, conſil. 9. num. 7. conſil. 10. num. 1. 2. 3. & conſil. 13. num. 40.* Et ita prounciatum eſſe ſe meminiſſe ſcribit Ioachimus a Beuſt. *in tractatu de nuptiis mihi fol. 7.* eamque communem & receptam teſtatur Couarruuias *tract. de ſponſalibus 2. part. cap. 3. §. 7. num. 5. 6. 7. 8.* & hunc ſecutus Emanuel Zoares *in lib. communium opinionum.* Sed vtra lex Romana vel Græca verior & æquior ſit, & rationi magis conſentanea, aliis latius diſcutiendum relinquo.

§. 20. SVMMARIA.

1 *An pignus interuenire poſſit pro matrimonio.*
2 *Auctoris opinio.*

1 HVic coniuncta eſt † quæſtio, an pignus dari vel interuenire poſſit pro matrimonio, vt eo certior reddatur is cui fides de coniugio data eſt. Innocentius dari poſſe putat *per l. vnic. Cod. ſi Rector prouinciæ.* Nam arrha nihil aliud eſt, quam pignus, vt infra explicabitur. Antonius de Butrio putat non eſſe niſi ra-
2 tione eius quod intereſt. Ego † exiſtimo recte rem aliquam pignori opponi poſſe ea lege & conditione, vt is qui fidem dedit, matrimonium conſummare cogatur. Neque poteſt dici, eum qui pignus dedit, cogi, aut metu pignoris amittendi impelli, cum libera voluntate id fecerit, neque in eum caſum, vt pignore pro derelicto habito, liberari poſſit, quod in præcedenti facti ſpecie vſu venire videmus, ſed vt eo firmior ſit obligatio. Nam nihilominus is qui promiſit, ducere cogetur, neque liberabitur pignoris iactura & amiſſione. Aliud dicendum exiſtimauerim, ſi quis promiſerit nuptias & pœnæ nomine ſtipulatus ſit pignuſque dederit in eum caſum, vt ſi conuentis non ſteterit, illud amittat, hoc eſt, in diſſolutionem matrimonii, *dict. l. ſi ita, §. ſi ita ſtipulatus, de verbor. obligation.* Quamuis Angelus *in ſumma* Antonii de Butrio opinionem veriorem eſſe exiſtimat.

§. 21. SVMMARIVM.

Fideiuſſores dantur in contractu ſponſalium.

SEd apud noſtrates fideiuſſores dari ſolent, qui pro ſponſa aut ſponſo fideiubent & ſpondent de fide ſeruanda & nuptiis conſummãdis. Quod & ipſum iuri ciuili conſentaneum eſſe videtur, & apud veteres frequentatum eſſe Iſidorus notat. Sponſus, inquit, à ſpondendo vocatus. Nam ante vſum tabularum matrimonii cautiones ſibi inuicem emittebant, in quibus ſpondebant

Digitized by Google

ſe inuicem cenſentire in iura matrimonii,& fideiuſſores dabant. Quod totidem verbis Seruius in illud *10. Aeneid.* Gremiis abducere pactis, annotauit, & Macrobius *libro 1. Saturnal. capite 6.* Aſinæ cognomentum Corneliis datum eſt, quoniam princeps Corneliæ gentis empto fundo, ſeu filia data marito cum ſponſo res ab eo ſolenniter poſcerentur,aſinam cum pecuniæ onere produxit in forum, quaſi pro ſponſoribus præſens pignus. Nam ſi cui legatum ſit ſub conditione!, ſi Mæuiã duxerit,cauere debet,ſe illã ducturũ antequam legatum accipiat *l. Titio. §. Titio. de condit. & demonſtr.* Deinde eius quod intereſt nomine recte fideiuſſor datur. Id autem peti poſſe, ſi vxor non detur aut accipiatur, infra *cap. 12.* demonſtratum eſt.

§. 21. SVMMARIVM.

Præmii ſpe aliquam ad nuptias inuitare licere.

PRæmii autem ſpe aliquam ad nuptias inuitare legibus prohibitum non eſt. Idque apud veteres frequentatum fuiſſe virtutis vel fortitudinis exercendæ cauſa oſtendit tota antiquitatis hiſtoria.

In ſacris literis Calebus promittit ſe filiam ei vxorem daturum, qui oppidum Cariatſeueram cepiſſet. Quod cum Othoniel feciſſet,ei filiam collocauit, vt Ioſuæ *decimo quinto*,& Regum *capite primo*, legitur. Et Saul Dauidi filiam Michol dare promittit, ſi 100. præputia Palæſtinorum illi attuliſſet ad vlciſcendos Regis hoſtes, quod Dauid præſtitit, & filia potitus eſt. *1. Regum cap. 18.* Cum apud Numantinos duo riuales puellam ſpecioſam ſibi in vxorem expeterent,pater puellæ conditionem tulit,vt ei illa nuberet,qui hoſtis Romani dexteram attuliſſet. Plinius *de viris illuſtribus.* Apud Euripidem Creon publice edici iubet,ſe ei daturum ſororem Iocaſtam qui ænigma ſphingis interpretatus eſſet,quod cum feciſſet Oedipus Iocaſtam nactus eſt. Quo ſpectat illud Auſonii:

Ille etiam thalamos per terna ænigmata quærens,
Qui bipes aut quadrupes foret & tripes omnia ſolus.

Apud Homerum Vlyſſis vxor, ſe ei nupturam pollicetur, qui Vlyſſis arcum tendere poſſit, Pauſanias *libro quarto.* Danaus curſus certamine propoſito filiam ei qui cæteros præueniſſet, & quem illa maluiſſet, ſecundo alteram eodemque modo cæteros ad extremum collocauit. Viam Boonetam appellatam fuiſſe idem refert, vbi certamen inſtitutum fuit,quaſi dicat, bobus emptam. Idem refert Pyndarus *in Pythiis Ode 9.* Vbi ſcribit. Danaum olim apud Argos quadraginta octo virginibus inueniſſe, celerrima coniugia priuſquam appetiiſſet meridies. Nam vniuerſum thorum ſtatuit in ſtadio, vt qui pedum velocitate reliquas antecellerent eas ſibi haberent. Idque de iudicio ſpectatorum. Hinc incitatus Anthæus in vrbe Lybiæ Iraſſa

Digitized by Google

Iraſſa filiam forma præſtantem, & quam multi expeterent, in curriculo collocauit, vbi ſeſe exercere & curſu contendere ſolebant ea lege & conditione, vt qui primus eius peplum vel veſtem attigiſſet, eam ſibi haberet, & vt habent verba Pyndari ἀπαγάγεσθαι ὃς ἂν πρῶτος θορὼν ἀμφὶ οἱ ψαύσειε πέπλοις. Ibi tum Alexidamus, qui reliquos anteuertiſſet, filiam manu apprehenſam abduxit. Quæ etſi ficta videntur, tamen magno argumento ſunt, veteres virtuti & fortitudini præmia propoſuiſſe, & nuptiis ad virtutem & res præclare gerendas inuitaſſe. Deinde parentes in deligendis generis, virtutes & animi dotes magis, quam diuitias & fortunę bona ſpectaſſe. Quo ſpectant verba illa Pyndari *eadem Oda*. Multi eius coniugium expetebant ταλὴν δὲ θυγατρὶ φυτεύων κλεινότερον γάμον. Pater ei illuſtrius coniugium parabat & moliebatur, ad imitationem Danai, qui generos virtute & fortitudine præſtantes reliquis anteponendos cenſebat. Poſtremo quanta fuerit parentum in filias poteſtas, hinc colligere licet, quod eas præmia proponerent iis, qui in certaminibus ſeſe ſtrenuo geſſiſſent & victores extitiſſent. Similis extat hiſtoria apud Herodotum *lib.6.* de Cliſtene, qui filiam Agariſtiam ei nuptum dare pollicebatur, quem præſtantiſſimum Græcorum inuenerit.

§.13. SVMMARIVM.

Lucri ſpe aliquam ad nuptias inuitare licere.

LVcri etiam & dotis ſpe aliquam ad matrimonium inuitare fas & iura ſinunt Exempli gratia. Si quis Titio mille leget vt Mæuiam vxorem ducat. Ita Demoſthenis pater moribundus filiam accerſitis teſtibus Demophonti deſpondet, & duo talenta dotis nomine legauit, vxorem item ſuam Cleobulam cũ dote 80. minarum Aphobo deſpondit. Vterque dotem legatam exegit, filiam vero & matrem ducere recuſarunt. Nam Aphobus ſpreta vidua Demoſthenis filiam Philonidæ Melitenſis duxit. Qua de cauſa etiam Demoſthenes illi dicam ſcripſit, vt videre licet ex oratione in Aphobum. Camiola Toringaſenenſis vidua ditiſſima ciuis Meſſinenſis Rolando Petri Regis Siciliæ fratri in carcere hærenti, hanc obtulit conditionem: ſe pro illo λύτρον ſoluturum, & è carcere eum liberaturum, ſi ſe vxorem ducere vellet. Quod ille ſe facturum recepit. Fulgoſius *lib.5. cap.3.* hiſtoria infra recitatur. Nam quæ ad matrimonium inuitant legibus comprobantur. Vnde Papinianus *l. Titio, §. Titio, de condit. & demonſtrat.* Titio, inquit, 100. relicta ſunt, vt Mæuiam vxorem ducat. Conditio non remittitur (id eſt, legatum conſequi non poterit, niſi caueat ſe ducturum Mæuiam) *l. final. in verbo poteſtas C. de ſponſal.* Huic ſententiæ non refragatur, quod ſi quis pecuniam promittat ea lege, ſi Mæuiam vxorem non ducat. Prætor actionem denegat. Aliud eſt enim pœnæ metu eligendi matrimonii libertatem auferre, aliud ad matrimonium præmii vel lucri ſpe inuitari. Itaque Aphobus & Demo-

Digitized by Google

Demophon merito à Demoſthene accuſantur, quod legatum acceperint, & conditioni parere recuſarint.

§.24. SVMMARIVM.

Matrimonium in alterius arbitrium conferri non poteſt.

QVibus de cauſis nec matrimonium in alterius arbitrium conferri poteſt. Veluti ſi teſtator ſic legat. Si arbitratu Lucii Titii Seia nupſerit, hæres meus illi fundum dato. Hæc conditio pro non adiecta habetur, eo quod liberam nubendi voluntatem impediat & reſtringat, vt debetur legatum etiamſi Seia ſine arbitratu Lucii Titii nupſerit *l. cum tale, §. reſcriptum. de condit. & demonſtrat.*

§.25. SVMMARIVM.

Conſenſus matrimonii liberus nullo ſtatuto aut lege imminui poteſt.

VNde concludunt Dd. matrimonii libertatem nec ſtatuto, nec lege aliqua imminui poſſe. Itaq; ſi ſtatuto caueatur ne matrimonium abſque conſilio & conſenſu huius vel illius (quod tamen de *κυρίοις* & tutoribus non eſt accipiendum) contrahatur, & qui ſecus faxit puniatur, aut beneficio iuris vel priuilegio priuetur, id ſtatutum nullius eſſe ponderis vt communiter receptum tradunt Franciſc. Curt. *in additione ad Paulum de Caſtro l. 1. de iuſtitit. & iure.* Didacus Couarruuias *de ſponſalibus part. 2. cap. 3. § 8. num. 8.* Viuius *lib. 1. opin. 124.* & Iulius Clarus. Talis fuit lex à Rogerio Siciliæ Rege qui anno Domini 1300. vixit, lata, ne quis filiam abſque venia & permiſſione curiæ non impetrata, nuptum collocaret, vt refert Hugo Falcandus. Quæ lex vt impietatis plena fuit, ita maximis motibus anſam præbuit, effecitque vt Rex in inuidiam & odium apud omnes ordines adductus, tandem captus in cuſtodiam traderetur à ſubditis conquerentibus, quod filiæ innuptæ toto vitæ tempore domi deſediſſent, aliæ vero effœtæ demum nupſiſſent, & cum ſobolis nulla ſpes eſſet amplius, alię etiam perpetua virginitate damnatæ, ſine ſpe coniugii diſceſſiſſent. Nec enim filias abſq; permiſſione Curiæ locari fas fuiſſe, eamque permiſſionem difficulter impetrari potuiſſe. Itaque Rex meritas pœnas dedit. Quamuis ille imprudentia & ſimplicitate peccarit potius, quam malitia, vt qui Matthæi cuiuſdam Notarii, quē ille ad ſummum dignitatis gradum euexerat, & in regno adminiſtrando ſolo conſiliario vteretur, dolis deluſus & circumuētus ſit. Verba Hugonis Falcandi.

Fuit hic Matthæus familiaris Curiæ notarius, poſtea vero vnus ex iis, qui ſolus conſilio Regis intererat cum Syracuſano electo & Regem Siciliæ negocia diſponebat, &c.

CAPVT IX.

§. 1. Quæ perſonæ ſponſalia & nuptias conſtituere poſſint.
§. 2. Nuptiæ ratione ætatis tam minoris quam maioris legibus prohibitæ ſunt & quidem minoris ætatis ratione.
§. 3. Inter impuberes ſponſalia conſtitui poſſe, nuptias non poſſe. Et quibus de cauſis id legibus ſancitum ſit.
§. 4. Sponſalia inter minores ſeptem annis contracta prorſus inutilia eſſe.
§. 5. Effectus ſponſalium inter maiores ſeptem annis initorum.
§. 6. An alteruter pubes factus exſpectare debeat, quoad alter pubeſcat.
§. 7. An annus decimus quartus in maſculis & duodecimus in fœminis requiratur ad contrahendum matrimonium, & quid Hebræi & Plato ea de re ſanxerint.
§. 8. Ratione maioris ætatis ætas ſenibus impedimento eſt, quo minus nuptias contrahere poſſint.
§. 9. Ratione cognationis.
§. 10. De computatione graduum.
§. 11. De cognatione ſpirituali.
§. 12. Ratione affinitatis.
§. 13. Prohibentur etiam nuptiæ ob impedimenta tam animi quã corporis, vbi variæ quæſtiones.
§. 14. Sponſalia & inter præſentes & abſentes recte contrahi.
§. 15. Nuptias etiam imaginarias inter abſentes contrahi.
§. 16. Speciale mãdatum requiri quoties per procuratorem ſponſalia conſtituantur.
§. 17. De formulis quibus ſponſalia inter abſentes conſtituuntur.
§. 18. Abſentem deſponderi non poſſe niſi qui nobis notus ſit.
§. 19. Quæſtio ex Pandectis Hebrçorum: Si quis tribus negocium dederit, vt ſibi vxorem expetant, an duo teſtes & tertius procurator eſſe cenſeatur.

§. 20.

Digitized by Google

§. 20. Sponſalia per epiſtolam recte contrahi.

§. 21. Sponſalia per epiſtolam non contracta videri, niſi is qui epiſtolam accepit, ſtatim in ea conſenſerit & voluntatem ſuam declararit.

§. 22. Quid ſi is animũ mutet qui epiſtolam dedit antequam puella reſpondeat.

§. 23. An ſponſalia per epiſtolam probari poſſint.

§. 24. An ex eo, quod vir & mulier in literis ſeſe coniuges appellant, conuinci poſſit inter eos eſſe contracta ſponſalia vel matrimonium.

§. 1. SVMMARIVM.

Quæ perſonæ ſponſalia contrahere poſſunt.

HActenus de cauſa efficiente ſponſaliorum, hoc eſt, conſenſu, & quibus is verbis conſtituatur, dictum eſt. Nunc ordo poſtulat vt videamus, quæ perſonæ ſponſalia contrahere poſſint. Et quidem inter eas perſonas recte ſponſalia contrahuntur, inter quas nuptiæ conſiſtere poſſunt. *l. ſi quis tutor, §. quamuis, l. tutor 36. l. oratione 16. de ritu nuptiar.* Econtra vbi nuptiæ interdictæ ſunt, ibi nec ſponſalibus quæ ad nuptias aditum patefaciunt, locus eſt, *cap. cum quis de regulis iuris in ſexto.*

§. 2. SVMMARIA.

1 *Impuberes non poſſunt contrahere nuptias.*

2 *Pubertas in fœminis auſpicatur anno duodecimo.*

3 *Fœminæ anno duodecimo ætatis votum vouere poſſunt.*

4 *Veſticeps puer quis.*

5 *Inueſtis quis dicebatur.*

6 *Duodecimus annus cur à veteribus nuptiis præfinitus ſit?*

7 *Fæminæ cur duobus annis citius nubant quam mares?*

8 *Fœminis citius quam maribus nomina indere ſolebant veteres.*

9 *Viri & mulieres qua ætate debeant coniungi.*

10 *Maribus annus vigeſimus præſcribitur quo vxores ducant.*

11 *Maribus annum trigeſimum ſeptimum præſcribit Ariſtoteles.*

12 *Viris quodnam tempus præſcribant Hebræi.*

13 *Prouerbium Germanorum.* Frühe auffſtehen vnnd frühe freyen/ ſol niemand gerewen.

14 *Fœminæ citius quam maſculi nuptum collocandæ.*

15 *Pater ſi filiam promittat vbi ad annos nubiles peruenerit quodnam tempus ſpectandũ?*

Digitized by Google

NVptiæ ratione ætatis tam minoris quam maioris legibus prohibitæ ſunt. Et quidem minoris ætatis ratione prohibentur nuptias contrahere impube-
1 res,† id eſt, maſculi 14. annis & fœminæ 12. annis minores. §.1. *Inſtit. de nupt.* Nam
2 à duodecimo † anno in fœminis pubertatem auſpicari prudentibus placuit, & ex eo tempore viris collocabantur, & viri potentes dicebantur. Quo anno etiã
3 fœtum † fouere poſſunt *20. quæſt. 1.* Pubes, inquit Feſtus, qui iam generare poteſt, is incipit eſſe ab annis 14. Fœmina viri potens à duodecimo. Item Veſticeps di-
4 citur. Veſticeps † puer eſt, qui iam veſtitus eſt pubertate, cuius contrarium In-
5 ueſtis, qui nondum pubertate veſtitus eſt. Tertull. Commune † eſt nomen viri maſculi Inueſtis. Item ſi virgo mulier non eſt, nec vir Inueſtis eſt. Si non operitur virgo, quia mulier non ſit, operiatur Inueſtis quia vir non ſit. Duodecimus autem annus perfectus ad nuptias maturitatis terminus eſt, inquit Dion. Cur
6 autem duodecimus annus à veteribus nuptiis præfinitus ſit, quæritur? Plutarchus *in Numa* id ea de cauſa inſtitutum refert, quod ea ætate mulieres ad coniugum mores adſuefieri, & ad obſequium virorum flecti poſſent. Sed verius eſt quod Macrobius *lib. 1. cap. 6.* ſcripſit, quod illa ætas ad pariendum ſit apta. Nam poſt annos biſſenos fœminæ pubeſcunt. Tunc enim incipit moueri vis generationis in maſculis & purgatio in fœminis. Itaque in maſculis tutela eo anno finitur, quod iam virile quodammodo robur adſit. Tertullianus. Tempus etiam Ethnici obſeruant, vt ex lege naturæ ætatibus ſua iura reddant. Nam fœminas à duodecim annis, maſculum vero à duobus amplius ad negotia mittunt, pubertatem in annis non ſponſalibus aut nuptiis decernentes. Item, Iam & vox obſoleta facta eſt, & membra completa ſunt, & pudor vbique veſtitur, & menſes tributa defendunt. Seneca. Nunc puerilium dentium lapſus, nunc ad ſurgentem iam ætatem, & in robuſtiorem gradum tranſeuntem pubertas, & vltimus ille dies fugienti vitæ terminum ponens. Inſita ſunt nobis omnium ætatum, omniumque artium ſemina, magiſterque ex occulto producit ingenia *lib. 4. de benef.* Omnium autem elegantiſſime hoc ætatis diſcrimen expreſſit Solon verſibus, qui apud Philonem extant *libro* 1. de opificio mundi, & Clementem *lib. 1. Stromatum.*

παῖς μὲν ἄνηβος ἐὼν ἔτι νήπιος ἕρκος ὀδόντων
φύσας ἐκβάλλει πρῶτον ἐν ἕπτ' ἔτεσιν
τοὺς δευτέρους ὅτε δὴ τελέσει θεὸς ἕπτ' ἐνιαυτοὺς
ἥβης ἐκφαίνει σήματα γεινομένης. id eſt:

Puer impubes adhuc infans ſeptem dentium
Producit primis ſeptem annis.
Poſtquam vero alios ſeptem ei conceſſerit Deus annos,
Pubis indicia generationis apta apparent.

Idem tradit Heſiodus *lib. 2.*

ἡ δὲ γυνὴ τέτορ' ἡβάοι, πέμπτῳ δὲ γαμοῖτο,
Mulier anno 14. pubeſcit, decimo quinto nubat.

Idque

Idque etiam populum Dei obſeruaſſe tradit Tertullianus *lib. de velandis virginibus*. Et ideo, inquit, penes Iſrael illicitum eſt, ad virum tradere, niſi poſt conteſtatam ſanguine maturitatem, ita ante hũc diem acerba res eſt. Item, ſed ex quo ſe intelligere cœperit, & ſenſum naturæ ſuæ intrare, & de virginis exire, & pati nouum illud, quod alterius eſt ætatis (intelligit menſium purgationem) Quibus omnibus confirmatur impuberes à nuptiis arceri, quod ad generandum inepti ſint, & imbecilles. Quibus accedit altera ratio, quod iudicio & intelligentia careant, quę requiritur in re tanti momenti, vt Bonauentura recte diſputat *diſtinctione 36*.

Sed cur duobus † annis citius fœminæ nubant quam mares quæritur? Macrobius *lib. 7. cap. 7.* hanc adfert rationem, quod fœminæ citius quam maſculi idoneæ ſint ad generandum, quia calidiores ſunt. Qua de cauſa Ariſtoteles *lib. 7. hiſtor. animal.* fœminini ſexus animalia citius abſolui, & ad perfectionem venire, quam maſcula, ſcribit. Ideo fœminis citius teſtamentum facere licet quam maſculis. *l. qua ætate ff. de teſtament.* Eandem ob cauſam † veteres citius fœminis quã maſculis nomina indere ſolebant, quod citius pubeſcerent. Maſculis quippe nono die, fœminis octauo die nomina imponebant Alexand ab Alex. *genialium dierum*. Ita & fœminæ propter votorum feſtinationem maturius biennio legib. liberantur, hoc eſt, propter doli capacitatem & malitiam ætatem ſupplentem. Deinde propter periculum, ne in corpus ſuum peccent, quod illa ætate libido in fœminis excitetur, & vis σπερματικὴ naſcatur, Ariſtoteles *lib. 8. de natur. animal.* Et annum quidem 12. & 14. nuptiis præſtituerunt veteres, non quod præmatura Venere iuuentutem eneruari vellent, ſed ne laqueum iniicerẽt illis, qui ea ætate libidinum flammis agitati, matrimonio iungi vellent, vt his indulgerent potius, quam vt turpe quiddam in ſe admitterent. Et quod exiſtimarent, neminem tam intemperantem & libidinoſum exiſtere, vt ante illud tempus nuptias cupiat aut inire neceſſe habeat. Iuſtinianus *Nouella 100*. Compertum, inquit, habemus, qui quam maturrime nuptias contrahunt, non minores annis quatuordecim ad eas accedere. Interim tamen viri qui ſapientiæ laude claruerunt noluerunt viros & mulieres cõiungi, antequam ad plenam pubertatem veniſſent, ne immaturus & pręproperus congreſſus corpora imbecillia læderet, interimeret, neue ſoboles infirma & inualida naſceretur; ob ſemen adhuc liquidum & non ſatis concoctum. Solon viris annum 35. pręſcripſit, vt ex Philone colligitur, qui hos verſus recitat.

7 8 9 (margin note numbers: 7 at "Sed cur duobus", 8 at "Eandem ob cauſam", 9 at "Interim tamen")

Quintus maturum iam virum nuptias moliri ſuadet,
Et liberorum ſuſcipere poſteritatem.

Heſiodus annum † trigeſimum maribus præfiniuit, decimumquintum fœminis. Verba eius latinis verſibus reddita hæc ſunt: 10

Iunge tibi vxorem dum firmus adhuc vigor adſit,
Annos cum numeras ter denos, plus ve minus ve,
Aptum eſt coniugium: decimo ſed fœmina quarto

Anno pubeſcit, nubat mox deinde ſequenti.

Ariſtoteles *in Politicis lib. 7. cap. 17.* maribus annum trigeſimum ſeptimum, mulieribus annum decimum octauum conſtituit, & rationes eius rei ſubiungit. Cuius verba elegantiſſima adſcribimus, prout ea à Camerario conuerſa ſunt. Atq; iſtam ſocietatem legib. oportet conſtituere, reſpicientes ad ipſas perſonas, & ipſius vitæ tempus, vt ad vnum momentum ætatibus illæ aptæ conueniant, neque vires abſonæ ſint. Sic vir vt gignere quidem adhuc ille valeat, mulier vero nequeat parere: ſiue hæc vt valeat, ille nequeat. Ita enim fit, vt diſſidia inter coniuges & alienationes exiſtant. Reſpicere deinde debent ad ſucceſſionem liberorum. Debent enim liberi non nimium ætatibus poſteriores eſſe patribus, quod neque vtilis haberi præſtarique à liberis gratia decrepitis parentibus, neq; tales patres opitulari liberis poſſint. Non debent etiam nimis propinqui eſſe. In hoc enim multum eſt difficultatis. Et minus enim in talibus verecundia eſt, tanquam æqualibus: & propinquitas illa in re familiari querelarum & accuſationum cauſas dare ſolet. Videndum quoque eſt, vt corpora procreatorum ad legislatorum voluntatem cogruant. Atque hæc omnia fermè vna diligentia ac cura conficiuntur. Quia enim finis procreationis, vt quam longiſſimè hic oratione noſtra abducatur, vltimus definitus eſt, annorum ſeptuaginta numero, in mulieribus quinquaginta, initium coniugii ſecundum ætatem ad hæc tempora aptè conuenire debet. Iuniorum autem copulatio ad liberos ſuſcipiendos mala eſt, quod omnium animantium imperfecta ſit ſoboles, & tunc naſcantur plures fœtus fœminei ſexus, & forma puſilli, vt de hominibus idem fieri neceſſe ſit. Eſtque argumento, quod in quibuſcunque ciuitatibus moris eſt vtriuſque ſexus iuniorum nuptias iungi, ibi imperfecti ſunt corporibus & parui. Præterea in partu grauius laborant iuniores mulieres, & plures intereunt. Et ideo ſunt qui perhibent, hanc ob cauſam oraculum redditum eſſe Trœzeniis, quod multæ interirent, propterea quod iuniores in matrimonium collocarentur, neque illud ad frugum fructuumque perceptionem pertinere. Conducit etiam ad temperantiam collocari ætate prouectiores: Videntur enim in concubitus vſum iuniores iſtæ eſſe petulantiores, & in corporibus virorum incremento damnum dari, ſi quando adhuc augeſcente ſemine conſueſcant. Habet enim illud definitum tempus, quod abundans iam ſuperare non ſolet. Quocirca concinnum eſt coniugium, ſi nuptiæ iungantur circiter annum mulieris decimum octauum, viri circiter trigeſimum ſeptimum aut paulo minus. Nam horum coniugium erit corporibus vigentibus, & apte conueniet temporibus oportunis ad ceſſationem liberos procreandi. Succeſſio præterea euadet liberum tum ætatis vigentis initio, ſi conſentanea ratione ſtatim procreatio exiſtat, tum effœta iam ætate ad numerum octoginta annorum, &c. Hactenus Ariſtoteles.

Quibus conſentanea Plato tradit *lib. 5. πολιτείας.* Sobolem naſci debere ex ætate vigentibus *ἐξ ἀκμαζόντων. ἐπ' ἀκμὴν*, id eſt, vigentem ætatem definit in

muliere

muliere annum vigeſimum, in viro annum trigeſimum. Et mulierem parere debere ab anno vigeſimo vſque ad annum quadrageſimum, vitum genetare ad annum ætatis quinquageſimum quintum. Et *libro 6.* nuptiarum terminum puellæ quam longiſſimum ſtatuit ab anno decimo ſexto vſque ad annum vigeſimum, adoleſcenti ab annis triginta vſque ad annos triginta quinque. &c.
Quæ omnia pene eodem recidunt. Hebtæi in ſuis Pandectis maſculis annum 12
decimum octauum, & vigeſimum præſcribunt. Quo ſpectant verba quæ in pandectis illorum extant [*ben ſchemonch cureh*] Id eſt, filius natus annos octodecim ad [*le chuppa*] id eſt, nuptias. Nam chuppa, vt ſupra explicauimus, eſt vmbraculum ſeu tegumentum ſub quo ſponſus & ſponſa copulantur. Item qui annos viginti natus libidinis flammis excarnificatus vxorem non duxit, eum peccare in legem, creſcite & multiplicamini. Veteres quoque Germanos ante annum vigeſimum nuptias non contraxiſſe, nec mulieris notitiam habuiſſe refert C. Iulius Cæſar *libro ſexto de bello Gallico.* Qui diutiſſime impuberes permanſerunt, maximam inter ſuos fernnt laudem. Hoc ali ſtaturam, ali hoc vires neruoſque confirmant. Intra annum vero vigeſimum fœminæ notitiam habuiſſe in turpiſſimis habent rebus. Cuius rei nulla occultatio eſt, quod & promiſcui in fluminibus perluuntur, & pellibus aut paruis rhenonum tegumentis vtuntur, magna corporis parte nuda, &c. Et hoc tempus maxime probat Lutherus his verbis.

Wer ſich nicht findet geſchickt zur Keuſchheit / der thue bey Zeit darzu / daß er etwas ſchaffe / vnnd etwas zu arbeiten habe / vnnd wage darnach in Gottes Namen / vnnd greiffe zur Ehe / ein Knabe nicht lenger wann er zwantzig / ein Medlein wann es fünffzehen oder achtzehen Jahr alt iſt / ſo ſind ſie auch noch geſundt vnnd
geſchickt / &c. Hinc & prouerbium † apud Germanos vulgatum, Frühe auff- 13
ſtehen vnnd frühe freyen / ſoll niemandt gerewen. id eſt, neminem vnquam pœnituiſſe, quod diluculo ſurrexerit & mature coniugium inierit. Itaque recte Geneuenſes, qui lege lata cauerunt, ne maſculi ante annum decimum octauum, neue fœminæ ante annum decimũ quartum mariti fiant, aut nubant. Et vt non tantum ætatis anni numerentur, ſed & corporis temperatura & affectio expendatur. que auec l'aage on ait esgard. a ce quela corporance portera, &c. *cap. 99.* Nam quædam corpora tam male conſtituta ſunt, vt prius conſenuerint, quam ad iuuentutem peruenerint, non dicam ad ſenectutem. Quædam contra tam felicia ſunt & temperata, vt anno decimo quarto ad plenum maturuerint, vt recte Eraſmus diſputat.

Etſi autem † de tempore diſcrepant Philoſophi, Iuriſconſulti & Theolo- 14
gi, tamen omnium conſentientes ſunt ſenſus, fœminas citius quam maſculos nuptum collocandas eſſe, quod citius ad perfectionem veniunt, & propter periculum. Item, quod iuuentutem præmatura Venere nolint eneruari. Interim tamen tempus maribus ab Ariſtotele præſtitutum, longiuſculum videtur,

Digitized by Google

Videtur, & à Platone etiam damnatũ, vt qui legibus ſuis cauit, ſi quis cælebs vſque ad annum trigeſimũ quintum vixiſſet, nullo dignus honore, omnium poſtremus haberetur. Quare Hebræorum & Theologorum ſententia retinenda erit, qui vitandæ libidinis cauſa nuptias maturãdas, & in primo ætatis flore maſculos maritos fieri volunt. Quod & exemplo Patriarcharum defenditur. Nam Iudas filius Iacobi cum in Ægyptum deſcenderet, annorum fuit ſaltem 42. & tamen eo tempore pater quinque liberorum fuit, & ex quarto nempe Phares, duos habuit nepotes, Heſrontem & Hamal, *Geneſ. 46.* Vnde colligunt Iudam primum filium Er genuiſſe ætatis anno decimo octauo, cumque maritum factum eſſe anno ętatis decimo ſeptimo. Sed & Diuus Hieronymus narrat Salomonem adhuc puerum, filiam & nutricem quandam ex puſione quodam, qui cum cubabat, grauidam factam eſſe. Sed hæc quia rara ſunt & prodigioſa, non oportet in exemplum vocare, neque ea legislatores curant. *l. iura 3 ff. de legibus.* Puellis autem tam ii qui ſapientia, quam qui religionis laude claruerunt, annum decimũ quintum, decimum ſextum, decimum ſeptimum, & decimum octauum præſtituunt. Neque minorem nuptum collocandam ſtatuo, fretus auctoritate tam veterum quam recentiorum. Heſiodus, vt ſupra notauimus, annum decimum quintũ præſcribit puellis. Terentius annũ decimũ ſextũ florem ipſum appellat. Anni ſedecim flos ipſe. *Actus 3. Scen. 2. in Eunucho.* Et Ægyptii annum decimum ſextum nuptiis ſtatuerunt. Nam vt Orus notat, voluptatem deſignaturi annum decimum ſextum pingunt, quod ea ætate homines ſobolis deſiderio capiantur. Lutherus decimum quintum & decimum octauum. Quamuis ſatius ſit ad annum decimum ſeptimum vel decimum octauum nuptias prorogari. Nam ea ætate virgo matura viro & plenis nubilis annis. Vnde illa apud Lucianum. An te putas annorum octodecim ſemper fore? Item. Tu vero annos octodecim nata es. Et illa ætate inter ephebos referebantur pueri. Sigonius *de Republ. Athenienſiũ late.* Ariſtoteles quoque annum decimum octauum puellis præſcribit, & recte. Quem Viues ſequitur. Quo ſpectat Epigramma Oreſti.

οὔτε με παρθενικῆς τέρπει γάμος, οὔτε γεραιῆς,
τὴν μὲν ἐποικτείρω τὴν δὲ καταιδέομαι,
εἴη μήτ' ὄμφαξ μήτ' ἀσταφὶς ἡ δὲ πέπειρος
ἐς Κύπριδος θαλάμους ὥρια καλλοσύνη,

Velius ita tranſtulit:

Non ego vel vetulæ tangor, vel amore puellæ.
Illius miſeret prorſus, at hanc veneror.
Vna nec agreſtis, nec paſſa, ſed aucta iuuabit,
Maturæ Paphies aptaq; forma thoro eſt.

15 Vnde quæritur: Si † pater filiam promittat alicui ſe daturum, vbi ad annos nubiles peruenerit, quodnam tempus ſpectandum ſit? Et ſiquidem ius ciuile ſpectamus, anno duodecimo completo patrem oportebit locare eam quam promiſit. Sed quia id tempus, vt diximus, iis indultum eſt à legislatoribus qui

nuptias

Digitized by Google

nuptias cupiunt, libidine impellente, ideo patrem inuitum cogendum non exiſtimarim, vt anno duodecimo filiam dare cogatur: ſed anno decimoquinto vel decimo ſexto. Imo hic non tantum tempus vel ætatem ſpectandam, ſed & corporis *κρᾶσιν* ſeu conſtitutionem expendendam putauerim, vtrum coniugio apta ſit illa quæ promiſſa eſt. Et eius reſpectu vel maturius vel ſerius collocanda erit arbitrio boni viri, qui corporis & temperamẽti habita ratione hic ſtatuet, quod ex vſu ſiet.

§. 3. SVMMARIA.

1 *Impuberes recte ſponſalia contrahunt.*
2 *Sponſalia quæ parentes infantibus in cunis vagientibus parant nullius ſunt momenti.*
3 *Liberi non cogendi à parentibus ad conſummanda matrimonia quæ parentes iis ſeptem annis minoribus pepigerunt.*
4 *Ariſtoteles triplicem hominis ſtatum conſtituit.*
5 *Infantes dicuntur νήπιοι, & quare.*

SEd hæc regula ætatis minoris ratione exceptionem admittit. Nam etſi ii qui 1
ex ephebis nondum exceſſerunt, hoc eſt, impuberes, nuptiis coniungi non poſſunt, tamen recte eorum nomine ſponſalia conſtituuntur. *l. 14. de ſponſal.* Vbi traditur à primordio ætatis ſponſalia effici poſſe, ſi modo id fieri ab vtraque parte intelligatur, id eſt, niſi ſint ſeptem annis minores. Quo ſpectat titulus Iuris Canonici *de deſponſatione impuberum*. & Nouella Cæſaris Leonis. *Ne intra ſeptimum ætatis annum ſponſalia ineantur.* Quam Comnenus etiam approbauit edita conſtitutione, & *μνηστείαν ἁπλῆν* appellat. Itaque ſponſalia quæ parentes vel cognati infantibus † in cunis vagientibus parant, nullius ſunt momenti *30. q. 2. cap.* 2
1. & c. 1. 2. & 4. de deſponſat. impub. Idque locum habet non tantum ſi vterque ſeptem annis minor ſit, ſed etiam ſi alteruter tantum *c. cum, de deſponſat. impub.* Itaque nec liberi † cogendi ſunt à parentibus ad conſummanda matrimonia, quæ 3
parentes vel cognati iis ſeptem annis minoribus pepigerunt, vel ſub pœna vel certis conditionibus adiectis. Idque ſumma ratione conſtitutum eſt, quod ſeptem annis minores nihil intelligere, neque conſentire credantur, cum adhuc pueri ſint, quos † Græci *νηπίους*, hoc eſt, ſtultos appellant. Itaq; Ariſtot. triplicem 4
hominis ſtatum conſtituit. *lib. 1. Ethicor.* Primus, quando homo nec per ſe intelligit, nec ab alio erudiri aut inſtitui poteſt. Secundus, quando quis ab alio percipere poteſt, etſi per ſeſe non intelligit, neque ſapit. Tertius, quando ab alio poteſt percipere, & per ſe ſapere & intelligere. Primum ſtatum obtinet homo, antequam ſeptem annos expleuerit. Et ea de cauſa, vt nec reliquos contractus, ita nec ſponſalia inire poteſt. Nec enim videri poteſt conſentire, qui de re de qua agitur per ætatem intelligere nequit. Vbi vero ſecundum ſeptennium ingredi homo cœperit ea eſt ætate, in qua nec prorſus intelligentiæ expers eſt, nec tamen ſatis intelligit omnia. Et quamuis iudicio non valet, tamen aliquam re-

oO rum

Digitized by Google

rum habet cognitionem, maximeque docilis eſt eorum quæ traduntur, & quadammodo intelligere videtur quæ ab illis aguntur, in quorum poteſtate eſt, & quæ ad ipſius perſonam pertinent, ad quæ percipienda ratio naturalis citius cõualeſcit. Qua de cauſa etiam non ineptus videtur ad ea promittenda & contrahenda, quæ tractum temporis habent, & futura reſpiciunt, hoc eſt, Sponſalia. Sed tamen quia ætas nondum firmata eſt, neque iudicium perpetuo ſeſe obligare non poteſt: Itaque nec matrimonio iungi poteſt. Imo inuitus deſponderi intelligitur qui ſeptimum annum non impleuit. Itaque Pomponius *in leg. inuitum, de ſeruitut. vrban. præd.* infantes & furioſos quorum nulla eſt voluntas, inuitos recte dicit. Huc facit quod Zonaras *tomo 3. annalium* refert. Cum tutores Imperatoris Conſtantini, filii Leonis pueri ſeptennis multa pro Imperio gererent, ac de multis ſuppliciũ ſumerẽt, qui nihil tale meriti eſſent, quidam ex iudicibus eos ab huiuſmodi incepto retrahere conatus eſt, his verbis: Cur vos iſta facitis iniuſſu Imperatoris, qui cum puer ſit, in ea quæ geruntur conſentire non præſumitur. Græce ita ſe habent verba: ἐπεὶ παῖς ὢν ὁ βασιλεὺς τοῖς πραττομένοις οὐ συναινεῖ,
5 quaſi dicat eo inuito omnia geri. Idque † quod teſte Pomponio infantes quorum nulla eſt voluntas, inuiti recte dicantur. Itaque & Græcis vſque ad annum ſeptimum infantes νήπιοι, hoc eſt, ἄφρονες ἀνόητοι καὶ ἀπροβούλευτοι imprudentes & ſtulti dicuntur Clemens Alexandrinus *lib. 1. pædagi. capite 6.* Duo ſignificat τὸ νήπιον infantem videlicet & ſtultum. Imo ignorare ea præſumuntur & intelliguntur quæ geruntur, *l. Iulianus, de diuortiis*, & Papinianus *l. vltim. ff. de iuris & fact. ignor.* Impuberes ſine tutore agentes nihil poſſe vel ſcire intelliguntur. His adde quod ante tempus pubertatis vir & mulier generare non poſſunt, nec libidinum ſtimulis incitantur, cum ad Venerem inepti ſint. Ideo lex eos matrimonio iungi poſſe vetuit, præſertim cum ante eam ætatem inſtabiles animos gerant, matrimonium vero conſenſum firmum & perpetuum & immutabilem requirit.

Nec his aduerſatur vulgo dici quod ſolet, pupillum vel minorem obligari, vbi de eius commodis agitur. Nam id verũ eſt vbi de acquiſitione rerum agitur, in matrimonio vero locum non habet, vbi quis ad ſeruitutẽ & mutuum amorem vltro citroque obligatur, quod Deus vult liberrima vtriuſque voluntate & conſenſu, mutuoque amore conciliari. In quo illud admiratione dignum eſt, quod vir in vna aliqua muliere eam gratiam & beneuolentiam, affectionem ſeu complacentiam εὐδοκίαν, vt Bonauenturæ verbis vtar, inueniat, quam in alia nunquam inuenire poſſet. *36. diſtinct. q. 2.*

§. 4. SVMMARIA.

1 *Sponſalia inter minores ſeptem annis inita prorſus inutilia ſunt.*
2 *Sponſalia inter impuberes apud veteres frequentata.*
3 *Hebræi ſponſalia impuberum prorſus damnant,*

4 Spon-

4 *Sponſaliorum impuberum qui ſeptimum annum egreſſi ſunt quis effectus.*
5 *Facti ſpecies.*
6 *Forma ſententiæ.*

ET quidem † ſponſalia inter minores ſeptem annis inita, prorſus inutilia ſunt, vt ne tractu quidem temporis conualeſcant. Imo pueri vbi adoleuerint nouo conſenſu ea ratificare debent, quod vt ſupra explicauimus, pueri ante illam ætatem intelligentiæ prorſus ſunt expertes, ne quidem honeſtatis publicæ iuſtitiam inducunt. Et ideo nuptiæ inter pupilli conſanguineos contrahi poſſunt, niſi iuuenis puellam nondum annos ſeptem natam, tentauerit cognoſcere. Tunc enim conſanguineam ducere prohibetur, *cap. iuuenis de ſponſalib.* Cur ergo, inquiet aliquis, ineuntur eiuſmodi ſponſalia & matrimonium promittitur? Promittitur ipſum nihil in re, quod eſt aliquid in ſpe propter bonum pacis, vt ait Bonauentura *36.q.2.c.vbi, de deſponſ. impub. & 29. diſt. 4 late.* Interim tamen id genus † ſponſalia apud veteres frequentata fuiſſe, hiſtoriæ teſtes ſunt. Atys 2
Iſmenen infantem ſibi deſpondit, vt teſtatur Statius *lib. 1. Thebaid.* his verbis.

Pactus Athanoream primis Atys ibat ab annis
Iſmenen Tyrii iuuenis non aduena belli.
Qamuis Cyrrha domos ſoceros, nec triſtibus auſis
Auerſatus erat, ſponſam cui caſtus amanti
Squallor & indigni commendat gratia luctus.

Octauius adoleſcens ſponſam habuit P. Seruilii Iſaurici filiam adhuc infantem. Quam tamen non duxit, ſed ea ſpreta Claudiam Fuluiæ ex P. Clodio filiam ſibi matrimonio iunxit. Suetonius *in vita Octauii.* Et Claudius Cæſar filiam ſuam deſpondit Syllano nondum puberi. Suetonius *in Claudio cap. 24.* Et patrum noſtrorum memoria inter Principem Biſinianum & Raimundi Cardoni Proregis Neapolitani vxoris ſororem, dum infantes eſſent, inita fuere ſponſalia. Sed princeps maior factus eam vxorem noluit, & Leonis X. ſororis filiam duxit. Bembus *libro decimo quinto epiſtolarum Leonis X. nomine ſcriptarum.* Et innumera ſponſaliorum exempla, quæ parentes filiorum in cunabulis vagientium nomine contraxerunt, ſuppeditant hiſtoriæ, quæ partes vb adoleuiſſent, rata non habuerunt. Nam vt plurimum hæc ſponſalia monſtri aliquid alunt. Quemadmodum enim homines, vt Melanthonis præceptoris mei verbis vtar, aliis ſæpe rebus abutuntur, ita coniugii vmbra ſtultis ac malis cupiditatibus prætexitur. Sæpe propter pecuniam aut præſidia fiunt pacta de impuberum coniugiis, cum in hoc fœdere perpetuæ coniunctionis honeſtum iudicium & beneuolentia mutua horum ipſorum qui iunguntur, requiri & valere debeat, nec deceat corpora natorum venalia eſſe propter pecuniam, aut alia πλεονεκτήματα. Et punit Deus hanc ordinis deprauationem pœnis manifeſtis. Addit vir quidam noſtri ſeculi doctiſſimus, maximam partem earum calamitatum, quib. iactata eſt Europa ab hinc annis octoginta, eiuſmodi intempeſtiuis cõiugiis acceptã ferendã

eſſe. Et recte. Nam hiſtoria & experientia ipſa teſtis eſt, parentes cognatos vel tutores, qui eiuſmodi ſponſalia ineunt non tam liberorum quam ſuis ipſius
3 commodis ſtudere, & ſub prætextu matrimonii ſuas res agere. Itaque † Hebræi hæc ſponſalia prorſus damnant: expreſſus textus *cap. 2. de ſponſalib.* [*oſſur leodom ſcheiekadeſch eth bithou ad ſchebie kthanoch ad ſchthagdel Vthomer plunni aeni rozeh*] Id eſt, vir prohibetur filiam impuberem deſpondere, quoad adoleuerit, & dicere poſſit: Hunc vel illum volo. Quamuis autem veteres Romani ſponſalia hæc tolerarunt, non tamen magnopere ea probarunt. Idque ex eo liquet, quod præmiis & lucro quibus imprimis inhiant contrahentes, ea honeſtari noluerunt. Auguſtus Cæſar præmia iis qui mariti fierent, lege Papia lata propoſuit. Cum autem quidam infantes ſibi deſponderent ea lege & cōditione, vt fructus quos ferre eorum bona poſſent perciperent tantiſper, quoad adoleuiſſent, lege lata cauit, ne qua rata eſſent ſponſalia, niſi ſtatim poſt biennium nuptiæ ſubſequerentur, hoc eſt, vt puellæ non minores decem annis deſponderentur. Nam annus duodecimus puellarum coniugio præfinitus eſt, vt ſcribit Zonaras *tomo 2. fol. 165.* Quo ſpectant verba Suetonii *in Auguſto.* Cum immaturitate ſponſorum & matrimoniorum crebra mutatione vim legis eludi ſentiret, tempus ſponſas habendi coarctauit, & diuortiis modum impoſuit. Sed eam rem latius explicat Dion. *lib. 54.* Verba hæc ſunt: Cum quidam infantes ſibi deſponderent, ea lege, vt præmiis coniugum fruerentur, cæterum effectum rei & coniugum opus nō præſtabant: id vt corrigeret, edixit, ne qua ſponſalia firma aut rata eſſent, niſi ea poſtquam duobus annis tranſactis, domum duci ſponſa poſſet. Hoc eſt, vt virgo decennis omnino deſponderetur, vt eius frui bonis ſponſus poſſet. Duodecimo namque anno virgo matura & nubilis exiſtimatur, vt recte Briſſonius vertit. Dionis verba hæc ſunt. *ὡς δ' οὖν βρέφη τινὲς ἐγγυώμενοι τὰς μὲν τιμὰς τῶν γεγαμηκότων ἐκαρποῦντο, τὸ δ' ἔργον αὐτῶν οὐ παρέχοντο, προσέταξε μηδεμίαν ἐγγύην ἰσχύειν, μεθ' ἣν οὐδὲ δυοῖν ἔτοιν διελθόντων γαμήσει τις, τοῦτ' ἔστι, δεκέτιν πάντως ἐγγυᾶσθαι τόν γέ τι ἀπ' αὐτῆς ἀπολαύσοντα. Δώδεκα γὰρ ταῖς κόραις τοῦ γάμου ὡραν ἔτη πλήρη καθάπερ εἶπον νομίζεται.* Et *lib. 56. in oratione Auguſti ad cælibes.* At ego, inquit, teneras adhuc puellas, & viris immaturas vt ambiretis, vobis permiſi, vt cum ſponſorum nuptias propediem celebraturorum nomen ferretis, & magis rem familiarem curaretis. Vnde efficitur quod ſupra notauimus, Sponſalia quidem anno ſeptimo contrahi potuiſſe, ſed ex iis nihil commoditatis aut lucri ad ſponſum rediiſſe, niſi quis cum virgine decem vt minimum annos nata contraxiſſet.

4 De illis autem † qui ſeptimum annum exceſſerunt hæc tenenda eſt regula. Sponſalia diſſenſu contrahentium, hoc eſt, contraria voluntate diſſolui poſſe, nec aliter rata eſſe, niſi nouo puberum conſenſu expreſſo vel tacito renouentur & ratificentur. Itaq; his aſſentior, qui negant matrimonium ratum eſſe, niſi vel verbis expreſſis vel ſignis quibuſdam renouatus & reiteratus ſit ſponſalium conſenſus. Ineſt enim illis tacita conditio: Si maiores facti rem ratam habuerint ii, quorum nomine ſponſalia inita ſunt, vel niſi malitia ætatem ſupplente concubitus

Digitized by Google

cubitus acceſſerit. *30.q.2.& c.7.8.9.de deſponſat.impub.* Nam & ſponſalia cum minore ſeptem annis contracta, per mutuam cohabitationem poſt ſeptennium conualeſcunt.*c.12. duo pueri, de deſponſat.impub.* Vnde efficitur his ſpõſalibus non plene & pure obligari impuberes,quibuſcunque etiam verbis ea concepta ſint, cum ſub conditione, & quidem in futurum tempus fiant. Ideoque ea tantum ſponſalia de futuro nominat Melanthon. Nam promittunt parentes vel tutores coniugium contractum iri inter eas perſonas, quæ nondum per ætatem coniungi poſſunt, & quidem promiſſione in id tempus collata, quo vir pubes & puella nubilis facta ſit. Ideoque non refert quibus ea verbis concepta ſint. Nihil enim actum videtur donec conſenſus qui nuptias conſtituit acceſſerit. Nec enim ante id tempus conſenſiſſe videntur,cum is ſtatus ſeu ætas ad rem tanti momenti diiudicandam non ſatis idonea ſit, & per conſequens nec ad conſentiendum. Qua de cauſa multum temporis intercedere inter ſponſalia & nuptias impuberum voluit vetuſtas, ne alteruter cauſari poſſet, ſe in ignotum incidere. Quod ſi tot annos adoleſcentium conſenſus & affectus mutuus perſeueraſſet bonam ſpem concipiebant parentes, firmas & auſpicatas fore nuptias. Itaque & ſponſalia vel matrimonium pactum, quod propter ætatis defectũ nullum eſt,tractu temporis non conualeſcit. Bald.*conſil.201.num.2.tom.3.* Vnde ſi duo etiam per verba de præſenti inter ſe matrimonium pacti ſunt, & puberes facti à iudice petunt,vt illud nullum pronunciet, poſſunt alias ſibi conditiones quærere. Hotoman.*conſil.matrimon.39.* Vnde† ſic pronunciari in hoc caſu ſolet. 5

Caſus.

ES hat vnſer Vnderthaner N.N. eine Jungfraw an Kindes ſtat aufferzogen/ welche er vor ſechs Jahren/ als ſie noch vnmündig geweſen/ einem N.N. genannt ehelichen verſprochen. Dazumal ſie jhme auch angezeigt/ daß ſie jhm in allen ehrlichen vnnd billichen Sachen folgen wolte/ ꝛc. Aber jetzo/ als dieſelbige Jungfraw mündig worden hat ſie ſich mit deß N.N. Sohn verehelichet/ vnd ein Mahlſchatz von jhm angenommen/ Iſt derwegen an euch vnſer gütlich geſinnen/ jhr wollet vns hierüber deß Rechten/ welches Verlöbnuß am kräfftigſten/ vnnd dem andern vorzuziehen ſeyn ſolte/ berichten vnd belernen/ ꝛc.

Sententia. † 6

HAt N.N. eine Jungfraw an Kindes ſtat aufferzogen/ derwegen ſie jhm in allen ehrlichen vnd billichen Sachen zu gehorchen zugeſagt/ vnd er hat ſie darauff vor ſechs Jahren/ da ſie noch vnmündig geweſt/ einem N.N. genannt ehelichen verſprochen: Weil aber auff den Bericht nicht erſcheinet/ daß ſie hernach da ſie mündig worden in ſolche Zuſage gewilliget/ ſondern ſie hat ſich in jhren mündigen Jahren mit einem andern N.N. geheiſſen beſtendiglichen verlobet/ vnd ein Mahlſchatz darauff genommen/ ſo wird auch daſſelbige jhr eygen Verlöbnuß billich vorgezogen/ von Rechts wegen/ ꝛc.

§. 5. SVMMARIVM.

Sponſalium cum maiore ſeptem annis initorum effectus.

1 INterim tamē ſponſalia cū ſeptē annis maiore inita inutilia prorſus non ſunt, ſed ſuos habent effectus. Nā & affinitas quędam inita eſſe videtur, quæ efficit vt inter ſponſum & conſanguineos ſponſæ ſponſalia & matrimonium contrahi non poſſit. Et tantiſper ab eorum nuptiis abſtinendum ſit, quoad pubertas ſubſecuta huius rei exitum monſtrauerit. *c. literas, cap. duo pueri, de deſponſat. impub.* Narrat Nicætas, Sebaſtocreatorem filiam Theodoram impuberem Ibanco viro ſtrenuo, ſed barbaro deſpondiſſe. Cum autem Imperator nuptias ob puellæ teneros annos in legitimum tempus differri iuſſiſſet: Ibancus ſponſæ ſuæ ætate immatura conſiderata, & matris eius Annæ forma curioſius inſpecta, nuptiis amplioribus inhians, quid mihi, inquit, rei eſt cum lactante adhuc agna, cum oue indigeam ad coitum apta. Græce τὶ μοὶ καὶ τῷ ἐγγάλακτον ἐρνείῳ ἀμνάδος πρὸς ὀχείαν καὶ αἰγὸς τελείας ἐπιδεομένῳ. Interim tamen expectare coactus fuit, quoad illa pubes facta eſſet, quod filia ſponſa relicta, & quidem impubere, matrem eius ducere non poſſet, propter affinitatem interuenientem. Itaque & Theodoram ſponſam ſibi mitti petiit, cum deſertor factus eſſet. *fol. 257.* Idem Nicætas narrat Ibancum affinem generum Imperatoris factum eſſe, ſponſalibus cum nepte impubere contractis. *fol. 253.* καὶ γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὸς παιδὶ τῷ βασιλεῖ γεγονώς. Secundo non poteſt impubes à ſponſalibus cum impubere factis diſcedere, & nuncium alteri remittere, antequam pubertatis tempus aduenerit, *cap. 7. & 13. extra eod.* Idque quod ante id tempus eo ſtatu & ætate ſint, vt nec nihil intelligant, nec tamen ſatis intelligentes eſſe videantur, antequam puberes facti ſint. Et quia leues ſunt, & pueriliſententia ſæpe inter ſe paciſcerentur de coniugio, & contraherent, & rurſus diſſentirent, propter ætatis fragilem conſtantiam. Et quamuis vterque impubes ſponſalia diſſolui peteret, audiendus non eſſet. Præpoſitus, *cap. de illis, de deſponſat. impub.*

§. 6. SVMMARIVM.

Pubes factus alteruter an expectare debeat donec alter pubeſcat.

AN autem alteruter qui ad annos pubertatis peruenerit, tantiſper exſpectare debeat, dum alter cui fidem dedit, pubeſcat, & ante id tempus diſſentire num poſſit iuris controuerſi eſt. Exemplum ſupra retulimus de Claudio Cæſare, qui filiam ſuam puberem Syllano impuberi deſpondit. Et quamuis quidam eum expectare debere ſentiunt, tamen verior eſt ſententia, vt ſiquidem alteruter pubes pactus diſſenſerit, ſponſalibus renunciare poſſit, neque exſpectare neceſſe habeat, quoad alter pubes factus ſit. Nam fruſtra exſpectaretur euentus, cuius nullus eſſet futurus effectus. Et iam ea eſt ætate

quæ

quæ nuptiis eſſe apta videtur, & ſatis intelligentiæ habet ad declarandam voluntatem. Quemadmodum autem is, qui prius pubuerit diſſentire poteſt, ita & alter qui poſtea pubes factus fuerit. Atque ea ſententia rationi eſt conſentanea, quod iniquum eſſet, quatuordecim annos egreſſum fruſtra exſpectare tantiſper, quoad puella ſeptem vel octo annos nata, quam ducere non conſtituit, pubeſcat.

Deinde ſi pubes altero impubere pubertatis annos ingreſſo diſſentire poteſt, non video cur ei puberi facto ſtatim diſſentire non liceat. Idque ſequitur Panormitanus *cap. de illis, de deſponſat. impuber.* Communem refert Couarruuias. Beza contra ſentit, ſed male. Ex quibus efficitur, ſi vir contraxit ſponſalia cum muliere impubere, & antequam ea pubeſceret aliam vxorem duxit domum, diſſolui priora ſponſalia per matrimonium ſubſequēs rupta, tanquam vinculum fortius *cap. 1. extra de ſponſa duor.* & notatur *dict. cap. de illis conſil. 2. matrimoniali.* Idque vſque adeo verum eſſe ſtatuunt, vt ſi puella cum quatuordecim annis minore ſponſalia iniuiſſet, etiam verbis in præſens tempus conceptis, idque auctoritate ſuperioris & iuramento accedente, nihilominus ei liberum ſit, cum maiori quatuordecim annis matrimonium contrahere, non obſtante iureiureiurando & auctoritate ſuperioris. Domini de Rota *deciſione 265. in nouis conſiliis 63. matrimoniali. Et conſilio Italorum.* Vbi ſpecies facti eſt de puella quæ annos vndecim & aliquot menſes nata coniugium promiſit alicui puberi, & iurauit ſe id ratum habiturum. Concludit conſultus Doctor, eam non teneri matrimonium conſummare, maxime cum in detrimentum puellæ vergat eiuſmodi promiſſio iurata. Quamuis Couarruuias contra diſputet *1. parte cap. 5. §. 1. num. 3.* qui cenſet impuberem contrahentem ſponſalia iuramento accedente minime diſſentire, aut ab eis reſilire poſſe, ſi tamen pubertati proximus nec intelligentiæ expers ſit.

§. 7. SVMMARIA.

1 *Annus 14. completus in maſculis & duodecimus in fœminis completus, an requiratur ad contrahendum mtarimonium?*
2 *Auctoris opinio.*
3 *Explicatur cap. atteſtationes, & c. continebatur, de deſponſat. impub.*
4 *Puella minor duodecim annis non poterat concubinæ loco haberi.*
5 *Pubertatem ex quibus Hebræi æſtiment.*
6 *Mulier cum veſte exuit pudorem.*
7 *Prouerbium, Ante pilos ſapientia.*

SEd hoc loco † quæritur: An annus decimus quartus in maſculis, & duodecimus in fœminis completus requiratur, vt puberes facti conſenſum exprimere poſſint? Et Leo Imperator ſtatuit ſponſalia firmari non poſſe nouo 1
con-

conſenſu, niſi ſponſa decimum tertium ingreſſa, & ſponſus decimum quartum egreſſus ſit. Idq; ſecutus eſt Imperator Comnenus & Harmenopolus, qui eam conſtitutionem in ſuam Epitomen redegit, *lib.4.tit.1.* Et ita ſentit Panormitan. *cap.fin.ext.de deſponſat.impub.* quamuis die penultimo anni duodecimi aut decimi quarti id fieri poſſe concedit: Et ita ſentire Ioannem Andreæ, Hoſtienſem & Vincentium. Quamuis Hoſtienſis ſcribit, id iudicis arbitrio permittendum. Et
2 mihi Harmenopoli † placet ſententia, annos completos requiri, niſi princeps intra annos præfinitos ſponſalia ſuo decreto firmauerit. Nam iis quibus à Deo rerum poteſtas permiſſa eſt, licet ſupra legem qua ſubditi reguntur, diſpenſare, vt ait Leo *Nouella ſua.* Imprimis autem ſi virgo ſit iam matura viro & plenis nubilis annis. Idque ex conſtitutione corporis ſtatuendum, & imprimis in nuptiis ſpectandum eſſe Lycurgus lege lata cauit, teſte Plutarcho. Reprobant, inquit, eas quas ducerent non paruas, neque viro immaturas, ſed adultas & viro tempeſtiuas. Et paulo poſt *in vita Numæ Pompilii.* In reliqua virginum educatione earumque in matrimonium elocatione conſtat, Lycurgi maturas ac propter ætatem Veneris iam appetentes nuptum dantis conſilium fuiſſe, vt coitus natura iam poſtulante fieret, ac gratiæ & amoris initium eſſet, nō odii & timoris (quod futurum putabat, ſi ætate nondum ferente, cogerentur nubere) vtque corpora earum ad ferendum & edendum partum ſatis roboris haberent, quippe coniugii nullum alium quam liberorum procreationem, finem putabat. Romani cōtra duodecim annos aut minus etiam natas coniugio copulabant, ita potiſſimū & corpus intactum, & mores caſtos incorruptoſque ſe ſponſo tradituros iudicantes. Et eſt in promptu, Lycurgum liberorum generandorum cauſa ad naturam, hos propter conſuetudinem vitę iucundiorem, ad morum rationem protſus reſpexiſſe. Nec † obſtat, *cap.atteſtationes & cap.continebatur, de deſponſat.impub.*
3 *in ſexto.* Vbi dicitur, ſi puella vndecim annos compleuerit, aut annum circiter vndecimum nata fuerit, firma videri ſponſalia. Nam hi textus loquuntur de ſponſalibus quibus acceſſit attentio ſeu niſus ad copulam, vt Canoniſtæ loquūtur. Panormitan. & alii. Multo minus ad rem facit, quod teſtamenta ab iis condi poſſunt, qui nondum decimum quartum annum egreſſi ſunt. *l.qua ætate de teſtament.* Nam id fauore vltimarum voluntatum ita conſtitutum eſt, cuius in matrimonio tanta non habetur ratio. Nec enim quenquam tam effrenatæ libidinis leges reperiri exiſtimant, vt non poſſit vſque ad annum decimum tertium & decimum quintum cohibere impetum & Veneris vſum. Ego ſic ſtatuo, fœminas non poſſe ſponſalia vera contrahere niſi poſt duodecimum annum, neque maſculos niſi poſt decimum quartum annum completum. *l.minorem, de rit.nupt. cap.2.& 3.cap.ex literis, de deſponſat.impub. & cap.2.in verb.peruenerit*, quod verbum perfectionem arguit. *l.vrbana, §.pernoctare, de verbor.ſignif.* & eſt textus apertus *in l.ſancimus.C.de nupt.* In verbis, *Non eſſe tempus inſpiciendum, in quo nuptiarum ætas vel fœminis poſt duodecim annos acceſſerit, vel maribus poſt decimum quartum annum impletum, &c.* Sed nec † puella minor duodecim annis concubinæ loco haberi pote-
4

rat.

rat.l.1.ff.de concubin. Imo ſi minor duodecim annis domum deducta eſſet, non ante iuſta & legitima vxor fiebat quam annum duodecimum impleuiſſet, *l. 1.l. 4.ff.de ritu nupt.* Itaque & Comnenus parentes puniendos eſſe ſtatuit, qui liberos intra tempus præſtitutum coniungi & nubere paſſi ſunt, vel incuria & negligentia id commiſerint. *f.85.* Huc facit quod Hebræi maribus præſcribunt annum decimum tertium & vnum diem, quibus elapſis puberes cenſentur, vt ſupra *cap.5.* annotatum eſt, & ſtatim explicabitur. Interim † hoc loco annotare vi- 5
ſum eſt, Hebræos ex ipſius pubis & earum partium quæ deformem habeat aſpectum, pubertatem æſtimare. Quo ſpectant verba illa in capitulo primo [*chiduſchin*] ſeu ſponſalium: [*abiho mekabel chiduſche baktannoh dleth loh iad lekabel chiduſchin abal naeroh deith loh iad lekabel chiduſchin chadiſch ibi naſſchoh vetiſchkal caſſpo*] Hoc eſt, pater filiæ nomine arrham accipit quando filia impubes eſt, neque ſuæ poteſtatis; ſed pubes facta habet poteſtatem accipiendi arrham, & promittendi coniugium, & argentum ponderandi: Vocem [*naeroh*] explicat Hebræus interpres [*miſchebioh ſchthe ſaeruth gedoloh lechol dobor lechol conniſchin vlinomon ſchemikchoh mekach vmemcoro mencar ibi makadeſch naſſchoh*] Hoc eſt, mulier quæ pubertatis ſigna edidit, & apta eſt omnibus negotiis & pœnis ad patandas diuitias, quæ dat & accipit, emit & vendit, illa per ſe coniugium promittere poteſt. Et in libro [*mitzvot lo teſih*] dicitur impuberem eſſe eam qui pilos duos non produxerit: Verba ita habent [*gam haktanim pſſulin vehu koton ad ſcheiobi ſchthe ſaeroth achar ſchlech eſſre ſchonoh*] Hoc eſt, teſtes impuberes non admittuntur. Impubes autem eſt tantiſper quoad pilos duos produxerit poſt annum decimum tertium. Item paulo poſt, [*kotom ſcheba lclal ſchnothou ſchrou bou ſimone gadloth milmacloh aenou zorich bedikoh veim aenou lo mekablin edothton ad ſchegibadak*] Hoc eſt, minor qui ad ætatem perfectam peruenit, ita vt pubertatis ſigna in eo appareant ſuperius, ibi nulla opus eſt exploratione. Sin minus eius admittunt teſtimonium, antequam exploratio præceſſerit. Ita nec vouere quicquam poteſt filius, niſi annos natos tredecim & diem vnum. Verba ex Pandectis Hebræorum *ſupra cap.5.* enumerauimus. Nec iuuenis ſacerdotis officio fungi poteſt antequam pubertatis ſint indicia. *precepto negatiuo 208.* Idq; Plato ab Hebræis acceptum in ſuam Rempl. tranſtulit, vt videre licet, *libr.11.de Republ.* Vbi ſtatuit ætatem ad nuptias idoneam æſtimari inſpectione corporis, quamuis fœminarum corpora nudari non velit. Et recte. Nam bene ſcripſit Herodotus ἅμα τῷ χιτῶνι συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδῶ ἡ γυνή, id eſt, Mulier cum veſte exuit pudorem. Idque ſecutos Græcos ex eo colligitur, quod ephebos eos appellant, 6
qui pubertate veſtiti ſunt, ab ἥβη quod eſt pubes. Huc facit quod de Oro & Ephialte refert Homerus. Iouis ex Latona filius ambobus priuſquam temporibus pubes ac genis lanugo florentibus appareret, exſtinxit. Apud Saxones quoque idem ſeruatũ eſſe, ex Speculo Saxonico colligitur. *lib.1.c.2.* Welches Mannes Alter man nicht weiß / hat er Haar in dem Bart / vnnd danider auff dem heimlichen Gliede / vnd vnter jeglichem Arme / ſo ſol man wiſſen / daß er zu ſeinen

Jahren kommen iſt.Romani vero non tantum ex annis, ſed ex habitu corporis pubertatē æſtimauere,vt ſcilicet is demum pubes haberetur,in quem vtrumq; concurreret,& habitus corporis,& numerus annorum.¶Et hanc Priſci ſententiam fuiſſe teſtatur Vlpianus *cap.11.Inſtitut.* Itaque qui decimum quartum annum compleuiſſent,& ſimul pubeſcerent,puberes habebantur. Qua in re cum Hebræis illis conuenit, vt ex iis quæ paulo ante ſcripſimus conſtat.Nā & Acron ſcribit Romæ moris fuiſſe, vt comæ pueris vſque ad pubertatem nutrirentur. Videntur eo ſpectare verſus Horatii.

Inſperata tuæ cum veniet pluma ſuperbiæ,
Et quæ nunc humeris volitant,deciderint comæ.

Vnde & eos Veſticipes appellarunt. Feſtus Pompeius. Veſticeps puer,qui iam veſtitus eſt pubertate, contra Inueſticeps puer, qui nondum pubertate veſtitus eſt. Budæus. Puer iam impubes. Apuleius *Apolog.2.*Inueſtem à nobis accepiſti, veſticipem illico reddidiſti,&c. Nonius Marcellus Inueſtes nominat. Virgines non ſolum fœminæ,verum etiam pueri inueſtes. Nam qui ex ephebis exceſſerant,deuirginari dicebantur. Gellius.Sed arrogari non poteſt niſi iam veſticeps. *libro quinto capite decimo nono.* Tertullianus *de anima.* Mater familiæ vocatur,licet virgo & pater familiæ,licet inueſtis. Macrobius *lib.3.cap.8.Saturnalior.* Romani pueros puellasve nobiles & inueſtes Camillos & Camillas, Hebræa vox ablactatos notat,appellant. Pallad.*lib.12.cap.14.*Inueſtis puer hoc aut aliquis ſatis purus efficiat. Inueſtis, inquit Iſidorus, *libro decimo Etymologiarum*, ſine veſte. Nondum enim habet ſtolam,quod eſt ſignum maritalis virginitatis. Inueſtes dicuntur impuberes, quibus propter teneram ætatem nulla pars corporis pilat. Vergilius,

Aurea Cæſaries illis,atq; aurea veſtis. Nonius.

Sed hæc omnia in deſuetudinem abierunt. Nam Iuſtinianus edita conſtitutione noluit ex inſpectione corporum pubertatem æſtimari. Et recte. Nam omnes qui ſana mente ſunt, ea quæ natura occultauit, remouere ab oculis debent,vt Cic.1.*lib.officior.*tradit. Verba Iuſtiniani hæc ſunt.Indecoram obſeruationem in examinanda marium pubertate reſecantes, iubemus quemadmodum fœminæ poſt impletos duodecim annos omnimodo puberes iudicantur, ita & mares poſt exceſſum quatuordecim annorum puberes exiſtimentur, indagatione corporis inhoneſta ceſſante. Idque etiam temporibus Tertulliani obſeruatum fuiſſe,*ex libro de velandis virginibus* colligere licet. Tempus, inquit, etiam Ethnici obſeruant,vt ex lege naturæ iura ſuis ætatibus reddant. Nam fœminas à duodecim annis, maſculos à duobus amplius ad negotia mittunt.Facit illud Epicteti *in Enchiridio.* αἱ γυναῖκες εὐθὺς ἀπὸ τεσσάρων καὶ δέκα ἐτῶν ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν κυρίαι καλοῦνται. Et recte. Nam hac ætate vt plurimum pubeſcunt tam mares. quam fœminæ, licet apud quaſdam nationes ſerius pubertas contingat, nec eodem anno omnes, licet eiuſdem regionis, puberes fiant. In cauſa eſt corpo-

rum diuerſus habitus, & educatio ſincerior vel corruptior. Verum hac ratione Princeps conſultum eſſe voluit pudori ac reuerentiæ vel ætatis vel ſexus, cum antea pubertas corporum inſpectione ſit explorata, vt recte Eraſmus tradit. Quo ſpectant verba Macrobii *libr. 1. cap. 6. in ſomn. Scipion.*. Poſt annos bis ſeptem ipſa ætatis neceſſitate pubeſcit. Tunc enim incipit moueri vis generationis in maribus, & purgatio fœminarum. Ideo & tutela pueris quaſi virile robur abſoluitur, de qua tamen fœminæ proter votorum feſtinationem maturius biennio liberantur. Et *libro ſeptimo Saturnaliorum cap. 7.* Nec hoc tacebo, quod cum calor ſemper generationis cauſa ſit, fœminæ ideo celerius quam pueri fiunt idoneæ ad generandum, quia calent amplius. Nam & ſecundum iura publica duodecimus annus in fœmina, & quartus decimus in puero definiunt pubertatis æuum.

Etſi autem abſurdum videri poteſt, ex pilis de ætate & ſapientia iudicium fieri, quod veteres, vt oſtendimus, fecerunt, tamen experientia notum eſt, ante pubertatem ſeu pilos homines nec corporis firmitate, neque ingenio valere.
Quo ſpectat illud. Ante † pilos ſapientia. Itaque Perſius ſalſe ridet illos, qui 7
imberbes pulchre ſibi ſapere videntur, his verſibus, εἰρωνικῶς accipiendi ſunt.

Scilicet ingenium & rerum prudentia velox
Ante pilos venit: dicenda tacendaq; calles.

Quo ſpectat prouerbium. Ante barbam ſenes doces, cum imberbis natu maiorem docet. Idque elegantiſſime tradit Clemens *lib. 3. Pædagog. cap. 3.* Verba Clementis hæc ſunt: Deus enim voluit fœminam quidem eſſe glabram ac leuem, ſola coma, ſicut equum iuba ſponte naturæ exaltantem. Virum autem cum ſicut Leones barba ornaſſet, virilē etiam fecit hirſuto pectore, quod quidem eſt roboris & imperii indicium. Ita etiam Gallos qui pro gallinis decertant, criſtis tanquam galeis ornauit. Hos autem pilos Deus tanti facit, vt eos ſimul cum prudentia iubeat adeſſe hominibus, atque adeo honeſtate delectatus, grauitatem honorauit veneranda canitie. Itaque Lacon quidam ſenex interrogatus cur barbam promiſſam geſtaret, vt, inquit, intuens canos pilos, nihil illis committam indignum.

§.8. SVMMARIA.

1 *Senes etiam propter ætatem nuptias contrahere non poſſunt.*
2 *Lex Papia Poppæa.*
3 *Legis Papiæ Poppææ ferendæ cauſa.*
4 *Sexaginta annos nati in inſula Coo aconito vitam finire coacti ſunt.*
5 *Sexageſimo tertio anno ſenes plerumq; intereunt.*
6 *Senum nuptiæ peculiaribus nominibus notarant veteres & improbarunt & quibus.*
7 *Senum nuptiæ ab omnibus cauillis dicteriisq; exagitantur.*

8 *Prouerbium Germanicum.* Ein alter Mann vnnd eine junge Fraw gewiſſe Kinder.

9 *Legis Papiæ abrogatio.*

10 *Sexagenarii liberos generare poſſunt.*

11 *Senum nuptiæ multas incommoditates adſerunt, & ideo culpandæ multis rationibus adductis.*

12 *Magiſtratus laudatur qui ſenum nuptias non ita indiſtincte concedunt.*

13 *Lex Geneuenſis de nuptiis ſenum.*

14 *Senum nuptias etſi Magiſtratus impedire prorſus non poſſit, tamen earum vſum cohi- & refrenare debet.*

15 *Exempla ſenum qui in ſumma ætate liberos generarunt.*

16 *Vetularum & anicularum quæ annum quinquageſimum egreſſæ nuptiæ an concedendæ, multis explicatur.*

1 SEd † & ætas Senibus impedimento eſt, quo minus recte nuptias contrahere
2 poſſint. Nam lege † Papia Poppæa (quæ à Papio Mutilo & Poppæo ſecundo lata fuit, qui parte eius anni conſules neque vxorem neque liberos habebant, vt ſcribit Dion *lib. 50.*) cautum fuit, ne mulier quinquaginta annis minor viro ſexagenario nuberet, neue vir qui nondum quinquageſimum annum attigiſſet, fœminam quinquagenariam in vxorem duceret. *l. penult C. de nupt.* Cuius & Seneca in libris naturalis philoſophiæ meminit. Quid ergo eſt, inquit, cur apud poetas fallaciſſimus Iuppiter deſierit liberos tollere. Vtrum ſexagenarius factus
3 eſt, quod illi † lex Papia fibulam impoſuit. Lactantius *lib. 1. cap. 6.* Cauſa huius legis ferendæ hæc fuit, quod eiuſmodi nuptiæ non liberum quærendorum, ſed libidinis tantum explendæ cauſa contraherentur, & præcipuo coniugii fine carerent, & vt Plutarchi verbis vtar: μηδὲν ἔργον γαμήλιον ἔχουσαι, μηδὲ τέλος, id eſt, neque actionem neque finem coniugii haberent. Etſi enim nuptiæ non coitu ſed animorum coniunctione præcipue conſtant, tamen ad ſobolem procreandam ineuntur *l. quæritur, ff. de ædil. edict.* Sexagenarios a generare poſſe, nec quinquagenarias parere vulgo exiſtimatur. *l. ſi ſterilis, ff. de act. empt.* Ariſtot. *in Politicis,* vt s. notauimus, viros poſt annum ſeptuageſimũ nõ gignere, nec poſt annũ 50. mulierẽ parere ſcribit. Et *lib 4. de natur. animal.* raro contingere ſcribit, vt vſq; ad annũ ſeptuageſimum vir generet, frequentius vero anno quinto & ſexageſimo generationis vires conſumi. Quid quod & lege Moſaica vir ſexaginta annorum & ſupra quindecim tantum ſiclis æſtimabatur. Fœmina decẽ ſiclis; Iuuenis vero ab anno vigeſimo ad ſexageſimum annum ſexaginta ſiclis æſtimabatur quoties quis nocuiſſet? *Leuitici cap.* 27. Et Leuitæ ad annum quinquageſimum manebãt in miniſterio, 25. autem admittebantur *Numer. cap.* 8 Quod ſexagenarii viribus ingenii & corporis exhauſti maximam vitæ partem exegiſſent, & à morte non procul abeſſent. Quo ſpectant verba apud Stobæum, quæ latine ita ſonant:

Vbi ſexageſimum ſolem reſpexiſti.

O Grylle, Grylle moritor, cinisq; fias.
Cæcum eſt quicquid inde ſequitur temporis.

Et Seneca *de breuitate vitæ*. Lex à quinquageſimo anno militem non cogit, à ſexageſimo anno ſenatorem citat. Cui conſentanea eſt lex Seruilia Glaucia, ne iudex minor annis triginta, maior ſexaginta legeretur, de quo Sigonius *lib. 2.* & anno ſexageſimo miſſio à militia dabatur. Iuuenalis *Satyr. 14.*

Vt locupletem Aquilam tibi ſexageſimus annus
Afferat.—

Et apud Lucianum *in Tyranno* Cloto ſexagenarios ita alloquitur Vos qui plus ſexaginta annis nati eſtis adeſte. Sed quid hoc? Anne aures eorum annis ſunt obſtructæ, vt me non exaudiant inclamantem, &c. Hinc & depontani ſenes dicebantur, qui ſexagenarii de ponte deiiciebantur. Feſtus. Et in inſula Coo ad
Helleſpontum † lex fuit, vt annos nati ſexaginta aconito vitam finirent, ne ipſi 4
veluti inutiles & ignaui alimenta iuuenibus præriperent & abſumerent. Alex.
Genial. dier. lib. ... Sed & ſenes ſexageſimo † tertio anno plerumq; aut morte na- 5
turali aut clade interire notat Gellius *lib 15. cap. 7.* quod is annus ſit climactericus. Qua de re libellus viri ampliſſimi & nobiliſſimi Henrici Rantzouii Equitis Holſatii extat lectu digniſſimus. Et quidem hiſce de cauſis ſenum nuptias improbauit antiquitas. Quod & ſenex apud Terentium innuit *in Adelphis* Demeæ hortanti vt vxorem ducat, reſpondens:

Satin' ſanus es?
Ego nouus maritus anno demum quarto & ſexageſimo fiam?
Atq; anum decrepitam ducam, id ne eſtis auctores mihi?

Eodem ſpectat illud Plauti *in Mercatore*, vbi Eutychus ſexagenariis veluti ad Venerem ineptis, leges præſcribit:

Annos natus ſexaginta qui erit, ſi quem ſcibimus
Seu maritum ſeu cælibem ſcortarier,
Cum eo hac lege agemus.

Itaque nec præmiis eiuſmodi nuptias à ſenibus aut vetulis initas, honeſtandas exiſtimauerunt. Septitia mulier effœta ſeni nupſit filiis exhæredatis. Auguſtus nuptias mulieris & teſtamentum improbauit. Nam filius hæreditatem maternam habere, dotemque, quia non procreandorum liberorum cauſa interceſſerat, ad virum pertinere noluit *lib. 2. cap. 7.* Simile exemplum eſt apud Plinium de Accia Variola, quam pater octogenarius exhæredauerat, nouercæ odio adductus.

Sed & † eiuſmodi nuptias & veteres, & noſtra ætate viri docti, & humana- 6
rum rerum periti improbarunt, & nominibus peculiaribus notarunt. Plutarchus ἀώρους καὶ ἀχαρίστους γάμους nominat, id eſt, intempeſtiuas, & nullam gratiam habẽtes. Item nuptias contra naturã, vel quib. naturæ vis infertur. Verba Plutarchi *in Solone* hæc ſunt. Dionyſius matri effœtæ petẽti, vt ſe marito alicui collocaret, reſpondit, leges quidem ciuitatis per Tyrannidem ſe euertiſſe, ſed nõ poſſe

ſe legem naturæ violare ipſa in matrimonium collocanda. Græce *τῆς δὲ τῆς φύσεως ὑπὲρ τὸ δίκαιον βιάζεσθαι*. Item nuptias *οὐ καθ' ἡλικίαν*, id eſt, nuptias præter ætatem *in vita Catonis*. Impares item nuptias Iuriſconſulti dixere. Vlpianus *in fragmentis*. Si maior quinquagenaria minori ſexagenario nupſiſſet, impar matrimonium appellabatur. Et *l. penultim. Cod. de nupt.* Impares nuptiæ, & *l. ſi maior, C. de legit. heredib.* Ariſtophanes nuptias inceſtas, item Oedipi nuptias nominat, hoc eſt, vbi mater filio nupſit. Verba iuuenculæ ad anum iuueni nubere volentem.

Non enim ea eſt ætate vt tecum concumbat,
Cum eiuſmodi ſit, quoniam ipſi mater magis
Eſſes quam vxor. Quare ſi hanc legem coſtituiſti.
Terram omnem Oedipodis implebis.

Plinius nuptias peruerſas, ſeras *Lib. 4. Epiſtolarum* dicit ſe velle vxorem ducere, hoc quoque ſicut alia peruerſe. Audies breui nuptias lugentis, nuptias ſenis, quorum alterum immaturum, alterum ſerum eſt. Eraſmus prodigioſas, fœdas appellat. Verba paulo poſt ſubiiciemus.

7 Omnes autem vno † ore eas cauillis dicteriiſque exagitant, imprimis autem Plutarchus *in Solone*, his verbis. In ciuitate nunquam toleranda eſt ea confuſio, vt connubia eiuſmodi iungantur ætate à nuptiis aliena, & in quibus neque gratia, neque actio, neque finis coniugii ſit futurus Itaque magiſtratum aliquis gerens, aut legislator, ſeni puellam ducenti recte ita dixerit, vt alicubi Phyloteta compellatur.

Ecquid coniugium appetis, miſer.

Et iuuenem in vxoris vetulæ domo ſaginatum & pinguem factum (vt ferunt perdicibus à coitu contingere) transferat ad virginem viro indigentem, &c. Eodem ſpectant verba Plutarchi de Catone, qui ſenex vxorem duxit filiam liberti ſui. Cato propter nuptias præter & dignitatem & ætatem ſuam contractas vſque paruam neque inanem in repræhenſionem incidit. Nequaquam enim decebat eouſque prouectum ætate, filio adulto, nuruique filiam miniſtri ſui ſupra ceruicem inducere. Et ſiue id voluptatis cauſa fecerit, ſiue ira motus, vt de ſcorto in filium vindicaret, turpia & factum ſunt, & prætextus, &c. Flaccus Tibullus apud Fulgentium. Tune amare audes edentule & capularis ſenex? Plautus *in Mercatore*.

Tune capite cano amas ſenex nequiſſime?
Si vnquam vidiſti pictum amorem: hem illic eſt.
Item.
Nam meo quidem animo vetulus decrepitus ſenex,
Tantundem quaſi ſit ſignum pictum in pariete.

Et *in Milite Palæſtrio* adoleſcentulam quæ ſeni nupta eſt, & nuptam & viduam eſſe refert, apud Plautum. Valerius Maximus *lib. 3.* in Septitiam his verbis inuehitur. Si ipſa æquitas hac de re cognoſcere potuiſſet, iuſtiusne aut gratius pronun-

nunciaret.Spernis quos genuiſti,nubis effœta, neque erubeſcis ei totum patrimonium adiicere,cuius polluto iam corpori marcidam ſenectutem tuam ſubſtrauiſti.Ergo dum ſic te geris,ad inferos vſque cœleſti fulmine afflata es. Ita & Apuleio veluti crimen obiectum fuit ab aduerſariis, quod fœminam ſexagenariam duxiſſet. Quod factum ille excuſat,& diluit Apologia 2.vt infra dicetur. Et apud Ariſtophanem Æſchylus Oedipum infortunatiſſimum refert, vel eo nomine quod iuuenis vetulam duxiſſet. Eodem ſpectat Epigramma Græcum quod Alciatus ita vertit.

Nupſit anus iuueni,vetulo tibi iuncta puella eſt.
O nimium ex omni tempore inepta Venus!
Aut aliis ducis,ſterili vel conſeris agro,
Coniuge nec frueris,nec frueris ſobolé.

Et idem Alciat.in nuptias Sophoclis & Alcippes ita ludit.

Dum Sophocles quamuis affecta ætate puellam
A quæſtu Alcippen ad ſua vota trahit:
Allicit & pretio tulit ægre inſana iuuentus,
Ob zelum,& tali carmine vtrumq; notat.
Noctua vt in tumulis,ſuperq; cadauera bubo:
Talis apud Sophoclem noſtra puella ſedet.

Et Iuuenalis *Satyr.6* in vetulam quæ conciliandi amoris cauſa & Græce loqueretur,& concumberet,inuehitur.

Tunc etiam, quam ſextus & octogeſimus annus
Pulſat,adhuc Græce? non eſt hic ſermo pudicus
In vetula,quoties laſciuum interuenit illud
ζωὴ καὶ ψυχή.

Eraſmus *in libello de Chriſtiano matrimon.* nuptias iſtas ſeniles his verbis exagitat. Illud prodigioſum videtur, quod tamen in nonnullis fieri videmus,præſertim apud Britannos & Italos,vt tenera puella nubat ſeptuagenario.Certe Veneri litaſſe oportet tales ſponſos,ſi feliciter cedit matrimonium. Sed multo etiam abſurdius eſt,quod & ipſi vidimus,ſi mulier ſexaginta ſex annos nata nubat iuueni vix annum vigeſimum egreſſo.Nam vir quamuis ſenex ex puella poteſt ſuſci-
pere liberos, anus ex iuuene mater fieri non poteſt,&c. Hinc illud † Germano- 8
rum prouerbium vel dicterium potius quo nuptiæ illæ ſeniles exagitantur. Ein alter Mann vnd eine junge Fraw: gewiſſe Kinder, id eſt, ſenex decrepitus & puella pueri certiſſimi.Nam etſi pueri non naſcantur,ipſi pueri ſunt.Subiicit Eraſmus:In vtroque tamen fæda ſpecies.Nam talis ſponſus non cum vxore ſed cum filia dormire videtur, & talis ſponſus filiæ nupſiſſe non coniugi. Sed eiuſmodi nuptias ſi conciliat diuitiarum amor, fœdæ ſunt,ſi libido fœdiores: Eas tamen leges Eccleſiaſticæ non reſcindunt, quamuis popularibus ſalibus & dicteriis
flagellentur,&c. Sed † hoc legis Papiæ caput Tyberius Cæſar abrogauit,idq́; ꝙ 9
experiẽtia cõſtaret,ſexagenarios † liberos generare poſſe.Sueto.*lib.3.c* 33.Capiti 10
inquit.

inquit, Papiæ Poppeæ legis Tyberius Cæſar quaſi ſexagenarii generare non poſſent abrogauit: Et poſt illum Seuerus. Tertullianus *in Apologetico*. Nonne vaniſſimas leges Papias, quæ ante liberos ſuſcipi cogunt, quam Iuliæ contrahi, excluſit Seuerus. Quibus de cauſis & quod ſenes libidinoſi, & anus ſalaces plurimæ reperirentur, qui nuptias cuperent, Iuſtinianus motus, poſt Tyberium & Seuerum hanc legem tollendam cenſuit permiſitq; vt viri ſexaginta annis maiores, & fœminæ quinquaginta annis maiores matrimonium inire poſſent, neq; eas nuptias impares videri, *l. ſi maior, C. de legit. hæredib.*

11 Sed vt vt ſit, certum eſt, illas † nuptias magnas incommoditates afferre, & ea de cauſa culpandos qui eiuſmodi nuptias impares contrahunt. I. Quod in coniugio vita ſuauis eſſe non poteſt, ſi alter coniugum adhuc validus, alter ſenecta debilitatus ſit & effœtus. Et quod ea res diſſidiis anſam præbeat, teſte Ariſtotele. Hinc Euripides *in Danae.*

Et nunc iuuenes adhortor omnes,
Ne in ſenectute nuptias celebrent:
Sed paulatim in iuuentute liberos procreent.
Nihil enim voluptatis habet,
Et res eſt inimica mulieri ſenex.

Et *in Phœnice.*

πικρὸν γυναικὶ πρέσβύτης ἀνήρ.
Amara res eſt vxori maritus ſenex

Deinde, quod eiuſmodi nuptiæ ſtupris & adulteriis feneſtram aperiunt. Theognis.

Nunquam vtilis eſt mulier iuuenis ſeni.
Non enim gubernaculo inſtar nauis regi poteſt,
Neq; anchoris detineri. Abrumpens vero vincula,
Sæpe de nocte habet alium portum.

Quos verſus & Clemens Alexandrinus *lib. 6. Stromatum* allegat, & alium ex Ariſtophane.

αἰσχρὸν νέᾳ γυναικὶ πρέσβύτης ἀνήρ.
Turpis res iuueni vxori ſenex maritus.

Et Sapphus cuius verſus Stobæus annotauit.

Si nobis amicus es lectum iuuenilem ſequere.
Ego enim natu grandior tecum conuerſari non poſſum.

Quin & hoc mali hæ nuptiæ habent quod parentes ætate graues liberis opitulari, eorumque commodis proſpicere non poſſint, vt bene monet Ariſtoteles. Prius enim è vita decedunt quam conditiones eis quærere queant. Quo ſpectant verba Simplicii *in Epictetum.* Seni ducendam vxorem non eſſe, ne cum tempus hinc diſcedendi adfuerit vocatus ſarcinis onuſtus depræhendatur, & recens ductam vxorem & liberos lamentetur. Adde quod cum luxuria omni ætati, tum vero ſenectuti turpiſſima eſt. Duplex enim inde malum eſt, quod & ipſa

Digitized by Google

ipſa ſenectus dedecus concipit, & facit adoleſcentium intemperantiam impu-
dentiorem. Nam vbi ſenes & anus impudicæ ſunt, ibi neceſſe eſt iuuenes impu-
diciſſimos eſſe, teſte Platone: Quos tamen iuuenibus continentia præire & præ-
lucere conuenit.

Turpe, namque *ſenex miles, mage turpe ſenilis amator.*

Ex quibus efficitur eiuſmodi nuptias impares næuo non carere, ideoque fre- 12
quentandas non eſſe. Et laudãdum magiſtratum, qui in ſuis territoriis modum
præſcribunt, vt Geneuenſes, qui lege lata cauerunt, ne mulier quadragenar a
viro nubat decem annis minori. Et ne mulier quadrageſimum annum egreſſa,
viro quinque annis minori nubat. Item ne vir ſexageſimum annum egreſſus, 13
virginem aut mulierem ducat dimidio ſe minorem. Verba legis hæc ſunt. Que
l'homme aiant ſoixante ans paſſees, ne piuſſe prendre fille ou femme en ma-
riage moins aage de luy que de la moyti. Nam & in nuptiis ætatis habendam
rationem ratio ſuadet. De qua re Stobæus *cap. 70.* Etſi autem magiſtratus eiuſ-
modi † nuptias prorſus impedire non poteſt, vt nunc ſunt mores, & quod legi- 14
bus permiſſæ ſint, tamen earum vſum cohibere & refrenare debet, quod vt di-
ximus, intempeſtiuæ ſint, quod ἀχάριτα, contra naturam, præter ætatem, impa-
res, feræ, prodigioſæ, fœdæ, omnium ludibrio & cauillis expoſitæ, & multarum
incommoditatum & peccatorum cauſæ. Et quod paritas animos & amorem
concilict.

Sed obiiciat aliquis. Cum maſculi ad annum ſexageſimum quintum ſaltem
generent, rariſſime vero anno ſeptuageſimo, teſte Ariſtotele; mulieres vero poſt
annum quinquageſimum non concipiant: merito à nuptiis viros ſeptuagena-
rios & fœminas quinquageſimum annum egreſſas arcendas eſſe, non ſecus ac
Spadones, quod à vero coniugii fine aberrent. Nam etſi conſenſu contrahitur
matrimonium, tamen liberorum procreandorum cauſa contrahitur. Deinde
quod benedictio eiuſmodi nuptiis non recte adhiberi poſſit. Ludificari enim
non rem ſeriam agere videtur miniſter, qui coniuges effœtos ad dandam liberis
operam hortatur, quos ſcit per ætatem & annos procreare aut parere non poſſe.
Et hæc quidem accipienda ſunt de illis ſenibus, quos conſtat prorſus eneruatos,
& ad Venerem ineptos eſſe, vt τὰ τοῦ ἀνδρὸς præſtare nequeant. Nam hi procul
dubio nuptias contrahere non poſſunt, nec contractæ pro nuptiis habendæ
ſunt: cum tria ſint dona matrimonii, fides, proles & Sacramentum, quorum ſi
vnum deficit matrimonium nullum eſt, *c. nuptiæ 35. q. 2.* Sin autem ea ſint corpo-
ris firmitate, vt generare poſſint, etiã octogenarios ad nuptias admittẽdos cen-
ſeo. Id autem præſumendum eſt ſemper. Nam etſi teſte Ariſtotele anno ſexage-
ſimo quinto virile robur & firmitas corporis magna ex parte flaceeſcit & debi-
litatur, & ſemen infœcundum efficitur, quod ſpiritus naturales extinguantur,
& humores exſiccentur, ex quibus caloris beneficio ſemen generatur: interim
tamen nemo tam ſenex, neq; tã effœtus & exhauſtus, quin ex vxore liberos pro-
creare poſſit. Neque annorum numerus officit quo minus vir liberos ſuſcipiat,

q Q nisi

15 niſi prorſus iuuenilis ætatis vigor extinctus ſit, ac genitales partes effœtæ emarcuerint. Quod & Medicorũ auctoritate probatur & aliorum. Scribit Plin. Maſſiniſſam Regem octoginta ſex annos natũ filium generaſſe, qui Methymnus ſit appellatus. Idem tradit Valer. Max. Florus Solinus. Quamuis is ante omnes homines ſenectutis robore admirabilis fuit. Nam vt Cicero refert, nonaginta annos natus nullo vnq̃ imbri, nullo frigore, vt capite operto eſſet, adduci potuit, & pedibus iter ingreſſus, equũ non aſcendit, &c. De Catone idẽ cõmemorat Plin. *lib. 7. c. 13.* cum octogeſimo anno exacto filium è Solonii clientis ſui filia procreaſſe. Auguſtin. *lib. 3. contra Iulian. Pelag.* Senem quendã octogenariũ ſibi Lyriſtriã libidinis cauſa emiſſe ſcribit. Vladislaus item Poloniæ Rex nonagenarius duos filios procreauit, Vladislaum nimirum & Caſimirum. Æneas Syluius *in Europ. c. 25.* Leuin. Lemn. refert in Suecia temporibus Guſtaui ſenem centum annos natum virginem triginta annorum duxiſſe, & ex ea plures ſuſtuliſſe liberos. Et apud Tungros & Brabantia vſitatum eſſe vt viri octoginta annorum virgines ducant, & ex iis liberos procreent, idq; teſtari quotidianam experientiam.

Et huc ſpectare videtur Prouerbium à Diogeniano in collectaneis notatum *ἀεὶ γέροντι νέαν ἐπίβαλλε κόρην*, ſemper ſeni puellam iuuenem ſubiice. Quamuis Eraſmus alio ſenſu id accipiat. Ex quibus efficitur ſenum etiam decrepitorũ matrimonium non vſque adeo damnandum, neque prohibendum, ſed tolerandum eſſe, quod præſumendum ſit, eos ad generandum inhabiles non eſſe, cum cuiuis contingere poſſit quod cuiquam poteſt; niſi conſtet eos prorſus viribus exhauſtos, effœtos & adeo debilitatos eſſe, vt coniugii vſum nullum habere poſſint. Nam hoc caſu ſpadonibus recte conferuntur, vt Martialis eos confert, hoc verſu:

Cum ſene communem vexat ſpado. &c.

16 Sed quid de vetulis † aut aniculis quæ annũ quinquageſimum egreſſæ ſunt ſtatuendum? Et hic aliud dicendum videtur. Idque quod harum ætas ad concipiendum & pariendum præteriit. Nam omnium recepta ſententia eſt, quam & experientia confirmat, mulieres poſt annum quadrageſimum quartum neque concipere neque parere, quod vtplurimum ea ætate menſes ſubſiſtant, etſi quędam quæ vegeto & firmo corpore ſunt, vſque ad annum quinquageſimum fœcundæ ſint. Idque vſque adeo certum eſt, vt de eo dubitare nemo poſſit. Itaque & hic coniugii finis præcipuus, liberorum ſcilicet procreatio prorſus deficit. Deinde quod illis miniſter neque benedicere, neque ad dandam operam liberis exhortari poſſit, quas ſcit effœtas, & per ætatem exoletas parere non poſſe, niſi ſe deridendum propinare velit. Poſtremo quod maxime peccet & præter naturæ rationem faciat, vt Leuini Lemnii verbis vtar, vir qui diuitiarum cauſa, quod vt plurimum fit, effœtam ducit, & quaſi fundo ſterili & nihil ferenti ſemen committit. Nam liberos, qui ſeminaria Eccleſiæ ſunt ne naſcantur ſuo facto impedit, & quaſi intercipit, cum ex eo congreſſu ſoboles nulla exiſtere aut naſci poſſit, cuius tamen propagandæ cauſa coniugium inſtitutum eſt, & mariti o-

Digitized by Google

ti omnes fieri debent, iuxta dictum: Creſcite & multiplicamini. Itaque culpandus maxime iuuenis, qui cum iuuenculam ducere poſſet, & ex ea liberos procreare, effœtam & decrepitam accipit, quod à naturali ſocietate alienum eſt, ſemenque & qui inde naſci debebant corrumpit & perdit: & hoc modo partem humani generis, quantum in ſe eſt, abolet, non ſecus ac Onan, qui ſemen genitale in terram effudit, quod nollet, fratri liberos excitare, qui in ipſius poteſtate futuri non eſſent. Ob quod facinus Deus illum morte mulctauit. *Geneſ. 36.* Itaque vt ferendus non eſt, qui fundum ex quo fructus colligi poſſunt, negligit, & incultum relinquit, ita nec ille qui agro ſterili ſemen bonum committit, ex quo fruct⁹ nulli naſcũtur. Quod fit quoties iuuenis anum quinquagenariam ducit. Fruſtra enim cum illa conſueſcit, cum ex eo concubitu ſoboles nulla naſcatur, ac ne ſperetur quidem. Quo ſpectat Epigramma Leonidis *ex lib. 2. Epigr. Græcor.*

χραῖαν ἔγημε φιλῖνος, ὅτ' ἦν νέος· ἤνικα πρέσβυς
  δωδεκέτιν· παρὰ δ' ἀεὶ ὁ οὐδέποτε
καὶ γὰρ ἄπαις ἔμεινε τότε σπείρων ἐξ ἑκάστοι
  νῦν δ' ἑτέροις γήμας ἀμφοτέρων στέρεται.

Id eſt:

Aniculam duxit Philinus adoleſcens, Senex vero puellam annorum
Duodecim: Venus vtrobiq; intempeſtiua fuit.
Nam cum liberos nullos haberet ſterilem agrum conſuit.
Senex vero aliis vxorem duxit, & vtroq;, hoc eſt, & coniuge & liberis, *priuatus fuit.*

Quos verſus Alciatus ita expreſſit.

Nupſit anus iuueni, vetulo tibi iuncta puella eſt:
  O nimium ex omni tempore incepta Venus!
Aut alis ducis, ſterili vel conſeris agro,
  Coniuge nec frueris, nec frueris ſobole.

Adde quod cum luxuria omni ætati, tum ſenectuti turpiſſima eſt, & maxime vetulis, quarum ætas ad concipiendum & pariendum præteriit. Hæ enim non liberorum quærendorum, ſed libidinis explendæ cauſa nouas nuptias ineunt. Quod peccatum maximum eſt, cum omnis congreſſus, quæ ſobolis deſiderio non fit, deteſtabilis ſit. Quod & apud Terentium ſenex innuit.

Ego at anno ſexageſimo quarto maritus nouus fiam,
  Atq; anum decrepitam ducam?

Apuleio inter alia crimina ab Æmiliano obiectum fuit, quod ipſius vxor Pudentilla ipſo anno ſexageſimo ad libidinem nupſiſſet, & poſt annos tredecim viduitatis mulier libera. *Apologia 1.* Quod ille factum negat, calculoque inſtituto demonſtrat, illam quadrageſimo anno nupſiſſe, ideoque culpandam non eſſe, aduerſarium mendacii arguit. Verba Apulei elegantiſſima adiicio, lectu digniſſima.

De ætate meæ Pudentillæ, de qua poſt ita confidenter mentitus es, vt etiam ſexaginta annos natam diceres nupſiſſe, de ea paucis tibi reſpondebo. Nam in re tam perſpicua non eſt neceſſe pluribus diſputare. Pater eius natam ſibi filiam more cæterorum profeſſus eſt: Tabulæ eius partim tabulario publico, partim domo adſeruantur, quæ tibi ob os obiiciuntur. Porrige Æmiliane tabulas iſtas, lignum conſideret, ſigna quæ impreſſa ſunt, recognoſcat, Conſules legat, annos computet. Quos ſexaginta mulieri aſſignabat, probet quinque & quinquaginta. Luſtro mentitus eſt: parum hoc eſt: liberalius agam; nam & ipſe Pudentillæ multos annos largitus eſt: redonabo igitur viciſſim. Decem annos Vlixes cum Mezentio errauit: quinquaginta ſaltem annorum mulierem oſtendat. Quid multis? vt cum quadruplatore agam, bis duplum quinquennium faciam, viginti annos ſemel detraham. Iube Maxime Conſules computari niſi fallor, inuenies nunc Pudentillæ haud multo amplius quadrageſimum annum ætatis ire. O falſum audax & nimium! o mendacium viginti annorum exilio puniendum! Dimidio tanta Æmiliane mentiri falſa audes ſeſquialtera. Si triginta annos pro decem dixiſſes, poſſes videri pro computationis geſtu erraſſe, quos circulare debueras digitos aperuiſſe. Cum vero quadraginta quæ facilius cæteris porrecta palma ſignificantur, ea quadraginta tu dimidio auges, non potes digitorum geſtu erraſſe, niſi forte triginta annorum Pudentillam ratus, binos cuiuſque anni Conſules numeraſti, &c. Hucuſque Apuleius, quæ deſcribenda exiſtimauimus, vt oſtenderemus veteres improbaſſe vetularum effœtarum nuptias, & ea de cauſa Apuleium tam diligentem computationem inſtituiſſe, vt ſeſe purgaret, quod effœtam non duxiſſet. Idem *Apologia 2.* Formam mulieris & ætatem ipſi vltro improbarunt, idque mihi vitio dederunt, talem vxorem cauſa auaritiæ concupiſſe: atq; adeo primo dotem in congreſſu magnam rapuiſſe, &c. Imo anus effœtas caſte viuere, & nuptias vitare debere, ſatis indicat Noemi vidua, quæ magnum continentiæ exemplum exhibet, *Ruthæ cap. 1.* his verbis. Ego ſenio confecta ſum, nec marito apta, quaſi dicat, anus effœtas coniugio idoneas non eſſe. Nam vt Claudianus recte ſcripſit,

Naſcitur ad partum mulier prolemq́; futuram.

Quot autem incommoditates ex eiuſmodi nuptiis imparibus exiſtant, paulo ante attigimus, quæ hic non repetimus, ne actum agere videamur. Sed & experientia ipſa teſtatur, his nuptiis nihil eſſe infelicius, ad quam lectorem remitto, cui hæc noſtra non ſatisfaciunt.

§. 9.

De hoc §. agitur infra de nuptiis.

§. 10.

Hic §. explicatur infra de nuptiis:

§. 11.

Hic §. tractatur infra de nuptiis.

§. 12.

Digitized by Google

§. 12.

Vide infra de nuptiis.

§. 13. SVMMARIA.

1 *Spadones nuptias contrahere non poſſunt.*
2 *Spadones variis modis fiunt.*
3 *Adulteri apud Aegyptios damno virilitatis mulctati.*
4 *Euirati qui.*
5 *ἐκτομίαι qui.*
6 *θλάσιαι qui.*
7 *Thibiæ qui.*
8 *Spado vnde dicatur.*
9 *Refutatur Fuchſius.*
10 *Spadones & Eunuchi quid differant.*
11 *Eunuchi verbum late patet.*
12 *Maleficiati iure Canonico qui dicantur.*
13 *Ligari faſcino nouos maritos nouum non eſt vt ex hiſtoriis probatur.*
14 *Caſtrati matrimonium inire non poſſunt.*
15 *Eunuchi libidinoſiſſimi.*
16 *Eunuchi olim in delitiis habiti.*
17 *Spadones cui tantum teſtes execti ſunt abuti poſſe mulieribus ex Pandectis Hebræorum docetur.*
18 *Spado vel Eunuchus vir non eſt.*
19 *Eunuchi immiſericordes præſumuntur.*
20 *Eunuchi ab Eccleſiaſticis muneribus arcentur.*
21 *Eunuchos antiquitas fœminarum numero habuit.*
22 *Eunuchi cum mulieribus verſabantur & muliebria tractabant.*
23 *Eunuchi fœminis ſimiles.*
24 *Eunuchi vt fœminæ podagra non laborant neq; caluescunt.*
25 *Eunuchis vt fœminis barba non creſcit.*
26 *Eunuchorum vox muliebris.*
27 *Caſtrati pleriq; ſumebant muliebrem veſtem.*
28 *Eunuchos nupſiſſe viris teſtantur veterum ſcripta.*
29 *Eunuchi nec viri nec mulieres ſed tertium quoddam hominum genus conſtituebant.*
30 *Eunuchi omnibus inuiſi deteſtabiles.*
31 *Sterilitas Dei beneficio & opera Medicorum tolli poteſt.*
32 *Eunuchorum & caſtratorum olim magna copia.*
33 *Eunuchi maiori pretio quam reliqui ſerui vendebantur.*
34 *Galli ſacerdotes qui olim dicebantur.*
35 *Galli vnde dicti.*

Digitized by Google

36 *Gallo vetus verbum.*
37 *Eunuchos fieri vetitum.*
38 *Caſtrandi vſus in Turcia & Perſia adhuc vſitatus.*
39 *Impotentes & frigidi an nuptias contrahant.*
40 *Faſcino vel veneficio læſi an matrimonium poßint contrahere.*
41 *Eunucho ſi fidem dedit mulier non ignara eum hoc vitio affectum, vel poſt ſponſalia reſciuerit & nihilominus nuptias conſummare cupiat, an id ei concedendum ſit.*
42 *Spadoni ſi mulier ſciens volens nupſerit & matrimonium conſummatum ſit.*
43 *An qui vnum teſticulum ſaltem habeat nuptias contrahere poßit.*
44 *An qui teſtibus integris eſt & tamen cauda vel virga caret ad matrimonium admittendus ſit.*
45 *Hermaphroditi vel androgyni an matrimonium contrahere poßint?*
46 *Hermaphroditi olim in delitiis habiti.*

SPadones † etiam ſponſalia & nuptias contrahere prohibentur. Sed hi quia
1 variis † modis fiunt, ideo ratione ſectionis, & virilium mutilatorum & defe-
2 ctum, varias appellationes ſortiuntur. Nam ſpadonum alii ſunt, quibus coles, penis, vel virilitas prorſus demeſſa eſt, quod adulteris ſæpe accidiſſe teſtantur veterum ſcripta. Ita Bibienus Romæ Carbonem Actienum in adulterio deprehenſum caſtrauit, & Publius Ceruinus Pontium, quod Horatius *lib. 1 ſerm. Satyr.* 2. innuit.

Hunc perminxerunt calones, quin etiam illud
Accidit, vt quidam teſtes caudamq; ſalacem
Demeteret ferro.

Ad quod etiam alluſit ancilla Pythias apud Terentium *5. ſcen. 5. Heautontim.*

Ille vbi reſciuit factum, frater violentißimus,
Colligauit eum primo miſeris modis, &c.
Nunc minatur porro ſeſe id quod mœchis ſolet,
Quod ego nunquam vidi fieri neq; velim. &c.

Et apud Ægyptios adulteros † damno virilitatis mulctatos eſſe refert Diodorus
3 Siculus. In Turcia adhuc eunuchis, quibus mulieres aſſeruandæ committuntur, genitales partes prorſus amputari, referunt illi qui eam perluſtrarunt. Et hi generali † voce euirati, apocopi, σάκηλοι, Galli, Eunuchi, & caſtrati dici poſſunt.
4 Hebræi [*ceruth ſchofchu*] appellant, hoc eſt, cui veretrum eſt abſciſſum, *Deuteronom.* 23. & [*ſoris*] Quæ vox *2. Regum 8. & Geneſ. 37.* multiſque aliis locis reperitur.

Alii autem quibus colei tantum † execti ſunt Græcis ἐκτομίαι dicuntur He-
5 bræis [*nothuk*] Quæ vox *Leuitici 22.* extat, & vt Kimchi interpretatur Eunuchum cui manu euulſi ſunt teſticuli, ſignificat. Quamuis alii putant [*nothuk*] dici [*ſchenoi ak aothem ci'om*] Quibus † autem teſticuli ſunt fracti aut comminuti Græ-
6 cis θλαδίαι Hebræis [*pezuar dace*] quaſi dicas contuſione fracti, dicuntur *Deuteronom. 23.* Item [*cothuth*] quod contuſum ſit notat. Quibus à matre vel nutrice

trice attriti ſunt † Thlibiæ ἀπὸ τοῦ θλίβειν quod frangere eſt. [*cernth*] quaſi dicas inciſus, Hebræis dicitur, cui neruus ſectus eſt vel inciſus vna cum coleis vel abſque coleis, vel cui cremaſteres ſunt euulſi vel conuulſi, hoc eſt, nerui à quib. colei dependent, qui penem erigunt. Hebræi ita explicant. [*cernth hua ſchecboreth mikzath hachutin ſchebabezim theluien bohen.*] id eſt, cui fila quædam ſecta eſt, quibus colei ſuſpenſi ſunt, de quo Claudianus: 7

Ambiguus vita iacuit penitusq; ſupremum
In cerebrum ſecti traxerunt frigora nerui.

Qui teſticulos habent, ſed cauda vel virga carent. Qui abſque teſticulis vel virilitate progeniti ſunt & editi, qualem ſe vidiſſe refert Hoſtienſ. *tit de frigid. & maleficiatis,* de quodã qui verrucæ magnitudine virilia habuerit, & teſtes inſtar cicerum. Qui omnes † generali ſpadonum appellatione continentur, à verbo σπάω quod extraho vel euello eſt, vt recte Donatus interpretatur vel ab Hebræo [*cothath*] quod conſcindere, frangere, in fruſta comminuere eſt. Idque ex Iuuenali colligitur *Satyra 6* quo in loco ſpadonem eum nominat, cui teſticuli ademptí ſunt. verſus hi ſunt. 8

Ergo expectatos & iuſſos creſcere primum
Teſticulos, poſtquam cœperunt eſſe bilibres,
Tonſoris damno tantum rapit Heliodorus
Conſpicuus longe cunctisq; notabilis intrat
Balnea, nec dubie cuſtodem vitis & horti
Prouocat à domina factus ſpado: dormiat ille.
Cum domina.

Quo ſpectant verba Vlpiani *Spadonum generalis appellatio eſt.* Quo nomine tam hi qui natura ſpadones ſunt, item thlibiæ & thlaſiæ, ſed & ſi quod aliud genus ſpadonum eſt, continentur. Itaque longe fallitur Fuchſius † *in commentariis in Hippocratem,* qui Iureconſultum erroris inſimulat, quod ſpadones eos eſſe definiat quibus execta ſunt virilia, cum id tam Græcorum quam latinorum auctoritate defendatur. Inter Eunuchos autem & ſpadones (vt hoc obiter annotemus) hanc conſtituunt † differentiam ꝙ Eunuchi ab ipſo ſtatim ortu exacti nihil vnquã virile experti ſint. Spadones a. natu grãdiores damno virilitatis mulctati ſint, idq; & Lucianus indicare videtur, qui Eunuchorũ conditionẽ peſſimã eſſe refert, vt qui ab ipſo ortu execti nihil vnquã virile experti ſint, *in Pamphilo.* Caſtratos v. ſectione quidẽ mutari, quędã tamen ſigna naturæ cognata retinere. adamantis ſophiſta. Itẽ Eunuchos voluptatis cauſa nullaq; neceſſitate impellẽte exectos. Spadones v. ob morbũ caſtratos dici, ſed vix eſt vt id defendi poſſit. Nã vt ſ. ex Iuuenali demõſtrauimus etiã ſpadones nominãtur, q natu grandiores euitantur voluptatis gratia, & vt cum domina dormiant. Sed & Eunuchi nomen latius patere, quã vt id ſolis infantibus tribui debeat, iudicat idẽ Iuuenal. *Sat. 12.* 9 10 11

Decidere iactu
Cœpit cum ventis, imitatus Caſtora, qui ſe
Eunuchum ipſe facit, cupiens euadere damno

Teſticuli

Teſticuli, atq; ideo medicatum intelligit inguen.

Loquitur de Catulo qui in periculo maris iactum bonorum faciebat, ne naufragium faceret, in ea Caſtora imitatus qui ſibi teſticulos præmordet vt euadere poſſit.

2. Spadones ſunt qui membris integris ſunt, ſed tamen pharmacis & herbis emaſculati τὰ τοῦ ἀνδρὸς præſtare non poſſunt. Ita apud veteres emaſculabantur ſacerdotes herbis quibuſdam, teſte Diuo Hieronymo *ad Gerontium de monogamia*. Hierophonta apud Gerontium euirat virum, & æterna debilitate fit caſtus. Et Originem refert Zonaras ſibi partes genitales non præcidiſſe, ſed herba adhibita eas ita emarcuiſſe, vt mortuæ viderentur. Et noſtro etiam ſeculo religioſos pleroſque caſtitatis ſeruandæ gratia ſibi neruum circa aurem incidere, à fide dignis mihi relatum eſt. Et Hippocrates *in libello de aere, aqua, & locis*, ſcribit, homines ad generãdum inhabiles reddi ſectione arteriarum, quæ poſt aures ſunt, quod cerebrum imbecille reddatur, deſtitutum influxu ſpirituum vitalium: vel vt alii exiſtimant, quod cum venis neruulus quidam præciditur, quem Andreas Veſalius in multis ſe vidiſſe dicit, qui à ſexta neruorum cerebri coniugatione deſcendat in teſtes & vaſa ſeminaria. Quo refero verſum Claudiani.

In cerebrum ſecti traxerunt frigora nerui.

Vide Valeſium: Cur fœcunditas adimitur venis & arteriis pone aures reſectis? Qua de re & Wierus *lib. 4. cap. 20. de præſtigiis dæmonum.*

3. Spadones ſunt, διὰ τὴν φύσιν ἢ πάθος, vt Suidas loquitur, vel vt Theophilus & Harmenopolus, διὰ τι πάθος ἢ ψύξιν ἐνοχλήσασαν τοῖς γονίμοις μορίοις, id eſt, qui vel natura ſunt Spadones, vel propter vitium aliquod, aut frigiditatem membrorum genitalium generare non poſſunt, priuſquam id impedimentum ſublatum ſit. Et hi ſpadones ſpecialiter & proprie dicuntur. Harmenop. *lib. 2. T 8.* & caſtratis opponuntur, quod membris integris ſint, & tantum vitio aut morbo affecti liberis operam dare nequeant. His adde ὑποσπαδίας, vt Galenus nominat *lib. 15. de vſu partium*, quaſi dicas, ſubſpadones, qui vinculo quodam quod in extremo cole habent ita conuelluntur, vt ſemen emittere non poſſint, quod meatus contortus ſemen in penis flexibus & ambagibus hærens retineat, vt extra ferri non poſſit. Quam ſententiam confirmat Cælius Rhodiginus *lib. 18. c. 10.* his verbis. Quibus meatus habitu ſuo naturali priuantur, vel quia occæcati ſunt, qui ad penem tendunt, quod ſpadonibus euenit, vel aliis de cauſis, iis ſemen in ſedem confluit.

12 4. Ad generandum inhabiles ſunt, qui faſcino† aut veneficio ligati aut læſi, liberis operam dare non poſſunt. Hi iure Canonico maleficiati nominantur, de quibus *toto tit. de frigid. & maleficiat. 33. q. 1. c. ſi per ſortiarias.* Idq; impedimentum

13 nouis maritis ſæpe afferri notius eſt, quam vt de eo quis dubitet. Galli †lier l'eſguilletto, hoc eſt, ligulam ligare dicũt. Neq; noua res eſt. Nam & Herodotus refert, Amaſin Ægypti Regem faſcino læſum nõ potuiſſe, cum vxore Ladice congredi, cum aliis mulierib. potuiſſe, donec carminibus ſolutus eſſet Et cõcubinæ

Theo-

Digitized by Google

Theodorici Regis Galliæ eodẽ faſcino & ligamẽtis vſæ ſunt aduerſus Hermenbergam vxorem, idq; notat Paulus Æmili⁹ *in vita Clotarii 2.* Et ſimilia exempla vbique ſunt obuia, & ſuppeditat quotidiana vita. In Gallia etiam pueros illud exercere palam, idque impune, ſcribit Bodinus.

Nunc videndum, quod ſpadonum genus à nuptiis arceatur.

Et quidem † caſtrati quibus aut penis, aut teſticuli, aut vtraque adempta, attrita vel confracta ſunt, matrimonium inire non poſſunt. His annumerandi ſunt & illi, quibus neruus ſectus eſt vel inciſus. Nam à præcipuo coniugii fine aberrant, vt cuius vſum nullum habere poſſunt, non magis quam ſi caluus pectinem emat, aut ſpeculum cœcus, aut tibicinem ſurdus conducat, aut nauim qui nullum mare vicinum habet, vt ille loquitur. Ideoque nec patres nec mariti fieri poſſunt. Claudianus *in Eunuchum.* 14

Nubas ducaſve licebit,
Nunquam mater eris, nunquam pater, hoc ferrum,
Hoc natura negat.

Qua de cauſa veteres legumlatores eiuſmodi cõiugia prorſus damnarũt, vt quæ libidinis tantũ cauſa, non procreandorũ liberorum deſiderio coeant. Nam tantum ab eſt, vt ex iſta coniunctione homo generetur, vt etiam plurimi qui naſci potuerunt, extinguantur & perdantur, cum Eunuchus aut ſpado muliebre ſemen corrumpat, vt non tantum pro ſcortatore, ſed & pro homicida habendus ſit eiuſmodi homo, vt Beza diſputat. Itaque recte Leo *conſtitutione 97.* qui ad peregrinam illam, inquit, commiſtionem conuenerunt, cum ſciant ſe ſteriles, & ad gignendum inhabiles, naturæ quaſi inſidiantur. Idque ſimilitudine quadam confirmat. Nam ſi eum qui fundum ex quo alter aliquis fructum capere poteſt, vaſtat, & incultum relinquit, tanquam nefarium & Reipub. pernicioſum odio proſequimur, eiuſque conatus impedimus, quanto magis hominem qui fundum ex quo germen rationale pullulat (hoc eſt, fœminæ vterum) corrumpit, & infœcundum reddit, prohibere & ab incœpto & coniunctione arcere cõuenit. Alter matrimonii finis eſt, vt ſit remedium aduerſus incõtinentiam. Sed nec illum aſſequuntur, qui ſpadonibus nubunt. Nam tantum abeſt vt hac commiſtione libido extinguatur, vt magis incendatur, motu & titillatione eius, qui ad procreandum inhabilis eſt, & tamen luxuria & amore ardet, vt Eunuchus. Apud † Philoſtratum Apollonius diſſerit, Eunuchos libidinoſiſſimos, & ea de cauſa à mulierum conſortio arcendos eſſe, ſuadet Baſilius *de vera virginitate.* Quo ſpectat Synodi *6. cap. 5.* interdictio. καὶ οἱ εὐνοῦχοι πόῤῥω ἀπελάσθωσαν τὸ ἁμάρτημα ἑαυτοῖς προξενούμενοι. Idque innuit Eccleſiaſtes *cap. 30.* Qui profligatus eſt à domino, hic oculis aſpicit, & ingemiſcit, ὥσπερ εὐνοῦχος περιλαμβάνων παρθένον καὶ στενάζων, vt Eunuchus qui virginem amplectitur & ſuſpirat. Quod & bene notauit Terentius *in Eunucho.* 15

Audieram eos, inquit, *amatores mulierum eſſe maximos, ſed nihil poteſſe,* id eſt, vti quidem mulieribus Eunuchos, ſed nullo cum effectu. Qua † de cauſa 16

mulieres ſalaces Romæ, & Reginæ Eunuchos in delitiis habebant, quod aſſiduo congreſſu libidinem fouerent, & tamen eas grauidas nō redderent. Quod Iuuenalis diſertis verbis tradit, *Satyra 6.*

Sunt quos Eunuchi imbelles, & mollia ſemper
Oſcula delectent, & deſperatio barbæ:
Et quod abortiuo non eſt opus. &c.

Quod ſcilicet non concipiant, neque abortum faciant, & tamen cum illis aſſidue conſueſcant, arrigant, ſed ſemen non emittant. Item.

--- A domina factus ſpado dormiat ille
Cum domina. ---

Eodem ſpectant verſus Martialis *de Gellia lib 6.*

Cur tantum Eunuchos habeat tua Gellia quæris,
Pannice? vult vti Gellia non parere.

Item.

Nec ſpado iam, nec mœchus erit, te præſide, quiſquam;
At prius (o mores!) & ſpado mœchus erat.

Item.

Cum ſene communem vexat ſpado Dyndimus Eglen,
Et iacet in medio ſicca puella thoro.
Viribus hic operi, non eſt hic vtilis annis,
Ergo ſine effectu prurit vterq; labor.
Supplex illa rogat pro ſe miſeriſq; duobus,
Hunc iuuenem facias, hunc Cytheræa virum.

Et de Gallis ſacerdotibus caſtratis idem refert Lucianus. Eſt autem, inquit amor Hierapoli, & etiam nunc durat, vt Gallos quidem concupiſcant mulieres & viciſſim Galli in mulieres depereant, neque tamen quiſquam Zelotypia aut æmulatione quadam commoueatur. Sed hæc res ipſis imprimis ſacra cenſetur, &c. *in Dialogo* cui titulus *Syria Dea.* His conſentanea tradunt Hebræi *in Pande-*
27 *ctis*, & † Rabbini *in commentariis*, nimirum ſpadones cui tantum teſtes execti ſunt, abuti poſſe mulieribus, earumque amore capi. Quod coeundi facultas illis adempta non ſit neruo illæſo & integro. Atque Potipharum cuius *Geneſis 39.* mentio fit talem fuiſſe Eunuchum vel [*ſoris*] tradit Hebræorum doctiſſimus Kinchi *in libro radicarum*, his verbis, [*boio ſoris bezim velo ſoris hagid leſicach boithoh lou iſcinoh*] id eſt, fuit teſticulis priuatus, ſed non neruo, atque ideo vxorem habuit. Atque hoc appellant Hebræi [*pezuae dacca pezuae daco hua col ſchenifzeeu Aeu nidceau bezim ſchelou aſilu achath mehen*] quaſi dicas exciſus vel contritis teſticulis, id eſt, cui teſticuli exciſi ſunt vel contuſi, vel alter eorum dicitur Peſua Dacce. Quibus vero neruus læſus eſt, Hebræi [*cruth ſchoſchu hua col ſchenicbrath hagid ſchlou veneenou ioreh kilucha baſera aela ſchouſech veſchothoth veenouu molid*] nominant, hoc eſt, exciſo veretro vel neruo, id eſt, cui neruus præciſus eſt is ſemen vibrare atq; impetu quodam emittere non poteſt, ſed illud effundit. Vnde con-

Digitized by Google

de conſtat Hebræos diſtinguere inter Eunuchos caſtratos, hoc eſt, quibus teſticuli adempti ſunt neruo integro, & eos quibus vna cum teſticulis neruus euulſus eſt: Et hos matrimonio arcere, illos vero admittere. Quod etiã Alciato placuiſſe video *in l. ſpadonum, de verb. ſignif.* Quod tamen mihi non probatur, qui Eunuchos omnes, hoc eſt, teſtibus priuatos nuptiis arcendos eſſe ſtatuo, idq; quod ad generandum inhabiles ſint. Itaque recte Leo Paulus, inquit, ait matrimoniũ contrahere quam vri ſatius eſt. Quapropter naturalis appetitionis contemplatione coniũnctio prohiberi non debet. Sed tu qui Paulum laudas, ad Pauli verba attẽde. Matrimonium contrahere eſt per matrimoniale commercium cum muliere coniungi. Si igitur tua cum muliere commiſtio, conſociatio matrimonialis & benedictione digna eſt, matrimonium nomina & obſerua vxorem: ſin ne tantillæ quidem obſeruationis capax fueris (quæ enim aut qualis conſecratio in iis qui ſimul contra conditoris decretum ſimul contra naturę legem coniunguntur, locum habet) quid Paulum in approbationem cælibis tui & peregrini matrimonii pertrahere audes? &c. Quid quod & Iuuenal. inter alias cauſas cur Satyrã ſcribere cœperit, & hanc refert, ꝙ ſpadones ſuo tempore vxores ducerent, non liberorum procreandorum, ſed libidinis cauſa: Quod tanquam facinus deteſtãdum primo loco taxat. Nam ſi matrimonium appellatur, vt mater fiat, quæ nubit, quid magis deteſtandum, quam ſpadonem vxorem ducere, cui genitalia adempta ſunt? Verba Iuuenalis *Satyra* 1. hæc ſunt.

Cur tamen hoc potius libeat decurrere campo,
Si vacat, & placidi rationem admittitis, edam.
Cum tener vxorem ducat ſpado, Næuia Thuſcum
Figat aprum, & nuda teneat venabula mamma.

quod in theatro fiebat in conſpectu totius populi Romani. Quod autem propter domeſtica officia eiuſmodi coniunctionem quidam tolerandam eſſe exiſtimant, ſcrupulo non caret. Nam ſi conſtaret vtrũmq; dono continentiæ præditum eſſe, tolerari poſſe videtur. Sed quia ea res incerta eſt & periculi plena, adhuc ſatis cauſæ non video, cur eiuſmodi coniunctio ferenda ſit. Et cõiugium non poſſe ea lege coire, vt alter alterius congreſſum refugiat, ſupra diſputatum eſt. Ex quibus efficitur nullam iſtarum cauſarum propter quas coniugiũ à Deo ordinatum eſt, in peregrina illa cõiunctione Eunuchi & mulieres locũ habere.
Sed & materialis cauſa hic deficit. Nam ad conſtitutionem matrimonii requiri- 18
tur vir & mulier. Spado autem vel Eunuchus vir non eſt. Imo euiratus & emaſculatus nominatur. Quib. verbis Plautus & Apuleius vtuntur. Clearchus apud Athenæum de Eunucho ita loquitur, ἀνὴρ τε καὶ οὐκ ἀνὴρ, id eſt: vir non vir. Lucian⁹. μιάνδρωπον nominat. Ouidius ſemiuirum, vt & Claudianus.

Eunuchum ſi Cyprus habet, vindictaq; mundi.
Semiuir exul erit.

Lactantius. Deum mater amauit formoſum adoleſcentem, & eundem cum pellice deprehenſum ſemivirum reddidit. *lib. 1. cap. 13.* Atque ea de cauſa quod

viri non eſſent,à ciuitate, Republic.militia,ab officiis,muneribus & honoribus arcebantur.Spadones, inquit, Mamertinus quaſi à conſortio humani generis extorres, ab vtroque ſexu, aut naturæ origo, aut clades corporis ſegregauit. Claudianus.

Nec index ductorque fuit,&c.

Item.

—Nunquam vel in æquore puppim
Vidimus Eunuchi clauo parere magiſtri.

Theodoſius vetuit,ne Spadones inter patritios mererent: & in Iuriſpruden-
19 tia Hebræorũ, diſerte cauetur † ne ſpado aut eunuchus in Senatum recipiatur,
20 quod immiſericors eſſe præſumatur. Ab Eccleſiaſticis † etiam muneribus arcentur *cap.34 & 1.de corpor.vitiatis.* niſi per vim à Barbaris, aut de conſilio Medicorum exſecentur *c.55.diſt.*.. Lucianus *in dialogo, An Eunuchus poßit Philophum agere.* Tum hoc hominum, inquit, genus non ſolum ab eiuſmodi contubernio ſecludi oportere, verum etiam ab ipſis ſacris,& vaſis puris,breuiter ab omnibus publicis cœtibus eiici. Valer.Max. Genutium qui magnæ matris Gallus erat, & ſe caſtrauerat,ex tribunali diſcedere iuſſerunt.

21 Imo tantum abeſt, vt viri cenſerētur † Eunuchi vt fœminarum numero eos habendos antiquitas exiſtimauerit. Idque quod virilitas amiſſa eos plane effœminatos,& mulieribus ſimiles reddat,id eſt,effœminatos. Ariſtoteles *libr.5. de generatione animal.* εὐνοῦχος οὐ γίνεται φαλακρὸς διὰ τὸ εἰς τὸ θῆλυ μεταβάλλειν. Eunuchus non caluefcit,quod in fœminam mutetur.Philot. Quandoquidem fœminei generis ſunt, multamq; humiditatem redundantem obtinent, & ad capil-
22 los defluentem,ex qua capilli nutriuntur & augentur. Qua de cauſa † & cum mulieribus eos verſari,& muliebria tractare oportebat. Claudianus.

Præfecti ſed adhuc veſti gemmiſq; dabantur
Cuſtodes,ſacroq; adhibere ſilentia ſomno.
Militia Eunuchi nunquam progreſſa cubile.

Idem.

Tu telas,non tela pati,tu ſtamina noſſe,
Tu ſegnes operum ſolers vrgere puellas,
Et niueam Domina penſis inuoluere lanam.

Item.

Arma relinque viris.—

Lampridius *in Alexandro* Eunuchos de ſuo miniſterio abire, & vxori inſeruire iuſſit. Sed & ad Venerem inutiles reddi, non ſecus ac reliqua animantia experientia & bonorum auctorum ſcripta teſtantur. Apuleius *lib.1.* Multos ego ſcio non modo aſinos inertes,verum etiam ferociſſimos equos nimio libidinis calore laborantes, atque ob id truces veſanoſque, adhibita tali deteſtatione manſuetos inde factos,& oneri ferendo non inhabiles, & cæteri miniſterii non impatientes. Denique niſi vobis ſuadeo nolentibus poſſum ſpatio modico inter,

iecto-

Digitized by Google

ictto, petitis è domo ferramentis, huic curæ præparatis, ad vos actutum redire, trucemque amatorem iſtum, atque inſanum diſſitis femoribus emaſculare & quouis veruece mitiorem reddere, &c.

Quin etiam † & in eo fœminis ſimiles ſunt Eunuchi, quod cruribus vt mulie- 23
res ſint vlceroſis, nec varicoſi fiant, teſte Ariſtotele. Item quod † vt fœminæ ne- 24
que podagra laborant, neque caluescunt. Hippocrates *libr. Aphoriſm. 28. & 29.* Plinius *lib. 11. cap. 37.* Defluuium capillorum in ſpadonibus non viſum. Item
quod vt fœminis † eunuchis barba non creſcat, quamuis nata manet, Lucianus 25
in Eunucho. Et Iuuenalis *Satyra 6.*

Sunt quos Eunuchi imbelles & mollia ſemper
Oſcula delectant, & deſperatio barbæ.

Macrobius *libro ſeptimo.* Calor eſt qui pilos creat. Vnde eunuchis deſunt, quorum naturam nullus negat frigidiorem. Quintilianus *lib. 3. cap. 12.* Mancipiorum negotiatores robur ac lacertos barbamque ante omnia, & alia quæ naturæ propria maribus dedit, parũ
exiſtimant decora, quæque fortia ſi licent fierent, vt dura molliunt. Et † quod 26
vox eunuchorum muliebris eſt vt fœminarum. Ariſtoteles *in problematibus.* Spadonibus vocem ineſſe tenuem & acutam, vt omnibus illis, qui ſeminis expertes ſunt, nimirum pueris, fœminis, decrepitis. Lucianus. Atq; hic, inquit, fœminea voce, reliquoque corporis habitu Eunucho ſimilis. *in Eunucho.*

Sed & muliebrem veſtem ſumebant pleriq; caſtrati, vt Galli Lucianus. Gal- 27
li caſtrati veſtitum virilem amplius non habent, ſed muliebria indumenta gerunt operamque mulierum perficiunt. Et paulo poſt. Adoleſcens qui ſe caſtratum venit, abiectis veſtibus magna voce in medium progreditur, & enſe ſtricto ſeipſum ſecat, curritque per vrbem, & manibus ea quæ reſecuit portat. In quamcunque autem domum ea abiicit, ex ea & veſtem fœmineam, & ornatum muliebrem accipit, &c. Rationem autem ſubdit cur veſte muliebri vtantur, ſubiicit, quod mulier quædam Combabi eius ſectæ auctoris, amore capta, cum accepiſſet eum euiratum eſſe, ſibi ipſi mortem conſciuerit. Qua de cauſa mœrore affectus Combabus veſtem muliebrem induit, ne qua poſthac mulier deciperetur. Lucian⁹ de Syria Dea habet fabulam Poeta vel Luciano dignam Sed
& Eunuchos † nupſiſſe viris teſtantur veterum ſcripta. Xiphilinus de Nerone 28
Sporam Sabinam nominauit non ſolum quod propter eius ſimilitudinem exſectus fuerat, ſed etiam quod vt ei antea Sabina ita hic in Græcia nupſit, eumque Tigillinus vt lex iubebat deſpondit, &c.
Imo nec † viri nec mulieres 29
cenſebantur, ſed tertium quoddam hominum genus conſtituere dicebantur. Alexander de Genutio dicebat, ipſum amputatis ſui ipſius ſponte genitalibus corporis partibus neque virorum neque mulierum numero haberi debere. Valer. Max. *lib. 8. cap. 7.* Alexander tertium hominum genus eſſe dicebat nec videndum nec in vſu habendum à viris, ſed vix à fœminis nobilibus. Et Gregorius Nazianzenus *in laudibus Heronis*, eoſdem inſectatur, quod neque virorum neq; mulierum numero habendi ſint. Et *in oratione habita in funere Baſilii.* τοὺς ἐκ τῆς

 γυναι-

γυναικονίτιδος τὺς ἐν γύναιξιν ἄνδρας ἐν ἀνδράσι γυναῖκας. τὺς τοῦτο μόνον ἀνδρικοὺς τὴν ἀσέβειαν. οἱ τὸ φυσικῶς ἀσελγαίνειν ὐκ ἔχοντες ὦ δύνανται μόνον τῇ γλώττῃ πορνεύουσι. Id eſt, ex mulierum cuſtodibus, qui inter mulieres viri ſunt, inter viros autem mulieres,& impietate ſolum viriles. Qui cum natura laſciuire non poſſunt, lingua ſcortantur.

30 Omnibus autem† inuiſos & deteſtabiles fuiſſe ex Luciano colligitur, Si quis inquit, Spadonē aut Eunuchū aſpexerit domo egreſſus, ſtatim cōuertit pedem, nequaq̃ proſperas eius diei actiones fore præſagiens. Liuius *lib. 1. de bell. Macedon.* ante omnia abominandi ſemiuiri, iuſſuq; in mare ex templo deportari. Illud tamen notatu dignum, quod ii quibus genitalia exciſa ſunt, impune ſpiramenta peſtifera hauriunt. Dion, Xiphilinus *in Nerua*, & Ammianus Marcellinus. Et de his hactenus. His alias adde rationes, cur eunuchi mariti fieri non poſſint, quas Leo *conſtitutione ſua* complectitur, quod Eunuchi vel ſpadones conſecrationis capaces eſſe non poſſint. Nec enim miniſter illis bene precari, neq; ſacra illa verba effari: Creſcite & multiplicamini, h.e. ad procreationem liberorum hortari poteſt, quos ſcit ad generandū ineptos eſſe. Imo ludibrio habere & perſonas cōtrahentes & totam Eccleſ. videtur, qui eum fœtificare & generare iubet, quem ſcit genitalibus partibus orbatum eſſe vel carere. Nam ad impoſſibile eum obligare videtur, cuius nulla eſt obligatio: Item quod vterq; odio dignus ſit, & culpandus. Mulier, quod cum mariti cupida, fœcundo nubere potuiſſet, ſterilem fœcundo prætulerit. Eunuchus vero, quod vt inuanum benediceret Dominus ſua impotentia effecerit, & occaſionem peccandi mulieri præbuerit, quæ virum impotentem nacta ſit. Verendum enim eſt, ne illa animum ad malas artes applicet, & ſub coniugii velamento & prætextu alium quærat cum qua cōſueſcat, & adulterio ſeſe polluat. Vt taceam Eunuchum male ſibi conſcium, qui nuptias cupit, & tamen ſcit ſe ad procreandum inhabilem eſſe. Sed & obiectio quæ apud Leonem extat refutanda eſt, nimirum q̀ ſi propter ſterilitatem Eunuchi à coniugio arceantur, etiam omnes qui ſteriles ſunt, & nullos liberos procreant, ad nuptias admittendos non eſſe. Idque quod coniuge vtroq; aut alterutro ſterili exiſtente primaria coniugii cauſa locum nō habeat. Sed hic reſpondendū, longe hæc differre, & quidem in eo, q̀ de ſterilitate non conſtat ante matrimoniū, & nuptias factas: cum vitium ſit latens & occultum, & q̀ percipi & explorari nō poteſt, niſi conſtante matrimonio, diutino conuictu, & vſu. Perſonæ enim ſteriles etſi non gignant, tamen ab initio ea lege & mente non conuenerunt, vt liberis operam non darent. Quin potius liberorum procreandorum cauſa copulatos eſſe planum eſt: quos tamen ſpes fefellit. Atq; ea opinione & ſpe freti, bona conſcientia conuenerunt. Eunuchi vero quo ſeſe tueantur & defendant nihil tale habent, vt qui exploratū habentes, ſeſe ſteriles eſſe, & partibus genitalib. carere, nulla fœtificandi ſpe relicta, mulieres ducunt, & mariti fieri volūt: quod ferendum non eſt. Adde quod ſterilitas etſi aliquantiſper duret, tamen Dei benefi-

neficio & Medicorum opera & ſolertia tolli poſſit & ſanari. Idque ſemper ſperare & præſumere oportet, etiamſi ſit immedicabilis. Quod in Eunucho ſecus habet, cui recte obiicitur,

-- Nubas ducaſue licebit,
Nunquam mater eris, nunquam pater, hoc tibi ferrum
Hoc natura negat.

Poſtremo etſi ſteriles non pariunt, neq; liberos procreant, tamen eorum cōiunctio naturalis eſt, & aduerſus incontinentiam & libidinem remedium adfert. Itaque & ſecundam matrimonii cauſam aſſequitur. Spadonum autem commixtio tantum abeſt, vt libidinem expleat, vt magis illam incendat. Itaq; longe aliter ſtatuendum eſt de ſterilium coniugio, quam ſpadonum coniunctione. Itaque recte Auguſtinus 32. *quæſtione ſeptima, capit. ſi quis.* Manet vinculum nuptiarum, etiamſi proles, cuius cauſa inſtitutum eſt, manifeſta ſterilitate non ſubſequatur, ita vt ſcientibus iam coniugibus non ſe habituros filios, ſeparare tamen cauſſa nuptiarum, atque aliis copulare non liceat. Quibus de cauſſis recte Leonem cauiſſe cenſeo, ne ſpadones vel Eunuchi vxores ducant, ſub pœna, vt qui id fecerit, ſtupri crimine teneatur, ſacerdos qui eos copulauerit exauctoretur, & ſacerdotali dignitate priuetur. Quod & ante illum Moſes ſanxiſſe videtur, *Deuteronomii* 23. his verbis. [*lo gobo pezuae daco vchruth ſchoſchu bikhall*] Non ingredietur attritis teſticulis aut abſciſſo veretro in cœtum Domini. Ingredi in cætum Domini eſt, habere commercium cum populo Dei, & ius ducendi Iſraelitidem, vt Hebræi & Vatablus explicant, quaſi dicant, virgines Iſraelitæ non nubent iis, qui confractos habent teſticulos, aut virilia amputata: [*ſchoſchu*] membrum vocat Abenezra ex quo ſemen & vrina effunditur, hoc eſt, penis vel veretrum. Et quoniam eiuſmodi matrimonium ab initio nullum fuit, ideo non dicimus hic fieri diuortium, vel repudium, ſed illud ἄγαμος γάμος, id eſt, nullum fuiſſe declaratur. Eaque eſt omnium pene Doctorum recepta ſententia, & legibus Geneuenſium expreſſa, *capite centeſimo quadrageſimo tertio.*

Pour quelle cauſe vn mariage peut eſtre declare nul. Verba ita habent. S'il aduient, qu'vne femme ſe pleigne, que celuy qu'ella aura eſpousè ſoit maleficie de nature, ne pouuant auoir compagnie de femme: & que cela ſe trouue vray par confeſſion ou viſitation que le marige ſoit declare nul & la femme miſe en liberte, auec defenſe a vn tel homme, de ne plus abuſer femme. Et meſmes quant le dit homme ſe trouuera Eunuque, encores que ſa femme n'en fiſt plainte, que ne antmonis telle coniunction ne ſoit nullement ſupporte me an tel abuſeur châſtie ſelon l'exigenſe de cas, &c. Id eſt, Si mulier queratur, virum cui nupſit, natura eſſe impotentem, neque ad commixtionem coniugalem idoneum, idque verum eſſe vel confeſſione vel exploratione conſtet, coniugium illud nullum eſſe, & mulier libera pronuncietur,

pro-

prohibitione viro facta, ne imposterum fœminis abutatur. Et quidem ſi vir ille Eunuchus deprehendatur, & de eo mulier non queratur, tamen eiuſmodi cõiunctio nequaquam ferenda eſt, ſed impoſtor ille ſecundum facti qualitatem cohercendus.

32 Et hactenus † de ſpadonibus ſeu caſtratis, quorum apud veteres ſemper magna fuit copia, præſertim apud eas nationes quæ ad Orientem ſunt, quibus pro delectamento fuit viros emaſculare, etiam Moſis tempore. Ita Potiphar cui venditus fuit Ioſeph Eunuchus fuiſſe legitur. Hebraice [*ſoris*] & *2*. Regum *cap.8*. Dedit ei Rex Eunuchum vnum. Et Cicero meminit Eunuchorum è Syria Ægiptioque. Id tamen flagitium quo vis naturæ affertur, Deo non probari oſtendit Moſes, qui *Leuitici 22*. prohibet partes genitales lædere, tam hominum quam iumentorum. Quod & Iuriſprudentia Hebræorum etiam ad fœminas extendit, eaſque caſtrari vetat. *Præcepto affirmatiuo 120*. Iuſtinianus factum id cõtra Deum eſſe *Nouell. 142*. aſſerit. Leo eos qui caſtrant creaturam, aliam quam qualis ſupremo conditori placuit, in mundum introducere conari, *Nou. 60*.

Itaque veriſimile eſt, populum Dei caſtrationibus abſtinuiſſe, quamuis Spadonum miniſterio vſi ſint. Idque licuiſſe tradit Iuriſprudentia Hebræorum. Aliæ autem gentes Ethnicæ lucri cauſa & voluptatis quam plurimos caſtrauerũt. Claudianus infantes ab vberibus raptos, ab Armeniis exciſos fuiſſe queritur.

Capit ſæpe tamen cunabula prima cruentis
Debita ſuppliciis, rapitur caſtrandus ab ipſo
Vbere, ſuſcipiunt matris poſt viſcera pœnæ.
Aduolat Armenius certo mucrone reciſos
Edoctus mollire mares, damnoq; nefandum
Aucturus pretium, fœcundum corporis ignem
Sedibus exhaurit geminis, vnoq; ſub ictu
Eripit officiumq; patris, nomenq; mariti.
Ambiguus vitæ iacuit, penitusq; ſupremum
In cerebrum ſecti traxerunt frigora nerui.

Idque vt plurimum fiebat lucri gratia, quod pueri exciſi vendibiliores eſſent, & carius à mangonibus diſtrahi poſſent. Quo ſpectant verba:

Damnoq; nefandum
Aucturus pretium, &c.---

33 Nam † maiore pretio Eunuchi quam reliqui ſerui vendebantur. *l. vlt. C. comm. de legat. 1. C. de ſeru. manu.* Idque quod iis Reginæ ſolæ vterentur, vt ait Terentius. Quintilian. Mancipiorum negotiatores formæ puerorum exciſa virilitate lenocinantur. Quamuis & ob morbum quidam damno virilitatis mulctarentur, idque de conſilio Medicorum, quod factum excuſari poteſt. Ita & ob religionẽ plurimi ſponte ſibi genitalia amputabãt, quales erant in templo Deæ Sy-
34 riæ Sacerdotes, qui Galli dicebantur, de quib. Ouid. *lib. 4. Faſtor.*

Cur igitur Gallos qui ſe excidere, vocamus.

Lam-

Lampridius. Genitalia ſibi deuinxit & omnia fecit, quæ Galli facere ſolent. Lucianus. Quod multi in templo Deæ Syriæ ſeipſos caſtrant, quos Gallos vocant. Erant autem ſacerdotes Cybeles, quos Archigallos nominat Tertullianus. In quos Lactantius inuehitur *lib. 5. c. 9.* Immemores, inquit, quid nati ſint, cum fœminis patientia certant, qui ſanctiſſimam ſui corporis partem contra fas omne polluant & profanent, qui virilia ſua ferro metant, & quod eſt ſceleratius, vt ſint religionis Antiſtites. Quod Originem & Leontium feciſſe Euſebius & Theodoretus tradunt. A Gallo autem flumine, vt hoc obiter notemus Gallos dictos veteres exiſtimarunt, quod tamen non videtur probaſſe Ouidius vt ex illo verſu colligitur.

Cum tantum à Phrygia Gallica diſtet humus.

Verius eſt ex Hebræo fonte Etymologiam petendam eſſe à voce Galal, quod 35
ſaltare † tripudiare, rotare & gyros ducere eſt, qui ſunt furentium geſtus. Vnde 36
& vetus verbum Gallo, Gallas, inſanire, quæ & vox lingua Danica idem notat. Varro. Deum Gallantes vario inſanibant ſtudio. Eodem namque vetuſtas hic eſt gallantibus, &c. Nam hi ſacra facientes furentium more capita rotabant, quando è flumine Gallo bibiſſent. Ouidius.

Qui bibit inde furit, procul hinc diſcedite queis eſt
Cura bonæ mentis, qui bibit inde perit.

Sed & inter ſacrificandum alter alterum verberabat. Lucianus. Galli autem frequentes peragunt ſacrificia, vulnerantque cubitibus, & in terga à ſe mutuo verberantur. Multi autem aſtantes ipſis tibiis accinunt, & tympana pulſant: alii autem diuinitus inſpirata, ſacraque carmina cantant. Hiſce diebus & Galli fiunt. Poſtquam enim cæteri tybiis canunt & ſacrificia peragunt, ad multos alios furor iſte peruenit, & multi qui ad ſpectandum ſolum venerant, ſeſe caſtrarunt, Quod & Claudianus minuit *in Eutropium Eunuchum.*

Vel ſi ſacra placent, habeas pro Marte Cybelem,
Rauca Celenæos ad tympana diſce furores.
Cymbala ferre licet, pectuſq; illidere pinu,
Arma relinque viris. ——

Quæ omnia arguunt hanc vocem Hebræam eſſe. Nam & templum in Syria nō longe ab Euphrate ſitum fuiſſe, tradit idem Lucianus in Dialogo *de Syria Dea.* Vbi multa è ſacris literis petita recenſet, videlicet de diluuio, de arca Noæ, de carne ſuilla non comedenda, de Adonide [*edon*] Hebraice, de Aſtarte Hebraice [*aeſchtheroth,*] quæ vox in Bybliis aliquoties reperitur *1. Regum 11.* Et ambulauit Salomon poſt Aſtorot Deum Zidoniorum: & *Iudicum 2.* Seruierunt Baal & Aſtoroth. Fuiſſe autem Aſtarten Deam Syrorum, auctor eſt Ælianus & Tertullianus *in apologetico.* Et non aliam quam Iunonem Auguſtinus putat. Alii Venerem fuiſſe exiſtimant. De Cambabo item, quem Regis Stratonices vxor ad concubitum pellexit. Quod de Ioſepho hiſtoria ſacra commemorat, & inde ad

Græcos manaſſe videtur, vt & mos caſtrandi ex prauo intellectu & interpretatione. Quãuis Lucianꝰ refert; Combabum Gallis cauſam præbuiſſe, vt ſe caſtrarent, quod is cum Stratonites vxore ſolus proficiſci coactus vitandæ ſuſpicionis & periculi cauſſâ virilia ſibi amputaſſet, & in vaſculum incluſiſſet melle & myrrha additis. Sed hæc fabuloſa ſunt & friuola. Sed & ſacerdotes hi βάκηλοι dicebantur, vt ex Luciano colligitur, quæ & ipſa vox ex Hebræo in Græcorum ſcoloniam eſt deducta,
37 loniam eſt deducta, à verbo [*bokae*] Bacaa quod eſt ſcindere, ſecare, diuidere. Niſi quis malit à verbo [*bokak*] deriuare quod euacuare eſt & exinanire. Et hæc hactenus, ad inſtitutum redeamus. Non tantum autem Deus, vt ſupra dictum eſt, lege per Moſen lata Eunuchos fieri vetuit, ſed & Imperatores qui poſt Chriſtum natum vixerunt vt Domitianus, Philoſtratus. εὐνούχους μὴ ποιεῖν Δομιτιανὸς ἐνομοθέτησε. Qua de cauſa & Martialis ei gratulatur

Luſus erat ſacra connubia fallere teda,
Luſus & immeritos execuiſſe mares.
Vtraq; tu prohibes Cæſar, populisq; futuris
Succurris, naſci quos ſine fraude iubes.
Nec ſpado iam, nec mœchus erit, te præſide, quiſquam
At prius (o mores!) & ſpado mœchus erat.

Amminian. Marcel. *lib.* 18. Domitianus receptiſſima lege inclaruit, qua minaciter interdixerat, ne quis intra terminos ſuæ Iuriſdictionis Romanum caſtraret puerum. Suetonius *in Domitiano.* Sed & ſucceſſor eius Nerua idem conſtituit. Dion & Xiphilinus. ἐνομοθέτησε περὶ τοῦ μὴ εὐνουχίζεσθαί τινα. Hadrianus *l. 3. & ſeq. ad l. Cornel. de ſicar. l. ſi ſeruus, ad l. Aquil.* & Auguſtinus, *q. 115.* noui & veteris teſtamenti: Eunuchos in regno Romano fieri non licet, apud alios licet. Conſtantinus ſanxit caſtranti pœnam capitalem, & domus publicationem, vbi hoc admiſſum fuerit. Iuſtinianus quod nonaginta exſectis tres ſaltem euaſiſſent ſalui, pœnam exaſperandam cenſuit, pœna talionis conſtituta in eos qui eiuſmodi flagitium commiſerit, & vt eorum bona fiſco addicãtur, & in gypſum damnentur, mulieres in exilium mittantur. Eadem pœna afficiantur, qui domum aut locum ad hoc præbuerint. Caſtrati autem libertatem conſequantur. *Nouell.* 142. Pœnam autem talionis, hoc eſt, vt caſtrans rurſus caſtretur, Leo Imperator tanquam indecoram poſtea ſuſtulit, *Nouell. 60.* & conſtituit, vt caſtrans 10. auri libris in fiſcum deferendis mulctetur, & decennium relegetur. Qui ſe vero adminiſtrum præbuerit, flagris cuteque tenus tenſione deformetur, & in exilium mittatur. Itaque inter Chriſtianos caſtrãdi mos prorſus in deſuetudinem abiit:
38 & recte. In Turcia autem † & Perſia aliiſque regionibus quæ illorum imperio reguntur, adhuc eius vſum frequentiſſimum eſſe, notant illi qui regiones illas peragrarunt & luſtrarunt: Qui quod ſciant Eunuchos fœminas deperire & cum illis conſueſcere, virilitatem integram demetere ſolent. Et de Eunuchis vel caſtratis plura fortaſſis, quam inſtituti noſtri ratio poſtulat. Quæ tamen quia

vbi-

vbique obuia non ſunt, magno labore conquiſita lector æqui bonique conſulat.

Nunc de altero ſpadonum genere, hoc eſt, de iis qui membris integris ſunt, & tamen natura ob vitium vel frigiditatem coeundique imbecillitatem procreare non poſſunt dicendum eſt. Et hi temere à nuptiis arcendi non ſunt, quod opera & ſolertia Medicorum, & Dei beneficio vitium illud & impedimentum tolli poſſit. Itaque recte Vlpianus, ſpadones qui caſtrati non ſunt, vxores ducere poſſe ſcribit *l.39.de iur dot.* Si ſpadoni, inquit, mulier nupſerit, diſtinguendum arbitror, caſtratus fuerit nec ne. Vt in caſtrato dicas dotem non eſſe, in eo qui caſtratus non eſt, quia eſt matrimonium, & dos & dotis actio. Rationem explicat Theophilus, ἐπειδὴ τούτου ἐλπίς, εἰκὸς γὰρ ἀπαλλάγεντας τοῦ πάθους δύνασθαι παιδοποιεῖν. Id eſt, quoniam ſpes eſt vitio illo liberatos generare poſſe: itaque quamdiu certo non conſtat morbum inſanabilem eſſe, ad nuptias admittendos cenſeo. Eadem tradit Harmenop. *lib.2.tit.8.* Qui ſpadones dicuntur, vt qui natura vel vitio ſunt Eunuchi, adoptant. Hos enim vbi morbo quo affecti ſunt liberati fuerint, ſpes eſt liberos gignere poſſe. Quod in caſtratis ſecus habet. ἀνέλπιστα γὰρ αὐτοῖς τὰ τῆς παιδοποιΐας. Quod illis omnis generandi ſpes adempta ſit. *l. 14. de manumiß. vind.* Si ſpado matrimonii cauſa manumittere velit, poteſt. Non idem eſt in caſtrato. Et *l. 6. ff. de ædilit. edict.* ſcribit Pomponius, ſpadonem neque morboſum, neque vitioſum eſſe. Sin autem quis ita ſpado ſit, vt tamē neceſſaria corporis pars ei penitus abſit, morboſum eſſe. Dixi temere arcendos non eſſe, ſiquidem illud eiuſmodi ſit, vt pro deſperato non habeatur, ſed ſpes ſit tolli poſſe. Sin vero certo conſtat morbum inſanabilem eſſe, idque de Medicorum ſententia, ſponſalia inita reſcindenda ſunt, neque cogendam quæ fidem dedit, matrimonium conſummare exiſtimauerim. Et hi ſunt quos Iura † Canonica impo- 39
tentes & frigidos nominant, nimirum qui natura tales ſunt, διὰ τὴν φύσιν ἢ πάθος vt Suidas & Theophilus explicant. Quibus poſt conſummatum matrimonium etiam tempus, triennium ſcilicet conſtituunt, ſi res dubia eſt, antequam fiat ſegregatio vel ſeiunctio. Quod etiam Fridericus II. Daniæ Rex expreſſe ſanxit, his verbis: Tertia cauſa propter quam coniuges ſeparari poſſunt. Si quis ſit impotens vel ad matrimonium non idoneus. Interim tamen perſona quæ illo vitio tenetur, triennium expectare & remedia quærere debet, ſi interim ſanari poſſit; idque ſi ante nuptias eo vitio affecta fuerit. Quod ſi tum ei ſuccurri non poſſit, ſeparandi ſunt. Sin poſt nuptias eiuſmodi vitium incidat, veluti alii caſus qui coniugibus accidunt, ferendum id eſt.

Idem de illis qui faſcino † vel veneficio læſi ſunt, dicēdum & ſtatuendum ex- 40
iſtimo. Nam & hi etſi ad coniugalem commixtionem inhabiles ſunt, tamen malo inſanabili non tenentur. Imo illis Dei ope ſuccurri poſſe teſtatur experientia. Ideoque à nuptiis arcendi non ſunt. Amaſis Rex Ægypti ligatus faſcino, cum mortem vxori Ladice minatus eſſet, quod cum ea congredi non poſſet, illa ſtatuam Cyrenem ſe miſſuram vouit. Quod cū feciſſet, Rex faſcino ſolutus vxo-

rem cognouit, eamque deinceps chariſſimam habuit. Herodotus *lib.* 2. Refert Bodinus, apud Pictones Prætorem capitalem, Niorti fœminam quandam, anno 1560 à noua nupta accuſatam veneficii & ligati viri, in carcerem obſcurum detruſiſſe, addita comminatione, eam nunquam ex eo liberatum iri, niſi virum ſoluiſſet. Ibi tum veneficam captiuam poſt biduum coniugibus concubitum mandaſſe, eumque ex voto ſubſecutum eſſe, Iudicem captiuam è vinculis dimiſiſſe.

Sprengerus narrat, ciuem Ratisbonenſem mulierem Magam quam ſuſpectam habebat, aggreſſum eſſe, minatumque ſe eam ſtrangulaturum, niſi faſcinum quo tenebatur ſoluiſſet, eamque ad impedimentum tollendum coegiſſe. Eiuſque rei exempla plurima *in malleo maleficarum* extant. Leuinus Lemnius narrat, viros robuſtos ac lacertoſos ſæpe ſibi queſtos eſſe, quod velut emaſculati & Eunuchi ad commixtionem inepti eſſent, magno ſuo damno & dolore, quibus ille amuletis & aliis herbis medicinam fecerit *cap. 20. in exhortatione ad vitam optime inſtituendam.* Itaq; Chriſtianis hic deſperandum non eſt, ſed ad Dei opem auxiliumque confugiendum, iuxta canonem *33. quæſtion. 8.* ſi per ſortiarias & maleficas artes occulto, ſed nunquam iniuſto Dei iudicio permittente, & Diabolo præparante, concubitus non ſequatur, ad Deum per humilem confeſſionem recurrendum eſt. Et in foro Conſtantienſi decretum fuiſſe refert Vlricus Molitor *in tractatu de lamiis*, vt quoties quis ſpado vel Eunuchus ad congreſſum ex faſcino ineptus eſſe diceretur vel accuſaretur, eum primum à Medicis inſpiciendum, vtrum natura talis eſſet, vel vitio aliquo naturali affectus eſſet. Vxorem autem cum eo triennium morari & viuere debere, & periculum facere, ſi fortaſſis malum ſponte remittat. Interim eleemoſynas largiter impartiri, & erga egenos vtrumque beneficum eſſe debere: ſobrie item viuere & ieiunare, Deumque orare, vt is matrimonii auctor & inſtitutor, eiuſmodi malum tollere dignetur, &c.

Decretum ſane neque impium neque aſpernandum qua de re Leuinus plura *c. 57. in exhortatione.* Mirum autem & animaduerſione dignum, quod ab Hebræorum magiſtris paſſim traditum eſt, Diabolum Deo permittente in partes genitales & concupiſcentiam maius imperium & poteſtatem habere quam in reliqua membra, vſq; adeo vt reliqua mẽbra eorumq; facultates intercipere nõ poſſit, virilia autẽ poſſit. Itaque allegorice dicunt ſatanam à ſerpente portari: per ſerpentem autem voluptatem quæ in ventrem incumbit ſignificari. Philo.

Etſi autem leue malum videri poteſt, quod nouis maritis adfertur, tamen ſi rem ad viuum reſecare volumus, nullum maius eſt neque pernicioſius, vt mirum non ſit, diabolum hac techna vtplurimum ludere. Primum enim homines qui naſci ex iuſtis nuptiis debent, hoc eſt, ſeminaria Eccleſiæ intercipit, & procreationem impedit, eo ipſo oſtendens, ſe ab initio homicidam fuiſſe, & adhuc cædibus committendis delectari. Vt taceam eum vinculum illud amoris & arctiſſimam neceſſitudinem, quæ inter virum & vxorem eſſe debet, ab-

rum-

rumpere,& tollere,& tantum coniuges eo impellere,vt ad malas artes animum applicent,& adulteriis libidinibuſque ſeſe contaminent. Itaque in eos qui eiuſmodi ſcelus admittunt non ſecus ac in ſicarios animaduertendum eſſet. Ego cum Tornari anno 1585. legatum nomine Illuſtriſſimi Principis Adolphi Holſatiæ Ducis piæ memoriæ agerem, memini me vidiſſe iuuenes duos carrhis per vrbem vectos, & virgis cæſos, quod nodo ligulæ maritos aliquot faſcinaſſent. Quod ſupplicium pro tanto peccato ſatis leue erat,meo iudicio.

Quæritur † ſi mulier ſpadoni vel Eunucho fidem dederit, non ignara eum hoc vitio affectum,vel poſt ſponſalia reſciuerit, eum virum non eſſe, & nihilominus nuptias conſummare cupiat, id ei concedendum ſit? Et ſiquidem conſtiterit eum ad commixtionem coniugalem inhabilem eſſe,nuptiis illi interdicendum & ſponſalia diſſoluenda exiſtimauerim. I. Quod lege diuina ſpadones prohibeantur mariti fieri. *Deuteronom* 23. Itaque nec illis mulieres nubere poſſunt. II. Quod & Imperatorum conſtitutionibus id vetitum eſt. III. Quod eiuſmodi coniugium benedictionis non ſit capax. IIII. Quod nulla iſtarum cauſarum propter quas coniugium à Deo inſtitutum eſt,hic locum habeat. V. Propter periculum, ne mulier alibi amori operam dare incipiat (vt eſt natura hominum proclinis ad libidinem) & coniugio, cuius vſum nullum habere poteſt,pro velamento turpitudinis vtatur. Nec ad rem facit,quod mulier ſciens volens nuptias illas cupiat. Nam in re tanti momenti magiſtratus eſt partibus conſulere, qui ſuis commodis conſulere non poſſunt, cum perire volens audiendus non ſit.*l.6.de appellat.* Nam verendum eſt, vt dixi,ne mulier eius pertæſa coniunctionis alium portum quærat, quo ſeſe recipiat,vt Theognidis verbis vtar.Quibus incommodis magiſtratum mederi oportet, vſque adeo vt etſi de viri vitio aut morbo non queratur vxor, nihilominus hiſce nuptiis intercedere debeat. 41

Sed quid † ſi mulier ſciens volens ſpadoni nupſerit,& matrimoniũ conſummatũ ſit?Reſp.ſibi imputare debet,quæ ei quẽ ſcit virũ nõ eſſe,nupſerit.Interim tamen matrimoniũ ἄγαμος γάμος,id eſt, pro nullo habendum eſt,vt ꝙ contra leges inter eas perſonas coierit,quæ matrimonio iungi non poſſunt.Qua de cauſa etiamſi eum facti nõ pœniteat, nihilominus à viro diſcedere debere, & ſi nolit, ſegregandam eſſe exiſtimauerim. Neque enim mulier praua & legibus prohibita ſua conniuentia recta efficere poteſt. Et coniugium confirmatur officio carnali,verum antequam confirmetur impoſſibilitas officii ſoluit vinculum coniugii 33. *quæſtion.1.cap.1.* Verba Auguſtini. Quamuis contra ſentiat Papa Alexander, vel vt alii volunt Lucius *cap requiſiuiſti,33. quæſtione prima* qui vult eas quæ pro vxore haberi non poſſunt,pro ſororibus habendas.Quod vix eſt vt defendi poſſit. Idque propter illas, quas commemorauimus cauſſas: nimirum quod contra leges nupſerit mulier, quod ſpadoni, hoc eſt, viro non nupſerit, quod nulla cauſſa propter quas matrimonium à Deo inſtitutum eſt,hic locum habeat, quod periculum ſit, ne mulier adulterio ſeſe contaminet. Idque 42

legibus Geneuenſium expreſſe cautum eſt, cuius verba paulo ante recenſuimus.

Idem dicendum ſi poſt ſponſalia eiuſmodi quid acciderit viro, vt vel virilia amiſerit, vel morbo inſanibili correptus fuerit, qui generationem impediat. Nã & hic ſponſalia dirimenda eſſe palam eſt, propter eaſdem cauſas. Iterim tamen ſi matrimonium coierit tempus longiuſculum leges præſtituerunt, triennium nimirum explorandę frigiditati & medicationi, ne temere fieret ſegregatio quæ poſtea ſine magno offendiculo mutari non poſſet: Quo elapſo iudex pronuntiat perſonas illas liberas eſſe, neque vnquam coniuges fuiſſe. Neque tunc fit diuortium, quia non fuit matrimonium, ſed ἄγαμος γάμος, *31. queſt. 1. c. litera cap. laudabilem, de frigid. & maleficia*. Et hæc quidem de ſpadonum altero genere, hoc eſt, de iis qui membris integris ſunt, & vel ob morbũ vel faſcinum ad commixtionem coniugalem inepti ſunt, accipienda ſunt. Nam propter ſpem illos ſanari poſſe, expectare mulierem volunt leges, εἰκὸς γὰρ ἀπαλλαγέντας τοῦ πάθους δύνασθαι παιδοποιεῖν, vt Theophili verbis vtar. De ſpadonibus autem vel Eunuchis, cui vel coles vel teſticuli exciſi, fracti, attriti, vel neruus inciſus, vel qui cauda aut virilitate carent, aliud ſtatuendum cenſeo. Hi enim cũ membris illis, quę ad procreationem neceſſaria ſunt, carent, fruſtra remedia adhibent, & tempus fruſtra expectant. Ideoque ſtatim vbi de vitio illo cõnſtiterit, eos à mulieribus ſegregandos eſſe cenſeo.

Vitio autem, morbo, aut mutilatione membrorum genitalium poſt matrimonium aut nuptias incidente, ſtatuendum eſt, coniugium non diſſolui, vt nec furore ſuperueniente.

43 Quæritur † an qui cum vno teſticulo natus eſt, quiue amiſit, nuptias contrahere poſſit? Et omnium conſentientes ſunt ſenſus, poſſe. Nam & experientia notum eſt, eos qui ita affecti ſunt, generare poſſe. Quamuis Iuriſprudentia Hebræorum etiam eum à cœtu domini eiiciendum ſentiat: [*pzuae daco hua col ſchenifzeu ou nidceu bezim ſchelou aſilu achath mehen*] id eſt, Peſuah Dacce dicitur, cui teſtes contuſi & læſi ſunt, vel alter eorum. Ego tamen à matrimonio arcendum non exiſtimo, & ita Dd. noſtri ſentiunt. Nam nec militare prohibetur. Et duces Syllam & Cottam eo naturæ habitu fuiſſe memorant, *l. 4. ff. de re milit. & l. Pomponius, de ædilit. edict.* Qui vnum teſticulum habet, ſanum eſſe verius eſt, qui etiam generare poteſt.

44 Altera quæſtio eſt, an † qui teſtibus integris eſt, & tamen cauda vel virga caret, ad matrimonium admittendus ſit? Et ego quidem admittendum non eſſe cenſeo. Idque vt Galenus ſcribit, ὅτι δεῖ ἀκριβῶς τείνεσθαι τὸ αἰδοῖον ἐν ταῖς συνουσίαις· οὐ γὰρ ἂν ἕνεκα τῆς συνουσίας μόνης, ἀλλὰ καὶ τοῦ διευρῦναι καὶ ἀνευρύνεσθαι τὸν πόρον ἵν' ἐπὶ πλεῖστον ἐξακοντίζηται τὸ σπέρμα χρήσιμον ἀκριβῶς τετάσθαι τὸ αἰδοῖον, &c. Id eſt, oportet in congreſſu membrum quam maxime intenſum eſſe, neque enim ſolius congreſſus cauſa, ſed vt meatus aperiatur, ac dilatetur, vti quam longiſſime ſemen emittatur, commodum eſt, pudendum intentiſſimum exiſtere, &c. Quod ſi ita eſt, ſequitur

Digitized by Google

tur, eumqui pudendi maxima parte caret, ad generandum ineptum eſſe, ideoq; à nuptiis arcendum, Bald. *in tract feudorum.*

De mulierum morbo ac vitio quo ad commixtionem inhabiles redduntur, multa legere licet apud Iuris interpretes, quæ inde ſi eiuſmodi quid incidat peti poſſunt.

Et hactenus de iis qui vtroque ſexu priuati ſunt, ſuper eſt, vt de iis qui vtroq; ſexu præditi ſunt, videamus. Nam & hæc quæſtio ad nuptias pertinet, & ab aliis tractata eſt, itaque à nobis non omittenda. Quæritur † igitur an Hermaphro- 45
diti vel androgyni (hoc eſt, qui vtroque ſexu vel pudendo præditi ſunt) nuptias vel matrimonium contrahere poſſint? Tales autem naſci omnium tam veterũ quam recentiorum conſtans eſt opinio. Idque teſtantur Plato, Plinius, & Iureconſulti, *l. quæritur, ff. de ſtat. hom.* Ouid. *lib. 4. Metamorphoſ.* Cicero Quid ortus androgyni, nunquid fatale quoddam monſtrum fuit? Martialis.

Maſculus intrauit fontes, emerſit vtrumq;,
Pars eſt vna patris, cætera matris habet.

Olim quidem in prodigiis habitos, verum ſuo ſeculo in delitiis habitos ſcribit 46
Plin. *lib. 7. cap. 3.* Gellius *lib. 9. cap. 4.* Imo in mare veluti monſtra deportatos & iniectos fuiſſe Plinius *lib. de viris illuſtribus* annotauit. Sed vt ad quæſtionem reſpondeamus. Etſi vtriuſque ſexus ſunt participes Androgyni, & marium & fœminarum coniunctione vti poſſunt, tamen eius ſexus cenſendi ſunt, qui in iis præualet & potentior eſt. *l. quæritur, de ſtat. homin.* Nam à potentiori ſexu hermaphroditum cenſeri placuit. Itaq; alii Hermaphroditi maſculi, alii fœminei recte dici poſſunt, qua voce & Martialis vtitur. Et Hermaphroditũ ſi in eo virilia præualuerint maritum fieri, ſi muliebria in eo præualuerint & exuberent, nubere poſſe ſtatuo. Nam & is qui virili ſexu præualet, hæres inſtituere, & teſtamento teſtis adhiberi poteſt. *l. 6. de lib. & poſthum. l. 15. de teſtib.* quod fœminis non licet. Et Hermaphroditus in feudo ſuccedit, ſi in eo virilia præualuerint, arg. *d. l. quæritur lib. 1. articul. 4.* Landtrecht Et ita pronuntiant Scabini Schuierius *tract. de ſucceſſ ab inteſt. fol. 124.* Et nupſiſſe etiam apud veteres Hermaphroditas Auſonius teſtatur. Vidit nubentem Plinius Androgynum. Et Martialis.

An Dea fœmineum iam negligit Hermaphroditum,
Amplexu teneri ſollicitata viri?

Itaque eius ſexus, qui in eo excellit, & quem ipſe elegerit cenſendus eſt, eoque vti debet. Neque ferendum vt & fœminis & maſculis abutatur vel pro mare & fœmina ſeſe venditet, cum id turpiſſimum ſit, & cõtra rerum naturam. Quemadmodum de Iphi refert Ouidius. Nam Lyctus quidam vxorem duxit Telethuſam, cui grauidę maritus imperauit, vt ſi maſculum pareret, educaret, ſin fœminam exponeret. Vxor fœmellam peperit, ſimulauit tamen ſe marem edidiſſe eique aui nomen impoſuit, & Iphin nominauit, & pro maſculo educauit. Cum autem Iphis ad annum decimum tertium perueniſſet, pater ei Iantes vicini filiam deſpondit. Die nuptiis dicta Thelethuſa mater vna cum Iphide templum Iſidis

Iſidis adiit (Iſis autem in ſomnis antea ei apparuerat, opem pollicita, eamque hortata erat, vt quicquid pareret, educaret.) ibi Iſis in marem conuerſa Iantem puellam duxit. Quo ſpectant verſus Ouidii

---Nam quæ
Fœmina nuper eras, puer es.--- Item.
Vota puer ſoluit, quæ fœmina vouerat Iphis. *lib.9. Metamorph.*

De Hermaphrodito extat Epigramma ænigmaticum Pulicis lectu digniſſimum, quod hic inſerendum duxi,

Cum mea me genetrix grauida geſtaret in aluo,
Quid pareret fertur conſuluiſſe Deos.
Mas eſt, Phœbus ait, Mars fœmina, Iunoq; neutrum:
Cumq; forem natus Hermaphroditus eram.
Quærenti lethum, ſic Iuno ait, occidet armis,
Mars cruce, Phœbus aquis: ſors rata quæq; fuit.
Arbor obumbrat aquas, aſcendo, decidit enſis,
Quem tuleram caſu: labor & ipſe ſuper:
Pes haſit ramis, caput incidit amne, taliq;
Fœmina, vir, neutrum, flumina, tela, crucem.

Cui conſimilis eſt Gryphus nondum quod ſciam à quoquam vel intellectus vel explicatus, qui non procul à Bononia in marmore inciſus conſpicitur. *Ælia* Lælia Criſpis, nec vir, nec mulier, nec Androgyna, nec puella, nec iuuenis, nec anus: nec caſta, nec meretrix, nec pudica, ſed omnia. Sublata neque fame neque ferro, neq; veneno, ſed omnibus. Nec cœlo, nec terris, nec aquis, ſed omnibus.

παλλαδᾶ
γραμματικοῦ θυγάτηρ ἔτεκεν φιλότητι μιγεῖσα
παιδίον ἀρσενικὸν, θηλυκὸν, οὐδέτερον.

Id eſt:

Filia Grammatici peperit commixta marito
Maſclinam, neutram, fœmineam ſobolem.

Huc alluſiſſe videtur Auſonius

Ruffus vocatus rhetor olim ad nuptias,
Celebri ſit vt conuiuio,
Grammaticæ vt artis ſe peritum oſtenderet,
Hæc vota dixit nuptiis:
Et maſculini, & fœminini gignite,
Generiſq; neutri filios, &c. Plura vide infra.

§.14. SVMMARIA.

1 *Sponſalia inter abſentes quomodo contrahantur.*
2 *Proxeneta.*

3 Pro-

Digitized by Google

3 *Proxenetæ mercedis loco aliquid acceperunt.*

4 *Sponſalia inter abſentes recte conſtituuntur etiam per perſonam extraneam quamcunque non coniunctam.*

COntrahuntur autē ſpōſalia † vel inter præſentes vel inter abſentes *l. nihil intereſt, de ſponſal.* Harmeno. *lib. 4. t. 1.* Et quidē inter abſentes per procuratores internuncios vel alios quos cōciliatores vel cōciliatrices appellāt. Vnde Feſtus, Conciliatrix dicitur, quæ viris conciliat vxores, & vxoribus viros. Plautus *in milite.* Itaque eſſe ancilla conciliatrix dicebat mihi. Græci προμνηστρίδας apppellant & προμνήστριας. Xenophon. Aſpaſiam dicere ſolitam ferunt, bonas pronubas Græce προμνηστρίδας, quæ cum veritate bona de aliis commemorent, plurimum ad conciliandam inter homines affinitatem valere. Quæ vero mentirentur, eas laudādo nihil aliis prodeſſe. Fieri enim vt qui decepti ſunt, ſeſe oderint mutuo, atque etiam conciliatrices ipſas, *lib. 2. memorabil.* Item † Proxenetas, hoc eſt, vt Harmenop. definit, qui nuptiis conciliandis ſeſe interpretes ac veluti ſequeſtres interponunt. Quamuis & latiori ſignificatione ad omnes referatur, qui operam ſuam nauant illis, qui negotia gerere volunt. Et vt Budæus interptetatur, inuentores & quaſi conglutinatores hominum, inter ſeſe quemuis contractum ineuntium. Inde dicti, quod ξένων, hoc eſt, hoſpitum & ignotorum, vel abſentium hominum negotiis ſeſe adminiſtros præbent. Hi plerumque arrhas ſponſis deferendas accipiebant. Vnde arrhæ proxeneticæ dicuntur, quas proxenetæ, hoc eſt, nuncii vel procuratores ſponſi vel ſponſæ nomine dant. Ita apud Plautum *in milite*, ancilla conciliatrix heræ nomine annulum arrham dat, his verbis: Hunc annulum tui cupiente detuli, porro ab illa, quæ digitos deſpoliat ſuos, & tuos decorat. Proxenetas autem ob pręſtitam operam quicquam accipere Græci vetuerunt, niſi conuenerit. Si conuenerit non vltra viceſimam dotis & ante nuptias donationis poſtulare. Harmenop. *lib. 4. tit. 3.* Lex hac de re in Baſilicis extat, eamque refert Cuiacius *lib. 2. obſeruat. & in Codicem à ſe editum* retulit Chorandas *lib. 6. de ſponſal.* Mercedis † autem nomine aliquid accepiſſe proxenetas, ex Luciano etiam colligitur, ex his verbis: Ne prius amaueris Pari, quam pronubam me & conciliatricem hoc iudicio fueris remuneratus. Itaque parentes liberorum nomine & cognati, fratres, patrui, auunculi, & alii qui tutorum loco ſunt, pupillorum nomine recte ſponſalia contrahunt, quamuis hi κύριοι ſint non proxenetæ. Idque vſque adeo verum eſt, vt & ſine mandato hæ perſonę contrahere poſſint, ſi tamen liberi id reſciuerint, quod geſtum eſt ratum habeant. *c. cum locum, de deſponſat. impub.* Nam contractus qui ſolo conſenſu perficiuntur, qualis & hic eſt, per procuratores & internuncios abſolui poſſunt. Itaque conſtat, abſentem abſenti deſponderi poſſe, & hoc quotidie fieri Vlpian. teſtatur, *libr. 4. de ſponſal.* Quod & Hebræi his verbis exprimunt. *c. 2. de ſponſal.* [*haiſch mekadeſch bou vbiſchluchou haiſchoh mithkadeſcheth boh vbiſchlucho haiſch mithkadeſchth aeth bithau ciſchohia naëroh bou vbiſchluchou*] Vir ſponſalia contrahit vel per ſe vel per

t T inter-

internunciũ. Mulier vel per ſe vel per internuncium ſponſalia cõtrahit. Vir filiam ſuam deſpondet minorennem vel per ſe, vel per internunciũ Et paulo poſt. [*ciſchobia naerah aen ciſchobia ketanoh lo meſſayeae leh*] ſed vbi ea paruula eſt, ei id conceſſum non eſt. Rationem hanc adferunt. [*ſchebeſchluhou ſchel aodom cemouthou ſchneomar vſchochetu aothou col kehal edath Iſrahel bein hearbayim vechi col hakhal ciloù ſchochetin vehalo aenou ſchochet aelo aechod aelo micaan ſchebhluchou ſchel aodom cemohou*] Id eſt, quod nuncius mittentis perſonam repræſentat, iuxta dictum *Exod.12* Et mactabunt illum omnis cœtus congregationis Iſrael. Et quiſnam eſt ille cœtus omnium mactantium? Et tamen nullus eſt qui mactat, præter vnum. Vnde colligitur internuncium vel procuratorem domino ſimilem
4 eſſe vel æquiparari. Sed & per † aliam quamcunque perſonam, etiam non coniunctam, ſponſalia inter abſentes recte conſtitui poſſunt, dummodo ſpeciale mandatum habeant. Cuius rei exempla apud veteres extant innumera. Abrahamus internuncium mittit cum mandatis, qui Rebeccam Iſaaco filio ſuo vxorem expetat *Geneſ.24.* Dauid ſeruos ablegat, qui Abigailem Nabalis defuncti viduam ſibi concilient. *Reg.25.* Et inter viros Principes hunc deſpondendi morem frequentatum fuiſſe hiſtoriæ teſtes ſunt, nimirum vt abſens abſenti deſpõdeatur. Achilles Polyxenam filiam Priami vxorem petit, miſſo ſeruo Phrygio. Dares. Apud Claudianum Honorius refert, ſe miſiſſe legatos, qui Mariam Stiliconis filiam ſibi vxorem expeterent.

Non rapio præceps aliena fœdera tedæ,
Sed quæ ſponſa mihi pridem, patriſq; relicta
Mandatu, vno materni ſanguinis ortu
Communem partitur auum, faſtigia ſupplex
Depoſui, geſſiq; procum de limine ſacro,
Oratum miſi proceres, qui proxima nobis
Iura tenent, fateor Stilico, non parua popoſci.

§.15. SVMMARIA.

1 *Nuptiæ etiam imaginariæ inter abſentes fiunt.*
2 *Nuptiæ imaginariæ inter abſentes quo vſu peragantur.*
3 *Nuptiæ imaginariæ quare introductæ.*

1 NEque ſponſalia tantum, ſed & nuptiæ † inter Principes abſentes fiunt, miſ-
2 ſo procuratore, cui † principis nomine ſponſa traditur & copulatur, accedente benedictione coniugii, & imaginario ſeu ficto concubitu. Nam procurator vel legatus principis perſonam repræſentans, thorum coniugalem imaginarium cataphractus ingreditur, & ad eum ſponſa deducitur, & in lecto collocatum, tanquam in cubiculum ſeu domicilium mariti. Quæ imaginaria thori communicatio, meo iudicio ideo † introducta eſt, quo firmior ſit contractus, & vt ſponſa non tantum pacta, ſed & tradita videatur. Et ex iure ciuili petita eſt,

ex l.

ex l. mulierem, de nupt. Vbi Paulus tradit, mulierem abſenti per nuncium nubere poſſe, ſi in domum eius deduceretur. Atque huius deductionis locum ſupplet imaginaria lecti communicatio qua ſponſa in cubiculum eius, qui principis legatus eſt introducitur & in lecto collocatur, imaginario concubitu accedente, & matrimonium quaſi perficiente. Ita Maximilianus cum Anna Britanniæ Ducis filia nuptias fecit, per procuratorem nouo more, vt Polydorus Virgilius, vel vt Ferronus, more maiorum rituque regio. Nam Anna nuda thorum coniugalem, matronis multis & Principibus teſtib. ingreſſa eſt, & procurator Wolſgangus Polyæmus Auſtriacus loco mariti, cuius in eo negotio vicarius fuit, verbis conceptis eam Maximiliano paciſcitur, & accipit, & maioris firmitatis gratia, alterum crus genu tenus inter ſtragula iniecit, perinde quaſi ita cum puella cubando matrimonium pro conſummato habeatur. Sed parum valuit iſta religio apud Carolum VIII. Galliæ Regem, qui has nuptias imaginarias pro nihilo ducebat, & ſponſam illi traditam ei eripiebat. Polydorus *lib. 26.* & Ferronus. Sed & nuptiæ ſimulatæ celebratæ ſunt inter Cliuenſium ducem & Ioannem Henrici Regis Nauarrorum & Margaritæ Valeſiæ Reginæ Nauarræ regiæque ſororis filiam, ſolo imaginario concubitu cum duce Cliuenſi coniunctæ. Quæ tamen ruptæ irritæque fuerunt, quod metu contractæ eſſe dicerentur: conteſtationibus etiam prolatis, quibus metus clare detegeretur, vt ſcribit Bellonius Regi Chriſtiano captiuo. Iſabella abſenti nupta fuit, & procuratori tradita fictis nuptiis & concubitu imaginario accedente. Vnde & id quod ſupra tradidimus efficitur, nimirum matrimonium ſolis verbis non conſtitui, ſed acceptione, ſeu traditione & copulatione opus eſſe, vt reuera ſit matrimonium. Quid enim opus eſſet hac imaginaria deductione & copulatione, qua procuratori traditur puella, ſiquidem ſolis verbis conſtitueretur matrimonium.

§. 16. SVMMARIA.

1 *Sponſalia quando per procuratores conſtituuntur, ſpeciale mandatum requiritur.*
2 *Procurator conſtitutus ad omnes cauſas & lites tam ciuiles quam criminales & mixtas, an etiam mandatum habere videatur ad conſtituenda ſponſalia?*

SEd vt eo vnde digreſſi ſumus redeamus, quoties ſponſalia per procuratores conſtituuntur, ſpeciale † mandatum requiritur de nuptiis contrahendis, & vt certa aliqua perſona deſignetur, quæ petenda & deſponſanda ſit. Interpres *c. final. de procuratorib. 22. q. 2. c. vlt. text. in c. nec illud, 30. q. 5. c. ex cauſis, de electionib.* Didacus *2. part. c. 4. l. generaliter, de ritu nupt.* Cuius ſumma eſt, ei cui mandatum eſt, vt maritum quæreret, nuptias contrahere non poſſe. Itaque perſonam eius patri demonſtrari, qui matrimonio conſentiret, vt nuptiæ contrahantur neceſſe eſſe: hoc eſt, vt procurator à certa perſona de contrahendo cum certa mandatum acceperit. Ita Abrahami internuncius expreſſum mandatum habuit, ne filio vxorem ex Cananæis adſciſceret, ſed ex ſuis popularibus, & quidem Rebeccam.

Digitized by Google

Niſi pater procuratoris arbitrio rem totam commiſiſſet, mandaſſetque, vt is maritum filiæ proſpiceret,& ne de nuptiis ad ſe referret, & quod ratum habere vellet quicquid procurator egiſſet,dubiũ nõ eſt, quin ſponſalia etiam inconſulto patre contrahantur,cum id fieri velit,& iuri ſuo renunciet.Ita Cicero diutius abfuturus ſuis mandauit,ne de nuptiis Tulliæ filiæ ad ſe referrent,agerent quod probaſſent.Atque ita illo inſcio Dolabellæ collocata fuit Tullia.Qua de re cum certior eſſet factus Cicero, Appio Pulchro reſcripſit,ſi abfuiſſet ſe rem probaturum fuiſſe.
2 Vnde † quæritur an procurator conſtitutus ad omnes cauſſas & lites tam ciuiles, quam criminales & mixtas, etiam mandatum habere videatur ad conſtituenda ſponſalia ſeu matrimonium. Et quamuis *conſil.20.matrimon.* decidere videatur Iacobus Canis,ea clauſula etiam contineri mandatum de nuptiis conſtituendis,mihi tamen id non ſit veriſimile,cũ aliter lege cautum ſit,nimirũ expreſſum requiri mandatum. *l.general. de ritu nupt.* Idque rationi eſt conſentaneum & veterum inſtitutis,qui vt oſtenſum eſt,in ſpecie negocium dederint de petendis vxoribus,& quidem nominatim expreſſis. Sed hæc latius examinanda ſunt.

§.17. SVMMARIVM.

Formula verborum qua procurator vti debet in petenda ſponſa nomine alterius.

FOrmulam autem verborum,qua procurator vti debeat, hanc præſcribunt. Contraho tecum matrimonium nomine Titii. Vel, Titius te accipit me internuncio. Mulieri vero hanc præſcribunt.Ego tuo interuentu herum tuum accipio in meum maritum. Atque his verbis vltro citroque prolatis,conſtitui matrimonium,Bartolus cenſet & alii qui eum ſequuntur.*l.qui bona,§.ſi alieno,de damno infect.* Alexander *conſil.149.vol 8.* Didacus. Quamuis rectius contrahuntur ſponſalia ex Baldi ſententia verbis in perſonam abſentis directis,quas ſibi Chriſtiani ad imitandum proponere debent Ita nuncius Abrahami non agit de nuptiis cum Rebecca,ſed mandatum patri & fratri,hoc eſt,*κυρίοις* exponit & ab iis eam petit & ſtipulatur; idque bonis moribus & pietati eſt conſentaneum. Et apud Ethnicos idem obſeruatum fuiſſe, oſtendit antiquiſſima Daretis hiſtoria, qui refert Achillem Polyxenæ amore captum Phrygio fideliſſimo ſeruo mandata dediſſe ad Hecubam matrem, & ab ea Polyxenam petiiſſe, ea conditione, vt ſi dediſſet,ſe cum ſuis Myrmidonibus rediturum domum. Seruus ad Hecubam proficiſcitur,conuenit,mandata exponit:Hecuba dixit velle ſe hoc pacto, ſi marito ſuo placeat. Priamus reſpondet,fieri non poſſe, non quod eum indignum vel affinitate extremum æſtimet,ſed ſi ei dederit, & ipſe diſceſſerit,cæteros Graios non diſceſſuros. De filia verbum nullum. Honorius item, vt ex verbis ſupra enumeratis colligitur, mandata ad Stiliconem dedit proceribus,de filia collocanda, non ad ipſam Mariam, vt verba indicant. Patriſque te iſta mandatis.Et id genus exempla vbiq; hiſtoriæ ſuppeditant. Sed obiiciat aliquis

Regum

Digitized by Google

Regum 24. Dauid per internuncios ſponſalia cum Abigaile vidua Nabalis contrahit, qui ipſam conueniunt & mandata exponunt, nimirum ſeſe à Dauide miſſos, quo eam illi vxorem expetant. Quæ etiam ſtatim annuit, & ſeruos ſubſecuta eſt. Sed viduis hanc libertatem ſeu licentiam leges tribuunt, vt ſupra late *cap.* 5. demonſtratum eſt.

§. 18. SVMMARIA.

1 *Sponſalia quoties inter abſentes conſtituuntur neceſſe eſt perſonas de quorum coniunctionibus agitur ſibi notas eſſe.*

2 *Matrimonia quæ inter perſonas ignotas contrahuntur amore non conciliantur.*

SEd & quoties inter † abſentes conſtituuntur ſponſalia, neceſſe eſt perſonas 1
de quorum coniunctionibus agitur ſibi notas eſſe. Nam in eum, quem penitus ignoramus conſentire non poſſumus, gloſſ. *in cap. nec illud* 20. *quæſt.* 5. Itaq; recte ex Hebræis quidam tradiderunt [*aſſur leodom ſchegikadeſch eth hoiſchoh aed ſchegirrubu ſchemo giere boh dobor megunoh vethiganeh vlou*] Id eſt, non licere mulierem deſpõſare viro, antequam eam viderit, & quod fortaſſis in ea aliquid reperire poſſit turpe, vt eam reſpuat, auerſetur & contemnat, cum tamen lex præcipiat, ſociũ diligendũ eſſe vt ſemetipſum, *Exo.* 2. [*veahbtha lerecha ckamucha*] *c.* 2. *de ſponſalib.* Et ſi æqui iudices eſſe volumus, fateri cogimur, matrimonia illa
quæ † inter perſonas ignotas contrahuntur, non amore aut beneuolentia con- 2
ciliari. Ideoque nec Deo placere nec probanda eſſe. Nam ἐκ τοῦ ὁρᾷν γίνεται τὸ ἐρᾷν. Ex aſpectu naſcitur amor. Et ignoti nulla cupido eſt. Et deridet falſe Iuuenalis *Saty.* 4. quendam Catullum Meſſalinum aulicum, & monſtri loco habendum ſcribit, qui luminibus orbatus mala multa cœcitati addiderat, vt refert Plinius *lib.* 4. & puellam quã nunquam viderat, ardenter amabat, erat enim cœcus.

Qui nunquam viſæ flagrabat amore puellæ,
Grande & conſpicuum noſtro quoq; tempore monſtrum,
Cœcus adulator dirusq; à Ponte ſatelles.

§. 19. SVMMARIA.

1 *Quæſtio ex Pandectis Hebræorum, ſi quis tribus mandatum dederit vt vxorem ſibi deſponderent, an vnus ſit procurator cenſendus & duo teſtes.*

2 *Sponſalia an ſubſiſtant per procuratorem contracta ſi dominus interea mandatum reuocarit procuratore ignorante.*

IN Pandectis † Hebræorum quæritur, ſi quis tribus dixerit: Ite & hanc vxorem 1
mihi deſpondete, an vnus ſit procurator cenſendus, & duo teſtes? Et hic inter ſe diſſentiũt familia Semai & Hillel. Hillel affirmat omnes eſſe procuratores ſeu internuncios, & internuncium non poſſe eſſe teſtem. Familia vero Semai vnum eſſe procuratorem, & duos teſtes. Sed hæc quæſtio infra, vbi de teſtibus agemus,

 à nobis

Digitized by Google

à nobis determinanda eſt. Illud quoque notandum eſt, quod *cap. vlt. de procuratoribus in ſexto* traditur, non ſubſiſtere ſponſalia per procuratorem contracta, ſi dominus interea mandatum reuocauerit, procuratore ignorante. Idque etiam locum habere, etiamſi iurauerit ſe non reuocaturum. Sed hæc an æquitati ſint conſentanea, aliis diſcutiendum relinquo.

§. 20. SVMMARIA.

1 *Sponſalia per epiſtolam conſtituuntur.*

2 *Epiſtola abſentibus idem præſtat quod ſermo præſentibus.*

3 *Sponſalia vt per epiſtolam conſtituerentur apud veteres vſitatum fuiſſe exemplis ex hiſtoriis petitis demonſtratur.*

4 *Sponſalia quoties per epiſtolam contraherentur promiſſiones factæ ſunt à parentibus non à filiabus.*

1 PEr epiſtolam etiam † non minus, quam per internuncium ſponſalia recte conſtituuntur. *l. vltim. de ſponſalib.* Nihil enim intereſt, literis vel verbis voluntatem ſuam declarent contrahentes, cum non minus valeat quod figura, quam quod vocibus lingua figuratis ſignificatur. *l. non figura, de action. & obligation.* Voces enim ſunt ſigna animorum inter præſentes, literæ inter abſentes. Et qui literas ad alterum dat, cenſetur præſens præſenti loqui. Epiſtola enim 2 abſentibus † idem præſtat, quod ſermo præſentibus Bartol. *l. nuda 2. collat. de donat. l. ſi per procuratorem, de procuratoribus.* Et præſens præſenti conſentire intelligitur, quoties per epiſtolam contrahitur, cum epiſtola fingat partes eſſe præſentes. Refert Viues, nihil viſum eſſe mirabilius apud Inſulas illas ab Hiſpanis noſtra ætate & patrum noſtrorum inuentas, vnde aurum aufertur, quam poſſe homines explicare & ſignificare quæ velint, chartula aliqua nigris maculis diſtin-3 cta. Rogabant enim an papyrus poſſet loqui. Idque apud † veteres vſitatum fuiſſe oſtendit hiſtoria Machabæorum, *lib. 1. cap. 10.* Vbi Alexander Ptolomæi filiam in vxorem petit. Verba ita habent. Poſtquam ego reuerſus in patriam terram imperio potitus maiorum meorum ſolium occupaui, age ineamus inter nos amicitiam, & mihi filiam tuam in vxorem trade, ego tibi gener ero, donaque ipſi & te digna dabo. Cui reſpondet Ptolomæus in hanc ſententiam: Felix dies, qua tu in maiorum tuorum terram reuerſus es, & regni ſolium adeptus es. Itaque faciam quæ ſcribis, ſed Ptolomaidem venias vt congrediamur, & ego te vt poſtulas, generum meum faciam. Quibus verbis coniugii promiſſionem contineri dubium non eſt. Ita Pauſanias Xerxis filiam petit in vxorem per epiſtolam ad patrem datam. Pauſanias Spartæ Dux iſtos quos armis cœpi conciliandi tui gratia, miſſos facio, habeoque in animo (ſi tua fert voluntas) filiam tuam in matrimonium ducere. Cui Xerxes reſpondit: Et ob viros, quos mihi trans mare ex Bizantio ſaluos eſſe voluiſti, habetur tibi gratia, nunquam domui noſtræ dolenda, & verba tua mihi probantur, ac te neque nox, neque

dies

Digitized by Google

dies remoretur, vt remittas quicquam eorum quæ mihi polliceris. Thucidides *libro primo*. Honorii coniux Claudiano Poetæ, cuius elegantiſſima exſtant opera, vxorem per epiſtolam deſpondit, vt ipſe teſtatur *in epiſtola ad Serenam*, his verbis.

Atq; vtinam ſub luce tui contingeret oris
Coniugis & caſtris & ſolio generi,
Optatum celebrare diem, me iungeret auſpex,
Purpura me ſancto cingeret aula thoro.
Et mihi quam ſcriptis deſponderat ante puellam,
Coniugis ipſius pronuba dexta daret.
Item:
Inflexit ſoceros, & maieſtate petendi
Texit pauperiem nominis vmbra tui.

Achilles Statius *libro quinto*. Sed & pater tuus non niſi biduo poſt è Palæſtina rediit, miſſáſque à Leucippe patre literas inuenit, altero à diſceſſu noſtro die allatas, per quas ille tibi filium ſpondebat. Interim & hic notandum, quod † ſupra aliquoties inculcauimus, promiſſiones de coniugio à parentibus, quoties ſponſalia per epiſtolam contraherentur, factas eſſe, non à filiabus, vt ex libris Macchabæorum conſtat. Ita Antoninus Imperator Arrabani Regis Parthorum filiam per epiſtolam à patre petiit, cuius hæc erat ſumma, vt Herodianus refert *libro quarto*. Cupere ſe Regis filiam in vxorem, cum princeps ſit, & principe procreatus. Itaque haud decorum eſſe priuati cuiuſquam fieri generum, ſed Reginam ducere, & quidem filiam magni Regis. Parthus acceptis literis primo quidem abnuere, quod diceret Romano minime conuenire barbarum matrimonium. Nullum enim inter coniuges fore animorum conſenſum, qui neque lingua congruerent, & victu habituque inter ſeſe diſſiderent, Romæ eſſe patricios multos, quorum ille filias ducere poſſet, ſicut in Perſia Arſacidas. Nihil etiam cauſſæ ſubeſſe cum alterutrum genus adulterari debeat; atque ita has nuptias aſpernatus eſt. Sed cum petendi finem nullam faceret, & acrius inſtaret, doniſque & iureiurando fidem ſtudii ſui & amoris firmaret, aſſenſit Rex, & ei filiam in matrimonium promiſit, & ſtatim generum appellauit. Antoninus ad Regem proficiſcitur, ſimulans ſe nuptias contrahere velle. Et Regem nihil minus metuentem ſub ſpecie matrimonii contrahendi inuaſit, regnumque Perſicum depopulatus eſt. Quamuis Xiphilinus cum hac de cauſſa in Parthos exercitum duxiſſe ſcribit, quod Artabanus ei filiam, quam deſponderat vxorem dare nollet. Idque quod compertum haberet, Antoninum quidem verbo nuptias expetere, reuera autem regnum Parthorum affectare. Sed & noſtra ætas exempla vidit conſimilia.

Nam & matrimonium inter Cæſarem Maximilianum & Caroli ducis Burgundiæ filiam etiam per literas contractum fuit. Inter Maximilianum Ducem

Ducem Auſtriæ,& Carolum de coniugio habita fuerunt colloquia, & tandem filia ſua manu, iuſſu patris epiſtolam conſcripſit,cuius hæc erat ſumma: ſe obſecutum patri coniugium promittere Duci Auſtriæ, ſeque matrimonium inceptum conſummare paratam eſſe, ea ratione & modo, prout patri placeret. Quam epiſtolam patri Maximiliano miſit pater ipſius filiæ manu ſcriptam, & præterea annulum, cui incluſa erat gemma Adamas. Mortuo patre filia interrogata, num literas ſua manu ſcripſiſſet, fatetur ſe ſcripſiſſe & annulum dediſſe. Cominæus *capite quinquageſimo ſeptimo,& cap.* 116.*&* 117. Gallice: quelle auoit eſcrit les dites lettres bar le vouloir & commendemant de ſon ſeigneur& pere & enuoye le dit diamant & qu' elle aduouoit le contenu. Apud Eberhardum conſimilis extat facti ſpecies *conſil.* 178. de puella quæ adoleſcenti coniugium promiſit,his verbis:Non volo alii nubere niſi tibi.Et poſtea illam promiſſionem literis datis confirmauit,in quibus hæc verba continentur. Etiamſi ſpõſus aliter ſentiat,ſe tamen fidelem permanſuram, & ſponſum vt ei in amore reſpondeat hortatur.Idque quod inter eos vinculum ſit indiſſolubile. Vnde colligit Euerhardus promiſſum eſſe coniugium, & ſponſum ad matrimonium cõſummandum cogendum eſſe.Et apud Zaſium *conſil.9.& 12.matrimon.* vbi quidam literas amatorias ad puellam dedit in hanc ſententiam.Ego annulum mitto in ſignum certiſſimum,me nullam aliam præter te in vxorem ducere velle. Quam virgo accepit,& in eam promiſſionem conſenſit ſtatim, præſente matre & ſororibus.Zaſius reſpondit,matrimonium vel ſponſalia contracta eſſe. Germanice ita ſonant: Jch ſchicke euch hiemit einen Rinck/ zu einem gewiſſen Zeichẽ meiner rechten vnd ehrlichen liebe/vnd damit euch/ vnnd keine andere/ zu meinem Eheweib zu haben/vnd euch hiemit zuvermählen vnd zunehmen.

§. 21. SVMMARIA.

1 *Matrimonium vt per epiſtolam contractum cenſeatur quæ requirantur cautiones?*
2 *Conſenſus non expreſſus aut declaratus matrimonium non facit.*
3 *Cogitatio in mente retenta nihil operatur.*

1 VT autem † matrimonium per epiſtolam contractum cenſeatur, haſce cautiones requiri ſcribunt Dd.vt is qui literas accepit,ſtatim reſpondeat,velle ſe eam vxorem,atque ita animum ſuum conſenſumque declaret.*l.hoc ita,de ſpõſal.*Nam ſi literis redditis taceat, nullum videri contractum matrimonium, etiamſi illi cordi ſint nuptiæ.Nam ore conſenſum exprimere debet *c.ex te,de ſponſal duorum.*& conſenſus verbis vel aliis adminiculis, quæ vice verborum fungũtur expreſſus matrimonium facit, *c. tuæ, de ſponſal.* Idque vel literis ad eum datis qui eius coniugium expetit,quod Ptolomæum feciſſe, item Artabanum ſupra ex libris Macchabæorum & Herodiano notauimus: vel vt ſuam hac de re voluntatem animumque coram aliis declaret,& conſenſum explicet. Archidiac.*c. final.cap.ſufficiat,28.q.2.& c.final.*Zaſius *conſi.matrimon.*11.*Num* 15.*de procurat.lib.*6. & Iannes Andreæ, Nouell. *in* 2, *colum.*& Geminianus *d. c.final.*Alexander *conſil.* 146.

146.volum.4. Archidiac.*30.q.5.c.nec illud.* Nam ſi taceat & neminem de ſuo conſenſu certiorem faciat, nulla contracta eſſe ſponſalia. Nam conſenſus † non ex- 2
preſſus aut declaratus matrimonium non facit, *cap.tua, extra de ſponſalib.* Species facti eſt in conſilio Zaſii de puella quæ promiſſionem factam non tantum verbis, ſed etiam ſignis acceptauit, nimirum reſcribendo & munera quædam pretioſa mittendo *d.conſil.11.num.34.* Et cogitatio in mente retenta nihil operatur. Deinde, etſi in contractibus qui conſenſu perficiuntur, ſimul & quaſi in eodem inſtanti partes conuenire debeant, vt ſupra late tradidimus, & *cap.1.* explicauimus; tamen quoties per nuncium vel epiſtolam inter abſentes contrahitur interuallum, & ſpacium aliquod requiri neceſſario pro ratione loci & diſtantia, & quidem tantum, quo propter intercapedinem negotium expediri & abſolui, hoc eſt, vt literæ perferri tradi, reſcribere & renunciare poſſit, quid animi habeat nemo non videt. Quod etiam Geminianus *c.final.de litis conteſtat* ſequitur *lib.6.* Quod licet conſenſus ſimultaneus eſſe debeat, & eodem tempore expreſſus, tamen ſponſalia recte contrahi, ſi vir hodie conſentiat, & mulier cras vel perendie. Idque fieri neceſſe eſt, vbi per epiſtolam ſponſalia contrahuntur vel per procuratorem. Interim tamen ſi quis diem ex die ducat, & procraſtinationibus vtatur, & poſt longum interuallum ſe conſentire affirmet, alterum non teneri exiſtimauerim, quod ea ludificatione annum vel biennium trahere poſſet alteruter, antequam voluntatem ſuam declaret, quod iniquum eſſet. Itaque acceptis literis ſtatim voluntatem ſuam declarare debebit is qui eas accepit, vel reſcribendo, vel coram aliis ad eam rem corrogatis, vt ſponſalia firma ſint, ita enim ſimul conſenſus expreſſus cenſebitur. Qua de re latius Dd.*l.1.de contrah.empt.& l.conſenſu, de action.& obligati.* Neque hic requiri exiſtimo, vt nuncius ſciat, quod ſit literarum argumentum vel tenor, modo alias de puellæ conſenſu conſtet.

§.22. SVMMARIA.

1 *Sponſalia an cõtracta ſint ſi eum qui literas dedit facti pœniteat, & antequam reſponſum accipiat voluntatem mutet?*
2 *Ioannis Andreæ opinio refertur & improbatur.*
3 *Ioannis de Imola opinio refertur & reprobatur.*
4 *Auctoris opinio.*

SEd hic rurſus quæritur, ſi eum † qui literas dedit facti pœniteat, & antequam 1
reſponſum accipiat voluntatem mutet, an nihilominus ſponſalia vel matrimonium contractum ſit? *Gloſſ.in cap.nec.illud 30.q.5.* reſpondet nulla videri contracta ſpõſalia, quia requiratur conſenſus vtriuſque & perſeuerantia, hoc eſt, in propoſito ſtabilis & perpetua permanſio. Sed ea ſententia veritati & æquitati non eſt conſentanea ideoque latius diſcutienda. Nam ſi licet ei qui literas dedit voluntatẽ reuocare, nemo nõ videt ludibrio haberi mulierem ad quam ſcripſit, & cui promittit matrimonium. Quod fieri non debet in re tanti momenti

ad quam ſumma cum deliberatione accedendum eſſe ſupra diximus. Deinde quod ſemel placuit diſplicere non debet. Et leuitas ſumma eſt, aliquam per literas in vxorem petere & inuitare, & antequam illa reſpondeat aut reſpondere
2 poſſit animum mutare. Propter † has difficultates & abſurditates Ioannes Andreæ huic malo remedium quærere conatur & vult, vt fiat ratificatio domini conſtituentis. Sed ne ſic quidem medicinam facit. Nam ſi quid pœniteat eum qui procuratorem conſtituat antequam ratificet? Itaque ratificatio hic fruſtra
3 adhiberetur. Itaq; Ioannes † de Imola tutius eſſe ſcribit ſi partes præſentes ratificarent. Quod ſi verum eſt ſequitur per procuratorem aut literas nulla poſſe contrahi ſponſalia, quæ certitudinem habeant. Itaque vt ſimpliciter, quod
4 ſentio dicam † mihi hæc non probantur, qui exiſtimo viri boni eſſe, id quod quis ſcriptis vel verbis promiſerit reipſa præſtare debere, neque audiendum eſſe ſi dicat ſe non perſeueraſſe in propoſito. Nam hoc viro bono indignum eſt, & leuitatem arguit. Vide *conſilium decimum tertium matrimoniale* Quiettæ Cardinalis Germanorum. Eraſmus inter eas hanc quæſtionem refert, quæ multum habet ambiguitatis, vbi per literas aut procuratorem inter abſentes contrahitur matrimonium ſi qui mandarat prius mutet ſententiam, quam ille contraxerit cum puella aut illa per literas reſponderit.

§. 23. SVMMARIA.

1 *Sponſalia an per epiſtolam probentur.*
2 *Epiſtola fidem facit contra eum qui illam ſcripſit etiamſi dato careat.*
3 *Epiſtola non habens ſigillum quid probet.*

1 SEd, an † per epiſtolam ſponſalia probari poſſint, quæritur? Et dicendum pro-
2 bari poſſe. Nam epiſtola † confeſſata fidem facit contra eum qui illam ſcripſit. Dd. *l. admonendi, de iuriurand. l. publice, §. finaliter ff. de indebit.* etiamſi die, loco, conſule, vel vt noſtri loquuntur, Dato careat nihilominus obligat & probat contra ſcribentem. Qua de cauſſa Maximilianus literas puellæ Caroli Ducis Burgundiæ filiæ manu ſcriptas aſſeruandas recte putauit quod ſponſalia iis plene probari poſſent. Probatio autem per epiſtolam firmior erit ſi ſigillum
3 authenticum habeat, Dd. *l. ſi qua per calumniam C. de Epiſcop. & Cleric.* Quod † ſi ſigillum nullum habeat aut negatur eius eſſe qui ſcripſit, ad comparitionem literarum decurrendum eſt. Corazius *libro 3. cap. 2. Miſcellaneor. conſil. matrimon. Germanico 13. num. 26.*

§. 24. SVMMARIA.

1 *Matrimonium an ex eo conuinci poßit, quod vir & mulier in literis vel inſtrumentis blande ſeſe coniuges nominant?*
2 *Epiſtola à coniugibus emiſſa vicem inſtrumenti obtinet.*

3 Titulo

3 *Titulo tenus multa dicuntur quæ aliter ſeſe habent.*

4 *Nominatio vxoris vel mariti quid operetur.*

5 *Sponſam quam eſſe ex eo non conuincitur ſi adoleſcens literis ad puellam datis eam ſponſam nominauerit.*

ILlud etiam controuerti ſolet, an † eo, quod vir & mulier in literis vel inſtrumentis blande ſeſe coniuges nominant conuinci poſſit inter eos eſſe matrimonium. 1
Et quidem exiſtimarunt poſſe argumento à ſimili ducto, quod dominus ſi apud acta ſeruum filium nominauerit, cum liberum faciat. *l. vnic. Cod. de libertat. latin. tollenda.* Et Baldus *conſilio ducenteſimo nonageſimo ſexto.* Vocatio † vxoris eſt ſignum & teſtimonium matrimonii contracti. Deinde quod epiſtola à coniugibus emiſſa vicem inſtrumentorum obtinet. *l. final. de probation.* 2
Sed contra ſentiunt Doctores hac appellatione blanda ſponſalia vel matrimonium non probari, quos ſecutus Corazius *libro tertio Miſcellaneorum capite quarto.* Nam etſi hæc nominatio præſumptionem aliquam gignit, inter perſonas æquales *cap. dicit, 32. quæſtion. 4.* (cum inter æquales matrimonium non præſumatur niſi interueniant inſtrumenta dotalia) tamen probationem plenam non inducit. Itaque ſi literis datis ad ancillam eam ſororem nominauero, inde tamen non efficitur eam meam reuera eſſe ſororem, aut ius vxoris conſequi, *l. non epiſtolis, Cod. de probation.* Nam † titulo tenus multa dicuntur quæ aliter ſeſe habent. Quo ſpectat illud Martialis *libr.* 3
5. Epigrammat.

Cum voco te dominum noli tibi Cinna placere.
Sæpe etiam ſeruum ſic reſaluto meum.

Idem *lib. 1. Epigrammat. 157.*

Cum te non noſſem Dominum Regemq; vocabam:
Cum bene te noui iam mihi Priſcus eris.

Interim tamen nominatio † vxoris vel mariti hoc operatur vt teſtes alioqui inhabiles, his & aliis adminiculis concurrẽtibus habiles fiant. 4
Nã teſtes alioqui inhabiles habiles fiunt ratione adiuncti, hoc eſt, adminiculorum concurrentium. Decius *conſilio 133. columun. 3.* Crotus *tractatu de teſtibus.* Angel. *conſil. 1.* Ex his efficitur † ſi adoleſcens literis ad puellam datis eam ſponſam nominauerit, ex eo non conuinci poſſe eam ſponſam eſſe, ſed alias requiri & quidem pleniores probationes. Idque ob eas, quas ſupra adduximus, rationes. 5

CAPVT X.

§. 1. Sponſalia publice conſtitui debere non clam, quæ clandeſtina Doctores vocant & duplicia ſunt.

§. 2. Cur publice hoc eſt coram teſtibus ſponſalia ineunda ſint.

§. 3. Apud omnes pene gentes id receptum eſſe.

§.4.Iure Canonico ſponſalia clandeſtina non probari ſed tamen non reſcindi idque inter perſonas,quæ ſui iuris ſunt tolerari poſſe.
§.5.Cur ſponſalia clandeſtina prohibita ſint?
§. 6. An iuſiurandum deferendum ſit actori neganti ſponſalia clandeſtina?
§.7. An ſponſalia clandeſtina inter perſonas,quæ ſui iuris ſunt inita,valida ſint,ſi chirographis contrahentium manu exaratis probentur?
§.8.De pœna eorum,qui clandeſtina ſponſalia contrahunt.
§.9.De clandeſtinis ſponſalibus, quæ perſonæ alieno iuri ſubiectæ clam conſtituunt.
§.10. Si ad promiſſionem accedat concubitus vitiatam ducere cogendum, qui vitiauit multis de cauſis.
§.11.Refutatio eorum,qui vitiatam ducendam non eſſe,ſtatuunt.
§.12.Quid ſi paupercula vitiata ſit fide data de coniugio.
§.13.Quid ſi nobilis vitiarit fide de coniugio data.
§.14.An pater ei,qui filiam vitiauit fide de coniugio data etiam inuitus dare cogatur?
§.15.An clandeſtina ſponſalia publicis præferenda ſint?
§.16.An quis impune bina ſponſalia contrahere poſſit?
§.17.An ſponſalia publica anteponēda ſint clandeſtinis, quibus acceſſit concubitus?
§.18.Si is,qui vitium intulit,inficias eat ſe nuptias promiſiſſe,ad iuſiurandum decurrendum eſſe.
§.19.Quid ſi vir,qui iurauit ſe coniugium non promiſiſſe,poſtea alia ducta ſe peieraſſe fateatur.
§ 20.Si quis puellam fide de coniugio clam data vitiauit & poſtea aliam domum duxit ſubſecuta benedictione & nuptiis celebratis.
§.21. An mulier compreſſa & relicta à viro,qui iurauit, aliam ſibi conditionem quærere poſſit,etiamſi conſtat virum peieraſſe.
§.22. Si quis bina ſponſalia palam contraxerit vtra præferenda?
§.23. An ſi prima moriatur cui promiſſum eſt matrimonium ſponſalia cum ſecunda inita conualeſcant.
§. 24. Si qu s bina ſponſalia contraxerit, iurata & iniurata vtra ſint præferenda.
§.25. An matrimonium primo promiſſum ſecundo per concubitum & nuptias conſummato præferendum ſit?
§.26.Quæſtio in Conſiſtorio Sleſuuicenſi agita.
§ 27.An ſi alteruter contrahentium ſciat eum cum quo contrahit ſponſalia ſponſum vel ſponſam eſſe.
§.28.Quid iuris ſi quis primæ promittat coniugium verbis præſentibus ficte prolatis,& deinde ſecundæ ex animo iuratus accedente copula.

§.29.Si

§.29. Si quis primæ coniugium promiſit verbis de futuro & eam compreſſit non animo mariti & poſtea aliæ fidem dedit verbis præſentis temporis.

§.30. Si quis pendente lite cum prima ſponſa, ſponſam ſecundam benedictione ſubſecuta domum ducat.

§. 1. SVMMARIA.

1 *Sponſalia publice debent contrahi.*
2 *Sponſalia publica quæ.*
3 *Sponſalia clandeſtina quæ dicantur.*
4 *Nuptiæ clandeſtinæ quæ dicantur.*
5 *Sponſalia clandeſtina duobus modis accipiuntur.*

HActenus explicauimus, quid ſint ſponſalia, quibus verbis ea contrahantur & per quas perſonas. Nunc quo ritu & ſolennitate ea peragantur dicendũ
eſt. Et quidem † ſponſalia teſtato, hoc eſt, teſtibus adhibitis & publice contrahi 1
debent. Vnde & ſpõſalia † publica dicuntur, quæ palã corã pluribus teſtibus fide 2
dignis conſtituuntur. E contra clandeſtina † ſunt, quæ nullis adhibitis teſtibus 3
inter virum & mulierem clanculum contrahuntur à voce clam ſic nominata,
quod furtim & occulte fiant. Vnde & nuptiæ † clandeſtinæ nominantur, quæ 4
omiſſis ſolennitatibus coeunt. Quales ſunt in noſtris Eccleſiis trinundina denunciatio, ſacerdotis benedictio *c. cum inhibitio*, &c. Sed nos hoc loco de ſpon-
ſalibus † publicis & clandeſtinis non de nuptiis agimus. Quæ duobus modis 5
accipiuntur. 1. ſtricte & proprie, quæ nullis adhibitis teſtibus inter virum & mulierem, & quidem ſui iuris contrahuntur. 2. ἐν πλάτει appellamus clandeſtina ſponſalia, quæ ſine auctoritate parentum contrahuntur inter eas perſonas, quæ ſui iuris non ſunt, ſed in poteſtate κυρίων. Idque ſiue vterque ſiue alteruter tantum ſit in poteſtate parentum ſiue præſentibus teſtibus ſiue clam. Nam & hæc clandeſtina ſponſalia Theologi recentiores nominant non proprie ſed large ſumpto vocabulo, quos nos tanquam bonos authores ſequimur: ita clandeſtina ſponſalia appellantur conſtitutione Regis Friderici II. quæ ſiue parentum, ſiue eorum quæ parentum loco ſunt conſenſu conſtituuntur.

§. 2. SVMMARIA.

1 *Sponſalia cur publice ineunda ſint?*
2 *Sponſalia & nuptias palam faciendas Ethnici etiam ſtatuerunt.*
3 *In ſponſalibus contrahendis teſtes adhiberi ſoliti.*
4 *Nuptias inceſtas palam faciens errore & ignorantia ductus feciſſe præſumitur.*

ETſi autem ſolus conſenſus ſponſalia & nuptias conſtituit, tamen cum omnia in Eccleſia Dei fieri † debeant εὐτάκτως, honeſtas ipſa & decori ratio 1

poſtulat, vt ſicut alii magni momenti actus ita & hic contractus adhibitis & corrogatis propinquis & teſtibus & authoritate eorum, in quorum poteſtate ſunt, ineatur, tum quod nulla ſit conuentio aut obligatio, quæ maiorem deliberationem aut conſultationem requirat, cum matrimonium ſit coniunctio & communicatio animæ corporis & bonorum, quæ omnia hoc vinculo in vnum coaleſcunt, tum quod ea, quæ clam inter virum & mulierem aguntur turpitudinis ſuſpicione laborant, imo dolo inita præſumuntur. Gloſſ. & Bald. *C. de interdict. matrimon. &c.* Vnde recte ille apud Plautum. Malus clandeſtinus eſt amor, damnum eſt merum, & hominibus male de nobis ſentiendi & loquendi occaſionem præbent, γλῶσσα δ' ἀνθρώπων φιλοκέρτομός ἐστιν, vt ait Muſæus. His de cauſis & vt clandeſtina omnis vitetur ſuſpicio recte leges ſponſalia, quæ clam & furtim fiunt improbant cum nihil aliud ſint quam vitiorum & voluptatum illecebræ. Quo ſpectat illud Catulli

Parcite huic iubeo ſeu vir ſeu fœmina ſias,
Obuia celari vult ſua furta Venus.

2 Qua de cauſſa † etiam Ethnici naturam ducem ſecuti palam ſponſalia & nuptias faciendas ſtatuerunt. Quod eleganter Demoſthenes explicat *in Oratione in Oenotorem* his verbis: Neque enim in tali contractu quiſquam nullos teſtes adhiberet. Imo his de cauſſis & nuptias celebramus & maxime neceſſarios inuitamus, quod non res leuis agatur, ſed vita ſororum & filiarum alienæ fidei committitur, quæ vt in tuto collocetur ſumma cura prouidemus. Quo ſpectat illud Euariſti Papæ *30. quæſtion. 5. cap. 1. & ſequen.* Non aliter legitimum fit coniugium niſi à *κυρίοις* vxor petatur & à parentibus & propinquioribus deſponſetur. Quod, vt dixi, clandeſtina omnia odioſa ſint, ideoque veteres negocia magni momenti, non in occulto, ſed in maxima frequentia populi peragi & expediri voluerunt. Ita emancipatio fiebat quinque teſtibus præſentibus & libripende, teſte Theophilo *inſtitut. Alexander ab Alexandro.* Et in
3 ſponſalibus contrahendis & ritu, quo mulier conueniebat in viri manum decem teſtes adhiberi ſolitos ex Ambroſio colligitur *libro ad virginem lapſam capit. 5.* hic verbis. Si inter decem, inquit, teſtes confectis ſponſalibus nuptiis conſummatis, quæuis fœmina coniuncta mortali ſine magno periculo adulterium, &c. Vlpianus *in fragmentis tit. 9.* Farre conuenitur in manum certis verbis & decem teſtibus præſentibus. Ita & diuortia rata non erant, niſi ſeptem ciuibus Romanis puberibus adhibitis præter libertum. Et Plato non vult fideiuſſiones ratas eſſe niſi quis palam fideiubeat, & coram tribus teſtibus ſi ſumma ſit citra mille drachmas: ſi vltra mille drachmas, quinque vult teſtes adhiberi. *lib. 12. de legibus.* Ita Booz decem adhibet teſtes vt paulo poſt dicetur. Idque etiam in acta referebatur *l. nullum, Cod. de diuort. & repud.* Et teſtamentis ſeptem teſtes adhibendos leges præcipiunt. Quanto magis in fœdere hoc ſacroſancto & indiſſolubili, vbi de facultatibus quæſtio non eſt ſed vita liberorum noſtrorum alienæ fidei committitur bonorum virorum teſtimonium adhiben-

hibendum eſt. Nam quæ publice tranſiguntur, bona fide contrahi creduntur. Quintilianus *libro 5. inſtitut. cap. 10.* Vt ſi dicam bona mente factum ideoque palam, mala ideoque ex inſidiis noctu & in ſolitudine. Ita clandeſtinæ nuptiæ odioſæ ſunt & plenæ ſuſpicionis, palam celebratæ omni culpa vacant, *l. vltim. de ritu nuptiar.* Ideoque *lib. 6. Achillis Statii amatoriarum*, ita Clitipho argumentatur. Confidebam, inquit, argumentis conuicturum me nequaquam mœchum eſſe propterea, quod palam nuptiæ factæ ſunt. Et Hypſipile apud Ouidium Iaſoni exprobrans ſe deſertam.

Non ego ſum furtim tibi cognita, pronuba Iuno
Adfuit, & ſertis tempora vinctus Hymen.

quaſi dicat, nuptiis legitimis tibi ſociata ſum. Adde quod etiam † nuptias inceſtas palam faciens errore & ignorantia ductus feciſſe præſumitur & quodammodo excuſatur, ſecus ſi clam id feciſſet, nam dolo id feciſſe præſumitur. 4
l. ſi adulterium §. iidem Pollioni, in verbis vtique ſi error, Cod. de inceſtis nuptiis. Et vitandæ ſuſpicionis cauſſa ſolennitates illæ celebritateſque nuptiarum in vſum vitæ apud Romanos deductæ fuerunt, de quibus *in l. donationem, & l. à Caligato Cod. de nuptiis*, vt hac ratione toti vrbi innoteſceret, maritum & vxorem palam, hoc eſt, in conſpectu totius populi coniunctos eſſe, eoſque qui ex iis naſcuntur liberos eſſe ex legitimo matrimonio conceptos. Quibus obiici non poteſt, quod apud Calphurnium Flaccum *declamation. 44.* obiicit. Non eſt, inquit, filius tuus, nuptiis enim ſolennibus non eſt natus. Et quod pater raptori diuiti obiicit apud Senecam *declamat. vltim. lib. 8.* Delicatus diues, inquit, qui etiam inter naufragia amare poteſt matrimonii celebritatem remoto angulo ruris abſcōdit. Et Nauſicaa Alcinoi filia apud Homerum *Odyſ. lib. 6.* Ego, inquit, vehementer iraſcerer puellæ, quæ patris matriſve iniuſſu ante nuptias manifeſtas alienis miſcetur viris. Et apud Apuleium Venus ratiocinatur, non eſſe legitimas nuptias inter Cupidinem & Pſychen, quod res acta ſit furtim, ſine teſtibus patre non conſentiente. Apud Muſæum queritur Ero ſe non poſſe palam legitimis nuptiis coniungi Leandro, quod parentes non conſenſerint. ἀφαδὸν οὐ δυνάμεϑα γάμοις ὁσίοισι πελάσσαι οὐ γὰρ ἐμοῖς τοκέεσσιν ἐπήνδανεν. Et furtiuum cubile appellat Theocritus ſponſalia clandeſtina *Idill. 27.* ἀνίστατο φωρίοις εὐνᾶς. Conſurgit lectus furtiuus. Et furtiuæ nuptiæ.

§. 3. SVMMARIA.

1 *Sponſalia & nuptiæ apud omnes gentes palam fiebant.*
2 *Sponſalia apud Germanos inter pocula fiebant.*
3 *Sponſalia etiam apud Barbaros publice contrahuntur, & quidem in templo.*

QVibus de cauſſis veteres † Hebræi, Græci, & Romani, & reliquæ gentes, quæ ſapientiæ laude claruerunt ſponſalia & nuptias palam fieri voluerunt 1
clan-

clandeſtinas nuptias & in ſolitudine factas damnarunt, Booz Rutham ducturus decem ſenatores in curiã corrogauit, qui teſtimonium ferrẽt,ſe omnia bona Elemelechi acquiſiuiſſe & Ruthã Moabitidem Machlonis viduam in vxorem duxiſſe. Vos,inquit,hodie teſtes eritis. *Rutha cap.* 4. Idem ex Philone Iudæo colligitur *in lib. de legib. ſpecialib.* Sponſalia, inquit, non minus quam nuptiæ valent, quando in ſolenni amicorum conuentu viri & mulieris nomina inſcribuntur tabulis. Eumque morem Iudæos ſemper retinuiſſe ex Pandectis eorum conſtat. Verba ſupra adſcripſimus. Mulier deſpondetur vel arrha interueniente vel ſcriptura vel concubitu [*fectiol deideka*] hoc eſt, omnia præſentibus teſtibus peragi debent. Apud Græcos id vſitatiſſimum fuiſſe argumento ſunt illa, quæ nos ex Demoſthene annotauimus. Quod & ex Demoſtenis *oratione contra Eubulidem* patet. Verba hæc ſunt. Protomachius pauper erat. Cum autem puella locuples hæreditate, ad eum veniſſet, elocaturus matrem meam Theocrito patri meo familiari ſuo perſuadet vt eam ducat. Sic deſpondetur patri meo mater per Timocratem Melitenſem, præſentibus vtriuſque patruis & aliis teſtibus. Item primum vobis teſtes adducam, qui adfuerunt cum mihi Polyeuctus deſpõderat filiam 40. minis promiſſis. Item *in Oratione in Spudiam.* Sed & Romanos eandem rationem ſecutos eſſe Plinius *lib.* 1. *epiſtolarum* innuit, cuius verba hæc ſunt. Nam ſi quem interroges hodie quid egiſti? reſpondet, officio togæ virilis interfui, ſponſalia aut nuptias frequentaui. Idque vt plurimum fiebat amicis ad conuiuium inuitatis & commeſſationibus adhibitis. Conuiuium autem ſponſę pater præbebat, vt oſtendunt verba Ciceronis *ad Atticum*, Craſſipedi ſponſalia dedi cui conuiuio Quintus tuus defuit. Et apud Statium *lib.* 2. *Thebaid.* Adraſtus filias ſuas deſpondet, amicis ad conuiuium inuitatis. Quo ſpectat illud Senecæ. Surgã ad ſponſalia quia promiſi, etſi non concoxerim, ſed non ſi febricitauero *lib. de benefic.* Ita Octauius Cæſar, Antonius & Pompeius, cũ vna cœnarent & de pace agerẽt, Pompeii filia Libonis neptis deſpõſa eſt Marcello nepoti Antonii Cæſaris ſororis filio. Appian. *lib.* 5. *de bell. ciuil.* Africanus itẽ Scipio filiã ſuam Gracho deſpondit, cum Senatus in Capitolio cœnaret, ſuntq; ſpõſalia in publicum
2 ſolenne facta, vt Liuii verbis vtar. *libr. de bello Macedonic.* Sed & † Germanorum mos fuit vt de rebus aliis ita & de ſponſalibus inter pocula decernere, vt refert Tacitus *libello de moribus Germanorum.* Verba quia elegantiſſima ſunt adſcribenda putaui. Sed & de reconciliandis inuicem inimicis & iungendis affinitatibus & vlciſcendis principibus, de pace denique ac bello plerumq; in conuiuiis conſultãt, tanquam nullo magis tempore ad ſimplices cogitationes pateat animus aut ad magnas incaleſcat. Gens nec aſtuta nec callida aperit adhuc ſecreta pectoris licentia ioci. Ergo detecta & nuda omnium mens poſtero die retractatur & ſalua vtriuſque temporis ratio eſt. Deliberant dum fingere neſciunt. Conſtituunt cum errare non poſſunt. Quod etiam Alexander ab Alexand. notauit. Et ne quis hunc morem tanquam barbarum damnet, idem de Perſis refert Herodotus & Strabo, qua de re infra latius. Idq; adhuc hodie in pleriſque Germaniæ

locis

locis obtinet, vſque adeo vt vulgus exiſtimet, ſponſalia non recte inita eſſe niſi pocula & comeſſationes accedant Atque ipſum conuiuium ſponſalia appellãt, quod & Cicero feciſſe videtur: ſponſalia Craſſipedi dedi: ſed longe falluntur. Nec enim conuiuium ſponſalia conſtituit ſed neceſſarii & propinqui inuitantur quo ſponſalibus interſint, eaque rite peracta eſſe teſtes ſint, vt ait Plutarchus vt poſtea rebus bene conſtitutis & abſolutis ſeſe oblectent, & hilares præbeant conuiuiũ pararur. Eſt enim vt ait Plutarchus, *ἡ τράπεζα ὡς ἐν τοῖς μάλιστα φιλότοιος.* Quod tamen de ſubſtantia contractus non eſt. *c. 1. de ſponſal.* vbi Pontifex ſtatuit in ſponſalibus verba ſpectanda non ritus aut cõſuetudines regionis, quos quæque peculiares habet. Ideoque non magnopere curandum, quid Franci, quid Saxones ſequantur, &c. In primitiua quoque Eccleſia ſponſalia in præſentia amicorum ab vtraque parte inuitatorum inita eſſe, *ex c. noſtrates* colligitur *30. q. 5.* in verbis: Poſtquam arrhis ſponſam ſibi ſponſus per digitum fidei annulo inſignitum deſponderit dotemque vtrique placitam ſponſus ex ſcripto coram inuitatis ab vtraq; parte tradiderit. Poſtremo ſponſalia palam conſtituenda ſunt, ea de cauſa tum quod clandeſtina omnia & ſolitudo præſertim in ſponſalibus contrahendis ſuſpicione laborat vt iam explicatum eſt, tum, quod ea litibus & periuriis materiam præbent ideoque merito damnandæ. Nam vt experientia teſtatur, ſæpe vir mulierem blanda oratione & ſollicitando allicit & permouet vt fidem furtim & clanculum det nunquam datura ſi coram amicis res & palam ageretur. Paulo poſt re bene perpenſa alterutrum facti pœnitet, neque ſeſe extricare aliter poteſt niſi inficias eat & peieret. Qua de cauſa ſponſalia etiam prohibenda cenſet Bonauentura *diſtinct. 27. q. 5.* His adde, quod coniugium ſit ordo ſocietatis humanæ publicus & actus publicus, & qui palam coram Eccleſia ſuſcipi, acceptari & expediri debet; æquum eſt igitur vt & is publice inchoetur & conſtituatur adhibitis teſtibus qui iudici fidem facere poſſint. Cum vt Deus ipſe affirmat, in ore duorum & trium omne conſiſtat teſtimonium. Vbi autem duo clam & in remoti iuris angulo, vt ille inquit, ſibi mutuo fidem dant & coniugium promittunt, nemo pro certo affirmare poreſt, vtrum reuera promiſſio facta ſit, cum vir & vxor, & qui hos in pleriſque imitantur, ſponſus & ſponſa vnum ſint corpus & vno ore loqui videantur, ita vt illorum teſtimonio parum aut nihil tribuẽdum ſit, neq; de matrimonio aliquid ſtatui poſſit. Quam ego rationem Theologis placuiſſe video. Ergo quo his incommoditatibus occurratur & vt coniuges publicum teſtimonium habeant, quod non tantum ad honeſtatem & tanquillitatem pertinet, ſed etiam conſcientiam in rebus aduerſis erigit & conſolatur palam ſponſalia ineunda ſunt. Et in eo veteres tanquam bonos authores imitabimur, qui, vt ſupra demonſtrauimus, fas eſſe non putarunt vt puellæ ſemetipſas deſponderent, tantum abeſt, vt clam nullis adhibitis teſtibus quicquam de ſe promittere poſſent. Nam & ſponſalia etiam teſtibus præſentibus inita leuitate & malitia contrahentium in dubium vocari videmus vt recte illud Plauti ad noſtra tempora accommodari poſſit.

Hac ætas non multum fidei gerit,
Tabulæ notantur, adſunt teſtes duodecim.
Tempus locumq́; ſcribit actuarius,
Tamen inuenitur Rhetor qui factum neget.

Itaque apud Terentium Phormio recte ſibi proſpicere cupiens, teſtes adhibet vt ex his verbis colligitur:

Argentum, inquit,
Hoc temere nunquam mittam ego à me,
Quin teſtes adhibeam cui dem & quare dem,
3 *Commemorabo.* Atque ea in re haud ſcio an homines barbari etiam hodie Chriſtianis ſint anteponendi, vt Perſæ, Afri, apud quos omnia ſponſalia publice contrahuntur, & quidem in templo. Nam pater deſpondens filiam viro, templum ingreditur quo ſponſus & ſponſa conueniunt. Comitantur eos parẽtes, & genere proximi accerſuntur. Notarii duo qui pacta dotalia omnib. præſentibus conſcribunt. Ioan. Leo late *in deſcriptione Africæ*, & alii, qui Palæſtinam & Turciam peragrarunt, qui & hoc adiiciũt, apud iudicem quem Cadin appellant ſponſalia omnia contrahi & pacta ſponſalia conſcribi. Idque pro lege ſtatuendum eſſe Eraſmus monet, ita enim fore, vt cõtrouerſiæ, quæ ex verbis præſentibus & futuris naſcuntur, magna ex parte tollantur, nimirum ſi proceres Eccleſiæ dignarentur ſtatuere nullum matrimonium prius eſſe ratum, quam apud Magiſtratus ad hoc deſignatos adhibitis teſtibus clare conceptis verbis vterque ſobrius ac liber alteri condicat coniugium, eaque verba ſcripto ſeruentur, & vt matrimonium non ſit, donec apud iudices & teſtes à ſobriis ac liberis ſolennibus verbis declaratus ſit matrimonialis conſenſus, vt Eraſmi verbis vtar.

§ 4. SVMMARIA.

1 *Sponſalia clandeſtina ius canonicum non probat.*
2 *Coniugium ſe clam promiſiſſe ſi quis ſui iuris fateatur & tamen dicat ſe non teneri q; clam promiſerit & quod eum facti pœniteat an ſit audiendus.*
3 *Conſtitutio Friderici II. Regis Daniæ.*

1 SEd nec † ius canonicum ſponſalia clandeſtina probat, idque ex eo colligitur, quod eos, qui clam ſponſalia ineunt grauiter peccare & culpandos eſſe vno ore affirmant, *cap. final. de clandeſtin. deſponſat. c. aliter 30. quæſt. 5.* Panormitan. *c. 1. de clandeſt. deſponſat.* Bonauentur. *diſtinct. 27. q. 5.* Item quod magiſtratus ea prohibere poſſit. Panor. *c. cum inhibi. de clandeſt. deſponſ.* propter eas, quas modo attulimus rationes, & quod omnia clandeſtina ſuſpicione laborant. Ita electio clam facta nulla eſt, *cap. quia propter, de elect. & cap. final. eod. T. lib 6.* Et collatio beneficii clam facta ſuſpicione non caret. Interim tamen ſponſalia eam ob cauſam quod clam inita ſunt, non infirmari Dd. ſentiunt, quamuis non ſint abſque peccato, vt Bonauen-

aruentura loquitur. Quo ſpectat vox illa, clandeſtinitas ſola non vitiat matrimonium. Quam ego tum demum veram exiſtimauerim, ſi perſona ſui iuris, hoc eſt, qui in *κυρίων* poteſtate non ſunt, quales ſunt viduæ & virilis ſexus perſonæ parentibus aut tutoribus non ſubiectæ, matrimonium prom ſerint clam, eamque promiſſionem libera voluntate coram teſtibus profiteantur & reiicerent, hoc eſt, ſponſalia quæ clam contraxerunt, ambo in aliorum præſentia publicauerint & rata habuerint. Vel per alia indicia ea probari poſſint. Dd. *Rubrica de clandeſtin. deſponſat.* & ibi Alexander *cap. ſi quis §. his ita 30. quæſt. 5. c. 1.* Nam ſi qui, inquit, in occulto contraxerunt, eundem conſenſum manifeſto profiteantur, tum vtique propria voluntas ſuffragatur, & legitima vota ſuccurrunt ad ſanciendum coniugium, quod prius occulte fuerat contractum. Quæ verba Petrus Lombardus in ſententias ſuas inſeruit *libro quarto ſententiarum, diſtinct. 28* & addit. Voluntatem in occulto ſuffragari, vt fiat coniugium manifeſto vero expreſſum ſuffragari ſanciat & roboret, vt liberum ſit Eccleſiæ de hoc iudicare ſi res poſtulet. Hoc eſt, promiſſio clam aditum patefaciat & viam ſternit ad conſtituenda ſponſalia quæ poſtea ſubſequente & palam iterata priori clandeſtina promiſſione adhibitis teſtibus roborantur & firmantur. Cuius rei exemplum elegantiſſimum ſupra ex hiſtoria Ruthæ citauimus. Nam Booz promittit noctu clam ſe Rutham ducere velle, ſiquidem eam propinquior ducere nolit. Quæ promiſſio licet clam facta procul dubio obligauit Boozum, vt quę ſui iuris viduæ fidem dediſſet, quæ & ipſa per ſe ſponſalia contrahere poteſt vt ſupra late tradidimus. Sed quia ea alterutrius inficiatione infringi poſſet, & ſpõſalia publice cõſtituenda ſunt, ea de cauſa Booz ſponſalia noctu & clam inita mane publicat, & adhibitis teſtibus promiſſionem factam profitetur his verbis. Vos teſtes eritis, me Rutham Machlonis viduam in vxorem accipere. De qua promiſſione coram teſtibus facta Eccleſia iudicare poteſt. Ex quibus efficitur, ſi quis ſui iuris fateatur ſe † coniugium clam promiſiſſe, & tamen ſe non teneri 2 cauſetur, quod clam promiſerit & quod eam facti pœniteat, eum audiendum non eſſe. Sed cum promiſſionem clam factam profiteatur, teneri exiſtimauerim.

Idque noua conſtitutione in Saxonia ſuperiori ſancitum eſt; cuius ſumma eſt ſponſalia clandeſtina nõ ſubſiſtere, etiam vno teſte pręſente inita, niſi in pręſentia virorum honeſtorum reiterentur. Rubrica Vom Ehegelöbnüß / §. Wo aber zwo Perſonen.

Huc ſpectat † conſtitutio Friderici II. Regis Daniæ, qua cauetur ſponſalia 3 clandeſtina, & ſcripturas quibus mutuo ſibi promittunt coniugium clam vir & mulier non valere neque attendi debere. Item ſponſalia clandeſtina, quæ à perſonis ſui iuris, & quæ ea ætate ſunt, vt in ſui ipſius traditionem conſentire poſſunt contrahuntur, non vſque adeo damnari, dummodo vtriuſque confeſſione vel aliis indiciis probari poſſint, vt literis manu contrahentium exaratis, arrhis datis, & ſimilibus argumentis, *capite ſi*

 quis

ad quam ſumma cum deliberatione accedendum eſſe ſupra diximus. Deinde quod ſemel placuit diſplicere non debet. Et leuitas ſumma eſt, aliquam per literas in vxorem petere & inuitare, & antequam illa reſponderat aut reſpondere
2 poſſit animum mutare. Propter † has difficultates & abſurditates Ioannes Andreæ huic malo remedium quærere conatur & vult, vt fiat ratificatio domini conſtituentis. Sed ne ſic quidem medicinam facit. Nam ſi quid pœniteat eum qui procuratorem conſtituat antequam ratificet? Itaque ratificatio hic fruſtra
3 adhiberetur. Itaq; Ioannes † de Imola tutius eſſe ſcribit ſi partes præſentes ratificarent. Quod ſi verum eſt ſequitur per procuratorem aut literas nulla poſſe contrahi ſponſalia, quæ certitudinem habeant. Itaque vt ſimpliciter, quod
4 ſentio dicam † mihi hæc non probantur, qui exiſtimo viri boni eſſe, id quod quis ſcriptis vel verbis promiſerit reipſa præſtare debere, neque audiendum eſſe ſi dicat ſe non perſeueraſſe in propoſito. Nam hoc viro bono indignum eſt, & leuitatem arguit. Vide *conſilium decimum tertium matrimoniale* Quietæ Cardinalis Germanorum. Eraſmus inter eas hanc quæſtionem refert, quæ multum habet ambiguitatis, vbi per literas aut procuratorem inter abſentes contrahitur matrimonium ſi qui mandarat prius mutet ſententiam, quam ille contraxerit cum puella aut illa per literas reſponderit.

§. 23. SVMMARIA.

1 *Sponſalia an per epiſtolam probentur.*
2 *Epiſtola fidem facit contra eum qui illam ſcripſit etiamſi dato careat.*
3 *Epiſtola non habens ſigillum quid probet.*

1 SEd, an † per epiſtolam ſponſalia probari poſſint, quæritur? Et dicendum pro-
2 bari poſſe. Nam epiſtola † confeſſata fidem facit contra eum qui illam ſcripſit. Dd. *l. admonendi, de iureiurand. l. publice, §. finaliter ff. de indebit.* etiamſi die, loco, conſule, vel vt noſtri loquuntur, Dato careat nihilominus obligat & probat contra ſcribentem. Qua de cauſſa Maximilianus literas puellæ Caroli Ducis Burgundiæ filiæ manu ſcriptas aſſeruandas recte putauit quod ſponſalia iis plene probari poſſent. Probatio autem per epiſtolam firmior erit ſi ſigillum
3 authenticum habeat, Dd. *l. ſi qua per calumniam C. de Epiſcop. & Cleric.* Quod † ſi ſigillum nullum habeat aut negatur eius eſſe qui ſcripſit, ad comparitionem literarum decurrendum eſt. Corazius *libro 3. cap. 2. Miſcellaneor. conſil. matrimon. Germanico 13. num. 26.*

§. 24. SVMMARIA.

1 *Matrimonium an ex eo conuinci poſſit, quod vir & mulier in literis vel inſtrumentis blande ſeſe coniuges nominant?*
2 *Epiſtola à coniugibus emiſſa vicem inſtrumenti obtinet.*

3 Titulo

3 *Titulo tenus multa dicuntur quæ aliter ſeſe habent.*
4 *Nominatio vxoris vel mariti quid operetur.*
5 *Sponſam quam eſſe ex eo non conuincitur ſi adoleſcens literis ad puellam datis eam ſponſam nominauerit.*

ILlud etiam controuerti ſolet, an † eo, quod vir & mulier in literis vel inſtrumentis blande ſeſe coniuges nominant conuinci poſſit inter eos eſſe matrimonium. 1
Et quidem exiſtimarunt poſſe argumento à ſimili ducto, quod dominus ſi apud acta ſeruum filium nominauerit, cum liberum faciat. *l. vnic. Cod. de libertat. latin. tollenda.* Et Baldus *conſilio ducenteſimo nonageſimo ſexto.* Vocatio † vxoris eſt ſignum & teſtimonium matrimonii contracti. Deinde quod epiſtola à coniugibus emiſſa vicem inſtrumentorum obtinet. *l. final.* 2
de probation. Sed contra ſentiunt Doctores hac appellatione blanda ſponſalia vel matrimonium non probari, quos ſecutus Corazius *libro tertio Miſcellaneorum capite quarto.* Nam etſi hæc nominatio præſumptionem aliquam gignit, inter perſonas æquales *cap. dicit, 32. quæſtion. 4.* (cum inter æquales matrimonium non præſumatur niſi interueniant inſtrumenta dotalia) tamen probationem plenam non inducit. Itaque ſi literis datis ad ancillam eam ſororem nominauero, inde tamen non efficitur eam meam revera eſſe ſororem, aut ius vxoris conſequi, *l. non epiſtolis, Cod. de probation.* Nam † titulo tenus multa dicuntur quæ aliter ſeſe habent. Quo ſpectat illud Martialis *libr.* 3
5. Epigrammat.

Cum voco te dominum noli tibi Cinna placere.
Sæpe etiam ſeruum ſic reſaluto meum.

Idem *lib. 1. Epigrammat. 157.*

Cum te non noſſem Dominum Regemq; vocabam:
Cum bene te noui iam mihi Priſcus eris.

Interim tamen nominatio † vxoris vel mariti hoc operatur vt teſtes alioqui inhabiles, his & aliis adminiculis concurrẽtibus habiles fiant. Nã teſtes alioqui 4
inhabiles habiles fiunt ratione adiuncti, hoc eſt, adminiculorum concurrentium. Decius *conſilio 133. columm. 3.* Crotus *tractatu de teſtibus.* Angel. *conſil. 1.* Ex his efficitur † ſi adoleſcens literis ad puellam datis eam ſponſam nominauerit, 5
ex eo non conuinci poſſe eam ſponſam eſſe, ſed alias requiri & quidem pleniores probationes. Idque ob eas, quas ſupra adduximus, rationes.

CAPVT X.

§. 1. Sponſalia publice conſtitui debere non clam, quæ clandeſtina Doctores vocant & duplicia ſunt.
§. 2. Cur publice hoc eſt coram teſtibus ſponſalia ineunda ſint.
§. 3. Apud omnes pene gentes id receptum eſſe.

§.4.Iure Canonico ſponſalia clandeſtina non probari ſed tamen non reſcindi idque inter perſonas,quæ ſui iuris ſunt tolerari poſſe.

§.5.Cur ſponſalia clandeſtina prohibita ſint?

§. 6. An iuſiurandum deferendum ſit actori neganti ſponſalia clandeſtina?

§.7. An ſponſalia clandeſtina inter perſonas,quæ ſui iuris ſunt inita,valida ſint,ſi chirographis contrahentium manu exaratis probentur?

§.8.De pœna eorum,qui clandeſtina ſponſalia contrahunt.

§.9.De clandeſtinis ſponſalibus, quæ perſonæ alieno iuri ſubiectæ clam conſtituunt.

§.10. Si ad promiſſionem accedat concubitus vitiatam ducere cogendum, qui vitiauit multis de cauſis.

§.11.Refutatio eorum,qui vitiatam ducendam non eſſe,ſtatuunt.

§.12.Quid ſi paupercula vitiata ſit fide data de coniugio.

§.13.Quid ſi nobilis vitiarit fide de coniugio data.

§.14.An pater ei,qui filiam vitiauit fidè de coniugio data etiam inuitus dare cogatur?

§.15.An clandeſtina ſponſalia publicis præferenda ſint?

§.16.An quis impune bina ſponſalia contrahere poſſit?

§.17.An ſponſalia publica anteponēda ſint clandeſtinis, quibus acceſſit concubitus?

§.18.Si is,qui vitium intulit,inficias eat ſe nuptias promiſiſſe,ad iuſiurandum decurrendum eſſe.

§.19.Quid ſi vir,qui iurauit ſe coniugium non promiſiſſe,poſtea alia ducta ſe peieraſſe fateatur.

§ 20.Si quis puellam fide de coniugio clam data vitiauit & poſtea aliam domum duxit ſubſecuta benedictione & nuptiis celebratis.

§.21. An mulier compreſſa & relicta à viro,qui iurauit, aliam ſibi conditionem quærere poſſit,etiamſi conſtat virum peieraſſe.

§.22. Si quis bina ſponſalia palam contraxerit vtra præferenda?

§.23. An ſi prima moriatur cui promiſſum eſt matrimonium ſponſalia cum ſecunda inita conualeſcant.

§. 24. Si qu s bina ſponſalia contraxerit, iurata & iniurata vtra ſint præferenda.

§.25. An matrimonium primo promiſſum ſecundo per concubitum & nuptias conſummato præferendum ſit?

§.26.Quæſtio in Conſiſtorio Sleſuuicenſi agita.

§ 27.An ſi alteruter contrahentium ſciat eum cum quo contrahit ſponſalia ſponſum vel ſponſam eſſe.

§.28.Quid iuris ſi quis primæ promittat coniugium verbis præſentibus ficte prolatis,& deinde ſecundæ ex animo iuratus accedente copula.

§.29.Si

§.29. Si quis primæ coniugium promiſit verbis de futuro & eam compreſſit non animo mariti & poſtea aliæ fidem dedit verbis præſentis temporis.

§.30. Si quis pendente lite cum prima ſponſa, ſponſam ſecundam benedictione ſubſecuta domum ducat.

§. 1. SVMMARIA.

1 *Sponſalia publice debent contrahi.*
2 *Sponſalia publica quæ.*
3 *Sponſalia clandeſtina quæ dicantur.*
4 *Nuptiæ clandeſtinæ quæ dicantur.*
5 *Sponſalia clandeſtina duobus modis accipiuntur.*

HActenus explicauimus, quid ſint ſponſalia, quibus verbis ea contrahantur & per quas perſonas. Nunc quo ritu & ſolennitate ea peragantur dicendũ eſt. Et quidem † ſponſalia teſtato, hoc eſt, teſtibus adhibitis & publice contrahi 1
debent. Vnde & ſpõſalia † publica dicuntur, quæ palã corã pluribus teſtibus fide 2
dignis conſtituuntur. E contra clandeſtina † ſunt, quæ nullis adhibitis teſtibus 3
inter virum & mulierem clanculum contrahuntur à voce clam ſic nominata, quod furtim & occulte fiant. Vnde & nuptiæ † clandeſtinæ nominantur, quæ 4
omiſſis ſolennitatibus coeunt. Quales ſunt in noſtris Eccleſiis trinundina denunciatio, ſacerdotis benedictio *c. cum inhibitio*, &c. Sed nos hoc loco de ſponſalibus † publicis & clandeſtinis non de nuptiis agimus. Quæ duobus modis 5
accipiuntur. 1. ſtricte & proprie, quæ nullis adhibitis teſtibus inter virum & mulierem, & quidem ſui iuris contrahuntur. 2. ἐν πλάτει appellamus clandeſtina ſponſalia, quæ ſine auctoritate parentum contrahuntur inter eas perſonas, quæ ſui iuris non ſunt, ſed in poteſtate κυρίων. Idque ſiue vterque ſiue alteruter tantum ſit in poteſtate parentum ſiue præſentibus teſtibus ſiue clam. Nam & hæc clandeſtina ſponſalia Theologi recentiores nominant non proprie ſed large ſumpto vocabulo, quos nos tanquam bonos authores ſequimur: ita clandeſtina ſponſalia appellantur conſtitutione Regis Friderici II. quæ ſiue parentum, ſiue eorum quæ parentum loco ſunt conſenſu conſtituuntur.

§. 2. SVMMARIA.

1 *Sponſalia cur publice ineunda ſint?*
2 *Sponſalia & nuptias palam faciendas Ethnici etiam ſtatuerunt.*
3 *In ſponſalibus contrahendis teſtes adhiberi ſoliti.*
4 *Nuptias inceſtas palam faciens errore & ignorantia ductus feciſſe præſumitur.*

ETſi autem ſolus conſenſus ſponſalia & nuptias conſtituit, tamen cum omnia in Eccleſia Dei fieri † debeant εὐτάκτως, honeſtas ipſa & decori ratio 1

poſtulat, vt ſicut alii magni momenti actus ita & hic contractus adhibitis & corrogatis propinquis & teſtibus & authoritate eorum, in quorum poteſtate ſunt, ineatur, tum quod nulla ſit conuentio aut obligatio, quæ maiorem deliberationem aut conſultationem requirat, cum matrimonium ſit coniunctio & communicatio animæ corporis & bonorum, quæ omnia hoc vinculo in vnum coaleſcant, tum quod ea, quæ clam inter virum & mulierem aguntur turpitudinis ſuſpicione laborant, imo dolo inita præſumuntur. Gloſſ. & Bald. *C. de interdict. matrimon. &c.* Vnde recte ille apud Plautum. Malus clandeſtinus eſt amor, damnum eſt merum, & hominibus male de nobis ſentiendi & loquendi occaſionem præbent, γλῶσσα δ' ἀνθρώπων φιλοκέρτομός ἐστιν, vt aut Muſæus. His de cauſis & vt clandeſtina omnis vitetur ſuſpicio recte leges ſponſalia, quæ clam & furtim fiunt improbant cum nihil aliud ſint quam vitiorum & voluptatum illecebræ. Quo ſpectat illud Catulli

Parcite huic iubeo ſeu vir ſeu fœmina fias,
Obuia calari vult ſua furta Venus.

2 Qua de cauſſa † etiam Ethnici naturam ducem ſecuti palam ſponſalia & nuptias faciendas ſtatuerunt. Quod eleganter Demoſthenes explicat *in Oratione in Oenotorem* his verbis: Neque enim in tali contractu quiſquam nullos teſtes adhiberet. Imo his de cauſſis & nuptias celebramus & maxime neceſſarios inuitamus, quod non res leuis agatur, ſed vita ſororum & filiarum alienæ fidei committitur, quæ vt in tuto collocetur ſumma cura prouidemus. Quo ſpectat illud Euariſti Papæ *30. quæſtion. 5. cap. 1. & ſequen.* Non aliter legitimum ſit coniugium niſi à κυρίοις vxor petatur & à parentibus & propinquioribus deſponſetur. Quod, vt dixi, clandeſtina omnia odioſa ſint, ideoque veteres negocia magni momenti, non in occulto, ſed in maxima frequentia populi peragi & expediri voluerunt. Ita emancipatio fiebat quinque teſtibus præſentibus & libripende, teſte Theophilo *inſtitut. Alexander ab Alexandro.* Et in
3 ſponſalibus contrahendis & ritu, quo mulier conueniebat in viri manum decem teſtes adhiberi ſolitos ex Ambroſio colligitur *libro ad virginem lapſam capit. 5.* hic verbis. Si inter decem, inquit, teſtes confectis ſponſalibus nuptiis conſummatis, quæuis fœmina coniuncta mortali ſine magno periculo adulterium, &c. Vlpianus *in fragmentis tit. 9.* Farre conuenitur in manum certis verbis & decem teſtibus præſentibus. Ita & diuortia rata non erant, niſi ſeptem ciuibus Romanis puberibus adhibitis præter libertum. Et Plato non vult fideiuſſiones ratas eſſe niſi quis palam fideiubeat, & coram tribus teſtibus ſi ſumma ſit citra mille drachmas: ſi vltra mille drachmas, quinque vult teſtes adhiberi. *lib. 12. de legibus* Ita Booz decem adhibet teſtes vt paulo poſt dicetur. Idque etiam in acta referebatur *l. nullum, Cod. de diuort. & repud.* Et teſtamentis ſeptem teſtes adhibendos leges præcipiunt. Quanto magis in fœdere hoc ſacroſancto & indiſſolubili, vbi de facultatibus quæſtio non eſt ſed vita liberorum noſtrorum alienæ fidei committitur bonorum virorum teſtimonium adhiben-

hibendum eſt. Nam quæ publice tranſiguntur, bona fide contrahi creduntur. Quintilianus *libro 5. inſtitut. cap. 6.* Vt ſi dicam bona mente factum ideoque palam, mala ideoque ex inſidiis noctu & in ſolitudine. Ita clandeſtinæ nuptiæ odioſæ ſunt & plenæ ſuſpicionis, palam celebratæ omni culpa vacant, *l. vltim. de ritu nuptiar.* Ideoque *lib. 6. Achillis Statii amatoriarum*, ita Clitipho argumentatur. Confidebam, inquit, argumentis conuicturum me nequaquam mœchum eſſe propterea, quod palam nuptiæ factæ ſunt. Et Hypſipile apud Ouidium Iaſoni exprobrans ſe deſertam.

Non ego ſum furtim tibi cognita, pronuba Iuno
Adfuit, & ſertis tempora vinctus Hymen.

quaſi dicat, nuptiis legitimis tibi ſociata ſum. Adde quod etiam † nuptias inceſtas palam faciens errore & ignorantia ductus feciſſe præſumitur & quodammodo excuſatur, ſecus ſi clam id feciſſet, nam dolo id feciſſe præſumitur. *l. ſi adulterium §. iidem Pollioni, in verbis vtique ſi error, Cod. de inceſtis nuptiis.* Et vitandæ ſuſpicionis cauſſa ſolennitates illæ celebritateſque nuptiarum in vſum vitæ apud Romanos deductæ fuerunt, de quibus *in l. donationem, & l. à Caligato Cod. de nuptiis*, vt hac ratione toti vrbi innoteſceret, maritum & vxorem palam, hoc eſt, in conſpectu totius populi coniunctos eſſe, eoſque qui ex iis naſcuntur liberos eſſe ex legitimo matrimonio conceptos. Quibus obiici non poteſt, quod apud Calphurnium Flaccum *declamation. 44.* obiicit. Non eſt, inquit, filius tuus, nuptiis enim ſolennibus non eſt natus. Et quod pater raptori diuiti obiicit apud Senecam *declamat. vltim. lib. 8.* Delicatus diues, inquit, qui etiam inter naufragia amare poteſt matrimonii celebritatem remoto angulo ruris abſcōdit. Et Nauſicaa Alcinoi filia apud Homerum *Odyſ. lib. 6.* Ego, inquit, vehementer iraſcerer puellæ, quæ patris matriſve iniuſſu ante nuptias manifeſtas alienis miſcetur viris. Et apud Apuleium Venus ratiocinatur, non eſſe legitimas nuptias inter Cupidinem & Pſychen, quod res acta ſit furtim, ſine teſtibus patre non conſentiente. Apud Muſæum queritur Ero ſe non poſſe palam legitimis nuptiis coniungi Leandro, quod parentes non conſenſerint. ἀφραδον οὐ δυνάμεθα γάμοις ὁσίοισι πελάσσαι· οὐ γὰρ ἐμοῖς τοκέεσσιν ἐπεύαδεν. Et furtiuum cubile appellat Theocritus ſponſalia clandeſtina *Idill. 27.* ἀνίςατο φωρίοις εὐνή. Conſurgit lectus furtiuus. Et furtiuæ nuptiæ.

§. 3. SVMMARIA.

1 *Sponſalia & nuptiæ apud omnes gentes palam fiebant.*
2 *Sponſalia apud Germanos inter pocula fiebant.*
3 *Sponſalia etiam apud Barbaros publice contrahuntur, & quidem in templo.*

QVibus de cauſſis veteres † Hebræi, Græci, & Romani, & reliquæ gentes, quæ ſapientiæ laude claruerunt ſponſalia & nuptias palam fieri voluerunt clan- 1

clandeſtinas nuptias & in ſolitudine factas damnarunt, Booz Rutham ducturus decem ſenatores in curiã corrogauit, qui teſtimonium ferrẽt, ſe omnia bona Elemelechi acquiſiuiſſe & Ruthã Moabitidem Machlonis viduam in vxorem duxiſſe. Vos, inquit, hodie teſtes eritis. *Ruthæ cap.* 4. Idem ex Philone Iudæo colligitur *in lib. de legib. ſpecialib.* Sponſalia, inquit, non minus quam nuptiæ valeat, quando in ſolenni amicorum conuentu viri & mulieris nomina inſcribuntur tabulis. Eumque morem Iudæos ſemper retinuiſſe ex Pandectis eorum conſtat. Verba ſupra adſcripſimus. Mulier deſpondetur vel arrha interueniente vel ſcriptura vel concubitu [*fectiol deideka*] hoc eſt, omnia præſentibus teſtibus peragi debent. Apud Græcos id vſitatiſſimum fuiſſe argumento ſunt illa, quæ nos ex Demoſthene annotauimus. Quod & ex Demoſtenis *oratione contra Eubulidem* patet. Verba hæc ſunt. Protomachius pauper erat. Cum autem puella locuples hæreditate, ad eum veniſſet, elocaturus matrem meam Theocrito patri meo familiari ſuo perſuadet vt eam ducat. Sic deſpondetur patri meo mater per Timocratem Melitenſem, præſentibus vtriuſque patruis & aliis teſtibus. Item primum vobis teſtes adducam, qui adfuerunt cum mihi Polyeuctus deſpõderat filiam 40. minis promiſſis. Item *in Oratione in Spudiam*. Sed & Romanos eandem rationem ſecutos eſſe Plinius *lib.* 1. *epiſtolarum* innuit, cuius verba hæc ſunt. Nam ſi quem interroges hodie quid egiſti? reſpondet, officio togæ virilis interfui, ſponſalia aut nuptias frequentaui. Idque vt plurimum fiebat amicis ad conuiuium inuitatis & commeſſationibus adhibitis. Conuiuium autem ſponſę pater præbebat, vt oſtendunt verba Ciceronis *ad Atticum*, Craſſipedi ſponſalia dedi cui conuiuio Quintus tuus defuit. Et apud Statium *lib.* 2. *Thebaid.* Adraſtus filias ſuas deſpondet, amicis ad conuiuium inuitatis. Quo ſpectat illud Senecæ. Surgã ad ſponſalia quia promiſi, etſi non concoxerim, ſed non ſi febricitauero *lib. de benefic.* Ita Octauius Cæſar, Antonius & Pompeius, cũ vna cœnarent & de pace agerẽt, Pompeii filia Libonis neptis deſpõſa eſt Marcello nepoti Antonii Cæſaris ſororis filio. Appian. *lib.* 5. *de bell. ciuil.* Africanus itẽ Scipio filiã ſuam Gracho deſpondit, cum Senatus in Capitolio cœnaret, ſuntq; ſpõſalia in publicum
2 ſolenne facta, vt Liuii verbis vtar. *libr. de bello Macedonic.* Sed & † Germanorum mos fuit vt de rebus aliis ita & de ſponſalibus inter pocula decernere, vt refert Tacitus *libello de moribus Germanorum*. Verba quia elegantiſſima ſunt adſcribenda putaui. Sed & de reconciliandis inuicem inimicis & iungendis affinitatibus & vlciſcendis principibus, de pace denique ac bello plerumq; in conuiuiis conſultãt, tanquam nullo magis tempore ad ſimplices cogitationes pateat animus aut ad magnas incaleſcat. Gens nec aſtuta nec callida aperit adhuc ſecreta pectoris licentia ioci. Ergo detecta & nuda omnium mens poſtero die retractatur & ſalua vtriuſque temporis ratio eſt. Deliberant dum fingere neſciunt. Conſtituunt cum errare non poſſunt. Quod etiam Alexander ab Alexand. notauit. Et ne quis hunc morem tanquam barbarum damnet, idem de Perſis refert Herodotus & Strabo, qua de re infra latius. Idq; adhuc hodie in pleriſque Germaniæ

locis

locis obtinet, vſque adeo vt vulgus exiſtimet, ſponſalia non recte inita eſſe niſi pocula & comeſſationes accedant Atque ipſum conuiuium ſponſalia appellāt, quod & Cicero feciſſe videtur: ſponſalia Craſſipedi dedi: ſed longe falluntur. Nec enim conuiuium ſponſalia conſtituit ſed neceſſarii & propinqui inuitantur quo ſponſalibus interſint, eaque rite peracta eſſe teſtes ſint, vt ait Plutarchus vt poſtea rebus bene conſtitutis & abſolutis ſeſe oblectent, & hilares præbeant conuiuiū paratur. Eſt enim vt ait Plutarchus, ἡ τράπεζα ὡς ἐν τοῖς μάλιστα φιλόποιος. Quod tamen de ſubſtantia contractus non eſt. *c.1. de ſponſal.* vbi Pontifex ſtatuit in ſponſalibus verba ſpectanda non ritus aut cōſuetudines regionis, quos quæque peculiares habet. Ideoque non magnopere curandum, quid Franci, quid Saxones ſequantur, &c. In primitiua quoque Eccleſia ſponſalia in præſentia amicorum ab vtraque parte inuitatorum inita eſſe, *ex c. noſtrates* colligitur *30. q. 5.* in verbis: Poſtquam arrhis ſponſam ſibi ſponſus per digitum fidei annulo inſignitum deſponderit doteмque vtrique placitam ſponſus ex ſcripto coram inuitatis ab vtraq; parte tradiderit. Poſtremo ſponſalia palam conſtituenda ſunt, ea de cauſa tum quod clandeſtina omnia & ſolitudo præſertim in ſponſalibus contrahendis ſuſpicione laborat vt iam explicatum eſt, tum, quod ea litibus & periuriis materiam præbent ideoque merito damnandæ. Nam vt experientia teſtatur, ſæpe vir mulierem blanda oratione & ſollicitando allicit & permouet vt fidem furtim & clanculum det nunquam datura ſi coram amicis res & palam ageretur. Paulo poſt re bene perpenſa alterutrum facti pœnitet, neque ſeſe extricare aliter poteſt niſi inficias eat & peieret. Qua de cauſa ſponſalia etiam prohibenda cenſet Bonauentura *diſtinct. 27. q. 5.* His adde, quod coniugium ſit ordo ſocietatis humanæ publicus & actus publicus, & qui palam coram Eccleſia ſuſcipi, acceptari & expediri debet; æquum eſt igitur vt & is publice inchoetur & conſtituatur adhibitis teſtibus qui iudici fidem facere poſſint. Cum vt Deus ipſe affirmat, in ore duorum & trium omne conſiſtat teſtimonium. Vbi autem duo clam & in remoti iuris angulo, vt ille inquit, ſibi mutuo fidem dant & coniugium promittunt, nemo pro certo affirmare poteſt, vtrum reuera promiſſio facta ſit, cum vir & vxor, & qui hos in pleriſque imitantur, ſponſus & ſponſa vnum ſint corpus & vno ore loqui videantur, ita vt illorum teſtimonio parum aut nihil tribuēdum ſit, neq; de matrimonio aliquid ſtatui poſſit. Quam ego rationem Theologis placuiſſe video. Ergo quo his incommoditatibus occurratur & vt coniuges publicum teſtimonium habeant, quod non tantum ad honeſtatem & tanquillitatem pertinet, ſed etiam conſcientiam in rebus aduerſis erigit & conſolatur palam ſponſalia ineunda ſunt. Et in eo veteres tanquam bonos authores imitabimur, qui, vt ſupra demonſtrauimus, fas eſſe non putarunt vt puellæ ſemetipſas deſponderent, tantum abeſt, vt clam nullis adhibitis teſtibus quicquam de ſe promittere poſſent. Nam & ſponſalia etiam teſtibus præſentibus inita leuitate & malitia contrahentium in dubium vocari videmus vt recte illud Plauti ad noſtra tempora accommodari poſſit.

aruentura loquitur. Quo ſpectat vox illa, clandeſtinitas ſola non vitiat matrimonium. Quam ego tum demum veram exiſtimauerim, ſi perſona ſui iuris, hoc eſt, qui in *κυρίων* poteſtate non ſunt, quales ſunt viduæ & virilis ſexus perſonæ parentibus aut tutoribus non ſubiectæ, matrimonium prom ſerint clam, eamque promiſſionem libera voluntate coram teſtibus profiteantur & reiicerent, hoc eſt, ſponſalia quæ clam contraxerunt, ambo in aliorum præſentia publicauerint & rata habuerint. Vel per alia indicia ea probari poſſint. Dd. *Rubrica de clandeſtin. deſponſat.* & ibi Alexander *cap. ſi quis* §. *his ita 30. quæſt. 5. c.* 1. Nam ſi qui, inquit, in occulto contraxerunt, eundem conſenſum manifeſto profiteantur, tum vtrique propria voluntas ſuffragatur, & legitima vota ſuccurrunt ad ſanciendum coniugium, quod prius occulte fuerat contractum. Quæ verba Petrus Lombardus in ſententias ſuas inſeruit *libro quarto ſententiarum, diſtinct. 28* & addit. Voluntatem in occulto ſuffragari, vt fiat coniugium manufeſto vero expreſſum ſuffragari ſanciat & roboret, vt liberum ſit Eccleſiæ de hoc iudicare ſi res poſtulet. Hoc eſt, promiſſio clam aditum patefaciat & viam ſternit ad conſtituenda ſponſalia quæ poſtea ſubſequente & palam iterata priori clandeſtina promiſſione adhibitis teſtibus roborantur & firmantur. Cuius rei exemplum elegantiſſimum ſupra ex hiſtoria Ruthæ citauimus. Nam Booz promittit noctu clam ſe Rutham ducere velle, ſiquidem eam propinquior ducere nolit. Quæ promiſſio licet clam facta procul dubio obligauit Boozum, vt quę ſui iuris viduæ fidem dediſſet, quæ & ipſa per ſe ſponſalia contrahere poteſt vt ſupra late tradidimus. Sed quia ea alterutrius inficiatione infringi poſſet, & ſpōſalia publice cōſtituenda ſunt, ea de cauſa Booz ſponſalia noctu & clam inita mane publicat, & adhibitis teſtibus promiſſionem factam profitetur his verbis. Vos teſtes eritis, me Rutham Machlonis viduam in vxorem accipere. De qua promiſſione coram teſtibus facta Eccleſia iudicare poteſt. Ex quibus efficitur, ſi quis ſui iuris fateatur ſe † coniugium clam promiſiſſe, & tamen ſe non teneri 2
cauſetur, quod clam promiſerit & quod eam facti pœniteat, eum audiendum non eſſe. Sed cum promiſſionem clam factam profiteatur, teneri exiſtimauerim.

Idque noua conſtitutione in Saxonia ſuperiori ſancitum eſt; cuius ſumma eſt ſponſalia clandeſtina nō ſubſiſtere, etiam vno teſte pręſente inita, niſi in pręſentia virorum honeſtorum reiterentur. Rubrica Vom Ehegelöbnüß / §. Wo aber zwo Perſonen.

Huc ſpectat † conſtitutio Friderici II. Regis Daniæ, qua cauetur ſponſalia 3
clandeſtina, & ſcripturas quibus mutuo ſibi promittunt coniugium clam vir & mulier non valere neque attendi debere. Item ſponſalia clandeſtina, quæ à perſonis ſui iuris, & quæ ea ætate ſunt, vt in ſui ipſius traditionem conſentire poſſunt contrahuntur, non vſque adeo damnari, dummodo vtriuſque confeſſione vel aliis indiciis probari poſſint, vt literis manu contrahentium exaratis, arrhis datis, & ſimilibus argumentis, *capite ſi*

quis,§.his ita 30.q.5. Quo ſpectant verba Vlpiani *inſtit.tit.5.* Iuſtum matrimonij eſt,ſi vterque conſentiat,ſi ſui iuris ſint,aut etiam parentes eorum ſi in poteſtate ſint. Nam & Booz laudatur, quod fidem clam Ruthæ datam coram teſtibus profeſſus eſt & publicauit & Rutha pudicitiæ ergo benedicta Domini appellatur,de qua ſic ſcribit vetus Poeta Prudentius.

Ruth dum per ſtipulas agreſti amburitur æſtu,
Fulcra Booz meruit,caſtoq; adſcita cubili,
Chriſtigenam fœcunda domum & Dauidica regna
Edidit,atq; Deo mortales miſcuit artus.

Ita apud Apollonium Medea petit à Iaſone vt promiſſionem de coniugio & fidem clam ſibi datam coram Argonautis teſtari & publicare velit his verbis:

At tu per ſuperos, & conſcia quaq; tuorum
Numina verborum mihi quæ promiſſa dediſti,
Teſtare,& nobis hoſpes precor annue coram,
Me procul à regnis,alio ſub ſole,paternis
Deſtitues nunquam,nec defenſoribus orbam.

Cui ille reſpondet & promiſſionem iuratus reiterat.

Eſto cœleſtis mihi Iupiter Horcie teſtis,
Tuq; Iouis coniux,cui ſacra iugalia curæ,
Victor Iolciacas ſi quando reuertar ad vrbes,
Tu mihi ſub tectis vxor iungere paternis
Legitime o virgo. Sic Aeſone natus Iaſon
Dixerat,& dextra dextram coniungit amicam.

Sed eri tamen ſponſalia licet publica non caruerunt næuo quod Medea eſſet in poteſtate parentum & rapta.

§. 5. SVMMARIVM.

Sponſalia clandeſtina cur prohibita ſint rationes adferuntur.

CVr ergo inquit aliquis,ſpõſalia clandeſtina prohibẽtur? Reſpondeo,quod omnia clandeſtina ſuſpicione laborant,quod dolo inita præſumãtur,quod ſponſalia aditum patefaciunt ad matrimonium, quod publice contrahendum eſt,ideoque & ea palam conſtitui debeant, quod periuriis anſam præbeant, & de nobis male ſentiendi & loquendi, quod omnium gentium legibus & inſtitutis publice fieri debeant,idque decoris & honeſtatis ratio flagitet, quod maximas incommoditates adferant:& quidem has de ſententia Doctorum. Quod vbi alterutrius animus immutatus eſt,alterius confeſſione iudici fides fieri non poſſit ſponſalia eſſe contracta. Vnde nec iudex ſua ſententia ſponſalia, quæ reuera contracta ſunt, rata pronunciare poteſt, quod actori non ius ſed probatio deficiat *l duo ſunt Titii, de teſtament.tutelar.* & reus legitimis probationibus conuinci non poſſit *c.iudicantem de clandeſtin.deſponſat.* Quibus deficientibus alteruter

rer abſolutus aliam ſibi conditionem quærens adulterium committit, vt qui alteri fidem dedit & promiſit coniugium, & alteram ducit. Quæ & ipſa adulterii ſpecies eſt, vt ſuo loco explicabitur.

§. 6. SVMMARIA.

1 *Sponſalia clandeſtina qui contrahunt peccant.*
2 *Sponſalia clandeſtina neganti an deferri poßit iuramentum.*
3 *Forma ſententiæ.*

QVibus de cauſis & aliis † recte ſtatuunt Dd. peccare eos qui clandeſtina 1
ſponſalia ineunt, ideoque indignos, qui beneficiis iuris fruantur. Nam ſi actor probationibus deſtituatur, & teſtem qui adhibitus ſit ſponſalibus habeat neminem, ne † quidem reo iuramentum deferendum eſt, ſui purgandi cauſſa, 2
ſed is pure abſoluendus. Panormitan. *c. quod nobis, de clandeſt. ſponſat.* Idque in Eccleſiis harum regionum obſeruatur, vt notat Chytræus in 18. Leuit. Qua de re infra ſuo loco latius dicetur. Idque in odium clandeſtinorum ſponſaliorum, & quod de occultis non iudicet Eccleſia, *c. ſi quis diu 30. q. 5.* Et de his quæ non ſunt & non apparent idem ſit iudicium. Et ita in Conſiſtorio Sleſuicenſi iudicatum memini in cauſa viduæ tabernariæ Huſenſis, quæ virum bonum aliquot annos hoſpitio exceperat, & ab eo fidem de coniugio ſibi datam affirmabat. Cum teſtem ne vnum quidem haberet aut indicium vllum promiſſionis factæ, ille ſimpliciter abſolutus eſt, & illa ab actione deſiſtere iuſſa, & recte. Nam qui rei quodam modo illicitæ & odioſæ operam dat iuris beneficiis frui non debet. Nec enim æquum eſt clandeſtina facta & promiſſa, quæ ſuſpicione fraudis & turpitudinis laborant, iuriſiurandi religione extorqueri, vt ex eo quis fructum & commoda capiat. Sententia † autem ita concepta fuit. 3

JN Sachen N. nachgelaſſener Witwen Clågerinnen an einem vnnd N. N. beclagten anders Theils/ die Ehe belangendt ſo N. Jhr der Witwer ſol verſprochen vnnd zugeſaget haben: Nach dem die Witwe keinen Zeugen oder anderen Beweiß/ damit ſie ſolch Ehegelůbt anſpundig machen kőnnen/ fürgebracht/ auch keine offendtliche Verlőbnuß hierůber gehalten/ ſondern alles in geheim ſol geſchehen ſeyn/ deſſen doch Beclagter jhr Clågerinnen nicht geſtendig. Sprechen wir Superintendens vnnd verordente deß Conſiſtorii für Recht. Weil heimliche Verlőbnuß im Rechten verbotten/ Clågerinne auch das geringſte nicht fürgebracht womit zubeweiſen/ daß einig Gelůbt gehalten/ ſondern alles von einem heimlichen Handel herfleuſſet/ der vor keinen ehrlichen Leuthen geſchehen/ daß ſie zu dieſer Clage nicht befůgt/ vnd abſoluiren demnach Beclagten von dieſer angeſtelten Clage/ vnnd erlauben jhme anderswo ſeinem gutdůncken nach vnd wo es jhme geliebet ſich zuuermåhlen.

Atque hæc tum maxime locum habent, quando ab actore nihil probatum

 eſt

eſt,ſecus,quando pro matrimonio aliqua eſt præſumtio aut indicia, quibus iudici fides fieri poſſit. Text.& ibi notant Dd. *in c. mulieri,de iureiuran.* & ſponſalia ab iis perſonis,quæ ſui iuris ſunt contrahuntur,vt à viduis & aliis quæ non ſunt in poteſtate *κυρίων*.

§.7. SVMMARIA.

1 *Sponſalia ſi probari poßint viri vel mulieris manu,chyrographo aut literis exaratis an de iure ſubſiſtant etiam clam contracta inter perſonas ſui iuris?*

2 *Lex Geneuenſium.*

3 *Friderici Comitis Palatini conſtitutio.*

1 SEd quid ſi viri vel mulieris manu † chyrographo aut literis exaratis probari poſſint ſponſalia,an de iure ſubſiſtant etiam clam contracta inter perſonas ſui iuris? & dirimenda non exiſtimauerim. Nam ſponſalia literis probari poſſunt,dummodo ſint confeſſatæ vt Doctores loquuntur. Qua de re paulo ante diſputatum eſt,vnde quæ huc pertinent petenda ſunt. Nam quid intereſt viua voce voluntatem ſuam declarent,an vero literis ſcriptis? Quamuis vero reprehenſionem acrem mereantur, quod ſponſalia clandeſtina abſque peccato contrahi non poſſint,vt ſupra tradidimus.

2 His conſentanea eſt † lex Geneuenſium, quæ prohibet ne quis clandeſtine promittat coniugium, ſiue pure ſiue ſub conditione, & vt ſponſalia à minoribus, qui nunquam matrimonio iuncti fuerunt, contracta nulla ſint,*cap.124.* Que nulle promiſſe de mariage ne ſe face clandeſtinement ſons condition au autrement entreles iennes gens qui ne auront point encores eſte maries mais qu' il y ait pour lemoins deux teſmoins gens de bien & de bonne reputation & qui ſcachent en quelle autoritè ſe font les promeſſes autrement le tout ſera
3 nul. Quos etiam Fridericus Comes† Palatinus ſecutus videtur edita conſtitutione: cuius ſumma eſt, eos qui paternæ poteſtati tutorum vel curatorum iuri ſubiecti non ſunt,ſponſalia conſtituere debere adhibitis vt minimũ duobus teſtibus. Verba hæc ſunt.

Wenn Perſonen ſo nicht mehr vnter Vätterlicher Gewalt oder ſonſten bevormünderet ſeyn / ſich verheyrahten wöllen / daß als dann dieſelben zu ſolcher jhrer Eheverlöbnüß zum wenigſten zween jhrer nechſten verwante Blutsfreunde oder Schwäger/oder ſo deren keiner vorhanden/ſonſt zwo fromme vnd redliche Perſonen nemen/ mit denen ſie im Fall der Noth ſolche jhre eheliche Verpflichtung notturfftiglichen vnd rechtmeſſig mögen beweiſen.

Quæ conſtitutio æquior eſt & iuri Romano magis congruit, quam Geneuenſis,cum hæc ætatis ratione habita prohibeat & concedat ſponſalia; illa reſpectu patriæ poteſtatis & *κυρίων* ea probet vel improbet,& reuerentiæ poteſtatiſque

que paternæ maiorem, quam ætatis in nuptiis habendam eſſe rationem, leges præcipiunt, & æquitas poſtulat.

§. 8. Svmmaria.

1 *Clandeſtina ſponſalia contrahens pœna extraordinaria puniendus.*
2 *Friderici Palatini conſtitutio.*
3 *Forma ſententiæ.*

SVpra diximus omnium Doctorum conſentientes eſſe ſenſus, eos qui clam
ſpõſalia contrahũt maxime peccare. Quod † ſi ita eſt, impune peccare nõ de- 1
bẽt ſed pœna extraordinaria coercẽdi ſunt. Itaq; mihi valde probatur eiuſdem
Friderici † Palatini conſtitutio, qua cauetur, ſi quis aliquem conueniat, quod 2
dicat ſibi promiſſionem de coniugio factam, idque nullis adhibitis teſtibus vel
aliis documentis planum facere & probare poſſit, & reus abſoluatur, hoc caſu
actorem non tantum in expenſis condemnandum, ſed & pœna arbitraria coercendum
eſſe, propterea quod contra conſtitutiones clandeſtina ſponſalia inierit. Quæ conſtitutio
æquitatem habet, & Hebræorum, Græcorum, Romanorum, aliarumque gentium inſtitutis eſt
conſentanea. Nam & Doctores cenſent iudicem ſtatuto cauere poſſe, ne quis ſponſalia vel
nuptias clam contrahat, Panormitan *cap. cum inhibitio, de deſponſat. clandeſtin. argumento l. oratio, de ſponſalibus.* Vbi dicitur nuptiis prohibitis ea etiam prohiberi quæ ad nuptias aditum
patefaciunt.

Sententia † ita formatur. 3

WEil die Witfraw nicht in Abrede iſt/ daß ſie mit obgemeltem Geſellen / welcher das Kupfferſchmidt Handtwerck bey jhr getrieben/ der Ehehalben weitläufftig geredet / jhm auch einen Ring gegeben / Vnnd als er inn ſeine Heymat reiſen wöllen/ſeinen Geburts Brieff zu holen/vnnd folgents/wenn er widerumb keme/ ſie dem Gebrauch nach mit Freyern zu beſchicken / auch ein Pferdt zur Reiſe geſchickt / aber daß ſie jhme die Ehe endtlichen vnnd ſchließlichen zu geſaget haben ſolte/nicht geſtehen wil/ſo hat die Obrigkeit wol Fug jhr den Eydt purgationis, dadurch ſie jhr Gewiſſen / daß ſie demſelben keine Ehe verſprochen/reinigte vnd purgierte/auffzulegen.

Nach dem aber auß dem vberſchickten Bericht ſo viel befindtlichen/ daß deß Clägers eigenen Bekandtnüß nach/ſolch Verlöbnüß heimlich geſchehen ſeyn ſol/daß doch die Fraw wie obberühret nicht geſtendig / vnd aber in der Preuſſiſchen Landes Ordnung außtrücklich vorſtehet / daß durchauß alle vnnd jede heimliche Verlöbnüß vnbündig vnnd Krafftloß ſeyn/ vnnd gar miteinander nichts gelten/ſondern nach Erkändtnüß der Obrigkeit ſollen geſtraffet werden. Zu dem das die Fraw alt vnnd mit ſolcher Leibes Gebrechlichkeit/ ſo dem Ehepflicht verhinderlich/ zu derer Berichtigung ſie ſich auch

erbeut

erbeut beladen iſt / vnnd ſich keines wegs dem Geſellen ehelich beyzuwohnen bereden laſſen/ſondern auch jhr Lebenlang ohne Ehe bleiben wil. So mag ſie ſolcher Vrſach vnnd Vmbſtende halben mit dem Eyde wol verſchonet / auch weiter nicht gezwungen noch angehalten werden mit dem Geſellen die Ehe zuuolnziehen. Vnd wirdt dem Geſellen ſich ſeiner Gelegenheit nach mit einer andern zuverehelichen billich nachgelaſſen. Der Frawen aber ſol jhrer eigenen Bewilligung nach ſich mit einem andern in Ehe zubegeben nicht verſtattet werden. Vnd weil ſie ſich gleichwol mit dem Geſellen dermaſſen in weitläufftige Vnderrede der Ehehalben auch mit Schenckung deß Ring geben vnd Pfandes eigendtlichen eingelaſſen. So mag ſie derhalben in wilkührliche ziemliche Straffe von der weltlichen Obrigkeit andern zum Abſchew wol genommen werden von Rechts wegen.

§.9. SVMMARIVM.

Sponſalia clandeſtina quæ clam & inſciis parentibus aut eorum qui parentum loco habentur contrahuntur quem habeant effectum?

ET hactenus de ſponſalibus,quæ à perſonis ſui iuris clam contrahuntur ſatis. Nunc ordo poſtulat vt de altero genere ſponſaliorum clandeſtinorum dicamus,nimirum,quæ clam & inſciis parentibus,aut iis,qui parentum loco ſunt (quos κυρίους Græci nominant) verbis tantum contrahuntur. Nam ea prorſus inutilia & reſcindenda dicimus, cum ſubſiſtere non poſſint, etiamſi mille teſtes adfuiſſent cum conſtituerentur.Idq; quod Dei mandato æquitati & pietati,quę parentib.& qui eorũ loco ſunt debetur, repugnet maxime.Atq; de his ſpõſalib. accipiẽdum ἀξίωμα Theologorum. Heimliche Verlöbnüß ſollen ſchlechts keine Ehe ſtifften / ſcilicet propter contemptam authoritatem parentum. Huc congruit conſtitutio Regis Friderici II. Anno 82.edita.

§.10. SVMMARIA.

1 *Sponſalibus clandeſtinis ſi acceſſerit concubitus quid dicendum?*
2 *Forma ſententiæ.*
3 *Vitians puellam furtum committere dicitur.*
4 *Prouerbium Germanorum.* Wer ein Jungfraw ſchendet der ſtirbt keines guten Tods.
5 *Conſtitutio Regis Friderici II.*
6 *Conſtitutio Auguſti.*
7 *Forma ſententiæ.*
8 *Auctoris opinio.*
9 *Conſtitutio Regis Daniæ Friderici II.*

1 DIxi verbis tantum. Nam ſi † verba ad rem conferantur & concubitus acceſſerit,tunc quia res amplius integra non eſt, aliud dicendum. Nam hoc caſu

caſu vir qui fide de coniugio data mulierem compreſſit, eam ducere cogendus eſt, ſiquidem vitiatæ parentes conſentiant & eam illi dare velint. Exemplum eſt apud Theocritum *Idyl.27.* vbi Daphnis ad concubitum puellam ſollicitans ei promittit coniugium idque iuratus. Verba puellæ hæc ſunt. ὄμνυε μὴ μετὰ λέκτρα λιπὼν ἀέκουσαν ἀπένθῃς. Iura o Daphnis ne poſt concubitum me inuita relicta abeas Δ' οὐ μ' αὐτὸν τὸν πᾶνα: κ' ἢν κ' ἐθέλεις με διῶξαι. Non per ipſum Deum Pana ſi modo me ſequi voles.

Sententiæ † forma. 2

VNſer freundtlich Dienſt zuuor / Ehrwürdige / Geſtrenge / Ehrnveſte / Hochgelahrte gute Freunde / auff die zu vnterſchiedliche eingebrachte Schrifften / N. Mutter an einem / vnd N. anders Theils / darüber jhr euch deß Rechten zu vnterrichten gebetten habet. Demnach vnterrichten wir verodente Commiſſarien deß Conſiſtorii zu N. vor Recht. Ob wol dem N. nicht gebühret ohne ſeiner Mutter Wolwilligung mit der N. ſich in Eheverlöbnüß einzulaſſen / vnnd ſich auß ſeiner Mutter Gehorſam zuziehen / Derowegen auch von der weltlichen Obrigkeit auff etliche Tage mit Gefängnüß mag geſtrafft werden. Demnach aber, ſintemal nunmehr die Sachen nit rein / ſondern dz beyſchlaffen darauff erfolget / ſo iſt auch die Mutter ſchuldig jhres Sohns Gewiſſen / damit es in rechter Anruffung Gottes nicht vorvnruhet / zu rahten / vnd jhre fürgewendte Vrſach vngeacht / in ſolche Ehe zu willigen / oder zum wenigſten dieſelbe nicht verhindern ſchüldig: Von Rechts wegen.

Idque æquitati maxime eſt conſentaneum, quod vitium virgini illatum & pudicitia, quæ dos erat optima ei erepta eaque ignominiæ & ludibrio omnium expoſita ſit. Ideoque ab eo merito retineri debet, vt qui contra mandatum Dei & voluntatem parentum peccauit in pœna obedientiam præſtet. Nam à vitiata omnes abhorrent, & qui eam ducere velit inuenitur nemo vt teſtantur ſuauiſſimi verſus Catulli:

Vt flos in ſeptis ſecretis naſcitur hortis,
Ignotus pecori, nullo contuſus aratro,
Quem mulcent auræ, firmat ſol, educat imber,
Multi illum pueri, multæ optauere puellæ:
Sic virgo dum intacta manet, tum chara ſuis, ſed
Cum caſtum amiſit polluto corpore florem,
Nec pueris iucunda manet, nec chara puellis.

Hinc apud Hebræos virgo vitiata humiliata dicitur, *Iudic.19.* hoc eſt, abiecta & contempta. Et recte. Nam, vt ait Diuus Hieronym. Pudicitia amiſſa omnis in fœmina virtus ruit. Et Plautus. Nã ego illã periiſſe puto cui periit pudor. Et mulieres impudicæ ſunt omnibus exemplum pueris. Iuuenalis. Recte Viues. Si affectus aliquid valent vt valere plurimum par eſt, apud iuſtos præſertim & honeſtos vertat ſe quoque volet puella amiſſa pudicitia, omnia inueniet ſua cauſſa

triſtia, mœſta, lamentantia, lugentia, irata ſibi & infeſta. Quis dolor conſanguineorũ, quũ ſe omnes dehoneſtari ſentiunt vnica puellæ illius turpitudine? quis mœror? quæ lacrumæ parentum & nutritorum? hæc gaudia rependis pro tot ſollicitudinibus, tot laboribus? eſtne hoc præmium educationis? quæ deteſtatio familiarium, qui ſermones vicinorum, amicorum, notorum execrantium ſceleratum iuuenem? quæ irriſio, quę fabulę æmularum virginum? quæ auerſio amicarum? quę vndique fuga & ſolitudo? cum vnaqueq; mater non filias modo, ſed etiam filios contagio tam prauæ atque impuræ mentis procul arcet. Quid quod etiam proci, ſi quos habebant diſcedunt: & qui prius amorem ſimulabant, nunc aperte oderunt. Et recte, quod eas nemo expetat, vt ille apud Terentium queritur mulierem elocari non poſſe. Primum, inquit, indotata eſt, tum quæ ei ſecunda dos erat periit, pro virgine dari nuptum non poteſt *Adelph. Act. 4. ſc. 2*. Nam recte Alcumena apud Plautum.

Non ego mihi dotem eſſe dico, quæ dos dicitur,
Sed pudicitiam & pudorem, & ſedatum cupidinem
Deum metum, parentum amorem, cognatum concordiam.

Deinde quod nihil æquius ſit, quam vt quis id quod alteri abſtulerit, quoad eius facere poteſt reſtituat, reponat & compenſet. Pudicitia vero erepta alia ratione reſtitui nõ poteſt, niſi is qui virginẽ vitiauit, eam ducat. Quamuis ne ſic quidem turpitudo prorſus aboleatur, *l. palam, ff. de ritu nupt*. Non aboletur turpitudo, quæ poſtea intermiſſa eſt. Et Poeta

Tu quoq; clamabis, nulla reparabilis arte
Læſa pudicitia eſt, deperit illa ſemel.

Et de hac ἐπιεικεία inter ſeſe controuertunt apud Terentium Mitio & Demea. Demea in ciuem peccatum eſſe contendit, quam vitiauerit Æſchines, virginem eſſe indotatam & nihilominus ducendam. Culpandum Mitionem qui iſtis criminibus conniueat. Cui Mitio æquiſſimus & humaniſſimus cenſor occurrit, vno verbo rès compoſita eſt, fiẽt nuptiæ. Dempſi omnem metum, hęc magis ſunt hominis, quaſi dicat, æquitatis & humanitatis legem poſtulare, vt qui virginem vitiauit eam ducat, neque hic inſpiciendum, dotata ſit vel indotata. Cum æquũ ſit vt quod alteri quis ademit id reponat. Et quamuis factum excuſari non poſſit, tamẽ hominis eſſe in re mala remedium quærere, & ex duobus malis minus eligere. Quo ſpectant illa verba. Cæterum placet tibi factum Mitio. De. Non ſi queam immutare. Nunc cum non queo, æquo animo fero.

Ita vita eſt hominum quaſi cum ludas teſſeris,
Si illud quod maxime opus eſt iactu non cadit,
Illud quod cecidit forte id arte vt corrigas.

Huc facit quod qui virginem vitiauit ei dotem optimam eripuit & ſpoliauit eo, quod habebat pretioſiſſimum, & quo maxime bonis commodari poterat, & quod ſemel amiſſum poſtea recuperare nulla arte vel ratione poſſit. Ideoque
3 furtum † commiſiſſe dicitur. *Auth de Lenocinis, Auth ſed nouo iure, C. de furtis*. Ne-

Neuizanus

Digitized by Google

uizanus *in ſylua nuptia.* Itaque ad inſtar actionis furti æquum eſt, vt ad eius, quod abſtuleris, reſtitutionem teneatur is qui virginitatem eripuit, hoc eſt, honorem quoad eius fieri poteſt. Lutherus. Denn dieweil die Ehe ein offentlicher Standt/ von Gott geordnet/ vnd nicht ein Winckelgeſcheffte noch finſter Werck iſt. Vnnd wer ſie im Winckel vnd Finſternüß ſuchet oder heimlich annimpt/ der iſt ein Ehedieb/ vnd hat ſie geſtohlen/ vnd nicht redlich mit Gott vnnd ſeines Wortes gehorſam bekommen/ wie es doch ſolcher Stand geeignet/ libello von Eheſachen. Adde quod ſi puella vitiata ab illo qui illi vitiũ intulit, deſeratur, verendum eſt, ne palam quæſtum facere incipiat, vt eſt natura hominum procliuis ad libidinem, & quod facillimum ſit puellam rerum imperitam, & eam quæ ſemel pudicitiæ limites egreſſa eſt, in fraudem impellere. Vnde Poeta Ouidius *epiſt. Heroid.*

Fallere credentem non eſt operoſa puellam
Gloria, ſimplicitas digna fauore fuit.
Item.
Sum decepta tuis & amans & fœmina verbis,
Dii faciant laudis ſumma ſit iſta tuæ.
Item Ouid. *in Heroid.*
Vel quia credulitas damno ſolet eſſe puellis,
Verbaq; dicuntur veſtra carere fide.
Item:
At fuerat melius ſi te puer iſte tenebat,
Quam tu neſcio quas dicis habere faces.
More bonis ſolito ſpem non corrumpere fraude,
Exoranda tibi non rapienda fui.

Sed & ægritudo contumelia & iniuria parẽtibus & toti familiæ illata ab eo, qui puellã illis inconſultis ſibi ſumpſit & vitiauit, alia ratione aboleri nequit, niſi ea ducatur. Quæ quanta ſit ex eo coniecturam facere licet, quod parentes mortem patientius, quam dedecora & calamitates liberorum ferant. Refert Suetonius Auguſtum filiorum Lucii & Caii morte non fuiſſe fractum, filiæ autem ſtupra tam grauiter tuliſſe, vt hominum congreſſu diu præ pudore abſtinuerit, & de necanda filia cogitauerit. Et cum ſub idem tempus vna ex conſciis liberta Fœbe nomine ſuſpendio vitam finiiſſet, maluiſſe ſe dixerit Fœbes patrem fuiſſe. Quæ res facit vt parentes eam, à quo iniuriam acceperunt nunquã perſequi deſinant, & ſui vlciſcendi cauſa nihil intentatũ relinquant, vt ſemper in metu verſari neceſſe ſit eum qui filiabus & familiæ vitium & contumeliã intulerit. Atq; eo periculo vt liberetur rectius fecerit, ſi eam quã quis compreſſerit ducat. Nam & experientia & hiſtoriæ omnium temporum teſtes ſunt, quantum ſæpe ex ea re mali ortum ſit, vt recte ille apud Euripidem.

Stupra violenta neq; ad telam neq; ſaculis
Vnquam audiui habere felicitatem.

Idq; vulgari Germanorũ prouerbio iactatur. Wer ein Jungfraw ſchendet/ der ſtirbet

ſeines guten Todts. Mars Halirothoum interemit quod filiæ vitium intuliſſet, iſque ab Athenienſibus in Areopago abſolutus eſt, vt refert Euripides in Electra, & Demoſthenes contra Ariſtocratem. Refert Pauſanias in Æſculapii æde fontem eſſe, ad quem Halirhothous interfectus ſit quod eius filiæ Alcippæ vitium intulerat *lib.1.* Verba in Electra hæc ſunt.

Porro Martis eſt tumulus vbi primum Dii
Conſederunt, vt de ſanguine cognoſcerent,
Cum Halirhothorum occidit Mars implacabilis
Ponti Regis filium, propter turpia filiæ ſponſalia.

'Quamuis Lactantius per gratiam cædis crimine ab Athenienſibus liberatum ſcribat *lib.1.c.10.* Simeon & Leui Iacobi filii Sychemum qui eorum ſororem Dinam vitiarat interemerunt, & hoc factum excuſare conantur, vt ex illis verbis colligitur. An ergo vt ſcorto ſorore noſtra abuti debeat? Quamuis in eo modũ inculpatæ tutelæ exceſſerint. Apud Terẽtium frater virginis Chæream qui eam vitiarat colligauit & minatus eſt ſe id ei facturum, quod mœchis ſolet fieri. Et Hipomanes qui Atticæ imperauit filiam habuit forma & morum gratia præſtantem. Huic cum è ciuibus quidam vitium clam intuliſſet coniugio vtrique denegato adulterum equis diſcerpſit, filiam vero vna cum equo in carcerem coniecit, & neutri cibum aut alimentũ prębuit. Vnde equus in rabiem actus puellam aggreſſus viuam deuorauit. Author eſt Suidas *in nomine* ἱππάρειος, qui locum illum ſeu aream (nam domus poſtea deſtructa fuit) πάριππον καὶ κόρην, hoc eſt, equi & puellæ denominat. Hinc Ouidius *in Ibin.*

Vtq; nouum paſſa eſt genus Hyppomeneia pœna.

In Arcadia dominabatur Tyrannus Ariſtomelidas. Is Tegeatide virgine cum potitus eſſet quomodo eam ad ſe cum præſidio adducendam Chremo cuidam commendauit Puella antequam ad Tyrannum perduceretur ſibi mortem præ metu & pudore conſciuit Chreniũ Diana oblatis nocturnis viſis ad opprimendum Ariſtomelidam incitauit. Quod cum facinus perpetraſſet Tageam Chronius confugit & Dianæ templum dedicauit Pauſanias *lib 8.* De Scedaſi filiabus nota eſt hiſtoria à Plutarcho & Pauſania deſcripta *lib.9.* Alcibiades vitium intulit vxori cuiuſdam familiarium ſuorum eamq; ſecum detinuit. Fratres mulieris rem indigne tulerunt, & domum in qua habitabant incenderunt, ipſumque per flammas ſeſe proruentem telis confecerunt. Plutarchus. Pontius Aufidianus pædagogum qui filiam vitiaſſet ſupplicio affecit & puellam interemit. Ita ne turpes eius nuptias celebraret acerbas exequias duxit. Valerius Maximus *lib. 6.c.1.* Idem fecit P. Attilius, Philiſcus qui & ipſe filiam vitiatam interemit, vt & Appius Claudius Regillanus filiam virginem ne decemuiri libidini ſeruire cogeretur. Liuius. Et patrum noſtrorum memoria in Hiſpania Tarraconenſi duo fratres cum ſororem vterum ferre compeiiſſent, quam virginem credebant dolore quoad peperiſſet diſſimulato ſimul atque peperiſſet eam gladiis in vẽtrem adactis in conſpectu obſtetricis confecerunt. Viues. Nec cauſabitur is, qui virginem

nem

Digitized by Google

nem vitiauit,eam ſibi inuito obtrudi cum ipſe ſua voluntate cogatur & pœnas luat commiſſi facinoris. Cui recte obiici poteſt, quod apud Plautum Callicles Deiurancho exprobrat.

Tute haud manſiſti vt filiam darem tibi, tute ſumpſiſti.
Nunc habeas vt nactus.

Item:

Tibi quod intriſti exedendum eſt, ſicut vetus verbum iubet,
Compedes quas fecit ipſus vt geſtet faber.

Item Ouid. *in ep. Heroid.*

Improbe quid gaudes, aut quæ tibi gloria parta eſt,
Quidue vir eluſa virgine laudis habes?

Quæ ſi alicui hæ rationes non ſatisfaciunt eum ad legem Moiſis ablegabimus, qui eadem & duriora præcepit *Exod.32.* Et *Deuter.22.* Nimirum vt qui virginem vitiaſſet & duceret. Quam legem cum indiſtincte loquatur, ego ita accipiendam exiſtimo, vt ſiue coniugium promiſiſſet vel non promiſſet nihilominus eã ducere coactus fuerit, ea tamen conditione, ſi parentes eam illi locare vellent. Nam in ipſis ſitum erat coniugium vel probare vel dirimere. Quamuis Philo hanc legem interpretatur & exiſtimat in eius fuiſſe poteſtate, qui vitiaſſet vel ducere vel dotare. Verba Philonis hæc ſunt. Si quis vitiauerit puellam, ducatur ad iudices: tum ſi pater puellæ ſuperſtes ſit agat cum vitiatore de ſponſalibus, quæ ſi ille recuſarit mulctetur pecuniis in dotem puellæ nupturæ alteri. Quod ſi aſſenſerit ſine dilatione ducat eam aſſignata dote nihilominus nec ei tergiuerſari vel cunctari liceat vel ſuamet cauſa. Sin autem orbata patre fuerit, iudices percontentur pariter de voluntate ducendi, & ſiue aſſentiatur ſiue renuat idem ius ſeruetur quod patre viuente ſeruatum fuiſſet. Et ita Iudæi hæc verba accipere videntur *præcepto affirmatiuo 53.* Vide Riccium. Cui interpretationi ſubſcribere non poſſum cum ea prorſus repugnet verbis Moiſis quæ copulatiua & tam clara ſunt vt nullo pacto eludi poſſint, nimirum virgo ducatur & dotetur, *Deut.22.* Hebræi vero in ſuis Pandectis hæc addunt, vt ſi quis vi vel violenter mulierem compreſſiſſet eã ducere cogatur, etiamſi cœca ſit vel clauda his verbis [*bamanneſſeth hoiſcho ſcbotheb baezizu aſilu hic chigereth ou ſumo coſin aotho lecorſſoh vziuthoh thoroh ſcheenno mozioh leolom ſchenemar lo iuchal leſchalchoh col iomou*] id eſt, is, qui mulierem ad concubitum coegerit etiamſi clauda vel cœca fuerit eum cogunt vel ligant vt ducat. Et præcipit lex eam nunquam repudiandam eſſe. Eadem fuit lex Byzantiorum vt refert Achilles Statius, vt ſi quis virginem rapuiſſet vimque illi attuliſſet eam ducere cogatur. Rex autem Fridericus II. † ſtatuit, vt ſi quis virginem vel viduam rapuerit capite plectatur. Sin vero ca- 5
pitis pœna magiſtratus liberet raptorem, eam, quam ni compreſſit ducere cogitur: ſiquidem parentes aut tutores conſenſerint; ſin vero eam illi dare nolunt de conſilio cognatorum & affinium ſatisfaciat de facultatibus ſuis & cum illis tranſigat. Conſtitutio pene ſimilis legi veteri cuius Seneca meminit vt rapta ra-

Digitized by Google

ptoris mortem eligat aut nuptias. Sin autem plures quis rapuiſſe deprehenſus fuerit, & nullā duxerit, capite pœnas luat, aut ſacco inſutus Neptuno tradatur. Atque legem Moiſis tanquam pietati maxime conſentaneam in ius canonicum retulerunt Pontifices *cap.1.de adult.& ſtupro.* Sed & hoc addunt, vt ſi vxorem nolit is, qui vitiauit, in monaſterium detrudatur, pœnitentiam acturus, nulla ei egrediendi relicta poteſtate. Et hanc pœnam dotis datione non euitari. Imo etiā ſi dotem dederit in corpore puniendum ſentit Panormitanus. Athenienſes vt multa alia, ita & hanc legem à Moiſe acceptam in ſuam Rempublicam inuexerunt, vt qui virginem vitiaſſet eam duceret. Idq; non obſcure ex Terentio colligitur, apud quem ita Dauus loquitur.

Iam ſuſurrari audio ciuem Atticam eſſe hanc,
Itaq; coactus legibus eam vxorem ducet.

Item.

Domus, vxor, liberi inuenti inuito patre,
Adducti qui illam ciuem dicant viceris.

Item.

Vbi ſcit factum, ad matrem virginis venit
Ipſus vltro lacrumans, fidem dans ſe illam ducturum domum.
Ignotum eſt, tacitum eſt, virgo ex eo compreſſa grauida eſt.

Act.5.ſc.9. Item ex Plauto demonſtatur apud quem Lyconides qui Euclionis filiam vitiarat ita loquitur.

Nunc te obteſtor Euclio,
Vt quod ego imprudens peccaui erga gnatam tuam
Mihi ignoſcas, eamq; mihi vxorem des vt lex iubet.

Et in Truculēto Dimarchus Callichis filiam à ſe vitiatam ducit. Æſchines puellam cui fide data vitium intulerat ducit, ſed tamen patrem orat, vt ducere eam ſibi liceret. Pamphilus item Glycerium, quam vitiarat, quamuis ei aliam pater deſponderat Chremetis ſcilicet filiam. Imo ſtatim vbi Crito demonſtrauit eam ciuem eſſe Atticam, pater Pamphili non aduerſatur, ſed voluntate facit, quod legibus facere tenetur, idque oſtendunt illa verba. Iamdudum res ipſa me reduxit in concordiam. Idem indicant verba *Act.5.ſcen.1.* vbi Chremes negat ſe filiam daturum, quod res non ferat, quod ciuis Attica ſit Glycerium & vitiata à Pamphilo, ideoque ducenda. Illam ciuem eſſe, aiunt, puer natus eſt, nos miſſos face. Chærea item Pamphilam ducit vitiatam à ſe, poſtquam inuenta eſſet ciuis Attica. Quo ſpectant Phormionis verba.

Itane tandem quaſo? itidem vt meretricem vbi abuſus ſis,
Mercedem dare lex iubet atq; amittere,
Vt ne quid turpe ciuis in ſe admitteret,
Propter egeſtatem proximo iuſſa eſt dari,
Vt cum vno ætatem ageret, quod tu vetas.

Item.

Hic meus eſt amicus, ille genere proximus,
Huic leges cogunt nubere hanc.

Adelph.4.ſcen.5. Loquitur autem Phormio de lege Athenienſium, qua cautum fuit, vt puellam pauperem orbam duceret aut dotaret is, qui genere proximus eſſet, cuius etiam Demoſthenes meminit in oratione *πρὸς μακάρτατον* pupillarum aliquam, quæ in proletariorum ordine ſit, ſi habere voluerit genere proximus dote data elocato patricius 500. drachmis. Et oratione in Neæram. Nunc enim tametſi aliqua paupercula eſt, dotem ſatis magnam lex confert ſi mediocrem duntaxat à natura formam accepit, quam etiam late explicat Plato *lib.11. de legib.* Etſi autem viri quidam docti literis prodiderũt, lege Athenienſium cautũ fuiſſe, vt qui virginem vitiaſſet eam duceret aut dotaret, id tamẽ nulla veterum authoritate probari poteſt. Imo lex Athenienſium à lege Moiſis non diſcrepat, nam vtraque vult vt quam quis vitiauit eam ducat. Idem innuit Apuleius *lib.6.* Iouem loquentem inducens. Puellam elegit & virginitate priuauit, teneat, poſſideat amplexus Pſychen. Interim tamẽ hæc lex paulatim in deſuetudinẽ abiit, vel quod durior videretur, vel quod virorum libidini leges indulgeant, & quidẽ magnatum, qui hęc pro deridiculo & delectamento habent, & pro ſuo arbitrio leges figunt atque refigunt Philo cui lex Moiſis durior videbatur, copulatiuam cõiunctionem in diſiunctiuam transformauit, hoc eſt, vt qui vitiauit aut ducat aut dotet. Idque poſteriores Græci ſecuti ſunt, vt ex Harmenopul. *libr.6 T.4. fol. 249. & libro βασιλικῶν 60. T.37.* conſtat. Nam qui cum puella rem habuit inſciis parentibus, re patefacta ſi eam ducere voluerit, & parentes contentiant id pro matrimonio habendum, ſin alterutrius parẽtes diſſentiant is qui vitiauit, puellę libram auri det. Sin tenuis eſt fortunæ ſoluit ſemiſſem. Sin plane inops eſt cæſus ac tonſus relegatur. Atque eam tanquam æquam & rationi conſentaneam aliæ gentes in ſuam Rempubl. inuexerunt. Daß einer der keine Nothzucht begangen/ der Jungfrawen den Krantz bezahlen oder ſie ehelichen muß/ Auguſtus *conſtit.27. part.3.* cuius hæc † ſunt verba. Da eine ledige Mannsperſon eine Jungfraw oder vnberüchtige Witwe beſchläfft/ vnd er (wie doch billich geſchicht) zur Ehe nicht nemen wil/ ſo ſol er ſie jres Standes vnd Herkommens nach *dotiren*/ vnd da ſie von jhm Leibsfrucht hat/ dieſelbige auff gerichtliche Ermeſſung *alimentiren*, vnd darüber mit zeitlichem Gefängnüß geſtraffet werden/ wie ſolches dẽ Rechten gemeß iſt. Qua in re † ita pronunciari ſolet à Scabinis Lipſenſibus. Auff den Fall/ ſo jhr vberſchicket/ ſprechen wir Doctores daß ewer Sohn vmb die begangene Jungfraw Schwechung/ derſelben geſchwechten eine Mitgifft/ ſo hoch die jhr Vatter nach ſeinem Vermügen hette außſtadten können/ außzurichten/ vnnd für jhre Ehre zugeben verpflichtet. Nachdem aber ſo viel die Gericht antrifft/ dieſer Fall peinlich geſtraffet werden/ nemlich an Perſonen niedriges Weſens mit Staupſchlagen vnnd Verweyſung/ an Perſonen aber ehrliches herkommens/ 7

mit

mit Vertheilung deß halben Theils jhrer Güter / ſo ſtehet es bey den Gerichten / ob ſie wöllen auß Gnaden die peinliche Straffe zu Geltbuſſe verändern / auff den Fall muß ſich ewr Sohn in eine wilkührliche Straffe oder Geltbuſſe / dazu jn die Obrigkeit laſſen wil / begeben / aber doch ſo er der Geſchwechten eine Mitgabe außrichte / ſo muß die Geltſtraffe deſto ringer angelegt werden / von Rechts wegen.

Sed vt vt ſit certum eſt legem Dei æquiſſimam & inter Chriſtianos ſeruandam eſſe, quæ mandat, vt eam, quam quis vitiauit, ducat etſi ad leges Imperatorias & aliarum gentium conferatur longe meliore iure & ratione niti videtur vt dolendum ſit eam inter Chriſtianos in deſuetudinem abiiſſe, qui dum arbitrio ſtupratoris permittunt, vt eam, quam vitiauit ducat aut dotet, laxant frena libidinibus, & ea peccandi quodammodo impunitate efficiunt vt in vna aliqua ciuitate & ea quidem exigua ſingulis annis centenas liceat numerare puellas, quibus ſtuprum illatum eſt & præſertim in illis locis vbi exigua mulcta imponitur ſtupratoribus vel 10. vel duodecim aureorum. Quæ tantum abeſt vt homines à peccando auocet vt pecunioſi eam pro deridiculo & delectamento habeant. Quis enim tam erit inops, quem ab hoc crimine 10. aurei deterreant, quemadmodum de Neratio narrat Gellius. Nam cum lege 12. tabul. cautum eſſet ſi quis iniuriam alteri faxit 25. æris pœnæ ſunto, L. Neratius homo improbus & petulans pro delectamento habebat os liberi hominis manus ſuæ palma verberare. Eum ſeruus ſequebatur crumenam plenam aſſium portans & quemcunque depalmauerat ei ſecundum 12. tabulas 25. aſſes numerari iubebat. Itaq; ſic ſtatuendum legem Moſis omnium eſſe æquiſſimam, vt quæ nobis oſtendit quid Deus velit & quid probet. Eam autem, quæ huic ſucceſſit & poteſtatem arbitriumque tribuit ſtupratori dotandi vel ducendi minus æquam: ſed tamen quia recepta ſit ferendam. Iniquiſſimam autem, quæ aſſibus aliquot ademptam pudicitiam & honoris iacturam ſarcire iubet ideoq; explodendam. Et hic verba Eraſmi adſcribere operæ pretium eſt. Qui malis artibus virgines ſimplices illexerunt ad ſtuprum, deberent quidem bonorum virorum ſuaſu ducere quas vitiarunt: ſaltem ad elocandum cum dote etiam legibus cogi oportuit. Cur hic adeo ceſſant Chriſtianorum leges? Quia hic magnatum luſus eſt, quorum arbitrio leges rogantur & abrogantur. Atqui non ceſſabit lex diuina quæ ſaltem apud Chriſtianos plus valere debet quã lex humana. Conſtitutione † Regis Friderici II. cautum eſt, vt ſi quis puellam vxorem expetiuerit vel per ſe vel per alium, & antequam ſponſalia fiant vel reſponſum acceperit eam vitiarit cogendum eſſe eum vt ducat, ſiquidem parentes aut tutores eam illi locare velint.

§. II. SVMMARIA.

1 *Refutatur opinio eorum qui vitiatam ducendam nolunt.*
2 *Auctor diſtinguit.*

3 Sin-

Digitized by Google

3 *Stuprum inter atrocia delicta relatum apud Romanos.*
4 *Pœna ſtupri.*
5 *Conſtitutio Regis Friderici.*
6 *Laudantur conſtitutiones quibus quis vitiatam ducere cogitur.*
7 *Parentum auctoritas ante nuptias contractas imprimis ſpectanda, vbi autem matrimonium ſemel coierit & conſummatum eſt non perinde ſpectatur.*

SEd hoc loco à quibuſdam nobis occurritur, ſponſalia vel matrimonia inſciis parentibus inita, † iure non ſubſiſtere propter authoritatem parentum ſpretam, & quod legitimus deſit conſenſus. Nam qui ſui iuris non ſunt, conſentire non intelliguntur. Sed hic, meo † iudicio, diſtinguendū eſt inter filiumfamilias & filiāfamil. ꝙ vtriuſq; ſexus longe diuerſa ſit ratio. Nā ſi filiusfamilias inſciis parentibus virginem vitiauerit & fidem dederit, ſe eam ducturum, merito ducere cogendus eſt propter delictum admiſſum, & contumeliam virgini & familiæ illatam. At parentum hic deeſt auctoritas, quæ tamen in ſponſalibus & nuptiis ante omnia requiritur? Deinde ſi hoc conceſſerimus, nemo nō videt feneſtram ad omnia flagitia aperiri, & technam, qua ſemper authoritatem parentum licebit eludere. Nam id concubitus beneficio conſequi licebit, & per indirectum, quod alias iure vetitum eſt & illicitum. Reſpondeo, patriæ poteſtatis varios & inſignes eſſe effectus, quos vbique Doctores explicant, eos tamen non ita late patere neque extendi poſſe, vt alteri eius prætextu iniqua conditio vel damnū inferatur. Multo minus vt peccata liberorum abolere, illiſque ſcelerum impunitatem concedere poſſit. Imo in filiosfamilias delinquentes non minus quam in illos, qui ſui iuris ſint animaduertitur, præſertim in delictis maioribus quale eſt ſtuprum virgini illatum. Idque inter atrocia delicta relatum fuiſſe apud Romanos, oſtendit Terentius his verbis. 3

An parum tibi videtur virginem vitiare ciuem.

Item:

Virginem vitiaſti, quam te ius non fuerat tangere.
Iam id peccatum primum magnum & humanum tamen,
Fecere alii ſæpe etiam boni.

Et Plautus. Dum te abſtineas nupta vidua virgine iuuentute & pueris liberis ama quod libet, eo ipſo innuere volens illa peccata maxima eſſe. Sed & pœnæ grauitate huius delicti magnitudo æſtimari poteſt, quę apud omnes gentes maximæ fuit. Et vt † antiquiſſima conſectemur lege Solonis, qui virginem vel viduam vel nuptam perſuadendo ſiue vi corrupiſſet pœnas capite luebat. Qui per vim corruperat, infamia notabatur laceratis natibus: idque quod vi corrumpens corpus tantummodo, at perſuaſor corpus & animum corrupiſſet, vt qui ſibi vxorem alterius obſequentiorem reddidiſſet quam ſuo marito, vt refert Lyſias in oratione defenſoris. Iure Moſaico & Athenienſi, vt ſupra explicauimus, is qui virginem ſtuprauit ita punitur, vt vitiatā ducat, neq; hic ſpectatur an eius 4

parentes conſentiant an non. Sed hoc tantum an vitiatę parentes eam illi locaré velint. Iure ciuili ſtuprum ita punitur, vt ſi humilis ſit perſona corpore pœnas luat & relegetur: ſin egregia & honeſta ſit perſona, dimidiam partem bonorum
5 amittat §. *vltim. de publ. iudic. l. vlt. C. de inceſtu nuptiis*. Conſimilia † ſtatuit Rex Fridericus, vt qui virginem vnam vitiauit mulctam perſoluat pecuniariam. Si plures vt capitis pœna plectatur, vel alia grauiſſima exemplum in eum edatur, quo alii ab eiuſmodi delictis deterreantur. Et *libro* βασιλικῶν *60.* ſtuprator puellæ ſi eam parentes illi dare nolint, libram auri vnam, ſi egentior dimidium ſubſtantiæ ſuæ, ſi pauper omnino, cæſus & tonſus relegatur, *§. 8.* Harmenop. *libr. 6. T. 4.* Imo pœnam huic crimini decem millium conſtitutam fuiſſe, Quintilianus author eſt *lib 7. cap. 5. in fine*. Verba hæc ſunt. Aliquando in controuerſiam venit, qua quis lege puniendus vel honorandus ſit. An ſtuprator decem millia dare debeat, quæ pœna huic crimini conſtituta eſt. Et narrat interpres βασιλικῶν Romanum cuidam Himerio, qui ſenatoris filiā vitiaſſet, eiq; nuptias pręgnāti promiſiſſet, iniuriæ & cōtumeliæ nomine quām patri intuliſſet 150. aureorum pœnam ſtatuiſſe, filiæ vero 220. & redegiſſe omnem pœnam in libras quinque, *eodem libro 60. T. 37.* Capitolinus *in Opilione* narrat; nouo ſupplicii genere eum milites qui ancillam hoſpitis vitiaſſent affeciſſe, nimirum illis inſertis in boues miræ magnitudinis apertos ita vt capita prominerēt & inter ſeſe colloqui poſſent. Ita & in eum qui virginem Deo dicatam vel Veſtalem vitiaſſet ſeueriſſime animaduertebatur. Nam virgo ſtata die ſub effoſſa humo ad portā Collinam in loco cui ſcelerato nomen erat, viuam defodiebāt, virginis vero ſtupratorem in comitio cędebant ad necem. Probrum virginis Veſtalis, vt capite puniretur vir, qui eam inceſtauiſſet verberibus necaretur. Lex fixa in atrio libertatis, ait Feſtus, cū multis aliis legibus incendio conſumpta eſt. Liuius & Alexander ab Alexandro. Ex quibus efficitur etiam in facti ſpecie propoſita filiumfamilias ob ſtuprum illatum & delictum admiſſum pœnam luere debere, vt eam quam vitiauit, ducat honoremque ei quoad eius fieri poteſt, reſtituat. Eamque ſi cum aliarum gentium legibus & pœnis huic crimini conſtitutis cōferatur, mitiſſimam eſſe. Quis enim non malit ſibi eam vxorem dari, quam ante adamauit, quam fuſtibus cædi, tonderi, relegari vel dimidiæ partis bonorum iacturam facere, & infamiam ſubire. Et quamuis quidam contra ſentiunt, & in eo diſputant iniquum eſſe, vt irriſi parentes peiore loco ſint ea perſona, quam alius ludibrio habuerit & vitiauerit. Neque inter ſeſe iniurias conferendas, vt eius conditio potior ſit, cui maior eſt illata iniuria, ſed illud potius inſpiciendum, vt ius ſuum aduerſus nocentem obtineat. Reſpondeo hic in controuerſiam non venire, vtrius iniuria maior ſit, parentumne an puellæ deceptæ, neque ſpectaſſe veteres legislatores, ſed ne impune peccarent homines & delicta grauiſſima committerent, cum impunitas delictorum maxima ſit peccandi illecebra, vt Cicero loquitur. Ideoque cauiſſe vt vel pœnas corpore lueret ſtuprator, vt qui fructuarium meritus ſit vel puellam duceret, & hac ratione honor puellæ ademptus, quoad eius fieri

poſſe.

poſſet reponeretur. Ea fuit Moiſis & Athenienſium intentio & mens. Et quam-
uis lex Moiſis ad nos non pertinet, tamen in eo conſpicitur quid Deus velit,
quid approbet, & pro æquo, & bono habendum cenſeat. Itaque recte Clemens.
Leges, quæcunque veræ ſunt & de Deo opiniones tibi ab Hebræis ſuppeditatæ
ſunt. *In exhortatione ad gentes.* Nec enim vlla lex æquior iuſtior aut honeſtior
eſſe poteſt, quam à Deo fonte omnis boni & ſapientiæ latæ, vt Chriſtiani in
cauſſis & controuerſiis dirimendis magis Dei quam aliorum legislatorum aut
hominum leges ſequi debeant. Ideoque † nec hodie iniqua videri debent iura 6
& conſtitutiones, quibus quis ad eam ducendam impellitur, quam fide de con-
iugio data vitiauit, etiamſi parentum non acceſſit conſenſus, cum Dei authori-
tate & æquiſſimis rationibus nitantur, vt ſupra latiſſime explicatum eſt. At pa-
rentum nulla culpa eſt, ideoque ius patriæ poteſtatis eis illibatum manere de-
bet, cuius vigore ipſis ſponſalia & matrimonia promiſſa dirimere licet? Reſpon-
deo filii peccatum eſt maximum, qui virgine abuſus eſt, ideoque punitur & qui-
dem pœna æquiſſima & leuiſſima. Cuius ſi aliqua pars ad parentes redundat,
vt qui nuptias ſe inſciis contractas tolerare coguntur vt poterunt, æquo animo
ferent. Quid enim ſi filius vel hominem occidiſſet, vel falſum crimen læſæ
maieſtatis, furtum, ſimileue delictum commiſiſſet, & capite pœnas daret? Certe
non tantum iure ſuo, ſed etiam ipſo filio priuarentur parentes, idque ob deli-
ctum commiſſum quod patria poteſtas abolere non poteſt. Atque ea quidem
poteſtate vti debuerant parentes in filio regendo ante promiſſum matrimoni-
um & commiſſum delictum, cauereque ne filiæ in aliena poteſtate exiſtenti
vitium inferret, & pudicitiam eriperet. Id cum ipſi neglexerint, ſibi imputent,
ſi quid ex ea re ad eos incommoditatis redit, quod ſcilicet filius eam, qua ad
libidinem abuſus eſt, retinere & ſibi habere cogatur. Atque ea quidem in-
commoditas ſi ad eam, quæ virgini illata eſt contumeliam conferatur, vel le-
uiſſima eſt, vel nulla, cum illa pudicitiæ iacturam fecerit, parentum autem au-
thoritas tãtum læſa ſit; quorũ eſt hanc muſſitare iniuriam, & condonare. Nam
vt ille apud Terentium Pro peccato magno parum ſupplicii ſatis eſt patri. Ad-
de quod † parentum authoritas ante nuptias contractas imprimis ſpectanda 7
eſt, hoc eſt, in ſponſalibus. Vbi autem matrimonium ſemel coierit & conſum-
matum eſt, non perinde ſpectatur. Hoc enim iure vtimur, vt ait I C. ne bene
concordantia matrimonia iure patriæ poteſtatis turbentur, *l. 1. §. 3. de lib. exhiben.*
Deinde ſi eorum ſententiam ſequamur, qui ſentiunt filiumfamilias in poteſtate
patris exiſtentem, non cogendum ad eam ducendam, quam fide de coniugio
data vitiauit, hoc abſurdi ſequitur, cum qui ſui iuris eſt ducere cogi, filiumfami-
lias non ducere cogi. Itaque alter delicti commiſſi pœnas luit meritas, alter ve-
ro impune virgine abutetur. Quo nihil dici poteſt iniquius aut excogitari
abſurdius? Atque ita ſentiunt omnes etiam recentiores Theo-
logi. Chytræus *fol. 378. in 18. Leuitic.* Luthe-
rus & Hemmingius.

§.12. SVMMARIVM.

Quid ſi paupercula ſit vitiata & is qui vitium intulit diues ſit?

SEd quid ſi puella ſit tenuioris fortunæ, paupercula; & is qui eam vitiauit, & matrimonium promiſit diues? Reſpondeo nihilominus ducendam, cum iura hoc caſu nullum inter diuitem & pauperem diſcrimen conſtituant, neque προσωποληψία hic locum habere debeat, modo dolus abſit. Nam ſi parentes ferunt & conniuent, vt filius hac ratione diuitis alicuius filiam nanciſcatur, etiam conniuere & ferre debent, ſi pauperculæ filiam vitiatam ducere cogatur. Sin autem dolis & fallaciis, quas parentes pararunt circumuentus ſit adoleſcens, & filiam vitiauerit, ad eam ducendam minime cogendus eſt. Neque enim dolus & fraus cuiquam patrocinari debent. Et digni ſunt parentes, qui fallaciæ & doli pœnas dent, & πρὸς τ' ἀρχεσίην ἄλγεα πάσχουσιν, vt habet verſus Heſiodi. Et vt compedes, quas fecit ipſus vt geſtet faber. Et ita Lutherus ſentit.

§.13. SVMMARIA.

1 *Quid ſi nobilis ignobilem vitiarit fide de coniugio data.*
2 *Gens Saxonica quatuor habuit ordines hominum.*
3 *Auctoris opinio.*

1 SEd quid † ſi nobilis ignobilem, ſummo genere prognatus plebeiã vel humili loco ortam ſibi ſumpſerit, & fide de coniugio data cõpreſſerit? Et quidẽ populi qui ſapientiæ laude claruerũt, h.e. Athenienſes & Romani in matrimoniis coiungendis, dignitatum, familiæ, originis, ſanguinis & gentis rationẽ & reſpectũ habuerũt. Nã qui ciuem Athenis vitiaſſet, eã vxorẽ habere cogebatur, ſecus ſi peregrinã. Quo ſpectat illud Terẽtii *Act.1.Sc.1.* Pro vxore hanc habere peregrinã. Et Demoſthenes *in Nearam.* Si quis Athenienſis, inquit, peregrinã pro ſua elocauerit, is infamia notabatur, & res eius familiaris publicabatur. Apud Romanos olim inter patres & plebẽ nulla poterãt iungi connubia. Sed poſtea poſt lõgas altercationes, lata eſt à C. Canuleio Tribuno plebi rogatio cõnubii ꝓmiſcui plebis cum Patriciis, vt refert Liuius *Decad. 1. lib. 4.* Sigonius de veteri iure ciuium Romanorum. Atque eo ſpectabat lex Iulia de maritandis ordinibus, quæ inter alia prohibebat, ne ſenatores liberique eorum libertinas, & quæ ipſæ quarumue parentes artem ludicram feciſſent, ducerent. *l. qui Senator, de rit. nupt.* Ita & Iudæi non niſi inter ſe inibant coniugia. Nam Deus diſertis verbis prohibuerat, ne alienigenis miſcerentur, cum eos Deus ſelegerat & veluti peculio ſuo adſcripſerat. *Deuteronom. 7. cap.* Ita & apud Hebræos & Athenienſes puella ἐπίκληρος, id eſt, patrimonii heres, fratris expers non nubebat, niſi ex eadem tribu & cognatione. *Num. cap. vlt.* & Demoſthenes Iſæus. Idque etiam apud alias
2 gentes barbaras vſitatum fuiſſe hiſtoriæ teſtes ſunt. Gens † Saxonica quatuor habuit ordines, nobilium ſcilicet, liberorum, libertorum & ſeruorum, & lege

lata

lata prohibebantur inter ſeſe commiſceri. Imo ſi nobilis ignobilem duxiſſet, vel contra ſeruus vel liber nobilem vel etiam quæ ſui non eſſet ordinis, morte pœnas luebat, vt ex legibus Saxonum colligitur, & notauit Abbas Vſpergenſis. Quibus rationibus † motus ſtatuo nobilem ad eam ducendam cogi non poſſe, 3
quam ipſe fide de coniugio data compreſſerit, ſi plebei & humili loco prognata ſit, ſi quidem lege vel conſuetudine regionis nulla ſint inter nobiles & ignobiles ſeu plebeios connubia. Et ſibi imputet puella, quæ nobili ſui copiam fecit, quem ſciebat ſe maritum habere non poſſe. Aliud ſtatuendum exiſtimauerim, ſi connubia inter plebeios & nobiles cōſuetudine ſint inuecta & vſitata. Quod tamen latius expendendum cenſeo, atque hic pedem figo. Ergo hæc ſtatuatur concluſio, ſponſalia abſque parentum conſenſu clam inita non ſecuto concubitu, & quando res eſt integra, & in poteſtate parentum ſita, prorſus inutilia eſſe, ſecus ſi accedat concubitus vel nuptiæ ſubſequantur. Et ſiquidem adoleſcens negauerit, ſeſe fidem dediſſe & coniugium promiſſe, ad iuſiurandum confugiendum eſſe, quo ſe ille purgare debet. Quod tamē latius infra, vbi de iuramento agemus expendendum erit, quod alii aliter ſentiant. Et hactenus de filiofamilias nunc de filia dicendum eſt.

§.14. SVMMARIA.

1 *An pater adoleſcenti qui filiam eius vitiauit fide de coniugio data dare teneatur, & ſi velit pater non cogi poſſit?*

2 *Auctor ſententiam ſuam exemplis veterum probat.*

3 *Canonici iuris interpretum opinio reiicitur.*

4 *Concordantia matrimonia dirimenda non ſunt etiamſi abſq; parentum conſenſu contracta non ſunt.*

DE qua primum quæritur † an pater adoleſcenti, qui filiam eius vitiauit fide 1
de coniugio vltro citroque data dare teneatur, & ſi nolit pater, eam ſibi ille contra ipſius voluntatem habere poſſit? Reſpondeo. Etſi non niſi ex maxima & grauiſſima cauſa parentes intercedere, & eiuſmodi matrimonia promiſſa diſturbare cōuenit, & puellæ rectius conſultum ſit, ſi illa illi locetur, tamen ſi obſtinate repugnent parentes & cauſſas diſſentiendi habeant, eam ille vxorem habere non poteſt. Quid enim ſi viliſſimæ cōditionis ſit homo qui filia abuſus eſt, vt agaſo, bubulcus, equiſo, fornacarius vel quē parentes ſemper oderint? Quid ſi filia vitiata illi nubere nolit qui ea abuſus eſt, vt ſæpe factū ſcimus? Apud Tacitum *lib. 20.* quidam Octauius Pontiam Poſthumiam ſtupro cognitam, & nuptias ſuas abnuentem, impotens amoris interfecit. Et cur ſic ſentiam ratio eſt, quod vitium mulieri illatum illam patria poteſtate non liberat. Nam & vitiata patri & matri honorem exhibere debet, iuxta quartum præcept m. Itaqu e *lib. 60. βασιλικῶν* recte traditur in poteſtate eſſe parentum, an vitiatam ei dare velint qui vitiauerit. Quod & expreſſe Harmenop. tradit *lib. 6. T. 4.* Idque iuri diuino

eſt conſentaneum, *Deuterou.7.* Quo iure etiam patri optio datur vitiatam dare vel non dare, vt videre licet *Exod.22.* his verbis. Si pater mulieris eam illi dare noluerit pecuniam ſoluat, iuxta modum dotis, quam virgines accipere conſue-
2 uerunt. Et *Num.30.* ſcribitur. Mulierem non obligari ex voto niſi pater conſenſerit. Et hæc noſtra ſententia exemplis & moribus veterum comprobatur. Sichem petit Dinam vitiatam à patre Iacob, promittit dotem & donationem propter nuptias. Atque eam rem agit Hemor pater Sichemi, pater vero eam illi dare non vult. Zonaras T.1. Apud Plautum Lyſiteles virginem, quam compreſſit ab Euclione patre petit, Dinarchus item à Callicle filiam petit, & quidem ægre impetrat, vt ex his verbis colligitur.

Call. *Vbi eſt is homo quem dicis?*
D. *Adſum Callicles, per tua obſecro genua,*
Vt tu iſtud inſapienter factum feras, mihiq; ignoſcas,
Quod animi impos vini vitio fecerim. C. *non placet*
In vinum quippiam conferri, quod loqui non poteſt.
Nam vinum ſi fabulari poſſet ſeſe defenderet.
Non vinum moderari ſed vino ſolent, qui quidem probi ſunt; verum
Qui improbus eſt, ſiue ſubibit, ſiue adeo caret temeto,
Tamen ab ingenio eſt improbus. Din. *Scio*
Equidem quæ nolo multa mihi audienda obnoxia;
Ego me tibi obnoxium eſſe fateor culpa compotem. S. *mi*
Callicles vide quæſo ne facias iniuriam, reus ſolutus
Cauſſam dicit. Call. *eamus in ius,*
D. *quid vis in ius me ire? tu es prætor mihi,*
Verum obſecro vt tuam gnatam des vxorem, Callicles.
Call. *Eundem quidem ſtulte iudicaſſe iſtam rem intelligo.*
Nam haud manſiſti, vt ego darem illam, tute ſumpſiſti.
Nunc habeas vt nactus. Verum hoc ego te mulctabo bolo
Sex talenta magna dotis demam pro hac inſcitia,
D. *bene agis mecum.*

3 Iuris tamen Canonici interpretes contra ſentiunt, nimirum inter has perſonas indiſſolubile eſſe matrimonium, neq; hic poſt concubitum amplius ſpectandá parentum authoritatẽ. Sed tamẽ ſi rem ad amuſſim examinare voluerimus, vix eſt vt hæc ſententia defendi poſſit. Argumenta autem quibus nituntur hæc ſunt 1. ex *c. ſufficiat 27. q. 1.* Vbi hæc verba referuntur, ſufficere ſolum conſenſum ſecundum leges. Sed nos ſ. oſtẽdimus his verbis non excludi parentũ cõſenſum. Nec ad rẽ facit dictũ Chriſti *Matth. 19.* Dimittet homo patrẽ & matrẽ & adhærebit vxori ſuæ. Itẽ quos Deus coniunxit. Nam negamus Deũ authorem eſſe coniunctionis q̃ contra ipſius mandatum parentũ pietate ſpreta & puellę pudicitia læſa coiit. Nec n. facta impia fallacium hominum cœlicolis placent, vt Catulli verbis vtar. Itaq; nec ea coniunctio matrimonium cenſendum eſt. Interim tamen

rectius

rectius fecerint parentes, & filię rebus conſuluerint ſi filiã accedente promiſſione de coniugio ei, qui eam vitiauit, locauerint, eaq; in re ſeſe faciles præbuerint, quemadmodum veteres factitaſſe, ex iis quæ ſ. commemorauimus, cõſtat. Sed ea res arbitrio & æquanimitati parentum relinquenda eſt, qui pro ſua erga liberos στοργῇ, id quod ex vſu liberorum eſſe videbunt, ſtatuent & permittent, qui tantum abeſt, vt in his rebus duriores ſeſe exhibeant, vt indulgentia plerunque peccent. Vt recte Seneca dixerit *lib: de beneſi.* Huic rei non impoſuimus legẽ, tanquam ſatis natura cauiſſet, quomodo nulla lex amare parentes, indulgere liberis iubet. Superuacaneum eſt in ius naturæ impelli. Et ita Lutherus ſentit his verbis: Ich riethe man lieſſe jm die Dirne folgen/vnnd nicht in dem Schimpff vnnd Gefahr ſchweben. Niſi maxima & grauiſſima cauſſa ſubſit, q̃ parentes deterreat. Canoniſtarum autem ſententiam ita demum verã exiſtimauerim, ſi poſt concubitum nuptiæ publice & ſolenniter factæ, benedictio ſubſecuta, & mulier in viri domum traducta ſit, vt tum matrimonio rite conſummato parentes coniugii dirimendi poteſtatem non habeant. Nam cum publice in matrimoniũ conuenerint, in eoq; vna viuant, eos dirimere fas non eſt. Quod etiam Luthero placuiſſe video. Nec ab his diſcrepat ius ciuile. Paulus *lib. 2. ſentent. c. 20.* ſcribit. Etſi parentum conſenſus deſit, tamen eiuſmodi nuptias non ſolum propter vtilitatẽ publicã, ſed etiã propter concordiam coniugũ dirimenda non eſſe. Eorũ, inquit, qui in poteſtate patris ſunt, ſine volũtate eius matrimonia iure non contrahuntur, ſed contracta non ſoluuntur. Contemplatio n. publicæ vtilitatis priuatorũ commodis præfertur. Idem tradit Vlpian: *l. 1. §. 3. de lib. exhiben.* vbi quęrebatur an filiam quæ ſine patris cõſenſu nupſit, pater poſſit ex mariti ſui domo abducere, ſignificat id patrẽ ſummo iure facere poſſe, verũtamẽ certo iure vtimur, inquit, ne bene concordantia matrimonia iure patriæ poteſtatis turbentur. Quod tamen ſic erit adhibendũ, vt patri perſuadeatur, ne acerbe patriam poteſtatẽ exerceat. Et apud Senecam accuſatur Creon, ꝙ coniugiũ ſolueret his verbis Culpa Creontis eſt tota, qui ſceptro impotẽs cõiugia ſoluit, quiq; genitricẽ abſtrahit natis, & arcto pignore adſtrictam fidem dirimi petatur ſolus hic pœnas luat. *in Medea fol. 161.* Matrimoniũ a. vt ſ. oſtendimus, ex eo tẽpore quo vxor in nuptiis tradita, accepta & poſſeſſa eſſet, veteres ęſtimaſſe ſ. late demonſtrauimus: idque minime dirimendũ eſſe, Idq; apud veteres obſeruatum eſſe oſtendit tota antiquitatis hiſtoria. Artoxerxes vxorem, q̃ iuſſu parentũ egregiã & formoſam duxerat, repudiare noluit. Imo iis inuitis retinuit. Cũ n. Rex fratrẽ mulieris necaſſet & ipſum quoq; vellet interficere, matri ſupplex factus multis lachrymis tãdem impetrauit, vt viuere ei & ſecũ eſſe permitteretur. Plutarch. Idẽ demonſtrat exemplũ Iaſonis & Medeæ in antiquiſſimo poemate Orphei & Apollonii valde illuſtre. Res autẽ ita habet. Iaſon & Medea ſibi inuicẽ repromiſerũt coniugium inſciis & incõſultis parentib. Medea conſcendit nauẽ & Iaſonẽ abeuntẽ ſecuta eſt. Pater Aretes re patefacta mittit ex Cholcide legatos, q filiã repetãt cũ illa ad Alcinoũ Regẽ Phæarũ, qui ab Orpheo nominat κρίνειν δικασπόλον βασιλήων. pro

fugiſſet.

fugiſſet. Et Homerus *Odyſſ.6.* Alcinous, inquit, conſilio Diis æquiparandus, Alcinous ſedit iudex in hac cauſſa, & vtraque parte audita hanc tulit ſententiam, vt ſiquidem nuptiis ſubſecutis & thori genialis ingreſſu matrimonium coſummatum non eſſet, patri Medea redderetur: Sin contra viro nupta eſſet, Iaſonem maritum ſequeretur. Quam ſententiam his verbis expreſſit Apollonius, quib us Aretes vxorem aloquitur.

> Τῶ μὲν ἐπεσσίκε δίκην ἥ τις μετὰ πᾶσιν ἀρίστη
> Ἔσσεται ἀνθρώποισι δικάζεμεν οὐδὲ κεκεύσω
> Παρθενικὴν μὲν ἐοῦσαν ἑῷ ἀπὸ πατρὶ κομίσσαι
> Ἰθύνω λέκτρον δὲ σὺν ἀνέρι πορσαίνουσαν
> Οὐ μὲν ἑοῦ πόσιος νοσφίζομαι οὐδὲ γενέθλην
> Εἴ τιν᾽ ὑπὸ σπλάγχνοισι φέρει δηΐοισιν ἀπάσσω

Id eſt, ſententiam, quæ omnibus bonis probetur feram, neque te eam celabo. Nam ſi virgo Medea fuerit ſuo eam patri remittere decreui. Sin vero viri lectũ decorauit, eam marito ſuo non priuabo, neque fœtum ſi quem ſub viſceribus geſtet, hoſtibus prodam. Arete vxor Alcinoi vbi animum Regis exploraſſet, hæc clam Iaſoni & Medeæ renunciari iuſſit, vt nuptias legitimas facerent, & maturarent hortata eſt, quod Rex ſtatuiſſet

> παρθενικὴν μὲν ἐοῦσαν ποτὶ δώματα πατρὸς
> ἐκδώσειν λέκτρον δὲ σὺν ἀνέρι πορσαίνουσαν
> οὐκέτι κουριδίης μὲν ἀποτμήξειν φιλότητος,

hoc eſt, eam virginem exiſtentẽ domum patris remittere. Sin vero vna cum viro lectum decoraſſet, ſe amorem coniugalem dirimere nolle. Atq; eius conſilium ſecuti ſtatim nuptias parant, & Hymenæum more Græco cantari iuſſerunt, & matrimonium conſummarunt. Quo ſpectant illa verba.

> *Et tunc virginei florem Medea decoris*
> *Triſtibus infelix Hymenæis nupta reliquit.*

Nuptiis peractis rex iudicium inſtituit, & vtramque partem audiuit. Quo ſpectant illa verba.

> *Hic vbi magnanimi regis ſubiere tribunal,*
> *Colchiq; & Miniæ quidquid voluere locuti,*
> *Traditur Alcinoi decreto iam ſua coniux*
> *Aeſonidæ.——*

Eamque ſententiam iuſtiſſimam fuiſſe ſcribit Apollonius, quamuis ea Colchis maxime diſpliceret. Eadem refert Orpheus vt ex his verbis colligitur.

> *Barbaricos noſtro Colchos expellere Marte*
> *Non dubitem, ſic virgo animum, ſic flexit Iaſon:*
> *Spernere ſed timeo recti pia iura tonantis,*
> *Expediet quare, triſtem diſſoluere litem*
> *Iudicio, nec te coniux dilecta latebo:*
> *Si non iuncta viro fuerit, virgoq; manebit,*

Aeſonidæ

Aeſonida è naui patrias reuehetur ad oras.

Quæ verba ita repetit Arete Regina.

Scilicet o coniux ſocii data fœdera lecti
Haud dulce, & thalami iunctas diuellere flammas.
Et quoties quiuis hac audeat, alma Dione,
Irruit inque viros vltrix irataq; matres.
Quod ſi virgineum ſeruet non tacta pudorem,
Nauiget ad patrem, & patrios Medea penates.
At ſi concubitu fœdauit clauſtra iugali
Abdita, iure ſuo ducat quocunq; maritus.

Quid quod Sabinorum virgines à Romanis raptæ, poſtquam cum maritis cõſueuiſſent ad parentes redire & viros deſerere recuſarunt, etiamſi parentes & cognati armis eas repeterent. Quo ſpectant verba Herſiliæ apud Plutarchum *in Romulo*. Non enim in hoc adeſtis vt noſtram iniuriam virginum vlciſcemini, ſed nũc vxores nos maritis, matres liberis ademptum venitis. Item. Quod ſi alia vobis pugnæ cauſſa fuiſſet, in noſtram gratiam, vos quos ſoceros auos neceſſarios reddidimus, eam amittere par eſt. Sin propter nos bellum geritur, accipite obſecramus nos cum generis veſtris ac liberis noſtris, redditeque nobis patres & cognatos, neque nobis viros noſtros adimite, aut in aliam captiuitatem nos detrudite. Itaque fœdus factum eſt his conditionibus, vt vxores, quæ vellent cum ſuis maritis viuere liberæ ab omni miniſterio præter lanificium haberentur. Qua de cauſſa maxime culpandus Artoxerxes qui Aſpaſiam liberis natam parentibus & liberaliter educatam filio Cyro in vxorem petenti conceſſit, & paulo poſt rurſus ademit, & Dianæ ſacerdotem conſtituit, vt reliquum vitæ tempus caſta exigeret. Plutarch. *in Artoxerxe*. Quæ res filio exitio fuit & patri ſummum dolorem attulit & periculum. Nam pater Darium inſidiis patefactis acinace cõfecit & ſecutæ ſunt maiores calamitates. Quæ nos ea de cauſſa latius perſecuti † ſumus, vt oſtenderemus id, quod IC. tradiderunt, nimirum concor- 4
dantia matrimonia dirimenda non eſſe, etiamſi abſque parentum conſenſu ea contracta eſſent, ſponſalia vero dirimi potuiſſe, etiam antiquitati & hominibus nulla religione imbutis placuiſſe. Huc facit, quod Tacitus memoriæ prodidit de filia Segeſti, quam Arminius inuito patre & inconſulto abduxerat. Eum Segeſtes proſecutus accuſauit apud Tyberium Cæſarem, & inter alia hac oratione vſus eſt. Tuum eſt, inquit, o Cæſar, conſultare vtrum præualeat, quod ex Arminio concepit, an quod ex me genita eſt. Cæſar matrimonium non diremit, ſed clementi reſponſo liberis, propinquiſq; incolumitatem, & ipſi ſedem veterem in prouincia pollicitus eſt. Matrimonium autem diremptum non fuiſſe, ex eo colligitur, quod poſtea Arminii frater ſcribit Arminium & coniugem non hoſtiliter habere, *lib.* 2. Item quod aliquoties vxor appellatur. Item filia mariti magis quam parentis animo. Sed & Maſiniſſa cum fidem dediſſet Sophonisbæ captiuæ ſe non permiſſurum, vt in Romani cuiuſquam arbitrium veniret veri-

tus ne illa illi auferretur, nuptias in eum ipſum diem repente parari iubet, ne quid relinqueretur integrum aut Lælio aut ipſi Scipioni conſulendi velut in captiuam, vt quæ iam Maſiniſſæ nupta foret. Ideoque ab illo diuelli non poſſet, matrimonio vtique nuptiis conſummato. Cuius maximam rationem Romanos etiam Ethnicos habuiſſe conſtat. Sed Lælius nuptias illas repentinas non probauit, vt quæ marito Siphace viuente coiiſſent, vt recte Petrarcha Africæ 5.

Vulgus adulterii ſignabat numine factum,
Quod neq; legitimis coiiſſent ignibus inter
Armorum ſtrepitus, alioq; ſuperſtite rege
Coniuge.——

Et Liuius: quo die captam Reginam vidiſſet, eodem matrimonio iunctam acciperet, & apud penates hoſtis ſui nuptiale ſacrum conficeret, ſtulte atque intemperanter feciſſe Maſiniſſam qui eam duxiſſet. Itaque Lælius illam detractam thoro geniali ad Scipionem mittere decreuit. Maſiniſſa qui pollicitus eſſet data dextra, Sophonisbam nũquam in Romani cuiusquam crudele ac ſuperbum arbitrium venturam, ne non promiſſis ſtetiſſe videretur, Sophonisbæ venenum propinauit, & hac ratione temeritatem vnam alia temeritate luit. Et ſi autem factum illud excuſari non poteſt, tamen inde colligitur, veteres etiam Ethnicos matrimonium nuptiis conſummatum pro eo vinculo habuiſſe, quod neque parentum authoritate, neque alterius cuiusquam arbitrio diſſolui aut dirimi poſſit.

§. 15. SVMMARIA.

1 *Sponſalia cum duabus iniens primum clandeſtina, deinde publica, an publica clandeſtinis anteponenda?*
2 *Sponſalia publica clandeſtinis præferenda.*
3 *Forma ſententiæ.*
4 *Sponſalia publica clandeſtinis præferenda etiam ſi quis per vnum teſtem probauerit, ſponſalia clam inita eſſe.*

SEd quoniam ſemel hanc diſputationem ingreſſi ſumus, & de clandeſtinis
1 ſponſalibus dicere cœpimus, hoc loco deſpiciẽdum eſt, ſi † quis cum duabus ſpõſalia inierit, primum clandeſtina, deinde publica: an publica clandeſtinis anteponenda ſint? Et publica clandeſtinis anteponenda eſſe æquitas poſtulat, ſiue ea clam, hoc eſt, nullis adhibitis teſtibus ſiue inſciis & inconſultis parentibus contracta ſint. Nam vtraque clandeſtina dici, ſupra notauimus. Ideoque reiectis clandeſtinis nuptiæ conſummandæ erunt, abſque vllo conſcientiæ ſcrupulo *cap. 2. de clandeſtin. deſponſat.* & ibi gloſſ. & Panormitanus. Itaque recte & ſapienter Clitiphon apud Achillem Statium. Hanc quidem vxorem ducere non poſſum, propterea quod altera mihi auctore & ſuaſore patre non iniuſta volen-
2 te deſponſa eſt. Idque vſque † adeo verum eſt, vt quamuis vterque fateatur, ſe

ſibi

ſibi repromiſiſſe matrimonium, nihilominus publica clandeſtinis præferenda ſint. Idque in odium ſolitudinis, & quod clandeſtina omnia ſuſpicione laborant, & fauorem publicorum ſponſaliorum. Nam quę publice tranſiguntur, bona fide contrahi creduntur. Adde quod ſi aliter ſtatueretur, ex eo non parum incommoditatis rediturum eſſet. Nam ſi tantum tribueretur confeſſioni viri & mulieris, vt per clandeſtina publicis derogari poſſet, tum vtique liberum eſſet, quem promiſſionis pœniteret, alteri fucum facere, & ſubornare aliquem qui in fraudem publicorum ſponſaliorum affirmaret, ſe clam puellæ fidem dediſſe. Et hac techna ſponſalia publica ſemper eludi poſſent. Idque ab interpretibus bene notatum eſt, *1. c. 2. de clandeſt. deſponſat.*

Forma † ſententiæ. 3

VNſer freundtlich Dienſt zuuor / Würdiger / Wolgelarter / guter Freundt / als jhr vns berichtet / daß N. von N. wegen ſeiner Dienerinnen angelanget / daß er jhr eine Ehe zugeſaget vnnd verſprochen haben ſolte / welches N. nicht anders denn mit einem Anhange vnnd Condition geſtehet / nemlich daß ſie zuuor zu jhm kommen / vnnd ſeine Haußhaltung beſehen ſolte / vnnd wo die jhr gefellig / were er geſinnet ſie zu ehelichen / da aber des N. Magd mit jhrer Freundeſchafft auſſenbleiben / hat ſich N. vngefehr drey Wochen darnach mit ſeiner Dienſtmagd / welche er geſchwängert / verlobet / vnnd es iſt dem N. da er wegen ſeiner Magd dem N. der Ehehalben beſprochen / hette ein Verhörs Tag angeſatzt / denen N. vnnd ſeine Magd nicht beſucht. Jhr habet auch darüber den N. ferner gewarnet / daß jhr N. vnnd ſeine Magd von der Cantzel wöllet auffbieten / welches dann geſchehen. Vnd es haben N. vnnd ſeine Dienerin keine ferner anforderung gethan / darüber jhr euch deß Rechten zuvnterrichten gebetten habt.

Demnach vnterrichten wir verordente Commiſſarien deß Conſiſtorii zu N. darauff vor Recht / daß die andere offendtliche Eheverlöbnüß / welche N mit ſeiner Magd volnzogen vnnd ſie darzu beſchlaffen / vngeacht / der fürgewandten deß N. oder ſeiner Dienerin Einrede mit Chriſtlichem Kirchgange vnnd Ehelicher Beywohnung billich volnzogen wirdt. Vnnd kan durch deß N. Magd / die keine Eheverlöbnüß dargethan / beuor aber / weil das ander Eheverlöbnüß offendtlich geſchehen / vnnd darzu beſchlaffen iſt / hieran nicht auffgehalten noch verhindert werden / von Rechts wegen.

Alia forma ſententiæ.

VNſer freundlich Dienſt zuuor / Ehrſamer guter Freundt / als jhr vns einen Ehehandel zugeſchickt / vnnd euch deß Rechten darüber zuberichten gebetten habt. Demnach vnterrichten wir verordente Commiſſarien deß Conſiſtorii zu N. darauff vor Recht / habt jhr deß N. N. hinderlaſſener Wittfrauwen Vatter N. N. mit etlichen Weibern beſchicket / vnnd jhme anzeigen laſſen / daß jhr zu ſeiner Tochter einen ehelichen Willen hettet / vnnd er hat in

beyſeyn ſeiner Tochter/ewren abgeſchickten das Jawort gegeben / da jhr aber vol- gents berichten/daß die Witwe mit einem andern ſich wolte verlobet haben/ſeydt jhr von ewrem Vornehmen abgeſchreckt/vnnd habt euch mit einer andern offent- lich verlobt/vnnd von der Cantzel auffbieten laſſen / welche Verlöbnüß die Wit- we deß N.N. Tochter nunmehr / weil der jenige/mit dem ſie ſich ſol zuuor verlobt haben/von jhr laſſen/zuverhinderrn/ in fürhabens/da jr nun ferner mit d' Witwe ſo nach d' beſchehener Beſchickunge der Ehehalben nichts beſchließlich gehandelt/ ſondern hette es bey ſolcher bloſſen Werbunge bleiben laſſen/ſo were durch die Be- ſchickung vnd jhres Vattern Erklärung allein vnter euch/ vnd ſolcher Witfraw- wen kein volnkömliches / beſtendiges Ehegelübt volnzogen/ſondern euch mit der andern nachfolgend zuuerloben frey geſtanden/von Rechts wegen.

4 Idem ſtatuendum † cenſent, ſi quis per vnum teſtem probaret ſponſalia clam inita eſſe, & accederet fama viciniæ. Nam adhuc publica etiam duobus ſaltem teſtibus probata vt Calderinus ſentit, clandeſtinis præferenda erunt, Panorm. & alii *d.c.2.* & Iaſon *l.admonẽdi, de iureiur.* Idem probat Lutherus *in libello de cauſis matrim.* Daß das öffendlich Verlöbnüß dẽ heimlichen Ehegelübt billich fürgezo- gen wirdt. Quamuis loquatur de ſponſalibus abſque parentum conſenſu con- tractis. Nam probatio certa & indubitata probationi quæ præſumptione tan- tum nititur præualere & præponderare debet. *l.ob carmen, §.ſi teſtes ff.de teſtibus.*

§.16. SVMMARIA.

1 *Sponſalia bina an quis impune contrahere poſſit.*
2 *Sponſalia bina contrahens de iure ciuili infamis eſt.*
3 *Sponſalia bina contrahens ſolet parti innocenti in expenſas condemnari.*
4 *Forma ſententiæ.*

1 SEd an † impune quis bina ſponſalia contrahere poſſit, quæritur? Et exiſtima- uerim à magiſtratu puniendum eſſe pœna arbitraria, hoc eſt, vel carceris vel
2 mulcta pecuniaria vel infamia notandum. Nam & iure ciuili † bina ſponſalia contrahens infamia notatur. *l.1. & l.13. Quid ergo de his qui notantur infamia.* Ita & pater vel κύριος bina ſponſalia eius nomine, quem in poteſtate habet conſtitu- ens infamis fit *d.l.13.c.de ſponſatam, & cap.de ſponſatas* 27.q.2. vt & alteri nupta alte-
3 ri ſponſa infamia notatur. Harmenop. Sed & † qui bina ſponſalia contraxit ſo- let parti innocenti in expenſas condemnari. Panormit. *c.gemma de ſponſalibus.* vbi ſcribit pœnam quidem promiſſam non deberi, interim tamen reum ad id quod intereſt conueniri poſſe. Idq; in arbitrio iudicis poſitum eſſe. Qua de re infra c.
4 12. Idque in Conſiſtoriis ſeruari conſtat. Et ſolet ſententia † ita concipi.

WIr verordenten deß Conſiſtorii/Nach dem Hans N. ſich mit zwo Perſonen als mit N. einer Witwen/vnd hernacher mit N. einer Jungfrawen verlobet/ vnd das erſt Verlöbnüß offendlich/ das ander aber heimlich geſchehen. Sprechen

vnd

vnd erkennen wir/daß das erſte ſol kräfftig/das ander aber vnkreſftig vnd nichtig ſeyn. Weiſen aber obgenandten Hanſen N. hiemit der Obrigkeit zur Straffe anheim/ damit andere ins künfftige dafür ſich zuhüten/ vnd ehrliche Leuthe nicht betriegen mügen/alles von Rechts wegen.

§. 17. SVMMARIA.

1 *Sponſalibus clandeſtinis ſi acceſſerit concubitus, an publica clandeſtinis præferenda.*
2 *Forma ſententiæ.*

SEd quid † ſi ad clandeſtina ſponſalia acceſſerit concubitus, an publica clandeſtinis præferenda ſint? Et certe æquitas hic aliud poſtulare videtur, nimirum vt ſponſalia publica cedant clandeſtinis, quæ concubitu firmata ſunt. Ergo virginem qui vitiauit eam ducere tenetur, tum quod fidem dedit, tum quod eam compreſſit. Nec hac ratione ſeſe extricare poterit, quod alii poſtea palam promiſit matrimonium. Nam virgini eiuſque parentibus maior eſt illata contumelia, quam puellæ cui publice fides data eſt. Ad quã nulla alia redit incommoditas, niſi quod promiſſio de coniugio ei facta non ſeruetur, eaque quaſi ludibrio habeatur. Quæ iniuria muſſitanda, & longe maior eſt, quam quæ alteri obtigit, ideoque volens alteri cedere debet. Nam alteri verba data ſunt, pudicitia ſalua, alteri pudicitia erepta, quæ dos maxima eſt, vt ſupra late explicauimus. Idque apud veteres obſeruatum Terentius *in Andria* indicat. Nam Pamphilus Glycerium cui coniugium clam promiſerat ducit, etſi alia ei à patre deſponſata eſſet, Chremetis ſcilicet filia. Neq; hoc loco diſtinguendum arbitror, an ſponſalia ſint abſque teſtibus vel abſque parentum conſenſu contracta. Nam vtroque caſu vitiata ducenda eſt. Pontifex *c.30.c.5.qui de ſponſal.* Interim tamen, qui cum ſecunda rem habuit puniendus eſt. Nam & adulterium commiſiſſe cenſetur, *Deuteron.22.* Iure ciuili infamis vel ignominioſus fit, vt diximus. Ex nouis conſtitutionibus Auguſti Electoris ad numellam vel locum publicæ ignominiæ ſiſtitur vel carcere punitur, vel grauiori pœna vel etiam perpetuo relegatur. Eandem pœnam luit ſecunda ab eo cognita, ſi prima ſponſalia non ignorauit T. von Ehegelöbnüß *ſub finem.* Qua de re infra. 1

Forma † ſententiæ. 2

HAt N. durch gute Wort vnnd hohe Verpflichtung ewre Tochter N. zu Fall gebracht/daß als dañ ehrgedachter N. jhr die Ehe verſprochen vnd zugeſaget/ ſo hoch vnd thewr/ daß er auch ſeine Seel vnnd Seeligkeit zu Pfandt geſetzt/vnd zum vberfluß das Hochwürdige Sacrament alle beyde zweymal empfangen/ auch offentliche Brautſemmel gegeben/ vnd in der Kirchen offentlich auffgeboten vnd namkündig gemacht/auch ſo weit gekommen/daß ſie auff neckſtkommenden Sontag nach Luciæ mit einem Chriſtlichen Kirchgang ſolch Verlöbnüß ſollen ins Werck bringen: So ſeynd ſie ſolch offentlich Verlöbnüß/ ſo durch die

Beyſchlaffung zuuor volnzogen / mit Chriſtlichem Kirchgang vnnd Beylager zuuolnziehen ferner ſchüldig vnnd pflichtig / vnnd werden durch N. Einſpruch / mit welcher ſich gedachter N. heimlich hinder ſeiner Eltern Wiſſen / ſol verlobet haben. Welches er doch zum höchſten verneint / hierein vnuerhindert / auch vnangeſehen der Verpflichtung der 50. fl. ſo zwiſchen N. vnd N. geſchehen ſeyn ſol / Es were denn Sach / daß N. zuuor vnnd ehe er ſich mit ewer Tochter N. verlobet / vnd ſie zu Fall gebracht / mit N. ehelichen verlobet / vnd ſie darauff beſchlaffen hat / von Rechts wegen.

§. 18. SVMMARIVM.

Si is qui vitium intulit neget ſe nuptias promiſiſſe, quid iuris.

ET hæc ſine controuerſia vera ſunt, dummodo is qui virgine abuſus eſt, fateatur, ſe ei matrimoium promiſiſſe, & vel teſtibus vel alia ratione conuinci poſſit. Sin autem fateatur ſe vitium intuliſſe, neget ſe nuptias promiſiſſe, quid iuris ſit quæritur? Et iure Moſaico nihilominus illam ducere tenebatur. Noſtris autem legibus & moribus ducere non cogitur, niſi promiſſio acceſſerit. Et ſi negauerit ſe fidem dediſſe ad iuſiurandum tanquam vltimum remedium decurrendum eſt. Et ſiquidem ille iuramento ſeſe purgauerit, publica ſponſalia clandeſtinis præferenda erunt. Et puella decepta ei valedicere cogitur, tanquam adultero malam habenti conſcientiam, qui eam deſerat & repudiet, non ſecus, ac ſi mortuus eſſet. A quo illa nulla ſua culpa diuellatur & liberetur, eamque rem Deo iuſtiſſimo iudici committet. Eamque ſententiam Luthero placuiſſe video.

§. 19. SVMMARIVM.

Si is qui iurauit ſe coniugium non promiſiſſe, poſtea alia ducta ſe peieraſſe fateatur.

HOc loco rurſus quæritur, ſi is qui iureiurando ſeſe purgauit, peierauit, ac poſtea conſcientiæ ſcrupulo excarnificatus, peieraſſe ſe fateatur? Reſpondeo. Sponſalia publica nihilominus clandeſtinis præferenda ſunt, quemadmodum & clandeſtinus concubitus publico cedit. Nam alioqui cum muliere, quæ legitime ac publice nupſit, peſſime ageretur, ſi matrimonium ſemel nuptiis & concubitu conſummatum, diſſoluendum eſſet, vt quæ innocens propter alienum peccatum pœnas daret, altera vero quæ clam cum eius marito conſueuiſſet turpitudinis mercedem & fructum conſequeretur. Quod in Eccleſia Dei ferendum non eſt. Qua de cauſſa ea, quæ poſtea publice nupſit, virum retinebit, eiuſque vxor legitima erit. Et recte, cum ius mulieri quæſitum, ei ſine eius culpa auferri non debeat. Idque vſque adeo verum eſt, vt quamuis iuratus affirmet, ſe mulieri, quam decepit, fidem dediſſe, ſeque eo ipſo, quod inficias ierit peieraſſe, tamen ei fides adhibenda non ſit, imo maxima pœna coercendum exiſtimauerim, vt qui ſeſe ſua ipſius confeſſione mendacii & periurii

reum

Digitized by Google

reum faciat & damnet. Quæ enim impudentia eſt, quod ſemel quis iuratus negauerit, idque in iudicio rurſus iuratum affirmare. Qualem exhibet Plautus *in Curcul.*

Quod promiſi lingua, eadem nunc nego;
Dicundi non rem perdundi hac gratia nata eſt mihi.

Et vt ponamus, quod tamen non damus, eius iuramento ſtandum eſſe, neque hic quicquam proficeret. Nam matrimonium publice & legitimis modis contractum præferri & præualere debet nuptiis clandeſtinis & furtiuis. Idque publice intereſt, quo puellæ alieno exemplo edoctæ, ſibi à furtiuo concubitu caueant, neque viri verbis ſuam pudicitiam committant, vt qui libidinis amore inflammati, quiduis non promittunt, & vbi eam expleuerint, mulierem ludibrio habent, vt teſtatur Catullus his verſibus.

Nulla viri ſperet ſermones eſſe fideles,
Qui dum aliquid cupiens animus prægeſtit apiſci.
Nil metuunt iurare, nihil periuria curant,
Sed ſimul ac cupidæ mentis ſatiata libido eſt,
Dicta nihil metuere, nihil periuria curant.

Ita & apud eundem Catullum Minois filia, quam Theſeus fide de coniugio data abduxit, & poſtea in littore dormientem reliquit, ſe deceptam queritur.

Annon hæc quondam blande promiſſa dediſti?
Voce mihi non hæc miſerum ſperare iubebas,
Sed connubia læta, ſed optatos Hymenæos.

Et apud Theocritum puella Daphnidi multa promittenti, quo ea potiri poſſit. Ais te omnia mihi daturum eſſe, fortaſſe autem poſtea (id eſt, poſt concubitum) ne ſalem quidem dederis. *Idyll.27.* φὺς μοι πάντα δόμεν, τάχα δ' ὕστερον οὐδ' ἅλα δοίης.

§.20. SVMMARIA.

1 *Si quis puellam fide de coniugio data vitiauit, & poſtea aliam celebratis nuptiis domū duxit, an relicta ea, quam palam accepit, ad primam redire cogatur?*

2 *Quid ſi quis duabus coniugium promiſit & ſponſalia publice contraxit & vtramque cognouit?*

EX his autem † quæ hactenus tradidimus, & hæc quæſtio determinari poteſt. 1 Quidam virgine abuſus eſt fide de coniugio clam data, paulo poſt aliam celebratis nuptiis & benedictione ſubſecuta domū duxit, an relicta ea, quā palam accepit ad primā redire cogatur? Et certum eſt eum vxori, quæ palā ei tradita eſt, adhærere debere. Nam vt in rebus omnib. ita & hic regula tenenda eſt, publica priuatis præferenda eſſe cæteris paribus. Ideoque clandeſtina ſponſalia publicis, & concubitus clandeſtinus publico cedere debet. Idq; quod omnia clādeſtina ſuſpecta ſint, & doli ſuſpicione laborēt, q̄ vero palā gerunt bona fide

gerī

geri cenſeantur. Adde quod hic multa concurrunt, quæ fœminam poſtea ductam marito arctiori vinculo coniungunt, nimirum nuptiæ palam celebratæ, benedictio ſacerdotis & domum deductio, quæ nuptias tanquam ſigillo firmiſſimo roborant & firmant. Nam, vt Cicero inquit, firmiter maiores matrimonia ſtabilita eſſe voluerunt, neque matrimonii celebritatem remoto angulo turis abſcondi, vt ait Seneca *declam. vlt. lib. 8.* Et illæ demum veræ ſunt nuptiæ, in quibus ſacra peragitur benedictio, Deo inter eos, qui coniunguntur, interuenienite vt Comneni verbis vtar. Ideoque ſponſalibus concubitu etiam firmatis merito anteponendæ ſunt. Qua de re infra latius *cap.* 11. Et vt verum ſit matrimonium, fœminam traditam eſſe oportet, vt ſupra late explicatum eſt. Poſtremo, quod iniquum eſſet, ſi vxori quæ Deo obſecuta palam nupſit, nulla ſua culpa maritus adimeretur. Nam illa ob præſtitam Deo obedientiam, & peccatum alienum pœnas lueret & plecteretur contra *l. ſancimus C. de pœnis.* Contra vero prima illa, quæ furtiuas nuptias contraxiſſet, impietatis & furtiuæ cóſuetudinis commodum ſentiret. Itaque merito ſecunda quæ publice nupſit maritum ſola retinebit, & inter eos ſolum verum erit, & legitimum matrimonium. Neq; enim vxori palam nuptæ ius, quod in maritum habet, dirempto matrimonio adimi poteſt, ſine eius culpa & peccato. Neq; id magiſtratus vel Eccleſiaſticus, vel Politicus permittet, vt quos Deus publice per os ſacerdotis & miniſtri ſui coniunxit. Eodem ſpectant verba Lutheri. Im Gewiſſen ſol vnſer canon der ſeyn/ quod publica ſponſalia præiudicent clandeſtinis & priuatis. Sic ante copulata carne ſponſalia præiudicant ſponſalibus futuris cæteris paribus. Interim tamen, qui id facinus in ſe admiſerit, pœna arbitraria, & quidem grauiſſima coercendus erit: iure ciuili notatur infamia, *l. quid ergo, de his, qui not. infam.* Verba ita habent. Alteri nupta, alteri ſponſa notatur infamia. Eodem ſpectat Leonis *conſtitut.* 74. Sponſam alteri ſponſo nubere non poſſe, & ſi nubat adulterii ream fieri.

2 Aliud dicendum exiſtimauerim, ſi quis duabus coniugium promiſit & ſponſalia publice contraxit & vtramque cognouit. Nam certum eſt matrimonium inter illum & ſecundam nullum eſſe, cum prioris maritus factus ſit, conſenſu nimirum & concubitu ſecuto. Ideoque ſecundam retinere non poteſt, vt quæ adulterii rea ſit ſiquidem non ignorauit prima ſponſalia. Ideoque cum viro adulterii pœna punienda eſt. Niſi prima hoc delictũ cóndonare & ignoſcere ſponſo vellet, & vna cum eo alio habitatum concedere extra ditionem eius, in qua facinus illud commiſſum eſt. Nam tunc ſpóſalia vel matrimonium primæ promiſſum tolerari poſſe, & minime reſcindendum eſſe putauerim, iudici tamen reſeruata pœna. Et ita pronunciatum eſſe ſe meminiſſe ſcribit D. Beuſtius *fol.* 29. Idem ſtatuit Rex Fridericus II.

§. 21.

§.21. SVMMARIVM.

Virgo compreſſa & à viro qui iuramento ſe purgauit quod fidem non dederit, relicta, an innupta ſedere, an vero aliam conditionem ſibi quærere debeat.

HIc quærunt Theologi, an virgo compreſſa & à viro qui iuramento ſe purgauit quod fidem non dederit, relicta innupta ſedere, an vero aliam conditionem ſibi quærere debeat? Et ſane alii eam nubere poſſe dubium non eſt. Nam hoc caſu is qui vitiauit, & peierauit adulteri loco habendus eſt, & reuera adulterii reus eſt, qui eam, quam ſibi deſpondit ſciens volens contra conſcientiam deſerat, & alia ducta adulterium periurio cumulat. Imo pro deſertore vel mortuo cenſendus eſt, cui etiam mulier amplius obſtricta non eſt, ideoque ſeſe ab eo recte ſegregare poteſt, eumque Dei iudicio & vindictæ committere cum hac exprobratione.

Si tu oblitus es, at Deus meminerit, meminerit fides,
Quæ te vt pœniteat poſtmodo facti faciet tui.

§.22. SVMMARIVM.

Sponſalia cum duabus palam & publice, ſi quis ineat, ſed tamen ex interuallo, an poſteriora prioribus præferenda.

HActenus de ſponſalibus binis contractis clam & palam. Nunc quæritur, ſi quis cum duabus ſponſalia palam & publice ineat, ſed tamen ex interuallo an poſteriora prioribus præferenda ſint? Hic indiſtincte reſpondendum eſt, poſteriora prioribus cedere debere. Nam vt duarum vxorum quis maritus eſſe non poteſt, ita nec duarum ſponſarum ſponſus. Nam qui ſponſam habet, ſponſus eſt. *Ioan.3.* Cum itaque is, qui primæ fidem dedit ſponſam habet: ſecundæ cōiugium promittere non poteſt &, e conuerſo ſponſa, quæ primo deſponſa eſt, ſecundo deſponderi non poteſt. Nam & obligatione quodammodo coniuges ſunt. Idque ex eo liquet, quod vt paulo ante explicauimus, iure diuino alterius ſponſam attingens adulterium committat, *Deut.22.* & iure ciuili infamis fiat. *l.1. de his qui notan. infam.* Et hanc pœnam ſcurris, qui matrimoniis ad libidinem abutuntur in foro iudiciali imponendam eſſe cenſet Panorm. *c.2. de ſponſal. duor.*

§.23. SVMMARIVM.

Sponſalia cum ſecunda inita an conualeſcant & rata ſint ſi prima moriatur.

SEd quid, ſi prima moriatur cui coniugium palam promiſſum eſt, an ſponſalia cum ſecunda inita conualeſcant & rata ſint? Et dicendum rata non eſſe, nec per mortem primæ conualuiſſe, *c.2. de ſponſal. duor. & ibi gloſſ. quia nunquam potuit. conſil.23. matrim. To.1.* Caius Caligula Imperator amiſſa vxore Iunia in partu Euniam Næmiam ad ſtuprum ſollicitauit, & matrimonium promiſit viuēte adhuc

Digitized by Google

marito cohortium præfecto. Quæ promiſſio de iure etiam marito mortuo ſubſiſtere non potuit, cum viuente marito facta eſſet, etiamſi eam chirographo & iureiurando firmaſſet Caligula, vt ſcribit Suetonius *in Caligula*.

§. 22. SVMMARIVM.

Sponſalia bina ſi quis palam contrahat & primæ iniuratus coniugium promittat, ſecundæ autem iuratus, vtrum poſteriora prioribus præferenda.

RVrſus quæritur, ſi quis bina ſponſalia palam contrahat, & primæ iniuratus coniugium promittat, ſecundæ autem iuratus, vtrum poſteriora prioribus præferenda ſint? Et non obſtante iuramento prima poſterioribus præferenda eſſe exiſtimauerim, idque quod fidem ſemel datam alteri dare, & ſponſus ſemel factus alterius ſponſus fieri non potuit, & ita ſentit Didacus *c. 4. fol. 7.*

§. 25. SVMMARIA.

1 *Matrimonium primo promiſſum an ſecundo per concubitum & nuptias conſummato præferendum ſit?*
2 *Canonicorum diligentia in referendis verbis conciliorum in ius Canonicum.*
3 *Adulteram in matrimonio retinere legibus Athenienſium vetitum fuit.*
4 *Pellices lege Numæ ad aram Iunonis accedebant.*
5 *Sponſam alterius violans de iure diuino adulter cenſetur.*
6 *Exemplum memorabile ex hiſtoria Anglica.*
7 *Facti ſpecies ex Hugone Falcando.*
8 *Matrimonium ſemel concubitu conſummatum ſine maximo ſcandalo non poteſt reſcindi.*
9 *Matrimonium ſemel concubitu conſummatum Ethnici nulla religione imbuti reſcindere noluerunt. Quod ex antiquitatum hiſtoriis multis exemplis petitis demonſtratur.*
10 *Sponſalia vel matrimonium pro deridiculo & delectamento habentes diuinitus puniri exemplis docetur.*
11 *Reſponſio ad obiectiones.*
12 *Conſtitutio Electoris Auguſti.*
13 *Adulteram reſipiſcentem an liceat ducere.*

1 SEd hoc loco quæritur, an† matrimonium primo promiſſum ſecundo per cōcubitum & nuptias conſummato præferendum ſit. Verbi gratia. Puella publice Sleſuici deſpōſata, alio ſeſe recipit, alteri nubit, & nuptiis celebratis mari-
2 to traditur, domum deducitur; an relicto marito, cui nupſit, ad eum cui deſponſa eſt, redire debeat; vel marito qui eam poſſidet & in matrimonio habet, adhærere? Quæ de viro dicuntur & de muliere intelligenda ſunt. Quæſtio eſt anceps cuius vtraq; pars probabili ratione defendi poteſt. Et quod marito relicto ad eū

cui

cui primum deſponſa eſt, redire debeat, ex eo colligi poſſe videtur, quod ſponſa iure & obligatione coniux ſit, ideoque cum primo coniugium promiſit, ſecundo coniungi non potuit. Item, non poteſt quis id alteri dare, quod ſemel alteri dedit. Sed vir cum muliere contrahens ſponſalia, ei ſui corporis dat poteſtatem, ideoq; alteri eam dare non poteſt. Huc facit ꝙ ſponſa iure diuino vxor [*iſchoh*] appellat. *Deut.*22. *& Matth.*1. & ꝙ adulterii reus ſit is, qui ſpõſam alteri⁹ violaſſet nõ ſecus ac ſi vxorẽ adulteraſſet. Quod & Leo *conſt.*74. expreſſe ſtatuit, vt paulo ante notauimus. Et Philo. Quidã putãt mediũ quiddã eſſe inter ſtuprũ & adulteriũ, quãdo ſponſa nondũ tamen nupta dolo aut vi opprimitur. Me vero iudice hęc quoq; eſt ſpecies adulterii. Nam ſpõſalia tantundẽ valent quã nuptię, quando in ſolenni amicorum conuentu viri & vxoris nomina inſcribuntur tabulis. Propterea lex reum & ream iubet obrui lapidibus ſi acceſſerit puellę conſenſus & concubitus, *de legibus ſpecialibus.* Ex quibus efficitur ſponſam vxoris & ſponſum mariti loco habendum, & hanc ſentẽtiam amplexi ſunt Iuris Canonici authores vt videre licet *c.*3. *& vlt. de ſponſa. duorum, his verbis, ſi nupſerit alteri, & ſi carnalis copula ſit ſubſecuta ab ea ſeparari debet, & vt ad primam redeat* Eccleſiaſtica *diſtinctione compellendus eſt.* Sequitur Schurffius *conſil.* 7. *cent.*1. concludens matrimonium primum ſecundo præferendum etiam per carnalem copulam conſummato. Et Lutherus *tract. de cauſſis matrimonia* cuius hæc ſunt verba. Wenn einer mit der andern Frawen Kinder hette, vnd mit jhr lange zu Hauß geſeſſen/ vnd in einer Nahrung gekommen? Antwort. Es hilfft nichts/ weil er der erſten offentlich vertrawet/ vnnd jhr rechter Ehemann iſt / kan er die ander mit den Kindern nicht behalten. Contrariam vero ſententiam Pontifices qui Alexandrum III. anteceſſerunt ſecutos indicat idem Alexand. *d.c.*3. nimirum ſponſalibus diremptis matrimonium ratum eſſe debere. Eamq; conſuetudinem Mutinæ ſeruatã eſſe. Idq; indicat Alexander III. *part.*6. *c.*3. *de ſponſal. & matrimon. conſilii Lateranenſis*, cuius hæc ſunt verba Super hoc inquiſitioni tuæ taliter reſpondemus, ꝙ ſi legitimus conſenſus ea ſolennitate, qua fieri ſolet præſente ſcil. ſacerdote, aut etiam eius Notario, ſicut etiam in quibuſdam locis adhuc obſeruatur, coram idoneis teſtibus interueniat de præſenti, ita quod vnus alium in ſuam mutuo conſenſu verbis expreſſis recipiat, vtrinq; dicẽdo. Ego te recipio in meam & ego te in meum, ſiue ſit iuramẽtum, ſiue non, non licet mulieri alii nubere, & ſi nupſerit & ſi fuerit carnalis copula ſubſecuta ab eo ſeparari debet, & vt ad primum redeat Eccleſiaſtica diſtinctione compelli, quamuis alii aliter ſentiant, aliter etiam à quibuſdam prædeceſſoribus noſtris ſit aliquando iudicatum. Hucuſq; † Alexander 2
III. & hic obiter notandum, qua diligentia, quaq; fide Canonici Rapſodi verba conciliorũ in ius Canonicum retulerint. Nã *in c.*2. *de ſponſ. duor.* hæc verba omiſſa ſunt, Ea ſolẽnitate qua fieri ſolet præſente ſcil. ſacerdote, aut etiam eius notario, ſicut etiã in quibuſdam locis adhuc obſeruatur coram idoneis teſtibus interueniat de pſẽti, &c. Item & hæc verba. Quamuis alii aliter ſentiant. Vt recte Eraſmus ſcripſerit, Pontificum Romanorum variã hac in quęſtione fuiſſe ſentẽtiam.

Digitized by Google

Et hanc ſententiam Lutherus probaſſe videtur, ſibi non conſtans *in libello* Vom Ehelichen Leben. Verba hæc ſunt. Wenn ichs einer Magd gelobe/ vnnd nehme darnach eine ander/ paulo poſt, achte ich / er ſol bey der erſten bleiben/ denn er hat ſich jhr ergeben/ vnd iſt nicht mehr ſein ſelbſt / darumb hat er der andern nicht können geloben/ das der erſten/ vnd nicht ſein wer: Thut ers aber vnnd fehret fort/ biß daß er Kinder mit der andern zeuget/ ſo bleibe er bey derſelben/ denn ſie iſt auch betrogen vnnd zu gröſſerm Schaden kommen / wo er von jhr weichet / denn die erſte / Darumb hat er an beyden geſündiget / aber die erſte kan jhres Schadens nachkommen/ weil ſie ohne Kinder iſt / darumb ſol ſie der andern auß Liebe weichen/ vnd einen andern nehmen/ denn ſie iſt frey von jhme/ weil er ſie verlaſſen hat vnd ſich einer andern geben. Rationes quibus Lutherus mouetur hæ ſunt, ꝙ mulier quæ viro ſponſo nubit decepta ſit, & ſi à marito deſeratur plus damni acceptura ſit, quam prima cui fides data eſt. Et quamuis vtriq; fucum fecerit impoſtor, tamẽ ad primam minus incommoditatis redit, vt quę adhuc virgo integra eſt, neq; ex eo liberos ſuſcepit. Qua de cauſſa illa charitate Chriſtiana impulſa iure ſuo cedere, & aliam ſibi quærere conditionem debet, cum à ſponſo prorſus libera ſit, qui eam deſeruerit. Quibus ego hanc adiicio, quod cum adulteri rea ſit mulier, quæ ſponſo ſpreto alteri nupſit, domum deducta & tradita eſt, ſequitur ſponſalia vel matrimonium primum diſſolutũ eſſe. Nam fornicationis cauſſa vxor recte dimittitur. *Corinth*.7. Et crudelis & iniuſtus eſt, qui adulteram retinet, cum exiſtimatione illæſa retineri non poſſit adultera, imo nec duci. Nam vxorem adulterio pollutam vel deprehenſam iure ciuili ingenui ducere prohibentur. Nec exigit lex vt damnatę ſunt. Quod ſi damnatam quis ex cauſſa adulterii duxiſſet, hoc factum pro adulterio vindicat. Itaq; Domitianus Auguſtus equitem Romanum ob vxorem reductam, cum qua maritus ob adulterii crimẽ diſſidium fecerat, iudicum albo euaſit & nota affecit. Suetonius & Alexander *genial. dier. lib.4.c.8.l.1.ff. de concubinis*. Qui damnatam adulterii ducit vxorem, lege Iulia de adulteriis tenetur, & *l.1. audi, de his quib. & indignis*. Si quis in adulterio Semproniç damnatus, eandem Semproniam duxit, vxorem non damnatam nõ
3 ſtare matrimonium. Qua de cauſſa † & legibus Athenienſium vetitum fuit, adulteram retinere in matrimonio, vt ex *oratione* Demoſthenis *in Nearam* colligitur, vt eadem lege mulier in adulterio deprehenſa, ciuitatibus ſacris arcebatur, ad quæ tamen peregrinæ & ancillæ etiam admittebantur. Demoſthenes *contra Nearam*. Plutarch. Solon legumlatorũ celeberrimus mulierẽ, apud quã adulter erat deprehenſus, ornari non ſinebat, nec in fana publica ingredi *ἵνα μὴ τὰς ἀναμαρτήτους τῶν γυναικῶν ἀναμιγνυμένη διαφθείρῃ*, id eſt, ne ſuo interuẽtu honeſtas ma-
4 tronas corrumperet. Eadem † pœna pellicib. Numæ lege conſtituerat, ne ſcilicet ad aram Iunonis accederẽt. Gell. *lib.4.cap.3*. Et apud Romanos lenocinii ſpecies eſt, ſi quis ſciens adulteram retineat. Ex quibus efficitur, adulteras apud veteres deteſtabiles fuiſſe, & qui eas vel duceret vel retineret, ſibi labem aſperſiſſe. Vnde conſequens eſt, nec eam quæ ſponſo relicto alteri nupſit, abſque infamia duci poſ-

ci poſ

ei poſſe, cum adultera cenſeatur, vt expreſſe Leo ſtatuit *conſtit.74.* Sponſam alteri ſponſo nubere non poſſe, & ſi id fecerit adulterii ream fieri & infamia notari. Quam conſtitutionem in ſuam epitomen redegit Harmenop. Et lege † diuina 5
adulter cenſetur, qui alterius ſponſam violauerit *Deuter.22.* Quo ſpectant verſus Acontii ad Cydippen apud Ouidium *in epiſt. Heroid.*

Improbe tolle manus, quam tangis noſtra futura eſt.
Poſtmodo ſi facies iſtud adulter eris.

Adde quod ſi mulieri viro relicto ad eam, cui primum deſponſa eſt publice redire liceret, tunc vtiq; in eius eſſet poteſtate pro libitu relinquere maritum, & ſponſum repudiatum repetere, & per conſequens quotidie nubere Quod inter Chriſtianos minime ferendum eſt. Atque de ea recte pronunciare licet, quod eſt apud Martialem.

Quæ nubit toties, non nubit, adultera lege eſt,
Offendor mœcha ſimpliciore minus.

Publius Syrus. Habent locum maledicti crebræ nuptiæ. Mulier quę nubit multis, multis nõ placet. Hinc & illa abſurditas exiſteret, vt quoties ſatietas vxorem cepiſſet eius viri, cum quo nupta eſſet, facillime aliquē ſubornare poſſet, qui teſtaretur eam cum alio ante confirmatum vel conſummatum matrimonium ſponſalia vel matrimonium contraxiſſe. Qua de re memorabile † exemplum 6
extat in hiſtoria Anglica, quod ſubiicie mus. Mortuo Rege Eduardo Dux Gloceſtriæ qui poſtea Richardus Tertius appellatus fuit, opera & perfidia Epiſcopi cuiuſdam Baſenſis Angli filias duas Eduardi Regis defuncti, vt quibus regnum iure hęreditario deberetur, in conuentu procerum & ordinum totius regni iuſſit illegitimas ſeu ſpurias declarari, & monaſterio includi, hoc prætextu, quod Epiſcopus affirmaret, regem Eduardum antequam vxorem duxiſſet, puellæ cuidam Anglæ, quam etiam nominauit, nuptias promiſiſſe, cuius amore captus eſſet, quo ea potiri poſſet. Eamque promiſſionem præſente Epiſcopo factã, & data dextra firmatam eſſe concubitumque ſubſecutum. Regem autem, vbi libidinem expleuiſſet, puellam ludibrio habuiſſe, eaque ſpreta aliam duxiſſe in vxorem, matrem ſcilicet filiarum Regis Eduardi. Epiſcopus qui aulicus eſſet hãc rem celauit annos 20. & puellæ ſilentium impoſuit. Rex Eduardus paulo poſt filiam equitis Riuerii in vxorem duxit. Epiſcopus Baſenſis qui Regem maxime multis de cauſſis odiſſet, & imprimis, quod eum primum in numerum Conſiliariorum cooptaſſet, & deinde in carcerem coniectum magna æris vi mulctaſſet, hanc iniuriam annos viginti muſſitauit, odiumque pectore aluit. Mortuo Rege Edoardo vindictæ cupidus rem patefecit, eoque perduxit, vt filiæ Regis pro nothis & adulterinis proclamarentur, & à ſucceſſione regni excluderentur, idque ſolius Epiſcopi authoritate & teſtimonio, qui affirmabat ſeſe regem & puellam vitiatam copulaſſe, & præter ſe Regem & illam neminem præſentem fuiſſe, & ea de cauſſa non potuiſſe legitimum matrimonium cum filiarum matre contrahere. Et hac ratione Richardus excluſis filiabus & filiis interemptis

Digitized by Google

Rex Angliæ exortus eſt. Cominæus *cap. 112. & cap. 132.* Antimachiauellus *folio 47.*
& fol. 88. Bellaius *lib. 1. commentar.* Extat hæc hiſtoria apud Cominæum Gallice
ſcriptum, à Sleidano autem fideli alioqui interprete omiſſa eſt, ne quis illic eam
7 quærat. Similis eſt pene facti † ſpecies apud Hugonem Falcandum *lib. de calami-*
tatibus Siciliæ. Richardus de Sagio nobilis Apuliæ Capitaneus & Comeſtabulus
vxorem ſuam ſororem Bartholomæi Peruſini repudiare voluit, vt ea admiſſa
neptem Archiepiſcopi Capuani nobiliſſimam meretricem in vxorem ducere
poſſet. Cauſſa autem propter quam Richardus diſſolui debere coniugium ex-
iſtimabat, hæc erat, quod diceret, ſe dudum ante contractum matrimonium
rem cum vxoris ſuæ conſanguinea habuiſſe. Adducti duo milites qui affirma-
rent ſeſe id vidiſſe. Quorum etſi teſtimonium reprobaret pars aduerſa, & con-
ſanguineæ obiectum crimen refellerent, Cardinalis nihilominus teſtes iurare
præcepit, & tandem ſententia lata diſſoluit matrimonium, & vtramque partem
iurare coegit de non coeundo amplius. Richardo autem poteſtatem fecit ad
ſecundas nuptias licite tranſeundi, illam autem voluit innuptam ſedere. In quo
licet Eccleſiaſtici viri, qui aderant Richardi de Sagio & amicorum eius gratiam
Cardinalem ſecutū non ambigerent, illud tamen propenſius mirabantur, quod
viro qui deliquerat abſoluto, mulieri quæ nihil in ſeſe admiſerat, perpetuam
continentiam indixiſſet. Cumque latenter eius impudentiam arguentes, ten-
tandi gratia quærerent ab eodem, vtrum in cauſſis paribus idem ius conſequen-
ter admitteret: reſpondit ſibi licere quod eis non liceret, neque tum id feciſſe,
vt id ſequendum aliis traderetur. Hæc geſta ſunt temporibus Guilielmi Regis
Siciliæ Anno 1020. Ex quibus colligitur quantum mali ex eo ſæpe ortum ſit,
quod quis vxoris pertæſus ante matrimonium contractum dicat, ſe alii fidem
dediſſe vel iunctum fuiſſe, in eam rem ſubornatis teſtibus, & quod periculi ple-
na res ſit minimeque admittenda.

8 Poſtremo & pro hac ſententia facit, quod † ſine publico offendiculo & ſcan-
dalo maximo non poſſit reſcindi ſemel concubitu conſummatum matrimoni-
um. Quod enim excogitari poteſt turpius, vel triſtius, quam mulierem quæ cum
viro multos annos vixit eodem thoro & menſa vſa eſt, magno ſuo cum dolore
ab eo auelli nullo ſuo merito, vt quę promiſſionis alteri factę ignara eſt, & pœnā
pati debeat, quam non merita eſt. *Contra l. ſancimus, C. de pœnis.* Ibi pœna eſſe de-
bet vbi noxia eſt. Peccata ſuos teneant authores nec vlterius progrediatur me-
tus, quam reperiatur delictum, & tandem impatientia adducta ad malas artes
animum applicat & corpore quæſtum facere incipit. Quæ calamitas eo maior
erit, ſi ex eo liberos ſuſcepit, quorum in diſſoluendis nuptiis magnam rationem
habuiſſe legislatores *ex l. 44. l. Iulia, de rit. nupt.* colligitur in verbis: Si poſtea inge-
nuæ vxoris pater materve actum ludicrum facere cœperit, iniquiſſimum eſt di-
mitti eam debere, cum nuptiæ honeſte contractæ ſint, & fortaſſis iam liberi
procreati. Idem arguit *l. 57. qui in Prouinc. de ritu nuptiar.* Moueor numero libe-
rorum veſtrorum & quod tot annos in matrimonio fuiſtis. Itaque recte Mau-
ſerus

ſerus valde durum eſſe ſcribit,quod ad primum redire debeat. *Tit.de nupt.fol.21.* Deinde quod deforme ſpectaculum ſit & abominandum,in vna ciuitate vel Republica videre mulierem,quæ duos habeat maritos,vnum cui ſponte nupſit & virginitatem conſecrauit,à quo diuulſa ſit: alterum cui fidem dedit,& quem repudiauit,ad quem redire cogitur, nemini obſcurum eſt. Et quidem † Ethnici nulla religione imbuti,apud quos diuortia erant frequentiſſima, eam rem deteſtati ſunt, idq; hiſtoriæ teſtantur. Nam cum Auguſtus Cæſar Liuiam viuente Nerone marito duxiſſet, forte fortuna puellus quidā garrulus,quos ꝓ delectamento dominæ alere ſolent,cum diuerſo loco Liuiam cum Cæſare,diuerſo autem Neronem cum alia accumbentem videret: Quid hic agis, inquit, domina? En maritus tuus,Neronem monſtrans,iſthic accumbit. Dion. *lib.48.* Quid quod vix veriſimile eſt, quenquam tam degeneris atq; abiecti animi reperiri poſſe, qui mulierem ab alio uitiatam vel deuirginatam vxorem ducere velit,etiamſi ipſi deſponſa ante fuerit: Quis enim vir quamlibet impius adulteram velit vxorem, vt ait Auguſtinus *lib.1. de nupt.cap.17.* Apud Germanos veteres id turpiſſimum fuiſſe, Tacitus commemorat his verbis, *lib.de moribus Germanorum.* Publicatæ pudicitiæ nulla venia:non forma,non ætate,non opibus maritum inuenerit. Nemo illic vitia ridet,nec corrumpere aut corrumpi ſeculum vocatur. Et Quintilian. *declam.3.* Si meretricia imperatur neceſſitas,ſi aduerſus obſcœnam vim corruptoris arma tantum contumeliæ cauſſa habemus, potius caſtra capiuntur & vim tribuni interpellet Cimber. Nihil tale nouere Germani,& ſanctius viuitur ad Oceanum. Nec fœminam vllam tam impudentem inueniri poſſe ſtatuo, quæ cum marito conſueuit, & deinde ab illo diuelli,& alii nubere velit. Sabinæ virgines raptæ id honeſte fieri non poſſe exiſtimarunt,vt ex verbis Herſiliæ apud Plutarchum *in Romulo* colligitur, quæ ſupra enumerauimus. Huc accedit,quod is qui virgini coniugium promiſit,eam ducere non cogatur,ſi vitiata deprehendatur, vt infra late demonſtrabitur. Vnde efficitur,nec ad fidem ſeruandam adſtringi eum, qui virgini coniugium promiſit,ſi illa alteri nupſerit & à viro integra non ſit. Nam hæc virgo amplius non eſt, neque pro virgine locari nuptum poteſt, imo adulteræ loco habetur. Et hæc tanta conditio ineſt promiſſioni de coniugio. Si honeſta & virgo manſerit, vt ſupra explicatum eſt. Quid quod iure ciuili, ſi quis duobus rem in ſolidum vendiderit & poſteriori tradiderit,rata eſt emptio poſtremo facta, licet cum priori etiam contractum ſit. *l.quoties,C.de rei vindicat.*

Idem in pignore obtinet. Nam ille qui prius pecuniam ſoluit & nactus eſt pignus, illud retinet, licet cum alio antea de pignore egerit, *l.potior. Cod. qui potior in pignore.* Ergo & in matrimonio idem ius ſeruandum eſſe rationis eſt, vt is qui vxorem ſibi deſponſam & traditam accepit, & poſſidet, potior ſit illo cui illa ſaltem promiſſa eſt. Nam concubitus vel copula, vt loquuntur, cauſſat poſſeſſionem matrimonii, nam ſponſus poſt cōgreſſum accepit plenam traditionem corporis vxoris, & in dubio potior eſt conditio poſſidentis.

Bartol.

Digitized by Google

Bartol.*l.ſi duo ff.vti poßidetis* & notatur *cap.ex parte de reſtit.ſpoliat.conſil.matrimon. German.16.in fine.* & quod firmius eſt ac plenius, non debet cedere infirmo & imperfecto. Et hæc ſententia veterum authoritate & exemplis confirmari poteſt, quæ nos hic referenda duximus. Aſdrubal Giſonis filius Carthaginenſis Maſiniſſæ filio Regis gentis Maſæſidorum filiam Sophonisbam deſpondit. Peractis ſponſalibus Maſiniſſa clam Aſdrubale fretum Herculorum traiecit, ac cum Scipione conuenit, promiſitq; ſi is in Aſiam tranſiret, ſe ei auxilio futurum. Syphax Rex Numidiæ qui Sophonisbam deperiret, & eo tempore popularetur regionem Carthaginenſibus ſubditam, cum Pœnis egit, vt Aſdrubale patre & Maſiniſſa inſciis virginem deſponſam alteri ſibi locarent. Eoque rem perduxit, vt inconſulto Aſdrubale puellam ei vxorem coniungerent, quod ſcirent, quantum momenti eſſet in Syphace ad id bellum quod contra Scipionem gererent, ſi eum in fœdus contra Romanos pertraxiſſent. Maſiniſſa vbi id reſciuit, eam rem grauiter tulit, ſpõſam tamen alteri nuptam relinquere coactus fuit. Aſdrubal verecundans factum vt poterat celabat Maſiniſſam. Qui vt iniuriam acceptam vlciſceretur, fœdus cum Scipione fecit, ſponſa illi cui nupta erat relicta. Appianus *lib.1.de bello Punico, & de bello Hiſpanienſi.* Vnde colligitur homines etiã prophanos ſolam naturam ducem ſecutos, ſtatuiſſe plus tribuendum eſſe nuptiis quam ſponſalibus. Item ſponſalia dirimi poſſe, nuptias non poſſe, etiamſi ſine dedecore & turpitudine & infamia non dirimantur. Quo ſpectant verba, Aſdrubal verecundans factum Maſiniſſam celabat. Recte autem Cælius qui Maſiniſſæ volenti Sophonisbam captiuam vxorem Siphacis ſibi olim deſponſam pro vxore habere & retinere obſtitit, & interceſſit, quod diceret eum è præda populi Romani per vim nihil vſurpare debere, & quod illa alteri nupta eſſet. Vnde Petrarcha.

Vulgus adulterii ſignabat nomine factum.

Ita & Segeſtus Arminii Ducis Germanorum filiam alii pactam, in vxorem duxit & retinuit. Tacitus *lib.1.& lib.2.* hiſtoria ſupra recitata eſt. Iaſon item Medeam Albano Tyranno deſponſam accepit, & matrimonio ſibi iunxit. Quo ſpectant verſus Valerii Flacci.

Pacta quod Albano coniux Medea tyranno.

Item.

Quam genui Albano fuit hæc promiſſa tyranno,
Non tibi, nil tecum miſeri pepigere parentes.

Verba ſunt matris Medeæ ad Iaſonem filiam abducentem. Apud Theocritum quoque conſimilis extat facti ſpecies, *Idyl.22.* Leucippus filias duas Phœbem & Talayran deſpondit Linceo & Idæ filiis Aphareį. Deinde muneribus corruptus, eaſdem collocauit nuptum Caſtori & Polluci. Qui cum nuptiis peractis eas abducere vellent, obſtiterunt ſponſi priores, & armati eos proſequentes ad pugnã prouocabant cum hac exprobratione:

Nobis

Digitized by Google

Nobis certe Leucippus ſuas deſpondit filias
Has longe prioribus: Hæ nuptiæ nobis iureiurando confirmatæ ſunt.
Voſq; non decenter in alienos thoros irruentes,
Virum peruertiſtis, & nuptias furati eſtis muneribus.

Et paulo poſt.

Amici, non ita principes decet ducere vxores,
Quibus ſponſi iam ſint pacati.
οὐχ οὕτω φίλοι ἄνδρες ἀριστήεσσιν ἔοικε
μνηστεύειν ἀλόχους αἷς νύμφιοι ἤδη ἑτοῖμοι.
Non has Heroes amici,
Vos decet, iſta viris non ſunt accommoda magnis,
Munera deſpondere ſibi, & vi ducere nuptas.

Itaque petierunt, vt eas miſſas facerent & ſibi relinquerent. Sin minus, ſe paratos eſſe certare ea lege & conditione, vt qui ſuperior eſſet, virginem retineret. Itaq; Lynceus & Caſtor congreſſi inter ſeſe prælio decertarunt, in quo Lynceus confoſſus occubuit. Fuerunt autem fratres patrueles Linceus & Caſtor. Alii autem vt Ouidius & Propertius, Caſtorem à Lynceo interfectum, & Lynceum à Polluce memorant. Quod mihi veriſimile fit, Nam Deus ad pœnam eos rapere ſolet, qui aliis ſponſas præripiunt. Refert Pauſanias non longe ab Æſculapii templo trophæum ſua ætate extitiſſe, quod à Polluce de Lynceo victo erectum memorant, *lib. 3.* In templo vero Mineruæ Caſtorum alia facta, tum vero Leucippi filiarum raptum à Gitiade opifice expreſſum. Et *lib. 4.* Poſteaquam Æphæreí liberi cum gemellis patruelibus ſuis de pecore dimicarunt, & Lynceum Pollux occidit. Idas vero fulmine ictus fato ſuo perfunctus eſt. Aphærei domus tota maribus omnibus conſumptis deleta eſt. Verſus Ouidii hi ſunt.

Abſtulerant raptas Phœben Phœbeſq; ſororem
Tindaridæ fratres, hic eques, ille pugil.
Bella parant, repetuntq; ſuas & frater & Idas
Leucippo fieri pactus vterq; gener.
His amor vt repetant, illis vt reddere nolint
Suadet, & ex cauſſa pugnat vterq; pari.
Effugere Oebalidæ curſu potuere ſequentes,
Sed viſum eſt celeri vincere turpe fuga.
Liber ab arboribus locus eſt apta area pugnæ,
Conſtiterant illo nomina fida loco.
Pectora traiectus Linceo Caſtor ab enſe,
Non exſpectato vulnere preſſit humum.
Vltor adeſt Pollux, & Lyncea perforat haſta,
Qua ceruix humeros continuata legit.
Ibat in hunc Idas, vixq; eſt Iouis igne repulſus,
Tela tamen dextra fulmina rapta negant.

cCc Deme-

Demetrius Antigoni filius Pyrrhi ſororem Deidamiam Alexandro Roxanæ filio deſponſam, rebus eorum calamitate bellorum euerſis, duxit. Plutarch. *in Pyrrho*. Herodotus *lib. 6.* Leutychides Demarato erat inimicus ob hanc cauſſam, quod cum Percala filia Chilonis filii Demarineni ei deſponſata eſſet, Demoratus inſidioſe hominem coniugio priuauit præoccupata & prærepta vxore ac retenta. Qua de cauſſa etiam coniuratione facta contra Demoratum, eo rem perduxit, vt regno eiiceretur, & ſumma contumelia afficeretur. Archelaus vnam ex filiabus Ageſilao deſpondit, & eam poſtea alii nuptum collocauit. Ageſilaus filiam ab eo qui eam duxiſſet, non repetiit, ſed rei indignitate motus, Archelaum occidit. Ælianus *lib. 8. fol. 136.* Cratenus item Archeſilaum Macedoniæ regem à quo in deliciis habebatur, interfecit, quod promiſſam ei filiam alteri dediſſet. Ælianus. Et Plutarchus *in Pompeio*. Iuliam Cæſaris filiam Cæpioni iam deſponſatam, paucis ante nuptias deſtinatum tempus diebus præter omnium exſpectationem duxit, & Cæpioni filiam ſuam, quæ Fauſto Syllæ deſponſa fuerat, in matrimonium promiſit, indignationem Cæpionis ea promiſſione leniens. Idem *in Cæſaris vita*. Cæſar item Pompeio filiam Iuliam vxorem dedit, quæ tamen Seruilio Cæpioni deſponſata erat. Sueton. Dion. *lib. 39.* Caligula eam, quæ alii deſponſata erat, accipit in vxorem. Zonaras *Tom. 2. fol. 176.* Hermione item deſponſa fuit Oreſti à Menelao patre. Interim eam pater collocauit Pyrrho Neoptolemo, ſub quo etiam militauit Dyctis Cretenſis accitus ab eo, qua tempeſtate Hermionem in matrimonium ſuſceperat, vt ipſe teſtatur, *lib. 6. fol. 243.* Sed cum videret Hermione ſibi præferri Andromachen pellicem, patrem ea de re certiorem fecit, & perſuaſit, vt Pyrrhum interficeret. Oreſtes dolens ſibi præreptam à Neoptolemo Hermionē, hortatur Menelaum vt rem ad exitum perducat. Ipſe etiam Oreſtes ei inſidiatus eſt. Paulo poſt rumor increbuit, interemptum eſſe Neoptolemum, cumque ſermone omnium circumuentum inſidiis Oreſtis, per populum diſſeminatur. Atque illo extincto Hermionem recepit Oreſtes, quæ ſibi antea deſponſa erat. Velleius Paterculus. Oreſtes ſe à Pyrrho Achillis filio virtute vindicauit. Nam quod pactæ eius Menelai, atque Helenæ filiæ Hermionis nuptias occupauerat, Delphis eum interfecit. Lauinia honeſte educata à parentibus primum Turno deſponſata fuit: deinde Æneæ collocatur. Id quod dum vindicare Turnus aggreditur, bellum exortum eſt, in quo & pater vitam amiſit, atque ipſe & Æneas ſimul interiere. Halicarnaſſ. Seruius. Huc pertinet quod Plutarchus de Catone minore refert, eum Lepidam ſibi deſpondiſſe, quę Scipioni Metello pacta fuerat. Verum priuſquam nuptiæ fierent, Scipio conſilio mutato nihil ſibi reliqui fecit, dum Lepidam ſibi matrimonio iungeret. Qua re vehementer commotus Cato, cum ei dicam ſcribere ſtatuiſſet, diſſuadentibus amicis iuuenilis animi feruore ad ſcribendos iambos ſe contulit, Archiliq; acerbitatem mutuatus Scipionem conuitiis proſcidit, duxit autem Atiliam Sorani filiā. Sed & Samſoni deſponſata Philiſtæa, de parentum voluntate alteri nupſit, Samſonis nimirum familiari. Qua re commotus Samſon Tha-

Digitized by Google

Thamnatenſes maximis affecit cladibus. Nam copulatis trecentis vulpibus,& earum caudis incenſis, ſegetes & vineas & olíueta combuſſit. Cuius facinoris authorem cum Samſonem eſſe Thamnatenſes percunctationibus compeꝛiſſent, quoniam ſocer ereptam ei mulierem eius familiari dediſſet, illos inuaſerunt & mulierem eiuſque patrem igni combuſſerunt. *Iudic.cap.14.& 15.* Sed & recentior ætas exempla vidit conſimilia. Ioannes Rex Angliæ Iſabellam matrem Henrici Regis tertii filiam vnicam Comitis Engoliſmi in vxorem duxit, quæ Hugoni Comiti Marchiæ à patre deſponſa erat, antequam à Rege duceretur: quam tamen Rege Ioanne mortuo Comes Marchiæ ſibi matrimonio iunxit. Polydorus *libro 15.& 16.in vita Henrici tertii.* Carolus Octauus Annam Britannorum Regis filiam Maximiliano Imperatori deſponſam, & per procuratorem,more Regio, nuptam,in vxorem duxit, hoc prætextu, quod Pontifices autores ſacrorum eam facile legibus ſoluere poſſent,& quod ſponſalia facta nullius eſſent momenti, vt quæ abſque mandato Caroli Regis, ad quem Britannia pertineret,coiiſſent, eſſetque matrimonium non conſummatum. Arnoldus Feronus *de rebus Gallorum lib.1.* Et Polydorus *in hiſtoria Anglorum lib.26.* Sed & ſacræ literæ eius rei nobis exempla ſuppeditant. Merobe deſpondetur à patre Dauidi & tamen nuptum collocatur Adrieli Melathiæ ex eoque quinque liberos procreauit, *1.Regum 18.*Ioſeph.*antiq.lib.6.*& Zonaras. Quæ omnia eo conſilio hic comgreſſimus, vt oſtenderemus, ſponſalia ſæpe dirempta fuiſſe, quod alteruter contrahentium aliam ſibi conditionem quæſiuerit, & nuptiis factis matrimonium conſummauerit: idque notius eſt, quam vt demonſtratione egeat. Interim tamen nulla veterum authoritate aut exemplo, quod ſciam, doceri poteſt, matrimonium inter coniuges conſummatum diremptum fuiſſe, propter ſponſalia priora cum alio inita, idque quod duriſſimum ſit, coniuges, qui in vnam coaluerunt carnem, diuellere. Item eos qui matrimonium vel ſponſalia pro deridiculo & delectamento habent, & alteri ſponſum vel ſponſam præripiunt, diuinitus puniri. Nam Syphax & Sophonisba capti in poteſtatem populi Romani peruenerunt, & vterque nuptias excuſare conatus eſt: Sophonisba quod coacta nupſiſſet, Syphax quod amore Sophonisbæ,quæ quemuis ad quiduis poſſet pellicere & impellere, captus, fidem Deoſque fefelliſſet. Sophonisbam ſibi tradi Scipio iuſſit. Maſiniſſa ſimulans ſe eam traditurum, ei clam venenum attulit, & optionem dedit, vtrum bibere, an vero Romanis vltro ſeruire velit. Illa venenum hauſit,& ſibi mortem conſciuit. Hic fuit exitus ſponſaliorum diremptorum, & matrimonii clam contracti, ne homines fidem fallere, & fœdus hoc omnium ſanctiſſimum ludibrio habere aſſueſcant Idque exempla omnium temporum oſtendunt,quorum nos aliqua infra ſubiecimus.

Obiiciat aliquis incerta † ſemper fore ſpōſalia,ſi ſponſæ poſt peracta ſponſalia 11
impune alteri nubere liceat vel ſponſo aliam ducere. Nam hac ratione alteru-

Digitized by Google

ter qui conuentioni ſtare non vult ſeſe extricare poteſt. Quæ res feneſtram ad omnia flagitia aperiet. Reſpondeo. Eiuſmodi flagitia impunita relinquenda non eſſe. Ideoq; omnibus ſeculis magiſtratus in eiuſmodi ſcurras animaduertit. Iure ciuili infamis eſt, qui cum duobus ſponſalia contrahit: & alteri ſponſa, alteri nupta ignominioſa eſt, *l. 1. de his qui notantur infam.* Iure diuino pro adultero habetur & morte pœnas luit, *Deuteronom. cap. 22.* Leo *conſtitut.* 74. Quas leges magiſtratum ſequi, & in eas tanquam in ſpeculum inſpicere conuenit, dareque operam, vt in eiuſmodi coniuges leuitate ipſa leuiores, quique matrimonium pro delectamento habent, exempla edantur, quibus alii ab eiuſmodi ſceleribus deterreantur. Pœna autem erit vel capitis, vel exilii, vel confiſcationis bonorum, vel carceris, fuſtuarii, plagarum, vel mulcta pecuniaria pro arbitrio ma-
12 giſtratus infligenda. Itaque recte Auguſtus † Elector conſtitutione lata cauit, vt qui ſponſam ſecundam vitiauerit, in foro ad Numellam ſiſtatur & ignominioſus fiat, & poſtea relegetur. T. Von Ehegelöbnüß/ § Würde ſich aber/ *fol. 101.* Quam pœnam etiam luit ſecunda ſponſa ab eo vitiata, ſiquidem conſcia fuit fraudis, hoc eſt, ſponſalia prima non ignorauit. Et qui ſponſam alterius vitiat virgis cædi debet, & perpetuo relegari vna cum ſponſa, niſi ſponſus hoc delicti remittere ſponſæ velit, & eam ad ſe recipere. Nam tunc mitius punitur. Interim tamen vir q vitiauit, virgis cæditur & relegatur. T. Von Straff der Vnzucht. *l. ſi vxor. § Diuus ad legem Iul. de adulter.* Alexander III. *part. 6. cap. 2. conſilii Lateranenſis,* etiam vult, vt ei de læſione fidei pœnitentia iniungatur, qui fidem datam non ſeruauerit & aliam duxerit. Sed & diuinitus eos puniri hiſtoriæ teſtes ſunt, ne quis eos impune peccare exiſtimet. Sed rurſus inſtabit aliquis, ſponſo vel ſponſæ ne ſic quidem ſatisfieri cui fides data non ſeruetur, ideoque rem ſic temperandam vt promiſſis ſtare ſponſa cogatur. Reſpondeo iniuriam ſponſo factam, idque negari non poſſe, ſed tamen iniuriam eius cōditionis eſſe, vt penſari poſſit. Itaque liberum erit ſponſo vel illam muſſitare & ſponſæ condonare, quæ illum ludificata eſt, vel ſi nolit eam iure perſequi, & ſponſam cogere, vt boni viri arbitrio ſatisfaciat tranſactione inita, ei cui iniuria illata eſt, quod à pactione & promiſſis diſceſſerit, & fidem datam fefellerit. At puellæ quæ viro nupſit & domum deducta eſt, nulla ratione ſatisfieri poteſt, ſi à marito ſegregetur, quippe læſa pudicitia eſt, deperit illa ſemel. Et hac ratione partibus rectius conſuletur, quam ſi nuptiis diſſolutis, ea quæ marito nupſit ab eo diuelleretur, cum ex duobus malis minus eligendum ſit, & minus malum ad maius collatum bonitatis quandam habet rationem. Ariſtoteles *lib. 5 Ethicorum c. 3.* Et contumelia ſponſo illata propter fidem non ſeruatam, ſi ad ignominiam, quæ vxori marito relicto contingeret, conferatur, vel exigua vel nulla eſt; ideoque æquiori animo ferenda ita vt minor iniuria cedat maiori. Minor autem iniuria eſt, fidem coniugi datam fallere, cum res integra eſt ante conſummatum matrimonium, quam poſt matrimonium conſummatum, quando res amplius integra non eſt, illud diſſoluere.

Sed

Sed rurſus occurritur nobis, leges & ſententias patrum, quę de adulteris mulieribus non ducendis loquuntur accipiendas eſſe de illis, quæ reſipiſcere non velint. Quæ vero reſipiſcentiam teſtentur ſine lenocinii ſuſpicione duci, reduci & retineri poſſe. Quod ſi ita eſt, videtur & hoc caſu ſponſam, quæ alteri nupſit, quam ſponſo à marito auelli & repeti poſſe. Reſpondeo apud me non ſatis exploratum eſſe, quod plerique † ſtatuunt, ſcilicet adulteram reſipiſcentem, quæ 13
ſe ad meliorem frugem recipiat, ſine ſcrupulo & næuo duci poſſe, qua de re ſuo loco latius diſputabitur. Et vt demus id recte dici, tamen ad quæſtionem propoſitam non recte accommodari poteſt. Longe enim diuerſa ſunt, adulteram reſipiſcentem repudiatam repetere & ſponſam alteri nuptam, quæ & ipſa adulteræ loco habetur ducere, & à marito, cui nupta eſt, auellere. Nam adultera, quæ reſipiſcit virum non habet, à quo diuellatur. Imo adultero relicto, ad maritum, à quo repudiata eſt reuertitur, idque ideo facilius ferunt leges. At mulier quæ ſponſo relicto alteri nupſit, à marito cui nupſit diuellenda eſt maximo ſuo cum dolore, ſcandalo & infamia. Et quamuis iura ſtatuunt, eam adulteræ loco habendam, tamē ſi æqui iudices eſſe, & rem ad amuſſim examinare voluerimus fateri cogimur, eam non corpore ſed animo & mente tantum adulterii crimen incurriſſe, eoque re ipſa adulterium non eſſe, & crimen leuius eſſe. Itaque recte Philo. Quidam putant medium quiddam eſſe inter ſtuprum & adulterium quoties ſponſa nondum tamen nupta ab alio. Me tamen iudice hæc quoque ſpecies eſt adulterii, quaſi dicat verum non eſſe adulterium. Sed ſi à marito diuellatur mulier, & ad eum cui primo deſponſa fuit redire & nubere cogatur, reuera adulterium committet, & quidem duplex, vnum animo, alterum vero animo & corpore, atque ita adulterium adulterio cumulabitur. Et quidem poſtremo commiſſum adulterium grauiſſimum erit, cum reuera ſit adulterium. Nam adultera reuera eſt, quæ concubitum duorum paſſa eſt. Feſtus. Adulter & adultera dicuntur, quia illa ad alteram & hæc ad alterum ſeſe conferunt, vel vt Lactantius bene definit adulteram, quæ compagem corporis in diuerſa traxerit *lib. 6. cap. 23.* Itaque apud Plautum Alcumena ſeſe purgans, & adulterii crimen refellens, hac oratione vtitur iurata. *Amphit. Act. 2.* Vt mihi extra te vnum mortalis nemo corpus corpore contigit, quo me impudicam faceret. Huc ſpectant & illa Tibulli.

Sed corpus tetigiſſe nocet, ſed longa dediſſe
Oſcula, ſed femori conſeruiſſe femur.

Seneca *declam. 6.* Inceſti damnari non poteſt niſi cuius corpus violatum eſt. Et iure ciuili adulter cenſetur, ἐν ἔργῳ deprehenſus, & vt ille apud Theocritum *Idyl. 2.* καὶ ταχὺ χρὼς ἐπὶ χρωτὶ πεπαίνετο. Et *Idyl. 5.* καὶ ποτὶ τὰν μάνδραν κατελάμβανον ἀμφ' ἐνάρχει. In ſtabulo deprehendi eum in ipſo opere. Lucianus *in Dial.* Pamphilus. ἄρθρα ἐν ἄρθροις ἔχοντα, *l. quod ait lex, ad l. Iul. de adul.* Ad huius ſententiæ confirmationem facit, quod Hoſtienſis ſcriptum reliquit *cap. vlt. de ſponſ. duor.* Pontificem ſtatuere poſſe, vt per matrimonium conſummatum infirmetur matrimonium

non conſummatum, hoc eſt, ſponſalia. Et ita reſpondit Alexander III. *part. 8. c. 2. concilii Lateranenſis*, vt qui fidem dedit, quod quandam mulierem duceret in vxorem, & aliam duxit, quod licet non ſit tantum contra fidem ſuam venire, ſi tamen aliam in ſuam receperit, nec in facto primæ mulieris vltra proceſſerit, niſi quod fidem dedit, à muliere ea ſeparari non debet, ſed ei de læſione fidei pœnitentia eſt indicenda. Deinde quod idem Pontifex *cap. 8.* expreſſe dicit, in hac quæſtione alios aliter ſentire, & quod aliter etiam à ſuis prædeceſſoribus ſit iudicatum. Deinde, quod ita demum ſponſalia anteponenda ſint nuptiis, ſi legitimus conſenſus ea ſolennitate, qua fieri ſolet, præſente ſcilicet ſacerdote, interuenerit. Quæ verba illi, qui in ius Canonicum hoc reſcriptum retulerunt, omiſerunt. Ex quibus patet, quod initio monuimus, dubiam eſſe, & iuris cõtrouerſi hanc quæſtionem, quam ego aliis latius diiudicandam relinquo. Etſi autem recepta omnium interpretum ſententia eſt, matrimonium dirimendum eſſe, & qui promiſit, ad primam redire debere. Kirchouius *concluſ. 58.* Facultas Lipſenſis *conſi. 53. Conſilior. Academiæ*, tamen ſi eiuſmodi facti ſpecies incideret, matrimonium conſummatum dirimendum non cenſerem, propter eas quas ſupra attulimus rationes. Quam & Lutherus *libell.* Vom ehelichen Leben probaſſe videtur, cuius verba ſupra retulimus. Hemmingius item Danus *in libell. de diuort. & repudio* optimis rationibus nixus. *fol. 167. & fol. 209.* qui primus hic glaciem ſcidiſſe videtur, & D. Beuſt. *in tractat. de nuptiis*, præſertim ſi ſecunda nupta viro ſponſalia prima ignoraſſet, & fraudis conſcia non eſſet. Nam iniquum eſſet eam, quæ pudicitiæ iacturam feciſſet, a viro auelli & pœnam luere, cũ nihil deliquerit contra l. *ſancimus, C. de pœnis.* Idem cauit Rex Fridericus II. Chytręus in re dubia nihil certi concludit. *Leuit. 18. fol. 387.* Henningus Goden in hac facti ſpecie, quæ ei oblata fuit, determinanda, tanquam mus in pice hæſit, quod videret durum eſſe, matrimonia conſummata diſſoluere. *conſil. matrim. 2. Germanor.* Itaque tandem eo euaſit, vt dicat verba illa, quibus contrahentes vſi ſunt ſponſalia de futuro inducere, qualia ſunt hæc: Ich wil dich nehmen zur Ehe. Item: Ich wil dich haben zum Sacrament der heyligen Ehe. Ich wil keine andere haben. Ich habs jhr gelobet/ ideoque matrimonium dirimendum non eſſe. Cum tamen idem Henningus *conſil. 1.* præcedenti hæc verba iam enumerata matrimonium vel ſponſalia de præſenti importare ſcribat, & quod idem ſit dicere, Ich wil dich nemen/ ac ſi diceret, Ich nehme dich. *nu. 3. & 4.* & recte, vt ex iis quæ ſupra dicta ſunt liquet *cap. 4.* Vnde colligitur eum etiam in hanc ſententiam deſcendiſſe, neque voluiſſe matrimonium publice ſolenniſatum, & in cuius poſſeſſione vel quaſi ſint cõiuges, propter ſponſalia quæ anteceſſerunt, dirimere, vt illius verbis vtar. Ne tamen in ſcopulos iuris canonici impingeret, hanc λογομαχίαν commentus eſt, ſeu potius verborum cauillationem, Idemq; feciſſe videtur, quidam Henrichmannus *conſil. matrimon. 18. Germanorum*, qui teſtes ſingulares eſſe dicit, & ita euadit.

§. 26.

§. 26. SVMMARIA.

1 *Facti ſpecies in Conſiſtorio Sleſuicenſi agitata.*

2 *Exemplum literarum quas ſcripſerunt Lutherus, Pomeranus & Melanchthon.*

3 *Forma ſententiæ.*

IN Conſiſtorio quoque Sleſuicenſi conſimilis pene facti quæſtio Anno 1544. 1
agitata fuit. Mater filiam primo deſpondit, affirmanti, ſe tutorum & cognatorum conſenſum habere. Filia etiamſi ipſi nuptiæ non eſſent cordi, matri imperanti morem geſſit, & arrham ei, qui illam primi nomine petebat, tradidit. Mater & tutores vbi comperiſſent, ſeſe deluſos, arrham primo remiſerunt, & filiam ſecundo deſponderunt. Primus ea de re certior factus, ſecundũ in ius vocat, & ne matrimonio iungerentur, interdictũ ab Epiſcopo impetrat. Ille vero non cõparuit, idq; de conſilio Præfecti, qui omnia in ſe recepit, promiſitq; ſe curaturũ, quo ſponſalia inita firma manerent. Idque vt re ipſa præſtaret, in Eccleſia puellã lite pendente ſecundo copulari & tradi iuſſit. Interim in contumaciam egit primus & eo rem perduxit, vt ſententia ferretur, cuius hæc erat ſumma, vxorem ſecundi à marito ſeparandam eſſe, Maritus & vxor qui ſeſquiannum coniuncti in matrimonio vixiſſent, & diuelli nollent, huic ſententiæ non acquieuere, vt quæ durior, & tamen, vt ego exiſtimo, de communi interpretum iuris Canonici, & recepta multorum opinione lata eſſet, & quia aliud remedium nullum erat, de eo negocio Conſiſtorium Wittebergenſe in conſilium adhibuerunt. Iudices Conſiſtorii re perpenſa conſuluerunt matrimonium dirimendũ non eſſe, cum diu vna vixiſſent vir & mulier. Sed quia lite pendente nuptias celebraſſent, propter contumaciam à magiſtratu puniendos eſſe. Exemplum literarum, quas de ea † Lutherus, Pomeranus & Melanthon ad Epiſcopum dederunt, ſubiicimus. 2

Reuerendiſſime domine Epiſcope. Etſi magna varietate negociorũ onerati ſumus, nec libenter peregrinas vllas cauſſas audimus, tamen ſæpe cũ hi, qui flagitant conſilia, oſtendunt, ſe moueri animæ periculo, & non deſinunt petere reſponſiones noſtras, tandem obtinent vt reſpondeamus. Et cum conſilia petuntur, non ſumus iudices vt in foro, nec poſſumus vtramq; partem vocare, ſed damus conſilia congruentia narrationi illorum qui petunt conſilia, nec aliorũ ordinariam iuriſdictionẽ impedimus. Hæc ideo ſcribimus, vt oſtendamus, quare non audita vtraq; parte reſponderimus. Non ſumus iudices veſtri populi, nec litigantes vocare poſſumus, ſed conſilia damus congruentia narrationibus eorum, qui dicunt, ſe conſcientiæ ſuæ remedia quærere. Quod vero ad præſens negocium attinet, Inguari nos, vt antea ſine vllo priuato affectu ſimpliciſſime ſententiam noſtram expoſuimus, & nunc lectis prioribus narrationibus & veſtris, quod rectum nobis videtur, plane recitabimus, & vos rogamus, vt boni conſulatis. Nam hæc pio ſtudio non contentionis cauſſa ſcribimus. Quanquam valde peccauit Inguarus, quod lite pendente contra Epiſcopi prohibitionem nuptias celebrauit, & factus eſt contumax, & propter hæc delicta omnino puniendus eſt, tamen poſtquam nunc tam longo tempore

vna

Digitized by Google

vna viuunt Inguarus & Chriſtina: nos non ſine euidentibus cauſſis diuellendos eſſe duximus, & adhuc ita ſentimus. Etſi enim mater & fortaſſis aliqui primo promiſerunt Leuoni, tamen puellæ voluntas non acceſſit. Conſenſit autem puella Inguari petitioni. Et quanquam ante copulam matris promiſſioni filia obtemperare debuit, tamen poſt copulam eam auellere ab Inguaro non voluimus. Et pro ſe ambo Leui & Inguarus quædam allegant, quæ diſputabilia fuerunt ante copulam, at poſt copulam in re prius dubia tutius eſt non diuellere coniunctos. Ideo adhuc in hac ſententia ſumus, non diuellendos eſſe Inguarum & Chriſtinam, ſed tamen puniendos, quia lite pendente nuptias celebrarunt & fuerunt contumaces. Hæc via quantum nos de hoc negocio ſcimus adhuc nobis videtur iuſta, ac miramur vos in veſtra narratione nunquam feciſſe mentionem de Chriſtinæ voluntate. Nec tamen hæc vt iudices ſcribimus, ſed vt conſilium dantes, quatenus nobis ex narrationibus prioribus, & veſtris res nota eſt. Et hoc conſilium pium eſt, nec præbet cauſſam nouis perturbationibus conſcientiarum, aut variis mulieris corporis commixtionibus, quæ etiam cauendæ ſunt. Nec propterea leges coniugii vel auctoritatem veſtri Conſiſtorii labefactamus. Seruabit Deus leges & Eccleſiæ gubernationem, & nos noſtro miniſterio, quantum Deus nobis concedit, hæc dona Dei ſumma veneramur, & tueri cupimus. Sed cum nec proſpici lapſus omnes poſſunt, nec poſt factum ſanari omnes, in vtroque, quantum fieri poteſt, elaboremus, vt caueamus lapſus futuros, & ſanemus præteritos, quantum Deus concedit. Noſtrum conſilium eo ſpectauit, vt leniter ſanaretur delictum Inguari propter ipſius & mulieris conſcientiam & ne diuulſio coniugii plura mala gigneret. Nec melius conſilium adhuc videmus. Sed tamē nihil iuris ſumimus nobis in veſtra gubernatione, nec noſtra reſponſio vim habet ſententiæ vt in foro. Sed conſilium eſt pro conſcientia interrogantis datum, ſecundum ea, quæ proponuntur vt ſæpe iam teſtati ſumus.

Lutherus, Pomeranus, Melanthon.

3 *Forma † ſententiæ.*

WIr die verordente Commiſſarien deß Conſiſtorii zu Wittemberg/ vrkunden hiemit offentlich: Nach dem vns ein ſolcher Fall (wie hierinne erzehlet) fürgetragen / vnd wir vmb Belehrung deß Rechten darauff angelanget/ vnd erſucht worden/ vnd nemlich/ daß N. N. zu N. vnter dem Fürſten zu Holſtein geſeſſen/ hat vmb eine Jungfraw mit Namen N. N. N. N. Tochter/ welcher Vatter mit Tode abgangen/ laſſen freyen bey der Jungfrauw Mutter / vnnd durch die Freyer / ſo von ſeiner wegen vmb die Jungfrauw geworben / der Mutter anzeigen laſſen/ daß er zu ſolcher Freyet der Jungfraw Vormünder vnd Freundtſchafft Conſens vnd Verwilligunge vormals erlanget hette / Auff ſolche der außgeſchickten Freyern Anzeigungen / denen die Mutter Glauben gegeben / hat ſie dem N. N. welcher die Freyer dar geſandt / genandte jhre Tochter zugeſaget/ vnd

vñ wie die Mutter die Tochter hat wölle fordern laſſen / jr Jawert dazu zugebẽ/ hat ſie ſich verkrochen/vnd wie ſie endtlich hinter einem Bette ſteckend befundẽ/ iſt ſie auß Forcht vnd mit Zwange getrungen wordẽ/ auff jhrer Mutter Zuſage dem N.N. ein Malſchatz oder Arrham zuſchicken /da doch jhre Gemühte vnnd Meynung niemals geweſt/auch noch nicht iſt/ jn dẽ N.N. ehelich zuverwilligen welches ſie auch erböttig/da es jhr aufgelegt/ mit jhrẽ Eyde zubetewren. Wañ aber der Jungfrawen Vatter jhr/ als ſeiner Tochter / in ſeinẽ Teſtament den Landtvoigt deſſelben Ort Landes N.N. zu N.N. zu Vormünden verordnet/ vnd allda auch bräuchlich: Wenn nun Verlöbnuß folgen ſollen werden / daß ſolches mit der Vormünden/da die vorhanden / vnnd der Freundtſchafft Verwilligunge geſchehen muſſe/vnd Landtvoigt als geordneter Vormünder innen worden/daß die Jungfraw ohn ſein Zuthun/ Wiſſen oder Willen verlobt/ hat er der Jungfrawen Mutter darumb angeſprochen / vnd wie dieſelbe durch jhne berichtet/daß der N.N. ſeinen deß Vormünden Willen nicht gehabt/ hat ſie befunden daß ſie durch falſchen Bericht der Werber/als ob der Vormünder vnd Freundſchafft die Verheuratung jhrer Tochter ſollen gewilliget haben / welches ſich doch in der Warheit anderſt gehalten/betrogen worden / vnnd hat dem N.N. den Malſchatz ſo die Werber jhrer Tochter von ſeinentwegen gegeben/wider geſchicket/vnd die beſchehene Zuſage abkündigen laſſen : So hat auch nachmals der Landtvoigt als Vormünder ſampt der Freundeſchafft mit Verwilligunge der Mutter die Jungfraw einem andern mit Namen N.N. ehelich verlobt vnd zugeſagt. Wie nun N.N. das kundt geworden / hat er nicht wöllen zu frieden ſeyn/vnd den N.N. für dem Hochwürdigen Tilmannum von Huſum Biſchoff zu Schleßwigk der Heiligen Schrifft Doctoren/ꝛc. vnſern gnädigen Herrn vnd J. Gnade Rähte geordente Commiſſarien deß Conſiſtorii daſelbſt gerichtlich citirẽ laſſen/ N.N. aber iſt nicht erſchienen/ſondern durch den Landvoigt abgehalten/jhme auch zuerſcheinen verbotten worden / mit Vertröſtung/ daß er jhme bey der auffaerichten Verehelligung ſeiner Mündlein wol ſchützen vnd handthaben wolte. Es hat auch der Landtvoigt dem N.N. die Jungfraw in ſeinembeyſeyn in der Kirchen trawen laſſen/vnd ſie jhme darnach ehelich zugelegt/vnnd haben beyde einander vngefährlich anderthalb Jahr beygewohnet. Mitlerweil aber hat der erſte Sponſus N.N. vor Hochgenandtem vnſern Gnädigen Herrn von Schleßwigk vnd Conſiſtorio daſelbſt in contumaciam wider den N.N. fortgefahren. Es iſt auch die Sache an Königliche Mayeſt. zu Dennemarck vnſern gnädigſten Herrẽ /als die höchſte Obrigkeit deß Ortes / gelanget/aber doch wider an das Conſiſtorium geweiſet/ vñ endtlich erkandt vnd geſchafft wordẽ/ daß der N.N. ſchuldig ſey/ ſein Eheweib/mit der er/ wie berühret/ die anderthalb Jahr in der Ehe geſeſſẽ / zuverlaſſen. Darauff wirdt gefragt /ob deß viel genandten N.N. begangen vngehorſamb/vnd contumacia ſeines nit Erſcheinens/ welche er doch etlicher maſſẽ/ deß Landtvoigts Verbottshalber/ zu entſchuldigen gnugſam Vrſache ſey / ſich von ſeinem Eheweib poſt cõſumatũ

matrimonium zuſcheiden laſſen/zu forderſt/dieweil/wo es ohne die contumaciam geweſen/das erſte vermeinde Verlöbnuß / ſo bey der Mutter/ doch ohne der Tochter Wiſſen/mit falſchem Bericht deß Löwen Obbeſten halben zuwegen gebracht/deß N. N. verhofftes vnbündig vnd vnkräfftig geweſen. Bittet auch der gemeldte N. ſich/was hierinnen Chriſtlich/billich vnd recht ſey zu rettung ſeines Gewiſſen/auch was er ſolcher ſeiner contumacien halber in recht verwürcket haben mögen/zubelernen: Vñ daß dieſer Handel alſo/wie vorberürt/gelegẽ/haben ſolches zwar glaubwürdige/vnd vns wolbekañte/ Mañer/als er Auctor Steinmann Pfarrher zu Morheim / vnnd er Johann Rißwan Diacon zu Huſum/ mündlich vor vns bezeuget/als wir dann ſolchen Fall mit ſeinen Vmbſtänden mit gutem Fleiß bewogen/vnd darüber mit vornembſten Herrn Theologen der löblichen Vniuerſitet allhier gehabtem Raht: So berichten vnd bekennen wir vor Recht/obwol die contumacia an jhr ſelbſt ein delictum iſt / ſo mag doch die Ehe/ſo mit guter vnd freyer Bewilligung beyder Contrahenten/ auff der Mutter vnd Vormünder authoration vnd conſent beſchloſſen/auch öffentlich volnzogen/von wegen der erſten Verlöbnuß welcher ſolchen Qualiteten in Mangel iſt/auß Vrſachen der Contumacien / nicht zerriſſen werden / es mag auch der Sententien / der wahren Ehe zuentiegend / der Zeit halben keine Krafft gewinnen/ ſondern die contumacia in ander wege/als mit Gezwange einer leiblichen Geltbuſſe/für die Armen zu diſpenſiren / geſtrafft werden. Zu Vrkundt haben wir diß vnſerer Erkandnuß mit vnſeren hieranhengenden Conſiſtorial Jnſigel verſigelt. Geſchehen zu Wittenberg/ꝛc.

Etſi autem hæc facti ſpecies in eo a reliquis diſcrepare videtur, quod puella non conſenſiſſe dicitur, ſed metu adacta arrhas ſponſo perferendas tradidiſſe, tamen ex actis, quæ ad meas manus peruenerunt, nulla metus indicia colligi poſſunt, quæ tamen requiruntur ad metus probationem, vt ſuo loco explicabitur. Ideoque Conſiſtorii Sleſuicenſis iudicibus ignoſcendum, qui communem & receptam interpretum Iuris Canonici ſententiam, in pronunciando ſecuti ſunt, nimirum, matrimonium primo promiſſum, ſecundo conſummato per concubitum præferendum eſſe.

Quam tamen ego vix Iure defendi poſſe exiſtimo, quemadmodum ex his, quæ hactenus tradita ſunt, liquet. Nec me mouet, quod ad confirmandam hanc ſententiam affertur, conſenſu nuptias conſtitui. Nam vt ſupra late explicatum eſt, de conſenſu accipientis, & in ſua deducentis, & mariti vxorem poſſidentis, accipienda eſt regula, quod fit in nuptiis. Itaque recte dici exiſtimo, conſenſus ſponſalibus interueniens, ſponſalia conſtituit. Idem in nuptiis ratificatur, & traditione, mancipatione, & poſſeſſione firmatus matrimonium promiſſum perficit & conſtituit. Mancipatione dico quod Feſtus Pompeius mancipare dicit, de marito, quaſi manu accipiente vxorem & in ſua deducente idque ſupra notauimus. Hinc & diſtinctio illa inter ſponſalia fœdera & nuptialia fœdera, manauit. Multo minus nobis aduerſatur, quod iure diuino ſponſa vxor appellatur. Nam etſi obligatione quodammodo vxor eſt, tamen

ſponſa

Digitized by Google

reuera vxor non eſt, ſed appellatur vxor, propter promiſſionem factam & ſpem futuri coniugii. Nam & vxor etiam conſummato matrimonio ſponſa dicitur, vt ſupra oſtenſum eſt.

§. 27. SVMMARIVM.

Quid ſi ſciat vir mulierem quam ducturus eſt alteri deſponſam vel contra, an ad eam redibit cui prius fidem dedit?

SED dicat aliquis, hæc quidem tolerari poſſe, ſiquidem alteruter contrahẽtium ignarus ſit pactionis vel ſponſaliorum cum alio initorum. Sed quid ſi ſciat vir, mulierem quam ducturus eſt, alteri deſponſam. Vel contra, mulier ſciat virum alteri fidem dediſſe, an matrimonio conſummato ad eum eamve redibit, cui prius fidem dedit? Et ita quidem ſentit vir clariſſimus Hemmingius, & obſcure Chytræus, *fol. 387.* Et idem ſtatuit Rex Fridericus II. ſiquidem id cupiat ille, cui primum fides data eſt. Sin vero id nõ petat mulier, nec ſecundã retinendam eſſe, propterea, quod ignara non fuit promiſſionis alteri factæ. Ego quidem diſtinguendum non exiſtimauerim, an vterque ſciat ſponſalia inita eſſe, vel alteruter tantum. Nam vtroque caſu matrimonium cõſummatum minime diſſoluendum putauerim, ita tamen, ſi nuptiis celebratis poſtrema viro tradita, benedictio ſubſecuta, & in facie Eccleſiæ palam omnia peracta ſint, quæ ad perfectionem coniugii pertinent, de quibus *c. non aliter 30. q. 5. dicitur.* Et cur ſic ſentiam ratio eſt, quod ſupra enumerata argumẽta, & rationes, quibus demonſtrare conati ſumus, matrimonium conſummatũ minime dirimẽdum, etiam hoc caſu locum habent, ideoq; idem ius cõſtituendum ſit. Nam ſi alteruter coniugum ſiue vterque ſciat, alterum ſponſum vel ſponſam eſſe, negari non poteſt, quin adulterium commiſſum ſit. Et quidẽ eo grauius, quando vterq; delicti cõmiſſi conſcius eſt. Vnde conſequens eſt, etiã ſponſalia ſeu matrimonium promiſſum ſolutum eſſe, nec alteruter cogi eam ducere, vel ei nubere cui coniugiũ promiſſum ſit, cum adulterã nemo ducere teneatur, quod turpe ſit, & legibus vetitũ, cum eiuſmodi perſonis coniungi, vt ſupra late oſtẽdimus. Huc accedũt & aliæ abſurditates & incõmoditates, nimirũ, ꝙ ſi matrimoniũ dirimendũ eſſet, alter alterũ pro arbitrio relinquere, & ad primũ ſponſum redire poſſet, vel aliquẽ ſubornare, qui poſt annos aliquot affirmaret, eũ eamve, qui quæve matrimonio iuncti eſſent, aliis fidẽ dediſſe. Idq; maximo cũ ſcandalo Eccleſiæ, & dolore eorũ, qui vna multos annos vixiſſent, & fortaſſis liberos procreaſſent. Dein is ꝗ Iure Ciuili rem venditã poſſidet, potior eſt eo, cui illa ſolum vendita, & neq; hic diſtinguitur, an ſciuerit emptor vel ignorauerit. *L. 9ot. C. qui pot. in pig.* Ergo nec in matrimonio diſtinguendũ videtur. Exẽpla etiã ſupra adducta argumẽto ſunt, veteres nõ diſtinxiſſe, ſed matrimonia rata eſſe voluiſſe, etiamſi vtroq; ſciente a ſponſalib. receſſum & matrimoniũ initũ eſſet. Ita Syphax Sophonisbam duxit, quæ tamen ſciebat ſeſe Maſſaniſſę deſpõſam eſſe, neq; ea de cauſa matrimoniũ ſolutũ legimus, etſi pater Aſdrubal verecũdabatur factũ. Et Segeſtus Arminii filiã alii deſponſatã duxit, & retinuit. Neq; filia ignorauit, ſe a patre alii deſponsã eſſe. Idq; *ex Tac. 1 e b. coll. li. 1.* Filia mariti

Digitized by Google

magis,quam parentis animo. Medea item non ignorabat ſe Albano Tyranno deſponſum, neque Hermione,quod Oreſti pater eam promiſiſſet, neque Anna Britannorum Regis filia,vt quæ Maximiliano,non tantum verbis,ſed imaginario etiam concubitu nupſiſſet,vt ſupra dictum eſt. Interim tamen hic vtrumque coniugem coercendum,& a magiſtratu Politico puniendum exiſtimauerim,vel carcere,exilio,fuſtuario, plagis, mulcta pecuniaria, cũ vterque deliquerit,alter qui delictum in ſe admiſit, alter qui delicti conſcius ſit: & id ratihabendo approbat. Qua de pœna paulo ante ſatis.

§. 28. SVMMARIVM.

1 *Matrimonium per verba ficte prolata promittens,& deinde cum alia paciſcens iureiurando accedente & copula,an ad primam redire cogatur?*

HINC & ad ſpeciem facti, quæ apud *Eraſmum* exſtat, reſponderi poteſt.
1 Quidam per verba temporis præſentis, ſed † ficte prolata promiſit matrimonium, ac deindé cum alia paciſcitur ex animo iureiurando accedente & copula. Si receptam ſententiam ſequamur, ad primam redire cogitur, etiamſi interceſſerit iuſiurandum, concubitus, & liberi etiam nati ſint. Atque hinc quantum incommoditatis exiſtat nemini obſcurum eſt. Nam ſi obtemperat iudicio Eccleſiæ prouocat iram Dei, ſi non obtemperat anathemate feritur,hoc eſt,excommunicatur. In hac itaque perplexitate cenſet *Eraſmus*, cõſcientiæ conſulendum,& e duobus malis minus eligendum eſſe, nimirum vt hominis fulmen patienter ferat, ne diuino fulmine pereat in æternum, hoc eſt,retinebit eam,quam ſibi vere & ſerio deſpondit & duxit. Idque rationi & æquitati eſt conſentaneum,vt ex iis quæ ſupra late tradidimus,liquet. Nam ſi is,qui ſerio matrimonium primæ promiſit, & ſecundam duxit, primã relinquere & ſecundam retinere debet,quanto magis is qui verbis ſimulatis & ficte prolatis fidem dedit. Sed quod *Eraſmus* cenſet Epiſcopum incuſari non poſſe,qui ſuo functus ſit officio. Id quidem ſecundum communem ſententiam recte dicitur,ſed vix eſt,vt defendi poſſet. Nam,vt ſupra latiſſime demonſtratum eſt,plus tribuendum eſt matrimonio benedictione & concubitu cõfirmato,quam nudis ſponſalibus. Idque niſi concedatur, & hoc abſurdi ſequetur,quod mulier ducta,mancipata & poſſeſſa,quæ nihil peccauit in maritum ius non habeat,vt quem nec tenere poteſt nec amittere. Interim tamen impunitum non erit hoc delictum. Nam & is, qui ficte promiſit ſponſalia & aliam duxit non ſecus puniendus eſt,quam qui ſerio promiſit. Et ſibi imputet, qui ficte promiſit,& in re ſacroſancta luſit,ſi rei leuiſſimę, vt ait Plato, grauiſſimas pœnas dare cogatur.

§. 29. SVMMARIVM.

1 *Matrimonium ex anima quidam promittit verbis de futuro & cum muliere concubuit,*

Digitized by Google

buit,ſed non animo maritali,poſtea cum altera contraxit verbis præſentis temporis non accidente concubitu,an priorem retinere debeat?

ALIA quæſtio eſt. Quidam ex animo promiſit coniugium verbis de futuro,& cum muliere concubuit,ſed non animo maritali,hoc eſt, velut cum vxore ſed veluti cum puella quauis. Poſtea cum altera contraxit verbis præſentis temporis non accedente concubitu? Dicendum eſt priorem retinendam eſſe,propterea quod virgini vitium illatum eſt,& pudicitia erepta, accedente promiſſione de coniugio qualicunque. Nam & verba futuri temporis per copulam in rem præſentem vertuntur.Eraſmus ait, priorem contractum, apud Deum irritum eſſe: quod non placet. Nam & Deus vult vitiatam duci, etiamſi nulla promiſſio coniugii acceſſerit,*Deuter.*22.Itaque & apud Deum & apud iudicem contractum primum ratum & firmum exiſtimauerim, & ſecundum irritum.

§. 30. SVMMARIVM.

1 *Sponſus pendente lite cum prima deſponſa ſi cum alia matrimonium ineat quid dicendum?*

HIc rurſus quæritur,ſi † pendente lite cum prima deſponſa, ſponſus cum alia matrimonium ineat,nuptias celebret, & copuletur, contra interdictum vel prohibitionem Eccleſiaſtici ordinis,iudiciſque. Et Alexander Tertius Pontifex ſtatuit coniugium dirimendum non eſſe, ſed tamen ſegregandos eſſe coniuges,tātiſper dum de cauſſa prohibitionis cognoſcatur,vt videre licet toto *t. de matrimonio contracto contra interdictum Eccleſiæ & c. tenor de re iudicat* Idque ſequuntur vno ore Doctores *conſi.matrim.*31.*& 32.quod eſt Iohannis de Imola*.Pœnitentiam tamen eis iniungendam eſſe *c.ex literis ibidem.* 1

CAPVT XI.

§. 1. Arrhas in contractu matrimonii dari ſolere inſtar emptionis & venditionis.Idque apud omnes propemodum gentes receptum eſſe.
§. 2. Annulos vt plurimum arrharum nomine datos eſſe.
§. 3. Arrha & arrhabon voces vnde dictæ.
§. 4. Cur annuli dentur & digito minimo proximo ſiniſtræ manus, hoc eſt,annulari inſerantur & geſtentur.
§. 5. De arrharum effectibus.
§. 6. De quantitate vel precio arrharum.
§. 7. Scripturam etiam interuenire ſolere in contrahendis ſponſalibus,
§. 8. Hebræos duplices tabulas conficere nimirum promiſſionis vel ſpōſalium & acceptionis.

Digitized by Google

§. 9. Quibus ritibus tabulas nuptiales ſcripſerint & obſignariut veteres Romani.

§. 10. De cautione ſeu formula Liberorum quærendorum cauſſa vxorem duci quæ tabulis aſſcripta fuit.

§. 11. Etiam abſque tabulis contrahi poſſe ſponſalia, & matrimonium.

§. 12. De promulgatione publica vel Banno, vt vocant & quid vocabuli Bannum ſibi velit.

§. 13. Si quis ſine promulgatione nuptias fecerit.

§. 14. De benedictione ſeu conſecratione.

§. 15. Quibus de cauſis benedictionis vſum inuexerit antiquitas.

§. 16 Ethnicos coniugia ſua Diis ſuis conſecraſſe & ſingulis pene actibus ſingulos Deos præfeciſſe.

§. 17. Thalaſſi vox explicatur hactenus non intellecta.

§. 18. Nubentes apud omnes pene gentes Diis ſacrificaſſe.

§. 19. An benedictio pro traditione habenda ſit.

§. 20. De effectibus traditionis ſeu benedictionis, quæ in locum domum deductionis ſurrogata eſſe videtur.

§. 21. An benedictione omiſſa matrimonium nullum ſit.

§. 1. SVMMARIA.

1 *Arrhæ pertinent ad ritum ſponſaliorum.*

2 *Arrhæ nihil commune habent, cum dote vel donatione propter nuptias.*

3 *Arrharum vſus antiquiſsimus.*

4 *Turcæ & Perſæ vxores a parentibus emunt.*

1 AD ritum quoque ſponſaliorum † pertinent arrhæ. Nam & hæ plerumque
dari ſolent in argumentum nuptiarum, vulgo, Handtrew oder Malſchatz/
2 & nihil commune habent cum dote vel † donatione propter nuptias, *gl.* Land-
3 recht *lib.1. artic. 2. in verbo* Morgengaabe. Eaque † res antiquiſſima eſt, & a primordio mundi originem traxiſſe videtur. Nam & internuncius Abrahæ Rebeccæ, quam herili filio vxorem petebat, *χαμήλια* aurea & argentea arrhæ loco dedit, nimirum inaurem auream dimidii ſicli pondo, & duas armillas denum aureorum pondo, *vt Geneſ.* 24. legitur. Eumque morem Hebræi ſemper retinuerunt, vt qui nulla pene matrimonia abſque arrhis contrahant, vt ex *capite primo de ſponſalibus* colligitur. [*haiſcha nickent beckeſef*] hoc eſt, mulier acquiritur vel emitur argento, vocē [*cheſef*] interpretantur Hebræi [*badiner vbeſchaſe diner*] hoc eſt, denario vel valore denarii [*pruthah vbeſchoneh pruthah*] vel nummo vno, aut valore nummi. Idque quod ſcriptum ſit, cum acceperit vir vxorem & poſſederit eam. *Deuteronom.* 24. & quod non accipiatur niſi argento.

Idque

Idque ad exemplum arrhæ, quæ in venditione traditur, vt plurimum vtrei contractę argumentum vel pignus. Nam & Hebræi hunc contractum venditionis inſtar habere tradunt, & interveniente arrha veluti precio abſolui, & mulierem non ſecus acquiri, quam cum Abraham argento agrum Ephron a filiis Heth acquiſiuiſſet. Nam & ibi vox [*kanah*] quæ idem quod emere vel acquirere notat, reperitur. *Geneſ.25.* vbi dicitur agrum, quem emit Abraham. Item: Dedi tibi argentum agri, accipe a me. Et inde originem traxiſſe tradunt, *capit.1. de ſponſalib.* Et ſponſa *Matth.1.* Chaldaice [*Mechirah*] nominatur, quaſi dicas, empta vel acquiſita. [*eim Miriam mechirthah*] cum Maria ſibi acquiſita vel vendita, a verbo [*Mochar*] quod vendere, acquirere, tradere eſt. Vnde latinum Mercor, quaſi dicas mercata. Vnde & haud dubie manauit mos ille, cuius meminit Plinius *lib.33.* Apud Romanos, inquit, ſponſa ex tribus aſſibus, quorum vnum in manu, alterum in pede, tertium in ſacciperio geſtabat, primum ſponſo dabat, quaſi ſibi eam illo precio coemptum eſſet habitura. Item matrimonium per coemptionem, qua mulier in viri conueniebat manum, & illi erat loco filiæ. Et materfamilias dicebatur. Boetius. Seruius *4. Æneid. & 1. Georgic.*

Teque ſibi generum Tetys emat omnibus vndis.

Quod, ait, emat, inquit Seruius ad antiquum nuptiarum pertinet ritum, quo ſe maritus & vxor inuicem emebant. Idem tradit Nonius Marcellus & Iſidorus. Huc facit quod in lapide Patauino legitur. Conſule Auguſto P. Claudius Quęſtor ærarii Antoniam Volumniam virginem volentem e parentibus ſuis coemit, & quatuor facibus in domum introduxit. Qua de re plura Briſſonius & Reuardus, & Roſinus *lib.5. cap.37.* Et in hac emptione facienda nummum vnum, aut alterum dicis cauſſa, vel vt Hebræi loquuntur [*pruthoh veſchouoh pruthoh*] interueniſſe, nemini dubium eſſe poteſt, qui conſideret abſque precio emptionem fieri non poſſe. Item, quod ex tribus aſſibus eum quem in manu geſtabat, marito dabat mulier. Idque etiam apud Græcos moris fuiſſe non obſcure innuit Homerus, apud quem Vulcanus ita loquitur: Donec mihi pater omnia reddet dotalia, quanta illi (Veneris) puellæ cauſſa promiſeram, quod mihi pulchram, verum impudicam filiam locauit *Odyſſ. lib. 8. & lib. 13.* Vlyſſe (inquit Minerua) cogita quemadmodum procis manus iniicias, qui iam triennio in tuis ædibus dominantur, tuam expetentes vxorem, etiam dando dotem ducere. Et *lib.15.* Eurymachus cunctos procos donis ſuperat, & dotalibus iuuando inſtat, vt te viuente ex domo patrimonium ferat. Idem ex Pauſania colligitur *lib.3.* Danaus, inquit, cum nanciſci non poſſet, qui ipſius filias ducerent, patricidio pollutas, dimiſit qui nunciarent, nullum ſe a viris ſponſalium nomine munus poſcere. Eius rei adhuc veſtigia apud omnes Orientis nationes ſuperſunt. Apud Hebræos, qui virginem compreſſiſſet, a patre eam emebat viginti argenteis, & ducebat. *Deuteronom. vigeſimo ſecundo cap.* Nam & Turcæ † & Perſæ vxores a parentibus emunt, vt & olim 4

Saxones.

Digitized by Google

ARrha autem ſeu arrhabon, † voces ſunt Hebrææ, in Latinorum coloniam 1
deductæ, quæ idem valent, quod pignus. Vox arrhabon extat *Geneſ. 38.* vbi Iuda nurui ſuæ Thamar, quam putabat eſſe ſcortum, annulum ſuum faſciam & baculum arrhaboni, id eſt, pignori dedit, donec illi mercedem ſoluiſſet. Et poſtea hœdum ex capris miſit ad liberandum pignus. Et vox arrha ſiue aruba *1. Samuel. cap.* 17. legitur. Verba ita habent. [*veeth erubothou thikach*] id eſt, pignus eorum accipies. Quod ita explicat Hebræorum doctiſſimus Dauid Kimhi. [*clomar maſchconnom ci derech anſche hazobo loſſim maſchunuth ael huzoothom leſi ſcheein hameoth mezuyen eimohen veomar lou ſchegikach vegozi maſcheonom meaeſcher maſchcenou ezlou vechen bene hathareuboth bene haſſerim ſcheboin nothnim aothom bebeth hamelech erobim ſchelo imredu bou iſchteyeſch beles*] id eſt, pignus eorum. Nam milites pro more habent pignora dare cum egrediuntur in militiam, & numinos non habent, quos ſecum ferant. Itaque dicit textus, fore vt auferant eorum pignora quæ ſecum habent. Ita & arrabones dicuntur obſides filii principum, quos ſolent in domibus Regum dare arrhabones, ne rebellent ei, quos vulgo oſtagios appellant. Idque cum latina voce congruit. Nam & veteres Latini fideiuſſorem ſeu obſidem arrhabonem nominarunt, vt ex Gellio conſtat, M. Catonis verba recitante. Cum tantus arrhabo penes Samnites Populi Romani eſſet, arrhabonem dixit obſides, & id maluit, inquit Gellius, quam pignus dicere, quoniam vis huius vocabuli in ea ſententia grauior acriorque eſt. *lib. 17. c. 2.* arrha autem à voce [*orab*] deſcendit, quæ idem valet, quod ſpoſpondit, oppignorauit, fideiuſſorem conſtituit. Vnde Terentius. Ea relicta eſt huic arrhaboni pro illo argento. Plautus. Quin arrhabonem à me accepiſti ob mulierem, etiam hinc abduxiſti. Et paulo poſt eandem vocem latine aliter expreſſit. Numquid ille me inuito meam opignorare potuit. Grammatici Græci ignari idiomatis Hebræi arrhabonem definiunt ἐπὶ ταῖς ὠναῖς παρὰ τῶν ὠνουμένων διδομένη προκαταβολὴ ὑπὲρ ἀσφαλείας: i. e. corollarium ſeu acceſſio, quæ ab emptorib. firmãdi contractus cauſſà datur. Vnde Varro arrhabo ſic dicta, vt reliquum reddatur: Hoc verbum è Græco arrhabon. Sed longe falluntur. Nam hac vocabula ab Hebræis accepta Latini ciuitate Romana donarunt, vt iam oſtendimus, & arrhæ non tantum in contractu emptionis & venditionis, ſed in omnibus aliis interuenire ſolent. Ita arrhæ ſponſalitiæ dicuntur munuſcula, quæ ſponſus in ſignum fidei præſtitæ dabat ſponſæ, quo euidentius ſponſalia probari poſſent. Nã qui arrham dat vel accipit, eo ipſo quaſi pignori ſeſe adſtrinxit ad matrimoniũ; vnde *T. de ſponſal. & arrhis ſponſalitiis.* Eſt itaque arrha † nihil aliud, quam res pi- 2
gnori data, qua quis certus cedditur de re promiſſa, vel fide data: vel res eiuſmodi, quæ in hoc datur vt velut argumentum ſit, & indicium negocii contracti. Ita annulus ſponſæ pignoris loco mittebatur, quem pronubum Tertullianus appellat, his verbis: Annuli pronubi arrhabone obligantur oppignoranturque maritus & vxor. Et Apuleius *lib. 5. de aureo aſino.* Ego, inquit, ſororem tuam & nomen iam mihi arrha atque his nuptiis coniugabo. Et *lib. 4.* Virum, inquit, ſancta

charitatis affectione mutuo pignoratum, quaſi pignore quodam coniugali de-
3 uinctum. Sed nec Romæ mulieribus † licuit annulos geſtare aureos, præterquã illis, quæ ſpõſæ eſſent, idq; ex eodem Tertulliano colligitur, cuius hæc ſunt verba: Circa fœminas etiam illa maiorum inſtituta ceciderũt, quæ modeſtiæ quaſi patrocinabantur, cum aurũ nulla norat, præter vnico digito, quem ſponſus oppignoraſſet pronubo annulo: *in Apologet.* Et Clemens *lib.3.pædag.c.11.* Quod ſi oporteat nos quoq; dum Rempubl. gerimus, & in agris etiam alia opera exercemus, & ſæpe etiam ſumus ſine vxoribus, nonnulla vt ſint tutiora obſignare, dat nobis quoque vnum ad id obſignaculum; alii autem ſunt obiiciendi annuli, vt vult ſcriptura: Aureus prudenti mundus eſt diſciplina. *Prouerb.8.* Macrob. *lib.7.c.13.* Veteres, inquit, non ornatus ſed ſignandi cauſſa annulum circumferebant. Vnde nec plus quam vnum licebat, nec cuiquã niſi libero, quos ſolos fides decerneret, quæ ſignaculo continetur. Ideo ius annulorum famuli non habebant. Nam & poſt cladem Cannenſem lege cautum fuit, ne mulieres aurum geſtarẽt. Zonaras *T.2.fol.200.* Sed nec viris nec liberis, nec ingenuis, licuit annulos geſtare, præterquam Senatoribus & Equitibus. Zonaras *To.2.fol.79.& fol.149.* Idẽ tradit Dion *lib.48* Xiphilinus & Sigonius *de iure antiquo ciuium Romanor.* Quos etiã diebus luctus ponebant & ferreos ſumebant, idq; ex Suetonio *in Auguſto* colligitur. Alii die exequiarum, quæ fiebant Auguſto ponendos aureos annulos, ferreoſque ſumendos exiſtimabant. Idem tradit Iſidorus *lib.20.* Fœminæ non vſæ ſunt annulis, niſi quas virgini ſponſus miſerat neque amplius, quam binos aureos in digitis ſolebant habere.

§.4. SVMMARIA.

1 *Arrhæ loco cur annuli dentur.*
2 *Auctoris opinio.*
3 *Annuli geſtatio præſumptionem aliquam pro ſponſalibus parit.*
4 *Annulus à ſacerdote datus matrimonii præſumptionem inducit.*
5 *Sponſalia ob id non infirmantur quod nulla arrha data ſint.*
6 *Annulus cur quarto digito inſeratur?*
7 *Auctoris opinio.*

1 CVr autem annuli arrhæ † loco dentur, quæritur? Bonfinius hãc adfert rationem, quod duos animos hoc vinculo conſtringi putãt. Forma rotũda perpetuam coniunctionem & fine carentem ſignificat, Iſidorus aliam adfert, *lib.2. de diuin.offic.* Quod in primis nuptiis annulus à ſponſo ſponſæ datur fit, nimirum propter mutuæ dilectionis ſignum, vel propter id magis, vt eodem pignore eorum corda coniungantur. Sed † verius eſt maioris firmitatis gratia, & vt ſit pi-
2 gnus, teſſera vel ſymbolum, ſignum incurrens in oculos & demonſtrãs eam puellam cui annulus traditur deſponſam eſſe. Idq; oſtendunt verba Iuuenalis.

—*Et digito pignus fortaſſe dediſti.*

Nam

Nam & annuli geſtatio præſumptionẽ † aliquam pro ſponſalib. parit. *c. illud vbi* 3
notatur de præſumpt. & à ſacerdote † datus annulus, matrimonii præſumptionem 4
inducit, *gl. c. fœmina 30. q. 5. in verb. annulus.* Etſi autem maioris firmitatis & facilio-
ris probationis cauſſa arrhæ dari ſolent, tamen ob id, quod † nullæ datæ ſint ar- 5
rhæ ſponſalia non infirmantur. Imo ſine his firma ſunt, dummodo contracta eſ-
ſe probari poſſet. Et hinc eſt illud tritum apud Dd. verbum, arrhas de honeſtate
non de neceſſitate adhiberi. *c. noſtrates, c. qualis 30. q. 5.* Rectius, meo iudicio, dici-
tur vt eo firmior & expeditior ſit contractus, & vt contrahentes, & illi, qui ad-
fuerunt teſtes certiores redditi affirmare poſſent, ſponſalia inita eſſe, idq; ſe non
tantum auribus, ſed etiam oculis, hoc eſt, duobus ſenſibus hauſiſſe & perce-
piſſe. Nam vt recte Herodotus *lib. 1.* Magis incredulæ ſunt hominum aures quã
oculi. Et Lucia. de domo, Aures minus fide dignæ ſunt, quam oculi. Quod &
Poeta expreſſit his verſibus:

Segnius irritant animos demiſſa per aures,
Quam quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus.

Item:

Pluris eſt oculatus teſtis vnus, quam auriti decem.
Qui audiunt audita dicunt, qui vident plane ſciunt.

Cur autem quarto † digito, quem etiam idcirco annularem & medicinalem di- 6
cunt, (Gell. *lib. 10. c. 10.*) inſeratur annulus, quæri ſolet? Et exiſtimarunt veteres id
ideo fieri, ꝙ in eo vena quædã exiſtat, quæ ad cor protendatur, & qua veluti du-
ce mutuus amor ad cordis ima penetraret. Gell. *lib. 10. c. 10.* & Macrob. *lib. 7 c. 13. ex*
Appione & Atteio Capitone reddunt, & Iſidorus, Polydor. Virgilius *de inuentorib. rer.*
Sed Medici recentiores & Veſalius nullam illic venam neque maiorem neque
illuſtriorem aliam, quam in reliquis digitis reperiri, quę ad cor perueniat, docet.
Veriſimile eſt, quod quibuſdam placuiſſe video, nuptialem annulum ideo ſini-
ſtra manu latum fuiſſe ne vſu † attereretur, vel quod mihi magis veriſimile ſit, 7
ne manu dextræ, quæ ſemper agendo occupata eſt, impedimento annulus eſſet,
eiuſq; vſum remoraretur. Digito autem minimo proximo ea de cauſſa etiam in-
ſertum exiſtimauerim annulum, quod is inter alios minimum ſit occupatus, &
quodãmodo otioſus, ſiue ſcribat quis, ſiue aliud opus manufaciat. Idq; res ipſa
oſtendit. Et Clementis Alexandrini autoritate confirmatur, cuius hæc ſunt ver-
ba: Sed neq; eſt à viris annulus in articulo ferendus, hoc n. eſt muliebre: ſed in
paruo digito, atq; adeo extrema eius parte eſt demittẽdus. Ita n. erit manus ma-
xime ad operandum expedita, in iis, in quib. ea egemus, neq; facile excidet ſigil-
lum, ꝙ maiore articuli ligamento cuſtoditur, *lib. 3. pædago.* Cui adſtipulatur Ma-
crob. *lib. 7. c. 13.* his verbis. Poſtea vſus luxuriantis ætatis ſignaturas precioſis gem-
mis cœpit inſculpere, & certatim hæc omnis imitatio laceſſiuit, vt de augmẽto
precii, quo ſculpendo lapides paraſſent, gloriarentur. Hinc factum vt vſus an-
nulorum exemptus dexteræ, quæ multum negociorum gerit, in læuam rele-
garetur, quæ ocioſior eſt, ne crebro motu & officio manus dexteræ pre-

Digitized by Google

cioſi lapides frangerentur. Electus autem, inquit, ipſa læua manu digitus minimo proximus, quaſi aptior cæteris, cui commēdaretur annuli precioſitas. Nam pollex qui nomen ab eo, quod pollet accepit, nec in ſiniſtra ceſſat, nec minus quam tota manus ſemper in officio eſt. Vnde & apud Græcos ἀντίχειρ, inquit, vocatur, quaſi manus altera. Pollici vero vicinus nudus, & ſine tuitione alterius appoſiti videbatur. Nam pollex ita inferior eſt, vt vix radicem eius excedat. Medium & minimum vitiauerunt, inquit, vt ineptos, alterum magnitudine, alterū breuitate, & electus eſt, qui ab vtroque clauditur & minus officii gerit, & ideo ſeruando annulo magis accommodatus. *Ex Atteio Capitone Pontificii iuris perito* refert Macrobius. Vide Leuinum Lemnium *lib.2.c.11.* qui neruum à corde ad digitum annularem porrigi ſcribit. Siniſtra autem manu etiam ſuperior ætas, annulos ferre ſolita eſt, ne nouum inuentum quis exiſtimet. Macrobius *libro 7. capite decimo tertio.*

§. 5. SVMMARIA.

1 *Arrha ſymbolum eſt matrimonii promiſſi vel complendi.*

2 *Arrhis vltro citroq; datis ſine vlla ſtipulatione & promißione ſponſalia de præſenti contracta cenſentur.*

3 *Annuli traditio ſola ſponſalia conſtituit ſine vllis verbis ſi conſuetudine receptum eſſet, vt annulus certa quadam figura inſignitus ad conſtituenda ſponſalia daretur.*

4 *Arrha cuius ſint materia nihil intereſt.*

5 *Arrhæ nomine rectius dantur annuli.*

6 *Annuli traditio hæredis inſtitutionem quodammodo arguit.*

7 *Annuli traditio ſola efficax non eſt ad plenam probationem.*

8 *Annulum ſe accepiſſe in cauſſam matrimonii neganti iuramentum purgationis imponi.*

1 SEd vt eo vnde digreſſi ſumus, redeamus, omnium interpretum conſentientes ſunt ſenſus, annulum ſeu † arrham datam ſeu miſſam, ſignum, teſſeram ac ſymbolum eſſe matrimonii promiſſi vel complendi. *l. arrhis, l.final.C.de ſponſal.cap.1.* & ibi Dd. *de matrimonio contra interdictum Eccleſiæ contracto.* Zaſius *conſil.*
2 *matrim 10.Germano.* Idque vſque adeo verum eſſe cenſent, vt † vltro citroque datis arrhis, ſine vlla ſtipulatione vel promiſſione ſponſalia de præſenti contracta cenſeantur. Itaque ſi vir fidei coniugalis nomine puellæ arrham vel munus adferat, & illa id tacens accipiat, in eam cauſſam, in quam datum eſt, accepiſſe præſumatur, hoc eſt, in ſymbolum futurarum nuptiarum. Panormit. *in cap.tua, extra eod.cap.final.de deſponſat.impub.* Didacus *2.parte 5.4.num.3.* Quod ego ita demum verum exiſtimauerim, ſi verba præceſſerint coniugii promiſſionem continentia. Gloſſā, *cap.penult.* & Abbas *d.cap.final.* Et ita Hebræi in ſuis Pandectis ſentiunt *capit.1.de ſponſal.* vbi hæc verba reperiuntur. [*nohen loh haceſſ ou ſchoneh ceſſef veomar loh harre ath mechudeſchebh li harre ath meaureſſth li harre ath leinthu*

harre

Digitized by Google

harreſu mekudeſcheth] Hoc eſt, vir mulieri argentum vel aliquod æquiualens tradit & ita loquitur. En tu mihi conſecrata & ſanctificata es. En tu mihi deſpõſata es. En tu mihi vxor es; eam tunc reuera deſponſam eſſe. Atque hac in re tam ſcrupuloſi ſunt, ne dicam ſuperſtitioſi, vt ſi mulier arrham det viro his verbis, in dubium reuocent, an ſponſalia ea rata ſint. Quo ſpectant verba ſequentia [*abal hi ſi henothnoh veomroh hi harini mekudeſcheth loch harini merreſeth loch harini lecho leinthu aeno mekudeſcheth*] Si illa (hoc eſt, mulier) arrham dederit & dixerit: Ecce ego tibi ſanctificata ſum. Ego tibi deſponſata ſum. Ego tibi vxor ſum: illam deſponſam non eſſe. Item, ſi ille arrham det, & illa loquatur eam deſponſatam nõ eſſe. Sed hæc latius perſequi noſtri non eſt inſtituti. Tritum enim eſt illud Iuuenalis.

Qualiacunq; voles Iudæi ſomnia vendunt.

Addunt noſtri, ſi † conſuetudine receptum eſſet, vt annulus certa quadam 3
figura inſignitus, ad conſtituenda ſponſalia daretur, tunc etiam ſine vllis verbis, traditionem annuli ſolam ſponſalia conſtituere. gloſſ *cap. fœmina 3. q. 5.* Pariſius. *conſil. 55. num. 43* Didacus 2. *parte c. 4. num. 3.* Quod tamen mihi non probatur, hanc ob cauſſam, quod in conſtituendis ſponſalibus recepta omnium gentium conſuetudine, quæ ratione nititur, verba requirantur, niſi contra qui contrahunt muti ſint, quibus ignoſcendum eſt, vt ſupra tradidimus. Ideoque eiuſmodi ſigna, quæ nihil aliud ſunt quam technæ, & aucupia, quibus contrahentes in fraudem illiciuntur, quæque à certitudine abſunt, ſufficere non exiſtimauerim. Quorſum enim huiuſmodi adminiculis vtemur in ſponſalibus conſtituendis, quæ compendio ſermonis expediri poſſunt & debent. Nam ſicut oculos nobis dedit Deus, non vt ſpectemus, voluptatemque capiamus, ſed vt videamus propter eos actus, qui ſpectant ad vitæ neceſſitatem, ita linguam nulla alia de cauſſa accepimus, niſi vt ea animi cogitata proloquamur, & voluntatem noſtram in rebus magni momenti, quales hæ ſunt, declaremus: non vt ea ad obſcœnitatem verborum abutamur. Parum autem † vel nihil intereſt, cuius materiæ ſint arrhę. 4
Plerunque tamen aurei annuli dantur. *c. ſi quis vxorem 27 q. 2.* Panorm *c. 1. de ſponſa duor.* Vel etiam torques, nummi aurei, vel argentei. Rectius tamen † annuli 5
dantur. Idque quod in re magni momenti annulis vti ſolemus & imprimis ſignatoriis. Ideoque in hoc contractu, qui omnium eſt maximus & ſanctiſſimus, merito adhiberi debeant. Nam & annuli traditio † hæredis inſtitutionem quo- 6
dammodo arguit. Exemplum eſt apud Valerium Maximum *lib. 7. c. 790.* Itaque Quinti Luculli teſtamentum reſciſſum fuit, qui ſemper præ ſe tuliſſet, Lucium Lucullum filium adoptiuum ſibi hæredem fore, cui moriens etiam annulos ſuos tradidiſſet, & tamen alium Pomponium Atticum teſtamento adoptaſſet. Ideoque & populus Romanus cadauer reſti adſtrictum per viam traxit. Et *c. 794.* Marcus Popilius Oppio Gallo moriens annulos tradit, quaſi hæreditatis, vt omnes putabant, ſibi relictæ futuros teſtes. Quamuis Popilius ea intentione tradidiſſet, ne quid ex ea hæreditate amitteret, quam non erat aditurus, & Trogus.

Pompeius *lib. 22. de Alexandro Magno.* Sexto, inquit, die præcluſa voce exemptum
digito annulum Perdiccæ tradidit, quæ res gliſcentem amicorum diſſenſionem
ſedauit. Nam etſi non voce nuncupatus hæres, iudicio tamen electus videbatur.
17 Q. Curtius *lib 10.* Et Diodorus Siculus *de rebus geſtis Alexandri.* Etſi autem † annuli
traditio præſumptionem maximá inducit, tamē niſi alia accedāt indicia, ſola ef-
ficax non eſt ad plenam probationem. Idq; colligere licet ex illis, quæ iam me-
morauimus. Nam & Quintus Lucullus & Marcus Popilius annulos tradiderūt,
hic Oppio Gallo, ille Lucio Lucullo, quos tamen hæredes eſſe noluerunt. Idem-
que *ex c. 793* liquet *lib. 7.* eiuſdem Valerii Maximi, cuius hæc ſunt verba: T. Bar-
rulus. L. Lentulo Spinteri cuius amantiſſimum animum, liberaliſſimamq; ſen-
ſerat amicitiam, decedens ſuos annulos, perinde atq; vnico hęredi tradidit, quē
nulla ex parte hæredem reliquerat. Et *ex l. cum pater, §. pater pluribus, de leg. 2.* colli-
gitur, ſimplicem clauium & annuli traditionem, quæ cuſtodię tantum cauſſa fi-
ebat, nihil iuris ei, qui illos accepit tribuere, ſed commune filiorum negocium
geri. Nam & annulus ſignatorius ſolet vt plurimum adhiberi literis obſignan-
dis, & pecuniis in ciſta depoſitis *l. 1. §. ſi pecunia in ſacculo ſignat. depoſita. §. ſi ciſta ſi-
gnata depoſita ff. depoſiti.* Idq; etiam ad ſponſalia recte meo iudicio trahitur, vt etſi
annulus mulieri datus ſit, non ex eo conuincatur reuera interceſſiſſe ſponſalia,
vt ſupra ex Dd. authoritate tradidimus, niſi alia accedant adminicula. Interim
8 tamen ei, quę negat in eam cauſſam † ſe annulum accepiſſe, iuramentum purga-
tionis imponi poſſe exiſtimauerim, quod vt diximus, annuli diligenter aſſerua-
ri, & non niſi in negociis maximi momēti tradi ſoleant. Itaq; M. Tullius ad Qu.
fratrem, ſi neq; temere annulus tuus, inquit, non vt vas aliquod, ſed tanquam
ipſe tu, non miniſter alienæ voluntatis, ſed teſtis tuæ: Vas, τὸ σκεῦος, id eſt, ſupel-
lectilis inſtrumentum, vt recte Fornerius interpretatur *lib. 74*, ſignatorius annu-
lus de verbo ſignificat: quaſi dicat, eum annulum non temere, inſtar cuiuſdam
vaſis aut ſupellectliis, aliis vtendum dare debere, ſed ſibi eum ſeruare, veluti te-
ſtem ſuæ voluntatis. Itaq; Qu. Sempronius cum comperiſſet Annibalem annu-
lum Martelli collegæ in prælio interfecti nactum eſſe, ſciretq; quantum in ea re
momenti eſſet: municipes Italiæ certiores fecit, ne crederent epiſtolis, ſi quæ
Martelli manu obſignatæ præferrētur. Liuius. Sextus Iulius Frontinus *lib. 5. Stra-
tagemat.* Quo ſpectat illud Plinii. Celebratior, inquit, vſus cum fœnore cœpiſſe
debet, argumento eſt, conſuetudo vulgi ad ſponſiones etiam vinculo exiliente
tracta, ab eo tempore, quo nondum erat arrha velocior, vt plane affirmare poſ-
ſimus, nummos apud nos cœpiſſe, mox annulos. Quæ etſi de annulis ſignatoriis
dicta ſunt, tamen etiam ad annulos pronubos recte accommodari poſſunt. Nā
& hi non temere, ſed in teſſeram vel ſymbolum ſponſaliorum initorum dari ſo-
lent, vt oſtendunt verſus Iuuenalis.

Et digito pignus fortaſſe dediſti.

Et Tertullian. Annuli pronubi arrhabone obligantur, oppignorantur que ma-
ritus & vxor.

§. 6.

§. 6. SVMMARIA.

1 *Arrharum quantitas vel pretium quod eſſe debeat?*
2 *Arrhas magna quantitate apud veteres nunquam fuiſſe datas demonſtratur.*
3 *Arrhæ nomine fundus vel res immobilis non recte datur.*
4 *Arrhæ traditæ ſint oportet, vt earum efficax ſit datio.*

SEd & hoc loco quæritur, quæ † arrharum quantitas vel precium eſſe debeat? 1
Et Panormitan. magni precii arrhas inter plebeios dari nõ poſſe reſpõdit. Nã
hoc caſu pœnæ loco adiectas videri. Et quemadmodum pœna adiecta non debetur, ita nec arrhæ dationem valere, vt ſi pro arrhis oo. aurei darentur. Et hãc
opinionem veluti æquiorem probant Cynus & Angel. *de Clauaſio.* Bartolus exiſtimat valere arrhas, dũ tamen non excedant dotis quantitatem. Hebræi in ſuis
Pandectis, ſponſalia aiunt conſtitui argento. Idq; interpretantur Dd. vno nummo aut valore nummi. Quo ſpectant illa verba [*bedinar vbeſchoue dinar bipruthe*
vbeſchoue prutho] quæ extant *c.1. de ſponſal.* Perutham autem, qua voce Hebræi vtuntur, ſcribunt eſſe genus exiguæ monetæ, pondo dimidii grani argenti puri:
[*miſchkal chezi ſeourah ſchel ceſſeſ noki*] Male Munſterus qui dimidium ſiclum interpretatur. Elias *in Thisbite*, nomen eſt, inquit, paruę monetæ [*ſchem matbea ktanoh*] Vnde colligitur, arrhas exigui pretii ſufficere ad conſtituenda ſponſalia: Interim tamen magna etiam quantitate arrhas poſſe dari; idẽ ſtatuunt. Argumẽto
eſt, ꝙ in Pandectis traditur, ſi quis arrhæ nomine minam, h. e. ſexaginta ſiclos
tradere ſe dicat, & denarius vnus ſaltem deſit, in eo qui accepit ſitum eſſe, an cõ-
uentioni ſtare velit. Sed † vt vt ſit, certum eſt, magna quantitate arrhas etiam a- 2
pud veteres nonnunquã fuiſſe datas. Abrahami internuncius Rebeccæ duas armillas dedit, quarum põdus erat decem aureorum, & inaurem auream dimidii
ſicli pondo. *Geneſ.24.* Nã & dos filiorum apud Hebræos non excedebat 50. ſiclos, qui marcas Lubecenſes 50. faciunt, vbi notat Bodin. *lib.5.c.2. de Republic. fol.*
719. Moribus autem Romanorum arrhas exiguæ quantitatis datas fuiſſe, ex Iſidoro liquet, *lib.20. Etymologiarum*; qui ſcribit fœminas non amplius quam binos
aureos in digito habuiſſe Verba ſupra recenſuimus. Et Plinii ætate ſponſus ſpõſæ annulum ferreum ſine gemma miſit, vt ſupra notauimus. Et hodie inter viros etiam principes annuli dari ſolent gemmis inſignes. Caroli Ducis Burgundiæ filia, Maximiliano arrhæ loco annulum miſit, cui incluſus erat Adamas.
Cominęus. Quibus de cauſſis ego † verum exiſtimauerim, quod Bartolus tra- 3
didit, fundum vel rem immobilem non recte dari arrhæ nomine, etiamſi accipiens cõſtituat, ſe alterius nomine poſſidere. Idq; quod leges omnes tã Hebręorũ, Gręcorũ & Latinorũ, quæ arrharũ mentionẽ faciunt, de arrhis loquantur in
quãtitate vel numero conſiſtentib. *l. fi. C. de ſponſal.* Et quãuis alii cõtra ſentiãt, tamẽ eã veriorẽ eſſe ſententiã vi vocabuli intelligit. Nã arrha ſeu arrhabon de reb.
ſaltẽ mobilib. dicitur, vt paulo ante ex Hebręis fontib. demõſtrauim⁹. Et exẽpla
antiquitatis oſtẽdunt, munuſcula arrharũ loco data eſſe, h. e. annulos, monilia,

torques,

Digitized by Google

4 torques,&c.vt ex iis,quæ ſupra tradidimus,liquet. Vt autem † efficax ſit arrharum datio,eas traditas eſſe oportet. Neque enim ſufficit, ſi pars confiteatur,ſe eas accepiſſe vel tradidiſſe,& vt eius ſint precii,ne reſpectu eius,qui dedit in locum pœnæ tranſeant,vt ſupra dictum eſt. Cur autem pœna ſponſalibus adiecta peti non poſſit, arrhæ vero in quadruplum petantur, diſputant Dd.quos vide.

§. 7. Svmmarivm.

Scriptura etiam ſponſalibus interuenire ſolet, quod apud omnes pene gentes vſitatum fuit.

Sed & ſcriptura vna eſt è ſolennitatibus,quæ de honeſtate requiruntur. Scriptura autē ſeu teſtatio vt plurimū interuenire ſolet, quæ nomina coniugum & pacta conuenta inter maritum & vxorem continet. Idque apud omnes pene gentes vſitatum fuiſſe,& neceſſarium eſſe,experientia teſtatur, quo magis fides veri conſtare poſſit.Nam recte ille apud Plautum.

Noſtra ætas non multum fidei gerit.
Tabulæ notantur,adſunt teſtes duodecim,
Tempus locumque ſcribit actuarius:
Tamen inuenitur Rhetor,qui factum neget.

Qua de cauſſa à primis vſque temporibus harum tabularum vſus fuit. Argumento eſt hiſtoria Tobiæ,quæ diſertis verbis teſtatur, Raguelem cum deſponderet filiam,ſyngrapham conſcripſiſſe, & conſignaſſe,in eaque generum hæredem bonorum ſuorum conſtituiſſe.*Tobiæ cap.7.*Sic enim habent verba: Sumpta charta conſcriptionem coniugii fecit. Cuius rei veſtigia adhuc in Hebræorum Pandectis reliqua ſunt,qui ſcribūt, mulierem ſcriptura interueniente deſponderi. *Setar* appellant inſtrumentum dotale, vnde haud dubie vox ſchedula deducta eſt, & adiiciunt eam ſcripturam eſſe, quæ continet verba ſponſaliorum conſenſum exprimentia. Verba in Pandectis cap.1.hæc ſunt. [*cotheb lou ael hanayer ou ael hacheres af al piſcheein bouſchoueh prutho bithcho mekudeſcheth li bithcho meureſſeth li bithcho li leinthu hare ſu mekudeſcheth*] id eſt,in charta vel teſta hæc verba,etiamſi illa non ſint valoris nummi ſeribit: Filia tua mihi conſecrata eſt. Flia tua mihi deſponſa eſt. Filia tua mihi vxor eſt. Atque his verbis illa deſponſata cenſetur.Cuius rei etiam meminit Philo Iudæus *lib. de legib.ſpecialibus.* Sponſalia non minus quam nuptias valere,quando in ſolenni amicorum conuentu viri & mulieris nomina inſcribuntur tabulis.

§. 8. Svmmarivm.

Inſtrumenta duplicia Hebræi conſtituunt vbi de nuptiis agitur.

Sed & hoc obiter hoc loco notandum, quod hactenus obſeruatum non memini,Hebræos duplicia inſtrumenta conſtituere, vbi de nuptiis agitur: Inſtrumen-

Digitized by Google

ſtrumentum ſcilicet ſponſaliorum, q̃ [*ſchtohr eiruſſin*] appellãt, ab [*oraſſ*] verbo, quod deſpondere notat; & inſtrumentũ [*neſſuin*] h.e. inſtrumentũ acceptionis, vel actus ipſius accipiendi vel traditionis, quo continetur vxorem traditã, ductã & acceptam eſſe à marito, & q̃ ſeſe obligauerit maritus ad ea p̃ſtanda, q̃ maritus vxori debet, nimirum tria ex lege Moſis, *Exod.21.* veſtem ſcilicet, alimentum, & χάειν: & ſeptem ex decreto ſcribarum, à voce [*noſchob*] quod eſt accipere, vnde & maritus qui vxorem accepit, [*noſſui*] hoc eſt, acceptus dicitur, vt notat Elias *in Thisbite.* Et illud inſtrumẽtum in nuptiis confici ſolet, ideoque [*cethuboh*] appellatur [*haſchthar ſcheoſch habael beſchaath baniſſuin*] id eſt, cemba eſt ſcheda, quam maritus vxori conſcribit hora vel tempore acceptionis vel nuptiarum, idem quando marito ſub chuppa traditur. Atque tum demum matrimonium cõſummatum intelligitur. Atque eo ſpectant verba [*aen cothbin ſchtar eiruſſin veniſſuin aelo midaath ſchnehem*] hoc eſt, non conſcribunt inſtrumentum ſponſaliorum & nuptiarum, niſi de vtriuſque conſenſu & voluntate. Quod ipſum ſatis demonſtrat, quantum inter ſpõſalia & nuptias interſit, & matrimonium non eſſe antequam vxor ſub chuppa tradita & accepta ſit, ne quis ſolis verbis prolatis coniugium conſtitui exiſtimet. Tertullianus etiam ſponſaliorum tabellas & nuptiarũ diſtinguere videtur, *lib. de virginibus velandis.* Hæ ſunt tabellæ, inquit, priores naturalium ſponſaliorum & nuptiarum. Scripturam autem adeo neceſſariam Hebræi exiſtimant, vt ſi mulier nupta ſit, ea non interueniente, concubinæ vel pellicis, non vxoris loco habenda ſit; vt & diuortia ſine ſcriptura nulla fiebant. Idque Hebræorum doctiſſimi literis prodiderunt. Kimhi *in lib. Radicum.* [*pilegeſch bie hoiſthoh hamiuchedeth leodom lemiſchcobou belo cthuboh vbelo chiduſchin*] hoc eſt, Pilleges ſeu pellex, (nam inde vox pellex deducta eſt) eſt mulier coniuncta viro concubitus gratia, abſque inſtrumento nuptiali & ſponſalibus, cuius liberi in hæreditatem non ſuccedunt. Elias vero *in Thisbite.* [*omru hoiſcoh bicthuboh pelegeſch blo cthubo*] id eſt, vxor dicitur, quæ nuptiale inſtrumentum habet. Concubina vero abſque inſtrumento nuptiali. in verbo] *cbtuboh*] vt & pellicem Paulus definit, quæ cum vxor non eſſet, cum aliquo tamen viuebat, quam amicam, & paulo honeſtiore vocabulo concubinam appellari Grauius Flaccus ſcripſit, vel quæ vxoris loco ſine nuptiis in domo ſit. *l. libro moralium, l. 44. de verb. ſignific.* Græci definiunt παλλάκη ἐστὶ ἡ συζῶσα τινὶ ἐν τῷ οἴκῳ νομίμοις χάειν γάμων. Beza exiſtimat fuiſſe vxores, quamuis non in eo gradu & dignitate quo matresfamilias haberentur. Sed hæc latius inquirere huius non eſt loci: Ad inſtitutũ reuertamur.

§. 9. SVMMARIVM.

Tabulas nuptiales quibus vſibus ſcripſerint & obſignarint veteres.

APud reliquas quoque gentes tabularum vſum receptum & frequentatum fuiſſe, authoritate veterum probatur, & præcipue Romanorum, qui vt in rebus omnibus, ita & hic Eunomian ſeruarunt. Quo ſpectant Iuuenal. *Satyr.6.*

Si tibi legitimam pactam, iunctamq; tabellis,

ſtus item dotem Sephitiæ,quæ effœta ſeni nupſerat,reddi iuſſit,quod non liberorum creandorum cauſſa coniugium interceſſerat. Valer.Max.*libr.7 factor.memorab.*Et Suetonius *de Auguſto*,Helius Cimma tribunus plebis,pleriſque confeſſus eſt,habuiſſe ſe ſcriptam paratamq; legem , quam Cæſar facere iuſſiſſet , cum ipſe adeſſet,vti vxores liberorum quærendorum cauſſa,quas & quot vellēt,ducerent .Macrob.*lib.1.ſaturnal.c.15*. Nonas nuptiis nō cōuenire ſcribit, his verbis. *Vxorem liberum quærendorum cauſſa ducere,religioſum eſt.*Ita Thyapnis apud Heliodorū. *lib.1.c.6.*Caricleam ſibi in vxorem expetens. Neq; enim ipſam voluptatis cauſſa,dato,inquit,ſed liberorum procreandorum cauſſa, vt ne noſtrum genus intercidat.Et *c.*.6. Mundus cum patet vxorem liberum quærēdorum cauſſa ducere religioſum eſt Idq; Auguſtini ætate inter Chriſtianos vſitatum fuiſſe colligitur *ex lib.1.ad Valerium comitem*,his verbis; vt ſecūdum tabulas matrimoniales non niſi liberorum procreandorum cauſſa concumbant. *Et lib.3. cōtra Iulianum.* Pudicitia,inquit,coniugata facit, ꝙ præſcribunt tabulæ matrimoniales,ne vltra quam generandis filiis ſatis eſt,coniugis corpus attrectet Quo ſpectat *l ſi vicinus C.de nuptiis.*Si vicinis aut aliis ſcientibus vxorem liberorum procreandorū cauſſa domi habuiſti,& ex eo matrimonio filia ſuſcepta eſt.Quæ res & Hebræis non ignota fuit.Nam & *Tobias cap.8.*fatetur diſertis verbis,ſe non libidinis cauſſa ſibi adiungere vxorem,ſed deſiderio liberorum procreandorum.*Tob.3.& cap.6.*Angelus Tobiam hortatur,vt ſibi virginem adiūgat timore Domini,amore potius liberorum,quam libidine ductus. Nam ſcopus matrimonii & finis præcipuus eſt propagatio ſobolis.Itaq; recte Lactant.*lib 6.contra gentes.*Oportet ergo quenque ſibi proponere, duorum ſexuum coniunctionem generandi cauſſa datam eſſe viuentib.eamq; legem his effectibus poſitam,vt ſucceſſionem parent.Item *ſicut terra ipſa fœcunda eſt ad fruges pariendas,ita corpus hominis, ꝙ aſſumtum eſt è terra, generandi copiam facultatemq; procreandæ ſobolis accepit.* Quo ſpectat elegantiſſima, & chriſtiano homine digna vox *l.218.ff.de verb.ſignif.* Parentes pios liberorū procreandorum voto & animo vxores ducere.Itaq;Solon ſanxiſſe dicitur,vt viri ad vxores ſuas cum reuerentia accederent,ne libidinis,ſed liberorū gratia acceſſiſſe viderentur.Bonfin.*de caſtitate coniugali.* Et elegantiſſima ſunt verba apud Stobæum:*Oportet illos amores,qui nec voluptuarii nimis,nec inepti ſunt,illam Venerem exiſtimare licitam,quæ in coniugio ſit, & ob liberorum procreationem fiat,quia & legitima eſt. Quæ vero nihil aliud quam voluptatem ſectantur, iniquam & illegitimam,etiamſi in matrimonio ſit.* Vnde & Auguſtin. concludit,coniugalē concubitū prolis generandæ cauſſa non habere culpā.Atq; hac cautione diſtinguebatur vxor ab ea, q̄ in cōcubinatu habebatur,q̄ Hebræis Pilleges.Græcis παλλακὴ ſeu pellex,cōcucubina vel focaria dicitur,q̄ voluptatis cauſſa,non liberorū procreandorū cauſſa ſuſcipiebatur,vt oſtendit Demoſth *in orat.in Nearam.*Habere in matrimonio, h.e.ſi quis liberos ſuſcipit,& filios ꝑ ſuis nuptū collocat. Meretrices n.voluptatis cauſa alimus,cōcubinas pp miniſteria & curationē corporis , vxores pp ingenuos liberos ſuſcipiendos,& fidelem rei familiaris adminiſtrationē & cuſtodiā.

Idem tradit Simplicius *in Epictetum*,& Athenæus *lib.13.* Itaq; recte Ælius Verus vxori conquerenti de extraneis voluptatibus dixiſſe fertur: Patere per alias exercere me meas cupiditates. Vxor enim eſt dignitatis nomen,non voluptatis. Spartianus in Ælio Vero. Nam à ſpe ſobolis & nomine matris mox adipiſcendo, & matrimonium & materfamilias dicitur. Gell.*lib.6.c.18.* quæ probitate, morũ affectione & honore maritali diſtinguitur à concubina,quæ etſi tolerabatur,tamen honore maritali ac matronarum dignitate carebat.*l.donationes in concubinã, de donat.*Sed ea de re alias. *Et hactenus de clauſula liberorum quærendorum cauſſa ſatis.*

2 Sed & † pacta conuenta de dote & donatione propter nuptias hiſce tabulis inſerta fuiſſe,ex *T.ff.de pactis conuentis ſuper dote* liquet. Item de victu & viuendi ratione,quale eſt illud quod Blondus legiſſe ſe refert,in inſtrumẽto quodam ante 300.annos ſcripto, quo ſponſus ſocero futuro promittit, ſe filiæ quoties pepeпiſſet,vinum octo diebus primis, quantum ſatis eſſet, propinaturum,& quamdiu ægrotaſſet de conſilio Medici. Præterea quoq; feſto ſolenni die potu illam vnico oblectare.*lib.8.Romæ triumphantis.* Nam olim mulieribus vini vſus interdictus fuit,idque poſterioribus ſeculis etiam obſeruatum videmus. Et huic conſimile de Calo-Ioanne Imperatore, qui Regi Perſiæ filiam collocauit,& pactus eſt, vt religionem chriſtianam illi liberam relinqueret. Et eius rei formulas quotidiana vita ſuppeditat,& pleni ſunt libri formulariorum.

§.II. SVMMARIVM.

Sponſalia & nuptiæ abſq; tabulis etiam contrahi poſſe.

ETſi autem tabulæ ſeu inſtrumenta maioris firmitatis gratiâ conſcribi & obſignari ſolent,tamen ſi omiſſa ſint, nihilominus rata ſunt ſponſalia. *l.57.de ſponſal.& l.7.C.de nupt.* In ſponſalibus nihil intereſt, vtrum teſtatio interponatur an aliquis ſine ſcriptura ſpondeat. Quo ſpectat illud Quintiliani *lib.5.c.11.* Ex cõtrario nihil obſtat,quo minus iuſtum ſit matrimonium mente coeuntium,etiãſi tabulæ ſignatæ non fuerint. Nihil enim proderit ſignaſſe tabulas,ſi mẽtem matrimonii non fuiſſe conſtabit. Vnde liquet,ad ſubſtantiam matrimonii tabulas aut inſtrumenta nuptialia non eſſe neceſſaria:ſed tamen in Rebuspublicis bene conſtitutis vt plurimum tabulæ conſcribi ſolent,litium vitandarum, & certitudinis cauſſa,& vt facilior probatu ſit contractus,& firmior,idque inter perſonas illuſtres maxime. Nam experientia & neceſſitas ſuaſit, res magni momenti literis conſignandas eſſe, vt ſponſalia & diuortia,& alia id genus,de quib.ſuo loco, non tantum apud Hebræos,ſed & Romanos & barbaras quoq; nationes obſeruari,vt Afros Ioan.Leo *cap.9.* prodidit. Nam *vox audita perit litera ſcripta manet.* Et Cicero *de beneficiis* ſui temporis mores reſpiciens, Vtinam,inquit,nulla ſtipulatio emptorem venditori obligaret, neq; pacta conuentaque impreſſis ſignis cuſtodirentur;fides potius illa ſeruaret,& fidem colens animus:quaſi dicat,perfidia contrahentium effectum eſt,vt neceſſe ſit ſignis contractus firmare & obſignare.

ſignare. Sed & ſcriptura priuata à contrahentibus ſæpe in hoc cōtractu adhibetur, eaq; non minus probat contra ſcribentem ac ſi publica eſſet. Ita C. Caligula iuratus promiſit vxori cohortium præfecti, ſe eam in vxorem ducturum, ſi imperio potitus fuiſſet, & de ea re chirographo cauit. Suetonius *in Caligula*. Et Caroli Ducis Burgundiæ filia ſcriptura ſua manu exarata, fidem dedit Maximiliano Imperatori, eamq; produci iuſſit Maximilianus ad fidem faciendam.

§. 12. SVMMARIA.

1 *Promulgatio ſeu publicatio palam in cœtu fidelium facta, vulgo Bannum ſeu Proclama nominatur, omitti ſine cauſſa non poteſt.*
2 *Bannum quid & vnde vox Banni deducta verius quam hactenus explicatur.*
3 *Proſcripti qui & quid proſcribere.*
4 *Bannire vox vnde.*
5 *Banni vox latius vſurpari cœpta.*
6 *Heribannum vox quid denotet.*
7 *Bannum in contractu nuptiarum quid nominent.*

INter ſolennitates etiam quæ ſine cauſſa omitti non poſſunt, quod in fœdere hoc ſanctiſſimo honeſtas ſeruari debeat, etiam eſt † promulgatio ſeu publicatio palam in cœtu fidelium facta, vulgus *Proclama* vel *Bannum* nominat. Eſt au- 1
Bannum vox † Gothica à Gothis primum in Italiā inuecta, qui & linguę Germanicæ vſum habuerunt, & à voce Bandt deſcendit, quaſi dicas Bandum, hoc eſt, 2
vinculum ſeu ligatura. Argumēto eſt vox Italica *Sbandito*, quæ retinet literam *d*. Male Gail. *lib. 2. de pace publ. c. 1.* qui à Baan/ id eſt, via publica id deriuari ſcribit, ꝙ Banniti amittāt viam publicam, hoc eſt, vſum & commercium rerū omnibus conceſſum. Eſtq; *Bannum* nihil aliud q̄ cenſura eccleſiaſtica, ſeu vinculum quo miniſtri ſeu ſacerdotes vinciunt & ligant homines profligatos, hoc eſt, pœnæ & excommunicationi ſubiiciunt, dirisq; deuouent authoritate ſibi à Chriſto tradita his ſcripturæ verbis: Quicquid ligatū eſt in terra, erit ligatum in cœlis. Vnde Bannum originem traxit. vt quicquid Eccleſiaſtici ligarent, h. e. præciperent & iuberent, vel ſi aliquem ligarent, Bannum diceretur: & Banniti, † excommu- 3
nicati ſeu ligati, (Veteres Latini proſcriptos nominaſſe videntur.) Nam proſcribere eſt damnare & relegare. Et Banniti reuera ligati ſunt, hoc eſt, obſtricti, vſq; adeo vt & ſacris & hominum conſortio, quoad vinculum ſolutum fuerit, arceantur. Vnde & † vox *Bannire*, deducta eſt, & ad inflexionem Latinorum infor- 4
mata, quaſi dicas ligare, obſtringere & excommunicationis vinculo ſubiicere. Sed poſtea † hæc vox latius vſurpari cœpta eſt, pro omni denunciatione, man- 5
dato, citatione & condemnatione, quæ fieret à magiſtratu. Vnde & vox † Heri- 6
bannum, hoc eſt, citatio ad delectum, vt recte explicatur à Cuiacio *in commentariis de feudis*. Ita & Bannum appellarunt in contractu nuptiarum, eam promulga- 7
tionem, quam ſacerdos facit plam pronūciando duas eſſe perſonas, quæ matrimonium inter ſeſe pepigerint, idque conſummare velint, eaque de re omnes

Digitized by Google

certiores faciat, vt ſi quis huic rei intercedere, vel aliquid ꝙ cõiugii conſummationem impedire poſſit, adferre velit, vel poſſit, vt tempeſtiue adſit, idq; alleget, vel ſi nemo ſit, qui intercedere velit, vt ipſi nihilominus diligẽter inquirant, nũ aliquid ſit, quod nuptias impedire poſſit. Olim autem hæc renunciatio edictis fiebat, quæ affigebantur in valvis ædiũ ſacrarũ. Panorm. *c. fin de deſponſat. clandeſt.* hodie vero verbis ſeu viua voce ſacerdotis, idque vel ſemel tantum, vel, ꝙ mihi maxime probatur, & in pleriſq; locis receptum eſt, ter vel trinundino, h. e. trium dierum ſpacio, populo in comitiis ſeu templo congregato, ne quis cauſetur imposterum, clanculum nuptias factas eſſe. Etſi autem in Eccleſia prima eius vſum non reperio, tamen à Pontificibus bono conſilio hanc promulgationem inuectam eſſe, res ipſa oſtendit, & hac de cauſſa potiſſimum, vt inceſtis coniunctionibus, aliiſq; incommoditatib. quæ inde exiſtunt, in tempore occurreretur potius, q̃ vt nuptiis conſummatis, & quando res integra non eſt, fruſtra remedium quæratur: vbi autem conſtiterit aliquid ſubeſſe, quod corporum coniunctionẽ impediat, interdici ſolet nuptiis illis, tantiſper, dum ea de re iudex pronunciauerit. Ideoq; & in his Eccleſiis bene cauetur. Daß die Prediger keine vnbekandte Leuthe auſſrueffen oder ſegenen ſollen.

§. 13. SVMMARIA.

1 *Promulgatione non præeunte ſi quis nuptias fecerit?*
2 *Promulgatione non præeunte nuptias faciens pœna extraordinaria punitur.*
3 *Promulgatio publica non eſt de ſubſtantia.*
4 *Promulgatio cur requiratur, cauſſæ & rationes redduntur.*

1 SEd ſi quis non ignarus huius † conſuetudinis, nuptias fecerit, non præeunte promulgatione? Et ſiquidem perſonæ inceſtas nuptias contraxerint, hoc eſt, in gradib. iure prohibitis, liberi ex eo matrimonio ſuſcepti ſpurii cenſentur, nec excuſat liberos parentũ ignorantia; & qui eos copulauerit ſacerdos, merito puniendus eſt. Sin autẽ in gradibus conceſſis perſonæ coniũctæ ſint, omiſſa denũciatione an impune id fecerint, quæritur? Ego ſane nihilominus puniendũ exi-
2 ſtimauerim † vtrumq;, pœna extraordinaria. Nã & ſacerdos iure canonico, qui in gradib. conceſſis perſonas copulat, punitur pœnitentia ei iniuncta, vt qui legem, & per cõſequens magiſtratũ, qui cuſtos eſt legis, contempſerit, *c. fin. de clandeſt. deſponſat.* Itaq; in Strandia vidua quædã locuples mulctã pecuniariã grandẽ exſoluere coacta fuit, ꝙ non pręeunte denunciatione nupſiſſet. Idq; tũ maxime locum habere exiſtimauerim, ſi in alterius fraudẽ, damnum, aut ſponſaliorũ vel matrimonii cum alio pacti diſſolutionẽ nuptię clam initę ſunt. Qua de re ſupra. Aliud dicendum exiſtimauerim, ſi probabilem cauſſam habeant contrahentes, cur promulgationem omiſerint, vt ſi peſtis graſſetur, & ea de cauſſa fieri nõ poſſit. Vel ſi alteruter decrepitus ſit, & ſine pompa nuptias celebrare velit. Henric. Bohicus hãc etiam putat eſſe legitimã cauſſam, ſi nobilis ignobilẽ ducere velit, & ſibi metuat à cognatis & parentib. nobilis. Quod mihi non placet, ꝙ clande-
ſtina

ſtina coniugia legibus prohibita ſint, & odio digna. Et ꝙ inter impares perſonas
nuptiæ odioſæ ſint. Ego excuſationē eorū accipiendā exiſtimauerim, qui vel per
iniuriam vel per negligentiā dicūt promulgationem omiſſam eſſe, idq; iureiu-
rando teſtentur, vel eius culpa, qui renūciare debuit, aliaue probabili de cauſſa.
Nā conſtat † publicā hanc promulgationē, nō vſq; adeo eſſe neceſſariam, quin 3
omitti poſſit cum non ſit de ſubſtantia, vt interpretū verbis vtar, p̄ſertim ſi ido-
nea cauſſa ſubſit, vel probabilis. Argumento eſt, ꝙ principes & magnates nupti-
as contrahunt, nulla præeunte denunciatione, fortaſſis ꝙ hæ omnib. anteq̄ ce-
lebrantur, innoteſcant, ideoq; ſuperfluum ſit de ea re populum cōmonefacere.
Et ꝙ in prima Eccleſia hunc morem non reperio frequentatū fuiſſe. Qua de re
Dd. latius *c. fin. de clandeſt. deſponſat.* Sed mirum alicui videri poſſit, cur hæ ſolenni-
tates, q̄ tamen non ſunt de ſubſtantia, neceſſario requirātur ad conſummationē
matrimonii, vſq; adeo, vt iure vetitū ſit, illis omiſſis nuptias celebrare. *c. nō aliter
30. q. 5.* Sed huius rei cauſſæ ſunt † quædam nō leues. Prior quod matrimonium 4
ſit ordo diuinitus inſtitutus, qui publice inchoari, & palam abſolui debeat, vt ſ.
traditū eſt. Deinde ne ii qui vna viuunt, ſub p̄textu coniugii meretriciis amorib.
indulgeant, & Eccleſiā ludibrio habeant. Poſtremo ne ſi forte alterutrū alterius
ſatietas cœpiſſet, diſcedēdi libertas relinquatur. Ea autē daretur ſi clam & abſq;
denūciatione nuptias celebrare liceret. Nā altera pars relicta à cōiuge, teſtimo-
niis deſtituta, nō haberet quo iudici fidē de matrimonio cōtracto faceret, ideo-
que ꝓ animi arbitrio coniugē deſerere & ludificari poſſet. Ergo vt teſtimonium
publicū, & toti⁹ Eccleſiæ habeāt cōiuges, ꝙ etiā in reb. aduerſis conſcientiā ſolat
curare debēt, vt publica ꝓmulgatione omnib. innoteſcat matrimonium nuptiis
conſummandum.

§. 14. SVMMARIA.

1. *Benedictio ſeu conſecratio omitti non poteſt in nuptiis.*
2. *Benedictio res antiquiſſima.*
3. *Chuppa quid.*
4. *Matrimonium apud Iudæos tum demum perfectum poſtquam ſponſus & ſponſa ſub chuppa conueniſſent.*
5. *Hebræorum mos.*
6. *Matrimonia abſq; benedictione irrita ſunt.*
7. *Conſecratio ab Epiſcopis vel aliis qui ſacris præerat facta.*

DE benedictione ſeu cōſecratione † q̄ in nuptiis fit, hoc loco dicendū eſt. Nā 1
& illa vna eſt è ſolennitatib. ſeu ritib. q̄ omitti non poſſunt, neq; debēt. Ea-
que res † antiquiſſima eſt, & Deū authorē habet. Nā Deus ipſe, vt Moſes teſtat̄, 2
Geneſ. 2. Euam Adamo tradidit, eiſque bene precatus eſt. Et hunc morem ſem-
per Eccleſia retinuiſſe videtur. Hebræi ſane in hodiernum vſq; diem id ſeruant
in nuptiis contrahendis, vt ſponſo ſponſa tradatur à ſacerdote, vel eo qui ſa-
cris præeſt, idq; ſub chuppa. Chuppa autem † eſt peripetaſma, vmbraculum, vt 3
Varro *libr. 1.* vertit, tegumentum, velamen, vel veſtis, quæ ſupra caput ſponſi &
ſponſæ expanditur, & quatuor vectibus fulcitur vel tenetur illo momento,
quo benedictio vel copulatio peragitur, vt Elias explicat [*anachun korim ha-
beged ſcheborſchin ael roſch hachothon vchachalo bearbac badim beſchaeth hakiduſchin*]
Dauid Kimhi pro loco accipit, quo ſe abdunt ſponſus & ſponſa, & vox [*chupoh*]

4 operimentum notat. Nam † olim apud Iudæos tũ demũ matrimonium ratum firmum & conſummatum habebatur, poſtq̃ ſponſus & ſponſa ſub chuppa conueniſſent, è qua cum egrediebatur, magno cum plauſu & lætitia excipiebatur. Eo etiam Dauidem alluſiſſe ferunt, *Pſalm. 29.* Et ipſe tanquam ſponſus egrediẽs de thalamo ſuo. Germanice Himmel, Italice. *Baldekino*, dicitur. Aret. Felinus *in d. pſalmum 29* Mos Hebræis fuit, ac etiamnum obſeruatur, vt ſub expanſo velo ſponſo ſponſam tradant. E quo cum egreditur cunctos exhilarat, & nuptiarum feſtũ incipit iuxta verſiculum. Et ipſe tanq̃ ſponſus ex vmbraculo ſuo procedit lætus, velut Heros quiſpiam. Ad ꝙ Ioannes alluſit, cũ dixit, Amicus ſponſi gaudet, cũ audit vocẽ eius. *c. 30.* Atq; ex eo tẽpore vir in mulierẽ mariti ius habebat, eamq; in ſua poteſtate habere incipiebat, & mulier vxoris ius, vt ex illis verbis colligitur, q̃ ſ. enumerauimus. [*miſcheticones lechupoh vlirſchuthoh*] vbi ſub chuppa conuenerit, & in eius poteſtatem redacta ſit. Nã ante illum diẽ ſponſo ſponſam attingere fas non erat, imo lapidibus obruendũ cenſent Hebræi ſponſum, qui ad ſponſam ſub chuppa nondũ ſibi adductã, ſeſe applicauerit. Qua de cauſſa non ferũt, vt in vnis & eiſdẽ ædib. ſimul habitent ſpõſus & ſpõſa, ſtupri vitãdi & periculi cauſſa. Quid, ꝙ & apud Græcos etiã à religione chriſtiana abhorrentes, ſacerdos Cereris coniuges copularet, cuius reiteſtis eſt Plutarch. *in ll. conubial.* Secundũ ritũ patrium, inquit, qu o vos Cereris ſacerdos cõnubio copulauit. Scribit autẽ Plutarchus ad Pollianũ & Eurydicen. Nã & Cereris ſacris à Venere abſtinuete veteres, vt ex Ouidio colligitur *lib. 3. amorum eleg. 10.* Halycarn. *περὶ τῶν γαμηλίων.* Plato *lib. 5. de legib. n uptiar.* inaugurationẽ fieri debere ꝑ ſacerdotes, adhibitis ſacrificiis atq; precibus. Et Pythagoras pręcipit, ne maritus vxorẽ contumelia afficiat, aut durius tractet, q̃ ad arã ei velut ſupplex traditur. Idẽ Græci &
6 Latini Chriſtiani ſecuti ſunt, qui matrimonia abſq; benedictione irrita eſſe, editis ea de re conſtitutionibus, ſtatuerũt, vt Leo Imperator *Nouel. 109.* Ne ante 15. annum fœminis matrimonium conſecretur. Et *Conſtit. 89.* Ne matrimonia citra ſacram benedictionẽ confirmentur *περὶ τῶ τὰ συναιτοῦ ... ἱερᾶς εὐλογίας μὴ ἐρ ρῶσθ.* Quemadmodũ, inquit, adhibitis ſacris precib. adoptionẽ fieri ꝑcepimus, ſic etiã ſacræ benedictionis teſtimonio matrimonia cõfirmari iubemus, adeo vt ſi qui citra hãc matrimonia ineant, id neq; ab initio matrimonii habere, neq; illis in vitę illa cõſuetudine matrimonii i ure potiri velim⁹. Et *Nou. 74.* Ne ante legitimũ tempus futuris coniugib. benedicatur, h. e. annum 15. in maſculis, & 13. in fœminis. Et ab eo tempore etiam perfectũ matrimoniũ cenſeri, eoſq; qui id dirimãt, puniendos eſſe, non ſecus ac ſi quis matrimonium diu contractum diremiſſet: Leonem ſecutus eſt Comnenus Imperator *Nouell. de ſponſalib. & de ſponſaliorum diſſolutione.* expreſſe ſanciens: ea ſponſalia matrimonii vim & effectum habere, quæ ſacra benedictione confirmata ſint, idq; quod conſecratio matrimonii, & preces adhibitæ pro nihilo tanquam vanum aliquod reputari & quaſi inter perſonas quæ coniunguntur, Deus adhibitus non eſſet, abſurdum ſit. Imo pro veris nuptiis habenda, iiſque æquipollere, in quibus ſacra

Digitized by Google

ſacra peragitur benedictio, Deo inter eos qui coniunguntur, interueniente, & primam vitæ reconciliationem confirmante. Reliqua vero ſponſalia ſponſaliorum tantum effectum habere. Quam etiam conſtitutionem in ſuam epitomen redegit Harmenopulus *lib. 4. t. 1.* Cuius ſumma eſt. Sacris ritibus ſponſalia firmanda eſſe. *Item 27. q. 2. c. de coniug.* Illa benedictio, quam nupturæ ſacerdos imponit, apud fideles ſacrilegii inſtar eſt; ſi vlla tranſgreſſione violetur. Itaque a veteribus ſapienter inſtitutum eſt, & multarum etiam gentium legibus ſancitum, ne vlla ſit thori communicatio inter ſponſum & ſponſam, antequam copulentur, & vt qui ſecus faxit, pœnas luat, quod & ſupra ex Conſtitutione Friderici II. notauimus. Sed & in eo cum Hebræis Græcis & Latinis conuenit, quod ſub velamine veluti chuppa benedictio facta ſit, vt ex Ambroſio colligitur *lib. 9 Epiſt. 70.* cuius hęc ſunt verba. Nam cum ipſum coniugium velamine ſacerdotali, & benedictione ſanctificari oporteat, quomodo poteſt coniugium dici, vbi non eſt fidei concordia. Et in *cap. noſtrates 30. q. 5. Item 27. q. 5. cap. de coniugal.* quæ in propria domo eſt, ducta & cum ſponſo ſuo eſt velata, & benedicta, prohibetur ad ſecunda vota tranſire. Sic demum benedictionem & velamen cœleſte ſuſcipiunt. Idem ex Tertulliano qui vixit Anno 160. poſt Chriſtum paſſum *lib. 2.* ad vxorem colligitur. Ab † Epiſcopis autem vel aliis, 7 qui ſacris præerant hanc conſecrationem factam, teſtantur veterum ſcripta. Clemens Alexandrinus *lib. 3. Pedagog.* Alienorum autem capillorum appoſitiones ſunt omnino reiiciendæ, & externas comas capiti adhibere, maxime eſt impium, quæ mortuis pilis cranium induunt. Cui enim manum imponit preſbyter? Cui autem benedicit? Non mulieris quæ eſt ornata, ſed alienis capillis, & per ipſos alii capiti Et Tertullianus: Vnde ſufficiam, inquit, ad enarrandam fœlicitatem eius matrimonii quod Eccleſia conciliat, & confirmat oblatio, & obſignatum angeli renunciant, pater Deus ratum habet. Nam nec in terris filii ſine conſenſu patris rite & iure nubunt. Nam, vt diximus, ad ſacrum, quod oblationis nomine intelligit, ſponſus & ſponſa conueniebant, & ſacerdos eos piis precibus Domino commendabat coram tota Eccleſia, vt Beatus Rhenanus explicat; qui & vxores dare dicuntur & tradere. Apud Nicephorum *lib. 14. cap. 55.* Sineſius cum eſſet deſignatus Epiſcopus Cyrenenſis, & propter Epiſcopi munus vxorem deſerere nollet, in epiſtola ad fratrem ita ſcribit: Mihi Deus ipſe & ſacra Theophili manus (Theophilus autem Alexandrinus erat Epiſcopus) vxorem dedit. Qua propter ante prædico, teſtatumque eſſe volo, me illam prorſus deſerturum non eſſe, neque cum illa veluti mœcha clanculum conſuetudinem habiturum. Alterum enim minime pium, alterum minime legitimum eſt. Idem colligitur ex *c. aliter & c. nullus c. qualis c. ſponſus 30. q. 5. & cap. nullus 2. q. 2.* Nulli vxorem ducant ſine benedictione ſacerdotis. Sacerdotem autem qui benedictione ſacra matrimonium confirmaret, εὐλογητὴν vocat Nicetas: εὐλογητὴν ἀναδείξαντο τὸν ἀρχιποίμενα τῶν βουλγάρων, id eſt. Andronius Archiepiſcopum Bulgariæ deſignauit, qui benediceret.

gGg §. 15. SVM-

§. 15. SVMMARIA.

1 *Benedictionis vſus quibus de cauſis inuectus.*

2 *Benedictione probata matrimonium probatum cenſetur.*

CAuſſæ autem cur benedictionis vſum inuexerint veteres hæ ſunt: quod omnium rerum a Deo immortali ducenda ſint exordia. Vnde Plinius *in Panegyrico*: Bene, inquit, ac ſapienter maiores noſtri inſtituerunt, vt & rerum gerendarum & dicendi initium a precationibus caperetur, quod nihil rite, nihilque prudenter ſine Deorum immortalium ope, cõſilio & honore auſpicarentur. Id ſi vnquam alias, certe in fœdere hoc ſanctiſſimo obſeruare cõuenit, vt eius initium Deo conſecretur, & precibus Eccleſiæ commendetur, cum ab hoc fonte pendeat totius vitæ vel calamitas vel felicitas. A quo enim rectius petitur coniugium auſpicatum, quam ab eius auctore & qui id inſtituit, quiq; conſecrauit & proſperat? Ita & Abrahamus *Geneſ. 24.* a diuini numinis auſpiciis matrimonium exorditur. Dominus mittet angelum ſuum coram, & accipiet vxorem filio meo. Et internuncius Abrahami vbi iter abſoluiſſet, orat iuxta puteum, vt Deus nuptias fortunare velit. Et vbi ex ſententia omnia eueniſſent, in terram proſtratus agit Deo gratias. Deinde cum Adam ſibi proprio arbitrio non ſumpſerit vxorem, ſed oblatam a Deo, ſibique addictam acceperit, æquum eſt, vt & Chriſtiani in illud exemplum, tanquam in ſpeculum inſpiciant, quod imitentur. Nam regulam Deus præſcripſiſſe videtur, quam ſequantur illi qui coniugium ſancte & caſte inire volunt, vt ſponſam ex Dei manu, voce ſacerdotis vel miniſtri ſui loquentis, traditam accipiant. Qui enim eos coniungit Deus eſt, cum miniſter Eccleſiæ Dei auctoritate & mandato faciat, quicquid agit. Nam Deus eſt auſpex Eccleſiæ pronuba, vt Viues loquitur, vt recte Syneſius ſcripſerit. Deus ipſe & ſacra Theophili manus mihi vxorem dedit. Et hæc benedictio non tantum ad Adamum & Euam referenda eſt, ſed ad ipſam Dei ordinationem in omnes poſteros Adæ. Poſtremo, vt non tantum illis qui ſponſalibus interfuerunt innoteſcat, ſed tota congregatio ea de re certior facta teſtis eſſe poſſit, coniugiũ non clam, ſed palam coram Deo, Angelis & Eccleſia initum eſſe. Qua felicitate coniugii, vnde Eccleſiæ futura membra naſcuntur, nulla maior eſſe poteſt, vt recte dixit Tertullianus: Matrimonium, quod Eccleſia conciliat, & obſignatum angeli renunciant, Deus pater ratum habet. Nam & ad hoc vtile eſt coniugium diuinis auſpiciis & precibus initum, vt piam Deoque gratam gignamus ſobolem. Quo ſpectat illa cõſtitutio apud Harmenopulum. Nemo nuptias clam contrahens coronetur, ſed pluribus aſtantibus. Qui id facere auſus fuerit puniatur vna cum ſacerdote, vt qui indecoris & illicitis rebus operam ſuam præſtiterit. Harmenop. *lib. 4. t. 4. in fine.* Vltimo vt fraudibus & technis hominum flagitioſorum occurratur, quia Diaboli inſtinctu matrimonium pro deridiculo & delectamento habent, & vt hac ratione fœdus ſanctiſſimum firmiter ſtabiliatur. Quo ſpectat illud Ciceronis: Maiores noſtri matrimonia firmiter ſtabilita eſſe voluere, *lib. 6. de Repubt.* Solenni-

lenni pompa ſpectatore populo ducitur ac reducitur ſpōſa, quo magis excludatur omnis cauſſificatio, quæ ſemel initam ſocietatē queat labefactare Eraſmus. Qua de cauſſa & iure cautum & vetitum eſt, ne paſtor, vel Eccleſiæ miniſter perſonas illas copulet, quæ ad ipſius parochiam non ſpectant. Multo minus homines exteros alienigenas & ignotos, niſi teſtimonium fide dignum vitæ & conditionis adferant. Quod & Rex Fridericus II. ſanxit. Itaque & mihi maxime probatur, quod moribus quorundam gentium receptum eſſe video, vt nomina eorū, qui matrimonio coniunguntur a ſacerdote vel Eccleſiæ miniſtro, qui illis benedixit in catalogum, album vel codicem memoriæ cauſſa, referantur, vt quoties res poſtulat, eius rei teſtimonium cōſtare, eoque recurri poſſit. Lex Geneuenſium 135. Queles noms del' eſpoux & de l' Epouſe ſoyent enregiſtrez par le miniſtre qui aura celebre le mariage afind' en auoir memoire & teſmoignage quand & ou il appertienda. Idq; † quod benedict one probata matrimonium probatum ſit. Item ſi quis ſe legitimum eſſe probare velit, ſatis ſit demonſtrare, ſe ex matrimonio legitimo in facie Eccleſiæ cōtracto, natum eſſe. Didacus 2. *partis cap.* 8. §. 3. 2

§. 16. SVMMARIVM.

Matrimonia ſua Ethnici Diis conſecrarunt variis ritibus & ſingulis pene actibus ſingulos Deos præfecerunt.

ETHnici ſane, homines prophani, & verbo Dei deſtituti, matrimonia ſua ſuis Diis variis ritibus conſecrarunt, vſque adeo vt ſingulis pene actibus ſingulos Deos præfecerint, eiſque peculiare nomen tribuerint. Habebant Iouem Gamelium, cui coniugia curæ eſſent, & qui puniret eos qui violaſſent fœdera matrimonii, Iunonem Pronubam cuius auſpiciis coniugia inirentur. Habebant Venerem cuius beneficio coniuges fœcundi redderentur. His veluti teſtibus coniugium inchoatur. Quo ſpectat illud Liuii: Romanam ciuitatem omnibus rebus incipiendis Deos adhibuiſſe. Auguſtinus *lib. 6. de ciuitate Dei*, & Blondus *lib. 1. Romæ triumphantis*. Cum primum mas & fœmina coniunguntur adhibetur Deus Iugatinus. Sed domum eſt ducenda quæ nubit, adhibetur Deus domiducus: vt in domo ſit, Deus Domitius: vt maneat cum viro, additur Dea Manturna. Et paulo poſt. Impletur cubiculum turbis numinum, quando & Paranymphi inde diſcedunt, adeſt Dea Virginenſis, & Deus pater Subigus, & Dea mater Prema, & Dea Partunda & Venus & Priapus. Sed & noua nupta antequam domum deduceretur in ſinum Dei obſcœni locabatur, eius pudicitiam prælibantis. Lactant. *lib. 1. diuin. Inſtit.* Et Tutinus, in cuius ſinu pudendo nubentes præſident, vt earum pudicitiam Deus prælibaſſe videatur. Ianus Gulielmus *li. 1. c. 23 veriſimilius* legit Mutunus quod placet, & Arnobii auctoritate confirmatur *li.* 3. Vnctionibus ſupereſt vnxio cingulorū Cinxia replicationi victa & Potua ſanctiſſimæ victui potuiq; procurant. *Item:* Etiamne Portūda quæ in cubiculis præſto eſt, virginalē ſcrobē effodientibus maritis? Etiamne Mutunus, cuius in manibus pudendis horrentique faſcino veſtras inequitare

matronas & inauſpicabile ducitis & optatis. *lib.* 4. Mutunus de Priap. Sed & Deus Hymeneus nuptiis præfuit & inuocatus. Appellatione ab Hymene, hoc eſt, pellicula indice virginitatis petita. Quæ res ex lege Moyſis originem traxiſſe videtur. Qua de re infra latius.

§. 17. SVMMARIA.

1. *Thalaßi vox hactenus a nemine intellecta explicatur.*
2. *Pœni vſum Hebrææ linguæ habuerunt.*
3. *Thalaßi vocis Etymologia ex Hebræo fonte petenda.*
4. *Plinii deriuatio reiicitur.*

1 QVemadmodum † autem Hymeneum Græci ita Romani Thalaſſum vel Thalaſſium inuocabant. In cuius vocis etymologia explicanda diligentiſſimus eſt Plutarchus *in vita Romuli*, quatuor eius nominis cauſſas recenſens. Inter quas mihi maxime probatur, quam a Sextio Sylla Carthaginenſi noni-
2 gnaro Hebræi ſermonis (nam eius vſum † habuiſſe Pœnos cōſtat, argumento eſt vox ſuffetes) ſe accepiſſe fatetur Plutarchus: vocem thalaſſo teſſeram fuiſſe rapiendi virgines Sabinas a Romulo propoſitam. Atque inde hanc vocem po-
3 ſtea in nuptiis manſiſſe. Ea autem ex Hebræo fonte † petēda eſt, vt & multa alia vocabula, de quibus poſtea dicetur. Et idem valet quod *exultate, lætamini, bono animo eſtote.* Qua nulla magis nuptialibus conuiuiis congruit a verbis Hebræis [*oloh* & *olos olas*] petita. Quæ tria vnum & idem ſonant, nimirum, lætari, exultare, hilarem & lubentem ſeſe præbere. Vnde addita litera *Etham* futurum efficitur [*thaelulu*] hoc eſt, exultabitis, lætabimini, hilares vos præbete. Et hanc noſtram ſententiam confirmant ea, quæ a Plutarcho *in vita Pompeii* ſcripta ſunt, nimirum populum Romanum cum Pompeius abſolutus eſſet, acclamaſſe Thalaſſio. Quæ vox antiquo inſtituto in nuptiis acclamari ſolet per iocum. Vnde liquet lætantis eſſe hanc vocem, neque in nuptiis tātum vſitatum, ſed etiam in aliis negociis. Et friuolum eſſe, quod vno ore omnes veteres tra-
4 diderunt a Thalaſſio Romano † cui pulcherrima virgo data fuerit, nomen petitum eſſe, vt Plinius *lib. de illuſtribus viris* tradit his verbis. Ex virginibus quæ raptæ eſſent, cum vna pulcherrima cum omnium admiratione duceretur, eam Thalaſſio duci reſponſum, quæ nuptiæ, quia feliciſſimæ fuerunt, inſtitutum eſt, vt in omnibus nuptiis Thalaſſii nomen inuocaretur. Hactenus Plinius. Sed & Arnobius *contra gentes* eadem pene de ſacrificiis & ethnicorum Diis commemorat. Quid, quod & lectus genialis alicui genio conſecratus fuit, idque declarat Iuuenalis, in adulteros inuehens.

Antiquum & vetus eſt, alienum poſthume lectum
Concutere, & ſacri genium contemnere fulcri.

Etſi autem in rerum diuinarum ignoratione verſarentur, tamen hoc illis natura innatum & perſuaſum erat, dominos & moderatores rerum omnium

eſſe

Digitized by Google

eſſe Deos, eoſque rebus conſulere humanis, non tantum vniuerſis, ſed etiam ſingulis. Ideoque eos nuptiis auctores & pronubos eſſe voluerunt, imprimis autem Iunonem, vt dictum eſt. Quo ſpectant verſus Ouidii.

Non ego ſum furtim tibi cognita: pronuba Iuno
Adfuit, & ſertis tempora vinctus Hymen.

Ariſtoteles *in Oeconomico lib. 1. cap.* 8. Coniugio enim ſolo fit, vt homines cõditionis mortalis ſucceſſione perpetua immortalitatem conſequantur, & huc omnia vota parentum tendunt. Huiuſque rei incuria eo pertinet, vt in eo diuinum numen negligatur, quo præſente ſacra nuptiarum facta, & vxor ducta eſt, & ei ſe vir tradidit, cui poſt parentes honorem haberet præcipuum. Ariſtoteles de coniugio ita loquitur: Exiſtimare debet mulier bene compoſita mores viri eſſe legem ſuæ vitæ impoſitam a Deo per coniunctionem matrimonii. Item *in Oeconomico.* Propter Deos igitur, quibus præſentibus ſacra fecit, & vxorem duxit. Apud Xenophontem cum Socrates interrogaſſet Iſchomachũ, num ſponſam ille docuiſſet ea, quæ ſpectant ad bene gubernandam familiam: reſpondit his verbis: Minime, ſed rem diuinam feci, cum cæteris Diis, tum præcipue Ioui, vt mihi quæ forent optima docere contingeret, & ſponſæ perdiſcere. Et colligit ſimilia fuiſſe vota ſponſæ, vel hoc argumento, quod ſe mariti monitis docilem & morigeram præbuiſſet. Verba *Xenophontis* hæc ſunt. Τὰ δ᾽ ἄλλα, ἔφην ἐγὼ ὦ ἰσχόμαχε, αὐτὸς ἐπαίδευσας τὴν γυναῖκα, ὥστε ἱκανὴν εἶναι ὧν προσήκει ἐπιμελεῖσθαι. οὐ μὰ δί᾽ ἔφη ὁ ἰσχόμαχος οὐ πρίν γε καὶ ἔθυσα, καὶ ηὐξάμην, ἐμέ τε τυγχάνειν διδάσκοντα, καὶ ἐκείνην μανθάνουσαν τὰ βέλτιστα ἀμφοτέροις ἡμῖν. οὐκ οὖν ἔφην ἐγὼ καὶ ἡ γυνή σοι συνέθυε, καὶ συνηύχετο ταὐτὰ ταῦτα; καὶ μάλα γ᾽, ἔφη ὁ ἰσχόμαχος, πολλὰ ἐπαγγελομένη μὲν πρὸς τοὺς θεοὺς γενέσθαι οἵαν δεῖ, καὶ εὔδηλος ἦν, ὅτι οὐκ ἀμελήσει τῶν διδασκομένων. Id eſt, Cætera ne, inquam ego, mi Iſchomache, vxorem tuam inſtituendo ipſe docuiſti, vt curandis iis quæ ad manus ipſius pertinent, ſufficiat? Non prius profecto, inquit, Iſchomachus, quam rem ſacram feciſſem, & precatus eſſem, vt quę vtrique noſtrum eſſent optima, tum ipſe docerem, tum ex me illa diſceret. Ergo, inquam, ego, etiam vxor rem ſacram tecum faciebat, & vna tecum hæc precabatur? Omnino, ait Iſchomachus, & quidem multum Diis teſtibus promittens fore ſe talem, qualem eſſe oporteret, nec obſcurum erat, minime in iis, quæ doceretur negligentem futuram.

Et in Comœdia ſenex filio ita loquitur: *Abi domum & Deos comprecare vt vxorem accerſas*, ſatis innuens nuptias auſpicatas non fore niſi ſponſus Deum inuocet. Imo oracula & vates cõſuluerunt, de ineundo matrimonio, vt notat Simplicius interpres Epicteti. Et refert Vergilius Faunum Latini patrem oraculo admonitum eſſe, ne filiam indigenæ daret, ſed extero. Æneid. *lib.* 11. Deinde etiam ſydera & cœli poſitum obſeruarunt. Nam de Seuero narrat Spartianus, cum amiſſa vxore denuo maritus fieri vellet, eum ſponſarum genituras quæſiuiſſe, cumque comperiſſet, in Syria virginem eſſe, quæ eam haberet geneſin, vt Regi coniungeretur, eam vxorem petiit.

Digitized by Google

§. 18. SVMMARIA.

1 *Vxor apud Græcos duci non poterat niſi peractis ſacrificiis.*

2 *Quare tam multa ex antiquitatum monumentis cumulet auctor rationem reddit.*

1 QVid, quod & apud Græcos † & Romanos vxor duci non poterat niſi perfectis ſacrificiis, quæ προτέλεια dicebantur. Apud Hermionenſes ea religio obſeruatur, vt virgines & viduæ, quæ in viri manum conuenturæ eſſent, rem diuinam Veneri ante nuptias facerent, in templo Veneris. Pauſan. *lib.* 2. Virgines Trœzeniæ ante nuptias ſucciſum ſibi capillum in Hyppoliti templo conſecrabant. Quo ego ſpectare exiſtimo, quod eſt apud Suidam *in verbo* [illegible]. Nupturæ euellebant pilos & Zonam Apaturiæ Mineruæ (quaſi dicas fallaci) dicabant. *Ibidem.* Idque notat Seruius 4. *Æneid.* ad illum verſum.

Connubiis aruiſque nouis operata Iuuentus.

Ita & Dido rem diuinam pro nuptiis facit apud Vergilium.

Mactat enim, inquit, *lectas de more bibentes,*
Legiferæ Cereri, Phœboque, patrique Lyæo,
Iunoni ante omnes cui ſacra iugalia curæ.

Notat Macrob. *lib.* 3. Saturnal. *cap.* 12. Et Valerius Flaccus *lib.* 8. *Argonaut.*

Inde vbi ſacrificas cum coniuge venit ad aras
Æſonides, vnaque adeunt, pariterque precari
Incipiunt, ignem Pollux vndamque iugalem
Prætulit, vt dextrum pariter vertantur in orbem.

Et de Imperatore Nerone ſacrificante Senecæ verſus hi exſtant *in Octauia Act.* 4.

Formam ſenatus, thura cum ſuperis dares,
Sacroſque grato ſpargeres curas mero,
Velato ſummam flammeo tenui caput,
Et ipſe lateri iunctus atq; hærens tuo,
Sublimis inter ciuium læta omnia
Inceſſit, habitu atque ore lætitiam gerens
Princeps ſuperbo. Talis emerſam freto
Spumante Peleus coniugem accepit Tethin.

Achilles Statius *lib.* 2. Quam igitur ante nuptias fieri mos eſt rem diuinam pater faciebat. Et *lib.* 8. Patrem ob ſororis nuptias poſtero die ſacra facturum comperimus. Affuimus itaque vt vna operiremur, Deoſque vt noſtrum omnium nuptias felices fortunataſque eſſe vellent, precaremur. His conſentanea ſunt quæ Varro tradit *lib.* 2. *de re ruſtic.* & *ex eo* Blondus. Apud Hetruſcos in coniunctione nuptiali nouum maritum & nouam nuptam primum procum immolare conſueuiſſe. Et, quod ſupra notauimus, apud Bœotos & Locros nuptias ratas non fuiſſe, antequam in ara Eucliæ virgini dicata, libaſſent vir & mulier.

Digitized by Google

mulier. Omnibus enim focis ara eius eſt & ſimulachrum, & ante nuptias ei cum ſponſæ tum ſponſi ſacrificant. Plutarchus *in Ariſtide*. Xiphilinus narrat ſenatum Mar & Fauſtinæ decreto ſtatuas argenteas decem Romæ in templo Veneris collocaſſe, aramque extrui iuſſiſſe, in qua virgines, quæ nuberent, cum ſponſis ſacrificarent. Iunoni autem imprimis litaſſe, ex variis authorum locis deprehenditur: idque felle dempto, quod in templo Iunonis defodiebatur, quod nullam inter virum & vxorem diſcordiam eſſe vellent. Plutarchus *in præceptis connubialib.* Euſebius *lib. 3. de præparatione Euangelica.* Qui Iunoni ſacrificant bilem in ſacris non adhibent, ſed eam iuxta aram infodiunt; myſtice ſignificantes, bilem omnem atque iracundiam & amaritudinem a nuptiis abeſſe oportere. Briſſonius late *in tractat. de ritu nuptiar.* Et Bonfinius *de caſtitate coniugali.* Vnde verſus:

In ſacris quondam Iunonis felle carebat
Victima, ſi fuerat forte litanda pecus.
Hoc notat, a lecto longe exulet ira iugali.
Nam Dea Iuno thori coniugiiq; fuit.

Vnde & Iuno τελεία nominabatur, quaſi matrimonium perficiens & abſoluens, vt ego exiſtimo. Quo faciunt verba Plutarchi *in αἰτίοις quæſtione ſecunda* πέντε δεῖσθαι θεῶν τοὺς γαμοῦντας οἴονται Διὸς τελείου καὶ ἥρας τελείας καὶ ἀφροδίτης καὶ πειθοῦς ἐπὶ πᾶσι δ' ἀρτέμιδος. Quinque Diis egere nubentes exiſtimant Deo Telio & Iunone Telia, hoc eſt, conſummante & abſoluente matrimonium, Venere, Suadela & Diana. Et nuptiæ τέλος dicebantur, & nubentes τέλειοι, quod nuptiis matrimonium abſoluebatur, & finem accipiebat, a τελειόω, quod eſt perficio vel abſoluo, vnde & προτέλεια conuiuia ante nuptias. Suidas ἥρα, inquit, τελεία καὶ ζεὺς τέλειος ἐτιμῶντο ἐν τοῖς γάμοις, ὡς πρυτάνεις ὄντες τῶν γάμων, τέλος δὲ ὁ γάμος. Iuno & Iupiter in nuptiis colebantur tanquã gubernatores & præſides nuptiarum. Vel vt Pollux: τέλειος γάμος ἐλέγετο ὡς τέλειον πρὸς τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων. Alii ſcribunt, veteres ſacrificaſſe ſimul Iunoni Veneri & Gratiis. Iunoni, vt caſtum redderet; Veneri, vt fœcundum coniugium; Gratiis, ne mutuum amorem & beneuolentiam inter coniuges intermori ſinerent. Quærat aliquis, cur tam multa † ex antiquitatis monumentis cumulauerimus, quæ tamen 2
hodie in foro & iudiciis vſum nullum habent? Reſpondeo. Nos oſtendere voluiſſe, quanta cum Religione & pietate veteres Ethnici ad coniugium acceſſerint, idque ſacris & infinitis ritibus & ſolennitatibus Deo conſecrandum exiſtimauerint. Quorum exempla Chriſtianos afficere & permouere debent, ne ſine diuini numinis auſpicio clã aut in occulto ruris ignoti angulo (vt ille loqtur) matrimoniũ ineãt, ſed angelos & Eccleſiã teſtes & Deum pronubũ adhibeant & inuocent quo is ſua benignitate coniugiũ fortunare velit. Quod vbi fit, Deus ſua benedictione & gratia cõiuges ꝓſequitur, vt alter alteri⁹ infirmitaté & incõmoda, quę ſecũ cõiugia trahunt, ferat animo æquo; idq; ꝓ lege ſeruandũ eſſe ſancit Plat. *li. 5. de Rep.* his verbis. Vota & ſacrificia in ſingulis nuptiis

peragent

peragent ſacerdotes, & omnes tam viri quam mulieres, quam ciuitas vniuerſa, precabitur, vt ex bonis meliores fiant. Itaque apud Romanos a conuiuis acclamari ſolitum fuit ſponſo & ſponſæ *feliciter*. Cuius acclamationis meminit Iuuenalis.

Signata tabula, dictum feliciter, ingens
Cœna ————

Et Tranquillus *in Domitiano*: In reducendo poſt diuortium vxori acclamari audiit libenter: Domino & dominæ feliciter. Et Appian. *lib. 5. de bellis ciuilibus.* Cum Cæſar Octauiam Antonio collocaret, dictum Feliciter conſequentibus fauſtis acclamationibus, quæ per totum diem noctemque continuatæ ſunt. Quæ verba ſupra *cap. 3.* recitata ſunt. Et Athenis moris fuit, vt puer cui vterque parens eſſet ſuperſtes in nuptiis obambularet, ſpinaſque cum glandibus & vannum panibus plenum geſtans diceret: Effugi mala & iuueni meliora; mutationem in melius indicans. Nam coronam ex ſpinis & glandibus malum dicebant. Suidas. Vnde conſtat, quam honorifice de coniugio ſenſerint & locuti ſint Ethnici religionis Chriſtianæ expertes, quod etſi coniugio maxima fiat vitæ humanæ imitatio, vt ait Plato, eam tamen in melius fieri, idque quod non expediat hominem eſſe ſolum, teſte ſcriptura. De quibus coniugiis accipiendi ſunt verſus Euripidis, coniugia quibus mortalium ſunt felicia, illis eſt vita beata. Et hi Horatii.

Felices ter & amplius, quos irrupta tenet copula:
Nec malis diuulſa querimoniis ſuprema citius
Soluet amor die.

Et illud Homeri Odyſſ. 5.

Non eſt in rebus melius ſeu dulcius vnquam,
Quam thalami pariter concordia ſancta pudici.
Diſcordes animos incommoda multa ſequuntur,
At placidis ingens ſuccedit gratia ſemper.

Phocylides.

Στέργε τεὴν ἄλοχον· τί γὰρ ἡδύτερον καὶ ἄρειον
ἢ ὅταν ἀνδρὶ γυνὴ φρονέῃ φίλα γήραος ἄχρι
καὶ πόσις ᾗ ἀλόχῳ μηδ' ἐμπέσῃ ἄνδιχα νεῖκος.

Quos paraphraſtice ita reddidimus.

Sub Ioue coniugio decus haud præſtantius vllum
Mundus habet. Quid enim, volumus ſi vera fateri,
Rebus in humanis melius, quam corde maritum
Fœmina quæ toto complectitur: ardet amatus
Cuius & ingenuo coniux reſpondet amori?
Pax alit alma duos: genialis iurgia lectus
Ignorat: donec tacito pede cana ſenectus
Præcipitat, placidaque Deus dat membra quieti.

Et

Et Clemens Alexandrinus de optimo vitę genere diſſerens hos ſenarios de mutua coniugum beneuolentia recitat.

Οὐ χρύσος, οὐ τυραννὶς, οὐ πλούτου χλιδὴ
τοσαύτην ἔχειν διαφόρους τὰς ἡδονὰς,
ὡς ἀνδρὸς ἐσθλοῦ καὶ γυναικὸς
εὐσεβοῦς γνώμη δικαία καὶ φρονοῦσα τ' ἄνδρειχα:

Hoc eſt

Nec aurum, nec imperium, nec opum delitiæ tam præſtantes habent voluptates, quam boni viri beneuolentia iuſta, & piæ fœminæ animus mariti ſtudioſus. Quibus pulchre reſpondent verſus Nazianzeni.

Ῥίζα τε καὶ βιότοιο μελίφρονος ἐσθλὸν ἔρισμα
Συζυγίη: διπλοῦν οἱ γαμὸς κ' ἀναλκὶν ἔθηκε
Ἀλλήλοισι τε χεῖρες καὶ οὔατα καὶ πόδες ἐσμὲν
Ξυναὶ καὶ μελεδῶναι ἐλαφρίζουσιν ἀνίας
Ξυναὶ δ' εὐφροσύναι γλυκερώτεραι ἀμφοτέροισιν,
Χάρμα μὲν εὐμενέι ἐστιν ἄχος δὲ τὸ δυσμενέεσσι
Τερπνότερος μὲν πρῶτος ὁμοφρονέουσι τέτυκται
Τερπνότερη πλούτοιο δὲ ὁμοφροσύνη χατέουσι
Κλῆις δ' ἀμφοτέροισι σαοφροσύνης τε πόθων τε
Συζυγίη καὶ σφρηγὶς ἀναγκαίης φιλότητος
Συμφυέες σάρκεσσιν ὁμόφρονες εὐσεβίης τε
Κέντρον ἐν ἀλλήλοισι πόθῳ θηγόντες ὅμοιον,
Χρείοι πλειοτέρη πλεῖον θεὸν ἀμφαγαπῶσι.

Quod nos ad verbum ita expreſſimus.

Prædulcis vitæ radix columenq; fidele
Coniugium, gemino firmans infirma labore,
Inque vicem nobis ſumus aures, peſque manuſq;,
Mutua perfaciles reddit meditatio curas.
Mutua concurrunt, cumulataque gaudia creſcunt,
Hoſtibus anxietas, fidis ſolamen amicis,
Suauior efficitur animis opulentia iunctis:
Suauior efficitur concordia rebus in arctis.
Eſt deſiderii clauſtrum, caſtiq; pudoris
Annulus eſt, & amoris ineuitabilis arrha.
Vt duo corporibus, nexi ſic mentibus vnus.
Flammarum ſtimulos acuunt mediante fauore,
Et quo pluris egent, tanto mage fœmina virq;
Diligit æthereum dominum, precibuſq; fatigat.

Qui vero a fide & Dei inuocatione rem tanti momenti non aggrediuntur, coniugia experiuntur triſtiſſima, plena rixarum & diſſenſionum, de quibus extant querelæ apud Poetas.

hHh Nec

Digitized by Google

Nec tecum poſſum viuere nec ſine te.

Item.

Semper habet rixas alternaque iurgia lectus.

Iuuenalis.

In quo nupta iacet minimum dormitur in illo:

Item.

Cum ſitis ſimiles, pareſque vita:
Vxor peſſima, peſſimus maritus:
Miror tam male conuenire vobis.

Item.

Qui non litigat cœlebs eſt. Quod Hieronymus citat ex bono auctore, coq; ſpectat vetus inſcriptio, quæ in via Tiburtina conſpicitur.

Heus viator commodum. Hic vir & vxor non litigant. Qui ſum non dico. At ipſa dicam. Hic Bebrius ebrius ebricam me nuncupat. Heu vxor adhuc mortua litigat.

Et certo ſtatuendum eſt, corporis mortem lenius eſſe malum infelici coniugio. Viui enim ſuos patiuntur manes, & ad æternos præludunt eiulatus, vt ille loquitur.

§. 19: SVMMARIVM.

Benedictio an pro traditione habenda.

QVærat aliquis, an pro traditione habenda ſit illa benedictio qua ſponſa ſponſo copulatur & traditur? Et traditionem eſſe dubium non eſt publice factam, qua nuptiale fœdus contrahitur & abſoluitur. Nam recte Nicolaus Pontifex, nuptialia fœdera in conſpectu Eccleſiæ contrahuntur, ſponſalia autem fœdera coram inuitatis. Vnde & diſcrimen inter ſponſalia & matrimonium colligitur. Atque hac de cauſſa in vſum introductũ exiſtimauerim, vt promiſſio, quæ in ſpõſalibus facta eſt, diſertis verbis repeteretur & exprimeretur, quaſi illa ſaltem matrimoniũ promiſſum eſſet, coram Eccleſia vero matrimoniũ promiſſum iteraretur, & noua promiſſione accedente traditioneq; publica perficeretur. Nam pactas ſponſas tradendas eſſe Auguſtinus ſcripſit. Et Syneſius vxorem ſibi traditam ſcribit. Qui conſenſus nuptiis interueniens, reuera matrimonium conſtituit, de quo etiam regula Iuris accipienda eſt cõſenſus facit nuptias. Et quod Arnobius ſcribit. In coniugalia fœdera veniunt conditionibus ante quæſitis Et geminatio verborum mẽtis & propoſiti firmitatem arguit. Eberhardus *in loco a vi geminationis*. Qua de re ſupra late.

§. 20: SVMMARIA.

1. *Benedictionis effectus.*
2. *Benedictione facta verum & conſummatum matrimonium exiſtimatur.*
3. *Benedictio in locum domum deductionis ſucceſſit.*

1 SED, de effectibus huius traditionis† inquirendum eſt. Et ego benedictione
2 & † traditione facta verum & conſummatum matrimonium eſſe exiſtimauerim,

uerim, ideoque & eoſdem habere effectus. Et cur ſic ſententiam ratio eſt, quod mulier pacta iam tradita & accepta ſit, quod requiritur, vt ſit matrimonium. Quo ſpectat illud Ambroſii Si quis deſponſata & tradita vtatur, rite coniugiũ vocatur. *27.q.2.c.ſi quis* & nos in eam ſententiam multa congeſſimus, quæ huc 3 referenda ſunt c.5. Et † hanc traditionem cum inuocatione Dei factam, in locum domum deductionis, quæ apud veteres vſitata fuit, ſucceſſiſſe, & a Chriſtianis ſurrogatam eſſe exiſtimauerim, a qua etiam parum vel nihil differt Nã vtraq; die nuptiarum peragitur, & domum deductio poſt cœnam fiebat. Deductio autem in templum, traditio & benedictio, ante cœnam. Hæc in Eccleſia peragitur, & recte, illa vero inter inuitatos fiebat. Vxor itẽ non cenſebatur, antequam domum ducta eſſet, neque adhuc vxor reuera eſt, antequã in templum ducta viro tradita & mãcipata eſt, eccleſia teſte. Nouam nuptam domũ deducebant inuitati apud Romanos, Chriſtiani vero eam in ędem ſacram deducunt & comitantur; idque optima ratione introductum eſt, & iuſtiſſima de cauſſa. Nam certum tempus præfinire oportuit imo momentum, a quo matrimonii initiũ duceretur. Id Romani ex eo tempore, quo vxor domum duceretur cenſebant, vel a nuptiis; Hebræi ex quo vir & mulier ſub chuppa conueniſſent; Saxones ex ingreſſu thori coniugalis; Chriſtiani a benedictione vel traditione ſub velamine facta. Quæ etſi in vnum & eundem diem incidunt, tamen horis aliquot inter ſeſe differunt, ideoque anſam diſputandi & litibus materiam prębere poſſunt maximam. Ergo quo certitudo aliqua ſit, quam eſſe neceſſe eſt in fœdere hoc ſanctiſſimo, recte populus Dei, qui eius initiũ non a ſponſalibus (quod Doctores feciſſe video) aut a nuptiis, vel domũ deductione, aut ingreſſu thori coniugalis, ſed a momẽto maxime illuſtri & inſigni, quo ſponſo ſponſa traditur, a Deo per os ſacerdotis, non in nuptiis, aut lecto, aut obſcuro aliquo angulo, ſed palã in Eccleſia, angelis & fidelibus omnibus ſpectatoribus & teſtibus, ducendum exiſtimauerunt. Id ab Hebræis ſub chuppa fiebat, a Chriſtianis ſub velamine ſacerdotali, & ab eo tempore matrimoniũ verum & conſummatum habebatur, vt quod pacto & traditione, hoc eſt, omnibus numeris abſolutũ eſſet, & quo vir mariti, mulier vxoris ius & poſſeſſionem conſequebatur,

§. 21. SVMMARIA.

1 *Benedictione omiſſa an matrimonium nullum.*

2 *Liberi ex matrimonio benedictione omiſſa contracto nati legitimi non ſunt.*

AN vero benedictione omiſſa matrimoniũ nullũ ſit recte hoc loco quæritur? Nam & apud Romanos ea demũ vxor eſt quæ a marito ducta eſt: & conditio ſi nupſerit, tum demum impleta cenſetur, vbi in mariti domum vxor peruenerit, *l cum fuerit, de condit. & demonſtrat.* Qua de re plura c.5. & ab eo tempore matrimonium conſummatum cenſetur, vſque adeo, vt non tantum annos, ſed etiã dies, quibus vna vixiſſent maritus & vxor, ſepulchris inſcribi curarint, ab eo momento, quo vna viuere cœpiſſent ductos, vt ĩ c.4. notauimus.

Et ea, quæ deſponſa eſt, ante contractas nuptias non mutat domicilium, quod nondum in domum viri venerit, *l. ea quæ ad municipale.* Ergo idem dicendũ videtur de benedictione & traditione, quæ fit in Eccleſia, vt ea omiſſa & negle-
2 cta matrimonium nullum ſit, & per† conſequẽs liberi ex eo nati pro legitimis non habendi. Idque diſertis verbis tradidit Leo *Nouella* 89. cuius hæc ſunt verba. Matrimonium non eſſe ratum citra ſacram benedictionem, quo ſpectant verba eius Nouellæ *τὰ συνοικέσια τῇ μαρτυρίᾳ τῆς ἱερᾶς εὐλογίας ἐρρῶσθαι. κελεύομεν ὡς εἴ γε μὴ ὁρῷτο τοῖς συνοικεῖν βουλομένοις τοῖ αὐτῇ διαιτῶσα ἁρμογὴ οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ῥηθήσεται συνοικέσιον οὐδ᾽ ἐπιτεύξεται τῶν τοιούτων δικαίων ἡ τοιαύτη συμβίωσις.* Id eſt. Matrimonia iubemus firmari teſtimonio ſacræ benedictionis, vſque adeo, vt niſi apparuerit, eos, qui vna viuere volunt, hac coniunctione coiiſſe, neque ab initio matrimonium id nominari debeat, neque hic conuictus iura coniugii conſequatur. Eodem ſpectat conſtitutio Comneni id demum verum matrimonium ſancientis, quibus cõiungendis Deus author & veluti pronubus adhibitus ſit. Et Theodoſii conſtitutio *ex lib. iuris Oriental. περὶ μνηστείας μὴ ἀρκούσης ἀντὶ τοῦ τελείου γάμου*: hoc eſt. Sponſalia pro iuſto ſeu perfecto matrimonio nõ haberi, & quæ Harmenopulus recenſet *lib. 4. t. 4. in fine.* Verba ſupra enumerauimus. Et recte. Nam matrimonium duobus gradibus ſeu actionibus abſoluitur, nimirum pactione & traditione, vt ſupra late oſtenſum eſt. Quiſquis igitur non eſt legitime coniunctus, vel abſque dotali titulo ac benedictione ſacerdotis conſtat copulatus, ſacerdotes vel legitime coniunctos criminari vel in eos teſtificari minime poteſt. Quoniam omnis inceſti macula pollutus infamis eſt, & accuſare ſupra dictos non permittitur *Epiſtola Calixti Papæ t. 1. concil. fol.* 105. Nec ad rem facit quod obiici poteſt benedictionem illam apud veteres vſitatam aut frequentatam non fuiſſe. Idque expreſſis verbis innuit Leo Imperator *d. Nouell.* qui tamen iuſtas nuptias contraxerunt. Nam reſpondeo, deductione domum, aliiſque ſacrificiis, quæ paulo ante recenſuimus, matrimonia firmata conſummata fuiſſe, eaque nullo pacto omitti potuiſſe, neque omiſſa eſſe. Itaque nec benedictionem, quæ in illorum locum ſucceſſit, omittendam eſſe, idque quod ſemper in populo Dei ea permanſerit, & vſu hodierno vbique fere locorum obſeruari ſolito exigatur, vt in Eccleſiis matrimonia per miniſtrum Eccleſiæ publice proponantur, item vt vir & vxor accedentibus Eccleſiæ precibus, & benedictione adhibita per eundem iungãtur, & copulentur, vide *c. nulli 35. q. 2. c. aliter c. nullus c. noſtrates §. 1. c. ſponſus* 30 *q. 5. c. vlt. diſt. 23. c. 1. & c. vir autem ext. de ſecund. nupt.* vide Hottoman. *illuſt. quæſt. 25.* Vnde efficitur, quod & ſupra notatum eſt virum poſt cõſecrationem mariti, mulierem vxoris ius conſequi. Itaque ſi vxor ſtatim diem ſuum obiret, poſtquam marito tradita eſſet, virum ad lucrum dotis admittendum, non ſecus ac ſi longo poſt tempore mortua eſſet, niſi aliud ſtatuto ſancitum ſit. De quo ſupra latius a nobis tractatum eſt.

CAPVT

CAPVT XII.

§. 1. Effectus ſponſalium iure veteri hos fuiſſe, vt qui vxorem non daret, aut acciperet, in id quod intereſt damnaretur, neque ad dandum vel accipiendum cogi potuiſſe.

§. 2. A Magiſtratu mulctatos fuiſſe qui matrimonium promiſſum cõſummare nollent.

§. 3. An hodie aliquid eius, quod intereſt nomine peti poſſit ab eo, qui ſpõſam dare vel ducere recuſat?

§. 4. Verus effectus ſponſalium, quod matrimonium promittens conſummare illud cogatur.

§. 5. An præciſe cogi poſſit qui matrimonium promiſit.

§. 6. A Magiſtratu etiam hodie puniendum, qui matrimonium implere recuſat, idque variis pœnis.

§. 7. Eum qui matrimonium iuratus promiſit præciſe cogendum eſſe, propter iuſiurandum præſtitum.

§. 8. Iuriſiurandi maximam eſſe vim & efficaciam.

§. 9. Sponſalibus iuratis apud veteres miſſo repudio renunciare non licuiſſe.

§. 10. Sponſalibus affinitatem contrahi, &c.

§. 11. Effectus quos interpretes ſpõſalibus de futuro tribuunt, recte ſponſalibus de præſenti conuenire, &c.

§. 12. Maiorem eſſe vim promiſſionis de præſenti contractæ, quam quæ de futura obligatione concepta eſt, id tamen non recte dici de verbis accipio & accipiam.

§. 13. Qui filiam deſpondere promittit, an deſpondere cogatur, & quod ſi alii eam deſpondeat?

§. 14. Quid ſi quis deſpondere promittat iuratus, & poſtea alii filiam deſpondeat, an ſponſalia promiſſioni de ſponſalibus faciendis anteponẽda ſint.

§. 15. Alius ſponſalium effectus, nimirum ſi ad ea accedat concubitus, an pro vero matrimonio habeantur.

§. 16. An liberi nati ex matrimonio, quod ſolo conſenſu & concubitu clam coiit, legitimi ſint, etiamſi benedictio & traditio ſubſecuta non ſit, &c.

§. 17. Alius effectus ſponſalium, quod ſponſa vxorem, ſponſus maritum in multis imitetur.

§. 18. De effectibus ſponſalium conditionalium.

§. 19. De effectibus ſponſalium iuratorum.

§. 20. De effectibus ſponſalium clandeſtinorum, &c.

§. I. SVMMARIA.

1 *Sponſus iure veteri ex ſponſu agebat aduerſus patrem ſi promiſſam dare recuſabat.*
2 *Actio aduerſus patrem inſtituta fuit qui filiam dare quam promiſerat nolebat.*
3 *Sponſalia non temere diſſoluerunt Romani.*
4 *Sponſus vel ſponſa vel eius parentes ad conſummandum matrimonium cogi non potuerunt, ſed a contractu recedere potuerunt ſola eius quod intereſt præſtatione.*

NVnc ordo poſtulat, vt de effectibus ſponſalium dicamus, & quidem Iure Ciuili vetuſtiſſimo, ſi poſtquam interueniſſent ſtipulationes, vxor non
1 dabatur, aut non ducebatur, aduerſus *κύριον*, hoc eſt, patrem vel tutorem qui deſpondiſſet, ex ſponſo agebat ſponſus, vt eam quam deſpondiſſet, daret: E contra ſi ſponſus eam cui fidem dediſſet, ducere nollet, ſimiliter ex ſponſu agebatur, vt eam duceret: Iudices cognoſcebant. Iudex cauſſam, quare data vel accepta vxor non eſſet, examinabat. Si nihil iuſtæ cauſſæ videbatur, litem pecunia æſtimabat, quantique intereſſet eam vxorem accipi aut dari, eum qui ſpoſponderat aut qui ſtipulatus erat, condemnabat.

Et hoc ius ſponſaliorum obſeruatum fuiſſe ſcribit Seruius Sulpitius ad id tempus, quo ciuitas vniuerſa lata lege Iulia donata eſt. *Gellius lib.* 4. Vnde pri-
2 mo notandum aduerſus † patrem vel *κύριον* inſtitutam fuiſſe actionem, qui filiam dare promiſiſſet & cum ſponſo pepigiſſet, non aduerſus filiam, quod illa promittere aut de ſe polliceri quicquam non poſſet, cum eſſet in poteſtate parentis, iuxta *l. velle de reg. Iuris*, ideoque non teneretur. Quod & Seneca *lib.* 4. *de beneficiis* non obſcure innuit, his verbis. Promiſi tibi filiam in matrimonium, poſtea peregrinus apparuiſti: Non eſt mihi cum extraneo commercium. Eadem res me defendet quæ vetat: Tunc fidem fallam, tunc inconſtantiæ crimen audiam, ſi cui omnia eadem ſint, quæ erant, promittente me, non præſtitero promiſſum.

Alioquin quicquid mutandi libertatem facit de integro conſulendi, & me fide liberat: Quaſi dicat; patrem qui filiam peregrino promiſiſſet, hac exceptione tutum eſſe quod peregrinus eſſet: Alioqui inconſtantis & fœdifragi notam ſubire, ſi fidem datam fallat.

3 Quod & ipſum argumento eſt, Romanos † non temere diſſoluiſſe ſponſalia, ſed iuſtis de cauſſis. Sed & ex Gellii verbis ſupra enumeratis id efficitur, ſponſum vel ſponſam vel eius parentes aut *κυρίους* ad dandum accipien-
4 dumue, hoc eſt, ad conſummandum † matrimonium cogi non potuiſſe ſed a contractu recedere potuiſſe, ſola eius quod intereſt præſtatione; Idque præſtandum eſſe æquum cenſet Accurſius. Et quamuis adiiciat, ſe nunquam vidiſſe, quod ex ea ſtipulatione in foro actum ſit: tamen æquiſſimum eſſe, vt ex eo cogatur, *l.* 1. *ff. de ſponſalibus*. Cum ſit rei honeſtæ ſtipulatio, veluti ſi mulier bene dotata deſponſa ſit, & eo ſenſu accipio verſus Ouidii.

Atqui

Atque eadem ſponſum conſulti ante atria mittis,
Vnius vt verbi grandia damna ferat.

Lib.1.amorum elegia 13.

§. 2. SVMMARIVM.

Matrimonium promiſſum qui conſummare voluerunt a magiſtratu mulctati fuerunt.

SED & a magiſtratu mulctatos fuiſſe illos, qui fidem ſponſæ datam non ſeruaſſet, ex Æliano colligitur *lib.6.T.de eo cui Lyſandri filia deſponſa erat.* Nam Lyſander viuens filiam ſuam deſpondit homini locupleti. Patre mortuo, is qui filiæ fidem dederat, eam ducere noluit, quod facultates nullas pater reliquiſſet. Res ad Ephoros delata fuit, qui communi decreto eum puniendum ſtatuerunt, quod Laconica non eſſet integritate, neque Græco animo, qui mortuo amico gratiam non præſtaret, & pactis fideque diuitias pot ores haberet, & ita ob turpe & auarum animi propoſitum pecunia eſt mulctatus. Idem refert Plutarchus *in Lyſandro.* Eos, inquit, qui cum filiabus ipſius ſponſalia contraxerant mulcta adfecerunt, quod ii quem diuitem rati coluiſſent, cum iuſtum & virum bonum, paupertatis argumento compertum deſererent. Sed & Ariſtidis filias nobiliſſimi Græcorum ſibi deſponderunt, quos tamen eo mortuo, cui rei familiaris anguſtia emergeret, accipere noluerunt. *Ælianus libro decimo.* Atque hos etiam mulctatos eſſe ab Ephoris veriſimile eſt.

§. 3. SVMMARIA.

1 *Sponſam dare qui recuſat an ab eo eius quod intereſt nomine aliquid peti poſſit.*
2 *Pater ſi filiam quam primo deſpondit ſecundo nuptum collocet quid dicendum.*
3 *Matrimonium qui promiſit ſi aliam domum ducat quid dicendum?*
4 *Malæ plurima ſecuta inde quod pater filiam promiſſam dare noluit ex hiſtoriis docetur.*
5 *Nuptias promiſſas qui ſine cauſſa recuſant magiſtratus punit.*
6 *Connanus notatur.*

HIc quæri poteſt, an & noſtris moribus † aliquid eius, quod intereſt, 1
nomine peti poſſit a patre vel *κυρίῳ*, qui filiam ſuam deſpondit, dare nolit? Et ſiquidem cauſſam nullam vel iuſtam ſaltem & probabilem non habeat, peti poſſe exiſtimauerim, & ita ſentit Accurſius *l.1.ff. de ſponſalibus.* eoque iure veteres Latini vſi ſunt, vt ex Gellio demonſtrauimus *lib.1.cap.4.* idque innuunt verba Varronis.

Quod & tunc & prætorium ius ad legem & cenſorium iudicium ad æquitatem exiſtimabatur. *In verbo Spondere.* Quorum plus apud me valet auctoritas quam vel Cyni vel Iacobi de Arena & conſimilium, qui eius

quod

quod intereſt nomine quicquam peti poſſe negant, ne metu pœnæ matrimonium contrahi videatur, quod legibus vetitum eſt. Sed meo iudicio, longe differunt, pœna adiecta matrimonio ſtipulari, & eius quod intereſt nomine, aliquid petere a patre vel *κυρίῳ*, qui id quod promiſit præſtare recuſat: Cum pœna adiecta certa ſit, id autem quod intereſt, tum demum debeatur, ſi nihil iuſtæ cauſſæ ſit: Nam tum demum Iudex litem pecunia æſtimabat, quantique interfuerat eam vxorem accipi aut dari, eum qui ſpoſponderat aut ſtipulatus erat, condemnabat, vt oſtendunt verba Gellii. Adde quod & conſtitutione Leonis & multarum gentium pœna adiecta ſponſalibus debeatur, vt ſupra late tradidimus, & iure Codicis is qui fidem dedit, & ducere vel nubere non vult, arrhas quas dedit duplicatas reſtituit, ſi maior eſt, ſin minor eſt eas ſolum quas accepit, *l. mulier. C. de ſponſal.* ſed & æquitas ipſa poſtulare videtur, vt cum in rebus omnibus, tum vero in matrimoniis fides ſeruetur. Itaque is, qui filiam quam promiſit ſine cauſſa dare recuſat, recte conuenitur, vt eius quod intereſt nomine parti teneatur, ne impune ludibrio habuiſſe videatur eum, cum quo contraxit, vt qui fidem datam fallat, & inconſtantiæ crimen, teſte Seneca,
2 ſubeat. Quid enim, ſi † filiam quam primo deſpondit, ſecundo nuptum col-
3 locet pater? vel † qui matrimoniū promiſit aliā domū duxit: vel fide data de
coniugio cognouit. *Panormitan. c. gemma. de ſponſalibus* eleganter. Certe æquum
4 eſt, ad id quod intereſt illum teneri, ne ſi impune id faciat maiora inde conſequantur mala, qualia † ſæpe accidiſſe hiſtoriæ teſtantur. Archelaus vnam ex filiabus Ageſilao deſpondit, & eam poſtea alii locauit. Ageſilaus quo contumeliam illatam vlciſceretur, rei indignitate motus, Archelaum occidit, Ælianus *lib. 8.* Et Antoninus Imperator contra Parthos expeditionem ſuſcepit, totamque regionem depopulatus eſt, quod filiam ei deſponſam Artabanus dare recuſaret. Herodianus & Zonaras *Tomo 2. fol. 222.* Archilochus poeta Licamben ciuem Lacedæmonium, quod filiam Neobolon dare nollet, Iambico metro ita inſectatus eſt, vt ſe ſuſpenderit, cōtumeliarum impatiens. Ouidius & alii. Et Imperator Alexius Angelus Ibancum barbarum, cui neptem promiſiſſet, in vincula coniecit, cum deſertor factus eſſet quod neptis ſuæ Theodoræ ſpōſalia ſatis firmos quaſi obſides ratus, & de fide Alexii nihil dubitans circumuentus eſſet. Nicetas *fol. 253.* Comes Palatinus Otto de Wittelſpacho Imperatorem Philippum interemit, nolentem dare filiam Kunigundam quam ei deſponderat, ob homicidium ſcelere patratum: Hiſtoriam infra *cap. 13. notauimus.* Et Nicephorus Imperator Conſtantinopolitanus, quod filiam Theophaniam, quam Ottoni Ottonis Magni filio deſponderat, dare nollet, a populo Conſtantinopolitano interemptus eſt, idque quod Otto Græcos Calabria & Apulia eieciſſet, & eius iacturæ culpam in Nicephorum referrent, qui filiam ſponſam ſponſo tradere recuſaſſet. Nicephoro autem occiſo, filius Ioannes ſucceſſit, & ab Ottone Imperatore confirmatus fuit: qui ſororem Theophaniā a patre deſponſam Ottoni vxorē dedit. *Auctores hiſtoriæ Græcæ & Nauclerus.*

Et

Et Florentiæ, quod nobilis quidam è familia Bondelmantorum, recuſaret ducere virginem, quę ipſi deſponſa erat, occaſionem præbuit maximis motibus & cædibus, quibus ſeſe mutuo confecerunt. Quibus rebus effectum eſt, vt populus nobiles qui ſuperſtites erant, vrbe eiiceret. Bodinus *de Repub. lib. 4.*

Huc facit, quod & magiſtratus † in eos ſemper animaduertit, qui ſine cauſſa 5
nuptias quas promiſerunt recuſarũt. De Ephoris ſupra diximus, qui pecunia adoleſcentem mulctarunt, recuſantem Lyſandri filiam ſponſam ducere. Pontificio iure, parentes qui fidem datam fregerunt, excommunicantur, ita vt triennium totum fidelium communione abſtineãt, ſiquidem illorum culpa, filia nõ detur vel ducatur, ſin liberorum culpa id accidat parentes excuſantur, ſin vero etiam vtriuſque culpa, vterque excommunicantur. *31. q. 3. c. 2. ex Concilio Elibertano.* Item, quod alteruter contrahentium qui fidem datam fefellit, & aliam duxit, pœnitentiam agere debeat. *c. 1 de ſponſ. duor.* Itaque † apud me nondum ſatis 6
exploratum eſt, quod Connanus *lib. 8. c. 2.* ſcripſit, actionem ex ſponſu abrogatam eſſe, ex quo vniuerſum Latium ciuitate donatum eſt; neque id oſtendunt verba Gellii, neq; Varronis: Illud recte dici exiſtimo, poſt illud tempus, quo ciuitas Latio donata fuit, repudii vſum inuectum fuiſſe, quo ſponſalia impune & ſine infamia dirimi poſſent, ſi tamen cauſſæ iuſtæ ſubeſſent. Qua de re capit. ſequenti latius agetur, vbi de diſſoluendis ſponſalibus dicemus.

§. 4. SVMMARIVM.

1 *Matrimonium qui promiſit illud conſummare tenetur.*
2 *Forma ſententiæ.*

SEd vt ius † in quo verſamur explicemus, ſponſaliorum effectus præcipuus 1
hic eſt, vt is qui matrimonium promiſit, illud conſummare teneatur, etiamſi nõ acceſſerit iuſiurandum. Idque iure pontificio expreſſe cautum eſt. *c. ſicut ex literis Siluani de ſponſalib.* Qua in re † ita pronunciari ſolet. 2

JN Eheſachen N. Clägerinnen an einem/ vnd Beclagten N. anders Theils/ ſprechen wir verordente deß Conſiſtorii N. Nach dem der Beclagte durch der Zeugen Außſag vnnd ſeine eigne Bekandtnüß / gnugſam vberwieſen / daß er Clägerinnen die Ehe offentlich zugeſagt/ vnd ſich mit jhr ehelichen verlobt hat/ ſo iſt er/ ſeines einwendens vngeacht/ ſolch Ehegelübd mit Chriſtlichem Kirchgang vnd ehrlichem Beylager zu volnziehen ſchüldig/ vnnd in Wegerung deſſen/ wirdt Beclagter darzu gebürlichen billich angehalten vnnd compellirt / von Rechts wegen.

Alia ſententia.

VNſer freundlich Dienſt zuuor/ Würdiger/ Wolgelarter/ Erbar vnnd Vorſichtiger guter Gönner vnd Freundt/ Als jhr vns abermals berichtet/ welcher

Geſtalt Mattheus N. denn für euch vnnd den andern Prædicanten (als jhrer in Eheſachen ordentlicher Obrigkeit vnnd Befehlchhabern/ auch jhren eigenen Freunden vnnd Verwandten) offentlichen geſtandenen vnnd bekandten Eheverlöbnüß/ vmb deſſen Volnziehung er ſelbſt gebetten/ gebührlichen nachzuſetzen in Weigerung ſtehe/ vngeacht/ daß ſein Vatter N. N. ſeiner nicht Bewilligung erhebliche vnd zu Recht gegründte Vrſachen nicht hat fürzuwenden/ vnnd jhme N. N. durch jüngſt vnſer rechtmeſſig Vrtheil auff ewrem Bericht zuerkandt/ daß er ſolch Eheverlöbnüß mit ehelicher Beywohnung zuvolziehen/ vnnd ſein Vatter jhme darzu väterliche Hülff vnnd Befürderung zuthun/ noch auch vor das eine auch anders Sinnes worden/ vnnd nunmehr ſich mit einem andern zu volnziehen ehelichen in Willens ſey/ alles Jnhalts ewres vberſchickten Schreibens/ darauff jhr euch deß Rechtens weiter zu berichten gebetten.

Demnach vnterrichten wir verordente Commiſſarien deß *Conſiſtorii* alhier darauff vor Recht/ daß/ nach allerhandt dißfals berichtete vnnd fürgebrachte Vmbſtende/ es bey jüngſtem vnſern Vrtheil billich bleibet/ vnd beyde Perſonen durch die hohe Obrigkeit deß Ohrts zu volnziehung der Ehe/ durch gebührliche Mittel billich ernſtlich compellirt vnd angehalten werden/ daß auch zuvorn vnnd ehe dann eines derſelben/ durch den leiblichen Todt/ von einander geſetzt vnnd geſcheiden werden/ ſich jhrer keines ohne verletzung der Gewiſſen mit einem andern in Eheverlöbnüß einlaſſen/ noch daſſelbe jhnen offentlich zu volnziehen verſtattet werden möge/ von Rechts wegen.

§. 5. SVMMARIA.

1 *Matrimonium qui promiſit an velit nolit præciſe cogi poſſit illud conſummare?*
2 *Matrimonium promiſſum præciſe conſummandum probatur textibus & rationibus.*
3 *Auctoris diſtinctio.*

1 HOc loco quæritur † an is qui coniugium promiſit verbis de præſenti, vel alias promiſſionem coniugii continentibus, velit nolit, cogatur illam domum ducere, cui fidem dedit, etiamſi animo ab ea prorſus ſit alieno? Et cōpellendum non eſſe eum qui matrimonium promiſit, illud conſummare, argumēto eſt, quod iure antiquiſſimo Romanorum is, qui ſponſalia contraxiſſet, ſolutione eius quod intereſt liberaretur, ſiquidem eum incœpti pœnituiſſet, vt ex Gellio *lib. 4. cap. 4.* colligitur: deinde quod in omnibus obligationibus faciendi, quis ad id quod intereſt ſaltem condemnetur. Is autem qui ducere promittit, vel accipere, factum promiſiſſe cenſetur, ideoque præciſe facere non teneatur. Graue enim exiſtimauerunt veteres, promiſſione vel obligatione faciendi ita obſtringi aliquem, vt præciſe facere, hoc eſt, ducere vel nubere cogatur, neque præſtatione pœnæ vel eius quod intereſt liberari poſſet, ſi nuptiæ diſplicerent: cum in reliquis obligationibus faciendi ſolum, vt diximus, ad id quod intereſt teneatur. *l. ſtipulationes non diuiduntur §. Celſus, de verb. obligationib. l. ſi quis ab alio, de re iudicata* Bart & alii *l. Titio, de verbor. obligat.* Salycet. *l. 1. de ſponſalib.* Canoniſtæ C.

gemma,

Digitized by Google

gemma, de ſponſalib. Tertio quod & poſterioribus ſeculis,quibus repudii vſus inuectus eſt,nemo inuitus accipere cogebatur eam,quam ſibi deſpondiſſet, cum repudio miſſo ei valedicere poſſet, idque impune, qua de re capite ſequenti. Quarto iure nouiſſimo ſaltem arrhas perdit is,qui conuentis ſtare non vult. Idque & iuri Canonico videtur eſſe conſentaneum.Nam *in c. requiſiuit,de ſponſalibus.*expreſſe ſtatuitur, eum qui iuratus ſponſalia promiſit, & nuptias recuſat, commonendum eſſe non compellēdum, & ita pronunciaſſe videtur Pontifex, in cauſſa illa & lite,quæ inter Ladislaum Hungariæ Regem & Beatricem Reginam mota fuit,ex hiſtoria quam nos ſupra *cap.5.*recitauimus liquet.

Interim tamen multa ſunt,quæ animum in diuerſa trahunt,& in contrariam ſententiam deſcendere † ſuadent.quod matrimonium debeat conſummare is, 2
qui illud promiſit.*d.c.ex literis Syluani*,vbi ſtatuitur, eum qui iurauit cum aliqua contrahere,per Eccleſiaſticam cenſuram compellendum,vt ducat,& *c.ſicut eod. T.de ſponſal* etiamſi non acceſſerit iuramentum *c.de illis, de deſponſat impub.*Itaque recte Caroli Ducis Burgūdiæ filia Duci Cliuenſi,qui matrimonium inter illam & Maximilianum diſſoluere conabatur,reſpondit, ſe fidem dediſſe Maximiliano, & contra promiſſum nihil agere poſſe. Gallice ita habent verba: qu' autrement ellene pouuoit faire: & que c'eſtoit choſe promiſe qu elle ny prouuoit aller,al' encontre.Cominæus.

Vnde ego † diſtinguendum exiſtimauerim inter promiſſionem iuratam, & 3
eam quæ iureiurando firmata non eſt: Vt ſi iniuratus quis coniugium promiſerit,compellendus ſit ad nuptias conſummādas,hoc eſt,ad eam ducendā, quam ſibi deſpondit,idque accedente magiſtratus authoritate: & ſi recuſarit, mulcta pecuniaria,vel carceris, vel alia ſimili coercēdum, niſi cauſſa aliqua probabilis ſubſit,quæ iudicem moueat, vt ea re ſuperſedendū exiſtimet.Quid enim ſi tam capitales inter eos exarſerint inimicitiæ, vt alter alterius vultum ferre non poſſit, & periculum ſit, ne inter eos perpetuum exiſtat odium atque diſſidium? quid,ſi alterutrius contrahentium cognatus aliquem alteri generi proximum interemerit? Quid,ſi obſtinate repugnet alteruter, vt nullo pacto neq; minis, neque carcere, vel mulcta permoueri poſſit, aut flecti? Certe iudex qui videt è re contrahentium eſſe,ne coniungantur,ita ſuum moderabitur Imperium, ne coeant nuptiæ,& propenſior ad diſſoluenda ſponſalia eſſe debet. Quæ ſententia eſt Hoſtienſis veteris interpretis,eumque ſequitur Panormitanus *c.requiſiuit de ſponſalib.*& Duarenus & Didacus *parte 1.c.4.Epitomes de ſponſalib.& matrimonii* & Curtii Iun.*conſ.170.num.1.*

§.6. SVMMARIA.

1 *Nuptias an impune recuſare poſſit noſtris morib.alteruter contrahentium abſq; cauſſa.*
2 *Nuptias promiſſas recuſans conſummare à magiſtratu coercendus.*
3 *Pœna illorum qui nuptias promiſſas conſummare nolunt.*

Digitized by Google

4 *Pœna a'ia nuptias promiſſas conſummare nolentium.*
5 *Forma ſententiæ.*
6 *Alia forma ſententiæ.*
7 *Alia forma ſententiæ.*
8 *Alia forma ſententiæ.*

1 SEd an & noſtris † moribus impune alteruter contrahẽtium nuptias recuſare poſſit, nullam legitimam excuſationem adferens, an vero a magiſtratu coercendus ſit, dubitari poteſt? Et grauiſſime peccare eum, vel, vt illi loquuntur, mortaliter, qui coniugium conſummare recuſat. Thomas *4.diſtinct.27.quæſt.2.* & Didacus 1.*part.cap.4.num.2.* Qua de cauſſa & cenſuræ Eccleſiaſticæ ſubiicitur, *cap.lit.de ſponſalib.* quæ ſane pœna grauiſſima eſt.

2 Ego vero etiam † à magiſtratu eum coercendum exiſtimauerim vel carcere vel mulcta pecuniaria, vt ratione fortunarum & conditionis fidei non ſeruatæ iuſtas pœnas luat. Idque exemplo Ephororum, qui in adoleſcentem quendam grauiter animaduerterant, nolẽtem ducere Lyſandri filiam mortuo patre, quod hæreditatem exiguam reliquiſſet, vt ex Æliano & Plutarcho recitauimus ſupra.

3 Altera † pœna hæc erit, vt aliam ſibi conditionem quærere prohibeatur, qui ſponſam vel coniugem volens deſeruit: Ideoque illa viua alteri coniungi nequeat. Nam cum ſemel fide data ſponſus factus ſit, alterius ſponſus eſſe non poteſt. Ideoque & vitam cælibem agere cogetur, quod & ipſum ſatis ſupplicii eſt. Atque eo ſpectant verba Lutheri. Welche nach offentlichem Verlóbnüß zu ſeinem Gemahl nicht will/ ſol ohne Ehe bleiben. Item, Wenn zwey mit einander verlobt ſeyn/vnd es bey derſelben Verlóbnüß bleibt/ daß keins das ander ſein Lebenlang kan verlaſſen.

4 Tertia. Sed † coniugi deſertæ ad id quod inter eſt tenebitur, propter illatam contumeliam, vt quæ ab eo contempta & ludibrio habita eſt. Idque exemplo veterum Latinorum, qui eo iure vſi ſunt, & Accurſii authoritate & Salyceti *l.1. C de ſponſalibus*, qui id æquum eſſe cenſet, quod & ipſum pœnæ loco habendum eſt. Arrhas etiam datas amittit, & duplicatas reſtituet, qui matrimonium implere recuſat. *l.final.C.de ſponſalib.* Item quod donationis cauſſa propter nuptias datum eſt *l.conſenſu C.de repud.* Quæ tamen pœna locum non habet, ſi ſponſus ea lege pepigiſſet, & matrimonium promiſiſſet, quod intra biennium puellam ducere vellet, & in eadem prouincia degens nuptias differret. Nam tum impune alteri puella nubere poſſet; *l.2.C.de ſponſalib.* cum cauſſæ tamen cognitione, & iudicis authoritate: neque enim liberum eſt, ſponſo vel ſponſæ ſponſalia propria authoritate dirimere, idque ne fiat publice intereſt, tum propter metum ſubornationis, tum propter ſcandalum & conſcientiæ periculum. Idem dicendum, ſi inter eas perſonas ſponſalia inita eſſent, quæ iure coniungi non poſſunt. *d.l final.* Quid, quod quibuſdam in locis ſtatuta eum qui ſponſalibus renunciat, & deſponſam ducere non vult, puniunt vt mulctæ nomine dimidiam partem

dotis

dotis ſoluere cogatur, vt notat Kirchofius *conſ.28.Germ.* Ex quibus efficitur præciſe cogi non poſſe eum, qui fidem dedit ad coniugium conſummandum; ſed commonendum potius & coercendum cenſura Eccleſiaſtica, mulcta pecuniaria, aliaue ſimili pœna, non autem cogendum. Itaq; iudicem, ſi videat ſponſum obſtinate repugnare, vt nullo pacto flecti poſſit, potius monitione, quam exactiſſima coactione vti debere. Didacus 1.*part.cap.*4. Qua in † re ita pronunciari 5
ſolet.

5 IN Eheſachen N. Clägerinnen an einem/ vnd Beclagten N. anders Theils/ ſprechen wir verordente deß Conſiſtorii: Nach deme der Beclagte/ durch der Zeugen Außſage vnnd ſeine eigene Bekandtnüß/ gnugſam vberwieſen/ daß er Clägerinnen die Ehe offentlich zugeſagt/ vnd ſich mit jhr ehelichen verlobet hat/ ſo iſt er/ ſeines einwendens vngeacht/ ſolch Ehegelübt mit Chriſtlichem Kirchgang vnd ehelichem Beylager zu volnziehen ſchüldig/ vnd in Wegerung deſſen/ wird Beclagter darzu gebührlichen billich angehalten vnd compellirt/ von Rechts wegen.

Scabini & Wittebergenſes carceris pœna coercendum pronunciant, vt ex ſequentibus † ſententiarum formulis patet. 6

VNſer freundtlich Dienſt zuvor/ Ehrwürdige/ Geſtrenge/ Ehrnveſte/ Hochgelarte/ gute Freunde/ Als jhr vns Clage/ Antwort/ vnd ergangen Fall in Eheſachen N. Clägerin an einem/ vnd N. Beclagten anders Theils/ zugeſchickt/ vnd euch deß Rechtens darüber zu vnterrichten gebetten habt: Demnach vnterrichten wir verordente Commiſſarien deß Conſiſtorii zu Wittenberg/ vor Recht/ daß Beclagter nunmehr mit dem aufferlegten Eyde/ daran er ſich vorlengſt/ nach Inhalt deß Vrtheils/ vorſeumet/ nicht zuhören/ ſondern er mit dem Gefängnüß der Clägerin beyzuwohnen billich anzuhalten/ wo er aber darüber auff ſeinem Vornehmen thete verharren/ ſo wird die Clägerin das jenige/ was jhr zu erkandt/ auß deß Beclagten Gütern oder Erbgelt vorreicht/ vnd Beclagter/ als ein mutwilliger verlaſſener/ deß Stiffts billich verwieſen/ von Rechts wegen.

Alia † ſententia. 7

HAt Claus N. ſich mit gedachter Jungfraw Eliſabeth in beyderſeits Freundſchafft Wiſſen offentlich verlobt/ ob er dann wol vier Tage hernach der Jungfrawen ſolch Verlöbnüß abſagen laſſen/ mit Vorwendung/ daß er jr alſo Gram worden/ daß er ſie keines weges zu ehelichen gedächte/ vnnd wie jhn die weltliche Obrigkeit derhalben vorbeſcheiden/ iſt er auff ſolcher Meinung nun faſt zwey Jahr verharret/ vnd der Jungfrawen keine Schuldt oder etwas vnehrliches anmaſſen können/ So mag doch derhalben ſolch offentlich Ehegelübt nicht hinderzogen werden/ ſondern es wirdt der Geſelle Clauß N. durch gebührliche Mittel deß Rechtens/ als Gefängnüß/ vnnd dergleichen/ ſolch Ehegelübt mit Chriſtlichem Kirchgang vnnd ehelichen Beylager zu volnziehen billich compelliret vnnd

Digitized by Google

angehalten/ Da er aber vber ſolch vnd angewendten fleiß darzu nicht zubringen/ oder er ſich derowegen flüchtig machen würde/ ſo würde er auff vorgehenden billichen Proceß/ als mutwilliger *Deſertor* vnnd Verlaſſer ſeiner Vertrawten billich erkandt/ vnnd derwegen von der weltlichen Obrigkeit in gebührliche Straffe/ Verweiſung oder dergleichen/ genommen/ vnnd jhme bey Leben gemelter Jungfrawen Eliſabeth ſich mit einer andern zuverehlichen nicht verſtattet: Vnd auff ſolchen Fall/ da ſie die Jungfraw ohne Gefahr jhres Gewiſſens auſſer dem Eheſtande ſich nicht enthalten könte/ darzu ſie doch mit fleiß zu vermahnen/ ſo wird jhr ſich mit einem andern in Eheſtandt zu begeben billich nachgelaſſen/ von Rechts wegen.

8 *Alia † ſententia.*

VNſer freundtlich Dienſt zuvor/ Geſtrenge/ Edle/ Ehrnveſte/ Hochgelahrte/ gute Freunde/ Als jhr vns berichtet/ daß ſich ein Mägdlein jetzt bey fünffzehen Jahren vngefehrlich/ als Catharina genandt/ zu N. mit jhrer Vormünden Wiſſen vnnd Willen/ auch in derſelben/ vnnd anderer Leuthe Beyſeyn/ mit einem jungen Meiſter deß Tuchmacher Handwercks/ Hanſen N. offentlichen verlobt/ bey demſelben drey Wochen im Hauſe auß vnnd eingangen/ vnd zu zweyen mahlen in der Kirchen ſich auffbieten/ auch ſich zuvor vernehmen laſſen/ da man jr denſelben nicht geben wolte/ daß ſie mit jhme oder einem andern weglauffen wolte/ daß ſie doch nunmehr in ein Rewen gefallen/ vnnd deſſelben allen außſellig wirdt/ vnd die Ehe mit dem Chriſtlichen Kirchgang vnnd Beyſchlaffen zu volnziehen in Wegerung ſtehen wil/ ſich auch in Gegenwart deß Herrn Superintendenten/ jhrer Freunde vnd Vormündere gegen euch gantz rund dahin erkleret/ ſie möchte vnnd wolte jhnen nicht haben/ wolte lieber alles darüber verlieren was ſie auff der Welt hette/ vnnd darüber ins Elend gehen/ vnnd ob jhr ſie wol derwegen zu Gefängnüß einziehen laſſen/ darinnen ſie noch enthalten wirdt/ in Hoffnung eines andern zu bedencken/ daß ſie doch auff jhrer Meynung verharren thue/ ſich auch weiter vernemen laſſe/ da ſie wüſte/ daß man in Fürhabens were/ ſie darzu zu zwingen/ daß ſie jhr ehe ſelbſt das Leben nehmen wolte/ auch ſonſten allerley ſeltzame vnnd erſchröckliche Reden gebraucht/ derwegen gebetten habt euch deß Rechtens zuberichten/ vnd wes ſich ferner gegen jhr zuverhalten.

Demnach vnterrichten wir verordente Commiſſarien deß *Conſiſtorii* zu N. darauff vor Recht/ dieweil Catharina N. in Beyſeyn jhrer Vormünden vnnd anderer Leuthe/ ſich mit Hanſen N. freywillig vnnd vngezwungen offentlich verlebt/ vnnd auff ſolche Verlöbnüß zweymal in der Kirchen auffbieten laſſen/ ſo iſt ſie auch ſolch Verlöbnüß/ weil ſie jhres nicht Willens vnnd Rewes keine Vrſach vorzuwenden/ mit dem Chriſtlichen Kirchgang vnnd ehelichen Beyſchlaffen zu volnziehen ſchüldig/ darzu ſie auch im Fall der Weigerung von der weltlichen Obrigkeit durch gebührliche Mittel billich compellirt vnnd angehalten

wirdt

Digitized by Google

wirdt/ vnnd nach deme ſie albereit auff jhre Weigerung mit gelinder Gefängnüß darzu angehalten / gleichwol aber auff jhrem Fürnehmen verharret/ vnnd es doch ſchwerers Gefängnüß gegen ſolchen Perſonen fürzunehmen bedencklich (deren Alter vnnd Gelegenheit auch billich vor der Zuſage vnnd Verlöbnüß von den Vormünden hat ſollen bedacht ſeyn) ſo möcht jhr doch hierüber ſie der Straffen / ſo wieder die Deſertion gebraucht werden / erinnern / als daß ſie zu keiner ander Ehe alsdann zugelaſſen werde / ſondern ohn einen Mann bleiben/ auch daß Landt als ein anrüchtige reumen müſſe / vnnd jhr Breutigam in jhre Güter nach Gebühr eingewieſen werden möchte/ vnnd ſie alſo neben Vorletzung jhres Gewiſſens / an Leib/ Ehr vnnd Gut geſtraffet werden / vnnd dann mit ſolchen Straffen allen auch ferner Erkandtnüß / ſonderlichen aber der weltlichen Schöppenſtul/ was von jhren Gütern dem Breutigam gebühre / wieder ſie vorfahren/ vnnd was erkandt wirdt exequiren / Es wolte vnnd köndte dann die Beclagte jhrer Weigerung nachmals zu Recht genugſame / gegründte / vnnd erhebliche Vrſachen fürbringen vnnd darthun/ darinn würde ſie billich gehört vnd zugelaſſen / vnnd gienge hierauff nach Befindung der Vmbſtende dieſer Vrſachen ferner was Recht iſt/ von Rechts wegen/ Zu Vrkundt mit vnſerm deß *Conſiſtorii* Inſigel verſigelt/ ꝛc.

§. 7. Summarium.

Iurato qui promiſit coniugium omnino illud conſummare tenetur.

NVnc ad alterum diſtinctionis membrum veniendum eſt. Et ſiquidem iuratus quis coniugium promiſit eum omnino cogendum exiſtimauerim, vt eam quam ſibi deſpondit, ducat. Nam iuramentum implendum eſt in forma ſpecifica, quod promiſſor qui iuratus promiſit, & Deum teſtem adhibuit, ex iuramento obligetur, ideoque illud implere debeat, ſi quidem de re licita & poſſibili id præſtitum ſit. Idque bene à Pontificibus ſancitum eſt. *c. ex literis Syluani, de ſponſalibus.*

Et ea fuit Cyni veteris interpretis ſententia teſte Panormitano, *cap. requiſiuit eod.* T. & quamuis de ea dubitet Panormitanus tamen in fine ſubiicit, quod vbi iuramentum non acceſſit, iudex non tam procliuis & propenſus eſſe debeat ad cogendum ſponſum, quam vbi promiſſio iureiurando firmata eſt. Idem tradit *cap. ex literis de ſponſ.* his verbis. Vbi ſponſalia non ſunt iurata, Eccleſia non compellit tam ſtudioſe alterum ad præciſe contrahendum. Quæ ſententia æquitate nititur.

§. 8. Summaria.

1 *Iuriiurandi maxima vis.*

2 *Iuſiurandum qui violat grauius punitur quam qui conuentioni non iuratæ ſtetit.*

3. Eth-

3 *Ethnici etiam iuſiurandum ſanctè ſeruandum exiſtimarunt.*
4 *Iurans per caput Regis & peierans apud Aegyptios capitis pœnam luit.*
5 *Periuria impunita non ſinit Deus, id quod multis exemplis ſacra ſcriptura docetur.*
6 *Promiſſioni iuratæ multum veteres tribuerunt.*
7 *Iuramentum impleri debet in forma ſpecifica.*

1 NAm ſi rem † ad viuum reſecare volumus nemini obſcurum eſt, maiorem eſſe iuriſiurandi quam ſimplicis promiſſionis vim & efficaciam, quod iuramenta ad firmandam promiſſionem & fidem adhibeantur. Itaque rectè Cicero: Nullum vinculum ad ſtringendam fidem iureiurando maiores noſtri arctius eſſe voluerunt. Id tractant leges duodecim tabularum. Gellius *libro ſeptimo capite decimo octauo.* Iuſiurandum apud Romanos inuiolate, ſanctèque habitum ſeruatumque eſt. Dionyſius Halicarnaſſæus *libro 2.* & Polybius *libr. 6.* Tantum apud Romanos iuriſiurandi religionem valuiſſe, vt ea laude omnibus gentibus antecellerent. Nam ſi Græco homini, inquit, qui magiſtratum gerat, talentum vnum committatur, etiamſi decem ſcribendo adſint, ſignaque totidem, atque etiam duplo plures teſtes extent, fidem tamen plerumque violant. Apud Romanos autem, qui quum Rempublicam gerunt, maiorem multo pecuniam tractant, ſola iuriſiurandi ſui religione in officio ſuo continentur. Et *libro ſexto.* Vltima fides eſt communis omnium Græcorum ac barbarum gentium, quam ex earum vſu nullum tempus eximet, videlicet iuſiurandum & icta Diis teſtibus fœdera. Quippe vt Simplicius rectè ſcripſit; iuſiurandum Deum citat teſtem, & ſequeſtrem ſponſoremque facit eorum quæ dicuntur. Eſt enim iuſiurandum confeſſio definitiua, cum diuina aſſumptione. Clemens *libro ſeptimo Stromatum.* In ſimplici autem promiſſione nullum diuini numinis teſtimonium adhibetur. Quo ſpectat illud Euripidis: Dixiſti ſufficientem excuſationem culpæ, dans iuſiurandum, non exiguam rem ad fidem faciendam authoritate diuina.

2 Qua de cauſſa † etiam grauius peccat, grauius etiam punitur, qui iuſiurandum violauit, quam qui conuentioni non iuratæ ſterit, ob diuinum teſtimonium, quod vel contemnitur vel ad rei falſæ confirmationem adhibetur. Thomas *22. quaſt. 29. articulo 8.* Nam periurium committit, quo nihil dici poteſt grauius. At in ſimplici promiſſione, ſi peccatum fuerit, id ad Dei non pertinet contumeliam, ſed ad iniuriam eius qui fallitur. Vnde efficitur eum qui iuratus coniugium promiſit, arctiori vinculo obſtringi, & maiori in periculo verſari, ſi conuentis non ſteterit, quam qui ſimpliciter iniuratus promiſit. Quæ res
3 etiam facit, vt † Ethnici iuſiurandum ſanctè ſeruandum eſſe ſenſerint. Quo ſpectat illud Smplicii. Si iurare neceſſe ſit, vt vel amicum è periculo eripias, vel pro parentibus & patria ſpondeas, quiduis perpeti præſtabilius fuerit, quam pactionem religione numinis ſancitam violare. Demoſthenes dixit ſe non exiſtimare vllum cuiuſquam tantum eſſe poſſe beneficium, propter quod iuriſiurandi

Digitized by Google

randi ſit violanda religio *εἴτε νομίζειν, οὐδένα τοσαῦτ' ἀγαθὰ ἂν ποιῆσαι δι' ὃν τοῖς ἀνθρώποις προδίκει ἐπὶ ὀρκῶσαι.* Et apud Stobæum Sophocles *ſermon.25.* Appoſito iureiurando, inquit, cautior & diligentior animus ſit. A duobus enim ſibi tum cauere debet, & ne amicos lædat & in Deos peccet. Recte Abenezra Hebræorum doctiſſimus *in explicatione Decalogi.* Verbum Dei, inquit, inuanum accipiendum non eſt, ea de cauſſa, quod ſicut Deus ipſa eſt veritas, ita & verbum eius verum eſſe debeat. Quod ſi verbum eius non ſeruetur, & confirmetur, id pro eo habendum, ac ſi Deus mendacii argueretur. Apud Ægyptios in hodiernum vſque diem hic mos ſeruatur, (vixit autem Abenezra abhinc annos 300.) vt ſi † quis per caput Regis iuret, & peieret, mortis reus ſit, & capite pœ- 4
nam luat: neque liberetur, etiamſi auri pondo aliquot pro vitæ redemptione & ſanguine offerat, quod publice Regem contempſerit. Quod ſi Rex, qui ex carne & ſanguine conflatus eſt, cuius initium, finis & regnum vanitas eſt, contumeliam ſibi illatam tam acerbe vindicat, multo magis hominem cauere oportet, ne lingua ſua peccet, & Deum offendat, nomen Domini inaniter & inuanum vſurpando, recordando *ἄρνησις ἐστι τοῦ θεοῦ ψευδορκία.* Id eſt, falſum iuſiurandum eſt abnegatio Dei. Nam & Deus † periuria impunita non ſinit. 5
Idque exempla ſacræ ſcripturæ teſtantur. Iſraelitæ cum in Maſpa conſpiraſſent, & iuraſſent de vindicanda iniuria & facinore commiſſo à quibuſdam Gabaenſibus, qui Leuitæ concubinæ vitium & vim intulerant, Beniamitæ qui conuentis non ſtarent, periurii pœnas dederunt grauiſſimas. Nam omnes interempti fuerunt *Iudic.cap.20.*

Idem accidit viris Gilead Iabeſenſibus. Nam cum Iſraelitæ iuraſſent, vt quicunque ad Meſpam non veniſſet, capite pœnas lueret, & exercitu luſtrato compertum eſſet, neminem ex incolis Iabes adeſſe, de iis vt periuris ſupplicium ſumptum eſt, miſſis duodecim militum millibus, qui Iabeſenſes interimerent. *Iudic. capite viceſimo primo.* Sed & Saul filium ſuum Ionathan interficere voluit, quod mel guſtaſſet, cum tamen ille non audiuiſſet iuſiurandum, qua Saul Iſraelitas adiuraſſet. 1. *libro Regum capite decimo quarto.* Hactenus Abenezra.

Iudæos ſane iuriſiurandi obſeruantiſſimos fuiſſe, ex Ioſepho colligitur, qui refert, Ptolomæum vbi eorum religionem in ſeruando iureiurando expertus eſſet, per multos ad ſuarum artium præſidia collocaſſe, & ius ciuium Alexandriæ illis donaſſe ab eis iureiurando exacto, eos ſibi ſuiſque poſteris datam fidem ſeruaturos. *Antiquitatum 12.cap.*

Idem refert Diodor. Siculus *libro primo hiſtoriarum*: Capitale fuiſſe apud Ægyptios peierare, quod periuri duo maxima ſcelera committant, quod & pietatem in Deos violent, & iuſiurandum, quod inter homines potiſſimum ad fidem faciendam robur habet, euertant. Sed & Xenophon *Oratione de Ageſilao.* Ageſilaus hilari admodum vultu renunciare legatos Tiſſapherni iuſſit,

kKk habere

τοὺς μὲν παῖδας, ἀστραγάλοις παίζειν, τοὺς δὲ βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας ὅρκοις καὶ συνθήκαις. Hoc eſt, Pueros aſtragalis ludere, Reges vero & Principes iuramentis & fœderibus. Nam alioqui ſatis magna ſemper fuit leuitas eorum, qui amore impulſi nuptias iurati promitterent, idque pro nihilo ducerent, vt illis indulgere lege lata minime conueniat. Quo ſpectat illud Iuuenalis.

Cum tua ſimplicitas vulgi riſum moueat, cum
Exigis à quoquam, ne peieret, & putet vllis
Eſſe aliquod numen templis, araeq; rubenti.

Idque quod illa opinio omnium animos peruaſit, amatoria iuramenta Deum non curare, ἀφροδίσιον ὅρκον Græci appellant, vnde prouerbium ἀφροδίσιος ὅρκος, de quo Cœlius Rhodiginus: Quo ſpectat illud veteris poetæ.

Iupiter ex alto periuria ridet amantum.

Et illud Ouidii *lib. 1. amorum.*

Nec ſi quem fallas, tu periurare timeto,
Commodat illuſis numina ſurda Venus.

Item.

Ne iurare time, Veneris periuria venti
Irrita per terras, & freta ſumma ferunt.
Gratia magna Ioui, vetuit pater ipſe valere
Iuraſſet cupide quicquid ineptus amor.

Iurauit quidem, ſed vt aiunt quidam o Dea, amatoria iuramenta Deorum non ſubeunt aures. Callimachus. Quod & Plato *in conuiuio* refert. Quod vero permaximum eſt, vulgo fertur, quod ſolis amatoriis periuriis Dii dant veniam: Venereum quippe iuſiurandum nihil valere aiunt. Suidas ἐπὶ τῶν δι' ἔρωτα ὀμνυόντων πολλάκις καὶ ἐπιορκούντων. Sed hæc Ethnicorum ſunt errata, quibus Chriſtianos inuolui turpe eſt, qui exploratum habent periuria à Deo grauiſſime puniri, vſque adeo, vt & in liberos eorum, qui peierarunt, pœna redundet. Quæ quo tardior, eo acrior eſſe ſolet. Iuxta illud Claudiani *in Curetium.*

In prolem dilata ruunt periuria patris,
Et pœnam merito filius ore luit.
Et quas fallacis collegit lingua parentis,
Has eadem nati lingua refundit opes.

Item:

Ah miſer, etſi quis primo periuria celat,
Sera tamen tacitis pœna venit pedibus.

Item Iuuenalis

Nocte dieq; ſuum geſtare in pectore teſtem.

§. 9.

§ 9. SVMMARIVM.

Specialibus iuratis miſſo repudio apud veteres renunciare non licuit.

EX his quæ diximus & illud colligi poſſe videtur, etſi ſponſalibus veteres renunciare potuerint miſſo repudio, non tamen ſponſalibus iuratis renunciare licuiſſe. Idque ex verbis Valerii Flacci, liquet, quæ ſupra *capite ſexto* commemorauimus.

——Periurus Iaſon,
Si patri reddatur, erit.——

Item:

Nil opus eſt iſtis, tantum periuria vita
Teq; ſimul ſerua, meq; datamq; fidem:

Item:

Hic metuit mendax, ſed & hic periura vocari.

Argumento eſt, quod Suetonius refert Tyberium equiti Romano iuramentum remiſiſſe, qui iurauerat, ſe nunquam repudiaturum vxorem, cum eam in adulterio deprehendiſſet. Suetonius. Ad quam rem pertinentia plura, ſupra *capite ſeptimo* congeſſimus, quæ hic repetere ſuperuacaneum eſt, ne actum agere videamur.

§. 10. SVMMARIA.

1 *Affinitas ſponſalibus contrahitur.*
2 *Sponſalibus cur is effectus tribuatur.*

ALTER effectus † hic eſt, quod ſolis ſponſalibus affinitas contrahitur, idque ad imitationem affinitatis inductum eſt à Iureconſultis & Pontificibus *l. Seruius de gradibus.* Seruius recte dicebat, Soceri & Socrus, Generi & Nurus appellationem etiam ex ſponſalibus acquiri. Cuius rei exempla nobis plæraque ſuppeditant bonorum auctorum ſcripta. Plautus *in Truculento.* 1

L. Iſthac lege filiam tuam ſponden' mihi vxorem dari? Ch. Spondeo. Cal. Et ego ſpondeo hoc idem. L. o ſaluete affines mei. LOTH etiam eos qui filias ducturi erant, generos appellat, *Geneſis decimo nono.* Amata Turnum cui deſponſa erat Lauinia *libro duodecimo Aeneid.* & Scipio parentes Lucei ſoceras, *libro ſexto Decad.* 3. Qua de re ſupra capite quinto latius à nobis actum eſt.

Quæ res efficit, vt conſanguinei ſponſi ſponſam ducere non poſſint. Nam vbi nuptiæ prohibentur, ibi & ſponſalia, quæ eas antecedunt, prohibita eſſe videntur. Rationem hanc adferunt Iureconſulti, quod affinitas in cauſ-

Geſtalt Matthꝫus N. denn für euch vnnd den andern Prædicanten (als jhrer in Eheſachen ordentlicher Obrigkeit vnnd Befehlchhabern/ auch jhren eigenen Freunden vnnd Verwandten) offentlichen geſtandenen vnnd bekandten Eheverlöbnüß/ vmb deſſen Volnziehung er ſelbſt gebetten/ gebührlichen nachzuſetzen in Weigerung ſtehe/ vngeacht/ daß ſein Vatter N. N. ſeiner nicht Bewilligung erhebliche vnd zu Recht gegründte Vrſachen nicht hat fürzuwenden/ vnnd jhme N. N. durch jüngſt vnſer rechtmeſſig Vrtheil auff ewrem Bericht zuerkandt/ daß er ſolch Eheverlöbnüß mit ehelicher Beywohnung zuvolziehen/ vnnd ſein Vatter jhme darzu väterliche Hülff vnnd Befürderung zuthun/ noch auch ver das eine auch anders Sinnes worden/ vnnd nunmehr ſich mit einem andern zu volnziehen ehelichen in Willens ſey/ alles Inhalts ewres vberſchickten Schreibens/ darauff jhr euch deß Rechtens weiter zu berichten gebetten.

Demnach vnterrichten wir verordente Commiſſarien deß *Conſiſtorii* albier darauff vor Recht/ daß/ nach allerhandt dißfals berichtete vnnd fürgebrachte Vmbſtende/ es bey jüngſtem vnſern Vrtheil billich bleibet/ vnd beyde Perſonen durch die hohe Obrigkeit deß Ohrts zu volnziehung der Ehe/ durch gebührliche Mittel billich ernſtlich compellirt vnd angehalten werden/ daß auch zuvorn vnnd ehe dann eines derſelben/ durch den leiblichen Todt/ von einander geſetzt vnnd geſcheiden werden/ ſich jhrer keines ohne verletzung der Gewiſſen mit einem andern in Eheverlöbnüß einlaſſen/ noch daſſelbe jhnen offentlich zu volnziehen verſtattet werden möge/ von Rechts wegen.

§. 5. SVMMARIA.

1 *Matrimonium qui promiſit an velit nolit præciſe cogi poſſit illud conſummare?*
2 *Matrimonium promiſſum præciſe conſummandum probatur textibus & rationibus.*
3 *Auctoris diſtinctio.*

1 HOc loco quæritur † an is qui coniugium promiſit verbis de præſenti, vel alias promiſſionem coniugii continentibus, velit nolit, cogatur illam domum ducere, cui fidem dedit, etiamſi animo ab ea prorſus ſit alieno? Et cõpellendum non eſſe eum qui matrimonium promiſit, illud conſummare, argumẽto eſt, quod iure antiquiſſimo Romanorum is, qui ſponſalia contraxiſſet, ſolutione eius quod intereſt liberaretur, ſiquidem eum incœpti pœnituiſſet, vt ex Gellio *lib. 4. cap. 4.* colligitur: deinde quod in omnibus obligationibus faciendi, quis ad id quod intereſt ſaltem condemnetur. Is autem qui ducere promittit, vel accipere, factum promiſiſſe cenſetur, ideoque præciſe facere non teneatur. Graue enim exiſtimauerunt veteres, promiſſione vel obligatione faciendi ita obſtringi aliquem, vt præciſe facere, hoc eſt, ducere vel nubere cogatur, neque præſtatione pœnæ vel eius quod intereſt liberari poſſet, ſi nuptiæ diſplicerent: cum in reliquis obligationibus faciendi ſolum, vt diximus, ad id quod intereſt teneatur. *l. ſtipulationes non diuiduntur* §. *Celſus, de verb. obligationib. l. ſi quis ab alio, de re iudicata* Bart & alii *l. Titio, de verbor. obligat.* Salycet. *l. 1. de ſponſalib.* Canoniſtæ *C.*

gemma,

gemma, de ſponſalib. Tertio quod & poſterioribus ſeculis, quibus repudii vſus inuectus eſt, nemo inuitus accipere cogebatur eam, quam ſibi deſpondiſſet, cum repudio miſſo ei valedicere poſſet, idque impune, qua de re capite ſequenti. Quarto iure nouiſſimo ſaltem arrhas perdit is, qui conuentis ſtare non vult. Idque & iuri Canonico videtur eſſe conſentaneum. Nam *in c. requiſiuit, de ſponſalibus.* expreſſe ſtatuitur, eum qui iuratus ſponſalia promiſit, & nuptias recuſat, commonendum eſſe non compellẽdum, & ita pronunciaſſe videtur Pontifex, in cauſſa illa & lite, quæ inter Ladislaum Hungariæ Regem & Beatricem Reginam mota fuit, ex hiſtoria quam nos ſupra *cap. 5* recitauimus liquet.

Interim tamen multa ſunt, quæ animum in diuerſa trahunt, & in contrariam ſententiam deſcendere † ſuadent. quod matrimonium debeat conſummare is, qui illud promiſit. *d. c. ex literis Syluani*, vbi ſtatuitur, eum qui iurauit cum aliqua contrahere, per Eccleſiaſticam cenſuram compellendum, vt ducat, & *c. ſicut eod. T. de ſponſal* etiamſi non acceſſerit iuramentum *c. de illis, de deſponſat impub.* Itaque recte Caroli Ducis Burgũdiæ filia Duci Cliuenſi, qui matrimonium inter illam & Maximilianum diſſoluere conabatur, reſpondit, ſe fidem dediſſe Maximiliano, & contra promiſſum nihil agere poſſe. Gallice ita habent verba: qu' autrement elle ne pouuoit faire: & que c'eſtoit choſe promiſe qu elle ny prouuoit aller, al' encontre. Cominæus. 2

Vnde ego † diſtinguendum exiſtimauerim inter promiſſionem iuratam, & eam quæ iureiurando firmata non eſt: Vt ſi iniuratus quis coniugium promiſerit, compellendus ſit ad nuptias conſummãdas, hoc eſt, ad eam ducendã, quam ſibi deſpondit, idque accedente magiſtratus authoritate: & ſi recuſarit, mulcta pecuniaria, vel carceris, vel alia ſimili coercẽdum, niſi cauſſa aliqua probabilis ſubſit, quæ iudicem moueat, vt ea re ſuperſedendũ exiſtimet. Quid enim ſi tam capitales inter eos exarſerint inimicitiæ, vt alter alterius vultum ferre non poſſit, & periculum ſit, ne inter eos perpetuum exiſtat odium atque diſſidium? quid, ſi alterutrius contrahentium cognatus aliquem alteri generi proximum interemerit? Quid, ſi obſtinate repugnet alteruter, vt nullo pacto neq; minis, neque carcere, vel mulcta permoueri poſſit, aut flecti? Certe iudex qui videt è re contrahentium eſſe, ne coniungantur, ita ſuum moderabitur Imperium, ne coeant nuptiæ, & propenſior ad diſſoluenda ſponſalia eſſe debet. Quæ ſententia eſt Hoſtienſis veteris interpretis, eumque ſequitur Panormitanus *c. requiſiuit de ſponſalib.* & Duarenus & Didacus *parte 1. c. 4. Epitomes de ſponſalib. & matrimoniis* & Curtii Iun. *conſ. 170 num. 1.* 3

§. 6. SVMMARIA.

1 *Nuptias an impune recuſare poſſit noſtris morib. alteruter contrahentium abſq; cauſſa.*
2 *Nuptias promiſſas recuſans conſummare à magiſtratu coercendus.*
3 *Pœna illorum qui nuptias promiſſas conſummare nolunt.*

4 *Pœna a'ia nuptias promiſſas conſummare nolentium.*
5 *Forma ſententiæ.*
6 *Alia forma ſententiæ.*
7 *Alia forma ſententiæ.*
8 *Alia forma ſententiæ.*

1 SEd an & noſtris † moribus impune alteruter contrahētium nuptias recuſare poſſit, nullam legitimam excuſationem adferens, an vero a magiſtratu coercendus ſit, dubitari poteſt? Et grauiſſime peccare eum, vel, vt illi loquuntur, mortaliter, qui coniugium conſummare recuſat. Thomas *4. diſtinct. 27. quæſt. 2.* & Didacus *1. part. cap. 4. num. 2.* Qua de cauſſa & cenſuræ Eccleſiaſticæ ſubiicitur, *cap. lit. de ſponſalib.* quæ ſane pœna grauiſſima eſt.

2 Ego vero etiam † à magiſtratu eum coercendum exiſtimauerim vel carcere vel mulcta pecuniaria, vt ratione fortunarum & conditionis fidei non ſeruatæ iuſtas pœnas luat. Idque exemplo Ephororum, qui in adoleſcentem quendam grauiter animaduerterant, nolētem ducere Lyſandri filiam mortuo patre, quod hæreditatem exiguam reliquiſſet, vt ex Æliano & Plutarcho recitauimus ſupra.

3 Altera † pœna hæc erit, vt aliam ſibi conditionem quærere prohibeatur, qui ſponſam vel coniugem volens deſeruit: Ideoque illa viua alteri coniungi nequeat. Nam cum ſemel fide data ſponſus factus ſit, alterius ſponſus eſſe non poteſt Ideoque & vitam cælibem agere cogetur, quod & ipſum ſatis ſupplicii eſt. Atque eo ſpectant veiba Lutheri. Welche nach offentlichem Verlöbnüß zu ſeinem Gemahl nicht wil/ ſol ohne Ehe bleiben. Item, Wenn zwey mit einander verlobt ſeyn/ vnd es bey derſelben Verlöbnüß bleibt/ daß keins das ander ſein Lebenlang kan verlaſſen.

4 Tertia. Sed † coniugi deſertæ ad id quod inter eſt tenebitur, propter illatam contumeliam, vt quæ ab eo contempta & ludibrio habita eſt. Idque exemplo veterum Latinorum, qui eo iure vſi ſunt, & Accurſii authoritate & Salyceti *l. 1. C de ſponſalibus*, qui id æquum eſſe cenſet, quod & ipſum pœnæ loco habendum eſt. Arrhas etiam datas amittit, & duplicatas reſtituet, qui matrimonium implere recuſat. *l. final. C. de ſponſalib.* Item quod donationis cauſſa propter nuptias datum eſt *l. conſenſu C. de repud.* Quæ tamen pœna locum non habet, ſi ſponſus ea lege pepigiſſet, & matrimonium promiſiſſet, quod intra biennium puellam ducere vellet, & in eadem prouincia degens nuptias differret. Nam tum impune alteri puella nubere poſſet; *l. 2. C. de ſponſalib.* cum cauſſæ tamen cognitione, & iudicis authoritate: neque enim liberum eſt, ſponſo vel ſponſæ ſponſalia propria authoritate dirimere, idque ne fiat publice inter eſt, tum propter metum ſubornationis, tum propter ſcandalum & conſcientiæ periculum. Idem dicendum, ſi inter eas perſonas ſponſalia inita eſſent, quæ iure coniungi non poſſunt. *d. l final.* Quid, quod quibuſdam in locis ſtatuta eum qui ſponſalibus renunciat, & deſponſam ducere non vult, puniunt vt mulctæ nomine dimidiam partem

do:is

dotis ſoluere cogatur, vt notat Kirchofius *conſ.28.Germ.* Ex quibus efficitur præ-
ciſe cogi non poſſe eum, qui fidem dedit ad coniugium conſummandum; ſed
commonendum potius & coercendum cenſura Eccleſiaſtica, mulcta pecunia-
ria, aliaue ſimili pœna, non autem cogendum. Itaq; iudicem, ſi videat ſponſum
obſtinate repugnare, vt nullo pacto flecti poſſit, potius monitione, quam exa-
ctiſſima coactione vti debere. Didacus 1.*part.cap.*4. Qua in † re ita pronunciari 5
ſolet.

IN Eheſachen N. Clägerinnen an einem/ vnd Beclagten N. anders Theils/
ſprechen wir verordente deß Conſiſtorii: Nach deme der Beclagte/ durch
der Zeugen Außſage vnnd ſeine eigene Bekandtnüß/ gnugſam vberwieſen/ daß
er Clägerinnen die Ehe offentlich zugeſagt/ vnd ſich mit jhr ehelichen verlobet hat/
ſo iſt er/ ſeines einwendens vngeacht/ ſolch Ehegelübt mit Chriſtlichem Kirch-
gang vnd ehelichem Beylager zu volnziehen ſchüldig/ vnd in Wegerung deſſen/
wird Beclagter darzu gebührlichen billich angehalten vnd compellirt/ von Rechts
wegen.

Scabini & Wittebergenſes carceris pœna coercendum pronunciant, vt ex
ſequentibus † ſententiarum formulis patet. 6

VNſer freundlich Dienſt zuvor/ Ehrwürdige/ Geſtrenge/ Ehrnveſte/ Hochge-
larte/ gute Freunde/ Als jhr vns Clage/ Antwort/ vnd ergangen Fall in Ehe-
ſachen N. Clägerin an einem/ vnd N. Beclagten anders Theils/ zugeſchickt/ vnd
euch deß Rechtens darüber zu vnterrichten gebetten habt: Demnach vnterrich-
ten wir verordente Commiſſarien deß Conſiſtorii zu Wittenberg/ vor Recht/ daß
Beclagter nunmehr mit dem aufferlegten Eyde/ daran er ſich vorlengſt/ nach
Inhalt deß Vrtheils/ vorſeumet/ nicht zuhören/ ſondern er mit dem Gefängnüß
der Clägerin beyzuwohnen billich anzuhalten/ wo er aber darüber auff ſeinem
Vornehmen ihere verharren/ ſo wird die Clägerin das jenige/ was jhr zu erkandt/
auß deß Beclagten Gütern oder Erbgelt vorreicht/ vnd Beclagter/ als ein mut-
williger verlaſſener/ deß Stiffts billich verwieſen/ von Rechts wegen.

Alia † ſententia. 7

HAt Claus N. ſich mit gedachter Jungfraw Eliſabeth in beyderſeits Freund-
ſchafft Wiſſen offentlich verlobt/ ob er dann wol vier Tage hernach der Jung-
frawen ſolch Verlöbnüß abſagen laſſen/ mit Vorwendung/ daß er jr alſo Gram
worden/ daß er ſie keines weges zu ehelichen gedächte/ vnnd wie jhn die weltliche
Obrigkeit derhalben vorbeſcheiden/ iſt er auff ſolcher Meinung nun faſt zwey
Jahr verharret/ vnd der Jungfrawen keine Schuldt oder etwas vnehrliches an-
maſſen können/ So mag doch derhalben ſolch offentlich Ehegelübt nicht hinder-
zogen werden/ ſondern es wirdt der Geſelle Clauß N. durch gebührliche Mittel
deß Rechtens/ als Gefängnüß/ vnnd dergleichen/ ſolch Ehegelübt mit Chriſtli-
chem Kirchgang vnnd ehelichen Beylager zu volnziehen billich compellirt/ vnnd

angehalten/ Da er aber vber ſolch vnd angewendten fleiß darzu nicht zubringen/ oder er ſich derowegen flůchtig machen wůrde/ ſo wůrde er auff vorgehenden billichen Proceß/ als mutwilliger *Deſertor* vnnd Verlaſſer ſeiner Vertrawten billich erkandt/ vnnd derwegen von der weltlichen Obrigkeit in gebůhrliche Straffe/ Verweiſung oder dergleichen/ genommen/ vnnd jhme bey Leben gemelter Jungfrawen Eliſabeth/ ſich mit einer andern zuverehlichen nicht verſtattet: Vnd auff ſolchen Fall/ da ſie die Jungfraw ohne Gefahr jhres Gewiſſens auſſer dem Eheſtande ſich nicht enthalten kônte/ darzu ſie doch mit fleiß zu vermahnen/ ſo wird jhr ſich mit einem andern in Eheſtandt zu begeben billich nachgelaſſen/ von Rechts wegen.

8 *Alia † ſententia.*

VNſer freundlich Dienſt zuvor/ Geſtrenge/ Edle/ Ehrnveſte/ Hochgelahrte/ gute Freunde/ Als jhr vns berichtet/ daß ſich ein Mägdlein jetzt bey fůnffzehen Jahren vngefehrlich/ als Catharina genandt/ zu N. mit jhrer Vormůnden Wiſſen vnnd Willen/ auch in derſelben/ vnnd anderer Leuthe Beyſeyn/ mit einem jungen Meiſter deß Tuchmacher Handwercks/ Hanſen N. offentlichen verlobt/ bey demſelben drey Wochen im Hauſe auß vnnd eingangen/ vnd zu zweyen mahlen in der Kirchen ſich auffbieten/ auch ſich zuvor vernehmen laſſen/ da man jr denſelben nicht geben wolte/ daß ſie mit jhme oder einem andern weglauffen wolte/ daß ſie doch nunmehr in ein Rewen gefallen/ vnnd deſſelben allen außfellig wirdt/ vnd die Ehe mit dem Chriſtlichen Kirchgang vnnd Beyſchlaffen zu volnziehen in Wegerung ſtehen wil/ ſich auch in Gegenwart deß Herrn Superintendenten/ jhrer Freunde vnd Vormůndere gegen euch gantz rund dahin erkleret/ ſie möchte vnnd wolte jhnen nicht haben/ wolte lieber alles darůber verlieren was ſie auff der Welt hette/ vnnd darůber ins Elend gehen/ vnnd ob jhr ſie wol derwegen zu Gefängnůß einziehen laſſen/ darinnen ſie noch enthalten wirdt/ in Hoffnung eines andern zu bedencken/ daß ſie doch auff jhrer Meynung verharren thue/ ſich auch weiter vernemen laſſe/ da ſie wůſte/ daß man in Fůrhabens were/ ſie darzu zu zwingen/ daß ſie jhr ehe ſelbſt das Leben nehmen wolte/ auch ſonſten allerley ſeltzame vnnd erſchröckliche Reden gebraucht/ derwegen gebetten habt euch deß Rechtens zuberichten/ vnd wes ſich ferner gegen jhr zuverhalten.

Demnach vnterrichten wir verordente Commiſſarien deß *Conſiſtorii* zu N. darauff vor Recht/ dieweil Catharina N. in Beyſeyn jhrer Vormunden vnnd anderer Leuthe/ ſich mit Hanſen N. freywillig vnnd vngezwungen offentlich verlobt/ vnnd auff ſolche Verlôbnůß zweymal in der Kirchen auffbieten laſſen/ ſo iſt ſie auch ſolch Verlôbnůß/ weil ſie jhres nicht Willens vnnd Rewes keine Vrſach vorzuwenden/ mit dem Chriſtlichen Kirchgang vnnd ehelichen Beyſchlaffen zu volnziehen ſchůldig/ darzu ſie auch im Fall der Weigerung von der weltlichen Obrigkeit durch gebůhrliche Mittel billich compellirt vnnd angehalten

werdt

Digitized by Google

wirdt/ vnnd nach deme ſie albereit auff jhre Weigerung mit gelinder Gefängnüß darzu angehalten / gleichwol aber auff jhrem Fürnehmen verharret/ vnnd es doch ſchwerers Gefängnüß gegen ſolchen Perſonen fürzunehmen bedencklich (deren Alter vnnd Gelegenheit auch billich vor der Zuſage vnnd Verlöbnüß von den Vormündern hat ſollen bedacht ſeyn) ſo möcht jhr doch hierüber ſie der Straffen / ſo wieder die Deſertion gebraucht werden / erinnern / als daß ſie zu keiner ander Ehe alsdann zugelaſſen werde / ſondern ohn einen Mann bleiben / auch daß Landt als ein anrüchtige reumen müſſe / vnnd jhr Breutigam in jhre Güter nach Gebühr eingewieſen werden möchte/ vnnd ſie alſo neben Vorletzung jhres Gewiſſens / an Leib/ Ehr vnnd Gut geſtraffet werden / vnnd dann mit ſolchen Straffen allen auch ferner Erkandtnüß / ſonderlichen aber der weltlichen Schöppenſtul/ was von jhren Gütern dem Breutigam gebühre / wieder ſie verfahren/ vnnd was erkandt wirdt exequiren / Es wolte vnnd köndte dann die Beclagte jhrer Weigerung nachmals zu Recht genugſame / gegründte / vnnd erhebliche Vrſachen fürbringen vnnd darthun/ darinn würde ſie billich gehört vnd zugelaſſen / vnnd gienge hierauff nach Befindung der Vmbſtende dieſer Vrſachen ferner was Recht iſt/ von Rechts wegen/ Zu Vrkundt mit vnſerm deß *Conſiſtorii* Inſigel verſigelt/ ꝛc.

§. 7. SVMMARIVM.

Iurato qui promiſit coniugium omnino illud conſummare tenetur.

NVnc ad alterum diſtinctionis membrum veniendum eſt. Et ſiquidem iuratus quis coniugium promiſit eum omnino cogendum exiſtimauerim, vt eam quam ſibi deſpondit, ducat. Nam iuramentum implendum eſt in forma ſpecifica, quod promiſſor qui iuratus promiſit, & Deum teſtem adhibuit, ex iuramento obligetur, ideoque illud implere debeat, ſi quidem de re licita & poſſibili id præſtitum ſit. Idque bene à Pontificibus ſancitum eſt. *c. ex literis Syluani, de ſponſalibus.*

Et ea fuit Cyni veteris interpretis ſententia teſte Panormitano, *cap. requiſiuit eod.* T. & quamuis de ea dubitet Panormitanus tamen in fine ſubiicit, quod vbi iuramentum non acceſſit, iudex non tam procliuis & propenſus eſſe debeat ad cogendum ſponſum, quam vbi promiſſio iureiurando firmata eſt. Idem tradit *cap. ex literis de ſponſ.* his verbis. Vbi ſponſalia non ſunt iurata, Eccleſia non compellit tam ſtudioſe alterum ad præciſe contrahendum. Quæ ſententia æquitate nititur.

§. 8. SVMMARIA.

1 *Iuriiurandi maxima vis.*

2 *Iuiurandum qui violat grauius punitur quam qui conuentioni non iuratæ ſtetit.*

3. Eth-

Digitized by Google

3 *Ethnici etiam iuſiurandum ſancte ſeruandum exiſtimarunt.*
4 *Iurans per caput Regis & peierans apud Aegyptios capitis pœnam luit.*
5 *Periuria impunita non ſinit Deus, id quod multis exemplis ſacra ſcriptura docetur.*
6 *Promiſſioni iuratæ multum veteres tribuerunt.*
7 *Iuramentum impleri debet in forma ſpecifica.*

1 NAm ſi rem † ad viuum reſecare volumus nemini obſcurum eſt, maiorem eſſe iuriſiurandi quam ſimplicis promiſſionis vim & efficaciam, quod iuramenta ad firmandam promiſſionem & fidem adhibeantur. Itaque recte Cicero: Nullum vinculum ad ſtringendam fidem iureiurando maiores noſtri arctius eſſe voluerunt. Id tractant leges duodecim tabularum. Gellius *libro ſeptimo capite decimo octauo.* Iuſiurandum apud Romanos inuiolate, ſanctéque habitum ſeruatumque eſt. Dionyſius Halicarnaſſæus *libro 2.* & Polybius *libr. 6.* Tantum apud Romanos iuriſiurandi religionem valuiſſe, vt ea laude omnibus gentibus antecellerent. Nam ſi Græco homini, inquit, qui magiſtratum gerat, talentum vnum committatur, etiamſi decem ſcribendo adſint, ſignaque totidem, atque etiam duplo plures teſtes extent, fidem tamen plerumque violant. Apud Romanos autem, qui quum Rempublicam gerunt, maiorem multo pecuniam tractant, ſola iuriſiurandi ſui religione in officio ſuo continentur. Et *libro ſexto.* Vltima fides eſt communis omnium Græcorum ac barbarum gentium, quam ex earum vſu nullum tempus eximet, videlicet iuſiurandum & icta Diis teſtibus fœdera. Quippe vt Simplicius recte ſcripſit; iuſiurandum Deum citat teſtem, & ſequeſtrem ſponſoremque facit eorum quæ dicuntur. Eſt enim iuſiurandum confeſſio definitiua, cum diuina aſſumptione. Clemens *libro ſeptimo Stromatum.* In ſimplici autem promiſſione nullum diuini numinis teſtimonium adhibetur. Quo ſpectat illud Euripidis: Dixiſti ſufficientem excuſationem culpæ, dans iuſiurandum, non exiguam rem ad fidem faciendam authoritate diuina.

2 Qua de cauſſa † etiam grauius peccat, grauius etiam punitur, qui iuſiurandum violauit, quam qui conuentioni non iuratæ ſteterit, ob diuinum teſtimonium, quod vel contemnitur vel ad rei falſæ confirmationem adhibetur. Thomas *22. quæſt. 29. articulo 8.* Nam periurium committit, quo nihil dici poteſt grauius. At in ſimplici promiſſione, ſi peccatum fuerit, id ad Dei non pertinet contumeliam, ſed ad iniuriam eius qui fallitur. Vnde efficitur eum qui iuratus coniugium promiſit, arctiori vinculo obſtringi, & maiori in periculo verſari, ſi conuentis non ſteterit, quam qui ſimpliciter iniuratus promiſit. Quæ res
3 etiam facit, vt † Ethnici iuſiurandum ſancte ſeruandum eſſe ſenſerint. Quo ſpectat illud Smplicii. Si iurare neceſſe ſit, vt vel amicum è periculo eripias, vel pro parentibus & patria ſpondeas, quiduis perpeti præſtabilius fuerit, quam pactionem religione numinis ſancitam violare. Demoſthenes dixit ſe non exiſtimare vllum cuiuſquam tantum eſſe poſſe beneficium, propter quod iuriſiurandi

tandi ſit violanda religio *εἴπε νομίζειν, οὐδένα τοσαῦτ' ἀγαθὰ ἂν ποιῆσαι δι' ὃν τοῖς ἀν-
θρώποις παραθήκει ἐπὶ ὀρκῶσαι.* Et apud Stobæum Sophocles *ſermon.25.* Appoſito
iureiurando, inquit, cautior & diligentior animus ſit. A duobus enim ſibi tum
cauere debet, & ne amicos lædat & in Deos peccet. Recte Abenezra Hebræo-
rum doctiſſimus *in explicatione Decalogi.* Verbum Dei, inquit, inuanum accipi-
endum non eſt, ea de cauſſa, quod ſicut Deus ipſa eſt veritas, ita & verbum e-
ius verum eſſe debeat. Quod ſi verbum eius non ſeruetur, & confirmetur, id
pro eo habendum, ac ſi Deus mendacii argueretur. Apud Ægyptios in ho-
diernum vſque diem hic mos ſeruatur, (vixit autem Abenezra abhinc annos
300.) vt ſi † quis per caput Regis iuret, & peieret, mortis reus ſit, & capite pœ- 4
nam luat: neque liberetur, etiamſi auri pondo aliquot pro vitæ redemptione
& ſanguine offerat, quod publice Regem contempſerit. Quod ſi Rex, qui ex
carne & ſanguine conflatus eſt, cuius initium, finis & regnum vanitas eſt, con-
tumeliam ſibi illatam tam acerbe vindicat, multo magis hominem cauere o-
portet, ne lingua ſua peccet, & Deum offendat, nomen Domini inaniter &
inuanum vſurpando, recordando *ἄρνησις ἐστιν τοῦ θεοῦ ψευδορκία.* Id eſt, falſum
iuſiurandum eſt abnegatio Dei. Nam & Deus † periuria impunita non ſinit. 5
Idque exempla ſacræ ſcripturæ teſtantur. Iſraelitæ cum in Maſpa conſpiraſſent,
& iuraſſent de vindicanda iniuria & facinore commiſſo à quibuſdam Gaba-
enſibus, qui Leuitæ concubinæ vitium & vim intulerant, Beniamitæ qui con-
uentis non ſtarent, periurii pœnas dederunt grauiſſimas. Nam omnes interem-
pti fuerunt *Iudic.cap.20.*

Idem accidit viris Gilead Iabeſenſibus. Nam cum Iſraelitæ iuraſſent, vt
quicunque ad Meſpam non veniſſet, capite pœnas lueret, & exercitu luſtrato
compertum eſſet, neminem ex incolis Iabes adeſſe, de iis vt periuris ſuppli-
cium ſumptum eſt, miſſis duodecim militum millibus, qui Iabeſenſes interi-
merent. *Iudic. capite viceſimo primo.* Sed & Saul filium ſuum Ionathan interfice-
re voluit, quod mel guſtaſſet, cum tamen ille non audiuiſſet iuſiurandum, qua
Saul Iſraelitas adiuraſſet. *1. libro Regum capite decimo quarto.* Hactenus Abe-
nezra.

Iudæos ſane iuriſiurandi obſeruantiſſimos fuiſſe, ex Ioſepho colligitur, qui
refert, Ptolomæum vbi eorum religionem in ſeruando iureiurando expertus
eſſet, per multos ad ſuarum artium præſidia collocaſſe, & ius ciuium Alexan-
driæ illis donaſſe ab eis iureiurando exacto, eos ſibi ſuiſque poſteris datam
fidem ſeruaturos. *Antiquitatum 12.cap.*

Idem refert Diodor. Siculus *libro primo hiſtoriarum*: Capitale fuiſſe apud Æ-
gyptios peierare, quod periuri duo maxima ſcelera committant, quod & pie-
tatem in Deos violent, & iuſiurandum, quod inter homines potiſſimum ad
fidem faciendam robur habet, euertant. Sed & Xenophon *Oratione de Age-
ſilao.* Ageſilaus hilari admodum vultu renunciare legatos Tiſſapherni iuſſit,

kKk habere

Digitized by Google

habere ſe magnam ipſi gratiam, quod periurio ſibi Deos infectos reddidiſſet, Græcis vero belli ſocios. De Ægyptiis referunt Græci authores, Reges iuxta regionis conſuetudinem iudices ad iuſiurandum adigere ſolitos fuiſſe, vt etiamſi Rex aliquid eos iudicare iuberet, quod iuſtum non eſſet, ne iudicarent. Vnde & is qui iuratus alicui matrimonium promiſit, id conſummare cogitur, & ſi nolit compelli debet, vt recte Alexander reſcripſit *capite decimo ex literis de ſponſalibus*.

Idque à veteribus ſanctiſſime obſeruatum eſſe, oſtendit hiſtoria Ruthæ, *cap*. 4. vbi Booz Rutham, cui iuratus coniugium promiſerat, ducit, & Iſraelitæ qui iurauerant, ſe Beniamitis nullam ex filiabus ſuis daturos, id ſancte ſeruarunt. *Iudicum vltimo*. Et antiquiſſimum poema Valerii Flacci qui refert Iaſonem Medeę coniugium promiſiſſe iuratum. Cum autem profugiſſet Medea, & pater Aætes miſiſſet, qui illam repeterent, res in conſilio agitata & diſputata fuit. Argonautæ ſocii Iaſonis, qui viderent, ſe ob Medeam raptam ſummo in diſcrimine verſari, auctores Iaſoni fuerunt, vt eam patri redderet, his rationibus moti.

——Quod ſe externa pro virgine clauſos
Obiiciat, quodue illa pati diſcrimina cogat,
Reſpiceret, pluresq; animas, maioraq; fata
Tot comitum.——

Eoque rem perduxerunt, vt de ea remittenda deliberaret. Quod vbi Medea animaduertiſſet, illa Iaſonem promiſſionis iuratæ admonuit, quam ſanctiſſime ſeruare oporteret & implere his verbis.

——Miſerere tamen promiſſaq; ſerua,
Vſq; ad Theſſalicos ſaltem connubia portus,
Inq; tua ſim ſerua domo, ſcis te mihi certe,
Non ſocios iuraſſe tuos: hi reddere forſan
Fas habeant, tibi non eadem permiſſa poteſtas.
Teq; ſimul mecum ipſa traham.——

Item de Iaſone deliberante, an Medeam relinquere velit.

Quanquam iura Deum, ſacri ſibi conſcia pacti
Relligio, dulciſq; monent primordia tædæ.

Etſi autem næuo non caruerunt hæc ſponſalia quod inſciis parentibus Medeam abduceret Iaſon: tamen hinc colligitur, quantum ſponſalibus ſeu promiſſioni iuratæ veteres tribuendum exiſtimauerunt homines prophani, ſolius naturę inſtinctu ducti, qui etiam iuramentum in re turpi ſeruandum cenſuerunt. Qua de re exemplum memorabile extat apud Herodotum de Ægeto qui Ariſtoni Spartæ Regi promiſit iuratus, ſe daturum quicquid optaſſet, & cum ille vxorem eius optaſſet, illam Ariſtoni conceſſit. Itaque probare non poſſum, quod à Lucio Pontifice *cap. requiſiuit, de ſponſalibus*. traditum eſt, ſi quis

ſi quis ſponſalia iuratus promiſit & nuptias conſummare recuſarit, eum commonendum potius, nō compellendum eſſe. Imo recte ſtatuiſſe exiſtimo Alexandrum Pontificem *capite decimo ex literis*, quia periculoſum ſit, contra iuramentum venire, per Eccleſiaſticam cenſuram compellendum eſſe eum, vt ipſam in vxorem recipiat: vel vt habent verba *cap.* 2. maritali affectione pertractet. *de ſponſalibus.* (quod tamen de ſponſalibus iuratis non loquitur) omnibus modis inducendum, vt fidem præſtitam obſeruet. Quibus ego adiicio, eum qui iuratus promiſit coniugium, ſi id recuſauerit, conſummare à Iudice ſeculari cogendum, & ſi in ſententia perſtiterit, veluti periurum puniendum, vt qui Deum contumelia afficiat, & hominem ludibrio habeat. Panormitan. *cap. ex literis, de ſponſalibus.* Quare Interpres ad euitandam abſurditatem iſtius conſtitutionis, verbum *potius* pro *prius* exponit, vt hic ſit ſenſus, prius monendum & poſtea cogendum. Sed vim facit verbis, & ne ſic quidem medicinam facit. Nam ratio conſtitutionis nimirum libera matrimonia eſſe debere, ineptiſſima eſt. Nec enim cogitur, qui voluntate ſua cogitur. Is autem qui liberrima voluntate iuratus promittit coniugium, coactus dici non poteſt. Voluntate ſua coactus recte dicetur, vt ille apud Terentium. Nec enim inuitus dicitur, qui propter voluntariam promiſſionem vrgetur ad promiſſi ſolutionem. *12. quæſt. 2. cap. quicunque.* vel qui propter delictum commiſſum eam ducere cogitur quam polluit. *capite 1. de eo qui duxit in matrimonium*, &c. Quæ cum ita ſint, nemo † non videt, æquum eſſe, vt is qui iuratus promiſit coniugium, id conſummare debeat, cum iuramentum impleri oporteat in forma ſpecifica: *24. quæſtione 3. cap. ſacerdos, cap. ecce crimina*, Nam & Pſalmus decimus quintus virum bonum ſumma fide conſtantiaque præſtiturum, quod promiſit, affirmat, & damnum potius malle pati, quam datam fidem fallere, aut contra religionem iuriſiurandi quicquam admittere: Et ita hunc verſum Hebræi explicant, quem & Beza his verbis reddidit: 7

Qui ſimulat promiſſa fides incommoda malit
Mille pati, quam iurata periuria linguæ.

Nam vox [*lehore*] damnum ſignificat, ſeu incommodum, quaſi dicat, ſi quis iurau erit, quod damnoſum ſibi ſit, tamen id ſeruet. Et Benedictus Arias bene vertit,

Iuratus etſi damna deprehendat ſua,
Non deſerit fratrem tamen.

Et *Numer. capite trigeſimo*, qui ſe iuramento obſtrinxit, non facit irritum verbum ſuum, ſed implebit omne, quod promiſit. Itaq; huic conſtitutioni quantum tribuendum ſit, aliis iudicãdum relinquo. Mihi ſane non probatur, vt quæ nihil aliud doceat, quam ꝙ eſt in prouerbio: ſicut pueros aſtragalis, ita homines iuramentis fruſtrari & decipi oportere, ꝙ Lyſandro Græci tribuunt,

τοὺς μὲν παῖδας, ἀστραγάλοις παίζειν, τοὺς δὲ βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας ὅρκοις καὶ συνθήκαις. Hoc eſt, Pueros aſtragalis ludere, Reges vero & Principes iuramentis & fœderibus. Nam alioqui ſatis magna ſemper fuit leuitas eorum, qui amore impulſi nuptias iurati promitterent, idque pro nihilo ducerent, vt illis indulgere lege lata minime conueniat. Quo ſpectat illud Iuuenalis.

Cum tua ſimplicitas vulgi riſum moueat, cum
Exigis à quoquam, ne peieret, & putet vllis
Eſſe aliquod numen templis, araq; rubenti.

Idque quod illa opinio omnium animos peruaſit, amatoria iuramenta Deum non curare, ἀφροδίσιον ὅρκον Græci appellant, vnde prouerbium ἀφροδίσιος ὅρκος, de quo Cœlius Rhodiginus: Quo ſpectat illud veteris poetæ.

Iupiter ex alto periuria ridet amantum.
Et illud Ouidii *lib. 1. amorum.*
Nec ſi quem fallas, tu periurare timeto,
Commodat illuſis numina ſurda Venus.

Item.

Ne iurare time, Veneris periuria venti
Irrita per terras, & freta ſumma ferunt.
Gratia magna Ioui, vetuit pater ipſe valere
Iuraſſet cupide quicquid ineptus amor.

Iurauit quidem, ſed vt aiunt quidam o Dea, amatoria iuramenta Deorum non ſubeunt aures. Callimachus. Quod & Plato *in conuiuio* refert. Quod vero permaximum eſt, vulgo fertur, quod ſolis amatoriis periuriis Dii dant veniam: Venereum quippe iuſiurandum nihil valere aiunt. Suidas ἐπὶ τῶν δι᾽ ἔρωτα ὀμνυόντων πολλάκις καὶ ἐπιορκούντων. Sed hæc Ethnicorum ſunt errata, quibus Chriſtianos inuolui turpe eſt, qui exploratum habent periuria à Deo grauiſſime puniri, vſque adeo, vt & in liberos eorum, qui peierarunt, pœna redundet. Quæ quo tardior, eo acrior eſſe ſolet. Iuxta illud Claudiani *in Curetium.*

In prolem delata ruunt periuria patris,
Et pœnam merito filius ore luit.
Et quas fallacis collegit lingua parentis,
Has eadem nati lingua refundit opes.

Item.

Ah miſer, etſi quis primo periuria celat,
Sera tamen tacitis pœna venit pedibus.

Item Iuuenalis

Nocte dieq; ſuum geſtare in pectore teſtem.

§ 9. SVMMARIVM.

Specialibus iuratis miſſo repudio apud veteres renunciare non licuit.

EX his quæ diximus & illud colligi poſſe videtur, etſi ſponſalibus veteres renunciare potuerint miſſo repudio, non tamen ſponſalibus iuratis renunciare licuiſſe. Idque ex verbis Valerii Flacci, liquet, quæ ſupra *capite ſexto* commemorauimus.

——Periurus Iaſon,
Si patri reddatur, erit.——

Item:

Nil opus eſt iſtis, tantum periuria vita
Teq; ſimul ſerua, meq; datamq; fidem:

Item:

Hic metuit mendax, ſed & hic periura vocari.

Argumento eſt, quod Suetonius refert Tyberium equiti Romano iuramentum remiſiſſe, qui iurauerat, ſe nunquam repudiaturum vxorem, cum eam in adulterio deprehendiſſet. Suetonius. Ad quam rem pertinentia plura, ſupra *capite ſeptimo* congeſſimus, quæ hic repetere ſuperuacaneum eſt, ne actum agere videamur.

§. 10. SVMMARIA.

1 *Affinitas ſponſalibus contrahitur.*
2 *Sponſalibus cur is effectus tribuatur.*

ALTER effectus † hic eſt, quod ſolis ſponſalibus affinitas contrahitur, 1
idque ad imitationem affinitatis inductum eſt à Iureconſultis & Pontificibus *l. Seruius de gradibus.* Seruius recte dicebat, Soceri & Socrus, Generi & Nurus appellationem etiam ex ſponſalibus acquiri. Cuius rei exempla nobis plæraque ſuppeditant bonorum auctorum ſcripta. Plautus *in Truculento.*

L. Iſthac lege filiam tuam ſponden' mihi vxorem dari? Ch. Spondeo. Cal. Et ego ſpondeo hoc idem. L. o ſaluete affines mei. LOTH etiam eos qui filias ducturi erant, generos appellat, *Geneſis decimo nono.* Amata Turnum cui deſponſa erat Lauinia *libro duodecimo Aeneid.* & Scipio parentes Lucei ſoceras, *libro ſexto Decad.* 3. Qua de re ſupra capite quinto latius à nobis actum eſt.

Quæ res efficit, vt conſanguinei ſponſi ſponſam ducere non poſſint. Nam vbi nuptiæ prohibentur, ibi & ſponſalia, quæ eas antecedunt, prohibita eſſe videntur. Rationem hanc adferunt Iureconſulti, quod affinitas in cauſ-

Digitized by Google

ſa nuptiarum etiam ex ſponſalibus propter honeſtatem contrahi fingatur *l. ſi qua mihi, l. ſi adoptiuus de ritu nuptiarum. §. ſi vxor, Inſtitut. de nuptiis.* Improprie tamen id dici monet Vlpianus, etiamſi non acceſſerit concubitus. Et quod in coniunctionibus non ſolum quid liceat, ſed quid honeſtum ſit, ſpectari oportet. *l. ſemper de ritu nuptiarum.* Et hoc ius etiam ſecuti ſunt iuris Canonici auctores. *cap. ad audientiam cap. ſponſam, de ſponſalibus, cap. ſi quis & cap. ſi quis deſponſauerit 27. quæſt. 2.* Frater ſponſam fratris ducere non poteſt. Neque ab his diſcrepat iuriſprudentia Hebræorum, vt videre licet, *præcepto quinquageſimo primo in tractatu pandectarum, qui* [*mzuoth eſchh*] dicitur. Quemadmodum iure Moſaico frater defuncti vxorem ducere cogitur, ita & ſponſam fratris defuncti, quod ſponſa ſit [*iſchoh*] hoc eſt, vira ſeu vxor fratris defuncti. Verba hæc ſunt: [*ſcheibm adm eſchth achir meabir bin mn hairuſsin bin hniſchrain aim meth blo ſere*] Id eſt, frater ex patre vxorem fratris ducere cogitur, ſiue illa promiſſa tantum ſit, id eſt, deſponſa ſiue tradita, ſi quidem ille ſine ſemine mortuus ſit. Et *capite tertio de ſponſalibus* traditur. Quando ſub hac conditione aliquis ſibi mulierem deſpondit ſi pater ipſius conſenſerit & ipſe conſentiat, rata eſſe ſponſalia: ſi conſentire nolit, ea pro nullis habenda. Quod ſi filius moriatur, patrem inſtruere ſolent, vt dicat, ſe non conſenſiſſe. Nam ſi ſe conſenſiſſe confirmat, cogitur frater fratris abſque liberis defuncti vxorem ducere. [*ael mnath ſcheirzeh aba rzh aba mekudeſchth vaim loa nenoh mekudeſchth meth hab bri ſu mekudeſchth meth habn mlamdim hab lumr ſcheainu ruzeh*]

Et hæc ea de cauſſa ſancita eſſe conſtat, quod mulier viro pacta vel deſponſa [*iſchoh*] hoc eſt, vxor vel vira dicatur, & cenſeatur. Et quod poſt ſponſalia vt Hebræi loqnuntur, [*nchſchbth aeſchth iſch vnaſsrth ael cl boeulm*] mulier cenſetur vxor viri, & toti mundo ea vincta, id eſt, prohibita ſit, ne quis eam attingat. Quod etiam Græca Eccleſia ſecuta eſt, Harmenopulo teſte. Idque ex Nicæta colligitur, qui Andronicum Imperatorem inſectatur, quod Annam filiam Regis Francorum, Alexii Imperatoris ſobrini ſui ſponſam duxerit: Verba Nicætæ hæc ſunt: καὶ οὐκ ᾐσχύνετο κρονίων ἀπόζων ἀνεψιοῦ γυναικὶ μελιτοπαρείῳ καὶ τρυφερᾷ κόρῃ, καὶ μήπω τὸ ἑνδέκατον ἔτος ἐξανυκυίᾳ συγκατακλινόμενος ἀθεμίτως, hoc eſt, Non verecundabatur effœtus ſenex ſobrini vxori, puellæ roſeæ & tenellæ nondum annos vndecim natæ, nefarie concumbere, &c. Quibus verbis innuit, & inceſtas & nefarias fuiſſe nuptias, nimirum quod ſponſam ſobrini duxerit, & quidem impuberem.

Idem refert Ibancum hominem barbarum ſibi deſpondiſſe neptem Imperatoris Alexii Angeli Theodoram adhuc impuberem, & Imperatori generum factum eſſe. Γαμβρὸς, inquit, ἐπεὶ θυγάτερ παιδὶ τῷ βασιλεῖ γεγονώς, nimirum propter ſolam promiſſionem coniugii vel ſponſaliorum; nam puellam non duxit domum, vt qui poſtea deſertor factus, ab Imperatore in vincula

vincula coniectus ſit. Nupſit autem illa non multo poſt tempore Chryſo, vt idem Nicætas refert *folio ducenteſimo ſexageſimo quinto*. Idque probat Eraſmus, qui id ad imitationem affinitatis inductum eſſe ſcribit. Vnde publica honeſtas naſcitur, quæ originem ducit ex ſponſalibus puris ac certis quæ contracta ſunt, ſiue per verba præſentis temporis, ſiue futuri, matrimonio nondum conſummato. Sed & Stephano Triballorum Principi deſponſa fuit Alexii Iſacii Imperatoris filia. Stephanus autem paulo poſt in monte Papycio monachus factus ſponſam repudiauit: Quam eius filius Stephanus pluſculo tempore exacto duxit, hoc eſt, ſponſam patris, & liberos plures ex ea ſuſcepit.

Quam infelix autem fuerit illud matrimonium, malo ipſius Nicætæ, quam meis verbis commemorare. Tempus, inquit, omnia nouare, & perpetuo diſſimilitudines inducere ſolitum, ambos à priſtina coniunctione & conſenſione diſiungit, nec in eo numero eſſe patitur, quos Lyricus his verſibus celebrat:

Fœlices ter & amplius
Quos irrupta tenet copula, nec malis
Diuulſa querimoniis ſuprema citius
Soluet amor die.

Nam ille vxori pruritum libidinis, illa contra marito bibacitatem à primo diluculo, & aliarum mulierum conſuetudinem obiiciebat. Ita diſſidio ſubinde creſcente, Stephanus barbaricum conſilium init atque exequitur. Nam ſiue conficto, ſiue vero obiecto adulterii crimine, Eudociam omni veſtitu muliebri ſpoliat, ſola tenui interula relicta, eaque vndique præciſa, vt vix pudendas partes tegeret, atque ita ignominioſe quo libitum eſſet, abire ſinit. Huic pœnæ tam inhoneſtæ, tam atroci & immodicæ, frater Eudociæ Volcus intercedit, & obiurgata eius inhumanitate, orat, vt depoſita iracundia, paulo clementius agat, habita ratione illuſtris generis Eudociæ, & famæ ſuæ conſulat, & tantam ignominiæ labem caueat. Sed cum pertinax & implacabile eius ingenium mouere non poſſet, ipſe Eudociam ita ſuſceptam, vt dignitas eius poſtulabat, Dyrrachium perducendam curat, quo caſu cognito, pater filiam lectica & ornamentis muliebribus miſſis in ædes ſuas recepit.

Cæterũ nec Noemanis filii (ex quorũ numero erat Stephanus) longo tẽpore cõcordes permãſerunt, ſed inimicitiis ſuſceptis in cæterorũ cœtũ tranſierunt, quos diximus per ambitionẽ & verecundiã naturæ oblitos eſſe. Et Volcus frater Stephani victor, Stephanum & principatu & patria exegit. Qua de re plura Nicætas memorat, quæ hic aſſcribere longum eſſet, & à noſtro inſtituto alie-

to alienum, qui hiſtoriam non teximus, ſed de nuptiis commentarios ſcribimus. Sed an eo iure in Eccleſiis hodie vtendum ſit, ex Theologis recentioribus quidam diſputant. Sed nos illam quæſtionem in tractatum de nuptiis reiicimus.

2 Cur vero hunc effectum † ſponſalibus de futuro tribuant interpretes non video. Quaſi vero omnia veterum ſponſalia de futuro fuerint, quod falſum eſſe ſupra docuimus: nam verbis præſentis temporis contracta fuerunt. At liberum fuit, recedere à ſponſalibus pro arbitrio? Sed & matrimonii dirimendi libera facultas fuit, diuortio nimirum; ergo nec inter eos fuit verum matrimonium. Vides quam inepta ſit hæc collectio. Nam vt matrimonium diuortio dirimebatur, ita & ſponſalia repudio, hoc eſt, modis pro vt illa tempora erant, legitimis. Pergamus ad alia.

§. 11. SVMMARIVM.

Sponſaliorum de futuro effectus.

SPONSALIBVS de futuris hos effectus tribuunt Doctores: Primo, quod cum promiſſionem contineant, vtraque pars obligetur; itaque alterutri altero inuito ab eis recedere non licet, nec pœnitere. *cap. ex literis 2. extra de ſponſalibus, in verb. commonendi ſunt, & omnibus modis inducendi, vt præſtitam fidem obſeruent.* Imo pars quæ datam fidem violat, pœnas luit, & pœnitentiam agere cogitur. *c. penult. de ſponſalib.*

Quamuis ſi vterque contrahentium diſſolutioni conſentit, diſſolui poſſit, idque indicant verba *dict. cap. 2. ſi ſibi inuicem remittant.* Quam Panormitanus & Felinus communem eſſe dicunt, idque ad inſtar aliorum contractuum, qui vtriuſque diſſenſu ſoluuntur. *l. nihil. de Regulis iuris.* Quod vſque adeo verum eſſe cenſent, vt etſi ſponſalia iureiurando firmata ſint, nihilo minus mutuo diſſenſu ſolui poſſint, idque quod alter alteri iuramentum in fauorem eius datum, remittere poſſit Panormitanus *cap. 2. de ſponſalibus.* Didacus *capite quinto part. 2.* Sed meo iudicio & hi effectus veris ſponſalibus, hoc eſt, de præſenti fere competunt, Ideoque nodum in ſcirpo quærere non ſit neceſſe.

§. 12. SVMMARIA.

1 *Promiſſioni verbis præſentibus conceptæ maior vis ineſt quam futuris.*

2 *Sponſaliorum genus vnum tantum fuit apud veteres cum Hebræos, tum & Græcos & Latinos.*

3 *Accipio & Accipiam verborum vis explicatur.*

4 *Sponſaliorum illa diſtinctio, quæ verbis Accipio & Accipiam nititur omnino friuola & inepta eſt.*

Interim

INterim tamen negari non poteſt, maiorem † vim ineſſe promiſſioni verbis 1
præſentibus & categorice conceptis, quam quæ in futurum faciendam obligationem pollicentur, & perfectiorem eſſe conſenſum. Qua de cauſſa etiam moti veteres, differentiam inter ſponſalia de præſenti & futuro conſtituẽdam exiſtimauerunt, de qua quid ſentiam, ſupra monui, *cap.* 4. quod & hic latius tractandum eſt, ne erroribus patrocinari videamur. Apud † veteres Hebræos, 2
Græcos & Latinos vnum ſaltem fuit ſponſalium genus, quod verbis coniugii promiſſionem continentibus conciperetur. Neque enim tam de verbis quam de mente contrahentium veteres ſollicitos fuiſſe conſtat: Ideoque ſiue verba futuri ſiue præſentis temporis eſſent, ſuſque deque habebant, hoc eſt, res ipſas non *λογομαχίαις* ponderabant, hoc vnum ſpectabant, vt ex verbis de voluntate contrahentium conſtare poſſet. Argumento ſunt formulæ illæ, quas nos magno labore ex veterum monumentis congeſſimus. Et vt demus, quod negari non poteſt, maiorem vim ineſſe verbis præſentis temporis quam futuri, vbi de promiſſionibus agitur: tamen † id de verbis *accipio*, & *accipiam* in ſponſalibus 3
vel in cauſſa nuptiarum non recte dici exiſtimo. Nam vt ſupra explicauimus, nemo ſibi vxorem deſpondens, etiam verbis de præſenti, accipio, recte dicit, niſi eam traditam in ſua ducat, & poſſidere incipiat; Idque quod & ſacra ſcriptura expreſſe diſtinguit inter eum qui accipit vel accepit mulierẽ, & eum qui ſibi deſpondit mulierem, vt & Hebræi in ſua iuriſprudentia inter inſtrumenta deſponſationis & acceptionis ſeu traditionis [*chiduſchin vniſchuain*] expreſſe diſtinguunt, & qui vxorem habet, [*niſchui*] Hebræi appellant, quaſi dicas, ductus vel acceptus, vt Elias explicat *in Thisbite.* Et nemo in cauſſa nuptiarum accipere vel accepiſſe dici poteſt, niſi cui vxor deſponſa tradita, ducta & mancipata ſit. Idque infinitis veterum exemplis & auctoritatibus confirmari poteſt, vt mirum mihi videatur, inter viros etiam qui ingenii & eruditionis laude clarent, reperiri, qui diſtinctionem ineptiſſimam, quæ ex his verbis extructa eſt, defendere conentur. Recte Lutherus, qui verbum accipio ad traditionem, mancipationem & copulationem quæ publice fit, pertinere monet.

Verbum accipiam ſponſalia de futuro conſtituere cenſent, ſed longe fallũtur. Etenim ridiculum eſt, eum qui ſe accepturum in cauſſa nuptiarum dicit, non obligari, cum tamen hæc verba executionẽ matrimonii reſpiciant, ideoque præſentem promiſſionem cõſtituant. Nam qui ad executionem ſeſe obligat, de præſenti contrahere videtur. Panormitanus & alii omnes *in c. ex parte C. ſi inter de ſponſalib.* Itaque ego eum qui verbo accipiam ſe obligat, in cauſſa nuptiarum proprie loqui, veraque ſponſalia & obligatoria contrahere exiſtimo, quæ non minus valeant, ac ſi verbis præſentis temporis concepta eſſent. Scio hæc multis non probari, qui communi doctorum & recepta ſententia faſcinati, aliter ſentiunt, ſed tamen æquos iudices & veritatis amãtes, noſtram ſententiam ad æquitatis trutinam ponderaturos ſperamus. Sed occurritur nobis ab iis, qui diſtinctioni illi de futuro & præſenti patrocinantur. Quod a-

liud ſit ſeſe obligare, aliud obligationem faciēdam promittere. Nam qui promittit, non dum facit, ſed ſe facturum promittit. Lombardus *lib. ſententiarum.* Vnde & id efficitur, vt ſi quis verbis futuri temporis alicui matrimonium promittat, & inde aliam ſibi categorice verbis de præſenti deſpondeat, ratam eſſe poſteriorem promiſſionē, priorem vero veluti irritā ſolui. Id ego conceſſerim, & recte dici exiſtimauerim, ſi pater vel κύριος hac ratione vtatur. Deſpōdeo tibi filiam: vel vir mulieri ita loquatur, promittā tibi matrimoniū, nō deſpondiſſe dicatur, ſed tantum ſponſalia futura, ſeu obligationem faciendam promiſiſſe. Quare nec ſponſalia contracta dici poſſunt. Nam vt illa recte conſtituantur, oportet categorice & præſentibus verbis cōiugium promitti, vel verbis futuri temporis ad executionem ſpectantibus, veluti: Deſpondeo tibi filiā, promitto tibi coniugiū, volo te habere, vel cupio te vxorem, & ſimilia id genus, quibus ego verbum accipiam annumerandum cenſeo, quod & id ad executionē ſpectet, eoq; gens Hebræa ſemper vſa ſit in cauſſa nuptiarum, de eo qui vxorē accepiſſet, vel accepturus eſſet. Neq; enim is qui ſe accepturū promittit, obligationem futurā promittere cenſetur, ſed præſens ſeſe obligat, & in inſtanti executionem & nuptias, in quibus vxor accipitur, reſpiciens, nō ſecus atq; illi, qui hac oratione vtitur: Tenebo te pro marito, & tenebo te pro vxore. Et vt rem in pauca conferam, non minus obligari eum, qui accipiam dicit, quā qui accipio, in conſtituendis ſponſalibus ſtatuo, & quidem eum qui accipiam voce vtitur, recte proprie & ad rem accōmodate loqui. Qui vero accipio dicit improprie, niſi ſponſam traditam accipiat, mancipet & poſſidere incipiat: Idq; vi verbo-
4 rum intelligitur. Ex quibus † efficitur diſtinctionē illam ſpōſalium, quæ hiſce duobus verbis accipio & accipiam nititur, friuolam & ineptam eſſe, ideoq; explodendam. Sed tamen pleriſq; commentum placet.

§. 13. SVMMARIA.

1 *Qui promittit filiam deſpondere an deſpondere cogatur.*

2 *Promittens filiam deſpondere ſi alteri interim verbis præſentis temporis filiam deſpondeat.*

1 HIc rurſus quæritur ſi quis his verbis promittat; Deſpondebo † tibi filiam: an ex ea promiſſione teneatur, vt deſpondere cogatur? Reſpondeo, teneri eum qui promiſit, ad ſponſalia contrahenda & nuptias conſummandas. Nā & in aliis obligationibus qui promiſit obligationem faciendam, licet nōdum contraxit tamen contrahere tenetur. Verbi gratia: Et qui ita loquitur, vendam tibi hunc fundum, nondum vendidit, ſed tantum venditurum ſe promiſit. Ideoque ex vendito non tenetur, ſed tantum ex ea promiſſione ſeu ſtipulatione. Interim tamen vendere tenetur, *l. ſi ſterilis §. penultimo de actionibus empti.* Bartolus *in l. ſi eum. §. qui iniuriam ff. ſi quis cautionibus.* Ita qui ſe fideiuſſurū promiſit, etſi fideiuſſor non ſit, tamen cum obligationem faciendam promiſit, fideiubere tenetur, *l. fideiuſſor §. meminiſſe, de legat.* 1. *l. ſicut ſtipulatus ſit Stichum §. vltimo,*

vltimo, de verborum obligat. Vnde patet, qui ſe filiam deſponſurum promittit, nō dum ſponſalia contraxiſſe, ſed tantum ſponſalia contrahere promiſiſſe, quæ tamen abſoluere tenetur. Sed ſi † interim alteri categorice & verbis præſentis 2
temporis filiam deſpondeat, veluti ſpondeo tibi filiam, do tibi filiam; vel vt Hebræi ſolent, his verbis: Filia mea vxor vel vira tua eſt, dubium non eſt, quin rata ſit poſterior promiſſio, & priori anteponenda, vt qua in inſtanti filia deſpondetur & promittitur, & præſumitur receſſum eſſe a ſponſalibus de futuro, per ſponſalia verbis præſentis temporis concepta, etſi culpandus ſit maxime, qui fidem datam fallat, & vna fidelia duos parietes dealbare conetur. Qua de cauſſa recte apud veteres latinos, ad id quod intereſt tenebatur is, qui filiam promiſſam non daret vel acciperet. Idque ex Gellio aliquoties annotauimus. Eſt enim leuitas non ferenda, quæ cum ab aliis actionibus, tum vero ab hoc contractu & fœdere ſanctiſſimo longe abeſſe debet.

§. 14. SVMMARIVM.

Promittens iurato ſe filiam deſponſurum ſi alii eam poſtea deſpondeat verbis de præſenti.

SED quid ſi iuratus quis promittat, ſe filiam deſponſurum, vel ſponſalia contracturum, & alii eam poſtea deſpondeat, vel matrimonium promittat categorice vel verbis de præſenti: Et hic idem ius ſeruandum exiſtimauerim, nimirum poſteriora ſponſalia prioribus (quæ reuera ſponſalia non ſunt, ſed promiſſiones tantum de ſponſalibus) anteponenda eſſe, eamq; communem opinionem teſtatur Viuius *in tract. commun. opinion.* Magiſter ſenten. *lib. 4. diſt. 28.* licet ille verba hæc, *promitto me te ducturum*, ponderet, quæ ego ab illis, *accipiam te*, nihil differre exiſtimo.

§. 15. SVMMARIVM.

Sponſalia ſi ad ea accedat concubitus pro matrimonio conſummato habentur.

ALium præterea effectum ſponſalibus tribuunt interpretes, vt ſi ad illa acceſſerit concubitus, matrimonium conſummatum intelligatur, & quod nulla in contrarium probatio admittatur, *cap. veniens & c. is qui fidem, de ſponſalib.* Ius enim veluti certum & exploratum ſtatuit, poſt promiſſionem de futuris nuptiis accedente concubitu virum in mulierem veluti in propriam coniugem conſenſiſſe. Nec ad rem facit, etiamſi proteſtatus fuerit ſe ea mente rem cum illa non habuiſſe: Illa enim poteſtatio nullius eſt momenti. Et hæc eſt omnium pene interpretum iuris & recepta ſententia quam Durandus *libro 4. diſtinct. 28 q.* 1. ſequitur.

Et hæc recte dici fateor. Nam qualiacunq; verba ſufficere exiſtimauerim, dummodo aliquam promiſſionem de coniugio contineant, vt puellæ vitiatæ conſulatur, cum lege Moſaica & Athenienſium is, qui puellam vitiaſſet, eam ducere tenebatur, etiamſi nulla interueniſſet promiſſio. Ideoque de

verbis tam anxie inquirendum non ſit, vtrum illa futuri ſeu præſentis temporis ſint. Nam vitium virgini illatum & pudicitia erepta aliud ſuadent.

§.16. SVMMARIVM.

- *Liberi nati ex coniugio cui benedictio & traditio in facie Eccleſiæ non acceſſit an ſint legitimi?*

HOc loco autem recte quæritur, cum ſponſalia de futuro accedente concubitu matrimonium conſtituant, vt dictum eſt, an ex eo coniugio liberi nati legitimi ſint, etiamſi benedictio & traditio in facie Eccleſiæ facta non ſit, neque nuptiæ ſubſequutæ? Et legitimos eſſe non exiſtimauerim, quod matrimonia palam, hoc eſt, coram pluribus, & firmiter ſtabilienda ſint, non in angulo & clanculum, qua de re ſupra, vbi de benedictione ageremus, latius nobis diſputatum eſt.

§.17. SVMMARIA.

1 *Sponſa vxoris loco habetur.*

2 *Sponſa præſens abſentem exſpectare tenetur.*

3 *Sponſalia de futuro in matrimonium tranſeunt verum traductione ſponſæ in domum mariti.*

1 EFfectus ſponſaliorum & hi ſunt, quod ſponſus mariti, ſponſa † vxoris loco habentur, vel vt interpres *Caσιλικῶν* explicat, quod ſponſa in multis vxorem & ſponſus maritum imitatur, id autem vbi locum habeat ſupra abunde declarauimus.

2 Item quod præſens abſentem † exſpectare teneatur, Panormitanus & alii *in c. de illu, de ſponſalibus*, qua de re capite ſequenti.

3 Item quod ſponſalia etiam de futuro in † matrimonium tranſeant, verum, traductione ſponſæ in domum mariti. Sed & hi effectus etiam ſponſalibus de præſenti recte tribuuntur.

Nam & ſponſa de præſenti in plærīſque vxorem imitatur, & ſpōſum exſpectare tenetur abſentem. Et hactenus de ſponſalibus quæ pure contrahuntur ſatis.

§.18. SVMMARIVM.

Sponſalium conditionalium effectus.

NVnc de conditionalium effectu breuiter dicēdum eſt. Nam quę huc pertinent magna ex parte ſupra ſunt explicata. Et hic regula tenenda eſt, ſpōſalia ſub conditione, quę ab incerto euentu pendent, concepta, ante conditionis euentum prorſus inutilia eſſe. Imo deficiente conditione euaneſcere, *c. ſuper eo, de conditionibus appoſit.* Niſi concubitus ſubſequatur, vt ſupra latius explicatum eſt, quo lectorem remittimus.

§.19.

§.19. SVMMARIVM.

Sponſalium iuratorum effectus.

SEd & ſponſalia iurata ſuos habēt effectus peculiares, & quidem hos, quod arctiori vinculo conſtringant contrahentes, quam iniurata. Nam præciſe ducere vel nubere coactos fuiſſe eos quos ſibi deſpōdiſſent apud veteres,idq; periurii metu ſupra demonſtrauimus.Item eos quos duxiſſent, & repudiare nolle iuraſſent,repudiare non potuiſſe.

§.20. SVMMARIVM.

Sponſalium clandeſtinorum effectus.

DE clandeſtinis & publicis eorumque effectibus ſupra a nobis copioſe diſputatum eſt,*cap.9*.Itaque hic eius tractatione ſuperſedendum exiſtimamus,ne actum agere videamur.Eorum autem ſumma hæc eſt, ſponſalia clandeſtina ab iis qui ſui iuris ſunt contracta,non quidem iure probari, ſed tamen ſubſiſtere, ſi partes ea fateantur,aut ſi probentur:Sin autem alteruter inficias eat,nec indicia adſint,quibus Iudici fides fiat,tunc ea prorſus inutilia eſſe, vſque adeo,vt ne parti quidem neganti iuramentum,deferendum ſit. *Panormitanus cap.2 de deſponſat.clandeſt.* Publica vero clandeſtinis præferuntur. Quod vero ad ea ſponſalia quæ ſine parentum authoritate cōtrahuntur attinet, quæ & ipſa clandeſtina nominantur,ea prorſus inutilia & damnanda eſſe ſupra explicatum eſt.

CAPVT XIII.

§.1. Repudio olim diſſoluta fuiſſe ſponſalia.Repudii Etymologia, & quare a diuortio differat.

§.2. Qui olim nuncium remiſerint,& quibus modis repudia fierent.

§.3. Quibus verbis repudia fierent.

§.4. Teſtibus adhibitis repudia facta eſſe.

§.5. De libello repudii apud Romanos & Hebræos, eiuſque formula & requiſitis.

§.6. Etiam in dirimendis ſponſalibus libellos repudii vſitatos fuiſſe.

§.7. An repudia ſine cauſſa fieri poſſint.

§.8. Honeſte & impune apud veteres ſponſas repudiare licuiſſe exemplis demonſtratur.

§.9. Effectus repudii.

§.10. Hodie repudio nulla diſſolui ſponſalia.

§.11. An vera ſponſalia vtriuſque diſſenſu diſſolui poſſint.

§.12. Sponſalia de futuro mutuo diſſenſu diſſolui poſſe.

§.13. An de ſponſalibus partes tranſigere poſſint.

Digitized by Google

§.14. Sponſalia vi vel metu contracta dirimi poſſe. Et quid ſit metus.
§.15. Metus alius eſt iuſtus, alius vanus, hoc eſt, ἄδεες δέος metus, & quis ſit iuſtus metus.
§.16. An minæ ſolis verbis expreſſæ iuſtum metum inferant.
§.17. Perinde eſſe a quo metus inferatur.
§.18. An minæ parentum iuſtum metum inferant.
§.19. Quibus remediis puellis metum paſſis ſuccurratur.
§.20. Importunitatem & perſuaſionem nimiam metui comparari.
§.21. Quomodo metus probetur.
§.22. Proteſtationem multum facere ad metum probandum.
§.23. Quomodo metus illatus purgetur.
§.24. Si quis alterius vxorem coegerit viuente marito alteri nubere, an cõſtet matrimonium.
§.25. Si adoleſcens cum virgine deprehenſus metu coactus fidem det, an matrimonium cenſeatur.
§.26. Quam diu duret metus illatus.
§.27. An iuramentum deferri poſſit ei, qui dicit ſe metu promiſiſſe, ad purgandam conſcientiam.
§.28. Metum etiam poſt copulationem & benedictionem allegari poſſe, & iuſtam excuſationem præbere.
§.29. Effectus metus.
§.30. Formula ſententiæ qua diſſoluuntur ſponſalia metu contracta.
§.31. Errorem etiam impedire ſponſalia, cuius quatuor genera recenſentur.
§.32. De errore perſonæ.
§.33. Quid ſi puella alia pro ſponſa ſupponeretur?
§.34. An qui alicui puellam pro altera obtruderent, puniendi eſſent?
§.35. De errore Fortunæ.
§.36. Si quis fœminam ignobilem duxerit, quam nobilem exiſtimabat, ad errorem Fortunæ pertinere.
§.37. An repudiare poſſit quis eam, quæ pro nobili ſeſe venditarit, & domum ducta ſit.
§.38. De errore ſtatus ſeu conditionis.
§.39. De errore qualitatis, & an ad errorem qualitatis referatur, ſi alicui deſponſa ſit pro virgine quæ virgo non eſt.
§.40. An ſponſam quis ducere cogatur quæ ab alio ſit compreſſa.
§.41. De modo explorandæ virginitatis apud veteres vſitato.
§.42. An qui ſciens ab alio compreſſam vxorem duxerit, eam repudiare poſſit.
§.43. Quid ſi de conſilio & mandato ſponſi ſponſa vitiata ſit.
§.44. Quid ſi ſponſam vitiatam quis ſciens ab ea non abducat.

§.45. An

§.45. An punienda ſit a magiſtratu illa quæ pro virgine ſe viro tradi ſinit ſponſo.
§.46. An parentes vel κυρίοι puniendi ſint, qui ſpõſam corruptam pro virgine collocarunt.
§.47. Sponſa vi rapta vel compreſſa an repudiari poſſit.
§.48. Quid ſi vi ſtuprata pro virgine ſeſe venditet an repudiari poſſit.
§.49. Quid ſi puella partim vi partim dolo circumuenta & compreſſa ſit an repudiari a ſponſo poſſit.
§.50. Probationes euidentiſſimas requiri vt vitiata a ſponſo repudiari poſſit.
§.51. Quibus probationibus conuinci poſſit mulierem a viro integram non eſſe.
§.52. Formula ſententiæ, qua mulier vitiata pro virgine collocata repudiari poſſe pronunciatur.
§.53. An mulieri affirmanti ſe ex ſponſo grauidam eſſe, credendum ſit etiam iuratæ.
§.54. An ſi ſponſus cum ſponſa ante copulationem conſueuerit, puniendus ſit.
§.55. An ſi ſponſus cum ſponſa ante benedictionem conſueuerit quæ ex alio grauida ſit eam retinere cogatur.
§.56. An ſponſa repudiare poſſit ſpõſum qui poſt ſpõſalia ſcortatus fuerit.
§.57. An ſponſa viro obiicere poſſit quod ante ſponſalia ſeſe libidinibus contaminauerit.
§.58. An ſponſalia dolo malo & fraude inita irrita ſint.
§.59. Furorem etiam impedimento eſſe ſponſalibus, matrimonium autem non diſſoluere.
§.60. Quomodo furor probetur & præſumitur.
§.61. An ſponſalia ab ebrio contracta firma ſint.
§.62. Quomodo probetur aliquem ebrium fuiſſe, qui cõiugium promiſit.
§.63. An qui amore furit recte ſponſalia contrahat.
§.64. Vnde conſtabit de amoris furore.
§.65. Ob morbum contagioſum vt lepram ſolui ſponſalia.
§.66. An ob quoſuis morbos contagioſos ſoluantur ſponſalia.
§.67. An ſpõſalia ſolui poſſint propter vitium vel deformitatem inſignem incidentem poſt promiſſionem factam.
§.68. An ſi quis claudus, mutus, ſurdus fiat, repudiari poſſit a ſponſa.
§.69. An ſponſa ob medicamenta ſterilitatis ſumpta repudiari poſſit.
§.70 Abſentiam ſponſi & ſponſæ impedire ſponſalia, & quam diu ſponſa ſponſum expectare debeat.
§.71. Si quis credens ſponſam obiiſſe aliam ſibi deſpondeat vtram retinere teneatur.

§.72.

Digitized by Google

§.72. Quo pacto procedatur contra ſponſum abſentem.
§.73. An voto continentiæ ſubſecuto ſoluantur ſponſalia, & quid de eo voto ſentiendum.
§.74. De pœnis & infamia cœlibum & præmiis maritorum, & quantopere cœlibatus exoſus fuerit apud omnes gentes.
§.75. Collatio cœlibatus & coniugii.
§.76. An cœlibatus prorſus damnandus ſit & explodendus.
§.77. Religionis etiam diuerſitatem ſponſalia diſſoluere, idque variis modis accidere poſſe.
§.78. Propter ſtatus commutationem, hoc eſt, delicta & crimina commiſſa ſponſalia diſſolui poſſe.
§.79. Propter homicidium commiſſum dirimi poſſe ſponſalia.
§.80. An ſi homicidii delictum ſit remiſſum nihilominus repudiare poſſit.
§.81. Sponſalia ratione affinitatis ſolui. Item ſi pecunia in dotem promiſſa ab eo qui promiſit, ſolui non poſſit.
§.82. Ob inimicitias capitales ſolui poſſe ſponſalia.
§.83. Sponſalia nuptiis cum alia ſubſecutis diſſolui.
§.84. Sed & lapſu temporis præfiniti ſponſalia ſolui.
§.85. Sponſalia ſuſpendi & differri per interdictum Eccleſiæ.
§.86. Si præiudicialis quæſtio incidat, ſuſpendi ſponſalia.
§.87. Diffamatione ſuſpendi ſponſalia.
§.88. Luctu viduæ matrimonium promiſſum ſuſpendi, & quibus de cauſis luctus præfinitus ſit viduis.
§.89. De habitu lugubri.
§.90. Luctum in habitu conſtitutum remiſſum fuiſſe a principibus ſed nõ continentiæ.
§.91. De tempore luctus.
§.92. Legem de luctu etiam inter Chriſtianos retinendam.
§.93. Qui mariti lugendi ſint.
§.94. An mulier lugere debeat diuortio ſoluto matrimonio.
§.95. De pœna mulieris intra tempus luctus nubentis.
§.96. An viri vxores lugere debeant.
§.97. An prægnantem apud veteres ducere licuerit.
§.98. An hodie inter Chriſtianos prægnantem ducere liceat.

§. 1. SVMMARIA.

1 *Sponſalia repudio diſſoluebantur.*
2 *Repudium vnde dictum.*

QVONIAM decurſis propoſitæ quæſtionis duodecim ſpaciis, ad metam propemodum prouecti ſumus, ſuper eſt vt videamus quibus modis ſpõſalia

ſalia diſſoluantur. Et quidem vt antiquiſſima conſectemur, repudio diſſoluebantur † ſponſalia apud Romanos, vt cōiugia diuortio: Nam vt duobus quaſi 1
conuentionibus tractatibus ſeu gradibus matrimonium perficitur, ita & totidem dirimitur *l. inter ſtuprum ff. de verb. ſignificat.*

Repudium Verrius dictum † putat, quod fiat ob rem pudendam. Attius. 2
repudio eiecta ab Argis iam dudum exulo. Et proprie de ſponſalibus dicitur, quia ſponſi nunquam in vnum caput iugum, hoc eſt, domicilium conuenerūt vt recte notat Paulus, quod repudiari futurum matrimonium poteſt, nō recte autem ſponſa diuertiſſe dicitur. Nam & diuortium inde dictum eſt, quod in diuerſas partes abeant, qui diſcedunt: ac diuertere coniuges dicuntur, cum nō in eadem amplius familia pariter verſantur, ſed diſcedunt, & diuortium frequentius ad nuptiarum reſciſſionem refertur. Interim tamen hanc differentiā poſterior ætas non obſeruauit: Nam & diuortia repudia dicuntur promiſcue, argumento eſt *titulus C. de repudiis*, vbi tamen de diuortiis agitur, vt recte meo iudicio dici poſſit repudium eſſe vocabulum generis, vt adoptionis, & pro omni diremptione accipi, qua ſponſalia vel matrimonia diſſoluuntur: proprie autem & in ſpecie pro ea renunciatione quam ſponſus ſponſæ faciebat in argumentum ſponſalium dirimendorum, vt & diuortium in ſpecie de diſſolutione matrimonii ſeu nuptiarum accipitur.

§. 2. SVMMARIA.

1 *Repudia qui olim miſerint.*
2 *Repudia fiebant certo iudicio & deliberatione.*
3 *Repudium mittebatur tam abſenti quam præſenti.*

REpudia † autem fiebant apud Romanos a κυρίοις, hoc eſt, a patre, auo vel 1
aliis, qui liberos in poteſtate habebant. Nam pater ſponſo nuncium remittere, & ſponſalia diſſoluere poteſt, *l. in poteſtate. l. puellæ, de ſponſalibus.* Etiam filiæ furioſæ nomine *l. Iulianus de diuort.* Tutor vero pupillæ nomine nuncium remittere non poteſt, qui autē ſui iuris erant, per ſe ſponſalibus renunciabant.
Repudia autem fiebant † certo iudicio & deliberatione, quæ fit recta cum ra- 2
tione. Itaque furioſa nuncium mittere non poterat, quia ignorantis loco habebatur, *leg 4. de diuort.* Nec per calorem iracundiæ miſſum repudium valet, *l.*
3. ff. eodem. Nuncium autem mittebant, hoc eſt, renunciabant, vel præſenti vel † 3
abſenti, etiam per aliquem qui eſſet in poteſtate renunciantis, vt per filium, nepotem, *l. 2. de diuortiis.*

§. 3. SVMMARIA.

1 *Repudia quibus verbis fiebant.*
2 *Conditio pro nuptiis accipitur.*

VT autem ſponſalia adhibitis ſtipulationibus contrahebantur, ita & † diſ- 1
ſoluebantur, certis quibuſdam verbis & ſolennibus, quarum hāc formu-

Digitized by Google

lam vſitatam fuiſſe comperio: Tuas res tibi habeto. Item, tuas res tibi agito. Caius *l.2. de diuortiis & repudiis* Cicero *Philippica* 2. Mimam exegit, res ſuas ſibi habere iuſſit. Ex 12. tabulis Plautus *in Amphitruone*. Ab impudicis dictis auorti volo. Valeas, tibi habe res tuas, reddas meas: verba Alcumenæ. & in Trinummo eo alludit Plautus. Apage ſis amor, tuas res tibi habe. Amicus ne mihi fias vnquam. Et Martialis *lib.12.*

Menſe nouo Iuni veterem Proculeia maritum
Deſeris, atque iubes res ſibi habere ſuas.
Quid rogo? quid factum eſt; ſubiti quæ cauſſa doloris?
Nil mihi reſpondes? dicam ego prætor erat.
Conſtatura fuit Megalenſis purpura centum,
Millibus vt nimium munera parta dares.
Et populare ſacrum bis millia dena tuliſſet,
Diſsidium non eſt, hoc Proculeia lucrum eſt.

Et Petronius Arbiter. Quoniam fidem ſcelere violaſti, & communem amicitiam, res tuas ocius tolle. Quintilianus *declamat.* 262. vxori ſuas res vir habere iubebat, non peculiares tantum. Sed & verba in ſponſalibus renunciandis
2 probata fuere, conditione tua non vtor, *dicta leg.* 2. id eſt nuptiis *l.1. Cod. de ſponſalibus*. Nam & conditio pro nuptiis accipitur. Plautus *in Sticho*. Vtra † conditio penſior, virginem vel viduam ducere. & Terentius. Nam veſtrarum nulla eſt quin velit gnatum ducere vxorem, & quæ vobis placita eſt conditio datur. 2. *Hecy.* 1. Seneca *lib.* 1. *controuerſ.* Conditionem nuptiarum inuentam. Plinius *Epiſt.* Socer ipſe Pompeius Iulianus cum cætera vita, tum vel hoc vno magnus & clarus, quod ipſe prouinciæ princeps inter altiſſimas conditiones generum, non honoribus principem, ſed ſapientia elegit, l. 19. qui liberos, de ritu nuptia. prohibent etiam qui conditionem non quærunt.

§. 4. SVMMARIVM.

Repudia teſtibus adhibitis fiebant.

TEſtato etiam fiebant repudia, hoc eſt, adhibitis teſtibus, qui iudici fidem facerent, repudium miſſum eſſe. Quare Iureconſultus: Nullum, inquit, diuortium ratum eſt, niſi ſeptem ciuibus Romanis puberibus adhibitis, *l. 9. Nullum, de diuortiis.* Et inter alia legis Iuliæ de adulteriis capita hoc quoque fuit. Diuortia ſeptem ciuibus Romanis puberibus teſtibus adhibitis, præter libertum eius, qui diuortium faciet, poſt hac faciunto: aliter facta pro infectis habentor: Et quamuis lex de diuortiis tantum loquatur, tamen idem in repudiis obſeruatum eſſe exiſtimauerim. Magni enim intererat eius, qui repudium factum doceri poſſet.

Nam ſi quis abſque repudio cum alio contraxiſſet ſponſalia; infamia notabatur, *l.1. Cod. de ſponſalib.* Quare teſtibus adhibitis repudium fiebat, qui ſi opus eſſet, fidem Iudici facere poſſet. Apud Athenienſes in album prætoris referebatur, quando mulier diuortium faceret. Demoſthenes *in Oenotorem*.

§. 5.

Digitized by Google

§. 5. SVMMARIA.

1 *Libellus repudii apud Romanos traditus fuit & oblatus.*
2 *Idem mos apud Hebræos ſeruatur.*
3 *Libelli repudii formula apud Hebræos.*

SED & libellum repudii ſeu † diuortii apud Romanos traditum & oblatum fuiſſe ex *l.ſi pœnituit ff.de diuortiis* colligitur. Si pœnituit, inquit, eum, qui libellum diuortii tradendum dedit, iſque per ignorantiam mutata voluntate oblatus eſt, durare matrimonium dicendum eſt, *& l.6.licet Cod.de repudiis.* Licet libellus repudii non fuerit traditus vel cognitus marito, diſſoluitur matrimonium. Idque ab Hebræis accepiſſe Romanos, dubium non eſt, qui eius rei authorem † Moſen habent. *Deuteronom.24.* Si quis inquit vxorem duxit, eamque ſibi maritauerit, euenit autem, vt mulier nihil gratiæ in oculis illius impetret, vt ſi in ea inueniat rem aliquam fœdam, ſcribat ei libellum repudii. Hebraice, [*ſefer cheritúth*] hoc eſt, libellum ſucciſionis, quod eo vxor veluti recidebatur a domo mariti. Iudæi [*get peturin*] appellant. Et inde dictum exiſtimant, quod duodecim lineas tantum contineat. Nam tot conſtituunt literæ *Gimel* & *Theth.* Elias *in Thisbite.* Formulam autem hanc eius tradunt: [*Bſchliſchi bſchbth bthſchch veſchrim jum lirch mrchſchun ſchnth chmſchth alpim vſchmnh eſchrh lbriath eulm lmnin ſchanu mnin can bpariſch mtha dithba el nhr ſchynh vbybra ana pluni dmithkrih pluni br pluni heumd hium bpariſch mtha dithba el nhr ſchynh vbybra abithi breuth nfſchai bdla anſinh vſchbkith vptrith vthruchith ithichi anthtbi plnith dmthkra pluith bth rbi pluni hchn dhuith anththi kdmth dna vcdu ptrith vſchbkith vthruchith ithichi lichi di thituyn rſchah vſchltah bnſchychi lmhch lhthnſba lcl gbr di thizbyn vanſch la imcha bidichi mn iuma dnn vlelm vhri ath muthrth lcl adm vdn di ibui lichi minai ſpr thruchin vagrth ſchbukin vgt pturin cdth mſchh viſchral:*] Id eſt, tertia ſabbati decima nona menſis Auguſti, quinquies milleſimo & decimo octauo a creatione mundi, ſecundum computum quem nos ſeruamus hic Pariſiis, ciuitate quæ ſita ad fluuium Sena & Bibera, ego N. dictus N. filius Rabbi N. ſacerdotis hodie exiſtens Pariſiorum vrbe ſita ad fluuium Sena & Bibera, volui ex animo & ſine vlla coactione, demiſi, repudiaui & eieci te vxorem meam N. quæ nominatur N. filiam Rabbi N. Sacerdotis, quæ hactenus vxor mea fuiſti, & ita demiſi, repudiaui & eieci te, data tibi facultate & poteſtate pro animi tui arbitrio & ſententia, nubendi, accipiendi, quemcumque volueris, neque quiſquam propter me te prohibebit, ex hoc tempore in perpetuum, ſed omnibus permiſſa & conceſſa ſis. In cuius rei teſtimonium do tibi libellum repudii & ſchedam amiſſionis, atq; ſignaculum diuortii, iuxta cōſtitutionē Moſis & Iſraelis. Vt autē libellus repudii ſuis numeris cōſtet, & abſolutus ſit, decē requiri Hebræi ſcribūt, idq; ex lege; Primum vt repudiū fiat mariti voluntate & cōſenſu, cui vxor nō placeat; deinde, vt ea recidatur, hoc eſt, vt nullam amplius maritus in eam poteſtatē habeat: poſtremo

vt libellum vxori in manum det. Itaque ſi libellus humi iaceat, & maritus vxori dicat, tolle libellum repudii e medio pauimento, non recte repudiatam videri, & nihil agi. Item, in libello duos teſtes, eorumque nomina inſerenda, & tres generationes mulieris, hoc eſt, Rebecca filia Iacobi, filii Samuelis: Item vt ſecundum ordinem libri legis ſcribatur, & literis rotundis, ne litera literam contingat, nam hæc ſcriptura libellus appellatur. Idque tam anxie obſeruandum ſcribit Rabbi Iſaac, vt ſi accidat inter ſcribendum, vt ex calamo gutta atramenti in literam *Daleth* caderet, & ita *He* fieret, aut in medium literæ *Beth*, & fieret *Pe*, aut in literam *Mem* apertum, & fieret clauſum: de integro ſcribendum libellum alium, neque liceat guttam eradere. Libelli etiam longitudinẽ latitudinem excedere debere. Literas etiam non excedere tractatum, neque ad dexteram neque ad ſiniſtram in volumine, neque in eo vllam debere eſſe maculam. Maritus quoque iubere notario debet, ac dicere; Scribe mihi libellum repudii, & nomen repudiatæ vxoris meæ N. Teſtes qui conſignabunt adeſſe oportet illa hora, qua notarius libellum repudii conſcribit, vt certo ſciant, hunc eſſe libellum quem conſcribi iuſſit maritus, & in primo tractatu ſcribet nomen mariti & vxoris & tempus, & conſignabunt teſtes infra, neque longius a ſcriptura ſignum imprimẽt quam latitudine vnius lineæ, quibus peractis, maritus libellum in manum vxori dabit præſentibus teſtibus, his verbis: Accipe libellum tuum & a me ſis repudiata, & conceſſa omni homini.

Alia formula exſtat in Epitome pãdectarum Rabbi Moſis in [*noſchim*] vbi adiicitur hæc clauſula, virũ repudiaſſe vxorem ſimpliciter & pure nulla cauſſa allegata aut probata.

§. 6. SVMMARIVM.

Repudii libellos etiam in dirimendis ſponſalibus vſitatos fuiſſe apud Hebræos.

ETſi autem hæc formula ad eos ſaltem pertinet qui coniuges fuerunt, & in matrimonio vixerunt, tamen etiam inter eos qui nondum ſub chuppa conuenerũt quos [*mekudeſchth*] appellant, etiam repudia vſitata fuiſſe, ex pandectis eorum obſeruare licet, *Cap. 2.* [*Iſh ſchmſchh bnim vlſh chſchh bnuth vamr achth mbnuthiu mkudeſchth lachd mbny cl achth vachth zrichoh chmſchoh gtin mth achth mhn cl achth vachth zrichh arbeh gitin vchlizh machd mhn*] Id eſt, Caio erant quinque filii & Sempronio quinque filiæ. Caius inquit, vna filiarum tuarum vni ex filiis meis ſponſa eſt. Vnicuilibet filiæ quinq; libelli repudii dandi ſunt, ſi ex filiis vnus moritur, vnaquęque filia quatuor libellis opus habet. Quæ etſi hodie vſum nullum habent, apud nos qui Chriſtiani ſumus: tamen ritum eius populi oſtendunt.

§. 7. SVMMARIA.

1 *Repudia an ſine cauſſa fieri poſſint?*
2 *Repudii tres cauſſæ a Romulo latæ.*

3 *Diuor-*

Digitized by Google

3 *Diuortia propter adulteria vt plurimum facta.*
4 *Sponſam nulla vel minima de cauſſa repudiare licuit apud veteres Latinos.*

QVæritur hoc loco an repudia aliter remitti † non poſſent, niſi cauſſa iuſta 1
ſubeſſet? Et quidem apud Hebræos moris fuiſſe, vt abſque cauſſa repudiarentur, formulæ oſtendunt ſupra recitatæ. Apud Athenienſes cauſſam allegare & probare oportebat, vt diuortium fieret. Et quidem propter luxurioſos mariti mores diuertere etiam vxori licuiſſe ex Plutarcho colligitur *in Alcibiade.* Romulus tres repudii † cauſſas tulit lege lata: Si veneficio circa pro- 2
lem vſa fuiſſet vxor, aut alienam pro ſua ſubieciſſet, aut adulterium commiſiſſet. Si quis aliter repudiaſſet vxorem, eius bona partim vxori cederent, partim Cereri ſacra forent. Plutarchus. Idem refert Romuli l. lata licuiſſe vxori maritum relinquere. Id etiam non obſcure innuit Plutarchus, qui refert, Alcibiadem, poſtquam vxor libellum repudii apud Orchontem depoſuiſſet, eam per forum domum ſuam abreptam retuliſſe, & ad finem vitæ retinuiſſe. Hæc vis, inquit Plutarchus, non omnino iniuſta videtur, neque inhumana fuiſſe. Ideoque vt apparet, lex iubet, vt in publicum producatur ea, quæ diuortium eſt factura, vti liceat viro paciſci & in matrimonio eam retinere. *In Alcibiade.* Interim tamē propter adulterii † crimen diuortia vt plurimum facta eſſe conſtat? 3
Refert Plutar. Lucullū Clodiam quod impudica eſſet repudiaſſe, & Seruiliam Catonis vxorem duxiſſe, quam cum non minus impudica eſſet, propter reuerentiam Catonis tolerauit aliquandiu, ad extremum tamen etiam repudiauit. Plutarc. *in Lucullo.* Et Pompeius vxorē Mutiam repudiauit, quod per eius abſentiam adulterium commiſiſſet, idque tum neque poſt diuortium diſſidii cauſſam indicans. Verum ea eſt in Epiſt. Ciceronis perſcripta. Plutarchus *in vita Pompeii.* Cæſar vxorem ſuam nondum adulterii conuictam dimiſit. Quod etiam ſuſpicione ea vacare vellet. Plutarchus *in Cæſare.* Et Catonis filia Lucullo nupta ob impudicitiam eſt reiecta, vxor item Catonis minoris Atilia. Plutarchus. Ciceronis autem Terentia, quod tempore belli ab ea neglectus fuiſſet, vt & neceſſario viatico deſtitutus dimitteretur, & quod domum Ciceronis inanem rerum omnium vacuamq; redegiſſet. Plutarchus. Antonius vxorem conſobrinam ſuam repudiauit, propter ſuſpiciones, eam a Dolobella eſſe vitiatam. Plutarchus. Philippus Macedo ob ſtupri conſuetudinem Olympiam vxorē repudiauit, Iuſtinus. P. Sempronius vxori repudium remiſit, quod ſe inſcio ludos ſpectaſſet. Val. Max. *li. 6. c. 3.* Apud veteres Latinos † etiam nulla 4
vel minima de cauſſa ſponſam repudiare licuiſſe, ex Terentio liquet, apud quem Phormio ſpe maioris dotis & lucri, nuncium puellæ remiſit, cui nuptias promiſerat, idque ex his verbis colligitur.

Et etiam nunc ſi vult Demipho dare quantum ab hac accipio, quæ ſponſa eſt mihi. Nullam mihi malim quam hanc vxorem dari: Et paulo poſt. Si vis mihi vxorem dare quam deſpondiſti, ducam: Si vis manere illam apud te, dos hic maneat Demipho.

Digitized by Google

Non æquum eſt me propter vos decipi. Cum ego honoris veſtri cauſſa repudium remiſerim, quæ dotis tantundem dabat. Item

Quia ne alteram quidem potero ducere.

Nam quo ore redibo ad eam quam contemſerim.

Et Proculeia apud Martialem cum eius maritus prætor deſignatus eſſet, ab illo diuertit, propter ſumptus, quos in prętura facere oportebat, vt ex verſibus ſupra notatis colligere licet.

Caius Sulpitius Gallus vxorem repudiauit, quod aperto capite in publicum prodiiſſet, inquiens: Lex noſtra tibi meos oculos præfinit, quibus formam tuam approbes, aliis velle videri formoſam, ſuſpicione non caret, Valerius *lib.6.cap.3.* Antiſtius, quod cum libertino cōfabulari vxorem vidiſſet. Val. *lib.6.cap.3.*

Verū eſt enim, inquit, Plutarchus, alias propter magna & aperta vitia mulieres a viris dimiſſas, ſed & occultæ quandoque moleſtiæ & morum diuerſitas aliis incognita, coniugum animos prorſus a ſe alienarunt. Paulus Æmilius amicis eum obiurgantibus, quod vxorem pudicam formoſam & fœcundam repudiaſſet, & cauſſam ſciſcitantibus, calceum protendens, nonne, inquit, hic elegans eſt, nonne nouus? Interim tamen nemo veſtrum ſcit, quo in loco pedem premat. Plutarchus.

§. 8. SVMMARIA.

1 *Sponſa impune apud veteres repudiabantur.*

2 *Cauſſa repudii.*

1 ET hæc renunciatio illa ætate & ſequenti honeſtatis ſpeciem habuit, & nemini ignominioſa aut dedecori fuit, vſque adeo vt † impune cuiuis nuncium remittere & ſponſam contemnere licuerit. Itaque nec infamia notatur qui ſponſam habet, ſi repudio miſſo aliam ſibi deſponderet. Non enim bina ſponſalia contraxiſſe eodem tempore videtur, diſſolutis nimirum per repudium prioribus ſponſalibus, hoc eſt, legitime, *l.1.& l.quid ergo ff.de his qui notantur infamia.* Ita Iulius Cæſar hortantibus militibus, vt Antonii priuignam duceret, eis morem geſſit, etſi alia ei deſponſa eſſet; quam tamen poſtea, cum ei aduerſarentur Antonius & Fuluia, repudiauit, & domum remiſit: Zonatas *lib. 2.* Et Cæſar Pompeio filiam Iuliam vxorem dedit, quæ tamen Seruilio Cępioni erat deſponſata; Suetonius, Dion. *lib.39.* Et Caligula eam quæ deſponſa erat accipit. Claudius Cæſar duas ſpōſas habuit, Æmiliam Lepidam Auguſti proneptem, & Liuiam Medullinam; vtramq; repudiauit. Et quidem poſteriorem ipſo die qui dictus erat nuptiis. Suetonius *in Claudio fol. 102.* Et Chremes qui Pamphilo ſe vxorem daturum promiſerat, renunciat conditioni, vbi comperit Pamphilum alibi amori deditum eſſe. *Act.1.Scen.1. And.* Imo poſterioribus ſeculis adeo frequentia fuerunt repudia & diuortia, vt a quibuſdam mulieribus non Conſulum, ſed maritorum numero annos computari Seneca *lib. 3. de beneſic.*

Digitized by Google

benefic. his verbis queratur: Num quid iam vlla repudio erubeſcit, poſtque illu-
ſtres quædam ac nobiles fœminæ non Conſulum numero, ſed maritorum an-
nos ſuos computant, & exeunt matrimonii cauſſa, nubunt repudii. Tam diu
iſtud timebatur, quam diu ratum erat. Idem notat Martialis *lib. 8. epigrammat.*

Iulia lex populis, ex quo Fauſtine renata eſt,
Atque intrare domos iuſſa pudicitia:
Aut minus, aut certe plus quam vigeſima lex eſt,
Et nubit decimo iam Theleſina viro.

Et hæc ſi cui dura & iniquitatis plena videantur, is cogitare debet, lege Mo-
ſis longe duriora permiſſa eſſe, nimirum diuortia inter maritum & vxorem,
etiamſi cauſſa nulla, vel illa ſaltem prætexeretur, quod non placeret. Iure Co-
dicis quod poſteriores Imperatores condiderunt, ſimiliter ſponſalibus renun-
ciare licuit, *l. 1. C. de ſponſalibus l. 2. C. de repudiis.* Harmenopulus *l. 1. ſi quis offi. de ri-
tu nuptiarum l. 3. l. vlt. de ſponſalib.* Sed in locum eius quod intereſt conſtituerunt
Imperatores Leo & Antoninus, vt qui ſine cauſſa renunciaret & legitimę eſſet
ætatis, arrhas duplicatas reſtitueret, minor ſimplices: quod ſi iuſtam renunci-
andi cauſſam alteruter habeat, hæc pœna ceſſat, *l. vltim. C. de ſponſalib. l. 1. C. ſi nu-
ptiæ ex reſcripto petantur.* Harmenopulus *tit. de arrhis ſponſalitiis.* Et hæc quidem
etiam in ſponſalibus, quæ verbis præſentis temporis conciperentur, locũ ha-
buiſſe dubium non eſt. Nam vt ſupra oſtendimus, diſtinctio illa ſponſaliorum
de præſenti & futuro, veteribus ignota fuit, cum ſponſalia verbis præſentis tẽ-
poris contraherentur. Itaque falluntur interpretes, qui exiſtimant *l. 1.* & alias
C. de ſponſalib. de futuro accipiendas exiſtimant, quaſi illis renunciare ſolum li-
cuerit, ſponſalibus autem de præſenti non licuerit. Rectius Græci hanc legem
accipiunt de veris ſponſalibus, hoc eſt, de præſenti, quod ea repudio diſſolui
poſſent. Ne tamen temere & ſine iudicio ſponſalia dirimerẽtur, renunciatio-
nes ſolemnes in vſum vitæ deductæ ſunt, quæ repudia appellantur, & verbis
ſolemnibus fiebant, vt paulo ante explicauimus. Interim tamen poſterioribus
ſeculis, hanc licentiam coarctatam fuiſſe, ex Græcis auctoribus colligere licet.
Nam niſi † iuſtę cauſſę ſubeſſent, id non licuiſſe exiſtimauerim. Cauſſæ autem 2
hæ referuntur ab Harmenopulo *lib. 4 t. 2.* turpes & luxorioſi mores. Item reli-
gionis diuerſitas. Item quod ea quæ ſunt viri, præſtare non poſſit, *& lib. 4. t. 1.*
Si ex alieno ſemine grauida eſſe deprehendatur. Item ſtatus & fortunæ imu-
tatio, vita monaſtica. Item quod res eius hypothecæ nomine obligatas, aut a-
licui muneri obſtrictas eſſe compertum ſit, *& leg. conſenſu C. de repudiis* alię enu-
merantur, ob quas matrimonia diſſolui poſſent. Quas & ipſas ad ſponſalia re-
ferendas eſſe nemini obſcurum eſt.

§. 9. SVMMARIVM.

Effectus repudii.

Effectus

Digitized by Google

Effectus repudii hic erat de Iure Romano, vt qui ſponſam aliam repudio alteri miſſo ſibi deſponderit, culpandus non ſit, neque infamia notandus. Nam quod legitime fit, pœnam non meretur. Aliud dicendum ſi quis, cum duabus ſponſalia contraxiſſet: nam hic infamia notabatur, *l.1.l.quid ergo, de his qui notantur infamia*. Deinde cum repudium nullum fieret, abſque contemptu eius qui repudiaretur, præſumendum eſt, mulierem poſt repudium vel diuortium inimicum fieri viro, idque quod, vt ille apud Terentium, inquit, cõtempta ſit, quod & Scholiaſtes *βασιλικῶν lib.* 49. monet *ad l.* 78. *cum in fundo. de iure dotium*. Ideoque ad teſtimonium in virum dicendum admittendum non eſſe, vel ſi admittatur, minus ei credendum, argumento eſt, *l.antepen. de probationib.* Mulier grauida repudiata, cum filium peperiſſet abſente marito, eumque ſpurium in actis profeſſa eſſet: Scæuola reſpondit, iratæ matris profeſſionem, neq; patriæ poteſtati, neque hereditati legitimæ obeſſe, ſed veritati locum ſuper fore, & in *l.29. vxorem de manumiſſ. teſtamento*, vxor prægnans filium quem peperiſſet expoſuit, *ex l.39. Cicero, de pœnis*, mulier prægnans poſt diuortium vim viſceribus intulit, ne iam inimico marito filium procrearet. Medea etiam a Iaſone repudiata liberos quos ex illo genuerat mactauit. Cicero *pro lege Manilia* & Iuſtinus. Atq; eam loquentem Libanius inducit his verbis: Expulſa ſum, contumelia affecta ſunt, nimis onerata ſum. Item vxorem duxit, cum ex me liberos haberet, me viua vidit nuptias. Feri Medea filios, macta filios Iaſonis, viri ſcelerati, impii patris, hoſpitis mali. Item, ſunt liberi omnium mortalium impiiſſimi, & vocatur pater. Hoc e filiis ſolatium, vna cum ipſa appellatione illi adimamus. Obſecro filii, ſub enſem venite, hic vos per me adigendus eſt. Bona forma, bona figura corporum, ſed patris imaginem referunt; id facit vt occidam lubentius. Hi quidem igitur mox iacebunt. Vnde colligitur, odium vxoris repudiatæ in maritum eſſe omnium maximum, vt quæ ſui vlciſcendi cauſſa, quid vis non tentent, & quas neque natura vel στοργὴ erga liberos, neq; nutricatio, neque vox aut forma a peccando abſterreat.

§.10. SVMMARIVM.

Repudio ſponſalia nulla hodie diſſoluuntur.

Etſi autem hodie multis de cauſſis ſponſalia ſolui poſſunt: tamen ex his quæ diximus conſtat, repudio non diſſolui ſponſalia. Nam eius renunciationis, vt quæ pro alterius arbitrio, altero inuito fiebat vſus nullus eſt: ſed iudex cauſſa cognita pronunciat, & ſua ſententia dirimit ſponſalia; idque ob eas cauſſas, quas poſtea ordine enumerabimus, niſi velis late omnem diremtionẽ ſponſaliorum, ex quacunque cauſſa nominare repudia. Ea tamen ſignificatione a veteribus hanc vocem vſurpatam non reperio, vt mirũ alicui videri poſſit, Theologos quoſdam noſtra ætate, libellos, quos de cauſſis nuptiarum ediderunt, nomine repudiorum & diuortiorum inſcribere voluiſſe. Itaque recte Friderici II. Regis Daniæ cõſtitutione cautum eſt, vt ſi quis in iudicio vel alibi libel-

Digitized by Google

libellum repudii remittat alteri, nihil agat: imo qui id fecerint & in eam rem cõſenſerint, a magiſtratu mulctandos eſſe, ut par eſt.

§. II. SVMMARIA.

1 *Sponſalia vera an vtriuſq; partis diſſenſu diſſolui poßint?*
2 *Fundamenta eorum quæ dirimi non poſſe ſtatuunt.*
3 *Fundamenta eorum qui dirimi poſſe ſtatuunt.*
4 *Auctoris opinio.*
5 *Inimicitiæ nullæ grauiores quam quæ ſunt inter coniuges.*
6 *Forma ſententiæ.*

HOc loco ſeſe offert quæſtio anceps de qua probabiliter in vtramq; partem diſputari poteſt: an vera ſponſalia vel † de præſenti, vt loquuntur, quibus verbis expreſſis & categorice coniugium promiſſum eſt, vtriuſque diſſenſu diſſolui & reſcindi poſſint, ſi vterque ſponſalibus renunciare paratus ſit? Et recepta multorum † eſt ſententia, ſponſalia dirimi poſſe, niſi ex cauſis quibus matrimonium ſoluitur. Rationes & argumenta quibus nituntur, hæc ſunt, I. quod Conſenſu conſtituatur matrimonium, is autem in ſponſalibus exprimitur. Itaque eo ipſo momento quo promiſſio de coniugio facta eſt, matrimonium, etſi non de facto, de iure tamen initum cenſetur. Quod ſi ita eſt, ſequitur non magis diſſolui poſſe ſponſalia, quam matrimonium conſummatum. Nam & hic locum habet dictum Chriſti. Quos Deus coniunxit homo non ſeparet.

II. Quod lex diuina ſponſam coniugem appellat *Deut. 22 & Matth. 1.* Angelus diuam virginem Ioſephi ἄκοιτιν nominat. Et iure diuino eadem pœna in eum, qui alterius ſponſam ſtuprauit, quæ in adulteros conſtituta eſt. *Deutero. 23.* Vnde liquet ſponſum & ſpõſam arctiſſimo vinculo colligatos, & quodammodo coniuges eſſe; & ita Lutherus ſentire videtur his verbis: Es iſt eben ſowol eine Ehe nach dem offentlichen Verlöbnüß / als nach der Hochzeit / darumb ſolte das geiſtliche Recht nicht geſtattet haben / daß eins das ander verlieſſe vnnd ins Cloſter lieſſe. Et idem: Wen zwey mit einander verlobt ſeyn / vnd es bey derſelben Verlöbnüß bleibt / daß keines das ander ſein Lebenlang kan verlaſſen / ꝛc.

Et quamuis quo ad executionem ſint ſponſalia: tamen reſpectu vinculi matrimonium eſſe vulgo ſentiunt Dd. Idque voluiſſe videntur authores iuris Canonici, *cap. penult. de ſponſalibus, & c. 3. licet, de ſponſa duorum.* Eodem ſpectant verba Philonis Iudæi, *libro de legib. ſpecialib.* Sponſalia non minus quam nuptias valere, quando in ſolenni amicorum cõuentu, viri & mulieris nomina inſcribuntur tabulis. Ideoque & apud Prophanos autores ſponſus & ſponſa coniuges nominantur, vt ſupra late explicatum eſt.

Tertia ratio hæc eſt, quod cum Deus author ſit coniugii, magna cum deliberatione ad id accedendum ſit, neque permittendum, vt is qui ſemel pure fidẽ dedit, nullo ſibi ad deliberandum ſpatio relicto, rurſus conſilium mutare, & coniugium Dei fœdus ludibrio habere liceat. Nam ſi, vt ait Simplicius, viliſſi-

Digitized by Google

marum rerum pactionibus non ſtare indecorum & nefas habetur, quaſi verita-te & fide,quib.omnia tranſiguntur rataq; permaneant,abrogata:an nõ iniquiſſimũ videbitur,pacta & conuenta de fœdere matrimonii ſanctiſſimo violare,ꝙ non à contrahentium,ſed à Dei authoritate & voluntate pendet? Itaq; recte Liuius *lib.9.*ſpõſiones & fœdera ſancta eſſe ait apud eos homines,apud quos iuxta diuinas religiones fides humana colitur.

3 Interim tamen † multa ſunt, quæ animum in diuerſa trahunt,& aliud hic ſtatuendum eſſe ſuadent.Et primo,quod in *c.2.de ſponſalib.* expreſſe ſancitur,eos q̃ pure & ſine omni exceptione fidem dederunt de matrimonio cõtrahendo,poſſe ſi ſe odiſſe cœperint, ſibi mutuo promiſſionem remittere, idq; tolerari debere,ne quis eam ducat, quam odit.Etquamuis Interpretes verba illius capitis ad ſponſalia de futuro reſtringenda cenſent, tamen planiora ſunt verba,quam vt interpretatione eludi poſſint.Nam fidem dare de coniugio eſt promittere coniugium. Vnde Medea Iaſonem procraſtinantem ac nuptias differentem apud Valerium Flaccum ita alloquitur:

Nec iam nunc regina loquor,ſceptriſq; relictis
Vota ſequor,ſerua hanc,profuga prior ipſe dediſti
Quam ſcis nempe fidem,Dii noſtris vocibus adſunt.

Et ſponſalia de præſenti nihil aliud ſunt,quam matrimonium promiſſum vel fides data de matrimonio pure & ſine omni conditione.Sed & ratio conſtitutionis,ne quis ſc.inuitus eam ducere cogatur, q̃ impenſe odit, non tantum ſponſalibus de futuro, ſed & veris ſpõſalibus vel de præſenti congruit.Item ꝙ ad inſtar ſocietatis contractę ſibi renunciare poſſint.Quod tamen non recte accommodari Durãd.ſcribit,& in eo Pontificẽ reprehẽdit *.lib.4 diſt.27.q.3.*Deinde vulgata iuris regula,omnis res per quaſcunq; cauſas naſcitur,per eaſdẽ diſſoluitur.Ergo & ſponſalia q̃ vtriuſq; cõſenſu conſtituuntur, vtriuſq; diſſenſu diſſolui poſſe videntur.Nã & propter ſolã obligationem mutuam, qua aſtringũtur coniuges, ſponſus & ſponſa dicuntur,ergo & obligationẽ ſibi remittere poſſunt, re adhuc integra,cum ſaltẽ ex ſponſione obligentur. Adde ꝙ iuramenta in fauorẽ alicui præſtita,ab eo remitti poſſunt.Panorm.*c.2 de ſponſal.*Poſtremo omniũ gentium legibus & inſtitutis renunciare ſponſalib.imo nuptiis conſummatis miſſo repudio licuiſſe, etiã altera parte inuita & repugnante, vel pſtatione eius ꝙ intereſt, à promiſſione liberari ex illis quæ paulo ante diſputata ſunt,planũ eſt. Ideoque etiã inter Chriſtianos tolerari poſſe videtur, ſi ſpõſalia inita vtriuſq; diſſenſu reſcindantur, præſertim ſi aliqua cauſſa probabilis ſubſit,q̃ iudicẽ impellat,vt ea diſſolui patiatur.Nã & iure Codicis matrimonium viri & mulieris mutuo diſſenſu dirimi poteſt.*l.ſi conſtante,C.de repud.Nouel.*23. Neq; n.Imperatores pactionẽ matrimonii indiſſolubilẽ exiſtimauerunt, anteq̃ ſponſa ducta mancipata & viro tradita eſſet.Et recte,ꝙ ſolus conſenſus ante publicã copulationẽ & coniũctionẽ nõ ſit integrũ matrimoniũ, de quo verba Chriſti accipienda ſunt: Quos Deus coniunxit,homo non ſeparet. Adde ꝙ liberrima coniugũ voluntate,& amore potius quã odio matrimonia coire & conciliari debeant.Nã & Deus vult

Digitized by Google

vt vnuſquiſq; coniugem ducat eo affectu & beneuolentia, qua Adamus Euam accepit:nimirũ vt in vnum hominẽ,& quidẽ Dei hominẽ coaleſcere poſſint. Ideoq; morib. & legibus introductũ eſt, vt & cõſenſus geminetur antequã partes cõiungantur, quo de vtriuſq; volũtate, & quidẽ firma & immutata cõſtare poſſit. Qui a.à pactione vel ſponſalib. diſcedere cupiunt,& quidẽ libera voluntate non cõſentiunt, imo diſſentiunt; ideo coniungendi non ſunt. Nec n. veriſimile eſt, eos in vnũ corpus coaleſcere poſſe q animis diſſident, cũ matrimonia coacta difficiles exitus habere ſoleãt, vt experientia omniũ temporũ teſtatur. Ideoque adhuc tolerari poſſe videtur, & à magiſtratu concedi, vt ſponſalia vel coniugiũ ꝓmiſſum, re integra, & antequã conuenerint, coniugũ voluntate diſſoluãtur. Neq; id cũ verbo Dei pugnare exiſtimauerim. Etſi n. magiſtratus & paſtorũ eſt, cauere, ne in ſanctiſſimo fœdere matrimonii promiſſiones & pacta violentur, neue homines cõiugio veluti ioco & ludo abutãtur, ſed vt fides data inuiolabiliter ſeruetur: tamen nuſquã ꝙ ſciã in ſacris literis traditũ eſt, ſola ſpõſalia ſiue ea futuri ſiue ꝓſentis tẽporis ſint, eſſe diuinã cõiunctionẽ, de qua Chriſtus loqtur: Quos Deus cõiunxit homo non ſeparet, etiamſi arctior ſit illa coniunctio, quã ſocietas contracta, aut duorũ pluriũve de aliis negotiis paciſcentiũ. Sed occurritur nobis ab iis qui ſpõſalia minime dirimenda exiſtimãt: ſolo cõſenſu in ſpõſalibus expreſſo conſtitui matrimoniũ, ideoq; reſcindi nõ poſſe. Reſpondeo, vox *cõſenſus* de eo accipiẽda eſt, qui in nuptiis vel fœdere nuptiali interuenit, & verbis, reb. ipſis & factis declarat̃, vt ſ. copioſe explicatũ, & ꝙ conſenſus in ſponſalibus matrimonium conſtituat, id ſecundũ quid, ſed non ſimpliciter intelligendum. Nã matrimoniũ quidẽ dicitur ſed improprie: ideoq; matrimoniũ promiſſum, pactum, futurum, ſperatum, initiatũ vocarunt veteres, vt ſ. *cap.* 2. latiſſime explicatum eſt, Melanchton initium matrimonii. Vnde & ſpõſa in quibuſdam pro vxore cenſetur, & ſponſus pro marito, etiãſi reuera non ſint, ſed ita nominãtur propter promiſſionẽ factã, & ſpẽ futuri coniugii, & appellatione matrimonii recte & proprie loquendo, non venit matrimoniũ factum ſeu initiatum, ſed conſummatum benedictione, traditione & deductione in domũ mariti. *c. ex publico de conuerſ. coniug.* vbi Pontifex verba Chriſti, vxorẽ non niſi ob cauſſam fornicationis dimittendã, intelligẽda eſſe ſcribit de his, quorũ matrimoniũ carnali copula eſt conſummatũ. Itẽ verba Chriſti, quos Deus coniunxit, homo non ſeparet, *Matth.* 19. nõ de nudis ſponſalib. ſed de iis qui cõſummato matrimonio in vnũ corpus coaluerũt, accipienda eſſe. *c. ſunt q. 27. q. 2. traditur.* Et recte; nã Chriſtus nõ de repudio ſpõſę, ſed de diuortio vxoris, q̃ marito cõiuncta erat, rogabat & ad id reſpõdit. dieſer ſpruch gebet eigentlich auff die jenigẽ die bereits beyeinander ſitzẽ in der Ehe. Luther⁹. Huc facit illud Tertulliani ſ. etiam allegatũ: vbi duo in vnã carnẽ efficiuntur per matrimonii nexũ, caro ex carne, & os ex oſſibus, vocatur ſecundũ originẽ mulier eius, & ex eius ſubſtãtia incipit facta vxor. Et *c. vlt. de coniugio leproſorum.* Antequã viro mulier tradatur non eſt conſummatum matrimonium, nam & ad verum matrimonium requiritur, vt mulier à *κυρίοις*

deſpondeatur, & poſtea ſubſecuta benedictione ſponſo in nuptiis à paranymphis tradatur *c. aliter 3. q. 5. & in c. noſtrates, eadem queſt.* dicitur, vt ſit matrimonium requiri bina fœdera, ſponſalitia nimirum & nuptialia. Idem traditur *in c. cum ſocietatis, & in c. q̃ autẽ 27. q. 2.* & additur: qui vero mulieri extraneę fœdere nuptiali non eſt mixtus, per nuda ſponſionis verba, quo pacto in vnam poſſit coaleſcere carnem ſe non videre. Vnde Ambroſius, ſi quis, inquit, deſponſata & tradita rite vtatur, coniugium appellatur. *27. q. 2.* Item puellam alteri deſponſatam alter ducere poteſt, niſi domum deducta cum ſponſo ſuo velata & benedicta ſit. Nam ea diſceſſione violatur benedictio quam nupturæ ſacerdos imponit. *27. q. 2. c. lex illa §. final cum c. de coniugali.* Quid quod & Alexius Comnenus & ante eum Leo Imperator ſtatuit, ſponſalia per ſe vim vel effectum nuptiarum non habere, niſi accedat ſacra benedictio. Nam ea accedente ſponſalia Dei authoritate firmari vt recte de iis dici poſſit, id vinculum non tantum à contrahẽtium conſenſu pendere, ſed à Dei vtrumq; veluti ſua manu copulantis authoritate. Ideoq; hæc ſponſalia ſacra benedictione & traditione firmata, minime diſſolui debere, q̃ verum ſint matrimonium. Reliqua ſponſalia in quib. inſtrumẽta ſunt edita, ſed nondum definitum tempus benedictioni, nec benedictione ſubſecuta non habere vim & efficaciã matrimonii, ſed vt aliæ conuentiones ſtipulationibus firmatæ, ſuos habere effectus. Harmenopul. *lib. 4. T. 1.* Conuentiones autem ſeu pacta vtriuſque libero conſenſu reſcindi poſſunt. Vnde efficitur & ſponſalia eadem ratione diſſolui poſſe, ſi vtriq; viſum fuerit. Quid quod etiam ſponſalia iure ciuili altera parte inuita reſcindantur, ita tamen, vt arrhas duplicatas ſoluat is, qui nubere recuſat, vt ſupra late oſtendimus. Deinde ſecundum communem vſum loquendi, is qui coniugium promiſit, ſponſus appellatur, nõ maritus, maritus vero tum demum, vbi ei vxor tradita & ducta eſt. *c. genuit, 27. q. 2. & c. decreta 27. q. 2.* traditur, ſponſam poſſe ſacrum ordinem, etiam ſponſo diſſentiente ſuſcipere, quod matrimonio conſummato ei non licet. Vnde colligit Gregorius, inter ſponſum & ſponſam non eſſe matrimonium. Et nos in eam ſententiam plura congeſſimus *cap. 5.* nimirum, quod ſponſalibus fundamenta matrimonii iaciantur, & quod Tertullianus ſponſalia quodammodo eſſe matrimonium; ſed tamen inter *quodammodo*, & *verum* ſatis intereſſe ſcribit. Verba Tertulliani de velandis virginibus hæc ſunt. Deſponſata *quodammodo* nupta eſt, & tamen inter *quodammodo* & *verum*, ſatis intereſt. Quas differentias nos collegimus & ob oculos poſuimus, vt quiuis facile perſpicere poſſit, quibus in rebus ſponſalia nuptias imitentur, & in quibus ab illis diſcrepent. Et vt demus ſponſalia de præſenti matrimonium pactum ſeu initiatum conſtituere, hinc tamen non efficitur eoſdem effectus illi qui matrimonio conſummato, tribuendos eſſe. Nam vulgo dicitur, ſimile non eſt idem. Quare & † in hac diſputatione propoſita ita concludendum cenſeo, ſponſalia rite & verbis coniugii promiſſionem continentibus, conſtituta, diſſoluenda non eſſe, neque partibus diſſolutionem molientibus facile iudicem aſſentiri, neq; ad eam rem propenſum

4 dos eſſe.

eſſe,

eſſe: Imo ſummo ſtudio eniti & reconciliationi ſtudere, & eos commone[illegible]re debere, & quod fidem datam in fœdere tam ſancto violare turpe ſit, & aduerſus Deum contumelioſum, præſertim illis qui iure diuino coniuges ſunt, & nominantur. Quod ſi ne tum quidem monitionibus & ſanioribus conſiliis locum relinquant, grauiter culpandos & reprehendendos exiſtimauerim, additis comminationibus & exaggeratione pœnarum quæ eos manent, qui coniugium pro deridiculo & delectamento habent. Atque ſi ne hic quicquam proficiat æquus iudex vel Eccleſiæ miniſter, & capitales inter eos ſint inimicitiæ, odiumque ita radices egerit, vt eius reconciliandi nulla ſpes ſit reliqua, vel aliæ cauſſæ grauiſſimæ incidant, & res non leuis momenti pateſiant, quæ antea latebant, ex quibus nihil aliud quam perpetuum inter coniuges exſpectandum ſit diſſidium, & coniugium infeliciſſimum (veluti ſuſpiciones non leues ſtupri à virgine commiſſi, vel infamia alterutrius, vel quod cum alter alteram locupletem exiſtimarent, vterque Codro pauperior ſit) exiſtimauerim, abſque conſcientiæ ſcrupulo iudicem poſſe permittere & tolerare, vt reſcindatur contractus veluti inchoatus & imperfectus: ita tamen vt iuſtas pœnas luant fidei non ſeruatæ, ratione fortunarum & conditionis. Quam ego ſententiam Græcos probaſſe & ſecutos eſſe video. Harmenop. *lib.3.T.4.* niſi acceſſerit benedictio, quæ in nuptiis fieri ſolet, non prohiberi inuicem à ſe diſcedere, qui contraxerunt, ex conſtitutione Leonis & Alexii. Nec ab his diſſentire videtur Bonauentura *diſtinct.37.lib.4.q.3.* qui ex Huguitione refert hunc modum, quo ſibi mutuo promiſſionem de coniugio remittunt, licitum non eſſe, eo quod ſine peccato non fiat, præſertim ſi acceſſerit iuramentum. Sed tamen Eccleſiam, ne quid deterius eueniat, ex coactis nuptiis tanquam minus malum id tolerare & permittere, & maxime ſi fiat, ex licita & probabili cauſſa, veluti ſi animi ſint exulcerati, & verendum ſit diſſidium perpetuum.

Idque præſumunt leges. Nam vt amor maior nullus eſt, quam inter maritũ & vxorem, teſte Artemidoro, ita † inimicitiæ nullæ grauiores, neque capitaliores ſunt quam inter coniuges, vbi ſemel radices egerint. 5
Bodinus *de Repub.lib.1.c.3.* Cuius rei teſtis eſt hiſtoria. Romæ vno & eodem tempore 170. mulieres capitali ſupplicio affectæ fuerunt, quæ maritos ſuos clam veneno interemerant, idque iudicio cuiuſdam ancillæ. Hiſtoria extat apud Liuium *lib.8* & Valerium Maximum *lib.2.* & nos ea de re ſupra *cap.6.* ex Procopio. Quod & Durandus ſequitur *lib.4.diſtinct.27 q.3.* Sed tamen ne impune diſcedant, & fœdus ſponſaliorum dirimant, magiſtratus erit curare, & in vtrunque mulcta pecuniaria vel alia animaduertere. Idque pietati & rationi eſt conſentaneum, vt in eos qui vinculum illud & fœdus ſanctiſſimum pro delectamento & luſu habent, exemplum edatur, quo deinceps alii moniti diſcant fidem datam ſeruandam, & matrimonium reuerenter habendum eſſe. Mecum ſentit Nicolaus Hemmingius Danus *in libell. de repudiis matrimonio & diuortiis.* Neq; ab his diſſentire videtur Lutherus *in libello* Von Eheſachen. § Deßgleichen iſt auch zu antworten/ wo ſichs begebe/

daß zwiſchen den verlobten Perſonen ein Vneinigkeit vñ Feindſchafft entſtünde/ daß ſie niemand verſühnen könd. *& fol 382.*his verbis: Wie deñ auch noch wol zurahten were/wenn weltliche Obrigkeit ſolches wolte ordnen/ vmb etlicher ſeltzamen/ eigenſinnigen/ ſtörrigen Köpffe willen/die nichts vberal leyden können/vnd gar nicht zum ehlichen Leben dienen/ man lieſſe ſich ſcheiden/ denn mañ kañ doch nicht anders regiren vmb der Leuthe Boßheit willen/ man muß offt etwas nachlaſſen. Et Bodinus etiam diuortia ea de cauſſa hodie permittenda eſſe tradit. *lib. 1.cap.3.de Repub* Itaq; hanc ſententiam tanquam æquiorem retinendam cenſeo, quam etiam Bucero probari video *in tractatu de regno Chriſti,cap.19.* vbi tandem concludit ab officio principum non eſſe alienum facere facultatem ſponſis à promiſſo matrimonio recedendi,ob honeſtas & iuſtas cauſſas,maxime cum res integra eſt,& concubitus non acceſſit. Sicut enim,inquit,matrimonium verum non eſt inter eos, qui non conueniunt vera animorum conſenſione, pios principes & hoc maxime ſpectare conuenit atque procurare, vt nulla apud ſubditos eorum matrimonia ſine hoc conſenſu & amore connectantur. Witteber-
6 genſes contrariam † pronunciant,hac ſententia.

Dieweil auß ewrem/ auch gedachten N. N. Schreiben ſelbſt ſo viel erſcheinet/ dz er ſich erſtlich mit Jungfraw N. ehelichen verlobt/ ob ſie deñ wol beyde für euch vnd ewren Theologen ſich derohalben vertragen/ daß eins dem andern ſeiner Gelegenheit nach/mit einem andern zuverehelichen bewilliget vnnd nachgelaſſen/ ſo haben auch ſie doch beyde ohn zu Recht vnnd erheblichen Vrſachen/deren in ewrem vnd ſeinem Bericht keine angezogen/ ſolches nicht thun mögen/ Derhalben auch N. zuvor vnnd ehe er auß beſtendiger Vrſachen von dem ehegelübnüß/ ſo er mit genandten Jungfrawen N. gehalten/ gebührlicher weiß loß gezehlet/ ſich mit einer andern ehelichen zuvorloben billich nicht verſtattet noch nachgelaſſen wirdt: Von Rechts wegen.2c.

§.12. SVMMARIA.

1 *Sponſalia de futuro mutuo diſſenſu diſſolui poſſunt.*
2 *Etiam ſi iuramento firmata.*

1 SPonſalia † quæ de futuro vocant,vtriuſque conſenſu diſſolui poſſe,omnium interpretum conſentientes ſunt ſententiæ; idq; iuxta *c. 2.in verbis ſi ſibi inuicē remittant*,quod eo reſtringunt. Panormitan.& Felinus,idque ad inſtar aliorum contractuum,cum nihil tam naturale ſit, quam vt vnaquæq; res eodem genere vinculi diſſoluatur,quo colligata eſt.*l.nihil,de reg.iur.* Quod vſq; adeo verum eſ-
2 ſe cenſent,vt † etſi ſponſalia iuramento contrahentium firmata ſint,nihilominus mutuo diſſenſu diſſolui poſſint,ꝙ alter alteri iuſiurandum remittere poſſit. Nā iuramenta in fauorē alicuius pſtita ab eo remitti poſſunt. Panor. *c.2.de ſpōſal.* Didacus *c.5.* Et hæc recte dici exiſtimo,niſi concubitus acceſſerit. Nam hoc caſu matrimonium conſummatum cenſetur,quod nulla ratione diſſolui poteſt.

§.13.

Digitized by Google

§.13. SVMMARIA.

1 *Tranſigere de ſponſalibus an partes poſſint & quatenus.*
2 *Tranſactionum de ſponſalibus initarum exempla ex hiſtoriis petita.*

HVic affinis eſt quæſtio, an de † ſponſalibus tranſigere poſſint partes, ita vt alter alteri obligationem promiſſam remittat, pecuniæ ſumma aliqua numerata, vel alia de cauſſa. Et quiuis nundinatio quædã videtur eſſe, q̃ in fœdere iſto ſanctiſſimo minime ſit ferenda, tamen ſi adeo exulcerati ſint animi eorum, qui ſponſalia contraxerunt, vel ſaltẽ alterutrius, vt ſpes reconciliationis nulla ſit reliqua, & vterq; cupiat à pactione diſcedere, ita tamẽ vt alteri certa quædã pecuniæ ſumma ſoluatur, exiſtimauerim tolerari poſſe tranſactionẽ: ita & cõpromitti poſſe de ſpõſalib. exiſtimauerim, nõ de matrimonio *conſ. matrim. 62.* Et cur ſic ſentiam ratio eſt, quod olim is qui ſine cauſſa vxorẽ accipere aut nubere nolebat, ad id ꝙ intereſt condemnabatur: qua de re paulo ante *cap. 12.* Et ꝙ Accurſius tradit, ex ea ſtipulatione agi poſſe, cum ſit rei honeſtæ ſtipulatio. *l. 1. de ſponſalib.* Is autem cui actio ad id ꝙ intereſt datur, ſuper ea re trãſigere poteſt, *l. de quocunq; C. de trãſactionib.* Huc facit quod iure Codicis, arrhas pœnæ nomine duplicatas reddere tenetur, qui nuptias implere recuſat. Et ꝙ pœna in ſponſalib. adiecta ex conſtitutione Leonis & Alexii Comneni debeatur. Qua de re s. Nec his obſtat, ꝙ de matrimonio tranſigere non liceat *c. fin. de tranſactionibus.* Nam id de matrimonio vero ſeu conſummato accipiendũ eſſe, interpres tradit, nõ de ſponſalibus, q̃ quibuſcunq; verbis cõcipiantur, verũ non ſunt matrimoniũ, ſed multis paraſangis ab eo diſtãt, vt ex differentiis ſupra *c. 4.* enumeratis liquet. Interim tamen, qui ſine cauſſa vxorem ducere, vel quæ nubere non vult, coercendũ exiſtimauerim à magiſtratu; vel mulcta pecuniaria, ſi diues ſit, vel carcere aliaue pœna, ſi tenuioris ſit fortunæ. Et hæc quidem tranſactio eo facilius admittenda & toleranda eſt, vbi lis de ſponſalibus pendet, & alteruter ea contracta vel rite contracta eſſe negat, & nondum conſtat, quis rei ſit exitus futurus. Nã tunc tolerari poſſe cenſeo, vt ſuper re dubia & incerta potius inter ſe tranſigant, quam in litem ambiguam deſcendant, vt verbis Petronii Arbitri vtar. Verbi gratia. Puella vitiata affirmat, ſibi fidem de coniugio datam ab eo, qui illi vitium intulit. Vir negat. Iudex ſeſe interponit, & vt de re dubia tranſigant hortatur. Puella incertum litis euentũ metuens paciſcitur cum viro, qui illi dotem illam quã pater dare potuiſſet, vel ſummam aliquã pecuniæ propter virginitatẽ amiſſam, & alimenta ſoboli promittit, dubiũ non eſt, quin hæc tranſactio ſalua conſcientia partis & iudicis tolerari poſſit. Tranſactionis eiuſmodi formula extat apud Beuſtium *nu. 29. & in libris formulariorum vbiq;.* Et eiuſmodi tranſactiones † de pactis nuptiis ſeu ſponſalibus quotidie in Repub frequentari videmus, etiam inter viros principes. Ita tranſactum fuit opera Comitis Palatini & Heluetiorum inter Imperatorem Maximilianum, & Regem Galliæ Carolũ Octauum de ſponſalib. Maximiliani, cui Ducis Britanniæ filia deſponſa erat; neque deſponſa tantum

ſed

Item, vix ſum apud me, ita animus commotus eſt metu. *Inſtantis* dicit Iureconſultus, quia ea quæ remota ſunt, non ita timemus, neque enim ea mentem perturbant. Vnde Auguſtinus: Nemo futurorum metum cogitat. Idque experientia notum eſt. Nam nobis moriendum eſſe ſciunt. Interim tamẽ mortem, quia remota eſſe videtur, non pertimeſcimus. *Futuri periculi* dicit, quod nondum præteriit periculum, ſed imminet, ſeu inſtat. Ariſtoteles *libr. 2. Rhetoricorum ad Theodecten cap. 5.* Conſtantem virum Didacus interpretatur prudentem, qui ſciat eligere minus malum ob maioris mali periculum euitandum; quod non placet. Ego conſtantẽ reſpectu formidoloſi ſeu meticuloſi exiſtimauerim dici, hoc eſt, qui non ad quemuis ſtrepitum expaueſcat, ſed ad periculum mortis, amiſſionis bonorum. Quemadmodum exemplis panum faciemus, de tribuno plebis & Regulo.

§. 15. SVMMARIA.

1 *Metus alius iuſtus, alius leuis.*
2 *Metus iuſtus quis exemplis declaratur.*
3 *Metus an parentibus vel liberis inferatur nihil intereſt.*
4 *Metus ratione ſexus æſtimatur an iuſtus vel vanus.*

METus autem alius † iuſtus eſt alius leuis vel vanus, quem Græci ἄδιον δέος 1
nominant. Homer. ἄδιον δέος δέδοικας *Iliad. θ.* hoc eſt, non timenda times: parœmia de formidoloſis qui ad folii ſtrepitum expaueſcunt & quaſi panico timore aguntur. Iuſtus metus eſt, qui in conſtantem virum cadit, hoc eſt, mortis 2
cruciatus corporis, tormentorum, amiſſionis bonorum, de quibus hunc verſum recitat Durandus & Bonauentura,

Stupri, ſiue ſtatus verberis atq; necis.

l. interpoſitas, C. de tranſactionibus. Item ſeruitutis & ſtupri qualem deſcribit Martialis *lib Epigram.*

Quid ſi me tonſor cum ſtricta nouacula ſupra eſt,
Tunc libertatem diuitiaſq; roget.
Promittam, nec enim rogat illo tempore tonſor,
Latro rogat, res eſt imperioſa timor.
Sed fuerit curua cum tuta nouacula theca,
Frangam tonſoris crura manuſq; ſimul.

Talis fuit metus illatus Tribuno plebis à Manlio adoleſcẽte, qui ſtricto gladio quem abſconderat, Tribunum inuaſit, & iurare coegit, eum à patris ſui Torquati accuſatione receſſurum, quod ille promiſit. Atq; ita factum eſt, ne Torquatus cauſſam diceret. Valerius Maxim. Liuius *lib. 7.* Plinius *de viris illuſtrib.* Ita Regulo metus illatus fuit maximus & conſtans. Nam ei capto, Carthaginenſes tantum cibi præbebant, quantum ad vitam ſuſtentãdam eſſet neceſſarium. Interim continenter elephantum ad eum adducebant, à quo exterritus neque animo neque corpore quieſcebat, idq; ea de cauſſa, quod ille paulo ante victoria elatus, Romam literas dederat, quibus gloriabatur, ſe metu obſignatas ha-

bere Carthaginis portas. Zonaras *Tom. 2.* Simile exemplum eſt apud Plutarchũ
in Pyrrho. Pyrrhus Fabricium corrumpere conatus, cum aurum accipere recuſaſ-
ſet, poſtridie eum, qui elephantũ nunq̃ vidiſſet, terrere volens, iuſſit, vt maxim'
elephantorum poſt aulæum conſtitu.eretur, vbi iterum congreſſi eſſent. Idq; fa-
ctum eſt. Dato ſigno & ſublato aulæo, bellua proboſcidem ſupra caput Fabricii
extulit, & terribilem vocem edidit. Fabricius vero, nihil territus, & ſubridens:
Neq; heri, inquit, me aurum, neq; hodie bellua, me mouit. Etſi autem Fabricius
nihil motus eſt, tamen metus fuit, qui in conſtãtem virũ caderet. Sed & amiſſio
bonorum vel maioris partis, iuſtum metum, qui in conſtantem virum cadit, in-
ducit. Nam & iactura bonorum noſtrorum quæſtioni de ſtatu conferri & æqui-
parari ſolet. *l. athletas, de excuſat. tuto.* Didac. *fol. 46. n. 18.* Nam bona ſeu patrimoni-
um vita hominis cenſetur. Vnde Heſiodus: Pecunia eſt anima miſeris mortalib.
Eraſmus *in prouerbio Anima & vita.* Et apud Græcos dictio *βίος* vitã & facultates
quibus viuimus ſignificat, vt ex Euangelio *Luc. c. 15.* conſtat, vbi & Eraſmus no-
tat. Metum a. ab homine inferri oportet. Nam ſi caſu fortuito vel diuinitus is in-
cutiatur pro nullo habendus eſt, neq; impedit, quo minus fides data ſeruãda ſit:
vt ſi quis matrimonium mulieri promiſit in diſcrimine mortis, belli vel naufra-
gii conſtitutus, id ea de cauſſa non erit irritũ aut nullum, ꝙ timore eius periculi
initum ſit. Nam is metus ad illum actũ illatus non fuit, argumento text. *in c. ſicut,
de reg. iur.* Abb. *c. 2. de his quæ vi.* Didac. *2. part. c. 3. n. 16.* text. *c. 2. de his quæ vi.* Bald. *lib.
1. in fin. quod metus cauſſa.* Exemplum ſeu ſpecies facti apud Pauſaniam extat. Te-
meſſenſes in Sicilia quo peſtem effugerent, Pythici Apollinis reſponſo deuoue-
re quotannis virginem vnam, quæ formoſiſſima eſſet, iuſſi ſunt. Cum forte Eu-
thymus Temeſſam veniſſet, eo tempore quo ſolenne numini ſacrum fiebat, in
templum ſe intromitti poſtulauit. Ibi virginem conſpicatum, primo miſericor-
dia commotum, deinde etiam amore incẽſum, ac puellam quidem, ſi ab eo ſer-
uata eſſet, ſe in eius manum conuenturã fidem dediſſe. Armis igitur captis cum
genio congreſſum, illum victum mœnibus & agro cõceſſiſſe, ſublatumq; prorſ-
ſus, & hominum cœtu in mare ſe demerſiſſe, virginem autẽ Euthymo nupſiſſe,
fuiſſeq; in illa ciuitate maxime illuſtres nuptias, vt quæ illa calamitate liberata
eſſet. Hic virgo metum nullũ prætexere potuit, etiamſi metu adacta Euthymo
de coniugio fidem dediſſet. Nihil autẽ intereſt, vtrũ liberis metus inferatur, vt
hac ratione parentes metu coacti conſenſerint, quo vitã liberorũ redimerẽt, an
vero parentib. Idq; duob. modis accidere poteſt, vel vt ipſi in metu mortis exi-
ſtentes ꝓmiſerint, ſe filiã daturũ ei, qui mortẽ minitatur, vel vt eorũ periculo &
cruciatu liberi examinati & conſternati conſentiant. Veluti ſi quis puellæ mini-
tetur, ſe patrẽ eius occiſurũ, niſi illa nuptiis cõſentiat, ꝙ periculũ iudicatur libe-
rorum eſſe proprium. *l. iſte quidem de tranſacti. § fin. quod met. cauſ.* cum parentes ſe
malint cruciari, quam liberos, cum nullus affectus ſit, qui paternum vincat. Re-
fert Dion de filio Q. Ciceronis, qui frater fuit M. Tullii Ciceronis, eum patrem
ſuum cum proſcriptus eſſet diu occultaſſe, ne proderetur, & quamuis tormẽtis
ſubiectus

ſubiectus eſſet, patrem prodere noluiſſe, neq; quicq̃ enunciaſſe. Quod cũ Q. Cicero intellexiſſet, στοργῇ & affectione, qua filium proſequeretur, ductus, & ꝙ ſuo corpore mallet ſupplicium ſuſtinere, q̃ filiũ cruciari, in publicum prodiit, & ſeipſum occiſorib. exhibuit. Vnde recte Dd. concludunt idem ſtatuendũ de metu, qui nobis infertur, & de eo, q̃ liberis noſtris & vxori incutitur, Angel. *in ſumma.* Metũ autẽ † etiam ratione ſexus æſtimare oportet, vt iuſtus vel vanus cenſeatur. 4 Nam minor metus mulieres excuſat q̃ viros, ꝙ formidoloſæ ſint, *in c. cum locũ, de ſponſalib.* quam veluti ſingularem ſequuntur Panormitanus & alii, quos recẽſet Tiraquellus *l. nona cõnubiali concl. 1. par. 9. n. 160.* Nã fœminæ viris ſunt timidiores, minuſue audent; idq; experiẽtia notum eſt. Plato *lib. 7. de legib.* Xenophon *in Oeconomico.* & Ariſtoteles, cuius etiam rationem Seneca reddit his verbis.

Mulier natura cui —— - malo
Animum ad nocendum pectus inſtruit dolis.
Sed vim negauit, vt ne inexpugnabilis eſſet:
Sed agras frangeret vires timor.

Idque etiam in animalibus obtinere notat Tiraquellus, qui plura hac de re congeſſit. Vnde ſi quis mulieri veſtem detrahat & minitetur, ſe eam domo nudam eiecturum, iuſtus metus is cenſebitur. Bald. Itaq; ſumma contumelia illata fuit vxori Candaulis quam nudam Gygi maritus monſtrauit. Nam mulier exuta veſte verecundiam pariter exuit, Herodotus. Nam etiam probrum eſt virum conſpici nudum.

§. 16. SVMMARIA.

1 *Minæ ſolæ verbis expreſſæ, an iuſtum metum inferant.*
2 *Metus iuſtus terror armorum.*

SEd an † ſolæ minæ verbis expreſſæ iuſtum metum inferant quæritur? Et hic 1 perſonas ſpectãdas cenſeo, à quib. minæ proferũtur. Nam ſi Princeps vel aliꝰ q̃ minas facillime & probabiliter poteſt exequi, id ꝙ minatur, metum carceris, amiſſionem bonorum vel tormẽtorum incuſſerit, iuſtus metus erit. *l. 3. ex quibus cauſis maio.* Alexand. *conſ. 156 & 99* Bonauentura *diſtinct. 29. q. 1.* Aliud dicendum ſi minitetur iacturam 100. aureorum Princeps vel alius. Nam hic iuſtus metus non eſt. Nam potius iacturam 100. aureorum facere debuiſſet, quam pati eam ſibi deſponderi, quam odit. Iaſon *l. Titia de verb. obligation.* Sed & † terror armo- 2 rum iuſtus metus dicitur, etiamſi illis quis vſus non ſit. *l. 3. §. qui armati, de vi & vi armata. conſil. matrim. 21.* vel etiam ea depoſuerit.

§. 17. SVMMARIVM.

Metus à quo inferatur perinde eſt.

PErinde autem eſt, à quo metus inferatur. Nã ſiue magiſtratus, ſiue priuatus vi aliquam cogat, vt nuptias promittat, quicquid eius cauſſa factum eſt, id

Digitized by Google

pro nihilo habendum eſt Exemplum eſt apud Boccatium *Nouel.93.* Idem dicendum ſi vel parentes vel fratres vim inferant, liberis vel ſororibus.

§.18. SVMMARIA.

1 *Minæ parentum an iuſtum metum inferant.*

2 *Minæ parentum idem operantur quod metus verus.*

1 SEd an minæ parentum † (nam de verberibus dubium non eſt, Bartol. *l.1.§.quæ onerandæ, ff.qua rerum actio non datur*) iuſtum metum inducant, ita vt ſponſalia contracta metu nulla ſint? Exiſtimauerim id ex oratione & verbis, quib. vſi ſint parentes, & minis ſtatuendum. Nam ſi moderatæ ſint minæ paternæ, rata erunt ſponſalia Sin vero atroces & graues, veluti ſe eas exhæredaturos vel abdicaturos, aut verberaturos, vel aliũ corporis cruciatum minitentur, iuſtum metũ exiſtimauerim, qui in hominem conſtantem cadat, & matrimoniũ impediat. *l.nec filium, l.ſi pat.de rit.nupt.* idq; in filiabus imprimis locum habere. Panorm. *c.veniẽs.1.de ſponſalib.* Recte Eraſmus. In coercendæ pueritiæ laſciuia, valeat parẽtum ſeueritas vſq; ad verbera, in negotio matrimonii perſuaſioni laus eſto, coactioni nequaquã. Iaſon. *l Titia de verb.oblig.* minarum qualitatem cõſiderandam, & naturam parentum recte ſcripſit Minor n. metus mulierẽ excuſat, q̃ maſculum, ꝙ formidoloſiores ſint, vt ſupra explicatum eſt. Aliud dicendum, ſi filius vel filia pudore & reuerentia q̃ parentib. debet, ducta, & ne patrem offendat, neue ad irã indignationemq; prouocet, ſponſalib. conſentiat, cũ tamen à ſponſo abhorreat. Neq; n. is ſeſe excuſare & extricare poteſt, ꝙ metu coactus fidẽ dederit, cũ fuerit *ἀδεὲς δέος* non talis qui in hominẽ conſtantem cadit. Quod & Panor. tradidit *d c.veniens, n.5.* Vnde & ſponſalia per parẽtes filii nomine cõtracta eo præſente & tacente valent, niſi conſtet, filiũ filiãue ob reuerentiam & metum tacuiſſe & annuiſſe. Panorm. *c.nonne de præſumpt.* Quod tamen ita accipiendum eſt, ſi metus ille cum reuerentia coniunctus iuſtus ſit, h.e. qui in conſtãtem virum cadat, veluti ſi fuſtuario, verberibus vel minis atrocibus, abdicatione vel exhæredatione eos crucient, & vexent, *l.ſi patre, & ibi gloſſa, de ſponſalib.* Didacus *de ſpon-*
2 *ſalib.part.2.c.3.* communem † refert, vnde ſentiunt Dd. minas parentum idem operari & efficere quod metum verum. *l.1.§ quæ onerandæ.* & ibi Bartol. *quarum rerum actio non datur, & in l.interpoſita, C.de tranſactionib.l ſi per impreſſionem, C.quod metus cauſſa.* Nam ſæpe comperi, puellas quæ cum fidem dediſſent, tamen ſponſalia hoc prætextu infirmare conabantur, cũ tamen metus indicia nulla eſſent. Quare autem hęc ita legibus conſtituta ſint, minime obſcurum eſt, ꝙ ſcil. matrimonia liberrima voluntate & amore potius, q̃ odio conciliari oporteat. Amor autem amore elicitur, probitate fide, non extorquetur violentia. Nam Deus ita creauit marem & fœminam, vt coniunctionis deſiderio, & appetitu teneantur. Et appetitus ille amorq; nuptialis, natura inſitus eſt hominib. Qua de cauſſa & amor ille inter ſponſum & ſponſam in ſacris literis ſubinde inculcatur & prædicatur, tanquam ſymbolũ Chriſti & Eccleſiæ, cui nihil magis q̃ metus vis & alia moleſtia aduerſatur. Nam conſenſus liber eſſe non poteſt, neq; cum iudicio adhibe-

Digitized by Google

hiberi, vbi animus metu cõmotus eſt, præcipue vero cadens in ætatẽ adoleſcentis teneram, aut in puellam præter ætatẽ & ſexu imbecillem. Imo metu cõſternatus, furere quodámodo videtur. Furioſi autẽ nulla voluntas eſt. Quo ſpectat illud Terentii, vix apud me ſum recte. Idq; Seneca *lib. 6. moralium quaſt.* recte explicat. Nam ꝙ aliquot inſanis attonitiſq; ſimiles diſcurrere fecit metus, qui exercuit mentes, vbi priuatus ac modicus eſt. Quid vbi publice terret, vbi cadunt populi, vrbes opprimuntur, terra concutitur, quod & animis libentiſſimis conuenire cupiunt, mirũ eſt animos inter dolorẽ & metũ deſtitutos aberraſſe. Non eſt facile inter magna mala non deſipere. Itaq; leuiſſima fere ingenia in tantum venere formidinis, vt ſibi exciderent. Nemo quidẽ ſine aliqua iactura ſanitatis expauit, ſimiliſq; furẽti quisquis timet, ſed alios cito timor ſibi reddit, alios vehementius perturbat, & in dementiam trãsfert. Inde inter bella errauere Lymphatici, nec vſquã plura exempla vaticinantiũ reperies, q̃ vbi formido religione mixta mentes percuſſit, &c. Et metus omnium grauiſſimum eſt ſupplicium, & inter omnes res horribiles maximo terrore animos percellit, vt eleganter apud Xenophontem Cyrus diſſerit *lib. 3. παιδαγωγείας.* Deinde vt plane furere non videatur, qui metu coactus promiſit, tamen ius præſumit nuptias ſibi cordi nõ eſſe, quas promit. Bonauentur. *diſt. 29. q. 1.* Poſtremo ꝙ nuptiæ coactæ tragicos exitus habere ſoleant *c. cum locũ de ſponſal.* Nam vbi alter ab alterius conſuetudine abhorret, qui vna viuunt, vita iniucunda eſt, Dei inuocatio omittitur, & alia cumulantur peccata, ſequuntur adulteria & pœnæ, ita fruetur quidẽ maritus ad tẽpus opib. forma, genere vxoris: vxore nunquã, vt quæ ei animum nunquã dederit, vt Liuii verbis vtar. Vt recte Panegyres illa mulier apud Plaut. pronunciarit.

Stultitia eſt canes inuitos venatum ducere. Item.

Hoſtis eſt vxor quæ inuita ad virum datur. Itaque recte Vrbanus Papa, qui ſponſalia inter Principem Iordanẽ qui filiam ſuã Reinaldo Rodeli filio deſpõderat, diremit, ꝙ Reinaldus illa ſponſalia metu coactus iniuiſſet, *31. q. 2. c. 1.* Quæ de cauſſa etiã lege vetitũ eſt, ne Præſes prouinciæ aut quacunq; præditus poteſtate nuptias ſibi aut ſuis quærat, quod lex præſumit eum ſua auctoritate abuſurum & Prouinciales coacturum ad nuptias, *l. vn. C. ſi quacunq; pradit. poteſt.*

§. 19. SVMMARIA.

1 *Remedia quibus puellis metum patientibus & paſſis ſuccurritur.*

2 *Lutherus quatuor remedia recenſet.*

NVnc de remediis quibus † puellis vel aliis metum patientibus & paſſis ſuccurritur, videndum. Ne puellæ quod cauſſentur habeant, neue inuitæ in 1
nuptias coniiciãtur, recte Pontifex conſtituit, vt quoties ſuſpicio metus vel violentiæ ſubeſt, iudex puellæ de loco minime ſuſpecto proſpicere debeat, vbi tantiſper cõmoretur, dũ de cauſſa cognoſcatur, & quæſtio de vi vel metu expediat. *c. cum locum, de ſponſalib.* ꝙ ſequeſtrare vocant. Ita n. multis incommoditatib. occurri poteſt. Nam & puellæ de metu querentes, vſq; ad concubitum audiendæ ſunt, non poſt. *c. 28. de ſponſalib.* Imo ſi puella viro tradita & domũ deducta ſit, &

ſponſum admittere nolit, metũ cauſſata, adhuc dirimi poſſe matrimoniũ cenſet
2 Pontifex *c.13. de ſponſal.* Lutherus † quatuor remedia recenſet, quib. puellæ metũ
paſſæ ſuccurratur. 1. vt amicorũ opem atq; auxiliũ imploret, 2. vt de ea re apud
magiſtratũ queratur. 3. Apud Eccleſiæ miniſtros. 4. vt palã lamentetur & voci-
feretur, quo illa res omnib. pateſiat, q̃ haud dubie etiã ſufficiũt. Nã & magiſtra-
tus politicus, vel etiã Eccleſiæ miniſter ipſemet intercedere poteſt, quominus
matrimoniũ metu initũ coeat. Congruit cõſtitutio Regis Daniæ Friderici II. vt
ſi qs ſe coactũ cauſſatur, is ea de re palã queratur, alioqui nõ audiẽdus, poſt ſpõ-
ſalia & nuptias cõtractas: ꝗ ſi vero his poſthabitis illa ſponſalib. conſenſerit, & ſe
cõiungi, tradi, domũ deduci & benedici paſſa ſit, matrimoniũ rite contractũ di-
cemus, vt ꝗ publice conſecratũ & firmiter ſtabilitũ ſit, neq; audienda eſt, ſi coa-
3 ctã ſe cauſſetur. Aliud remediũ quo metũ paſſi ſuccurritur, eſt proteſtatio. Nã &
illa ad metus probationẽ multũ facit. Qua de re ĩ. vbi de probationib. agemus.
4 His & illud adijce effugiũ quo puellæ vel adoleſcẽti vim paſſo ſuccurri poteſt,
vt ſi vi coactus fidẽ dare cogatur, neq; poteſtandi aut voluntatẽ ſuã libere de-
clarandi copia ſit ſtatim ſeſe in viam det, & aliquo ꝓripiat, & de metu illato eos
qui illũ incuſſerint, aliosq; certiores reddat & ꝓteſtetur. Quo ſpectat vulgatus
verſiculus. *Effuge cum poteris, ne conſenſiſſe videris.* gl. *c. ad id de ſponſalib.* Itaq; ad eam
5 facti ſpeciẽ † q̃ in cõſiſtorio noſtro incidit, reſpõdere facile eſt. Quidã puellæ nu-
ptias expetebat, q̃ tamen ab eo prorſus abhorrebat: ꝓfectus eius loci qui nuptias
illas conficere ſtudebat, ꝗ petitori faueret, puellã in arcẽ quandã deduxit, & a-
pud eã inſtitit, vrſitq; vt coniugiũ promitteret. Illa q̃ vereretur, ne ſi contradice-
ret, à ꝓfecto male tractaretur, ſe aſſentiri ſimulauit. Rogata nũ nubere vellet, re-
ſpondit ſibi placere conditionẽ. Paulo poſt exeundi copia data, illa cõtinuo ſeſe
in pedes coniecit, & in vicinã ciuitatẽ profugit, de vi & metu conqueſta, & ſpõ-
ſalibus renũciauit. Conuenitur à ſponſo, negat ſe teneri ex ea promiſſione q̃ vi
extorta eſſet. Abſoluta eſt, ꝗ reb. ipſis & factis declaraſſet, ſibi nuptias cordi nõ
fuiſſe, idq; ſemper non obſcure ꝑ ſe tuliſſet. Et recte: Nec [illegible] libere poteſt cõſenti-
re, q claufus detinetur, & qui alio actu ſubſecuto ſe coactũ profeſſus eſt, *l. 1. §. pen.
ff. de vi & vi arma. notatur in l. ſuccurritur, ex quib. cauſſis maior.* Nam ille qui cuſto-
dem habet, nõ dicitur plena libertate frui, licet in carcere non hæreat. Bart. *l. qui
in carcere ff. ꝗ metus cauſſa.* Bald. *in conſil. ſchiſmatis 3. col. & in T. C. ſi quis alium teſtari
prohibuerit, & conſil. 24. Italorum.* Deinde fuga manifeſte arguit, & ꝑſumptionẽ
inducit, puellã nõ conſenſiſſe, etiãſi ꝑ ſe tulerit, ſibi placere ſponſalia, vt quæ ſi-
mul ac data fugiendi copia erat, in viã ſe dedit & aufugit. tex. & gl. *1. q. 1. c. conſtat
6 & in c. ad id, & ibi gl. extr. de ſponſalib. & conſil. 24. Italorum.* Aliud nobis ſuppeditat
hiſtoria Froſſardi. Comes Flandriæ pater Ludouici periit in pugna illa & victo-
ria quã Angli habuerunt contra Gallos ad Abbeuillam. Paulo poſt Angliæ Rex
tractare cœpit, & matrimonium conciliare ſtuduit, inter iuniorẽ Flandriæ Co-
mitem qui tum in aula Galli verſabatur (nam eo cum patre profugerat reb. male
conſtitutis in Flandria) & filiam ſuam Iſabellam. Flandri rationem inierunt &
modum

modum,vt comitem à Gallo abducerent. Venit in Flandriam ſpe recuperandę poſſeſſionis paternę. Anglus interim diligenter rem illam agebat apud proceres Flandriæ,itaq; res tractari, cum Ludouico de nuptiis agi cœptum. Is negauit ſe ducturum illius filiam,qui parentem ſuum interemiſſet. Cumq; in ſua ſententia perſtaret, nec aliud reſponderet, Flandriæ conſiliarii in carcerē illum adduxerunt,non futurū liberū,niſi conſilio ſeniorū pareret. Ille tādem moleſtia cuſtodiæ adductus,perſuaſus eſt. Die ſponſalib. dicta, Anglus vna cū illius vxore & primoribus adfuerunt,tractatum negotiū,conſenſit, & ſimul fidem dedit. Reuerſus in Flandriam nō tam accurate & arcte cuſtodiebatur,vt antea. Sub tempus nuptiarum comitatus quibuſdam ad venationem abiit, ibi ſimulans ſe falconem ſuum perſequi,quem in ardeam emiſerat, paulatim magis ac magis progreſſus,euaſit ex illorum conſpectu,& ad Gallum rediit. Sed & hiſtoriæ † teſtes 7 ſunt,diuinitus puniri illos,qui inuitos & reluctantes in nuptias coniiciunt. Qua de re inſigne apud Plutarchum extat exemplum,quod ex eo Viues retulit in *libro de Chriſtiana fœmina.* de Gamma vxore Sinati, quam cum deperiret Sinorix Tetrarcha Galatiæ,Sinatum interemit per dolum,vt ea potiri poſſet. Paulo poſt de connubio allocutus eſt Gammam, in templo verſantem, ferentem mariti mortem vtcunq; vt videbatur. Illa vero altum premens corde dolorem,occaſionem quærebat,qua mariti mortē vlciſci poſſet. Sinorix autem qui impotenti eius flagrabat amore, ſuppliciter admodum precabatur, orationeque vtebatur ad rem accommodata, nimirum ſe Sinato eſſe præſtantiorem, ſeq; nulla alia de cauſſa Sinatum interemiſſe,quam quod eius amore victus eſſet. Mulier autem non abnuebat iracunde,ſed paulatim flecti viſa eſt,nam familiares & neceſſarii vt Sinorigis gratiam captarent obnixe operam dabant,& ſuadendo,tundendo & quodammodo cogendo incūbebant. Tādem ea annuit, accerſiuitq; Sinorigem in templū,vt conſenſus & approbatio mutua,pactaq; connubialia,teſte & iudice Dea,celebrarent,illumq; templū ingreſſum comiter excepit,& ad aram deduxit. Mos autem apud Galatas fuit,vt ſponſus & ſponſa inter ſe cōtrahentes ex eodem poculo vel phiala biberent,vt ſupra notauimus. 4. cap. Gamma itaq; cum ei præbibiſſet ex phiala cuius ipſa partem prior hauſit, alteram ei partem bibendam porrexit:inerat autem mulſum veneno temperatum. Vbi vidit eum ebibiſſe, exclamauit, & ante Deam prouoluta genibus, teſtor te, inquit,ſanctū numen & venerandum, quod huius diei & temporis ſuſtinui Sinato marito meo ſuperuiuere. Intermedii enim huius temporis nullam ex vita voluptatem cœpi,præter ſolam ſpem vlciſcendi, quam vbi aſſecuta ſum,ad maritum meum deſcendo. Tibi vero mortalium ſceleſtiſſimo, miniſtri tui ſepulchrum pro nuptiis & lecto geniali parent. Hæc vbi Sinorix audiuiſſet, ſentiens, venenum ſerpere per viſcera,corpuſque vniuerſum commouere,rhedam conſcendit, vt ſeſe agitaret & commoueret valde, ſed iam debilitatus in lecticam translatus exſpirauit ad veſperum. Gamma vero, quum adhuc vitam tota nocte prorogaſſet,vbi Sinorigem mortuum cognouiſſet, lubēs & læta animam exhalauit. Hæc Plutarchus.

Aliud.

Digitized by Google

Aliud eodem ſpectans. In Sicilia quidã Matthæus Notarius, qui ſuis technis ad ſummum in aula dignitatis gradum euaſerat, adoleſcẽtem neptis ſuæ nuptias recuſantem authoritate & metu curiæ coegit ad ſponſalia contrahenda. Ad ea corrogati plures ciues & primores ciuitatis Salernitanæ cum conueniſſent, repente corruens domus viros nobiles ac mulieres circiter 60. cum ipſa puella quæ deſpondebatur, oppreſſit. Ea res, inquit Hugo Falcandus, Salernitanorum animos non aliter conturbauit, quam ſi barbaris irruentibus, captę iam vrbis viderent excidium imminere. Mulieres hinc inde ſparſis crinibus diſcurrentes vicos & plateas vlulatu cõplebant. Ciuiũ autẽ quidam extrahendis de ruina corporibus operã dabant, alii domeſtica lugebãt incommoda, vel amicorũ mœſtitiam ſolabantur, nonnullę quoq; miſeram deſolatæ ciuitatis fortunã miſerabãt attoniti. Nam & apothecis clauſis contractus nulli fiebant, & ſcholę velut indicto ſilentio quieſcebant, ipſoſq; iudices miſerandum vrbis ac triſte exitium ab examinandarum litium examine ſuſpẽderat. Tota ciuitas luctibus vacans, Matthęi notarii deteſtabatur ſcelera, qui tanti cauſſam pręſtitiſſet infortunii. Sed de lege nihilominus, vbi iam ſupra modum dolor excreuerat inconſulte plurima loquebantur. Lex autem illa à Rogerio Rege lata erat, idque authore Matthæo notario, ne quis ſine permiſſione curiæ matrimonium contraheret. Hugo Falcandus *in lib. de calamitatibus Siciliæ.* Nec huic multum diſſimile factum narrat author hiſtoriæ Siculæ Thomas Tacellus *lib. 9. c. 8.* de quodam Bernhardo Cræpera qui Blancam Reginam inuitam ducere, conabatur. Res autem ita habet. Mortua Regina Siciliæ Maria Friderici Regis filia ſine liberis, Bernhardus Cræpera ad regnum adſpirabat, eo fretus, quod ſummum magiſtratũ gereret (Siculi Proiuſtitiarium nominant) & quod Arragonia inteſtinis bellis laboraret. Atq; vt eo faciliusRex exoriretur, Blancam eximiæ ſingularisq; formę mulierẽ ducere conſtituerat, quod Blanca Mariæ Reginæ mortuæ iure ſanguinis & propinquitatis ſuccederet, ideoq; à Siculis eligenda eſſet. Cum autẽ prouecta eſſet ætate Bernardus, vereretúrq;, ne illum Blanca reſpueret, rẽ dolis aggreſſus, eã in monaſterio monialium Catanæ vrbis, vbi diuerſabatur, comprehendere ſtatuit: ſed illa dolum ſubodorata in arcem clam ſeſe recepit. Bernardus cum videret hæc non ſucceſſiſſe, alia via aggrediendum cenſuit. Itaq; vt ſuſpicione ſeſe purgaret, Reginæ Blancæ colloquium petiit, quod illa non recuſauit. Verum cum neuter alteri fideret, conuenit, vt Blanca de puppi triremis, Bernardus vero de ponte cui triremis hærere ſoleret, ſermonem haberent. Ibi tum Bernardus poſt multa verba vltro citroque habita, Reginæ mentem ſuam aperit, & quod illam vxorem cuperet, explicat, id vbi Regina intellexiſſet, hominem ætate & conditione diſparem, & inferiorem contemnens, ſermone interrupto in altum cum triremi prouehitur. Cræpera qui ſe contemptum videret, ſui vlciſcendi cauſſa, collectis copiis Siciliam percurrere, ac multa oppida, quæ Blancæ ditionis erãt, vi inuadere, & inter alia Syracuſas, vbi Blanca Regina domicilium habebat, & regiam occupauere: Reginam quæ in arce vicina ciuitati eſſet, obſidere, &

noctu

Digitized by Google

noctu & interdiu maxima vi oppugnare, vt iis expugnatis regnum Siciliæ antequam in Arragonia rex conſtitueretur, occuparet. Sed regni proceres Ioannes Montocatius, Sancius & alii, & Raymundus Tores, qui Bernardo ob nouos motus eſſent infenſi, collectis militibus Bernardi caſtra inuadunt, ac milites fugant, & hac ratione arcem obſidione liberant, & Syracuſas hoſtibus profligatis recuperant. Regina liberata & metu conſternata triremem cōſcendit, & Panormum nauigat. Interim Rex Arragoniæ Ferdinādus nuper electus cognitis Siciliæ motibus, legatos ſuos e Catalonia in Siciliam miſit, qui Bernardum cum Regina & Sancio reconciliarent; Bernardus vbi accepiſſet Reginam Panormum ſeſe recepiſſe, & legatos Drepanum aduentaſſe eam Panormi, priuſquam legati eo veniſſent, aggredi ſtatuit. Itaque vrbem intempeſta nocte clam ingreſſus, maximas turbas dedit. Id cum Regina intellexiſſet, illa exanimis prope e cubili proſiliit, vt quæ ſciret ſe magis quam vrbem peti, neque illi tempus ad induendas veſtes dabatur. Itaque vna cum aliis mulierculis quæ in Gynecæo erant, ſeminuda, & capillis paſſis e cubiculis erumpit, animi incerta, quo ſeſe conferat, aut quod conſilium capiat. Tandem ſuccurrit in portu triremem vicinam eſſe, qua ſe ſeruare poſſet. Triremem autē illam legatis vehendis deſtinatam Bernardus remoratus erat. Ad eam igitur recta contendit, reductiſque ſupra genua veſtibus, mare vna cum pediſſequis ingreditur, maris altitudinē aut frigus hyeme nihil reformidans, & ad triremem quæ iactu lapidis a littore aberat, peruenit, non auſa inclamare nauarchum, ne ab hoſte exaudiretur, quem ſuis ceruicibus imminere credebat. Nauarchus tandem excitatus a vigilibus, Reginam, cæteraſq; in ſcapham impoſitas excepit in triremem, & eam ad Soloenti portum deportauit. Bernardus arcem obſidere cœpit, & cum videret, Reginam fuga ſibi ſalutem conſuluiſſe, Soloentum petit, & inde ſeſe Reginæ oſtentans eam nunc blandis verbis, nunc minis & terroribus compellat, & quod hactenus diſſimulauerat, aperte profitetur, nimirum ſe Reginam vxorem vna cum regno expetere. Legati vbi Panormū veniſſent, Bernardum vt ab incœpto deſiſtat, monent, ſed fruſtra. Dum arcem Panormitanam obſidere pergit, Antonius Montocatius Adriani Comes cum ſuis & Sancii Copiis Reginæ auxilio venit, per nuncios Bernardo imperat, vt arcem Panormitanam obſidione ſoluat, quas vrbes vi cœpiſſet, Reginæ reſtituat, eam demum vt ſummum magiſtratum agnoſcat, hortatur. Sed ille edictis & monitionibus locum nullum reliquit, & maiori parte copiarum inſtructus Antonio occurrit. Ibi Bernardus irruentibus in eum hoſtibus circumdatur, capitur, & in Sancii poteſtatem traditur, & in S. Anaſtaſiæ oppidum in arcis ciſternam, quæ vacua erat dimittitur. Ciſterna non multo poſt cum magni imbres eſſent, & Sancii iuſſu aquæ ductus laxarentur, aqua repleta eſt. Bernardus cum iam natante lectulo in vitæ periculo verſaretur, vociferari, auxilium hominum implorare, ſed nemo e familia illi reſpondere. Tandem quidā præ ſeferens, ſe tunc primum clamorem audiiſſe, ei reſpondet, & properanti ſimi-

lis diſcrimen, in quo Bernardus conſtitutus eſſet, nunciat. Sancius miſerandi ſi-
milis ei ſtatim ſuccurri imperat. Itaque e profundo lacu, obſcuraq; teſtudine-
veſte, capillo, totoque, corpore madidus Bernardus educitur, qui paulo ante
ad Siciliȩ regnum adſpirabat. Extractus rurſus in carcerem transfertur grauio-
rem, obſcurum, fœtidum, ſqualidũ: vbi cum aliquot dies hȩſiſſet, & ieiunio ſe-
ſe maceraſſet cuſtodi adulatus, eum ſibi familiarem beneuolumq; reddidit, &
orare cœpit, vt ſe carcere abire permittat, mille aureos pollicitus, antequá pe-
dem carcere efferat, ac poſt liberationem plura munera ſe daturũ recepit, cu-
ſtos homo vafer ac callidus, rem ad Sanciũ defert. Sancius iubet vt petenti an-
nuat, & pecuniam ſibi numerari curet, atq; alia quæ ad ipſius ludibrium exco-
gitauerat, edocet. Cuſtos itaq; Bernardo fidem dedit, idq; iuratus, ſe primo di-
luculo illum carcere dimiſſurum, quo die etiam pecunia per amicos Bernardi
repræſentatur, & cuſtodi numeratur. Nocte inſequenti cum tenebræ incubu-
iſſent Bernardus caligis complicatis nulla amictus veſte ſubmiſſo fune e fene-
ſtra a cuſtode dimittitur. Dũ igitur lubrico fune Bernardus e feneſtra delapſus,
pene dimidium deſcenſum abſoluiſſet paratis ad eum excipiendum retibus,
inſtar feræ, caſſibus captȩ inuoluitur, ac ſuſpenſus aere retinetur. Mira cõfuſio:
conabatur ſeſe in præceps deiicere, vel in feneſtram vnde delapſus erat recipi,
vel etiã rebus deſperatis ſibi ipſi mortẽ conſciſcere, neq; poterat. Igitur cum il-
luxiſſet, totũ diem retibus circumplicatus & irretitus ridiculũ omnibus ac mi-
ſerandum ſpectaculum præbuit. Nec enim illi licebat vultum auertere ad tri-
ſitum amicorum & illorum, qui illi aduerſarẽtur, ſed immobilis, aperta omni-
bus fronte, funibus circumdatus & conſtrictus ſeſe ab alto oſtẽdebat, ſub ve-
ſperam in eum locũ vnde erepſerat deductus eſt, aliiſq; ludibriis eſt affectus.
Quæ vbi Ferdinando Regi nunciata eſſent, Bernardus eius iuſſu vinctus lega-
tis traditur, qui eum ſtatim Barcinonem miſere. Ferdinandus tamẽ Rex poſt-
quam grauiter perfidiã ac temeritatem eius increpaſſet & obiurgaſſet, Bernar-
do hoc delictum condonauit, & eum in honore priſtino habuit.

§. 20. SVMMARIA.

1 *Perſuaſio nimia metui comparatur.*

2 *Species facti.*

1. QVæ de metu † diximus, ea quoq; locum habere cẽſent Dd. ſi quis impor-
tunitate, perſuaſione & inſtigatione indefeſſa & cõtinua inſtiterit & vr-
ſerit, & puellam eo perduxerit, vt conſentiat: quod eiuſmodi continua cõpul-
ſio, nõ minus actum inutilem reddat, atq; metus, *l. 1. & ibi* Bald. *C. de petit. bono.
ſublata lt. 10. notatur c. ſuper literis de reſcript.* Et perſuaſiones comparantur cõpul-
ſioni ſiue errori, *l. 1. §. perſuad. de ſeruo corrupto gl. & Bald. lt. 1. C. ne filius pro patre*
Nihil enim tam contrarium eſt conſenſui, quam error, *l. ſi per errorem ff. de iuriſ-
dict. omni. iudic.* Solonem refert Plutarchus iudicaſſe, & ſtatuiſſe, nihil intereſſe
diſcriminis, perſuadeaturne alicui ſecus quam expediat, an vero is cogatur: eo-
demq; numero habuiſſe fraudem voluptatemq; cum neceſſitate & morbo: q;
in

Digitized by Google

in peruertenda hominis ratione tantundem vtraq; valerent, *in Solone*. Species facti eſt, *in conſ.15.matrim* de eo, qui puellam vexando, tundendo & vrgendo impulit, vt fidem daret alicui ſtatim poſt horas duas quā pater mortuus eſſet, cum in luctu verſarentur, & quid agerent neſcirent, & quod indecorum eſſet, ſponſalia inire, cum pater animā agit, & extremū vitæ ſpiritū ducit, & ꝙ ſponſalia ſolent differri propter mortem patris, *l.ſæpe, de ſponſalib.* Ergo multo magis contrahenda. Deinde puellam turbatam mœſtam & anxiam ob mortē paternam, fidem dediſſe. Quis enim in morte paterna non turbatur? *l.hac conſultiſſima §. at cum humana fragilitas, qui teſta.facere poſſunt.* Nam & eo tempore nemo poteſt in ius vocari, *l.2.finali.de in ius vocando.*

§.21. SVMMARIA.

1 *Metus quomodo probetur.*

2 *Metus an probetur per domeſticos teſtes.*

3 *Metus an probetur per vnum teſtem.*

NVnc videndum & diſceptiendum, quibus rationibus † metus probetur, & cui incumbat probatio? Sciendum itaq;, quod leges præſumunt, eum qui ſponſalia contraxit, ſpōte id feciſſe, & ſua voluntate. Ideoq; qui metū allegat, vel vim, eā demōſtrare & probare debet. Neq; enim eius ſimplici affirmationi aut aſſertioni creditur. Teſtibus itaq; & aliis coniecturis metū probari tradūt Dd *l.ob turpem, de condict.ob turpē cauſſam l.interpoſitas C. de tranſact.* Quo ſpectat illud Innoc. plus fidei adhibendū eſſe duobus teſtibus affirmantib. metu aliquid geſtū eſſe, quā ſexcentis aliis, qui libere aliquid factū affirmant *c.ſuper hoc de renunc.* Et hiſce rationibus mouetur, quod qui metu aliquid geſtū affirmant, de iis teſtentur quæ ſenſib. exteriorib. h. e. aurib. & oculis percipere potuerunt. Qui vero abſq; metu & libere contractū affirmant, quaſi de re dubia, incerta, & in animo recondita, quæ oculis auribuſue percipi nō poſſit, teſtimonium perhibeant, quæ ſententia vulgo recepta eſt, & probata teſte Decio *c.fin. de appell.* Teſtes autē erunt omni exceptione maiores, quales in reliquis contractib. Sed an † per domeſticos verbera & minæ probari poſſint quæritur? Et cenſent 2 Dd. probari poſſe; ſi quidē domi quis verberatus ſit, aut miniratus ſit alicui, *gl. in c.cum dilecti, in verſi.etſi tres, de electionib. & c.fin.de teſtib.cogend.* vbi traditur, recipi teſtes periuros & criminoſos, vbi qui probet nemo eſt alius. Sed † an vnus 3 teſtis ad metus probationē ſufficiat, quæritur? Et Cœpolla *caut.144.* plenā fidē eū facere exiſtimat. Sed tamen vix eſt, vt ea ſententia defendi poſſit, idq; quod in omni re probanda duo vt minimū teſtes requirantur, *l.vbi numerus, de teſtib.l.9.C.de teſtib.* Alciat *tract. de præſump.* Et quod vnus teſtis, nullus ſit teſtis. Ita Ciceronis teſtimoniū in cauſſa Clodii non fuit admiſſum, neq; probatū. Valer. Max. Idq; rationis eſt. Nemo enim non videt perfacile eſſe aliquē ſubornare, qui teſtaretur puellam metu adductam promiſiſſe ſpōſalia, vel gratis vel mercede conductū. Et hac ratione ſpōſalia rite cōtracta facile infirmari & ſubuerti poſſe: & ita ſentit Didacus. Deniq; in arbitrio iudicis erit relinquendum, an

Digitized by Google

metus legitime & ſatis probatus ſit. Innocent. Abbas *& Dd. cap. cum dilect. de his qua vi*. Proteſtatio etiam ad metum probandum multum facit. Verbi gratia: Si patre filiam deſpondente ipſa proteſtata, & diſertis verbis profeſſa fuerit, ſibi non placere nuptias, ſeque metu coactam conſenſiſſe.

§. 22. SVMMARIA.

1 *Proteſtatio multum facit ad metum probandum.*

2 *Proteſtatio an poßit clam fieri.*

1 PRoteſtatio † in ipſo actu adhibita ad metum probandum non parum habet momenti, *c. Lotharius 13. q. 2. & gl. late*. Itaque ſi filia antequam ſponſalia tractentur, proteſtetur, ſe conſentire non poſſe, neq; velle: & poſtea ſequatur actus tractatus vel conuentio, lex præſumit, quicquid geſtum eſt, metu geſtū eſſe. Panorm. *c. 1. de his qua vi metu*. Quæ præſumtio onus probandi in aduerſarium transfert, vt demonſtrare cogatur, libera voluntate ſponſalia contracta eſſe. Et hæc proteſtatio vt efficax ſit, & alleganti proſit, coram viris honeſtis fieri debet, & publice. Quæritur, ſi quis metu coactus proteſtari in illo actu publice non audeat, quod illa res illi detrimento eſſe, aut damno, aut periculum parere poſſit? Poterit clam † & in occulto proteſtari, aut abſente eo, qui
2 metum incuſſerit? *Iaſ. l. pacta nouißima* C. *de pact.* modo ante actum proteſtetur.

Neque tamen ea de cauſſa proteſtatio vana erit. *Dd. l. qui in aliena* §. 1. *de acquiren. hared. Ripa c. cum M. nu. 115. de conſtitut.* Didac. 2. *part. c. 3. nu. 12. §. 5. conſ. matrimon.* 77. Qui viuente cancellario proteſtabatur. Etſi autem proteſtatio ad metum probandum multum adiumenti habet, tamen & abſque ea nihilo minus metus probari poteſt, & ea quæ metu geſta ſunt, reſcindi. Eſtque communis & recepta omnium Doctorum ſententia, & ita in ſummo vrbis Romanæ prætorio iudicatum eſſe, refert Couaruuias *nu.* 12. Quod ſi vero puella abſens in carcere vel alias detineatur, vt remediis hiſce vti non poſſit, & alicui deſpōdeatur, & illa teſtibus fide dignis docere poſſet, ſe nunquam conſenſiſſe, eam etiam poſt concubitum audiēdam eſſe, de vi illata exiſtimauerim. Idq; Theologis probari video, & ego verum putauerim, dummodo cōſtet; eam inuitam etiam viro concubuiſſe, & vi coactam eſſe. Quod etſi vix fieri poteſt, tamen factum eſſe aliquando notum eſt. Nam vi rapta cenſetur, & inter raptam & raptum matrimonium nullum eſt, imo capitis pœna plectitur qui vi puellam rapuerit, niſi illa poſtea perſuaſione ducta, & blandis verbis illecta conſenſerit, & nuptias ſuo conſenſu probauerit; Idque ſatius eſt. Nam tunc matrimonium, quod nullum erat, fieri conſenſu, dicendum eſt, quo ſpectat lex apud Senecam *libro controuerſiarum*, Rapta raptoris mortem aut nuptias eligat. Ita Sabinorum fœminæ raptæ, tandem vxores conſenſu factæ ſunt, & puellæ Sylo, eadem ratione; ſed illas neceſſitas excuſauit, vt qui non vi ſed neceſſitate illas rapuerint.

§. 23.

§. 23. SVMMARIA.

1 *Metus illatus quomodo purgetur.*
2 *Metus purgatur facto.*

NVnc videndum, qua ratione metus illatus purgetur, adimatur ſeu amo- 1
ueatur? Et libero conſenſu ſubſecuto eum purgari dubium non eſt. Itaq; ſponſalia metu contracta firma erunt, ſi metu ceſſante & amoto, is qui fidem dedit, libere conſentiat, idque expreſſis verbis fateatur is, cui metus illatus fuit, id tamen non in inſtanti fieri oportet, ſed ex interuallo, & quidem metu amoto, & in loco tuto ſecuro & libero. Nam ſi quis detentus & metu compulſus fidem dederit, & poſtea in eodem loco interrogatus, num libenter deſpōdiſſet, reſponderit, ſeſe libenti animo id feciſſe, metus nondum purgatus cenſetur. *conſ. 77. num. 9. matrimoniali*, etiamſi ſe hilarem & lubentem præbuerit, puellam deoſculatus, amplexus; compotatione facta. Vel ſi expreſſe dixerit, & his verbis vſus ſit, ſponte facio, quicquid facio, nam his verbis non purgatur metus, ſed geminatur, argumento *l. doli §. diuerſum ff. nouationib. Bald. l. emp. 1. col. C. plus valere quod agitur. Eberhard. conſ. matrim. 4.* Sed † etiam rebus ipſis & factis 2
purgatur metus. Quid enim ſi poſt metum illatum puella ad cōcubitum volens admittat eum qui metum intulit, neque vllo modo reſtiterit, *c. 2. & 31. de ſponſalib.* certe voluntate ſua coacta eſſe dicetur, vt ille apud Terentium loquitur. Ideoque hic metus prætexi non poteſt. Quid ſi longo tempore concordes vna vixerint, & alteruter fugiendi etiam & proteſtādi copia data, metum prætexere velit. Certe audiendus non eſt. Nam longa cohabitatio metum, ſi quis fuit purgauit, *c. ad id quod & c. 21. de ſponſalib.* Spatium autem temporis, quo metus purgatur cohabitatione, doctores annum cum dimidio ſtatuunt, ſi mulier in illius domo habitet, qui metum intulit, *c. ad id*, vbi Dd. notant *de ſponſalibus*. Vnde ſi quis metu compulſus fidem dedit, & in puellæ amplexus non multo poſt tempore venit, nondum amoto metu & purgato, matrimonium contractum cenſetur. Qua de re facti ſpecies *conſ. 43. matrim.* Itaque haud ſcio, an excuſari poſſit Ludouicus XII. Rex Galliæ, qui cum inuitus Ludouici XI. filiam duxiſſet, eam poſt concubitum repudiauit, hoc prætextu quod metu adactus eam duxiſſet, & in amplexum eius veniſſet, ſe enim veritū, ne vxor eum apud patrem Regem potentiſſimum deferret, & in diſcrimen aliquod adduceret. Atque hoc colore Pontifici cauſſam ſuam probauit, vt in diuortium conſentiret. Itaq; repudiata vxore Ludouicus Annam duxit Britannorum principem, quod factum ita excuſare conatur Connanus lib. 8. comment. c. 4. Sed tamen ſi in facta Principum inquirere licet, multa ſunt quibus quis adductus ſtatuat, illiberaliter & male feciſſe Ludouicum, qui poſt concubitum vxorem repudiauit, peius Pontificem, qui diuortium probauerit & admiſerit. Nam vt demus Ludouico XI. cogente Ludouicum XII. duxiſſe filiam, quam non duxiſſet ſi ſui eſſet arbitrii, contraxit tamen matrimonium, quod tamen inter inui-

tos non contrahitur. Maluiſſe tamen videtur *l. ſi patre, de ritu nuptiarum.* Deinde cum nemo inuitus mulierem cõplectatur, ſed in venerem incitatus & volens, ſequitur Ludouicum XII. poſt expletam libidinẽ iam amoto metu audiẽdum non fuiſſe, quod diceret ſe metu coactum mulieri concubuiſſe. Nam poſt cõcubitum metus etiam maximus purgatus eſſe cenſetur, *c. conſultationi de ſponſalibus.* Potuiſſet enim ab ea ſe abſtinere, ſi quidem eam vxoris loco habere noluiſſet, & eam a ſe integram dimittere, quemadmodum Cæſarem Auguſtum feciſſe legimus. Nam cum is importunitatem & factum Fuluiæ ſocrus ſuæ, vt quæ mulier, etiam gladio ſeſe accingere ſolita fuit, ferre non poſſet, cum filia eius, quam nunquam attigerat, fecit diuortium, & iureiurãdo affirmauit, eam adhuc virginem eſſe, & ſe tanto tempore illam illibatam & integram apud ſe habuiſſe. Idq; diu ante ſtatuiſſe, & non obſcure præ ſe tuliſſe, quod ſibi hæ nuptiæ nunquam cordi fuiſſent. *Dion. li.* 48. Et apud Teren. *in Hecyra actus 1. ſcena 2.* Pamphilus nõ attigit virginem duobus menſibus 3. *Hecy.* 4. quod vereretur, ne eas poſſet tolerare nuptias. Itaq; his aſſentior, qui Ludouicum culpandum cẽſent, quod vxorem repudiauit alia ducta, & ea de cauſſa diuinitus punitum eſſe, quod nullo maſculo hærede relicto, deceſſerit. Sed eius diuortii cauſſam recte Bellonus expreſſit, quod ſcilicet Rex Britanniã amittere nollet, & quod Alexander VI. Borgia filii extollendi auidiſſimus omnes ampliandi imperii occaſiones quæreret.

§. 24. SVMMARIVM.

Si quis vxorem alterius coegit viuente marito alii nubere an conſtet matrimonium?

HIc rurſus ſuboritur quæſtio, quid ſi quis vxorem alterius coegit viuente marito alii nubere, & matrimonium conſummatum ſit concubitu? Certum eſt, nuptias poſtremas coactas, licet concubitu cõſummatas ipſo iure nullas eſſe, priores autem ratas manere, neque hoc caſu, concubitu metum purgari. Exemplum eſt apud Ælianum *lib. 12.* & Plutarchum. Dionyſius Tyrannus Dionem relegauit, & vxorem eius Ariſtomachen vna cum filio vi retinuit, & cuſtodire iuſſit: Sed nec ita ſatiatus, Ariſtomachen ſatelliti Syracuſano, quem maxime charum habebat, deſpondit, & nubere coegit. Non multo poſt Dion Dionyſium ad Locros vicit, eiuſque exercitu profligato Syracuſas cœpit. Ibi Arete Dionyſii vxor eum alloquuta, pro vxore interceſſit, eiuſque cauſſam egit, Ariſtomache vero præ pudore maritum alloqui non auſa, ſeſe occultabat, quod vi coacta coniugii leges violaſſet, cum autem ei patrocinaretur Arete ſoror, & vi coactam nupſiſſe doceret, Dion veluti cenſor æquiſſimus, vxorem ad ſe accerſit, eamque vna cum filia domum redire iuſſit. Et recte, nam qui quem in carcerem compegit, vt ei aliquid extorqueret, quicquid eius rei cauſſa factum eſt, id pro nullo habendum eſt, *l. penul. de his quæ vi metuſue cauſſa.* Ita Iuſtinianus Imperator Conſtantinopolitanus Eliæ Cherſoniorum præfecti,

quod

quod ab illo defeciſſet vxorem ſeruo, Indo coquo nubere coegit. Zonaras *Tomo 3. folio 79.*

§. 25. SVMMARIVM.

Metu coactus adoleſcens deprehenſus cum virgine ſi fidem dederit an matrimonium cenſeatur.

AFfinis huic eſt quæſtio, ſi vir vel adoleſcens vna cum virgine in eodem lecto deprehendatur, & parentibus & cognatis puellæ ei mortem minitantibus, & mucronem in ventrem intentantibus, fidem de illa ducenda dare cogatur, vtrum ex ea promiſſione teneatur, vt illam ducat? Et certum eſt non teneri, neque matrimonium promiſſum eſſe ratum, niſi ſequatur concubitus, qui metum præcedentem purget, & conſenſum quodammodo geminet. Gail. *lib. 2. obſeruatio. 93. num. 25. 26.* Panormitan. *cap. conſultationi de ſponſalibus num. 7.* Nam ſecuto cōcubitu rebus ipſis & factis voluntatem ſuam declarauit, & metum qui inerat promiſſioni verbis factæ, purgauit, argumento *l. ſed & vlt. ff. de legibus*. Idem dicendum, ſi ſponſus metu mortis ſponſam amplecti & inire coactus fuerit. Nam & hoc caſu ſponſalia in verum matrimonium tranſeunt vt late diſputat Didacus *num. 11. primæ partis cap. 4.* Sed tamen Theologi recentiores cenſent æquum eſſe, vt qui vna cum virgine ἐπ' αὐτοφώρῳ, vt ita dicam deprehendatur, & coniugium metu coactus promiſerit, cogatur eam quam vitiauit ducere. Idque ex præſcripto legis Moſaicæ quæ exſtat *Deuteronomii 22.* & iubet compreſſas ducere, & dotem eis attribuere. Nam hæ promiſſiones neq; inuoluntariæ & coactę, ſed quodammodo mixtę ſunt, Decius qualificatas appellat, *l. velle de Regul. Iuris*, vt in quibus voluntas ex duobus malis imminentibus, & ſponte quodammodo ſuaque culpa accerſitis, quod minus cenſet, eligit. Et voluntarium mixtum plus habet de voluntario, quam inuoluntario, & αὐθαίρετον κακὸν ſibi ipſi imputet, qui accerſierit. Neque enim cauſſari poteſt is, ſe iniuria plecti, qui delicti grauiſſimi, hoc eſt, violatæ caſtitatis & pudicitiæ pœnas perfert, quod delictum quantum ſit, ſupra late explicauimus. Quo ſpectant verba *Lutheri.* Im Fall/wenn einer begrieffen wirdt mit einer Magd/ daß man ſie jhme mit der Axt gibt/ſoll ſolcher Zwangt auch gelten? Dieſer Zwangt gilt nicht/denn die Magd ſihet daß es Zwangt iſt/ vnnd wirdt nicht betrogen/ doch iſts recht/daß man jhnen zwinge ſie zubehalten / vmb deß willen / daß er ſie zu nicht gemacht hat. *Exodi 20.* Vnde efficitur vim illatam non valere neque excuſari poſſe, interim tamen eum, qui vitiauit, illam retinere debere, nō propter metum illatum, ſed propter vitium illatum. Quæ ſententia etſi æquitate nititur, quemadmodum ſup. *cap. 10.* demonſtrauimus, tamen haud ſcio, an iure Romano & noſtris moribus defendi poſſit. Sed quid vetat legem Moſis a Deo ipſo latam in vſum & forum reuocare, quod ad ſtupri pœnam attinet? Nam ea velut ſpeculum nobis exhibet, quid rectum, quid æquum

ſit,

Digitized by Google

tos non contrahitur. Maluiſſe tamen videtur *l. ſi patre, de ritu nuptiarum*. Deinde cum nemo inuitus mulierem cóplectatur, ſed in venerem incitatus & volens, ſequitur Ludouicum XII. poſt expletam libidinē iam amoto metu audiēdum non fuiſſe, quod diceret ſe metu coactum mulieri concubuiſſe. Nam poſt cócubitum metus etiam maximus purgatus eſſe cenſetur, *c. conſultationi de ſponſalibus*. Potuiſſet enim ab ea ſe abſtinere, ſi quidem eam vxoris loco habere noluiſſet, & eam a ſe integram dimittere, quemadmodum Cæſarem Auguſtum feciſſe legimus. Nam cum is importunitatem & factum Fuluiæ ſocrus ſuæ, vt quæ mulier, etiam gladio ſeſe accingere ſolita fuit, ferre non poſſet, cum filia eius, quam nunquam attigerat, fecit diuortium, & iureiurādo affirmauit, eam adhuc virginem eſſe, & ſe tanto tempore illam illibatam & integram apud ſe habuiſſe. Idq; diu ante ſtatuiſſe, & non obſcure præ ſe tuliſſe, quod ſibi hæ nuptiæ nunquam cordi fuiſſent. *Dion. li.* 48. Et apud Teren. *in Hecyra actus* 1. *ſcena* 2. Pamphilus nō attigit virginem duobus menſibus 3. *Hecy.* 4. quod vereretur, ne eas poſſet tolerare nuptias. Itaq; his aſſentior, qui Ludouicum culpandum cēſent, quod vxorem repudiauit alia ducta, & ea de cauſſa diuinitus punitum eſſe, quod nullo maſculo hærede relicto, deceſſerit. Sed eius diuortii cauſſam recte Bellonus expreſſit, quod ſcilicet Rex Britanniā amittere nollet, & quod Alexander VI. Borgia filii extollendi auidiſſimus omnes ampliandi imperii occaſiones quæreret.

§. 24. SVMMARIVM.

Si quis vxorem alterius coegit viuente marito alii nubere an conſtet matrimonium?

HIc rurſus ſuboritur quæſtio, quid ſi quis vxorem alterius coegit viuente marito alii nubere, & matrimonium conſummatum ſit concubitu? Certum eſt, nuptias poſtremas coactas, licet concubitu cóſummatas ipſo iure nullas eſſe, priores autem ratas manere, neque hoc caſu, concubitu metum purgari. Exemplum eſt apud Ælianum *lib.* 12. & Plutarchum. Dionyſius Tyrannus Dionem relegauit, & vxorem eius Ariſtomachen vna cum filio vi retinuit, & cuſtodire iuſſit: Sed nec ita ſatiatus, Ariſtomachen ſatelliti Syracuſano, quem maxime charum habebat, deſpondit, & nubere coegit. Non multo poſt Dion Dionyſium ad Locros vicit, eiuſque exercitu profligato Syracuſas cœpit. Ibi Arete Dionyſii vxor eum alloquuta, pro vxore interceſſit, eiuſque cauſſam egit, Ariſtomache vero præ pudore maritum alloqui non auſa, ſeſe occultabat, quod vi coacta coniugii leges violaſſet, cum autem ei patrocinaretur Arete ſoror, & vi coactam nupſiſſe doceret, Dion veluti cenſor æquiſſimus, vxorem ad ſe accerſit, eamque vna cum filia domum redire iuſſit. Et recte, nam qui quem in carcerem compegit, vt ei aliquid extorqueret, quicquid eius rei cauſſa factum eſt, id pro nullo habendum eſt, *l. penul. de his quæ vi metuſue cauſſa*. Ita Iuſtinianus Imperator Conſtantinopolitanus Eliæ Cherſoniorum præfecti,

quod

Digitized by Google

quod ab illo defeciſſet vxorem ſeruo, Indo coquo nubere coegit. Zonaras *Tomo 3. folio 79.*

§. 25. SVMMARIVM.

Metu coactus adoleſcens deprehenſus cum virgine ſi fidem dederit an matrimonium cenſeatur.

AFfinis huic eſt quæſtio, ſi vir vel adoleſcens vna cum virgine in eodem lecto deprehendatur, & parentibus & cognatis puellæ ei mortem minitantibus, & mucronem in ventrem intentantibus, fidem de illa ducenda dare cogatur, vtrum ex ea promiſſione teneatur, vt illam ducat? Et certum eſt non teneri, neque matrimonium promiſſum eſſe ratum, niſi ſequatur concubitus, qui metum præcedentem purget, & conſenſum quodammodo geminet. Gail. *lib. 2. obſeruatio. 93. num. 25. 26.* Panormitan. *cap. conſultationi de ſponſalibus num. 7.* Nam ſecuto cõcubitu rebus ipſis & factis voluntatem ſuam declarauit, & metum qui inerat promiſſioni verbis factæ, purgauit, argumento *l. ſed & vlt. ff. de legibus.* Idem dicendum, ſi ſponſus metu mortis ſponſam amplecti & inire coactus fuerit. Nam & hoc caſu ſponſalia in verum matrimonium tranſeunt vt late diſputat Didacus *num. 11. primæ partis cap. 4.* Sed tamen Theologi recentiores cenſent æquum eſſe, vt qui vna cum virgine ἐπ' αὐτοφώρῳ, vt ita dicam deprehendatur, & coniugium metu coactus promiſerit, cogatur eam quam vitiauit ducere. Idque ex præſcripto legis Moſaicæ quæ exſtat *Deuteronomii* 22. & iubet compreſſas ducere, & dotem eis attribuere. Nam hæ promiſſiones neq; inuoluntariæ & coactę, ſed quodammodo mixtę ſunt, Decius qualificatas appellat, *l. velle de Regul. Iuris*, vt in quibus voluntas ex duobus malis imminentibus, & ſponte quodammodo ſuaque culpa accerſitis, quod minus cenſet, eligit. Et voluntarium mixtum plus habet de voluntario, quam inuoluntario, & αὐθαίρετον κακὸν ſibi ipſi imputet, qui accerſierit. Neque enim cauſſari poteſt is, ſe iniuria plecti, qui delicti grauiſſimi, hoc eſt, violatæ caſtitatis & pudicitiæ pœnas perfert, quod delictum quantum ſit, ſupra late explicauimus. Quo ſpectant verba *Lutheri.* Im Fall/ wenn einer begrieffen wirdt mit einer Magd/ daß man ſie jhme mit der Axt gibt/ ſoll ſolcher Zwangk auch gelten? Dieſer Zwangk gilt nicht/ denn die Magd ſihet daß es Zwangk iſt/ vnnd wirdt nicht betrogen/ doch iſt's recht/ daß man jhnen zwinge ſie zubehalten / vmb deß willen / daß er ſie zu nicht gemacht hat. *Exodi* 20. Vnde efficitur vim illatam non valere neque excuſari poſſe, interim tamen eum, qui vitiauit, illam retinere debere, nõ propter metum illatum, ſed propter vitium illatum. Quæ ſententia etſi æquitate nititur, quemadmodum ſup. *cap.* 10. demonſtrauimus, tamen haud ſcio, an iure Romano & noſtris moribus defendi poſſit. Sed quid vetat legem Moſis a Deo ipſo latam in vſum & forum reuocare, quod ad ſtupri pœnam attinet? Nam ea, velut ſpeculum nobis exhibet, quid rectum, quid æquum

ſit,

Digitized by Google

ſit,quid iniquum & prauum,quid Deus approbet,quid damnet.Neque cauſſabitur quiſquam,ſi iudex puellam retinere iubeat eum,qui illam vitiauit,ſibi iniuriam fieri.Nam qui Deum auctorem & ducem ſequitur, nunquam aberrabit,neque cuiquam iniuriam facit.Deus autem vitiatas ducere iubet,vt hac ratione pudicitia erepta quodammodo illis reſtituatur: idque æquitati maxime eſt conſentaneum. Deinde qui metui cauſſam ſtupris & adulteriis dedit, vt hoc caſu,metus exceptione ſeſe tueri non poteſt *Didacus nu. 7.* Nam & coacta eſt voluntas,vt ait ICtus *l.ſi mulier §.ſi metu,quod metus cauſſa.* Et qui peierat vt vitam redimat,vtique id velle dicitur.Nam vult facere,quia vult viuere, vt ait Auguſtinus,cuius verba recenſentur,*15.q.1.c.merito*,.Et qui coactus a populo manumiſit ſeruum, dicitur huic facto voluntatem ſuam accommodare,*l.ſi priuatus,qui & a quibus manum.*& ſeruus licet coactus adierit hæreditatem, dicitur tamen id voluiſſe,quia vult liber eſſe,*cap.cum proponas circa finem,de hared. inſtituend.*deinde non voluiſſe ſimpliciter dicitur,qui coactus voluit,ſed ſecũdum quid.Eſt enim voluntas qualificata vt ait Decius *l.velle de Regul. Iuris.*Ita ſi metus culpa alicuius inferatur,aut delicto,iuſtus non cenſebitur,vt matrimonium irritum ſit.Nam ſibi imputet,quod ſibi malum accerſierit,cum ſuæ fortunæ faber ſit.Verbi gratia:Iure Ciuili ſtupri pœna capitalis eſt, vt ſupra explicauimus.Si quis itaque puellam ſtuprauerit & eam malit ducere quam vitiauit,potius,quam capite pœnas luere,cauſſari non poteſt,ſe vi vel metu coactũ ducere vitiatam.Similis huic quæſtio apud Senecam *in controuerſiis* exſtat; Lex eſt,rapta raptoris mortem eligat,aut nuptias. Quod ſi nuptias eligat, raptor ducere cogendus erit. Nam inter duo mala, quod minus eſt eligit, nimirum nuptias.Quis enim non malit ſibi vxorem dari,quã vitam amittere? Nam qui metui cauſſam dat,ſuis malefactis & criminibus,quæ pœnam merentur, metum prætexere non poteſt;vt & hoc caſu,qui ob ſtuprum illatum vim patitur & metum.Certe metus iuſtus non eſt.Didacus *fol.44.nu.9.* Item, ſi lex ſit,vt capitis damnatus ſi meretricem ex bonis prognatam ducere velit vxorem, liberetur, is qui duxerit, metum allegare aut prætexere non poteſt. Nam ipſe ſuis delictis metum ſibi intulit,ac timor mortis plus ab eo aufertur, quam infertur.Didacus.Idem ſtatuendum de quocunque crimine, quod mortis vel aliam grauiſſimam pœnam,& per conſequens metum,qui in cõſtantem virum cadit infert,vt ſi quis eius euitandi cauſſa nuptias promittat, metum allegans audiendus non ſit, cum ipſe ſibi auctor ſit calamitatis & metus. Oreſtes cum matrem Clitemneſtram occidiſſet,a patre Tyndareo cædis accuſatus, parum abfuit,quin a populo in concione interemptus eſſet, ſed tamen poſtea ope Achillis liberatur,ea tamen conditione,vt Hermionem ducat.Euripides *in Oreſte.*Certe hic nullum metum prætexere potuit,quaſi inuitus Hermionem duxiſſet,cum ipſe ſuæ calamitatis ſibi auctor exſtiterit.

§.26. SVMMARIVM.

Metus illatus quamdiu duret.

Poſtremo

POſtremo hoc loco quæritur, quanto tempore duret metus illatus? Et tam diu durare præſumitur, quoad durat cauſſa metus. Neuizanus. Et metus continuari dicitur, quando eadem ratio viget in actu ſecundo vel tertio, quæ in primo. Vnde quicquid deinceps fit, metu initum, & pro nihilo habendum eſt.

§. 17. SVMMARIVM.

Metu promiſiſſe affirmanti an iuramentum deferri poſſit?

AN vero ei, qui metu ſe promiſiſſe affirmat, iuramentum deferri poſſit, vt iuret ſe ſponte non promiſiſſe? Et exiſtimauerim poſſe. Nam iureiurando, ea quæ in mente & conſcientia latent, patefiunt, & cognoſcuntur. Imo & qui ſe coactum promiſiſſe dicit, grauiter monendum cenſent Theologi, vt diligenter ſecum meditetur & perpendat, quo adfectu & intentione promiſerit, ne in conſcientiam peccet. Nam quod ad iudicium conſcientiæ attinet, ſi conſenſus, interior adfuit, etſi exterior coactio præceſſit, matrimonium promiſſum & ratum cenſendum eſt, propter conſenſum interiorem verbis expreſſum. Durandus *lib. 4. diſtinct. 30.* De interiori autem conſenſu, ſeu animorum, nemo iudicare poteſt, niſi ſolus Deus.

§ 18. SVMMARIVM.

Metus poſt benedictionem allegari poteſt.

MEtus autem ſemper prætexi & allegari poteſt, & iuſtam excuſationem adfert, ei qui fidem dedit, etiam poſt benedictionem. Idque expreſſe ſtatuit Pontifex *c. 28. de ſponſalibus.* & tam diu quoad non acceſſerit concubitus. Itaque vſque ad thori communicationem, hoc eſt, copulam audiendam puellam recte ſentiunt Theologi & Canoniſtæ, quæ cauſatur, ſe metu adactam conſenſiſſe, & viri congreſſum pertinaciter & prorſus refugit. Quo ſpectant verba *c. 28. conſultationi, de ſponſalib.* De illis quæ benedictione accepta, ſtatim à ſponſis aufugiunt, ante carnis copulam ſubſecutam, aſſerentes, ſe nunquam veraciter in illos conſenſiſſe, ſed metu illato compulſas verba protuliſſe conſenſus, licet animo diſſentirent, non ſtatim eſt audientia deneganda, ſed de illato metu eſt cum diligentia inquirendum, & ſi talis metus fuerit illatus, qui in conſtantem virum cadere poſſit, erunt non immerito audiendæ. Nam & denegatio concubitus non minimum indicium præbet, coniugem vere non conſenſiſſe. Idque Cæſar Auguſtus prætexuit, cum filiam Fuluiæ remitteret, & apud Terētium Pamphilus virginem non attigit, vt ſupra explicauimus. §. 23. Idque accidiſſe & ſeruatum fuiſſe in matrimonio Guilielmi Ducis Cliuenſis & Ioannæ Reginæ Nauarræ ſcribunt. Nam fama eſt, illam inuitam hiſce nuptiis conſenſiſſe, vt Belloni verbis vtar, impetraſſeque à matre ob teneram ætatem & valetudinem filiæ, vt Cliuenſis horis aliquot tantum recumbenti ſimilis lectulo aſſideret, nec tum

Digitized by Google

illius attentaret pudicitiam. Quæ cauſſa fuit vt ruptis poſtea fœderibus, matrimonii fœdera rupta irritaque fuerint conteſtationibus etiam probatis, quibus metus clare detegeretur. Interim tamen nuptiæ ſimulatæ celebratæ erant ad caſtrum Heraldi, non ſatis tamen ex animi ſententia patris & matris, qui alias cōditiones filiæ quæſierunt. Quæ an ita ſe habeant, ego in medio relinquo, neque latius inquirenda cenſeo. Deus & ipſi norunt, qui ſponſalia & matrimonium inierunt, & qui iis rebus tractandis interfuerunt. Imo & poſt concubitum, ſi vi raptam aut coactam in amplexus viri veniſſe conſtiterit, audiendam exiſtimauerim, vt ſupra tradidimus.

§. 29. SVMMARIVM.

Metus effectus.

EFfectus hic eſt violentiæ, ſeu metus, vt ſponſalia ſeu matrimoniū metu promiſſum, nullum ſit, ipſo iure. Eſtq; omnium interpretum recepta ſententia. *c. cum locum, c. veniens, de ſponſal. c. ſignificauit, de eo qui duxit in matrim.* Didac. 2. *part. c. 3. §. 5.* Idque etiam locum habere, etiamſi matrimonium promiſſum iuramento ſit firmatum. *c. 2. de his quæ vi metuve cauſſa.* Quamuis iuſiurandū metu præſtitum, non ſit nullum ipſo iure, ſed ab eo petendā abſolutio. *c. debitores: & c. verum de iureiurand. vbi latiſſime Dd. tractant.* Et ante abſolutionem iuramenti, non poſſe eum qui iurauit, cum alia nuptias contrahere, & ſi id faciat peccatum eſſe maximum ſeu mortale. Didac. 2. *part. §. 5.* late ſpecies facti eſt *in conſilio 43. matrimon. Italorum, de eo qui coactus iurauit ſe ducturum.*

§. 30. SVMMARIVM.

Formula ſententiæ.

FOrmula autem ſententiæ, qua in ſponſalibus metu contractis vti ſolent hæc eſt.

JN Sachen N. Clågerinnen an einem/ vnnd Beclagten anders Theils/ ein Ehegelübt belangend/ ſo N. jhr N. ſol gethan haben/ vnd aber N. ſolches auß Forcht geſchehen zuſeyn einwenden thut / ſprechen wir verordente deß Coſiſtorii, weil auß den Acten ſo viel erſcheinet/ daß Clågerinnen Bruder Beclagten N. mit einer Handtrohr vberlauffen / vnnd zuerſchieſſen gedrówet / im Fall er ſeine Schweſter zur Ehe nicht nemen werde / wodurch Beclagter gezwungen/ jhr auß Forcht die Ehe zugeſagt/ als wirdt ſolche vermeinte Zuſage für nichtig vnd krafftloß erkandt/ vnd iſt Beklagter nicht ſchůldig die Ehe mit Clågerinnen zuvolnziehen/ zubeſitzen/ mag auch ferners darzu nicht gedrungen werden/ es were denn daß er es gutwillig thun wolte/ von Rechts wegen.

§. 31. SVMMARIA.

1 *Error impedit ſponſalia:*

2 *Errorum quatuor genera.*

Tertium

TErtium impedimentum † ſponſaliorum ratione cauſſæ efficientis eſt error. 1
Nam errore inita ſponſalia inutilia ſunt, quod conſenſu ea conſtitui oporteat, & q̄ conſenſui nihil magis ſit contrariū q̄ error. Etenim non conſentit qui errat. *l.1.ſi per errorem.de iuriſd.om.iud.* Et vulgo dicitur: Errantis nulla eſt voluntas *l.cum teſtat.& l.ſeq.de iuris & facti ignorantia.* Idq; in ſponſalibus imprimis locum habet, vbi conſenſus & quidem liberrimus requiritur. Eſt n. velut anima cōtractus *29.q.1.§.hoc ita.* Sed hæc quæſtio cum latius pateat, diſtinctionibus expedienda eſt. Nec enim quilibet error ſponſalia vel matrimonium diſſoluit, qua de cauſſa Lombardus & alii hunc ſecuti, quatuor † errorum genera conſtitunt, ni- 2
mirum perſonæ, fortunæ, conditionis, & qualitatis. Bonauentura autem diſtinguit inter errorem, quę circa perſonam contingit & circa proprietates perſonæ, quod eodem incidit. *diſtin.30.q.1.* Ex his autem duo ſponſalia & matrimonium dirimunt, perſonæ ſcilicet & conditionis deterioris. Idque ea ratione conſtitutum eſt, quod defectus earum rerum, quæ de ſubſtantia matrimonii ſunt impediunt, & obſtant quo minus id contrahi poſſit, accidentia autem συμβεβηκότα, etiamſi non adſint non impediunt matrimonium.

§.32. SVMMARIVM.

Error perſonæ.

PErſonę autem error hic eſt, vt quando quis putat, ſe Mœuiæ promittere coniugiū, & promittit Semproniæ, vel quando in nuptiis alia pro alia ducitur, in lecto collocatur, & viro coniungitur, vt in ſacris literis Lya, quæ Iacobo deſponſa non erat, pro Rachele traditur & ſupponitur, *Geneſis 29.22, q.c.in quibus & 38.diſtinct.c.quamuis, gloſſ.c.1.in verbo putatur, 29.q.1.* Hic nulla fuiſſe ſponſalia nec matrimonium ex eo liquet, quod in Lyam nunquam conſenſit Iacob, ideoque eam repudiandi Iacobo ius fuit, neq; enim prætextu conſuetudinis, quam ait apud ſe eſſe, ne ſcilicet iuniores nuptum collocentur, antequam grandiores nupſerint, ſeſe extricare & excuſare potuit Laban, cum ius pro arbitrio elocandi liberos totum fuerit in poteſtate parentum. Sed Iacob maluit tranſigere cum ſocero, quam ſummo iure vti, alioqui à Lya liberari & diuertere ei licuiſſet. Itaque pro innata facilitate, eam quam vxoris loco habuerat deſerendam minime ratus & iniuriam illatam diſſimulandam, cum patre tranſegit ea lege, vt ſeptem annis elapſis Rachelem ſibi adiungeret, & hac ratione ſubſecuto conſenſu matrimonium confirmauit. Nam & lege Moſaica is qui virginem compreſſiſſet, eam ducere cogebatur. Theologi cenſent, nihil à Iacobo neque Lya peccatū eſſe, quod vterque exiſtimaret, ſe coniugem amplecti. Nam Iacob, vt Lombardi verbis vtar, Lyam cognouit, & illa affectu vxorio ei χάειν præſtitit exiſtimans, lege primogenitarum & paterni imperii ſe illi iure copulatam eſſe. *diſtinctione.30.lib.4.* idque ſequitur Lutherus.

Digitized by Google

§. 33. SVMMARIA.

1 *Si puella alia pro ſponſa ſupponeretur.*

2 *Quod ſi puella non ſponſo, ſed alii errore ducta nupſerit.*

1 SEd quid ſi incideret † huiuſmodi facti ſpecies, nimirum vt ſponſo alia puella, quæ deſponſata non eſſet, ſupponeretur, & in lecto velata pro ſponſa collocaretur? Certe ſi ſuo iure vti vellet ſponſus, eam quæ dolo illi ſuppoſita eſt, etiam à ſe vitiatam relinquere poſſet, & ad deſponſam redire, idque imprimis, ſi non errore ſed dolo malo illi fucus factus eſſet, & puella alia pro ſponſa adducta, cum ſciens & volens in eius amplexum non venerit. Quemadmodum is, qui aliquam fide de coniugio clam data vitiauit. Nam ſi volens & ſciens eam compreſſiſſet adulterium commiſiſſe cenſeretur. Atque eo iure veteres etiam homines prophanos vſos eſſe, ex Demoſthene colligitur *in Oratione in Nearam*, vbi hæc eſt facti ſpecies. Stephanus vitricus elocat concubinæ ſuæ Neæræ filiam Stybelen pro ſua cuidam Athenienſi Phraſtori. Phraſtor vbi comperiſſet, eam Stephani filiam non eſſe, ſed Neæræ, ſeq; deceptum, cum illam vt Stephani, non vt Neæræ filiam accepiſſet, eiicit mulierem dote reddita, filiam autem quam ex eo pepererat, adoptauit, & aliam vxorem Satyri filiam naturalem duxit. Et quidem huic ſimile apud Herodotum extat. Cambyſes ab Amaſi Rege Ægypti petiit filiam vxorem. Amaſis eam nec dare audebat, nec negare, idque quod ſciebat Cambyſen illam non vxoris ſed pellicis loco habiturum, & potentiam Perſarum extimeſcebat. Itaque ſuperioris Regis filiam Niceten grandem & formoſiſſimam pro ſua in Perſas dimiſit. Cumque eam Rex filiam Amaſis nominaret, ipſa rem, inquit, Rex ignoras, ab Amaſi tibi fucus factus eſt, qui me ornatam & comptam tranſmiſit, tradiditque tibi pro ſua, cum ego reuera ſim Apryis filia, quem ille interemit. Quæ res maximum odium excitauit contra Perſas. Herodotus *lib. 3. initio.*

Interim tamen rectius facturum exiſtimauerim, qui exemplum Iacobi ſecutus ſummo iure non vtatur, præſertim vbi concubitus acceſſit: idq; Cambyſen feciſſe veriſimile eſt. Neque enim legitur, Nicetem domum remiſſam & repudiatam eſſe. Ita & tempore Ptolomæi Epiphanis, Ioſephus quidam fratris filiam in vxorem duxit, & retinuit, quæ ei pro alia ſuppoſita erat. Nam cum ille puellam ſaltatricem deperiret, & fratri ſuo amorem detexiſſet, frater ſe ei adminiſtrum ad hanc rem pollicitus eſt, idque præ ſe tulit. Itaque ſimulans ſe puellam ſaltatricem adducere, filiam ſuam ad eum noctu deduxit. Atque id cum ſæpius feciſſet, eo rem perduxit, vt illam amare occeperit, & tandem re patefacta, eam in matrimonium duxerit. Zonaras. *Tom. 1.*

2 Idem dicendum, ſi † puella non ſponſo, ſed alii errore ducta nupſerit & copulata ſit, vt apud Boccatium Sophronia quædam Tito Quintio Fuluio nupſit, cum putarat ſe Egeſippo nubere, Giornata 10. quam latine reddidit Beroaldus. Interim tamen in arbitrio eius eſſe, cui fucus factus ſit, vel eam retinere, quæ pro

Digitized by Google

pro alia tradita & ſuppoſita eſt, vel repudiare, palam eſt. Quid enim ſi malis artibus, technis & dolo deluſus ſit ſponſus, & circumuentus, eam prorſus retinere non velit? Compellendum non eſſe exiſtimauerim, veluti, ſi ſponſæ ſoror velata lectum ſponſi aſcenderet, in ſponſi amplexum veniret, à qua ille prorſus animo abhorret, merito eam repudiare poſſet. Quæ etiam ſine ſpe coniugii viuere cogeretur, ſponſus vero qui probabilem ignorantiæ cauſſam haberet excuſandus eſſet, Lombardus *diſtinct. 30.*

§. 34. SVMMARIA.

1 *Puniendi an ſint qui alicui puellam pro altera obtrudunt.*
2 *An conueniri poſſint iniuriarum ab eo cui illata eſt contumelia.*

AN vero perſona † quæ alteri vt ſponſo ſeſe ſuppoſuerit, vel parentes & alii, 1
qui adminiſtros ſeſe præbuerint, impune puellam obtruſerint, quæritur? Minime. Imo parentes & eam, quæ facinus illud in ſe admiſerint, vna cum omnibus, qui eius rei conſeii fuerunt, à magiſtratu caſtigandos, & mulcta pecuniaria coercendos exiſtimauerim, vt qui ſponſum imo Eccleſiam Dei & fœdus coniugii ſanctiſſimum pro delectam ento & ludibrio habeāt, & adulterio quodammodo occaſionem dederint, & lenocinium fecerint. Atque ea de cauſſa pœna legis Iuliæ teneantur, vt qui puellam ſtuprandam dederint, quæ eo ipſo ſatis magnas dat pœnas, quod pudicitiæ iacturam fecerit, & ſi eam retinere nolit is qui eam vitiauit, pro ſcorto habebitur. Sed & crimine ſtellionatus teneri eos exiſtimauerim, qui virginem Caiam pro Sempronia ſpōſa viro ſubiecerint. *L. 3. ff. de crimine ſtellionatus.* Nam id crimen obiicitur illis, qui dolo quid fecerunt, ſi aliud crimen non ſit quod obiiciatur: vt ſi quis merces ſuppoſuerit, vel obligatas auerterit, vel corruperit, ſtellionatus reus erit. Extra ordinem autem puniri ſolent, in honore poſiti relegantur, & ordine mouentur, plebei in metallum damnantur.

An vero † & ab eo cui illata eſt contumelia, conueniri poſſint actione iniu- 2
riarum? Et exiſtimauerim poſſe, vt autem ſe deceptum quæratur ſponſus vel ſponſa, requiritur, vt eam quam ſuppoſitam cauſſatur, vel de facie nouerit, vel percunctationibus acceperit, eam huius vel illius viri filiam eſſe, quam ipſe vxorem petiit, & ducere voluit, & quidem primogenitam, vel ſecundogenitam nomine ſibi notam, cui ipſe fidem dedit. Verbi gratia. Tobias Saram Raguelis filiam, quam nomine ſaltem notam habebat, vxorem petiit, & in eam conſenſit: Itaque ſi altera pro illa adduceretur, & illi locaretur, certum eſt nihil actum eſſe, cum conſenſus, qui nuptias conſtituit, deſit. Idque notat Tancredus vetus Interpres *c. 3. l. cum ab eo, l. menſam. l. in lege, de contrah empt.* Et recte: Nam ſi neque nomine neque fama illi nota ſit, cui fidem dedit, conſenſiſſe, neq; ſe deceptum eſſe queri poteſt, cum ignoti nulla ſit cupido. Hoſtienſ. *cap. de matrimonio c. qualiter impediatur.*

§. 35. SVMMARIA.

1 *Error fortunæ.*

2 *Sponſus ſi ſe diuitem iactarit, & antequam nuptiæ coeant emergat æs alienum, cui diſſoluendo nec ipſius nec ſponſæ facultates ſufficiant an eam ob cauſſam ſponſalia diſſolui poſſint?*

1 ERror fortunæ eſt, ſi pauper ſit, quem diuitem affirmabant. Hic ſponſalia vel matrimonium non vitiat, cum ad ſubſtantiam aut formam non pertineat. Idque conſtitutione Friderici Regis Daniæ II. cautum eſt, hac ratione, quę ſubiicitur, quod leuitas quędam ſit non ferenda, rem tanti momenti tractare, & alteri fidem de coniugio dare, antequam eius conditionem & facultates exploratas habeas. Aliud dicendum, ſi quis hac cōditione matrimonium promiſerit, ſi puella in dotem attulerit 1000. aureos vel tot in dote habuerit. Interim tamē eum, qui quem diuitem iactauit, & hac ratione alterum ad nuptias phaleratis verbis induxit, vel per alium id fieri curauit, à magiſtratu coercēdum exiſtimauerim, ob dolum admiſſum, ideoque ab eo, qui deceptum ſe queritur conueniri poſſe, & ad id quod intereſt teneri, æquitatis ratio poſtulat. Sed quid ſi ſpon-
2 ſus † ipſemet ſe diuitem iactarit & venditarit, montes auri in dotem pollicens, & antequam nuptię coeant, emergat ęs alienum, cui diſſoluendo nec ipſius nec ſponſæ facultates ſufficiant? Et Græci, vt poſtea dicetur, hanc iuſtam ſponſaliorum diſſoluendarum cauſſam & idoneam exiſtimauerunt. Harmenopul. *libr.* 1. Qua de re infra vbi de dolo agemus latius.

§. 36. SVMMARIA.

1 *Si quis ignobilem ſibi deſponderit quam nobilem putabat.*

2 *Apud veteres Saxones inter ignobiles & nobiles connubii ius non erat.*

3 *Coniugium inter impares perſonas contracta infeliciſſima ſunt.*

4 *Auctoris opinio.*

5 *Coniugia inter nobiles & ignobiles expreſſe in Dania prohibita.*

1 AD errorem † quoq; fortunæ referunt interpretes, ſi quis fœminam ignobilem ſibi deſponderit, quam nobilem eſſe exiſtimabat. Et recte, quod nobilitas non eſt ſubſtantia, ſed accidens hærens in ſubiecto. Bonauentura *diſtin. q.* 1. *lib.* 4. & Tancredus vetus interpres, & vt Viues definit, naſcendi ſors. Idq; probat text. *c.* 1. 29. *q.* 1. & Didac. *c.* 5. *part.* 2. *de ſponſalib. & matrimon.* Error autem fortunæ & in aliis qualitatibus ſponſalia irrita non facit. Sed contra ſentit Lombardus, & errorem perſonæ nominat, ſi quis nobilem expetat, & pro ea ignobilis illi collocetur, matrimonium non eſſe quod in illam non conſenſerit, ſed in aliam, non ſecus ac ſi quis promitteret, ſe venditurum aurum, & pro auro orichalcum traderet, *diſtinct.* 30.

Senten-

Digitized by Google

Sententiam Lombardi confirmant omnium pene gentium mores & inſtituta,quę in nuptiis cõtrahendis generis,conditionis, familiæ & natalium habendam rationem cenſent,& pro lege obſeruant.Idq; non tantum apud Iudæos(q inter ſeſe,& vt multi exiſtimant,ex eadem tribu nuptias contrahunt.*Deut.vlt.& 7.*ac alienigenis commiſceri prohibentur.) ſed & apud Athenienſes obſeruatũ fuit,quibus vetitum erat peregrinas ducere.Demoſthenes & Terentius pro vxore habere hanc peregrinam.Seneca.Promiſi tibi filiam in matrimonium,poſtea peregrinus apparuiſti,non eſt mihi cum extraneo commercium. *libr.4.de beneficiis.* Sed.& apud Romanos decemuiri lege lata cauerunt ne connubia patribus cum plebe eſſent,vt ex Liuio *34.lib.*colligitur. Quam tamen populus Romanus tandem abrogauit. Patres pro ſe allegarunt incommoditates, quas promiſcua connubia adferrent,vt ex his verbis colligitur. Nullam vim habere promiſcua coniugia, niſi vt ferarum prope ritu vulgentur concubitus plebis patrumq;,vt qui natus ſit ignoret cuius ſanguinis,quorũ ſacrorum ſit, dimidius patrũ,dimidius plebis, ne ſecũ quidẽ ipſo concors. Tribuni contra connubium omnibus hominibus commune eſſe, & q exteris finitimiſque dari ſoleat, ideoque illis non denegandum,decemuiros peſſimo exemplo,& ſumma cum iniuria plebis, tuliſſe, ne patribus cum plebe eſſet connubium.Nullam maiorem & inſigniorem contumeliam eſſe,quam partem ciuitatis, velut contaminatam, indignam connubio haberi.Imo nihil aliud eſſe, q̃ exilium intra eadem mœnia quam relegationem pati, cauere ne patres cum plebe affinitatibus & propinquitatibus miſceantur.Firmiſſimam autem inter eos fore neceſſitudinem,paratiſſimamque plebem ad omnia pericula ſubeunda, ſi ciuitas mutuis connubiis coaleſcat,priuatiſque neceſſitudinibus miſceantur, & ex ciuitate quodammodo diuiſa vnam fieri. Quibus rebus tandem moti patres & victi, legem, quam Canuleius Tribunus plebis promulgauit,vt connubia inter patricios plebeioſque promiſcua eſſent,ferri conſenſere,etſi impares nuptias fieri ægerrime ferebant.Fœminæ Hiſpalæ datum, vt ingenuo ei liceat nubere, ne quid ei qui eam duxiſſet,id fraudi ignominiæve eſſet, Liuius *lib.9.de bello Macedon.* Quid quod & apud veteres Saxones inter ignobiles † & nobiles connubii ius non erat,vt ex 2 legib.Saxonum & Longobardorum colligitur.Idq; apud eos ſanctiſſime obſeruatum tradit Vrſpergenſis & Adamus Bremenſis *lib.1.cap.5.* Eaque res rationem habet, & naturam ducem, vt quæ nihil tam expetit, quam ſibi ſimile:& quo maior veriorque ſimilitudo fuerit,eo firmiorem atque arctiorem eſſe amicitiam experientia teſtatur,& prouerbia, quæ vbique apud bonos authores extant,ſimile gaudet ſimili. Plato *τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ ἀναγκεῖ ἀεὶ φίλον εἶναι οἱ ἀγαθοὶ τοῖς ἀγαθοῖς φίλοι εἰσι.* Item ſemper ſimilem ducit Deus ad ſimilem *τέττιξ μὲν τέττιγι φίλος καὶ μύρμακι μύρμαξ.* Contra inter eos qui diſſimili ſunt fortuna,genere,natalibus,diſſimili vitæ inſtituto, non facile amicitiam & animorum coniunctionem coire,aut ſi coierit,non eſſe diuturnam,ſed cito dirimi. Id ſi vſpiam alibi certe in coniugio vſu venit,vt teſtantur verſus Ouidii ſuauiſſimi.

Quam.

Digitized by Google

Quam male inæquales veniunt ad aratra iuuenci,
Tam premitur magno coniuge nupta minor.
Non honor eſt,ſed onus,ſpecies læſura ferentes,
Si qua voles apte nubere,nube pari.

Item Auſonius:Par pari iugato, diſſidet quod impar eſt. Et prouerbium vulgo notum,Æqualem tibi vxorem quære, γαμεῖ ἐκ τῶν ὁμοίων, quod Pittaci eſſe volunt,de quo extat venuſtiſſimum Callimachi Epigramma, quod citat Laertius. Item, τὴν κατὰ σαυτὸν ἔλα. Æqualem tibi vxorem ducito. Imo,vt æqualitas ſit inter maritum & coniugem, fœminam vult marito inferiorem eſſe Martialis:

Inferior matrona ſuo ſit,Sixte,marito,
Non aliter fiunt fœmina virq; pares.

Itaque recte viri docti conſulunt,vt fœmina præſtantiori ſe,vel nobiliori nubat:idq; ſatius eſſe, quam vt vir ſe præſtantiorem ducat. Idq; inter alia Plutarchus diſertis verbis tradit.Deſpondendæ ſunt, inquit, filiis mulieres neq; nobiliores neque diuitiis ſuperiores. Sapienter enim dictum eſt: τὴν κατὰ σαυτὸν ἔλαυν. Rationem hanc adfert Plutarchus,quod qui præſtantiores ducunt,hi non vxorum mariti, verum ſerui dotis fiunt, nam vir tenuis fortunæ qui dotatam duxit vxorem,incommode viuit, tum quod vxor illi imperet, tum quod in perpetua ſuſpicione viuit,ſe ab vxore contemni,quod non obſcure innuit Iuuenalis.

Malo Venuſinam,quam te Cornelia mater
Grachorum,ſi cum magnis virtutibus adfers
Grande ſupercilium, & numeras cum dote triumphos.

Item,

Intolerabilius nihil eſt quam fœmina diues.

Imo,locupletiſſimam ducere, inquit Viues, vt tu illius opibus per otium fruaris,cum delictum eſt in legem Dei, tum etiam concordiæ inimicum. Adde, quod fere felicius cedit coniugium ſi ſponſus indotatam ducat, quam ſi dotatam vel genere & opibus ſuperiorem. Et laudandus eſt maxime, qui puellam bonæ indolis & indotatam ſibi in matrimonium cooptat, cui tanti plus honoris habet ex humanitate ſua,quanto fortuna illi eſt iniquior, vt ille inquit. Imo Viues eleemoſynæ genus ſcribit, indotatam ducere, & qui id faciat hoc commodi capere, quod non ſolum vxorem,ſed ancillam duxerit, quæ ei ad nutum præſto ſit,neque ei exprobrare poſſit,ſe tot talenta in dotem attuliſſe, ſed maritum Dominum omnium agnoſcat.

Interim tamen,vt in reliquis vitæ actionib.ita in coniugio ineundo decorum ſeruandum eſſe honeſtas ipſa ſuadet, & Deus fons honeſtatis præcipit. Itaque maritus futurus ſui ordinis,familiæ, & facultatum rationem habere debet, caueréque,ne vel obſcuram,infamem & mendicam ducat, ſed ſibi ſuiſque congruentem & familiæ natalibus dignam. Andromache Hectoris vxor apud Euripidem gloriatur,quod virum æqualem nacta ſit. Te vero,inquit, chariſſime Hector,

Hector,habui virum conuenientem mihi,mente,genere,opibus & fortitudine excellentem. Quid quod impares nuptiæ damnantur,& pro legitimis non habentur.Apuleius *lib.6.de aureo aſin.* Nec tu,inquit,filia contriſtare,nec proſapię tantæ tuæ ſtatuique de matrimonio mortali metuas, iam faxo nuptias non impares,ſed legitimas,& iuri ciuili congruas. Boetius *in Ciceronis Topica.* Nuptias inter impares iure contractas non eſſe, hoc eſt, qui inter ciues Romanos non coiiſſent.Et quod ex impari matrimonio concepti, non patrem,ſed matrem ſequantur. Recte apud Xenophontem Hiero.

Primum coniugium quod cum maioribus contrahitur, nimirum & propter opes & potentiam longe pulcherrrimum eſſe videtur, & ei qui ducit,vxorem cum voluptate quandam dignitatem ſuppeditare.

Altero loco eſt id,quod inter æquales contrahitur. Quod autem ex vilioribus cõſtat plane ignominioſum & inutile putatur.Quid,quod† & coniugia inter impares perſonas contracta,infeliciſſima ſint,& plena amaritudinis & querelarum.Apud Liuium queritur Antiochus,ſe virginem Chalcidenſem duxiſſe & ſe ex Græcia nihil præter amœna Chalcidiæ hyberna, & infames nuptias petiiſſe. Cui etiã ab aliis exprobatur, quod amoris cauſſa ex domo priuata,& obſcuri inter populos generis vxorem duxiſſet, & nouus maritus velut ſaginatus nuptialibus cœnis,ad pugnam proceſſiſſet *lib.6.de bello Macedon.* Et Syphax ſe inſaniuiſſe fatetur, cum Carthaginenſem fœminam accepiſſet domum. Illis nuptialibus facibus regiam conflagraſſe ſuam. *lib.10. Decad.2.* Et Regis Danorum Hadingi filia Vluilda ipſa priuato cuidam Guthormo nupta,patri ſuo interitum ea de cauſſa,quod illam ita collocaſſet, parauit, & maritum ad cædem ſollicitauit perpetrãdam.Quo ſpectat querela, quæ eiuſmodi fuit: O miſeram me,cuius nobilitatem diſpar nexus obtenebrat! O infelicem, cuius ſtemmati ruſtica iugatur humilitas! O infortunatam principis prolem, quam thori lege plebeius æquiparat! Miſerandam regis filiam,cuius decorem ignauus pater in obſoletas & deſpicabiles tranſmiſit amplexus! Infauſtam matris ſobolem cuius felicitati thori commercium derogat,cuius mũditiem immunditia ruralis attrectat; dignitatem indignitas vulgaris inclinat, ingenuitatem conditio maritalis extenuat! At ſi tibi vigor ineſt, ſi qua mentem virtus poſſidet, ſi dignum te regis generum probas,ſocero faſces eripe,genus probitate redime. Saxo Grammaticus *lib.1.* Imo ab æqualib.contemni & ludibrio haberi illam,quæ ex nobilib.enupſit palam eſt,& hiſtoriæ teſtantur. Virginiam Auli filiam patricio plebeio nuptã L. Volumnio Conſuli,matronæ,quod è patribus enupſiſſet,ſacris arcebant: cuius rei indignitate mota,aram pudicitiæ plebeiæ conſtruxit & dedicauit. Liuius *lib.10.* Sed & bonis prognati ſibi dedecori habent,ſi homo inferioris conditionis optimis prognatam ducat. Quo ſpectant verba Eurimachi apud Homerum *Odyſſ.lib.21.* Iudicia virorum ac mulierum vereri oportet,ne quis inter Achæos dicat, heus viri fortiſſimi, vxorem homines longe inferioris conditionis conſecuti ſunt,nobis hæc dedecori erunt. Plutarchus Catonem reprehendit pro-

pter nuptias impares. Nam duxit Cato Solonii ſcribę ſui filiam. Verba Plutarchi adſcribemus. Cato propter nuptias, præter & dignitatem & ætatem ſuam contractas, neque in inanem neq; paruam ſuſpicionem incidit. Nequaquam enim decebat, eouſq; prouectum ætate, filio adulto nuruique filiam miniſtri eius qui Reipub. mercenariam operam locaſſet, ſupra ceruicem inducere. Et ſiue voluptatis cauſſa id fecerit, ſiue ira motus, vt de ſcorto in filium vindicaret, turpia ſunt & factum & prætextus. Quo enim vſus eſt ſermone (à filio interrogatus, quo delicto aut iniuria nouercam ipſi induceret, alta ei voce reſpondit, bona verba fili, omnia in te præclara agnoſco, neque culpo quicquam, cupio autem plures mihi filios, Reipubl. ciues, tui ſimiles relinquere) is verus non fuit. Si enim eius ſimiles bonos filios voluerat procreare, vxorem ducere ingenuam oportuit, re initio deliberata, non ſatis habere aliquando obſcuræ meretricis concubitus. Deinde cum id deprehenſum eſſet, ſocerum diligere eum, cum quo affinitatem coire honeſtiſſimum eſſet, ſed qui eius voluntati libentiſſime obſequeretur. Sed & infelix fuit coniugium. Nam illa, vt refert Hieronymus, marito ſeſe obſequentem non præbuit, & contumaciter ſeſe aduerſus maritum geſſit. Refert Viues ſe audiuiſſe ex hoſpite ſuo quem Louanii habuit, fuiſſe in ea ciuitate, ex qua ipſi origo eſſet, virum primarium, qui cum vxorem duxiſſet indotatam, & longe ſe inferiorem, ita iucundiſſime ſe victurum ratus, ab ea plane contemptus fuit & ſpretus. Ea mortua, parem ſibi adiunxit, adoleſcentulam bonis prognatam, & forma liberali, quæ non ſecus illi inſeruiuit, ac ſi verna domi nata eſſet. Illa, inquit, maritum induere, illa exuere, illa calciare, illa excalciare, extergere, mundare, & in frequenti familia neminem patiebatur curare, quæ ad mariti corpus pertinerent præter ſe vnam. Illa veſtes reſarcire ſolita, lauare, complicare, componere & reliqua agere animo prompto ac lætiſſimo, quæ famulæ interdum grauarentur. Idem refert, ſe nouiſſe virum, qui cum illuſtriſſimas nactus eſſet nuptias, quibus ipſe longe eſſet impar, poſtquam lætitia primorum dierum ſubſediſſet, execratum fuiſſe illum diem, ceu fatalem ſibi, quo illa vxor ſibi ducta eſſet. Nam ſi parem duxiſſet, longe fortunatiſſimum futurum fuiſſe, vt qui diues eſſet, & bonis prognatus. 3. *de officio mariti.* Apud Iſocratem gloriatur Nicocles ſe ex vna vxore filios ſuſcepiſſe, & ea quidem generoſa. Ex quibus planum eſt, quantum vetuſtas generis & natalium ſplen-
4 dori tribuerit. Quibus de cauſſis † adductus ſtatuo, eum, qui deceptus mulierem ſibi deſpondit, quam nobilem eſſe exiſtimabat, ad nuptias conſummandas non teneri, ſiquidem ipſa genus mentita ſit, & pro nobili ſe venditarit. Nam cum deceptum eſſe palam eſt, vt qui poſt ſponſalia peracta, eo næuo illam affectam comperit, quem ſi ante præſciſſet, nunquam ei fidem dediſſet. Ideoque à contractu recedendi, & aliam ſibi conditionem quærendi ei merito facultas libera relinquēda eſt: Sin vero tum, cui nuptias promiſit ignobilem eſſe non ignorabat, & conuinci poſſit ſeſe ſciuiſſe, teneri tam ducere exiſtimaue-
5 rim, niſi legibus † expreſſe inter nobiles & ignobiles prohibita ſint coniugia,

vt in

vt in Daniæ regno Receſſ. König Chriſtians *cap. 36.* & olim in Saxonia, teſte Adamo *libr. 1. cap. 5.*

§. 37. SVMMARIVM.

1 *An repudiare quis poßit eam quæ pro nobili ſeſe venditarit & domum ducta ſit.*
2 *Scortum publicum duci poteſt.*

SEd quid ſi nuptiis & concubitu † ſubſecuto domum deduxerit vxorem, quam nobilẽ exiſtimabat deceptus, an eam repudiare & relinquere illi licebit? Et ego repudiandum minime exiſtimauerim, cum res integra amplius non ſit, ſed ſecuto concubitu matrimonium conſummatum ſit: neq; enim propter qualitatis errorem cõiugium diſſolui poteſt, vt ſentiunt Interpretes. Tiraq. *tractatu de nobilit. c. 20. num. 179. & 176.* & Beuſtius *fol. 33.* Sed & edicta de nuptiis ob perſonæ ſtatum imparibus à Iuſtiniano ſublata ſunt. *l. 28. C. de nuptiis.* Idq; veterũ authoritate & exemplo confirmatur. Rex Antiochus ciuem Calchidenſem, quam duxerat retinuit, neque repudiaſſe legitur. Virginia nupta plebeio ab eo non diſceſſit, ſed eum vt maritum in honore habuit & coluit. Idque non obſcure innuit Liuius his verbis: Breuis altercatio inde ex iracundia muliebri in contentionem animorum exarſit, cum ſe Virginia & patriciam & pudicam, & in patriciæ pudicitię templũ ingreſſam, & vni nuptã, ad quem virgo deducta ſit, nec ſe viri honorumve eius ac rerum geſtarum pœnitere vere gloriaretur, &c. Et noſtra ætas exempla vidit etiam in familiis principum, qui etiam inferioris ordinis matronas duxerunt & ductas retinuerunt: quamuis vt plurimum infelicia ſint coniugia & tragicos exitus ſortiantur. Nam & ſcortum publicum † duci poſſe 2
cenſent Doctores communiter *conſil. 206. matrimoniali ex regulis duenna.* Quod etſi recte & honeſte non ſit, tamen factum infectum fieri non poteſt. Neque audiendus eſt, qui ignorantiam poſt nuptias allegat, & ſeſe excuſare conatur. Nam illa ſupina eſt & dolo propemodũ ęquiparanda aliquam domum ducere, antequam exploratum illi ſit, cuias illa ſit, & ex quibus prognata, quam ſibi iungit, cum inter nuptias & ſponſalia ſpatio intercedente percunctationibus eius conditionem diſcere potuit. Et ita Hemmingius ſentire videtur. Id tamen ita demum verum ſtatuo, ſi quidem honeſta ſit, non corrupta, nam tunc eam, non ob errorem, ſed quod virginem non receperit repudiare licebit marito.

§. 38. SVMMARIVM.

Error conditionis ſeu ſtatus.

ERror cõditionis ſeu ſtatus eſt, cũ ſeruus ꝓ libero ſeſe gerens ingenuã duxit, Nã & hic ſponſalia & matrimoniũ dirimit, ſi quidẽ mulier eius conditionẽ ignorauerit. *29. q. 2. c. ſi quis ingenuus c. ſi fœmina ingenua.* Idq; optima ratione conſtitutum eſt. Nã hic error cum circa mutuam corporum traditionẽ cõtingat, &

 ſubſtan-

ſubſtantiam matrimonii vel formam conuellat, impedit matrimonium. Seruus enim iure ciuili ἀκέφαλος eſt, ex domini perſona χαρακτηρίζεται. Quo fit vt ſine domini conſenſu nihil de ſe polliceri aut promittere poſſit, cum eius neque ſit velle neque nolle, vt habet regula iuris. Deinde nec ſibi corporis poteſtatem habet, neque id vtendum alteri dare poteſt. Thomas *diſtinct.30.quæſt.column.3.* Ideoque ſi cum libera contrahat, nec poteſtatem ſui corporis ei tradere, nec parem obligationem contrahere poteſt. Durand. *diſtinct.30.* Talis enim conditio vergit in præiudicium & detrimentum eius iuris quod coniux in coniugem habet. Itaque ignoranti obeſſe non debet. Quid enim ſi dominus ſeruum in remotiſſimas regiones ableget, & ibi eum vendat? vxor vtique eius conſortio frui non poſſet, & ſic iure eo, quod in coniugem habet, fruſtraretur. Deinde è ſeruis nati in dominorum ſunt poteſtate, & à ſucceſſione ingenuorum excludebantur, vt mulier iuſtiſſimam habeat querendi cauſſam, quę inſcia ſeruo nupſit. Poſtremo & dominis pro arbitrio licuit nuptias diſturbare & diuellere, cum ſeruis initas. Iuſtinianus lege lata ſanxit, vt ſerui qui eo tempore quo Gothi Romanum imperium inuaſerant, vxores ingenuas duxiſſent ad dominos redire deberent, diſſoluto matrimonio, quod inter ſeruos & liberos non conſtaret matrimonium. Et Appius Claudius filiam Virginiam deſponſatam L. Iulio in ſeruitutem vendicare & matrimonium diſturbare conabatur. Liuius. Interim tamē Leo Imperator conſtituit, vt qui ſeruam ducere vellet, ea conditione duceret, vt ipſe eandem aleam ſubeat, & ſeruus efficiatur, aut precium qua mulier ſeruitute liberari & redimi poſſet, ſolueret, *conſtitut.101.100.*

Aliud dicendum ſi quis ſciens volens ancillam ducat. Nam recte matrimonium vel contubernium initum cenſetur, vt inter Abrahamum & Agar ancillā vere fuit coniugium iure gentium. Error vero paris vel melioris conditionis nō vitiat matrimonium. Veluti ſi ſeruus ancillam ducat, quam ancillam eſſe putabat, cum ei nihil exprobrare poſſit. *22.q.6.per totum c.ſignificaſti de diuortiis:* Vel ſi quis liberam ducat, quam ancillam putabat. Nec enim cauſſari poteſt ſe deceptum, cum conditionem ſuam meliorem reddiderit. Tancredus *c.2.* Bonauentura *diſtinct.36.q.2.* Et hæc de ſeruis accipienda ſunt, qui in dominorum ſunt poteſtate, & ſeruitutem reuera ſeruiunt, de quibus ius ciuile intelligendum eſt. Nā alii qui ſeruitio premuntur, vel operis faciundis, vel aliter, ſerui non ſunt. Ideoq; recte cum libera matrimonium ineunt. Quales videmus in pleriſque locis reperiri, qui ad operas quotidie faciundas obligati ſunt, vt vel arent, vehant, agrū colant, fodiant, & vbi diſceſſerint, domini ſuccedunt in bona mobilia, vel in ſolidum vel pro parte. Nam ſi quis ignorans cum illis contraxit, valent ſponſalia, cum homines liberi ſint, etſi oneribus & ſeruitiis premantur, Durandus.

Sed cum apud Chriſtianos ſeruitus magna ex parte exoleuerit, de his latius agere aut laborare, ſuperuacaneum eſt.

§.39. SVMMARIA.

1 *Error qualitatis.*
2 *Virgo alicui deſponſa quæ ab alio compreſſa an ad hunc errorem referenda.*

ERrorem qualitatis † vocant accidens quoddam ſubiecto inhęrens: vt ſi mulier ſit refractaria, dura ceruice, male morata, immorigera. Hæc qualitas ſponſalia non diſſoluit, alioqui multa diſſoluenda eſſent. Nam & vetus Poeta Simonides decem recenſet mulierum genera, & vnum tantum prædicat, quod ſcilicet ex apibus procreatum eſt; reliquas ex ſue, vulpe, cane, tellure, mari, aſino, muſtela, equa, ſimia genitas damnat. Phocylides quatuor genera conſtituit, vnum probat. 1

Ex quatuor iſtis nata ſunt
Mulierum genera: Ex cane, apicula,
Torua ſue, equa iubata.
Ex equa nata commoda eſt,
Velox diſcurrens, pulchritudine præſtans.
Ex torua autem ſue, neq; mala neq; bona eſt.
Ex cane vero moleſta, & fera eſt.
Ex apiculà autem bene adminiſtrat
Rem familiarem, & nouit laborem.
Cuius amice chariſſime nuptias amabiles exopta.

Quo ſpectat illud Terentii.

Cenſen' te reperire poſſe vllam mulierem quæ careat culpa.

Itaque & Apoſtolus eas vaſa fragilia vocat, quæ maritus pro ſua prudentia leniter tractare, & diſſimulando, ſi qua incidant aduerſa, leuiora reddere, & muſſitare debeat. Recte Metellus Numedicus *lib. 1. c. 6. apud Gellium.* Si ſine vxoribus poſſemus Quirites eſſe, omnes ea moleſtia careremus, ſed quoniam ita natura tradidit, vt nec cum illis ſatis commode, nec ſine illis vllo modo viui poſſit, ſaluti perpetuæ potius quam breui voluptati conſulendum. Videbatur quibuſdam Metellus Cenſorem, cui conſilium eſſet ad vxores ducendas populum hortari, non oportuiſſe nec de moleſtia incommodiſque perpetuis rei vxoriæ confiteri, neq; adhortari magis quam diſſuadere, abſterrereque. Sed contra illud potius orationem debuiſſe ſumi dicebant; vt & nullas plerunque eſſe in matrimonio moleſtias aſſeueraret, & ſi quæ tamen accidere nonnunquam viderentur, paruas & leues, facileſque eſſe toleratu diceret, maioribuſque eas emolumentis & voluptatibus obliterari, eaſdem ipſas neque omnibus neque naturæ vitio, ſed quorundam maritorum culpa & iniuſtitia euenire. Sapientiſſima & homine Chriſtiano digna oratio.

Ad errorem qualitatis etiam † refert Lombardus & alii, ſi virgo alicui ſit deſponſa, quam alius compreſſit, ψευδοπαρθένον Græci appellant; hoc eſt, quæ virgo 2

non eſt, & tamen ſe pro virgine gerit, quaſi falſa & ementita puella: qualis fuit Pontiani vxor, de qua Apuleius *Apologia 2.* Filia per adoleſcentulos ditiores, irritamento matris ſuæ ne quidquam circumlata, quibuſdam etiam pro eis ad experiundum permiſſa: niſi in facilitatem Pontiani incidiſſet, fortaſſe adhuc vidua antequam nupta domi ſediſſet. Pontianus ei multum quidem dehortantibus nobis, nuptiarum titulum falſum & imaginarium donauit: non neſcius eam paulo antequam duceret, à quodam honeſtiſſimo iuuene, cui prius pacta fuerat, poſt ſatietatem derelictam. Venit igitur ad eum noua nupta, ſecura, & intrepida, pudore deſpoliato, flore exoleto, flammeo obſoleto, virgo rurſum poſt recens repudium nomen potius afferens puellæ, quam integritatem. Pollux. Apuleius virginem præfloratam appellat *in Apologia*, quaſi virginitatis flore priuatam, ſpoliatam, vel deuirginatam, vt Beroaldus interpretatur, *libro ſexto.* Puellam elegit, & virginitate priuauit, teneat, poſſideat, amplectatur. Sed meo iudicio rectius ad conditionis errorem refertur, quod viciata ſtatum quodammodo mutet, infamis fiat, & capitis, vt ita dicam diminutionem patiatur. Nam pudicitia amiſſa omnis in fœmina virtus ruit, vt Diui Hieronymi verbis vtar. Et apud Hebræos viriata pro virgine deſponſa & ducta, re patefacta, capite pœnas luebat, & lapidibus obruebatur. *Deuteronom. 22.* Vnde conſtat iure diuino eas ſeruas pœnæ affectas, & per conſequens ſtatum mutaſſe. Sed & apud Græcos pœnam hanc vſitatam fuiſſe, oſtendit Euripides *in Tragœdia quæ Ion inſcribitur*, de Creuſa, quæ grauida Xuto nupſit: res ita habet. Creuſa filia fuit Erichthæi Regis Athenienſium, quæ, cum compreſſa & grauida eſſet ex Apolline, nupſit Duci Xuto, qui harum nuptiarum adminiculo ſucceſſit in regno Attico. Cum autem Creuſa tandem peperiſſet filium ex Apolline, mater verita ne re patefacta filia ſupplicio afficiatur, puerum expoſuit, & abiecit. Non eſt ergo vitium mulieri illatum ſimplex quædam qualitas, neque à Deo omnis ſapientiæ fonte pro ea cenſetur, ſed eiuſmodi næuus & macula, quæ mulierem viro deſponſam, prorſus deformat, imo delictum & crimen, quod eam mortis ream facit, vſque adeo, vt vir abſque infamiæ macula eam ducere non poſſit. Nam & vxoris infamia mariti dignitatem maculat. Plinius *in Panegyr.* Et credebant veteres, ſatis pœnarum eſſe aduerſus impudicas in ipſo flagitio, vt aliis legibus non ſit neceſſe eas coercere. Tacitus *libro ſecundo.* Hebræi ſtupratam humiliatam nominant. *Iudicum capite 19.* quaſi dicas abiectam vilem, omniumque ludibrio expoſitam.

§. 40. SVMMARIVM.

Sponſam ab alio compreſſam an quis ducere cogatur?

QVæritur itaq;, an ad ſponſam ducendam compellendus ſit ſponſus, quam ab alio corruptam eſſe conſtat? Et iuris canonici interpretes, & Theologi etiam Scholaſtici, hoc delictum leuiſſimum, & quaſi pro nihilo ducendum exiſtimant.

ſtimant. Ideoq; ſponſam vitiatam repudiari non poſſe. Lombard. *diſtinct.30. & 29.q.1.& c.quemadmodum de iureiurand.* Qui iurauit aliquam ducere in vxorem, non poteſt ei fornicationem præcedentem opponere, ſed futuram. Interim tamen rationem nullam adferunt, cur ita ſentiant, niſi hoc in argumentum trahere velint, quod apud quaſdam gentes vſu receptum eſſe tradũt, vt virgines corpore quæſtum faciant, & meretricentur, quoad dotem ſibi pararint. De Lydis id commemorat Herodotus *lib.1.* & de Troglodytis & aliis multis Alexander ab Alexandro, & Valer. Maximus *lib.9.c.946.* ſcribit, Volſinenſes ſtatuiſſe ne qua virgo ingenuo nuberet, quam non ex Senatorum numero aliquis delibaſſet. Idem de Phœnicibus refert Nicephorus *lib.7.c.46.* his verbis: Phœnices qui Libanum montem ad Heliopolim incolebant, virgines ſuas ante nuptias ad ſtuprũ proſtituere deſierunt, q̃ lege apud eos antea fieri receptum erat. Et de Babyloniis Herodotus: Babyloniorum mos eſt, vt eorũ mulieres ad templum Veneris deſidentes, ſemel in anno cum exteris conſuetudinem habeant. Et Niceph. *lib. 10.c.9.* Hieropolitani virgines ſuas ad ſtuprũ proſtituere ſunt ſoliti, & à quocunque vitiari curarunt, antequam ad coniugii communionem cum ſponſis ſuis venirent, & vel hoc colore excuſare conantur, quod vi aſtrorum ad luxuriam impellantur virgines, quemadmodum Meſſalina ſtuprum excuſare conata eſt. Suetonius *lib.5.cap.26.* & Tacitus. Interpretes qui commentarios in libros ſententiarum congeſſerunt, vt Bonauentura & Durandus hanc quæſtionem nõ attingunt, quod illis, vt ego cenſeo, non probarẽtur, quæ hac de re Lombardus ſcripſit. Rectius meo iudicio ſentiunt, q̃ ſponſum ad eã accipiẽdam, q̃ ab alio vitiata ſit, minime teneri exiſtimãt, idq; authoritate verbi Dei, q̃ lege per Moſen lata ſtatuit ne quis meretricem ducat, neq; ꝓfanã neq; mulierem repudiatam à marito. *Leuit.21.* alii vertunt malæ famæ mulierẽ, vt Vatablus. Et Ioſephus *lib 4. antiquit.c.8.& vlt.* Moſen non abs re ſtatuiſſe ſcribit, ducendas eſſe vxores virgines, honeſtis parentibus prognatas. Item ſcortum de filiabus Iſrael non ferendum. *Deuter.23.* quæ ſcilicet extra matrimonium ſeſe proſtituit, vt Hebræi explicant. Idem ſtatuit Fridericus II. Rex Daniæ, conſtitutione edita anno 1582.

§. 41. SVMMARIA.

1 *Virginitatis exploranda modus.*
2 *Hymen quid.*
3 *Virginitatis exploranda modus adhuc vſitatus apud Afros.*
4 Morgengab *vnde deductum.*
5 *Prouerbiorum Germanorum, eum qui ſciens volens meretricem ducit patriam prodiſſe, vel proditorem tandem euaſurum.*

ET ne cui † pro virgine obtrudi poſſet, quæ virgo non eſſet, Deus ipſe reme- 1
dia propoſuit quib. exploratur num virgo ſit, quæ collocatur, vel corrupta: nimirum vt lintea inſpicerẽtur infecta ſanguine rupti hymenis indice virginitatis, quibus in amplexum viri veniſſet mulier. Eſt autem † ὑμὴν membrana 2
aut

aut pellicula quædam, quæ in virginum natura obtenditur, & primo Veneris tentamento ſeu concubitu diſrumpitur vel ſcinditur. Scaliger. *lib.1. cap.10. Poetices* & Cœlius *libr.4.cap.23.* Intra muliebre pudendum Eugin eſt ſiue Hymen integritatis argumentum.

Eam autem explorationem ſub chuppa factam exiſtimant, hoc eſt, in eo loco, quo ſeſe ſponſus vna cum ſponſo abderent, quo ſpectant verba Kimhi [*mkum hſſthrth hclh em hchthn nkra chuph*] id eſt, chuppa vocatur locus, quo ſeſe reciperent, & occultarent ſponſus & ſponſa, ex quo cum egrediebatur ſponſus, magna omnium cum lætitia excipiebatur. Quo referunt illud *Ioelis 2.* Procedat ſponſus de cubili ſuo, & ſponſa de thalamo ſuo. Thalamus Græce, latine cubiculum nuptiale, *παρὰ τὸ πλεῖν ἅμα*, hoc eſt, ſimul genialem vitam agere, vt ſupra notauimus. Sed ne ſponſus poſt expletam libidinem hoc prætextu eam repudiaret, quod virginem non reperiſſet, ea de cauſſa parentes, quorum maxime intererat, lintea quibus congreſſi eſſent, aſſeruabant, illaq; ſi opus eſſet, coram ſenioribus ciuitatis expandebant: Idque expreſſe *Deuteronom. 22. capit.* cautum eſt. Quod ſi ſponſus ſponſam innocentem diffamaſſet, & actione apud Iudices inſtituta queſtus eſſet, ſe eam non reperiſſe virginem, conuictus mendacii, vxorem retinere cogebatur, & mulctæ nomine patri centum ſiclos ſoluebat, & nihilominus vapulabat, vt Hebræi tradunt.

Actionem autem de dolo non ſolum contra eam quæ vitiata erat, ſed etiam aduerſus parentes & curatores, qui eam pro virgine nuptum collocarant, inſtitutam fuiſſe Philo tradit his verbis: ſi quis poſt epulum nuptiale cum puella nõ maritali affectu, ſed tanquam cum meretrice libidinis cauſſa congreſſus, deinde non habeat quod ei propalam exprobret, calumnioſe veniat ſe ad occulta crimina, dicendo in primis complexibus eam à ſe mulierem deprehenſam, non virginem: vocetur vniuerſus Senatus vt iudicet, adſint etiam accuſatæ parentes, communem cauſſam acturi. In tali enim controuerſia, quando de caſtitate corporis quęritur non imminet periculum ſoli filiæ, ſed etiam eius curatoribus, non modo, quia vſque ad ſuũ tempus nõ cuſtodierunt natæ pudicitiam, verum quia vitiatam deſponderunt pro virgine, decipiendo, qui eam ſibi vxorem petiit. Qui ſi litem vicerint, mulctetur calumniator, ex iudicũ arbitrio, tum pecuniis, tum verberibus, & quod ei grauiſſimum erit, confirmetur matrimonium, ſi modo vxor cum tali habitare ſuſtineat. Hic enim lex relinquit liberum abire an manere velint. Maritis eadem poteſtas non permittitur, propter recentem calumniam. Quid quod & Græci id ab Hebræis acceptum ſequuti videntur. Apud Lucianum *in Toxari* Zenotamis filiam Menecratis ſibi deſponſam abduxit in thalamum, *καὶ διαχρήσας αὐτὴν* paulo poſt prodiit.

Sed & ab ea membrana vel hymene quæ prima veneris tentamento ſcinditur, Græci ſtulti & laſciui, Deum nuptialem Hymenæum nominarunt, vt & cantum nuptialem Hymenæum. Vnde illud Catulli:

Hymen ades o Hymenæe.

Item

Item Ouid.*Faſtor.2.*

Conde tuas Hymenae faces,& ab ignibus atris
Aufer,habent alias mœſta ſepulchra faces.

Terent.Verum hæc mihi mora eſt tybicina & hymenæum qui cantent. Et paulo poſt:Miſſa hæc face hymenæum,turbam,lampadas,tybicinas.Et apud Apollonium de Iaſone.Iuuenalis *Saty.6.*

——Non pronuba Iuno,
Non hymenæus adeſt illi,non gratia lecto.

Romani vero Thalaſſionem Deum nuptialem conſtituunt, eumque inclamare ſoliti ſunt,qua de re Plutarchus.*12.lib. αἰτιῶν.* & Liuius *lib.*1. Lectus nuptialis *παράσυνος* dicebatur, quod velo eſſet obtectus, & *πασὸς* velum dicebatur thori maritalis,cuius obtentu ſacra illa pudentius peraguntur.Scaliger *lib.3.c.100.* Sed & Romanos eius rei rationem habuiſſe ex Claudiano colligitur *in Epithalamio Mariæ ac Honorii.*

Et veſtes Tyrio ſanguine fulgidas
Alter virgineus nobilitet cruor,
Tunc victor madido proſiliat thoro
Nocturni referens vulnera prælii.

Et † ne quis exiſtimet, hunc morem virginitatis explorandæ in deſuetudinem abiiſſe, ſciendum eſt apud plæraſque gentes Mahometicas, quæ à Moſe multa acceperũt, eam rationem adhuc frequentari,vt apud Afros,qui in matrimoniis celebrandis hunc ritum obſeruant,vt refert Ioannes Leo *lib.3.c.34.in deſcriptione Africæ.* Sponſa tabernaculum ligneum octogenale ſerico panno tectũ ingreditur,& in eo ſedens à baiulis defertur, eam comitantibus parentibus & affinibus, & magno cum tybiarum, tubarum, & tympanorum ſtrepitu,prælucentibus facibus,ad maximum forum contendit,temploque præterito ſponſus ſocrum & reliquos omnes ſalutat, domumq; quantum poteſt properat, pater, frater & patruus ſponſam ad cubilis ingreſſum deducunt,eamque pariter ſponſi matri tradunt. Sponſam in cubiculum ingredientem ſponſus excipit, & ſuo pede ipſius pedem tangit. Ibi tum aliis diſcedentibus,ambo recluduntur. Interim paratur nuptiale conuiuium,& mulier quædam præ foribus expectat, donec linteolum ſanguine tinctum illi porrigat, quod illa manu geſtans conuiuis oſtendit, alta voce clamans, virginem incorruptam & à viro integram fuiſſe. Hanc cum aliis quibuſdam fœminis primo parentes ſponſi,deinde ſponſæ excipiunt ſplendide. Quod ſi fortaſſis corrupta reperiatur, magno omnium cum dedecore nuptiis infectis ad parentes relegatur. Hactenus Ioannes Leo. Idem adhuc in Hiſpania ſeruari, ſcribit diſertis verbis Laurentius Ioubertus profeſſor Academiæ Montiſpeſſulani,*in libro cui T.Erreurs populaires an faiſt de medicine & regime de ſante.lib.1.c.*4. Ancores auiourdhui les Eſpangnole grans obſeruateures de ceremonies ſont que l'endemain denoces les matrones montrent an public & anec grand' acclamation les draps du lict nuptial pour voce les taches

Digitized by Google

de la defloration criant par plusieurs fois d'vne fenestre, qui reponde a la rue viergen latenemos. Ego tamen cum anno 83. in Hiſpania legatus ad Regem Philippum à Duce Holſatiæ Adolpho miſſus eſſem, nihil tale percunctationib. diſcere & explorare potui, etiamſi cum viris primariis ea de re ſermonem & colloquia haberem. De Barbaris & Nigris eadem pene tradit Petrus Bembus *lib. 6. Hiſtoriæ Venetæ.* Hi enim, inquit, & boni homines & ſtrenui bellatores filiabus ſuis vbi primum natæ ſunt pudenda conſuunt, ſic tamen vt vrinæ meatus non impediatur. Illæ autem ſic conſutæ vbi adoleuerint, nuptum dantur. Sed primum ea ſponſo relinquitur incumbitque cura, vt ferro conglutinata ceruicis vteri labia ſecet diuidatque. Tanta eſt apud homines illos barbaros in coniuge ducenda virgitatis certitudo. Ex quibus colligitur etiam gentes Mahumetanas, quæ ob πολυγαμίαν male audiunt, in nuptiis contrahendis caſtitatis rationem habere, & ab iis abhorrere, quæ pudicitiæ iacturam fecerint. Imo etiam poſt ſponſalia peracta, ſi conſtiterit, eas à viris integras non eſſe, repudiare & reiicere, vt mirum videri debeat inter Chriſtianos reperiri Theologos & Iureconſultos, qui hæc vitia eleuare conantur, & in eo diſputant, virginitatis & pudoris iacturam næuum & qualitatem cenſendam eſſe, quæ nuptiis impedimento non ſit, quod mihi religio eſt dicere, atque ipſis commentum placet.

Quid quod in primi complexus ſeu noctis remunerationem & præmium pudicitiæ & virginitatis interfectæ, vt Apulei verbis vtar, munuſcula quædam mane ſponſus ſponſæ donabat. Apuleius munus nuptiale appellat, *libr. 6* apud quem Vulcanus Veneri currum dono dat pro munere nuptiali poſt primum amplexum maritalem. Nam cum viri maxime expetant vt virginitatem ſponſæ illibatam ſibi adferant, pro ea erepta munus datur, vt quodammodò fiat compenſatio & præmium ſit deuirginatæ puellæ, quæ virginitate nihil habet maius neque precioſius. Verba Apulei hæc ſunt. At Venus terrenis remediis, inquiſitionibus, abnuent cœlum petit, iubet conſtrui currum, quem ei Vulcanus ſub tali fabrica ſtudioſe poliuerat, & ante thalami rudimentum nuptiale munus obtulerat, &c. Primum concubitum thalami rudimentum nominat, Græci θεώρητρα appellant. Harmenopulus *libro quarto T. 10.* Virgo, inquit, propter honorem virginitatis habet theoretrum, vidua non habet. Item, theoretra tantum dantur ei, quæ virgo fuerit. Θεώρητρον munus quod ſponſus ſponſæ dabat in nuptiis, cum primum illa retecta, ſe videndam præbet, flammeo depoſito. Item, munera quæ amici ſponſæ & domeſtici contribuebant. Theoretrum autem eſt in ſingulas dotis libras ſeni aurei nummi *libro quarto. T. 7.* Quæ munuſcula & aliis nominibus Græci exprimunt. Nam ſponſa à ſponſo detegebatur, atque eius detectionis gratia munera accipiebat, quæ ἀνακαλυπτήρια & quia tunc primum ab eo videretur, ὀπτήρια, & quod eam alloqueretur, προσφθεγκτήρια dicebantur. Harpocration, Pollux, Philoſtratus. Scaliger *libro poetices.*

Idque

Idque etiam Romanos obſeruaſſe non obſcure innuit Iuuenalis *Satyra 6.*

—Nec illud

Quod prima pro nocte datur cum lance beata

Daricus & ſcripto radiat Germanicus auro,

id eſt, donum quod datur à marito nouæ nuptæ pro prima nocte, & quidem aurea vel argentea vaſa, vel auro ornata, quibus Imperatorum imagines inſculptæ erant, vt Domitiani qui Daricus fuit dictus & Germanicus à deuictis Dacis & Germanis, data fuiſſe propter virginitatis florem ademptum, inde colligitur. Atque hinc procul dubio manauit Saxonum & aliorum Germaniæ populorum inſtitutum, vt in præmium & ſignum pudicitiæ & complexus virginalis ſponſus ſponſæ munus, torquem, vel cathenam auream offerat, & dono det, quod & à tempore matutino † quo offertur Morgengab, dicitur, cuius mentio fit in vſibus Feudorum. *T. de filiis natis ex matrimonio, ad morganaticum contracto, & in legibus Longobardorum Ripuariorum & Alemannorum.* Hiſpani hodie artham nominant, vt notat Didacus, cuius doni etiam inſtitutum & vox haud dubie à Gothis in Hiſpanorum coloniam tranſmigrauit. Dona antelucana item vocantur, quia matutino tempore afferuntur. Heſychius, ὄρθρια δῶρα, vocat. 4

Quid quod & Græci lectum genialem, thalamum κουρίδιον, hoc eſt, legitimum ſeu virginalem nominant. Euripides.

Accipiens me è domo paterna,

Primus in virginalem duxiſti thalamum.

Quæ omnia latius perſecuti ſumus, vt oſtenderemus, Deum fontem caſtitatis velle, vt in nuptiis contrahendis pudicitiæ imprimis haberetur ratio. Atque ea de cauſſa remedia quædam prodidiſſe, quibus tanquam ad Lydium lapidem pudicitia exploraretur, ne corruptæ pro puellis locarentur, & viris fucum facerent, & de ea re gentes etiam prophanas ſollicitas fuiſſe, & adhuc hodie ſollicitas eſſe.

Vnde efficitur iure diuino non recte duci illam, quæ ab alio compreſſa ſit: tantum abeſt, vt ad eam ducendam quis cogi poſſit, neque id Deo probari, vt qui puellam vitiatam lapidibus obrui iuſſit, *Deuteronom. vigeſimo ſecundo.* Sed hæc res latius exemplis firmanda eſt, & primum Ioſephi, qui diuam Virginem, cum eam grauidam reperiſſet antequam domum deducta eſſet, clam repudiare ſtatuit, ne ei maculam inureret, etſi aduerſus eam lege agere & iure diuertere potuiſſet, non tamen abſque dedecore & infamia Mariæ. Et quidem niſi diuino edoctus oraculo fuiſſet, conſilium de ea deſerenda, ita vt conceperat animo, haud dubie impleuiſſet, vt Ammonii veteris Theologi verbis vtar. Qua de re eleganter vetus Poeta Iuuencus.

Interea Mariæ ſponſo miracula mentem

Sollicitant, manifeſta vteri quod pondera vidit.

Et ſecum voluit, quanam ratione propinqua
Dedecus oppreſſum celet, thalamoſq́; recuſet.
Talia tractanti, torpeſcunt membra ſopore,
Audiuitq́; Dei ſuper horrida ſomnia vocem:
Accipe coniugium nullo cum crimine pactum,
Spiritus impleuit ſanctus cui viſcera fœtu.
Hanc cecinit vates venturam ex virgine prolem,
Nobiſcum Deus eſt cui nomen. Protinus ille
Hæc præcepta ſequens, ſeruat ſponſalia pacta.

Imo peccatum eſſe maximum cenſebant veteres, ſi vitiatam domini retinuiſſent, quaſi ad adulterium conniuerent. Idque Nicephorus *lib. 1. cap 8.* non obſcure innuit. Angelus filium Dauidis Chriſtum nominat per inſinuationem declaratum, vnde exoptatus expectatuſque ille proditurus eſſet. Ipſam quoq; ſponſam coniugem nominat, quaſi diceret, caue te cogitatio deliberatione vlla conturbet, vt vereare ne Deum offendas, tanquam adulteram vxorem domi cohabitantem habeas. Tantum enim à piaculo & macula omni abeſt, vt etiam longe ſuper naturam ſit, iſta in vtero fœtus conſtitutio. Ne igitur dubites ac timeas ipſam recipere, quam tamen quantum in te eſt, repudiaſti & extruſiſti; &c. Quibus verbis oſtendit Nicephorus, Ioſephum virum ſanctum ea de cauſſa voluiſſe repudiare Mariam, quod bona cõſcientia cum adultera & mortis rea ſe vix poſſe habitare ſibi perſuaſum haberet. Mariam autem adulteræ loco habebat, cum videret ei vterum intumeſcere. Sed & apud Terentium Pamphilus non vult reducere coniugem, quam ex alio grauidam eſſe putabat, quod id honeſtatis ratio non pateretur, vt ex his verbis colligitur. *Hecyra act 3. ſcen. 3.* Pollicitus ſum, & in eo certum eſt, quod dixi, fidem, nam de reducenda, id vero neutiquam honeſtum eſſe arbitror. Nec faciam, etſi me amor grauiter conſuetudoque eius tenet. Itaque nec mater Philumenæ vrget, vt eam recipiat, ſed id eius arbitrio permittit his verbis: Cæterum de reducenda, id facias quod in rem ſit tuam, parturire eam, neque grauidam ex te ſolus conſcius Sed vbi ex ſe grauidam eſſe comperit, eam ad ſe recipit. Et apud Homerum 8. *Odyſſ.* Vulcanus negat ſe liberaturum ex vinculis Martem & Venerem, donec ei pater reddat omnia dotalia quanta illi puellę cauſſa promiſerat, quod pater illi pulchram quidem ſed impudicam filiam dediſſet.

Sed & poſterior ætas exempla vidit ſimilia. Ludouicus Rex Galliæ Adelam filiam Richardo Henrici Regis Angliæ filio, Aquitaniæ comiti, deſpondit, & quod nondum nubilis puella eſſet, deducta eſt in Angliam, & regis commiſſa curæ. Rex etſi ſenex, virgine abuſus clam illi ſtuprum intulit. Cum autem filius apud patrem inſtaret, vt nuptias maturaret, pater diem ex die ducere, procraſtinare, vt qui puellam vitiatam, cum Leonora vxore facto diuortio, vxorem ducere, & ſi ex ea liberos ſuſcepiſſet, liberos Leonoræ abdicare, & cum Gallo affinitatem ſtabilire decreuerat. Itaque Richardus filius inimicitias aduerſus pa-

patrem

Digitized by Google

patrem ſuſcepit, eique bellum intulit, quæ res patri exitium & mortem attulit. Cumque corpus afferretur ſepeliendum, & ei Richardus filius in itinere occurriſſet, ſanguis è naribus mortui patris ſubito erupit, quaſi indignantis & commoti filii aſpectu, vel quod magis veriſimile eſt, propter inceſtum cum ſponſa filii commiſſum. Richardus paulo poſt Adelam puellam ſibi deſponſam, ob ſuſpicionem violatæ pudicitiæ, & à ſe integram repudiauit, & cum dote, multiſque muneribus locupletatam domum remiſit, & Beringariam filiam Garſiæ Nauarræ Regis in vxorem duxit. Quæ res male habuit Philippum Galliæ Regem Adelæ fratrem, atque vt iniuriam ſorori repudiatæ illatam vlciſceretur, fratrem Richardi Ioannem ſollicitauit ad nouas res moliendas, & quo facilius eum permoueret, promittebat, ſe ei daturum in vxorem Adelam ſororem, quæ ob ſuſpicionem amiſſæ pudicitię à Richardo repudiata eſſet. Sed mater Ioannis Leonora filium Ioannem à propoſito auertit. Polydorus *lib.13.& 14. in vita Henrici II.* & Viues *de officio mariti & coniugis*. Et ne peregrina aut externa conſectemur, Gerardi Comitis Holſatiæ coniunx Anna, Marchionis Badenſis filia anno 1430. domum ad ſuos redire coacta fuit, tanquam ſuſpectæ pudicitiæ, & ab alio compreſſa, quod ſeptimo menſe filium enixa eſſet, ideoque Adolphus vt adulteram eam ferre nollet, perſequeretur & odiſſet. Qua de re poſtea, Chronicon Holſatiæ *part.3. fol.136.*

Quid quod & poſteriores Imperatores lege lata cauerunt, vt ſi ſponſa ex alio grauida deprehenderetur, ſponſalia reſcindi poſſent. Leo *conſti. 93.* Qui & huius rei grauiſſimas adfert cauſſas, & quidē has, ꝙ cōſenſus non recte interueniſſe dici poſſit, vbi ſponſus in virginem conſentit q̄ nō eſt, ſed vitiata ſeu ψευδοκόρη. Et ꝙ error ſeu falſa opinio eos coniunxerit, non veritas. Deinde ꝙ inter eos nunquam ſit coalitura concordia, vbi tam graues exiſtunt diſſidiorum cauſſæ, imo tragicos ſæpe exitus conſequi teſtis eſt experientia, vbi maritus eam quæ ab alio vitiata eſt, ducit, & ductam retinere cogitur. Poſtremo quod ratio non patiatur, vt quis ſibi fœminam ex alio grauidam, & fœtum alterius ſubiiciat. Item quod ſponſa oblectationis & amoris gratia ducatur. Ea autem nulla eſſe poteſt, & ſi qua fuit, euaneſcit, vbi mulier reperitur alterius amori dedita eſſe, & ex eo grauida, propter quam leuitatem meretriciam vir ipſam vxorem agnoſcere nō debet. Quam conſtitutionem in ſuam Epitomen redegit Harmenop. *lib.4. T.1. & 12.* Qui hoc addit ita demum reſcindi matrimonium, ſi nuptiarum tempore corrupta reperiatur, quæ pro virgine collocata ſit, ſiquidem perſpicuis ſignis id demonſtrari poſſit, ꝙ rationē habet. Nam in re tanti momenti ſolis coniecturis locus eſſe non debet, quamuis Patricius cenſet, eam adulterii nō damnandam, ſi ante nuptias id in ſe admiſiſſet: quod tamen iure diuino ſecus habet, vt paulo ante diximus. Idque veteres etiam Romanos obſeruâſſe multa ſunt argumento. Facem in nuptiis in honorem Cereris præferebant, & aqua aſpergebatur noua nupta, vt ea caſta puraque ad virum veniret, aquam & ignem cum viro communicaret. Feſtus. Ita ſenis crinibus ornabantur nubētes, iſq; ornatus vetuſtiſſimus

Digitized by Google

mus fuit, quo etiam ornabantur virgines veſtales, quorum caſtitatem nubentes viris ſuis ſpondeant. Feſtus: Quid quod veteres exiſtimarunt, ſpōſam non tantum virginitatem illibatam, ſed & oſcula ad maritum ſyncera adferre debere, vt teſtatur Valer. Max. de Publio Mæuio, qui in libertum ſibi gratiſſimum animaduertit, & occidit, quod filiæ nubilis ætatis oſculum præbuiſſet. Sane in vniuerſum oſcula fœminarum prohibita fuere præterquam conſanguinearum. Idque adhuc in Italia paſſim ſeruari videmus. Quibus & hoc adiicio, quod moribus & inſtitutis Athenienſium is, qui adulteram ſciens retinet, ἄτιμος eſt, hoc eſt, infamis efficitur. Demoſthenes, & apud Romanos Domitianus, Equitem Romanum ob reductam vxorem, cum qua maritus ob adulterii crimē diuortium fecerat, iudicum albo eraſit, & nota affecit. Sueton. *& ex eo Alexand Genialium dierum lib. 4 cap. 8.* Quod ſi ita eſt, an non eodem loco habendus eſt, is qui ſciens volens ſponſam ab alio ſtupratam ducit. Nam & eam pro adultera habendam innuit Moſes *Deut. c. 22.* Sed & apud Lacedæmonios δίκη κακογαμίου erat contra eum qui vxorem malam duxiſſet, quāto magis qui adulteram vel vitiatam ſciens accipit, quæ mala imo peſſima eſt, & mariti dignitatem maculat. Atque ea de cauſſa apud omnes pene gentes male audit, & peculiari nomine notatur, qui vitiatam vel meretricem ducit. Apud Germanos imprimis ea res deteſtabilis & infamis eſt, vſque adeo vt prouerbio iactitent, eum qui ſciens volens meretricem ducat; patriam †prodidiſſe, vel proditorem tandem euaſurum. Cuius rei adhuc veſtigia apud Tacitum extant. Publicatæ, inquit, pudicitiæ apud Germanos nulla venia, non forma, non ætate maritum inuenerit. Nemo illic vitia ridet, nec corrumpi aut corrumpere ſeculum vocatur, id eſt, conſuetudo ſeculi: Et paulo poſt: pluſque ibi boni mores, quam alibi bonæ leges valent. Scribit Bonifacius, veteres Saxones ſeueriſſime in virgines vitiatas, & qui eas vitiaſſent animaduertiſſe, *in epiſtola ad Edoardum Angliæ Regem.* In antiqua, inquit, Saxonia, vbi nulla eſt Chriſti cognitio, ſi virgo in domo paterna fuerit ſtuprata, vel matrona fuerit adulterata, ſtrangulatam cremant, & ſuper foſſam ſepulturæ ſtuprator ſuſpenditur, aut cingulo tenus, veſtibus ſucciſis flagellant. Caſtæ matronæ eam de villa in villam pungunt, donec illam interimant. Nauclerus. Et quod de Sacerdote ſcripſit Procopius Gazæus etiam ad eos qui mariti futuri ſunt, recte accommodatur. Non enim, inquit, ſolum ſacerdotis eſt, vt fugiat manifeſta mala, quæ famam noſtram ſugillant. Nam & vbique maritus vitiatæ ludibrio habetur, non tantum à ſcurris & aliis, verum etiam ab illis qui vxorem conſtuprarunt, vt ait Paulus de Caſtro. *conſilio ducenteſimo nonageſimo ſecundo*, quod meretrices omnibus exoſæ ſint, & contemptui. Iſocratem de Athenienſium ciuitate dicere ſolitum referunt, eam ſcortis eſſe ſimillimam, etenim qui illarum venuſtate delectentur, velle quidem omnes cum ipſis rem habere, qui tamen cum ipſis nuptias contrahere vellet reperiri neminem, etiamſi ſui ipſius maximus eſſet contemptor, ita Athenienſium ciuitatem ad peregrinandum & ſeſe obiectandum, iucundiſſimam eſſe, ad inhabitandum vero non ita tutā. Ælian. *lib* 12.

Huc

Huc adde quod delictum illud ſæpiſſime admittitur, ideoque non leuiter condonandum, ſed ſeuere vindicandum eſt, iuxta *l. aut facta, de pœnis, ff. creſcentibus delictis & pœnas exaſperare oportet.* Beroaldus *lib. 6. Apulei* Ipſa virginitas coniugalis omnis maritis acceptiſſima eſt, iuxta verſum.

Eſt aliquid plenis pomaria carpere ramis,
Et tenui primam deligere vngue roſam.

ſed plerunque noua nupta ab alio præflorata ad maritum venit. Ita Lago data fuit vxor, quæ ex Philippo Ægypti Rege grauida erat, ex quo natus fuit Ptolomæus, qui re Philippi, verbo Lagi filius fuit. Pauſanias *lib. 1.* Et Brutus Iulii Cæſaris filius habitus fuit. Nam cum eius matre Seruilia rem habuiſſe dicitur iuuenis, qua de cauſſa & Cæſar in prælio, vt ei parcerent, iuſſit. Plutarchus *in Bruto.* Et ſcortũ eiiciebat ex populo Iſraelitico. Philo: qui & eius rei cauſſas reddit. Sed vt hæc mittamus, an non incommodum maximũ eſt, quod qui corruptam ducit, in ea ſemper ſuſpicione verſatur & viuit, eam in poſterum ſui ſimilem futuram. Nam ſemel malus ſemper præſumitur: & vulgo dici ſolet, nullam mulierem vnius alicuius cauſſa impudicam fieri.

—— Has parua poterunt impellere cauſſa
In ſcelus, ad mores facilis natura reuerti.

Quæ diſſidiis perpetuis & rixis anſam præbet. Et meretrices raro vel nunquam ſeſe ad bonam frugem recipiunt. Et quamuis reſipiſcentiam teſtentur, tamen ante actæ vitæ turpitudo ne ſic quidem aboletur, *argumento, l. palani, de ritu nupt.* Itaque Theano mulier Pythagoricæ profeſſionis interrogata, quot diebus mulier poſt viri congreſſum pura fieret? reſpondiſſe fertur: à proprio viro confeſtim ab alieno nunquam, vt refert Stobæus.

Huc accedit & illud, quod verendum ſit, ne liberi matri ſimiles euadant, iuxta illud, κακοῦ κόρακος κακὸν ᾠόν. Mali corui malum ouum. Nam certum eſt filias matrum mores repræſentare & indolem referre ſolere. Quo facit illud Iuuenalis *Satyr. 6.*

Scilicet expectas, vt tradat mater honeſtos,
Aut alios mores quam quos habet.

Itaque elegantiſſima eſt Pelei *in Andromache* apud Euripidem Oratio.

Et ego quidem loquebar te ambiente affinitatem,
Nunquam tecum affinitatem contrahere,
Neq; intra domum accipere
Malæ mulieris pullum. Imitantur enim
Mulierum opprobria. Hoc & conſiderate mihi
O proci, bona filiam ex matre vt ducatis:

Vnde & Columella, aut horitate verſus Vergil. *Eclog. 1.*

Sic canibus catulos ſimiles, ſic matribus hœdos.

nihil, inquit, dubium, quin ipſa natura ſobolem matri ſimilem eſſe voluerit. Et in hanc rem plura congeſſit omni laude dignus Tiraquel. *in l. 7. connubial. gl. 1. p. 7. fol. 116.*

Digitized by Google

fol.116. Et hanc noſtram ſententiam confirmat ius ciuile, contractum reſcindēs, quo quis ſe virginem emere putans, corruptam emit. Idque expreſſe reſpondit Vlpianus *l. ex empto, § ſi quis virginem, de actione empti.* Si quis, inquit, virginem ſe emere putaſſet, quum mulier veniſſet, & ſciens errare eum venditor paſſus ſit, redhibitionem quidem ex ea cauſſa non eſſe, veruntamen ex empto competere actionem, ad reſoluendam emptionem, vt reſtituto pretio mulier reddatur, &c. Quod & ad matrimonium recte refertur, quod & bonæ fidei contractus eſt, non ſecus vt emptionis. Nec his aduerſatur, quod in argumentum trahi ſolet, *ex l. alioqui, de contrh. empt.* Valere emptionem ſi virginem me emere putarē, quæ iam eſſet mulier, ita tamen vt teneatur venditor ad id quod intereſt. Nam in hac ſpecie de ſerua agitur pro virgine vendita, quæ mulier eſt, cuius venditio valet, quod ſeruile corpus æſtimationem recipiat, ideoque id quod intereſt ſeu damnum à venditore præſtari poſſit. *l. ſi ſterilis, §. quiſquis, de action. empt.* At in propoſita quæſtione vbi de nuptiis puellæ liberæ agimus, quæ pro virgine deſponſa, corrupta ſit, vbi damnum æſtimari non poteſt, neque id quod intereſt præſtari. Nam liberum corpus æſtimationem nullam recipit, neque pudicitia amiſſa vllo pretio redintegrari aut compenſari poteſt. Itaque hic æquitas aliud poſtulat, nimirum vt mulier reddatur, & contractus dolo initus reſcindatur, & qui alterum circumuenit, puniatur. Qua de re infra. Quam ſententiam etiam veteri iuris interpreti Hugoni placuiſſe ſcribit Angelus *in ſumma*, quod ſcilicet poſſit repudiari mulier, ſi tempore ſpōſaliorum erat corrupta, quæ pro virgine ſeſe gerebat. Ita ſentiunt Theologi recentiores, Lutherus, Philippus, Hemmingius, Chythræus, vt ſi vir poſtquam comperit ſponſam vel vxorem ab alio vitiatam & grauidam, non attigerit, & ab ea ſeparari cupiat, neque precibus aut alia ratione flecti poſſit, vt eam retineat, vel eiectam recipiat, iudex repudium aut diuortium permittat, idque exemplo legis Moſaicæ & aliarum gentium, quæ idem ius ſeruarunt, vt iam explicatum eſt, Quamuis rectius eum facturum plerique exiſtimant, ſi vitiatam retineat, eique delictum condonet, & eius quod intereſt nomine certam aliquam pecuniæ ſummam, & quaſi alteram dotem accipiat, quam ſi eam repudiet: quod tamen apud me non ſatis exploratum eſt, qui mulierem vitiatam ſine infamia vix retineri poſſe ſtatuo Idque non obſcure apud Terentium innuit Pamphilus. Nam de reducenda, id neutiquam honeſtum eſſe arbitror. Et quod Ioſephus verebatur, ne Deum offenderet, ſi Mariam tanquam adulteram domi cohabitandam haberet, & reciperet. Nam & adultera iure diuino cenſetur, & mortis rea. Et vxoris infamia mariti dignitatē maculat. Vnde recte Plinius *in Panegyricis*: Multis illuſtribus dedecori fuit, aut inconſultius vxor aſſumpta, aut retenta patientius: ita foris claros domeſtica deſtruebat infamia, & ne maximi ciues haberentur, hoc efficiebat, quod mariti minores eſſent. Et *Epiſtolarum lib. 6.* Plinius de Galitta adultera ait, eam ſuam & mariti dignitatem adulterio maculaſſe. Item, quod miles vxorem adulteram retinuerit, male audiſſe. Apud Germanos veteres pro more ſeruatum fuiſſe, ne

qua

quis infamem vel vitiatam duceret, Tacitus ſcribit, etiamſi vel forma præcelleret vel etiam ætate florenti eſſet. Quo ſpectant verba. Non forma non ætate maritum inuenerit. *lib. de moribus Germanorum.*

§. 42. SVMMARIVM.

Vitiatam ab alio ſciens ducens an repudiare poßit?

SEd quid ſi quis eam quam ſcit vitiatam eſſe ſpõte ſibi deſponderit aut duxerit, & deinde repudiare velit? Reſpondeo cogendum eſſe illam retinere, neque enim ſe deceptum queri poteſt, qui ſciens & volens eam ſibi deſpõdet, cuius conditionem non ignorat. Qua de re elegans extat exemplum apud Valer. Max. de Caio Ticinio, qui Fanniam q̃ impudicam eſſe ſciebat, duxerat, & poſtea hoc prætextu eam repudiare volebat, quo dotem lucraretur. Eum coegit Caius Marius illi dotem reddere, quod ſponte illam duxiſſet, cuius mores exploratos haberet. Plutarchus *in Mario*: Fannia à Tinnio marito ſuo repudiata, cum dotẽ (quam ſatis amplã attuliſſet) repoſceret, ille adulterium obiiceret, ad Marium conſulem cauſſę cognitio delata fuerat, iſq; cum cauſſis peroratis appareret, Fãniam pudicitiæ parum fuiſſe temperantem, Tinnium vero cum id cognitum haberet, duxiſſe tamẽ eam, inq; matrimonio diu habuiſſe, vtriſque ſuccenſens, viro dotem reddere iuſſerat, Fanniæ litem ignominiæ cauſſa, quatuor inſuper æreis æſtimauerat. Itaq; non debet alicui affectata ignorantia, vel ſupina & craſſa negligentia hac in re patrocinari. Eſt itaq; hæc vna exceptio eius ſententiæ, quam defendimus, nimirum impudicitiam ſponſæ marito iuſtam cauſſam non præbere repudiandi vxorem, quam ſciens impudicam duxit.

§. 43. SVMMARIVM.

Sponſa ſi de conſilio & mandato ſponſi vitiata ſit?

IDem dicendum exiſtimauerim, ſi ſponſus vel maritus in carcere hærens, vel alioqui in vitæ diſcrimine conſtitutus, ſponſæ vel vxori imperet, vt adulterandam ſeſe præberet, quo is carcere liberari poſſet, & mulier ei obſecuta, alicui ſui copiam faceret. Neque enim audiendum exiſtimauerim, ſi vxorem repudiare velit ob adulterium, cui ipſemet ſeſe adminiſtrum præbuit. Exempla in ſacris literis extant de Rachele, quæ Iacobo Bilha ancillam dedit, *Geneſ. 30.* & de Sara quæ Abrahamo ancillam ſubiecit Hagar. *Geneſ. 16.*

§. 44. SVMMARIVM.

Sponſam vitiatam ſi quis ſciat & tamen ab ea non abſtineat.

ALtera eſt, ſi ſponſus poſtquam reſciuiſſet ſponſam vitiatam, ab ea non abſtinuerit, ſed vt vxorem tractauerit, tacite rei cognitæ acquieuiſſe, eique hoc delictum condonaſſe præſumitur. Quæ patientia ei obſtabit, ſi impoſterum expleta libidine, & quando eum ſatietas eius cœpiſſet, illam repudiare vellet. Nam quod ſemel placuit, amplius diſplicere non debet. Et qui ſciens & vo-

Digitized by Google

lens in conſuetudinem eius, quam ſcit ab alio vitiatam, conſentit, idque concubitu planum facit, errorem allegare non poteſt, neque hoc prætextu ſe excuſare. Idque Theologis probari video, & conſtitutione Regis Friderici II. cautum eſt. Et recte.

§. 45. SVMMARIVM.

Sponſa quæ ſe pro virgine gerit cum non ſit & viro nubit an à magiſtratu puniri poſſit.

RVrſus hic quęritur an magiſtratus in eam animaduertere debeat, quę compreſſa pro virgine ſeſe gerit, & viro deſpondetur vel nubit? Et coercendam non exiſtimauerim, ſi vir ei hoc delictum condonet. Idque authoritate Taciti, qui refert veteres credidiſſe, ſatis pœnarum eſſe aduerſus impudicas in ipſa profeſſione flagitii, vt aliis decretis non ſit neceſſe eas coercere. *lib.* 2. Itaque ſi maritus poſt ſponſalia vel nuptias contractas, re patefacta iniuriam diſſimulet, magiſtratus officium nullum erit. Idque quod bene concordantia matrimonia turbari non oporteat. Nam ſi magiſtratus in vxorem exemplum edere vellet, cui maritus nihil obiiceret, ea vtique res anſam perpetuis diſſidiis præbitura eſſet, & vxoris infamiam quodammodo ſopitam reſuſcitaret, quam texiſſe melius fuerit. Neque enim omnia peccata corrigi poſſunt, ideo quædam præſtat tegi, quæ animaduerſione peiora erant futura: iuxta verſiculum.

Curando quædam fieri peiora videmus
Vulnera, quæ melius non tetigiſſe fuit.

Quæ ſententia legi Moſis eſt conſentanea. Nam ita demum vxor coercetur, ſi maritus aduerſus eam accuſationem inſtituat. *Deuterom.* 22. Aliud dicendum ſi maritus ad repudium agat, & nulla perſuaſione adduci poteſt, vt vitiatam ducat, vel retineat. Nam tum eã pœna arbitraria à magiſtratu coercendam exiſtimauerim. Quod ſi quis durum exiſtimet, eum ad legem Moſis relegamus, & Græcorum, quæ eiuſmodi facinus capitali ſupplicio plectendum cenſent, vt ſupra explicatum eſt.

§. 46. SVMMARIVM.

Parentes ſponſam corruptam pro virgine collocantes an puniendi?

AN vero parentes, tutores, vel alii qui vitiatam puellam ſciebant coercendi ſint, quod ſponſum deceperint, & ad fidem dandam dolo impulerint? Et coercendos exiſtimauerim, idq; authoritate veteris ſcriptoris Philonis, qui diſertis verbis imminere periculum κυρίοις ſeu curatoribus ſcribit, ſi vitiata pro virgine collocatata ſit, non modo quia eam non cuſtodierũt, verum quia vitiatam deſponderunt pro virgine, & ſponſum vel maritum deceperunt. *lib. de legib. ſpecialibus.* Idq; quod in re tam magni momenti aliquem fallere turpiſſimum eſt. Idque expreſſe cauit Rex Daniæ Fridericus II. & cauſſam ſubiicit, quod peccatum maximum ſit. Pœna autem arbitraria erit, vel carceris, vel pecuniæ.

§. 47. SVMMARIVM.

Sponſa vi rapta an repudiari poßit?

TErtia exceptio ſeu cautio eſt, ſi puella honeſta vi rapta & compreſſa ſit. Nā ea pro pudica habenda eſt. Itaq; & ſponſus ad conſummandum matrimonium tenetur, ſi puellæ poſt ſponſalia vel nuptias factas inita, vis & vitium illatū ſit, quod mens impudicam faciat, non caſus, vt Seneca loquitur: & Ambroſius, reuera non poteſt caro ante corrumpi niſi mens fuerit ante corrupta, *32. q. 5. reuera & cap. Raptor 27. q. 2.* Arnobius. Nemo unquam innocens male interemptus infamis eſt, nec turpitudinis alicuius nota commaculatur, qui non ſuo merito pœnas graues, ſed cruciatoris patitur ſęuitatem. Item, haud eſt nocens quicunq; ſponte non eſt. *lib. 1.* Item, peccatum omne inuoluntarium veniam meretur. Dionyſ. Halicarn. *lib. 1.* Ita ſentit Didacus *part. 1. cap. 5. num. 3.* Abbas *c. diſcretionem, de eo qui cognouit conſanguineam vxoris*, nullum vis illata conſenſum nec crimen habet, ſicut de illis qui à prædonibus aut hoſtibus capti, corpore muliebria patiuntur. *l. 1. ſupra, de poſtulan. c. ſi quis à medicis, & cc. ſequent. 55. diſtinct. Apoſt. c. 22.* Nam virgo proſtitui poteſt, ſed adulterari nequit. Recte apud Ouid. Helena.

An quia vim nobis Neptunius attulit heros,
Rapta ſemel videor, bis quoq; digna rapi:
Crimen erat noſtrum, ſi delinita fuiſſem,
Cum ſim rapta, meum quid niſi nolle fuit?

Et tantum abeſt vt eam repudiare poſſit ſpōſus vel maritus, vt iniuriam illatam vleiſci, & honorem ſponſæ & vxoris vita antiquiorem habere debeat. Itaque & vitæ diſcrimen adiiſſe maritos propter ſtuprum vxoribus illatum, hiſtoriæ teſtantur. De Lucretia vi compreſſa, & quo pacto eius mortem vltus ſit maritus eleganter Liuius *lib. 10. Decad. 1.* & Dion vxorem Ariſtomachen, quam Dionyſius ſatelliti Syracuſano nubere coegerat recepit, & ꝓ vxore habuit, vt quę per vim nupſiſſet & ſtuprata eſſet, & tyrannum perſequutus vltus eſt. Hiſtoriam ſupra recitauimus ex Æliano. Quæ & apud Plutarchum extat, *in vita Dionyſ.* Cum arcem, inquit, Dio recepiſſet & vxorem, mulieres regiæ ſe non continuerunt, qu in ad portas obuię ei occurrerent, Arete Dionis filium ducens, Ariſtomacha pone ſequens lacrymans & ſollicita, quonam modo maritum ſalutaret, atque compellaret, quæ ipſo viuente cum altero rem habuiſſet. Ibi Arete, cum eam primum, dein filium ſalutaſſet Dio, Ariſtomacham Dioni adducens: Miſeræ, inquit, te exulante fuimus, o frater, aduentus tuus & victoria omnem nobis ademit mœrorem, hac vna excepta (Ariſtomacham indicabat) quam infelix ego vidi cogi, vt te viuo alteri nuberet. At tu fortunæ munere dominus factus, quid tandem de ea neceſſitate fers ſententiæ? vt auunculum ne, an vt maritum ſalutabit? Hæc vbi dixiſſet ſoror, Dio lachrymis effuſis perhumaniter vxorem apprehendit filioque ei tradito in domum ſuam ire iuſſit, vbi ipſe quoque reddita Syracuſanis arce habitabat. Hactenus Plutarchus. Regnante

Carolo VI. Galliæ Rege, duo quidam proceres ex familia Petri Alonzonii Ducis, Iaquetus Griſus & Ioannes Carongius ſingulari certamine congreſſi inter ſeſe dimicarunt. Cauſſa contentionis hæc erat. Iaquetus Griſus Ioannis Carongii vxorem peregre profecti per vim ſtuprauerat. Nam cum Argentolum vbi vxor morabatur veniſſet, ſimularetque ſe arcis videndæ cauſſa, quam bene ædificatam accepiſſet, venire à Carongii vxore ſola intromittitur, atq; ibi Griſus ſolitudine loci fretus fœminæ renitenti vim intulit, eamq; ſtuprauit. Vxor marito reuerſo lacrymis oppleta, tũ ſibi factum cõmemorare & lamentari, & ad ſcelus eiuſmodi vindicandum hortari. Quare commotus Ioannes rem omnem ad Ducẽ Alonzonium referre, petereq;, vt adulter vel meritas pœnas lueret, vel in certamen deſcenderet, ſeq; duello purgaret. Iaquetus negare factum: Ioannes inſtare factum. Cumq; Alonzonius apud quem inſtituta erat accuſatio, certamen illud non concederet, ꝙ Iaqueto eſſet propenſior, Ioannes ad Senatũ Pariſienſem appellabat. Poſtq̃ annum totũ res agitata eſſet, & vxor crimen Iaqueto intentaret, ille vero conſtanter negaret, decretum eſt, vt monomachia litem finirent. Diem certamini edicit Senatus. Carolus Rex ex loco edito eius pugnæ ſpectator fuit. Aderat quoque Ioannis vxor plauſtro vecta, ad q̃ vir accedẽs, tu, inquit, vxor ſola & vnica teſtis es, & ſtupri tibi illati cõſcia, cuius cauſſa hoc certamen ſuſcepi: Itaq; libere profitere, nũ recte & iuſte adulterum aggredior? mi vir, inquit, mihi fide, ſecurus accede, nihil tibi mentita ſum. Ibi tum mox primũ congreſſi ſunt equites, deinde pedites: Ioannes Carongius primum ex equo in femore vulneratur. Sed ne ſic quidem territus, in pedes deſiliens adulterũ proſtrauit, atq; interemit, & palam fecit, eſſe vindicem Deũ, qui ſcelerũ impunitatẽ non ferat. Iaquetũ interemptum carnifex ad patibulum pertractum ſuſpendit. Victorem Carongiũ Galliæ Rex honorario eximio & annuo ducentorũ Francorum, quoad viueret, ſtipẽdio locupletauit & auxit, ne benefactis præmia deeſſent. Nobiles vero & alii ſummis laudibus prædicare, qui pro vita pudicitia & fama vxoris, corpus ſuũ vitæ diſcrimini expoſuiſſet. Etenim mariti dolor quantus ſit, cuius vxor vim patitur, ex eo colligere licet, ꝙ ad inſaniam quodammodo redigantur, & ſuis viſceribus non parcant, argumento eſt, ꝙ *Iudic cap. 15.* memoriæ proditum eſt, maritum vxorem vi compreſſam in fruſta cõcidiſſe. Et Lepidus ex mœrore mortuus eſt, quod incidiſſet in literas quaſdam, ex quibus de adulterio vxoris ſuæ cognouit. Plutarch *in Pompeio*.

§. 48. SVMMARIVM.

Stuprata vi an ſi pro virgine ſeſe venditet repudiari poſſit?

AD inſtitutum reuertamur. Dixi, ſi poſt ſponſalia vel matrimonium conſummatũ mulieri vis illata ſit, non iure eam repudiari poſſe. Id autẽ locum non habere exiſtimauerim, ſi ante ſponſalia contracta per vim ſtuprata ſit mulier, & tamen ſeſe pro virgine venditarit, & pro virgine etiam deſponſa ſit. Nam tunc eam repudiari poſſe, neq; ſponſum ad eam ducẽdam compellendũ eſſe rationis

eſt,

eſt,cur enim mentita eſt ſe virginem,quæ virgo non eſt confeſſa, idq; excuſauit, niſi vt maritum falleret. Cur habitu virginali incedit,& veſtitu,niſi vt fucum faciat futuro marito.Itaq; & meritas pœnas luit, ſi à ſponſo vel marito deſeratur, quod dolus & fraus ab hoc contractu & fœdere ſanctiſſimo abeſſe debeat, qui ſola pietate & fide nititur.

§.49. SVMMARIVM.

Puella partim vi partim dolo circumuenta & compreſſa an repudiari poſſit?

POſtrema exceptio hæc eſt, ſi puella partim vi partim fallaciis & technis, vel ſub ſpecie religionis pudicitiæ iacturam faciat,ſimplicitate ducta,eam repudiandā minime putarim. Ita dolū & vim æquiparare videtur Philo. Quidā putant mediū quiddā eſſe, quando ſponſa nondū tamen nupta dolo aut vi opprimitur,*de legib.ſpecial* Exemplo res fit clarior. Maximo Senatori Romano vxor erat forma venuſta ac prudens, cuius amore Valētianus Imp flagrans,quo ea potiri poſſet,Maximū ad ſe accerſit,& cū eo talis ludere cœpit, & auro certo propoſito,annulū eius ſignatoriū lucratus eſt. Annulum clā ad vxorē mittit mariti nomine Valentianus,vt ſtatim ſigno perſpecto veniat in palatium ſalutatū Imperatricem Eudoxiam.Illa ſtatim paret. Eam quidam ad hoc deſtinati excipientes,longe in Gynecconitidē duxerunt,vbi Valentianus ei occurrens vim intulit. Illa domum reuerſa lamentari, maritumq; incuſare & deteſtari,qui huic malo occaſionem dediſſet. Maximus ingenti dolore perculſus, ſui vlciſcendi cauſſa inſidias Imperatori ſtruere cœpit. Comodum viſum eſt, Aetium Ducē & militē inſignem,qui maximas victorias de Scythis reportauerat, ſuſpectū reddere,ꝙ inceptum Maximus eo perduxit,vt illum Valentianus interficiendum curarit. Ibi tū Attila qui hactenus Aetiū metuiſſet,totā Europam populatus eſt,& Occidentis imperiū ſibi tributariū fecit. Maximus Valentianum deinde nullo negotio interemit.Eudoxiam coniugem Valentiani capit,eamq; in vxorem ducit, quū eius vxor paulo ante deceſſiſſet. Cumq; forte fortuna vna cū Eudoxia cubaret,confeſſus Maximus ſe Valentianū amore captū, eius maritum interfeciſſe.Illa exacerbata,& de vltióne cogitās Carthaginē mittit,& Gizerichum ne viri necem inultam pateretur rogat.Gizerichus ingenti claſſē in Italiā nauigans Romā ingreditur,Maximū Roma fugientē inſectati lapidibus obruunt, membratimq; diſcerpunt Gizerichus Eudoxiam & filius eius ex Valentiano capit, prædamq; omnem in Africam conuexit. E captiuis mulierib. Eudoxiā Honoricho filio,Placidiam vero Olybrio nobili Senatori Romano locauit. Procop.*lib.3*. In propoſita facti ſpecie,nemo non videt Eudoxiā partim dolo,partim vi adductā pudicitiæ iacturā feciſſe,neq; à viro ea de cauſſa repudiatā fuiſſe.Imo maritū ne iniuriam inultam pateretur capitis periculū adiiſſe. Ad eandem fallaciā pertinet,ꝙ Æſchines in Epiſtolis de Cimone quodam, quo ipſe peregrinationis comite dum in Ilio exularet,vſus eſt,refert. Lege cautum erat,vt puellæ in Ilio nubiles antequam viris locarentur in Scamandrum fluuium lotum deſcenderent,

çique ſuam virginitatem conſecrarent, verbis conceptis, quę eiuſmodi fuiſſe refert Æſchines λάβε ὦ σκάμανδρε τὴν παρθενείαν μου. Cum autem plures virgines nubiles eſſent, euenit, vt vna quædam Callirohe nomine claris parentibus orta, ad flumen accederet, conſecratura Deo Scamandro pudicitiam, Cimon Æſchinis comes, qui id ſubodoratus eſſet, & virginis pudicitiæ inſidiaretur in vlua & virgultis proximis ſeſe abdiderat, ibiq; deliteſcebat, & quo Deum repræſentaret, coronam ex arundinibus confectam capiti impoſuerat. Cumq; Callirohe inter lauandum verba illa ſolennia protuliſſet λαβὲ ὦ σκάμανδρε τὴν παρθενείαν μου, ibi tum Cimon è veſtigio ex vlua exiliens in hæc verba prorupit, λαμβάνω ἡδέως ἐγὼ σκάμανδρος ὢν καὶ πολλὰ ἀγαθὰ ποιῶ σοι, & è veſtigio vitium virgini intulit: poſtridie cum in Ilio ad ſpectacula quæ ibi celebrarentur, maxima hominum multitudo confluxiſſet, virgo Callirohe, cui forte fortuna Cimon occurriſſet, ſe ad pedes eius abiecit, & ſublata voce, en, inquit, o nutrix, Deum Scamādrum, cui ego heri conſecraui virginitatem. Nutrix cum percunctationibus didiciſſet vitiū virgini ſub ſpecie religionis illatum, rei indignitate mota, lamentari, exclamare, populum aduerſus Cimonem, qui religionē & puellā ludibrio habuiſſet, cōcitare, & in ſummum illum diſcrimen adducere. Ille fuga ſibi ſalutem quærens, in ædes mari vicinas ſeſe coiecit, atq; ita nauiculā nactus euaſit. Multitudo populi, quæ eum perſequebatur ignem in domum iniecerunt, eamq; exuſſerunt. Ego Callirohen excuſandam, cui ſub ſpecie religionis fucus factus ſit, & ea de cauſa velut impudicam minime repudiari potuiſſe exiſtimauerim, cum ſimplicitate ducta & religione vitiata ſit. Nam vt recte ille,

Fallere credentem non eſt operoſa puellam
Gloria, ſimplicitas digna fauore fuit.

Nec ei vitium obiici & exprobrari iure poteſt, cū corpore tantum peccarit, animum autē integrum & incorruptum retinuerit. Et mens eſt q̄ impudicam facit. Seneca. Sed noſtra ætas exempla vidit ſimilia. De Alberto monacho familiæ Franciſcanæ narrat Baptiſta Egnatius, eum cū cōfeſſionis munus obiret, matronæ Eliſæ Quirinæ Venetæ fœminæ formoſæ perſuaſiſſe ſe iuſſu Archangeli Michaelis veniſſe, qui eam p̄ cæteris matronis diligeret, noctemq; vnā condiceret, qua ad eam ſit venturus, meo tamen, inquit, veſtitu, meoq; hoc corpore. Quod quū illa (vt eſt mulierū ingeniū) libenter accepiſſet, die dicta & p̄ſcripta ad eam venit. Cum ſemel & iterū in eodem verſaretur negotio, mulier eam rē enunciauit, & patefecit. Cognati mulieris operā dabant, vt Albertus comprehenſus pœnas daret, ille vero nudus in ſubiectū canalem ſeſe præcipitē dedit, & inde in ædes hominis ignoti ſeſe recepit. Ibi comprehenſus in Marcianā aram vrſina pelle tectus deductus, omniū ludibrio expoſitus fuit. Sed tandem à ſodalibus ſuis Franciſcanis ſubleuatus, carceri perpetuo macipatur. Apud Liuium etiā de bacchanalibus legere licet, quorū prætextu, veluti religionis, multis ſtuprū illatum fuit. Ita & mulier quædā pœnitentiā agēs à Diacono Conſtantinopoli, ſub p̄rextu religionis compreſſa fuit. Idq; delictū tam grauiter populus tulit, vt de conſilio

ſilio

ſilio Eudemonis Nectari⁹ ſtabilierit, ne quis deinceps in Eccleſia presbyter pœnitentiarius eſſet, & vt cuiq; permitteretur, pro conſcientia ſua de immaculatis myſteriis participare. Sic enim fore vt Eccleſia calumniis libera eſſet. Et hanc ob cauſſam presbyter pœnitentiarius in Eccleſiis eſſe deſiit. Nicephorus *lib.12.c.28.* Ita Helena apud Ouidium excuſat matrem, quod technis & dolo deluſa, adulterium commiſerit.

Matris in admiſſo falſa ſub imagine luſa
Error ineſt: pluma tectus adulter erat.

Ita & Bartrandam Rolſiam excuſari poſſe exiſtimauerim, cui ab Arnoldo Tilio fucus factus eſt, ſimulante ſe Martinū Guerram, h.e. maritū Bartrandæ. Hiſtoria nota eſt, eamq; deſcribit *in Arreſto Tholoſano* Coraſius, quę omnino vide & lege.

§.50. SVMMARIVM.

Vitiata vt repudiari poſſit euidentiſſimæ probationes requiruntur.

INterim tamen vt vitiata repudiari poſſit, ea de re certo conſtare oportet. Et quidem euidentiſſimis probationibus conuincenda eſt mulier, q̄ corrupta eſſe dicitur. Nam in cauſſis criminalib. luce meridiana clariores probationes eſſe debent. *l.vlt.C.de probationib.* Ius enim præſumit virginem fuiſſe ſponſam: Ideoq; vir affirmans contrarium, probare id cogitur. Panorm. *c.1.ext.de adulte.l.apud Labeonem §.ſi quis virgines de iniur.* Idq; diſertis verbis tradit Harmenop *lib.4.Tit.12.* Si quidem expreſſis ſignis id demonſtrari poſſit, eam incorruptam eſſe. Eoque ſpectant verba legis 137. Geneuenſis. Quand' il ſe trouueroit per probation ſuffiçante. &c: Nam & iure Moſaico qui ſolis ſuſpicionibus nixus mulierem diffamaſſet, eam retinere cogebatur, & vapulabat. *Deuter.22.* Itaq; mihi vehementer probatur, ꝙ Lutherus hac de re ſcriptū reliquit, cuius verba, vt potui, latine expreſſi. Conuincenda eſt puella, quę corrupta eſſe dicitur. Nam hoc caſu ſolis ſuſpicionibus aut coniecturis niti, vel hominum maledicorum ſermonib. qui puellam traducūt, id vero neq; Deo placet, nec æquū eſſe arbitror. Nam diabolus ſæpe ſuſpicionibus prauis & linguis virulentis nuptias diſturbauit, & vbi diſturbandi poteſtas non fuit ſuſpicionib. onerauit, & exaſperauit. Quibus vt occurratur, hæc ineunda ratio eſt: Si aliquis in aurem tibi inſuſurrarit, ſponſam tuam à viro integram non eſſe, & in eam rem multa cōgerit, quod vel dicat, ſe id exploratum habere, vel ſuis oculis vidiſſe, ita hominem iugulato: Numquid in eo perſiſtere & in iudicio, ſi fortaſſis eo ventum ſit, hæc quæ vera dicis teſtari, & profiteri paratus es? Quod ſi ille id ſe facturum negauerit, & tandem eo euadat, vt dicat ſe monendi ſaltem cauſſa hoc protuliſſe, ibi pro certo habeto, illum à Diabolo ad te ablegatum eſſe, & falſa dicere, etiamſi pater, mater, frater vel ſoror ſit, qui te de ea re conuenerit. Idque ex eo palam eſt, quod te monere tibique conſulere vult, quando amplius res integra non eſt. Cur autem re integra ad te non acceſſit & conſilium dedit, &c. Et alio in loco: Quidam in facie Eccleſiæ vna cum virgine ſibi deſponſa cognatis præſentibus

&a-

Digitized by Google

& amicis, antequam cubitum deductus in ſponſæ amplexum veniſſet, certior factus eſt à quibuſdam, ſponſam vitiatam & virginem non eſſe: an eam repudiare debeat, quæritur? Reſpondeo repudiari poſſe, ſi quidem homines fide digni id palam affirment, & ſponſam conuincere parati ſint. Sin minus poſſe illum peregre aliquo proficiſci, ibique aliquandiu hærere, quoad alteri ipſa nupſerit, vel quod tutiſſimum erit, ſi quidem illi, qui hæc ſparſerunt, palam affirmare, profiteri & probare nolint, vt eos veluti perfidorum & infamium loco habeat.

§. 51. SVMMARIA.

1 *Vitiatam puellam quomodo probari poßit?*

2 *Concubitus ex indiciis probatur.*

3 *Virginitatis exploranda ratio apud Epheſos vſitata.*

1 PRobationes † autem quibus mulier vitiata & corrupta eſſe conuincatur, hæ ſunt. 1. ſi vterum ferat & grauida ſit ex alio vel non ſuo tempore, h. e. iuſto peperit, & tunc res ipſa indicat, eam à viro integram non eſſe, vt alia probatione opus non ſit. Ita Agis Rex Spartanorum Leotychidem profeſſus eſt ex ſe natum non eſſe, temporis ratione adductus. Nam terræ motu ſubito perterritus Agis, è thalamo vxoris curſu ſeſe proripuerat, neque totis exinde decem menſibus cum ea concubuerat. Qua de cauſſa & poſtea Leotychidas regno excidit. Et merito. Nam & ipſe Alcibiades confeſſus eſt, ex ſe natum eſſe, qui cum Timæa Agidis vxore furtiuam conſuetudinem habuerat. Plutarchus *in Alcibiade & Lyſandro*, & Xenophon *lib 3. hiſtoria Graca.* Ita apud Terentium colligit mater filiam ex Pamphilo non eſſe grauidam, idque oſtendunt hæc verba: Parturire eam, neque grauidam eſſe ex te, ſolus conſcius. Nam, aiunt, tecum poſt duobus concubuiſſe menſibus, tum poſtquam ad te venit, menſis agitur hic ſeptimus, Quod te ſcire res ipſa indicat. *Hecyr. 3. ſcen 3.* Interim tamen ſi ſeptimo menſe pariat mulier, ſuo tempore & recte peperiſſe dicitur. *l. ſeptimo menſe, ff. de ſtat. homin.* Idque Philo Iudæus & alii notarunt. Macrobius *libro ſecundo capite ſexto in ſomnium Scipionis:* Humano partui frequentiorem vſum nouem menſium certo numerorum modulamine natura conſtituit, ſed ratio ſubaſciti numeri ſenarii & multiplicationem procedens etiam ſeptem menſes compulit vſurpari. Euriſthæus naſcitur ſeptimo menſe. Euripides Thucidides & alii. Et Demarathus Ariſtonis Regis Spartanorum filius nondum exactis decem menſibus. Herodotus. Qua de cauſſa etiam Ariſtho cum Ephoris ſedens diductis in digitos menſibus dixit iuratus. Hic filius non eſt meus. Quod etiam Demaratho poſtea obiectum fuit Regi exorto, quod non eſſet Spartanorum Regis filius. Ideoque pater eum necare ſtatuerat, & Pythius ea de re conſultus eum legitimum non eſſe falſo reſpondit. Rectius mater Demarathi, mulieres inquit, etiam nouem ac ſeptem menſium partum edunt, non omnes decimum menſem explent. Ego te fili ſeptimeſtrum genui. Herodot. late *lib. 6.* & Pauſan.

lib. 3.

lib.3. Idem ſtatuit Plato *li.5. de Repub.* Omnes quicunq; naſcentur decimo mēſe vel ſeptimo, ex ea die qua quis liberis operam dedit, mares filii, fœminæ filiæ nominabuntur. Itaque grauiſſime peccauit Gerardus Comes Holſatiæ, quod Marchionis Badenſis filiam repudiauit, ea de cauſſa, quod ſeptimo menſe peperiſſet: quæ tamen omnium iudicio innocentiſſima & pudiciſſima fertur fuiſſe. Sed magis culpandus videtur Adolphus eius frater, qui ei grauis & moleſtus fuit, & ſua importunitate eam abegit. Aliud dicendum, ſi vndecimo menſe poſt mortem mariti pariat. Nam tunc non recte, & ſuo tempore peperiſſe dicenda eſt. *Nouella Iuſtiniani. de ea qua parit vndecimo menſe.* Et id innuit *Terentius* his verbis: Quem ego auum feci iam vt eſſet, filiæ nuptiis, nam tua gnata peperit decimo poſt menſe: Numerum cape. Eo repudium miſit auunculus cauſa mea.

Deinde ſi mulier interrogata, an poſt inita ſponſalia cum alia rem habuerit, fateatur ſe concubuiſſe, nam hæc confeſſio probationis euidentiſſimæ iuſta eſt: Vt illa apud Ouidium.

Ille mea ſpolium virginitatis habet.

Item,

Virginitas facta eſt praduri præda Patronis.

Verba Medeæ *in epiſtolis Heroidum.* Nulla enim plenior & firmior eſt probatio, quam proprii oris confeſſio, iuxta vulgaria. Et hoc caſu iudex velut in cauſa adulterii pro repudio pronunciabit.

Poſtremo & iure ciuili & canonico de pudicitia ex corporis inſpectione iudicatum eſſe conſtat vnde *T. de ventre inſpiciendo*, vbi dicitur obſtetricum teſtimonio ſtandum & acquieſcendum. Et ne quis id nouum & Iureconſultorū inuentum exiſtimet, ſcire debemus, etiam in primitiua Eccleſia hanc probandi & iudicandi rationem vſitatam fuiſſe. Nam & Cyprianus virgines Deo dicatas, quæ cum viris concubuiſſent, per manus obſtetricum inſpici iuſſit. *lib. 1. Epiſtola 10.* Quod & in ius canonicum relatum eſt *27.q.1.c.quod ſi, & in c. propoſuiſti, de probationib. conſ. 62. matrim.* Nam & hymenem ſeu pelliculam illam in puellulis videri poſſe, diductis illarum cruribus, teſtatur Veſalius *lib.5. ca. 15. Anatomiæ*, etiamſi inter ſecandum non ſatis cōſpiciatur. Sed & ſi virgo ſola cum ſolo in eodem lecto deprehenſa ſit, ἐπ' αὐτοφώρῳ ſatis magnum indicium eſt & argumentum, eam a viro integram non eſſe. Nam & ex indiciis † concubitus 2
probatur, *l. Lucius de conditio. & demonſtrat.* & notatur *in l. filium, de his qui ſui ſunt vel alieni* Et ex ſolitudine maris & fœminæ præſumitur cōcubitus, licet neceſſario non probetur, *c. propoſuiſti, de probationibus.* Quibus accedit legis Moſaicæ inſtitutum ſeu modus explorandæ virginitatis a Deo ipſo perſcriptus, ex ſanguine rupti hymenis: Nam membrana hoc impetu rupta vel lacerata, & dein continuo affrictu diuulſa excalefactaque ſanguinem emittit & promanare ſinit. Et hic modus olim in populo Iſraelitico fuit vſitatus, & adhuc apud quaſdam gentes, vt Afros, obſeruatur, vt ſupra ex Ioanne Leone docuimus. Sed ei

V V v quan-

Digitized by Google

quantum tribuendum ſit, aliis iudicandum relinquo. Panormitanus incertum & fallacem eſſe tradit, quod mulieres ſubdolæ facile poſſint pharmacis & potionibus illa ſigna edere quæ Moſes requirit, & hac ratione maritis fucũ facere, ſane inter Medicos non ſatis conuenit de hymene neque de ſanguine illo, qui ex pellicula rupti hymenis emanare dicitur. Nam alii prorſus hymenem reperiri negant, alii contra multum hiſce ſignis tribuendum cenſent, quaſi a Deo ipſo monſtratis, idque veritati eſt conſentaneum. Nam cum Dei Spiritus in ſacris literis hæc dictarit & prodiderit, de eo dubitare nefas eſſe videtur. Neque enim ampliora teſtimonia requirere par eſt, cum verbum Dei hanc dubitationem & controuerſiam dirimat. Huc accedit auctoritas multorum Medicorum, Arabum, Græcorum & Latinorum, vt Celſi, Veſalii, Fallopii, Carpi, Fernelii & Wieri, idem ſentientium, & populorum inſtituta vt Afrorum, qui experientia teſte, hac ratione, tanquam Lydio lapide caſtitatem explorari poſſe cenſent. Qua de re multa congeſſit Laurentius Ioubertus Profeſſor Academiæ Montis peſſulani *lib. cui T. Erreurs populaires au faict de Medicine, lib. 1. capite* 4. & tandem concludit his verbis: Or de cela on peut entendre, comme & de quoy pluſieurs filles rendent du ſang au leur defloration de ceſt hymen ſur tout celles, qui ſont aages. Les plus iennes peuuent rendre auſſi, meſmes ſi elles ont eu quel que fois leus menſtrues. Car au derriere des dittes peaux, ſe retient, quelque matiere du ſang qui ha flue de parties ſuperieures. Et lors quæ ample ouuer ture eſt faite, ce reliqua ſe wide au premier aſſaut par la nouuelle breche. Voila comment toutes peuuent auois quelque ſang au leur defloration pourueu quellis ſoient au puberte, capables de leur menſtrues. Comme il eſt bien rai ſonnable quon ne marie les filles ſelon la loy de nature ecrite dedans nos coeurs & ie crois que la loy de Dieu ne permette autrement Dou il eſt ecrit *Deut. cap. 22.*

Etſi autem multum hiſce ſignis tribuendum cenſeo, tamen ſi ea in virgine non reperiantur, ſatis cauſſæ eſſe non exiſtimauerim ad eam repudiandam & damnandam. Quod omnium Dd. iudicio ſæpe manus & oculi obſtetricum fallant, & indicia hæc a certitudine abſint, & quod hæc ſigna facile imitari & mentiri fœminæ, & maritis fucum facere poſſint.

Tritum enim eſt illud apud Gallos prouerbium. Quon eſt plus trompe, en femmes & en che vaux, qu au tout autre animal: Plus falli homines in fœminis & equis, quam in vllo alio animali.

Deinde quod hymen in mulieribus non tantum coitu, ſed & alio quocunque petulanti attritu diuulſa laceratave aboleatur. Et quod obſtetrices in quibuſdam locis puellulis recens natis pelliculam comminuant & affringant, perinde ac fruſtra mulieribus datam, vt Veſalius tradit *libro quinto capite decimo quinto.*

Itaque Leucippe apud Statium, ſi virginitatis, inquit, periculum aliquo modo fieri poteſt, fiat, quaſi dicat difficillimam eius eſſe probationem. Itaque

quę ſponſi diligenter cauere debent, ne diſſeminandis rumoribus, ſponſis maculam inurant, eoſque ſuſpectæ pudicitiæ arguant, ſi fortaſſis hymenis indicia manifeſta non ſint. Nam tantum abeſt, vt hac ratione quicquam proficiant, vt ſibi ſuiſque labem & maculam aſpergāt, & quidem indelebilem, quod recte monet Mauſerus.

Aliam explorandæ virginitatis † rationem apud Epheſos vſitatam refert A- 5
chilles Statius *libro octauo*, quæ fiebat fiſtulæ indicio. Nam in ſpelunca quadam fiſtula ex pluribus tibiis compacta, quæ ex harundinibus conſtabant collocata, & a Pane Deo ſuſpenſa fuit, quam deinceps incolæ Dianæ conſecrauerunt. Itaque cum virgo in ſuſpicionem violati pudoris veniſſet, eam populus ad ſpeluncæ fores comitabatur, vt fiſtulæ iudicium ſubiret, quod tale fuit. Quæ ſtupri ſuſpecta erat, ſtolam induta in antrum deſcendebat, cuius poſtes ſtatim a quodam obſerabantur. Et ſi quidem puella a viro integra eſſet, dulcis & diuinus quidam ſonus audiebatur, & ſtatim valuæ ſpeluncæ ſponte aperiebantur: Sin autem virgo non erat, ſed ψευδοκόρῃ fiſtula pro cantu flebilem ſonum emittebat. Populus relicta muliere ſtatim domum redibat. Virgo autem quædam eius loci antiſtita, tertio demum die ſpeluncam ingreſſa, fiſtulam humi delapſam, virginem autem nuſquam reperiebat. Id iudicium ſubiiſſe Leucippen, & incolumem euaſiſſe, idem commemorat.

Sed hæc etſi fabuloſa ſunt, tamen arguunt, quantam caſtitatis rationem habuerint veteres, nulla religione imbuti; vt dolendum ſit, Chriſtianos hæc ſuſque deque habere. De virginitate probanda vide Philonem *f. 501.*

Catullus *in Argonauticis.*

Non illam nutrix orienti reuiſeris,
Heſterno collum poterit circumdare filo.

Imo virorum virginitatem Germanos explorare potuiſſe Cæſar *commentari. lib.* 1. ſcribit. Et de hac quæſtione ſatis ſuperque: Quæ ſi longiora videbūtur, rei magnitudini adſcribenda erunt.

§. 52. SVMMARIVM.

Formula ſententiæ.

Formula autem ſententiæ qua vti ſolent
hæc eſt.

NAch dem N. ſich mit N. eingelaſſen/ vnd jhr die Ehe zugeſagt/ vnd aber N. vberwieſſen wirdt/ daß ſie jrer Ehren nicht rein/ ſondern von einem andern zuvor beſchlaffen vnd geſchwängert ſey.

Sprechen wir die Verordnete deß Conſiſtorii, daß N. der begangenen Vnzucht vnd Betrugs halber/ mit N. die Ehe zuvollnziehen vnnd zubeſitzen nicht ſchuldig/ ſoll auch dahin nicht compellirt werden/ es were denn/ daß er es gutwilliglich thun wolte: Vnnd ſoll N. mit einer anderen ſeiner Gelegenheit

nach ſich einzulaſſen vnd zuuerheurahten vnbenommen ſeyn. Wir weiſſen aber gedachten N. der Obrigkeit zur Straffe anheim/ damit andere ſich dafür zuhüten/ vnd die Gemeine Gottes nicht betriegen mögen.

§. 53. SVMMARIVM.

Puellæ compreſſæ ex ſponſo ſe grauidam affirmanti, an credendum etiam ſi iurare velit.

SEd quid ſi puella compreſſa, ex ſponſo ſe grauidam eſſe affirmet, an ei credendum ſit, etiam iurare volenti? Et reſpondeo ei iuramentum deferendũ non eſſe ad fidem & probationem firmandam, tum quod mulier, hoc eſt, inſtabilis, tum quod meretrix eſt, de quibus *Terentius:* Neque pol iſtæ Deos metuunt, neque has Deum multum curare arbitror. Item, actore non probante reus abſoluitur, *l. qui accuſare C. de edendo*, quod tamen ita accipiendum eſt, ſi nullæ ſint probationes aut præſumptiones *c. 2.* & ibi Panormitanus *de clandeſt. deſponſation.* Nam ſi præſumptionibus aut coniecturis grauetur reus, iuramento ſeſe purgare cogitur. Qua de re latius infra *cap.* 14. Interim tamen vitiatæ iuramentum deferendum non eſt. Itaque grauiter peccatum eſt, ab Epiſcopis Arrianis in cauſſa Euſtathii Epiſcopi Antiocheni iniquiſſime damnati & exauthoritati. Res autem ita habet. Arriani Epiſcopi quo Epiſcopalem dignitatẽ adimerent & loco pellerent Euſthatium, meretriculam venuſtam conduxerunt, vt linguam illis daret, & Euſthatium ſtupri commiſſi poſtularet. Cõuentu habito, in quo ducenti quinquaginta erãt Epiſcopi, alios omnes exire, mulierem autem illam impudentem ingredi iuſſere. Illa ingreſſa infantem lactãtem in vlnis gerens impudenter clamitat, ſe eum ex Euſtathio concepiſſe & peperiſſe. Euſtathius id conſtanter negare, & percõtari, ſi quẽ teſtem criminis eius conſcium, aut qui id noſſet, haberet. Quæ cum neminem ſe habere diceret, iuſiurandum illi iudices iniqui deferunt, contra legis præſcriptum, quę diſertis verbis iubet, crimina quæ alicui obiiciuntur duobus aut tribus teſtibus probanda eſſe. Et Apoſtolus rurſus aduerſus presbyterum accuſationem abſq; duobus aut tribus teſtibus admitti non vult. At illi nulla legis ratione habita & nullis teſtibus aduerſus tantum virum iudicium conſtituere. Poſtquã enim mulier illa verba ſuo iuramento confirmaſſet, infantem ſcilicet Euſtathii improbæ libidinis opus eſſe, ſtatim illi veluti contra mœchum calculos tulerunt, Epiſcopis aliis qui inſidias ſtructas ignorabant, fruſtra intercedentibus. Lata ſententia Imperatorem ea de re certiorem reddunt, & de eo remouendo inſtant. Interim grauis propter illius abrogationẽ Antiochiæ coorta eſt ſeditio, quæ pene ad interitum vrbis ſpectare videbatur, quippe quę in duas partes diſceſſerit, alteriq; factioni manus militaris opem ferret, quæ res etiam fecit, vt per Thraciam & Illyricum deportaretur.

Paulo poſt autem infœlix illa meretrix morbo grauiſſimo affecta, rem omnem vti erat exponit, nimirum ſe a ſacerdotibus pecunia corruptam, linguã venalem habuiſſe, ſe ipſam autem prorſus non mentitam, quod ex Euſtathio

Digitized by Google

quodam opifice,& homine mechanico concepiſſet. Sed nec iuramentũ hoc caſu a parte parti,hoc eſt,ſponſo ſponſæ deferendum eſſe æquitas dictat.Nam quis non videt mulierem vitiatam peieraturam, quo infamiam & maculam quodammodo abolere,vt virum nanciſci poſſit. Qua de re apud Demoſthenem aduerſus Bœotum elegans exſtat exemplum. Mantias quidam cui vxor erat legitima,conſuetudinem cum Attica muliere Plangone habebat. Illa peperit filios duos,qui vbi adoleuiſſent Mantiam vt patrem in ius vocant, & vt pro liberis ſe agnoſcat petunt.Mantias cum matre liberorum paciſcitur, vt ſi ei iuſiurandum deferat,iurare velit liberos ex Mantia genitos non eſſe. Id illa ſe facturum recepit.Itaque cum in ius ventum eſſet, Mantias Plangoni iuſiurandum defert,ratus,vt receperat,eam iuraturam, liberos ex Mantia genitos non eſſe ,illa vero contra iurauit, liberos ex Mantia genitos eſſe. Quo facto Mantias eas pro ſuis agnoſcere coactus fuit,quos ille adoptauit, & ad curiales deduxit.Vnde colligitur,quantum meretrici iuranti credendum ſit. Idem oſtendit hiſtoria apud Nicephorum *lib.17.c.22.*Simeon quidam vir ſanctus ſolitariam vitam apud Emeſam agebat temporibus Iuſtiniani. Ex eius familiaribus cuidam ancilla erat,quæ ab alio vitiata,vbi partus inſtaret, tempus a dominis patrem pueri indicare coacta eſt.Illa Simeonem ſecum clam conſueuiſſe,ſeque ex eo grauidam dixit,& ita ſe rem habere iurauit,idq; ſi opus eſſet, ſe in os illi dicturum affirmauit.Hoc vbi ad Simeonis aures perueniſſet, ille factum non negare,carnem ſe circumferre dicens. Poſtquam autem ſermones increbuiſſent ea de re,ipſe vt videbatur pudore ſuffuſus, ſeſe ſubduxit. Cum vero tempus pariendi inſtaret,& illa ſedili ſolito inſideret, mulier vehementiſſimis doloribus afficiebatur,ac in ſummo diſcrimine verſabatur, quod fœtus non prodiret.Ibi Simeon in tempore ipſo adueniens, a mulieribus qui ei in pariendo aderãt,rogatur,vt ad Deum preces profunderet. Ille vero palam, non prius fœtum ſolem aſpecturum prædixit, quam mater clandeſtinum patrem prodidiſſet Quod vbi fœmina feciſſet,& patrem verum nominaſſet,cõfeſtim infans maternis locis exiliit, veritate quodammodo illi obſtetricis officium exhibente.Et de his hactenus.

§. 54. SVMMARIA.

1 *Sponſus cum ſponſa ante celebratas nuptias conſuetudinem habens an puniendus.*
2 *Auctoris opinio.*

QVid ſi ſponſus † ante celebratas nuptias & benedictionem ſubſecutam vna cum ſponſa conſuetudinem habuerit,an impune id fecerit, quæritur,an vero puniendus ſit? Et quidem ſi eorum ſententiã ſequemur,qui ſponſalibus de præſenti verum matrimonium conſtitui cenſent,dici aliter non poteſt,quam quod impune ſponſo ad ſponſam accedere liceat,cum ſponſa vxoris loco ſit,& in ſacris literis etiam vxor appelletur.*Deut.22.Matth.1.* vxoris autem poteſtatem habet maritus.Idque in quibuſdam locis Chriſtiani orbis, & 1

iis quidem celeberrimis vſu receptum eſſe, notius eſt, quam vt deſignationē opus ſit,& notauit Poſtellus. Qua de cauſſa & Theologi Scholaſtici veniale peccatum cenſent eſſe,ſi quis ante benedictionem & nuptias ad ſponſam ſeſe applicet.Sed tamen apud illas gentes,quæ religionis & ſapientiæ laude claruerunt,perpetuo obſeruatum fuiſſe,ne ſtatim poſt ſponſalia pecudum ferarumque ritu in concubitum ruerent vir & mulier,ſed vt ſpatium aliquod intercederet,quo ſponſus a ſponſa abſtineret, initio huius tractatus demonſtratum eſt.Iacob ſane Rachelem ſibi deſponſam tot annis nunquam attigiſſe legitur, antequam ea domum deducta,& illi tradita eſſet,etiamſi in ſolitudine, in paſcuis,ruri,& domi verſaretur cum ea, quam poſtea vſque ad extremum vitæ diem amauit.Idque & honeſtas, cuius in hoc tractatu inprimis habenda eſt ratio, monet. Recte Viues. Qui ſponſalia ita inſtituere,ne primo ſtatim congreſſu coniuges iungerentur,pudicitiæ maxime videntur conſuluiſſe, ne mulier & familiariter verſaretur,& rem haberet cum eo, quem fortaſſis nunquã eſſet allocuta, quod non fieret, ſine magna pudicitiæ & pudoris iactura. In quibus ſita eſt haud exigua pars bonorum in ciuitate morum, & publicæ quietis per gentes omnes. Quibus & hoc adiicio,duobus gradibus, & vt Nicolai Pontificis verbis vtar,duobus fœderibus matrimonium conſtitui, nimirum ſponſali & nuptiali.Neque vnum ſufficere vt conſummatum matrimonium cenſeatur,& vt ſponſus corporis ſponſæ ius & poteſtatem conſequatur. Quid, quod nec pater vel *κύριος* filiam deſpondens, ea mente deſpondet,vt ſtatim in eius poteſtatem & complexum veniat, & poſſideatur, ſed vt paulo poſt ea palam ei tradatur,præeunte benedictione, & nuptiis ſubſecutis in lecto collocetur,& concubitus ei expreſſe concedatur,hoc eſt, duobus fœderibus mancipetur & poſſideatur. Et hoc eſt, quod Cicero ſcripſit: Firmiter matrimonia maiores noſtri ſtabilita eſſe voluere, quæ res facit, vt eam ante nuptias attingere ſponſus non debeat,neque manus iniectionem habeat, & per vim rapiens capite plectatur,*l.vnica.§.quibus connumeramus.Cod.de raptu virgin.* vt ex iis quæ ſupra de differentiis diſputauimus,liquet. Itaque recte Comnenus conſtitutione lata vetuit,ne ante benedictionem vlla ſit inter ſponſum & ſponſam corporum communicatio. Verba ſupra recenſuimus. Idque & in Rebuſpublicis & Eccleſiis hodie obtinet, vſque adeo, vt ſi quis ante benedictionem, & nuptias cum ſponſa conſuetudinem habeat, re patefacta pœnas det, & maculam ſibi vterque aſpergat. Et ſponſa quidem in pleriſque locis quæ ante benedictionem ſponſo ſui corporis copiam fecit, in pudicitiæ amiſſæ ſymbolum velata,vittata,& iis veſtibus quibus cõiugatæ vtuntur, incedere cogitur, quod ante traditionem, & benedictionem a Deo per os ſacerdotis præeuntem contra parentum & *κυρίων* voluntatem clam marito pudicitiam prodiderit,& matrimonium conſummauerit, angelos, eccleſiamque, quos teſtes adhibere oportebat,Deumque pronubum inſuper habuerit, & neglexerit,& matrimonium furtiuum contraxerit,quod publice fieri debuit. (Ita-

que

que & veteres tam prophani quam Chriſtiani, maxime ſatagebant, vt quam maxima populi frequentia nuptiæ peragerentur, & vt benedictio & copulatio in cœtu Chriſtianorum fieret, & in templo vel loco publico.) Quod quidem peccatum maximum eſt, & animaduerſione dignum, vt taceam, liberos ex eo concubitu natos, vel ante vel poſt nuptias, ignominioſos eſſe, & peculiari nomine notari, & præcoquos a Saxonibus appellari, quaſi non ſuo tempore, & recte nati ſint. Qui nævus non minimum habet dedecoris, & materiam τοῖς λοιδορῆσαι βουλομένοις, Vnde conſtat ſponſos eiuſmodi impatientes moræ, & in ſponſas & in ſeipſos male conſulere. Sed in quibuſdam Eccleſiis illud obſeruatur, vt coniuges qui ante benedictionem conſueuerint, ad publicam pœnitentiam adigantur, & coram Eccleſia culpã præſente miniſtro agnoſcere cogantur, qua de re ſupra late *capite* 5. §. 10.

Et recte, propter eas quas ſupra attulimus cauſſas, & quod Eccleſiam pro deridiculo & delectamento habuerint, in eo, quod quæ virgo non ſit, pro virgine ſeſe venditet & gerat, & benedictionem flagitet palam, cum clam conſummatum ſit matrimonium. Itaq; ſic † ſtatuo, in eos qui eiuſmodi delictum 2
in ſe admiſerint, magiſtratum animaduertere poſſe, & oportere, idque vel pœna carceris, vel mulcta pecuniaria pro modo facultatum: Atque eo ſpectat Lex Geneuenſium 132. que deuant les fianzailles, & iuſques a ce que la mariage ait eſte benit en l'egliſe, a la fazon de chreſtiens, les parties n'habitent point enſemble comme mary & femme, ſur paine de trois iours de priſon a pain & a l'eau & qu'eſtans appellez en conſiſtoire Il r. ij ſoyent remonſtres de leur faute. Et conſtitutio Regis Friderici, qua cauetur, vt ſponſus, qui ante copulationem conſueuerit cum ſponſa, a magiſtratu mulctetur vna cum ſponſa, reprehenſione miniſtri præeunte.

§. 55. SVMMARIVM.

Sponſus ſi cum ſponſa ante benedictionem conſueuerit quæ ex alio grauida deprehenditur an retinere eam cogatur.

SEd quid ſi ſponſus ante benedictionem cum ſponſa conſueuerit, quæ ex alio grauida deprehenditur, an eam retinere cogatur? Et hic idem ſequendum exiſtimauerim, quod ſupra de puella pro virgine deſponſa tradidimus, nimirum vt inuitus eam retinere non cogatur, ſed repudiare poſſit.

Nam etſi culpandus ſit, qui ante benedictionem cum ea conſuetudinem habuerit, ideoque coercendus, tamen ob id puellæ vitiatæ ψευδοκόρης peccatum non eleuatur, neq; vitium illatum aboletur, neque ea excuſatur, quod peccatum peccato cumulauerit. Imo eo deterior ipſius eſt cauſſa & conditio, quod illa concubitus geminatione meretricios mores & animum prodat, & viro repudiandi cauſſam & materiã præbeat ampliſſimã. Nam actus geminatio voluntatis propoſitũ ac perſeuerantiam arguit, vt Eberardus late *in loco a vi*

Gemi-

Geminationis.Nec ad rem facit,quod concubitu quodammodo conſummatũ matrimonium eſſe videatur. Nam reſpondeo, virum in ſponſam virginem conſenſiſſe, & cum ea vt virgine congreſſum, quæ tamen a viro integra non eſt,ſed corrupta deprehenditur.Ideoque conſenſus qui nuptias conſtituit, interueniſſe non recte dicitur. Cum autem in poteſtate ſit viri, corruptam vel retinere vel repudiare,conſequens eſt,& hoc caſu ad eam retinendam virum cogi non debere.

§. 56. SVMMARIA.

1 *Sponſa an repudiare poßit ſponſum qui poſt ſponſalia ſcortatus fuerit.*
2 *Forma ſententiæ.*

1 QVæritur ſi † ſponſus poſt inita ſponſalia libidinibus ſeſe contaminauerit, & ſcortari cœperit an ſponſa eius pertæſa, & obſaturata cogenda ſit, vt nubat?Et minime cogendam exiſtimauerim. Idque iure canonico deciſum reperio *c.quemadmodum,de iureiurando, in verbis: non poteſt ei opponere fornicationem præcedentem ſed ſubſequentem*, & iure ciuili obtinet *l.5.C.de ſponſalib.* vbi dicitur propter turpem & impudicam vitam ſponſalia diſſolui.*Harmenop.li.4.t.2.*propter turpes luxurioſoſque mores ſponſi ſponſalia ſolui poſſe. Idem expreſſe ſtatuit Rex Fridericus II. conſtitutione edita anno 1582. niſi innocens nocenti delictum condonare velit,& ei nubere,& recte,quod ex eo de fide in poſterum ſeruanda iudicium faciendum & præſumendum ſit.Nam ea res dat exiſtimandi copiam futuræ vitæ conſuetudinem beneuolentiamque, quam in poſterum ab ea exſpectare debeat ſponſa Durandus.Et quamuis verba *cap. quemadmodum* de muliere ſaltem loquuntur,tamen in viro etiã locum habere debent,cum non minus peccet vir quam mulier, qui poſt ſponſalia aliam attingit.Et ita conſuluit *Abbas conſ.49.per c.apoſtolus 32.q.7.*Et huc facit quod legitur & notatur *c.1.vt lite non conteſtata*.Itaque elegantiſſime *Lactantius lib.6.c.23.* Non enim(ſicut publici iuris ratio eſt)ſola mulier adultera eſt, quæ habet alium,maritus etſi plures habeat adulterii crimine ſolutus eſt. Sed diuina lex ita duos in matrimonium,quod eſt corpus vnum,coniungit,vt adulter habeatur quiſquis compagem corporis in diuerſa traxerit. Dictum Euangelii Nazianzenus in oratione ad virginem.Cur enim mulier aliquando plectitur,ſed viro parcitur?Et mulier male mariti thalamo conſulens mœchatur? Et hinc amara legum pœna.Vir autem ob ſcortationem vxori nequaquam eſt obnoxius:non ſuſcipio legiſlationem talem,non laudo conſuetudinem. Viri erãt qui legem tulere, ac ideo contra mulieres lex eſt lata.Et paulo poſt. Quomodo tu igitur caſtitatem exigis,quam tamen nequaquam rependis? Quomodo petis, quod non reddis? Quomodo in corpore honori æquali, leges fers inæquales, &c. Ibidem.Et hoc pro mulieribus:erunt duo in carnem vnam. Caro igitur eundem habeat honorem,&c.Loquitur autem Nazianzenus de eo iure,quod ex M.Catone refert Aulus Gellius *lib.10.noctium Atticarum c.27.* non fuiſſe idem

ius

Digitized by Google

ius vxoris in maritum, quod mariti in vxorem. Illa te ſi adulterares, digito non auderet contingere, in adulterio vxorem ſi deprehendiſſes ſine iudicio impune necares, &c. Sed hic magis ſpectandum quid lex Dei velit, & iubeat quæ ad conſcientiam pertinet, quam Ethnicorum quorundam leges, qui & ipſi ſibi non conſtant. Nam & plerique nõ minus maritum adulterum peccare & puniendum eſſe, quam vxorem cenſent. Epictetus, a re venerea, inquit, quãtum fieri poteſt ante nuptias purus eſto: Sin attigeris, ea legitime vtendum, *c. 47. in Enchiridio.* Quod ita interpretatur Simplicius, ante nuptias autem caſte viuere, præter alias vtilitates etiam iuſtum eſt, vt caſtitatis fides, quam ab vxore maritus ſtipulatur, viciſſim vxori a marito ſeruetur. Et Iureconſultus ab vxore, inquit, virum pudicitiam exigere, quam ipſe non pręſtat, iniquum eſt. Et quod apud Gellium Cato ſcribit, olim factum & ſeruatum eſt, ſed poſterioribus legibus correctum & antiquatum, vt colligitur *ex l. nec in ea lege. §. & ideo. & l. ſeq. ad leg. Iul. de adulter. t. 5. l. 13. ſi vxor, ad leg. Iuliam de adult. l. 5. C. Gregoriano lib.* 48. §. *iudex.* Et huc non inepte accommodari poteſt illud Euripidis,

Idem ius eſt viro & mulieri
Iniuria offenſæ a marito,

Et elegantiſſima ſunt aureiſque literis exaranda verba *Auguſtini* in ius canonicum relata, *in c. ſi ducturi 32. q. 6. c. nihil iniquius*: Si ducturi eſtis vxores, ſeruate vos vxoribus veſtris quales eas vultis inuenire, tales & ipſę inueniant vos. Quis eſt viuens, qui non caſtam velit ducere vxorem? & ſi quis accepturus eſt virginem, quis non intactam deſideret? Intactam quęris, intactus eſto: puram quæris, purus eſto. Non enim illa poteſt, & tu potes. Imo maiorem caſtitatem a viris requiri tradit Auguſtinus *li. 2. de adult. coniugiis*, & Clemens Alexandrinus *li. 2. pædagog. c. 10.* Si enim honeſtatem exercere oportet, multo magis tuæ vxori honeſtas eſt oſtendenda inhoneſtas vitando coniũctiones, & quod caſte cum proximis verſeris, fide dignum e domo adſit teſtimonium. Et in hãc ſententiam quædam congeſſit Tiraquellus *l. 9. Connubiali nu. 31.* Ex quibus efficitur virum adulteri loco habendum, qui poſt ſponſalia libidinibus ſeſe contaminauerit, non ſecus ac ſponſa, quæ adulterii rea fit, ſi alii ſeſe proſtituat. Quo ſpectant verba Acontii apud Ouidium *in Heroidum Epiſtolis.*

Improbe tolle manus, quam tangis noſtra futura eſt.
Poſt modo ſi facies iſtud, adulter eris.

Quod ſi ita eſt, ſequitur, cogi non poſſe ſponſam, vt illi cui fidem dedit, nubat, cum adulterio & viri culpa ſolutum ſit matrimonium promiſſum. Ita Chremes apud Terentium Pamphilo filiam quam deſponderat, dare recuſat, cum comperiſſet eum alibi amori & libidinibus deditum eſſe, etſi nuptiis dictus eſſet dies, *act. 3. ſcena 2. act. 1. ſcena 3. Andriæ.* Quamuis poſtea ſe exorari ſinit, & dare promittit *act. 3. ſc. 3.* Et apud Zonaram de Phœrora idem legitur. Nam cum ei Herodes filiam deſpondiſſet, & comperiſſet Phœroram ancillam deperire, & ſponſam contemnere, filiam dare recuſauit, eamq; filio Phaſeli collocauit.

locauit. Sed cum paulo poſt ancillæ amorem deferbuiſſe exiſtimaret, alteram ei filiam deſpondit, quam Phæroras ad diem 30. pollicetur ſe ducturum. Quo tempore cum adhuc ab ancilla ſeſe abſtrahere non poſſet, & in eius ſtupris volutaretur, Herodes iterum has nuptias recuſauit. *Tom. 1.* Et apud Panormitanum ſpecies facti exſtat, quæ incidit in annum Domini 1425. Duo fratres ſororem deſponderunt Lenam nomine cuidam Ioanni promiſſa dote, cuius etiam partem aliquam repræſentarunt. Ioannes poſt ſponſalia meretricem deperire cœpit, pene vt vxoris loco haberet. Monitus vt nuptias maturaret, diem ex die duxit, & procraſtinauit. Quod cùm Lena comperiſſet, indignata Ioanni nubere recuſauit. Reſpondit Panormitanus iuſtam recuſandi nuptias cauſſam eſſe *d. conſi.* 49. & ita pronunciatur in conſiſtoriis.

2 *Sententia.* †

Vnſer freundlich Dienſt zuvor / Ehrwürdiger / Wolgelehrter beſonder guter Freund / Als jr vns berichtet welcher Geſtalt N. N. etwa vor ſieben Jahren mit Jungfrawen N. N. ehelichen verlobet / vnnd ehe das mit derſelben ehelichen beygelegen / ſey er von Sinnen kommen / vnd an Ketten ein zeitlang gefänglich gehalten worden. Nach deme es aber ſich mit jhme gebeſſert / habe er erſtlich eine Magd / nachmals ein Witwe beſchlaffen / darauff jhr euch deß Rechtens zu vnderrichten gebetten / ob gedachte N. N. ermeltem N. N. nachmals ehelichen beyzuwohnen ſchuldig / oder ob auff den Fall daß dieſelbe von jhm loßgezehlet N. N. mit der Witfrawen ſo er nachmals beſchlaffen zur Ehe kommen vnnd gelaſſen werden möge.

Demnach vnderrichten wir verordnete Commiſſarien deß Cōſiſtorii N. vor Recht / daß nach Göttlichem vnd allen dißfals dieſer Lande vblichen Rechtē obgedachtes N. N. jhrem verlobtem Breutigam N. N. der an jhr ewrem Bericht nach zweyfach ehebrüchig worden / ehelichen beyzuwohnen nicht mag gedrungen werden / ſie wolte ſich dann mit jhme Chriſtlich verſühnen laſſen / vnnd jhne widerumb gutwillig annemmen / ſonſt wurde ſie von gedachtē N. N. der ehehalben billig loßgezehlet vnd entbunden / vnd jhr ſich anderwert zuuerehelichen erläubet / N. N. aber mag weder mit der beſchlaffenē Magd noch Witfrawen dißfals zur Ehe nicht zugelaſſen werden / ſondern wirdt der Weltlichen Obrigkeit wegen geübtes Ehebruchs zur Straff billig befohlen / von Rechts wegen.

§. 57. SVMMARIA.

1 *Sponſus ſi ante ſponſalia ſcortatus fuerit an ob id ſponſalia diſſolui poſſint?*
2 *Auctoris opinio.*

1 ALia † quæſtio eſt, ſi vir ante ſponſalia contracta ſcortatus fuerit, an id ei ſponſa obiicere poſſit & ſponſalia diſſoluere? Minime. At mulieri quod pro virgine deſponſa eſt, hic næuus obeſt, vt eā ob cauſſam a ſponſo repudiari poſſit, ſi conſtiterit, eam corruptam eſſe. Reſpondeo, etſi caſtitas a viro, vt ab

vxore

vxore deſideratur,& iniquum ſit maritum ab vxore pudicitiam exigere, quã ipſe non exhibeat,*l.13.ſi vxor ad l.Iuliam de adult l.5.C.Gregor. Titul.nec liceat viro quod vxori non licet.*Ambroſius *li.1.c.4 .de Abrahamo.*& idem ius ſit mulieri ac viro iniuria offenſæ a marito,tamen in fœmina libido multo fœdior eſt ac in viro,& inprimis adulterium,quod ob ſobolis certitudinẽ & partus ſuppoſitionem in vxore grauius eſt Ideoq; leges magis indulgent virorum libidini, quã mulierum,idq; oſtendunt verba Clitophontis apud Achillem Statium *lib.5.* Profecto meam,ſi qua eſt virorum virginitas exemplum tuæ ſecutum eſſe intelliges,&c.& idem *li.8.*virginitatem ipſe meam, ſi qua viris virginitas ineſt, impollutam adhuc,quemadmodum Leucippe,ſeruo, &c. Et verba Catonis, quæ apud Gellium referuntur *li.10.c.23.*In adulterio,inquit,ſi vxorem deprehendiſſes,impune necares,illa vero te attingere non auderet,nec ius eſſet.Fabius Quintilianus *lib.5.inſtitutio orator.*de exemplis diſſerens ſcribit,non idem eſſe dominum cum ancilla coiiſſe, quam dominam cum ſeruo,neque illud quam hoc tam turpe eſſe,gloſſ.*in* §.*ſi qua cum ſeruo 12.q.2.*Qua de cauſſa,etiam Veſpaſianus apud Suetonium *lib.11.*auctor fuit,Senatui decernendi,vt quæ ſe alicui ſeruo iunxiſſet,ancilla haberetur.De viro autem,qui cum ancilla aliena cubuiſſet,verbum nullum, imo quod maior caſtitas in fœminis requiratur, quam viris innuere videtur Eccleſiaſtes *cap.42.*Super filiam luxurioſam confirma cuſtodiam, ne quando te faciat venire in opprobrium inimicis.De filiis vero, quod hic minus ſit periculi, altum ſilentium. Et Plautus *his verbis:*

Non minus poteſt
Pudicitiam quiſque ſeruare ſuæ filiæ.

Et in hanc ſententiam plæraque congeſſit Tiraquellus *l.1.connubiali gloſſ. in l.palam* §.*qua in adulterio,de ritu nuptiar.Neuizan.fol.*280.

Ratio hæc eſt, quod pudicitia læſa omnis in fœmina virtus ruit, & quod mulier nupta, vt diximus, ſtupris ſeſe volutans partum adulterinum marito ſubiiciat,eumque hæredem bonorum legitimis excluſis conſtituat, etiamſi patrem neque ore,neque vlla corporis parte referat; quo furtum aut plagium nullum poteſt eſſe maius neque deteſtabilius. Quo ſpectat illud Martialis in Cinnam, qui pater ſeptem liberorum habebatur, cum nullum procreaſſet, verſus hi ſunt *lib.6.*

Pater ex Marulla Cinna factus es ſeptem,
Non liberorum,nam nec tuus quiſquam.
Nec eſt amici,filiuſve vicini:
Sed in grabatis,tegetibuſque concepti
Materna produnt capitibus ſuis furta.
Hic qui retorto crine Maurus incedit,
Sobolem fatetur eſſe ſe Coriſanta,
At ille ſima nare,turgidis labris,
Ipſa eſt imago pannici palæſtritæ.

Piſtoris eſſe tertium, quis ignorat?
Quicumq; lippum nouit, & videt Damam.
Quartus cinædi fronte, candido vultu,
Ex concubino natus eſt tibi Lygdo:
Pracide, ſi vis filium, nefas non eſt.
Hunc vero acuto capite, & auribus longis,
Quæ ſic mouentur, vt ſolent aſellorum,
Quis morionis filium neget Gyrthæ?
Duæ ſorores, illa nigra, & hæc rufa,
Croti Choraulæ, villiciq; ſunt Carpi.
Iamque hybridarum grex tibi foret plenus,
Si ſpado Coreſus, Dindymuſq; non eſſet?

Sed nec Iure Moſaico requiritur, vt vir mulierem non attigerit, ſed de muliere, vt virgo ſit, quam ſollicitus fuerit legiſlator, ea quæ de exploranda virginitate Moſes *Deut.22.* prodidit, demonſtrant: Etſi contra ſentit Zonaras *Apoſtolico Canone* 48. & βασιλικῶν interpres *li.9.t.38.* dubitat: Itaque vt rem in pau-
2 ca conferamus, ſponſalia † diſſolui minime exiſtimauerim, etiamſi ſponſa ſpōſo obiiciat, eum veneri ante ſponſalia deditum fuiſſe, & ſeſe libidinibus contaminaſſe, idque doceri poſſit, modo poſt illa cōtracta caſtam vitam inſtituat.

§.58. SVMMARIA.

1 *Sponſalia dolo malo inita an ſint firma.*
2 *Facti ſpecies.*
3 *Limitatio ſupradictorum.*
4 *Facti ſpecies.*

1 NVnc videndum an † ſponſalia dolo malo inita irrita ſint. Verbi gratia. Parentes tenuioris fortunæ filiam indotatam locupleti locare cupiunt, & dolis adoleſcentem inducunt, vt fide data de coniugio, filiæ vitium inferat, quæritur an fallacia patefacta eam ducere cogendus ſit? Reſpōdeo, ſi quidem conſtat fucum adoleſcenti factum, & parentum hanc eſſe technam, æquū eſt, vt iiſdem quibus adoleſcentem fefellerunt, dolis deludantur, & vna cum damno dedecus reportent, vt qui hominem rerum imperitum in fraudem illexerunt. Non enim ad hoc inſtitutum eſt matrimonium, vt in fraudem illiciatur ſimplicitas, ſed vt coniugum vterque ſine fuco liberrima voluntate alteri iungatur. Captio enim eſt, non coniugium, quum alter habet prædam quam captabat, altera decepta plorat, niſi mauis hoc raptus appellare genus, vt Eraſmi verbis vtar. Itaque recte ille apud Ouidium.

At fuerat melius, ſi te puer iſte tenebat,
Quam tu, neſcio quas, dicis habere faces.
More bonos ſolito, ſpem non corrumpere fraude,
Exoranda tibi, non capienda fui.

Quid

Digitized by Google

Quid enim ſi philtrum vel amatorium poculum præbuerunt adoleſcenti 1 parentes vel ſponſa, eumque ineſcarunt? de quo Seneca *in Phædra, Nicætas* de Sclero refert, & *Ouidius*, de arte amandi.

Nec data profuerint pallentia philtra puellis:
Philtra nocent animis, vimque furoris habent.

Apud *Achillem Statium* Georgias ita loquitur; Georgias, inquit, Ægyptius miles fuit, qui amatoriam potionem comparauit, & eam Leucippes potui infudit. Et quia valentiore pharmaco vſus eſt pro amante, inſanam reddidit *li. 5.* Item *li. 5.* Audio Theſſalas veſtras, quos ament, ita cantionibus veneficiiſque percellere, vt ad aliam mulierem nullo pacto animum adiicere queant. Qua de re infra. Quod † ſi (quod ſæpe factum ſcimus) illum inebriarunt & in eo- 2 dem lecto collocarunt puellam, & cum eo cubare iuſſerunt, & hac ratione in illa vitianda ſeſe adminiſtros præbuerunt? Quid ſi lenæ procurarint, vt vix tribus ab adoleſcẽte prolatis verbis coitus accederet? Quid ſi puellam omnium lectiſſimam & caſtiſſimam prædicarunt, quæ tamen apud omnes peſſime audiat & quodammodo infamis ſit? Quid ſi pro bono ſanoque commendatus, qui peſſimis ſit moribus, vel ſcabie Neapolitana, vel lepra, morbo comitiali laboret? Quid ſi quis ſe prædiuitis alicuius filium finxerit, cum ſit mendicus? aut claro genere prognatus qui ex inceſto eſt genitus? Certe promiſſionem illam pro nihilo habendam exiſtimauerim, quod dolo & perſuaſione inductus & circumuentus coniugium promiſit. Nam veriſimile eſt non coiturum fuiſſe matrimonium, niſi latuiſſet vitium, & opinione falſum eſſe, qui coniugium promiſit. Et perſuadere plus eſt, quam compelli atque cogi ſibi parere, *l. 1. §. perſuadere ff. de ſeruo fugitiuo.* Matrimonia autem libertima voluntate contrahi debent. Etſi autem illa coactio, quæ perſuadendo fit violenta non eſt, vt nec illa, quæ dolo fit (non enim vim facit, qui dolo malo aliquid facit, *l. 2. §. doli de vi bono rap.*) tamen fraudulenta & dolo malo facta eſt, *l. cum quis ff. de dolo.* Ea autem quæ dolo malo inita ſunt, vim nullam habent. Imo iure reſcinduntur. Idque in contractibus bonæ fidei, inter quos etiam numeratur matrimonium, obtinere debet, in quo fœdere ſanctiſſimo, & re tam ardua & ſacra, bona fides elucere & exuberare debet, *l. §. fuerat num. 11. Inſtit. de actionib.* Cui malitia, & dolus proſit, & deceptis ſimplicitas obſit, *l. 1. ff. de dolo.* Quibus accedit quod ſcribit VIVES, quod ego veriſſimum eſſe exiſtimo. Nunquã bono & frugi coniuge vteris, quem technis ac dolo circumuentum pellexeris, *de officio mariti li. 1.* Recte Plutarchus: Piſcatio quæ fit medicamentis, cito comprehendit, & facile capit piſcem, & inſipidum & inguſtabilem & prauum reddit: ita & quæ amatorium virus & præſtigias machinantur in viros, eoſque voluptate capiũt, hæc cum ſtolidis amentibus, & labefactatis ætatem exigunt. Neque enim oblectauerunt Circen illi qui fuerunt potionati, neque ex iis qui cõuerſi in apros & aſinos erãt, illa capiebat voluptatem: at Vliſſem virum cordatum, cuius erat ſapiens conſuetudo, mirifice dilexit. *In præceptis Connubialib.* Itaque & Pruden-

Digitized by Google

tius in ſeculi ſui mores inuehens, damnat matrimonia quibus coniuges dolo inductæ irretiuntur, *his verbis.*

Nubunt puellæ ſæpe luduntur dolis,
Amaſionum comprimuntur fraudibus,
Inceſta feruent, furta mœchorum calent,
Fallit maritus, odit vxor pellicem,
Deos catenæ colligant adulteros.

In his itaque iudicis partes erunt, perſonæ deceptæ ſuccurrere, maxime vero ſi inſignis ſit fallacia & magni momenti, & quæ præuideri non potuit, aut caueri: Idque pronunciando promiſſum matrimonium non ſubſiſtere, ſed irritum eſſe. Deinde ne hominibus perditis matrimonio abuti, & fuco doliſque impune alios circumuenire liceat pœna grauiſſima afficiendi ſunt a magiſtratu, qui ſeſe adminiſtros eiuſmodi facinorum præbuerunt, & malis artibus nuptias conglutinarunt. At non licet ſeparare homini quos DEVS coniunxit? Reſpondeo, Deum eius coniunctionis auctorem non eſſe, ſed Diabolum. Itaque hic dicendum, quos Diabolus per ſuos miniſtros coniunxit, Deus per ſuos miniſtros ſeparet.

Aliud dicendum eſt, ſi quidem parentes filiam indotatam diuiti locare cupiant, & optent, interim tamen nullam in eum fallaciam intendant: & mutuo amore incitati iuuenes, ſibi fidem dant accedatque concubitus. Nam hoc caſu pro matrimonio pronunciandum eſſe, æquitas dictat, cum parentum culpa nulla ſit, neque dolus argui poſſit. Nec ad rem facit, quod ille locuples illa paupercula ſit, cum in iudiciis προσωποληψία ſpectanda non ſit. Nam ſi vir hac ratione & iure diuitis alicuius filia potiri poteſt, idq; parentibus gratiſſimum eſt, an non æquum eſt, vt eodem iure filius vti cogatur in filia paupere deſponſa & vitiata? Idque Luthero probari video, & æquum eſt.

3 Sed quæ† de dolo hactenus tradidimus, hac cum cautione accipienda ſunt, niſi puellæ per dolum verbis obſcuris & ambiguis fucus factus, & vitium ſimul illatum ſit. Nam tum eam is qui verbis phaleratis illexit, & dolo vitiauit, retinere cogitur, veluti: ſi verbis obſcuris & ambiguis, quæ plures interpretationes recipiunt, vſus quis, puellæ fidem dederit, quo ea potiri poſſet, & illa ſibi coniugium his verbis promitti exiſtimans, ei ſui copiam fecerit: hic propter dolum contractum minime vitiari dicendum eſt, imo pro muliere decepta iudicãdum eſſe, æquitas ipſa poſtulat, quæ ei recte exprobrare poteſt, qua illa apud Ouidium.

Sum decepta tuis, & amans, & fœmina verbis,
Dii faciant, laudis ſumma ſit iſta tuæ.

Itaque is qui eam decepit, & phaleratis ſuis dictis ad concubitum pellexit, eam merito ducere cogendus eſt. Exempla ſupra eius rei multa congeſſimus *cap.* 4. quæ hic referri poſſunt, veluti non te deſeram, quoad terram pedibus calcauero.

Item

Item Ioannes te deſponſat, cui Ioanni nomen non eſt. Item tantum tibi honoris reſtituam, quantum ignominiæ intuli, &c. Et hic recte dici puto, matrimonium dolo initum non eſſe reſcindendum; quod gloſſa & Panormitanus ſcripſit *in c. cum dilectus extra, de his quæ vi metuſve cauſſa*. Dolum qui in matrimonio adhibetur actum non vitiare, *& in l. a diuo Pio. de ritu nuptiar.* & Baldus *in l. cum Artemidorum C. vt in poſſeſſ. Legata catur.* Hoſtienſis §. *& vnde dicatur. t. de ſponſalibus*, niſi eiuſmodi eſſet dolus, qui conſenſui eſſet contrarius, vt veriſimile ſit non coiturum fuiſſe matrimonium, niſi dolus adhibitus eſſet, eumque impediret. Abbas *in d. cap. cum dilectus* cuius hæc ſunt verba: Niſi talis eſſet dolus, qui habuiſſet tollere conſenſum: qui allegat Iohannem Andream *cap. vnico de rational.* Et textus in *c. cum locum, de ſponſalib. & conſilio* 64. Vbi eſt facti ſpecies † de eo qui perſuaſus ab conſanguineis ſponſæ aureas montes pollicentibus, fidem dedit, & poſtea comperit, ſponſam omnium eſſe pauperrimam. Didacus 2. *parte cap.* 3. §. 7. qui tradit, dolum circa fortunam aut facultates non vitiare matrimonium, veluti ſi mulier viro perſuaſerit, ſe amplas habere facultates, quum tamen omnium ſit pauperrima & ære alieno obruta, eoque rem perduxerit vt nubat, dolum illum non vitiare matrimonium. Iaſon. & Dd. *in l. pacta nouiſſima. C. de pactis.* Id ego verum exiſtimauerim, ſi matrimonium traditione & nuptiis conſummatum ſit, ſin vero ſponſalia tãtum inita ſint, audiendum exiſtimauerim, qui queritur ſe dolo inductum a muliere aureos montes pollicente, quæ tamen in bonis nihil habeat. Idque apud Græcos obſeruatum fuiſſe, tradit Harmenopulus expreſſe, *lib.* 4. *t.* 1. Si res eius hypothecæ nomine obligatas eſſe conſtiterit, diſſolui poſſunt ſponſalia. Idq; rationem habet. 4

Nam ratio naturalis non repugnat, quin ſi vitium aliquod incommodum aut næuus ſubſit, & quidem eius momenti, vt veriſimile ſit, non coiturum fuiſſe matrimonium, niſi latuiſſet vitium, vt re patefacta contractus recte ſolui poſſit. Veluti ſi quis, vt paulo ante diximus, fingeret, ſe prædiuitis cuiuſdã eſſe filium, cum ſit mendici filius, vel ſponſus ſe locupletiſſimum prædicarat, & Codro ſit pauperior, vel ſanum, cum Elephantiaſi, morbo comitiali, aut alio vitio laborat.

Et quamuis non ſit expreſſa conditio, conſtat tamen eſſe falſum opinione, qui pactus eſt coniugium, æquitas videtur ſuadere, diſſolutionem, per dolum initi contractus, ſi qui falſus eſt, remittere fraudem nolit, præſertim ſi conſtat, ab altero contrahentium data opera procuratum, vt alter falleretur, quod genus exempla permulta iactantur popularibus fabulis, neque tamen vera. Idq; Eraſmo placuiſſe video.

Sed tamen error circa fortunas non vitiat matrimonium: Reſpond. Aliud eſt errare & ſibi perſuadere, ſponſum vel ſponſam diuitem eſſe. Aliud eſt technis falli, & phaleratis verbis melleque illitis perſuaderi, & fraude procurata impelli ad fidem dandam illi, cui niſi vitium latuiſſet, fidem

daturus

daturus nunquam fuiſſet. Nam & hæc coactionis quædam ſpecies eſt, vt paulo ante tradidimus, cum data opera ab altero contrahentium procuratum eſt, vt alter falleretur. Atque ei, cui fucus factus eſt, ſuccurrendum exiſtimauerim, modo adhuc res ſit integra, & matrimonium non ſit conſummatum, vt ſupra diximus. Itaque recte *Eraſmus*. Erit quidem deſtinantium matrimonium, quãta fieri poteſt cura prouidere, ne capiantur, verum in his, quæ magni momenti ſunt, nec prouideri quibunt, circumuentæ perſonæ partim ſuccurrere poterit pontificum authoritas, pronunciando, non coiiſſe matrimonium, partim legum ciuilium ſeueritas, per quas non ſit impune malis imponere matrimonii fuco. Non enim ad hoc inſtitutum eſt coniugium, vt in fraudem illiciatur ſimplicitas, ſed vt coniugum vterque ſuo bono iungatur alteri. Captio eſt, non coniugium, quum alter habet prædam quam captabat, altera decepta plorat, niſi mauis hoc raptus appellare genus.

Interim tamen, qui verbis, laudibus aliquem ornat, & parentibus vel coniugiis ipſis commendat. & hac ratione perſuadet, vt filium vel filiam dent nuptum, neque dolo facere neque peccare cenſetur. Ita apud Xenophontem *lib. 4. hiſtoriarum Græcarum* Ageſilaus Rex nuptias cõciliat inter Cotyn & Siphridatæ filiam, quam a forma, a genere, a parente, ab amicis commendat, cuius verba elegantiſſima adſcribenda ſunt ex *li. 4 Hiſtoriarum Græcarum*. Ageſilaus, dic, ait, mi Siphridata, num Cotyi filiam vxorem dares? Multo quidem lubẽtius, ſubiecit ille, quam Cotys amplæ ditionis & copiarum imperio præpotẽs exulis filiam duceret. Hæc tum de nuptiis ſubſe tantum facta eſt mentio. Quũ autem diſceſſurus Cotys eſſet, Ageſilaum ſalutaturus adit. Ibi ſermonẽ hunc in præſentia triginta virum Siphridata remoto, Ageſilaus occepit. Dic mihi, ait, mi Coty, quo genere natus eſt Siphridates? Et ille, natus eſt, inquit, genere apud Perſas nulli ſecundo. At filiumne ipſius quam ſit elegans vidiſti? Quid ni? ait: Heri cum eo cœnatus ſum. At perhibet ei filiam hoc ipſo formoſiorem eſſe? Sane perpulchra eſt, ita me Iupiter amet, inquit Cotys. Hanc ego ſubiecit Ageſilaus, quãdo nobis amicus eſſe cœpiſti, auctor eſſem, vt duceres: primum bellam (quo quid eſſe marito iucundius poſſit?) deinde natam patre apprime nobili, tantaque potentia prædito, vt iniurius Phernabazi læſus ſic eum vltus ſit, vt iam ceu vides, vniuerſa ipſum ſua ditione expulerit. Itaque ſat ſcito, cum perinde ac hoſtem illum vlciſci potuit, etiam hominem amicum beneficiis afficere poſſe, planeque velim exiſtimes, ſi hæc fiant, non illum modo tibi ſocerum fore, ſed & me & Lacedæmonios cæteros, quumque nos Græciæ principatum obtineamus, omnem præterea Græciam. At enim ſi hęc facias, quis vnquam te magnificentius vxorem duxerit? Quam enim ſponſam tot equites cetrati, grauis armaturæ pedites vnquam deduxerunt, quot hanc vxorem tuã nunc domum tuam ſunt deducturi. Tum Cotys Ageſilaum interrogans, hæccine inquit, etiam Siphridatæ probantur, quæ dicis? Et ille, ita me Dii ament, inquit, mi Coty, non ille me iuſſit hæc dicere, ſed ego tametſi mirifice gaudeam,

am,quoties de hoſte pœnas ſumo, longe tamen maiori voluptate mihi frui videor,quum quid amicis boni reperio. Cur igitur inquit Cotys,non ſciſcitaris, an hæc ille velit? Et Ageſilaus,abite vos,inquit,Herippida, & hominem edocete, vt eadem quæ nos velit. Tum illi ſurgentes Siphridatæ rem exponebant, quumque nihil intercederet moræ, visne, inquit Ageſilaus, mi Coty nos etiam huc ipſum arceſſamus nimirum multo facilius,ait,te perſuaſurum arbitror,quā cæteros omnes. Tum deinde Siphridatem Ageſilaus cum reliquis accerſit. Quumque illi accederent,Herippidas, cætera quidem,ait,mi Ageſilae,quæ dicta ſunt,quid prolixe commemorari neceſſe fuerit? Hoc Siphridatæ verbum extremum fuit,perlubenter ſe facturum,quicquid tibi videatur. Græce *πᾶν ποιῶν ἂν ἡδέως ὅτι σοὶ δοκοίη*. Igitur mihi videtur, inquit Ageſilaus,vt tu quidem Siphridata,(quod fœlix fauſtumq; ſit) Cotyi filiam des vxorem:tu vero eam Coty ducas;Puella tamen ante vernum tempus itinere terreſtri à nobis ad te deduci non poterit.At enim ſubiecit, Cotys, mari ad me mitti poterit, ſi quidem ita tu velis. Secundum hæc datis acceptiſque dextris, Cotys dimiſſus fuit. Græci *δεξιὰς δόντες καὶ λαβόντες ἐπὶ τούτοις*. Quumque Cotyn properare Ageſilaus intellexiſſet ſtatim inſtructa triremes, datoq; Calliæ auehendæ puellæ negotio, Daſcylium ipſe profectus eſt. Ita Plinius Mutium Acilianum Iunio Mauritio diligenter commendat, veluti dignum cui ſororis filia collocetur, verba, *cap.*3.adſcripſimus. Apud Xenophontem Ageſilaus Siphridatæ filiam commendat Cotyi,quod formoſa ſit,quod bonis prognata, vt ex verbis illis, quæ *cap.*9. §.7.annotauimus liquet. Et argumento eſt longa illa commemoratio *Geneſ.*24.quæ non tantum ad Abrahamum aut ſeruum pertinet,ſed proci commendationem continet,quem verbis ornare & commendare puellæ decet ab honeſtate, forma,diuitiis,parentibus,&c.Ita & puellæ laudes prædicat,quod pudica ſit,bene educata,& bonis prognata. Hæc omnia pertinent ad matrimonium,& nuptias conficiendas,& Deo probantur vt Lutheri verbis vtar, contra,qui improbos & ſceleratos laudant peccant & culpandi. Itaque Aſpaſiam dicere ſolitam ferunt, bonas pronubas *προμνηστρίδας*, quæ cum veritate bona de aliis commemorent,plurimum ad conciliandam inter homines affinitatem valere:quæ vero mentirentur,eas laudādo nihil aliis prodeſſe. Fieri enim vt qui decepti ſunt, ſeſe oderint mutuo,atque etiam conciliatrices ipſas. Imo & contra eum actionem inſtitui poſſe, qui puellam vitiatam ſciens alteri deſponderit pro virgine, & dolo malo illectum ad fidem dandam impulerit, Philo tradit, idque ſupra notatum eſt.

§.59. SVMMARIA.

1 *Furor impedit ſponſalia.*
2 *Forma ſententiæ.*]

Digitized by Google

SEd & furor impedimento eſt, idq; ratione cauſſæ efficientis, quo minus ſpõſalia contrahi poſſint. Nam furioſus cõſenſum, qui in ſponſalibus requiritur, præſtare non poteſt, cum neq; iudicium neq; voluntatem habere præſumatur. Idque etiam de furore qui ſponſalia anteceſſit, tradit Caius *l.8.de ſponſalib.* & qui nulla dilucida interualla habet. Qui enim illum furit furorem, nullum actum, qui cõſenſu perficitur, expedire poteſt. Neq; refert, vtrum alteruter ſana mente præditus ſciuerit, eum cũ quo contraxit, furere, an ignorauerit. Præpoſ. *c. dilectus.* & Didacus. Interim tamẽ furioſus, qui dilucida interualla habet, recte ſponſalia contrahit, eo tempore quo furor intermittit, & ceſſat. Nam tũc ad ſanam mentem reuerſus ſapit, & per conſequens conſentire poteſt. *c. quamuis 27.q.1.l.* Dynus *de officio præſidis l.22. ſi marit. ſol. matrim.* Ita ſi furor interuenit poſt ſpõſalia à ſano contracta, ſponſalia non dirimuntur, *l. furor de ſponſalibus, l. oratione ff. de rit nupti. 32. quæſt.7.* Interim tamen ſi propter furorem diſplicerent nuptiæ integrum fuit ſponſo vel ſponſæ, alteri remittere, iure ciuili, & aliam ſibi conditionem quæterere *l.1.C.de ſponſalib.* Eamque cauſſam iuſtiſſimam ſponſaliorum diſſoluendorum exiſtimauerim. Quis enim non abhorreat ab eius conſuetudine qui furere cœpit, cum nunquam ad ſanam mentem redire præſumatur, vt ait ICtus. Et quantum ex ea re mali ſæpe ortum ſit, exempla tragica eorum, qui furore correpti, vxores interemerunt poſt nuptias, ſatis oſtendunt, quæ in mea tempora inciderunt, triſtia & horrenda. Deinde quod furioſis venere abſtinere conueniat, ideoq; cælibem vitam viuere ſatius eſt. Nam Venus cerebro nocet, vt Hippocrates & Galenus docent. *lib.3. Epidemiorum.* Cerebri autem pars ſemen eſt. Itaq; recte veteres eum qui furore correptus ſit, ad agnatos & gentiles deducendum recte ſtatuerunt, non ad nuptias inuitandum. Recte Bonauentura, furioſos, etiamſi dilucida interualla habeant, à nuptiis tamen abſtinere debere ſcribit, propter periculum quod maximum eſt. Deinde quod prolem educare & cum vxore conuerſari neſciunt. *35.q.1.* Idem ſtatuit Rex Fridericus II. conſtitutione lata anno 1582.

Sed hic quæritur, an ſi poſt ſponſalia ante benedictionem & cõcubitum ſubſecutum furere alteruter cœperit, alter cogi poſſit ad matrimonium? Et cogendum non exiſtimauerim, ſiquidem ſanus à furioſi conſuetudine abhorreat. Idq; expreſſe ſtatuit Leo *conſtitut.111.& 112.* quam etiam in ſuam Epitomen redegit Harmenopulus *lib.4.T.1.* Quæ æquitate ſumma niti videtur, quod is qui furere cœpit ad ſanam mentem nunquam redire præſumatur, ideoq; iuſtam recuſandi cauſſam habeat, qui illius conſortium refugit. Deinde, quod furioſus ad coniugalem coniunctionem non ſit idoneus cum prorſus nihil intelligat, ideoque inter feras connumerandus eſſe videatur. Vnde enim, vt Leonis verbis vtar, propagatio generis ſperatur, cum furor ſpectaculum ſolo aſpectu horrendum miſeræ vxori, miſeriorem maritum exhibeat, ne dum cum ipſo conſuetudinem habere permittit. Taceo quod furioſus abſentis loco habeatur, non ſecus ac infans *l.27. de recept. arbitr. l.2. ſolut. matrim. l.209. coram. & l.246. de verb. ſignificat. l.2.*

§. ſu-

Digitized by Google

§.furioſus ff.de iure condit. Maritus autem abſens pro nullo habendus eſt. Poſtremo ad matrimonii conſummationẽ requiruntur ſponſalia fœdera, & nuptialia fœdera,& vtriſq; aſſentiri debent coniuges. *c.noſtrates 27.q.1.* Eius autẽ qui in furorem incidit, poſt contracta ſponſalia, conſenſus nullus eſt. Itaque quo pacto coniugium inire poſſit,non video. Quid quod vir nec benedictionem petere, nec à ſacerdote interrogatus, num eam vxorem velit quam ſibi deſpondit,reſpondere poſſit, cum nihil eorum quæ illic peraguntur,intelligat. Interim tamen eorum ſententiæ accedo,qui triennium aut quadriennium expectandum cenſent,vt quo res ſit euaſura diſpici poſſit. *l.ſæpe,de ſponſalib.* Verba ita habent: Sæpe etiam iuſtæ cauſſæ non ſolum annum vel biennium, ſed etiam vlterius trahunt ſponſalia,veluti valetudo ſponſi ſpõſæue,quo elapſo,ſi ea vis morbi ſit,vt peritorum teſtimonio eius curatio difficilis ſit, vel deſperetur, dirimi poſſe cenſeo,cum Deus ipſe quodammodo ea dirimere videatur, perpetuum impedimentum obiiciens & intercedens, & hoc caſu licebit ſano aliam ſibi cõditionem quærere. Et hæc de furore ante matrimonium conſummatum incidente accipienda ſunt.

Aliud dicendum ſi quis furore correptus plane reſtitutus ſit, quo † caſu ita 2
pronunciari ſolet.

Unſer freundtlich Dienſt zuvor/Geſtrenger/Ehrnveſter/ guter Freundt/ als jhr vns vermeldet/daß jhr euch mit einer Jungfrawen N. N. genannt / in Beyſein der Freundtſchafft/ehelichen verlobt / zu welcher Zeit die Jungfraw bey guter Vernunfft vnnd Geſundtheit geweſen, biß zu Außgange der Verlobte/ nach welcher ſie gantz kranck / an der Vernunfft gebrechlich/vnnd gar irre worden / alſo daß man ſie hat verwahren / auch weder Waſſer noch Fewer vertrawen darff / vnnd daß folgends der Jungfrawen Mutter zu euch kommen/vnnd geſagt: wie wil das werden/die Jungfraw begehrt noch wil ewer nicht / Welche Rede die Mutter nicht vernemen können / vnd ob jr euch zu der Jungfraw mit reden vnnd Geberden freundtlich ſtellet ſie doch ewer gar keine Gnade mehr haben/ſich auch hören läſſet / ſie begehret ewer nicht / noch wolle in keinen Wegen zu euch in ewer Hoff kommen/welchs auch die Mutter ſich offentlich hab hören laſſen/darauff jhr von Bericht begehret.

Demnach vnterrichten wir verordente Commiſſarien deß Conſiſtorii zu N. vor Recht/ Dieweil nach geſchehenem Ehegelübt dieſe Kranckheit vnnd zurüttung der Vernunfft geſchehen/daß dieſer auch deß andern/in ewrem Bericht vorgenant/ Vrſach wegen/ die eheliche Verbündnüß nicht kan zutrent noch geſcheiden werden/ſondern wird die Jungfraw / da ſie / wie ſich ewer ſchreiben anſehen läſt, wiederumb reſtituiret/vnd vorige Geſundheit erlanget / euch ehelichen bey zuwohnen von der weltlichen Obrigkeit billich compelliret vnnd angehaten werden/ Von Rechtswegen.

Sin vero iam conſtante matrimonio quis furere cœperit, matrimonium diſſolui non poſſe exiſtimo.*cap.hi & ſequen.32.q.7.* Quid enim tam humanum eſt, quam fortuitis caſibus mulieris maritum, & mariti vxorem participem eſſe.*l.22.ſi cum dotem ſoluto matrimonio.*

Quo ſpectat illud Halycarnaſſæi *lib.2.* ἐπὶ πάσῃ τυχῇ ἐλθεῖν. Ita celebratur dictum Theogenis, quæ fuit nupta Regi Agathocli, ſeſe nubendo non proſperæ tantum,ſed aduerſæ quoq; fortunæ iniuiſſe ſocietatem.Et ita vxorem quæ cum honeſtate amat maritum,deſcribit Euripides.

Dulce eſtq; coniugem,mali
Si euenerit quid cum viro triſtarier,
Doloris eſſe & gaudii participem.

Item.

Aegrotus etſi ſis,ægra ſimul feram,
Tuaq; patiar mala:& certe mihi
Non quicquam acerbi:vna cum amicis nam decet
Fieri beatos:quid niſi hoc amicitia eſt.

citat Clemens *lib.4. Stromat.* Et apud Lucanum, Martia vxor Catonis reditura ad maritum ita loquitur.

Non me lætorum ſociam rebusq; ſecundis
Accipis,in curas venio,partemq; laborum.

Et de fide coniugali apud Valerium Maximum extant exempla *lib.4.cap.6.* Idque fides & charitas Chriſtiana flagitat. Leo tamen Imperator *conſtitutione* 111. 112.ſtatuit,vt ſi poſt nuptias vxor furere cœpit, triennium expectare debeat maritus.Quod ſi nec tunc quidem morbus ſeſe remiſerit, poſſe vxorem repudiari. Si vir furore corripiatur, vxor quinquennium expectet,& ſi quinquennio elapſo ad ſanam mentem vir non redierit,diſſolui matrimonium.Idque veteri iuri ciuili eſt conſentaneum,quo ſtatuitur,vt ſi tantus ſit furor,ita ferox,ita perniciofus,vt ſanitatis ſpes nulla ſit reliqua,circa miniſtros terribilis:& altera perſona, vel propter ſæuitiam furoris,vel quia liberos non habet, procreandæ ſobolis libidine tenta eſt: licentia erit compoti mẽtis perſonæ furioſæ nuncium remittere,vt nullius culpa matrimonium videatur eſſe diſſolutum, neque in damnum altera pars incidat,*l.122.§ ſi maritus ſoluto matrimon.* Idem dicendum, ſi quis vxorem dæmoniacam habeat. Idque *15. canone Timothei Alexandrini* cautum eſſe notat Harmenopulus *lib.4.T.12.* Qui vxorem dæmoniis actam habet,ſi aliam ſumpſerit,adulterium non committit. Sed hæc lex etſi æquitate niti videatur, tamen inter Chriſtianos minime locum habere debet, vt recte Beza diſputat late.Ego ſic ſtatuo,eos quos Deus conuinxit, diuellendos non eſſe propter incidentem in matrimonio furorem, cum iam in vnam carnem coaluerint, & tam proſperæ quam aduerſæ fortunæ ſocietatem iniuerint.Et matrimonium Xenodochium valetudinariorum Theologi nominant.Idque expreſſe conſtitutione Regis Friderici II.cautum eſt,

§.60.

Digitized by Google

§. 60. SVMMARIVM.

Furor quomodo probetur & præſumatur.

PRobatur autem furor circumſtantiis ſignis & factis, quæ furioſus perpetrat, quemadmodum Dd. loquuntur. Si ſana mente deſtitutus lapidibus petat, & feriat eos, cum quibus illi nihil eſt negotii; verbi gratia, apud Lucianum Medicus Dionicus venit in ædes tybicinis Polyprepontis phrenetici, ignarus illum eo morbo teneri. At tybicen protinus ſurrexit, foribus occluſis ac nudato gladio tybias ipſi tradidit, iiſque vt caneret iuſſit, deinde vbi id non poſſet, ſcutica quam manu geſtaret illum percuſſit. Diaprepontem vapulaſſe vide Lucianum. Interim tamen & hoc notandum, ſponſalia à furioſo inita, tempore furoris inita videri, quando certo non conſtat, vtrum furoris tempore vel dilucidi interualli contracta ſint, ideoque inutilia eſſe & nulla. Ideoque ille qui ſponſalia contracta affirmat, probare neceſſe habet, eo tempore, quo furor intermiſit matrimonium promiſſum eſſe *glo. c. finali, in verbo compotem, de ſucceſſionibus ab inteſtato, Eſtq; communiter recepta ſententia.* Iaſ. *l. patre furioſo, de his qui ſui ſunt vel alieni iuris*; idque quod furioſus nunquam ad ſanam mentem redire præſumatur. Id autem de furore continuo, non autem de momentaneo, vel qui intermittit, recte dici exiſtimo. Bartol. *l. final. de bonor. poſſeſſionib.* Iaſon. *l. furioſum C. qui teſtam. facere poſſunt.* Decius & alii. Quæ de furioſo diximus, eadem & de mente capto intelligenda ſunt.

§. 61. SVMMARIVM.

Ebrii ſponſalia quatenus ſubſiſtant.

HVic affinis eſt quæſtio de ebrio, qui & ipſe mentis cœcitate laborare videtur. Nam vt furioſus non recte ſponſalia cõtrahit, propterea quod iudicio & voluntate deſtituitur, ita nec ebrius, ſi quidem tanta ſit ebrietas, vt neq; mẽs neque pes officium faciat, neque ipſe intelligat, quid agat, qualem & poeta deſcribit.

Vino forma perit, vino corrumpitur ætas.
Vino ſæpe ſuum neſcit amica virum.

Propertius. Et Eraſmus cum abſente loquitur, vt habet prouerbium, cum ebrio qui litigat: & præſens præſenti loquitur puer, temulentus cum temulenta paciſcitur matrimonium, quem ſi percõteris experrectum, quid fecerit non ſatis meminerit. Et ita ſentiunt Dd. primi nominis, *in cap. dilectus de ſponſalibus.* Et Auguſtinus: Ebrietas aufert memoriam, diſſipat ſenſum, & confundit intellectum. Socinus *conſil. 47. 3. volum.* Decius *conſil. 112.* Decius *cap. 2. 2. partis, num. 9.* Idque quod ebrius furioſo æquiparatur, & conſentire non credatur. οὐδὲν γὰρ ὁμοιότερον μαινομένῳ ὁ μεθύων. nihil enim ſimilius inſano quam ebrius, dixit Anacharſis.

Digitized by Google

ſis. Vnde recte Seneca ebrietatem voluntariam inſaniam appellat. Vinũ namq; homini mentem mutare, ac furorem gignere cõſtat. Plin. *lib. 14. naturalis hiſtoria* Et Ariſtot. recte, ꝙ per ignorantiam fit, non omnino voluntarium eſt, ſed illud voluntarium eſt, cuius nos poſtea minime pœnitet. Deinde nec voluntarium eſt, ſi principaliſſima ignorentur, vt quid ſit, aut cuius gratia quid fiat. Aliud enim eſt per ignorantiam aliquid facere, aliud ignorantem eſſe. Ebrius & iratus ignorantes faciunt. Itaque Pittacus duplici pœna mulctabat ebrium, qui facinus aliquod in ſe admiſiſſet, quod in eius fuiſſet poteſtate ebrium non fieri. Deinde ob malum perpetratum, electio, id eſt, *προαίρεσις* voluntarium apparet eſſe, 3. *Ethi.* Itaq; qui ebrius, hoc eſt, bene potus coniugium promiſit, & vbi crapulam edormierit, pœnitentia ductus id ratum non habet, à promiſſione diſcedere poteſt Neque enim conſenſiſſe dicitur, qui ebrius, hoc eſt, inſanus ſua voluntate promiſit, quia

Nox & amor vinumq; nihil moderabile ſuadent.
Illa pudore vacat, liber amorq; metu.

Et peſſimi ſunt conſiliarii amor & vinum

Vt vino caleſacta venus tum ſeuior ardet
Luxuries---

Claudianus *de bello Gildenico.*

Quid tibi præcipiam, de Bacchi munere quæris,
Vina parant animos Veneri.---

Ouid *de remed amoris.* Et periurus non eſt, qui id non ſeruat, quod ebrius & bene potus, iurauerat. *Text. 22. quæſt. 4. c. vnuſquiſq;.* Nam & alii contractus ab ebrio facti iure non ſubſiſtunt. *l. dolum, C. de dolo.* Exemplum adfert Albericus de Hiſpanis, qui eum ad prandium inuitauerant, & inebriauerant, vt ebrius pro illis fideiuberet. Idque etiam locum habere Doctores cenſent, etiamſi ad promiſſionem concubitus acceſſerit, veluti ſi bene potus mulieri fidem dederit, & cum ea rem habuerit, matrimonium ratum non eſſe, ſed potius ſtuprũ cenſendum, niſi vir vbi crapulam edormierit, ea quæ ebrius promiſit nouo conſenſu rata habeat. *c. vnuſquiſq; eſt, in verbo, ꝙ ebrius 22. q. 4. c. ſane 15. q. 1.* Bal. Saly. *l. dolum C. de dolo,* & vbi ebrietas dominatur, ibi libido & furor dominatur. *35. c. venter,* & ebrietas ſtatim mentem euertit. *c. vinolentiam, ead. diſtinct.* Itaq; & Lothus cui temulento filiæ ſeſe miſcuerunt, non de inceſtu culpatur, ſed de ebrietate. *cap. inebriauerunt 15. q. 1.* Itaque ſapienter Rex Fridericus II. vetuit, ne ab ebriis ſponſalia incantur. Aliud dicendum, ſi quis paulo plus adbiberit, & ratione non deſtituatur. Nam hic recte ſponſalibus conſentire poteſt. Neque enim is ebrius, vel inſanus cenſetur, ſed ad hilaritatẽ bibiſſe, & vt Seneca ad ebrietatem veniſſe dicitur Nã multos reperire licet, qui vbi vino nonnihil incaluerunt, ea quæ facienda ſunt maiori cum dexteritate agant, quam ſi prorſus ſobrii ſint. Exemplum extat apud Nicætam. Quod & Seneca non obſcure innuit, indulgendum eſt animo, dandumque ſubinde otium, quod alimenti & virium loco ſit. Nonnunquam

& vſque ad ebrietatem veniendum, non vt mergat nos, ſed vt deprimat curas. Trudit enim curas, & ab imo animum mouet, & vt morbis quibuſdam, ita & triſtitiæ medetur, Liberque non ob licentiam linguæ dictus eſt inuentor vini, ſed quia liberat ſeruitio curarum animum, & aſſerit, vegetioremque & audaciorem in omnes conatus facit. Nam ſiue Græco Poetæ credamus, aliquando & inſanire iucundum eſt, ſiue Platoni fruſtra poeticas fores compos ſui pepulit, ſiue Ariſtobuli, nullum magnum ingenium ſine mixtura dementiæ fuit. Seneca *lib.2. de Tranquillitate vitæ*. Idq; inſtitutum gentes maximæ & celeberrimæ ſecutæ ſunt. Perſæ bene poti de rebus maximis & ſeriis conſultare conſueuerunt. Nam ſi quando ipſis conſultandum videtur, tunc poſtera die ieiunant, proponitque is, qui ædibus illis in quibus forte conſultatur, præeſt, et ſi placuerint atque ieiunauerint, vtuntur ipſo, ſin minus comprobetur, abrogant, & de quibus ieiuni deliberauerint, de iiſdem poti pronunciant. Herodotus *lib.1.* Perſica deliberatio apud Heraclitum. Si quid ſobrii retulerint, de eo conſulere ebrios: ſin ebrii propoſuerint, id confirmare ſobrios. Suidas. Idem de veteribus Germanis refert Tacitus *in libello de moribus Germanorum*, qui diſertis etiam verbis inter pocula ſpõſalia contracta eſſe refert. Idque ex eo notauit Alexander ab Alexandro, authoris, vt ſolet nomine ſuppreſſo, laudem ſibi præreptam exiſtimans, ſi authorem per quem perfeciſſet nominaſſet. Quod ego in homine laudato qualis reuera fuit Alexander, minime laudandum cenſeo. Hebræi ſane piaculum & nefas eſſe exiſtimant, aliquid ꝗ ab alio acceperis literis mandare ſuppreſſo eius nomine à quo didiceris, quaſi hoc inuentum ſit tuũ, quod qui id faciat, in aliena opera laudem ſibi eat quæſitum, & ſeſe ornet alienis plumis, inſtar corniculæ Æſopicæ. E contra prædicandum & laudandum cenſent, in commemorandis aliorum inuentis autoris nomen exprimere, argumento ſumpto ex libro Eſther vbi inter alia ſcribitur, Reginam Aſſuerũ Mardochæi nomine appellaſſe, eiuſq; compellationis beneficio populũ Iudaicũ, cui interitus parabatur ab Hammone, periculũ euaſiſſe & liberatũ eſſe. Quo ſpectant verba in capitulo patrũ [*cl baumr dbr bſchm amru mbia gaulh leulm*] id eſt, quicunq; aliquid dicit, autore eius nominato, qui prius dixit, redemptionem in mundũ adducit, iuxta iſtud quod *Eſther 2*. legitur. Et dixit Eſther ad Regẽ ex nomine Mardochai. Et recte Plinius ſecundus. Eſt benignũ & plenũ ingenui pudoris, fateri per quos profeceris. Sed Taciti verba adſcribam: ſed de reconciliandis inuicem inimicis & iũgendis affinitatib & adſciſcendis principib. de pace deniq; ac bello, plerũq; in conuiuiis conſultant, tanq̃ nullo magis tempore aut ad ſimplices cogitationes pateat animus, aut ad magnas incaleſcat. Gens nec aſtuta nec callida, aperit adhuc ſecreta pectoris licentia ioci. Ergo detecta & nuda omniũ mens, poſtero die retractatur, & ſalua vtriuſq; temporis ratio eſt. Deliberant dum fingere neſciunt, conſtituunt cum errare neſciunt, &c. Huc vſq; Tacitus. Germanorum autem morem, qui nec hodie in deſuetudinem abiit, confirmat Græcus verſus, quem Plutarchus citat.

Digitized by Google

γάστρος ἀπὸ πλείης βουλὴ καὶ μῆτις ἀμείνων.

A ſtomacho ſaturo melior mens, conſiliumq́ue.

Interim tamen hanc cautionem hic adhibere oportet, quam Seneca eodem loco recenſet, his verbis. Sed nec ſæpe faciendum eſt, ne animus malam conſuetudinem ducat. Et aliquando tamen in exultationem libertatemque extrahendus, triſtiſque ſobrietas remouenda pauliſper. Item, vt libertatis, ita vini ſalubris moderatio eſt. Et de his hactenus.

§. 62. SVMMARIA.

1 *Ebrium quem fuiſſe quomodo probetur.*

2 *Species facti.*

1 SEd quærat † aliquis quomodo conſtabit & probabitur, aliquem ita vino obrutum & plenum fuiſſe, vt mentis plane cœcitate laborauerit, nec intellexerit quid egerit? Idque diſquirere operæ precium eſt, quod ſæpe comperi eos, qui fucum mulieri feciſſent, dicerent, ſeſe vino obrutos & inſcios feciſſe, idque ex præſcripto Ouidii, qui *libro de arte amandi* id tradidiſſe videtur, his verſibus:

Ebrietas vt vera nocet, ſic ficta iuuabit:
Fac titubet blæſo ſubdola lingua ſono.
Et quicquid dices facieſve proteruius æquo,
Credatur nimium cauſſa fuiſſe merum.

Item.

Quin etiam vt poſſem verbis petulantius vti,
Non ſemel ebrietas eſt ſimulata mihi.

Verba ſunt Paridis ad Helenam *in epiſt. Heroid.* apud Ouid. Exemplum eſt apud Plautum de Lyſitele, qui virginem vitiauit, & in vinum culpam transferre conatur. verba ſupra cap. 9 adiecimus. Ego ſi ea de re dubitetur, id teſtibus probandum exiſtimauerim, qui ei adfuerunt, cum vino ſeſe iniurgitaret. Hi enim ex ipſius verbis, ſermone aliiſque actibus, vt ingreſſu, geſtibus, & geſticulationibus facile colligere potuerunt, vtrum rationis vſum haberet & ſaperet, an vero deſiperet. Et ſiquidem ſimulaſſe ebrietatem dicatur, qui ſobrius fuerit, & vitiũ virgini intulerit, fide de coniugio data, idque prætexat, ad iuſiurandum, tamquam vltimum remedium decurri poſſe exiſtimauerim, quo is ſeſe purgare neceſſe habet, qui ſe ebrium fuiſſe aſſirmat, & non intellexiſſe quid ageret, cum matrimonium promitteret. Interim tamen grauiter monendum cenſeo eum, qui ebrietatem ſimulatam prætendere putatur, vt diligenter ſecum meditetur, num ebrius nuptias promiſerit, ne ſi ſimulate agat, in conſcientiam peccet. Nã ipſe optime ſibi conſcius eſt, vtrum cum fidem daret, intelligeret quid ageretur, an vero rationis prorſus expers fuerit. Species † facti ea de re extat *in conſil. 6. matrimoniali Germanorum,* vbi quidam iuratus aſſirmauit ſe adeo temulentum fuiſſe, vt poſtridie nihil penitus earum quæ pridie acta eſſent, recordaretur. Et ſi qui-

ſi quidem iuratus dixerit, ſe ebrium fuiſſe, eius iuramento ſtandum eſt. Animus enim iureiurando demonſtratur & probatur, veluti per ſpiritualem torturam. *l. pro herede, in pr. & ibid.* Bartol. *de acquirend. hered.*

Apud Romanos hic honor tributus fuit virginibus veſtalibus, vt ſi quis ad ſupplicium duceretur, & forte fortuna ei occurriſſet Veſtalis, is non necaretur, ſed liberaretur. Interim tamen iuſiurandum exigebatur à virgine, forte fortuna ſe non data opera interueniſſe. Plutarchus *in Numa.*

§. 63. SVMMARIVM.

Sponſalia recte an contrahat qui amore furit.

DE eo qui libidine incitatus & amore cæco victus fidem dat, an idem dicendum ſit, recte hic quęritur? Nam & is furere videtur, qua de cauſſa & amor cœcus dicitur, quod cœcos amatores reddit. Ouid. *Epiſt. 1. Heroid.*

Quid deceat non videt vllus amans.
Ante pedes cœcis ludebat ſemita nobis,
Scilicet inſano nemo in amore videt.

Et Menander μόνον ἀπαρήγορητον ἀνθρώποις ἔρως. Id eſt, ſolus amor inter homines nullo ſermone conſiliove mouetur. Item Plato, τυφλοῦται περὶ τὸ φιλούμενον ὁ φιλῶν. Amans cœcus eſt circa rem amatam. Et ſine ſenſu viuere amantes Propertius ſcribit. Surdos facit amor, quod is qui amore occupatus eſt, nominis ac famæ exiſtimationem negligat. Quo ſpectant verſus.

Ah pudeat certe, pudeat, niſi forte, quod aiunt,
Turpis amor ſurdis auribus eſſe ſolet.

Æſopus dicere ſolitus eſt, eos qui amore capti ſunt, inuerecundos eſſe ſolere. Quid quod & guſtus ſenſum & olfactus corrumpit. Nam amanti candida nigra, & dulcia amara videntur. Calphur. *Eclog. 2.*

Te ſine, væ miſero, mihi lilia nigra videntur,
Nec ſapiunt fontes, & aceſcunt vina bibenti.
At tu ſi venias & candida lilia fient,
Et ſapient fontes, & dulcia vina bibentur.

Et Nemeſiani his ſimillimi.

Te ſine, væ miſero, mihi lilia nigra videntur,
Nullos nec mirtus, nec laurus ſpirat odores.

Recte Mimus; Et amare & ſapere vix Deo conceditur. Item, amor & vinum in tua ſunt poteſtate antequam bibas: poſtquam biberis, tu es illorum poſſeſſionis ac mancipii. Quod ſi ita eſt, non videtur liberrima voluntate cõſentire ille, qui amore captus, rationis vſum & ſenſum amiſit. At dicat aliquis, amore & beneuolentia conciliari nuptias, ideo tantum abeſt, vt amor nuptiis impedimento ſit, vt ſi deſit nihil agi videatur. Itaq; ego ſic ſentio, eum qui amore ardens & furens, coniugium permiſit, parentibus inconſultis, & iis qui parentum locum

zZz obti-

obtinent, quos Græci *κυρίους* appellant, idque clam. Vel ſi vidua, quæ tamen liberiorem conſentiendi facultatem habet, *κυρίοις* inconſultis amore irretita promiſit matrimonium, amore impulſa, & ſeſe liberari cupiat, pœnitentia ducta, audiendum exiſtimauerim, præſertim ſi ad Venerem acceſſit Liber vel Bacchus. Quid enim intereſt, inter adoleſcentem vino & amore ebrium, & mente captum? Quid mentis habet puella, cui Baccho iuncta Venus inſaniam conduplicauit? cui Lenonum & inſtigatorum voces incantarunt dementiam? vbi per lenam, per vinum amentiæ parentem, per impudicos luſus, per noctem pudore carentem, per magicas epagogas inter vix puberes intercedunt tria verba. an illic eſt conſenſus, vbi nullus eſt ſobrius ſenſus, ſed totum pectus, temulentia libido & maleficæ voces, triplici occuparunt inſania? Eraſmus. Vinum enim & amor peſſimi ſunt conſiliarii.

§.64. SVMMARIVM.

Amoris vehementia vnde conſtet.

SEd vnde conſtabit amoris vehementia & furore quodammodo impulſum eum qui promiſit? Id ex circumſtantiis colligendum eſt, ſi fidem dedit, vt diximus, parentibus & cognatis inconſultis. Si optimis prognatus, viliſſimæ puellæ vel ſuſpectæ pudicitiæ & formoſæ, coniugium promiſit, nulla habita generis vel natalium ratione, ſi nullis teſtibus adhibitis clam in occulto & obſcuro loco, & remoto ruris angulo, vt ille inquit, ſi lenonum & lenarum technis & artibus inductus id fecit, eoſque loco parentum & cognatorum in conſilium adhibuit, & pronubos eſſe voluit. Nam norunt leaæ talium nuptiarum conciliatrices, quod à Iureconſultis traditum eſt, verba præſentis temporis reddunt matrimonium ratum. Quin & verba futuri temporis, ſi ſuccedat cōiunctio corporum, vertuntur in verba præſentis temporis, fitque matrimonium non modo ratum, verum etiam conſummatum, eoq; hoc ipſum procuratur à lenis vt coitus accedat, vix prolatis etiam verbis, vt recte Eraſmus notauit. Si celeriter & de improuiſo, ſtatim vt puellam vidit, eam ſibi deſpondit, ſine vlla deliberatione & conſultatione: ſi nocte ſponſalia contraxit, quod tempus fraudi maxime accommodatum, & matrimoniis contrahendis minime idoneum eſt. Nam & illum amore irretitum eſſe veriſimile eſt. *conſil.6. matrimoniali Germanorum n.18.* iuxta illud.

Nox & amor vinumq; nihil moderabile ſuadent.

Si conſtet vini plenum fuiſſe, ita tamen vt prorſus ratione non careret, qui promiſit & inter pocula promiſſio facta ſit. Idem dicēdum, ſi phyltron puellæ propinauerit adoleſcens, vel è contra, & de eo conſtet quod de Sclero quodam refert Nizætas. Nam Sclerus cum puellam nubilem adamaret, ac eam ſibi expeteret, per lenam ei malum perſicum miſit, quo puella in ſinum recepto amore & libidine inſaniens ab eo vitiatur. Puellæ vero cognati id facinus indigne ferentes, effecerunt, vt eius aſpectu penitus priuaretur, quam impudice aſpexerat. Nam Imperatoris Manuelis iuſſu excæcatus eſt, quod ſub Aſtronomiæ profeſſio-

Digitized by Google

feſſione Magiæ operam dediſſet. His & ſimilibus de cauſſis excuſandum exiſtimauerim, qui pœnitentia ductus à contractu recedere cupit. Interim tamen, niſi euidentiſſima ſubſint & concurrant indicia & argumenta, quibus palam fiat, eum qui nuptias promiſit, amore victum & inſanum promiſiſſe, audiendum non exiſtimauerim. Nam alioqui hoc prætextu omnia ſponſalia in dubium reuocari & infirmari poſſent, quod quis ſeſe amore captum promiſiſſe affirmaret: qui vbi deferbuiſſet, ſeſe extricare cuperet.

§. 65. SVMMARIA.

1 *Sponſalia ſolui ob morbum contagioſum.*

2 *Si ſanus nihilominus cum leproſo matrimonium conſummare velit an prohibendus à magiſtratu.*

NVnc ad † alia impedimenta tranſitum faciemus, quæ ratione cauſſæ materialis exiſtunt. Itaq; ſi alteruter coniugium morbo inſanabili & contagioſo, id eſt, vel lepra vel elephantiaſi affectus ſit, & id ignorauerit alter, vel in eum poſt ſponſalia inciderit, alter ad nuptias conſummandas non tenetur. Neq; hic diſtinguendum arbitror, an ſponſalia verbis præſentis an futuri temporis concepta ſint. Nam ſi propter contagium eiuſmodi coniunctio vitanda eſt, & ei vitanda erit qui de præſenti contraxit. Ab eorum autem conſuetudine qui hoc morbo infecti eſſent, abſtinere Deus ipſe iuſſit, lege per Moſen lata, qua leproſi hominum commercio exterminantur, & ſolitarie viuere iubentur. *Leuitic. 13. & 14.* quam ab Hebræis Perſæ legem acceptam in ſuam Rempublic. inuexerunt, vt teſtatur Herod. *lib. 1.* Apud Perſas, inquit, qui lepra aut vitiligine infecti ſunt, eos vrbem ingredi non conceditur, & cum aliis Perſis conſuetudinem habere. Dicunt n. illis hos morbos immiſſos, q̃ in ſolē peccarint, &c. Itaq; ſic ſtatuo ſponſalia inter ſanū & leproſum contracta, hāc ob cauſſam dirimi poſſe, ſi tamē cōſtet medicorum iudicio, vel morbū contagioſum & immedicabilem eſſe. Idq; lege Geneuenſium expreſſe cautum eſt. 137. & conſtitutione Regis Friderici II. anno 82. promulgata, vbi & inter alia cauetur, ſi poſt ſponſalia alteruter in eiuſmodi morbum incidat, tempus præfiniendum eſſe, intra quod curetur ægrotus, & diſpiciatur, num medicabilis ſit morbus. Quod ſi ei mederi non poſſit, ſponſalia diſſoluenda eſſe: ſi quidem id alteruter cupiat. Imo conſtante matrimonio coniugium deſerere leproſum poſſe, ſiquidem id ante nuptias celauerit coniunx, & morbo infectus idem cauit. Et recte. Nam & Deus ipſe hanc cōiunctionem improbare & impedire videtur, qui morbo immiſſo hominū commercio & conſuetudine illū cui fides data eſt propter peccata eximit, & ſolitarie viuere vult. Quod & Ethnicis ignotū non fuiſſe Herodotus innuit. Quid, q̃ & iure Moſaico ei qui fœdā aliquā in vxore deprehendiſſet, repudiandi ius eſſet. Adde q̃ errore ductus conſenſiſſe videtur, qui leproſæ vel epilepticæ fidem dedit: nihil autem conſenſui magis eſt contrarium quam error. *l. ſi per errorem, de iuriſdictione*

Digitized by Google

omn.iudic. Sed & culpandi maxime ſunt parentes,item ſponſus vel ſponſa,qui quæue morbum cælauit, & fraude alterum circumuenit. Nam dolus & fraus nemini debent patrocinari, & huc facit textus, *in cap.1.quemadmodum in fine de iureiurando*, cuius ſumma eſt, eum qui iuratus alicui matrimonium promiſit, ducere cogendum non eſſe, ſiquidem mulier vel in lepram vel paralyſin incidat. Et ita gloſſa accipit hunc textum, quem interpretes ad ſponſalia de futuro reſtringunt,ſed male. Nobis adſtipulatur Eraſmus his verbis: Studium, inquit,ac diligentiam hominum non improbo, tantum illud admiror, nullum errorem fortunæ obſtare, quo minus coeat matrimonium,ſunt enim quædam fortunæ mala ſeruitute triſtriora. Quis enim non malit cum ſeruo, quam cum leproſo,aut ſcabie Neapolitana corrupto viuere? Et ſunt quædam morum vitia morbis comitialibus aut lepris abominabiliora.Nec enim conſentit puella quę nubit ei,qui pro bono ſanoque commendatus eſt, nequaquam factura,ſi ſciret qualis eſſet, præſertim ſi dolo perperam circumuenta eſt puella. Lutherus diſtinguit,vt ſi ſanus leproſo ſciens & volens fidem dederit, matrimonium conſummare debeat,ſecus ſi ignorauerit vitium.Quod non placet:cur autem,ſtatim explicabo.

2 Hic quæritur, † ſi ſanus nihilominus cum leproſo matrimonium conſummare velit, nulla lepræ ratione habita, an à magiſtratu prohibendus ſit? Et quamuis canones eiuſmodi coniugia concedant: *extra. de coniugio leproſorum cap. 3. de leproſis, parte 27.concilii Lateranenſis*: tamen ſi de vi morbi & contagio conſtet, magiſtratum eiuſmodi coniugium, quo minus coeat, ſua authoritate impedire poſſe exiſtimauerim. Nec n. ferendus eſt, qui ſibi ipſi interitum accerſere conatur:iuxta illud ICti, perire volens audiendus non eſt. *l. 13.de appellationibus.* Deinde quod Deus ipſe has coniunctiones auerſatur, qui leproſum ſolitariam vitam viuere iubet. Poſtremo & Reipublic.intereſt, ne nuptiæ coeant. Nam verendum eſt,ne eiuſmodi contagium propagetur & latius ſerpat, & tandem vniuerſam ciuitatem inficiat & contaminet.Nam medicorum teſtimonio lepra hæreditariis morbis annumeratur, qui cum ſemine in liberos deriuantur, & longe lateque diſſeminantur, vt quicquid ex eo matrimonio gignatur, ad perniciem & peſtem Reipub.naſci videatur,propter contagium,quo omnes inficiuntur veluti peſte.Quo ſpectat illud Iuuenalis.

——Sicut grex totus in agris
Vnius ſcabie cadit,& porrigine porci,
Vuaq; conſpecta liuorem ducit ab vua.

Item.

Dum ſpectant cæſos oculi,læduntur & ipſi,
Multaq; corporibus tranſitione nocent. Ouidius.

Nam cum ſemen genitale ab omnibus corporis membris procedat à ſanis quidem ſanum, à morbidis morboſum, fiatque vt ex caluis calui gignantur,ex cæſiis cæſii,& vt plurimum diſtortus diſtortum generet: Hippocrat.*lib. de aere.*

quis

Digitized by Google

quis dubitat, quin & ex leproſo leproſus gignatur? Idque in primitiua Eccleſia diu obſeruatum fuiſſe, ex reſcripto Alexandri III. *quod extat concilii Lateranenſis parte 38. capite quarto* colligitur, *de leproſis.* vt ſacerdos remoueatur ſi lepra eum laborare manifeſtum ſit, *cap.1.* Et ne Eccleſiam accedat, qui ea macula ſit infectus. Sed & ei alimenta præbeantur, & coadiutor detur, qui curam animarum habeat. *cap. vltimo.* Sed & parentes qui liberos propter diuitias in eiuſmodi nuptias coniiciunt, prohibendi ſunt, vt qui tyrannorum non parentum officio fungantur. Quibus etiam liberi bona conſcientia reclamare poſſunt, & debent. Vnde contagioſo nupta apud Alciatum, patri maledicit, eumque Mezentium nominat.

Dii meliora piis, Mezenti? cur age ſic me
Compellas? Emptus quod tibi dote gener,
Gallica quem ſcabies, dira & mentagra perurit,
Hoc quid'nam eſt aliud, dic mihi ſaue pater,
Corpora corporibus quam iungere mortua viuis:
Efferaq; Hetruſci facta nouare ducis?

Alluſit autem Alciatus ad ea quæ Vergilius *lib.8. Aeneid.* de Mezentio tyranno Tyrrhenorum rege refert, qui nouo ſupplicii genere ſolebat viua corpora mortuis colligare, quoad ipſa quoque fœtore tabeſcerent & animam exhalarent: perinde facere ſcribit Alciatus patres illos crudeles, qui filias ſuas forma integra & bona valetudine, viris lepra, podagra vel Gallica ſcabie corruptis, hoc eſt viuis cadaueribus tradunt: Nam hoc voluit indicare voce mentagra. Eſt autem mentagra morbus, à mento ſic dictus: nam à mento primum ortus, per faciem, collum, pectus, & manus, inſolito quodam & fœdo furfure dilatatur, oculis tantum immunibus. Plinius *lib.26. cap.1.* De Mezentio hi ſunt verſus Vergilii.

Mortua quin etiam iungebat corpora viuis
Componens manibusq; manus, atq; oribus ora.
Tormenti genus, & ſanie tabeq; fluentes
Complexu in miſero, longa ſic morte necabat.

quaſi dicat, non minus torqueri mulierem ſanam, quæ leproſo coniuncta ſit, ac ſi mortuum cadauer viuo iungatur. Qua de re etiam Capitolinus, qui refert Opilium Macrinum reddidiſſe Mezentii ſupplicium, quod ille viuos mortuis illigabat, & ad mortem cogebat longa tabe confectos: Vnde etiam in Circo cum fauor publicus in Diudumenum ſemper fuiſſet acclamatum. Egregius forma iuuenis cui pater haud Mezentius eſſet. Quod & de Hetruſcis refert Valerius Maximus *lib.9.* Ac Hetruſci quidem parum feroces in pœna excogitanda, qui viuorum corpora cadaueribus aduerſa aduerſis alligata atque conſtricta, ita vt ſingulæ membrorum partes, ſingulis eſſent accommodatæ, tabeſcere ſimul patiebantur, amari vitæ pariter ac mortis tortores. Plura ad hanc rem ſpectantia videre licet apud Eraſmum in colloquio quodam. De lepra autem vel elephantiaſi conſtante matrimonio incidente, infra in ſuo loco in tractatu de nu-

Digitized by Google

Hoc vero conſilium putent patres datum eſſe, & ſibi in eis coniugandis, ne tales videant nepotes & ſucceſſionem gentis. Et *libro de Chriſtiana fœmina.* Valetudinis maior eſt habenda ratio, tum propter domus & familiæ munia, quæ ſanum rectorem crebro poſtulant: tum propter vxorem & liberos, quos morbo ſuo inficit, ſi ſit contagioſus. Idque tanto accuratius cauendum, ſi teter ſit morbus atque abominabilis, & ex iis quos medici hæreditarios nominant. Dixi pene. Nam etſi hi morbi tetri ſint, horrendi & inſanabiles, tamen ſi is ſit vtriuſque affectus & beneuolentiæ erga alterum, vt coniugium cupiant, impediendos eſſe non arbitror, dummodo à contagione nihil ſit periculi.

§. 67. SVMMARIVM.

Sponſalia an propter deformitatem poßint diſſolui.

HVic affine eſt quod Dd. tradunt, quod ſi poſt ſponſalia alteruter in corporis vitium incidat, quod deformitatem inſignem afferat, ſponſalia dirimi poſſe, veluti ſi cui naſus præcidatur, vel oculi exſculpantur, *textus cap. quemadmodum, de iureiurand.* intelligitur enim promiſſio vel iuramentum cum clauſula vel conditione, rebus ſic ſtantibus. *cap. cum, M. Ferrarien. de conſtitut. lib. 6. l. final. qui ſatisdare cogantur.* Angelus *in ſumma,* & Duarenus. Et hæc recte dici exiſtimo. Interim tamen propter morbum diuturnum, quo alteruter contrahentium laborat, dummodo ſanabilis ſit, & minime contagioſus, vt quartana, hydrops, & id genus alii, ſponſalia diſſolui minime poſſe ſtatuo. Itaq; recte cautum eſt conſtitutione Friderici ſecundi, vt ſi poſt ſponſalia alteruter incidat in morbum contagioſum, vel alium tetrum & difficilem, tempus aliquod curationi præſtituatur, ſi interea æger ſanari poſſit: ſin minus, & morbus ſit immedicabilis, recte diſſolui poſſe ſponſalia.

§. 68. SVMMARIVM.

Sponſalia an dirimi poßint ſi quis claudus, ſurdus, vel mutus fiat.

SEd ſi quis claudus, ſurdus, vel mutus fiat, & hic idem dicendum cenſent, quod hic à contagio nihil metuendum ſit, & mutus & ſurdus ad coniugalem conſuetudinem idonei ſint, neq; quenquam inficiant. Eoque referunt dictum Auguſtini; quod in ius canonicum relatum eſt. *c. ſi vxorem 34. quæſt. 5.* Cuius ſumma eſt, vxorem ſterilem, deformem, cœcam vel claudam, doloribus morbiſue confectam retinendam eſſe. Ego tamen ſponſam audiendam exiſtimauerim, quæ ſponſo poſt ſponſalia claudo, muto, vel ſurdo facto nubere recuſat, neque ei inuitam collocandam eſſe, præſertim ſi ſanitatis nulla ſit ſpes reliqua. Interim tamen expectandum eſſe annum vel biennium, *leg. ſæpe, de ſponſalibus.* vt conſtare poſſit, vtrum morbus ſit medicabilis vel immedicabilis. Imprimis autem ſi claudus quis factus ſit, quod is ad

ſocie-

ſocietatem cõiugalem ineptus ſit, & ideo ad cælibatum vocari videatur. Nam claudum vel claudam in matrimonium recipere, nemo non recuſat. Herodot. *lib.5.* refert, Amphioni natam fuiſſe filiam claudam Labdam nomine, quam nemo Bacchidarum (erant autem Bacchidæ, penes quos Corinthi regimen erat) ducere volebat, quam tamen Ection Echecratis filius duxit.

§.69. SVMMARIA.

1 *Sponſa an repudiari poßit ob medicamenta ſterilitatis ſumpta.*

2 *Steriles mulieres male audiuerunt.*

1 IDem dicendum ſi ſponſa medicamenta ſterilitatis ſumpſerit, idque liquido conſtet. Nam † & eam repudiari poſſe cenſeo: quippe cum ob ſterilitatem etiam conſtante matrimonio vxores repudiatas eſſe tota antiquitatis hiſtoria oſtendit. Anaxandridas vxorem alteram ducere coactus fuit ab Ephoris, quod prior eſſet ſterilis. Herodot. Pauſanias. Ariſton repudiauit duas ſteriles vxores. Herod. Pauſanias, item, Aegeus duas vxores ſteriles repudiauit, primam Metam Opletis filiam, alterã Calciopen Rhoxonoris filiam. Athenęus. Auguſtin. *de bono*
2 *cõiugali c.7. & lib.19. contra Fauſtũ.* Ac ob frigus & ſterilitatem nuptias diſſolui nemo neſcit, & male audiuiſſe mulieres ſteriles, tanquam meretrices, quaſi libidinis cauſſa, malis venenis abortũ procurarent. Interim tamen ſi quis ſciens claudo, cæco vel alio vitio corporis affecto fidem dedit, tenebitur, modo id vitium contagioſum non ſit, maxime vero ſi claudus claudo, cæcus cæco matrimoniũ promiſerit. Nã & hic ęqualitas ad coniugii concordiam facit cum alter non habet, quod alteri obiiciat. Qua de re apud Eraſmum memorabile extat exemplum, de quodam Britanno, qui tibiis eſſet contractis, vt ſella veheretur, ſi loco moueri vellet. Is vxorem duxit cæcam, & rationem facti hanc reddidit, ſic melius inter nos conueniet, inquit, feret claudus cæcam, nec erit quod alter alteri exprobret. Nec fefellit eum iudicium, conuictus fuit ſuauiſſimus, Deus eos prole numeroſa beauit, vndecim ſcilicet liberorum, qui omnes ſano corpore & vegeto fuerunt. Nam veriſſimum eſt quod prouerbio Græco iactatur, homines conciliari malis fortunæ, veluti exuli cum exule, cum ancilla ſeruo cæco cum claudo deformi cum luſco. Quo ſpectat Epigramma D. Pauli ab Eitzen ſoceri mei *in Ethicis.*

Vxorem claudus cæcam ducebat, vterq;
Iſtius accepit commoda coniugii.
Cæca virum mulier claudum portauit, at ille
Portantis cæcum lumine rexit iter.
Mutua ſic debet cum coniuge vertere coniunx
Officia, & tali gaudet amore Deus.

Epigramma ad imitationem veteris Poetæ Antiphili factũ, quod eiuſmodi eſt.

Ἀμφω πηρὼ, κὴ ἀλήμονες ἀλλ' ὁ μὲν ὄψεις
ὃς δὲ βάσεις ἄλλον δ' ἄλλος ὑπηρετῖν.

Τυφλὸς

Digitized by Google

Τυφλὸς γὰρ χωλοῖο κατωμήδιον βάρος ἄειρε
Ἀτραπὸν ἀθνείοις ὀμήχλῃ ἀντεβάτει.
ἡ μία δ᾽ ἀμφοτέροις ἤρκει φύσις ἐν γὰρ ἑκάστῳ
τὐλλιπὰς, ἀλλήλοις ἐφ᾽ ὅλον ἠέργισαν.

Quod ita Auſonius vertit.

Inſidens cæco graditur pede claudus vtroq́;,
Quo caret alteruter, ſumit ab alterutro.
Cæcus namq́; pedes claudo, greſſumq́; miniſtrat,
At claudus cæco lumina pro pedibus.

Idem:

Ambulat inſidens cæco pede captus vtroq́;
Atq; alterna ſubit munia debilitas.
Nam cæcus claudo pede commodat, ille viciſſim
Mutua dat cæco lumina pro pedibus.

Quos etiam Morus varie vertit, & Politianus Græce. De Paralyſe frigiditate exectione & impotentia, & aliis corporis vitiis, quæ & ipſa coniuges inhabiles reddunt, ad coniunctionem ſexuum, quæ generandi cauſſa viuentibus data eſt, tractatu de nuptiis dicetur, quod ea vt plurimum matrimonio conſummato pateſiant.

§. 70. Summarium.

Sponſa quamdiu teneatur exſpectare ſponſum.

SEd & abſentia ſponſi vel ſponſæ diuturna ſponſalibus impedimento eſt. Quid enim ſi ſponſus ſponſam deſerat, & alio ſeſe recipiat? Certe liberũ eſt, alteri aliam ſibi conditionem quærere, *c. de illis. extra, de ſponſalibus lib. 2. Cod. de ſponſalib.* Sed quam diu ſponſa ſponſum exſpectare debeat, antequam alteri deſpondeatur, quæritur? Et iure Codicis triennium præfinitum eſt *l. 2. C. de repudiis*, ſiquidem ſponſus peregre profectus ſit, & hinc inde vagetur, & nõ conſtet, vbi degat. Idem tempus præfigit conſtitutio Regis Friderici II. anno 82. lata, meo autem iudicio diſtinguendum eſt, de ſententia Caii Iureconſulti *l. ſæpe de ſponſalib.* Vtrum iuſta & neceſſaria de cauſſa abſit ſponſus, an vero nulla de cauſſa, ſed vt fallat, & ſponſam ludibrio habeat. Priore caſu nõ tantum annum vel biennium ſed triennium & vlterius, vt Caii verbis vtar, exſpectabit, *gl. d. l. 2. de ſponſalib.* Cauſſæ autem iuſtæ hæ ſunt, valetudo ſponſi ſponſæue, & peregrinationes, legationes. Reipub. nomine, quæ ex neceſſaria cauſſa ſunt. His adde captiuitatem, exilium, deportationem, vim. Quid enim ſi quis vi detineatur, & ſi quæ ſint aliæ id genus cauſſæ, de quibus iudex ex bono & æquo ſtatuet. Item, ſi ſponſus de voluntate ſponſæ profectionem ſuſceperit, & tam diu ſe abfuturum dixerit. Quibus caſibus ſponſa tantiſper exſpectare tenetur, quoad reuertatur, vel de eius morte certiſſimus nuncius allatus ſit, vel ſi commodum videatur, ea loca vbi ſponſus commoratur, adire poteſt. Non enim

Digitized by Google

deſertor eſt, qui ex neceſſaria cauſſa, & qui inuitus abeſt: item, qui volente ſponſa abeſt. Nam is demum nocens & culpandus eſt, qui ſua ſponte nocens eſt, vt inquit Seneca, & id innuunt *cap.* 1. 2. *&* 4. 34. *diſtinct. q.* 1. Et hanc diſtinctionem ſequitur conſtitutio Regis Friderici II. in verbis, *niſi iuſtis de cauſſis impediatur*. Om feſtemanden. Jeke er vdi leuglihe ferſeldt forhedret. Tradit Angelus *in ſumma*, ſin vero nulla eiuſmodi cauſſa ſubſit, an adhuc triennium ſpõſum exſpectare neceſſe habeat? Et ego ita ſentio, ſiquidem non conſtat, vbi terrarum degat, vel vtrum ſuperſtes ſit, item, an reuertendi & nuptias conſummandi animum habeat, & ita Ioannes Andreæ ſentit. Quod ſi conſtiterit, eum nullo impedimento aut de cauſſa neceſſaria detineri, biennium ſaltem exſpectandum exiſtimauerim, *l.* 2. *Cod. de ſponſalib.* Quæ & Harmenopuli eſt ſententia, ſi in eadem agat prouincia, ſi in remota aliqua orbis regione, triennium. Quod tempus ſi exceſſerit, poſſe puellam alteri coniungi, *lib.* 4. *tit.* 1. Quæ opinio etiam Cyni fuit, & æquitati maxime eſt conſentanea. Sed ſi conſtet, eum animum reuertendi, ſponſamque ducendi prorſus abieciſſe, ita vt nulla ſpes ſit, eum reuerſurum (verbi gratia, ſi admonitus, reſcripſit ſibi non placere nuptias, eamque res ſuas ſibi habere iuſſit) breuius tempus, hoc eſt, vnius anni ſufficere exiſtimauerim. In quam ſententiam Panormitanus inclinare videtur, *d. c. de illis in fine.* Idque etiam in ſponſalibus de præſenti locum habere exiſtimauerim, quanquam Dd. contra ſentiunt. Nam cum matrimonia propter deſertionem diutinam dirimantur, quanto magis ſponſalia? Idque propter periculum, ne mulier longa iſta & diutina abſentia commota, animum ad malas artes applicet, vt eſt natura hominum procliuis ad libidinem. Neque enim omnes Penelopæ ſimiles exiſtunt, quæ Vliſſem viginti annos exſpectauit peregrinantem. Qua de re memorabile apud *Herodotum* exemplum exſtat, *lib.* 4. *initio*. Scythæ cum 28. annos peregre abfuiſſent, & in patriam reuerſi eſſent, vxores repererunt ſeruis iunctas viſu orbatis (nam Scythæ omnes ſeruos excæcare ſolent) & armis vxores repetere coacti fuerunt.

§. 71. SVMMARIVM.

Sponſam obiiſſe ſi quis credat & aliam ſibi deſpondeat vtram retinebit?

SEd quid, ſi quis rumore & coniecturis veriſimilibus adductus, & exiſtimans ſponſam obiiſſe, aliam ſibi deſpondeat? Et dicendum, prima ſponſalia poſterioribus præferenda eſſe. Itaque ſecunda relicta, primam cui fidem dedit, retinere cogetur: Sed ſi ſecundam domum duxerit, nuptiis ſubſecutis & concubitu, matrimonium diuellendum minime exiſtimauerim, iis rationibus adductus, quas ſupra *capite* 12. adduximus. Quod ſi autem prima ad eum redire, eique nubere nolit, a magiſtratu cogendam eſſe palam eſt: quod ſi nec hac ratione adduci poſſit, vt nubat, ſecundam eum ducere poſſe non dubitatur.

§. 72.

§. 72. SVMMARIA.

1 *Procedendi modus contra ſponſum abſentem.*
2 *Formula ſententiæ.*

NVnc videndum quis † procedendi ordo contra abſentem ſeruandus ſit. 1
Et perſona quæ conqueritur, ſe ſponſum vel ſponſam alicubi reliquiſſe,
& neſcire num nupſerit, percunctationibus diligenter inquirere & explora-
re debet, vtrum ſponſus vel ſponſa adhuc in viuis ſit, & interim nullum con-
iugium tractare. Quod ſi ne tum quidem percunctationibus comperiat, vbi
terrarum degat, vel vtrum in viuis ſit, & aliquam duxerit, ibi tum res ad conſi-
ſtorium deferenda eſt, & petendum vt publice denunciatione in cœtu fideli-
um facta trinundino citetur, & præterea citatione publice valuis affixa, ter
vocetur, vt ad diem certum ſeſe ſiſtat coram iudice cauſſam allegaturus, cur
hactenus diem ex die duxerit, & nuptias remoratus ſit, interuallum autem ci-
tationum erit ſex hebdomadarum, vel vnius menſis, plus minus, ita vt termi-
nus integer ſit quatuor aut quinque menſium, vel ſemeſtre, ne quid habeat
abſens, quod cauſſetur; ſin comparuerit auditur: ſin autem die præfinita non
comparuerit ſponſus vel ſponſa, ab abſente tanquam deſertore libera pro-
nunciatur, poteſtate ei facta alii nubendi. Vide tamen legem Geneuenſem
140.141. rectius hæc tradentem. Idem dicendum, etſi ſponſalia iurata ſint. Di-
dacus. Interim tamen ſponſæ eiuſque parentibus iuramentum deferri poteſt a
iudice, vt iurent, ſe neſcire vbi locorum ſponſus degat, ſed & ſponſi cognatis
deferri poſſe exiſtimauerim. Idque lex Geneuenſis expreſſe tradit. Formula † 2
autem ſententiæ ita concipi ſolet.

IN Eheſachen N. Klägerinnen an einem/ vnd N. Beklagten anders theils. Nach dem N. jhr N. Catharinen die Ehe zugeſaget/ vnnd nach gehaltener Verlobnüß an frembde entlegen Oerter ſich begeben/ jr ſeythero nichts geſchrieben/ oder zuentbieten laſſen/ vnnd ob er wol auff Anruffen Catharinen/ an drey vnnd mehr vnderſchiedliche Oertern/ allda er ſeine Wohnung vnnd weſentlich Auffenthalt/ vnd ſonſten ſeine Freunde vnnd Bekandten hat/ von der Cantzel vnd ſonſten durch öffentliche Edict drey mahl auff gereume vnnd gewiſſe Tage citirt/ vnd peremptorie geladen worden/ allhie für vns zuerſcheinen/ vnd anzuhören welcher Geſtalt ſeine Vertrawete jhnen ſeines Wegziehens vnd Auſſenbleibens halber beklagen würde/ vnnd ſeine Verantwortung vnnd Entſchüldigung dagegen einzuwenden vnd fürzubringen. Iſt aber vngehorſamlich außgeblieben/ vnd nicht erſchienē/ auch Niemand ſeinet wegen einige Entſchuldigung fürgebracht. Als ſprechen wir Verordnete deß Conſiſtorii zu N. daß Catharina auff Hanſſen zu harren nicht ſchuldig ſey/ Sondern von jhme als einem Deſertore vnnd muhtwilligen Verlaſſer ſeiner Vertrauweten/ darfür er dann billich erkläret vnnd erkandt wirdt/ hiemit ſoll loß gezehlet

Digitized by Google

deſertor eſt,qui ex neceſſaria cauſſa, & qui inuitus abeſt: item, qui volente ſponſa abeſt.Nam is demum nocens & culpandus eſt, qui ſua ſponte nocens eſt,vt inquit Seneca,& id innuunt *cap.* 1.2. & 4.34. *diſtinct.q.*1. Et hanc diſtinctionem ſequitur conſtitutio Regis Friderici II. in verbis, *niſi iuſtis de cauſſis impediatur*. Om feſtemanden. Jcke er vdi leuglicke ferſoldt forhedret. Tradit Angelus *in ſumma*, ſin vero nulla eiuſmodi cauſſa ſubſit,an adhuc triennium ſpõſum exſpectare neceſſe habeat? Et ego ita ſentio, ſiquidem non conſtat, vbi terrarum degat,vel vtrum ſuperſtes ſit, item, an reuertendi & nuptias conſummandi animum habeat,& ita Ioannes Andreæ ſentit.Quod ſi conſtiterit, eum nullo impedimento aut de cauſſa neceſſaria detineri, biennium ſaltem exſpectandum exiſtimauerim,*l.2. Cod. de ſponſalib.* Quæ & Harmenopuli eſt ſententia,ſi in eadem agat prouincia,ſi in remota aliqua orbis regione, triennium. Quod tempus ſi exceſſerit, poſſe puellam alteri coniungi,*lib.* 4.*tit.*1. Quæ opinio etiam Cyni fuit,& æquitati maxime eſt conſentanea. Sed ſi conſtet,eum animum reuertendi, ſponſamque ducendi prorſus abieciſſe, ita vt nulla ſpes ſit,eum reuerſurum (verbi gratia, ſi admonitus, reſcripſit ſibi non placere nuptias,eamque res ſuas ſibi habere iuſſit)breuius tempus, hoc eſt, vnius anni ſufficere exiſtimauerim. In quam ſententiam Panormitanus inclinare videtur,*d.c.de illis in fine.* Idque etiam in ſponſalibus de præſenti locum habere exiſtimauerim,quanquam Dd. contra ſentiunt. Nam cum matrimonia propter deſertionem diutinam dirimantur, quanto magis ſponſalia? Idque propter periculum,ne mulier longa iſta & diutina abſentia commota, animum ad malas artes applicet, vt eſt natura hominum procliuis ad libidinem.Neque enim omnes Penelopæ ſimiles exiſtunt,quæ Vliſſem viginti annos exſpectauit peregrinantem. Qua de re memorabile apud *Herodotum* exemplum exſtat,*lib.4.initio*.Scythæ cum 28.annos peregre abfuiſſent, & in patriam reuerſi eſſent, vxores repererunt ſeruis iunctas viſu orbatis (nam Scythæ omnes ſeruos excæcare ſolent)& armis vxores repetere coacti fuerunt.

§.71. SVMMARIVM.

Sponſam obiiſſe ſi quis credat & aliam ſibi deſpondeat vtram retinebit?

SEd quid, ſi quis rumore & coniecturis veriſimilibus adductus, & exiſtimans ſponſam obiiſſe,aliam ſibi deſpondeat?Et dicendum, prima ſponſalia poſterioribus præferenda eſſe. Itaque ſecunda relicta, primam cui fidem dedit,retinere cogetur:Sed ſi ſecundam domum duxerit, nuptiis ſubſecutis & concubitu, matrimonium diuellendum minime exiſtimauerim, iis rationibus adductus,quas ſupra *capite* 12. adduximus. Quod ſi autem prima ad eum redire,eique nubere nolit, a magiſtratu cogendam eſſe palam eſt: quod ſi nec hac ratione adduci poſſit, vt nubat, ſecundam eum ducere poſſe non dubitatur.

§.72.

Digitized by Google

§. 72. SVMMARIA.

1 *Procedendi modus contra ſponſum abſentem.*
2 *Formula ſententiæ.*

NVnc videndum quis † procedendi ordo contra abſentem ſeruandus ſit. 1
Et perſona quæ conqueritur, ſe ſponſum vel ſponſam alicubi reliquiſſe,
& neſcire num nupſerit, percunctationibus diligenter inquirere & explora-
re debet, vtrum ſponſus vel ſponſa adhuc in viuis ſit, & interim nullum con-
iugium tractare. Quod ſi ne tum quidem percunctationibus comperiat, vbi
terrarum degat, vel vtrum in viuis ſit, & aliquam duxerit, ibi tum res ad conſi-
ſtorium deferenda eſt, & petendum vt publice denunciatione in cœtu fideli-
um facta trinundino citetur, & præterea citatione publice valuis affixa, ter
vocetur, vt ad diem certum ſeſe ſiſtat coram iudice cauſſam allegaturus, cur
hactenus diem ex die duxerit, & nuptias remoratus ſit, interuallum autem ci-
tationum erit ſex hebdomadarum, vel vnius menſis, plus minus, ita vt termi-
nus integer ſit quatuor aut quinque menſium, vel ſemeſtre, ne quid habeat
abſens, quod cauſſetur; ſin comparuerit auditur: ſin autem die præfinita non
comparuerit ſponſus vel ſponſa, ab abſente tanquam deſertore libera pro-
nunciatur, poteſtate ei facta alii nubendi. Vide tamen legem Geneuenſem
140.141. rectius hæc tradentem. Idem dicendum, etſi ſponſalia iurata ſint. Di-
dacus. Interim tamen ſponſæ eiuſque parentibus iuramentum deferri poteſt a
iudice, vt iurent, ſe neſcire vbi locorum ſponſus degat, ſed & ſponſi cognatis
deferri poſſe exiſtimauerim. Idque lex Geneuenſis expreſſe tradit. Formula † 2
autem ſententiæ ita concipi ſolet.

IN Eheſachen N. Klägerinnen an einem/ vnd N. Beklagten anders theils. Nach dem N. jhr N. Catharinen die Ehe zugeſaget/ vnnd nach gehaltener Verlobnüß an frembde entlegen Oerter ſich begeben / jr ſeythero nichts geſchrieben/ oder zuentbieten laſſen / vnnd ob er wol auff Anruffen Catharinen/ an drey vnnd mehr vnderſchiedliche Oertern / allda er ſeine Wohnung vnnd weſentlich Auffenthalt/ vnd ſonſten ſeine Freunde vnnd Bekandten hat / von der Cantzel vnd ſonſten durch öffentliche Edict drey mahl auff gereume vnnd gewiſſe Tage citirt/ vnd peremptorie geladen worden/ allhie für vns zuerſcheinen / vnd anzuhören welcher Geſtalt ſeine Vertrawete jhnen ſeines Wegziehens vnd Auſſenbleibens halber beklagen würde/ vnnd ſeine Verantwortung vnnd Entſchüldigung dagegen einzuwenden vnd fürzubringen. Iſt aber vngehorſamlich außgeblieben/ vnd nicht erſchienẽ/ auch Niemand ſeinet wegen einige Entſchuldigung fürgebracht. Als ſprechen wir Verordnete deß Conſiſtorii zu N. daß Catharina auff Hanſſen zu harren nicht ſchuldig ſey / Sondern von jhme als einem Deſertore vnnd muhtwilligen Verlaſſer ſeiner Vertrauweten / darfür er dann billich erkläret vnnd erkandt wirdt / hiemit ſoll loß gezehlet

vnd entfreyet/vnd ſich jhrer Gelegenheit anderſtwo zuverehelichen/jhr billich geſtattet.vnd nachgelaſſen ſoll ſeyn/von Rechts wegen/rc.

§. 73. SVMMARIA.

1 *Sponſalia an ſoluantur voto continentiæ ſubſecuto.*
2 *Votum continentiæ damnatur a Theologis.*

HIs etiam Canoniſtæ adiiciunt aliam ſponſalium diſſoluẽdorum cauſſam,
1 nempe † votum cõtinentiæ virginitatis vel cælibatus, de quo etiam nobis, hoc loco aliquid dicendũ eſt. Verbi gratia; Qui fidem mulieri dedit, paulo poſt immutatus, vitam monaſticam eligit, & ſponſæ valedicit, diſſolui ſponſalia Canoniſtæ vno ore affirmant, *c. non ſolum 33. q. 8. & 27. q. 1. & tot. t. de conuerſione coniugat.* Idque apud Græcos & Romanos ſeruatum oſtendit *l. Deo nobis C. de Epiſcopis & Clericis*, & Harmenop. *lib. 4. t. 1.* qui & inter plures alias cauſſas hanc recenſet qua ſponſalia dirimantur, ſi quis, inquit, ad vitam monaſticam transeat. Nicetas refert, Imperatoris Alexii Angeli filiam a patruo fuiſſe deſpõſam Stephano Triballorum Principi, Stephanum autem exiguo tempore in principatu exacto, monachum factum eſſe, in Papycio monte, ſponſa repudiata. Artaxerxes Aſpaſiam quam filio Dario dederat in vxorem, poſtea ademit, & Dianæ Ecbatanis ſacerdotem conſtituit. Quæ res maximas ſecum attraxit calamitates. Plutarch. in Artoxerxe. Comiola Toringa vidua Senenſis locupletiſſima ciuis Meſſonenſis, Rolando Petri Siciliæ Regis fratri captiuo, ſignificari iuſſit, ſe λυτρὸν pro eo ſoluturum, & carcere liberare eum velle, ſiquidem promitteret, ſe eam vxorem ducturum. Quod ille ſe facturum ſancte recepit. Matrimonio per procuratores promiſſo, mulier Rolandum duabus auri vnciarũ millibus redemit. Rolandus liberatus promiſſis ſtare noluit, quod Regio ſanguine ortus, ciuem ducere ſeſe indignum exiſtimaret. Comiola Rolando dicam ſcripſit, & re ad iudices delata hominem cõuicit. Tandem ab amicis perſuaſus nuptias facere decreuit. Cumque amici conueniſſent, vt de nuptiis trãſigerent, Comiola, quæ prorſus immutata erat & a nuptiis abhorreret, Rolandum ingratitudinis & ignauiæ accuſare & obiurgare, qui beneficiorum prorſus oblitus, eam ludibrio haberet, cui vitam & ſalutem deberet, & tandem palam profeſſa eſt, ſibi nuptias illas cordi non eſſe, neque adduci poſſe, vt homini tam vecordi nubat, ſed nuptiis ſpretis Deo virginitatem, opeſque ſuas dicare. Fulgoſius *li. 5. c. 3.* Idque etiam tunc locum habere exiſtimant, vt etſi is, qui ſimpliciter vouit, poſtea iuratus alicui coniugium promittat, votum ſeruare cogatur & pœnitentiam agere debeat, quod iuramentum non recte præſtiterit.
2 Sed Theologi † recentiores contra ſentiunt, & eiuſmodi votum continentiæ perpetuæ ſeu virginitatis prorſus impietatis damnant, & reiiciunt, tantum abeſt, vt ſponſalia vel matrimonium eo dirimi velint. Rationes autem quibus ipſi nituntur hæ ſunt, quod eiuſmodi votum pugnet cum mandato & ordinatione Dei, qui hominem condicit ad ſocietatem coniugalem, & diſertis verbis

præcepit,

præcepit, vt creſcerent, terram replerent, & Reipub. Chriſtianæ ſeminarium pie ſanctęque propagarent. *Geneſ.* 3. Non eſt bonum hominem eſſe ſolum, hoc eſt, extra coniugium eſſe. Item, creſcite & multiplicamini, quæ verba quater in ſacris literis reperiri notant Hebræi. Quibus ſignificatur, eam eſſe Dei voluntatem, vt qui a vita cælibe abhorret, vel ad eam aptus non eſt, quod [***hib izru mthgbr eliu:***] id eſt, concupiſcentiam innatam ſentiat inualeſcere, maritus fieri debeat, ne in tranſgreſſionem incidat, vt Hebræorum verbis vtar. Quo ſpectant ſententiæ vulgo apud illos iactatæ: Nihil eſt bonum niſi mulier, cuicunque non eſt vxor, is homo non eſt. Item, qui fructum ex ſe non edit, aſſimulatur effuſori ſanguinum. Qui habitat ſine vxore, eſt ſine bono, ſine benedictione, ſine cohabitatione, ſine lege, ſine pace, qua de re plura legere licet, in libro qui inſcribitur Arba Turim. Idem vult Apoſtolus 1. *Corinth.* 7. Vnuſquiſque fornicationis vitandæ cauſſa vxorem habeat. Item melius eſt, nubere quam vri. Et Athenæus ex auctoritate Hieroclis Philoſophi tradit, genus hominum eſſe ſociale, ipſius autem ſocietatis elemētum quaſi quoddam & principium coniugium, ſine quo neque ciuitas conſiſtere, neque domus perfecta eſſe poſſit. Qua de cauſſa & Homerus Myſas & Thraces ſine mulieribus viuētes *ἀβίους*, id eſt, minime viuos appellat, vitamque cælibem dimidiatam reputat, & Protheſilai domum imperfectam nominat, quod abſque coniuge eſſet. *Iliad.* 11. Et matrimonium ſemiperfectum appellant, quod caret liberis, beatū autem id cenſent, quod floret & germinat vndequaque, Clemens *lib.* 2. *Stromatum*. Quo ſpectat dictum Hieroclis ὁ μὴ πεῖραν ἐσχηκὼς γαμετῆς γυναικὸς, καὶ τῶν τέκνων ἄπειρος ἐστι τῆς ἀληθινωτάτης καὶ γνησίας εὐνοίας.

Sed & ipſa hominis creatio & forma corporis demonſtrat, hominem a Deo ad coniugium, non ad cælibatum factum & deſtinatum eſſe. Itaque recte Lactantius *li.6.c.23.* Cum excogitaſſet Deus duorum ſexuum rationem, attribuit ipſis, vt ſe inuicem appeterent, & coniunctione gauderent. Itaque ardentiſſimam cupiditatem cunctorum animantium admiſit corporibus, vt in hos affectus auidiſſime ruerent, eaque ratione propagari & multiplicari genera poſſent. Quæ cupiditas & appetentia in homine vehementior & acrior inuenitur, vel quoniam virtutem ſoli homini dedit, vt eſſet laus & gloria in coercendis voluptatibus & ſui abſtinentia. Et paulo poſt. Sicut autem dedit nobis oculos Deus, non vt ſpectemus voluptatemque capiamus, ſed vt videamus, propter eos actus, qui ſpectant ad vitæ neceſſitatem, ita genitalem corporis partem, quod nomen ipſum docet nulla alia de cauſſa, niſi efficiendæ ſobolis cauſſa accepimus. Item: Nec aliam ob cauſſam Deus, cum cæteras animantes ſuſcepto fœtu maribus repugnare voluiſſet, ſolam omnino fœminam viri patientem fecit, ne fœminis repugnantibus, libido ageret viros aliud appetere, eoque facto caſtitas gloriam non inueniret. Eodem ſpectant verba elegantiſſima veteris philoſophi apud *Stobæum* a quo hæc Lactantius mutuatus eſſe videtur. Sunt nuptiæ maxime ſecundum naturam, ſi quicquam aliud. Quam e-

Digitized by Google

nim aliam ob cauſſam opifex hominis primum quidem bipartito diuiſit genus noſtrum deinde genitalia ei bina adiunxit, aliud viri, aliud fœminæ, poſtremo cupiditatem vehementem vtrique iniecit conſeruationis & coniunctionis cum altero, & ingens deſiderium mutuum alterius vtrique concitauit, vt mas fœminam appeteret, fœmina marem. Nóne igitur fit euidens, quod vtrunque ſexum conuerſari iungique voluerit, & communi opera vitam inſtituere, ſeque mutuo iuuare & gignere, ſimul ac educare liberos, vt genus noſtrum perpetuo eſſet. Arnobius *lib.*3. Sed enim vt ad vſus certos, manus, pedes, oculi, cæterique conſtructio membrorum ſua queque in officia conſtituta eſt, ita conuenit credere, in ſui muneris functionem comparatas eſſe has partes, 4. & 13. Idem *lib.*8. Quid qui ſanguine ſuo libat, & vulneribus ſuis ſupplicat? non profanus melius eſſet, quam religioſus, aut cui teſta ſunt obſcœna demeſſa, quomodo Deum violat, qui hoc modo placat, cum ſi Eunuchos Deus vellet, poſſet procreare, non facere. Eadem tradit Lucianus *in Dialogo de amoribus*, & iiſdem pene verbis, quæ adſcribere ſuperuacaneum eſt. Et Cicero *de finibus*. Conſentaneum eſt naturæ, inquit, vt ſapiens velit vxorem ſibi adiungere, & ex ea liberos procreare. Qua de cauſſa gentes quæ ſapientiæ laude claruerunt, naturam ducem ſecutæ, vitam cælibem maxime damnarunt, & pœnis afficiendam, e contra coniugium honoribus & præmiis honeſtandum exiſtimauerunt. Et vt ab Hebræis primum initium faciamus, Moſes ſterile coniugium execratur, & maledictis annumerandum cenſet eum, qui ſemen, hoc eſt, ſobolem in populo Iſraelitico nullam haberet. Et Lya deſpecta dicitur, quod ſterilis eſſent. Quod ſi lex ſterile coniugium damnat multo magis ſteriles damnat. Nam ſi natura culpanda eſt, multo magis voluntas eorum damnanda eſt, qui operam dant, vt ſteriles ſint. Et inter alias pœnas & calamitates, quibus Deus populum ſuum afflixit, & hæc a Dauide numeratur & recenſetur, quod virgines nuptialis gaudii expertes, innuptæ manſerint. *Pſal.*78.

Vrbibus innuptæ variis manſere puellæ.

§.74. SVMMARIVM.

Cælibes a veteribus mulctati.

SEd & leges Perſarum Græcorum & Romanorum, eos qui cælibes eſſent mulctabant, & veluti indignos ad honores non admittebant. Apud Athenienſes feſto quodam die cælibes a mulieribus circum aram tracti, flagris cędebantur, quo ex ignominia illata, ad dandam liberis operam excitarentur. Et Lycurgus lege lata ciues Lacedæmonios arceri iubebat ludis gymnaſticis, & ſpectaculis, qui cælibes eſſent: imo hieme nudi cogebantur forum publicum circumire, & carmē in ſeipſos probroſum canere, quo fatebantur, ſe meritas pœnas luere, quod in patrias leges deliquiſſent.

Præterea

Prætetea nec ipſis natu minores aſſurgebant, neque cedebant loco, quod tamen apud Romanos nefas exiſtimabatur, & morte piandum, ſi iuuenis vetulo non aſſurrexerat. Et ſcribit Plutarchus Pericilide nobiliſſimo clariſſimoque viro in theatro venienti, neminem locum dediſſe, quod dicerent, ne tu quidem mihi qui cederet genuiſti, Græce οὐδὲ γὰρ ἐμοὶ σὺ τὸν ὑπείξαντα γεγέννηκας. Idque laudatum fuiſſe a Lacedæmoniis. Plutarchus *in vita Lycurgi.* Camillus etiam cenſor cælibes & oratione, & minis metuque mulctæ, eo compulit, vt viduas quæ multæ erant propter bella matrimonio ducerent. *Plutarch.*

Quid quod & actiones ſeu iudicia publica eo nomine inſtituta erant apud Athenienſes ἀγαμίου ſiue ἀγαμίου δίκη, id eſt, crimen ſeu actio neglectarum nuptiarum aduerſus eos qui vxores non duxiſſent, hoc eſt, cælibes. Apud Lacedæmonios ὀψιγαμίου καὶ κακογαμίου δίκη aduerſus eos qui ſero duxiſſent vxores, vel quod non bene duxiſſent vxores κακογάμοι erant, qui propter diuitias affinitates diuitum quærebant, non autem virorum bonorum. Plutarchus *in Lyſandro.* Clemens *libro ſecundo Stromat.* Laconum legiſlator, non ſolum pœnam impoſuit ei, qui vxorem non duxiſſet, ſed etiam ei, qui vnam tantum, & ei qui ſerius duxiſſet, & cælibi.

Idem tradunt Athenæus, Plutarchus *in Lyſandro, & ex eo* Sigonius *de Republic. Athenienſium*, Bonfinius *de caſtitate coniugali.* Volaterranus *libro trigeſimo.* Alexander *libro quarto capit. octauo.* Itaque & vnicuique mulctam dixerunt, teſte Stobæo. Primam ei qui vxorem non duxiſſet, alteram ſero ducenti, tertiam & grauiſſimam illi, qui malam duxiſſet vxorem, quod ob eius prauos mores maritus male audiat, ideoque merito mulctandus ſit, qui in re tam magni momenti ſibi non proſpexerit, & eam duxerit, cuius mores exploratos non haberet.

Ita Claudius Cornelius Siſentius, cum in Senatu culparetur ob vxoris vitam & mores, is hac excuſatione vſus eſt, quod eam ſciente & ſuadente Auguſto duxiſſet. Cæſar vbi id audiuiſſet verbum nullum prolocutus, curia ſe proripuit. Dion. Ephori Archidamum Regem mulctarunt, quod vxorem exigui corporis duxiſſet. Non enim nobis reges ſed regulas procreabis, dictantes, Græce οὐ γὰρ βασιλεῖς ἡμῖν ἀλλὰ βασιλίδια γεννήσεις.

Mulctam autem hanc definit Plato *de legibus libro ſexto.* Cælibem poſt trigeſimum quintũ annum ætatis vult quotannis pendere centum vel ſeptuaginta vel quadraginta drachmas, pro modo facultatum, ſi quis autem ſingulis annis mulctam non perſoluat, decuplum debeat, eamque mulctam Iunoni ſacram eſſe. Item in iuuenum cætu cælibem inhonoratum eſſe debere. Clemens *lib. 2. Stromat.*

Præclare Plato iubet vxoris alimentum publice pendere ærario eum, qui vxorem non duxiſſet, ſumptus item, quos oportet dare magiſtratibus. Dionyſ. Halicarnaſſeus *lib 9* Priſca lege cogebantur vxores per ætatem viri ducere educareque liberos, quos & Romani ſecuti ſunt.

Nam.

Digitized by Google

Nam & hi mulctam dixerunt illis, qui cælibes viuerent. Vnde vxorium pependiſſe dicebatur, quod vxorem non haberet, æs populo dedit. Æs a cælibibus primi exegerunt M. Furius Camillus & M. Poſthumius Cęſus anno ab vrbe condita 300. Feſtus. Idque expreſſis verbis tradit Valerius Maximus *lib. 2.* Camillus & Poſthumius, inquit, cenſores, æra pœna nomine, quod ad ſenectutem cælibes peruenerant, in ærarium deferri iuſſi erant, iterum puniri dignos, ſi quo modo de tam iuſta conſtitutione queri ſint auſi, cum in hunc modum increparentur. Natura vobis quemadmodum naſcendi, ita gignendi legem ſcribit, parenteſque vos alendos nepotum nutriendorum debito (ſi quis pudor eſt) alligauerunt. Accedit etiam iis, quod infortuna longa pręſtandi huiuſce muneris vocationem eſtis aſſecuti, cum interim conſumpti ſunt veſtri anni, & mariti & patris nomine vacui. Ite igitur, & nodoſam exoluite ſtipem vtilem poſteritati numeroſæ. Ita M. Valerius Maximus & Iunius Brutus Bubulcus cenſores bona eorum, qui ad ſenectutem cælibes perueniſſent, fiſco tradebant. Tranquillus & Volaterranus *li.* 30. Idem tradit Nicephorus *lib. 7. c. 46.* Conſtãtinus, inquit, abſurdas apud Romanos leges, ne cælibes in adeunda hæreditate coniugibus æquarentur, neue præterquam propinqui quicquã ex teſtamento lucrarentur: Præterea, vt qui liberos non procreaſſent, dimidia parte bonorum mulctarentur, abrogauit, ne ſcilicet qui cælibatum complecterentur, quod deteriore maritis eſſent conditione, minus eam ſectarentur vitã, quæ ſe in ſtudiis Deo placitis ſedule exercet. Quin & ii qui per continentiam in cælibatu vitam degunt, præcipuum quiddam præ illis haberẽt ſanxit, vt cælibes ſcilicet omnes, etiam impuberes, pro eo atq; eis viſum eſſet, teſtari poſſent, contra conſuetudinem, quæ olim apud Romanos obtinuerat, qui leges tales condiderant, vt vrbem ſeditionibus, bellis ciuilibus ante eiuſmodi ſanctionem exhauſtam, ciuibuſque orbatam, matrimoniis liberorumq; procreatione frequentiorem redderent. Sozomenus *hiſtoria tripartita lib. 1. c. 9.* Et Tertullianus *lib. de Monogamia.* Aliud, inquit, eſt, ſi apud Chriſtum etiam legibus Iuliis agi credunt & exiſtimant, cælibes & orbos ex teſtamento Dei ſolidum non poſſe capere. De Auguſto refert Zonaras *To. 2.* eum vitæ cælibi tam virorum quam fœminarum pœnas conſtituiſſe, coniugio autem & procreationi liberorum præmia propoſuiſſe. Qu. enim Metellus cenſor cenſuit, vt ducere omnes omnino vxores, cogerentur liberorum procreandorum cauſſa. Exſtat oratio eius quam Auguſtus Cæſar quum de maritandis ordinibus ageret, velut eo tempore ſcriptam in Senatu recitauit. Florus *li. 59.* Quæ oratio apud Dionem exſtat *li. 56.* Nam cum Equites legem, quę de cælibibus lata erat, antiquari vellent, Auguſtus ſeorſim cælibes, item eos qui mariti eſſent, in cõcionem conuocauit, & cum cælibes numero ſuperiores eſſe vidiſſet, vehemẽter commotus eſt, & maritis collaudatis in cælibes inuectus eſt. Orationis ſumma hæc eſt. Dolere ſe tantam eorum eſſe multitudinem, qui nec virorum, nec ciuium, nec Romanorum nomine digni ſint, quod neque viros, neque ci-

ues,

ues,neque Romanos ſeſe præſtent,vt qui genus ſuum abolere,& nomen Romanum perdere in animum induxerint. Atque ea in re eos maximum flagitiũ committere,quod omnia alia crimina exuperet.Homicidas eſſe, qui eos non gignant,quos ex ſe naſci conueniebat:impietatis reos eſſe, qui nomina maiorum intermori ſinant:ſacrilegio ſeſe obſtringere,qui genera a Deo monſtrata aboleant,eoque templa eorum atq; aras euertant:Patriæ proditores, qui eam ſterilem reddendo funditus exſtirpent,dum habitatoribus eam orbent. Maiores eorum Romulum,Curtium,Sabinos,vitæ diſcrimina adiiſſe, & bellum pro nuptiis geſſiſſe;eos nuptias pro nihilo habere,nulla alia de cauſſa, niſi vt cælibes ſint,exemplo virginum veſtalium.Itaque ſi pudicitiam etiam non ſeruent,itidem vt illas,ſupplicio afficiendos eſſe. Quare pœnitentiam eos agere, & ad nuptias animum adiicere debere,vt deinceps laude non reprehenſione digni videantur.Initio naſcentis Reipub. Romanæ memini permiſſum fuiſſe negligere coniugium,neque ſobolem,legibus ea de re latis, ſe autem mulctã conſtituiſſe quod non parerent,vt eius metu in officio continerentur,præmia autem obtemperantibus,ſed nec ſic quicquam profeciſſe.Quod his omnibus licentiam illam extra matrimonium,& abſque ſobole viuendi, præferant cõiugio,cum interim latronibus & immaniſſimis belluis nihil præſtent,neq; eos tam cælibe vita capi,vt abſque mulieribus viuant, & vt lecti ſociam quilibet non habeat,ſed licentiam libidini & laſciuiæ excercendæ quærere,ſe lege lata permiſiſſe,vt teneras puellas & coniugio immaturas ſibi deſponderent,vt hac ratione eas ad nuptias impellerent,ſed neque minando, hortando, neq; differendo,neque orando quicquam profeciſſe.Itaque ſe non videre, qua ratione Reſpub.ſtare & conſeruari poſſit,niſi forte exſpectent,quod eſt in fabulis, vt ex terra aliqui exoriantur,qui Rempub.excipiant & tractent.Hortari itaq;, vt inſanire deſinant,& ſecum reputent,vrbem nullo modo ſaluam eſſe poſſe, niſi in locum eorum qui morbis & bellis abſumantur, alii ſubſtituantur: Eſſe quidem in matrimonio moleſtias & difficultates,idque negari non poſſe, interim cogitandum,nullum eſſe bonum,cui non ſit aliquid acerbi admixtum, quod ſi quis declinare velit, ne bonum quidem appetendũ eſſe, quando quidem ad virtutem & voluptatem veram perueniri non poſſit, niſi in ea paranda labor impendatur.Idque in coniugio in primis locum habere,vbi etſi quædam ſint moleſta,tamen plura eſſe bona, ſi hæc cum illis conferantur. Nam præter ea commoda quæ coniugium ſua natura ſecum adferat,ipſa præmia legibus conſtituta maritis, ciues ad parendum adducere debere. Turpe eſſe eorum cauſſa,propter quæ alii vitam ſuam amittunt, nolle mulieres ducere, & liberos alere. Atque de his cum illis expoſtulare ſeſe coactum fuiſſe,ſperareq;, eos iam perſuaſos,vt ciuium nomen retinere, ac virorum patrumque cognomen accipere velint.Quare ſi ſe diligant,ac patris nomen non adulationis ſed honoris cauſſa dederint,hortari operam dare velint,vt mariti patreſque fiant, quo ipſemet id merito ac iure, gerere poſſit.Hactenus Auguſtus. Eadem pene

 tradit

Digitized by Google

tradit Clemens Alexandrinus *lib.2.Stromatum.* Ignaui eſt & imbecilli animi fugere conuictum & vitæ conſuetudinem cum vxor & liberis. Cuius enim eſt amiſſio malum, eius omnino poſſeſſio bonum eſt. Ita autem ſe habet in reliquis. Atqui liberorum amiſſio, inquit, eſt ex ſupremis malis. Filiorum ergo poſſeſſio bonum eſt. Quod ſi ita eſt etiam matrimonium. Abſque genitore, inquit, nunquam fuerit filius, nec abſque matre filii conceptio. Patrem vero & matrem efficit coniugium. Item, ſi vxoribus ductis liberos non procrearent, hominum caritatem inuchent, & ciuitates diſſoluent, & qui ex iis exiſtit, ornatum: eſt autem eiuſmodi eorum impietas, quod diuinam diſſoluunt generationem.

Sed quia de præmiis dicere cœpimus, & hoc notandum eſt, quod in honorem coniugii Moſes conſtituit, vt qui recens vxorem duxiſſet, in bellum proficiſci non cogeretur. *Deuteron.cap.* 20. Cauere enim voluit, ne nouus maritus in prælio cadat, nullo poſt ſe hærede relicto, miſeret vero cum vxoris & ſponſæ & viduæ ſtatim futuræ, vt loquitur Procopius Gazæus, vel vt Clemens Alexandrinus: Ne dum auellimur a cupiditatibus ignauo & abiecto animo, demus operam militiæ, *lib.2.Stromat.*

Ita & Græci & Romani præturas, quæſturas, conſulatus, honores & magiſtratus iis qui mariti eſſent, dederunt, & plurium liberorum patres, in rebus omnibus & negotiis illis præferebantur, qui cælibes eſſent, & pauciores liberos haberent. Alexander *libro quarto. Geniali. capit. octauo.* Bonfinius *libro tertio, de pudicitia coniugali.* Quo ſpectant verba Clementis Alexandrini *libro ſecundo Stromatum.* Non permittunt legiſlatores maximos magiſtratus gerere iis, qui vxorem non duxerint.

Et Cornelius Tacitus *lib. 2.* de prætore in locum Hiſpanii Galli, quē mors abſtulerat, ſubrogando, certamen inceſſit. Germanicus atque Druſus Hortenium Agrippam propinquum Germanici fouebant, contra plerique nitebantur, vt numerus liberorum in candidatis præpolleret, quod lex iubet. Idque & Hebræos ſecutos eſſe ex lege quæ in eorum Iuriſprudentia exſtat, colligitur, cuius hæc eſt ſumma. In Senatum non recipiendum eſſe ſenem decrepitum, nec Eunuchum, quod crudelis & immiſericors ſit, nec virum, qui nullos liberos habet, vt miſericors eſſe diſcat; [*ain memdin hſſnhdrin ſkn muſlg bſchnim vla ſris ſchiſch bu achſriuth vla ſchain lu bnim cdi ſchiba rchmn* :] Et Theophilus in cōſtituendo tutore, inquirendum eſſe ſcribit, an vir ſit bonæ frugi, an locuples, an vitæ pignora habeat, id eſt, liberos. Nam qui liberos habet, nouit quo pacto erga liberos affectus eſſe debeat, quibus in locum patris datus eſt, §. 1. *de ſatiſdationibus tutorum vel curatorum.* Imo imperfectus homo cenſetur. Clemens *lib. 2. Stromat.* Qui caret liberis, eſt ea perfectione defectus, quæ eſt ſecundum naturam, vt qui ſuum ſucceſſorem in locum ſuum non ſubſtituerit. Perfectus enim eſt, qui ex ſeipſo fecit ſimilem, vel potius quando illum idem feciſſe viderit, hoc eſt, quando in eandem peruenerit naturam filius, cuius eſt quem genuit.

Digitized by Google

genuit. Reges quoque Perſarum præmia ſubditis propoſuerunt, propter ſobolem, quæ ἄθλα πολυτεκνίας Strabo vocat, vt hac ratione regnum populoſum redderent, & nunquam deeſſent, quorum opera contra hoſtem vterentur. Herodotus. Apud Perſas ſecundum bellicam fortitudinem præcipue digna cenſetur viro numeroſæ ſobolis procreatio, ex vxoribus iuſtis & pellicibus. Et qui plurimos ediderit liberos, ei rex quotannis munera mittit. Apud Lacedæmonios ius trium liberorum vacationem a militia tribuebat, per quatuor libertatem conſequebantur.

Apud eoſdem vir qui tres filios procreaſſet, ab excubiis liber erat, qui vero quinque a publicis officiis immunitatem habebat. Ælianus. Florentiæ etiam hodie vir duodecim liberos habens, immunis a vectigali efficitur, vt refert Volaterranus *libro trigeſimo Philologias.* Ius etiam trium liberorum apud Romanos magni beneficii loco habebatur (quo ſpectant verba Plinii *in epiſtola ad Traianum* Scio Domine quantum beneficium petam) & tribuebat immunitatem a multis oneribus, & plurima concedebat, præcipuo quodam iure, & ſingulari; ſcilicet, vt mulieres res ſuas ſine tutorum auctoritate adminiſtrare poſſent, & teſtamentum condere, Plutarchus *in vita Numæ*, vt viri ab omnibus muneribus ciuilibus & tutelis excuſarentur.

Quod ius mariti, qui tres liberos non habebant, impetrare ab imperatoribus ſolebant, & difficulter obtinebant, vt ex Traiani epiſtola ad Plinium colligitur: Quam parce hæc beneficia tribuam, inquit, vtique mi Secunde chariſſime, hæret tibi, cum etiam in Senatu affirmare ſoleam, non exceſſiſſe numerum, quem ampliſſimum ordinem ſuffecturum mihi profeſſus ſum. Quo ſpectat & illud *Martialis.*

Neſcio quid de te non belle Dento fateris,
Coniuge qui ducta iura paterna petis.
Sed iam ſupplicibus Dominum laſſare libellis
Deſine, & in patriam ſerus ab vrbe redi.
Nam dum tu longe deſerta vxore, diuque,
Tres quaris natos, quatuor inuenies.

Ex quibus colligitur, quoties infœlix aut ſterile eſſet matrimonium, ius trium liberorum petitum eſſe. Itaque Plinius *ad Traianum* Suetonio ſuo ius trium liberorum petens, huic, inquit, ius trium liberorum neceſſarium faciunt duæ cauſſæ. Nam & iudicia amicorum promeretur, & parum fœlix matrimonium expertus eſt, impetrandumque a bonitate tua per nos habet, quod illi fortunæ malignitas denegarit.

Ex quibus omnibus efficitur, cælibatum omnibus gentibus, quæ ſapientiæ laude clarueruntexoſum & damnatum fuiſſe. Quarum conſenſus & auctoritas non parum momenti ad veritatis inueſtigationem habet. Nam quod ab

omnibus hominibus probatur, id natura notum eſſe oportet. Quippe qui naturam ducem ſequitur, nunquam aberrabit. Cum itaque cælibatus tanto odio & reprehenſione laborat, ei vtique tantum tribuendum minime videtur, vt ſponſalia ſubſequens infirmare debeat. Idque etiam ex collatione cælibatus & coniugii demonſtrari poſſe videtur. Ideoque hæc duo inter ſe conferre oportet.

§. 75. SVMMARIA.

1 *Coniugium a Deo inſtitutum.*
2 *Cælibatus lege vel mandato expreſſo non eſt inſtitutus.*
3 *Sponſa voto continentiæ non liberatur a promiſſione facta.*
4 *Coniugium ſecundum naturam eſt.*
5 *Virgines veſtales Romæ virginitatem ſeruare non potuerunt.*
6 *Virginitatis perpetuæ profeſſio impoſſibilis.*
7 *Cælibatus in Germaniam quando introductus.*

1 CONiugium † a Deo inſtitutum eſt, & hominibus expreſſe mandatum, cæ-
2 libatus † vero lege vel mandato expreſſo inſtitutus non eſt, neque præceptus, ſed ex non præcepto & ſponte pro arbitrio ſuſcipitur. Idque Apoſtolus teſtatur verbis diſertis. De virginibus, inquit, expreſſum Dei præceptum non habeo, conſilium autem do. Itaque recte vetus Theologus Maximus *lib. 4. de charitate.* Τὰ μὲν τῶν ὑφ' ἡμῶν κατὰ θεὸν πραττομένων, κατ' ἐντολὴν πράττεται· τὰ δ' οὐ κατ' ἐντολήν, ἀλλ' ὡς ἄν τις εἴποι ἑκούσιον προσφοράν. οἷον κατ' ἐντολὴν μέν, τὸ ἀγαπᾶν τοὺς ἐχθρούς. τὸ μὴ μοιχεύειν καὶ φονεύειν καὶ τὰ λοιπά. οὐ κατ' ἐντολὴν δὲ τὸ παρθενεύειν, ἡ ἀγαμία ἡ ἀκτημοσύνη, ἡ ἀναχώρησις καὶ τὰ ἑξῆς. ταῦτα δώρων λόγον ἐπέχουσιν, ἵνα ἐάν τινας τῶν ἐντολῶν κατορθῶσαι ἐξ ἀσθενείας μὴ δυνηθῶμεν διὰ τῶν δώρων ἀγαθὸν ἡμῶν ἐξιλεώσωμεν δεσπότην. Id eſt, quæ a nobis ſecundum Deum fiunt, partim ex præcepto fiunt, partim non ex præcepto, ſed vt ſic dicamus, voluntaria appetitione. Ex præcepto fiunt, vt Deum & proximum diligamus, & inimicos amemus, ne adulterium committamus, ne quem occidamus & alia id genus plura. Cæterum non ex præcepto fiunt, virginitas, cælibatus, paupertas, vita eremitica, & alia id genus plura. Habent enim donorum rationem, vt ſi qua præcepta ex infirmitate implere nequeamus, per dona bonum illum dominum placare ſtudeamus. Et Gregorius *li. 15.* moralium: Virginitas non eſt de præcepto. Item virginitatem magis obtulit quam imperauit Deus. Vnde recte ille Bonfinius *lib. 4. de virgine.* Quoniam diuinus ille figulus non ignorans vaſculi fragilitatẽ quod effinxerat, virginitatem in audientis poteſtate dimiſit. Quo ſpectat illud: Non omnes capiunt hoc verbum ſed quibus datum eſt. Item, ſi virginitatem imperaſſet, & damnaret nuptias hominum, videretur auferre ſeminari-
3 um, vnde & ipſa virginitas naſcitur. Ex quibus colligi poſſe videtur, cum qui † coniugium promiſit, & ſponſam habet, voto continentiæ non liberari, quod is Dei mandatum expreſſum habeat, quo res promiſſa nititur, hoc eſt, coniugium,

gium, at qui continentiam vouit Dei mandatũ non habet, ſed *ἑκουσίας προαιρέσιν* &, vt Apoſtolus loquitur, conſilium, & vbi conſilium datur, afferentis & accipientis eſt arbitrium, vbi præceptum, ſeruiendi eſt neceſſitas. Nuptiæ autem vt diximus imperantur, virginitatis vero nulla ſunt præcepta. Ideoque plus valere debeat, quod Dei expreſſo verbo & mandato nititur & ſuſcipitur, quam quod ſponte & pro arbitrio ſuſcipitur.

Deinde coniugium † maxime ſecundum naturam eſt, ad quod appetitione 4
innata trahimur, ducimur & impellimur. Quo ſpectat illud Ciceronis *de finib. ſup. allegat.* Conſentaneum eſt naturæ, vt ſapiens velit vxorem ſibi adiungere, & ex ea liberos procreare Clemens Alexand. *lib. 2. pædag.* Non coire autem ad liberorum procreationem, eſt facere iniuriam naturæ, quam quidem magiſtram adſciſcere oportet, & quas adducit temporis diſcrimina, prudenter cõſiderare, ſenectutem, inquam, & puerilem ætatem. His enim nondum conceſſit, illos autem non vult amplius vxorem ducere. Votum autem continentiæ perpetuæ, ex eorum numero eſt, quæ in noſtra poteſtate ſita non ſunt, & a nobis vix vel difficulter præſtari poſſunt, quæ Græci *ἀδύνατα* vocant. Quo ſpectant verba Chriſti. Non omnibus datum eſt, qui poteſt capere capiat. Idque indicat S. Maximus: Qui, inquit, virginitatem aut cælibatum honorat, ei neceſſe eſt, vt habeat lumbos præcinctos, & lucernam ardentem per precationem, & contemplationem & ſpiritualem charitatem. Quo ſpectat illud Ignatii *παρθενίας ζυγὸν μηδενὶ ἐπιτίθει. ἐπισφαλὲς γὰρ τὸ κτῆμα καὶ δυσφύλακτον, ὅταν κατ' ἀνάγκην γίνεται.* Id eſt, virginitatis iugum nemini imponito. Periculoſa enim eſt poſſeſſio, & cuſtoditu difficilima, quando coactis imperatur, &c. Idque experientia omnium temporum teſtatur. Nam ne virgines † quidem veſtales Ro- 5
mæ virginitatem ſeruare potuerunt, quas tamen ſolum quinquennium a nuptiis abſtinere, & ignem ſacrum cuſtodire oportebat, & ab initio quatuor fuere poſtea propter ſacrificiorum multitudinem Tarquinius ad quatuor duas addidit. *Dionyſ. Halicarn. lib. 1. & 3.* qui numerus ſemper manſit. Numæ autem temporibus triginta annos innuptas manere oportebat, poſt elapſum autem annum trigeſimum nihil vetabat, cui vellent nubere, idque aliquot feciſſe idem teſtatur. Primo decennio diſcebant quæ ſui eſſent officii, altero ea exercebant, tertio decennio alias ipſæ docebant Plutarchus. Ad exemplum autem Romanorum Helena etiam, Conſtantini Magni mater, poſtquam ſancta ligna crucis inuenta eſſent templo in ſepulchro Domini extructo, Veſtales vel ſacrificulas inſtituit, eiſque e publico victum decreuit. Suidas *in voce ἑστιάδες.* Interim tamen ex tam paucis multæ propter ſtuprum admiſſum, capitali ſupplicio affectæ ſunt. Et quidem ſtatim poſt conſtitutum ſacerdotium. Amulii filia Rea vel Syluia, mater Romuli & Remi, a patre Veſtalis facta, grauida deprehenſa & in carcerem coniecta eſt, vbi & vitam finiuit. Plutarch. Et ſequens ætas exempla vidit ſimilia. Tuciam virginem Veſtalem inceſtum commiſiſſe refert Plinius *lib. 28. cap. 2.* Sextilia item virgo in ſtupro deprehenſa, morte pœ-

nas luit,& viua defoſſa eſt. Capronia virgo deprehenſa, ſuſpendio ſupplicium anteuertit. Minutia veſtalis ſuſpecta ſtupri, propter mundiorem cultum, ad portam Collinam via ſtrata defoſſa eſt. *Liuius li. 7.*

Eo anno Minutia Veſtalis ſuſpecta, primo propter mundiorem iuſto cultum inſimulata, inde apud Pontifices ab indice ſeruo, quum de eo iuſſa eſſet ſacris abſtinere, familiamque in poteſtatem hoſte facto indicio viua ſub terram defoditur, ad portã Collinam dextera via ſtrata defoſſa ſcelerato campo ab inceſto id ei loco nomen factum Liuius *lib. 5. ab vrbe condita.*

De Oppia & Floronia idem narrat. Liuius *lib. 22.* Nam altera ſub terra defoſſa eſt ad portam Collinam, altera ſibi ipſi mortem conſciuit. De Opimia idem narrat Dionyſius Halicarnaſſæus, his verbis: Interea dum hæc in caſtris geruntur, in vrbe obſeruata ſunt multa prodigia, quæ omnia eo tendebant, vt creditum eſt, offenſos eſſe Deos. Quamobtrem magna inquiſitione ſecuta tandem indicium ad pontifices delatum eſt, vnam Veſtalium ignis ſacri cuſtodum Opimiam amiſſa virginitate ſacra polluere. Cuius criminis vera confeſſione quæſtionibus expreſſa traduxerunt per medium comitium, dempta prius capiti corona ſuis manibus, viuamque defoderunt, in ſpecu ſubterranea. Duos vero eius corruptores flagitii conuictos, ſtatim necauerunt, verberatos publice, *lib. 8.* Idem narrat de Vrbinia virgine Dionyſius *lib. 9. his verbis.* Hac calamitate ſæuiente, quidam ſeruus pontificibus indicat, vnam virginum Veſtaliam Vrbiniam virginitate amiſſa, impure ſacra pro populo facere, qui amotam a ſacris, & in iudicio conuictam verberauerunt, traductamque per vrbem viuam defoderunt.

Ex inceſti patratoribus alter ſibi ipſi manus intulit, altera põtificibus comprehenſus in foro ſub furca flagris cæſus ac necatus eſt. Atque ita demum peſtilentia deſiit. Hactenus Dionyſius. Ita & Pinaria Marci filia in ſtupro deprehenſa fuit. Dionyſ. *lib. 3.* Antonius etiam Caracalla Clodiam Lætam vitiauit, de qua etiam ſupplicium ſumptum fuit, quamuis ipſa exclamaret, ſeſe innocentem eſſe & virginem, & propter morbos corporis ad rem veneream ineptam. Dionyſ. Niceus & Xiphilinus *in Antonino.* Cornelia item virginum Veſtalium maxima ſtupri conuicta, anno Chriſti redemptoris noſtri 94. ſublata eſt, vt refert Euſebius *in Chronicis.*

De Catilina narrant Saluſtius & Valerius, eum ſacerdotem Veſtæ ſtupraſſe. Poſthumia virgo Veſtalis de inceſtu cauſſam dixit, ob ſuſpicionem elegantioris cultus ingeniumque liberius, quam virginem deceret, parum abhorrens a fama. Abſoluta tamen Pontificum ſententia, qui eam abſtinere, colereque ſancte potius, quam ſcite iuſſerunt. Liuius *li. 4. 2. & 22.* Et Plutarch. *in libro quomodo ex inimicis capiendum ſit emolumentum.* Poſthumia, inquit, quod ſolutior in riſum eſſet, & liberius confabularetur cum viris, in crimen inceſtus vocata eſt. Quam tamen, cum comperiſſet Pontifex Maximus, eo crimine innoxiam, & liberaſſet iudicio, Spurius Minutius admonuit, ne ſermonibus leuioribus quã

viueret

viueret vteretur. Plinius *lib.4.epiſt.* refert, Domitianum Cæſarem Corneliam Maximillam Veſtalem viuam defodiſſe. Otto Iunius apud Senecam declamator de virgine Veſtali quæ inceſti damnata, & de ſaxo deiecta, & recreata ad pœnam reperebatur: Fortaſſe ſe, inquit, pœnæ præparauit, & ex quo peccare cœpit cadere condidicit. Adde quod nulla pene Veſtalis ſuſpicionis expers fuit, quod & Arnobius notauit *libro octauo*, his verbis: Niſi forte apud iſtos maior caſtitas virginum, aut religio ſanctior ſacerdotum, cum pene in pluribus virginibus, quæ inconſultius viris ſe miſcuiſſent, Veſta ſane neſciente, ſit inceſtum vindicatum, in reſiduis impunitatem fecerit non caſtitas tutior, ſed impudicitia felicior. Vbi autem magis a ſacerdotibus, quam inter aras & delubra conducuntur ſtupra, tractantur lenocinia, adulteria meditantur? frequentius denique in æditnorum cellulis, quam in ipſis lupanaribus flagrans libido defungitur, &c. Hucvſque Arnobius.

Idque teſtantur exempla. Craſſus cum Licinia virgine Veſtali rem habuiſſe dictus eſt. Et eius ſtupratæ cauſſam dixit, cum illa a Plotio quodam ſtupri accuſata eſſet. Plutarch. *in Craſſo, & lib. quomodo ex inimicis emolumentum capiendum ſit*. Huc facit quod Seneca refert *lib. 6. Declamation.* Virginem Veſtalem hunc verſum ſcripſiſſe.

Fœlices nuptæ, moriar niſi nubere dulce eſt.

Et ea de cauſſa in crimen inceſtus vocatam eſſe, & parum abfuiſſe, quin capite pœnas luiſſet. Itaque Athenienſes & alii Græci ſapientiores fuiſſe videntur, qui igni perpetuo conſeruando, non virgines, ſed mulieres grandæuas, & per ætatem ineptas ad cōiugium, præfecerunt. Et vt Veſtales ethnicorum miſſas faciamus Chriſtianorum virgines cælibes non minori infamia laborant pleriſque in locis, vt & ſemper laborarunt. Quis enim ignorat, quod patrum noſtrorum memoria de Vdalricho Epiſcopo Moguntinenſi memoriæ proditum eſt, nimirum, eum cum in viuario Romæ piſcaretur, ſex mille capita infantum reperiſſe, eo tempore, quo Gregorius Pontifex ſacerdotibus coniugium interdixiſſet, & cælibatum ſtabilire vellet. Vnde colligitur, quod ſupra diximus, difficilem, imo † impoſſibilem virginitatis perpetuæ profeſſionem 6
eſſe.

Impium autem & temerarium eſt id vouere quod in tua poteſtate non eſt, neque in te ſitum, hoc eſt, continentiam, quam ignoras a Deo tibi eſſe datam, cum ſit donum particulare, hoc eſt, quod paucis conceditur. Deinde vt ad tempus tibi datum ſit, vt cælibem vitam agere poſſis, an idcirco certus es, te perpetuo tui ſimilem fore: & tamen ſi votum perpetuæ continentiæ eſſe velimus, requiritur, vt certo ſciamus, continentiam nobis in perpetuum datam eſſe. Ergo adhuc dicendum eſt, cum quis matrimonium promiſit, id conſummare debere, neque voto continentiæ excuſari, hoc eſt, rei impoſſibilis & incertæ, & quæ in ipſius non eſt poteſtate ſita,

ſed

Digitized by Google

ſed a Deo pendet. Matrimonium ergo promiſſum voto continentiæ ſubſecuto præferendum eſſe, nemo non videt.

Poſtremo coniugium diſertis verbis omnibus mandatum eſt a Deo: Continentia vero particulare donum eſt, & a Deo paucis conceditur. Et quidẽ tria tantum genera hominum, qui ad cælibatum idonei ſunt, *Matth. 19.* recenſentur. Primo qui natura inepti ſunt ad cõiugium, vel quod ita nati ſunt, vel quod natura abhorreant a nuptiis: Secundo, Caſtrati. Tertio, qui donum ſingulare habent, vt ſine pollutione vitam ſolitariam viuere poſſint. Vnde conſtat pauciſſimis illud donum contingere, & rariſſimos eoſdemque ſemideos virginitatem ſeruare poſſe. Sed & paucis id concedi oportere, humanarum rerum ratio exigit. Nam ſi omnibus aut pleriſque concederetur, exilium & interitum humano generi allaturum eſſet. Neque enim cælibes eſſe poſſent, ſi omnes cælibes eſſent. Coniugio enim dempto, honeſtam humani generis propagationem tolli neceſſe eſt. Itaque recte ille apud Ouidium de muliere, quę ſponte abortum fecerat.

Si mos antiquis placuiſſet matribus idem,
Gens hominum vitio deperitura fuit.
Quiq; iterum iaceret generis primordia noſtri,
In vacuo lapides orbe parandus erat.

Quod autem inter tot hominum myriades pauciſſimis conceditur, id ſibi iure quodam ſingulari vendicare, & de ſe polliceri, temerarium eſt, & aduerſus Deum contumelioſum, præſertim ſi ab eo fiat qui ſponſam habet, cui matrimonium promiſit. Nam eo ipſo ſatis oſtendit, ſe a nuptiis non abhorrere, neque continentiæ donum habere, neque ad cælibatum diuinitus vocari. E contra coniugium recte promitti poteſt, ab iis qui ſano ſunt corpore. Itaque & promiſſum præferendum eſt continentiæ voto ſubſecuto, tanquã res certa pro incerta. Incertam autem eſſe ex eo conuincitur, quod is qui coniugiũ promiſit, poſtea leui momento impulſus, continentiam vouet, & eo ipſo ſatis indicat, ſe ſibi non conſtare, & vt diximus a matrimonio non abhorrere, & dat exiſtimandi copiam, futuræ vitæ conſuetudinem, & quid ab eo in poſterum exſpectandum ſit. Quarto, matrimonii inſtitutio auctorem habet Deum, matrimonii prohibitio doctrina dæmoniorum appellatur. *1. Tim. 4.* Is autem qui matrimonium promiſit, idque propter cęlibatũ implere recuſat, interceſſione ſua matrimonio impedimentum obiicit, idque ſuo ipſius arbitrio. Itaque id non ex Dei præcepto, ſed ex doctrina dæmoniorum facere id videtur. Deus etiam quo ſanctius eſſet nobis coniugium, aliqua ex parte plus honoris habuit matrimonio, quam virginitati. Nam iuxta Pauli doctrinam honorabile cõiugium in omnibus, & thorus immaculatus. Quamuis etiam virginitas, ſua peculiaria ornamenta habet. Quinto, matrimonii inſtitutio vna eſt & eadem & manſit vna & eadem quod ſuauiſſimis verſibus expreſſit Stigelius.

Lætitiæ præſens dignatus adeſſe iugali

Coniugii Chriſtus,vincula ſancta probat.
Quin etiam menſas donis regalibus ornat,
Dum vina è liquidis dulcia reddit aquis,
I nunc qui vita conſumis cælibe corpus,
Quod placeat Chriſto,viuere diſce genus.

ante & poſt diluuium, at cælibatus vſus nullus fuit,vt qui poſtChriſtum natum primum inſtitutus & exortus ſit, (neque enim in veteri teſtamento veſtigium vllum extat,ex quo colligi poſſit cælibum cõuentus fuiſſe,aut monaſteria, neq; vox apud Hebræos vlla extat, qua monachus aut monialis exprimi poſſit) & variis hominum traditionibus iactatus & immutatus. Nec enim eius authores idem ſentiunt,neque ſibi conſtant. Nam in Synodo Nycæna decretum fuit,vt qui ſacerdotes facti & mariti eſſent,vxores retinerent,qui vero ad ſacerdotium aſpirarent cælibes,cælibes etiam manerent. Nicephorus *lib.8.cap.19.& libr.12.c. 34.* In Oriente autem omnes atque etiam Epiſcopi, ſi vellent,pro arbitrio ſuo, non aliqua legis neceſſitate coacti, cælibes viuebant. Multi vero contra vxores legitimas habebant in ædibus Epiſcopalibus, & liberos ex illis ſuſcibiebãt,quas ſibi matrimonio iunxiſſent: quæ conſuetudo in Theſſalonia & Macedonia & Græcia omni ſeruata fuit,& ab Heliodoro Tricenſi Epiſcopo, cuius extãt amatorii libelli,inuenta eſſe dicitur,cui etiam propter illos libellos Epiſcopatus ademptus fuit,vt teſtatur Nicephorus.Imo & Græcorum Eccleſia hodie ius ſuum retinere dicitur.Ita & Synodo Nicæna, cum quibuſdam videretur conſtituendum eſſe,vt Sacerdotes in ſacrum ordinem electi, præter lectores deinceps ab vxoribus quas duxiſſent,abſtinere deberent,ſolus Paphnutius Thebarum Epiſcopus interceſſit & obſtitit, quo minus id decerneretur, veneratione dignum eſſe matrimonium,neque caſtitate & pudicitia id vacare dictitans, eiuſq; vſum legitimum demonſtrans, vniuſcuiuſcunq; Epiſcopi cum vxore ſua congreſſum eſſe σωφροσύνην καλῶν: Synodum rogauit,ne eam legem ferrent. Graue enim vtriſque ſacerdotibus & coniugibus eorum, atque vitæ parum pudicæ cauſſam fore. Quam ſententiam Synodus probauit, & id cuiuſque arbitrio non neceſſitate concluſit,Paphnutium ſecuta,qui vxorem nunquam duxiſſet.Nicephorus *lib.8,cap.19.*Rufinus *lib.10.6.* Socrat.*lib.1.cap.11.*& Sozomenus. Et vir clariſſimus Syneſius Epiſcopus Cyrenaicæ regionis, à Theophilo Alexandrino Epiſcopo deſignatus:vxorem deſerere noluit,vt ipſe teſtatur,in epiſtola ad Euopium fratrem,his verbis:Mihi & Deus ipſe, ipſaque ſacra Theophili manus vxorem dedit.Quapropter omnibus prædico,teſtatumque eſſe volo,me illam prorſus deſerturum non eſſe, neque cum illa clandeſtinam conſuetudinem habiturum. Alterum enim minime pium,alterum minime legitimum eſt.Nicephorus *libro 14.c.55.* Sed & in Galliam & Germaniam † anno Chriſti 1078. primum cœlibatus à Pontifice Hildebrando inuectus fuit maximis totius cleri motibus, & 7
diſſenſionibus,qua de re late Lambertus Schaffnaburgenſis.Quæ omnia maximo argumento ſunt, de cælibatu doctrinam varie iactatam & controuerſam,&

Cccc nun-

Digitized by Google

nunquam à tota Eccleſia receptam fuiſſe. Nam in Græcia quidam cælibes viuebant pro arbitrio, alii mariti fiebant. Item à ſacerdotibus perpetuum votum continentiæ qui ordinandi erant, exigebatur, coniugatis autem vxorum vſum concedebant: quod quid aliud eſt, quam oſtendere & ad viuum demonſtrare, doctrinam de cœlibatu, nullis propemodũ & incertis fundamentis inniti. Recte patres qui eam rem in cuiuſque arbitrio non neceſſitate concludendam exiſtimauerunt, quod & Bonauentura notat & laudat. Quæ cum ita ſint, nemo non videt, plus matrimonio quam voto continentiæ tribuendum eſſe, & per conſequens illum qui nuptias promiſit, ſeſe extricare & excuſare non poſſe, quod virginitatem ſe vouiſſe dicat, cum ſponte eam ſuſceperit contra fidem datam: Idque qui mulierem ſibi deſpondit, eam relinquere non poſſit, cum vxor ſit quodammodo.

Sexto, in eo differentia conſpicitur, quod qui continẽtiam vouerunt, ſi continere nolunt, mariti fieri poſſunt & debent: matrimonium autem ad tempus contrahi non poteſt. Quod ſi illi qui vouerunt, matrimonium contrahere poſſunt, quanto magis illi, qui nondum vouerunt, & matrimonium promiſerunt, mariti fieri poſſunt & debent, quando poſt fidem datam continentiam vouerunt? Idque expreſſe tradidit Hieronymus *in epiſtola ad Demetriadem de ſeruãda virginitate.* Sanctum virginum propoſitum, & cœleſtis Angelorumque familiæ gloria quarũdam, non bene ſeſe gerentium nomen infamat, quibus aperte dicendum eſt, vt aut nubant, ſi ſe continere non poſſunt, aut contineant, ſi nolunt nubere. Et Auguſtinus *libro de bono coniugali,* cuius verba citantur *diſtinctione vigeſima ſeptima:* quidam, inquit, nubentes poſt votum aſſerunt adulteros eſſe, ego vero dico vobis quod grauiter peccant, qui tales diuidunt. Et Cyprianus *epiſtola* 11. ſi ſe ex fide Chriſti dicauerunt virgines, pudice & caſte ſine vlla fabula perſeuerent. Si autem perſeuerare nolunt, vel non poſſunt, melius eſt vt nubant, quam vt in ignem ſuis delitiis vadant. Nam cui licet quod plus eſt, quod minus eſt licere debet. Plus autem eſt contra votum matrimonium inire, quam poſt ſponſalia inita & matrimonium promiſſum & votum factum à ſponſo, hoc eſt, quando quis ſui corporis poteſtatem amplius non habet, matrimonium conſummare.

Septimo, Deus etiam in innocentiæ ſtatu coniugium inſtituit & ordinauit. Vnde ſequitur poſt lapſum quo caro per peccatũ corrupta & deprauata eſt, eius vſum neceſſariũ eſſe. Cælibatus autẽ multis poſt ſeculis inuectus eſt, & expreſſum Dei mandatum non habet, vt coniugium, ſed traditio eſt humana, & vt Paulus loquitur, doctrina dæmoniorum, idque matrimonii primam & antiquiſſimam inſtitutionem impedire non debet. Vnde ſequitur, & ſponſalia inita & mutua promiſſione firmata, per votum ſubſequens reſcindenda non eſſe, cum iniuria & contumelia eius cui fides data eſt, & qui fidem dedit, vt quæ perfidiæ eum, qui promiſſum non ſeruat, obnoxium reddunt. Sed & hac ratione

tione conuinci poteſt, eum qui ſponſalia contraxit, cælibem vitam eligere non poſſe, quod ſponſus & ſponſa obligatione maritus & vxor quodammodo ſint & nominantur, & quod ſponſalia κατά τι matrimonium conſtituant, vt ſupra explicauimus, ideoque ſponſus quod ſuum non eſt ſponſæ adimere non poſſit. Quod ſi ita eſt non recte ſponſus ſponſæ valedicere poteſt, quam ſemel elegit. Nam & ethnici ἄγαμον ſeu cælibem non exiſtimabant eum, qui ſponſam haberet, argumento eſt, quod apud Euripidem *in Phœniſſis* legitur Hæmonis nuptiæ victimam prohibent. Non enim eſt cælebs, quamuis non attigit lectum, ſed habet deſponſatam, quaſi ſponſus non ſit cælebs, vt qui maritus quodammodo ſit, & ita ſentit Lutherus his verbis, Es iſt eben ſo wol eine Ehe nach dem öffentlichen Verlöbnüß als nach der Hochzeit / darumb ſol das geiſtliche Recht nicht geſtattet haben / daß eines das ander verlieſſe vnnd ins Kloſter lieſſe / ꝛc.

His adde quod ſponſalia contracta dirimi non poſſint abſque infamia & contumelia puellæ cui fides data eſt, ideoque ea dirimenda non eſſe. Nam puella etiamſi intacta ſit, tamen ſuſpicione non vacat, vtrum à viro integra ſit, præſertim ſi aliquandiu ſponſi conſuetudine vſa ſit, & vt Eraſmi verbis vtar, etiamſi coitus non interceſſit, potuerunt tamen alia multa intercedere, quæ nullus æquo animo in ſponſa ſua ferat. Deinde multos tangit ſuſpicio, ne propter occultum aliquod vitium animi, aut corporis dimiſſa ſit, quare cum alii per alium non debeat conditio iniqua inferri, non arbitror pugnaturum cum pietate ſi ſtabiliat Eccleſia, ne votum ſolenne ſpoliet maritum ſponſa ſua. Ergo adhuc ſtatuendum eſt, votum ſponſalibus rite peractis cedere debere. Deinde ſi Deus ſtupri ſolum cauſſa matrimonium diſtrahi vult, merito dubitare quis poteſt, vnde voti ſolennis tanta vis ſit & efficacia, vt ex coniugatis faciat cœlibes, contra expreſſum Dei verbum, vide Eraſmum *de inſtitutione matrimonii lib. 6. & 7.*

§. 76. SVMMARIA.

1 *Cælibatus an prorſus damnandus & explodendus.*
2 *Cælibem vitam Romani minime probarunt.*

SEd hoc loco † quærat aliquis an cælibatus prorſus ſit damnandus & an vota de virginitate ſeruanda impia ſint, & minime obligatoria? Reſpon. 1
Virginitatem ſeu cælibatum probandum & prædicandum eſſe, ſuo tamen modo & ratione, ne cælibatum extollendo coniugium vituperemus, quod plærosque feciſſe videmus, qui dum cælibatum in cœlum laudibus euehunt, coniugium vituperant & damnant, quaſi alterum alterius luminibus officiat. Hinc factum eſt, vt apud Chriſtianos minor habita fuerit matrimonii

Digitized by Google

ratio, quam par erat, quod priſcos illos, vt Eraſmi verbis vtar, admirabilis quidam ardor habebat cælibatus ac perpetuæ integritatis. Itaque complures extiterunt qui laudes virginitatis extulerunt, qui virginibus & viduis pie ſancteque viuendi præcepta tradiderunt, erga coniugatos non fuit eadem ſollicitudo. Recte Epiphanius in refutatione Montani: Sancta, inquit, Eccleſia, & virginitati ſuam gloriam tribuit & viduitatem laudat, & coniugium honore afficit, ſcortationem vero & adulterium & impudicitiam damnat. Nec enim duo mala ſunt connubium & fornicatio, quorum alterum peius ſit: ſed duo bona coniugium & continentia, quorum alterum melius eſt, vt Auguſtinus loquitur in Iouinianum. Cui Arnobius adſtipulatur his verbis: At nos pudorem non facie ſed mente præſtamus: vnius matrimonii vinculo libenter inhæremus cupiditate procreandi, aut vnam ſcimus, aut nullam plęrique inuiolati corporis virginitate perpetua fruuntur potius quam gloriantur. Tantum deniq; abeſt inceſti cupido vt nonnullis etiam ruboris ſit pudica conuerſatio, &c. Et Clemens Alexand. *lib. 7. Stromatum.* Qui enim fuerit perfectus, exempla habet Apoſtolos, & reuera vir oſtenditur, non in eo, quod vitam elegerit monaſticam, ſed ille viros vincit, qui in matrimonio & liberorum procreatione, & domus cura ac prouidentia citra voluptatem & dolorem ſe exercet, & cum domus curatione eſt indiuulſus à Dei charitate, & inſurgit aduerſus omnem tentationem quæ affertur per filios, vxorem & famulos, & poſſeſſiones. Ei autem qui domum non habet, magna ex parte euenit, vt non tentetur. Huc vſque Clemens. Quod his verbis Nazianzenus expreſſit: Nam etſi de cælibatu nullum neque Chriſti neque Apoſtolorum præceptum habemus, tamen eam nobis magnopere commendarunt, & conſilium dederunt, vt ſi quis aſſequi queat, eam ſectetur præmio ſollicitantes. Sin minus ſatius eſſe contrahere, quam vri, & tamen melior caſtitas eſt virginalis, ſi cui illa conceſſa eſt, nam illa ad Deo ſeruiendum, ad bene beateque viuendum commodior, vt quę omnis moleſtiæ expers, & curis vacua, vitam minimo cum incommodo tranſigit. Id autem ego de ea caſtitate & virginitate dictum velim, quæ omni ex parte abſoluta eſt, hoc eſt, quæ animum & corpus immaculatum retinet ab omni cupiditate & appetentia, quæ homini natura ineſt. Et ita intelligendus diuus Paulus, qui nihil, ait, eſſe prius, melius nil cælibe vita. Gregorius Nazianzenus *in dictum Euangelii.* Bonæ ſunt nuptiæ, ſed nequaquam dicere habeo ꝙ virginitate ſint ſublimiores. Nihil enim magnũ quid eſſet virginitas, ſi non pulchro pulchrius foret. Nolite ægre ferre quæ iugo ſubditæ eſtis, oportet Deo magis ſeruire quam hominibus, attamen virgines & nuptæ inter nos colligamini, vnamque ſitis in Domino, ac mutuo nobis ornamento. Non eſſet cælebs, niſi eſſent nuptiæ. Vnde enim in vitam hanc ingreſſa eſt virgo? & nequaq̃ coniugium pudicum, niſi virginem fructificãt Deo. Itaque & Hebræorum iuriſprudentia tradit, qui à lege propagandi & generandi neminem immunem eſſe ſcribunt, niſi qui ſe totum Deo tradidit deuouitq;, his verbis: [*vam chſcbkh nſscbu bthurh vudbk bh el imiu vla nſcha aſchb ain bidu cun*

vbu

Digitized by Google

rhua ſchla iba izru mthgbr] Id eſt, ſi quis animum adiiciat ad legem (hoc eſt, ſacram ſcripturam) & ei intentus ſit ſemper, & mulierem non ducat, is non peccat, modo cupiditas innata in eo non dominetur & præualeat. Ea autem caſtitas ab iis qui integra ſunt valetudine & ſano corpore vix ſeruari poteſt, niſi ex ſingulari Dei potentia, & diuina potius quam humana cenſetur. Ideoque in terris rariſſime reperitur, & pauciſſimis contingit. Interim tamen negari non poteſt aliquos reperiri, qui extra coniugium caſte viuere poſſint: Sed hi quia donũ cœleſte & ſupra humanam ſortem habent eximium, nauigent ſuo vento, vt Lutheri verbis vtar. Ita Feſtus cælibem dictum exiſtimat, quod cælo vitam dignã agat, vel agere debeat. Quintilianus *lib.1.cap.10.* cælibes quaſi cælites quod onere grauiſſimo vacent, ἠΐθεος Græci vocant, quamuis rectius à Græco κοιλιψ, id eſt, carens concubitu, vt αἰγιλιψ carens capra deducatur. Quod ſi vero corpus quis immaculatum retineat, interim flammis libidinum æſtuet & vratur, ea caſtitas tantum abeſt, vt coniugali anteponenda ſit, vt eam longe poſtponendam, imo ne caſtitatis quidem nomine dignam exiſtimemus. Neque enim corpus caſtum eſſe poteſt, vbi eius pars potiſſima & dominatrix, hoc eſt, mens polluta eſt, & maculata, atque his melius eſt, nubere quam vri, Procopius Gazæus 24. *Geneſis.* Non enim corpus ſed animus & vitæ inſtitutum cauſſantur ſobriam caſtitatem Et virginitas integritas mentis eſt ab omni corruptione ac contagio. Mentis dico, quod eius præcipua pars & pene tota in animo ſita eſt. Nam & mentem ſolam ſpectat Deus. Imo quidem nec virgo apud homines cenſetur, quæ animo contaminato corpus integrum ſeruat. Itaque Seneca inceſtam eam pronunciat, etiam ſine ſtupro, quæ cupit ſtuprum. De qua Nazianzenus, σάρκεσι παρθένος εἰμὶ, ϗ εἰ φρέσιν οὐ σάφα οἶδα. id eſt, corpore virgo ſum, an mente ſim, haud ſatis ſcio, *fol.456.* Et illa virgo parum caſta, cuius cum corpus integrum ſit, animus tamen fœdo libidinis æſtu ardet. Procopius *cap.24. Geneſis, & paulo poſt.* Talem quærit Paulus, quæ ſcilicet corpore & ſpiritu caſta ſit, loquitur de Rebecca. Recte ille apud Ouidium *lib.3. amor. Elegia 4.*

Si qua metu dempto caſta eſt, ea deniq; caſta eſt,
Quæ quia non liceat, non facit, illa facit.
Vt iam ſeruaris bene corpus, adultera mens eſt.
Nec cuſtodiri, ni velit, vlla poteſt.
Nec mentem ſeruare potes, licet omnia claudas,
Omnibus excluſis intus adulter eris.

Et cum huiuſmodi incommoditatibus conflictari plæroſque qui continentiam vouerunt, dubium non eſt, quibus ſatius eſſet, relicta ſocietate vitæ ſociam ſibi adſciſcere, iuxta Dei mandatum, quam turpe quicquam in ſe admittere. Et ita ſaniores Theologi ſentiunt. At in hanc ſententiam deſcendere videtur Bonfinius *in dialogo de caſtitate coniugali*, quam Olympia Morata fœmina noſtri ſeculi doctiſſima, hiſce verſibus erpreſſit:

Quæ virgo eſt, niſi mente quoq; eſt, & corpore virgo

Digitized by Google

Hæc laudem nullam virginitatis habet.
Quæ virgo eſt, vni Chriſto ni tota dicata eſt,
Hæc Veneris virgo eſt, totaq́ꝫ mancipium.

Quos verſus nos ſic Græce expreſſimus:

παρθένος ἡ κατὰ θυμὸν ἐὰν καὶ σώματι παρθένος
παρθενίας οὐδ᾽ ἢ ἄξιον αἶνον ἔχει.
παρθένος ἥ τις μὴ χριστῷ παρέδωκε σεαυτὴν
παρθένος ἀφροδίτης κ᾽ ἀνδράποδον γίνεται.

Nazianzenus, παρθένε παρθένος ἴσθι καὶ ὄμμασι καὶ κρυφίοισι μηδέ σύνευνον ἀνδρα κηδεμόνα ἄειστον ἔχεις ἀγάπητον ἀπόποθον ἄνδρας ἀπάντας τι ἀρήξεις θανάτου φάρμακον ἔνδον ἔχει. Id eſt, o virgo, virgo ſis & oculis & occultis. Neque tibi adiungas virum curatorem, Chriſtum habes amatorem, viros omnes reſpue. Quid proderit tibi venenum lethale intus alere? *fol. 57.*

1 Huic conſentaneum eſt, quod Clemens Alexandrinus ſcribit. Sũma, inquit, ergo eſt, vel iungi matrimonio, vel omnino extra matrimonium purum & mundum eſſe oportet. *libro ſecundo pædagog. cap. 3.* Ex quibus etiam efficitur, viros principes, qui non pietatis affectu, ſed vel familiæ vel bonorum conſeruandorum ſtudio ſeſe obligari ſinunt ad vitam cęlibem, maxime culpandos eſſe. Nam promiſſiones omnes, quibus quis à matrimonio vel non nubendo arcetur, legibus improbantur. Qualis eſt illa Admeti apud Euripidem, promittentis, ſe nullam aliam vxorem ducturum Et apud Ouidium.

Nec domina vlla meo ponet veſtigia lecto,
Solus ero, quoniam non licet eſſe tuum.

Ita libertis remittebatur iuſiurandum, qui promiſerant, ſe vxores nunquam ducturos, modo nuptias recte contrahere vellent. *l. adigere de iure patronatus.* Idque
2 quod vitam † cælibem minime probarint Romani. Et ita ſentit Lutherus his verbis. Hodie multos inuenies, qui vellent nullos ſibi liberos naſci. Atque hæc plus quam barbarica immanitas inter nobiles imprimis inuenitur, & principes qui ſæpe à coniugio ea ratione abſtinent, ne habeant poſteritatem. Longe fœdius eſt, quod reperiuntur principes, qui ſe cogi ſinunt, ne ducant vxores, ne familia augeatur vltra modum. Profecto digni, quorum memoria deleatur de terra viuentium Quis n. hęc porcina porteta non execretur, ſed oſtendunt hæc quoque peccatum originis, alioqui generationem admiraremur, tanquam ſummum opus Dei, & maximum donum ornaremus meritis laudibus.

§. 77. SVMMARIA.

1 *Religionis diuerſitas num ſoluat ſponſalia.*
2 *Matrimonium inter duos infideles contractum an ſubſiſtat.*
3 *Matrimonium inter fidelem & infidelem.*
4 *Infidelis quis accipi hic debeat.*

5 Si

5 *Si tempore ſponſalium vterq; fuit fidelis, alter poſtea in hæreſin incidat.*
6 *Si tempore ſponſalium vterq; fidelis fuit & poſtea alter in epicureiſmum prolabatur.*
7 *Si tempore ſponſalium vterque infidelis ſit, alter paulo poſt fidem Chriſtianam amplexus fuit.*
8 *Matrimonium ſi contractum ſit inter infidelem & fidelem.*
9 *Auctoris opinio.*
10 *Fidelis ſi infidelem deſerat.*
11 *Forma ſententiæ.*

INter cauſſas † quibus ſponſalia diſſoluuntur etiam referunt religionis diuerſitatem, de qua & nobis dicendum eſt. Multis autem modis in controuerſiam venire poteſt, vtrum proter religionem ſint reſcindenda ſponſalia.

Primo ſi ſponſalia † inter duos infideles ſint contracta, & hic dubium non eſt, quin rata ſint ſponſalia. Nam etſi religione Chriſtianá imbuti non ſint, tamen illis diſcrimen honeſtorum & turpium natura inſitum eſt, vt matrimonium, hoc eſt, vnius cum fœmina coniunctione, à concubitu promiſcuo diſcernere poſſint. Itaque ethnici de coniugio reuerenter ſentiunt, idque laudibus euehunt. Imo leges ethnicorum de coniugio quæ in libris iuris ciuilis continentur, æquiores ſunt & ſanctiores, quam pontificum hac de re conſtitutiones plærçque, idque nos ſupra multis in locis collatione legum facta planum fecimus. Deinde & matrimonium iuris eſt naturæ, quod natura omnia animalia docuit. Itaque dubium non eſt, quin vera etiam matrimonia inter ethnicos fuerint, & indiſſolubilia. Nam vt teſtantur hiſtoriæ, quingentis annis nulla apud Romanos fuerunt diuortia. Primum autem diuortium Caius Carbilius cum vxore fecit, quod diceret liberorum procreandorum cauſſa ſe vxorem ducere. Quanta autem ſeueritate in adulteros animaduerterint, notius eſt quam vt demonſtratione egeat. Poſtremo cum ſolus conſenſus nuptias conſtituat, ſequitur & infideles de nuptiis contrahendis conſentientes, recte nuptias inire. 2

Secundo ſi ſponſalia ſint contracta inter infidelem & fidelem qui ante nuptias in hæreſin prolabatur. Et hic idem dicendum eſt, nimirum rata eſſe ſponſalia. Nam ſi inter duos infideles, ſponſalia & nuptiæ recte contrahuntur, ſequitur & ob alterius lapſum & infidelitatem ea dirimenda non eſſe. Gloſſ. *in cap. non oportet 28 quæſt. 1.* Idem probat D. Thomas *in 4. diſtinctione 39. quæſt. 1. articul. 1.* & textus *in cap: decreuit, de hæreticis in 6.* & Didicaus *2. parte capite ſexto numero 4.* Infidelem autem † hoc loco accipi velim eum, qui de plæriſque articulis fidei Chriſtianæ non recte ſentit, & tamen fundamentum prorſus non abnegauit. 3 4

Tertio. Si tempore † ſponſalium vterque fuerit fidelis, alter poſtea in hæreſin incidat, & nouum genus doctrinæ profiteatur, vt Harmenopuli verbis vtar, *libro quarto, T. 1.* Quod ego de eo intelligo, qui fundamenta doctrinæ Chriſtianæ & articulos fidei retinet, & Eccleſiæ membrum ſe profitetur, 5

ſed.

ſed tamen in quibuſdam à vera Eccleſia diſſidet, quales noſtra ætate plurimos videmus qui de ſacramentis, libero arbitrio, de prædeſtinatione, &c. digladiuntur, & omnia ſuis diſputationibus inuoluunt, vt quid ſequẽdum, fugiendum ſit, vix cõſtare poſſit. Huc refero & Anabaptiſtas, qui & ipſi Chriſtianos ſe profitentur, & ſunt, etiamſi in multis de religione parum rectè ſentiant. Et quamuis Harmenopulus etiam ob hanc cauſſam ſponſalia diſſoluenda exiſtimat, ego tamen aliter ſtatuo, idq; authoritate diui Apoſtoli qui non vult, vt fidelis infidelem, h.e. qui fundamẽtum abnegat, relinquat, eo ipſo innuens, multo minus eum qui religionis fundamentum retinet, & ſeſe Chriſtianum profitetur, deſerendum eſſe. *1. ad Corinth. 7.* Nam & ſemper in Eccleſia fuerunt certamina de rebus maximis, & hodie maxime feruent, quæ tamen eius momenti non ſunt, vt propterea coniugem deſerere liceat, quæ propter ſolum adulterium repudiari poteſt. Et ita Eraſmus ſentit, vt vir ferat vxorem, vxor virum, ſi forte alter per alterum corrigatur, inter quos non omnino conuenit de dogmatibus, de quibus hodie feruet per vniuerſum orbem diſceptatio. Refert Procopius de Amalarico Gotho hiſtoriam, quæ huc ſpectat. Amalaricus Gothus, quum vxorem duxiſſet rectè de religione ſentientem, & ipſe Arrianæ hæreſi deditus eſſet, non ſinebat illã legitimis & veris ritibus vti, nec pro patriæ & optima ſua cõſuetudine Deum ſibi propitiando colere. Vnde cum integerrima fœmina in viri mores concedere nollet, & contemptui haberi apud hunc cœpta, atque adeo vt de cætero ferendus nõ videretur: Illa Theodeberto fratri vt ſeſe habuiſſent enunciauit omnia, cui Amalaricus alioqui erat infenſior. Qua de cauſſa Germaniæ gentes, Wiſegotiq; inimicitias inter ſeſe contraxere, vtrinq; ac diuturno bello inter hos decertatum. Sed victus demum Amalaricus, cum magna ſuorum iactura occubuit. Theodebertus vero ſuis cum rebus omnibus ſorore redempta, & Galliæ partem, quantamcunque ſortiti fuerant Viſigothi, recepit. *Procopius libro 1.*

6 Quarto ſi vterq; † tempore ſpõſalium fidelis fuerit, & poſtea alter in atheiſmum Epicureiſmum vel manifeſtam impietatem prolabatur, vel etiam Turcicam vel Iudaicam religionem amplectatur, hoc eſt, totum Chriſtum cum ſacris literis & Apoſtolorum ſymbolo abneget, & apoſtata factus ſit? Et ne hic quidẽ ſponſalia aut matrimonium diſſolui exiſtimauerim, niſi tanta eius ſit impietas, vt in eum magiſtratus animaduertat, nam ii qui circumcidi apud Turcas ſe patiuntur, vel Chriſtiani, quod fide abnegata Iudæi fiunt, capite plecti ſolent, vbi id conſtiterit, quod vbi ſit de matrimonio omnis quæſtio ſublata eſt.

7 Quinto, † ſi cum vterq; initio ſponſalium vel matrimonii contracti infidelis eſſet, alter paulo poſt fidem Chriſtianam amplexus ſit, & ne hic quidem ſpõſalia vel matrimonium diſſolui poſſe putarim. Quamuis quidam exiſtimant, ſi Iudæus ſit maritus ab vxore Chriſtiana facta deſeri poſſe, idq; in Concilio Toletano conſtitutum, & in ius canonicum relatum eſt, *cap. Iudæi 28. quæſt. 1.* Hac de cauſſa, quod Iudæi in veteris teſtamenti libris exercitati facile coniuges ſeducere

uere poſſint. Id tamen probare non poſſum, cum id pugnet cum Apoſtoli verbis, cuius plus apud me auctoritas valet, quam Pontificum hac de re conſtitutiones. Et hac de re memorabile exſtat exemplum apud Paulum Diaconum. Temporibus Heracliani Imperatoris, vxor Regis Perſarum Cęſarea Conſtantinopolim cum exiguo famulitio proficiſcitur vt ſacris Chriſtianorum per Baptiſmum initiaretur, ab Imperatore humaniter excepta, & paulo poſt bapizata fuit. Rex Perſarum infidelis, vbi id compeiiſſet, miſit qui vxorem repeterent, eaque de re Imperatorem qui ignoraret eam Reginam eſſe, ſeſe excuſare, quod diceret fœminam Perſicam priuatam aduentaſſe, & baptizatam eſſe, eiuſque videndæ copiam legatis petentibus fecit. Legati Reginæ mandata Regis expoſuerunt, & vt demum ad maritum rediret, obſecrarunt, Regina ſe id facturam negauit, & vt Regi renunciarent iuſſit, ſe ad eum redire nolle, niſi & ipſe fidem Chriſtianam amplexus eſſet. Rex Perſarum ea re motus, ad Chriſtianam religionem animum adiecit, & vna cum 60000. Conſtantinopolim profectus & baptizatus fuit. Etſi autem illa negauit ſe rediturum ad maritum, tamen rem ſeriam nō egiſſe veriſimile eſt ſed, vt hac ratione Regem ad fidem Chriſtianam conuerteret. Ideoque hæc techna prædicanda eſt, qua illa maritum lucri fecit. Interim tamen maritum deſerere non potuiſſe, verba Pauli Apoſtoli oſtendunt 1. *Corinth*. 7.

Sexto, ſi matrimonium † inter infidelem & fidelem, qui religionem Chriſtianam ex profeſſo oppugnet, contractum ſit: Veluti ſi Chriſtianus Iudæam vel Turcicam mulierem ducat, aut e contra, an hoc religionis ſtatu matrimonium diſſoluendum ſit? Et minime diſſoluendum exiſtimauerim, ſiquidem coniuncti ſint matrimonio. 8

Sed quid ſi ſponſalia tantum inita ſint, & alteruter recedere cupiat a pactis conuentis, an audienda ſit? Et audiendam exiſtimauerim, ſin autem coniungi cupiant, & matrimonium conſummare, ferendos eſſe. Et cur ſic ſentiam, mouent me Apoſtoli verba, qui coniugem infidelem deſerendam non eſſe, diſertis verbis ſcribit, niſi infidelis ipſe conſuetudinem & conſortium refugiat, & conuictum recuſet, *1. Corinth*. 7. Si quis frater habet vxorem infidelem, & hæc aſſentitur, & habitet cum illo, ne dimittat eam, quod ſi infidelis diſcedit, diſcedat, non enim ſeruituti ſubiectus eſt frater, vel ſoror in huiuſmodi, ſed in pace vocauit nos Deos. Ego dico, non Dominus: Quaſi dicat, expreſſum ea de re non exſtare pręceptum, ſe tamen vt Apoſtolum Spiritu Sancto prędıtum hoc dicere, & præcipere, cuius apud me plus valet auctoritas, quā Pontificum hac de re conſtitutiones, quæ tamen bono conſilio ſancitæ eſſe videntur. Et tantum abeſt, vt matrimonium illud impium eſſe videatur, vt Paulus diſertis verbis aſſirmet, maritum etiam incredulum per vxorem fidelem ſanctificari, & vxorem incredulam per maritum. Eodem ſpectant & illa verba eodem capite: Qui namque ſcis mulier an virum ſit ſeruatura? aut qui ſcis vir an vxorem ſis ſeruaturus? Cognouit illud Petri 1. *Epiſt*. 3. Vxores ſubditæ ſint propriis

viris, vt etiamſi non credant verbo, per vxorum conuerſationem abſque ſermone lucrifiant. Scribit Eraſmus ſe nouiſſe aliquot viros, qui ingenue profeſſi ſint, ſe ſalutem animarum ſuarum debere coniugibus. Et legimus multos viros Chriſtianos a fœminis ad pietatem conuerſos eſſe vt a Domitia Flauius Clemens, qui fuit vnus ex Domitiani propinquis. Item Clodouęus Rex Franciæ a Clotilde, Hermogillus Gothorum Rex a Iugulde, & prætereà multi alii; quorum meminerunt hiſtoriæ.

Huc accedit quod euangelium non abolet leges naturæ, neque politias; ſed eis nos vti ſinit vt aliis rebus. Coniugium autem iuris naturæ eſſe interpretes vno ore ſtatuunt, & quod omnibus gentibus inter ſe commune fuit, ideoque vt aliis rebus externis vtimur, ita & coniugio, neque enim vetitum eſt cum Iudæo Turca, ethnico, cibum ſumere, colloqui, contrahere, tranſigere, ideoque nec matrimonium vetitum eſt, vt recte Lutherus diſputat.

Et ante legem Moiſis & ſub lege inter fideles & infideles fuiſſe connubiorum ius, ex eo colligitur, quod nulla lege prohibita reperiantur. Idque exempla teſtantur. Nam Moſes Madianitam duxit. *Exod. 1.* & Ioſeph Ægyptiacam. Heſter Aſſuero nupſit, *cap. 1. lib. Heſter.* Moſes deinde lege lata vetuit, ne cum Cananæis Iſraelitæ miſcerentur, quos Deus perdere decreuerat, niſi ſe ad meliorem frugem reciperent. *Exod. 24. Deut. 7.* Itaque recte fecit Eſdras, qui eiuſmodi coniugia etiam conſummata diſſoluit, quæ tamen ipſo iure nulla erant, vtpote contra Dei prohibitionem facta. *Eſdra. 9.*

Vnde ſequitur, illam prohibitionem generalem non fuiſſe, & per conſequens aliarum gentium connubia illis permiſſa fuiſſe. Nam exceptio firmat regulam in caſibus non exceptis, vt Iureconſulti loquuntur. Idque ex eo liquet, quod Iſraelitis captiuas ducere licuit, etiamſi infideles eſſent, vt omnes accipiunt verba quæ *Deut. 21.* exſtant: fortaſſis quod captiua, cum in Domini poteſtatem perueniſſet, facile ad religionem flecti poſſet.

Sed nec poſt Chriſtum natum euangelio promulgato vlla exſtat lex vel prohibitio, quæ fidelium cum infidele coniugium damnet ac vetet, niſi quod pontifices quædam ea de re ſanxerunt, vt videre licet *diſtinct. 28. quæſt. 1. cap. ex his cap.* itaque cap. caue Chriſtiane, quæ tamen prorſus damnandæ ſunt vt poſtea dicetur. Itaque recte *Scotus & Paludanus* prohibitionem illam iuris humani non diuini aut naturalis eſſe recte tradunt 4. *diſtinct. 39. quæſt. 1.* Et Auguſtinus *in lib. de fide.* Igneus interpres iuris prohibitionem matrimonii cum infideli eſſe contra Pauli Apoſtoli doctrinam ſcribit, *in l. fideicommiſſum num. 45. ad Syllanianum.*

Et veterum ſcripta teſtantur, in eccleſia ſemper liberum fuiſſe ethnicam ducere, aut de religione diſſentientem. Mater Auguſtini Monica ethnico nupta fuit, homini difficili & aſpero, in eiuſque coniugio perſeuerauit, qui tandem vxoris caſtitate aliiſque virtutibus & obſequiis motus, ad Chriſtianã religionem tranſiit. Temporibus Tertulliani viduam gentili nupſiſſe, idque ab

aliis

aliis retro factum eſſe,ſe recordari ſcribit idem Tertullianus. Idque de præcepto *Apoſt.lib.2.ad vxorem.*Sed & patrum noſtrorũ memoria Calo-Ioannes Imperator Trapezuntinus filiam Deſpinam Vſumcaſſaui Regi Perſarum nuptũ collocauit,ea tamen lege & conditione,vt vxori religionem Chriſtianam colere promitteret,quod ille recepit ſe facturum, & ſeruauit, vixeruntque multos inter ſe annos coniunctiſſime,& refert Iouius,Bizarus,& alii qui res Perſicas tractarunt.Interim tamen fateri cogimur eiuſmodi coniugia inter infidelem & fidelem plena eſſe periculi,ſcandali & magnas ſecum adferre incõmoditates,vt peſſime ſuis rebus conſulere videãtur,qui eiuſmodi nuptiis ſeſe implicari ſinunt.Nam verẽdum eſt ne maritus infidelis vxorem de religione recte ſentientem in ſuam ſententiam,& ſectam pertrahat,& ad idolatriam perducat.Qua de cauſſa & Moſes vetuit,ne Iſraelitæ cum Cananæis cõiugio iungerentur.Deinde veriſimile eſt,vix inter eos coalituram eſſe concordiam, qui de religione diſſentiunt,quod maritus vxorem in ſuam ſectam pertrahere, e contra mulier virum ad ſe pellicere conetur. Vnde recte Ambroſius *lib.1.de patriarcha Abraham.c.9.* Quomodo poteſt congruere charitas, ſi diſcrepet fides? & ideo caue Chriſtiane, gentili aut Iudæo filiam tuam tradere,caue, inquam, gentilem aut Iudæam,atque alienigenam,hoc eſt,hæreticam & omnem alienam a fide tua,vxorem accerſas tibi.Prima coniugii fides caſtitatis gratia eſt,ſi idola colas,quorũ prædicantur adulteria,ſi Chriſtum neget, qui præceptor & remunerator pudicitiæ, quomodo poteſt diligere pudicitiã? Si Chriſtiana ſit, non eſt ſatis niſi ambo initiati ſitis ſacramẽto Baptiſmatis;ſimul ad orationem vobis ſurgendum eſt,& coniunctis precibus obſeruãdus Deus.Hactenus *Ambroſius.*His adde quod eiuſmodi matrimonia nec in timore Dei contrahi poſſint.Neque.n. ſacerdos eis recte benedicere neque infidelis coniunx benedictionis particeps eſſe poteſt.Quibus de cauſſis recte pontifices qui legibus latis eiuſmodi coniugia vitanda eſſe ſuaſerunt,& pias & de religione recte ſentientes ducendas eſſe præceperunt.Et quamuis ſponſalia cum illis qui fundamentũ fidei retinent,contracta,tolerari poſſint, minime tamẽ toleranda videntur,quæ cũ Mahumetariis aut Iudæis,hoc eſt,perſonis ipſum fidei fundamentum abnegantibus contrahuntur.Et ita ſentit Eraſmus.Paulus,inquit,nõ permittit mulieri liberæ,iamq; Chriſtũ profeſſæ,nubere,niſi in Domino, hoc eſt,ſuæ religionis viro.Vnde miror hoc a quibuſdã horũ temporũ ſcriptoribus tradi,fas eſſe cum Iudæo,cum Ethnico iungere matrimoniũ. Iudæorũ autem connubia imprimis damnantur,quod in lectione veteris teſtamẽti exercitati, facile Chriſtianis imponere poſſint.Idq; tradit *gl.28.diſtinct.1.c.*17.28.*q.*1. Ideo Pontifex in concilio Vrbanenſi ſtatuit,vt ſiue Chriſtiana Iudæo, ſiue Iudæus Chriſtiano iungatur,a fideliũ cõmunione arceatur.Sed & magiſtratus recte in eum animaduertet,qui id fecerit.Interim tamẽ ratũ manebit matrimonium. Idque non recte ſtatuit concilium Toletanum IIII. *Canon.26.* vt Iudæi cum Chriſtiana matrimonium diſſoluatur, niſi velit Chriſtianus fieri, prius

Digitized by Google

tamen monendos eſſe,quod fidelis non poſſit in eius permanere coniunctio-
ne,quę Iudaicam ſectam colat.Sed nemo non videt canonem illum expreſſe
repugnare Apoſtoli verbis,qui fidelem minime deſerendum cenſet.Sed vt vt
ſit Hebræi ſane adeo abhorrent a nuptiis [*ndrib:*] hoc eſt, alienigenarum qui
fidem Iudaicam non amplectuntur,vt eam coniunctionem cum aligenigena
Sodamia & adulterio grauiorem & turpiorem dicant eſſe, vt Abenezira tra-
9 dit in Decalogum.Itaque ſic † ſtatuo,magiſtratum leges ferre poſſe, & prohi-
bere ſub pœna capitis,ne eiuſmodi matrimonia coeant,vel ſi nullæ leges ſint,
initio ſponſalium intercedere poſſe,ne ſpōſalia aut matrimonium inter Chri-
ſtianam & Mahumetanum vel Iudæum contrahantur,ne quis iugum ducere
cogatur cum infidelibus.Id tamen hac cum exceptione accipiendum eſt, niſi
infidelis Iudæus promittat ſe Chriſtianam religionem amplecti velle, idque
non obſcure præ ſe ferat.Nam tum ſpes eſt fore,vt fidelis infidelem ad religio-
nem Chriſtianam conuertat,quemadmodum Cęſaream Reginam Perſarum
feciſſe ſupra tradidimus.Idque ea de cauſſa ſtatutum eſt,ne alter alterius con-
tagio inficiatur.Eoque ſpectant verba Apoſtoli ſupra enumerata, *qui namque
ſcis mulier, an maritum ſis ſeruatura.* Quaſi dicat,maximis periculis ſeſe obiice-
re,qui eiuſmodi coniugia ineunt,ſed tamen bene ſperare & operam dare de-
bere,vt infidelem lucri faciant. Deinde quod & magiſtratus conſtante matri-
monio prohibere poſſit,ne maritus vxorem vel verberibus vel minis ad ſuam
religionem cogat.Quid enim ſi vxorem maritus(quod Plinius in explorandis
Chriſtianis ſe feciſſe ſcribit *lib. 5. Epiſtol.*)iubeat ſe præeunte Deos appellare,i-
magini Imperatoris & ſimulachris numinū thure & vino ſupplicare, & Chri-
ſto maledicere:Vel vt Auguſtinus loquitur,ſimulachrum faciat maritus, idq;
vxorem colere iubeat:hoc caſu iuſtam de viro quærendi cauſſam habebit, &
eam rem ad magiſtratum referendi,cuius eſt intercedere & prohibere, ne vis
mulieri fiat.Interim tamen recedere non poſſe coniugem exiſtimauerim,quā-
uis ita *Auguſtinus* ſentiat 85.*q.*1.*c. non ſolum.* Et ita ſtatuit concilium Laodiceum
*cap.*31.his verbis.Quoniam non oportet cum hęreticis commiſcere connubia,
& filios vel filias dare,ſed potius accipere, ſi tamen profiteantur Chriſtianos
ſe futuros & catholicos. Et *cap.*10.idem ſtatuit concilium Chalcidonenſe *act.*
*15.c.*14.his verbis,ſed neque copulari debet nuptura hæretico, Iudæo aut pa-
gano,niſi forte promittat, ad orthodoxam fidem ſe orthodoxæ perſonæ fi-
dem transferre.Altera exceptio hæc eſt,ſi ea conditione ſponſalia ineantur,vt
fideli liceat religionem Chriſtianam colere, idque infidelis ſpondeat, & pro-
mittat,ſe fideli ad eam rem impedimento non fore, ſe religionis Chriſtianæ
exercitium liberum illi permittere velle,quale fuit pactum inter Regem Per-
ſarum Vſumcaſſauem & Deſpinam Imperatoris Trapezuntii filiam,& hac ra-
tione huic malo occurretur,ne viri a mulieribus,& e contra mulieres a mari-
tis ad idolatriam pertrahantur. Sin vero ſine his cautionibus, magiſtratu in-
conſulto & ignorante,ſponſalia contracta ſint inter fidelem & infidelem, id

eſt.

eſt Chriſtianam & Turcam, ſponſalia dirimenda minime exiſtimauerim, etiamſi non recte & bona conſcientia conſtituta ſint, ſed tamen pœna vindicanda eſſe, ne impune eiuſmodi quid tentaſſe videantur. Ideoq; illi, qui tale quid fecerint, a magiſtratu mulctandi, & pœna quoque Eccleſiaſtica coercendi erunt, vt qui grauiter peccarint, quod cum hoſtibus religionis & apoſtatis contraxerint, eoque ipſo ſatis oſtenderunt magis ſibi placere homines infideles & atheos quam Chriſtianos. Itaque & leges ciuiles capitali ſupplicio afficiendos ſtatuunt, qui tale quid in ſe admiſerint, hoc eſt, cum Mahumetanis vel Iudæis apertis matrimonium contraxerint. Quod etſi duriuſculum videtur, tamẽ ita lex ſcripta eſt, *l. ne quis Chriſtian. C. de Iudæis. & ibi D. D. ex C. Theodoſiano lib. 3. t. 14.* Eadem pœna ſtatuitur in matrimonio cum gentili vel ethnico contracto, & in Hiſpania idem ſtatuit lex Regia 4. *fori t. 11.* Et Didacus *2. par. cap. 6.* §. 11. Summa ergo horum eſt, ſponſalia vel matrimonium inter infideles vel vnam infidelem & fidelem contractum dirimendum non eſſe, niſi infidelis ſine culpa fidelis conſuetudinem & conſortium, quam cohabitationem vocant, refugiat & diſcedat. Nam tunc bona conſcientia dimittitur vxor, 28. *q. 1.* Et ſi propter deſertionem matrimonium diſſoluitur conſummatum, multo magis ſponſalia diſſolui ſtatuendum eſt. Atque hæc ſacræ ſcripturæ & verbis Apoſtoli conſentanea ſunt. Et ita Synodi veteres ſtatuerũt. Laodicena *c. 10. & 31.* Chalcedonenſis *14. c.* Carthaginenſis 24. vt ſupra oſtenſum eſt. Et Synodus Tridentina poſtrema: ſi quis dixerit propter hæreſin diſſolui matrimonium anathema ſit. Synodus autem Conſtantinopolitana ſexta contra ſtatuit, nimirum inter hæreticum & orthodoxum nullum eſſe matrimonium, & fidelem ab infideli diſcedere poſſe, ſi cum eo cohabitare nolit. Sed id prorſus cum Apoſtoli verbis pugnat. Interim tamen & inter patres plerique reperiuntur, qui contra ſentiunt, vt videre licet 18. *q. 1.* qui coniugium cum infidelibus prorſus damnant, & dirimendum cenſent, his rationibus moti, quod ἀπιστεία ſeu infidelitas ſit ſtuprum vel fornicatio ſpiritualis, vt Tertullianus loquitur *lib. 2. ad vxorem.* Fideles gentilium matrimonia ſubeuntes, ſtupri reos eſſe conſtat, & ab omni communione fraternitatis arcẽdos, ex literis Apoſtoli dicentis, cum eiuſmodi nec cibum ſumendum. Et Auguſtinus *cap. Idolatria 27. q. 1.* Crimen illud adulterio grauius eſſe ſtatuit, ideoque matrimonium dirimere, *ex libro de fide & operibus c. 18.* Cyprianus *de lapſis* Ambroſius *li. 9. Epiſt. 70.*

Sed his reſpondere facile eſt, etſi crimen omnium maximum ſit impietas vel ἀπιστεία, tamen ſi ad matrimonium conferatur, adulterio maius non eſſe, quod adulterium coniugio maxime repugnet & aduerſetur. Idque ex eo liquet, quod ex Chriſti ſententia ſolum matrimonium dirimat adulterium. Itaque non recte inter ſe conferuntur impietas, hoc eſt, ſpiritualis fornicatio & adulterium, quod ad ſponſalium vel matrimonii diſſolutionem attinet. Nam & infidelis maritus eſſe poteſt, vt Apoſtolus teſtatur, 1. *Corinth.* 7. Adulter autem & maritus nemo ſimul eſſe poteſt, cum adulterio abrumpatur matrimo-

monii vinculum. Itaque mirum non eſt, ſi eoſdem non habeant effectus in cauſſa coniugii, adulterium & ſpiritualis fornicatio, habet quidem idolatria ſpeciem quandam fornicationis κατὰ τι, non ἁπλῶς. Ideoque argumentum vel ſimilitudo a fornicatione carnali ad ſpiritualem non ſemper locum habet. Tertullianus videns Apoſtoli verba *1. Corinth. 7.* ſibi obſtare, illa accipiēda eſſe dicit de iis, qui infideles inuenti ſunt, antequam ad Chriſtum conuerſi eſſent, hoc eſt, de primo caſu a nobis propoſito. Si quis, inquit, fidelis vxorem habet infidelem, non dicit, vxorem ducit infidelem. Oſtendit iam, in matrimonio agentem mulieris infidelis, mox Dei gratia conuerſum cum vxore manere debere. Quod ſi de fideli ante matrimonium pronunciaſſet abſolute permiſerat ſanctis vulgo nubere. Sed & hic reſpondeo, ſi matrimonium cum infideli conceſſum eſt, ſequitur & ſponſalia conceſſa eſſe. Nam qui vult conſequens, vult & antecedens. Deinde ſi vir infidelis ſanctificatur per mulierem fidelem, nemo non videt id intelligendum eſſe, ſiue quis infidelem duxerit, ſiue in matrimonio infidelis inuentus, ad Deum conuerſus ſit. Poſtremo bene ſperare debemus de infideli lucrifaciendo, id tam de eo qui acceptus eſt, quā de eo qui accipi debet, intelligendum eſſe nemo non videt, adhibitis tamen illis cautionibus, quas ſupra adiecimus. 4. Apoſtoli verba in genere loquuntur de eo qui coniugem infidelem habet, ideoque reſtringenda non ſunt ad illos, qui iā in matrimonio viuunt. Auguſtin. ſentit, licere quidem fideli relinquere infidelem, ſed nō expedire, ne occaſionem lucrandi infideles negligere videatur fidelis, ideoque ea libertate vti debere. Vt itaque fratres in Chriſto acquirantur, vetat Apoſtolus fideles recedere ab infidelibus, *27. q. 1. c. iam nunc.* Multa enim ſunt facienda, non iubente lege, ſed libera charitate, quæ ſententia æquior eſt.

10 Sed quid ſi fidelem † infidelis deſerat, & eius conſuetudinem refugiat, an fidelis aliam ducere poſſit? Et quamuis hæc quæſtio huc non pertinet, tamen leuiter attingēda eſt. Ambroſ. *1. Cor. 7.* expreſſe tradit, fidelem ſi ab infideli deſeratur, alii nubere poſſe, neq; in eo peccare. Idq; ego verū exiſtimauerim, ſiue vterq; tempore ſponſaliū infidelis fuerit, ſiue alter fidelis, ſiue alter infidelis, ſiue cum infideles eſſent, alter in hæreſin prolapſus ſit, & fidelem deſeruerit. Nam ſemper fidelis deſertione infidelis a ſeruitute ſeu obligatione matrimonii abſoluitur. Idq; oſtendunt expreſſe verba Pauli, quod ſi infidelis diſcedit, diſcedat, non eſt ſeruituti ſubiectus frater aut ſoror in huiuſmodi. cap. ſimili modo 28. *q. 1.* Seruitutem appellat obligationem matrimonii, quæ ſeruitutis quandam habet ſpeciem, vt initio huius libri explicauimus, quamuis contra ſentiat Gratianus, & fidelem deſertum ab eo qui apoſtata factus eſt non liberari vinculo exiſtimat, vt aliam ducere poſſit. Ergo vt rem in pauca cōferamus, matrimonia inter vtrumque fidelem contracta, rata eſſe dicimus. 2. Sponſalia itidem inter fidelem & hæreticum, qui pietatis fundamentum retinet. 3. Spōſalia & matrimonium firmum eſſe inter fidelem vtrunque contractū, etiamſi alter

Digitized by Google

alter poſtea conſtante matrimonio apoſtata factus ſit. 4. Si cum ex duobus infidelibus tempore ſponſalium alter conſtante matrimonio Chriſtianam religionem amplexus ſit, matrimoniũ itidem ratum eſſe & firmum. 5. Matrimonium inter Turcam & Chriſtianam contractum næuo non carere, ſed tamen diſſolui non debere, interim legibus latis prohibenda & vindicanda eſſe eiuſmodi coniugia. Hæc autem matrimonia vno tantum caſu diſſolui poſſe, ſcilicet propter deſertionem infidelis, qua fidelis a ſpõſalium vel matrimonii obligatione liberatur. Sententia ita formari ſolet.

HAbt jhr mit Jungfraw N. mit Vorwiſſen jhres Bruders einer Ehe halben 11
Handlung gepflegen/vnd es hat die Jungfraw jhr Vollwort vnd Willen in der Sachen auff jhren Bruder gäntzlich geſtellet: Da nun ewerm Bericht nach/der Bruder mit euch in ewer Vatterland gereyſet/vnd euch daſelbſt/ nach gethaner Erkündigung ewres Standes vnnd Vermögens in beyſeyn erlicher Leute ſein Schweſter verlobet vnd zugeſaget/ vnd die Jungfraw hat jhr folgendes/als jhr widerumb kommen/ſolches neben jhren Vormündẽ gefallen laſſen. So mag ſolch Ehegelübdt der Vrſach halben/ daß in Böhmen deß Orts eine andere Religion dann in dieſen Landen gehalten werden/ Sondern Jungfraw N. iſt ſolch Verlöbnuß mit Chriſtlichem Kirchgang vnd Ehelichem Beylager zuvollnziehen ſchuldig/ von Rechts wegen.

§. 78. SVMMARIVM.

Sponſalia propter ſtatus mutationem diſſoluuntur.

ALiam præterea adfert Harmenopulus ex conſtitutione Leonis cauſſam, qua ſponſalia diſſoluuntur, nimirum propter fortunæ ac ſtatus immutationem, hoc eſt, capitis maximam diminutionem, quæ nihil aliud eſt, quam prioris ſtatus immutatio, *l. 1. de capitis diminutione*, quod accidit his, qui propter admiſſa crimina ciuitatem & libertatem amittunt, & ſerui pœnæ efficiuntur. Itaque ſi quis crimen aliquod capitale aut flagitium in ſe admittat, & poſt cõtracta ſponſalia infamiam incurrat, ſponſam audiendam exiſtimauerim, quæ ſponſo nubere recuſat, & ſponſalia pacta diſſolui cupit, modo id ante nuptias conſummatas petatur, veluti ſi quis latrocinium, adulterium, homicidium, falſum, furtum, & aliud id genus crimen committat, & ignominioſus vel infamis fiat. Idque æquiſſimum eſſe videtur. Nam ſponſa matrimonium promiſit viro honeſto & integrę exiſtimationis, & ea mente & intentione fidem dedit, quod viro honeſto nubere vellet, eius autem ſtatus & conditio iam immutata eſt. Nam qui integræ erat exiſtimationis & famæ, labem ſibi aſperſit, & flagitioſus, infamis & deteſtabilis factus eſt, hoc eſt, ciuiliter mortuus eſſe videtur. Quare neque mulier cogi debet, vt ei nubat, qui ſupplicium vel laqueum meritus ſit ob perpetratum ſcelus. Et ita ſentit Eraſmus: Si crimen, inquit, ſit enorme, aut lex ciuilis capitis pœna liberat alterum

coniu-

confugum, aut is liberetur in totum a matrimonio, qui vacat crimine: & pro mortuo habeatur, qui mortem meruit niſi recuſet etiam innoxius a noxia diſtrahi. Et hanc ſententiam noſtram confirmauit Rex Fridericus II. conſtitutione edita An. 1582. ſententia fol. 51.

§. 79. SVMMARIA.

1 *Sponſalia propter homicidium commiſſum dirimuntur.*
2 *Homicidas deteſtabiles & hominum conſortio indignos exiſtimauit antiquitas.*
3 *Extenſio concluſionis poſitæ.*
4 Schelm *verbi Etymologia.*

1 ET vt de homicidio † primum agamus, cum hoc delictum omnium ſit maximum, puellam audiendam exiſtimauerim, quæ a ſpōſo poſt cædem perpetratam ſeſe liberari cupit, ſiquidem illa affirmet & profiteatur, ſeſe toto pectore ab illo abhorrere. Rationes autem cur ſic ſentiam hæ ſunt, quod lege lata per Moſen, homicidas e medio tolli Deus præceperit, ne terra polluatur. *Num.* 35. Ne recipiatis pretium redemptionis pro vita homicidæ, qui ad mortem condemnatus eſt, ſed omnino interfici debet, ne faciatis vt terra in qua habitatis fallat, ſanguis enim eius facit, vt terra fallat, nec poteſt terra a ſanguine qui effuſus eſt expiari, niſi per ſanguinem illius qui ſanguinem fudit. Ne igitur contaminetis terram in qua habitatis. Addunt Thalmudiſtæ, etiamſi omnia totius orbis bona daret, tamen iudices iis flecti non debere, *præcepto 161.* idque repetitur pręcepto 202. Non miſerearis eius qui ſanguinem innocētem effudit. Et *Exod.* 21. ſi aliquis volēs & callide machinetur proximo ſuo necem, ab altari illum rapies, vt interficiatur. *Et Leuit.* 24. & in aliis locis inculcata, ne iudices eam obliuioni tradant, quod delictum omnium ſit maximum. Idque eleganter explicat Philo Iudæus. Qui inquit hominem occidit, homicida vocatur, ſed reuera ſacrilegus eſt, & quidem inſignis, quippe qui ſacrilegium maximum perpetrauit, ſublato e mundo re precioſiſſima ſacratiſſimaque, quando nil Deo tam eſt ſimile, quam hoc ſigillum pulcherrimum, expreſſum a matrice pulcherrima, ad exemplar ideæ rationalis effectum. Ergo quilibet homicida confeſtim pro impio ſceleratoque habendus eſt, ob facinus perpetratum impium atquę nefarium, & debet e mundo tolli vt maleficus, meritus enim plures mortes, exoluit ſe vnica. Nec iniquum videri debet, ſi quod prior ipſe fecit, idem & ipſe patiatur, &c. Hactenus Philo. Imo & Deus ipſe ad pœnam trahit homicidas mirabili & imperueſtigabili ratione, ſcilicet vt ex corporibus interfectorum ſanguis erumpat & emanet, vbi ad ea homicida propius acceſſerit, ſi modo is, qui occidit cominus vulnus ipſum inflixerit, vt Ludouicus Bonauolus *lib. 2. muliebrium* tradit, & Philippus Melanchton *in Phyſicis loco de prouidentia* & Valeriolus *in obſeruationibus* adfert rationes Phyſicas: tandem ſubiicit, ſed magis (vt recte arbitrandum eſt) Dei iudicio id fieri cēſendum eſt. Plato *lib. 9. de leg.* ſcribit, animam occiſi homicidam perſequi. Verba Platonis

ſunt:

ſunt: Qui hominem liberum interfecerit, non ſponte, iiſdem purgationibus vtatur, quibus is qui ſeruum interemerit. Et priſcum myſterium non contemnat. Ferunt enim hominem vi interemptũ qui libere vixit, homicidæ proximo poſt tempore ſuccenſere. Cumque propter violentam mortem, terrore turbationeque plenus ſit occiſus, homicida omnibus viribus terrere atque turbare maxime, ſi viderit homicidam inter ſuas more ſolito viuere. Quare opus eſt vt homicida propter hominem interfectum anno integro exul a patria omnique regione procul vitam ducat, *lib. 9. de legib.* Idem ſentit Xenophon *li. 8. Cyropædias. 116.* Cyrum moriturum ita loquentem introducit: An necdum animaduertiſtis, quos terrores illorum animi qui vim & iniuriam paſſi ſunt, homicidis inuitiant? quos ſcelerum vindices nefariis immittant. Idque veriſſimum putauit Marſilius Ficinus *cap. 5. de immortalitate animarũ,* & Virgilius *li. 4. Æneid.* Lucretius & Plutarchus de anima Cleonices, quæ Pauſaniam a quo interfecta erat, vſque ad mortem non deſtitit perſequi & compellare hoc verſu:

Ito ad ſupplicium, dat maxima damna libido.

In vita Cimonis. Item in Cæſaris vita Plutarchus. Magnus tamen ille genius qui viuenti adfuit, mortui quoque cædem proſecutus eſt, auctores eius terra marique agens, & inueſtigãs eo vſque, dum nemo eorum ſupereſſet, ſed quicunque in facinoris pactum vel facto vel conſilio veniſſent pœnas dediſſent, & iis quæ hominibus euenerint, maximam Caſſi caſus admirationem meretur. Is enim victus apud Philippos, eodem quo Cæſarem gladio ſeſe peremit, &c. Sed & aliæ gentes quæ ſapientiæ † laude claruerunt, vt Græci, homicidas deteſta- 2
biles, & hominum conſortio indignos exiſtimauerunt, quod non tantum terram, ſed & eos qui cum illis commercium haberent polluti putarent. Quo ſpectat illud veteris Philoſophi apud Stobæum. Multis, inquit, legibus ſancitum eſt, nõ eſſe purum eum qui cum homicida commercium haberet. Xenophon *in Hierone.* A multis lata lex eſt, qua ſancitur, vt ne is quidem purus habeatur, qui cum homicida verſetur. Τῷ μιαιφόνῳ μηδὲ τὸν συνόντα καθαρεύειν. Quo fit, vt per ſuas patrias quiſque ciuium tuto viuat. Et Simplicius *in Epicteto.* ἴσθι ὅτι ἐὰν ὁ ἑταῖρος ᾖ μεμολυσμένος, καὶ τὸν συντριβόμενον αὐτῷ μολύνεσθαι ἀνάγκη κἂν αὐτὸς ὢν τύχῃ καθαρός. Id eſt: Scito, inquit, quod ſi ſodalis pollutus fuerit, neceſſario pollui, etſi purus ipſe fuerit, nam polluitur quod purum eſt, impuro commiſtum. Æſchylus dicebat in omni negotio nullum eſſe praua ſocietate maius malũ, ἐν παντὶ πράγματι εἶναι ὁμιλίας κακῆς κάκιον οὐδέν. Qua de cauſſa nolebant veteres in vnum & eundem locum conuenire honeſtos viros & homicidas, & templis eos eiiciebant. Quo ſpectat oraculum Apollinis, quod apud Plutarchum extat, μουσάων θεράποντα κατέκτανες, ἔξιθι ναοῦ. Muſarem cultorum interemiſti, tẽplo exito. Vide plura ibi. Sed & apud Turcas homicidis fana ingredi non licet *fol. 18. de rebus Turcicis parte 1.* Apud Græcos ſacerdos ad ſacrificia acceſſurus hoc primum præfabatur, τίς τῇδε. Id eſt, quis hic? qui vero intererant ſacris, reſpon-

debant πολλοὶ ϰ̀ ἀγαθοὶ, quod eſt dicere, multi & boni: idque quod polluti homicidio, aut ſanguine infecti humano ſacris arcebantur, neue aras contingerent aut ſacrificio intereſſent lege vetabantur. Idque ex Platone colligitur *lib. 9. de legibus*. Si homicida cum immundus ſit, templa Deorum petere & ſacrificare audeat, & tempore ſtatuto non peregrinant interempti cognati, id ad iudices deferat, & de cæde accuſet, &c. & Xenophon *in Hierone*. Homicidas a ſacris arcent. Alexand. *lib. 4. cap. 7. genialium dierum*. Ita nec homicidas quiſquam tecto recipere voluit, Pauſan. *lib. 2*. Ante Apollonis fanum ædificium quoddam eſt, quod Oreſtis tabernaculum appellant. Prius enim quam materni ſanguinis maculam expiationibus Oreſtes elueret, de Trœzeniis nemo eum tecto recipere voluit. Sed in ea ipſa cella illum conſiſtere iuſſerunt, ibique qui ei luſtrationi præfuerunt, epulas ei præbuerunt, quantiſper rite expiatus eſt. Ad eum vero luſtrandum & alia februorum genera adhibita dicũt, & aquam ex Hippocrene. Dionyſius *lib. 8*. Matricida diceris, filiorum interfector, vxoris pernicies, patriç malus genius. Nec ad ſacra, nec ad epulas, nec ad domeſticum larem admittet te quiſquã iuſtus ac pius ac ne ipſis quidem carus eris, in quorum iſta facis gratiam. Verba ſunt Minutii ad Martium.

Sed nec auditoria vbi ius dicebatur ſubire homicidis fas erat, imo cauſſam dicere ſub dio cogebantur. Qua de cauſſa areopagitæ ſub dio iudicabãt, quod nollent iudices & homicidas, vel qui de cæde accuſarentur, ſub eodem tecto verſari. Idque tradit Sigonius *lib. 3. cap. 3*. Euripides.

Non ſinebant in conſpectum venire:
Neque in occurſum, ſi quis forte reus eſſet ſanguinis.

Idem ſtatuit Plato *lib. 9. de Republ.* de iis qui parentes pulſaſſent. Quiſque inquit, parentes pulſaſſe conuictus erit, perpetuo exulet, deinde a ſacris omnibus arceatur. Quod ſi non obtemperauerit, ſed ciuitatem & templa inique coinquinet, quicumque magiſtratus de ea re certior factus, & confeſtim id facinus non punierit, maximarum iniuriarum reus habendus eſt. Ita Tarquiniis expulſis Romæ Senatuſconſultum factum eſt, vt luſtraretur ciuitas, quod populus neceſſitate coactus eſſet ciuilis cædis auctor fieri: Quaſi nefas eſſet ſacris intereſſe, & participare victimis, niſi exemptos piaculo ſolemnibus luſtrationibus. Dionyſ. *Halicarn. lib. 5*. Imo qui ob homicidium ſupremo ſupplicio afficiendi erant nolas & tintinnabula geſtare cogebantur, ne quis inter eundum illorum contactu ſeſe piaculo obſtringeret. Zonaras *fol. 32. Tomo. 2*. quod a patribus acceptum eſſe veriſimile eſt. Nam & Deus ſignum reatus in Cain poſuit, quod iis qui illud aſpicerent metum & terrorem incuteret. Quale autem fuerit ſignum, non exprimit Moſes *cap. 4*. Interpretes ſentiunt, conſcientiæ terrore conſternatum fuiſſe Cainum, & toto corpore tremuiſſe. Idque ex Baſilio colligitur. Ebrioſus, inquit, maledictionem Cain ſponte ſibi attrahit, tremens & incerto motu nutans ac vagans in omni vita. *in homilia contra ebrioſos*. Suidas idem ſentit. Poſt condemnationem, inquit, Cain deterius vixit.

Nam

Digitized by Google

Nam obitus quidem vitæ malorum affert requiem, ſed in metu & dolore viuere infinitarum mortium ſenſum adfert. Tremens igitur & gemens Cain, quaſi a dæmone occupatus, in epilepſia vitam ſuam omnem exegit; ſigno eo a quodam accepto, ne interficeretur. Vltionem autem ſiue peccata Caini dicas ſeptem inuenies, ſiue quæ de eo Deus dixit, & ne ſic quidem aberrabis a ſententia. Nam in Caini facinoribus ineſt inuidia, ob Abelum ipſi prælatum 2. dolus cum fratrem ſecum abire in campum iuſſit. 3. Cædes additamétum malorum. 4. Fratris cædes, quod primus homicido malum vitæ exemplum reliquit 5. quod ipſe Cain patefecit, ſi me, inquit, eieceris e terra, & a vultu tuo occultatus fuero, grauiſſimum ſupplicium eſt, 6. ſeparatio a Deo, ſanis hominibus. 7. Quod pœna non occultatur, ſed ſigno manifeſto omnibus denuntiata eſt per tremorem & gemitum, omnis igitur, inquit, qui te nunc occidere auſus fuerit, malis te huius vitæ liberabit, tuumque ſupplicium tollet. Quare, inquit, poſuit Deus ſignum in Cain, ne quiſquam qui eum recepiſſet, occideret. Suidas. Quamuis veriſimilius ſit, fuiſſe ſignum aliquod viſibile, quod qui aſpicerent, ſcirent tales perſonas eſſe piacula, & a ſacris, foro ac conſortio humano arcẽdos eſſe, donec publica expiatione rurſus recepti eſſent, & vt a peccando & a patrandis cædibus deterrerentur. Scribit Suidas, moris fuiſſe apud veteres, ſi quem per inſidias occidiſſent, & cædem expiaturi eſſent, vt extrema cadaueris amputarent, & torquem ex illis particulis confectum de collo ſuſpenderent. Vnde patet, quantum crimen ſit homicidium & quam execrabiles apud veteres fuerint homicidæ, vt quorum omnes refugerint conſuetudinem, vt merito audienda ſit puella, quæ homicidæ nubere recuſat, vt quorum etiam congreſſum meretrices reſpuant. Apud Lucianum mulier meretrix a milite, qui ex militia ſanguinolentus domum rediiſſet, ſe toto pectore abhorrere profitetur. Nam cum eam miles ad concubitum ſollicitaret, & duplam mercedem offerret: illa reſpondet, non potero cum viro cædibus polluto cõcumbere. Homo deuotus & execrabilis es, & cruor ex capite illius barbari, quod in lancea fixum portabas, in te diſtillabat. Egone igitur vt talem virum amplectar? Abſit o Charites, neque enim iſte talis carnifice eſt melior. Et paulo poſt: audiens totum Leoniche, nauſeo atq; horreo, ipſas iſtas vmbras videre mihi videor. Ex quibus cõſtat, quã deteſtandũ apud veteres hoc delictũ fuerit. Ita & Ouidius mulierem increpat, quæ cũ homine ſanguinario conſueuerat.

Ecce recens diues pacto per vulnera cenſu,
Præfertur nobis, ſanguine factus eques.
Si neſcis caput hoc galeam portare ſolebat,
Enſe latus cinctum, quod tibi ſeruit erat.
Læua manus minime ferum male conuenit aurum
Scuta tulit dextram tange cruenta fuit.
Qua periit aliquis potes hanc contingere dextram.
Hac vbi mollicies pectoris illa tui eſt.

Cerne cicatrices veteris veſtigia pugnæ,
Quæſitum eſt illi corpore quicquid habet.
Forſitan & hominem quoties iugulauerit ipſe
Indicet: hoc feſſas tangis auara manus.
Lib. 3. amo. elegia. 7.

Expiabant autem homicidas veteres Ethnici hoc modo, vt is qui cædem perpetraſſet, & pollutus eſſet, bis ſeptem vicibus inundationibuſque veſtes ablueret aqua, & his piamentis ab inmunditia emaculari ſeſe arbitrabantur. Alexand. *lib.* 4. *cap.* 13. Exempla expiationis necis humanæ apud Herodotum *lib.* 1. exſtat, vbi meminit Crœſi nuptias filio ſuo facientis. Cum autem, inquit, filii nuptias Crœſus in manibus haberet, aduenit Sardeis quidam calamitate præditus, manibuſque impuris, natione Phryx. Hic cum ad Crœſi ædes acceſſiſſet, gentilique inſtituto rituque patrio poſtulaſſet, ſibi vt liceret expiamenti optati compotem eſſe, Crœſus eum expiauit. Eſt autem Lydis Græciſque ritus expiandi ſimilis. Poſtquam autem Crœſus legitima iuſtaque luſtrationis peregit, vndenam ille, & quis eſſet, per contari inſtitit. Et paulum infra. Gordii, inquit ille, filius ſum, cui Midas parens fuit. Adraſto mihi nomen eſt, qui quia imprudens germanum meum interemi, ad te acceſſi, ſum enim & a parente eiectus, & omnibus fortunis exutus. Hactenus Herodotus. His adſtipulatur Macrobius *lib.* 3. *cap.* 1. Saturnal. Violatum cum ſe noſſet Æneas, multa cæde pollutum, ait:

Tu genitor cape ſacra manu, patrioſque penates,
Me bello e tanto digreſſum & cæde recenti,
Attrectare nefas, donec me flumine viuo
Abluero. Vnde cõſtat diis ſacra facturũ corporis ablutione purgari. Apollonii autem interpres alium tradit expiandi ritum. Qui dolo cædem perpetraſſent, ſummas quaſdam interempti partes amputabant, & a collo ſuſpendebant. Deinde etiam hauſto interfecti ſanguine in os expuebant, idque Iaſonem poſtquam Abſyrtum occidiſſet, feciſſe ſcribit, ſed addit quod maxime notandum eſt. ἡ θεμὶς αὐτέντῃ δωλοκτασίας ἰλάσκεσθαι. Id eſt, modo fas ſit auctoribus, cædes dolo perpetratas expiare, quaſi dicat, fruſtra expiationes illas adhiberi. Quo ſpectat illud Ouidii *lib.* 2. *Faſtorum.*

Ah nimium faciles, qui triſtia crimina cædis
Fluminea tolli poſſe putatis aqua.

Idem narrat Suidas. Solent, inquit, in occiſorum capitibus abſtergere enſes, quaſi remouentes piaculum cædis, vel quod propter expiationes extrema interfecti amputabant, & de axilla eius ſuſpendebant, vt ſcilicet viribus deſtitueretur ad vlciſcendum homicidam. Vel quod ii qui bellum ciuile geſſerãt, interemptos mutilabant, ab omni parte corporis aliquid reſecantes, ne quo deinceps incommodo ab iis afficerentur, & extrema illa inter ſeſe connexa de ſemetipſis ſuſpendebant, his ſe viris illis eripere conãtes, ne quid in poſterum

mali

Digitized by Google

mali ab illis paterentur; citat verſus Sophoclis. Huius autem ablutionis, quæ aqua fiebat, morem ex veteri teſtamento permanaſſe dubium non eſt. Nam & Deus ipſe præcepit, vt ſi homo interfectus eſſet, & auctor cædis ignoraretur, iudices qui in loco propinquiore eſſent vitulo cæſo manus ablucrent *Deut.* 21. Et vallis illa inculta relinquebatur, hoc eſt, nec arabatur, nec ſementum recipiebat. *Præcepto negatiuo 166. & ibi Riccius.* Ita & qui mortuos ſaltem tetigiſſent, aut domum vbi cadauer iaceret ingreſſi eſſent, immundi erant & polluebant tabernaculum domini, niſi aſperſi eſſent, & ea de cauſſa morte pœnas luebant; quanto magis illi, qui morti cauſſam præbuiſſent, & occidiſſent. Vide Ricc. *fol. 152. l. Leuit. 21.* Suidas. Mos fuit elato cadauere, defuncti propinquos luſtrationis ergo lauari. Ad quem morem etiam haud dubie Pilatus reſpexit, cum manus ablueret.

Ex his efficitur, puellam quæ nuptias homicidæ ſibi deſponſi refugit, & ſponſalia dirimi cupit, diſſentiendi cauſſam grauiſſimã habere, eique iudicem æquiorẽ eſſe debere, ſi toto pectore ſe ab eo abhorrere, & nullo pacto adduci poſſe ſancte affirmet, vt in eius complexum veniat, quod nos aliquoties acci-diſſe ſcimus. Quod tamen ego de illo homicida vel ſicario accipiẽdum exiſtimauerim, qui dolo cædem perpetrauit, vel inſidias, coniurationes fraudulentas molitiones feciſſe, & voluntate ſua cædem patraſſe conuictus fuerit, ſecus ſi caſu cædes commiſſã ſit, vt ſi per imprudentiam quis aliquẽ occidiſſet, ferro e capulo elapſo, vt Moſes. *Deuter. 19.* ſtatuit, vel, vt Simplicius *in Epictetum*, qui coniecto in latrones iaculo amicum occidit, vel qui iure meritoque aliquem occidit, vt qui Tyrannum vel alterum interemit: Sigonius *de Republica Athenienſium*: vel vim inferentem occidiſſet, cum moderamine tamen inculpatæ tutelæ. Qua de re late Doctores, *in l. vi vim. de iuſtitia & iure.* Quæ de homicidio dixímus, eadem † de omnibus aliis criminibus grauioribus & capitalibus qui- 3
bus infamia irrogatur, accipi volumus, qualia ſunt crimen læſæ Maieſtatis, veneficium, adulterium, falſum, plagium & furtum. Nam & fur infamis eſt, *l. non poteſt de furtis l. conſenſu Cod. de repudiis.* Idque expreſſe de furto ſtatuit Rex Fridericus. Apud veteres Romanos ſcuti amiſſio Tacitus *lib. de moribus. Germanorum*: Scutum reliquiſſe præcipuum flagitium. Nec aut ſacris adeſſe, aut concilium inire ignominioſo fas eſt, in cuius locum hodie ſucceſſit crimen militis deſertoris, hoc eſt, in prælio fugientis. Neque enim vt Plutarchus recte diſputat, is qui cecidit & vulnerauit aliquem, tantum profuit, quantum is qui pedem retulit, ac fugit, nocuit. Itaque apud Græcos deſertores non tantum omni magiſtratu arcebantur, ſed & affinitatem, cum iis contrahere ignominioſum erat.

Addit Plutarchus, iidem impune ab obuio quouis feriuntur, ſqualidi & humiles circumeuntes, centones diſcolores induti, barbæ partem radunt, partim tondent, *in Ageſilao.* Apud Germanos adhuc pœna manet, vt ignominioſi fiãt, zu Schelmen † werden: quam ego vocem a Schildt hoc eſt, a ſcuto dedu- 4

ctam exiſtimo Schelmen quaſi Schiltmen / hoc eſt, qui ſcutum deſeruerint vel Scholdmen/der geſchulten ſey. Ergo ſic ſtatuendum, honeſtæ perſonæ cõcedi poſſe repudium, ſi is cui fides data eſt delictum vel flagitium in ſe admiſerit. Huc facit, quã & eiſdem de cauſſis iure ciuili diuortium conceditur. Idq; expreſſe ſtatuit Theodoſius *l. conſenſu C. de repudiis* his verbis. Si qua igitur maritum ſuum adulterum aut homicidam aut veneficum, vel certe cõtra noſtrũ imperium aliquid molientem, vel falſitatis crimine condemnatũ inuenerit, ſi ſepulchrorum diſſolutorem, ſi ſacris ædibus aliquid ſubtrahentem, ſi latronẽ vel latronum ſuſceptorem, vel abactorem, aut plagiarium, vel ad cõtemptum ſui domuiue ſuæ ipſa inſpiciente cũ impudicis mulieribus (quod maxime etiã caſtas exaſperat) cœtum ineuntem, ſi ſuæ vitæ veneno aut gladio aut alio ſimili modo inſidiantem, ſi ſe verberibus quæ ingenuis aliena ſunt, afficiẽtem probauerit, tunc repudii auxilio vti neceſſario ei permittimus libertatem, & cauſſas diſſidii legibus comprobare. Quæ de ſponſa diximus, eadem etiã de ſponſo intelligenda ſunt, nam & eiſdem de cauſſis ſponſam a ſpõſo repudiari poſſe cenſemus, idque eiuſdem legis verba oſtendunt: vir quoque pari fine claudetur, nec licebit ei ſine cauſſis apertius deſignatis propriam repudiare iugalem. Nec vllo modo expellat, niſi adulteram, vel veneficam, aut homicidã, aut plagiariam, aut ſepulchrorum diſſolutricem, aut ex ſacris ædibus aliquid ſubtrahentem, aut latronum fautricem, aut extraneorum virorum ſe ignorante vel nolente conuiuia appetentẽ, aut ipſo inuito ſine iuſta & probabili cauſſa foris ſcilicet pernoctantem, vel circẽſibus vel theatralibus ludis, vel arenarum ſpectaculis in ipſis locis, in quibus hæc adſolent celebrari, ſe prohibente, gaudentem, vel ſibi veneno, vel gladio aut alio ſimili modo inſidiatricem, vel contra noſtrum imperium aliquid machinantibus conſciam, ſeu falſitatis ſe crimini immiſcentem inuenerit aut manus audaces ſibi probauerit ingerentem. Tunc enim neceſſario & diſcedendi permittimus facultatem, & cauſſas diſſidii legibus comprobare. Etſi autem his de cauſſis matrimonium diſſolui minime exiſtimo, ſed quibuſdam tantum, vt in tractatu de nuptiis dicetur, tamen ob quamlibet harum ſponſo vel ſponſæ repudium mitti, & ſponſalia diſſolui poſſe ſentio. Idque veteres ſecutos eſſe, hiſtoriæ teſtantur. Imperator Philippus Princeps ſapiens, moderatus, & magnanimus, filiam Kunegundam Comiti Palatino Ottoni Wittelſpachio fratri illius, qui primus Dux Bauariæ exortus eſt, deſponderat. Otto poſt ſponſalia contracta, familiarem quendam Ducis Bauariæ dolo interemit. Cumque propter cædis commiſſæ ſcelus, magnam incurriſſet infamiam, ipſi quoque Philippo exoſus fuit, vſque adeo, vt filiam quam ei promiſerat, in matrimonium dare negaret: indignum filiæ nuptiis dictitans eum, qui iniuſta cæde pollutus, & humano ſanguine contaminatus eſſet. Fliam autem Wenceslao Ottocari Boemi regis filio nuptum collocauit. Otto repulſam paſſus vindictæ cupidus Imperatori interitum parabat. Cumque die quadam Bambergæ Imperator ſibi venam incidi curaſſet, & paulo

poſt

poſt ſeſe quieti tradidiſſet, Otto ingreſſus conclaue, in quo Imperator quieſcebat, gladio ſtricto ei guttur præcidit, grauiter etiam vulnerato Henrico Truchſeſſo, qui ſolus Imperatori aderat, & Ottoni exitum præcludere tentaret: Ex quo vulnere Imperator mortuus eſt, anno 1208. 10. Calend. Iulii. Parricida vero præſidio Egberti Epiſcopi Bambergenſis & Marchionis de Anderſche euaſit, ſed paulo poſt ab Henrico Kalidino Philippi Marſchallo Ratiſbonæ, in caſa quadam obtruncatus eſt, vt Nauclerus & alii referunt. Ita & Gobryas filiam Regi Aſſyriorum dare noluit, qui ſe cæde contaminaſſet. Hiſtoria nota eſt ex Xenophonte. Aſſyriorum Rex filiam ſuam, Gobryæ viri nobilis & primarii filio nubere voluit, ea ſpe vt filia Gobryæ ipſius filio viciſſim nuberet.

Accidit, vt venatum irent, ex Regis mandato Regis filius & Gobryæ filius, cumque vrſam & leonem proſtrauiſſet Gobryæ filius, & ſe ſtrenuum præbuiſſet, Regis Aſſyrii filius ab inuidentia victus cuidam aſtanti haſtam eripuit, & Gobryæ filium confodit. Itaque Gobryas illi Regi exorto filiam dare noluit. Verba apud Xenophontem hæc exſtant. Filia mihi eſt, eaque virgo, quam a Gobryæ militibus vnice diligo coniugio matura. Eam me ante hac Regi nunc rerum potienti, putabam vxorem alere. Verum modo me ipſa filia multum plorans ſuppliciter orauit, ne ſe fratris interfectori tradam; quæ quidem mea quoque eſt ſententia, *lib. 4. Cyropædias*. Rex autem poſtea Babylone expugnata interemptus eſt.

§. 80. SVMMARIA.

1 *Homicidium ſi ſit remiſſum an nihilominus repudiari poſſit.*
2 *Homicidii pœnam princeps remittere non poteſt.*

SEd quid ſi homicida † vel alterius criminis reus condemnatus a principe ſit reſtitutus, qui illi delictum condonarit, an venia impetrata illi ſponſa nubere cogatur? Et cum reſtitutus ſit, ad omnia reſtitutus eſſe videtur. Nam generalis reſtitutio, veluti in integrum te reſtituo, omnia iura complectitur, *l. 1. & l. vltima §. vltim. Cod. de ſententiam paſſis. l. 1. eodem. ff. veluti patriam poteſtatem ius agnitionis aliaque id generis.* Quod ſi ſpecialis ſit, & iura quædam continet, vltra non valet *l. 1. §. in inſulam C. eodem.* 1

Ego tamen ſponſam cogendam non eſſe exiſtimo, vt ſanguinario infamato vel ignominioſo nubat reſtituto, idque quod crimine cōdonato & venia impetrata, non aboleatur infamia, ſed ſemper adhæreat infamato, non ſecus vt lepra leproſo, & illum comitetur quocunque ſe conferat.

Deinde quod † princeps non poſſit homicidium condonare vel pœnam remittere, quod Deus puniendum eſſe expreſſe iubet, non magis quam ſi de lege diuina diſpenſare vellet, cui princeps ſubiectus eſt. Itaque hic cum *Danæo* ſentio, facti æſtimationem eſſe in poteſtate iudicis, 2

pœnæ

Digitized by Google

pœnæ autem detractionem aut imminutionem, in eo facto & delicto, quod lege Dei expreſſe pœnam & ſupplicium meretur, non eſſe in poteſtate cuiuſquam hominis ac ne totius quidem orbis Monarchæ, *Ethices lib.2.cap.13.* Recte Demoſthenes *contra Ariſtocratem.* Plurimum profecto intereſt, vtrum irrogandæ mulctæ ius penes legem ſit, an vero in poteſtate inimici, adde hominis. Quod ſi capitis pœnam luit magiſtratus, qui contra principis vel ſuperioris leges diſpenſat & indulget, qua ratione principi permiſſum eſſe dicemus diſpenſare, & delicta quæ Deus impunita eſſe non vult, condonare, vt homicidium quod ſolo homicidæ ſanguine expiari Deus expreſſe mandauit. *Deuteronom.13.* Non paret illi oculus tuus, neque cum eo miſericorditer ages. *Exodi.21.* Morte morietur, id eſt, ei delictum non condonabis. Et ante Moſis legem latam legimus, *Geneſis 9.* Quicunque effuderit humanum ſanguinem effundetur ſanguis illius. Quibus etiam reſpondet dictum Chriſti, quicunque acceperit gladium, gladio peribit.

Deut.19. Ne parcat ei oculus tuus ſed excindas ſanguinē innoxiū ex Iſrael, vt bene ſit tibi. Et *Numer. 36.* Ne recipiatis pretium pro vita homicidæ, qui ad mortem condemnatus eſt, ſed omnino interfici debet. Item, ne polluatis terram in qua habitatis, ſanguis enim facit vt terra a ſanguine eius qui effuſus eſt, expiari niſi per ſanguinem illius qui ſanguinem effudit non poſſit. Ex quibus verbis conſtat, quoties homicidium vel aliud crimen impunitum relinquitur, toties hærere in Republica religionem, quæ ſi non fuerit expiata, Deum offendi, & de tota illa regione ſupplicium ſumi, &c. Nam hac indulgentia gratiæ, Deo ipſi fit iniuria, de cuius lege homines diſpenſant, & remittunt. Eſt enim peccatum quod contra legem Dei committitur & Deum ipſum reſpicit. Itaque poſtquam Deus iniuriam ſibi illatam tanti æſtimat, vt illam morte expiari velit, impium eſt & contumelioſum, de alienæ offenſæ & contumeliæ æſtimatione & pœna contra ipſius Dei prohibitionem expreſſam diſpenſare velle? vt recte Danæus diſputat. Adde quod & criminis ſeſe participem facit, qui ad ſcelera conniuet, eaque condonat. Recte Agathius. Ἴσον τῷ πλημμελεῖν τὸ μὴ κωλύειν τοὺς πλημμελῶντας. Ea de cauſſa Deus tam ſæpe verbis diſertis præcepit, vt ſcelera puniantur, ne populus totus conſenſione & conniuendo ſe ſceleris contaminet, & reum faciat & ita omnes luere cogantur, quod ab vno vel pluribus eſt commiſſum. Neque enim ſacrificium acceptius Deo fieri poteſt, hominum ſceleratorū ſupplicio. Apud Euripidem *in Oreſte* ſapientiſſima eſt Tyndari oratio, grauiter reprehendentis eos, qui homicidas pecunia mulctant, & ὑποφόνεια accipiunt, & ea conſuetudine beſtiali & homicidiali, vt Euripides loquitur, occaſionem præbent, vt homicidia homicidiis cumulentur, vt quæ pecunia redimantur pro arbitrio priuatorum. Verba Tyndari hæc ſunt.

———Interrogabo te hoc Menelae,
Si interficiat aliquem tua coniunx,
Et illius filius rurſus interficiat matrem,

Et

Et natus ex interfectore illo cædem cæde
Soluat, finis malorum quouſq; procedet?
Recte poſuerunt maiores olim hæc:
Non ſinebant in conſpectum venire,
Neq; in occurſum, quiſquis forte reus eſſet ſanguinis:
Sed expiabant exilio, non viciſſim occidere ſinebant.
Semper enim vnus foret cædi obnoxius,
Extremam contaminationem accipiens manibus.
Ego defendam quantum poſſum legem.
Beſtialem hunc, & homicidalem morem
Tollens, qui ſemper terras perdit & vrbes.

Recte Arnobius *lib. 7.* Multitudo peccantium creſcit, cum redimendi peccati ſpes datur, & facile itur ad culpas vbi eſt venalis ignoſcentium gratia. Huc etiam ſpectat dictum *Geneſis 4.* Sanguinem animarum veſtrarum requiram de manu veſtra. Quod ſi autem tota Reſpub. vnius ſceleris contagione polluitur, neceſſe eſt vxorem quæ homicidæ vel homini ſcelerato nubit imprimis pollui, vt quæ cũ eo in vnum corpus coaleſcit, & criminis commiſſi quodammodo particeps ſit, quem deteſtari & ad pœnam rapere debebant. Itaque apud Stobæum recte ille viro, inquit, aut muliere iniuſtitiam à ciuitate notatis, neque auxilium debet quiſquam, neque conuerſari, quod ſimilis illis fiat, qui cum illis conuerſatur. Et de his hactenus.

§. 81. SVMMARIA.

1 *Sponſalia ratione affinitatis ſoluuntur.*
2 *Species facti ex Blondo.*
3 *Sponſalia diſſoluuntur ſi pater ſponſi vel ſponſæ mille aureos in dotem dare promiſiſſet & illam pecuniam ſoluere non poſſet.*

Ratione etiam affinitatis diſſoluuntur ſponſalia veluti ſi ſponſus ante ſponſalia inita vel poſt cum conſanguinea ſponſæ rem habuiſſet, & ea abuſus eſſet. Tunc enim propter affinitatem, licet meretriciam, ſponſalia reſcindenda eſſe æquum eſt, etiamſi ſponſa à pactis recedere non cupiat. Idque iure canonico bene cautum eſt, 27. *q. 2. cap. ſi quis ſponſam & toto titulo, de eo qui cognouit conſanguineam vxoris ſuæ c. ex literis.* Congruit conſtitutio Regis Friderici II. Anno 82. edita, hoc addens, neutram ducere debere qui id fecerit, & puniendum eſſe pro delicti qualitate. Nam cum alteri affinis eſſe cœpit, poſt ſponſalia maritus eſſe non poteſt. Ita matrimonium diremptum fuit inter Richardum de Sagio, quod ante contractum matrimonium rem habuiſſe diceretur, cum vxoris ſuæ conſobrina. Hiſtoria ſupra recitata eſt. Et ſponſalia item inter Henrici II. Angliæ Regis filium, & Adelam Ludouici Galliæ Regis filiam inita, reſciſſa fuerunt ꝙ pater ſponſam filii compreſſiſſet. Imo matrimonium reſcindendum pontifices ſtatuerunt, quod cum mariti prioris conſanguineis initum eſſet, qua de re facti 1

2 ſpecies † apud Blondum extat, *lib.3. Inclinationis Romæ* de Mathilde, quam Henricus IIII. Imperator Henrici III. filius apud Panormum vrbem vicit, illa mortuo marito Godofrido Azoni nupſit Marchioni ex familia Eſthenſi. Nuptiis factis & concubitu conſummatis reſciuit Mathildis maritũ mortuum Azoni cognatum fuiſſe, & eo quidem conſanguinitatis gradu, vt iure Pontificio ei nubere minime poſſet. Illa hac re vehementer commota & perturbata, rẽ ad Gregorium Pontificem retulit, qui in hæc verba reſcripſit. Gregorius Epiſcopus Mathildi ſalutem Qualiter teſtib. & ſacramentis in præſentia natura probatum ſit te habuiſſe virum conſanguineum Azonis, te etiam & Azonem Marchionem in quarto conſanguinitatis gradu conſanguineos eſſe, ipſi iidem, qui cauſſæ interfuerunt, poterunt tibi referre, vnde quia Marchionẽ Azonẽ ſacramento conſtrinximus, nullã deinceps ſine licentia noſtra conuerſationẽ maritalẽ habere, tibi etiam ex parte beati Petri præcipimus, vt conſortio ſuo omnino te auferas, & de perpetrata iniquitate ita benigne pœniteas, quatenus gratiam Dei valeas recuperare, & tanti tamque turpiſſimi inceſtus infamiam declinare. Quod ſi fortaſſis præiudicio te peti exiſtimas, atq; ſacramenta de conſanguinitate veſtra improbare poſſe confidis, damus tibi audientiam in proxima Romana Synodo. Sed an recte hic pronunciarit Pontifex in tractatu de nuptiis diſputabitur. Interim tamen grauiter in eum animaduertẽdum eſſe, qui poſt ſponſalia inita cum ſponſæ conſanguinea rem clam habuerit, quidam cenſent quod & mihi probatur. Nam & fidem datam non ſeruauit, & adulterio ſeſe contaminauit, cum cõiugem ſibi pactus ad aliam ſeſe applicauerit, ideoq; perfidiæ & adulterii pœnas dare debeat. Cognatio enim diſſoluit ſponſalia. Quid enim ſi alicui quis promittat matrimonium, & poſt ſponſalia eam ſibi ſanguine iunctam eſſe comperierit? Verbi gratia, in primo gradu lineæ æqualis, & in ſecundo gradu lineæ inæqualis. Idque vſque adeo verum eſſe cenſent, vt etſi quarto gradu affinitatis ſponſo iuncta ſit, iuſtam cauſſam ſponſalibus renunciandi habeat. Ita vt nec id quod pœnæ nomine promiſſum eſt, debeatur, nec quod datum eſt, repeti poſſit *conſil.24. matrim. Germanor.* Publica enim honeſtas impedit, quo minus ſponſæ mortuæ ſororem matrem aut conſanguineam deſpondere aut ducere liceat, vel è contra, vt ſponſa ſponſi mortui fratri aut filio aliiſue eius cognatis nubere non poſſit. Idque apud Hebræos, Græcos & alias gentes vſitatum fuiſſe demonſtrauimus, & iure ciuili expreſſe cautum eſt. *l. ſi quam mihi ff. de ritu nuptiarum*, qua de re latius in tractatu de nuptiis dicetur.

3 Aliam adferunt † diſſoluendorum ſponſaliorũ cauſſam, veluti, ſi pater ſponſi vel ſponſæ mille aureos in dotem dare promiſiſſet, & illam pecuniam ſoluere non poſſit. Nam & tunc ſponſus à promiſſione liberatur. Ioannes Andreæ *cap. de illis, de conditionibus appoſitis*, nam ſub modo vel conditione promiſſio facta cenſetur, quæ ſi impleta non fuerit, extinguitur obligatio, qua de re ſupra late *capite ſexto*. Quibus conſimilia pene tradit Harmenopulus *libro quarto T.1.* diſſolui poſſe ſponſalia ſi res ſponſi vel ſponſæ hypothecæ nomine obligatas, aut

publi-

publico alicui muneri obſtrictas eſſe compertum ſit, idque alter alterum celauerit. Nam & matrimonium non debet eſſe ſine patrimonio. Alterum adferet fœmina, nempe matronæ virtutes, & facultatem pariendi filios: alterum vir, ſcilicet bona quæ ad vitam ſuſtentandam ſunt neceſſaria. Et homo inutilis, qui pecuniam nullam poſſidet, ſeruituti aptior eſt, quam coniugio. Itaque quoties talis emergit cauſſa, quæ ſi tempore ſponſalium patefacta fuiſſet, ſpõſus vel ſponſa in matrimonium nunquam conſenſiſſet, iudex propenſior ad dirimenda ſponſalia eſſe debet, vt his caſibus. Nam conſtat perſuaſionibus vanis inductum & opinione falſum eſſe, qui coniugium pactus eſt. Quare æquitas poſtulare videtur, vt ad contrahendum matrimonium cogi non debeat, ne inuitus eam ducere cogatur, quæ pollicitationibus fictis eum ad conſentiendum impulit.

§. 82. SVMMARIVM.

Sponſalia ob inimicitias capitales diſſoluuntur.

OB inimicitias etiam capitales diſſolui poſſe ſponſalia interpretes cenſent. Quid enim coniugio magis repugnat quam odium & maleuolentia, quod amore & beneuolentia conciliari oportet? Itaq; ſi iudex adeo exulceratos animos eorum eſſe viderit, qui ſibi matrimonium repromiſerunt, vt veriſimile ſit, nunquam inter eos coalituram concordiam vel nuptias illas materiam cędibus vel adulteriis daturas, vel certamina excitaturas, inter vtriuſq; coniugis conſanguineos & propinquos, iudex ad diſſoluenda ſponſalia propenſior eſſe debet. Et ita Lucii reſcriptum accipiendũ eſſe cenſent Panormi. & Duaren *c. requiſiuit, de ſponſalib.* de cuius intellectu nõ ſatis conuenit inter interpretes, & ita ſentiunt Hoſtienſis & Angel. *in ſumma.* Interim tamen iudex non ob quaslibet rixas concedet repudium, ſed cauſſas diligenter examinabit. Quid enim ſi leuiſſimis de rebus inter ſeſe altercari cœperint, & vnum aliquod verbũ inter eos litem conciuerit? certe repudium hic concedere æquum non fuerit. Itaq; hic iudicis partes erunt, operam dare, vt in gratiã redeant, & illam partẽ quæ diſſidio cauſſam præbuerit, & per quam ſtat, quo minus matrimonium coeat, cogere, vt contentione & odio depoſito ad nuptias animũ applicet. Idq; exemplo veterũ Romanorũ qui coniuges inter ſeſe diſſidentes in templum Deæ viri Placæ conuenire iubebant, q́ in palatio ſitũ erat, vt ibi inter ſeſe q̃ vellent, loquerentur, & omnẽ ex animo iracundiam euomerent, quod vbi feciſſent tandem concordes domũ redibant. Valerius Maximus. Dea viri Placa appellabatur, non vxorem à viro placandam, ſed virum ab vxore. Quo ſpectant verſus Ouidii.

Has Venus è templo multo radiantibus auro
Læta videt lites, Appiadeſq; Deæ.
Item *lib. 2. de remedio amoris.*
Turpe vir & mulier iuncti modo, protinus hoſtes,
Nam iſtas lites Appias ipſa probat.

Qua de re Cælius Rhodiginus, *lib. 12. lectionum antiquarum*, idque tum demum admittendum exiſtimauerim, ſi vterque animo exulcerato cupiat à pactione diſcedere, & eam rem apud iudicem vrgeat. Aliud dicendum ſi alteruter nuptias nolit, alter velit. Nam alioqui hac ratione feneſtra aperiretur ad omnia ſponſalia diſſoluenda. Quis enim ſponſalia dirimere cupiens, inimicitias aut lites non ſuſciperet, ſi eo modo ſeſe extricare poſſet, & à ſponſalibus liberari.

§. 83. SVMMARIVM.

Sponſalia ſoluuntur nuptiis cum alia ſubſecutis.

SEd & ſponſalia vel matrimonium promiſſum per matrimonium ſubſequēs, nuptiis conſummatum ſoluitur. Veluti ſi quis poſt contracta ſponſalia aliam vxorem ſibi deſponderit, & domum deduxerit, ſponſalia diſſolui dubium non eſt, rato manente matrimonio, quod tamen vix fœlix & expers moleſtiæ fore ſtatuo, vt Hemmingii verbis vtar. Qua de re ſupra late.

§. 84. SVMMARIA.

1 *Sponſalia diſſoluuntur lapſu temporis præfiniti*
2 *Facti ſpecies huic rei conueniens à nemine ante hac ficta.*

1 ITem diſſolui † ſponſalia lapſu temporis ſeu termini, qui contractui præfinitus eſt, Doctores tradunt *cap. ſicut de ſponſalib.* Sed nemo eſt, qui facti ſpeciem huic rei conuenientem fingat. Ego id ita accipiendum eſſe exiſtimo. Si quis filiam a-
2 licui † promittat, vt eam intra annum vel biennium vel Calend. Iuniis ducat. Vel ſi mulier ita matrimonium promittat. Ego tecum contraho matrimonium, modo illud intra biennium conſummaueris, neque poſt biennium illa promiſſione teneri volo, ſi nuptiæ ſubſecutæ non fuerint: dubium non eſt, quin ſi per alterum ſteterit, cui promiſſio facta eſt, quo minus nuptiæ fiant, alter obligatione liberetur, quia ex quo ab alio non completur contractus die & termino præſtituto, alter per quē non ſtetit, reſilire à contractu poteſt, & alii nubere. Exemplum de Phærora ſupra attulimus, qui filiam Phaſeli filio ſe daturum promiſit, pollicenti ſe intra diem 30. illam ducturum, & cum ille amore ancillæ teneretur & nuptias non pararet, intra tempus definitum, Phæraras illi filiam dare recuſauit. Zonaras Neque hic requiri exiſtimo, vt alter ea de re monitus & interpellatus, dicat ſe nolle nuptias, quod Didacus ſentit. Nam contractus hic, vt tradit Panormitanus recipit conditionem quandam, hanc ſcilicet, promitto & ex ea promiſſione obligari volo, ſi tu die dicta & præfinita contractui ſatisfeceris, ſin minus, obligari nolo, veluti inquit, ſi centum in feſto Paſchatis Mæuius Titio promittat, ea lege ſi librum Titius daret in feſto Paſchatis, & is librum non dediſſet, ſequitur poſt Paſchatis feſtum Mæuium amplius obligatum non eſſe. Panorm. *c. ſicut ex literis, de ſponſalib.* Sed hæc ſponſalia vel pactiones ſub modo vel conditione contrahi videntur, ideoque his annumeranda ſunt, & de illis iudicium

iudicium faciendum vt de reliquis ſponſalibus ſub conditione vel modo. Nam quibuſcunq; verbis concipiantur, ſub conditione contracta eſſe cenſentur, niſi nodũ in ſcirpo q̃rere velimus h.e. ſi nuptiæ factę fuerint, die dicta intra terminũ prętixum, & ita accipiendum eſſe capitulum, ſicut oſtendunt verba, niſi certum terminum, infra quem dictam Paulinam in vxorem duceret, præfixit, nec per eum ſtetit, quo minus ad ſtatutum terminum matrimonium conſummauerit, hoc eſt, Petrus promiſit ſe Paulinam ducturum in vxorem intra biennium, & niſi infra illum terminum Paulina nupſiſſet, ſe amplius obligatum eſſe nolle, illa noluit nubere, & tempus elapſum eſt, Petrus aliam duxit, abſoluitur. Nam in hoc contractu terminus appoſitus eſt ab vtroque & vtriuſque reſpectu, ideoq; ad finiendam obligationem adiectus eſſe videtur. Quare tempore lapſo ſi per alterum ſtat quo minus impleatur contractus alter non tenetur amplius, quia expirauit obligatio. Quæ & Ioannis Andreæ fuit ſententia. Et id de ſponſalibus ſub conditione contractis intelligendũ eſſe diximus. Nam ſi pure contracta ſint ſponſalia, deinde inter ſponſum & ſponſam vel parẽtes de die nuptiarum conueniat, iſque præterierit, non recte dicimus idcirco obligationem, quæ ſine vllius diei conditione contracta erat, expiraſſe. Idque bene notat Anthonius de Butrio & Abbas, quem alii ſequuntur, vt Didacus *part. 5. c. 5. num. 8.* licet Præpoſitus contra ſentiat ſed male.

§. 85. SVMMARIVM.

Sponſalia per interdictum Eccleſiæ differuntur.

SPonſalia etiam differuntur per interdictum Eccleſiæ, quo quis nuptias contrahere prohibetur, quoad lis finita ſit, is, qui alteri matrimonium promiſit, *cap. cum Apoſtolica de ſponſalibus, & conſilio matrimoniali 35.*

§. 86. SVMMARIVM.

Sponſalia ſuſpendi ſi præiudicialis quæſtio incidat.

ITem ſi incidat præiudicialis quæſtio, quæ prius terminanda ſit, ſponſalia ſuſpenduntur, veluti ſi puella compreſſa dicat, ſibi fidem de coniugio datam eſſe, & poculum abortionis à ſtupratore propinatum fuiſſe ad tollendum partum qui in vtero ſit, vel ſterilitatis medicamenta data. Certe hæc quæſtio criminalis tanquam præiudicialis, primo expedienda & diiudicãda eſt, antequam de matrimonio cognoſcatur: Quippe de crimine potius iudicare oportet, quod tanquam maius, minori merito præfertur. 2. *q. 10. c. non eſt credendum, & ibi bona gloſſa in §. aliquando & toto* T. *de ordine cognitionum, c. 1. & ibi gloſſa magna.*

§. 87. SVMMARIA.

1 *Sponſalia diffamatiue ſuſpenduntur.*
2 *L. diffamari beneficium & eius practica.*
3 *Forma ſententiæ.*

Digitized by Google

1 HIs adiice † & hunc caſum quo ſponſalia ſuſpenduntur & impediuntur. Si quis Titium, qui vxorem ducturus eſt, traducat, & apud viros bonos deferat, quod ſponſalia cum alia contraxerit. Nam & hic ſponſalia impediri nemo non videt. Ideoque diffamatus ad tollendum impedimentum beneficio legis diffamari vti poteſt & debet, ne ſi id negligat exiſtimationem & famam neglexiſſe videatur, quæ tamen viro bono negligenda non eſt, *cap. nolo 12. quæſt.* 1. Deinde quod ſponſalia aut nuptias recte contrahere non poſſit, antequam impedimentum remouerit actione ex lege *diffamari* inſtituta: cuius hæc eſt
2 ſumma, vt diffamatus † iudicem adeat, illique exponat & queratur ſe à Mœuio traduci & diffamari, quod matrimonium filiæ ſuæ promiſerit, qui hac ratione ſponſalia, quæ cum virgine contrahere decreuit impedire & diſtrahere conetur.

Itaque ſe petere vt citationem decernat, & Mœuio diem dicat, quo in ius venire & cauſſas criminationis proponere & demonſtrare cogatur, ſub pœna perpetui ſilentii. Atque ei petiti iudex citationem denegare non poteſt, cuius forma iam in libris formulariorum & tractatu doctoris Beuſtii reperire licet. Reus autem in ius vocatus venire, & cauſſas diffamationis & ſuggillationis exponere & deducere cogitur. Bartol. *l. filia de accuſatoribus.* fitque actor quoad cauſſam principalem, & diffamatus reus. Blarerus late *d. l. diffamari, C. de ingenuis manumiſſis.* Delatore (vel diffamatore vt vocant) comparente queritur Titius diffamatus, ſeſe iniuria traduci & deferri, quod filiæ ſuæ fidem dederit, petitque à iudice vt Mœuium iubeat obtrectationem & ſuggillatioeem probare, aut impoſterum maledictis & obtrectationibus abſtinere. Quod ſi tum diffamator neget ſe diffamaſſe Titium, Titio incumbit probatio, cui ſi probatio defuerit, abſoluitur Mœuius, & in expenſas condemnatur Titius. Sin autem diffamator in ius vocatus ſermonem quem de Titio ſparſerit, probare non poterit. Iudicis partes ſunt, illum in expenſas condemnare, & perpetuum illi ſilentium imponere. Quod ſi diffamator in ius vocatus non veniat (nam & id ei liberum eſt) contumaciæ pœna plectitur, hoc eſt, ſilentium ei imponitur, ne impoſterum Titii famam ſuggillet & criminetur, & qui diffamatus eſt, ſecurus redditur, vt ſine impedimento ſponſalia vel nuptias contrahere poſſit, metu in quo verſabatur amoto, propter obtrectationem & ſuggillationem Mœuii. Qui effectus huius citationis præcipuus eſt. Deinde vt calumniis occurratur delatoris, qui in ius vocatus, voluntatem ſuam declarare cogitur, an agere velit vel ab accuſatione deſiſtere. Innocent. *cap. cum nobis, de election.* Batrig. *c. cum inter de exceptionibus.*

Interim tamen vnam citationem non ſufficere Doctorum eſt recepta ſententia, ſed ſi reus in ius vocatus non veniat, denuo, hoc eſt, ſecundo citandum eſſe, antequam ei perpetuum ſilentium imponatur, & diffamatus ſecurus reddatur. Idque ratione optima nititur, quod cum ſilentii impoſitione via agendi

agendi diffamatori præcludatur, ideo hic properandum non ſit, cum magni ſit res præiudicii, & nemini ius ſuum temere auferendum ſit, & ad pœnitendum properat, cito qui iudicat, Du fol iuge brieſue ſentence.

Citationis autem ſecundæ hæc ſumma erit, vt quando quidem Mœuius in ius vocatus non venerit, Titium de eius contumacia queſtum eſſe, & actione aduerſus eum inſtituta petiiſſe, vt ei ſilentium perpetuum imponeretur. Id tamen adhuc ſe impetrare non potuiſſe parte altera inaudita, qua de cauſſa ſe denuo illum in ius vocare, vt ſi ſua intereſſe putauerit, ad diem octauum Octobris in iudicio adſit, cauſſam dicturus, cum illa præmonitione, vt ſiue veniat ſiue non ad partis petitionem ſententiam latam iri, quæ iuri & æquitati ſit conſentanea. Quod ſi ne tum quidem ad diem præfinitum diffamator veniat, ad audiendam ſententiam citari debeat, citatione in hunc modum concepta. Cum bis in ius vocatus non venerit, ſed contumax factus ſit, ea de cauſſa iudices ſententiam concepiſſe quem ad diem Octobris nonum publicare conſtituerint. Quare ſe adhuc eum, & quidem peremptorie vocare & citare, vt ad diem adſit, vel procurator ipſius ad audiendam ſententiam, & hoc ſibi prædictum ſciat, ſeſe ſiue veniat, ſiue non veniat hanc litem terminaturos & quod æquum ſit decreturos eſſe. Vbi dies illuxerit reo dictus, & ille ſeſe non ſtiterit, ad petitionem actoris ſententiam iudices pronunciant, cuius hæc † formula eſſe poteſt. 3

JN Sachen *legis* diffamari, N. N. Klägern eines / vnnd N. N. Beklagten anders / vnnd ſeiner Tochter dritten Theils / erkennen wir verordente deß *Conſiſtorii* auff eingebrachte Klage vnnd vngehorſam Außbleiben deß Beklagten / vnnd allem fürbringen zu Recht / Demnach Beklagter ſampt ſeiner Tochter / den Klägern bey ehrlichen Leuthen hin vnnd wider angegeben vnnd außgetragen / auch Klägern ſelbſt vorweißlich auffgerückt hat / als ſolte er ſeiner Tochter N. die Ehe verſprochen haben / deſſen doch Kläger nicht geſtendig / auch auff ſich erſitzen zulaſſen nicht bedacht / vnnd derwegen Beklagten vnnd ſeine Tochter für dieſem Conſiſtorio mit Rechte fürgenommen / die auch ordentlich citiret vnnd vorbeſchieden / jhre Klage ſo ſie einige zuhaben vermeineten / fürzubringen vnnd außzuführen / auch folgendes auff vngehorſames Außbleiben durch offentliche edicta angeſchlagen vnd peremptorie citiret worden / Sie aber weder durch ſich / noch jhren gevollmächtigten Anwaldt erſchienen / So wirdt Kläger von deß Beklagten vnnd ſeiner Tochter vermeinter Forderung billich entbunden vnnd loß gezehlet / wie wir dann jhnen hiemit abſoluiren vnnd loß erkennen / vnnd ſol Beklagtem ein ewig Stillſchweigen ſolcher Sachen halben auffgelegt ſeyn / daß er derwegen künfftiglich nicht zu hören / als wir jhm daſſelbige hiermit aufferlegen / Erlauben auch vnd geben noch dē Klägern / ſich mit einer andn ſeines gefallēs gebürlicher weiſe vñ nach Chriſtlicher ordnung einzulaſſē vñ zu vermäh-

vermählen/vel quod magis placet, vnnd ſol Klägern mit einer andern ſich einzulaſſen vnnd zuvermählen hiemit vnbenommen vnnd freyſtehen oder ſeyn/von Rechts wegen.

§. 88. Summaria.

1 *Luctu ſuſpendi ſponſalia.*
2 *Luctus viduis quare præfinitus.*

1 Sed & luctus † matrimonium impedit promiſſum & ſuſpendit, quò minus id ad exitum perduci conſummarique poſſit. Nam vidua marito mortuo intra annum luctus nubere prohibetur. *l.1.& l.liberorum, de his qui notantur infamia*: Et quidem duabus de cauſſis id tempus luctui præfinitum eſt, vt recte Græci notarunt Harmenopulus *lib.4.T.6.& libr.4.T.1.* Primo ne fiat ſanguinis turbatio, vt
2 ICtus loquitur *l.liberorum*, Græce *σύγχυσις τῆς γονῆς*, hoc eſt, ſeminis † confuſio, quod fiet ſi marito mortuo ſtatim mulier alteri nuberet. Quid n. ſi inter bimeſtre vel trimeſtre vidua alteri copuletur, quæ ſe grauidam ignoret? dubitatio illa exiſtat neceſſe eſt, vteri partus tribuendus ſit, priori ne an poſteriori, cum mulier ſeptimo octauo, nono, decimo menſe pariat ex Medicorum & Iuriſconſultorum ſententia, idque notius ſit, quam vt demonſtratione egeat. Gellius *libr.3.cap.16.* qui veteris Poetæ Cecilii verſus recitat. Inſolet ne mulier decimo menſe parere? pol nono etiam, ſeptimo atque octauo. Qua ex re quantum mali oriatur nemo nõ videt, nimirum vt filius prioris mariti poſteriori, vel econtra poſteroris priori ſupponatur, & vt verus ac legitimus hæres hæreditate paterna defraudetur, ſuccedat autem falſus & adulterinus in ea bona, quæ alteri iure naturæ & gentium debentur. Itaque recte veteres nuptias illas quæ eiuſmodi incommoditatibus materiam præbent improbarunt & immaturas appellarunt Græce *ἀώρους. l.2. C.de ſecundis nuptiis, Nouella 22.* Plin.*lib.4.epiſt.* Nuptias lugẽtis, nuptias ſenis, quorum alterum immaturum alterum ſerum eſt. Item nuptias feſtinatas. Suetonius *cap.69. in Auguſto* de Liuiæ nuptiis loquens quaſi dicat præcoces vel præcoquas id eſt, præproperas.

Altera ratio eſt, quod marito mortuo vxor reuerentiam debet, ideoq; luctui aliquod tempus impendere conueniat, ne ſi ſtatim ad ſecundas nuptias tranſuolet, prioris mariti amorem & memoriam ex animo prorſus depoſuiſſe videatur, quod matronas honeſtas non decet. Seneca. Obliuiſci ſuorum ac memoriã cum corporibus efferre, & effuſiſſime flere, meminiſſe pauciſſime, inhumani eſt. Item Viues. Maximum argumentum impudici animi eſt & ſæui, non plorare maritum extinctum. Idq; viduis apud Homer. Minerua exprobrat *Odyſ.15.* Noſti enim, inquit, qualis in fœmineo pectore mens eſt. Illius cui nupſerit vult domum ditare & iuuare. Nec priorum filiorum aut defuncti viri nuptias meminit. Et Seneca *lib.8.epiſt.* Annum ad lugendum conſtituere maiores non vt tam diu lugerent ſed ne diutius. Quam tamen mihi ex illis mulierculis dabis, vix retractis

ctis à rogo, vix à cadauere reuulſis, cui lachrymæ in totum menſem durauerint, &c. Qua de re exemplum extat apud Plutarchum *in vita Lycurgi.* Lycurgi fratre mortuo vxor fratris vterum gerens, Lycurgo nunciari iuſſit, ſe paratam eſſe, ad abolendum fœtum, vt ipſi nubere poſſet, regnum Spartæ obtinenti. Lycurgus ſimulauit ſibi placere conſilium, ſed tamen non eſſe corpus veneficio lædendũ ſed curaturum, vt infans quem peperiſſet ſtatim è medio tolleretur. Cum filius editus eſſet, filium ad ſe recepit & educari iuſſit, & in ſolio Regis deponi, &c. Quod cum per ſe turpe eſt, tum leuitatis & incontinentiæ opinionem apud viros graues parit. Neque enim feſtinatæ illæ nuptiæ à ſtupri & veneficii ſuſpicione abſunt vt recte quidam ſcripſit. Argumento ſunt verba Suetonii *cap.1. in vita Claudii*, Liuia cum Auguſto grauida nupſiſſet, intra menſem tertium peperit, fuitque ſuſpicio ex vitrico per adulterii conſuetudinem procreatum. Atque hac ſuſpicione vt liberentur, luctus tempus expectare debent, & Charites exemplũ ſequi, cuius elegantiſſima eſt apud Apuleium *lib.8. de aureo aſino* oratio ad Thraſyllum eius nuptias ambientem, ſtatim à morte mariti Leoptolemi. Adhuc, inquit, mei chariſſimi mariti facies pulchra illa in meis diuerſatur oculis, adhuc odor cinnameus ambroſii corporis per nares meos percurrit. Adhuc formoſus Leoptolemus in meo viuit pectore. Boni ergo & optimi conſules, ſi luctu legitimo fœminæ neceſſarium conceſſeris tempus, quoad reſiduis menſibus ſpatiũ reliquum compleatur anni. Quæ res tum meum pudorem & tuũ ſalutare commodum reſpicit, ne forte immaturitate nuptiarum indignatione iuſta, manes acerbos mariti ad exitium ſalutis tuæ ſuſcitemus. Hucuſque Apuleius. Valeria Meſſalina Sulpitii coniux, cum interrogaretur à fratrib. poſt mariti mortem, & ætate eſſet integra, & corpore ſano, & eleganti forma, an iterum nubere vellet? Minime vero inquit illa. Nam Sulpitius mihi ſemper viuet. Itaque recte illa apud Ouidium.

Perpetuoq; mihi ſociatum fœdere lecti
Non patitur miſeri funera flere viri:

His conſentanea ſunt quæ in Nouellis traduntur, animam defuncti nuptiis repetitis contriſtari. Huc accedit quod etiam neceſſarios & amicos quos diliximus lugere honeſtum ſit, idque ex charitate, qua ergo illos afficimur. Nam inhumanitas quædam eſt non virtus, funera ſuorum, iiſdem oculis, quibus ipſos videre, nec commoueri ad primam familiarium diuiſionem, inquit, Seneca, *lib.10. epiſtol. Item in libello de conſolatione ad Albinam.* Nam & infinito dolore, cum aliquem ex chariſſimis amiſeris, affici, ſtulta indulgentia eſt, & nulla nimis inhumana duricia, optimum inter pietatem & luctum temperamentum eſt, & ſentire deſiderium & opprimere. Chriſtiana fœmina memoriam mariti non velut mortui ſed abſentis colet, maiore veneratione & pietate quam fletu. Viues. Idque apud gentes omnes vſitatum fuiſſe veterum ſcripta teſtantur. Ioſeph patrem ſuum luxit 40. diebus, vt ex verbis *Geneſ. c.50.* colligitur: & impleti ſunt ſuper eo 40. dies, vbi Procopius Gazæus Ægyptii, inquit, illum numerum

in lugendis & ad ſepulturam præparandis mortuis obſeruarunt. Penes Iudæos in vſu fuiſſe 30. dierum ſpatium ſatis comprobant exempla Aaronis, Moſis, quibus elugendis 30. dies dati ſunt, vt patet ex Numeris & Deutero. Et Abraam vxorem ſuam Saram defleuit, & Dauid Saulem, & puella captiua parentes lugere iubetur 30. dies antequam nubat. *Deuter. 22.* Idq; prophanæ gentes ſecutæ ſunt. Romæ poſt cladẽ Cannenſem Senatusconſulto 30. dies luctui pſtituti fuere. Liuius *lib. 2. Decad. 3.* tradit Alexander *lib. 3. c. 7. genial. dier.* Quod ſi cognati lugendi ſunt, multo magis decet viduam ægritudinem ex mariti interitu conceptam oſtendere, vt quæ ſcire debet, non modo dimidium animi ſui periiſſe, ſed ipſam totam ſibi ereptam & extinctam, & non ſolum mente ſed rebus ipſis & factis teſtari, imprimis autem continentia, in qua hodie luctus conſiſtit *l. decreto, quibus ex cauſ. maiores*, vt quæ non cognatum ſed cui corporis membrum amiſerit.

§. 89. SVMMARIVM.

Habitus lugubris

ITaq; olim matronæ lugẽtes aurũ atq; purpuram deponebant, atq; cũ eluxiſſent denuo ſumebant. Liuius *lib. 4. de bello Macedon.* Atras autem veſtes induiſſe qui lugerent parentes cognatos vel vxores, ex veterum ſcriptis deprehendere licet. Vnde & atrati dicuntur, funebri vel lugubri veſte induti. Cicero *in Vatiniũ.* Cedo quis vnq̃ cœnauit atratus, id eſt, funebri veſte indutus. Macrob. *lib. 3. c. 15. Saturnalior.* Craſſus vir cẽſorius murenam in piſcina domus ſuæ mortuam atratus tanquam filiam luxit. Neq; id Craſſus erubuit, ſed vltro etiã (ſi Diis placet) gloriatus eſt cenſor piam affectuoſamque rem feciſſe iactans. Item pullati, h. e. pulla vel atra veſte induti, qua in luctu vti ſolent. Cicer. *in Vatin.* Atqui illud ſcire cupio, quo conſilio feceris, vt in epulo Q. Arii familiaris mei cum toga pulla accumberes. Item, quis in funere familiari cœnauit cum toga pulla. Et *6. in Verrẽ.* In hac officina maiorem partem diei cũ tunica pulla ſedere ſolebat. Nicætas *de Alexio Comneno*, neq; vlla matrona, inquit, quandiu is imperauit, ob maritum interfectum pullam veſtem induit. Cui contrarium eſt albatus, id eſt, albis veſtib. ornatus. Nã olim veteres diebus feſtis albas veſtes ſumebant & induebant. Cic. *in Vatin.* Quum tot hominum millia accumberent, cum ipſe epuli dominus Q. Arius albatus eſſet, tu in templum Caſtoris tecum C. Fidulo cæteriſq; tuis furiis recepiſti. Horat *Serm. 2. Feſtos albatus celebret.* Plutarchus. Simul vt in luctu atras veſtes ſumpſerunt. *in vita Pompeii.* Item, in luctu virorum præſtãtium, equorum mulorumque iubas & crines totondiſſe ex Plutarcho colligitur, *in Alexandro*, ac tybiarum muſices vſum inhibuiſſe.

§. 90. SVMMARIVM.

Luctus ſolennia quæ in habitu conſiſtebant remittebantur, ſed non luctus in continentia conſiſtens.

ATq; hæc luctus ſolennia, quæ in habitu conſiſtebant, facile eius remittebãtur, ſed non luctus in continentia conſiſtens. Idq; ex Feſto colligitur. Deponebatur

nebatur luctus publicus,dedicatione ædis, quũ luſtrum cenſoribus cõdebatur, aut publice votũ ſoluebatur.Priuatus,cũ liberi naſcerentur,cũ honos in familia veniret,quũ pater,liberi,aut vir aut frater ab hoſtib.redirent,cum puella deſpõderetur,cum propinquior quis cognatione,q̃ is qui lugeretur natus eſſet,quum in ſacro Cereris cõſtitiſſent, &c. Quæ omnia de ſqualore & habitu lugubri accipienda eſſe recte Valla ſcripſit,nõ de cõtinentia,q̃ mulier ſeruare debet.Neq; enim mulieri idcirco nubere licebat,intra tẽpus luctus,purpurã atq; aurũ ſumere,& lugubrẽ veſtẽ deponere licebat.Idq; Gordianus Imp.ſtatuit *d.l.decreto*.Decreto ampliſſimi ordinis luctu fœminarum diminuto,triſtia habitus,cęteraque huiuſmodi generis inſignia mulierib.remittuntur,non etiam intra tempus quo iis elugere maritum moris eſt matrimonium contrahere permittitur. Illud ad Theutonum, cuius nos hic reliquiæ ſumus laudẽ pertinet, ꝙ Tacitus refert. Apud Germanos,inquit, veteres, tantũ virgines nubunt, & cũ ſpe votoq; vxoris ſemel tranſigitur,ſic vnum accipiunt,quaſi vnũ corpus,vnamq; animã:nec vlla cogitatio vltra nec longior cupiditas,ne tanquã maritum ſed tanquã matrimonium ament. Vnde colligitur, illorũ vxores poſt mortem mariti in perpetuo luctu vixiſſe,nec vnq̃ rurſus viris nupſiſſe.Qua de cauſſa etiã Cymbrorũ & Theutonum vxores poſt prœliũ ad aquas Sextias commiſſum, quo pene omnes cæſi ſunt,Marium orauerunt,vt ſe dono mittere vellet virginib. Veſtalib.ſeſe nõ minus quã illas virilis concubitus expertes victuras,idq; eo facilius, quod vt dictũ eſt,maritis mortuis,non denuo nubere,ſed perpetuo lugere ſolebant.Sed cum id à Caio Mario impetrare non poſſent, mori maluerunt, quam adulterio aut ſtupro pollui.Itaque nocte ſequenti, omnes ſe laqueis præforarunt. Romæ adhuc videre licet trophæa Marii de Cymbris in via Flaminea.

§. 91. SVMMARIA.

1 *Tempus luctus.*
2 *Hebræi viduas tres menſes expectare iubent.*
3 *Connanus refutatur.*

NVnc de tempore † luctus dicendum,quod viduis leges præſtituerunt. Hebræi vt ex eorum pandectis conſtat,viduas † tres menſes expectare iubent, antequam mariti defuncti fratri vel alii nubant, quo certo cognoſci poſſit,vtrũ prægnantes ſint. Quo ſpectant verba [*vlo thebloz vlo thithbbm iſchb aed ſchibea loh 3 ſchdoſchim mmithath beloh ſchemo hia meubereth*] id eſt, vidua non exuat calceamentum,neq; nubat cognato viri,antequam menſes tres elapſi ſint, ne forte grauida ſit.Vnde colligitur prægnantem duci non poſſe,& tempus luctus expectandum eſſe,ſaltem trium mẽſium,quo explorari poſſit, num vacua ſit mulier an vero vterum ferat. Romani veteres decem menſes luctui præſtituerunt, quod tanto ſpatio mulier concipiendo vterum ferendo occupata ſit, & ꝙ longiſſimum id ſit pariendi tempus & legitimum.Quo ſpectat illud Poetæ.

Digitized by Google

Mares longa decem tulerint faſtidia menſes.

Idque Numam primum conſtituiſſe Plutarchus author eſt. Luctui etiam, inquit, habita ætatum & temporum ratione, modum præſcripſit, nimirum pueros minores triennio non lugendos, maiores natu non plures menſes lugere, iis quos vixiſſent annis permiſit, vſque ad denarium numerum, neque amplius vlli ætati conceſſum. Itaque longiſſimum luctus tempus decimo menſe fuit terminatum, ac tamdiu etiam mulieres à morte maritorum viduæ permanebant. Quod etia m Ouidius 1. *Faſtorum* expreſſit his verbis

Quod ſatis eſt vtero matris dum prodeat infans.
Hoc anno ſtatuit, temporis eſſe ſatis.
Per totidem menſes à funere coniugis vxor
Suſtinet in vidua triſtia ſigna domo.

Et *lib.* 3.

Adſuetos igitur numeros ſeruauit in anno,
Hoc luget ſpatio fœmina mœſta virum,

Item.

Seu quia tot digiti, per quos numerare ſolemus,
Seu quia bis quino fœmina menſe parit:

Loquitur autem de anno Romuli quod decem tantum menſibus conſtabat, atque id ſpatium temporis aliquot ſeculis, & Ciceronis etiam ætate à viduis obſeruatum fuiſſe ex *Ciceronis pro Cluentio* oratione conſtat. Vbi Cicero Cnei Magii vxorem increpat, quod prægnans à marito iuſſa apud ſocrum habitare quoad peperiſſet, Oppianico quinto poſt menſe nupſerit. Quæ mulier, inquit, obteſtatione viri, decem illis menſibus, ne domum quidem vllam, niſi ſocrus ſuæ noſſe debuit, hæc quinto menſe poſt viri mortem, ipſi Oppianico nupſit. Quæ nuptiæ non diuturnæ fuerunt, erãt enim non matrimonii dignitate ſed ſceleris ſocietate coniunctæ Et Seneca *de conſolatione ad Albinam.* Maiores decem menſium ſpatium lugentibus viros dederunt, vt cum pertinacia muliebris mœroris, publica conſtitutio deciderent, non prohibuerunt luctus, ſed finierunt. Plutarchus. Matronis petentibus vt liceret Coriolanum lugere, conceſſerunt luctũ decem menſium, quo parentes liberos fratreſq; proſequi mos erat, idque tempus longiſſimi luctus Numa definierat. *in vita Coriolani* Dionyſ. Halicarnaſſ. *lib.* 5. Matronæ vniuerſæ cum ſicut prius Iunium Brutum depoſito auro atque purpura per integrum annum luxerunt, non aliter, quam in luctu domeſtico, &c. Loquitur *de Valerio Publicola. & lib.* 8. Romani priuatim ac publice luxerunt hominem ſcilic. Martium: ac eorum matronæ ſicut in domeſtico luctu poſito auro ac purpura ornatuque cætero, atro amictu ſunt vſæ per annum integrum: Dionyſ *lib.* 9. Menennius qui publicis impenſis à Senatu funeratus fuerat, & à matronis honoratus luctu annuo. Et de illo etiam anno accipienda ſunt verba Liuii *lib.* 2. Magnũ decus morti Bruti publica mœſtitia attulit, & eo ante omnia inſignius, quod matronæ annum eum vt parentem luxerunt. Plutarchus *de Publicol.*

Digitized by Google

blicola. Mulieres quoq; cõmuni ſententia ſeorſim inita totum annũ eum luxerunt. Quæ res magno ei honori atque decori fuit. Et paulo poſt. Non aliter quã ſi filium, fratrem patremue, omnes communem amiſiſſent. Verba etiam Senecæ & Apulei ſupra recitata. Nam Valentinianus & Theodoſius primi id tempus auxerunt, & duos menſes adiecerunt, idque *l.2.C.de ſecund.nupt.* diſertis verbis traditur, nimirum ſe parũ temporis poſt decem mẽſium ſpatium adieciſſe, duos ſc. menſes, ita vt 12 mẽſes, h.e. annum integrũ viduæ luctui impendere debeant. Cuius rei rationem hanc adfert Connanus, quod cum mulier etiam vndecimo menſe parere poſſit, ideo etiam longius tempus præſcribendum fuiſſe, idque. D. Adrianum in iudicando ſecutum eſſe, teſte Gellio *lib.3.cap.6.* qui ſcribit, fœminam bonis atque honeſtis moribus, non ambigua pudicitia, in 11. menſe poſt mortem mariti peperiſſe, factumque eſſe negotium propter rationem temporis, quaſi marito mortuo poſtea concepiſſet, quoniam decemuiri in decem mẽſibus gigni hominem non in vndecimo ſcripſiſſent. Sed Diuum Hadrianum cauſſa cognita decreuiſſe in 11. partum edi poſſe, idque ipſum eius rei decretum nos legimus. In eo decreto Hadrianus id ſtatuere ſe dicit, requiſitis veterũ Philoſophorum & Medicorum ſententiis. Huc vſque Gellii verba. Ego † tamen 3
Connano ſubſcribere non poſſum, idque quod partus ſub initium vndecimi menſis editus legitimus cenſeatur, & ſi ſub finem edatur, iuſtus non ſit, vt Iuſtinian. *Nouella 39.* ſtatuit, idque in iudicando ſecutum eſſe Hadrianum veriſimile eſt. Itaque mihi veriſimile non fit, Imperatores Theodoſium & Valentinianũ ad longiſſimum tempus pariendi reſpexiſſe, alioqui ad decem menſes dies aliquot adieciſſent, non duos menſes integros.

Deinde quod Iureconſulti ex his quæ vno aliquo caſu accidere poſſunt iura non conſtituant. Nam ad ea debet aptari ius, quæ & frequenter & facile, quam quæ perraro accidunt, vt loquũtur Pomponius & Celſus, *l.3.& 4 de legib.* Et antiquos Romanos Varro dicit non recepiſſe huiuſmodi, quaſi monſtroſas raritates, ſed nono menſe & decimo, neque præter hos alios partionem mulieris ſecundum naturam fieri exiſtimauiſſe. Celſ *lib.3 c.16.* Probabilius eſt, Valentianũ & Theodoſium qui religione Chriſtiana imbuti fuerunt, ex ſacris literis duos hoſce menſes adieciſſe, idque neceſſarium omnino fuiſſe. Nam mulier decimo vt plurimum menſe, hoc eſt, quadrageſima hebdomada, vt Gellius loquitur *lib.3.cap.6.* parit, & poſt partum ex inſtituto legis Moſaicæ *Leuit.12.* ſecedere & ſola eſſe iubetur ſeptem diebus primis a partu, quibus adeo immunda & polluta cẽſetur, vt nemini cum ea verſari liceat, & ne quidem marito: ſequentibus autem triginta diebus in cruore purificationis manere, quoad purgetur, nec ſacrum quid tangere, mariti etiam congreſſum refugere debet, vt Hebræi tradũt. Thalmudiſtæ addunt, ad mulierem virum neque accedere, neque digito tangere eam debere, antequam menſtrua hebdomadam integram fluere deſierint. Et qui ante id tempus id fecerit, capite puniendum. Imo non permittunt vxori cũ marito in veſtibus dormire aut in communi menſa prandere, nec digito marito

eam tangere *c. negatiuo 3.* Qua in re lex infirmitati mulierum conſulere voluit, ſpatio dierum 40. præſtituto, ad vires quæ partu exhauſtæ & attenuatæ eſſent recuperandas. Idque etiam conditionem & naturam fœminarum poſtulare, res ipſa oſtendit. Itaque & hodie apud omnes propemodum gentes Chriſtianas, puerperis quies ſex hebdomadarum plus minus conceditur, quibus valetudinem curent, pedem extra domum non ponant nec euagentur.

Idq; ſecuta eſt eccleſia prima, quæ inter domini natalem & feſtum purificationis dierũ 40. interuallum cõſtituit, hoc eſt, hebdomadas ſex plus minus, & eo ipſo indicare voluit id temporis ſpatium puerperis præſtitutum eſſe, ad ſanitatem recuperandã, & corpus curandũ & purificandũ. Quod ſi ergo tempus pariendi longiſſimũ & purgationis coniungatur, 12. plus minus menſes conficiet. Quid enim ſi mulier paulo ante mortem mariti conceperit & 10. menſe peperit & purgationi tempus ſex vel ſeptem hebdomadarum impẽdat ex lege diuina, quæ ſub pœna mortis id conſtituit: nemo non videt, annum pene integrum abſolui, antequã nubere poſſit. Atq; ea res Imperatores mouit, vt ſpatium illud luctus duobus menſibus auxerint, quod id longiſſimum ſit pariendi & purgandi tempus. Et Canutus Daniæ Rex ante annos quingentos lege Anglis lata idem ſanxit his verbis: Mulieres viduæ bis ſenos menſes exigunto, atq; tũ demum cui volent nubant. Sin quæ ante annum nupſerit, dote mulctetur, fortunis omnibus à priore marito relictis priuetur, eaque omnia cognatione proximus habeto, Guilielmus Lambertus *in Archaonomia.*

§. 92. SVMMARIVM.

Tempus luctus etiam hodie retinendum inter Chriſtianos.

ETſi autem Moſis lex ad nos nõ pertinet, & pœnę ſeueritas ſublata eſt, tamẽ in ritu purgationis manet genus, h. e. ipſa naturæ ratio, lege confirmata. quæ tanti facienda eſt Chriſtianis, vt eo tempore, nec maritus vxori moleſtus eſſe, & vxor ſe marito excuſare debeat, ſi petat ꝙ petere non decet. Dierum tamen numerus à Moſe præſcriptus non ita pciſe ſeruatur. Et hanc legem etiã inter Chriſtianos retinendã eſſe & obſeruandam, ex iis quæ diximus planum eſt. Itaq; recte Geneuenſes eam veluti antiquatã in ſuam Rempu. receperunt, conſtitutione edita, ne vidua alicui matrimonium promittat, antequam ſex à mariti morte menſes elapſi ſint, idque ſub pœna arbitraria, niſi veniam à Senatu impetrauerit. cap. 107. Quod ſi promittere fas non eſt, multo minus nubere.

§. 93. SVMMARIA.

1 *Qui mariti lugendi ſint.*
2 *l. liberorum, ff. de his qui not. infam. explicatur.*
3 *Viri ignominioſi non lugendi.*
4 *Luctus tempus continuum.*

Interim

INterim tamen non quoſuis maritos vxores lugere † tenentur, ſed eos tantum qui integræ exiſtimationis & famæ fuerunt. Nam illis tantum honor & reuerentia debetur, de illis frequenter loquendum, & eorum memoria celebranda, vt Senecæ verbis vtar. Annum autem integrum viduas lugere oportet, etiamſi conſtet eas prægnantes non eſſe, vt quia ſtatim poſt mortẽ mariti pepererint Nã non ſolũ propter ſeminis confuſionẽ, & incertum vteri, ſed & propter reuerentiam, quã mariti manib. vxor debet, viduæ intra legitimũ tempus nubere prohibent, vt ſ. explicauimus. Quin & mulier adhuc virgo & à viro integra maritum mortuũ, anteq̃ in eius cubiculum perueniret, lugere debet, ſi tamen ei in nuptiis tradita ſit & mancipata, vel domum ducta. *l. deniq; de rit. nupt.* Harmeno. *lib. 4. c. 7.* Viduæ tamen à principe impetrare ſolent, vt intra legitimũ tempus nubere liceat. *l. liberorum, de his qui not. infam.* Quod † ego de illis accipiendum exiſtimo, qui prægnantes non ſunt, vt quia pepererint mortuo marito, vel omnino cõſtet eas vacuas eſſe, aut quia ſexto aut ſeptimo menſe non intumeſcat vterus, menſtrua fluant, vel alia adſint indicia, ex quibus certo conſtet, eam vterum nõ ferre. Nam prægnantibus id principes conceſſiſſe, mihi non ſit veriſimile. Ita Caius Caligula, cum dedicaret templum Auguſti, iuſtitium indixit, & luctus inhibuit, & conceſſit, vt viduis liceret, intra conſtitutum quidẽ tempus nubere ἄν γε μὴ ἐν γαστρὶ ἔχωσιν, id eſt, ſiquidẽ prægnantes non eſſent. Dion *lib. 59.* Ita cum Octauia Auguſti ſoror fœderis ſanciẽdi cauſſa Antonio deſponſa eſſet, & ea legibus prohiberetur nubere, quod nondum 10. menſes à morte mariti M. Marcelli elapſi eſſent, per Senatum legibus ſolui eam neceſſe fuit. Plutarch. *in Anton.* Poſtquam in hoc, inquit, conſenſum vtrinq; eſt, Romam venerunt, & nuptias ibi fecerunt, & Senatuſconſulto permiſſum Octauiæ, vt ante decimum menſem à morte mariti prioris rurſus nuberet. Zonaras refert: Octauiæ mulctam, quam perſoluere debuiſſet, quod intra legitimum tẽpus nupſiſſet, SCto remiſſam fuiſſe, ἐπειδὴ οὔπω παρήκει ὁ πένθιμος χρόνος ψήφῳ τῆς συγκλήτου ἐλύθη τὸ ἐπιτίμιον. Etſi autem prægnantem fuiſſe Octauiam cum deſponderetur Dion refert *lib. 48.* tamen prægnantem nupſiſſe, nemo eſt qui ſcribat. 1 2

Sed & viri † ignominioſi, vel infamia notati vxor intra annum luctus nubere non prohibetur, & quidẽ ſtatim à partu. Idq; quod marito honorẽ & reuerẽtiam nullam debeat, qui ſibi ipſi labem aſperſerit, vt nomine & memoria indignus ſit. Deinde cum certum ſit, eam prægnantẽ non eſſe, ſeminis confuſio metuenda non eſt. Infames appello qui publico aliquo iudicio damnati ſunt, vt ſuſpẽdioſi, h. e. qui ſuſpẽſi ſunt, rei perduellionis, & qui ſibi ipſis mortẽ conſciuerunt non tædio vitæ, ſed mala conſciẽtia, *d. l. liberorũ.* Itẽ, hoſtes, adulteri, homicidæ, latrones, falſarii, & id genus facinoroſi homines, quorum nomẽ & memoria ꝑpetua obliuione delẽda eſt, tantũ abeſt vt honore affici debeant. Nã recte Salomon: Memoria iuſti laudẽ habet, impiorũ vero ſordet. Nã nec ꝓpinquus eiuſmodi hominũ mortẽ lugere fas eſt. Imo Tyberi⁹ capite dãnatos ꝓpinquos lugere vetuit. Et pater Syllani q̃ ſibi mortẽ cõſciuerat, eius funeri non interfuit, vt refert 3

Digitized by Google

refert Suetonius. Andronicus Imperator filiam Irenem ſummo odio proſecutus eſt,& in ſuum conſpectum illam venire vetuit, quod Manuelem maritum lugeret & in priſtini amoris ſignum luctum ſuum & lachrymis & pullo habitu teſtaretur,quem Andronicus pater in carcerem coniectum ob affectatum Imperium excœcari iuſſerat,quod diceret à filia non lugendum eſſe maritum,qui ipſius patri interitum paraſſet, ſed ſi (vt piam filiam deceret) patris malis moueretur,maritum non minore odio,quam prius amore perſequi deberet.Nicætas *Chroniades fol.155.*

4 Luctus autem † tempus continuum eſt, & ideo etiam abſenti & ignoranti currit.*l.à genero,§.ſed cum,de iis qui notantur infam.* Itaque ſi vir peregre agens deceſſerit,idque vxor ignorauerit,& interim tempus legitimum effluxerit, & vxor nouiſſimo die ſaltem reſciuerit eum obiiſſe,poteſt eodem die luctum deponere & nubere.Harmenopulus *lib.4.T.7.*

§.94. SVMMARIA.

1 *Mulier an intra annum luctus nubere prohibeatur ſi diuortio ſolutum ſit matrimonium.*

2 *Luctus quid.*

1 SEd quid ſi diuortio ſolutum ſit matrimonium an mulier intra annum luctus nubere † prohibeatur,Et cum eadem hic ratio ſubſit, idem quoque ius conſtituendum eſt.Idque Theodoſius & Valentinianus ſanxerunt , conſtitutione edita,quæ extat *l.conſenſu,C.de diuortiis*,ne,vt ipſi loquuntur,de prole dubitandi occaſio detur. Vnde colligitur,mulierem prægnantem poſt diuortium , ſtatim à partu nubere poſſe,prægnantem non poſſe , idque quod mortuos lugere ſo-
2 leamus,viui nullus ſit. Eſt enim † luctus,vt Cicero definit ægritudo ex eius,qui charus fuerit acerbo interitu.Idque tum maxime verum exiſtimauerim,ſi culpa viri cõiugium diſſolutum ſit,vt ſi ſpado ſit eunuchus , adulter vel ſimili de cauſa.Nam & mulier viri culpa dimiſſa iuſtam mariti ſuccenſendi cauſſam habet, ideoque ei quem merito odit,honorem nullum debet. Nam & mulierem poſt diuortium inimicam viro fieri præſumendum eſt,idque veterum authorum teſtimoniis *cap.13.* demonſtrauimus : quæ hic non repetimus , ne actum agere videamur.Ex quibus colligitur multum intereſſe , quod ad hanc quæſtionem attinet,morte an diuortio ſolutum ſit matrimonium.

Et hæc vſu recepta fuiſſe teſtantur veterum monumenta : Refert Suetonius, Iulium Cæſarem diremiſſe nuptias prætorii viri, qui vxorem digreſſam à viro poſt biduum ſtatim duxerat,quamuis ſine probri ſuſpicione, & hic ſeueriſſime Cæſarem ius dixiſſe notat Suetonius,quod ſcilicet infamia notandus fuiſſet vterque coniunx,matrimonium autem dirimendum non fuiſſe. Idque iuri ciuili eſt conſentaneũ.Infamia,inquit Vlpianus,notatur, qui intra tempus luctus nupſerit,

nupſerit,& is qui ſciens duxit,*l.1.de his qui notant.infam.* interim coniugium nõ diſſoluitur.Recte Cæſar qui intra tempus luctus nubentes coercendos exiſtimauit,ſed ſeueritas & rigor reprehendendus,quod pœnæ modum exceſſerit, nuptias contractas dirimendo. Ex his tamen colligitur, etiam diuortio ſoluto matrimonio intra tempus luctus viduæ nubere impune non licuiſſe.Huc ſpectat quod Papinianus ſcribit *l.8.Diuus, de diuortiis* D. Adrianum, qui alienam vxorem ex itinere domum duxiſſet,& inde eius vxori repudium miſiſſet, in triennium relegaſſe,idque duabus de cauſſis,vt ego ſentio,quod ante repudium legitime factum alterius vxorem domum duxiſſet,hoc eſt,adulteraſſet,& quod intra legitimum tempus eam duxiſſet,quod non licet, ne de prole dubitandi occaſio detur, *d.l.conſenſu*, interim tamen matrimonium diremptum fuiſſe qui dicat,reperi neminem.

§.95. SVMMARIVM.

Pœna mulierum quæ intra tempus luctus nubunt.

NVnc de pœna mulierum quæ intra tempus luctus nubunt videndum. Et vt antiquiſſima conſectemur,Numæ lege quæ intra legitimum tempus, hoc eſt,decem menſes nupſiſſet,vaccam prægnantem immolare iubebatur,vt Plutarchus *in Numa* refert.Idque ab Hebræorum ſacrificiis petitum eſſe, dubium non eſt.Poſterioribus ſeculis mulctam pecuniariam perſoluiſſe viduas, ex Zonara colligitur,id enim deſignat vox ἐπιτίμιον qua vtitur, hoc eſt, pœna vel mulcta quæ Claudiæ Senatuſconſulto remiſſa fuit.Iure ciuili vidua nubẽs antequam duxerit maritum,ignominia notatur, hoc eſt, infamis fit, & is qui eam eluxerit,niſi id ignarus fecerit,aut iuſſu patris cuius eſt in poteſtate.Nam qui obtemperauerit,venia dignus eſt,& is qui paſſus eſt ducere, notatur infamia,*l.liberorum.de his qui not.infam.* quæ tamen reſcripto Principis aboleri poteſt,*l.1. C.de ſecund.nupt.l.ſi qua C.ad Tertull.*

Non tantum autem famæ,ſed & facultatum iacturam facit mulier, quæ eiuſmodi immaturas nuptias contrahit.Nam ex mariti bonis nihil capit, nihil ex teſtamento,nihil ex donatione propter nuptias,*l.1.& 2. Cod.de ſecund.nupt.* Neque ex teſtamento extraneorum quicquam,nam ea pro non ſcriptis habẽtur,& remanent apud hæredem.Relicta a marito tamquam indignæ eripiuntur,& fiſco vindicantur,quod contumelia maritum affeciſſe.& indignatione iuſta mariti manes ſuſcitaſſe videatur,vt Apuleius loquitur.Neque in ſecundũ maritum mulier transferre poteſt,præter tertiam bonorum partem,liberis nõ exiſtentibus,vel exiſtentibus non pluſquam virilem *l.hoc edict.C.de ſecund.nupt.* Neque cognatis ſuccedũt,niſi vſque ad tertium gradum *l.1. C.eodem*, ſed vt infamia,ita & hę pœnæ,ſpeciali indulgentia Principis remitti poſſunt.*Nouel.22.*

§.96. SVMMARIVM.

An viri vxores lugere debeant.

Digitized by Google

VIri tamen nulla lege vxores lugere compelluntur. Itaque ſtatim viro licet matrimoniũ contrahere, quod nulla ſeminis confuſio metuenda ſit. Harmenopulus *li.4.t.7.* Idem notat Seneca *li.8.epiſt.* Viris nullum legitimum tẽpus eſt, quia nullũ honeſtũ *& l.conſenſu c.de repud.* Idq; apud veteres Germanos receptum fuiſſe notat Tacitus: Fœminis lugere honeſtũ, viris meminiſſe. Quintilianus *declamat.*10. Viri forſitan, quæ modo firmior ſexus ſit, & contra dolorem quam imbecillis animus magis pugnat. Itaq; totum illud lugere fœmineũ eſt, & ſimul orbitas imbelle pectus inuadit, animus ille qui luctus ſuos ſequitur, incipit indulgentiã ſentire lachrimarũ, &c. Interim tamen honeſtas iubet, lugendas eſſe vxores, quod nec lex vetat, ſed cuiuſq; arbitrio permittit. Nam ſtatim vxoris honeſtæ memoriã vna cum funere e domo efferre, inhumanum eſt, & viro probroſum. Et quamuis infamiæ pœnã non incurrit, qui id fecerit: tamen apud viros bonos & graues leuitatis & incontinentiæ inſimulatur, vt e contra laudatur, qui memoriam vxoris annum vel biennium continentia vitę & habitu lugubri colit. Qua de cauſſa Imperatorem Manuelem laudibus extollit Nicætas Acominatus, qui vxorem certo ſpatio tẽporis luxerit, antequã denuo maritus factus eſſet. Verba ita habent Manuel autẽ cõiugis Alemannę mortem nõ ſecus ac membrũ a ſuo corpore auulſum, acerbiſſime deplorauit, iuſtiſq; perſolutis, in paterno monaſterio Pantocratoris magnificentiſſime ſepeliuit, & luctus tempore, quod ipſe ſibi præfinierat, inſtar ſemianimis & dimidiati hominis exacto, ſecundas nuptias ſpectauit, maſculæ prolis cupiditate, &c. Itaq; mihi valde probatur lex Geneuenſis *c.*108. qua cauetur vt vir iuſtũ aliquod tempus exſpectet, antequã denuo maritus fiat, tũ vt ſcandalũ euitet, tum vero vt oſtendat, ſe diuinã caſtigationem perpeſſum eſſe. Verba ita habẽt. Quant a l'homme veſue, combien qu'il n'y ait tel eſgard qu'ala femme, qu'il attende neantmoins quelque, temps raiſarmable auant, queſe remarier, tant pour obuier a ſcandale, que pour monſtrer auſſi, qu'il a ſenty la main de Dieu. Conſentanea his ſunt quæ Seneca tradit *li.de conſolatione ad Albinam.* Nunquã ego a te, ne ex toto mœreas exigam. Et ſcio inueniri quoſdam duræ magis, quã fortis prudentiæ viros, qui negant doliturũ eſſe ſapientem. Illi vero nunquam videntur in eiuſmodi caſum incidiſſe, alioquin extrudiſſet illis fortuna ſuperbam ſapientiam & ad confeſſionem etiã veritatis compuliſſet. Satis præſtiterit oratio ſi id quod ſupereſt & abundat exciderit. Nam vt quidem nullum omnino ſecum patiatur, nec ſperandum attinet concupiſcendũ eſt. Hunc potius modum ſeruet, qui nec impietatẽ imitetur, nec inſaniã, & nos in eo teneat habitu, qui & pii mentis eſt nec motæ. Hucuſq; Seneca. Quæ plus in ſe pietatis & humanitatis habẽt quam quod a noſtris traditum reperio, virum veſtibus vxorem lugere debere. Caſtrenſ. & alii *l.vxores ff.de his qui notantur infamia.*

Interim tamen in Germania & Gallia vxores viros, & e contra mariti vxores elugere ſolent, & veſtem lugubrem aliaq; inſignia, hoc eſt, faſciam & pullas veſtes annum vel ſupra geſtant.

§.97.

Digitized by Google

§.97. SVMMARIA.

1 *An prægnantem quis ducere poſſit antequam pepererit?*
2 *Superfœtatio aliquando accidit.*

EX his etiam determinari poteſt quæſtio, an † prægnantem quis ducere poſſit, antequam pepererit? Et non licuiſſe impune apud veteres hiſtoriæ teſtes ſunt, idque propter eas, quas ſupra attulimus cauſſas, ne ſcilicet ſanguinis confuſio fieret, & de prole dubitandi occaſio daretur, vt Imperator loquitur *lege* 1. *C. de ſecund. nupt.* Quibus & aliæ accedunt, quod ratio non patiatur, vt quis alterius fœtum ſibi ſubiiciat, vt ait *Leo conſtitut.* 93. σὺ μὴν οὐδὲ λόγον ἔχει τὴν ἑτέρου σπορὰν ἑαυτῷ ἀποβάλλεσθαι ἕτερον. Et quod cum periculo fœtus in vtero exiſtentis eiuſmodi nuptiæ contrahantur. Nā teſtantur Medici ex eiuſmodi concubitu grauidas ſæpe abortiſſe. Ideoq; quoad fieri poſſit, grauidas maritorum congreſſum refugere debere, & ne agitētur, ne matrix, vt Priſcianus loquitur, ipſius agitationis vſum non ſuſtinens, abortiat, idque tradit elegātiſſime Moſchion. 2. *de 9. menſe* his verbis. Πλὴν εἰ γὰρ ἐνδέχεται δυνατὸν μὴ ἀναγκάζεσθαι ἡ μήτρα ἐξελαστικὴν χρῆσιν ὑποφέρειν, ἣ ὀφείλουσα εὔσχημος καὶ ἥσυχος εἶναι, ὅπερ τὸ ἔμβρυον διακατέχειν δύνηται ταύτῃ τῇ χρήσει. τῇ γὰρ αὐτῇ κινήσει καὶ προπετείᾳ ῥηγνύμενον τὸ χορίον τὸν χυμὸν ἐκχεῖ, ὅσπερ διὰ τὸ ὀλισθηρὸν τοῦ ἐμβρύου περὶ τῆς φύσεως ἐξέχεται. Id eſt, Quin etſi fieri poteſt, matrix non cogatur congreſſum ſuſtinere, vt quam quietam & trāquillam eſſe conuenit, vt fœtum retinere poſſit. Nam ipſa agitatione & petulantia chorium (ſecundina) ruptum humorē effundit, qui propter lubricitatē fœtus, a natura formatus eſt, &c. Loquitur autem de 9. menſe potiſſimum. Eleganter Eraſmus, grauidis motus vitandus eſt, vel immodicus vel incommodus. Neq; vero pigebit mulierem in his obſeruandis, circumſpectam eſſe, ſi cogitet duas animas in vno corpore periclitari. Execraris eas, quæ venenis procurant abortus, aut fœtus recens editos interimunt. Merito quidem execraris. Sed interim cogita ab hoc crimine non ita procul abeſſe, quæ crapula, quæ repudiis, reliquaque vitæ intemperantia cauſſam dederunt abortus. Item ad gignendam prolem rarior congreſſus eſt vtilior quam aſſiduus. Recte apud Ouidium illa.

Et mihi viue ſoror, ſoror o chariſſima dixit,
Viue, nec vnius corpore perde duos.

Et quod prægnantes etiam facilius pariant, ſi a coitu abſtineant ſcribit Hippocrates *in libro de ſuperfœtatione*, quam etiam accidere Ariſtoteles tradidit, neque fabuloſum eſſe aut nouum ſcribit Ludouicus Bonaciolus *lib.* 1. *muliebrium cap.* 2. quod inter omnia animalia mulier & equæ grauidę mares admittant, reliqua marium congreſſum refugiant. Hinc fieri vt qui poſt primum fœtum longiuſculo tempore conceptus ſit, dolorem excitet, quo primus fœtus intereat. Idem refert, mulierē quandā 12. fœtus ſuperfœtatos edidiſſe, & ad alterum duos edidiſſe, alterū marito ſimilē, alterū adultero ſimillimū. Aliam quandam cum geminos ferret, tertium ſuperfœtaſſe, & iuſto pariendi tempore geminos vitales edidiſſe, tertiū vero menſe quinto poſt peperiſſe mortuū. Itē, quādam 2

iuſto partu vnum,alterum quinque menſium emiſiſſe.Compluribus etiam e-
ueniſſe,vt ſi octauo menſe concubuerint,partus mucore oppletus exierit.Vn-
de ſi nulla res alia,hæc ſaltem prægnantes deterreret a nuptiis, quoad peperiſ-
ſent.Et hanc etiam ſententiam patribus placuiſſe video. Hieronymus *contra
Iouianum.*Certe,inquit,qui dicunt ſe cauſſa Reipublicæ & generis humani v-
xoribus coniungi,& filios procreare,imitentur ſaltem pecudes, & poſtquam
venter intumuit,non perdant filios,nec amatores ſe vxoribus præbeant, ſed
maritos.Et Iſidorus cuius verba in Ius Canonicũ relata ſunt, 32.*q.7.c.nõ ſolum.*
Sunt quædam mulieres,quæ ſicut animalia abſque vlla diſcretione indeſinẽ-
ter libidini ſeruiunt,quas ego nec mutis pecudibus comparauerim. Pecora e-
nim cum conceperint,vltra non indulgent maribus copiã ſui.Quo ſpectat di-
ctum Populiæ Marciſileæ,quæ miranti cuidam quid eſſet,quapropter aliæ be-
ſtiæ nunquam marem deſiderarent,niſi cum prægnantes vellent fieri,reſpon-
dit,beſtiæ enim ſunt.Macrob.*lib.Saturnal.2.c.6.*Idque teſtantur illi qui hiſto-
rias animalium ſcripſere,vt Plinius,qui quadrupedes omnes prægnantes con-
greſſum marium refugere refert, præterquam & ſuem. Ariſtoteles ſolam mu-
lierem & equam mares poſt conceptionem admittere ſcribit. Cauſſam eius
rei reddit *Lactantius lib.6.cap.*22.Nec aliam ob cauſſam Deus cum cæteras ani-
mantes ſuſcepto fœtu maribus repugnare voluiſſet,ſolam omnino fœminam
viri patientem fecit, ne fœminis repugnantibus libido ageret viros aliud ap-
petere,eoque facto caſtitas gloriam non inueniret. Quid quod & ſanctos pa-
tres apud Hebræos a grauidis vxoribus abſtinuiſſe primi nominis Theologi
tradunt.Procopius in *16 cap.Geneſis.*Video,inquit,ex hoc loco,ſanctos ex ma-
trimonii copula non voluptatem ſed liberos eſſe venatos. Siquidem antiquo
gentis inſtituto abſtinebant a grauidis, nec accedebant eos quæ lactarent &
nutrirent infantes,ſed eo tantum tempore, quo conceptus non negabatur ſe
dabant vxoribus.Idem refert *Clemens Alexandrinus lib.3.ſtromatum.* Nullum ex
veteribus ex ſcriptura oſtenderis,qui cum prægnante rem habuerit, ſed poſt-
quam geſtauit vterum,& poſtquam editum fœtum a lacte depulit,rurſus co-
gnitas fuiſſe vxores. Iam hunc ſcopum inuenies ſeruantem Moſis patrẽ cum
triẽnium poſt editum intermiſiſſet,genuiſſe Moſen. Et rurſus Leuitica tribus,
ſeruans hanc naturæ legem a Deo traditam, aliis numero minor, ingreſſus eſt
in terram promiſſionis.Hucuſque Clemẽs.Quod etiam in ius canonicum re-
latum eſt ab interprete *d.c.origo.*qui tradit,mulierem corporis ſui copiam ma-
rito facere non debere a tempore conceptionis vſque ad purificationem, id-
que auctoritate Auguſtini,cuius verba exſtant *in c.ad eius diſtinct.*5. Ad eius ve-
ro concubitum, inquit, vir ſuus accedere non debet, quouſque qui gignitur
ablactetur.Ambroſius idem tradit *diſtinct.*4.4.*cap.ſi cauſſa.*Si cauſſa procrean-
dorum liberorum ducitur vxor,non multum tempus conceſſum videtur ad
ipſum vſum,quia & dies feſti,& dies proceſſionis, & ipſa ratio conceptionis,
& partus iuxta legem ceſſare vſum carnis his debere temporibus demonſtrãt.

Idem.

Idem ſequitur Eraſmus *in libro de inſtitutione Chriſtiani matrimonii.* Poſtquam vxor erit grauida, quieſcitur a congreſſu, rurſus a partu diebus quibus purgatur. Iam in profluuio menſtrui liquoris, non religio, ſed neceſſitas præſcribit, vt temperetur a congreſſu. Vetuit id Deus *Leuit. cap.* 20. Idque a veteribus obſeruatum verba Menelai apud Achillem Statium oſtendunt. Puella in menſtruis heri eſſe cœpit, quamobrem a viro abſtinendum eſt. Dies igitur, inquit, Charmiles tres quatuorve exſpectabimus. Tantum enim temporis ei rei ſatis erit. Idem tradit Viues *libro de officio mariti.* Sancti patres inquit, a grauidis abſtinebant, in quo a beſtiis plane ſuperamur, quæ ſtatis ac certis anni temporibus Veneri generandis liberis dant operam. Idque Zenobiam Palmirenorum Reginam, fœminam animo virili feciſſe, teſtis eſt Trebellius Pollio his verbis. Hæc oratio indicat, quid iudicii Aurelianus de Zenobia habuerit, cuius ea caſtitas fuiſſe dicitur, vt ne virum quidem ſuum ſciret, niſi tentatis conceptionibus. Nam cum ſemel concubuiſſet, exſpectatis menſtruis continebat ſe ſi prægnans eſſet, ſin minus, iterum poteſtatem quęrendis liberis dabat: notat Viues *in libello de fœmina Chriſtian.* Et Fulgoſius *lib.* 5. *c.* 4. Et de quodam Alloiſio Veneto & eius vxore idem narrat Egnatius *lib.* 4. *c.* 3.

Quid ſi vxor grauida mariti congreſſum refugere debet, quanto magis illā, quæ ex alio grauida eſt, ſponſi complexum vitare conuenit, quoad pepererit. Idque a veteribus ſancte ſeruatum eſſe, ex eo etiam colligere licet, quod eorū nomina, qui prægnantes duxiſſent diligenter annotarunt hiſtorici, quaſi facinus nefarium in ſe admiſiſſent, & reprehenſione dignum. Argumento eſt, quod Plutarchus in Romulo tradit, quemadmodum apud Græcos ii, qui nimium ſunt curioſi, cum qui primum omnium patrem matremve necauerit, nominare poſſunt: ita Romanis omnibus notum eſt a Sp. Carbilio primum vxori nuncium remiſſum, quod eam ſterilem eſſe cauſſaretur, &c. Idem repetit in Numæ Pompilii vita in fine. Auguſtus ducturus Liuiam, quę ex marito Nerone ſextum menſem grauida eſſet, Pontifices conſuluit, fas ne eſſet prægnantem ducere, qui reſponderunt, ſiquidem dubitaretur, ex quo prægnans eſſet nuptias differri oportere, quia vero conſtaret ex quo grauida eſſet, nihil impedire quo minus fierent. Id quidem, inquit Dion, fieri potuit, vt in iure a maioribus traditum inuenerint, ſed profecto ſic reſponſuri fuiſſent, vt maxime non inuenerint. Idem ſcribit Tacitus *lib.* 1. Abducta Neroni vxor, & conſulti per ludibrium Pontifices, an concepto, nec dum edito partu rite nuberet. Et Zonaras his verbis. Haud ſcio, an ita in libris ſuis ſcriptum inuenerint, an in gratiam Cæſaris ſic pronunciarint. Ex quibus verbis colligitur, has nuptias neque ſolitas neque iuſtas fuiſſe: & Pontifices magis adulandi ſtudio, vel metu potius adductos, ita reſpondiſſe, quam quod id recte fieri exiſtimauerint. Harum etiam nuptiarum meminit Suetonius *in Auguſto cap.* 63. qui hoc factum duplici nomine reprehendit, & quod Liuiam abduxerit, & prægnantem duxerit his verbis. Liuiam Druſillam, matrem Tyberii Neronis & quidem præ-

Digitized by Google

gnantem abduxit, dilexitque ac probauit vnice, & perſeueranter, & *cap. 4. In Tyberio*. Vxorem inquit, Liuiam Druſillam & tunc grauidam, & iam apud Tyberium enixam, petenti Auguſto conceſſit. Loquitur de patre Tyberii Cęſaris, qui Tyberius Nero fuit. Sed & Antonius præter alia etiam has nuptias immaturas Cæſari probri loco obiecit, Suetonius *in Auguſto cap. 69*. Marcus Antonius ſuperfeſtinatas Liuiæ nuptias obiecit, & fœminam conſularem e triclinio viri coram in cubiculum abductam, &c. Populus etiam Romanus illas dicteriis & cauillis exagitarunt. Nam cum Liuia Auguſto nupta intra tertium menſem peperiſſet Claudium Druſum Neronem, ea res, vt referunt Suetonius & Xiphilinus, ridendi & iocandi materiam præbuit, & vulgatus fuit verſiculus, τοῖς εὐτυχοῦσι, καὶ τρίμηνα παιδία. hoc eſt, fortunatis hominibus tertio menſe liberos naſci, idque in prouerbii conſuetudinem veniſſe refert Xiphilinus. Chriſtiani etiam has nuptias improbarunt, vt Aurelius Prudẽtius, qui thalamũ infamem nominat coniugium Auguſti & Liuiæ, cuius verſus elegantiſſimos adſcribimus *lib. 1. aduerſus Symmachum de ſimulachro Liuiæ Auguſtæ*.

Adiecere ſacrum, fieret quo Liuia Iuno,
Non minus inſanus thalami ſortita cubile,
Quam cum fraterno caluit Saturnia lecto.
Nondum maternam partu vacuauerat aluum,
Conceptumq; viri ſobolem paritura gerebat
Pronuba, iam grauidæ fulcrum geniale paratur,
Iam ſponſus ſaliente vtero nubentis amicos
Aduocat, haud ſterilem certus fore iam ſibi pactam.
Vitricus ante venit tardum præferuidus ortum
Priuigni nondum geniti, mox editus inter
Feſcennina nouo proles aliena marito.
Idque Deum ſortes, & Apollinis antra dederunt
Conſilium, nunquam melius nam cedere tædas
Reſponſum eſt, quam cum prægnans noua nupta iugatur.
Hanc tibi Roma Deam titulis & honore ſacratam
Perpetuo Floras inter, Veneresq; creaſti.
Nec mirum, quis enim ſapiens dubitauerat, illas
Mortali de ſtirpe ſatas vixiſſe, & eaſdem
Laude venuſtatis clara, in amoribus vſque
Ad famæ excidium formæ nituiſſe decore?

Et hactenus de nuptiis Auguſti & Liuiæ. Pompeius etiam perſuaſus & iuſſus a Sylla vxore repudiata, Æmiliam ipſius priuignæ ex Scauro vxoris ſuæ Metellæ primo marito ſuſceptam M. Glabrioni ademit & duxit, & quidem prægnantem. Plutarchus. Id coniugium, inquit Zonaras, Tyrannicum fuit. Nam Æmilia viro elocata prægnans erat, Gręce ἦν δὲ τὰ τοῦ γάμου τυραννικά. ἡ γὰρ ἡ αἰμιλία, ἐκδίδοτο, καὶ ἐκύει. Infœlix etiam fuit coniugium. Nam Æmilia in

partu

partu apud Pompeium obiit. Plutarch. *in Sylla & in Pompeio.* Verba notatu digniſſima adſcribimus. Sylla aſſentiente vxore Metella Pompeio perſuaſit, vt dimiſſa Antiſtia priuignam Syllæ, Scauri & Metellæ filiam Æmiliam, quę tum alterius viri vxor erat, vterumque ferebat, in matrimonium acciperet. Tyrannicæ ſane erant iſtæ nuptiæ, magiſque Syllæ rebus quam Pompeii vitæ conueniebant. Cum Æmilia grauida a viro ſuo abduceretur, Antiſtia ignominioſe & miſerabiliter expelleretur, nuper etiam propter maritum amiſſo patre (in curia enim Antiſtius iugulatus fuerat ob affinitatem Pompeianam Syllæ rebus ſtudere creditus.) Atque Antiſtiæ mater hæc videns, vltro mortem ſibi conſciuit: neque id modo tragœdiæ iſtarum nuptiarum acceſſit infortunium; ſed & ipſa Æmilia in partu apud Pompeium periit. Hucuſque Plutarchus. Caius etiam Caligula Romanis exoſus fuit, quod repudiata Paulina ſub prætextu ſterilitatis, Miloniam Cęſoniam duxit, & quidem grauidam, & vicinam partui, vt pater 30. dierum fieri poſſet. Itaque puer ei 30. die ex Cæſonia natus eſt, quam adulterio ante cognouerat. Atque eam enixã vxoris nomine dignatus eſt, vno atque eodem die profeſſus & maritum ſe eius, & patrem infantis ex ea nati. Suetonius *in Caligula cap.25.* Dion. *lib.59.* Zonar. *Tom.2.* Atque hæc res inquit Zonaras Romanos turbabat, quæ ſæuitiã ac libidinem eius auctum iri metuebant ſi diutius imperaſſet.

His annumerandus eſt Heliogabalus, qui Pomponii Baſſi vxorem (erat ea Claudii & Seueri M. Antonini neptis) vxorẽ duxit, nec ei permiſit, vt mariti mortem lugeret, quem & inter reos referri iuſſerat, eo nomine quod rebus quas ille faceret minime delectaretur, ſed crimen hoc erat alterum, quod Baſſus nobiliſſimam & pulcherrimam vxorem haberet. Xiphilinus. Et Anaſtaſius Imperator Conſtantinopolitanus Zenonis Iſaurici vxorem Ariadnam viduam ſibi deſpondit, & die quadrageſima a ſepultura Zenonis iam elapſo nuptias celebrat. Zonaras. Quæ omnia memoriæ prodita ſunt a viris eruditiſſimis, vt oſtenderent, eiuſmodi nuptias inuſitatas infames & inceſtas habitas fuiſſe.

§.98. Svmmarivm.

An hodie inter Chriſtianos pregnantem ducere liceat.

SEd an eo iure etiam hodie in eccleſia Dei & politiis bene conſtitutis vtendum ſit quæritur? Et id obſeruandum eſſe exiſtimauerim, tum propter ſeminis cõfuſionem vitandam, aliaque quę ſupra enumerauimus incommoda, tum etiam propter honeſtatem, cuius inprimis in nuptiis habenda eſt ratio. Itaque his aſſentire non poſſum, qui leges ciuiles de luctu viduarum iure canonico abrogatas eſſe, propterea inter Chriſtianos non obtinere cenſent. Ad cuius confirmationẽ allegant *c. Euphemius 2. q. 2.* Vbi dicitur mulierẽ non reddi infamẽ, q̃ intra tẽpus luctus nubit, cũ matrimonia hodie regulentur iure poli, non

Digitized by Google

non iure fori. Et iure poli mortuo viro mulier ſoluta ſit a lege viri, & nubere poſſit cui velit, modo in domino, vt Paulus Apoſtolus loquitur, 1. *Cor.* 7. Sed vt multa in iure canonico ita & hæc verba apoſtoli detorta ſunt ad eorum inſtitutũ, qui feneſtram libidinibus aperire voluerũt. Nam recte ex theologis quidam ſcripſit, auctores iuris canonici pleriq;, neq; mariti fieri voluerunt, neque vnquam fuerunt, alioqui multo rectius ſanxiſſent, vt recte de illis pronunciare liceat, quod de Sylla Saluſtius, teſte Plutarcho: Leges ciuibus de nuptiis & temperantia, amori ipſe & adulteriis deditus poſuit. Idque vel hinc conſtat, quod Paulus non de tempore loquatur, quod vidua exſpectare debeat antequam rurſus nubat, ſed de perſona quam ſuo arbitrio maritum vidua eligere poteſt. Idque ex verbis colligitur, quæ tam perſpicua & clara ſunt, vt nulla cauillatione eludi poſſint. Mulier matrimonii lege tenetur, quandiu eius vir viuit, eo autem mortuo liberum eſt ei cui velit nubere, modo in domino. Non dixit Paulus viduæ liberum eſſe, quando velit nubere, & per conſequens, ſtatim a morte mariti, ſed cui velit nubere, modo in domino. In Domino autem nubit, quæ ſecundum legum præcepta nubit. Leges autem vetant viduas rurſus nubere antequam maritum duxerint. Deinde tritum eſt illud apud ICtos quoties aliquid nobis permittitur, id interpretationem a iure accipere, vt ſcilicet nihil poſſimus, niſi quod iuſte & honeſte facere poſſimus. Poſtremo cum Paulus Apoſtolus præcipit, magiſtratui ex iure Romano ius reddentibus parendum eſſe *Rom.* 13. *Pet.* 1. *Epiſt.* 2. is pauciſſimis verbis, non videtur abrogaſſe ius Romanum, quod ſemel probauit, & quod cum verbo Dei non pugnat. Itaq; hæc verba, *nubat cui velit*, ſecundum leges ſcilicet accipienda eſſe, nemo non videt: Nam ſi ſimpliciter verbis inhæreremus *cui velit*, ſequeretur eam & fratri, fratriſue filio, auo, aliiſq; perſonis prohibitis nubere poſſe, quod nemo ſanus dixerit, ſed potius hic διάνοιαν quam τὸ ῥητὸν ſpectandum eſſe. Quod ſi in perſona deligenda hæc interpretatio facienda eſt, cur non & eadem in tempore admittatur & ſpectetur, vt vidua demum poſt luctus tempus quod exiguum eſt, & iuſtiſſimis de cauſſis præſtitutum, in Domino nubat. Nec enim ſcribit Paulus eam ſtatim nubere poſſe, ſimulatque maritus animam exhalauerit. Imo etiamſi vox *ſtatim e veſtigio*, vel *confeſtim*, adiecta eſſet, tamen interpretationem reciperet ex legibus, quando commode & honeſte fieri poſſet, idque notatur §. 1. *Inſtitutionum, de verb. obligationib. Inſt. l. & poſt de tranſact.* Itaque plus apud me valet veterum Iureconſultorum & Valentiniani, & Theodoſii Impp. qui Chriſtiani fuerunt, auctoritas, quam vnicum illud Gregorii dictum obſcurum & ambiguum. Et hanc etiam ſententiam video noſtræ ætatis Iureconſultis & Theologis primi nominis probari, qui diſertis verbis tradunt, multa æquiora & ſanctiora de luctu ſanxiſſe iuris ciuilis, quam iuris canonici auctores; idque res ipſa oſtendit, & ea quæ ſupra a nobis diſputata ſunt. Item, hanc legem eſſe honeſtiſſimam, in qua ea mulier infamis pronunciatur, quæ nuptiarum feſtinatione non præſtiterit priori marito luctus religionem,

quæ

Digitized by Google

quæ totius anni tempore continetur. Honeſtis autem legibus non ſolum propter pœnam, verum etiam propter conſcientiam, vt Paulus ait, obediendum. Brentius *cap. 8. in Lucam.* Viues *li. 3. de Chriſtiana fœmina* Videant viduæ quę nubunt, ne ilico a mariti funere aut poſt paulum: id ſignum eſt viuentes non amaſſe, de quorum morte acceptum dolorem, luctum & deſiderium tam breuiter deponant, &c.

CAPVT XIV.

§. 1. Sponſalia teſtibus probari vt minimum duobus omni exceptione maioribus.

§. 2. Quomodo in cauſſis nuptiarum teſtimonium dicere vel deponere teſtes debeant.

§. 3. An rogati eſſe debeant.

§. 4. Quibus de cauſſis recuſentur teſtes.

§. 5. Propter cognationem & affinitatem non recuſari teſtes, idque ſpeciale eſſe in cauſſis matrimonialibus, & quatenus id locum habeat.

§. 6. Domeſticos teſtes recipi & teſtari poſſe, de iis quæ domi fiunt.

§. 7. An mulier poſſit eſſe teſtis in cauſſa nuptiarum.

§. 8 An mediator vel proxeneta teſtis eſſe poſſit?

§. 9. Specialia quædam in cauſſis nuptiarum circa teſtes.

§. 10. Confeſſione ſponſalia probari, & qualis eſſe debeat.

§. 11. Sponſalia probari ſcriptura tam publica quam priuata.

§. 12. Annuli miſſionem ad probationem ſponſaliorum facere.

§. 13. Cohabitatione diuturna matrimonium probari.

§. 14. Appellationem ſponſi vel ſponſæ præſumptionem parere.

§. 15. Si quis puellæ effigiem geſtet eamque oſtentet ſemper indicium ſeu præſumptionem inducere.

§. 16. Famam etiam ad ſponſalia probanda facere.

§. 17. Item ſi quis puellæ colloquium experierit.

§. 18. De iuramentis & an iuramentum neceſſarium deferri poſſit actori.

§. 19. An mulieri ſemiplene probanti iuramentum deferri poſſit?

§. 20. An patri vel κυρίῳ ſemiplene probanti iuramentum deferri poſſit.

§. 21. Iuramentum voluntarium in ſponſalibus deferri poſſe vno caſu.

§. 22. De iuramento iudiciali & quibus caſibus id deferendum ſit reo.

§. 23. Quid ſi reus ſtuprum fateatur, neget autem promiſſionem matrimonii, an iurare teneatur.

§. 24. An reus iurare teneatur qui & ſtuprũ & matrimonii promiſſionem negat.

§. 25. Iuramenta verbis & factis vel ſignis præſtanda eſſe & quidem verbis conceptis.

Digitized by Google

§. 26. Verba apud veteres iuraturo præiuiſſe aliquem.
§. 27. Signa vel ſymbola adhibita fuiſſe iuramentis & quænam illa fuerint apud pleraſque gentes.
§. 28. De actione ſponſalium nomine inſtituenda & formula libelli.
§. 29. Quis olim in cauſſis nuptiarum iudex fuerit, & hodie ſit.

§. I. SVMMARIA.

1 *Sponſalia probantur teſtibus duobus.*
2 *Teſtes in cauſis nuptiarum omni exceptione maiores eſſe debent.*
3 *Teſtem repellit ſola infamia facti a teſtimonio dicendo.*

NVNC quibus modis ſponſalia probentur dicendum reſtat. Nam & hæc quæſtio tractatione digna eſt, quod de ea ſæpiſſime in conſiſtoriis controuerſiæ exiſtant.

Et quidem vt reliqui contractus, ita & ſponſalia teſtibus, ſcripturis, confeſſione, & aliis id genus probationibus docentur, & demonſtrantur, de quibus
1 ſigillatim dicendum eſt. Teſtes autem † vt minimum duos requiri, ad fidem iudici faciendam omnium recepta eſt ſententia. Nam & in reliquis contractibus totidem requiruntur, *l. vbi numerus, de teſtibus.* Et cauſſæ de nuptiis criminalibus æquiparantur, & ea de cauſſa pleniſſimam probationem requirunt, *gloſſ. in l. 1. §. ſi ea de ventre poſſeſſ. mitten.* Vnde ſequitur vnius teſtimonium non ſufficere. Itaque recte Orator quidam vnico teſte in iudicium allato, iudicibus dixit: vni teſti ne ſi Cato quidem is eſſet, credendum eſſe. Plutarchus *in Catone maiore.* Teſtes in hoc contractu imprimis requiri facilioris & certioris probationis cauſſa, ſupra diximus, imo neceſſarios propemodum eſſe, ex eo colligitur, quod quarundam gentium legibus cautum ſit, rata non eſſe ſponſalia niſi adhibitis teſtibus, idque Hebræorum iuriſprudentia expreſſe ſtatuit, vt ſupra *cap. 9.* oſtenſum eſt. Et lex Geneuenſium *cap. 124.* his verbis, qu'il y ait pour le moins deux teſmoins, gens de bien & bonne reputation, & qui s'achent en quelle auctorite ſe font les promeſſes, autroment le tout ſera nul. Idque ſequitur conſtitutio Palatina, qua de re ſupra ordinatio Regis Friderici quinq; teſtes requirit, & paſtoris præſentiam.

2 Nunc de qualitate teſtium dicendum. Teſtes † autem in cauſſis nuptiarum omni exceptione maiores erunt, hoc eſt, quibus teſtimonii dictio eſt, & quorum fides & auctoritas nulla exceptione eleuari poteſt, *c. 1. vbi Anthonius de Butrio de conſan. & affin. Panormit. c. ſuper eo de teſtib. Imola conſil. 130. Pariſ. conſil. 55.*
3 *nu. 18. & Menochius li. 1. de arbitra. iudic. quæſt. 102.* Vnde † teſtes ſola facti infamia notatos repelli iidem tradiderunt, & Bald *in l. 1. C. de ſumma trinitate* infamiam facti prorſus repellere teſtem, vt in cauſſis grauioribus teſtari non poſſit, *conſil. 49. nu. 91.* & ſimul atq; aliquis de crimine accuſatus eſt, dicitur notari infamia, Alex. *conſ. 157. 5. vol. 9.* & illa infamia durat donec ſe purgauerit, *conſ. matr. 70.* ita nec teſtes ſuſpecti admittuntur *c. ſuper eo extra de teſti.* Lanfr. *c. quoniam de teſtib.*

§. 2.

Digitized by Google

§. 2. SVMMARIA.

1 *Teſtes quomodo deponere debeant in cauſſis nuptiarum.*
2 *Teſtes in verbis debent concordare.*
3 *Verba requiruntur clara ad conſtituenda ſponſalia.*
4 *Teſtes debent deponere de eodem actu & tempore quo ſponſalia inita ſunt.*

NVnc videndum † quomodo teſtes in contractu ſponſalium teſtimonium 1
dicere debeant? Ad probanda ſponſalia requiruntur, vt teſtes affirment & deponant verba categorica interueniſſe, hoc eſt, matrimonii promiſſionem inducentia, & quod illa audierit, qualia ſunt verba de præſenti, aut æquiualentia inter eos, qui loqui poſſunt, idque probare oportet eum, qui ſponſalia facta dicit, & niſi de verbis illis prolatis conſtet, nulla erunt ſponſalia. Neque enim iudex iudicare poteſt, coram quo nihil probatum eſt, *c.1. de ſponſa duorum.* Matrimonium probatur per verba de præſenti, licet manu tacta non fuerit, *& c. tue, & c. apud de ſponſalibus, conſil. matrimon.* 68. *num.* 10. *&* 11. Alexand. *conſi.* 143.
num. 23. Vnde ſequitur teſtes † de verbis formalibus interrogatos concordare 2
debere, non tantum in effectu, ſed in forma verborum, hoc eſt, in ipſis verbis prolatis, & teſtimonia, quæ fiunt de verbis, quæ protuliſſe quis dicitur, verbis
formalibus fieri debent, alioquin nihil probant. Nam ad † conſtituenda ſpon- 3
ſalia requiruntur verba clara & reciproca per ipſos contrahentes intellecta.
Eber. *conſil.* 4. *matrimon. num.* 1. Imo de eodem † actu & tempore quo ſponſalia 4
inita ſunt, deponere teſtes debent. Nam in actu momẽtaneo, hoc eſt, qui breui momento perficitur, tempus & locus ſunt de ſubſtantia *c. Abbate ſane, de ſenten. & re iudicat. lib. 6. cap. quoniam contra de probationib.* alioqui ſingulares haberentur, niſi de tempore & loco inter ſe concordarent, quamuis alioqui regulariter ſufficiat, ſi teſtes de ſubſtantialibus concordent, ad quæ probanda vocati ſunt, *cap. qualiter de accuſat.* Interim tamen duo teſtes, quorum vnus de contractu vel verbis ſponſaliorum, alter de confeſſione contractus teſtimonium reddunt, ſingulares non ſunt, ſed alter alterius teſtimonium confirmat, ideoque plus quam ſemiplenam probationem faciunt, Bald. *rubrica de probationibus.*

§. 3. SVMMARIVM.

Teſtes an debeant eſſe rogati.

SEd an teſtes rogati eſſe debeant quæritur? Et ita ſentit Cardinal. Florentinus *Cod. ex parte de ſponſal Speculator tit. de teſtib. §. 1. verſiculo, item quod non fuit, & conſuluit* Barba. *conſilio* 40. Eberhard. *conſilio quarto, numero ſeptimo.*
Et vide conſilia matrimonialia fol. 510. *numero* 35. *& fol.* 94.

Digitized by Google

§. 4. SVMMARIA.

1 *Teſtes quibus de cauſſis recuſentur.*
2 *Teſtes qui vigeſimum annum non exceſſerunt, in cauſſis nuptiarum non admittuntur.*
3 *Teſtes viles & pauperes non admittuntur.*
4 *Milites ſtipendiarii non admittuntur.*

1 RECuſari autem poſſunt in ſponſalibus † teſtes vt in reliquis contractibus,
& iiſdem pene de cauſſis, quas hic enumerare noſtri non eſt inſtituti, qui
illa ſolum hoc loco, quæ huic contractui peculiaria & propria ſunt, attingere
2 decreuimus. Et primum teſtes qui † vigeſimum annum non exceſſerunt, in
cauſſis nuptiarum non admittuntur, vt nec in criminalibus, *l. teſtimonium. l. præcedenti, de teſtib.* nec in arduis ciuilibus cauſſis *l. propter litem, de excuſa. tuto, conſil.*
3 *matrim. 57.* Ita † nec teſtes viles & pauperes admittuntur, *l. 3. de teſtib.* Alexand.
4 *conſ. 150. colum. 4. conſil. 73. matrim.* Nec † milites ſtipendiarios admittendos eſ-
ſe cenſent, quod infames infamia facti quodammodo cenſeantur & mentiri
pro nihilo ducant. *Dd l. admonendi. de iureiurand. conſi. matrim. 59.*

§. 5. SVMMARIA.

1 *Teſtes propter cognationis & affinitatis vinculum non recuſantur in ſponſalibus.*
2 *Limitatio regulæ.*
3 *Mater pro filia teſtis eſſe poteſt in nuptiarum cauſſa.*
4 *Forma diuitiis æquiparatur.*
5 *Pares coniuges qui cenſeantur.*
6 *Nobilitas & diuitiæ æquiparantur.*
7 *Facti ſpecies.*
8 *Diuitiis non tantum tribuitur quantum honoribus & natalibus.*

1 ETſi autem propter † cognationis & affinitatis vinculum in aliis contracti-
bus teſtes repelluntur, tamen in quæſtione de ſpõſalibus & matrimonio,
parentum & cognatorum teſtimonium admittendum eſſe iure canonico ex-
2 preſſe cautum eſt, *c. ſuper eo. de teſti.* Sed tamen † ea cautione adhibita, quando
coniuges pares ſunt, neque alter alterum diuitiis, honore, dignitate aut aliis
dotibus excellit, *dicto c. ſuper eo & c 3. videtur qui matrim. accuſar.* Modici autem
exceſſus nulla habetur ratio, Zaſius *conſi. matrim. 10 num. 3 & conſi. 11. nu. 6.* Ita-
3 que mater pro filia † in cauſſa nuptiarum teſtis eſſe poteſt, gl. & Dd. *d. c. ſuper
eo.* Decius *conſ. 163.* Zaſius *conſi. 10* & ſoror pro ſorore. Nam ſi matri licet, cuius
maxima eſt affectio erga liberos propter στοργὴν innatam, multo magis ſorori-
bus licebit, vt Decius argumentatur, & receptum dicit Anthon. de Butrio &
Panormitan. *d. c. ſuper eo*, & Zaſius *conſi. 12. matrim. num. 11. & 13.*

An autem coniuges pares ſint Iudex ex æquo & bono ſtatuet, ęqualitas autem non ex opibus tantum, ſed ex omni bonorum genere æſtimanda eſt. Et in hac collatione primum ad calculum reuocanda ſunt bona animi, deinde bona

bona corporis,poſtremo quæ vocantur externa,& quaſi trutina ponderanda. Fieri enim poteſt, vt ſponſus vna aliqua re aut pluribus ſponſæ præſtet, vel e contra ſponſa illi quibuſdam in rebus anteponenda ſit.

Quid enim ſi diues plebeiam formoſam & bonis prognatam & bene moratam ſibi deſpondeat,vel ſenex locuples iuuenem puellam venuſtam? Certe iudicis erit arbitrium,teſtimonium parentum admittere vel recuſare, idque tradunt *Dd.d.c.ſuper eo.* Nam & pudicitia & forma etiam dos mulierum cenſetur,etiam ſi alioquin indotatæ ſint,quippe forma impulſi homines locupletiſſimi etiam pauperculas ducũt. Nam vulgo dici ſolet, eum quem Deus formoſum fecit, pauperem factum non videri. Iſocrates in encomio Helenæ. Apud Olympiadem Alexandri matrem delata fuit muliercula quædam, quam amabat Philippus, quaſi philtris & poculis amatoriis Regem in ſui amorem pelliceret:itaque eam iuſſit acceſſi. Vbi eam aſpexit, forma viſa eſt liberalis,mores compoſiti:tũ Olympias,valeant,inquit, calumniæ de veneficiis,tu medicamentum in te ipſa habes præſentiſſimum.

Et forma † diuitiis æquiparatur. Panormitan.& alii dict.*c.ſuper eo,de teſtib.*& 4
cum nobilitate compenſatur,idque Terentius innuit his verbis.

Nunc enim tametſi aliqua paupercula eſt,
Dotem ſatis magnam lex confert,
Si mediocrem duntaxat a natura formam acceperit.

Et Nonius ex Afranio,formoſa virgo eſt, dotis dimidium vocant iſti, qui dotes negligunt vxorias. Itaque Alexand *conſi.209.* nobilem diuitemque mulierem & deformem quæ pauperi nupſit, indigno non videri nupſiſſe, quod forma cum nobilitate compenſetur. Qua de re plura congeſſit omni laude dignus Tiraquellus *l.2.connubiali*,quibus ego adiicio Anacreontis verſus elegantiſſimos.

Cornu duplex iuuencis
Natura,& vngulas dat
Firmas equis,pedeſq;
Lepuſculis fugaces,
Leonibus dentes
Vaſto truces hiatu.
Vim piſcibus natandi,
Volucribus volandi,
Audaciam viris, nec
Iam fœminis valebat.
Quid his dat ergo? formam
Pro parmulis & illam
Dat omnibuſque telis.
Sic vincit ergo ferrum
Puella,vincit ignem,&c.

Digitized by Google

5 Ita & paritas eſſe videtur, ſi vidua annos triginta aut quadraginta nata locuples iuueni nubat, neque corpore neque animo pœnitendo. Qua de re elegans apud Apuleium exſtat exemplum, qui ipſe viduam duxit, vt ex his verbis colligitur. Quanquam quis omnium vel exigue rerum peritus culpare auderet, ſi mulier vidua & mediocri forma , at non ætate mediocri, nubere volens longa dote & molli conditione inuitaſſet iuuenem neque corpore neque animo, neque fortuna pænitendum? Virgo formoſa, etſi ſit oppido pauper tamen abunde dotata eſt. Affert quippe ad maritum nouum animi indolem, pulchritudinis gratiam, floris rudimentum. Ipſa virginitatis commendatio, iure meritoque omnibus maritis acceptiſſima eſt. Nam quodcunque aliud in dotem acceperis, potes cum libuit, ne ſis beneficio obſtrictus, omne vt acceperas retribuere: Pecuniam renumerare, mancipia reſtituere, domo demigrare, prædiis cedere: ſola virginitas cum ſemel accepta eſt, reddi nequit; ſola apud maritum ex rebus dotalibus remanet. Vidua autem qualis nuptiis venit, talis diuortio regreditur, nihil affert irrepoſcibile, ſed venit iam ab alio præflorata, certe tibi ad quæ velis minime docilis, non minus ſuſpectans nouam domum, quam ipſa iam ob vnum diuortium ſuſpectanda, ſiue illa morte amiſit maritum, vt ſcæui ominis mulier & infauſti, coniugii minime appetendos, ſeu repudio digreſſa eſt vtramuis habebit culpam mulier, quę aut tam intolerabilis fuit, vt repudiaretur, aut tam inſolens, vt repudiaret, ob hæc & alia vidua dote aucta maritos ſollicitant.

6 Ita & nobilitas † & diuitiæ conferuntur, vt ſi alter ſit locupletior, alter vero nobilitate ſuperior, vel etiam honore, vt ſi ſit principis conſiliarius. Recte Eraſmus. In ſimilitudine ſpectatur æqualitas. Quanquam poteſt incidere ſimilitudo, inter quos non eſt æqualitas, rurſus æqualitas inter quos non eſt ſimilitudo. Quum paupercula nubit prædiuiti, nec ſimilitudo eſt nec æqualitas, & ideo dicitur in ſeruitutem potius dari, quam in matrimonium.

Rurſus quum ſummo loco nata nubit plebeio, nec firmæ ſunt, nec expertes infamia nuptiæ. Quum opibus, ætate, genere, forma pares coeunt, pariter & ſimilitudo adeſt & æqualitas. At quum prædiuiti plebeio nubit claris maioribus prognata licet re prætenui ſimilitudo quidem non eſt, ſed tamen adeſt æqualitas. Item quum eruditione præcellens ducit nobilem, aut inſignis medicus bene dotatam, inter diſſimiles eſt æqualitas, dum inter ſe paria faciunt, diſſimili bonorum genere, &c.

7 Qua de re facti † ſpecies apud Zaſium *exſtat conſilio vndecimo, matrimon. numero decimo* Vbi confert bona & dotes ſponſi & ſponſæ natalium, facta collatione, & diuitiarum, vt ex his verbis colligitur: Patrem actricis non ſolum claritate natalium, ſed & potentia & honore ſuperiorem eſſe, vt qui ſit Doctor inſignis, Conſiliarius Cæſaris, vir doctrina, nomine, genere & fama illuſtris. Itaque etſi alter aliquando ſit ditior, tamen plebeium eſſe, & ab actrice nobilitate, potentia & honore excedi. Vnde efficitur in æſtimandis & confe-

rendis

Digitized by Google

tendis bonis non eſſe inuertendum ordinem, quod vulgus hominum ſolet vt

Protinus ad cenſum de moribus vltima fiat
Quæſtio——

Imo diuitiarum leuiſſimam habendam eſſe rationem Plinius *in epiſtola* innuit, quam ſupra recitauimus. Nam & experientia teſtatur, diuitiis non tantum tribui, quantum honoribus & natalibus. Cœpolla *in repetitione de nobilitate*. Sæpe enim homines improbi diuitias malis artibus congerunt, at virtutum ſplendorem nemo conſequitur niſi vir bonus. Recte Clitarchus, magnam dotem non efficere meliores liberos, ita puellam bonam efficiunt caſtitas, temperantia, modeſtia, taciturnitas, prudentia, quæ dos vera ſunt.

Itaque recte Alcumena apud Plautum.

Non ego mihi dotem illam duco eſſe, quæ dos dicitur,
Sed pudicitiam & pudorem, & ſedatum cupidinem
Deum metum, parentum amorem & cognatum concordiam, &c.

Et Lycurgus cuidam interroganti, quare lege cauiſſet, vt ſine dote virgines elocarentur? Reſpondit, ne propter inopiam vllæ relinquantur innuptæ neue ob diuitias expetantur, ſed vt iuuenum quiſque ad puellæ mores reſpiciens virtute faciat electionem. Et eadem de cauſſa fucos, calamiſtros, & alia ornamenta, quibus puellæ formam vel fingere vel formare ſolent, ex vrbe eiecit.

Diſparitas autem etiam aliis ex rebus colligitur, vt ratione ætatis, veluti ſi adoleſcens annos natus ſit nouendecim virgo vero viginti ſeptem. Nam hoc caſu matris teſtimonium ſuſpectum eſt, facti ſpecies eſt apud Zaſium, *conſilio matrim* 12. Item ſi adoleſcens ſit bonis parentibus prognatus, diues puella itidem, ſed diffamata & ſuſpectæ pudicitiæ, pares eſſe non videntur. Nam eiuſmodi puellam qui ducere velit reperitur nemo. Itaque parentes omnem mouent lapidem, vt eam nuptum tradere poſſent, & maritum inuenire, *conſil. matrim. 35. num. 67.*

Idem dicendum ſi parentibus maxime nuptiæ ſint cordi, vt eas ſumma animi contentione affectare & appetere videantur, tunc eorum teſtimonium ſuſpectum eſſe. Buttiga *c. videtur, qui matrim. accuſa.*

Imo etſi æqualitas ſit inter vtrumque, & mater honeſtæ & bonæ exiſtimationis ſit apud omnes, & nuptias appetere non videatur, tamen eius teſtimonium ſuſpicione non vacat, vt notat Speculator *tit. de teſtib.*

§. 6. SVMMARIVM.

Teſtes domeſtici in cauſſis nuptiarum admittuntur.

DOmeſtici item teſtes in cauſſa nuptiarum idonei ſunt ſi de iis teſtentur, quæ domi fiunt, veluti ſi pater filiam minis vel verberibus coegerit conſenti-

conſentire ſponſalibus, *l. conſenſu* §. *plagis de repudiis. l. in adult.* & *ibi* Bald. *cap. de adulteriis con.* 36. qua de re etiam ſupra in tractatu de metu egimus.

§. 7. SVMMARIA.

1 *Mulier an poßit eſſe teſtis in cauſſa nuptiarum.*

2 *Mulieribus iure Moſaico teſtimonium ferre non licebat.*

1 AN vero in cauſſa ſpōſalium † vel matrimonii mulier teſtis eſſe poſſit quæritur? Et quamuis multi eam admittendam non eſſe cenſent, his rationibus moti, quod in cauſſis matrimonialibus non ſecus ac in criminalibus probationes euidentiſſimæ requirantur: tamen cum expreſſe iure cautum ſit, mulierem teſtimonium perhibere poſſe, nō eſt quod de ea re dubitemus, textus eſt *in c. ſuper eo* ſupra aliquoties allegato, vbi id notarunt Hoſtienſis & Panormitanus, quam & communiter receptam Socinus dicit & vſu obſeruari, *conſi.* 29. & Tiraquellus *l.* 9. *connubiali late.* Quamuis mulierum teſtimonium propter leuitatem vacillet, atque ea de cauſſa minus ei tribuendum ſit quam virorum, late Tiraquell. *num.* 40. & 56. qui ad eius ſententiæ confirmationem
2 infinitos allegat. Itaque ne iure quidem † Moſaico mulieribus teſtimonium ferre licebat, propter leuitatem & temeritatem, vt refert Ioſephus *lib.* 4. *antiquitatum, c.* 5. γυναικῶν δὲ μὴ ἔστω μαρτυρία διὰ κουφότητα καὶ θράσος τοῦ γένους αὐτῶν &c.

Et in pandectis Hebræorum traditur, decem eſſe teſtes quorum teſtimonium non admittatur. 1. mulieris. 2. ſerui. 3. ethnici. 4 adoleſcentis impuberis, hoc eſt, nondum nati annos 14. 5. fatui. 6. cæci. 7. impudentis. 8. impii. 9. cognati. 10. agnati *c.* 214. *præceptorum affirmatiuorum.* Frixius *fol.* 154.

Quod & Plato ſecutus eſt *lib.* 1. *de legibus*, quamuis ſi 40. annum exceſſerit, fœminam eſſe admittendam cenſet. Idque apud Romanos veteres receptum fuiſſe ex Plutarcho colligitur qui ſcribit, Tarquiniæ virgini Veſtali tantum tributum, vt eius ſolius teſtimonium ex omnibus fœminis reciperetur, *in vita Publicolæ.* Quod & de Caia Terentia virgine Veſtali refert Gellius *lib.* 6. *cap.* 7. Harmenopulus *lib* 1. tradit mulieres integritate morum conſpicuas quod ad partum attinet teſtimonium dicere poſſe, in aliis autem negotiis illis teſtimonii dictionem non eſſe. Vetere autem iure in contractibus teſtimonium perhibere potuiſſe, ſed non in teſtamento vel codicillis. Ita & muliebre iuramentum pro nihilo habuerunt Romani, & vento rapi dixerunt.

Sed quicquid ſit ego matronas honeſtas & vitæ integritate conſpicuas a teſtimonio minime repellendas exiſtimauerim. Itaque ſi duæ ſint quæ ſponſalia inita affirment, probationem ſufficientem ac plenam eſſe ſtatuo. Aliud dicendum ſi leuitatis ſuſpicione laborent. Nam duos teſtes in cauſſis grauioribus requiri iure cautum eſt, & *Deut.* 22. ad vnius dictum vel teſtimonium neminē condemnandum eſſe ſcribitur. Vnde efficitur ſi quis vnum teſtem producat, qui ſponſalia contracta affirmet, non plene probaſſe eum, imo ſponſalia illa pro clandeſtinis habenda ſunt, ideoque publicis cedent. Idque vſq; adeo verū

eſt,

Digitized by Google

eſt, vt etſi totius viciniæ fama concurrat, tamen audiendus non ſit, qui hoc prætextu publica ſponſalia infirmare conatur. Notat Panormitanus *cap. 2. de clandeſtin. deſponſat.* Interim tamen vnum teſtem ſufficere ad impediendas nuptias, recte ſancitum eſt, vt ſi dicat, ſe cum muliere rem habuiſſe, *c. præterea de ſponſalib.* quamuis ad dictum vnius non ſeparetur matrimonium.

§. 8. SVMMARIVM.

Proxeneta vel mediator an poſſit eſſe teſtis.

AN autem mediator vel proxeneta teſtis eſſe poſſit? Et plerique ſentiunt eos teſtimonium perhibere non poſſe, niſi vtraq; parte conſentiente. Alexand. *conſil. 150.* & Decius *conſil. 33.* Baldus tamen contra tradit, quod ſatis ſit vnam ex partibus conſentire, vt teſtari poſſet mediator vel proxeneta. *l. in omnibus C. de teſtament.* idque ſequitur Zaſius *conſil. matrimon. 10. num. 6. & conſil. 19. matrimoniali Germanor.* Atque ea res apud Hebræos maxime controuerſa eſt & dubia, vt videre licet *cap. 1. de ſponſalibus.*

§. 9. SVMMARIA.

1 *Teſtium examen in cauſſis nuptiarum à iudice notario committi non poteſt.*
2 *Teſti vni pro matrimonio deponenti plus creditur quam pluribus contra teſtificantibus.*
3 *Poſt publicationem & concluſionem etiam alii teſtes poſſunt produci.*
4 *Teſtes ſemel productos licet repetere.*
5 *Matrimonium probatur per teſtes qui poſt parietem audiuerunt ſponſalia inita eſſe.*
6 *Probationes quando ſunt dubiæ pro matrimonio pronunciandum eſt.*
7 *Pluralitas actuum præſumitur in fauorem matrimonii.*

SEd & † hoc ſpeciale eſt in matrimonio, quod in cauſſis nuptiarum examen 1
teſtium à iudice notario committi non poſſit. Baldus & alii *in authen. apud eloquentiſſimum. C. de fide inſtrum. & conſil. matrim. 83.* Item plus † creditur teſti vni 2
pro matrimonio deponenti, quam pluribus contra teſtificantibus, Felinus *rubrica de ſponſalibus*, & Hoſtienſis. Item ſpeciale † eſt in cauſſis nuptiarum, vt poſt 3
publicationem & concluſionem alios etiam teſtes producere liceat pro matrimonio, non contra matrimonium.

Item teſtes ſemel † productos repetere pro indaganda veritate, idque etiam 4
ad inſtantiam partis *c. cum Ioannes Heremita, circa finem & ibi glo. de fide inſtrumen. conſil. matrim. 47.* Item matrimonium † etiam probatur per teſtes, qui poſt parie- 5
tem audiuerunt ſponſalia inita eſſe, licet non viderint contrahentes. Crotus *in tractatu de teſtibus.* & quando † probationes ſunt dubiæ, pro matrimonio pro- 6
nunciandum eſt.

Sed & pluralitas actuum † præſumitur in fauorem matrimonii, quæ alioqui 7
non ſolet præſumi. *c. in præſentia de probationibus.*

Kkkk §. 10.

§. 10. SVMMARIA.

1 *Sponſalia probantur confeßione.*
2 *Confeßio qualis eſſe debeat.*
3 *Confeßio vt efficax ſit debet eſſe acceptata.*
4 *Confeßio metu extorta nulla eſt.*
5 *Confeßio qualificata in totum accipienda vel repudianda.*

1 COnfeſſione autem † ſponſalia probari poſſunt, cum nulla ſit melior probatio, quam proprii oris confeſſio. Menochius *caſu 103. de arbit. iudic. quæſt.* Doctores *c. tua, de ſponſalib.* Speculat. *tit. de confeſſ.* Itaq; notat Accurſ. ſi adoleſcens vna cum puella ἐπ' αὐτοφώρῳ in ipſo facto deprehendatur, & ſtuprum capitale ſit; lege vel ſtatuto poſſe eum hac ratione euadere, ſi puella & ille fateatur, ſe ſibi mutuo coniugium promiſiſſe. Commune dicunt Hipp. *in l. vnic. C. de rapt. virgin.*
2 Ioannes Coraſius *lib. 3. Miſcellan. cap. 9. num. 8.* Iacobus Menochius. Etſi † autem confeſſioni multum tribuendum eſt, tamen ſi illa fieret & ſpectaret ad diſſolutionem, vel præiudicium ſponſalium vel matrimonii publice promiſſi, ea fidem nullam faceret, neque quicquam probaret. Verbi gratia: ſi vterque fateretur, ſe antequam alteruter contraxiſſet ſponſalia publica, ſibi mutuo fidem de matrimonio dediſſe, hoc eſt, clandeſtina ſponſalia contraxiſſe, illa confeſſio ſponſalibus publicis non præiudicaret neque noceret. Idque ea de cauſſa quod ſponſus facile aliquem ſubornare poſſet, ſi eum promiſſionis cum ſponſa publice factæ pœniteret qui affirmaret, ſe cum illa antea ſponſalia contraxiſſe, & hac techna ſponſalia publica infirmare. *C. ſuper eo de teſtib.*

Idem dicendum ſi confeſſio illa fieret in præiudicium tertii, eam pro nihilo habendam eſſe. Albericus & alii *capite 2. de clandeſtin. deſponſat.* Vnde concludunt Doctores confeſſionem pro matrimonio admittendam non contra matrimonium. Deinde † vt confeſſio efficax ſit, oportet eam acceptatam eſſe. Iaſon. *l. poſtquam liti, de pact.*
3

4 Confeſſio etiam † metu extorta, de iure nulla eſt, non ſecus ac ſponſalia metu inita. Felynus, *cap. ſi vero, de iureiurando.* Sed & hæc Doctorum recepta ſen-
5 tentia eſt, confeſſionem † quando eſt qualificata in totam accipiendam vel repudiandam eſſe. Bald. *l. ſicut, Cod. de repudian. hæredit.* Bald. *l. vnica de confeßis.* Verbi gratia: Si quis fateatur ſe iniiſſe ſponſalia, cum eſſet inhabilis ad matrimonium contrahendum, illa confeſſio cum implicite facta ſit tota acceptari vel repudiari debet, & diuidi non poteſt. Baldus *in leg. ſicut, Cod. de repudianda hæreditate,* vel qui cædem ſe feciſſe dicit & fatetur, ſed cum moderamine inculpatæ tutelæ, illa confeſſio in totum acceptari & diuidi non debet. *l. ſi quidem de exceptionibus.*

§. II. SVMMARIA.

1 *Sponſalia ſcriptura probantur.*
2 *Sponſalia per priuatam ſcripturam probantur.*
3 *Species facti.*

SEd & ſcriptura † ſponſalia recte probantur. Nec refert an illa publica ſint vel priuata. Publica vero inſtrumenta à notario vel tabellione confecta, & teſtium ſubſcriptione roborata, quæ vt plurimum in cauſſis nuptiarum adhiberi ſolent, & teſtationes apellantur. *l. ſæpe de ſponſalibus.* Qua de re ſupra *cap. 9.* vbi de ſcriptura egimus, quæ pactis nuptialibus adhiberi ſolent. Et hæc plenam fidem faciunt, vt reliqua inſtrumenta. 1

Scriptura etiam † priuata non minus efficax eſt ad probanda ſponſalia. Quid enim ſi quis literis vel ſcriptura ſua manu exarata alicui coniugium promittat? Certe illa contra eum qui ſcripſit pleniſſimam fidem faciet, idque apud veteres obſeruatum eſſe hiſtoriæ teſtes ſunt. Caligula Imperator Enniæ Noemiæ coniugi Macronis, qui Prætorianis cohortibus præerat matrimonium promiſit, ſi potitus imperio fuiſſet, deque ea re & iureiurando & chyrographo cauit, Suetonius *in Caligula cap. 12.*

Ita probata fuerunt ſponſalia inita inter Maximilianum Imperatorem & Caroli Ducis Burgundiæ filiam, quæ de patris voluntate coniugium promiſit Imperatori Maximiliano, & in eius rei fidem teſtationem vel ſcripturam ſua manu exaratam illi tradidit, teſtatur Cominæus. Et apud Eberhardum extat conſilium de ſpecie facti, vbi puella literis ſua manu exaratis, coniugium promittit. Idem dicendum, ſi pater vel κύριος literis ſua manu exaratis, alicui filiam vel pupillam in matrimonium promittat, vt ex ea ſcriptura teneatur & conuinci poſſit, (modo dolus abſit, & ſciens ſubſcripſerit) ſe filiam vel pupillam deſpondiſſe. Qua de re exemplum memorabile extat de Imperatore quodam, qui literas etiam non lectas ſubſcribebat, laborem fugiens, qui reuera magnus eſt, & vix ferendus eſt, præſertim principibus illis, qui ampliſſimas ditiones tenent, qualis eſt Rex Hiſpaniæ, qui (quod agentes in Hiſpania anno 1583. vidimus & percunctationibus didicimus) tot & tantos labores legendo, ſcribendo & ſubſcribendo exantlare dicitur, vt vix illos ſuſtinere poſſit, vt etiam homines non inepti horum magnitudinem perpendentes, deliberandum exiſtiment, an homini tot regnorum adminiſtratio, ſi offerretur expetenda & affectanda ſit, quod & Plutarchus *in libro num ſeni ſit gerenda Reſpublica* notauit, his verbis: εἰ νοῖεν οἱ πολλοὶ τὸ γράφειν μόνον ἐπιστολὰς τοσαύτας καὶ ἀναγινώσκειν ὅσον ἐγράφες ἐπὶ ἐρριμένον οὐχ ἕλεσθαι διάδημα, id eſt, ſi multi ſcirent quam laborioſum ſit & difficile literas ſcribere & legere, non appeterent diadema, hoc eſt, regnum. 2

Sed vt ad rē redeamus, Imperator vt facilius ſe expediret, literas nō lectas ſubſcribebat. Id cū animaduertiſſet quidā ex aulicis literas cōſcripſit, quarū ſumma

erat, Imperatorem ei ſororem ſuam deſpondiſſe. Imperator literas lectas ſubſcripſit, poſtea qui literas ſubſcribendas curarat, apud Imperatorem inſtitit, & vt ei ſororem daret petiit, quam literis deſpondiſſet. Imperator ſcripturam agnoſcere coactus fuit ſed tamen ſe ſororem promiſiſſe negauit, & deinceps in
3 ſubſcribendo maiorem diligentiam adhibuit, & de hac re extant conſilia tria Zaſii *21. & 12. in tractatu conſiliorum*, vbi adoleſcens per literas virginem ſibi deſpondit, miſſo annulo his verbis. Jch ſchicke euch meinen Rinck/ zu einem gewiſſen Zeichen/ damit euch vnd kein andere zum Eheweib zuhaben. Concludit Zaſius literis hiſce amatoriis matrimonium promiſſum eſſe, cum puella ſtatim lectis literis illam promiſſionem acceptarit, & in eam conſenſerit. Hactenus de ſcriptura.

§. 12. SVMMARIA.

1 *Sponſalia quoque probat annuli datio.*

2 *Annuli datio deſponſationis eſt argumentum.*

SEd & alia adminicula ad probationem matrimonii & ſponſalium admittenda
1 eſſe æquitas poſtulat, vt annuli † datio, vel miſſio, annuli enim miſſio
2 præcedente † tractatu amoris honeſti, deſponſationis argumentum eſt, & indicium notat gloſſ. *in c. tenor. de re iudica. gl. c. final. de deſponſat. impuberum.* Hoſtienſis & alii *c. 1. in verbo ſecundum morem terræ de matrimo. contra interdict. Eccleſiæ contract. qui omnes*, volunt in dubio annuli miſſionem matrimonium præſumptum arguere & notare, quando alia adminicula concurrunt. Quo ſpectat *l. fœminæ in fine, & ibi gl. 30. q. 5.* Etſi quidam illam miſſionem ſignum æquiuocum eſſe exiſtimant. Abbas *d. c. tenor*, tamen cum alia adminicula concurrunt præſumptionem non leuem inducit Zaſius *conſil. 10. matri.* & maxime ſi annulus ſit alicuius pretii vel valoris *conſil. 10. num. 63.* & adoleſcens dicat ſe ad honeſtos actus annulum miſiſſe, qui enim ſignum acceptat, etiam ſignatum amplecti videtur argumento *l. ſtigmata, C. de fabricens, conſil. Zaſii 72. & 12.* Interim tamen plenam probationem non facit. Socinus *conſil. 39. part. 1.* & Turzanus *in opinionib.* Neq; enim porrectione ſola annuli ſponſalia contrahuntur, niſi vocibus lingua figuratis id exprimatur, vel aliter ſignificetur, annulum ea de cauſſa dare, & illum mulier nomine ſponſaliorum recipiat. Aretinus *conſil. 17.* Imola *c. tenor, de re indicata.* Ita apud Terentium Philomena deprehenditur, & probatur Pamphili eſſe coniunx annuli beneficio, quem virgini bene potus detraxit, inde cognitio facta eſt virginem eſſe compreſſam, & filium ex ea natum, vt colligere licet ex iis quæ leguntur Hecyr. *act. 2. ſc. 3. & act. 4. ſcen. 1.*

§. 13. SVMMARIVM.

Matrimonium probatur cohabitatione diuturna.

SEd & conuictus domeſticus vel thori ſocietas, cohabitatio diuturna, ſponſalium & matrimonii argumentum eſt maximum, & præſumptionem non leuem

uem inducit, vſque adeo, vt ex quadragenaria cohabitatione verum præſumatur coniugium. Prępoſitus *in c.conſultatione*, communem eſſe dicit, imo ſi decem annos vir & mulier vna vixerint, & habitauerint, præſumitur inter eos coniugium eſſe, præſertim ſi ſe coniuges nominauerint, & totius viciniæ fama accedat, ita vir vel mulier quæ id probauerit, maritus & vxor cenſenda & retinenda ſit. Panormitanus & Butrig. *c.illud de præſumptionibus*. Idque ſequitur Innocentius & Ioannes Andreæ. Nam in cauſſis nuptiarum nulla melior eſt probatio, quam fama viciniæ, & mulier quæ in domo vna cum viro vixit ſemper, & cum eo vt vxor conſueuit, & pro vxore habita eſt, vxor eſſe præſumitur, præſertim ſi cum eo, vt diximus, 10. annos habitauerit. Dd. *c.illud, de præſumptionib. conſi. matrimon. 50. n. 1.* Itaque liberi ex duobus nati, qui decennium vna vixerunt & habitarunt, & vt coniuges conſueuerunt, legitimi dicuntur. Et ne cui mirum videatur, poſſeſſione quodammodo vxorem acquiri, ſciat etiam apud veteres Romanos, quando tutoribus authoribus mulier in matrimonium conueniret, & cum viro cõſueſceret vt cum iuſto marito, & vſus ille ſeu poſſeſſio non interrumperetur, intra annum in mariti manum vxor veniret, & de poteſtate tutorum exiret. Quo ſpectant verba legis duodecim tabularum, vt quæ mulier cum ſui iuris eſſet, annum vnum apud virum matrimonii cauſſa fuiſſet, ea mulier in trinoctium vſurpata eſſet, pro vſurpata haberetur. Et his conſimilia ſanxit Waldemarus Rex Daniæ *lib. 1. cap. 27.* monocanonis Danici, vulgo Lohebuch/ vt qui mulierem domi retineat, quæ claues & rerum omnium quæ clauibus concluduntur, cuſtodiam habeat, & cum viro palam, vt cum iuſto marito conſueſcat triennium totum, eam pro vxore legitima & matrefamilias habendam eſſe, quæ haud dubie ex iure canonico petita eſſe videntur. Nam quod vir cum muliere & vxore conſueſcit, maxime in lecto & menſa, & quod eam vxorem nominat, vicinis ſcientibus matrimonii argumentum eſt, & iudicium maximum. Panorm. *in c.illud de præſumpt. & conſil. matrim. 67. nu. 9. & 10.*

§. 14. SVMMARIVM.

Appellatio ſponſi & ſponſæ aliquam præſumptionem inducit.

SEd & appellatio ſponſi vel ſponſæ mariti & vxoris aliquam præſumptionem inducit quę cum aliis adminiculis ad probationem formandam aliquid momenti habet, qua de re ſupra *c. 9. gl. in c. illud in verbo filium, qui filii ſint legitimi*. Zaſius *conſil. 10.* Vide Bartol. *l. filium, de his qui ſui ſunt vel alieni iuris l. neq. C. de teſtam.*

§. 15. SVMMARIVM.

Si quis puellæ effigiem geſtet ſemper præſumptionem inducit.

HVc refert quod ſi quis puellæ effigiem geſtauerit, & omnibus oſtenderit, præſumitur id bono animo, & quod puellam honeſto amore complecteretur, feciſſe, nam alioqui iniuriarum teneretur, quod virginis pudor ſuggillari videretur, text. *in l. apud Labeonem, §. idem ait, §. generaliter & ſequenti de iniuriis.* Eſt

enim pudoris habenda ratio. *l. quintus ff. mandati & maxime in ſexu muliebri l.1.C. de officio diuerſo iudi.l.ſexum de poſtu.* Itaque & Zaſius concludit, effigiei circumlationem honeſte & ea intentione potius factam eſſe, quod eam ducere vellet, quam quod ei vitium inferre decreuerit, per Iaſonem *l.qui ſeruum de verb. oblig.l. merito pro ſocio. conſil.10. Germanorum matrimonial.*

§.16. SVMMARIVM.

Fama ad probanda ſponſalia facit.

HVc ſpectat rumor ſeu fama quæ & ipſa non minimum momenti habet ad probanda ſponſalia vel matrimonium. Itaque Dd. ſcribunt, famam cum vno teſte plenam probationem facere, gl. *c. veniens de teſt.* Cynus *l.vlt.C. de quæſtio.* Item fama de ſponſalibus vel matrimonio contracto non probat illud, ſed iuncta cum confeſſione coniugium probat, vtique *c. duo 3.5.q.6.* Ioannes Andreæ *c. ſuper eo* & gl. *c. de eo qui cognouit conſanguineam vxoris,* Canoniſtæ *in cap. illud, de præſumptionib.* Item fama dicitur probare, cum aliis adminiculis quando animum iudicis vehementer inducit ad præſumendum quod aſſeritur. Dd. *in cap. præterea extra de teſtib.*

§.17. SVMMARIVM.

Si quis puellæ colloquium expetiuerit præſumptionem inducit.

ITem his adiice & hanc præſumptionem, ſi quis colloquium cum puella, expetat, præſumitur eam de ſtupro non alloqui aut ſollicitare velle, ſed de rebus honeſtis, & per conſequens de nuptiis. Nulla enim alia cauſſa colloquendi eſſe aut præſumi poteſt, argumento *l.ſi duob.§.penult. quemad. teſta. ape.* Vnde & ea pro expreſſa habebitur, per ea quæ tradit Iaſon *l.1.§ nunc videamus, & in l. prætor. de ope. no. nuncia.* vbi expreſſe ſcribit, ea quæ ex neceſſaria conſequentia veniunt pro expreſſis haberi. Zaſius *d. conſil. 10.*

§.18. SVMMARIA.

1 *Iuramentum neceſſarium an deferri poſſit actori.*

2 *Facti ſpecies.*

NVnc de iuramentis dicendum, quod & illa inter probationes recte referũtur. Nam vbi de ſponſalibus lis eſt, & actor intentionẽ ſuam plene nõ pro-
1 bauit, quæritur an iuramentum quod † neceſſarium vocant, deferri poſſit actori vel reo ad ſupplenda ea quæ probationi deſunt. Eam nos quæſtionem ita determinandam cenſemus, quod parti petenti ſibi deferri iuramentum illud minime ſit deferẽdum, idq; ea de cauſſa, ꝙ quæſtiones ſeu lites de matrimonio inter arduas referantur (cum de ſtatu & libertate perſonæ cõtrouertatur gl. *in cap. mulieri de iureiur.*) & criminalib. æquiparentur, in quib. probationes requirũtur luce meridiana clariores *l.fin. C. de proba.* Ideoq; propter periculi magnitudinem iuramento & conſcientiæ vnius eas committere non oportet. Eſtq; ea omnium

pene

pene interpretum recepta ſententia. Bart. *l. maritus, de quæſtio. & l. admonendi de iureiur.* Panorm. *c. final. eod.* Idq; tum inprimis locum habet, ſi pars ad impedienda ſponſalia vel diſturbandas nuptias iuramentum ſibi deferri cupiat & iurare parata ſit, ſponſalia vel matrimonium promiſſum vel contractum non eſſe. Nam hoc caſu iuramentum illi petenti deferendum non eſt, etiamſi teſtem haberet vnum omni exceptione maiorem. *c. lator, de re iudic. cum ſimilib.* Dd. *l. 3. de iureiur.* & ibi Caſtrenſis, Gail. *in obſeruat. Cameræ lib. 2. obſeruat. 94. conſ. 56. nu. 2. matrimon.* Sin autem actor ſemiplene ſponſalia probauerit, & in eius fauorem, hoc eſt, cõſummationem in ſupplemẽtum iurare paratus eſſet, arbitrio iudicis relinquendum erit, an ei iuramentum deferri debeat vel non debeat, qui diligenter circumſtantiis & qualitatibus examinatis, pro ſua religione ſtatuet, an is qui ſemiplene probauit, vir frugi ſit, & apud omnes integritatis opinionem ac laudem habeat. Item an æqualem vel ſe inferiorem & inæqualem in matrimonium petat, vt tunc eum iurare volentem admittat, & ita ſentiunt Panor. *d. c. fin.* Alexan. *d. l. 3. de iureiur.* Zaſ. *conſ. 9.* Ego tamen poſteriori caſu, vbi actor in fauorem matrimonii iuſiurandum dare & ſibi deferri poſtulat, tum demum illud deferẽdum exiſtimauerim, ſiquidem & vir bonus ſit omnium iudicio & opinione, & ad ſemiplenam probationem accedant præſumptiones, coniecturæ, & iudicia, quibus ſemiplena probatio illa roboretur & firmetur, vt iam ſemiplena dici non debeat, ſed plena quodammodo, hiſce adminiculis fulta, quæ non parum momenti ad fidem faciẽdam habent. Verbi gratia: Si actor duos teſtes produxiſſet, quibus ſponſalia contracta eſſe probare vellet, & alter eorum non eſſet omni exceptione maior, ſed qui infamia facti aut leuitatis laboraret, tunc parti petenti iuramentum deferri exiſtimauerim. Nam præter ſemiplenam probationem adhuc habet præſumptionem & adminiculum non exigui momenti, nimirum teſtimonium teſtis non integri. Itaque recte tradidit Iaſon *l. admonendi. de iureiurand.* Panormitan. *cap. mulieri de iureiuran.* ſequuntur recentiores, Zaſius *conſil. 10. num. 37.* vel ſi actor homo locuples & nobilis in vxorem expetat puellam longe ſe inferiorem, & vno teſte omni exceptione maiori ſponſalia probaret, tunc ei iuramentum neceſſarium iudex deferre poteſt. Nam præter ſemiplenam probationem habet actor præſumptionem fortiſſimam, quod veriſimile non ſit hominem locupletem puellæ paupereulæ nuptias expetere. Econtra ſi puella indotata & paupercula diuitem maritum expeteret, & per vnum teſtem matrimonium promiſſum probaret, certe ei iuramentum deferendum non eſſet, idque quod præſumptio eſſet contra actricem. Et ita ſentit Paulus de Caſtro *l. 3. de iureiurand.* & Panormitanus: Hiſque & ego † addo hanc facti ſpeciem, ſi quis filiã alteri deſpondiſſet duobus teſtibus præſentibus, quorum alter paulo poſt diem obiiſſet, & poſtea lite exorta, & ſpõſo negante ſpõſalia, pater teſtem ſuperſtitem produxiſſet, & defuncti teſtis filiũ vel alium hominem fide dignum qui iuratus affirmaret, ſe ex patre defuncto audiuiſſe, ſpõſalia 2

ſe præ-

ſe præſente contracta eſſe, certe hoc caſu iuramentum neceſſarium patri qui filium deſpondiſſet, deferri poſſe putauerim, quod vltra teſtem omni exceptione maiorem, teſtimonium habeat de auditu, & hanc opinionem communem dicit Curtius Iunior, *l. admonendi de iureiurand.* Corazius *lib. miſcellan. libr. 3. cap. 4.* Didacus *fol. 10. num. 1* Mauſerus *Tit. de nuptiis, Inſtitut. conſ. 29. num. 67. matrimoniali.* Vt autem patri illud iuramentum deferatur, oportet illum, vt diximus, omni exceptione eſſe maiorem & inculpatæ vitæ virum, hoc eſt, cui nullum crimen vel probrum obiici poſſit, & qui apud omnes ſit integritate famæ & vitæ conſpicuus. Azo *in ſumma, de rebus cred.* Dd. *in l. admon. de iureiurand.* Iaſon *in §. ſed iſte de actio. inſti.* Socinus *in tract. fallentiarum, conſil. 82. matrim. fol. 53.*

§. 19. SVMMARIA.

1 *An mulieri ſemiplene probanti iuramentum deferri poßit.*

2 *An appellari poßit à delatione iuramenti neceſſarii.*

1 QVæ de viro diximus † eadem in muliere, id eſt matrona honeſta locum habere & ſtatuenda exiſtimo, vt ſiquidem teſtem vnum, hoc eſt, omni exceptione maiorem & alia adminicula accedant, ad iuramentum neceſſarium admitti poſſit, ſin vero leuitatis inſimuletur & male audiat, minime: Itaque mulieri vitiatæ, quæ dicit, ſibi promiſſum eſſe matrimonium ab eo, qui illam vitiauit & iurare parata eſt, iuramentum neceſſarium deferendum non eſt, etiamſi per vnum teſtem probet, ſibi matrimonium promiſſum eſſe. Idque quod illa pudicitiæ iacturam fecerit, & infamis ſit, & ſuſque deque habeat, quid iurata dicat vel affirmet. Nam recte ille apud Terentium de mulieribus inhoneſtis:

Neq; pol iſtæ Deos metuunt,
Neq; hos Deum multum curare arbitror.

Deinde vitiata hoc vnum ſtudet, vt infamiam abolere, & maculam eluere & eum qui illi vitium intulit, maritum nanciſci poſſit. Et iuramentum neceſſariũ ei, de cuius honore & fama agitur, deferendum non eſſe tradunt Dd. quod veriſimile ſit eam facile peieraturam, propter honorem, cum fama & honore homini nihil ſit antiquius aut precioſius. *l. Iulianus, ſi quis omiſſa cauſſa,* qua de re etiam ſupra *cap. 9.* exempla attulimus de Euſtatio Epiſcopo & aliis.

2 An autem † appellari poſſit à delatione iuramenti neceſſarii quæritur? Et appellari poſſe non dubitatur, quemadmodum ab alio quocunque grauamine. Bartol. & Iaſon. *l. in actione, in fine, de iureiurando in litem & leg. ſi quando C. vnde vi,* & Iaſon *in repetitione legis admonendi de iureiurand.*

§. 20. SVMMARIVM.

An patri ſemiplene probanti iuramentum deferri poßit.

SEd & patri vel κυρίῳ qui filium vel filiam in matrimonium promiſit, iuramẽtum neceſſarium deferri poſſe exiſtimo, ſiquidem eius intentio plene probata non ſit, & ea adminicula concurrant, de quibus dictum eſt, hoc eſt, ſiquidẽ is qui

is qui filiam ſtipulanti ſpoſponderit, vltra ſemiplenam probationem præſumptiones habeat, vel indicia quibus probatio fulciatur, & vir ſit morum & vitæ integritate conſpicuus. Nam olim actio aduerſus patrem vel κύειον, qui filiam dare promiſiſſet, inſtituebatur, ſi illam dare recuſaret, vt ex Gellio & Seneca *ſupra cap.12.* demonſtrauimus.

§.21. SVMMARIA.

1 *Iuramentum voluntarium an & quando in ſponſalibus deferri poßit.*

2 *Forma ſententiæ.*

IN iuramento † voluntario, quod in iudicio parti à parte deferri ſolet, eadem 1
diſtinctio ſeruanda eſt. Nam ſi quis ſponſalia contracta affirmet, & alter neget, is qui negat iuramentum affirmanti deferre poteſt. Et ſiquidem id ille acceptauerit, & iurauerit, ſponſalia vel matrimonium contractum eſſe cenſetur. Idq; quod qui iuramentũ detulit liberrima voluntate alterius conſcientiæ totã rem commiſiſſe, & in id conſentire velle iudicatur, quicquid ille iuraſſet *l.iuraſſe, §.finali, de iureiurand.* Et iuramentum delatum ſub conditione honeſta & à iure probata delatum videtur, vt ſiquidem affirmans ſponſalia iuraſſet ea interueniſſe totum negans ei rei acquieſceret, & ſponſalia vel matrimonium ratum habere vellet. Itaque hæc conditio ſponſalia non vitiat. *tot. tit. de conditionib. appoſitis.* Imo hoc iuramentum tranſactionis quaſi quandam ſpeciem continet, vt Ripa recte diſputat. Interim quam periculoſum ſit, alterius conſcientiæ cauſſam de nuptiis committere, argumento eſt exemplum ſupra ex Demoſthene adductum de muliere Attica Plangone, cui cum Mantias quidam iuſiurandum deferret, & illa recepiſſet, ſe iuraturum liberos quos ſuſcepiſſet ex Mantia genitos non eſſe, illa contra quam promiſiſſet, iurauit liberos ex illo genitos eſſe & ita fucum illi fecit. Hiſtoria ſupra relata eſt *cap.13.* Apud Plautum *in Amphitruone* iuramentum offert Amphitruo his verbis:

Mane, arbitratu tuo iuſiurandum dabo,
Me meam eſſe pudicam vxorem arbitrarier.
Id ego ſi fallo, tum te ſumme Iupiter quæſo,
Amphitruoni ſemper vt iratus ſis.

Hic tamen hanc cautionem adhibendam cenſet Panorm. *in c.mulieri, de iureiurando,* & hunc ſecutus Didacus, vt ſi ex huius iuramenti datione præiudicium alii quam deferenti poſſet inferri, id admittere non debeat iudex, verbi gratia: Titius ſponſalia contraxit cum Mæuia palam adhibitis teſtibus, conuenitur à Sempronia Titius, quod illi fidem olim dederit, neganti Titio Sempronia iuramentum defert, id admittendum non eſt, cum in detrimentum Titii id redundaret, & ad diſſolutionẽ matrimonii contracti ſpectaret. Didac. *c.4. par.1. n.5.* Idque veriſſimũ exiſtimauerim, vt delatio iuramenti etiã vbi nulla adeſt probatio in cauſſa coniugii ſed reus omnino eſt abſoluendus, minime ſit admittenda,

LIII quan-

quando ex illa poſſit alicui nocumentum aliquod inferri, qui tamen eandem litem minime tractat, & ex eius deciſione ſperat damnum aut lucrũ quoad propriam cauſſam. Verba ſunt Didaci. Aliud dicendũ, ſiquidem is qui affirmat ſpõſalia inita eſſe, iuſiurandũ deferat neganti, vt iuret, ſponſalia contracta non eſſe. Nam eiuſmodi delationem iuris ratio non admittit, quod ea ad diſſolutionem ſponſaliorum & per conſequens matrimonii ſpectet, & tendat. Nam hac ratione parti neganti ſuo facto, hoc eſt, negatione & inficiatione facti iurata, liceret matrimonium dirimere, quod tamen ſola morte dirimi debet. Quæ abſurditas vt euitetur recte conſtituunt Doctores, iuramentum voluntarium parti neganti delatum non valere, neque admittendum eſſe. Altera ratio hæc eſt quam Dd. afferunt, quod cauſſæ matrimoniales nunquam tranſeant in rem iudicatam. Imo liberum eſt, parti contra quam ſententia lata eſt, nouis repertis probationibus contra matrimonium agere, & illud impugnare *c. labor, extra, de ſententia & re iudicata.* Ea autem facultas auferretur parti, ſi quidem ad iuramentum admitteretur. Nam vbi ſemel iuratum eſt, amplius ea de re quæri non oportet. Ita cõcludunt Albericus de Roſate Paulus de Caſtro & Iaſon *l. 3. de iureiurando*, Dd. *in 6. intellecto cap. final. de iureiuran.* Interim tamen ſi iuramentum delatum ſit & iuratum, ei ſtandum eſſe cenſent Dd. nihil enim eſt quærendum, quam an iuratum ſit. *l. non erit. §. dato, de iureiurand. conſil. 68 matrim. n. 33. Italorum.*

2 *Forma † ſententiæ.*

VNſer freundlich Dienſt zuvor/ Ehrwürdige/ Geſtrenge/ Ehrnueſte/ Hochgelarte/ gute Freunde/ als jhr vns Klage/ Antwort/ vnnd ferner Einbringen in Eheſachen N. N. Klägerin an einem/ vnd N. N. Beklagten anders Theils/ zugeſchickt/ vnnd euch deß Rechtens darüber zu vnterrichten gebetten habt/ Demnach vnterrichten wir verordente Commiſſarien deß Conſiſtorii zu N. darauff vor recht/ daß der geforderte Vorſtand/ deßgleichen von der Klägerin geſchehen Eydes delation/ nach Gelegenheit dißfals nicht ſtadt/ ſondern weil Beklagter die Klag verneint/ ſo iſt Klägerin in Zeit Sächſiſcher Friſt den grundt derſelben/ vñ vornemlichen Beklagter jr eine Ehe zugeſagt/ wie recht zu erweiſen ſchüldig/ darauff ergehet alsdann auch der andern vom Beklagten fürgewandter Vrſachen halben ferner was recht iſt/ Von Rechts wegen.

§. 22. SVMMARIVM.

Iuramentum iudiciale quib. caſibus deferri poſſit in cauſſis matrimonialibus.

NVnc de iudiciali iuramento quod ἐπακτὸν ὅρκον Græci appellant, hoc eſt, iuramentum non ſponte ſuſceptum, ſed ab alio impactum vel delatum. Iſocrates ὅρκον ἐπακτὸν περὶ δίκην, id eſt, quod à iudice parti neganti ad purgãdam innocentiam ac conſcientiam deferri ſolet, & purgationis vulgo iuſiurãdum nominatur. Et hic primum quæritur, ſi actor cuius intentio eſt, ſponſalia eſſe contracta, probationibus deſtituatur, an iudex poſſit ad litem terminãdam reo iuramentum purgationis deferre, vt iuret, ſe coniugium nunquam promiſiſſe. Et

hæc

hac in re video Iuriſperitis noſtris & Theologis etiam, qui doctrinæ laude clarent hanc placuiſſe diſtinctionem, vt ſi quidem actor teſtem habeat neminem, neque ſcripturam aut alia documenta, quibus intentionem ſuam probet, neq; præſumptio vel ſuſpicio aliqua ſit pro matrimonio qua reus grauetur, reū abſoluendum eſſe, etiam nullo iuramento præſtito, iuxta *l. qui accuſare, de edendo.* vbi traditur, reum actore non probante abſoluendum eſſe, etiam ſi nihil p̄ſtiterit, h. e. vt ſupplet interpres, etiamſi non iurauerit. Nam de occultis non iudicat eccleſia, & non eſſe, vel non apparere paria ſunt. Deinde cum clam inter ſeſe contraxerint, & rei quodammodo illicitæ & vetitæ operam dederint, æquum non ſit, vt eius rei veritas iureiurando extorqueatur, cum omnia clandeſtina odioſa ſint, ideoq; iuris beneficiis fouenda non ſint: quæ Panormitani eſt ſententia, & conſuluit Henningus Goden *conſ matrim. 3. n. 12.* qui etiā formulam recēſet, qua vti ſolent *fol. 10. n. 13.* Idq; etiā locū habere exiſtimauerim, ſi ſponſalia ab illis, qui in parentum vel tutorum poteſtate ſunt, inita eſſe dicātur à filiisfamilias vel filiabus. Nam & ea irrita eſſe ſupra docuimus. Formulam qua vti ſolent hac in re ſupra *cap. 10.* adnotauimus. Aliud dicendum, ſiquidem teſtem habeat actor vnum, vel præſumptiones vel indicia ſint pro matrimonio, quibus reus grauetur qui ſponſalia inita negat. Nam hoc caſu etiam ſi actor intentionem ſuam non probauerit, vel non plene probauerit, reus non abſoluitur, niſi iure iurando innocentiam & conſcientiam ſuam purgauerit & declarauerit. Idque expreſſe probatur *cap. final. §. ſane, de iureiurando cap. continebatur*, iuncta gloſſ. *in verbo iuramento, de deſponſat. impuberum.* Panormitanus *cap. quod nobis, de clandeſtin. deſponſat.* Idque ſtatuit lex Geneuenſis cap. 138. qu'en cas de negatiue le ſorment ſoit defere a la partie defendante, & qu'en iurant elle ſoint abſoulte. Et ita conſuluit conſultus Iacobus Leoniſſa *conſ. matrim. 49. n. 103. 104.*

§. 13. SVMMARIVM.

Quid ſi reus ſtuprum fateatur neget autem promiſſionē matrimonii, an teneatur iurare.

SEd quid ſi vitium virgini aut fœminæ illatum ſit, & fides de coniugio data, an iuueni neganti ſe promiſiſſe coniugium, ſtuprum autem fatenti iuſiurandum purgationis imponendum ſit. Et ego hoc caſu indiſtincte id deferendum exiſtimauerim, hoc eſt, ſiue teſtem habeat vnum ſiue nullum puella, ſiue indicia vel præſumptiones adſint, quibus reus grauetur, ſiue nulla ſint. Nam ſi iurare is cogitur, qui puellæ matrimonium promiſit à ſe integræ multo magis ei qui promiſit & vitiauit virginem, deferendum eſſe iuramentum æquitas poſtulat, propter ereptam pudicitiam. Et ita Iureconſulti, & Theologi ſentiunt. Hemmingius etiam vult, eum qui promiſſionem negat, ſeptima propinquorum manu ſeſe purgare debere, quos ſacramentalem appellant, qui tum ſaltem iurabūt, ſeſe arbitrari vel certo credere cognatum puellæ nuptias non promiſiſſe, neque aliter ſibi conſcios eſſe, vt Amphitruo apud Plautum iurat his verbis:

Me meam eſſe vxorem pudicam arbitrarier.

quod de credulitate vocant Dd. Reus autem qui conuenitur ſe non promiſiſſe

Digitized by Google

iurabit,idque de veritate vocant.Imo Lutherus exiſtimat,etiam adoleſcentem, qui inſciis parentibus puellam vana ſpe coniugio promiſſo lactauit,& impediuit,quo minus alias conditiones quæ offerebantur acceptaret, cogendum eſſe iurare, ſe fidem nunquam ei dediſſe, ſi iurare nolit, eam ducere cogendum eſſe, non obſtante patria poteſtate.*Tomo Islabienſi fol.407.*Quod tamen ego in medio relinquo,ſed quia de iuramento dicere cœpimus quædam ad vſum forenſem pertinentia ſubiicere viſum eſt, cognitu admodum neceſſaria, nec tamen cuiuis obuia.

§.24. SVMMARIA.

1 *An reus qui & ſtuprum & promiſſionem neget teneatur iurare?*
2 *Formula ſententiæ.*
3 *Auctoris opinio.*
4 *Quid ſi vterq; iurare paratus ſit.*
5 *Forma ſententiæ.*

1 RVrſus quæritur,mulier † agit aduerſus virum, & intendit ſe ab eo vitiatam eſſe, fide de coniugio data: Reus vtrumque inficiatur, hoc eſt, & ſtuprum & matrimonii promiſſionem: an reo neganti iuramentum deferendum ſit? Et hic idem dicendum videtur, vt ſiquidem actor teſtem habeat neminem,neque probationes aut præſumptiones,reus ſimpliciter abſoluendus ſit. *c. 2. vbi Dd.de clandeſt.deſponſ.* iuxta regulam,actore non probante, reus abſoluitur, etiamſi nihil præſtiterit.*l.qui accuſare,Cod.de edendo.* Itaque maxime peccatum eſt ab epiſcopis Arrianis, qui puellæ affirmanti, ſe ab Euſtatio epiſcopo Antiocheno vitiatam eſſe, iuſiurandum detulerunt, cum ſimpliciter abſoluendus fuiſſet Euſtatius,actrice nihil probante, hiſtoria ſupra recitata eſt. Sin vero præſumptiones,ſuſpiciones vel indicia ſint quibus reus grauetur, ei iuramentum ſupponédum eſſe exiſtimo, qua de re nota conſtitutione Regis Friderici cautum eſt, vt qui negat ſe virginem vitiaſſe,iuramento ſeſe purget. Idem de vidua ſtatuit, vt vel iuret vel mulctam ſoluat.

2 Formula autem,qua † vti ſolent, vbi reus ſtuprum & promiſſionem matrimonii negat hæc eſt.

IN Eheſachen N. N. Klägerinnen an einem / vnnd N. Beklagten anders Theils/ſprechen wir Superintendens vnd verordente vor Recht: Nach dem Beklagter nicht geſtendig/ daß er die Klägerinne ſol zu Fall gebracht vnnd geſchwängert haben / ſo wol auch daß er Klägerinne/ die Ehe ſol zugeſagt haben/ Klägerinne auch keine Zeugnüß oder etwas erheblichs gegen Beklagten eingebracht / damit ſie jhre intention außfündich gemacht hette/ ſondern allein auff jhrem Fürbringen verharret/als wird Beklagter von der Klägerinnen Zuſpruch billich abſoluirt vnd entbunden/ Von Rechts wegen.

3 Et hæc quidem multorum eſt ſententia, & in praxi recepta,cui tamen † ego ſubſcribere non poſſum, his de cauſſis, quod in omnibus criminibus is qui accuſatur

cuſatur iureiurando ſeſe purgare cogitur, ideoque & cum quis ſtupri inſimulatur vel accuſatur, idem ius ſeruandum eſt, vt quod crimen ſit grauiſſimum, vt ſupra explicauimus.

Deinde ꝙ apud Græcos & Romanos vbi de ſtupro quæſtio fuit, parti negāti vel affirmanti iuſiurandum iudices detulerunt. Ita Agamemnon apud Homerum ſe iurare promittit, Briſeida à ſe integram eſſe, & Iouem precatur, vt ſi à ſe Bryſeis integra non ſit, Dii illum malis afficiant, quæ periuri promerentur. *Iliad lib.9.* Si quidem, inquit, mecum nunquam in eodem cubili iacuiſſe, aut in meum complexum veniſſe, iuſiurandum dabo: Idque præſtitit, vt videre licet, *Iliad.lib.19.* Sciar, inquit, nunc maximus Iupiter, & terra, & ſol, & peierantiū hominum ſub terra vltrices furiæ, nunquam me Bryſeidi vim attuliſſe, neque libidinis neq; alicuius rei occaſione vſum, ſed incorruptam in tabernaculis meis ſeruatam, ſi quid peieraui Deos teſtor his quæ peieraui, me malis afficiant. Apud Achillem Statium iurat vxor Terſandri Melitæ, ſe adulterium non cōmiſiſſe, & Leucippe ſe virginem & non vitiatam eſſe. Verba Achillis Statii hæc ſunt: Terſander de Melita ac Leucippe conditiones has proponit, vt illa quandoquidem nullam ſibi cum peregrino iſto me abſente ſtupri conditionē fuiſſe ait, id iureiurando affirmet, atque in ſacræ ſtygis fontem deſcendat, indeque ſi peieraſſe non comperiatur, abſoluta dimittatur, aliter enim ſi hæc mulier facta eſt hero ſuo ſeruitutem ſeruiat. Et paulo poſt. Hinc factum eſt, vt cum violatæ aliqua pudicitiæ arguitur, ea in fontem deſcendere compellatur, quæ delata falſo ſe inſimulari iurat, iuſiurandumque in tabella deſcriptum collo ſuo alligatum ſuſtinens, in fontem deſcendit, ac ſi verum iuſiurandum iurauerit, aqua omnino immota manet, ſin minus intumeſcit atque ad collum vſque ſe attollens tabellam contegit, &c. Huc vſque Achill. Statius. Quæ ad imitationem legis Moſaicæ ab ethnicis inuenta, & in vſum vitæ deducta fuiſſe, nemo non videt. Nam *Numer.c.5.* præcepit Deus, vt mulier, quæ adulterii commiſſi arguitur, aquas amaras bibat & ſacerdos diras ſeu imprecationes in ſcheda ſcribat, & mulierem iureiurando adigat, vt ſi ſtupro non deliquerit in maritum, illæſa ſit, ſin vero alius vir cum ea rem habuerit, Deus exemplum ſtatuat periurii, nimirum vt aqua eius ventrem diſtendat, & femur decutiat. Ita apud Plautum Alcumena adulterii ſe purgat, & iurat, ſe in nullius quam viri complexum veniſſe, his verbis:

Per ſuperum regem iuro & familiasmatrem Iunonem,
Quam vereri & metuere par eſt maxime,
Vt mihi extra te vnum mortalis nemo corpus corpore contigit.

Et Hippolytus apud Euripidem:

Nam Deum ſancitorem iuriſiurandi & hoc ſolum terræ
Iuro, me nunquam attigiſſe tuam coniugem,
Siue ciuitate, ſiue ædibus exul errans in terra ſim.
Et neq; mare neq; terra recipiat meum corpus,

 Vbi

Vbi fuero mortuus, ſi ſim ſceleratus, &c.

Eodem ſpectat quod Macrobius memoriæ prodidit *lib.5 Saturnal.cap.19.* Quæ in omnibus criminibus iuſiurandum à ſuſpecto petitum eſſe, quod purgationis dicitur. Quid quod non tantum is qui criminis inſimularetur, cogeretur iurare, ſed etiam cum duodecim aſſumptis ſeu ſacramentalibus? Imo purgare ſeſe cogebatur vel duello, vel alio purgationis genere. Vide Cuiacium *de feudis*, & Heliodorum. Sed & Dionyſ. Halicarnaſſ. *lib.2. refert* cauſſas dubias plerunque iureiurando deciſas & diiudicatas fuiſſe, idque Numæ inſtitutum fuiſſe. Verba hæc ſunt: Numa templum fidei publicæ ſacrauit vt reliquos Deos. Recepta enim in ciuitate ſemel fide firmata apud ſingulos etiam ciues, erat valitura plurima. Quæ nos latius perſecuti ſumus, vt oſtenderemus apud veteres ſemper reos quoties furti vel adulterii & aliorum criminum inſimularentur, non ſimpliciter abſolutos fuiſſe, ſed vel iureiurando proprio, vel cum 12. vel etiam purgationibus vulgarib. ſuſpicionem qua laborarent à ſe amouiſſe, manifeſtæ enim turpitudinis eſt, iuſiurandum delatũ referre, ita & in propoſita quæſtione & is qui vitium intuliſſe arguitur, facere debere exiſtimo, & ita ſentire videtur Lutherus his verbis: Weñ das heimlich Verlöbnüß mit dem Beyſchlaff nicht bekant noch bewieſen wird/ſondern der Beyſchläffer ſolches läugnet/vnd darauff ſchweret/ ſo muß man die Sach auff ſein Gewiſſen bleiben/ vnnd das offentliche Verlöbnüß fürgehen laſſen.

4 Sed quid † ſi alter eorum inter quos coiit verborum conſenſus & corporum copula inficietur vtrumq; , quid fiet vtroq; iurare parato. Reſpondet Eraſmus, quidam exiſtimant viro deferendum iuſiurandum, ſi mulier ante congreſſum hunc non fuerit virgo, contra mulieri deferendum, ſi vir eo cõgreſſu ex virgine fecit mulierem. Lutherus in re dubia non vult ſuam interponere ſentẽtiam, ſed ſuadet, vt ſi alteruter iuret, alter nequaquam ad iuſiurandũ decurrat. Sed explicatu facillima eſt, nam actori incumbit probatio, eo autẽ non probante abſoluitur reus niſi indicia adſint vt ſe purget, nam puellæ vitiatæ nemo ſanus iuſiurandum deferri debere ſtatuit, propter periculum, ne peieret, vt honorem recuperet. Nam de illis recte Terentius loquitur: Neq; pol iſte Deos metuunt, neq;
5 hos Deos multum curare arbitror. Nota † de illo caſu: Quidam affirmat à virgine ſibi fidem de coniugio datam, & cõcubitum ſubſecutum eſſe, virgo negat vtrumque: quæritur an virgini iuramentum purgationis imponendum ſit? minime, ſed ille vt delator à magiſtratu acriter puniendus eſt, ita pronunciant Wittebergenſes:

Vnſer freundtlich Dienſt zuvor/ Geſtrenger/ Ehrnveſter/ beſonders günſtiger Herr vnd Freundt/ als jhr vns einen beſchwerlichen Ehehandel zugeſchickt/ vñ berichtet/ welcher geſtalt ein junger Geſelle N. N. ſich mit Jungfrawẽ N. N. N. Tochter nach langwiriger Bulſchafft vnd Liebe/ auch viel vnnd mannichfaltiger Beredung/ in ein Verlöbnüß/ vnwiſſend der Jungfrawẽ Eltern/ eingelaſſẽ/ doch ſo ferne ſolchs beyderſeits Eltern vnd Freundtſchafft gefellig/ nachmals auch ermelte

melte Jungfraw/ſeinem Bericht nach/zu etlich mal darauff fleiſchlich erkant haben ſol/ deſſen allen doch gedachter N.N. ſich zuvor vnd ehe nit vernemmen laſſen/ noch bey der Jungfrawen Eltern oder Freundſchafft der Ehe halben ichtwas offentlicher vnd ehrlicher weiſe geſucht/ dan̄ als er gehöret/ daß N.N. der Jungfrawē Vatter gedacht ſeiner Tochter einem andern Geſellen N.N. offendlich verlobt vn̄ zugeſagt/ welcher/ nachdeme er ſolch deß N. Außbreitung erfahren/ die Jungfraw zu ehelichen ſo lang in weigerung ſtehet/ biß der Vatter ſolche ſchmähliche Nachrede/ mit kräfftiger Außführung genugſam ableinet vnd verantwortet / dargegen aber die Jungfraw nicht in abreden iſt / daß ſie bey N.N. an denen orten vnd ſtellen ſo er angiebet/ doch niemals alleine geweſen/ bekennt/ auch daß er ſie zu vnehrlichen Wercken hette bereden wöllen/ aber ſie habe darein keines weges wöllen willigen/ vnd verneint ſteiff vnd veſt das Werck vnd That nie geſchehen ſey. Die eheliche Zuſage aber belangendt/ iſt auß ewrem Bericht nicht zu finden / ob die Jungfraw derſelbigen geſtendig oder nicht / darauff doch jhr euch deß Rechtens zu berichten gebetten/ ob dem gemelten Geſellen in ſolchē ſeinem böſen Rhum zuglauben ſey/ vnd ob auch der Jungfrawen/ die da vorhin vnberüchtiget geweſen / etwa ein Eydt aufferlegt/ oder allein pure abſoluirt werden ſolle/ oder was ſonſten deßfals recht ſeyn möchte? Demnach vnterrichten wir die verordente Commiſſarien deß geiſtlichen Conſiſtorii zu Wittenberg darauff vor Recht/ wann gleich vielgedachte Jungfraw N. diffamanten N. das Ehegelöbnüß geſtendig / daß doch wie ermelt auß ewrem Bericht nicht zufinden/ ſo were dennoch daſſelbige/ weil es beſage deß diffamanten eigenen vorgeben conditional/ vn̄ dazu heimlich/ vnd one vorwiſſen vn̄ Bewilligung der Eltern geſchehen/ zu recht vnbündig/ vnd dem andern offentlichen Eheverlöbnüß/ das mit Bewilligung deß Vatters zwiſchen N. vnd vielgedachter Jungfrawen N. erfolget/ in keinem wege fürzuziehen/ vnnd dißfals der Jungfrawen Gewiſſen mit Aufflegung eines Eydes nit beladē noch beſchweret werden/ ſondern es wird die Jungfraw von offtgedachtē N. Zuſpruch der Ehe halben billich entbunden vn̄ loßgezehlt/ vnd N. vngeacht ſeines fürwendens / das erfolgete offentliche Eheverlöbnüß mit jr Chriſtlich zuvolnziehen gebürlichen billich angehalten/ auch die diffamation anlangend / dieweil dz Beyſchlaffen vnerweißlich/ ſo iſt diffamant N. in præiudicium Vorfang vnnd Hinderziehung deß offentlichen Eheverlöbnüß/ damit in keinen weg zuhören oder zuzulaſſen/ vn̄ wird demſelben wegen anziehung ſeiner eigenen Schande vnd Vnthat nicht allein nit gläubet / vnd ewiges Stilſchweigen aufferlegt / ſondern auch als ein Jungfrawſchänder in ernſte Straffe als Landesverweiſung vff etlich Jahr/ oder dergleichen billich vortheilet/ vn̄ mag die Jungfraw/ die ewrē Bericht nach jrer Ehren ſonſten vnbeſcholden/ vnd vnberüchtiget/ wegen dieſer bloſſen vnerwieſenen diffamation vber Ermahnung vn̄ Chriſtliche Erinnerung jhres Gewiſſens die Warheit vnd jhren Vortrawten wiſſendlich nicht zuberrigen / nach Gelegenheit allerhand dißfals Vmbſtände/ mit einem leiblichen Eyde jre Vnſchuld vnd Ehre zuvertretten nicht beleget noch betranget werden. Von Rechts wegen

§. 25. SVMMARIA.

1 *Iuramenta ad quem finem inuenta.*
2 *Iuramenti vox vnde deducta.*
3 *Verbis conceptis iurandum.*
4 *Iuramentorum verba ſolennia.*
5 *Iuramentorum formulæ quibus in primitiua Eccleſia vſi ſunt.*

1 IVramenta ad fidem ſeruandam † & innocentiam demonſtrandam inuenta
ſunt, ſed tum vtrumque ad vnum finem refertur, nimirum vt veritas eruatur
& pateſiat, idque vi vocabuli intelligitur. Nam iurare nihil aliud eſt quam ve-
rum affirmare, ſeu aſſeuerare. Et ſi coniecturis vti licet à vero deducta hæc vox
eſt, quod is qui iurat verum ſe dicturum, neque fallere velle affirmet. Et Græca
2 vox ὄμνυμι eiuſdem eſt, ἐνεργείας, quippe ab Hebræo deducta à voce nimirum
[*amen*] id eſt, verum, affirmauit ſeu dixit, & vox [*amen*] idem eſt, quod verum
& minime falſum, à iuro etiam vocem Germanicam Schweren/ deductam, ne-
mini obſcurum eſſe poteſt, qui Italię pronunciationis gnarus eſt. Sed ne in præ-
ſtando iuramento fraus vel techna aliqua adhiberetur, ideo gentes quæ ſapien-
tiæ laude claruerunt, iuſiurandum ab iis, quibus iurandum eſſet, verbis & factis
dati voluerunt, vt ea duobus ſenſibus, hoc eſt, auribus & oculis percipi poſ-
ſent, & vt illi coram quibus illa fierent, affirmare poſſent, ſe ea audiuiſſe &
vidiſſe.

3 Verbis autem † conceptis iurandum eſſe & apud veteres quoque id obſer-
uatum hiſtoriæ omnium temporum teſtes ſunt. Vnde Homerus de Iunone: At
poſtquam conceptis verbis iureiurando adacta eſt. *Iliad. libr. 14.* & Plautus: ſi
verbis conceptis ſciens libenter peieraueris, hoc eſt dictatis à deferente iuramē-
4 tum præmeditatis, & in formulam certam redactis Inter alia autem verba ſolē-
nia affirmabant ſe ex animi ſententia iurare, vt oſtendit Cicero *lib. Academicar. 2.*
Maiorum, inquit, hæc diligentia fuit, primum iurare ex animi ſui ſententia
quenque voluerunt, deinde ita teneri, ſi ſciens falleret, quod inſcitia multa ver-
ſaretur in vita, Et *lib. 3. de officiis.* Non enim falſum iurare peierare eſt, ſed quod
ex animi tui ſententia iuraueris, ſicut verbis concipitur, more noſtro, id non fa-
cere periurium eſt. Atque his verbis iuramenta pene omnia concepta erant.
Liuius *lib. 32.* Ex animi mei ſententia iuro, vt ego Rempub. non deſeram, neque
alium ciuem deſerere patiar, ſi ſciens fallo, tum me Iuppiter Opt. Max. domum,
familiam remq; meam peſſimo letho afficiat. Liuius *lib. 22. & lib. 32.* His verbis
& cenſores vtebantur in iureiurando de vxoribus: Et tu ex animi tui ſententia
vxorem habes. Gell. *lib. 4. cap. 20. & lib. de Orat. 2.* Ita conſul magiſtratu abiturus
ſolenne iuſiurandum ſe contra leges nihil egiſſe, & quantum ratione prouide-
ri potuit, ex animi ſui ſententia nihil deliquiſſe, conceptis verbis publice dabat.
Alexander *lib. 5. cap. 2.* Verba ex animi ſententia ego ita accipio, quod profite-
rentur

rentur & teſtarentur, ſe quod verbis iurarent, etiam animo ſentire, neque ſe aliud mẽte ſentire, aliud verbis affirmare, Germanice auß grund meines Hertzens / quæ verba & eo ſpectant, ne quis hac ratione iuſiurandum eludere poſſet, quemadmodum illa apud Euripidem,

Lingua iuraui mentem iniuratam gero,

Et apud Senecam Hippolytus.

Lingua iuraui mens iniurata eſt.

Itaque eleganter Hebræi, Iuramentum vt efficax ſit, requiri vt cor & labia vel os conſentiant [*vchol mini ſchbuaeth zorich ſchibiu piu vlibu ſchuin*:] Hæc etiam verba inſerebantur, ſi ſciens fallo, hoc eſt, ſi contra conſcientiam iuro, & rem aliter vti geſta eſt, vel vt ſe habet, narro & affirmo, quod imprudentia quis vel obliuione labi & errare poſſit. Nam & recte Cicero, multa inſcitia in vita humana eſt. Poſtremo execrationes & preces malæ adhibebantur, quibus ſe deuouebat diris qui iurabat, ſi peieraſſet, quales ſunt hæc, ſi ſciẽs fallo tum me Iupiter optimus maximus domum, facultatem, remque meam peſſimo letho afficiat. *Liuius lib.22.* Item ſi ſciens fallo, tum me Dieſpiter, ſalua vrbe arceque bonis eiiciat, vt ego hunc lapidem, Feſtus *lib.*10. quo ſpectant verba Marcellini, de militibus Imperatoris Conſtantini verba facientis, ſub execrationibus, inquit, diris verbis iurauere conceptis, omnes pro eo caſus, quo ad vitam profuderit prolaturos. Et Hippolyti apud Euripidem. Siue ciuitate, ſiue ædibus exul errans in terra ſim, &c. quæ paulo ante recenſuimus. Et Agamemnonis, ſi quid peieraui Deos teſtor, his quæ periuri merentur, malis me afficiant, 19. *Iliad.* Idque rectiſſime a veteribus quoque ethnicis obſeruatum eſt. Nam iurare nihil aliud eſt quam Deum teſtem vocare, & ſeſe ad Dei vltionem deuouere, ſi quis ſciens & volens mentiatur, aut ei quod iurauit contra veniat. Itaque recte Chriſtiani ſemper hodie per Dei nomen iurant, eſtque ſancta iuriſiurandi præſtandi regula, neque enim alio ſine Dei contumelia hic honor transferri poteſt, quod is omnia cognita habeat, & voluntates & cogitationes hominum inſpiciat, & quod periuros puniat. Ideoque *Exodi* 23. & *Ioſua* 23. expreſſe vetitum eſt, ne quis per Deos gentium iuret. Et Hebræi tradunt, vetitum eſſe aliam rem adiũgere nomini diuino, & qui id faciat, de mundo vel medio tollendum eſſe. Ita & Abraham ſeruum adiurat per DEVM cœleſtem creatorem, manu ad femur admota. Addunt Hebræi iurandum eſſe per nomen Dei vel proprium vel commune, in hunc modum [*hrini miſchbe balhie iſrahel bmi ſchbeſchmu rachum vchanun ſcheaini chyb loſeh:*] id eſt, Ecce iuro per Deum Iſrael, per illum cuius nomen miſericors eſt, & miſerator, quod nihil huic debeo. Et iudices illum adiurant his verbis: Nos te adiuramus per Deum Iſrael, aut eum qui miſericors aut miſerator vocatur, quod nihil habeas penes te, quod huic debeatur: & ipſe reſpondet *Amen*: Ethnici etiam verbi Dei deſtituti per ſuos Deos iurabant: Pythagorici per quaternarium numerum, quem inter arcana, venerabantur, iurabant, his verbis: Iuro tibi per eum qui dat animæ noſtræ

Mmmm qua-

Digitized by Google

quaternarium numerum,hoc eſt Deum. Macrob.*lib.1.cap.6.in ſomnium Scipi.*
5 Qua de re multa congeſſit Alexander ab Alexandro *lib.5.cap.10.*Formulæ† au-
tem quibus in eccleſia primitiua vſi ſint Chriſtiani hæ ſunt, viuat Dominus,
addat mihi Dominus *1.Reg.*12.Poſterior ætas his vſa eſt,teſtis eſt mihi Deus,te-
ſtis eſt mihi conſcientia,*22.q.1.ſi peccatum.*Item,ſic me Deus adiuuet,*35.q.5.de
parentela.*Item,per euangelia Chriſti,per crucem *c.ſi aliqua 22.q.1.*

§.26. SVMMARIA.

1 *Iuraturo verbis præiuit aliquis.*
2 *Quæſtio.*
3 *Verba ad iuramentum neceſſaria fuerunt.*

1 IN iuramentis autem † dandis & præſtandis,hunc morem apud veteres ſer-
uatum inuenio,qui & hodie nondum in deſuetudinem abiit,vt aliquis ſiue
magiſtratus,ſiue alius eius mandato,ei qui iuraturus eſſet,verba p̄iret,hoc eſt,
præfaretur,& primo pronunciaret verba concepta, & in formulam redacta,
quæ iuraturus ſubſequeretur,& totidem iiſdemque verbis referret, idq; ſtans
non ſedens,vt ex Plinii Panegyrico colligere licet,de Traiano verba facientis,
qui præeunte conſule iurauit ſtans,& poſtea ſedens nullo præeunte iurauit.
Verba hæc ſunt:Imperator ergo & Cæſar & Auguſtus Pontifex Maximus ſte-
tit ante gremium conſulis,ſeditque conſul Principe ante ſe ſtante, & ſedit in-
turbatus interritus,& tanquam ita fieri ſoleret.Quin etiam ſedens præbui iuſ-
iurandum & ille iurauit expreſſe explanauitque verba, quibus caput ſuum,
domum ſuam,ſi ſcienter fefelliſſet, Deorum iræ cōſecraret.Et paulo poſt.Ne-
ſcio iam,neſcio pulchrius ſit iſtud,quod pręeunte nullo,an hoc quod alio prę-
2 eūte iuraſti.Sed an† verba ſingula,vt illa præierit magiſtratus,vel alius, ſubſe-
qui & referre oportuit eum,qui iuraret apud veteres.recte quæritur? Et eum
morem obſeruatum eſſe exiſtimo,vt ſingula verba referret,ſiquidem vnus iu-
raret.Nam quid aliud ſibi volunt verbà,*conceptis verbis iurare*,hoc eſt,pręmedi-
tatis verbis & in formam redactis.Idque ex Ariſtophane *in Lyſiſtrate* colligere
licet,qui recitat mulieres inter ſeſe conueniſſe,ne viris parerēt, & χάειν peten-
tibus obtemperarent,quam conuentionem iureiurando firmarūt,verba præ-
eunte Lyſiſtrata,& Calonice ſubſequente;eadem & referente.

Lyſiſt.*Non eſt vllus adulter neq; vir,*
Cal *Non eſt vllus adulter neq; vir,*
Lyſiſt.*Qui ad me accedet in venerem incitatus.*
Cal.*Qui ad me accedet in venerem incitatus.*
Lyſ.*Domi autem inuiolata degam vitam,*
Cal.*Domi autem inuiolata degam vitam,*
Lyſ. *Croceam geſtans veſtem exornata,*
Cal.*Croceam geſtans veſtem exornata,*

Lyſ.

Lyſ. *Vtque vir incendatur maxime mei,*
Cal. *Vtque vir incendatur maxime mei,*
Lyſ. *Et nunquam volens viro parebo meo.*
Cal. *Et nunquam volens viro parebo meo.*
Lyſ. *Si me inuitam coegerit per vim,*
Cal. *Si me inuitam coegerit per vim,*
Lyſ. *Ægre prabebo me, & non admouebor,*
Cal. *Ægre prabebo me, & non admouebor,*
Lyſ. *Non ad lectum attollam calceos,*
Cal. *Non ad lectum attollam calceos,*
Lyſ. *Non ſtabo leana in tyromeſte.*
Cal. *Non ſtabo leana in tyromeſte.*
Lyſ. *Hac confirmans quidem biberem hinc,*
Cal. *Hac confirmans quidem biberem hinc,*
Lyſ. *Si vero tranſgrediar, aqua repleatur calix,*
Cal. *Si vero tranſgrediar, aqua repleatur calix.*
Simul iurate vos omnes: per Iouem, &c.

Ad huius imitationem Friſchlinus *in Comœdia Rebecca* Abrahamum introduxit, ſeruo verbis præeuntem, & ſeruum ſequentem & iurantem.

Abr. *Deus cæli & terra, te inuoco teſtem mihi.*
Eleaſ. *Deus cœli & terra, &c.*
Abr. *Quod Abrahami heri mei filium Iſacum*
Eleaſ. *Quod Abrahami, &c.*
Abr. *Ex hac terra in patriam nolim reducere.*
Eleaſ. *Ex hac terra, &c.*
Abr. *Neq; vxorem illi,*
Eleaſ. *Neq; vxorem illi.*
Abr. *Sed eam quam iubeor pro virili quarere*
Eleaſ. *Sed eam quam, &c.*
Abr. *Et ſine fraude & dolis.*
Eleaſ. *Et ſine fraude & dolis.*
Abr. *Sic me Deus adiuuet*
Eleaſ. *Sic me Deus adiuuet.*

Ex quibus etiam colligitur, ſi collegio vel ciuitati vel multis iurandum eſſet vnũ præiuiſſe, hoc eſt, protuliſſe ſingula verba a magiſtratu præfata, & reliquos aſſenſiſſe paucis verbis, atque ita ego accipiendum exiſtimo, quod Feſtus ſcribit, præiurationes facere dicuntur ii, qui ante alios conceptis verbis iurãt, poſt quos in eadẽ verba iurantes tantũ dicunt, idẽ in me. Idẽ ex Dione colligere licet duob. in locis: primus ex *li. 60.* Verba Dionis hæc ſunt. Claudius omnia ſolita iuramẽta prætiit, reliquos viritim iurare ꝓhibuit, atq; ita vt olim fiebat, vnus ex prætoribus, Tribunis plebis, ac reliquis collegis ꝓ omnib. iuſiurandũ

dixit, quod per multos annos ſeruatum eſt, ſed id poſtea reuocauit Tyberius. Cum enim, vt verbis Dionis vtar *lib. 57.* iam per multos annos lege cautum fuiſſet viritim ſeruatus Calend. Ianuariis in acta Imperatoris iuraret, ſed vno iuramenta præeunte reliqui aſſentirent, eo anno ſecus factum eſt, & ſua omnes ſponte, nemine cogente, ſeorſim & ſigillatim vnuſquiſque fidem dederunt, quaſi eo modo melius præſtito iuramento. Quæ omnia ea de cauſſa recenſuimus, vt oſtenderemus, quam in iureiurando dando veteres rationem ſequuti ſint, nimirum verbis conceptis quæ præeunte magiſtratu vel iudice, is qui iurabat, ſubſequi, & pronunciare coactus fuit. Ex quibus etiam illud efficitur,
3 verba † ad iuramentum præbendum neceſſaria fuiſſe, neque ſine iis iurare quemquam potuiſſe, quod etiam diſertis verbis *Iuriſprudentia Hebræorum* tradit, [*haniſchbae acinu chyb aed ſchſiuzia enin ſchbueh bſchpthiu:*] id eſt, aliquis iuramento non tenetur vel obligatur, quoad id labiis ſuis protulerit vel expreſſerit. Ideoque fruſtra diſputat Didacus Couarruuias, an ad præſtandum iuriſiurandum verba ſint neceſſaria, contra receptam pene Dd. ſententiam, *c. quamuis de pactis in ſexto, part. 1. §. 1. num. 14. & ſeq.* Quaſi vero vnquam iuſiurandum abſque verbis datum ſit, aut datum a quopiam intelligi poſſit, niſi verbis id exprimatur. Nam & ſacra ſcriptura diſerte vult lingua iurandum eſſe. *Eſaia 45.* Iurabit omnis lingua: & per Dei nomen iurandum eſſe, *Leuitici 19.* Id ergo exprimi oportet, non in mente tantum hærere, vt in iudicio vel foro efficax ſit, cum de occultis non iudicet eccleſia. Et omnium gentium inſtituta, verbis conceptis iuratum eſſe oſtendunt, vt nodum in ſcirpo quęrere videantur, qui hiſce diſputationibus tempus terunt. Et hactenus *de verbis*.

§. 27. SVMMARIA.

1 *Iuramentis ſigna & ſymbola adhibita ſunt.*
2 *Mos Hebræorum.*
3 *Iuriſiurandi ritus ſolennis.*
4 *Ratio quare erectis digitis iuretur.*
5 *Iurandi modus cum duodecim ſacramentalibus quomodo peragatur.*
6 *Iuramentum tortura quadam ſpiritualis.*

1 SEd & maioris firmitatis cauſſa † ſigna vel ſymbola adhibita fuiſſe teſtes ſunt, vt ii qui iuramentum impoſuerunt iudices, & qui iuranti præſto fuerunt affirmare poſſent, ſe non tantum auribus, ſed etiam oculis percepiſſe, hoc eſt, audiuiſſe & vidiſſe iuramentum datum eſſe, & vt maiori deliberatione iurant ii, quibus iuſiurandum delatum eſt, ne ſibi verba excidiſſe cauſſentur. Nam ea quę in oculos incurrũt, certiora ſunt, quam quę aliis ſenſibus cognoſcuntur. Itaque recte Philo. Oculi ipſis rebus interſunt, & contrectant quodammodo negotia adiuuante aure, per quam illuſtrantur, deprehendunturque omnia; aures autem, ſicut recte dixit quidam ex veteribus, minus fidei habent, quam oculi, vt quibus non cum rebus ipſis ſit commercium, ſed cum verbis

verbis rerum interpretibus, non ſemper veritatem ſectantibus. Qua de re ſupra. Apud Hebræos patres iurabant manu ſubtus femur poſita, vt ex *Geneſis c.* 24. colligitur, iſque ſolennis iuriſiurandi ritus fuit: Quem ita explicat Hieronymus, adiurat ſeruum in femore ſuo, hoc eſt, in Chriſto, qui de eius ſemine erat naſciturus. Hebræi hunc ritum idem valuiſſe tradunt, ac ſi ſeruus per ſanctitatem diuini fœderis iuraſſet, quod in ea parte corporis eſſet circumciſio. Alii affirmant ſubiectionis ſymbolum fuiſſe, quod ſerui quando fidelitatem iurarent, hac ceremonia ſubiectionem teſtati ſint. Poſterioribus † ſeculis hic 2
mos apud Hebræos inuectus eſt, vt iurantes teneant pentateuchum, vel librũ legis, & ſuper eo iurent, quo ſpectant verba illa [*vhnſchbe auchs ſeſr thurh bſrue vhua eumd vnſchbe bſchm vbchinyn:*] id eſt, iuraturus librum legis brachiis ſuis tenens & ſtans iurat per Dei nomen proprium vel commune, & paulo poſt [*vain mſchbiein bdynim ala blſchun hkudſch:*] id eſt, iudices cum adiurant, hoc eſt, iuramentum non deferunt, niſi lingua ſancta; quod & Chriſtiani ſequuti videntur, vt iurent coram poſitis vel tactis ſacroſanctis Euangeliis *c. 1. q. 7. cap. quotiens & c. teſtimonium* 11. *q.* 1. Idque in Græcia ſeruatum eſſe ex Nicæta colligitur, qui refert claſſis præfectum Boætiam inuaſiſſe, & ſacris libris propoſitis (Græce τὰ ἱερὰ θεῖα γράμματα) ſingulos cinctis lumbis ingreſſos, inſpectiſq; libris cum iureiurando rem ſuam familiarem declarare, eaque abiurata diſcedere coegiſſe, *lib. 2. de vita Manuelis Comneni.* Et Imperator Alexius Angelus Ibancum ad ſe accerſit & in ſignum iuriſiurandi præſtiti mittit ſacroſanctum Euangelium: quod adhuc pleriſque locis obſeruari notum eſt. Sed tamen frequentior † & ſolennis iuriſiurandi ritus hic eſt, vt digitis duobus in cœlum e- 3
rectis iuretur. Idque apud plæraſque gentes obſeruatur, quod in ore duorum aut trium conſiſtat omne teſtimonium. Quamuis alii tribus digitis nimirum pollice indice & medio erectis & protentis, duobus autem annulari & minimo depreſſis, id fieri debere exiſtimant, quod & mihi veriſimile fit. Nam & pollicis erectio etiam apud veteres vſitata fuit, quoties iurandum eſſet, vt ex Marcellino *lib.* 21. & Vegetio *lib.* 2. colligitur. Nam & iuramentum militare fiebat pollicibus eleuatis, gladiis ſtrictis & iugulis admotis. Verba hæc ſunt: Iuſſi vniuerſi in nomen eius iurare, ſolenniter gladiis ceruicibus ſuis admotis, ſub execrationibus diris, verbis iurauere conceptis, omnes pro eo caſus, quo ad vitam profuderint perlaturos. Idque notauit Lazius *lib. 4. c. 7. commentariorum Reipub. Romanæ.* Atque huius ceremoniæ has reddunt rationes myſticas, quod † erectione trium digitorum, deſignetur pater, filius & ſpiritus ſanctus, 4
duobus autem depreſſis anima & corpus adumbretur. Manum autem protenſam Deum auctorem cœli & terræ adumbrare, atque ea χειροτονίᾳ cum qui iurat, ſeipſum deuouere iræ diuinæ, & hæc ſibi tacite imprecari, quaſi dicat ſi ſciens fallo & peiero, me pater, filius & ſpiritus ſanctus a Dei gratia & miſericordia repellat, & meritorum Chriſti participem eſſe non ſinat, ſitque periurium illud mihi exitium & maledictio animæ & corporis, omniſque vitæ &

fortunarum, ita vt pater, filius & Spiritus ſanctus mihi nunquam ſit propitius, neque infinitæ & immenſæ miſericordiæ Dei, doloriſque & cruciatus Domini noſtri Ieſu Chriſti particeps ſim, ſed vt animæ, quæ digito annulari, & corpus quod minimo adumbratur, in iudicio extremo damnetur, & conſortio omnium electorum & ſanctorum Dei, ego veluti homo periurus, impurus, & execrabilis exterminer, conſpectu & intuitu iucundiſſimo Domini noſtri Ieſu Chriſti priuer, &c. Et hunc iuriſiurandi ſolennem ritum, qui digitorũ porrectione fit, ſi quis recentem exiſtimat, is lõge fallitur. Nam & Græcorum iuramenta χειροτονία, id eſt, manus extenſione confirmabantur. Ita Iaſon profecturus in Cholchida, aureum vellus allaturus, ſocios omnes iureiurando adegit.

Deſerat vt nullus communes ante labores,
In patriam rediens donec ſit quiſque receptus.
Læſerit ac iuriſiurandi fœdera quiſquis
Numina contemnens ſuperum, reſtentur in illum
Vltrix Iuſtitia, & pœnas, quas præbet Erynnis.
Hac ergo tunc omnes, periuria namque timebant,
Adſpirant nutu, manibus quoque ſic fore ſignant.

Et Lucanus *lib.1 Quocunq; ad bella vocaret,*
Promiſere manus. χειρῶν ἐπαρὴ Græce.

Quid quod & ſuffragia apud Græcos manus porrectione ſiue χειροτονίᾳ fiebant, qua de re eleganter Sigonius *lib.2.fol.169.& fol.604.& fol.6.de Repub. Atheniensium.* Quæ latius perſecuti ſumus, vt oſtenderemus, iurandi ritum, & ceremonias veterum Græcorum nihil pene differre ab iis quæ hodie in iudiciis frequentantur. Nam & præit iudex, vel alius eius nomine verba concepta quę iurans ſigillatim ſubſequitur & pronunciat, idque ſtans, deinde accedit manus dextra & digitorum porrectio, ſi quidem vir ſit, qui iuſiurandum dat, ſin mulier vſu receptum eſt. vt ſi ei iurandum ſit, manum vberi ſeu mammæ ſiniſtræ admouet, & ita præeuntem verba ſequatur. Mulieres autem pro ſe & non per procuratorem iuraſſe oſtendunt veterum exempla. Itaque ille apud Plautum *in Amphitruone.* Mulier es, audacter iuras. Et exemplum ſupra ex Ariſtophane allatum. Et apud Plautum Alcumena iurat his verbis: Per ſuperum Regem iuro, vt mihi extra te vnum mortalis nemo corpus corpore contigit, quo me impudicam faceret. Et apud Græcos viri per Deos, mulieres per Deas iurabant. *Alexander lib.5.cap.10.* Idque in Camera Imperiali vſu receptum eſſe ex ſententiis Cameralibus conſtant.

Sed & in Ducatu † Sleſuicenſi quoties iuramẽtum cum duodecim ſacramentalibus dandum eſt, (nam id nondum ibi in deſuetudinem abiit) id fieri ſolet gladio ſtricto terræ infixo, & digitis tribus, pollice, indice & medio capulo vel manubrio impoſitis. Quod & ipſum ab inſtitutis Gręcorum alienum non eſt. Nam & apud Homerum Agamemnon gladio ſtricto, paſſis manibus,

Iouem precatur, vt ſi a ſe Briſeis integra non ſit, dii malis illum afficiant, quæ periuri promererentur, & paulo poſt verri iugulum præcidit & cadauer in mare eſcam piſcibus proiecit. Homerus *Iliad.* 19. Et milites, vt ſupra oſtendimus gladiis ſtrictis humeris admotis iurabant. Ita & Romani in iuramentis præſtandis ſolennia quædam adhibebant, & ſigna præter verba, vt in iuramento quod fiebat per Iouem lapidem. Nam iurans lapidem tenens manu hæc verba pronunciabat. Si ſciens fallo, tum me Dieſpiter ſalua vrbe arceque bonis eiiciat vt ego hunc lapidem, Feſtus *libro decimo*, & lapidem ſtatim proiiciebat in humum. Polybius *lib.* 3. *hiſtor. Gell. lib.* 1. *cap.* 21. Iouem, inquit, lapidem, quod iuſiurandum eſt ſanctiſſimum habitum, paratus ſum ego iurare. Marcus Tullius *epiſt. famil. lib.* 7. *epiſt.* 12. *ad Trebatium, & lib.* 7. *epiſt.* 1. *ad Marcum.* Plutarchus *in Sylla* Lucius Cinna in capitolium aſcendit, lapidemque manu tenens iurauit, execratus deinde in caput ſuum, niſi beneuolentiā erga Syllam conſeruaret, ſic vrbe excideret, quemadmodum manu eius lapis, multis etiam teſtibus lapidem in terrā proiecit. Cuius etiam iuramenti fit mentio apud Liuium *libro* 1. *ab vrbe condita, & libro* 21. Auguſtinus *in capitulo, ecce dico* 22. *quæſt.* 5. Ecce dico charitati veſtræ, & qui ſuper lapidem iurat periurus eſt. Qua de re Cœlius Rhodiginus *libro decimo capit.* 5. Apud Syracuſanos tactis cereis ignitis iurabant. Apud Pœnos aram & ſacra tangentes; agnum læua manu dextra ſilicem retinens, ſi falleret Iouem cæteroſque precatus Deos, ita ſe mactarent, quemadmodum ipſe agnam mactaſſet, & ſecundum precationem caput pecudis ſaxo illiſit. Liuius *lib.* 21. qui mos ſacrificia Hebræorum redolet, quorum ſoboles Pœni fuerunt. Qua de re plura congeſſit Alexand. *lib.* 5. *cap.* 10. Athletæ apud Græcos ſuper execti ſuis teſtibus iurabant verbis conceptis, nihil ſe fraudis facturos, quo minus Olympici ludi recte fiant Pauſanias *lib.* 5. Item qui de viris, vel pullis equorum pronuntiaturi erant, iurabant, ob rem iudicandam ſe nullam pecuniam accepturos. Eratque in curia Iouis ſignum ſpecie maxime formidanda hominibus perfidioſis, Horcius ei nomen, id eſt, iuriſiurandi vindex vtraque manu fulmen tenens. Ante Iouis Horcii pedes ænea tabula fuit, in qua elegi inciſi ſunt, ad peierantium terrorem cōpoſiti. Victima etiam veſci fas non erat, ſuper qua iuſiurandum conceptum fuiſſet. Quæ huc congerere noſtri non eſt inſtituti. Nobis ſufficit demonſtraſſe, quod initio propoſueramus, iuramenta non tantum verbis, ſed & factis vel ſignis incurrentibus in oculos, ſemper data & præſtita fuiſſe, idque in Rebuſpub. bene conſtitutis obſeruatum eſſe, quo maiori reuerentia & metu ad illud homines accederent.

Interim tamen & hoc obiter notandum non temere neque facile iuramētum deferendum eſſe. Nam etiam ethnici verbo Dei deſtituti, a iuramentis præſtandis abhorruerunt, *l. qua ſub conditio. in principio de conditio. inſtitut.* Cum nonnulli hominum, inquit, faciles ſint ad iurandum, contemptu religionis, alii perquam timidi, metum diuini numinis vſque ad ſuperſtitionem, quanto magis Chriſtianos hac in re circumſpectos eſſe oportet

ne

ne leues ſint in iuramentis dandis vel imponendis,ſed quando cauſſę neceſſariæ iuramentum exigunt.Eſt enim magna leuitas vel facile deferre iuſiurandum vel facile iurare,*cap.etſi Chriſtus* §.*final.de iureiurand.* Itaque audiendus nō eſt,neque ferendus,qui iuramentum exigit, quod iuratum non releuat, hoc eſt,ad rem nihil facit, neque cauſſam de qua agitur definit,cum neceſſarium debeat eſſe iuramentum,*dicto cap.etſi Chriſtus,& ibi Dd.* Quando autem iura-
6 mentum fit in cauſſa neceſſaria,reuera cultus Dei eſt.Deinde † cum iuramentum ſit tortura quædam ſpiritualis (nam vt propter torturam adhibitam quis præſumitur dicere veritatem,ita & propter iuramentum,Socinus *conſi.200.incipiente in cauſſa Domini Iohannis in 2.colum.*)Ideoque neque illud temere imponendum eſſe videtur,præſertim ei,quem conſtet peierare velle,vt homini improbo & profligatis moribus. Nam recte Apollodorus:qui iuramentum a viro malo poſtulat,inſanus eſt.Et Sophocles apud Stobæum. Nullum iuramentum graue eſt furi & impoſtori.Nam veriſimile eſt eos peieraturos, vt quibus religio luſus ſit.Itaque recte Auguſtinus: Ille qui hominem prouocat ad iurationem,& ſcit eum falſum iuraturum,vincit homicidam,&c.22.*q*.5.*c.ille.*

§.28. SVMMARIA.

1 *Actio ſponſalium nomine qua detur.*
2 *Forma libelli.*
3 *Actio ex ſponſu.*
4 *Formula libelli.*
5 *Forma libelli alia.*

1 VLtima ſupereſt quæſtio de † actione ſpōſalium nomine inſtituenda,qua de re initio *cap.12.*dictum eſt.Nam aduerſus κύριον,hoc eſt,patrem vel aliū datur actio,vt eam det,quam deſpondit,& aduerſus ſponſum qui ducere nō vult.Idque etiam hodie ſeruari oportere minime obſcurum eſt.Atque in ea re
2 † libellus ita formari poteſt.

Sempronius aduerſus Titium queritur & dicit,Titium patrem Virginiæ abhinc biennium filiam ſuam ei in matrimonium promiſiſſe,verbis ad eam rem aptis,& matrimonii promiſſionem continentibus, veluti deſpondeo vel do tibi filiam meam in vxorem,& in eam rem conſentiente & promiſſionem acceptante Sempronio,idque de filię conſenſu,quę expreſſis verbis ſignificauit, ſe Sempronium maritum velle, & in eius rei ſignum annulum a Sempronio ſibi traditum accepit.Etſi autem ſæpe patrem admonuit Sempronius de filia, quam deſpondit danda,tamen eo huc vſque rem perducere non potuit patre diem ex die ducente & procraſtinante, magno cum Sempronii incommodo & damno,qui nuptias illas hactenus differre coactus fuit, itaque petit Sempronius, Domine Iudex, vt cauſſam quare hactenus data non ſit examinare velis,& re perpenſa per ſententiam definire,ſponſalia vera ſeu matrimonium inter Sempronium & Virginiam promiſſum eſſe, & Titium ad eius conſummatio-

mationem & filiam tradendam compellendum eſſe,omni meliori via & forma,qua id fieri poſſit.Idque cum refuſione expenſarum,litis,&c.

Itidem ex ſponſu † agendum, ſi ſponſus ſponſam ducere nolit, atque ad- 3
uerſus eum actio a patre vel *κυρίῳ* inſtituenda,libellus † ita formari poteſt. 4

Biennium eſt Domine Iudex,ex quo ego filiam meam Sempronio eam petenti in matrimonium deſpondi, verbis conſuetis & coniugii promiſſionem continentibus,nimirum,ego tibi filiam meam deſpondeo,& do in matrimonium,eam promiſſionem acceptãte Titio & ſe eam ducere & accipere velle reſpondente,arrham inſuper filiæ meæ in ſymbolum ſponſalium, & matrimonii promiſſi dante.Etſi autem monitus,vt matrimonium verbis initum re ipſa & nuptiis conſummare velit,id tamen hactenus facere recuſauit,& ita vitam inſtituit odio aduerſus filiam meam concepto,vt certo non ſciam, illam ducere velit an nolit,idque contra cõſcientiam,& ſalutis ſuæ diſpendio. Qua de cauſſa ego adductus,illum in ius vocare & conuenire cogor,vt nuptias primo quoque tempore & matrimonium conſummare velit. Itaque cauſſa cognita a te,Domine Iudex,ſententia lata pronũtiari peto, ſponſalia contracta, & matrimonium filiæ meæ promiſſum eſſe,Semproniumque filiæ meæ ſponſum,eam in vxorem accipere,& matrimonium conſummare debere, & ad eam rem compellẽdum eſſe remediis iuris & omni meliori via, & in litium expenſas condemnandum,&c.

Quod ſi vidua ſit,hoc eſt,ſui iuris mulier,quę per ſe & ſuis verbis matrimo-
nium promiſit,& nubere non vult,ita † libellus formandus erit. 5

Domine Iudex annus elapſus eſt, ex quo Titia vidua, vel Virginia viginti quinque annos nata,fidem dedit,& matrimonium promiſit his verbis, ſe nulli niſi mihi nubere velle, & in eius rei teſtimonium & ſymbolum annulum, cui adamas incluſus eſt a me ſibi traditum arrhæ nomine accepit. Quamuis autem hæc ita geſta ſint,tamen Titia vidua matrimonium promiſſum cõſummare & mihi nubere recuſat,contra conſcientiam,& animæ ſuæ periculo. Itaque abs te peto,vt cauſſa examinata ſententiam ferre, & pronunciare velis, ſponſalia ſeu matrimonium inter me & Titiam initum & promiſſum eſſe, & Titiam ſponſam meam vt mihi nubat,matrimoniumq; conſummet, adiudicare velis,remediis iuris competentibus,&c.

Similis pene formula exſtat apud Panormitanum in proceſſu iudiciario, atque hæ actiones omnes ex ſponſu dicuntur,vt Gellius notauit. Etſi autem ſponſus vel ſponſio appellatur(nam vtrumq; idem valet *l. 6.de verbo.ſignificat.*) non ſolum,quod per ſponſi interrogationem fit,ſed omnis ſtipulatio promiſſioque, tamen actionem ex ſponſu peculiarem & propriam fuiſſe, in cauſſis nuptiarum exiſtimo. Idque Gellius innuere videtur,& Varro his verbis: Ita quiſque dicit in Tragœdia,meminiſti me te deſpondere gnatam tuam, quod ſine ſponte ſua dixit agi non poteſt ex ſponſu. Item: Non enim ſi nolebat dabat,ſed dabat quod ſponſu erat alligatus.Idque colligitur ex *l.ſciendum 19.§ di-*

Digitized by Google

ctum. Eum qui promiſit, vel ſpoſpondit ex ſtipulatu conueniri poſſe, vel redhibitoria. Ergo non ex ſponſu, etiamſi ſponſionem fecit vel promiſit. Deinde cũ reliqui contractus peculiares actiones habeant, veriſimile eſt, & huic contractui latiſſime patenti, actionem peculiarem attributam fuiſſe. Atque illa actio retinenda eſt & in forum reuocanda. Nam & hodie rectius inſtituitur a ſponſo vel ſponſa vel *κυρίοις* quam rei vindicatio. Nam & cauſſæ de nuptiis peculiare quid habent, & a reliquis diuerſum, & latiſſime patent. Ideoque & nomen peculiare, vt diximus, & actionem ab aliis diuerſam recte ei tribuemus. Quod veteres feciſſe videntur, quos nos tanquam bonos auctores recte ſequimur, & cum illis errare malumus, quam cum interpretibus, qui multis poſt ſeculis, in ipſis ruinis & parietinis Latinæ linguæ & bonarum artium nati ſunt, ſentire. Nobiſcum ſentit Speculator qui actiones illas vulgares non recte cauſſis nuptiarum conuenire ſcribit, ideoque illis anxie inhærendum non eſſe. Iure ciuili medio agitur ſaltem ad arrham ſimplicem cõdictione ob cauſſam *l.1. Cod. de condict. ob cauſſam.* Ad arrham duplicatam condictione ex *leg. finali Cod. de ſponſalibus.* Rectius vt dixi actione ex ſponſu hodie etiam agi exiſtimo, aduerſus eum, qui ſponſalia contraxit, & matrimonium promiſit, vt præſtitam fidem obſeruet, & ſi nolit, vt remediis illis, quæ iure ciuili & canonico prodita ſunt, quæque nos capite 12. enumerauimus, compellatur. Quæ ſiue quis actionem ex ſponſu, ſiue condictionem ex decretalibus, quæ ea de re latæ ſunt nominare volet, per me licebit.

§. 29. SVMMARIA.

1 *Iudex in cauſſis nuptiarum quis ſit competens & olim fuerit?*
2 *Qui fuerint iudices apud Hebræos.*
3 *Duo iudiciorum genera apud Hebræos.*
4 *Suffetes vox vnde deducta.*
5 *Auctoris opinio qui olim fuerint iudices in cauſſis nuptiarum.*
6 *Apud Lacedæmonios Ephori de nuptiis iudicabant.*
7 *Apud Romanos Pontifex Maximus cauſſas nuptiarum tractabat.*
8 *Pontifices quid ſtatuerint hac in re.*
9 *Auctoris opinio.*
10 *Quis ſententiam exequi debeat?*

1 NVnc videndum † quis in cauſſis nuptiarum iudex ſit competens & olim fuerit? Et apud Hebræos, vt antiquiſſima quæque conſectemur, iudices
2 † peculiares qui de nuptiis cognoſcerent, nulli fuerunt. Imo qui de cauſſis grauioribus pronunciabant, & capitalia iudicia exercebant, etiam de nuptiis, & de controuerſiis, quæ inde exiſtunt, ius dixiſſe veriſimile eſt. Quod vt recte
3 intelligatur, ſciendum eſt, apud † Hebræos duo fuiſſe iudiciorum genera, vt apud Romanos, ciuile ſcilicet & capitale: ciuile vocant [*dini mmunuth*:] iudicium

Digitized by Google

dicium mammonis,hoc eſt,de litibus quæ ad rem pecuniariam,bona,& poſſeſſiones pertinent,& quidem tres fuiſſe iudices, qui de cauſſis pecuniariis ius dicerent. Conſtans eſt opinio iudicium capitale [*dini nffchuth:*] id eſt,animarum,quod de homicidiis aliiſque criminibus & maleficiis inſtituebatur, cui præerant iudices viginti tres,qui de perſonis,& cauſſis capitalibus maioribus cognoſcebant. Idque ſynedrion paruum appellant Hebræi [*ſnhdri ktnh:*] in ſingulis autem ciuitatibus Iſrael iudices tam ciuiles quam capitales conſtituti fuerunt,qui iudicia exercerent,quæ *κρίσεις* dicebantur Hebraice[*mſchpt*]a voce Saphat,id eſt,iudicauit. Vnde & vox † ſuffetes, hoc eſt, iudices deducta eſt 4
qua voce Carthaginenſes vſi ſunt teſte Liuio. Ita & Hieruſalem municipale ſuum iudicium habuit quod tamen ſynedrio magno ſubmittebatur,vt & alia ciuitatum & regionum ſynedria, vel conuentus. Sed & viginti tres viri capitales res omnes publicas adminiſtrabant in ſingulis tribubus.*Paralypom.2.cap.19*.Erant autem ſacerdotes, Leuitæ & alii ſeniores, qui ex corpore ſenatorum eligebantur. Tertium erat ſynedrium magnum,vel domus iudicii ſeptuaginta vel ſeptuaginta vnius, ad quos cauſſæ & res difficiles & grauioris negocii vel etiam minorum iudicum appellationes deferebantur.Et quidem primo,quę ad ſtatuum incolumitatem & dignitatem Reipub.pertinebant,vt ſi de tribu, vel de ſummo ſacerdote,vel de pſeudopropheta iudicandum eſſet. Item an arma ſumenda ciuitates ædificãdæ. Deinde etiam aliæ cauſſæ difficiliores tam ciuiles quam capitales,quæ ab aliis iudicibus definiri non poterant, vel quod ſententiis variarent,vel quod cauſſæ perplexæ eſſent,& iudicatu difficiles, vel propter rei magnitudinem. Nam & de cauſſis capitalibus vt plurimũ cognoſcebant.Idque ex præſcripto Moſis,*Deuteronom*.17. Si cauſſa aliqua inſolita & difficilior, quam vt ea explicari poſſit in iudicio ſuborta fuerit, inter ſanguinem & ſanguinem,inter litem & litem,inter plagam & plagam,in actionibus iudicialibus in portis tuis,ſurge & aſcende ad locum,quem elegerit Dominus Deus tuus,veniesque ad ſacerdotes Leuitici generis,& ad iudicem qui in diebus illis fuerit,& inquire,illique iudicabunt tibi, quod æquum & iuſtum eſt.

Quam legem ita explicat Ioſephus.Si Iudices neſciunt de rebus ad ſe delatis pronunciare,integram cauſſam in vrbem ſanctam referant, & congregati pontifex,prophetæ & ſenatus,quod viſum fuerit pronuncient. Hebræi vero in tractatu [*mitzvoth eſeh:*] hoc eſt,præceptorum affirmatiuorum, vocem *locum* interpretantur his verbis,id eſt,[*eiſcher ſcham ſanhedrin gedolh*] vbi eſt ſynedrium magnum.Verba item *inter ſanguinem & ſanguinem inter litem & litem* explicant [*bin bdini mmunuth vbin dini nffchuth:*] Id eſt, inter lites mammonis, vel lites pecuniarias,& cauſſas capitales. Et de hoc iudicio etiam accipienda ſunt verba 2.*Paralypomen. Omnem cauſſam quæ venerit ad vos fratrum veſtrorum, qui habitant in vrbibus ſuis,inter cognationem & cognationem,vbi quæſtio eſt de lege, de ceremoniis,de iuſtificationibus,oſtendite eis,vt non peccent in Dominum, &c.* Iudices autem hos 71. in Gazith, hoc eſt, in Conſiſtorio vel camera dolata &

Digitized by Google

polita ſediſſe,tradunt Hebræi,& ea de cauſſa etiam conſiſtorium Gazith nominant.De numero autem controuertunt, nam alii 70. alii 71. fuiſſe tradunt; ſed res eodem recidit. Nam iudices fuerunt 70. quibus ſi præſidem vel ſacerdotem ſummum adieceris, conueniet numerus. Synedrium autem illud ex capitibus patrum populi cõſtabat,hoc eſt,ex Rege, ſummo Pontifice & principibus ſacerdotum Leuitis & ſcribis,legum Doctoribus,& aliis populi ſenioribus,hoc eſt,hominibus primariis,qui cæteris ætate & prudẽtia in toto Iſraele præſtarent,qui a tempore matutino vſque ad veſperam ſederunt litibus dirimendis,& quæ ad ſtatum Reipub.pertinerent conſtituendis occupati,tanta cõtinentia,vt eo die quo capitis aliquem damnaſſent,cibum nullum attingerent,neque guſtarent His ita prælibatis, ad inſtitutum redeamus, & qui cauſſarum nuptialium iudices fuerint explicemus.

5 Et † vt breuiter meam hac de re ſententiã aperiam,vidẽtur mihi viginti tres viri capitales de nuptiis in ſingulis ciuitatibus ius dixiſſe.Idque *ex Deut. cap.21.* colligitur,vbi Moſes præcipit eum qui fratris defuncti vxorem ducere recuſaret,apud Senatum vrbis conueniendum:item ſi quis obiiceret vxori, quod eã virginem non reperiſſet,eam rem a Senioribus ciuitatis examinandam eſſe,apud quos parentes ſigna virginitatis deponere debeant. Ita & Booz Seniores ciuitatis Bethlehemæ accedit, & coram illis ſponſalia clam inita publicat, & poſſeſſiones accipit,niſi quis exemplum illud malit referre ad redemptionem bonorum factam a Boozo.Nam vt Hebræi tradunt,de rebus venalibus, & agrorum redimendorum precio decem iudicare ſolebant. In quorum etiam numero computatur ſacerdos.Sed ſi cauſſa aliqua vel controuerſia de nuptiis ſuboriretur difficilior,quã vt de ea iudices in ciuitatibus iudicare poſſent,eam etiam ad ſynedrium magnum delatam eſſe exiſtimo,vt ſi vir vxorem adulterii inſimularet,poſt nuptias,& contra eam agere vellet.Idque non obſcure innuit Philo *libro περὶ τῶν ἐν εἴδει νόμων.* Die dicta, inquit,coram iudicibus comparueris,ſuſpicionem tuam detege Nam & 71.iudices de cauſſis nuptiarum pronunciaſſe teſtis eſt Ioſephus *li.11 c.*7 qui refert,Ieroſolymorum Seniores, hoc eſt,ſynedrium magnum ſeptuaginta vnius, ſententiam tuliſſe, & præcepiſſe Manaſſi fratri ſummi ſacerdotis Iaddi,vt repudiaret, & a ſe ſegregaret coniugem alienigenam filiam Sanballathi Cutthæi vel Samaritani(erat autem Sanballathius a Dario Satrapa vel præfectus gentis Samaritanæ inſtitutus) vel vt ab altari arceretur. Idq; decretum ſeniorum Iaddi Pontifex aduerſus fratrem exequutus eſt,licet grauate.Deinde verba *omnem cauſſam fratrum veſtrorum* ſupra recitata,arguunt etiam controuerſias de nuptiis in concilio Gazith diiudicatas fuiſſe.Idem oſtendunt verba *Ezech.c.*44. ſacerdotes populum meum docebunt,quid interſit inter ſanctum & profanum,& inter impurum & purũ iudicabunt eis Et circa iudicium ſanguinis ipſi inſiſtent,vt diiudicent,& iuſtificationes meas iuſtificabunt,& iudicia mea iudicabunt,&c.Ioſephus *2.ad Apionem.*Sacerdotes inſpectores omnium iudices controuerſiarum , punitores damna-

Digitized by Google

damnatorum conſtituti ſunt a Moſe. Et hactenus de Iudiciis Hebræorum, de quibus copioſe in iuriſprudentia Hebręorum diſſeritur.

Apud Lacedæmonios Ephori de nuptiis iudicabant, vt ex Æliano, Plutar- 6
cho & Herodoto colligitur, itemque Pauſania *li.3.* qui refert Ephoros iuſſiſſe, vt Anaxandrides vxorem ſterilem dimitteret, & aliam duceret, quibus tamen ille eatenus paruit, vt alia retēta, aliam cooptaret. Ita & Ephori eos qui Lyſandri mortui filias ſibi deſponſas ducere recuſarent, mulcta adfecerunt. Plutarchus, Ælianus, qua de re ſupra *c.12.* Plato etiam *li.11. de legibus* connubiorū procuratores conſtituit qui de cauſſis ad nuptias pertinentibus ius dicerent.

Apud Romanos † Pontifex maximus cauſſas nuptiarum tractabat, & diiu- 7
dicabat, vtrum coniugia legitima eſſent an illegitima, item an vxorē repudiare liceret. Idq; ex Taciti verbis colligitur de Auguſto deliberante, an Liuiam vxorem Neronis ducere poſſet grauidam. Nec domeſticis, inquit, abſtinebatur, abducta Neroni vxor, & conſulti per ludibrium Pontifices, an cōcepto, nec dum edito partu, rite nuberet. Quamuis & cenſores etiam eos notarēt & mulctarent, qui non recte matrimonium iniiſſent. Auguſtus Cenſor Equiti obiecit, quod ad contrahendum matrimonium legibus nō paruiſſet. Ille vxorem ſibi & tres liberos eſſe dixit, & adiecit, poſt hac Cæſar, cū de honeſtis hominibus inquiris, honeſtis mandato. Macrobius *lib.2. Saturnal cap.4.* Et Aulus Gellius narrat a cenſore mulctatum fuiſſe quendam, quod interrogatus, & tu habes vxorem ex animi tui ſententia? reſpōderit ioco, equidem habeo, ſed nō ex animi tui ſententia.

In Eccleſia Græca de iure connubiorum, & quæ inde exiſtunt controuerſiis pronunciarunt Patriarcha, Pontifex, ſacerdotes & Senatus vel patres conſcripti. Idque haud obſcure innuit Nicætas Acominates, qui ſcribit Andronicum Imperatorem, cum filiam ſuam Irenem ex Theodora conſobrina ſuſceptam, Alexio Manueli filio ex eadem Theodora, hoc eſt, vterinū vterinæ deſpondere veller, ad ſacrum concilium rem detuliſſe. Ei autem præfuiſſe Patriarcham, Pontifices, ſacerdotes & patres conſcriptos, & vt Nicætas loquitur, ἐκ τῶν ἀρχιερέων, ϗ τῶν ἐν τελεσφων τῷ σήματος καί τινες ἐυσύνοπτοι τῶν τῆς γυγκλήτου βουλῆς. Patriarcham etiam Theodoſiam, quod nuptias illas improbarat, Patriarchatu ceſſiſſe, & in inſulam Terebintum vbi & diuerſorium & ſepulchrum ſibi conſtruxerat, ſeſe contuliſſe. Pontifices † Romani poſteriores harū cauſſa- 8
rū cognitionem ſolis Epiſcopis committendam ſtatuerunt. Suntque ea de re Canones in Iure Canonico expreſſi, *in c. multorum 35. q. 6. & in c. auditis, de præſcriptionibus c. accedentibus, de exceſſ. prælato.* Didacus *2. part. c.* 8. §. 11. Ea fortaſſis ratione moti, quod matrimonium ſit ſacramentum, ideoque ad ſacerdotes eius tantum cognitio pertineat. Deinde quod hic non de re pecuniaria & re leuis momēti, ſed de ſocietate indiſſolubili & perpetua agatur, de qua innumerabiles exiſtunt controuerſiæ, quę ſine diuinarum & humanarum rerum cognitione atque peritia explicari nō poſſunt. Cuius rei difficultas vel ex eo per-

ſpicitur quod Theologi & Iureconſulti in vna & eadem quæſtione explicādā ſibi non conſtent, dum hic ait ille negat, tertius deliberandum cenſet. Vt autē prædicanda eſt pontificum cura, qui viros eruditos his de cauſſis pronunciare voluerunt, ita reprehendenda arrogātia, quod ſolos eccleſiaſticos aliis exclu-
9 ſis de nuptiis cognoſcere voluerunt. Nam & † Theologos & Iureconſultos ad harum cauſſarum diiudicationem adhibendos eſſe ſtatuo. Idq; exemplo Hebræorum & Græcorum, quos & multæ eccleſiæ Chriſtianæ noſtra ætate ſequūtur. Et ita Lutherus ſentire videtur. Cuius hæc ſunt verba. Wenn wir beginnen Richter in Eheſachen zuwerden / ſo hat vns das Kamprahd bey einem Ermel ergrieffen / vnnd wirdt vns fortweiſſen / daß wir müſſen vber die Straffe richten: Sollē wir vber die Straffe richten / ſo müſſen wir auch vber Leib vnnd Gut richten / da ſeyn wir denn vnder dem Radt / vnnd erſoffen im Waſſer deß Weltlichen Handels.

Interim tamen fatentur Canoniſtæ, Laicos iudicare poſſe, etiam in cauſſis nuptiarum, ſi controuerſia in facto non in iure conſiſtat. Didacus *d. loco.* vel vt Panormitanus, quando non contenditur de ſubſtantia vinculi matrimonialis *c. non eſt, de ſponſalibus.*

10 Quæritur, quis † ſententiam a iudice Eccleſiaſtico latam exequi debeat? Et quidem pater, qui filiam dare promiſit, per cenſurā eccleſiaſticam cogi poteſt, vt fidem ſeruet. Ita & ſponſus & ſponſa cogi poſſunt vt nubant, *cap. ad illud, de ſponſalib.* Item poteſt executio peti a iudice ſeculari ad compellendū ſponſum ſponſamue, qui matrimonium implere recuſat, niſi iuſta cauſſa ſubeſſet, cur cogendi non ſint. Qua de re ſupra *c. 12.* ita & vxor peti poteſt exhiberi apud ſecularem iudicem.

De contumacia a Rege Friderico ita cautum eſt, vt ſi reus in ius vocatus nō veniat, in ſumptus & expēſas factas actori damnetur, ſin actor contumax non compareat, reus ab inſtātia abſoluatur, quo ad denuo vocetur. Interim tamen actor reo ſumptus factos ſoluere tenetur. Quod ſi quis alteri dicam ſcripſerit temere, nullam habens vel probabilem litis cauſſam, a magiſtratu puniendus eſt, & parti in expenſas damnandus.

Finis partis primæ.

TRA-

Digitized by Google

TRACTATVS DE IVRE CONNVBIORVM

Pars Secunda

DE MATRIMONIIS.

Ad Lectorem.

MAtrimonium ipſum quod attinet, lector, cum circa id tot dubia quot circa ſponſalia incidere nõ ſoleant, ego in hac ſecunda parte prolixus eſſe nolui, ſed potius breuitati ſtudere, & ad ea, quæ ab aliis tractata noueram ſufficienter, potius remittere lectorem volui, quam actum agere, & ex aliis huc transſcribere, præſertim cum in prima parte pleraque attigerim.

Digitized by Google

DE MATRIMONIIS.

PRÆFATIO.

AD ſponſalia quæ pertinerent, ſatis abundanter vt arbitror, ſupra demonſtratum eſt: nunc de nuptiis quæ ſponſalia ſequuntur dicendum videtur. Qua in quæſtione methodi viam ſecuti, primum oſtendemus, vnde dictæ ſint nuptiæ connubium, matrimonium, coniugium, ſecundo quid ſint, tertio quod earum genera, quarto quæ cauſſa efficiens nuptiarum, quinto quibus in rebus differant nuptiæ a ſponſalibus, in quibus cõueniant, ſexto inter quas perſonas nuptiæ contrahi poſſint, ſeptimo quomodo contrahantur, octauo quis ſit finis & effectus nuptiarum, nono de actionibus ratione matrimonii competentibus, & proceſſu in cauſſis matrimonialibus obſeruando, decimo de probationibus matrimonii, vndecimo quomodo matrimonium diſſoluatur & quibus modis.

CAPVT I.

§. 1. Vnde dictæ ſint nuptiæ connubium, matrimonium, coniugium.
§. 2. Nuptiarum vox quam varie accipiatur.

§. 1. SVMMARIA.

1 *Nuptiarum Etymologia Varronis refertur & explicatur.*
2 *Nuptiarum Etymologia Varronis reiicitur.*
3 *Nuptiarum vera Etymologia ex Hebræo fonte petita.*
4 *Cæſaris Etymologia vera.*
5 *Romæ Etymologia vera.*
6 *Variarum dictionum Etymologiæ ex Hebræo fonte petitæ.*
7 *Matrimonium vnde.*
8 *Coniugium vnde.*
9 *Conſortium quare dicatur.*

1 COnnubium ſeu † nuptias ab obnubendo dictas Varro exiſtimat. Obnubere idem eſt quod tegere ſeu velare. Hinc illa verba ſolennia. Caput obnubito, infelici arbore ſuſpendito, quæ apud Ciceronem *pro Rabirio* exſtant. Item apud Silium de Decio quem captum vinciri iuſſit Annibal.

*Nec

Nec pl[illegible] eſſe i conceſſum [illegible] ra:ra
Veſte caput, trahiturq; feroxq; ante ora ſuorum.

Cauſſam hanc adfert Varro quod puellæ pudoris gratia ſeſe obnuberent & velarent, vt teſtatur Ambroſius *in lib de Patriarchis*, cuius verba in ius canonicum relata ſunt *30.diſt.5.cap.nec illud*, exemplo Rebeccæ, cui venienti cum occurriſſet Iſaac deſcendit, & caput ſuum obnubere cœpit, dicens verecundiam in nuptiis præire debere, *c.fœmina 30.q.5.* vel vt alii exiſtimant, quod mulier nupta velato capite incedere debeat, & virgo in capillos. *c.33.q.5.c hæc imago & cap.mulier.* Sed hæc etymologia † Varronis non minus inepta eſt, quam altera illa quam de 2
arrhabone idem tradidit. Arrhabo, inquit, ſic dicta, vt reliquum reddatur. Ideoque mihi improbatur. Nec enim veriſimile eſt ab hiſce ceremoniis, videlicet ſponſæ veſtibus, rei tam late patenti nomen inditum eſſe. Rectius ergo ex Hebræo fonte † vnde pleraque etiam latina nomina defluxere, etymologiæ ratio 3
petenda eſt, nimirum à voce [*nob tnob*] quod germinare, ſeminare, procreare & fructificare notat. Vnde vox [*denuba*] quæ extat *Eſaia 27.* Et implebunt ſuperficiem orbis [*denuba*] id eſt, germine, hoc eſt, liberis ſeu ſemine, vt Hieronymus & Paraphraſtes Chaldæus interpretantur. Quæ interpretatio eum præcipuum matrimonii finem ſpectet nempe liberorum procreationem concinnior & rei de qua agitur accommodatior. Nomina enim verbaque non poſita fortuito ſed quadam vi & ratione naturę facta eſſe P. Nigidius *in ſuis commentariis* docuit, teſte Gellio *lib.10.c.4.* Connubii ergo ſeu nuptiarum vox nihil aliud denotat quam coniunctionem procreationis cauſſa initam. Neque hæc à nobis tradita etymologia noua aut inſulſa videri debet, cum plurimæ extent voces maximarum rerum ſignificationes, quæ fato quodam ex Hebræo fonte deducta videntur. Quarum pauciſſimas enumerare hoc loco non erit abſurdum. Ita dictio Cæſar Hebræa eſt & Imperatorem ſignificat non ab [*tkorat*] vt 4
quidam exiſtimant, deducta, ſed à [*ſar*] & [*frora*] quod idem valet quod imperare, exercitum ducere. Eaque vox adhuc apud Ruthenos integra extat. Nam Cæzar apud eos idem valet quod Cæſar. Ex eodem fonte deſcendit vox Roma quæ idem valet quod domina excelſa, eleuata ſuper omnes, quales fuit 5
Roma, iuxta verſum

Romanos rerum dominos gentemq; togatam.

Ita & vox Salus ſeu Saluator vere Hebræa eſt à voce [*ſcholen ſchaluo*] dedu- 6
cta. Vnde & dictio Silo, de qua inter ſe digladiantur Theologi, deſcendit, idem valet quod Salus, Saluator, (nam Latini literas [*h*] & [*a*] ſolent in S conuertere, vt Ieſua, Ieſus, Silote, Salus, vide Eliam *in Thisbite*, ſeu Ieſus. Atque hic maxime mirandum, hanc dictionem Salus & Saluatoris in omnium pene gentium linguis extare. Nam & Græci eius loco ζωὰ vocem vſurpant, eliſa litera λ, & apud Gallos & Anglos Sanieur & Saniour, vnde ſunt apud Germanos Salich vnnd Salichmacher. Achates idem quod frater [*ach*] ein Brüdermann / iuxta verſum *Aeneid.1.*

—Fido comitatus Achate.

Item ὄμνυμι apud Græcos ab[*amen*]verum dixit,deducitur.Nam qui iurat dicit veritatem.Aliaq; id genus innumera recenſeri poſſent,quę quia huius loci non ſunt,aliis exquirenda committimus. Nobis ſatis ſit hic oſtendiſſe, non abſurde facere eos, qui in exquirendis etymologiis Hebræorum fontem reliquis anteponunt,eoſque cæteris veriora tradere. Cæteras vocis nuptiarum etymologias partim fictas partim inſulſas & ridiculas admodũ, hic recenſere ſuperſedeo,cũ & apud alios qui de nuptiis ſcripſerunt, plene ſatis videri poſſint, & paginas inutilibus magis quam neceſſariis denigrare, noſtri non ſit inſtituti.

7 Matrimomonium à matris † nomine non adepto iam,ſed cum ſpe & omine mox adipiſcendi inquit Gellius,*lib.18.c.6.* Alii quaſi matris onus dictum exiſtimant,quod mater plus oneris ſuſtineat in matrimonio quam pater, vt quæ liberos parere & educare cogatur. Nam vt canonum verbis vtar, mater ante partum eſt oneroſa, in partu doloroſa & poſt partum laborioſa, *c.ex tuis,de conuerſio. infidel.* Vnde illud Vergilii.

Matri longa decem tulerint faſtidia menſes.

Item.

Naſcitur ad partum mulier prolemq; futuram.

Et apud Euripidem Medea ſe ter ad clypeum ſtare malle dicit, quam ſemel parere.Itaq; matrimonium à matre dicitur potius certiſſima prolis auctore, vt patrimonium poſſeſſionem omnium bonorum appellamus, etiam quæ à matre proueniunt, quod viri eſt ea parare,quærere & quæſita conſeruare. Vacconius quaſi matrem omnium dictum exiſtimat. Galli autem contra à mariti nomine matrimonium appellant *Mariage*,vnde *Marier* maritum fieri.

8 Coniugium † à coniungendo dicitur, quod coniungantur, & in vnum corpus coaleſcant coniuges,& animis & corpore.

9 Conſortium † quod vir & mulier eiuſdem ſint ſortis ſeu conditionis. Quo ſpectat illud Terentii.Ibo rus,vbi ego te & tu me feres.

§.2. SVMMARIVM.

Nuptiarum vox varie accipitur.

NVptiarum autem vox varie accipitur.Primum pro matrimonio, cõcubitu, conſortio.& hac ſignificatione matrimonium & nuptię nihil differunt, vt ex Cicerone *pro Cluentio* colligitur.Nuptiæ diutinæ non fuerunt,erant enim nõ matrimonii dignitate,ſed ſceleris ſocietate coniunctæ. Idque cum etymologia quam ſupra tradidimus prorſus conuenit. Secundo nuptiæ pro ſponſalibus accipiuntur verbis in pręſens tempus conceptis non ſecuto concubitu. Et id quidem canoniſtarum commentum eſt. Apud veteres ſane nunquam ea ſignificatione matrimonii aut nuptiarum vox legitur. Tertio accipitur pro cõuiuio nuptiali ſeu ſolennitate,quæ celebratur primo matrimonii initi die. Quæ apud omnes gẽtes vſitata fuit.Ita Tobias primo deſpõdit filiam. 2.ſyngrapham ſcribit.

3.epulum

5.epulum parat nuptiale.4.eos cubitum deducit.*cap*.7. ſed poſtea etiam nuptiæ dies ſeptem celebratæ ſunt.*cap*.8. Ita apud Statium nuptiæ filiorum Adraſti dies quatuordecim extractæ fuerunt.*fol.183*.

CAPVT II.

§.1.Definitio nuptiarum ſiue matrimonii.

SVMMARIA.

1 *Nuptiæ quid ſint?*
2 *Coniunctio quid?*
3 *Matrimonium ad tempus non poteſt contrahi.*
4 *Matrimonium in quibus à reliquis contractibus differat.*
5 *Matrimonium Dei fœdus.*
6 *Matrimonium à concubinatu differt.*
7 *Vxor quare adiutorium dicatur.*

NVnc quid ſit matrimonium ſeu nuptię oſtendemus. Nã omnis quę cum ratione ſuſcipitur tractatio, à definitione proficiſci debet, teſte Cicer.*in offic.* Nuptias † definit Modeſtinus coniunctionem maris & fœminæ, omnis vitæ, diuini & humani iuris cõmunicationem. Sed Iuſtinianus paullo aliter, vt ſint viri & mulieris coniunctio, indiuiduam vitæ conſuetudinem continens. Coniun- 1
ctionis † vox generaliter poſita eſt, & cauſſam efficientem matrimonii continet 2
& intelligenda primum de animorum coniunctione: Nam vt ea nuptias conciliat & conſtituit, iuxta regulã: Nuptias non concubitus, ſed cõſenſus facit, ita & inter coniuges perpetua eſſe debet, vt de iis dici poſſit quod ille apud Ouidium

Qui duo corporibus mentibus vnus erant,
Item.
Velle ac nolle ambobus idem, ſociataq; ſcito
Mens æuo, ac paruis diues concordia rebus.

Eodem ſpectant digniſſimi verſus Auſonii ad vxorem, quod debeat viuere & oblectari:

Vxor viuamus quod viximus, & teneamus
Nomina quæ primo ſumpſimus in thalamo.
Nec ferat vlla dies, vt commutemur in æuo
Qui tibi ſim iuuenis, tuq; puella mihi,
Neſtore ſim quamuis prouectior, æmulaq; annis
Vinces Cumanam tu quoq; Deiphoben.
Nec ignoremus, quid ſit matura ſenectus,
Scire æui meritum, non numerare decet.

Martialis 5.*Epigrammat.*

Candida perpetuo reſide concordia lecto,

Digitized by Google

Tamq; pari ſemper ſit Venus æqua iugo.
Diligit ipſa ſenem quondam, ſed & ipſa marito
Tunc quoq; cum fuerit non videatur anus.

Secundo coniunctionis vox corporum commixtionem includit. Nam vir vxori & econtra vxor viro debitam beneuolentiam ſeu ius coniugale debet, juxta illud *1.Corin:h.7.* Vxor proprii corporis poteſtatem non habet ſed maritus, &c. quam χάριν appellant Græci, vt tradit Plutarchus *in libello de amore* χάρις ἡ τοῦ θήλεος ὑπείξις τῷ ἄῤῥενι πρὸς τῶν παλαιῶν κέκληται. Coniunctionem autem Iuſtinianus appellat indiuiduam, quod huius ſocietatis proprium ſit, vt perpetua ſit. Nam ea mente initur, vt ſola morte dirimatur. Ideoque ad tempus non poteſt
3 contrahi † matrimonium *c.vlt.de condit.appoſit.* Et in eo à reliquis † ſocietatibus
4 differt, quæ ad tempus tantum contrahuntur. *l.nulla.ff.pro ſocio.* Nam in æternũ
5 ſocietatis coitio nulla eſt. Solomon matrimonium recte Dei fœdus nominat, vt ꝙ Dei voluntate conſtitutum ſit, & eius voluntate diſſolui ſolum debeat. Itaq; quos Deus coniunxit homo ne ſeparato. Idque ab orbe creato ſeruatum eſſe hiſtoriæ teſtantur, etiam apud Romanos. Nam & Dionyſius ſcribit, mulieres ad viri arbitrium viuere cogebantur, vt à quo diſcedere, & quas à ſe dimittere nunquam poſſent. Qua de cauſſa per annos quingentos diuortium Romæ nullum
6 fuit, vt Gellius & alii ſcribunt. In eo † etiam matrimonium à concubinatu differt, & aliis illicitis coniunctionibus, vt quæ ad tempus tantum durant, & vtriuſque vel alterius voluntate diſſoluuntur. Deinde à brutorum ſocietate quæ ſtatis anni temporibus committitur.

Sequitur in definitione: *cõſortium omnis vitæ*] id eſt, quod Iuſtinianus appellat conſuetudinem vitæ, hoc eſt, ſocietas domeſtica vitæ. *l.ſi rerum.ff.de re iudic.l.1.ff. rerum amotarum.* Quo ſpectat vetus illa formula qua vxor ingreſſa domum mariti vtebatur: Vbi tu Caius & ego Caia, quaſi, vt ait Plutarchus, cum viro fortunarum bonorumque communionem adipiſceretur. Nicocles apud Iſocratem appellat κοινωνίαν παντὸς τοῦ βίου, cuius verba elegantiſſima adſcribere operæ pretium eſt. Non potui, inquit, non ſummopere accuſare illos, qui ductis vxoribus & inita totius vitæ ſocietate, pactis & conuentis non ſtarent, ſed dum ſuis voluptatibus indulgerent, eos offenderent, à quibus ipſi ſe nulla re offendi vellent, & cum aliis contractibus æquitatem colerent, ſolas conuentiones cum vxoribus factas violarent, quæ tanto ſolennius cuſtodiendæ erant, quanto ſunt aliis
7 contractibus interiores & maiores. Quo ſpectat quod † in ſacris literis vxor appellatur adiutorium, quod ſit coram viro, id eſt, omnium actionum & partium vitæ ſocia ſit, & quod à viri latere nunquam diſcedere debeat.

Diuini atque humani iuris communicatio.] Id eſt, omnium quæ ad vitam inſtituendam pertinent, inter quæ etiam religio & ſacra non poſtremum locum obtinent, cuius etiam ſocia fiebat vxor. Vnde Halicarnaſſæus κοινωνὰ ἁπάντων χρημάτων τε καὶ ἱερῶν, hoc eſt, ſacrorum ſociam appellat. Et Gordianus eam ſociam & humanæ & diuinæ domus vocat. Conanus id de ſacris priuatis accipiendum putat,

putat,quæ ipſi illis ceremoniis colebant, quas à gentilibus accepiſſent. Eaque fuiſſe duplicia,gentilitia & priuata.Gentilitia quæ toti agnationi & genti eſſent communia & ad hæredes deducebantur,ideoque hæreditaria dici poſſunt. Alia domeſtica & familiaria ſeu priuata, quæ ſibi quiſque conſtituiſſet. Itaque & ſacraria,hoc eſt,loca,vbi res ſacræ reponuntur, & ſeruarentur domi ſuæ habuiſſe Romanos,vt ſacrificia peragerent,ex Cicerone liquet. Erat apud Heium Sacrarium cum magna dignitate in ædibus.*in Verrem,& in Philippicis.* Minus clarũ fore putauit quod de armario quam quod de ſacrario eſſet ablatum. Item C. Anianus qui in tuo ſacrario habitat. Atque horum ſacrorum participem fuiſſe vxorem dubium non eſt. Noſtris iuribus hæc verba referri poſſunt ad omnia illa iura diuina quorum vxor in domum mariti deducta ſit particeps, ſcilicet vt eidem parochiæ ſit ſubdita cui maritus membrum, vt ibi audiendi verbi Dei, ſacramentorum vtendi, & orandi ius habeat, aliisque commodis fruatur,quas adfert eccleſia, vt item ſepulchrorum ius habeat. Accurſius interpretatur diuini iuris ſociam,hoc eſt religionis. Et inde colligit eiuſdem religionis vxorem ducendam.Sed ea de re ſuo loco infra diſputabitur.

Sequitur in definitione *mulierem humani iuris participem fieri*,quod multis potiſſimum conſiſtit rebus, de quibus prolixe infra, vbi de effectu matrimonii agemus, quo auidum lectorem remittimus. Nunc ad diuiſiones matrimonii tranſeamus.

CAPVT III.

§.1. Nuptiæ aliæ licitæ ſiue legitimæ,aliæ illicitæ ſiuæ illegitimæ.
§.2. Matrimonium aliud publicum aliud clandeſtinum.
§.3.Matrimonium aliud verum aliud præſumptum.
§.4.Matrimonium aliud initiatum aliud conſummatum.

§.1. SVMMARIA.

1 *Nuptiæ licitæ quæ?*
2 *Nuptiæ illicitæ quæ?*
3 *Nefariæ quæ?*
4 *Inceſtæ quæ?*
5 *Inceſtum vnde dictum.*
6 *Initiales nuptiæ quæ.*

MAtrimonium † aliud eſt licitum ſeu legitimum. Aliud vero illicitum ſeu illegitimum.Licitæ nuptiæ ſunt quæ neque natura, neque lege aut canone prohibentur.Illicitæ † nuptiæ contra ſunt,quas natura, lex,vel canon vetuit.Et illud rurſus ſubdiuiditur. Nam quoddam eſt nefarium,quoddam inceſtum,aliud vero inutile. Nefariæ proprie † dicuntur inter aſcendentes & deſcendentes contractæ,ita dicta,quod contra fas, hoc eſt contra ius diuinum & humanũ 1 2 3

Digitized by Google

4 inita ſunt. *Nouell. de inceſt. nupt.* Inceſtas † nuptias vocant interpretes inter cõſan-
guineos vel affines in gradibus vetitis contractas: vt ſi quis duceret fratris vel ſo-
5 roris filiam. Inceſtum à † Græco tractum ſcribit Sex. Pompo. Nam Græci facinus
appellant *ἀνάγνιστον*, qaſi pollutum & non caſtum. Inceſtum vſu dicitur flagitium
inter affines admiſſum, vt ſcribit Non. Marcellus & Syluius *pro Milone*, Harme-
nop. item & Auſonius. Alii à *κεστὸς*, h. e. cingulo pudoris quo cingebantur ſpõſæ
dictum exiſtimant, vt inceſtæ ſint nuptiæ q̃ deſtituũtur pudore, forma & ſolen-
nitate coniugali Sed hæc diſtinctio perpetua non eſt. Nã interpretes nuptias iu-
ri cõtrarias ſine diſcrimine nefarias & inceſtas notãt, vt ex illis ICti verbis colli-
gere licet. Inceſtũ iure gentiũ cõmittit, q ex gradu aſcendẽtiũ vel deſcendentiũ
vxorẽ duxerit, iure ciuili q ex latere eã duxerit, q̃ vetatur, vel affinẽ q̃ impeditur.
l. vlt. de rit. nup. Accurſio tamen, quẽ hæc non latuerunt, ita diſtinguere placuit,
6 quo vnaquæq; res ſuis nominibus deſignaretur. Inutiles † vocant, quæ neque
inter aſcendentes & deſcendentes, neque inter eos qui ex latere veniunt, pro-
hibentur, ſed quas lex vt inutiles aliis de cauſſis reiicit & improbat. Vt ſi error
interuenerit, vel aliis de cauſſis quas ſuo loco enumerauimus.

§. 2. SVMMARIA.

1 *Matrimonium publicum quod dicatur.*

2 *Matrimonium clandeſtinum quod.*

1 MAtrimonium † aliud eſt publicum, aliud clandeſtinum. Publicum ꝙ in ec-
cleſia multis præſentib. benedictione ſacerdotis accedente, contrahitur.
2 Clandeſtina † quæ domi clandeſtine contrahuntur, nullis adhibitis teſtibus, de
quibus Harmenop. *lib. 4. tit. 4.* Nemo clam nuptias contrahens coronetur, ſed
pluribus aſtantibus, *vide c. 1. cum ſeq. 30. q. 5. & c. vlt. §. vlt. ext. de clandeſt. deſpon.* Vnde
etiã colligitur clandeſtina matrimonia dici, in quib. non interuenerũt ſolenni-
tates quas eccleſia requirit, vt publicũ proclama, ſacerdotis benedictio, in eccle-
ſiam introductio. *c. cum inhibitio de clandeſt. deſponſ.* Etſi autẽ canones has nuptias
improbant, tamen poſtq̃ contractæ ſunt amplius diſſolui non poſſunt, & liberi
inde nati pro iuſtis habentur. Idq; probatur per tex. *ad literam in c. nec illud. §. ſed
obiicitur p̃miſſis. 30. q. 5. item in §. his ita reſpondentibus, eadem cauſſa & quæſtione. arg. c.
1. de clandeſt. deſponſ. & ibi Canoniſt. c. 2. eod. & ibi Panorm. & Canoniſt. c. quod nobis, qui
filii ſint legit. & ibi gl. fin. vide latiſſime Schurff. in cent. 1. conſ. 1. per tot. vbi vide.*

§. 3. SVMMARIA.

1 *Matrimonium verum.*

2 *Matrimonium præſumptum.*

1 MAtrimonium aliud † dicitur verum, hoc eſt, manifeſte & vere contractum
2 & quod probari poteſt, aliud præſumptum, quod coniecturis † tãtum ni-
titur & præſumitur, *c. illud, de præſumpt. Weſ. in parat. de rit. nupt. n. 2.*

§. 4. SVMMARIA.

1 *Matrimonium initiatum.*

2 Mi-

Digitized by Google

2 *Matrimonium conſummatum.*
3 *Diſtinctionis vſus.*
4 *Sponſa an debeat lucrari bona quæ coniugi ſuperſtiti debentur vigore ſtatuti.*

MAtrimonium † aliud dicitur initiatum, quod nudo tantum conſenſu contractum eſt per verba de præſenti, iuxta *c. ſtatutũ 27 q. 2.* vbi referuntur verba diui Ambroſii, ſciendum eſſe quod coniugium deſponſatione ineatur, coniunctione perficiatur. Vnde inter ſponſum & ſponſam coniugium eſt, ſed initiatum, inter copulatos vero eſt coniugium ratum. *c. 2. de conuerſio. coniugat.* Aliud vero eſt † conſummatum, ſcilicet concubitu, nã per eum demum conſummatur matrimoniũ. Ita matrimonia fuerunt initiata inter filiã Raguelis & ſeptem eius maritos, quos cacadæmon anteq̃ eis cõmiſceretur interfecit, vt Tobiæ *c. 3.* legere licet. Sed rectiꝰ meo iudicio, facerẽt interpretes, ſi ſpõſalia à matrimoniis diſtinguerent, & vnicuiq; rei ſuã appellationẽ tribuerent. Nã inter ſpõſum & ſpõſam coniugiũ eſſe dici non poteſt *vide text. s. allegatum.* Notandum tamen eſt huius diſtinctionis † vſum in quibuſdã ſtatutis eſſe maximũ, vti iure Saxonico, in quo conſtitutum eſt de certa bonorum parte, quam lucratur ſuperſtes ex bonis defuncti coniugis. Nam eo iure Nach abſterben der Frawen erbet der Mann nach Sächſiſchem Rechten alle fahrẽde Habe/ Parſchafft/ Silbergeſchirr vñ andꝛ Farnüß/ auſſer den Stückẽ ſo zum Gerade gehörẽ. verba *art. 3. lib. 1.* ſic habent: Nimt ein Mañ ein weib/ ſo nimbt er alle jre Güter in ſeiner Gewehr/ als ein Vormund/ vnd ſtirbt das Weib/ ſo vererbt keine fahrende Hab/ auſſerhalb die Gerade vñ eigen (id eſt, bona immobilia, vti hoc explicant interpp. *dd. loc.* Mauſer. *in tit. Inſt. de nupt. in proœm.* quia cætera mobilia manent marito iure Saxon.) h. e. ſecundum iuris Sax. depoſitionẽ ſuccedit maritus defunctæ vxoris in omnibus bonis mobilibus, exceptis vtenſilib. *art. 76. lib. 3.* Pone iam quendam contraxiſſe ſponſalia per verba de p̃ſenti ſiue matrimoniũ, cũ quadam puella, q̃ moritur matrimonio nondum conſummato. Quæritur, vtrũ † ſponſus debeat lucrari mobilia vigore ſtatuti? Et ſane quoad ius Saxon. omnes vno ore affirmant, non lucrari ſpõſum prædicta mobilia niſi conſummato matrimonio, q̃ his verbis exprimunt. Er habe dann das Brautbette beſchritten vnd den Eheſtand mit ehelichẽ Beyſchlaffen vollnzogen/ per tex. expreſſum *in 45. Landr. lib. 3.* vbi dicitur. Dz weib iſt auch jres Mannes Geneſſen aller dꝛ Ehren vnd würdigkeit/ die der Mañ hat/ als ſie in ſein Bett trit. Zobel. *ibid. addit*, per hunc text. noſtræ ætatis practicos cõcludere maritũ bona vxoris mobilia nõ lucrari, ante ingreſsũ thori ſeu lecti cõnubialis. Facit itẽ textus *in art. 45. lib. 1.* q̃ ſic habet: Der Mañ iſt auch ſeines Weibes Vormund/ ob er jr gleich nit ebẽ bürtig iſt/ vñ ſie iſt ſein genoſſen/ vñ thut jm ſein Recht weñ ſie in ſein Bett trit/ vt, Saxonicũ ius q̃ attinet, hac de re ꝓlixa opus nõ ſit diſputatione, cum hoc iure expreſſe (vt ex ſuperius adductis ſatis liquet) requiratur, daß das Brautbette ſey beſchritten. Quamuis de iure ciuili in hoc puncto magnus Dd. ſit conflictus, vt in vtramq; partem latiſſime quæſtionẽ hanc diſputat Salyc. *in l. cum inter C. de donat. ant. nupt.* quem refert Angel. *in §. fuerat in verſ. quaro de quaſtione quotidiana. Inſtit de action.* Et quidem ab affirmantium partibus

ſtat Bart.*in l.nihil.ff.rerum amot.* & multi alii inſignes Dd. quos refert Felin.*in cap. tertio loco de præſumpt.* & Roland.*106. quæſt. de lucro dotis.* Prolixe Dd. auctoritates pro hac affirmatiua cum fundamentis ipſorum tredecim adfert Afflict.*deciſ.61.* & Aret. *in §. fuerat, Inſtit. de action.* ait ab hac opinione in practica non eſſe recedendum, & Marian.Socin.Iun.*in rubr.ſolut.matrim. in 1.part.* pro confirmatione multa adducit.Idem tenet Gail.*2.obſeru.80.* Negatiuam optimis rationibus propugnat Salycet.*d.loco,* Felin.*d.loco.* & Schurff.*cent.3.conſ.9.* & alii quos allegat & refert Beuſt.*tract.de iur.connub part.2.c.67.*& hanc Dd.plerunque vt veriorem & communiorem ſequuntur,Beuſt.*d.loco,* Mauſer.*in tit.Inſt.de nupt.in proœm.* Non tamen obſtat *artic.45.lib.3.* vbi hæc verba reperiuntur,quæ contrarium innuere videntur:**Ein Mann wird ſeines Weibes Vormünd zur handt wann ſie jhme getrawet wirdt.** Ergo non eſt opus conſummatione matrimonii, quia reſpondeo *d.art.45.* eo ſpeciali caſu eſſe intelligendum, quando ab aliquo ſponſæ infertur iniuria,tum enim iure Saxonico ſponſus ſtatim poſt contracta ſponſalia fit tutor & nomine iniuriæ ſponſæ illatæ agere ei licitum eſt, alias autem regulariter non acquirit adminiſtrationem rerum mulieris nec ius in immobilibus ſuccedendi, **Er habe dann das Brautbette beſchritten.** Et hoc.gloſſ.*in d.artic.45. lib.3.verſ.* **Der Mann iſt/**&c.monet. Quod & iuri communi maxime conſentaneum eſt,quo ſponſus ad iniuriam ſponſæ illatam proſequendam admittitur *l. 2.ff.de iniur.& §.patitur circa fin.Inſtit.eod.l.apud Labeonem,§.ſæpiſſime quoq; ff.eod.*

Sed ſummam alicui dubitationem mouere poſſet, ſi ſponſa ea ipſa die qua marito debebat coniungi,moriatur,**Wann die Braut am Hochzeit Tage ſtirbt eben da man ſie beylegen ſoll/**quid dicendum ſit?Et ſane dicit Salycet. *in d.l. cum inter Cod.de donat.ant.nupt.*quem in hoc ſequitur Paul.de Caſtr. *in conſil.154.lib.1.* ſponſum vigore ſtatuti lucrari bona ſponſæ defunctæ,quia pro coniuncta & copulata habetur, quæ de proximo eſt copulanda, & cingendus proximo die habetur pro cincto, arg. *l.pen.vbi gl.fin.ff.de milit.teſtam.* De iure Saxonico quidam idem dicendum exiſtimant.Nam illa verba (**Wann ſie in ſein Bett trit**)dicuntur de ipſo procinctu & actu nuptiarum ſeu de initio matrimonii conſummandi,nec præciſe exigitur hoc iure copula carnalis. Igitur tale ſtatutum debet recipere interpretationem de iure communi Mauſer.*ad tit. Inſtit.de nupt.in proœm. vide 3.p.1.*

CAPVT IV.

§.1. Vbi & à quo matrimonium ſit inſtitutum.
§.2.De conſenſu efficiente matrimonii cauſſa.

§.1. SVMMARIVM.

Coniugium diuinitus inſtitutum eſt.

NVnc de origine matrimonii dicendum eſt, eiuſque cauſſa efficiente. Coniugium diuinitus inſtitutum eſt in paradyſo *Gene.2.his verbis.*Non eſt bonũ homi-

hominem eſſe ſolum,&c.Itaque eius auctorem recte Deum dicimus. Vnde & Salomon Dei fœdus appellat,*Prouerb.c. 2.*

§. 2. SVMMARIA.

1 *Matrimonii cauſſa efficiens conſenſus.*
2 *Matrimonium quadruplicis iuris.*
3 *Conſenſus geminatus an requiratur,vnus in ſponſalibus,alter in nuptiis.*

CAuſſa efficiens matrimonii,hoc eſt,huius ſocietatis perpetuæ in indiuiduis eſt conſenſus† viri & mulieris,qui per ſpõſalia exprimitur,iuxta *l.nuptias.ff.* 1 *de regul.iur.*Iſque ex iure gentium originem traxit.Nulla enim gens tam barbara eſt,quæ ſponſaliorum quibus conſenſus exprimitur,vſum ignoret. Itaque vt reliqui contract⁹ ex iure gentium originem ducit.*l.1.§.fin.de pact.*At affectio & appetitus procreandi cauſſa eſt ex iure naturæ, quod nobis cum brutis eſt commune. Nam & eodem inſtinctu naturali animalia quæque ducuntur. Vnde & Cicero *lib.1.officior.*Communis eſt omnium animantium coniunctionis appetitus, procreandi cauſſa, & cura quædam eorum quæ procreata ſunt. Et illud Ouidii.

Cum pari quaq; ſuo coeunt volucreſq; feraq;,
Atq; aliquam de qua procreet anguis habet.

Item illud Vergilii *in 2. Georg.*

Omne adeo genus in terris,hominumq; ferarumq;,
Et genus æquoreum,pecudes, pictaque volucres
In furias ignemq; ruunt,amor omnibus idem.

Item illud M.Aurelii Olympii Nemeſiani.

Corua marem ſequitur,taurum formoſa iuuenca,
Et venerem ſenſere lupa,ſenſere leana,
Et genus aereum volucres,& ſquammea turba,
Et montes ſyluaq;,ſuos tamen arbor amores.

Vnde Interpretes † matrimonium quadruplicis eſſe iuris dicunt. Diuini,ſi in- 2 ſtitutionem & auctorem reſpicimus: ſi coniunctionem animorum & corporũ, naturalis:ſi conſenſum maris & fœminæ, iuris gentium:ſi ſolennitatem & formam,iuris ciuilis & canonici.

Sed hic recte quæritur † an geminatus conſenſus requiratur,vnus in ſponſa- 3 libus,alter vero in nuptiis? Et id velle videtur *l.ſponſalia,ff.de ſponſal.* vbi expreſſe dicitur:Filiumfamilias ſicut in nuptiis ita & ſponſalibus conſentire oportere.Item,ſi ſponſalia in primordio ætatis fiant inter impuberes nouo conſenſu opus eſt.*l.in ſponſalibus ff de ſponſal.* Huc facit quod antequam conſecrentur coniuges & domum deducantur, à ſacerdote publice in Eccleſia interrogetur ſponſus, num illam ſibi vxorem velit,& cõtra mulier,num illum ſibi maritum velit.Et vterque verbis expreſſis & annuli traditione voluntatem ſuam declarare cogitur.Vnde apparet conſenſum ſponſalibus expreſſum ſolum non ſufficere. Ego

Digitized by Google

tamen ita ſtatuo ad nuptias vnicum conſenſum tantum requiri, qui in ſponſalibus exprimitur verbis parentum vel coniugum, ita tamē vt in eo conſenſu perſeuerent coniuges tantiſper, dum matrimonium concubitu conſummatum fuerit, atque in ea perſeuerare præſumuntur, niſi expreſſe reclamare aut ſponſalia impugnare cœperint. Quod autem in eccleſia de conſecratione refertur, cum coniungi matrimonio velint, id maioris firmitatis & quo euidentius hominum teſtimonium cōtracti matrimonii haberi poſſit in morem perductum eſſe exiſtimo, vt & arrhæ traditio & id genus ceremoniæ, quæ non tam ad ſubſtantiam matrimonii quam ad ritus ſpectare videntur, & ſuperflua non nocent.

CAPVT V.

HOc caput cum ſupra part 1. ſatis abunde explicatum ſit, eadem hic repetere duco ſuperuacaneum, ideoque lectorem eo remitto.

CAPVT VI.

Conſequens eſt videre q̄ perſonæ nuptias ſiue matrimoniū contrahere poſſint.

§. 1. Nuptiæ prohibentur ratione cognationis.

§. 2. Nuptiæ prohibentur ratione affinitatis.

§. 3. De computatione graduum.

§. 4. De ſpirituali cognatione.

§. 5. Nuptiæ ob varias cauſſas & impedimenta tam animi quam corporis varia prohibentur.

§. 6. De diſpenſatione.

§. I. SVMMARIA.

1 *Nuptiæ non conſiſtunt inter eas perſonas quæ parentum liberorumq; locum obtinent, hoc eſt, inter aſcendentes & deſcendentes.*

2 *Probatur ex lege diuina & omnium gentium.*

3 *Bruta coniugii lege viuunt.*

4 *Cameli nunquam inter ſe palam miſcentur.*

5 *Elephantes nulla nouerunt adulteria.*

6 *Ratio docet cognationum gradus eſſe oportere.*

7 *Alia ratio.*

8 *Perſonæ quæ ſibi inuicem parentum & liberorum loco ſunt recenſentur.*

9 *Exempla eorum qui nuptias parentum & liberorum probarunt.*

10 *Inceſtum an punire debeat magiſtratus, & quæ pœna.*

11 *Nuptiæ inter eos qui à latere cognati ſunt prohibentur.*

12 *Rationes cur nuptiæ inter collaterales prohibitæ.*

13 *Nuptiæ inter fratrem & ſororem non conſiſtunt, & quare.*

14 *Exempla eorum qui ſe cum ſororibus miſcuerunt.*

15 *Coniunctio fratrum & ſororum inceſta.*

16 *Coniunctio fratrum & ſororum pœna capitali punitur.*

17 Ter-

Digitized by Google

17 *Tertius gradus etiã prohibitus, vti filia fratris duci non poteſt, nec patruo nubere licet.*
18 *An pœna inceſti extendenda ad eum qui ducit filiam fratris.*
19 *Quartus cognationis gradus quatenus prohibitus, vbi an duorum fratrum liberi poſſint coniungi explicatur.*
20 *Si quis conſobrinam duxerit an inceſti pœna puniendus.*
21 *Quintus gradus cognationis examinatur.*
22 *Sextus gradus.*
23 *Septimus gradus,*

DE perſonis quæ natura nuptias contrahere non poſſint *ſupra part. 1. cap. 9.* ſufficienter dictum putamus. Nunc videndum quibus lege, hoc eſt, ratione ſanguinis nuptiæ interdictæ ſunt. Ex quibus etiam planum fiet qui nuptias legitime contrahere poſſint. Nam edictum de nuptiis eſt probitorium. Et primum † inter eas perſonas quę parentum liberorumue locum obtinent, hoc eſt, 1
inter aſcendentes & deſcendentes nuptiæ conſiſtere non poſſunt. Veluti inter patrem & filium, inter auum & neptem, inter matrem & filium, inter auiam & nepotem, & ſic vſque in infinitum. Nam † hæ omnes perſonæ parentum libe- 2
rorumque loco ſunt. *l. 17. C. eod.* Idq; non tantum lege diuina ſed omnium gentium conſenſu obtinet. Atq; hanc legem a natura fluxiſſe oſtendit Xenophon *lib. 3. commentarior.* Diuinitus, inquiens, latam eſſe legem, ne parentes liberis vel liberi parentibus miſceantur, & Plato *lib. 8. de ll. his verbis.* A filio & filia lex etiam nõ ſcripta iubet abſtinere, & neq; palam neq; clam cum iis commiſceri. Nam & vulgus hominum ab eiuſmodi libidinibus abhorret. Vnum enim verbum eiuſmodi voluptates extinguit, cum id nefariũ eſſe dicitur, Deo inuiſum, omnium flagitiorum flagitioſiſſimum: quaſi dicat ipſius naturæ vox & ſenſus deteſtatur eiuſmodi cõiunctionem. Cauſſa autem anne hæc eſt, quod nemo aliter de iis loquitur, ſed ſtatim à puero vnuſquiſque noſtrum audit hoc, & vbique & aſſidue dicit, tum in iocis tum in ſeriis, vt ſæpe in Tragœdiis, cum Thyeſtas aut Oedypos quoſdam inducũt, aut Macareos, qui poſtquam cum ſororibus rem habuiſſent ſibiipſis mortem conſciuerunt, ſcelerum pœnas a ſeipſis repetentes. *Et lib. de legibus 8.* Cum viri adoleuerint, tum iis dicemus, licere quam volẽt vxorem ducere, præterquã filiã aut matrẽ, nataſue ex filia, eaſue ex quibus, mater progenita eſt. Mulieribus autem ius eſſe cuilibet nubere præterquam filio, aut patri eorumue liberis aut parentibus. Vnde recte Iuſtinianus *nouell. 12.* ſcribit. Eum qui ſe eiuſmodi libidinibus contaminauerit, ea facere quæ bruta deteſtantur. Nã & inter bruta reperire licet † quæ non minus quam homines coniugii lege viuunt. Et 3
recte Seneca *in Hippol.*

Feræ quoq; ipſæ Veneris euitant nefas
Generiſq; leges inſcius ſeruat pudor.

Exempla ſunt obuia. Cameli † quæ palam inter ſe nunquam miſcentur, quod factine verecundia an ad- 4
mirabili naturæ munere fiat, philoſophis diſputandum relinquimus. Item, nec

matri nec ſorori camelus miſcetur. Idque inter ea quæ in naturæ admiratione digna ſunt refert Ariſtoteles *libr.9.* Plin.*8.libr.cap.*42.Nicol.Lyra *in Matth.cap.29.* Ælianus *lib.9. cap.47.* qui refert, paſtorem camelum fœminam velaſſe, & obtexiſſe, ne agnoſci poſſet, & filium matri ita admiſiſſe. Quod cum filius comperiſſet, camelarium ſcelerati coitus admiſſarium mordicus apprehendit & in terram proiectum genibus contundens interfecit, & ſeipſum præcipitem agens exanimauit: Idem de equo ſcribit Varro: Incredibile, inquit, quod euenit memoriæ mandandum: Cum equus vt matrem ſaliret adduci non poſſet, & eum obuoluto capite auriga adduxiſſet, & coegiſſet matrem inire, cum deſcendenti velum dempſiſſet ab oculis ille impetum fecit in eum, & mordicus interemit. Addunt alii, vt Plinius, Oppianus & Ælianus, eum cum à concubitu faciem matris detectam agnouiſſet, in fugam ſeſe conieciſſe, ſemetipſum præcipitem
5 egiſſe, & ita capite petris illiſo exanimaſſe. Sed & elephantes † vt Plinii verbis vtar, nulla nouere adulteria, nec vlla propter fœminas inter ſe prælia miſcent, cæteris animantibus pernicialia, neque vt laſciui Veneris ſocietatem cum fœmina faciunt, ſed tanquam ſucceſſione carentes liberis procreandis dant operam. Neque id ſane plus quam ſemel in vita, & eo duntaxat tempore cum fœminæ ſe iniri patiuntur. Mas quoque fœminam quam ſemel impleuerit, eam rurſus non attingit.

Ex quibus perſpicuum eſt quod ſupra attigimus, hoc ius etiam ex natura originem duxiſſe, & brutis etiam commune eſſe. Vnde & Paulus *l.vlt.C.de rit.nupt.* eiuſmodi nuptias iure gentium & natura quæ eiuſmodi fœditatem abhorret, inceſtas eſſe ſcribit. Neque diſtinguendum eſſe, an legitimæ nuptiæ ſint, an non *l.nihil, de rit.nupt.l.14.§.ſeruiles de rit.nuptiar.* Nam & ex ancilla ſuſceptam ducere pater prohibetur, & ſeruiles cognationes nuptiis ſunt impedimento. Cum contra naturalem pudorē ſit filiam quomodocunque quæſitam patri nubere, & ſi id fecerit inceſtum committit, cuius veniam mulieres ſexus infirmitate, aut ignorantia (quæ hoc caſu non præſumitur) deprecari non poſſunt. *l.ſi adulte.cum l.inceſt.ad leg.Iul.de adult.* cum iuris naturalis, vt quod etiam brutis ineſt, vt ſupra oſtendimus, ignorantia defendi nequeat. Neque enim ſexus aut ruſticitas excuſat in his, à quibus naturalis ratio animis noſtris impreſſa nos auocat & deterret. Itaque longe fallitur Ariſtoteles *lib.2. Politic.* qui ſcribit Platonem nullam aliam ob cauſſam nuptias inter liberos & parentes interdixiſſe, niſi quia nimia voluptas inde oriatur.

6 Nam præterquam ꝙ pudor & natura ab eo nos conatu remouet, vt iā oſtenſum eſt, ratio docet, cognationum gradus & diſcrimina eſſe oportere, quæ nulla eſſe poſſunt, ſi liberi cum parentibus commiſcerentur. Imo coniunctionem inter matrem & filium monſtrum ſphynge magis perplexum eſſe recte ſcribit Seneca *de Oedipo.*

Sed rex cruentus premia qui ſeuæ necis
Sceptra & nefandos occupat thalamos patris,

Inuiſa

Digitized by Google

Inuiſa proles,ſed tamen peior parens quam natus.
Vtero rurſus infauſto grauis.
Egitq; in ortus ſemet,& matri impios
Fœtus regeßit qui neque mos eſt feris,
Fratres ſibi ipſi genuit,implicitum malum
Magis monſtrum Sphynge perplexum ſua.
Quid ſimile poſuit, quod tam inextricabile
Aui gener, patriſque riualis ſui.
Frater ſuorum liberorum,& fratrum parens.
Vno auia partu liberos peperit viro,
Ac ſibi nepotes.Monſtra quis tanta explicet?

Quod & Statius *lib.Thebaidos* 1.expreſſit.

Scandere quin etiam thalamos hic impius hæres
Patris,& immeritæ gremium inceſtare parentis
Appetiit,proprios monſtro reuolutus in ortus.

Quod & Strozza pater de ea quæ errore patri ſuo nupſit,expreſſit.

Vir coniunx,genetrix,natus,fraterq; ſororq;
Hic duo ſunt quamuis nomina plura iacent.
Error enim ſceleri cauſſam dedit,inſcia nupſit
Illi quem peperit filia miſta patri.

Omnium autem elegantiſſime hanc coniunctionis perplexitatem expreſſit Philo Iudæus his verbis:Lex Moſis,inquit, Perſicum morem execratur,vt inceſtum.Honoratiores enim Perſæ cum matribus contrahunt matrimonia, & natos inde arbitrantur nobiliſſimos,regioque vt ferunt dignantur ſolio,quo nihil magis excogitari poteſt impium, cõſpurcare defuncti patris thalamum cui maxima debebatur religio, matri exhiberi nullam reuerentiam,filium eundem & maritum fieri, matrem viciſſim vxoris nomen aſſumere. Communes liberos patris quidem fratres, matris vero nepotes cenſeri. Hanc prolis ſuæ matrem ſimul eſſe auiam. Accidit tam ſceleſtum facinus apud Græcos Thebis Oedipodi Laii filio, non ſponte tamen ſed per ignorantiam, nihilominus tantam vim calamitatum ſecum attulerunt hæ nuptiæ,vt nihil reliquum factum ſit ad ſummũ miſeriarum cumulum.Secuta enim ſunt contiuua bella, tum externa tum ciuilia veluti hæreditario iure filiis nepotibusque à maioribus tradita, quæ vaſtitates induxerunt maximis Græciæ ciuitatibus,ſtrages exercituum, eorumq; auxiliis ducibus partium continua funera, & in his fratribus de regno implacabiliter dimicantibus cædes mutuas. Vnde nata eſt non ſolum familiarum patriarumque, ſed ex maiori parte Græcanicæ gentis pernicies. Et ne Perſæ quidem, apud quos hoc receptum eſt, expertes ſunt cladium ſimilium. Et paulo poſt. Quæ omnia contingere arbitror propter inconuenientiſſima connubia filiorũ cum matribus, iuſtitia rerum humanarum ſpectatrice vlciſcente impietatem nefariam,&c.

Digitized by Google

Idem de Perſis apud Lucanum *lib.8.* Refert enim diſſuadens Pompeio profu-
go, ne ad Perſas confugiat, eoque vxorem adducat, his verbis:

——Num barbara nobis
Eſt ignota Venus? quæ ritu cæca ferarum
Polluit innumeris leges & fœdera tædæ
Coniugibus, thalamiq; patent ſecreta nefandi.
Inter mille nurus epulis veſana meroq;
Regia, nonnullis exceptos legibus audet
Concubitus, tot fœmineis complexibus vnum
Non laxat vox tota marem. iacuere ſorores
In fratrum thalamis, ſacrataq; pignora matrum.
Damnat apud gentes ſceleris non ſponte peracti
Oedipodionias infelix fabula Thebas.
Parthorum dominus quoties ſic ſanguine mixto
Naſcitur Arſacides? cui fas implere parentem,
Quid reor eſſe nefas? proles tam clara Metelli
Stabit Barbarico coniunx milleſima lecto?

7 Sed † & à quibuſdam hęc ratio affertur nuptiarum inter parentes & liberos pro-
hibitarũ, vt q̃ latiſſime cognationes & affinitates ſpargatur & diſſeminẽtur. Idq;
non ſolum Reipub. intereſt, ſed & toti ſocietati humanæ expedit, quę alioqui in
nihilum interitura erat, niſi familiæ quæ ab vno ſtipite latiſſime diffunduntur
rurſus inter ſe quaſi in vnum corpus coaleſcerent. Itaq; *Leuit. 20. c.* conſanguinei
reliquiæ carnis dicuntur, vt quæ ad vicinitatẽ totã contrahuntur. Quidã exiſti-
mant has nuptias propter inæqualitatẽ perſonarũ & ætatis prohibitas eſſe, qua-
lis eſt inter parẽtes & liberos, & ne ex eo cõcubitu filii imbecilliores procreen-
tur. Etſi a. & hæc incommoditas non minima eſt, tamẽ veriores ſunt illæ quas ſ.
attulimus rationes, ne ſc. pudor & reuerẽtia parentib. debita violetur, neue co-
gnationũ nomina & gradus, quos Deus diſcerni cupit, cõfundantur. Nã & ipſe
Deus, quo certiorem auctorẽ requirere nõ debemus, *Leuit. 18.* diſcrimẽ graduũ
& perſonarũ tradit. Idq; obſeruari vult, inter quos primũ locũ obtinent pater &
mater, quorũ nuptiis abſtinẽdũ eſſe iubet. Etſi a. matris & patris tantũ meminit
Moſes, tamẽ certũ eſt appellatione horũ omnes cõprehendi aſcendentes & de-
ſcendentes in infinitũ, cum omnes parentum & liberorum loco ſibi ſint. Itaque
recte dixerunt veteres iuris interpretes, Adamum primum parentem ſi ſuper-
ſtes eſſet, vel reſurgeret, vxorem nullam ducere poſſe, propterea quod omnes
homines in linea recta ab illo deſcendant & propagati ſint. Et vt totam rem
8 quaſi tabella depictam ob oculos ponamus, perſonas ordine enumerabimus,
quæ ſibi parentum vel liberorum loco ſunt, & iure ciuili vel Moſaico con-
iungi non poſſunt. Et primo mulieres in linea aſcendente prohibitas recen-
ſebimus.

Prohi-

Prohibetur ergo vir ducere-
- I. Matrem
- II. Auiam paternam vel maternam
- III. Proauiam paternam vel maternam.
- IV. Abauiam
- V. Atauiam
- VI. Tritauiam, &c.

Nam hæ omnes perſonæ fœminini ſexus in linea recta aſcendente conſiſtunt & parentum ſeu matris loco ſunt: Idem & de maſculini ſexus perſonis ſtatuendum, qui parentum loco ſunt. Itaque

Mulier nubere non poteſt -
- I. Patri
- II. Auo paterno vel materno
- III Proauo paterno vel materno
- IV. Abauo
- V. Atauo
- VI. Tritauo, & ſic vlterius in infinitũ aſcendẽdo.

Nam hæ perſonæ omnes patrum loco ſunt, vt priores illæ matrum.

Ita & in linea deſcendente prohibitæ ſunt fœminæ quæ liberorum, hoc eſt, filiarum loco ſunt. Ergo

Iure prohibetur ducere-
- I. Filiam
- II. Neptem ex filio vel filia
- III. Proneptem ex filio vel filia
- IV. Abneptem
- V. Atneptem
- VI. Trineptem, &c.

Et vice verſa: Mulieres non poſſunt nubere viris qui filiorum loco ſunt.

Mulier non poteſt nubere-
- I. Filio
- II. Nepoti ex filio vel filia
- III. Pronepoti ex filio ſeu filia
- IV. Abnepoti V. Atnepoti
- VI. Trinepoti, & ſic vlterius deſcendendo in infinitũ.

Nã etſi Moſes has perſonas nõ recenſeat, tamẽ certum eſt appellatione patris & matris, filii & filiæ, itẽ neptis ex filio vel filia eas comprehendi. Idq; ex eo euincitur ꝙ expreſſe prohibeat neptẽ ex filio vel filia ducere, *Leuit.18.* in verbis verenda neptis ex filio tuo aut neptis ex filia tua ne retegas turpitudinẽ earũ, qa turpitudo tua eſt. Ergo multo magis filiam ducere prohibet, vt quæ gradu propior eſt. Deinde certum eſt perſonas illas in Leuitico expreſſas exempla graduũ eſſe, vt ſaniores Theologi ſentiũt, eam prohibitionem intelligendam de gradibus non de perſonis, item perſonis remotiore gradu prohibitis, eas etiam tacite prohibitas cenſeri, quæ propiore ſunt gradu. Interim ſtatuendum, leges quæ in Leuitico recitantur de prohibitione nuptiarum, leges eſſe naturæ, & ad obedientiam obligare omnes gentes, etiam extra politiam Moſis, & ideo excuſari non poſſe, qui contra earum præſcripta nuptias contrahũt. Notandũ tamen

olim extitiſſe quę has nuptias probarint gentes, veterum ſcripta teſtantur. Vnde apud Ouid. *10. Metamorph.* Myrrha ita loquitur:

---Gentes tamen eſſe feruntur,
In quibus & nato genetrix & nata parenti
Iungitur, vt pietas geminato creſcat amore,

Ex quibus ante omnes Perſæ male audiunt, vt ſupra annotatum eſt. Nam & Rex Perſarum Artaxerxes duxit in vxores filias Atheſin & Miſtrin, & Reginam Semiramidem publico edicto eiuſmodi nuptias probaſſe ſcribit Tertullian. & Curtius *lib. 7.* Et de Bertaa idem refert Cæſar *lib. 5.* eos denos duonenoſque vxores inter ſe communes habuiſſe, & fratres cum ſororibus & parentibus miſceri ſolitos, & qui ex his nati eſſent eorum habitos eſſe liberos à quibus primum virgines ductæ eſſent. Sed & vicinos Perſis populos, vt Maguſeos, Medos & Nomiades, Mauros, Æthiopes & Arabes matrum & filiorum connubia probaſſe Strabo refert. Ita & concubitus Loth cum filiab. Perſicum morem redolere videtur, quem ea ratione quidam excuſare conantur, quod filiæ non libidinis ſed liberorum quærendorum gratia patri miſcerentur. Sed & Ciceroni inceſtum cum filia obiecit Qu. Fuſius Calinus, vt Dion. *lib. 46.* teſtatur, quod & Saluſtius quodam loco innuere videtur his verbis. Verum, vt opinor, ſplendor domeſticus tibi animos atterit. Vxor ſacrilega ac periuriis delibuta, filia matris pellex tibi obſequentius quam parenti par eſt. Et de Alexandro VI. qui noſtra ætate vixit referunt, eum cum filia conſueuiſſe. Quo ſpectant verſus vulgo decantati.

Hic iacet in tumulo Lucretia nomine, ſed re
Thais, Alexandri filia, ſponſa, nurus.

Quo ſpectant & Sanazarii verſus:

Humana iura, non minus cæleſtia
Ipſoſq; ſuſtulit Deos,
Vt ſcilicet liceret (heu ſcelus) patri
Natæ ſinum permingere,
Nec execrandis abſtinere nuptiis
Timere ſublato ſemel.
Et tamen in vrbe Romuli hic vel vndecim
Præſidet annis Pontifex.

Item.

Ergo te ſemper cupiat Lucretia Sextus?
O fatum diri nominis hic pater eſt?

Et in hiſtoriis vbique occurrunt exempla innumera inceſtuum, quos Deus ſemper atrocibus pœnis eſt perſecutus. Ita de Perſis ſcribit Philo, eos ſemper cum magnis impedimentis conflictari, propter libidines illas deteſtãdas & concubitus cum parentibus. Oedipus quod imprudens etiam matrem Iocaſtem duxit, grauiſſime punitus fuit. Nam furiis agitatus ſibi oculos eruit, & poſtea in exilium ſpontaneum profectus, in Abila terræ hiatu abſorbetur. Filii eius Eteocles&

Digitized by Google

cles & Polynices dum de regno certant, mutuis vulneribus concidunt. Mater
Iocaſta ſibi ipſi mortem conſciuit. Filia Authona quod fratrem contra Regis
mandatum humaſſet, viua ſepelitur, vt Sophocles, Euripides, Ariſtophanes, Se-
neca & alii teſtãtur, &c. Et his conſentanea ſacræ literæ tradunt. Nam & Chana-
næi in Leuitico propter libidines inceſtas è terra euocantur atque delentur, Ru-
ben ob inceſtum ius primogenituræ amittit. *Gen. 49.* Non excelles, inquit, præ-
rogatiua, quia aſcendiſti lectum patris tui, tum ſtratũ meum prophanaſti aſcen-
dendo. Abſolon ob violatum thorum paternum capite annexo à quercu à Ioab
prætereunte confoditur. *lib. 2. Reg. cap. 16. 28.* Et Pyndarus inter alia flagitia quo-
rum apud inferos pœnam ſuſtinet Ixion, hoc maximum eſſe memorat, quod
dolo miſcuerit cognatum ſanguinem. Quamuis de homicidio intelligat inter-
pres. Qua de cauſſa, & vt omnis peccandi præcidatur occaſio, iure canonico
cautum eſt, ne ſacerdos vllam mulierem ſecum domi habeat, neque matrem, a-
mitam aut ſororem, ne quod inſtigante Diabolo in illis ſcelus perpetratum re-
periatur *cap. 1. de cohab. clericor.*

Sed an †magiſtratus etiam eiuſmodi inceſtũ punire debeat, quæritur? & certũ 10
eſt punire debere, & à magiſtratu in eos qui huiuſmodi libidinibus ſe contami-
naſſent, animaduerſum eſſe, hiſtoriæ omnium temporum teſtantur. Idque &
lege Moſaica ſeu diuina magiſtratui præcipitur, *Leuit. 18.* nimirum eum qui eiuſ-
modi quid in ſe admiſerit, vt eius anima è medio populi excindatur. Ita & *Gen.*
38. Iudas petit, vt ipſius nurus Thamar propterea quod ſeſe polluiſſet, combu-
ratur. Hinc & fluxiſſe exiſtimo, quod multis in locis inceſtu polluti combu-
rantur.

Sed & Romanos capitis pœnam irrogaſſe illis, oſtendunt verba Ciceronis
lib. 2. de legib. Periurii, inquit, pœna diuina exitium humanum dedecus. Inceſtum
Pontifices ſupremo ſupplicio ſanciunto. In quę exempla tanquam in ſpeculum
magiſtratus inſpicere debet, & in pœnis irrogandis imitari. Sed neſcio quo pa-
cto paulatim ſeneſcente mundo & in peius vergente, hæc paulatim in deſuetu-
dinem abierunt. Nam pœna corporalis ſeu amiſſionis vitæ in mulctam pecuni-
ariam ſeu amiſſionis bonorum conuerſa eſt. *authent. inceſtas nuptias, Cod. de inceſt.*
nupt. Inceſtas nuptias contrahentes pœna eſt confiſcatio bonorum tam mater-
norum, quam dotis, exilium etiam & cinguli ſpoliatio, fuſtigatio quoque, ſi vi-
lis ſit perſona. Idem traditur *nou. 12.* Harmenopulus *lib. 4. tit. 6. ſ. 173.* Quæ etiam
pœna in liberos extenditur, ii enim à parentum hæreditate arcentur, & ne qui-
dem alendi ſunt. *auth. ex complexu, C. de inceſt. nupt. l. ſi adulterium cum inceſtu, de ad-*
ulter. l. cum 18. C. eod. tit. Sed quanto ſatius fuerat iuris diuini & veteris Romani
æquitatem & ſeueritatem in eiuſmodi flagitiis puniendis retineri, vt quorum
cadauera poſt mortem ne terra quidem recipere dignatur, vt ſupra ex Agathia
retulimus. Itaque maximopere prædicandus Dux Saxoniæ Elector Auguſtus
qui ius diuinum & Romanum antiquiſſimum in vſum & forum reuocauit, edi-
ta conſtitutione, vt ſi inter parentes & liberos, & inter eas perſonas quæ in li-

Digitized by Google

nea aſcendentium & deſcendentium ratione ſanguinis coniunguntur nuptiæ contrahantur, tam vir quam mulier capite puniatur, ſin vero vel ratione minoris ætatis vel aliarum circumſtantiarum pœna mitiganda ſit, tum vir & mulier virgis cæſi in exilium relegentur. Nam ratione minoris ætatis pœnam mitigari, & remitti æquum eſt. *l. ſi adulterium, §. 1. de adulter.* tradunt Iul. Clarus, Tiraquell. & alii. Idem ſequenti conſtitutione 23. Auguſtus ordinauit, vt ſi adulterium cũ inceſtu quis committat, cum ea perſona quæ parentum vel liberorum locum obtineret, capite plectatur. Et ita iudicaſſe ſenatum Burdegalenſem ſcribit Papa *arreſto 3. lib. 22. tit. 7. de ea quæ cum filia conſueuiſſet.* Et hæc de iis intelligẽda ſunt qui ſcientes volentes inceſtas nuptias contrahunt. Nam aliud dicendum, ſi quis imprudentia & facti ignorantia cum eo qui ſibi gradu prohibito coniunctus ſit contraxiſſet, vt de Oedypo ſupra retulimus qui inſcius matrem duxit. Hic enim excuſandus eſſet, vt *d. l. qui contra C. de inceſt. nupt.* in verbis, *exceptis tam fœminis quam viris, qui aut errore & non affectata ſimulatione ex cauſſa decepti ſunt aut ætatis lubrico lapſi.* Quos ita demum legis noſtræ laqueis eximi placet, ſi cum errore comperto aut vbi ad legitimos annos peruenerint, coniunctionem illam ſine vlla procraſtinatione diremerint. Quam etiam limitationem Auguſti conſtitutio 22. & 23. diſertis verbis exprimit. Et hactenus de aſcendentibus ſatis.

11 Inter eas quoque † perſonas quæ ex obliquo ſeu tranſuerſo cognationis gradu iunguntur nuptiæ prohibentur, ſed non in infinitum, vt in ordine aſcendentium. Alioqui enim nullæ perſonæ matrimonio iungi poſſent. Imo prohibitio illa de iure diuino & veteri ciuili Romanorum ſecundum gradum non excedit.

12 Rationes autem † cur hæ inter has perſonas nuptiæ ſint vetitæ. Plutarchus has adfert in problematibus, his verbis: *διὰ τί γὰρ ἐγγὺς γένους οὐ γαμοῦσιν: πότερον αὔξειν τοῖς γάμοις βουλόμενοι τὰς οἰκειότητας καὶ συγγενεῖς πολλοὺς ἐπικτᾶσθαι. διδόντες ἑτέροις καὶ λαμβάνοντες παρ' ἑτέρων γυναῖκας. ἢ φοβούμενοι τὰς ἐν τοῖς γάμοις τῶν συγγενῶν διαφορὰς, ὡς τὰ φύσει δικαία προσαπολλύουσας, ἢ πολλῶν βοηθῶν τὰς γυναῖκας ὁρῶντες δι' ἀσθένειαν δεομένας οὐκ ἐβούλοντο τὰς ἐγγὺς γένους συνοικίζειν, ὅπως ἂν οἱ ἄνδρες ἀδικῶσιν αὐτὰς οἱ συγγενεῖς βοηθῶσιν.* Sed verius eſt eas ipſas ob cauſſas quas ſupra retulimus etiam inter eos qui à latere veniunt nuptias prohiberi, nimirum ob pudorem & verecundiam, quæ à propinquorum nuptiis etiam nos deterret. Qua de cauſſa & Deus per Moſen quid in hac re fieri velit, de ſua voluntate nos certiores reddere voluit. *Leuit. 18.*

13 Atque in hoc ordine primum occurrit frater & ſoror, inter quos nuptiæ conſiſtere non poſſunt. Neque intereſt an germani ſint fratres & ſorores an vero conſanguinei vel vterini, legitimi vel vulgo quæſiti §. 4. *Inſtit. de nupt. l. nemini, C. de nupt.* Quibus plane conſentit Moiſis lex *Leuit. 18.* quæ vetat turpitudinem ſororis, ſiue ex patre, ſiue ex matre tantum genitæ non eſſe reuelandam. Et hanc legem quæ natura nota eſt confirmat ſupplicii ſeueritate *capite vigeſimo.* Vt qui duxerit ſororem filiam patris ſui vel filiam matris ſuæ coram populo occidatur. Cuius legis rationes elegantiſſime perſequitur Philo *libro de legibus Moſis ſpecialibus.* Cuius verba ſi adſcripſero ſtudioſis, vt ſpero, gratum fecero.

Digitized by Google

cero. Præcipit, inquit, Moſes ſororem non eſſe ducendam. Honeſtum ſane præceptum & aptum continentiæ, etſi Athenienſium legislator hoc in vterinis obſeruat tantum fratribus, at in germanis eodem patre genitis reliquit liberum. Contra Lacedæmoniorum legislator vterinis non interdicit connubio ſed eodem patre genitis. At Ægyptius ridens vtriuſque ſimplicitatem & ſemiperfecta placita laxauit libidinem & auxit in corporibus animiſque inſatiabile malum intemperātiæ, permiſſa licentia ducendi vxores, ſiue per alterutrum parentem, ſiue per vtrumque, cognatos maiores pariter & minores, æqualeſue, ne gemellis quidem exceptis, quos natura ipſo natali die ſeiunxit, intemperantia vero ſocietate copulauit inſatiabili & male copulata iunctura. Quas leges abominatus vir ſanctiſſimus, vt alieniſſimas à bene conſtituta Republica & incitantes ad omnem turpitudinem, modis omnibus probibuit congreſſum cum ſororibus ſiue vtrumque ſiue alterutrum parentem habentibus, &c. Subdit rationes Philo. Quod cum turpe eſt pudoris deturpare pulchritudinem & virgines ne erubeſcant adſuefacere, quaſi dicat: pudor ab eiuſmodi coniunctionibus nos reuocat & natura abhorret à congreſſu ſororum & fratrum. Itaque pudori vim inferunt qui eiuſmodi nuptias concedunt. Et paullo poſt ſubdit aliam rationem, nimirum vt quam late ſpargantur coniunctiones. Quorſum enim attinet impedire & obſtare, quo minus affinitates iungantur cum aliis, & intra domeſticorum parietum anguſtias rem honeſtiſſimam includere, cum extendi & diffundi poſſit per continentes, terras & inſulas, denique totius orbis habitati prouincias. Nam connubia cum exteris nouas coniunctiones faciunt, nihilo deteriores quam conſanguinitas, &c. Quam rationem poſtremam Prudentius his verbis expreſſit.

Diſtantes regione plagæ, diuiſaq; ponto
Littora conueniunt nunc vadimonia ad vnum
Et commune forum, nunc per commercia & artes
Ad cœtum celebrem, nunc per genialia fulcra
Externi ad ius connubii, nam ſanguine mixto
Texitur alternis ex gentibus vna propago.

Ex quibus patet coniunctionem inter fratres & ſorores populo Dei fuiſſe deteſtabilem. Sed & Romanis ea ſemper diſplicuit, qui in eam ſeuere animaduerterunt. Scribit Plutarchus *in Parallelis*, Papyrium quendam Romanum ſororem ſuam Camiliam compreſſiſſe & grauidam reddidiſſe. Id cum pater Papyrius reſciuiſſet enſem filiæ miſit, quo ſeſe illa confoderet. Papyrius deinde ſibi ipſi manus intulit. Idem ex Ælio Probo in procœmio de vita excellentium Imperatorum conſtat: Eius verba ita habent. Neque enim Cimoni turpe fuit Athenienſium ſummo viro ſororem germanam in matrimonio habere, quod moribus noſtris nefas habetur. Interim tamen † gentes fuiſſe, quæ hiſce libidinibus ſeſe contaminarint, vt Lacedæmonas, Parthos & Ægyptios ex Philone 14

& Dione conſtat, qui id apud Ægyptios patrio more receptum fuiſſe ſcribit: Qua in re Ægyptii Deos ſuos imitati videntur. Nam & Iupiter Iunonem ſororem, & Satyrus Apim, & Saturnus Iſin duxiſſe fertur. Itaque Philinus apud Lucanum *lib.10.de Ptolomæo* loquens,

—Nupſit ſoror impia fratri.

& Cleopatra conqueritur Cæſari cum in Ægyptum veniſſet de patre, his verbis:

—Lege ſumma perempti
Verba patris qui iura mihi communia regni
Et thalami cum fratre dedit, puer ipſe ſororem
Si modo libet amat, ſed amat ſub iure Photini
Affectus, enſeſq́, ſuos, &c.

Herodotus commemorat Cambyſen cum ſororem ducere ſtatuiſſet, in conſilium adhibuiſſe conſiliarios, num id liceret. Eoſque reſpondiſſe ſe nullam legem reperire quæ permittat coniugia inter fratrem & ſororem, ſed ſe aliam reperiſſe legem, quæ Regi Perſarum concedat licentiam faciendi quicquid libuerit. Prior pars reſponſionis honeſtiſſima fuit, poſterior turpiſſima, ſed tutiſſima. Nam conſiliarii Cambyſis non quod eam legem probarét, ſed quod ſibi conſulerent ita reſponderunt, memores eius quod apud Plutarchum ſcribit Solon, δεῖν ὁμιλεῖν τοῖς βασιλεῦσιν ὡς ἥδιστα, ἢ ὡς ἥκιστα. Itaque Cambyſes duas duxit ſorores. De Dario item legitur, quod ſororem ſuam Satyram nomine duxerit, vt & Ptolomæus Arſinoen & Pyrrhus Epyrotarum Olympionicam ſororem. Et de Caligula narrat Suetonius eum cum omnibus ſororibus ſtupri conſuetudinem habuiſſe, vſque adeo vt Druſillam Germanicam Caſſio Longino conſulari nuptã abduxerit, & pro legitima vxore palam habuerit. Quod & Dion *lib.59.* refert, & Ouidius de Bibly puella ſcribit eam cum patre conſueuiſſe.

Biblys in exemplo eſt vt ament conceſſa puellæ,
Byblys Apollinei correpta cupidine fratris.

Et noſtra ætas eiuſmodi portenta vidit. Pontanus narrat Ioannem Ariminiacenſem ſororem ſuam ex iiſdem parentibus ortam in vxorem duxiſſe. Et de Martino V. Pontifice ſcribitur eum accepta mercede matrimonium cuidam cũ ſorore ex iiſdem parentibus orta conceſſiſſe. Interim tamen ſaniores Græci & Romani ſemper eiuſmodi coniunctiones deteſtati ſunt. Itaque Plato *lib.8.de legib.* nuptias inter fratres & ſorores vt inceſtas damnat, quamuis idem quaſi ſui oblitus & contrarius eaſdem *lib.5.de republ.* lege permittendas ſcribit, adeo cœcutit ratio humana verbo Dei deſtituta, non ſecus ac noctuæ luce meridiana. Rectius Poetæ Græci, vt Phocylides & alii, iudicarunt, vt hic indicat

Neq; in ſororum auerſandum cubile venias.

Cimon quod cum ſorore Epinice concubuiſſet apud populum in crimen adductus, relegatus eſt. Suidas.

15 Sed obiiciat aliquis † coniunctionem fratrum & ſororum inceſtam non videri, cum initio conditi orbis, vt ſacræ literæ oſtendunt, id factitarint. Sed reſpon-

ſpondendum eſt, coniunctiones illas neceſſitate excuſari. Nã cum propagandũ eſſet genus humanum, & aliæ perſonæ non extarent, quibus Adami filiæ vel filii iungerentur eos inter ſe copulari neceſſe fuit. Idque Dei voluntate factum eſſe dubium non eſt, vt Petrus Lombardus & alii tradiderunt. Interim tamen Auguſtini regula hic tenenda eſt *lib.15.de ciuit.Dei* Id factũ quanto eſt antiquius compellente neceſſitate, tanto factum eſt damnabilius religione prohibente. Et hac ratione excuſat Auguſtinus Abrahamum quod ſororem ſuam conſanguineã duxerit vxorem, nimirum ex patre Thare & eius vxore ſecunda ꝓgenitã *Gen.20.v.11.* Idq; colligi poſſe videtur ex verbis, *reuera ſoror mea eſt, nã filia eſt patris mei.* Alii exiſtimant Saram fuiſſe filiã Thare ex quadam fœmina quæ vidua nupſerit Thare, hoc eſt, Thare priuignam fuiſſe, quod ſi ita eſt etiam iure ciuili Abrahami nuptiæ legitimæ ſunt. Nam mariti filius ex alia vxore, & vxoris filia ex alio marito coniungi poſſunt. *§.mariti, Inſt.de nupt.*

Iudæi exiſtimant Saram fuiſſe filiam Arani, hoc eſt, Abrahami patris filiam, ſororem Loth. Nam Thare pater fuit Abrahami & Aranis, Aran autem genuit Saram. Quod ſi ita eſt Abrahamus fratris duxit filiam, eamque ſororem nominauit quod vtraque perſona à Thare deſcendit, eaq; verior & receptior eſt ſententia. Nam & fratris filius in ſacris literis frater appellatur. Ita Abraham Loth fratrem appellat, cum tamen fratris eſſet filius, vtpote ex Arane procreatus. *Geneſ.13.* Itaque nemini mirum videri debet, ſi fratris filia ſoror appelletur, cum vox fratrix apud Hebræos pro conſanguineis accipiatur. Itaque hæc verba Abrahami, vere ſoror mea eſt, ita accipienda ſunt, id eſt, conſanguinea mea eſt, nimirũ patre Thare, qui & ipſi parens ſeu auus eſt prognata, ſed non è matre mea. Nam diuerſas matres habuerunt Abrahamus & Saræ pater Haran.

Ex quibus omnibus conſtat iure diuino & Romano veteri nuptias inter 16
fratres & ſorores prohibitas fuiſſe. Imo pœnam † capitalem in eos conſtitutam fuiſſe, qui eo ſcelere ſe obſtrinxiſſent. Ita *Exod. 20* Moſes capite plecti iubet eam qui cum fratre vel ſorore conſueuiſſet. Amnon patris Abſolonis mandato interficitur, eo quod ſororem compreſſiſſet. *Samuel. libro 2 capite 13.* Et in eccleſiis Saxonicarum eccleſiarum pronunciari ſolet, feriendos eſſe gladio qui tam nefandas libidines exercuiſſent, vt ex hac formula colligitur. Hat einer ſeine Schweſter fleiſchlich erkandt / vnnd alſo Blutſchande mit jhr begangen / vnd wirdt ſolches für peinlichem Halsgerichte bekant / ſo müſzet jhr jhnen mit dem Schwerdt vom Leben zum Todt richten vnd ſtraffen.

Sed hanc pœnam Auguſtus Elector conſtitutione 22. ita mitigauit, vt virgis cæſi & excoriati in perpetuum relegentur, ſi extra matrimonium inceſtus committatur. Nam ita habent verba. Die Perſonen ſo einander ſeitwerts im erſten oder andern Gliedt in gleicher Linien verwandt / oder die im Moſe *Leuit.18.* genennet werden wann dieſelben nicht aller Ding in der Ehe ſindt vnnd Blutſchande mit einander begehen / ſollen beyde mit Staupenſchlagen vnſer Lande ewig verwieſen werden. Quæ conſtitutio æquitatem habet. Nec enim negari poteſt,

Digitized by Google

maius crimen eſſe ſi liberi cum parentibus miſceantur, quam ſi ii qui à latere veniunt inter ſe copulentur, itaque & hos mitius illos durius puniendos eſſe. Iure ciuili recentiori quod à Iuſtiniano collectum eſt, pœna inceſtus non eſt capitalis, ſed tantum bonorum publicatio, cinguli detractio, exilium, & ſi vilis ſit perſona, corporis caſtigatio ſeu fuſtuarium *tot. tit. C. de inceſt. & nefar. nupt. & nouell.* 12. Harmenop. *lib. 4. tit. 6.* cum qua magna ex parte conſtitutio Auguſti cõgruit. Et huc videntur ſpectare quæ Carolus V. *conſtitutione criminali c. 117.* tradit, qui vult in puniendis inceſtibus iudices ea ſequantur, quæ ab ipſius prædeceſſoribus tradita ſunt. Et hactenus de fratribus & ſororibus, hoc eſt, illis perſonis quæ ſibi ſecundo gradu coniunguntur ſatis.

17 Nunc ordo poſtulat † vt ſigillatim alios gradus examinemus. Et quidem deſcendendo poſt fratres & ſorores occurrunt filii vel filiæ fratris & ſororis aſcendendo patruus, auunculus, amita, matertera. Qui de iure canonico ſibi ſecundo gradu, de iure autem ciuili tertio coniunguntur. Itaque vir prohibetur fratris vel ſororis filiam ducere. Mulier fratris vel ſororis filio nubere prohibetur. Rationem huius iuris adfert Paulus *in l. ſororis 39. de rit. nupt.* ne ſororis quidem proneptem vxorem duci poſſe, ac ne vllam quidem ex eius poſteris, quoniam nobis liberorum loco ſint, ac nos econtra eis parentis loco. Quam rationem & ipſa cognatorum correlatiua nomina indicare videntur. Nam patruus dictus quaſi alter pater, auunculus quaſi alter auus, vel alter pater, à voce *Ab* quod Hebræis patrem ſonat. Matertera quaſi altera mater, amita item quaſi altera mater, a voce, *em*, quæ Hebræis idem quod mater, vt recte ſcripſerit D. Ambroſius ipſum nominum ſonum nos reuocare ab eiuſmodi coniunctionibus. Græce etiam patrui & auunculi θεῖοι nominantur, quæ & ipſa vox in iure extat *l. cum quis decedens §. Codicillis, de legat. 3.* vt tradit Simplicius Epicteti interpres, hanc etymologiæ rationem adferens, quod cum patres liberis ſint quaſi Dei, ea de cauſſa qui ad patres proxime accedunt, vt patrui & auunculi, θεῖοι quaſi diuini appellati ſint. Et quamuis, inquit, metu diuini numinis parentes Deos nominare deſierimus, veteris tamen eius notæ veſtigia in patruorum appellatione remanſerunt. Itaque Stobæus *capit. 42.* parentes poſt Deum plurimi fieri, & quaſi ſecundos & terreſtres Deos eſſe, & eaſdem Deorum quaſi imagines ſcribit. *cap. 77.*

Qua de cauſſa patruis & amitis in genere proximis poteſtatem fratrum & ſororum liberos corrigendi leges tribuunt, quaſi parentum locum obtinentibus, vt oſtendit conſtitutio Valentis & Valentiani *lib. 9. Cod.* Et eos quidem ſeueriores cẽſores fratrum liberos caſtigare ſolere, ipſa teſtatur experientia. Quo ſpectat illud Horatii,

Mihi ne ſis patruus oro, &c.

Ex quibus omnibus planum eſt, patruos & auunculos parentum locum obtinere & reuerentiam hiſce perſonis quaſi lege naturæ debitam obſtare, quo minus nuptiis copulari debeant.

Altera

Digitized by Google

Altera ratio adferri poteſt quam nos ſupra ex Philone attuliſmus, ne cognationum gradus confundantur, quæ natura & ratio & Deus ipſe diſcernenda & diſtinguenda eſſe docet, quod ſane hic fieret. Nam ſi quis fratris filiam vxorem duceret, liberi inter ſe ſe fratres & patrueles eſſent. Mulier liberis ſuis mater, & ſoror patruelis eſſet, vt iis quis rectè exprobrare poſſet, mulier quæ nos peperit, mater veſtra eſt & patrui veſtri filia, hoc eſt, ſoror patruelis. Et rurſus, vir qui vos genuit pater veſter eſt, & matris veſtræ patruus, hoc eſt, patruelis veſter. Sed & hoc caſu affinitatis nomina confunderentur. Nam patruus fratri ſuo qui ei filiam collocauit frater ſimul & gener eſſet. Quo nihil dici poteſt abſurdius cum gener ſocero ſuo reuerentiam debeat, vt cui filii loco ſit, frater autem fratri æqualis ſit, ac pari dignitate. Mulier vero patri ſuo filia eſſet & ſimul fratris vxor quam fratriam nominant, &c. Et hæc lex vt naturæ ita & iuri diuino maxime eſt conſentanea, vt ex iis quæ Leuit. 18. traduntur colligi poteſt. Verenda amitæ tuæ ne retegas. Verenda materteræ tuæ ne retegas. Et quamuis Moſes diſertis verbis non vetat filiam fratris non eſſe ducendam, tamen eo ipſo quod ab amitæ & materteræ nuptiis abſtinendum præcipit, ſororis & fratris filiis nubendum non eſſe oſtendit. Nam ſi amitam vel materteram quis ducere prohibetur, ſequitur propter naturam correlatiuorum amitam & materteram fratris & ſororis filiis nubere non poſſe.

Itaque ridendi Iudæi qui ſtatuunt fratris filiam duci poſſe, quod diſertis verbis eas perſonas inter ſe coniungi lex Moſis non prohibeat, cum ea prohibitio ex natura correlatiuorum reſultet, vt demonſtratum eſt. Et lex de gradibus, non autem de perſonis intelligenda eſt.

Ex quibus efficitur, non ſolum iure Romano, ſed & Moſaico fratrum ſororumue liberos vxores duci non potuiſſe. Idque multis annis à Romanis obſeruatum fuiſſe hiſtoriæ teſtes ſunt. Interim tamen Claudius Imperator primus harum nuptiarum vſum inuehere conatus fuit. Nam cum Agrippinæ fratris ſuæ filiæ amore incenſus eſſet, eamque lege in vxorem ducere non poſſet, à Senatu extorſit Senatuſconſultum vt iuris colore huius coniunctionis turpitudo velaretur, vt ſcribit Tacitus *libro duodecimo*. Interim tamen has nuptias, etſi Senatusconſulto firmatas omnium ſaniorum iudicio etiam eo ipſo tempore improbatas & inceſtas habitas fuiſſe oſtendunt auctorum ſcripta. Sed & Domitianus Imperator Titii fratris filiam in vxorem duxit, eamque amauit ardentiſſime, vt Plinius teſtatur *libro quarto epiſtolarum, folio mihi 106.*

Nerua poſtea Domitianum ſecutus hoc Senatuſconſultum abrogari iuſſit, & vetuit, ne filiæ fratrum ducerentur, edita conſtitutione, vt Xiphilinus & Zonaras teſtantur. Sed hanc legem rurſus infringre conatus fuit, libidine perdita incitatus Heraclius Imperator qui Martinam fratris ſui filiam in vxorem duxit, ſed is inceſtus pœnas dedit grauiſſimas iuſto Dei iudicio, nimirum

nimirum genitalibus ita diſtortis, vt quoties meieret vultum lotio aſpergeret. Sed & Claudius Cæſar ob inceſtum cum Agrippina commiſſum, diuinitus punitus fuit, vt qui ab vxore veneno ſublatus ſit, teſte Seneca.

Sed obiiciat aliquis, Abrahamum fratris ſui filiam Saram in vxorem duxiſſe, vt ſupra tradidimus, ideoque has coniunctiones inceſtas non videri. Sed reſpondendum, non quælibet exempla patrum veterum imitanda eſſe, ſed ea tātum quæ legi diuinæ ſunt conſentanea. Nec enim tam ſpectandum quid Romę factum ſit, quam quid fieri oporteat *l.12. de offic. proconſ.* Et tritum eſt illud, non exemplis ſed legibus iudicandum. Nam etſi Deus certo conſilio in Heroibus illis quædam vitia tolerauit vel probauit, tamen noſtrum non eſt, ea condemnare vel imitari, ſed potius intra metas legis naturalis & diuinæ conſiſtere, & non tam næuos parentum quam heroum facta illuſtria nobis ad imitandum proponere. Itaq; factum Marquardi Schuldorpii paſtoris Sleſuicenſis, qui anno 1520. fratris filiam a ſe compreſſam duxit exemplo Abrahami excuſari non poteſt, etſi Theologi magni nominis qui ei patrocinati ſunt hoc colore id extenuare conati ſunt. Sed malam cauſſam bene tueri difficile eſt. Itaq; videant Principes qui fratrum vel ſororum filias ſibi matrimonio copulant, quo pacto Deo & eccleſiæ id probare poſſint.

18 Sed an pœna inceſti † quam ſupra attigimus, ad has quoq; perſonas quæ ſecundo gradu coniunguntur pertineat? Et dubium non eſt, cum omnes hæ perſonæ ſibi inuicem eodem gradu coniunctæ inter ſe nuptias contrahere prohibeantur, iuxta *l. ſororis, de rit. nupt. & l.17. C. de nupt.* quæ expreſſe cauet, nemini licere contrahere matrimonium cum filia nepte, aut pronepte, itemque cum matre, auia vel proauia, & ex latere amita, & matertera, ſorore, ſororis filia, & ex ea nepte, præterea fratris filia & ex ea nepte. Et eadem prohibitio extat *Leuit. cap.18.* Ergo qui ex hiſce perſonis, hoc eſt, amitam, materteram, fratris ſororiſue filiam, in vxorem duxerit, dignitatis & bonorum amiſſione puniatur ſi honeſtę ſit conditionis, ſin vilis ſit conditionis, fuſtibus cædatur, de iure ciuili, vel iuxta Auguſti conſtitutionem ſine diſcrimine virgis cædendus & in exilium mittendus erit. Hactenus de perſonis quæ de iure ciuili tertio cognationis gradu, de iure vero canonico ſecundo coniunguntur ſatis.

19 Nunc ad reliquos gradus veniendum. Et quidem † quarto gradu de iure ciuili ſunt à latere aſcendendo, patruus magnus, amita magna, id eſt, aui frater & ſoror. Item auunculus magnus, matertera magna, id eſt, auiæ frater & ſoror. Itē fratres patrueles, id eſt, qui ex duobus fratribus generantur, conſobrini, qui ex duabus ſororib. ſunt procreati, quaſi conſororini, amitini qui ex fratre & ſorore procreantur. Deſcendendo fratris ſororiſue nepos & neptis, inter quas perſonæ illæ quæ ſibi parentum & liberorum loco ſunt nuptiis coniungi non poſſunt. Itaque vir, hoc eſt, nepos ex fratre amitam magnam, id eſt, aui ſororem ducere prohibetur, vt & nepos ex ſorore materteram magnam ducere non poteſt. Mulier econtra, verbi gratia, neptis ex fratre patruo magno, hoc eſt, aui fratri nubere

Digitized by Google

nubere non poteſt. Ratio eſt quod quemadmodum, patruus, auunculus, amita, matertera parentum loco ſunt, vt ſupra copioſe explicauimus ita & multo magis ii qui gradu his ſunt ſuperiores parentum loco ſunt obſeruãdi & venerandi *§. item amitam, de nupt. inſtit. l. per adoptionem de rit. nupt.* Nam vt in ordine aſcendentium, cuius hic quædam imago eſt, is meliori iure eſt & potiori qui ſupremum locum obtinet, & ordine prior eſt, ita & in ordine collateralium aſcendentibus qui priores ordine & loco ſunt ius potius & maiorem reuerentiam deberi ratio docet. Itaque valet argumentum, patruo debetur reuerẽtia, ergo multo magis patruo magno. Nam etſi gradu hic remotior eſt, tamen loco & dignitate eſt ſuperior, ad inſtar aui quem pater gradu anteit, non tamen poteſtate, imperio ac reuerentia, iuxta verſum Ouidii.

Plus quoque qui prior eſt ordine poſcit auus.

Huc facit quod Iuſtinianus ſcribit, cuius filiam in vxorem ducere non licet, neque eius neptem permittitur, nimirum quod ei ſim parentis loco. Nec obſtat quod neptis ſit quarto gradu de iure ciuili, quo gradu nuptiæ recte cõtrahuntur. Nam in iis qui a latere veniunt, non tantum gradus ſed & ordo ſpectatur, num ſcilicet vterque ſit collateralis æqualis, non vero ex earum perſonarum numero quæ inuicem parentum & liberorũ ſibi ſunt loco; quales ſunt patruus, patruus magnus, auunculus, auunculus magnus, amita, amita magna, matertera, matertera magna, quæ nepotibus neptibuſue ſuis non ſolum ſunt collaterales ſed & quodammodo parentes, vel ſaltem parentum locum obtinent. Ideoque cum illis coniungi non poſſunt, non quidẽ propter gradus propinquitatem, ſed propter honeſtatem & reuerentiam quæ hiſce perſonis debetur. Et quemadmodum in infinitum inter aſcendentes & deſcẽdentes nuptiæ prohibitæ ſunt, ita & inter tranſuerſales eos in quibus quædam imago eſt liberorum & parentum, *l. ſororis, de rit. nupt.* Vnde ſequitur, recte etiam in linea collaterali conſtitui aſcendentes veluti patruum, amitam magnam, maiores, maximos ſuperioreſque omnes qui nobis parentum loco ſunt: E contra quibus reſpondent deſcendentes fratris, ſororiſue filios, filiaſue, nepotes, neptes, pronepotes & pronepptes, & ſic in infinitum. Tertio collaterales in ſpecie qui ſibi neque parentum neque liberorum loco ſunt inuicem, vt fratres ſorores, patrueles, conſobrini & amitini, in quibus non ordo ſed ſanguinis ꝓpinquitas ſpectatur. Et hi inuicem iure ciuili coniungi poſſunt. Itaque duorum fratrum liberi, item fratris & ſororis recte iunguntur, *§. duorum, Inſtit. de nupt. l. Lucius Titius. § filium, ad SC. Trebell.* Ratio eſt quod hæ perſonæ eodem & pari gradu & a ſtipite æqualiter diſtent, & per conſequens nec parentum aut liberorum loco ſibi ſint inuicem. Ideoque eiuſmodi reuerentiam qualis parentibus tribuitur ſibi inuicem non debeant, cum in æquales reuerentiæ ratio non cadat. Et tritum eſt illud Iureconſultorum, par in parem non habet imperium. Et quod nuptiæ inter æquales conuenientiſſimæ ſint. Qua de cauſſa etiam iure Moſaico hæ nuptiæ legitimæ ſunt. Nam ex præcepto Moiſis quinque filiæ Zalphad

Rrrr nupſe-

Digitized by Google

nupſerint filiis patruorum ſuorum qui erant de tribu Manaſſe, vt videre licet *Numer.cap.vltim.& Ioſuæ 17.*& alia habentur exempla *Geneſ.28. Geneſ. 29. Paralipom.cap.23.& 24.* Sed & Græcis eiuſmodi nuptias habitas fuiſſe legitimas oſtendit tota antiquitatis hiſtoria. Apud Romanos vero eius rei exempla extant innumera. Et vt antiquiſſima conſectemur, Seruii Tullii filię, Tullię conſobrinis ſuis Tarquiniis Priſci Tarquinii nepotibus nupſerunt, vt Halicarnaſſ. *lib.*4.refert, quamuis Liuius exiſtimat non conſobrinos ſed auunculos fuiſſe *lib.1.ab vrbe condit.* Brutus Porriam conſobrinam Catonis Vticenſis filiam in vxorē duxit. Nam Seruilia mater Bruti ſoror fuit Catonis, teſte Plutarcho,&c. Interim tamen fuit tempus cum eiuſmodi coniugia Romæ non probarentur, vt ex Tacit.*lib.12.* colligitur & Auguſtino *lib.15. cap.16. de ciuitat. Dei* & Plutarcho. Imo Theodoſius Imperator edita conſtitutione has nuptias prorſus prohibuit, vt patet ex *l.1.ſi nupt.ex reſcr.pet.C.Theodoſ.de duorum fratrum liberis*, & idem teſtatur Aurelius Victor in vita Theodoſii, & Paulus Diaconus *lib.12.* Sed hanc conſtitutionem poſtea Arcadius & Honorius Theodoſii filii abrogarunt, lege cōtraria lata, hoc colore, quod veteris iuris auctoritatem in vſum reuocare vellēt. Sed ea Gothis, qui gens Græcię fuerunt, diſplicuit, vt qui lege lata nuptias inter fratrum ſororumq; liberos prohibuerunt, vt ex Cod. Theodoſ. colligere licet *l.vn.C.ſi nupt.ex reſcr.pet.l.2. C. de inceſt. nupt.* quas mutatas & interpolatas eſſe quilibet deprehendere poteſt, qui eas cum conſtitutionibus quæ in Cod. Iuſtinianeo exſtant contulerit. Nam illæ prohibēt quidē nuptias inter patruum & fratris ſororiſue filiam, conſobrinorum autem nullam mentionem faciunt. Retinuit & Caius *lib.Inſtit.* lectionem negatiuam. Sed is a Gothis deprauatus eſſe videtur, vt & Theophilus, qui ius Romanum ad ſua tempora detorſit, & contra Iuſtiniani ſententiam duorum fratrum filios nō poſſe matrimonio iungi ſcribit. Quod & Alemanni & Gothi probarunt & in ſuas leges referri iuſſerunt. Qua de re exſtat lex *Clotarii tit. 40.* Ex quibus conſtat
20 hoc ius varie iactatum & ſingulis pene ſeculis immutatum fuiſſe. Quæ † cum ita ſint recte hoc loco quæritur, an ſi quis hodie conſobrinam patruelem vel amitinam duxerit inceſti pœnam ſuſtinere debeat, hoc eſt, vel virgis cædatur vel bonis exilioue mulctetur? Et quidem Arcadii & Honorii conſtitutio quæ in Cod. Theodoſiano exſtat pœnā ignis & proſcriptionis irrogat iis, qui eiuſmodi nuptias contrahunt. Conſimilis pœna in legibus Alemannorum quas Lotharius edidit, conſtituta eſt, vt matrimonio diſſoluto bona eius in fiſcum redigantur, qui eiuſmodi quid admiſerit, humiliores vero in ſeruitutem redigantur. His tamen non obſtātibus putarim hoc caſu inceſti pœnam capitalem fuſtuarii vel publicationis bonorum locū non habere. Et cur ſit ſentiam ratio eſt, quod ea quæ expreſſe iure diuino conceduntur inceſta videri non debeāt, iuxta regulam: quod lege permittente fit pœnam non meretur. Deinde quod leges ciuiles quæ a Chriſtianis Imperatoribus, qui legis condendæ poteſtatem habuerunt, latę ſunt, has nuptias permittunt. Tertio quod exemplis tam ſacris, quam

quam prophanis omnium ſeculorum hæ nuptiæ confirmentur, vt ſupra oſtẽſum eſt. Sed quid ſi edicto vel lege ſpeciali magiſtratus hæ nuptiæ interdicantur, quemadmodum pleriſque in locis expreſſe prohibentur ſecundo gradu? Crediderim eum qui magiſtratus edictum inſuper habuerit, pœna arbitraria, non tamen capitali coercendum, non tam propter inceſtum, qui vix eſt vt cõmiſſus dici poſſit, quam propter magiſtratus auctoritatem quæ ſacroſancta nobis videri debet, contemptam. Idque ea de cauſſa maxime, quod magiſtratus qui ſuperioribus ſeculis & noſtra ætate nuptias inter conſobrinos prohibuerunt, argumentis non leuibus ducantur. Et quidem his, quod in his perſonis quædam ſit imago fratrum & ſororum. Auum enim, ſeu parentem communem habent, a quo veluti a ſtipite deſcendunt, cuius etiam reſpectu liberorum quodammodo locum obtinent. Quod & ipſa cognationum nomina teſtantur, fratres enim & ſorores patrueles nominantur. Item, cõſobrini quaſi conſororini Ita & iure diuino fratres appellantur *lib.1. Paralipom. cap.23.24.* Et hanc rationem etiam attigit *Ambroſius libro octauo epiſtola 66.* In verbis: Et tamen illi inuicem ſibi æquales ſunt, tantummodo quia propinquitatis neceſſitudine & fraternæ ſocietatis ligantur vinculo, &c.

Quam etiam ob cauſſam ab eiuſmodi nuptiis abſtinuiſſe ſuperius ſeculum teſtatur Auguſtin. *libro decimo quinto, de ciuitat. Dei capite decimo ſexto.* Experti autem ſumus de conſobrinorum nuptiis etiam noſtris temporibus propter gradum propinquitatis fraterno gradui proximum, quam raro per mores fiebat, quod fieri per leges licebat, quia id nec diuina prohibuit, & nondum prohibuerat lex humana. Veruntamen factum etiam licitum propter vicinitatem horrebatur illiciti, & quod fiebat cum cõſobrina, pene cum ſorore fieri videbatur, & quia ipſi inter ſe propter tam propinquam conſanguinitatem fratres vocabantur, & pene germani ſunt. Vnde altera huius prohibitionis ratio colligitur, nimirum, etſi iure diuino & ciuili hæ nuptiæ prohibitæ non ſint, tamen cum hi gradu proximi ſint illis qui iure diuino interdicti ſunt, voluerunt legiſlatores & alii hos ſecuti homines etiam ab his abſtinere. Quo maiore reuerentia diuina obſeruare & revereri viderentur. Quæ ratio ſapientiſſime ab Auguſtino excogitata eſt.

Tertiam affert idem Auguſtinus, quam & nos ſupra attigimus, ex Philone, ne vna eademque perſona variis cognationum nominibus implicetur & vt neceſſitudines quam latiſſime diſſeminentur & diffundãtur: Verba Auguſtini *lib.15.c.16.* ita habent: Habita eſt ratio rectiſſime charitatis, vt homines quibus eſſet vtilis atque honeſta concordia diuerſorum neceſſitudinum vinculis nectarentur, nec vnus in vna multas haberet, ſed ſingulæ ſpargerentur in ſingulas. Auguſt. *initio c.16. li.15.* His ſubiicit & quartam idem Auguſtin. quod & ab eiuſmodi nuptiis pudor naturalis auocet. Quæ etiam ſola fecit, quod parcius illis nuptiis veteres vſi ſunt, iuxta illud Senecæ.

Quod lex non vetat, hoc fieri vetat pudor.

Gregorius *in c.ad ſedem 35.q.* aliam adfert rationem huius prohibitionis, ſed quæ neque cœlum neque terram attingat, nimirum quod experientia conſtet ex eiuſmodi coniunctionibus ſobolem non ſeneſcere, ita enim habent verba. Quæ ratio præterquam quod falſiſſima experientię contrarium teſtatur. Et hactenus de perſonis quæ de iure canonico ſecundo, de iure ciuili quarto gradu ſibi coniunguntur ſatis.

21 Quinto † gradu iure ciuili a latere ſunt aſcendendo propatruus, proamita, id eſt, proaui frater & ſoror. Item proauunculus & promatertera, hoc eſt, proauiæ frater & ſoror: deſcendendo, fratris ſororiſue pronepos, proneptis. Collaterales in ſpecie patruelis, conſobrini, amitini, auunculi, materteræ filius filia, propior ſobrino, id eſt, patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ filii, filiæ. Iure ciuili matrimonium quinto gradu cōceſſum eſt, vt & iure diuino. Id autem accipiendum de perſonis mere collateralibus, hoc eſt, quæ ſibi parentum liberorumue loco non ſunt. Itaq; propatruo proauunculo nubere non licet, vt nec e contra proamitam, promaterteram ducere licet, & ita deſcendendo a fratris ſororiſue pronepote & pronepte abſtinendum eſt, quod liberorum locum obtineāt. Cum aliis perſonis quæ a latere veniunt recte matrimonia ineuntur, vt cum patruelium, cōſobrinorum & amitinorum liberis. Ita & patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni filiam ducere licet. Et hos Canoniſtæ in ſecundo & tertio gradu collocant in linea inæquali. Inter quos matrimonium conſiſtere poſſe negant. Prohibitionis autem rationem nullam adferunt, niſi illud Pythagoricum αὐτὸς ἔφα. Sane ius diuinū & ciuile eiuſmodi matrimonia probant, & concilia patrum antiqua, imprimis autem Epaumenſe, vbi hæc verba referuntur, vltra conſobrinos non prohiberi coniugia. *Tom. 2. conci. Epaumenſi c. 36.* quod celebratum fuit anno 494. Itaque recte Lutherus ſcripſit, conſcientiæ ſcrupulum nō eſſe iniiciendum iis qui ſecundo & tertio gradu contraxerunt, idque quod nulla probabilis adferri poſſit ratio, cur ab eiuſmodi nuptiis abſtinendum ſit, niſi quis illam, quam Pontifex adfert, veram eſſe exiſtimauerit, ea de cauſſa quarto gradu prohiberi matrimonia, quia quatuor ſunt humores in corpore. Rectius dixiſſet, quinto gradu concedi matrimonia, quia quinq; ſunt libri Moiſis. Quanto ſatius erat ius diuinum & ciuile ſequi, quam eiuſmodi traditiones, & ſtatuta quæ hac de re in qualibet prouincia exſtāt peculiaria, vt in Miſnia matrimonium tertio gradu lineæ æqualis ab Electore Mauritio permittitur, lineæ vero inæqualis non conceditur: In Ducatu autem Sleſuicenſi quartus ſolum gradus lineæ inęqualis conceditur. Cur hęc tam varie? Quia prohibitionis fundamentum aut nullum aut certum non habent, cui innitantur.

22 Sexto † gradu in ordine collateralium aſcendentes ſunt abpatruus, abamita, id eſt, abaui frater & ſoror. Abauunculus, abmatertera, id eſt, abauiæ frater & ſoror. Deſcendentes fratris ſororiſue abnepos, abneptis. In ſpecie vero collaterales, fratris patruelis, ſororis patruelis, conſobrini conſobrinæ, amitini amitinæ,

mitinæ, nepos neptis, item propatrui, proamitæ, proauunculi, promaterteræ filius filia: item ſobrini, ſobrinæ, id eſt, qui quæue ex duobus fratribus vel ſororibus patruelibus vel conſobrinis generantur. Et hic eadem, quæ ſupra tradita eſt, regula locum habet, nimirum eas quæ aſcendentium & deſcendentium locum obtinent, duci non poſſe. Inter collaterales autem recte conſiſtere matrimonium ſaltem de iure diuino & ciuili.

Septimo † gradu a latere ſunt aſcendendo, ataui frater ſoror, atauiæ frater & ſoror, quas & ipſas ducere prohibemur, quod parentum loco ſunt. Itaq; hic fallit regula iuris canonici, quarto gradu recte cōtrahi matrimonia. Nam ataui frater de iure canonico ſexto gradu, & tamen ei mulier nubere non poteſt, nec vir ataui vel atauiæ ſororē ducere poteſt, quamuis quinto ſint gradu. Nam & parentum locum hæ perſonæ obtinent. Deſcendendo a latere ſunt fratris abnepos, abneptis, ſororis abnepos abneptis, a quarū perſonarum etiam nuptiis abſtinendum eſt, quamuis de iure canonico ſexto ſint gradu, idque quod liberorum loco ſint, iuxta regulam: Cuius filiam ducere non poſſum, nec eius neptem ducere permiſſum eſt. In ſpecie autem mere collaterales ſunt patrui maximi, amitæ maximæ filius, filia, auunculi maximi, materteræ maximæ filius, filia: a quibus & ipſis de iure canonico abſtinēdum eſt, quod ſaltem quarto ſint gradu, etſi de iure ciuili ſeptimo ſint gradu. Vltra hos quæ ſunt perſonæ recte coniunguntur, cum iure diuino nuptiæ ſint conceſſæ & permiſſæ, quod quidem humanis traditionibus longe anteponendum. Iis qui contra ſentiūt recte obiicitur illud, *θνητὸς πεφυκὼς μὴ φρονῆς ὑπὲρ θεά*, id eſt, mortalis cum ſis, ne ſapias quæ ſupra Dei voluntatem fiunt. Et hactenus de perſonis quæ ratione cognationis nuptias inter ſe contrahere prohibentur. 23

§. 2. SVMMARIA.

1 *Regula prima de affinitate.*
2 *Regula de affinitate.*
3 *Regulæ quædam de affinitate.*
4 *Formulæ variarum ſententiarum pertinentes ad affinitatis gradus.*
5 *Sororem defunctæ ſponſæ an quis ducere poſſit?*

HActenus de conſanguinitate propter quam prohibetur matrimonium nunc de affinitate, quæ matrimonium quoque impedit dicendum eſt. §. affinitatis. *Inſtit. de nupt.* Et quidem prohibetur matrimonium inter eos etiam iure ciuili, qui parentum liberorumque loco habentur, cuiuſmodi ſunt ſocer, ſocrus, gener, nurus, nouerca, vitricus, priuigna, priuignus, *l. non facile §. nomina, de gradib.* Quod ad reliquos attinet qui non ſunt in numero parentum & liberorum affinitate tamen inter ſe coniuncti ſunt, illi inuicem coire iure noſtro ciuili non prohibentur. Excipitur duntaxat fratris coniunx & ſoror vxoris, *l. fratris l. f. C. de inceſt. nupt.*

Vt autem melius ſciri poſſit & cuiuis obuium eſſet, quouſq; ſe prohibitio in

Digitized by Google

affinitatis gradibus extẽdat, nos lingua noſtra vernacula ſchema ſubiiciemus, in quo gradus prohibiti cuiuis ante oculos ponuntur.

Prima regula. †

1 Alle Vermiſchung zwiſchen Stieffvatter vnd Stieffmutter vnd Stiefftochter/zwiſchen Stieffmutter vnd Stieffſahn vſque in infinitum, ſo weit man rechnen kann in der auffſteigenden vnd abſteigenden Linien/ſind im Göttlichen Rechten verbotten. Leuit. 13. Exempli gratia.

Perſonen ſo von wegen der Schwiegerſchafft in der rechten Linien/hinauffwerts zurechnen/zu ehelichen verbotten ſind.

Der ſohn ſoll nicht nemmen/ hinauffwerts zurechnen/

I.

1 ſeine ſtieffmutter / es ſey die erſte/ andere oder die dritte / welche ſein Vatter zur Ehe gehabt.
2 ſeines weibes ſtieffmutter / welche jhr Vatter nach jhm verlaſſen
3 ſeines Vattern Braut oder Vertrawte / welche ſeine ſtieffmutter ſolte geworden ſeyn
4 ſeiner Braut Mutter/ das iſt/ die mit welcher Tochter er ſich zuvor verlobet/vnd doch nit Hochzeit gehalten / noch ſie fleiſchlichen erkandt hat.

II.

1 ſeiner ſtieffmutter mutter.
2 ſeines ſtieffvatters mutter
3 ſeines weibes Groſzmutter/ſie ſey deſz Vatters oder der Mutter Mutter
4 deſz Groſzvatters weib/das iſt/ſeines Vatters oder ſeiner Mutter ſtieffmutter.

III.

1 ſeiner ſtieffmutter groſzmutter
2 ſeines ſtieffvatters groſzmutter
3 ſeines weibes groſzmutter mutter
4 ſeines weibes groſzvatters mutter
5 der groſzmutter vatters weib / das iſt / der groſzmutter ſtieffmutter
6 deſz groſzvattern vatters weib/das iſt/deſz groſzvatters ſtieffmutter.

Perſonen ſo von wegen der Schwägerſchafft in der rechten Linien hinauffwerts zurechnen/zuehelichen ſind verbotten.

Die

Die tochter ſoll nit nemmen hinauffwerts.

I.

1 Jhren Stieffvatter/er ſey der erſte/der ander/oder der dritte/welchen jhre Mutter zur Ehe gehabt
2 jhres Mannes Stieffvatter / welchen ſeine Mutter nach jhr gelaſſen
3 jhren Schweher/das iſt/jhres Mannes Vatter
4 jhrer Mutter Breutigam/oder Vertraweten / welcher jhr ſtieffvatter ſolte geworden ſein
5 jhres Breutigams Vatter/das iſt/der mit welches Sohn ſie ſich zuvor verlobt vnd doch nicht Hochzeit mit jm gehalten.

II.

1 Jhrer Stieffmutter Vatter
2 jhres Stieffvatters Vatter.
3 jhres Mannes Großvatter/es ſey deß Vatters oder der Mutter Vatter
4 jhrer Großmutter Mann / das iſt / jhres Vatters oder Mutter Stieffvatter.

III.

1 Jhrer Stieffmutter Großvatter
2 jhres Stieffvatters Großvatter
3 jhres Mannes Großmutter Vatter
4 jhres Mannes Großvatter Vatter
5 jhrer Großmutter mutter Mann/das iſt/der Großmutter ſtieffvatter
6 jhres Großvatters Mutter Mann / das iſt / jhres Großvatters ſtieffvatter.

Perſonen ſo von wegen der Schwägerſchafft in der rechten Linien hinabwerts zurechnen/ zu ehelichen verbotten: Dann ſolche Perſonen für vnſere Töchter gehalten werden.

Der Vatter oder Stieffvatter ſoll nit nemmen

I.

1 Die Stiefftochter/die ſeinem vorigen Weibe geboren
2 ſeines vorigen Weibes Stiefftochter
3 deß Stieffſohns Weib.
4 die Schnur/das iſt/ſeines Sohns Weib
5 deß Sohns verlobte Braut.

II.

1 Der Stiefftochter Tochter
2 deß Stieffſohns Tochter

3 deß

Digitized by Google

3 Deß Sohns Sohn Weib.
4 Seiner Tochter Sohn Weib.

III.

1 Der Stiefftochter Tochter Tochter.
2 Deß Stieffſohns Tochter Tochter.
3 Deß Sohns Sohns Sohn Weib.
4 Seiner tochter ſohns ſohn Weib.

Perſonen ſo von wegen der Schwägerſchafft in der rechten Linien hinunterwerts zurechnen zuehelichen verbotten: Dann ſolche Perſonen für unſere Söhne gehalten.

Die Mutter oder Stieffmutter ſol nicht nemmen.

I.

1 Den Stieffſohn/der von jhrem vorigen Mann geboren.
2 Jhres vorigen Mannes ſtieffſohn
3 Der ſtiefftochter Mann
4 Der Tochter Mann
5 Der Tochter verlobten Breutigam.

II.

1 Deß ſtieffſohns ſohn
2 Der ſtiefftochter ſohn
3 Deß ſohns tochter Mann
4 Der tochter tochter Mann.

III.

1 Deß ſtieffſohns ſohn ſohn
2 Der ſtiefftochter tochter ſohn
3 Deß ſohns ſohn tochter Mann
4 Jhrer tochter tochter tochter Mann.

Et hæ perſonæ ideo coniungi nequeunt, quia ſunt ſibi inuicem parentum liberorumque loco.

Perſonen ſo von wegen der Schwiegerſchafft in der ſeitwarts Linien zu ehelichen verbotten.

Der Bruder ſol nit hinauffwerts nemmen.

I.

1 Seines ſchwehers ſchweſter / das iſt / ſeines Weibes Vatters ſchweſter.
2 ſeiner ſchwieger ſchweſter/das iſt/ ſeines Weibs mutter ſchweſter.

II.

1 Seines vettern weib/das iſt/ ſeines Vatters Bruder weib

2 ſeines

2 ſeines ſohns Weib / das iſt / ſeiner Mutter Bruders Weib.

III.

1 Deß Großvatters Bruder Weib
2 der Großmutter Bruders Weib.

Perſonen ſo von wegen der Schwegerſchafft in der ſeitwerts Linien zu ehelichen verbotten.

Die Schweſter ſol nicht hinauffwerts nemmen.

I.

1 Jhrer ſchwieger/das iſt/Mannes mutter Bruder
2 jhres ſchwehers / das iſt/jhres Mannes Vatters bruder.

II.

1 Jhrer Mumen/ das iſt/ jhrer Mutter ſchweſter mann
2 jhrer Waſe/das iſt/ jhres Vatters ſchweſter mann.

III.

1 Der Großmutter ſchweſter mann
2 deß Großvatters ſchweſter mann.

Perſonen ſo von wegen der Schwiegerſchafft in der ſeitwerts Linien zu ehelichen verbotten.

Der Bruder ſol nit hinunterwerts nemmen.

I.

1 Seines Bruders Weib
2 ſeines weibes ſchweſter.

II.

1 Seines Brudern ſohns Weib
2 ſeiner ſchweſter ſohns weib
3 ſeines weibes Bruder Tochter
4 ſeines weibes Schweſter Tochter.

III.

1 Seines Bruders ſohns ſohns Weib.
2 ſeines Brudern tochter ſohns weib.
3 ſeiner Schweſter ſohns ſohns weib
4 ſeiner Schweſter tochter ſohns weib
5 ſeines Weibes Bruder tochter tochter
6 ſeines Weibes Schweſter tochter tochter.

Perſonen ſo von wegen der Schwiegerſchafft in der ſeitwerts Linien zu ehelichen verbotten.

Digitized by Google

Die Schweſter ſoll nicht hinabwerts nemmen

I.
1 Jhrer verſtorbenen Schweſter Mann
2 jhres verſtorbenen Mannes Bruder.
II.
1 Jhres Bruders Tochter Mann
2 Jhrer Schweſter Tochter Mann
3 Jhres Mannes Bruders ſohn
4 Jhres Mannes Schweſter ſohn.
III.
1 Jhres Bruders ſohns tochter mann
2 jhres Bruders tochter tochter mann
3 jhrer ſchweſter ſohns tochter mann
4 jhrer ſchweſter tochter tochter mann
5 jhres Mannes bruders ſohns ſohn
6 jhres Mannes ſchweſter ſohns ſohn.

2
II.

Die ander Regel von Schwiegerſchafften.

Alle Blutfreunde deß Mannes ſind ſeinem Weibe geſchwägert / dergeſtalt in welchem Grad der Blutfreundſchafft ſie dem Mann zugethan ſind / im ſelbigen Grad ſind ſie dem Weibe mit Schwiegerſchafft verwand / vnd hiergegen/alle Blutfreund deß Weibes/ſind jrem Mann geſchwägert/ der geſtalt/ in welchem Glied der Blutfreundſchafft ſie dem Weibe verwand ſind/im ſelbigen Glied ſind ſie jrem Mann Schwägerſchafft halben zugethan/vnd demnach wie weit ſich die Prohibition in der Blutfreundſchafft erſtreckt / alſo weit erſtreckt ſie ſich auch in der Schwiegerſchafft: Dann gleich wie ſich einer von ſeinen Blutsfreunden enthalten ſol / alſo iſt er auch ſchuldig ſich von ſeines Weibes Freunden ſich zuenthalten/vnd in ſolcher maſſen das Weib von jhres Mannes Freunden. Als dann der dritte Grad in der Blutfreundſchafft vngleicher Linien iſt verbotten / alſo iſt auch derſelbige dritte Grad vngleicher Linien in der Schwägerſchafft verbotten.

Exempli gratia.

1. Der Mann ſol nit nemmen ſeines vorigen Weibes Vatters Bruder oder Schweſter Sohns Tochter.
2 Das Weib ſol nicht nemmen jhres vorigen Mannes Vatters Bruder oder Schweſter Sohns Sohn.

Notandæ ſunt ſequentes regulæ. †

3
I.

1. Es iſt nicht daran gelegen/ob die erſten Eheleute miteinander Kinder gezeuget haben oder nicht/die Prohibition hat nichts deſtoweniger jhre Krafft.

Es

II.

Es gilt gleich viel in Rechnung der Glieder vnnd der Verwandnuß in der Blutfreundſchafft vnd Schwiegerſchafft / die Brůder vnnd Schweſtern ſind von gantzer oder halber Geburt/ die Prohibition iſt gleich kräfftig.

III.

Es iſt auch nicht daran gelegen/ ob vnter den Verwandten Perſonen eine oder mehr auſſer der Ehe/ die andern in der Ehe gezeuget werden / die Verwandnuß in Blutfreundſchafft vnd Schwiegerſchafft wird gleichwol gerechnet.

IV.

Daran iſt auch nicht gelegen / ob das vorige Weib viel oder wenig Jahr ſey todt geweſen/ dann die Zeit mehret oder verringert die Verwandnuß nicht.

V.

Alſo iſt auch nicht daran gelegen / ob der Mann nach dem erſten Weibe auß anderer Freundſchafft hette gefreyet / vnnd nach dem Todt deß andern Weibes in ſeines erſten Weibes Freundſchafft wider wolte freyen? Nichts deſtoweniger ſol jhme der dritte Grad vngleicher Linien verbotten ſeyn.

VI.

Wann die Ehe durch ein offentlich Chriſtlich Verlöbnuß iſt vollnzogen vnd beſtättiget worden/ ſo gilt die Verwandnuß/ ob gleich die Hochzeit vnd offentlicher Kirchgang oder das Beyſchlaffen nicht darauff erfolgt iſt/ſondern ein theil vor der Hochzeit mit dem Todt vbereylet worden.

Der Vatter ſol nit nemmen ſeines Sohns verlobte Braut.

Die Mutter ſol nit nemmen jhrer Tochter verlobten Breutigam.

Der Sohn ſol nicht nemmen ſeiner verſtorbenen Braut Mutter.

Der Sohn ſol nit nemmen ſeines Vattern Braut oder Vertrawete/ welche ſeine Stieffmutter ſolte worden ſeyn.

Die Tochter ſol nit nemmen jhrer Mutter Breutigam / welcher jhr Stieffvatter ſolte geworden ſeyn.

Die Tochter ſol nicht nemmen jhres verſtorbenen Breutigams Vatter/ das iſt/ dene mit welches Sohne ſie ſich zuvor verlobet vnnd nicht Hochzeit gehalten hat.

Der Bruder ſol nicht nemmen ſeines Brudern verſtorbenen Braut/ die ſeinem Bruder war ehelichen zugeſagt.

Die Schweſter ſol nit zur Ehe nemmen jrer verſtorbenen Schweſter verlobten Breutigam/ der jrer Schweſter war ehelichen verſprochen.

Notandum. Die Schwiegerſchafft gehet nicht weit / dann auff einer Seiten trifft ſie nur die Perſon/ die ſich mit einander befreunden / deß Mannes Freunde ſind ſeinem Weibe alleine verſchwägert / vnnd deß Weibes Freunde ſindt jhrem Manne alleine verſchwägert. Aber deß Mannes Freunde ſind deß Weibes Freunden nicht verſchwägert. Alſo auch deß

Digitized by Google

Weibes Freunde ſind jhres Mannes Freunden nicht verſchwägert/vnd ſo weit ſtreckt ſich die Prohibition nicht/wie auch die Schwegerſchafft nicht.

Darumb kan es wol ſeyn / daß zween oder drey Brüder zwo oder drey ſchweſtern freyen. Es kann wol ſeyn daß Vatter vnd Sohn Mutter vnd Tochter zur Ehe nemmen.

Item: Es kann wol ſeyn/daß Vatter vnd Sohn zwo Schweſtern zur Ehe nemmen.

Item/daß Vatter vnd Tochter Schweſter vnd Bruder zur Ehe nemmen.

Item/daß Mutter vnd Sohn Bruder vnd Schweſter zur Ehe nemmen.

Auß dieſem Grunde / dann deß Mannes Blutfreunde ſind allein ſeinem Weibe verſchwiegert/& e contra.

De ſecundo & tertio genere affinitatis.

Als dann auch dieſe Frage fürfellet/ ob jemands ſeines verſtorbenen Weibes Bruders nachgelaſſene Witwe zur Ehe nemmen möge/ſo muß man wiſſen / dz die ſey ſecundum genus affinitatis. Hierauff iſt zuwiſſen / dz gegenwertiger Fall in Gottes Wort nicht iſt außgetruckt/noch verbotten/wie auch die Keyſerlichen Rechte davon ſtill ſchweigen / ſo ſagen die Conſiſtoria der reformirten Kirchen in Teutſchlandt / quod hodie nulla ſit prohibitio in ſecundo & tertio genere affinitatis.

4 Formulæ † ſententiarum diuerſorum conſiſtoriorum, quæ pertinent ad gradus affinitatis.

Hat N.N. Sohn N. genandt/auß der erſten Ehe erzeuget/ ſeines Vattern Weibes Schweſter der andern Ehe/vnd alſo ſeiner Stieffmutter Schweſter Fleiſchlich erkandt/vnd ſie geſchwängert/ſo mag er ſie auch nunmehr / vnnd weil ſie ſonderlich einander in keinem verbottenen Grad verwand/ nach Chriſtlicher Ordnung wol ehelichen/von Rechts wegen.

Alia.

Vnſer freundlich Dienſt zuvor. Ehrſamer guter Freund / als jr vns in Ehesachen eine Rechtsfrage zugeſchickt/ vnd euch deß Rechtens darüber zuvnderrichten gebetten habt. Demnach vnderrichten wir verordnete Commiſſarien deß Conſiſtorii zu N. vor Recht: Hat Hans N. mit ſeiner erſten Ehefrawen ein Tochter mit Namen Margreth gezehlet/ vnd als jhm ſein Eheweib verſtorben/ hat er ein ander Eheweib genommen/welche jhr folgendts nach der N abſterben geehelichet/vnd dieſelb iſt auch mit todt abgangen. So ſeyd jhr die N. als ewres Weibes Stiefftochter/weil die euch mit keiner naherer Blutfreundſchafft oder auch ſolcher Schwiegerſchafft/welche der Ehe hinderlich ſeyn möchte/verwand/ nunmehr zuehelichen befügt/von Rechts wegen.

Alia.

Vnſer freundlich Dienſt zuvor Würdiger vnd Wolgelehrter guter Freund/ Als jhr vns berichtet, daß Balthaſar N. deß Carln N. Tochter zur Ehe gehabt/vnd nach deme die verſtorben/er ſich mit deß Carlen N. Schweſter Toch-

tet

ter auß Raht ſeiner Freunde anderweit ehelich verſprochen / da von er auff ewer vermahnen abzuſtehen nicht bedacht/vnd euch deß Rechtens hierůber zu vnderrichten gebetten habt. Demnach vnderrichten wir verordnete Commiſſarien deß Conſiſtorii zu N. für Recht/daß ob wol die Ehe im andern Grad der Schwiegerſchafft/in dißfals vblichen Rechten/deßgleichen in vnſers gnädigſten Herrn Landtsordnung/auß beweglichen Vrſachen verbotten/demnach aber wann die Weltliche Obrigkeit der Oerter ſolche Ehe vñ derer vollziehung geſtattē wolte/ ſo möchte ſie auch/ſintemal es den Göttlichen vnd Keyſerlichen Rechten nicht widerig/geduldet vnd zugelaſſen werden/von Rechts wegen.

Alia.

P.P. Ehrſamer N. guter Freund. Als jhr vns berichtet / daß jhr euch mit ewers Vattern halben Bruders Sohns verlaſſene Witwen ehelichen verlobt/ vñ wie jhr ehelich mit jhr beyliegen wöllen/daß ewer Pfarherr euch ſolches nicht verſtatten wöllen/auß vrſachen/daß ſolche ewer beyderſeits Verwandnuß zunahe/ derwegen jhr gebetten habt euch deß Rechtens darůber zuberichten. Demnach vnderrichten wir verordnete Commiſſarien deß Conſiſtorii zu N. darauff für Recht: Ob wol ermeltes ewres Vattern halben Bruders Sohns Wittib euch allein der Schwiegerſchafft wegen/doch im andern Grad gleicher Linien / verwand/vnd wol ſolche Ehe in der H. Göttlichen Schrifft vnd Keyſerlichē Rechten nicht verbotten/weil es aber denen dißfals vblichen vnnd bißher gehaltenen Rechten zuwider vnnd entgegen / ſo iſt auch ewer Pfarherr euch ſolcher Ehe/zu ärgerlicher einführung vñ newrung/ ſonderlich ohne Vorwiſſen deß Landsfürſten/zuerſtatten oder zubeſtättigen nicht befůgt / Es were dann ſach / daß jhr der angezogenen halben Verbrůderung vnd Verwandnuß wegen ſo viel darthun vnd beweiſſen möchtet/daß ewres Vatters halber Bruder von gar einem anderen Vatter/oder aber einer andern Mutter auß vnd in einer andern Ehe gebohren vnnd gezeuget wehre / dann auff denſelben Fall / daß es der Verwandnuß halben von euch anders außführlichen vñ vnzweifflichen erwieſen wůrde/möchte euch die verſprochene Ehe zuvollnziehen nicht geweigert werden / von Rechts wegen.

Alia.

Vnſer freundlich Dienſt zuvor/Ehrſamer guter Freund / Als jhr vns einen Ehehandel zugeſchicket /mit Bericht / daß eine Witwe jhres verſtorbenen Mannes Mutter halben Bruder zur Ehe nemmen wölle / vnd euch deß Rechtens hierůber zu vnderrichten gebetten habt. Demnach vnderrichten wir verordnete Commiſſarien deß Conſiſtorii zu W. darauff für Recht: Demnach ſolche Witwe im andern Glied vngleicher Linien jres verſtorbenen Mannes Mutter Bruder mit Schwagerſchafften verwand vnd zugethan/ſo iſt dißfals vermöge Göttlicher Schrifft vnd vblichen Rechten/die Ehe vnter jhnen nit zuläßlichen: Derowegen ſeynd ſolche Perſonen ſich derſelben bey Vermeidung gebůrlicher Straff zuenthalten ſchuldig/von Rechts wegen.

Digitized by Google

Alia.

VNſer freundlich Dienſt zuvor. Würdiger / Wolgelehrter guter Freund / Als jr vns einen Ehehandel zugeſchickt vnnd euch darüber zu vnderrichten gebetten habt. Demnach vnderrichten wir verordnete Commiſſarien deß Conſiſtorii zu W. darauff für Recht: Wañ gleich Simon N. von N. ſeines Stieffvatters hinderlaſſene Witwe welche jhm in ſecundo genere affinitatis verwand / vermöge dißfals vblichen Rechten / ehelichen köndte / Demnach vnd dieweil der gemeine vnverſtändige Mann hieran ſich ärgert / vnd ohn Vnderſcheid auch in verbottenen Fällen ſich zuverehelichen darvon Vrſach erzwinget / ſo werden zu Verhütung ſolches Ergernuß die Perſonen durch euch billich vermahnet / ſich ſolche Ehe zu begeben vnd zuenthalten. Wann aber die Sachen nicht rein / ſondern das Beyſchlaffen vnter jhnen erfolget were / deß jhr euch denn mit fleiß zuerkündigen / auff den Fall möchte ſolche Ehe / weil ſie wider Recht nicht iſt / geduldet / vnd die Perſonen ohne offentlichen Kirchgang im Hauſe ehelichen zuſammen geben vnd vertrawen. Jedoch zu Abwendung aller Ergernuß / zuvor ſich mit der Kirchen durch offentliche Buſſe zuverſöhnen angehalten werden / ſolches wir euch auff ewer Anhalten berichten wöllen.

Alia.

P.P. Ehrbar guter Freund / Als jhr vns einen Ehehandel vbergeben / vnd euch deß Rechtens darüber zuvnderrichten gebetten habt / Demnach vnderrichten wir verordnete Commiſſarien deß Conſiſtorii zu W. vor Recht: Hat ſich ewer Sohn mit ewres Weibes Bruder Tochter ehelichen verlobt vnd ſie darüber beſchlaffen / ſo wirdt jhme ſein Ehegelöbnüß mit Chriſtlichem Kirchgange vnnd ehelicher Beywohnung zuvollnziehen / der fürgewandten Vrſachen / darvon ewer Frage meldet / vngeacht / billich geſtattet vnnd zugelaſſen / von Rechts wegen.

Alia.

P.P. Guter Freund jhr werdet Inligende befunden / was der Pfarrherr zu N. wegen Andres N. daſelbſt / der ſeines weibes vorigen mannes Schweſter zur Ehe haben wil / an vns hat gelangẽ laſſen / vñ gebetten / jne zu vnderrichtẽ ob dieſe Ehe zuläßlich oder nicht. Ob denn wol ſolche Schägerſchafft ſecundi generis affinitatis, vnnd den Perſonen / nach dißfalls vblichen Rechten / ſich zuuerehelichen vnverbotten. Demnach aber dieweil noch zur zeit weiters nicht erfolget vnd dieſe Ehe wider gemeine Erbarkeit / auch den gemeinen Mann zu anderer ſchädlicher Einführung ſich in verbottenẽ Sipſchafften zuverehelichẽ Vrſach möchte geben / iſt vor etlichen Jahren von den Herrn Doctore Benedicto, Paulo, Philip. Melanchthone vnd anderen Conſiſtorialibus für gut angeſehen daß wann in gleichem Fall nichts anders erfolgt / ſolte ſolche Ehe nicht leichtlich zugelaſſen / ſondern die Perſonen von dieſem Vorhaben abzuſtehen erinnert vnd angehalten werden. Begehren derowegen Amptshalben / vor vnſer Perſon freundlich

bittend /

bittend / jhr wöllet beneben dem Pfarrherꝛ zu Artriß obgedachte Perſonen vor euch erforderen/vnd jhnen dieſes vnſer Bedencken vermelden/ auch ſie von jrem Vorhaben ſo viel möglich abhalten. Geſchicht an deme deß Conſiſtorii Meynung/ſo ſind wir es vor vnſere Perſon freundlich hinwider zuverdienen willig. Geben/ꝛc.

An quis ſororem † defunctæ ſponſæ ducere poſſit? Negat Pfeil.*cent.1.conſi.* 5
5.quem omnino vide.ibi & conſil.ſeqq. vbi varios tractat caſus affinitatis, quos hic referre nimis foret longum.

§. 3. SVMMARIA.

1 *Duplex computatio graduum.*

2 *Quæ graduum computatio in matrimonialibus attendatur.*

NOtum eſt † duplicem eſſe computationem graduum, alia computatio eſt 1
iuris canonici, alia iuris ciuilis. Computatio autem iuris canonici quantū abſurditatis contineat, cuius obuium eſt, & ad oculum demonſtrat præſtantiſſimus Beza *in ſuo libello de repud.pag.13.cum multis ſeqq.* Vnde † non immerito 2
quæri poteſt, quænam computatio attendenda. Sane in Conſiſtoriis plærisq; omnibus, non obſtante conſideratione Bezæ, computatio iuris canonici obſeruatur, & ſecundum eam etiam pronuntiatur. Vide Beuſt.*de matrim.part.2. fol.mihi 203.*

§. 4. SVMMARIVM.

Spiritualis cognatio quæ.

SPiritualis cognatio, quæ eſt compaternitas, vt quæ per Baptiſmum vel con-
1 firmationem conſtituitur, inter teſtem Baptiſmi & perſonam baptizatam eiuſque parentes, *cap.contracto,ext.de cognat.ſpirit. & tit.eod.in 6.cap. ante baptiſmum de conſecrat.diſtinct.4.l.qui alumnam 26.C.de nupt.* etſi apud pontificios nuptiis impedimentum creet, *tot.tit.ext de cognat.ſpirit.& tit. eod.in 6.d.l. qui alumnam 26.C.de nupt.* Couar.*in epit.in 4.lib.Decretal.part.2.cap.6.*§.4. In Eccleſiis tamen Auguſtanę confeſſionis nihil quicquam coniugio obſtare dicitur. Philip. Melanch.*in ſuis loc.comm ſub loco de coniug & in Ethic.c. de arbore conſanguinit.* vide omnino conſilia Pfeils *cent.1.conſi.5.*adde Weſ.*de rit.nupt.nu.4.*

§. 5. SVMMARIA.

1 *Mutus, ſurdus, an poſſit matrimonium contrahere.*

2 *Matrimonium inter raptorem & raptam an conſiſtat, & varia quæſtiones.*

NVptiæ ob † varias cauſſas prohibentur. Et quidem ob impedimenta tam 1
animi quam corporis. Hinc quæritur, an mutus & ſurdus ſimul matrimonium contrahere poſſit? Et quod poſſit nullum eſt dubium, *cap. cum apud c. mutua de ſponſal.l.ſufficiat.4.ff.eod.*Præpoſ.*in d.cap.cum apud* & ibi Hoſtienſ. Coſtan.*de ſponſal.cap.qui poſſunt contrah ſponſ. num.* 10. Lutherus *in libello* vom ehelichen Leben.

Et

Et hæc in tantum procedunt, vt etiamſi quis ſimul mutus & ſurdus & cæcus ſit, poſſit nihilominus contrahere matrimonium, *arg.* §. *1. Inſtit. de iur. nat.* Pan. *in d.c.cum apud nu.6.& ibi* Hoſtienſ. Coſtan. Moldrad. *de matrim. fol.19.*

Num vero ſpadones, ii qui faſcino aut veneficio ligati ſunt, itẽ eunuchi, itẽ ii qui mẽbris integris ſunt, & tamen natura ob vitium vel frigiditatem, coeundique imbecillitatem procreare non poſſunt, item is qui vno teſticulo natus, aut vnum amiſit, item is qui teſtibus integris eſt, & tamen cauda caret, item hermaphroditi nuptias contrahere poſſint *ſupra par.1.c.9.* §. *13.* abunde explicatum eſt, quemadmodum *&* §. *8.d.c.9.* copioſe explicatur quatenus vetularũ & ſenum nuptiæ admittendæ.

2 An autem † matrimonium inter raptorem & raptam conſiſtere poſſit eleganter explicat Beuſt. *de ſponſalib.c.39. quo lectorem remitto*, vt & ad ea quæ ſuperius *part.1.c.13.* §. *47.* a me tractata ſunt, quemadmodum *& d.c.13.* §. *77.* tractatur an matrimonium inter eos conſiſtere poſſit qui in religione diſſident & diſſentiunt.

§. 6. SVMMARIVM.

Diſpenſatio quando locum habeat.

DIſpenſatio an & quando habeat locum, nec ne, optime a Dn. Beuſt. *part.1. de matrim.c.56.* tractatur. Ideoque lectorem eo remitto, ne prolixiores ſimus in iis quæ ab aliis optime tractantur.

CAPVT VII.

NVptiæ quomodo contrahantur, qui ritus olim adhibiti, & hodie qui adhibeantur, cum ſupra parte prima plene tractauerim, eadem hæc repetere duco ſuperuacaneum, ne actum agere videar.

CAPVT VIII.

SVMMARIA.

1 *Coniugii fines varii.*
2 *Matrimonii effectus.*
3 *Matrimonium cur diuini atq; humani iuris communicatio dicatur.*
4 *Sacra duplicia.*
5 *Mulier quatenus humani iuris ſit particeps.*
6 *Mulier domina dicitur.*
7 *Quatenus communio bonorum inter virum & vxorem iure Danico procedat, & alia huc ſpectantia.*
8 *Bona conſtante matrimonio acquiſita æqualiter diuidenda.*
9 *Vxor mariti domicilium ſequitur.*
10 *Vxor honorum & dignitatum mariti ſit particeps.*
11 *Vxor in mariti tranſit familiam.*
12 *Vxor ſua familia nomen mutat & mariti aſſumit.*

13 Liberi

13 *Liberi legitimi patris nomen retinent.*
14 *In Daniæ regno Hebræorum mos in nominibus frequentatur.*
15 *Hebræi cognominis loco prænomen patris ſibi aſſumunt.*
16 *Romani nomen familiæ loco cognominis aſſumunt.*
17 *Mulier in omnes caſus mariti ſocia.*
18 *Secundum quorundam locorum ſtatuta maritus vxoris legitimus tutor vel curator eſt.*
19 *Maritus vxori cohabitare debet.*
20 *Alii iique varii matrimonii effectus.*

FInes cõiugii† varii:nimirum,vt propagetur ad poſteritatem Deo Eccleſia, 1
Ezech.*c* 16.20.*&* 23.Plato *lib.6.de Legib.*vt ſuſcipiantur liberi reip. & generis humani propagandi cauſſâ *l.liberorum* 220.*de verb ſignif.l.*1.*l.*4.*cum dotem* 22. §.*ſi maritus verb.procreandæ ſobolis ſol.matrim.l.f.C.de indict.vid.toll.*ſicuti in prima coniugii inſtitutione ordinatum eſt:Creſcite & multiplicamini *Gen.* 2. *Tob.* 2. Vt vitētur ſtupra & adulteria 1.*Cor.*7.propter fornicationem,&c vt gignendis alendiſue liberis vicem mutuam reddamus,1.*Timoth.*5.Vt homo omnium laborum ſociam habeat,& alii de quibus conſulendi Theologi.

Effectus † matrimonii præcipuus hic eſt,qui in definitione matrimonii ſu- 2
pra *cap.*1.exprimebatur,quod ſit diuini atq; † humani iuris communicatio, id 3
eſt,omnium quæ ad vitam inſtituendam pertinent:inter quæ etiam religio & ſacra non poſtremum locum obtinēt,cuius etiam ſocia fiebat vxor.Vnde Halicarnaſſeus κοινωνὰ ἁπάντων χρημάτων τε καὶ ἱερῶν, hoc eſt,ſacrorum ſociā appellat.Et Gordianus eam ſociam rei humanæ & diuinæ domus vocat.Connanus id de ſacris priuatis accipiendū putat,quæ ipſi illis ceremoniis colebant, quas
a gentilibus accepiſſent,eaque fuiſſe duplicia,†gentilitia & priuata. Gentili- 4
tia quæ toti agnationi & genti eſſent communia & ad hæredes deuoluebantur,ideoque hæreditaria dici poſſunt. Alia domeſtica & familiaria quæ ſibi quiſque conſtituiſſet,itaque & ſacraria, hoc eſt, loca vbi res ſacræ reponerentur & ſeruarentur domi ſuæ habuiſſe Romanos ex Cic. paſſim liquet. Atque horum ſacrorum participem fuiſſe vxorem dubium non eſt. Noſtris moribus hæc verba referri poſſunt ad omnia illa iura diuina, quorum vxor in domum mariti deducta ſit particeps,ſcilicet,vt eidem parochię ſit ſubdita cui maritus, vt ibi audiendi verbum Dei & ſacramentorum vtendorum ius habeat, aliiſq; commodis fruatur,quæ adfert Eccleſia.Vt item ſepulchrorum ius habeat.Accurſius interpretatur diuini iuris ſociam,hoc eſt,religionis. Et inde colligit eiuſdem religionis vxorem ducendam, ſed ea de re ſupra *part.*1.*c.*13.*n.*77 diſpu-
tatum a nobis eſt.Sequitur mulierem humani iuris participem fieri. Quod † 5
in his potiſſimum conſiſtit rebus.Primo vt vxor bonorum & facultatum mariti particeps fieret.Idque iure antiquo Romanorum obtinuiſſe ex Dionyſio conſtat.Nam illo teſte Romulus primum conſtituit,vt omnia inter coniuges eſſent communia,vtq; vxor marito mortuo eodem iure ſuccederet quo ma

Digitized by Google

patri: Verba Dionyſii *lib. 2.* hæc ſunt. γυναῖκα γαμετὴν κατὰ νόμους ἱεροὺς συνελθοῦσαν ἀνδρὶ κοινωνὸν ἁπάντων εἶναι χρημάτων τε καὶ ἱερῶν ἁπάντων καὶ κληρονόμον τὸν αὐτὸν τρόπον ὥσπερ καὶ πατρὶ θυγάτηρ. hoc eſt, mulierem nuptam quæ ex ſacris legibus cum viro conueniſſet, ſociam omnium eius bonorum & ſacrorum eſſe, &c. *Et Gordianus Imperator l. aduerſus C. de crimin. expil. hæred.* vxorem appellat ſociam rei humanæ atque diuinæ domus. Vnde ſcribit *Paulus IC. l. 1. ff. de act. rer. amotar.* Neruam & Caſſium exiſtimaſſe propter hanc vitæ ſocietatem vxorem fieri
6 quaſi dominam bonorum mariti, ſed † Sabinum & Proculum id non probaſſe. Certe in iure ciuili hæc appellatio a maritis ſæpe vxoribus tribuitur, quod Gulielmus Fornerius *notauit lib. 1. cap 11. ſelectionum l. vxori 41. ff. de legat. 3. Peto abs te domina vxor. & l. Titia. §. qui Mutio, de ann. legat. viri ad vxorem verba: Domina ſanctiſſima ſcio, &c. Id eſt, vxor, Item l. vult. ff. de aur. & argen. leg. ibi: Sempronia domina mea, &c.* Idque apud Romanos vſitatiſſimum fuiſſe oſtendunt veterum Poetarum ſcripta, vt illud Catulli,

Nec domina vlla meo ponet veſtigia lecto;
Solus ero, quoniam non licet tuum.

Item Ouidii, de vxore cuius colloquium deſiderat:

Nuntiet hic aliquis dominam veniſſe, reſurgam.

7 In iure † Danico eius iuri & ſucceſſionis & dominii veſtigia ſuperſunt maxime illuſtria. Receptum namque eſt eo iure, vt ſimulatque lectum conſcenderint coniuges, omnia inter eos ſint communia. Quo ſpectat tritum illud noſtratum. Wann die Deckel vber den Kopff iſt / iſt alles gemein / vnnd beyde gleich reich. Congruit ius Sleſuicenſe a Suenone Rege conditum *cap.* 10. his verbis: Eine Frume ſol in Erffdelinge de Helffte deß gantzen Gudes haben / dat beneuen auch drey Marck vor de Morgengaue / vnd ein gantz Bedde / ꝛc.

Eoque iure & magna pars Galliæ vtitur, præſertim eius quæ conſuetudinibus regitur, & recte. Nam vxoris fidelitas, & erga maritum, cum quo mala bonaque tolerare cogitur, bene merita, eiuſmodi prærogatiuam meretur. Communitas autem de qua hoc loco agitur accipienda eſt totius vitæ, & omnium, quæ ad vitam pertinent, religionis, familiæ, domicilii, rerum & ſocietatis domeſticæ, *l. 1. & 2. de rit. nupt. l. aduerſus 4. C. de crim. expil. hæred. l. ſi cum dotem 23 §. ſi maritus ſolut. matrim.*

Ex quibus infertur primo vtriuſque bona confundi, & quaſi in vnum cumulum coniici & commiſceri, & dominium & poſſeſſionem vxori ſtatim acquiri, matrimonio contracto, pro parte dimidia, omnium rerum quas maritus tempore contractus iure dominii poſſidebat. Sed an ſi maritus plane egens vxorem locupletem duxerit, eodem ne iure vtendum erit? Et aliud dicendum videtur, *arg. c. 20. li. 1.* Lowbuch. vbi expreſſe cauetur, maritum qui nihil in bonis habet ſi vxorem duxerit, & ex ea nullos liberos ſuſceperit, nihil auferre ex bonis vxoris, præterquam portionem maſculinam. Sed reſpōderi poteſt ex eodē capite, ibi agi de marito qui ne obulū quidem in bonis habeat, & de coniugibus

Digitized by Google

bus quorũ bona in communionẽ non ſunt cõiecta. Nam id expreſſe textus indicat. Et dici non poteſt bona in cõmunionem cõtuliſſe is, qui bona nulla habet. Nam nõ entium nullæ ſunt qualitates. Ergo vt maritus cõmunitatis beneficio fruatur neceſſe eſt eũ aliquid vxori attuliſſe. Quæ de marito hoc loco dicuntur, etiam in vxore egena locũ habent. Sed bona alia mobilia ſunt, alia immobilia. Immobiliũ rurſus duplex eſt ratio. Nã aut induſtria & labore noſtro parta ſunt, vel gratis donata, quæ acquiſita vulgo dicũtur, vel iure hæreditario nobis delata, quæ vulgo hæreditaria appellantur. Quęri hoc loco non incommode poteſt, vtrũ communitas hæc de omnibus bonis ſine diſcrimine intelligenda ſit. Et videtur dicendũ, nullam conſtituendam differentiam, præſertim eo caſu quo liberis nullis ſuperſtitibus coniuges moriuntur. Nam cũ lex non diſtinguit, nec nos diſtinguere debemus. Idq; textus *c.6.li.1.* Lowbuchs innuere videtur, qui ait, domũ vna cum vtenſilibus & immobilibus æqualiter diuidẽdam eſſe inter coniugẽ ſuperſtitẽ, & mortui cõiugis hæredes. Ergo ſiue marito ſiue vxori ampla hæreditas obuenerit, ea vtriq; communis erit, & ad vtriuſq; hæredes redibit. De acquiſitis vero & conſtante matrimonio partis, minor eſt dubitatio, ꝙ hic æquitas communionem ſuadet. De eiuſmodi conſuetudine vide Chaſſanæum *in conſuetud Burgund. tit de Droitz appartenens §.4. inſ.* Sic quorundam † locorum ſtatuta diſponunt, quod bona conſtante matrimonio acquiſita ſint æqualiter diuidẽda inter maritum & vxorem, vel eorum hæredes, quod in ſtatutis Dithmarſicis cauetur *art.34.* his verbis. Was Mañ vnd Fraw in ſtehender Ehe mit einander erwerben vñ jre Güter verbeſſern/das ſollen beyde Theil vnd jhre Erben billich zugleich genieſſen. De quo ſtatuto qui aliquid vult legere, & cognoſcere, an nimirum hoc ſtatutum locum habeat in ſponſa, & an ſi mulier nullam habeat dotem? item quid veniat appellatione acquæſtus vel acquiſitorum, & alias quæſtiones ad hanc materiam pertinẽtes, is adeat Chaſſan. *in conſuet. Burgund. Rubr.4.§.2. per tot.* quæ hic transſcribere duco ſuperuacaneum, ſatis eſt locum hic indicaſſe, vnde illa peti poſſint. 8

Alius effectus † eſt quod vxor mariti domicilium ſequatur *l. cum quadam de iuriſdict. om. iud.* & forum cum eo cõmune habeat, *l. exigere de iudiciis.* Itaq; Impp. Verus & Antoninus reſcripſerunt mulierem quamdiu nupta eſt, incolam eius ciuitatis videri, cuius eſt maritus, non autẽ vnde originẽ trahit, *l. vbi ad municip.* 9

Alius iterum † effectus eſt; quod vxor honorum & dignitatum mariti particeps ſit, vnde tritum illud ICtorum, mulieres coruſcant radiis maritorum, & Iuſtin. *l. vlt. C. de nupt.* Vxor, inquit, viro concreſcat, eius fulgorem ſentiat, & ICtus *in l. fœminæ. Cod. de Senatorib.* Fœminæ, inquit, nuptæ clariſſimis perſonis clariſſimarum perſonarum appellatione continentur. 10

Alius † effectus matrimonii, quod in mariti familiam transſeat vxor. Nam tritum eſt illud IC. vxor ſuæ familiæ finis eſt *l. pronuntiatio, de verb. ſign.* Ideoque apud Gellium *li.3.c.*10. ſoror, inquit Labeo, appellata eſt quod quaſi ſeorſim naſcatur ſepareturque, & in alienam familiam transſgrediatur, mariti ſcilicet. 11

Digitized by Google

12 Idem tradit Nonius.Itaque & ſuæ familiæ nomen immutat & mariti aſſu-
mit cuius rei Deum auctorem ſtatuere oportet, vt qui a viro nomen mulieri
impoſuit,vt ab [*iſch*] adiectione vnius literæ [*iſcho*] diceretur, quaſi dicat a
viro vira,vt *Geneſ.cap.2.*legitur. Et id apud Hebræos ita ſeruatum eſſe ex hiſto-
ria Tobiæ colligitur,*c.2.*vbi ancillæ obiiciunt Saræ filiæ Raguelis,eam ſeptem
maritis nuptum locatam fuiſſe,nec vnius cognominatam vxorem.

Ita apud Lucanum a Catone petit Martia,quę ab eo diuerterat,& Hortenſio nupſerat,vt eam reducere velit,quo ſaltem vxor Catonis nominari poſſit. Verba ita habent.

———Da tantum nomen inane
Connubii,liceat tumulo ſcripſiſſe Catonis
Martia.———

Ita Terentia Ciceronis nominatur.

13 Quid quod & liberi † ex iuſtis nuptiis procreati patris nomen retineant.
Sed aliter apud Hebræos & Græcos,aliter apud Romanos & qui eos imitan-
tur Chriſtianos omnes,etſi in quibuſdam adhuc locis Hebrçorum morem re-
14 tineant,vt in † regno Daniæ. Nam apud Hebræos & Græcos filii patris † præ-
15 nomen ſibi aſſumunt loco cognominis,non autem familiæ, cuius rei exempla
in Bybliis & Hebrçorum libris vtique occurrunt,& apud Græcos id moris fu-
iſſe ex Demoſthene colligitur,Hippocrates Hippocratis filius, Demoſthenes
Demoſthenis filius,Diophanes Diophanis filius Alopecenſis, Diomenes Ar-
chelai filius,Dimias Phormidæ filius,Lyſimachus Lyſippi filius.Romani vero
aliud hac in re ſecuti ſunt,vt qui nomen familiæ paternæ ſibi ſumpſerint, præ-
16 nomen † autem patris inſuper habuerint.Exempli gratia.Marcus Tullius Ci-
cero pater eſt,eius filius, Quintus Tullius Cicero more Romano nominatus,
more autem Hebræo idem Tullius Marci filius diceretur. Sed differentiæ e-
ius rei & diuerſitatis hæc ratio eſſe videtur,quod Iudæis extra tribus non lice-
ret matrimonium inire *Num.vlt.* Ea re fiebat vt ex qua quiſque tribu oriundus
eſſet conſtaret.Itaque ſuperuacaneum exiſtimauerunt, tribus ſeu familiæ ap-
pellationem ſuis nominibus adiicere.At aliæ gentes cum ad tribus certas nul-
la lege adſtrictæ eſſent,& pro arbitrio ſibi vxores & ſine diſcrimine eligerent,
familiæ nomen,ex qua oriundi eſſent, retinuerunt, vt hac ratione, quæ alio-
quin in nihilum interitura erat,memoria & appellatio conſeruaretur.

Alius effectus matrimonii,quod ærumnarum & afflictionum mariti ſocia
17 ſit mulier.Vnde & † conſortium dicitur matrimonium.Nam,vt ICtus ait,ni-
hil tam humanum eſt,quam in fortuitis caſibus mulieris maritum vel vxorem
viri participem fieri,*l.ſi cum dotem ff.ſolu.matrim.* Qua de cauſſa Chriſtierni Re-
gis Daniæ vxor Iſabella maximopere laudatur, quod maritum profugum co-
mitata ſit,neque ab eo vnquam diuelli potuerit. Atque his conſentanea ſunt
iura, quæ ratione matrimonii vxori a marito debentur & ab interpretibus
Hebræorum ſeptem enumerantur,vide præceptum negatiuum *cap.* 81. quo-
rum

Digitized by Google

rum tria ex lege Moſis inducta ſunt, quæ vxori debent, nimirum victum amictum, & ius coniugale ſeu debitam beneuolentiam. Quod & Pontifices in ius canonicum retulerunt *diſtinct. 31. cap. omnino ex cap. 21. Exod.* vt videtur deſumpta. Ex decretis autem ſcribarum ſeptem conſtituunt. 1. Vt maritus vxorem ægrotam curet. 2. Vt captam redimat ac liberet. 3. Vt mortuam ſepeliendam curet. 4. Vt viduæ ex bonis mariti tantum erogetur vnde ſe ſuſtentare poſſit. 5 Vt in eius domo maneat tantiſper, dum alteri non nupſerit. 6. Vt filiæ de facultatibus mariti exhibeantur quoad viris nupſerint. 7. Vt filii ſint hæredes.

Sic ſecundum † quorundam locorum ſtatuta maritus eſt legitimus tutor 18 vel curator vxoris. Quod de iure ciuili, ſecus eſt, quo maritus legitimus tutor vel curator vxoris ſuæ eſſe nequit. Fauorabilem hanc conſuetudinem vocat Chaſſan. *in conſuetud. Burgund. rubr. 4. §. 1. verb. ne peut faire*, & introductam ait fauore mulierum propter earum imbecillitatem. Quis autem ſit effectus huius curæ maritalis, & quibus caſibus ceſſet, late explicat Chaſſanæus *d. loco*, quo lectorem remitto, quemadmodum & ad Boer. *in conſuetud. Bituricenſ. tit. de conſuetud. iuris, ſtat. perſonarum* §. 4. *in gl.*

Sic maritus cogitur † vxori cohabitare, & econtra vxor marito, ita quod a 19 iudice eccleſiaſtico ad hoc cogi poſſint *cap. literas de reſtit. ſpol.* Beuſt. *de matrimoniis cap. 65.* Vnde quæritur, an maritus vxorem ob non ſolutam dotem expellere poſſit? Quod etſi quidam affirment, tamen negatiua verior & receptior, eſt de qua plene Beuſt. *de matrim. c. 66.*

Sic † vxor tenetur ſequi maritum, ſi domicilium mutare vel alio migrare 20 voluerit. Beuſt. *de matrim. c. 66.* vbi plures allegat.

Sic maritus poteſt vxorem ſuam, quæ ſit alibi quam in domo ſua, vendicare, & ad hoc officium iudicis implorare poteſt, Beuſt. *de matrimon. cap. 66. vbi vide.*

Sic per matrimonium liberi legitimantur, Beuſt. *de matrim. c. 66.*

Sic maritus & vxor ſibi inuicem ſuccedunt Beuſt. *de matrim. c. 66.* quod ſucceſſio quatenus procedat late explicat Beuſt. *d. loco*, quo lectorem remitto.

Hinc quæſtio a Doctoribus ſolet agitari, an vxor maritum vagabundum, aut ex cauſſa neceſſaria vel probabili abſentem, exulareue iuſſum, inuita ſequi cogi poſſit? Quam quæſtionem cum nouiſſime a Domino Petro Heigio *part. poſt. quæſtion. quæſt. 14.* video tractatam eſſe ita, vt nihil illis addi poſſe videatur, malo lectorem eo remittere, quam ea tranſſcribere & hic cumulare. Vide etiam Beuſt. *de matrim. part. 2. cap. 32.*

CAPVT IX.

SVMMARIA.

1 *Proceſſus in matrimonialibus eſt ſummarius.*

2 *Iuramentum calumniæ an locum habeat in matrimonialibus.*

Digitized by Google

3 *Proceſſus in variis caſibus relati indicantur.*

1 CLari † & aperti iuris eſt in matrimonialibus ſimpliciter & de plano & ſine ſtrepitu ac figura iudicii procedi, *vt dicitur in clement diſpendioſam de iudic.* Quibus verbis omnia quæ iuris ſunt poſitiui tolluntur. Ideoque quamuis oretenus ſaltem a partibus actum ſit abſque libelli oblatione, habita tantum cauſſę cognitione, etiamſi in ſcriptis nihil producatur, definitiue pronunciamus. Et cum ſummarie procedatur, non admittuntur exceptiones cautionis. Item. Quod mulieres & virgines abſque curatore ad litem non habeant legitimam fœminis perſonam ſtandi in iudicio. Cum & ius commune permittat in propriis cauſſis poſtulare *l.1.2.3.ff.de poſtuland.Petr. a Duen. diffuſe in limitat. 3. 11.regul.*

2 Hinc quæritur † an iuramentum calumniæ & veritatis dicendæ locum habeat in matrimonialibus? Quod negat Beuſt. *quem omnino vide in tractat.de ſponſal.cap.25.quemadmodum idem tract.de matrimoniis cap.39.* late & optime explicat an & quando ſententia in cauſſa matrimonii tranſeat in rem iudicatam necne, quo lectorem remitto.

3 Quomodo autem † procedatur circa ſponſalia contracta vel promiſſa. Beuſt. *de matrimon.part.1.cap. 22.* quomodo circa ſponſalia clandeſtina. Beuſt. *part.1.cap.26.* quomodo circa ſponſalia publica. Beuſt. *part.1.cap.59.* quomodo contra illum qui adulterium commiſit, Beuſt *part.2 cap. 20.* quomodo in caſu deſertionis, Beuſt. *part.2.cap.27.* explicat, quod lectorem remitto, quemadmodum & ad formulas varias cognoſcendas, citationum variarum & ſententiarum in diuerſis caſibus latarum, vt & ad practicam celebris *l. diffamari C. de ingen manumiſſ.* addiſcendam. Quę omnia hic latius nō proſequor, cum a Domino Beuſt. prædictis locis optime & ſufficienter ſatis tractata videam.

CAPVT X.

MAtrimonium quomodo probetur longius hic perſequi nolo, cum pleraque huc pertinentia ſupra *par.1.cap.14 per totum* attigerim & quæ hiſce deſunt facillime deſumi poſſint ex Maſcardo *de probationibus* & Weſenbecio *de rit.nupt.num.5.*

CAPVT XI.

SVMMARIA.

1 *Adulterium cauſſa diuortii.*
2 *An propter veneficium diſſoluatur matrimonium.*
3 *An propter ſæuitiam.*
4 *An propter morbum incurabilem.*
5 *Propter impotentiam coeundi.*
6 *Ob malitioſam deſertionem.*

7 Prop-

Digitized by Google

7 *Propter errorem.*
8 *An propter infidelitatem.*
9 *An propter metum & dolum.*

SPonſalia quibus modis diſſoluantur ſupra *part.* 1. dictum eſt. Hic quomodo matrimonium diſſoluatur videndum.

Diuortium quid ſit & quomodo a repudio differat, quomodo olim diuortia fierent ea omnia tibi, præter ea quæ ſupra *parte* 1. paſſim & præcipue *cap.* 12. *&* 13 *diximus*, a Domino Beuſt. *in tractat. de matrim. cap.* 8 explicabuntur.

Diuortii † præcipua cauſſa eſt adulterium, propter quod tam de iure diuino quam canonico & ciuili matrimonium diſſoluitur, *per allegata a Beuſt. de matrim. cap.* 16 & aliis paſſim. Et quidem in tantum diſſoluitur hoc caſu matrimonium vt parti innocenti permittatur cum alia contrahere matrimonium, viuente ſcilicet adultera fruſtra diſſentientibus canoniſtis, vt videre eſt apud Beuſt. *de matrim. cap.* 24. vbi & formam pronuntiandi in caſu adulterii & multa alia ad hanc materiam ſpectantia adiicit, *cap.* 25. & quomodo adulterio commiſſo procedatur, ibidem *cap.* 16. *& ſeqq.* videre licet. 1

Sed hic magna quæſtio incidit. An etiam parti nocenti adulteræ ſcilicet cōcedi poſſit, vt alteri nubat? Quam quæſtionem optime tractatam inuenies apud Beuſt. *de matrim. c.* 25.

An propter † veneficium, machinationem vitæ poſſit fieri diuortium? Et dicunt Dd. probato veneficio diuortium quoad thorum & menſam concedi poſſe. Beuſt. *de matrim. cap.* 9. Ideoque parti innocenti concedi non poteſt vt alteri nubat, cum in hoc caſu iura ciuilia non ſolum iure canonico (quod in cauſis matrimonialibus, quatenus iuri diuino non eſt cōtrarium, ſequi ſolemus) ſed potius auctoritate noui teſtamenti ſublata ſunt. Vide Hemmingiū *de coniugio & alios quos allegat Beuſt.* 2

Propter † ſæuitiam nimiam an matrimonium quoque quoad menſam & thorum diſſolui poſſit, & quomodo, ſi mulieri per remedium cautionis vel carceris prouideri poſſit, ad ſeparationem non ſit properandum, Beuſt. *lib. de matrim. c.* 9. te edocebit, vbi ſimul *c.* 10. addit formam cautionis in caſu ſæuitiæ. 3

Propter morbum † incurabilem & contagioſum, vt eſt lepra & paralyſis, diuortium fieri nō debere, cum aliis multis quos ad hoc allegat, ſtatuit Beuſt. *de matrim. c.* 11. 4

Sed quæritur quid illis reſpondendum ſit, qui ſe continere non poſſunt, & quærunt conſilium a Conſiſtoriis vt ipſarum conſcientiis conſulatur? Vide Beuſt. *d. loco.*

Sic propter furorem ſuperuenientem non poteſt fieri diuortium. Beuſt. *de matr. c.* 12. quemadmodum nec propter delictum mariti Beuſt. *de matr. c.* 13.

Propter † impotentiam coeundi an & quando poſſit fieri diuortium ſatis luculenter explicat Beuſt. *de matr. c.* 14. quo me breuitatis cauſſa remitto, vbi & *c.* 15. videre licet formam ſententiæ in caſu impotentiæ. 5

Deſertio

Digitized by Google

Deſertio malitioſa † cauſſa etiam eſt diuortii, vt late explicat Beuſt. *de matr.*
6 *c.26. qui & 27. c. & ſeqq.* addit proceſſum in cauſſa deſertionis.
7 Error an † & quando præbeat cauſſam diuortii, vide ſupra *par.1.c.13.* §.41. & Beuſt. *de matrim. c.33. & ſeq.*
8 An † & quando propter infidelitatẽ poſſit fieri diuortium, vide ſupra *part. 1.c.13.* §.77. & Beuſt. *de matrim. c.37.*
9 An † & quando propter metum & dolum adhibitum poſſit fieri diuortium, vide ſupra *part.1.cap.13.* §.26.27.28. & §.47. & Beuſt. *de matrim. c.44.*

Et hæc de nuptiis dicta ſufficiant.

FINIS.

INDEX

INDEX RERVM ILLVSTRIORVM QVÆ IN HOC TRACTATV CONTINENTVR.

Ad Lectorem.

Materiam ſeu quæſtionem quam inquiris, amice lector, reperies inter ſummaria quæ aſcripta ſunt paginæ quam indicat numerus.

A.

Abdicationis formula 241
Abdicationis mos apud Græcos ibid.
Abſentes quomodo contrahant ſponſalia 328
Abſentes rectè ſponſalia contrahere poſſunt 329
Abſentes ſponſalia inter ſe contrahentes debent ſibi eſſe noti 333
Accepiſſe vxorem quis dicatur 52
Accepit verbum arguit traditionem ibid.
Accipere Latinis quid ibid.
Accipere vxorem quid ibid.
Accipiam, vocabulo in contrahendis ſponſalibus rectius vtimur 56
Accipio, verbum non conuenit ſponſalibus 52
Accipio & Accipiam verborum vis 148
Actio ex ſponſu 648
Actio κακώσεως apud Athenienſes dabatur liberis aduerſus parentes 217
Actio ſponſalium nomine quæ detur 648
Actus ad matrimonium conſummandum neceſſarii ſunt duo 5
Actus legitimi cum effectu accipiendi 143
Actus legitimi non recipiunt diem ibid.
per Actus magis declaratur veritas quam per verba 6
Adoleſcens deprehenſus cum puella ſi metu coactus fidem dederit num matrimonium conſummare teneatur 487
Adulteri apud Ægyptios damno virilitatis mulctati ſunt 309
Adulteram reſipiſcentem an ducere liceat 378
de Affinitate regula 685
Ægyptii capitali ſupplicio afficiunt iurantem per caput Regis ſi peieret 440
Æs in terra nunquam conſumitur 114
Ambiguæ promiſſionis de coniugio exempla 71
Amore qui furit num rectè ſponſalia contrahat 545
Amoris vehementia vnde conſtet 546
Annuli datio deſponſationis eſt argumentum 428
Annuli datio probat ſponſalia ibid.
Annuli geſtatio præſumptionem aliquam pro ſponſalibus parit 402
Annuli traditio heredis inſtitutionem quodammodo arguit 404
Annuli traditio ſola efficax non eſt ad plenam probationem ibid.
Annuli traditio ſola quomodo ſponſalia conſtituere poſſet ibid.
Annulum ſe accepiſſe in cauſſam matrimonii negantis iuramentum purgationis imponitur ibid.
Annulus à ſacerdote datus præſumptionem pro matrimonio parit 402
Annulus cur quarto digito inſeratur 402
Annulos geſtare Romanis mulieribus non licuit præterquam ſponſis 400
Antipathia 228
Antiquitas quomodo parentes venerata ſit 153
Androgyni 310
ἀπαύλια quid 12
Apoſtoli quoque de nuptiis quædam tradiderunt 4
Appellatio ſponſi & ſponſæ præſumptionem pro matrimonio inducit 629
Apuleius matrimonium pedicas nuptiales appellat 1
Aquam & ignem accipiebant nuptæ 101
Ariſtoteles triplicem hominis ſtatum conſtituit 289
Arrha quid 400
Arrhabonis etymologia vera 156
Arrha cuius ſint materiæ nihil intereſt 404
Arrhæ loco cur annuli dentur 400
Arrhæ magni pretii apud veteres nunquam fuere datæ 407
Arrhæ nomine annuli rectius dantur 404
Arrhæ nomine fundus vel res immobilis non rectè datur 407
Arrharum nomine pleruńque annuli dati ſunt 406

Vuu Arrha

Digitized by Google

Arrharum quantitas vel pretium quod eſſe debeat 407
Arrharum datio vt efficax ſit tradita eſſe debent ibid.
Arrharum vſus antiquiſſimus 309
Arrhæ pertinent ad ritum ſponſaliorum 390
Arrhæ nihil commune habent cum dote ſeu donatione propter nuptias 390
Arrhis vltro citroque datis ſine vlla ſtipulatione & promiſſione ſponſalia de præſenti contracta cenſentur 404
Arrha, vox vnde deducta 346
Arrha ſymbolum eſt matrimonii promiſſi vel complendi 404
Athenienſes & eos ſecuti Reges Daniæ rectius de ſponſalibus mulierum ſtatuerunt quam iuris canonici interpretes 27
Athenienſes legibus vetuerunt ne quis adulterā in matrimonio retineat 378
Athenienſes in deſpondenda puella patrem auo prætulerunt 27
Athenienſium legibus licuit filias quæ in rebus honeſtis non paruiſſent, abdicare 221
Auus in deſpondenda nepte patri præfertur 27

B.

Bannire 413
Bannum ibid.
Bannum in contractu nuptiarum quid ibid.
Benedictio an ſit pro traditione habenda 426
Benedictio à quo facta 415
Benedictio in locum domum deductionis ſucceſſit 426
Benedictio in nuptiis omitti non poteſt 425
Benedictione facta verum & conſummatum matrimonium exiſtimatur 426
Benedictione probata matrimonium probatum cenſetur 418
Benedictio res antiquiſſima 415
Benedictionis vſus quibus de cauſis inuectus 418
Benedictionis effectus 426
Benedictione omiſſa an matrimonium nullum ſit 415.424
Bona conſtante matrimonio acquiſita æqualiter in maritum & vxorem ſunt diuidenda 696
Bona ſponſa non ſunt bona ſponſi, & ſponſus non poſſidet ea quæ ſunt ſponſæ 132
Braut / Bräutigam *vocabula vnde deducta* 146
Bruta coniugii lege viuunt 666
Burgundiones & Saxones emebant ſponſas à parentibus 191

C.

Cœlibes à veteribus mulctabantur 558
Cœlibatus in Germaniam quando introductus 564
Cœlibatus lege vel mandato expreſſo non eſt inſtitutus ibid.
Cameli nunquam inter ſe palam miſcentur 666
Camillus olim quis 114
Canonici confundunt res nomine & re diſcrepantes 146
Canonicorum diligentia in referēdis conciliorum verbis in iure canonicum 378
Capillamentum libertatis indicium 141
Capillorum ſectione cur animaduertatur in mulieres impudicas ibid.
Caſtrandi mos in Turcia & Perſia adhuc vſitatus 310
Caſtrati matrimonium inire non poſſunt 309
Caſtrati ſumebant muliebrem veſtem 309
Chriſtianus an hodie prægnantem ducere liceat 615
Chuppa quid 168
Clandeſtinæ deſponſationes à Carolo V. prohibitæ 157
Clauium traditio argumentum eſt dominii & poſſeſſionis acquiſitæ 135
Coactum omne habet tragicum exitum 228
Coeundi ratio apud veteres vſitata 114
Cœna nuptialis magna conuiuarum frequentia celebrata fuit 110
Cogitatio in mente retenta nihil operatur 336
Cognatio ſpiritualis 695
Cognationum gradus eſſe neceſſe eſt 666
Colus & fuſus fœminarum inſtrumenta 114
Comam alere honeſtum 141
Comœdias quare auctor ſæpe citet 35
Conciliatio legis Romanæ & Athenienſis de deſpondenda nepte 27
Concubitus ex indiciis probatur 520
Conditio contingens 251
Conditio de præterito vel præſenti concepta 251
Conditionis diſtinctiones ibid.
Conditiones futurum reſpicientes ibid.

Condi-

Conditiones impoſſibiles an vitient ſponſalia 259
Conditio impoſſibilis potius tendit in diſſenſum quam conſenſum ibid.
Conditione exiſtente ſponſalia ſtatim rata ſunt nullo alio actu interueniente 265
Conditione pendente an matrimonium dici poſſit 265
Conditiones quæ tacite inſunt 264
Conditiones turpes quem habeant effectum 261
Conditionis ſi te virginem inuenero effectus 263
Conditionum diſtinctio in pertinentes ad coniugium & non pertinentes reprobatur 257
Conditio pro nuptiis accipitur 257
Conditio quid 250
Conditio ſi iure ſit impoſſibilis quid ſtatuendum 259
Conditio nubendi quando ſit impleta 99
Confeſſ a metu extorta nulla eſt 626
Confeſſio qualificata in totum accipienda vel repudianda 626
Confeſſio qualis eſſe debeat ibid.
Confeſſio vt efficax ſit, debet eſſe acceptata 226
Coniuges noctu congrediebantur 114
Coniugia inter impares perſonas contracta infelicia 424
Coniugia inter nobiles & ignobiles expreſſe in Dania prohibita 594
Coniugii laus 1
fines varii 695
Coniugia abſque parentum conſenſu inita damnantur a ſynodis 147. *raro ſunt fortunata* 157
Coniugii fines & effectus varii 229
Coniunx dicitur compar 145
Coniugium a Deo inſtitutum 364
Coniugium ſecundum naturam eſt ibid.
Coniugium diuinitus inſtitutum 664
Coniunctio quid 659
Connubiorum ius ad omnes fere homines pertinet 1
Connubiorum ius difficile ibid.
Conſenſum exprimentia verba debent eſſe clara & perſpicua 20
Conſenſus ad ſponſalia conſtituenda requiritur expreſſus 20
Conſenſus in nuptiis geminatur 99
Conſenſus in omnibus contractibus qui conſenſu perficiuntur non debet eſſe interruptus 44
Conſenſus liberorum duplex 215
Conſenſus liberorum expreſſus quis 215
Conſenſus matrimonii liber nullo ſtatuto aut lege imminui poteſt 281
Conſenſus matrimonii cauſſa efficiens 665
Conſenſus nuptias facit non concubitus 98
Conſenſus paternus præfertur materno 192
Conſenſus ſolus ſponſalia conſtituit 20
Conſenſus ſponſalitius & nuptialis quomodo differant 98
item an ſit diuerſus 99
Conſenſus tacitus an ſponſalia de præſenti conſtituat 219
Conſenſus tacitus puellæ an ſufficiat, ſi eam curatores vel tutores deſpondeant 219
Conſentire videtur, qui euidenter non diſſentit 215
Conſiſtoria 1
Conſobrinam, ſi quis duxerit an inceſti pœna puniendus 667
Contrahentium matrimonium alteruter ſi factus puber, an expectare debeat, donec alter pubeſcat 294
ad contrahendum matrimonium an requiratur annus decimus quartus in maſculis & duodecimus in fœminis completus 395
Copula cauſſat poſſeſſionem matrimonialem 134
Curator ſi conſentire nolit ſponſalibus à pupillo contractis 212
Curatorum conſenſum requirere debent puellæ adultæ 203
Curatorum conſenſu omiſſo ſponſalia fiunt irrita 203
Curatorum conſenſus an in ſponſalibus contrahendis requiratur 203
Curatorum conſenſus in adoleſcentium ſponſalibus minus obſeruatur quam in puellarum 203

D.

Deductio domum quanta cum feſtiuitate ab ethnicis peracta ſit 114
Deductio domum ſola non conſtituit nuptias 14

Digitized by Google

Deductio domum olim apud Romanos & Græcos fuit vſitata 114
Deformitas in muliere magnum dedecus 239
à Delatione iuramenti neceſſarii an appellari poſſit 632
Deſpondentes viris mulieres Græcis κυέιοι, Latinis auctores, tutores, &c. dicebantur 21
Deſpondere dicebatur is olim qui filiam ſtipulanti promittebat 21
Deſpondere quid proprie dicatur ibid.
Deſpondere verbum quid ibid.
in Deſpondendo quibus verbis olim vſi ſint veteres 58
Deſponſare & ducere vel accipere diuerſa ſunt 52
Dextra dari ſolet in rebus maximi momenti 88.
Dextra fidei teſſera ibid.
Dicere aliud, aliud ſentire eſt mentiri 77
Differentia inter ſponſam & vxorem ex iuriſprudentia Hebræorum 137
Difficultas excuſat à pœna 274
L. Diffamari beneficium & eius practica 597
Digitus erectus quare iuretur 644
Diſtinctio ſponſalium in ſponſalia de præſenti & de futuro reiicitur 50
apud Germanos nullius eſt vſus 60
Diues ſi pauperculam vitiarit quid iuris. 364
Diuitiæ & nobilitas æquiparantur 620
Diuitiis non tantum tribuitur quantum honoribus & natalibus ibid.
Diuortia apud Romanos ſeptingentis annis nulla olim facta 61
Diuortia propter adulteria vt plurimum facta 461
Dixiſſe id quod mente non cogitarit nemo exiſtimandus 76
Domiducus Deus quis 114
Ducens puellam parente inuito committit plagium 151
Ducere vxorem quid 114
Duodecimus annus cur à veteribus nuptiis præſtitutus ſit 253

E

Ebrij ſponſalia quatenus ſubſiſtant 451
Ebrium quem fuiſſe quomodo probetur 544
Elephantes nulla nouerunt adulteria 616
Ephori apud Lacedæmonios de nuptiis iudicabant 650
ἐκλογίαι qui 309
Epiſtola abſentibus idem præſtat quod ſermo præſentibus 334
Epiſtola à coniugibus emiſſa fidem inſtrumenti obtinet 318
Epiſtola fidem facit contra eum qui eam ſcripſit 318
Epiſtola ſi non habeat ſigillum quid probet ibid.
Epitaphium quod Cluſii reperitur 101
Epitaphium Romæ ibid.
Epitaphium Mediolani ibid.
Epitaphia alia ibid.
Error conditionis ſeu ſtatus 499
Error fortunæ 494
Error nominis ſtipulationem non vitiat 70
Error perſonæ 491
Error qualitatis 501
Error ſponſalia diſſoluit non matrimonium 141
Error ſponſalia impedit 490
Errorum quatuor genera 490
Ethnici diis conſecrarunt ſua matrimonia variis ritibus & ſolennitatibus 419
Ethnici iuſiurandum ſancte ſeruandum exiſtimarunt 440
Ethnici noluerunt coniugium concubitu conſummatum reſcindere 378
Ethnici parentum conſenſum in nuptiis maximi fecerunt 174
Ethnici ſingulis vere actib. nuptialibus Deum aliquem præfecerunt 419
Ethnici turpe iudicarunt ſi ſponſa cum ſponſo conſueſcat ante nuptias publicas 129
Eua, nominis deriuatio 141
Euirati qui 309
Eunuchi ab Eccleſiaſticis muneribus arcentur 309
Eunuchi cum mulieribus verſabantur, & muliebria tractabant ibid.
Eunuchi deteſtabiles ibid.
Eunuchi fœminis ſimiles. ibid.
Eunuchi immiſericordes præſumuntur ibid.
Eunuchi libidinoſiſſimi 309
Eunuchi maiori precio quam reliqui ſerui olim vendebantur 307
Eunuchi nubere viris 308
Eunuchi podagra non laborant 309
Eunuchi olim in delitiis habiti ibid.
Eunuchis barba non creſcit ibid.

Eunuchorum

Eunuchorum olim magna copia ibid.
Eunuchorum vox muliebris ibid.
Eunuchos antiquitas in fœminarum numero habuit 309
Eunuchos fieri vetitum 310
Eunucho ſi mulier nubere velit, an concedendum 310
Eunuchus vir non eſt 309

F.

Fama ad probandum ſponſalia facit 630
Farracia vox explicatur 146
Faſcino laſi an matrimonium contrahere poſſint 310
Filia arctiori iure tenentur quam filii 203
Filia emancipata abſque parentis conſenſu nuptias contrahere non poteſt 241
Filia in rebus turpibus etiam parentibus ſunt obſequuta 220
Filia qua annum vigeſimum quintum exceſſerunt ſine patris conſenſu nubere poſſunt. 168
Filia cauſſam habens contradicendi iuſtam, non tenetur patri obedire 221
Filia quando iuſtam contradicendi cauſſam habeat 222
Filia ſi ſancte affirmet ſe toto pectore à proco abhorrere, nullam præterea cauſſam contradicendi habens 228
Fideiuſſores dantur in contractu ſponſalium 278
Filii apud Romanos viuis patribus nihil poſſident 153
Filiifamilias tacitus conſenſus ad contrahenda ſponſalia an ſufficiat 233
Filii quando diſſentire in negotio matrimonii à parentibus poſſint 237
Filii maiores viginti quinque annis an ſuo arbitrio ſponſalia contrahere poſſint 242
Filiorum conſenſus liberior 233
Filiorum corpora quoque in parentum poteſtate ſunt 154
Filiusfamilias patri imperanti vt vxorem ducat an obſequi debeat 234
Filius familias ſine patris conſenſu vxorem ducere non poteſt 233
Florentini definitio an de ſponſalibus de præſenti accipienda ſit 19
Fœmina Africana geſtant femoralia 101
Fœmina anno duodecimo ætatis votum ſoluere poſſunt 283
Fœmina citius quam maſculi nuptum collocanda ibid.
Fœmina cur duobus annis citius nubant quam mares ibid.
Fœmina pubeſcere incipiunt anno duodecimo. 283
Fœminis apud Romanos ne priuatam quidem rem abſque tutorum auctoritate agere licuit. 21
Forma ante omnia ſpectatur in coniugio 219
Forma diuitiis æquiparatur 620
Formula deſpondendi mulieres ex ſacris literis 35
Formula ex Iudæorum commentariis deſumpta ibidem.
Formula quibus ſponſalia conſtituebantur ibid.
Formula verborum quibus vir & mulier ſibi repromittentes vtebantur 61
Formula, tu N. fateris quod accepiſti & iã nunc accipias in vxorem N. &c. recitatur 53
Fratrum & ſororum coniunctio inceſta 666. pœna capitali punienda ibid.
Fuchſius refutatur 309
Furor impedit ſponſalia 540
Furor quomodo probetur & præſumatur 541

G.

Galli & Itali vtuntur verbis accipiam & accipio in contrahendis ſponſalibus 56
Galli pauciſſimas habent voces quibus exprimant matrimonialia 146
Galli ſacerdotes qui olim dicebantur 309
Galli vnde dicti ibid.
Gallo 300
Gmahl inter viros principes vſitatum 145
Gemahl vocabulum vnde deductum ibid.
Geminatio arguit plenam deliberationem 6
Germanica lingua vſus non fert hanc phraſin, Jch werde dich nehmen. 560
Graduum computatio duplex 695
Graduum computatio in matrimonialibus qua attendatur ibid.
Græcorum mos deſpondendi mulieres. 27
Græcorum mos, vt mariti moribũdi deſpondeant vxores ſuas. 35
apud Græcos quantum inter nuptias & ſponſalia interuallum fuerit conſtitutum 12

H.

Habitus lugubris 602
Hanſa ciuitates quare ita dictæ 193

Digitized by Google

Hebræi quendam tempus præſcribant maribus ducendis uxoribus 283
Hebræi ſponſalia impuberum prorſus damnant 290
Hebræi uti adulterium puniūt ſi ſponſus ſponſam attigerit, antequam ſub chuppa conuenerint 129
Heribannum 413
Hermaphroditi an matrimonium contrahere queant 310
Hermaphroditi olim in delitiis habiti ibid.
Homicidas deteſtabiles & hominum conſortio indignos exiſtimauit antiquitas 584
Homicidij pœnam an princeps remittere poſſit 591
Homicidium ſi ſit remiſſum an ſponſus nihilominus à ſponſa propter id repudiari poſſit 591
Hominis ſtatus triplex ab Ariſtotele conſtituitur 189
Hominum ordines quatuor apud Saxonum gentem 364
Hymenæi quid 593

I.

IDuare 80
Ignominioſi non ſunt lugendi 606
Impotentes & frigidi an nuptias contrahere poſſint 301
Impuberes non poſſunt iungi matrimonio 283
Impuberes poſſunt contrahere ſponſalia 289
Inceſtum an punire magiſtratus debeat 666
Inceſtum unde dictum 661
Infantes quare νήπιοι dicantur 289
Initium coniugii quo tempore ueteres conſtituerint 101
Inimicitiæ nullæ grauiores quam inter coniuges 465
In nuptiis geminus requiritur conſenſus 146
Integra à uiro debet lugere uirum 101
Inueſtis quis 283
Ioco promittens coniugium an obligetur 259
Ioco ſe contraxiſſe matrimonium non ſerio ſi quis dicat 78
Iſſa uox hebræa quid denotet 121
Iuglandis 101
Iuno domiduca 114
Iuramenta ad quem finem ſint inuenta 640
Iuramentis ſigna & ſymbola adhibita ſunt 644
Iuramentorum formulæ quibus in primitiua eccleſia uſi ſunt 640
Iuramentorum uerba ſolennia 640
Iuramentum calumniæ an locum habeat in matrimonialibus 705
Iuramentum eſt tortura ſpiritualis 644
Iuramētum impleri debet in forma ſpecifica 440
Iuramentum iudiciale quibus caſibus deferri poſſit in cauſſis matrimonialibus 634
Iuramentum neceſſarium an deferri poſſit actori 630
Iuramentum ſancte obſeruandum 440
Iuramentum uoluntarium an & quādo in ſponſalibus deferri poſſit 635
Iurato qui promiſit matrimonium omnino illud conſummare tenetur 439
Iurandi modus cum duodecim ſacramentalibus 644
Iuris canonici interpp. notantur 48
Iuriſiurandi maxima uis 439
Iuriſiurandi ritus ſolennis 644
Ius ciuile non habet diſtinctionem ſponſalium in ſponſalia de præſenti & de futuro 58
Iuſiurandum qui uiolat grauius punitur, quam qui conuentioni non iuratæ non ſtetit 439
Iudex competens in cauſſis nuptiarum quis 650
Iudices in cauſſis nuptiarum apud Hebræos qui fuerint ibid.
Iudiciorum genera apud Hebræos duo ibid.

K.

KLingius refutatur 26
Κύριος quis dicatur 27

L.

LEproſorum matrimonia an concedenda 547
Lex Papia Poppæa. 299
eius ferendæ cauſſa ibid. eius abrogatio 300
Libelli repudii formula apud Hebræos. 459
Libellus repudii apud Romanos traditus fuit & oblatus 459
Liberi inconſultis parentibus ſponſalia cōtrahentes qua pœna afficiendi 243
Liberi legitimi retinent nomen patris 697
Liberi nati ex matrimonio benedictione omiſſa contracto legitimi non fuerunt 427.452
Liberi non cogendi a parentibus ad conſummanda matrimonia quæ parentes iis ſeptem annis minoribus pepigerunt 289
Liberi quibus caſibus abſque parentum conſenſu ſponſalia contrahere poſſint 241
Ligari uiros nouos faſcino non eſt nouum 309

Lo-

Loquutiones hæ, accipio te, vel recipio te in meũ vel meam Latinæ non ſunt 52
Lucri ſpe aliquam ad nuptias inuitare licere 280
Luctus in continentia conſiſtẽs nõ remittitur 602
Luctus in habitu conſiſtens remitti poteſt ibid.
Luctus quare viduis præfinitus 600
Luctus quid 608
Luctus tempus 606
Luctus tempus continuum eſt. ibid.
Lupus tempus inter Chriſtianos retinendum ibid.
Luctu ſuſpenduntur ſponſalia 600
Lugubris habitus 602
M.
Magiſtratus ſenum nuptias reſrenare debet. 300
Maleficiati qui 309
Manus dictio apud Hebræos quid ſignificet 40
Maria appellatur γυνὴ. 15
Maribus annus ducendis vxoribus præſcribitur viceſimus 232
Maribus Ariſtoteles præſcribit annum trigeſimum ſeptimum ducendis vxoribus 283
Mariti quidam ſuas vxores nunquam attigerunt 119
Mariti qui lugendi 606
Maritus, indignus qui cenſendus 168
Maritus veteri iure Romanorum poſſeſſione & vſu vnius anni vſucapiebat mulierem 52
Maritus vxori cohabitare debet 697
Mas non luget fœminam de iure ciuili 128
Maſſilienſes inter pocula generum eligebant 88
Materfamilias quæ 101
Mater in filia elocanda præfertur tutori 183
Mater pro filia in nuptiarum cauſſa teſtis eſſe poteſt 620
Mater ſi ſtulta ſit & rerum imperita, an nuptias ſine iuſta cauſſa impedire queat 183
Matres apud Athenienſes in filiorum puberum erant poteſtate 26
Matres in rebus maximi momenti in conſilium adhibita 183
Matres viduæ apud Athenienſes deſpondebantur à filiis puberibus 27
Matrimonia bene concordantia non ſunt dirimenda, licet abſque parentum conſenſu coierint 363
Matrimonia inter perſonas ignotas contracta amore non conciliantur 333
Matrimonii appellationes variæ 1
Matrimonii effectus 696.697
Matrimonium à concubinatu differt 662
Matrimonium ad tempus contrahi non poteſt 668
Matrimonium adiutorium dicitur ibid.
Matrimonium an ſine ſponſalibus contrahi poſſit 14
Matrimonium an conſtet ſi quis vxorem alterius alii viuente marito nubere cogat 486
Matrimonium apud Hebræos quando perfectum 425
Matrimonium cur diuini & humani iuris communicatio dicatur 696
Matrimonium conſummatum 663
Matrimonium concubitu conſummatum abſque ſcandalo reſcindi non poteſt 378
Matrimonium clandeſtinum 662
Matrimonium conuictu & cohabitatione non conſtituitur 5
Matrimonium contractum eſſe quibus modis probetur 102
Matrimonium Dei fœdus 659
Matrimonium duabus rebus conſtat 87
Matrimonium duobus gradibus perficitur 152
Matrimonium duplex nomen habet 152
Matrimonium eſt coniunctio 139
Matrimonium ea lege, ne coniuges corpore coniungantur, initum, an valeat 268
Matrimonium initiatum 662
Matrimonium iuris eſt quadruplicis 665
Matrimonium in alterius arbitrium conferri nõ poteſt 281
Matrimonium in quibus à reliquis contractibus differat 152
Matrimonium inſtar ſeruitutis 1
Matrimonium non conſtituitur ſolis verbis in ſponſalibus expreſſis 99
Matrimonium non recipit conditionem 143
Matrimonium palam fieri debet 152
Matrimonium per epiſtolam quomodo contrahi poſſit 336
Matrimonium præſumtum 662
Matrimonium promiſſum præciſe ſeruandũ 434
Matrimoniũ promiſſum qui cõſummare noluerunt, à magiſtratu mulctati fuerunt 438
Matrimonium probatur cohabitatione diuturna 628
Matrimonium probatur per teſtes qui poſt parietem audiuerunt ſponſalia inita eſſe 615
Matrimonium publicum 862

Matrimonium qui promiſit illud conſummare tenetur 433
Matrimonium qui ſub pœna promiſit an conſummare cogatur 276
Matrimonium quomodo ſit ſacramentum 1
Matrimonium ſi duabus ſit promiſſum ſub eadem conditione, veri fides ſit ſeruanda 261
Matrimonium verum 662
Matrimonium vt ſit perfectū, an neceſſario requiratur concubitus 112
ad Matrimonium conſtituendum non ſufficit ſolus conſenſus 110
ad Matrimonium conſtituendum præter verba requiritur copulatio 116
in Matrimonio requiritur benedictio 152
Matris conſenſus in matrimonio conſtituendo, an æque vt patris requiratur 183
Matronæ quæ 101
Matronarum honeſtarum ſepulchris veteres fuſum ex ære factum iniecerunt 114
Meretrices etiam filias ſuas deſponderunt 27
Metu promiſiſſe affirmanti an iuramentum deferri poſſit 489
Metus aliis iuſtus, aliis vanus 475
Metus an probetur per domeſticos teſtes 483
Metus an probetur per vnum teſtem ibid.
Metus à quo inferatur perinde eſt 475
Metus effectus 490
Metus illatus quandiu duret 488
Metus illatus quomodo purgetur 485
Metus iuſtus quis 475
Metus iuſtus terror armorum 475
Metus iuſtus vanusve ratione ſexus æſtimatur 475
Metus omnium grauiſſimum ſupplicium 477
Metus poſt benedictionem allegari poteſt 489
Metus purgatur facto 485
Metus quid 472
Metus quomodo probetur 483
Metus ſiue parentibus, ſiue liberis inferatur, perinde eſt 475
Militum ſtipendiariorum teſtimonium in cauſſis nuptialibus non admittitur 620
Minæ parentum an iuſtum metum inferant. 476
Minæ parentum idem operantur quod metus verus 476
Minæ ſolis verbis expreſſæ, an iuſtum metum inferant 475
Μνηςεία 25
Μνηςῆρ ibid.
Modus non ſuſpendit ſponſalia 266
Modus quid ibid.
Morgengab 503
Moſes primus de iure connubiorum tradidit 8
Mulier alteri nupta alteri ſponſa infamia notatur 139
Mulier cum veſte exuit pudorem 295
Mulier domina dicitur 696
Mulier de iure diuino quomodo ſit in poteſtate mariti 82
Mulier in omnes caſus mariti ſocia 697
Mulier porrigens dextram viro, qui eam his verbis alloquitur, ſi me maritū vis cedo dextram, *contrahit ſponſalia* 88
Mulieres damnatæ tradebantur cognatis qui priuatim in eas animaduerterent 28
Mulieres in tutorum authoritate fuerunt ſemper ibidem.
Mulier quatenus humani iuris ſit particeps 696
Mulieri ſemiplene probanti an iuramentum deferri poſſit 632
Mutus & ſurdus ſine verbis matrimonium inire poſſunt 17
Mutus an poßit matrimonium contrahere 691

N.

N*Aturarum occulta conſenſio & diſſenſio.* 228
Neptis deſpondenda an patris etiam conſenſum habere debeat 27
Nobilis ſi ignobilem vitiarit fide de coniugio data quid iuris 364
Nobilitas & diuitiæ æquiparantur 628
Nominatio vxoris vel mariti quid operetur 312
Nuces quare olim in nuptiis ſparſæ 117
Nuptæ nouæ domi latere debent 5
Nuptiæ abſque tabulis contrahi poſſunt 412
Nuptiæ abſque ſponſalibus ratæ non ſunt 5
Nuptiæ apud omnes gentes palam fiebant 342
Nuptiæ ad procreandam ſobolem inſtituuntur. 268
Nuptiæ apud omnes gentes variis ceremoniis & ritibus celebratæ fuerunt 110
Nuptiæ clandeſtinæ quæ 348
Nuptiæ illicitæ quæ 661
Nuptiæ imaginariæ abſque ſponſalibus fieri non potuerunt 6
Nuptiæ imaginariæ inter abſentes fieri poſſunt 330.
quo

330. quo ritu peragantur ibid.
Nuptiæ imaginariæ quare introductæ 330
Nuptiæ inceſtæ. 661
Nuptiæ licitæ quæ 66
Nuptiæ nefariæ 661
Nuptiæ initiales 661
Nuptiæ nõ conſiſtunt inter eas perſonas quæ parentum liberorumque inter ſe locum obtinent 666
Nuptiæ inter collaterales prohibitæ, & quare 666
Nuptiæ inter fratrem & ſororem prohibitæ ibid.
Nuptiæ quando ſecundum veteres Philoſophos, Oratores, & ICtos contractæ eſſe dictæ ſint 110
Nuptiæ ſperatæ olim quæ dictæ 121
Nuptiæ triennium aut biennium differri non debent 12
Nuptiæ, vocabulum vnde deriuetur 146
Nuptiarum ſolennitas tollit ſuſpicionem & arguit prolis certitudinem 112
Nuptiarum vox variè accipitur 663
in Nuptiarum negotio conſtituunt Hebræi duplicia inſtrumenta 52.480
Nuptias an quis abſque cauſa recuſare poſſit, idque impune 434
Nuptias inceſtas palam faciens errore ductus feciſſe præſumitur 341
Nuptias & ſponſalia quantum temporis ſpatium intercedere debeat ſecundum conſtitutionem Cæſaris Auguſti 12. & ſtatutum Geneuenſiũ. ibid. itemq; Regis Daniæ ibid.
Nuptias promiſſas qui conſummare recuſat, à magiſtratu cogendus eſt 343
Nuptiis ſemper poſt ſponſalia fuit dictus dies 110
Nutu poſſunt magni momenti negotia expediri, 88
Nutus interpretatio fit ex verbis & ſignis præcedentibus 92
Nutus pro voluntatis demonſtratione eſt 88
Νυμφεύειν, μνηστεύειν & γαμεῖν quomodo differant 15
Νυμφὴ ibid.
Νυμφίδιος θάλαμος quid. ibid.
Νύμφιος ibid.

O.

ORatione, oſculemur nos inuicem in ſymbolum matrimonii, contrahitur matrimonium 88
Oſcula in ſponſalibus contrahendis apud veteres interuenerunt 88

P.

PActa conuenta de donatione propter nuptias 410
Παρθεναυλίζω, vox hebræa 52
Parentes an cauſam adferre debeant cur in ſponſalia conſentire nolint 168
Parentes debent filias ſuis verbis deſpondere 48. 157
Parentes filios vendendi ius habent 154
Parentes interdum liberis indulſerunt, vt pro ſuo arbitrio vxores ducerent 152
Parentes liberis de matrimonio diſpicere debent 157
Parentes liberos inuitos in nuptias coniicere nõ debent 157
Parentes non debent abuti ſua auctoritate ibid.
Parentes non debent liberos cogere vt nubant illis à quibus abhorrent 157
Parentes qui liberos inuitos cogunt, peccant contra Deum & legem naturæ 228
Parentes ſponſam corruptam pro virgine collocantes an puniendi 144
Parentis perſona filio videri debet ſancta 151
Parentum auctoritas ante nuptias in primis ſpectanda 361
Parentum auctoritas matrimonium conſummatum diſſoluere nequit 361
Parentum conſenſus an expreſſus eſſe debeat, an vero tacitus ſufficiat 171
Parentum conſenſus in ſponſalibus non de bene eſſe tantum, ſed de neceſſitate quoq; requiritur 174
Parentum conſenſus in ſponſalib. quare adhibendus 153
Parentum eſt ex multis competitoribus vnum eligere 157.121.231
Parentũ eſt ſponſalia abſq; ſua auctoritate inita vel infirmare vel rata habere 157
Pares coniuges qui cenſeantur 620
Πάρoχος quis 114
Pars vtraq; litigantium ſeparatæ ſit iurare 636
Pater an cogi poſſit, vt adoleſcenti filiam quam vitiauit matrimonio iungat 365
Pater ex filiabus vnam in genere dare promittens, vnam dare tenetur 93
Pater quando ſua auctoritate abutatur 157
Pater ſi cogere omnino velit filiam vt indigno marito nubat 227

 Pater

Digitized by Google

Pater ſi conſentire nolit filio vxorem ducere volenti quid faciendum 167
Pater ſi filiam alii deſpondeat, alii nuptum collocet 431
Pater ſponſalia filiæ nomine contracta diſſoluere poteſt 138
Parti ſemiplene probanti, an iuramentum deferri poſſit 632
Patris eſt filiæ dotem dare. 157
Patris improbi, pauperis, prodigi &c. conſenſus in contrahendis filii ſponſalibus an requiratur 172
Patris poteſtas maior eſt in collocanda filia quam in filio 220
Pellex, vox vnde deducta 5
Pellices apud Romanos ad aram Iunonis accedere vetabantur 378
Periuria impunita non ſinit Deus 440
Perſæ vxores emunt à parentibus 390
Perſuaſio nimia metus comparatur 482
Perſonæ quæ ſibi parentum liberorumque loco ſunt 660
Pignus pro matrimonio an interuenire poſſit 278
Pluralitas actuum facit præſumtionem pro matrimonio 625
Pœna extraordinaria puniendus qui nuptias omiſſa promulgatione fecerit 414
Pœna illorum qui nuptias promiſſas conſummare nolunt 434
Pœna in ſponſalibus promiſſa inhoneſta 274
Pœna mulierum quæ intra tempus luctus nubunt 609
Pœni vſum Hebrææ linguæ habuerunt 420
Pōtifex Max. apud Romanos de nuptiis iudicabat 650
Poteſtas patria apud Romanos ſumma 153
Prægnantem antequam pepererit, an quis ducere poſſit 611
Præmiſſe aliquā ad nuptias inuitare licere 279
Præſtatione eius quod intereſt, potuerunt contrahentes à contractu recedere 430
Principes Chriſtiani omnes more recepto ſeſe conſanguineos nominant 121
Προαύλια quid 12
Probationes quando ſunt dubiæ pro matrimonio pronunciandum eſt 625
Procedendi modus contra ſponſum abſentem 555
Proceſſus in matrimonialib. eſt ſummarius 701
Proclama 413
Procurator qua formula verborum in alterius nomine petenda ſponſa vti debeat 332
Prodigus non amittit ius patriæ poteſtatis 172
Proditor patriæ eſſe vulgo iactatur qui ſciens volens vitiatam ducit 503
Promiſſio an valeat ſi tribus facta ſit 94
Promiſſionem factam verbis ambiguis ſi ſequatur concubitus pro matrimonio præſumendū 79
Promiſſio incerta & generalis ſponſalia non conſtituit ibid.
Promiſſioni iuratæ multū tribuerunt veteres 440
Promiſſioni verbis præſentib. factæ, maior vis ineſt, quam quæ futuris 448
Promiſſio vltro facta vt valeat, ab altera parte acceptari debet 43
de Promiſſione iurata coniugiorum 273
Promittat ſi quis alii matrimonium, aliam autem domum ducat 431
Promittens filiam an deſpondere cogatur 430
Promittens matrimonium an præciſe illud conſummare cogatur, ſi etiam plane alieno ab eo ſit animo, cui promiſit 434
Promittere aliud aliud facere 97
Promulgatio 413
Promulgatione non præeunte ſi quis nuptias fecerit 414
Promulgatio publica non eſt de ſubſtantia matrimonii ibid.
Promulgatio quare requiratur ibid.
Pronuba 114
Propinare in ſignum matrimonii apud multas gentes vſitatum eſt 58
Proſcribere 413
Proſcriptus quis ibid.
Proteſtatio actus contraria nulla eſt 80
Proteſtatio an clam fieri poſſit 484
Proteſtatio multum facit ad metū probandū 484
Prouerb. ante pilos ſapientia 295
Prouerb. Ein alter Mañ vnd ein junge Fraw gewiſſe Kinder 300
Prouerb. Es iſt nichts liebers dann Kindes Kind 27
Prouerb. Es ward nie kein trewer Vemünder gefunden 191
Prouerb. Frue auffſtehen vnd frue freyen ſol niemand gerewen. 283
Prouerb. Wer ein Jungfraw ſchändet, ſtirbt keines guten todts. 358
Proxeneta 32

Proxe-

Proxeneta mercedis loco aliquid acceperunt 329
Proxeneta vel mediator an poſſit eſſe teſtis 625
Pubertatem ex quibus Hebræi æſtiment 295
Puella, alia ſi pro ſponſa ſupponeretur 492
Puella anno decimo octauo rite nubere poſſit 186
Puella duodecim annis minor non poteſt concubinæ loco haberi 295
Puellæ colloquium expetere præſumtionem pro ſponſalibus inducit 630
Puellæ de quarum nuptiis agitur erubeſcere ſolent 48
Puellæ deſpondebantur à tutoribus, qui ipſis ſanguine erant proximi 26
Puellæ effigiem geſtare præſumtionem parit pro matrimonio 629
Puellæ exiſtentes in parentum poteſtate nunquã ſuis verbis ſe deſpondiſſe leguntur 21.48
Puella partim vi partim dolo circumuenta & compreſſa an repudiari poſſit 517
Puella ſi iuramento aſſeuerare velit, ſe ex ſponſo grauidam eſſe an ei fides habenda 524
Puella ſi non ſponſo ſed alii errore ducta nupſerit, quid iuris 492
Puniendi an ſint qui alicui puellã alienam ſupponunt 493
Pupillaris ætas quando finiatur 203
Pupillas quis deſponderit 27
Purum quid 250

Q.

QVæſere 410
Quæſtiones de nuptiis ſunt frequentes. 1

R.

REmedia quibus puellis metum patientibus & paſſis ſuccurritur 477. Lutherus quatuor recenſet. ibid.
Reo iuramentum deferri quando poſſit, actore non probante 78
Repotia quid 32
Repudia adhibitis teſtibus fiebant 458
Repudia an ſine cauſſa fieri poſſint 460
Repudia fiebant certo iudicio 457
Repudia olim qui miſerint 457
Repudia quibus verbis fiebant 457
Repudii cauſſæ 462
Repudii cauſſa tres à Romulo latæ 460
Repudii effectus ibid.
Repudii libelli apud Hebræos etiam in dirimendis ſponſalibus vſitati fuere 460
in Repudiis requiruntur verba 87
Repudium mittebatur tam abſenti, quam præſenti 457
Repudium vnde dictum 456
Reus qui & ſtuprum & promiſſionem de coniugio neget an iurare teneatur 636
Reus ſi fateatur ſtuprum, neget autem promiſſionem matrimonii, an teneatur iurare 635
Romæ etymologia 656
Romani accurate notarunt annos, dies, & menſes matrimonii, & ſepulchris inſcripſerunt 101

S.

SAcra duplicia 696
Sarcerius notatur 57
Saxones veteres non permittebant matrimonia contrahi inter nobiles & ignobiles 494
Schelm verbi Etymologia 584
Scortum publicum an duci poſſit 499
Scriptura ſponſalibus interuenire ſolet 408
Secundarum nuptiarum pœna 212
Senes in ſumma ætate liberos generarunt 300
Senes propter ætatem nuptias contrahere non poſſunt 299
Senum nuptiæ ludibrio omnium expoſitæ ſunt ib.
Senum nuptiæ multas incõmoditates afferunt 300
de Senum nuptiis lex Geneuenſis ibid.
Sententiam exequi quis debeat in cauſſis nuptiarum 650
Sexagenarii liberos generare poſſunt 300
Sexaginta annos nati in Inſula Coo aconito vitam finire coacti ſunt 299
Sororẽ ſponſæ polluens neutram habere poteſt 140
Sorores fratrum conſenſu deſpondendæ 27.193
Spadones & eunuchi quid differant 309
Spadones nuptias contrahere non poſſunt ibid.
Spadones quibus teſtes tantum execti ſunt poſſunt abuti mulieribus ibid.
Spadones variis modis fiunt ibid.
Spado quis non eſt ibid.
Spadoni ſi mulier nupſerit & matrimonium conſummatum ſit quid faciendum 310
Spado vnde dicatur 309
Spartani puniebant eos, qui in affinitate ineunda bonis diuites prætuliſſent 157
Sperata, dicta, pacta, ſponſa quomodo differant 40.139
Sponſa ad interrogationem ſacerdotis tãtum annuens conſenſiſſe cenſetur 88
Sponſa an repudiari poſſit ob medicamenta ſterilitatis ſumta 552

Digitized by Google

Sponſa an repudiare poſsit ſponſum, qui poſt ſponſalia ſcortatus fuerit 528
Sponſa ante nuptias contractas non habet adminiſtrationem rei familiaris 135
Sponſa à nuptis quomodo diſtinguantur 129
Sponſa apud Veteres impune repudiabantur. 462
Sponſa die nuptiarum noua nupta dici cœpta eſt 101
Sponſa defunctæ ſororem an ducere liceat 685
Sponſa eſt Vxor futura 121
Spōſa in cōuiuio nuptiali neq; edit neq; bibit 110
Sponſam ab alio compreſſam an quis ducere cogatur 502
Sponſam ignobilem ſi quis ſibi deſpondeat quam nobilem eſſe exiſtimabat 494
Sponſam ſi quis ſciat & tamen ab ea non abſtineat 513
Sponſa non debet χάϱιν ſponſo 129
Sponſa non mutat domicilium vt Vxor 137
Sponſa non recte dicitur Vxor 121
Sponſa nulla vel minima de cauſſa repudiari potuit apud Veteres latinos 461
Spōſa peregrinantē ſponſum ſequi non cogitur. 138
Sponſa præſens abſentem ſponſum expectare tenetur 452
Sponſa qua ſe pro nobili venditauit & domum deducta eſt, an repudiari poſſit 499
Sponſa quandiu ſponſum abſentem expectare debeat 553
Sponſa quando Vxor dicitur quomodo intelligendum 121 (513
Sponſa ſi de conſilio & mandato ſponſi vitiata ſit
Sponſam ſi quis obiiſſe putet & aliam ducat 554
Sponſa ſponſum non luget 138
Sponſa vitiata quæ ſe pro virgine gerit, an à magiſtratu puniri debeat 514
Sponſa vi rapta an repupiari poſsit 525
Sponſa voto continentiæ non liberatur à promiſſione facta 564
Sponſa Vxoris loco habetur 452
Sponſalia abſque tabulis contrahi poſſunt 312
Sponſalia an dirimi poſsint ſi quis claudus, ſurdus vel mutus fiat 551
Sponſalia an per epiſtolam probentur 338
Sponſalia an recte contrahat qui amore furit 552
Sponſalia an diſſoluātur ob morbos cōtagioſos 550
Sponſalia an diſſoluantur voto continentiæ ſubſecuto 556
Sponſalia appellantur coniugiū pactū 121 itemque matrimonium promiſſum ibid.
Sponſalia apud Germanos inter pocula fiebant 343
Sponſalia apud omnes gentes palam fiebant 343
Spōſalia apud Veteres nulla fuerūt de futuro 448
Sponſalia bina an quis impune contrahere poſſit 372
Sponſalia bina contrahens de iure ciuili infamis eſt 372
Sponſalia bina contrahens ſolet parti innocenti in expenſas condemnari 372
Sponſalia conditionalia ſi concubitus acceſſerit in pura reſoluuntur 258
Sponſalia clandeſtina clam tutoribus contracta quem habeant effectum 352
Sponſalia clandeſtina contrahens qua pœna afficiendus 358
Sponſalia clandeſtina cur prohibita 348
Sponſalia clādeſtina duob modis accipiuntur 348
Sponſalia clandeſtina iure canonico non probantur 346
Sponſalia clandeſtina neganti an deferri poſsit iuramentum 349
Sponſalia clandeſtina quæ 348
Sponſalia clandeſtina qui contrahunt peccāt 349
Sponſalia contrahere quæ perſonæ poſsint 283
ſponſalia cum duabus inita, an poſteriora prioribus præferenda 372
ſponſalia cum ſecunda inita an rata ſint ſi prima moriatur 372 (ſunt 476
ſponſalia de futuro mutuo diſſenſu diſſolui poſ-
ſponſalia de futuro quæ 50
ſponſalia de præſenti ibid.
ſponſalia differuntur diffamatiue 597
ſponſalia differuntur per interdicta eccleſiæ ibid.
ſpōſalia differūtur, ſi p̄iudicialis q̄ſtio incidat. ib.
ſponſalia diſſoluūtur lapſu temporis præfiniti 596
ſponſalia diſſoluuntur nuptiis cum alia ſubſecutis. ibid.
ſponſalia diſſoluntur ob inimicitias capitales 595
ſponſalia diſſoluntur propter commiſſum homicidium. 584 (nem 583
ſponſalia diſſoluuntur propter ſtatus mutatio-
ſponſalia diſſoluuntur ratione affinitatis 598
ſponſalia dolo malo inita an ſint firma 532
ſponſalia etiam apud barbaros publice contrahuntur 343
ſponſalia etiam in diem contrahuntur 270

ſpon-

Sponſalia & matrimonium differunt ratione temporis 97

Sponſalia & nuptiæ apud omnes gentes nominibus & appellationibus peculiaribus diſtincta ſunt 145

Sponſalia & nuptiæ diuerſis temporibus interuallo quodam ſeſe ſubſequentibus celebrari debēt 11

Sponſalia & nuptiæ differunt ratione ætatis 141

Sponſalia & nuptiæ differunt ſignificatione ibid.

Sponſalia & nuptiæ vno die peragi non debent 5

Sponſalia incerta quæ 93

Sponſalia initium coniugii 171

Sponſalia inter abſentes an contrahi poſſint 141

Sponſalia inter impuberes apud veteres frequentata 290

Sponſalia inter minores ſeptem annis inita prorſus inutilia ſunt 290 282

Sponſalia ludibrio habentes diuinitus puniuntur 325

Sponſalia non temere diſſoluebant Romani 410

Sponſalia nudo conſenſu, nulla interueniente ſtipulatione conſtitui ſolent 40

Sponſalia nuptias antecedunt 6

Sponſalia nuptiis infirmiora ſunt 119

Sponſalia ob arrhas amiſſas nō infirmantur 402

Sponſalia pene omnia verbis præſentis temporis concipiuntur 60

Sponſalia per epiſtolam concipiuntur 60

Sponſalia per procuratores quomodo conſtituantur 331

Sponſalia probantur confeſſione 616

Sponſalia probantur per priuatā ſcripturam 617

Sponſalia probantur teſtibus 618

Sponſalia publica præferuntur clandeſtinis 370

Sponſalia publica quæ 341

Sponſalia publice debent contrahi 341

Sponſalia pura 250

Sponſalia quibus acceſſit concubitus pro matrimonio conſummato habentur 451

Sponſalia quibuſcunq; verbis concepta in futurū reſpiciunt 39

Sponſalia quomodo ab Hebræis appellentur 15

Sponſalia repudio diſſoluebantur 456

Sponſalia ſine verbis an conſtitui poſſint 92

Sponſalia ſub conditione contrahi poſſunt 143

Sponſalia ſub pœna contrahi ſolent 274

Sponſalia ſunt fundamenta matrimonii 138

Sponſalia vera an vtriuſq; partis diſſenſu diſſolui poſſint 465

Sponſalia vi vel metu contracta an dirimi poſſint (472

Sponſalia vox vnde deducatur 15

Sponſalia vt conſtituantur, an neceſſario verba requirantur an vero ſufficiant ſigna conſenſum exprimentia 87

Sponſalibus cauſſa adiicitur 270

Sponſalibus clandeſtinis cedunt publica ſi illis acceſſerit concubitus 373

Sponſalibus clandeſtinis ſi acceſſerit concubitus quid dicendum 352

Sponſalibus contrahitur affinitas & cur 445

Sponſalibus iuratis apud veteres renunciare non licuit ibid.

Sponſalibus ſub conditione contractis an alteruter contrahentium conditione pendente ſponſalib. renunciare poſſit 256

in Sponſalibus conſtituendis primæ partes vocis delatæ ſunt apud veteres 84

in Sponſalibus conſtituendis Romani vſi ſunt vnico vocabulo Spondeo 60

in Sponſalib. cōſtituendis teſtes adhiberi ſoliti 341

in Sponſalibus verba quib. contrahentes vſi ſunt imprimis ponderanda 61

Sponſalium appellationes variæ 15

Sponſalium clandeſtinorum effectus 453

Sponſalium conditionalium effectus 452

Sponſalium definitio 15

Sponſalium de futuro effectus 448

Sponſalium diſtinctio quæ verbis accipio & accipiam nititur friuola eſt ibid.

Sponſalium & nuptiarū apud omnes gentes ſunt diſtincta vocabula 6

Spōſalium genus vnū tantū fuit apud veteres 448

Sponſalium impuberum eorum qui ſeptimum annum egreſſi ſunt effectus 294

Sponſalium iuratorum effectus 271.455

Sponſalium ſignificationes variæ 15

Sponſalium q ſub modo contrahuntur effectus 268

Sponſalium ſub pœna contractorum effectus 274

Sponſi vocabuli notatio 15 (494

Sponſus ære alieno aſtrictus an repudiari poſſit

Sponſus & ſponſa apud Hebræos ſub chuppa conueniebant 101

Sponſus & ſponſa bis interrogantur apud Chriſtianos 152

Sponſus & ſponſa ſtatim poſt peracta ſponſalia in venereos amplexus ruentes qua pœna plectendi 119. 525.527

Sponſus an impune rapiat ſponſam 129

Sponſus iure veteri ex ſponſu agebat aduerſus pa-

trem ſi promiſſam dare recuſabat 430
Sponſus ſi ante ſponſalia ſcortatus fuerit, an ob id ſponſalia diſſolui poſſint 530
Sponſalia veſtita quæ 250 (27
Spuria & ex cõcubina nata à patrib. deſpõdentur
Statutũ de lucrãda dote an ad ſpõsũ porrigẽdũ 150
Statutũ ne filia nubat abſq; matris conſenſu 183
Statutum Waldemari Regis Daniæ 26
Steriles mulieres male audiunt 552
Sterilitas Dei beneficio & medicorum induſtria tolli poteſt 309
Stipulationes præpoſteræ 257
Stupri pœna 361 (nos 361
Stuprũ inter atrocia delicta relatũ apud Roma-
Suffetes vox vnde deducta 650
Superfœtatio aliquando accidit 611
Surdus an poſſit matrimonium contrahere 695

T.

TAbulas nuptiales quibus vſibus ſcripſerint & obſignarint veteres 406
Tabulis nuptialib. aſſcripta formula, liberorum quærendorum gratia vxorem duci 410
Tegillum quid 141 (pellis 618
Teſtem ſola infamia facti à teſtimonio dicẽdo re-
Teſtes alii poſſunt produci poſt publicationem & concluſionem 625
Teſtes an debeant eſſe rogati 619
Teſtes debent deponere de eodem actu & tempore quo ſponſalia inita ſunt 619 (618
Teſtes domeſtici in cauſſis nuptiarũ admittuntur
Teſtes in cauſſis nuptiarum omni exceptione maiores eſſe debent 618
Teſtes in verbis debent concordare 619
Teſtes propter cognationis & affinitatis vinculum non recuſantur in ſponſalibus 620
Teſtes quibus de cauſſis recuſentur 620
Teſtes qui vigeſimum annum non exceſſerunt in cauſſis nuptiarum non admittuntur 620
Teſtes quomodo deponere debeant in cauſſis nuptiarum 619
Teſtes ſemel productos licet repetere 625
Teſtes viles & pauperes ad teſtimonium ferendũ non admittuntur 640 (310
Teſticulũ vnũ q habet an nuptias cõtrahere poſſit
Teſtibus integris qui eſt, virga tamen caret, an ad matrimonium admittendus ſit 310
Teſtium examen in cauſſis nuptiarum à iudice notario committi non poteſt 625
Teſti vni pro matrimonio deponenti plus creditur quam pluribus contra teſtificantibus 625
Thalaſſi *vocis explicatio* 450
Thalaſſi vocis etymologia ſecundum Plinium reiicitur ibid.
Theologi veteres diſtinguũt ſpõſalia à nuptiis 120
Thibia qui 309
θλάσιαι qui 309
Titulo tenus multa dicuntur q̃ aliter ſe habẽt 339
Tranſactionũ de ſponſalib. initarũ exempla 471
Tranſigere de ſponſalibus an partes poſſint ibid.
Turcarum mos emendi vxores a parentibus 35. 194 190
Tutores an cogere pupillos poſſint vt huic vel illi nubant 193
Tutores cur dentur ibid.
Tutores parentũ munus & locum ſuſtinent 193
in Tutoribus & curatoribus rarior fides 193
Tutor ſi conſentire nolit ſponſalib. a pupillo contractis 212
Tutorum conſenſus in ſponſalibus contrahendis eſt neceſſarius 193
Tutorũ conſenſus omiſſus facit ſpõſalia irrita ib.

V.

VEniam ætatis quando impetrent viri & fœminæ 203
Verba ad iuramentum neceſſaria 642
Verba ad conſtituenda ſponſalia requirũtur, quæ ſint clara & aperta 619
Verba ambigua & flexiloqua, quæ tamen matrimonii promiſſionem continent 70
Verba ambigua ſi ſunt, pro matrimonio interpretatio facienda 76
Verba in contractib. rectius adhibentur q̃ ſigna 92
Verba in ſponſalib. diligenter ponderanda 76
Verba neceſſaria ſunt ad cõtrahenda ſpõſalia 88
Verba potius in matrimonii fauorem quam odiũ accipienda 76
Verba ſecundũ iuris diſpoſitionem accipienda 77
Verba volo te habere quomodo accipienda 57
Verbis conceptis iurandum eſſe 640
Verbis ſe coniugium promiſiſſe non mente ſi quis dicat an audiendus ſit 76
Veſticeps [illegible] 283
Veteres filias ſuas viris vltro detulerunt 43
Veteres vnum duntaxat diem cœnæ nuptiali deſtinarunt 12
Veterum deſpondendi ratio quando in deſuetudinem abierit 84
Veterum legislatorum in conſtituendo iure connubiorum diligentia 8
Vetularum quæ quinquageſimum annum egreſſæ [illegible]

Digitized by Google

INDEX.

ſunt, nuptiæ an concedendæ 300
Vetuſtas ſemper adoranda 27
Vidua conſilia propinquorum non prorſus aſpernata ſunt 80
Viduæ non geſtarunt aureos annulos ibid.
Viduæ nubentes inconſultis κυρίοις reprehenſione ſunt dignæ 80
Viduæ nupturæ reliquerũt domũ mariti prioris ib.
Viduæ rectius faciunt ſi de conſilio κυρίων nuptias contraxerint 80
Viduæ ſuis verbis contraxerunt ſponſalia 80
Viduarum nuptiæ apud Romanos ſine pompa ſiebant 86
Viduarum nuptiæ feriis ſeu dieb. feſtis fiebant 86
Vidua vnde dicta 80
Violans ſponſam alterius de iure diuino adulter cenſetur 378
Virgines antequam nupſerint caput non velãt 141
Virgines apud Romanos velabantur vitta 141
Virgines in contrahendo matrimonio nutu conſenſum exprimunt. 88
Virgines veſtales Romanorum virginitatem ſeruare non potuerunt 564
Virginitatis exploranda modus 505 (*tus* 503
Virginitatis exploranda modus apud Afros viſitatus
Virginitatis exploranda modus apud Epheſos viſitatus 520
Virginitatis perpetua profeſſio impoſſibilis 564
Virginitatis probatio difficilis 263
Virgo compreſſa, & à viro qui ſe iuramẽto purgauit, ꝙ fidem non dederit, an innupta ſedere debeat 377
Viri an vxores lugere debeant 609
Viri dicuntur nubere 146
Viri & mulieres quæ ætate debeant coniungi 283
Virum & mulierem ſuis verbis inter ſeſe ſtipulatos eſſe nunquam fere legitur 21
Vir vxorẽ, non vxor virũ accipit in ſacris literis 56
Vir quid 472
Vitians puellam furtum committere dicitur 352
Vitians ſponſam alterius de iure diuino adulter cenſetur 378
Vitiatam ab alio ſciens ducens an repudiare poſſit 513
Vitiatam eſſe puellam quomodo probari poſſit 510
Vitiatam pro integra ducere ad quem errorem referendum 501
Vitiata num ſit ducenda 560
Vitiata ſi ſe pro virgine venditet an repudiari poſſit 516
Vitiata vt repudiari poſſit, requiruntur euidentiſſimæ probationes 519
Vitium ſi quis intulit, neget autem fidem de coniugio datam 374
Vitrici apud veteres male audiunt 222
Vitrici non admodum oderunt priuignos ibid.
Voluntas in dubio præſumitur immutata 44
Volũtas magis factis quam verbis declaratur 110
Votum continentiæ damnatur à theologis 556
Votum quid 110
Vxor apud Græcos duci non poterat niſi peractis ſacrificiis 422
Vxor eſt in dominio & poteſtate mariti 132
Vxorẽ olim ducturus à quo eam peteris 21
(696
Vxor familia ſua nomen mutat & mariti aſſumit
Vxor honorũ & dignitatũ mariti fit particeps ib.
Vxor in mariti tranſit familiam ibid.
Vxoris nihil eſt, viri omnia 132
Vxor liberorum quærendorum gratia ducitur 410
Vxor maritum lugere debet 338
Vxor mariti domicilium ſequitur 696
Vxor mutat domicilium 137
Vxor nihil poteſt vouere abſque mariti conſenſu 132
Vxor poſſidetur à marito, ſponſa minime 134
Vxor rerum omnium ſocia 135
Vxor tenetur ſequi virum peregrinantem 138
Vxor vox vnde deducta 13
Vxor vſuraria 134

Z.

Z*Enothemides male ſponſalia & nuptias vno die ad exitum perduxit* 133

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google